Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Vinayapiṭake

Vimativinodanī-ṭīkā (paṭhamo bhāgo)

Ganthārambhakathā

Karuṇāpuṇṇahadayaṃ, **sugataṃ** hitadāyakaṃ;
Natvā **dhammañca** vimalaṃ, **saṅghañca** guṇasampadaṃ.

Vaṇṇanā nipuṇāhesuṃ, vinayaṭṭhakathāya yā;
Pubbakehi katā nekā, nānānayasamākulā.

Tattha kāci suvitthiṇṇā, dukkhogāhā ca ganthato;
Viraddhā atthato cāpi, saddato cāpi katthaci.

Kāci katthaci apuṇṇā, kāci sammohakārinī;
Tasmā tāhi samādāya, sāraṃ saṅkheparūpato.

Līnatthañca pakāsento, viraddhañca visodhayaṃ;
Upaṭṭhitanayañcāpi, tattha tattha pakāsayaṃ.

Vinaye vimatiṃ chetuṃ, bhikkhūnaṃ lahuvuttinaṃ;
Saṅkhepena likhissāmi, tassā līnatthavaṇṇanaṃ.

Ganthārambhakathāvaṇṇanā

Vinayasaṃvaṇṇanārambhe ratanattayaṃ namassitukāmo tassa visiṭṭhaguṇayogasandassanatthaṃ **yo kappakoṭīhipī**tiādimāha. Visiṭṭhaguṇayogena hi vandanārahabhāvo, vandanārahe ca katā vandanā yathādhippetamatthaṃ sādheti. Ettha ca saṃvaṇṇanārambhe ratanattayapaṇāmakaraṇappayojanaṃ tattha tattha bahudhā papañcenti ācariyā, mayaṃ pana idhādhippetameva payojanaṃ dassayissāma. Tasmā saṃvaṇṇanārambhe ratanattayapaṇāmakaraṇaṃ yathāpaṭiññātasaṃvaṇṇanāya anantarāyena parisamāpanatthanti veditabbaṃ. Tathā hi vuttaṃ ''tassānubhāvena hatantarāyo''ti. Ratanattayapaṇāmakaraṇena hi rāgādidosavigamato paññādiguṇapāṭavato āyuādivaḍḍhanato puññātisayabhāvādito ca hoteva yathāpaṭiññātasaṃvaṇṇanāya anantarāyena parisamāpanaṃ.

Tattha paṭhamaṃ tāva bhagavato vandanaṃ kattukāmo ''yo kappakoṭīhipi…pe… tassā''ti āha. Imissā pana vinayadesanāya karuṇāppadhānañāṇasamuṭṭhitatāya karuṇāppadhānameva thomanaṃ āraddhaṃ. Esā hi ācariyassa pakati, yadidaṃ ārambhānurūpathomanā. Karuṇāggahaṇena cettha aparimeyyappabhāvā sabbepi buddhaguṇā nayato saṅgahitāti daṭṭhabbā taṃmūlakattā sesabuddhaguṇānaṃ. Tattha **yo**ti imassa aniyamavacanassa nāthoti iminā sambandho. **Kappakoṭīhipi appameyyaṃ kāla**nti kappakoṭigaṇanāvasenapi ''ettakā kappakoṭiyo''ti pametuṃ asakkuṇeyyaṃ kālaṃ. **Api**-saddena pageva vassagaṇanāyāti dasseti. Appameyyaṃ kālanti ca accantasaṃyoge upayogavacanaṃ, tena kappakoṭigaṇanāvasena paricchinditumasakkuṇeyyamapi, asaṅkhyeyyavasena pana paricchinditabbato salakkhaṃ caturasaṅkhyeyyakappakālaṃ accantameva nirantaraṃ pañcamahāpaaccāgādi**atidukkarāni karonto khedaṃ** kāyikaṃ parissamaṃ pattoti dasseti.

Lokahitāyāti sattalokassa hitāya. Nāthatīti **nātho,** veneyyānaṃ hitasukhaṃ āsīsatīti attho. Atha vā nāthati veneyyagate kilese upatāpeti, nāthati vā yācati veneyye attano hitakaraṇe yācitvāpi niyojetīti **nātho,** lokapaṭisaraṇo lokasāmī lokanāyakoti vuttaṃ hoti. **Mahākāruṇikassā**ti yo karuṇāya kampitahadayattā lokahitatthaṃ atidukkarakiriyāya anekappakāraṃ tādisaṃ dukkhaṃ anubhavitvā āgato, **tassa mahākāruṇikassā**ti attho. Tattha kiratīti **karuṇā,** paradukkhaṃ vikkhipati apanetīti attho. Dukkhitesu vā kiriyati pasāriyatīti karuṇā. Atha vā kiṇātīti karuṇā, paradukkhe sati kāruṇikaṃ hiṃsati vibādheti, vināseti vā parassa dukkhanti attho. Paradukkhe sati sādhūnaṃ kampanaṃ hadayakhedaṃ karotīti vā karuṇā. Atha vā kamiti sukhaṃ, taṃ rundhatīti karuṇā. Esā hi paradukkhāpanayanakāmatālakkhaṇā attasukhanirapekkhatāya kāruṇikānaṃ sukhaṃ rundhati vibādheti. Karuṇāya niyutto **kāruṇiko,** mahanto kāruṇiko **mahākāruṇiko, tassa namo** atthūti pāṭhaseso.

Evaṃ karuṇāmukhena saṅkhepato sakalasabbaññuguṇehi bhagavantaṃ thometvā idāni saddhammaṃ thometuṃ **asambudha**ntiādimāha. Tattha buddhanisevitaṃ yaṃ asambudhaṃ jīvaloko bhavā bhavaṃ gacchati, tassa dhammavarassa namoti sambandho. Tattha **asambudha**nti asambujjhanto, yathāsabhāvaṃ appaṭivijjhanatoti vuttaṃ hoti. Hetuattho hettha antapaccayo. **Ya**nti aniyamato sapariyattiko navalokuttaradhammo kammabhāvena niddiṭṭho. **Buddhanisevita**nti tasseva visesanaṃ, sammāsambuddhena, paccekabuddhasāvakabuddhehipi vā gocarāsevanabhāvanāsevanāhi yathārahaṃ nisevitaṃ, ajahitanti attho. Tattha pariyattiphalanibbānāni gocarāsevanavaseneva nisevitāni, maggo pana bhāvanāsevanavasenāpi paccavekkhaṇañāṇādivasena gocarāsevanavasenāpi nisevito. **Bhavābhava**nti bhavato bhavaṃ. Atha vā hīnapaṇītādivasena khuddakaṃ mahantañca bhavanti attho. Vuḍḍhatthopi hi **a**-kāro dissati asekkhā dhammātiādīsu (dha. sa. tikamātikā 11) viya. Atha vā bhavoti vuḍḍhi, abhavoti hāni. Bhavoti vā sassatadiṭṭhi, abhavoti ucchedadiṭṭhi. Vuttappakāro bhavo ca abhavo ca bhavābhavo, taṃ bhavābhavaṃ. **Gacchatī**ti upagacchati. **Jīvaloko**ti sattaloko. **Avijjādikilesajālaviddhaṃsino**ti dhammavisesanaṃ. Tattha na vidati dhammānaṃ yathāsabhāvaṃ na vijānātīti avijjā, aññāṇaṃ. Sā ādi yesaṃ taṇhādīnaṃ, teyeva kilissanti etehi sattāti kilesā, teyeva ca sattānaṃ vibādhanaṭṭhena jālasadisāti jālaṃ, taṃ viddhaṃseti sabbaso vināseti sīlenāti **avijjādikilesajālaviddhaṃsī,** tassa.

Nanu cettha sapariyattiko navalokuttaradhammo adhippeto, tattha ca maggoyeva kilese viddhaṃseti, netareti ce? Vuccate – maggassāpi nibbānamāgamma kilesaviddhaṃsanato nibbānampi kilese viddhaṃseti nāma, maggassa kilesaviddhaṃsanakiccaṃ phalena niṭṭhitanti phalampi ''kilesaviddhaṃsī''ti vuccati, pariyattidhammopi kilesaviddhaṃsanassa upanissayapaccayattā ''kilesaviddhaṃsī''ti vattuṃ arahatīti na koci doso. **Dhammavarassa tassā**ti pubbe aniyamitassa niyāmakavacanaṃ. Tattha yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne catūsu apāyesu saṃsāradukkhe ca apatamāne dhāretīti dhammo. Vuttappakāro dhammo eva attano uttaritarābhāvena varo pavaro anuttaroti dhammavaro, tassa dhammavarassa namo atthūti attho.

Evaṃ saṅkhepanayeneva sabbadhammaguṇehi saddhammaṃ thometvā idāni ariyasaṅghaṃ thometuṃ **guṇehī**tiādimāha. Tattha guṇehi yo yutto, tamariyasaṅghaṃ namāmīti sambandho. Sīlādayo guṇā cettha lokiyalokuttarā adhippetā. ''Vimuttivimuttiñāṇa''nti vattabbe ekadesasarūpekasesanayena ''vimuttiñāṇa''nti vuttaṃ, ādisaddapariyāyena pabhutisaddena vā vimuttiggahaṇaṃ veditabbaṃ. Tattha **vimuttī**ti phalaṃ. **Vimuttiñāṇa**nti paccavekkhaṇañāṇaṃ. **Pabhuti**-saddena chaḷabhiññācatupaṭisambhidādayo guṇā saṅgahitāti daṭṭhabbā. Kusalatthikānaṃ janānaṃ puññātisayavuḍḍhiyā khettasadisattā khettanti āha ''khettaṃ janānaṃ kusalatthikāna''nti. Khittaṃ bījaṃ mahapphalabhāvakaraṇena tāyatīti hi **khettaṃ. Ariyasaṅgha**nti ettha ārakattā kilesehi, anaye na iriyanato, aye ca iriyanato, sadevakena lokena ''saraṇa''nti araṇīyato upagantabbato, upagatānañca tadatthasiddhito ariyā, aṭṭha ariyapuggalā, ariyānaṃ saṅgho samūhoti ariyasaṅgho, taṃ ariyasaṅghaṃ.

Idāni ratanattayapaṇāmajanitaṃ kusalābhisandaṃ yathādhippete payojane niyojetvā attanā saṃvaṇṇiyamānassa vinayassa sakalasāsanamūlabhāvadassanamukhena saṃvaṇṇanākaraṇassāpi sāsanamūlataṃ dassetuṃ **iccevamiccādigāthādvayamāha. Puññābhisanda**nti puññoghaṃ, puññappavāhaṃ puññarāsinti attho. **Tassānubhāvenā**ti tassa yathāvuttassa puññappavāhassa ānubhāvena balena hatantarāyo vinayaṃ vaṇṇayissanti sambandho.

Aṭṭhitassa susaṇṭhitassa bhagavato sāsanaṃ yasmiṃ ṭhite patiṭṭhitaṃ hotīti yojetabbaṃ. Tattha **yasmi**nti yasmiṃ vinayapiṭake. **Ṭhite**ti pāḷito ca atthato ca anūnaṃ hutvā lajjīpuggalesu pavattanaṭṭhena ṭhite. **Sāsana**nti sikkhattayasaṅgahitaṃ sāsanaṃ. **Aṭṭhitassā**ti kāmasukhallikattakilamathānuyogasaṅkhāte antadvaye aṭṭhitassa, ''parinibbutassapi bhagavato''tipi vadanti. **Susaṇṭhitassā**ti antadvayavirahitāya majjhimāya paṭipadāya suṭṭhu ṭhitassa. **Amissa**nti bhāvanapuṃsakaniddeso, nikāyantaraladdhīhi asammissaṃ katvā anākulaṃ katvā vaṇṇayissanti vuttaṃ hoti. **Nissāya pubbācariyānubhāva**nti pubbācariyehi saṃvaṇṇitaṃ aṭṭhakathaṃ nissāya, na attano balenāti adhippāyo.

Atha porāṇaṭṭhakathāsu vijjamānāsu puna vinayasaṃvaṇṇanā kiṃpayojanāti? Āha **kāmañcā**tiādi. Tattha **kāma**nti ekantena, yathicchakaṃ vā, sabbasoti vuttaṃ hoti, tassa saṃvaṇṇitoyaṃ vinayoti iminā sambandho. **Pubbācariyāsabhehī**ti mahākassapattherādayo pubbācariyā eva akampiyaṭṭhena uttamaṭṭhena ca āsabhā, tehi

pubbācariyavarehīti vuttaṃ hoti. Kīdisā pana te pubbācariyāti? Āha **ñāṇambū**tiādi. Aggamaggañāṇasaṅkhātena ambunā salilena niddhotāni nissesato āyatiṃ anuppattidhammatāpādanena dhotāni visodhitāni rāgādīni tīṇi malāni kāmāsavādayo ca cattāro āsavā yehi te **ñāṇambuniddhotamalāsavā,** tehi khīṇāsavehīti attho. Khīṇāsavabhāvepi na ete sukkhavipassakāti āha ''visuddhavijjāpaṭisambhidehī''ti. Tattha **vijjā**ti tisso vijjā, aṭṭha vijjā vā. Paṭisambhidāppattesupi mahākassapattherādīnaṃ uccinitvā gahitatāya tesaṃ saddhammasaṃvaṇṇane sāmatthiyaṃ sātisayanti dassento āha ''saddhammasaṃvaṇṇanakovidehī''ti.

Kilesajātaṃ, parikkhārabāhullaṃ vā sallikhati tanuṃ karotīti sallekho, appicchatādiguṇasamūho, idha pana khīṇāsavādhikārattā parikkhārabāhullassa sallikhanavaseneva attho gahetabbo. Sallekhena nibbattaṃ sallekhiyaṃ, tasmiṃ **sallekhiye,** dhutaṅgapariharaṇādisallekhapaapattiyanti vuttaṃ hoti. **Nosulabhūpamehī**ti sallekhapaṭipattiyā ''asukasadisā''ti natthi sulabhā upamā etesanti nosulabhūpamā, tehi. **Mahāvihārassā**ti iminā nikāyantaraṃ paṭikkhipati. Vihārasīsena hettha tattha nivāsīnañceva tehi samaladdhikānañca sabbesaṃ bhikkhūnaṃ gahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Tasmā tesaṃ mahāvihāravāsīnaṃ diṭṭhisīlavisuddhiyā pabhavattena saññāṇabhūtattā dhammasaṅgāhakā mahākassapattherādayo ''mahāvihārassa dhajūpamā''ti vuttā, tehi **ayaṃ vinayo saṃvaṇṇito** sammā anūnaṃ katvā vaṇṇito. Kathanti āha ''cittehi nayehī''ti. **Vicittehi nayehi sambuddhavaranvayehi** sabbaññubuddhavaraṃ anugatehi, bhagavato adhippāyānugatehi nayehīti vuttaṃ hoti.

Evaṃ porāṇaṭṭhakathāya anūnabhāvaṃ dassetvā idāni attano saṃvaṇṇanāya payojanavisesaṃ ajjhesakañca dassetuṃ **saṃvaṇṇanā**tiādimāha. Tattha **saṅkhatattā**ti racitattā. **Na kañci atthaṃ abhisambhuṇātī**ti na kañci atthaṃ sādheti.

Saṃvaṇṇanaṃ tañcātiādinā attano saṃvaṇṇanāya karaṇappakāraṃ dasseti. Tattha tañca idāni vuccamānaṃ saṃvaṇṇanaṃ **samārabhanto** sakalāyapi mahāaṭṭhakathāya idha gahetabbato mahāaṭṭhakathaṃ **tassā** idāni vuccamānāya saṃvaṇṇanāya **sarīraṃ katvā** mahāpaccariyaṃ yo vinicchayo vutto, tatheva kurundīnāmādīsu **vissutāsu aṭṭhakathāsu yo vinicchayo** vutto, tatopi vinicchayato yuttamatthaṃ **apariccajanto** antogadhattheravādaṃ katvā **saṃvaṇṇanaṃ** sammā **samārabhissa**nti padatthasambandho veditabbo. Ettha ca attho kathīyati etāyāti aṭṭhakathā ttha-kārassa ṭṭha-kāraṃ katvā. **Mahāpaccariya**nti mahāpaccarīnāmikaṃ. Ettha ca paccarīti uḷumpaṃ vuccati, tasmiṃ nisīditvā katattā tameva nāmaṃ jātaṃ. ''Kurundīvallivihāro nāma atthi, tattha katattā 'kurundī'ti nāmaṃ jāta''nti vadanti. **Ādi**saddena andhakaṭṭhakathaṃ saṅkhepaṭṭhakathañca saṅgaṇhāti.

Yuttamatthanti mahāaṭṭhakathānayena, catubbidhavinayayuttiyā vā yuttamatthaṃ. ''Aṭṭhakathaṃyeva gahetvā saṃvaṇṇanaṃ karissāmī''ti vutte aṭṭhakathāsu vuttattheravādānaṃ bāhirabhāvo siyāti tepi antokattukāmo ''antogadhatheravāda''nti āha, theravādepi antokatvāti vuttaṃ hoti.

Taṃ meti gāthāya sotūhi paṭipajjitabbavidhiṃ dasseti. Tattha **dhammappadīpassā**ti dhammo eva mohandhakāraviddhaṃsanato padīpasadisattā padīpo assāti dhammappadīpo, bhagavā, tassa. **Patimānayantā**ti pūjentā manasā garuṃ karontā **nisāmentu** suṇantu.

Buddhenātiādinā attano saṃvaṇṇanāya āgamanasuddhidassanamukhena pamāṇabhāvaṃ dassetvā anusikkhitabbataṃ dasseti. Tattha yatheva buddhena yo dhammo vinayo ca vutto, so tassa buddhassa yehi puttehi mahākassapattherādīhi tatheva ñāto, tesaṃ buddhaputtānaṃ matimaccajantā sīhaḷaṭṭhakathācariyā yasmā pure aṭṭhakathā akaṃsūti sambandho veditabbo. Tattha **dhammo**ti suttābhidhamme saṅgaṇhāti. **Vinayo**ti sakalaṃ vinayapiṭakaṃ. **Vutto**ti pāḷito ca atthato ca **buddhena** bhagavatā vutto. Na hi bhagavatā abyākataṃ nāma tantipadaṃ atthi, tattha tattha bhagavatā pavattitapakiṇṇakadesanāyeva hi aṭṭhakathā. **Tatheva ñāto**ti yatheva buddhena vutto, tatheva ekapadampi ekakkharampi avināsetvā adhippāyañca avikopetvā ñāto viditoti attho. **Tesaṃ matimaccajantā**ti tesaṃ buddhaputtānaṃ matisaṅkhātaṃ theraparamparāya uggahetvā ābhataṃ abbocchinnaṃ pāḷivaṇṇanāvasena ceva pāḷimuttakavasena ca pavattaṃ sabbaṃ aṭṭhakathāvinicchayaṃ apariccajantā. **Aṭṭhakathā akaṃsū**ti mahāaṭṭhakathāmahāpaccariādikā sīhaḷaṭṭhakathāyo akaṃsu. ''Aṭṭhakathāmakaṃsū''tipi pāṭho, tatthāpi soyevattho.

Tasmāti yasmā tesaṃ buddhaputtānaṃ adhippāyaṃ avikopetvā pure aṭṭhakathā akaṃsu, tasmā. **Yaṃ aṭṭhakathāsu vuttaṃ,** taṃ sabbampi pamāṇanti yojanā. **Hī**ti nipātamattaṃ hetuatthassa tasmāti imināyeva pakāsitattā, avadhāraṇattho vā, pamāṇamevāti. Yadi aṭṭhakathāsu vuttaṃ sabbampi pamāṇaṃ, evaṃ sati tattha pamādalekhāpi pamāṇaṃ siyāti āha ''vajjayitvāna pamādalekha''nti, aparāparaṃ likhantehi pamādena satiṃ apaccupaṭṭhapetvā aññattha likhitabbaṃ aññattha likhanādivasena pavattitā pamādalekhā nāma, sā ca samantapāsādikāyaṃ tattha tattha sayameva āvibhavissati. Puna **yasmā**ti padassa sambandhadassanavasena ayaṃ atthayojanā – yasmā aṭṭhakathāsu vuttaṃ idha imasmiṃ sāsane sikkhāsu sagāravānaṃ paṇḍitānaṃ pamāṇameva, yasmā ca ayaṃ vaṇṇanāpi bhāsantarapariccāgādimattavisiṭṭhatāya atthato abhinnā, tato eva pamāṇabhūtāva hessati, tasmā anusikkhitabbāti.

Tatoti tāhi aṭṭhakathāhi. **Bhāsantarameva hitvā**ti sīhaḷabhāsaṃyeva apanetvā. **Vitthāramaggañca samāsayitvā**ti porāṇaṭṭhakathāsu yathāṭhāne vattabbampi padatthavinicchayādikaṃ ativitthiṇṇena vacanakkamena ceva vuttameva atthanayaṃ appamattakavisesena punappunaṃ kathanena ca tattha tattha papañcitaṃ tādisaṃ vitthāramaggaṃ pahāya sallahukena atthaviññāpakena padakkamena ceva vuttanayasadisaṃ vattabbaṃ atidisitvā ca saṅkhepanayeneva vaṇṇayissāmāti adhippāyo. **Sāratthadīpaniyaṃ** pana vinayaṭīkāyaṃ ''porāṇaṭṭhakathāsu upari vuccamānampi ānetvā tattha tattha papañcitaṃ ñatticatutthena kammena… pe… upasampannoti bhikkhūti ettha apalokanādīnaṃ catunnampi kammānaṃ vitthārakathā viya tādisaṃ vitthāramaggaṃ saṅkhipitvā''ti vuttaṃ, taṃ tantikkamaṃ kañci avokkamitvāti ettheva vattuṃ yuttaṃ. Aññattha pāḷiyā vattabbaṃ aññattha kathanañhi tantikkamaṃ vokkamitvā kathanaṃ nāma. Tathā hi vuttaṃ ''tatheva vaṇṇituṃ yuttarūpaṃ hutvā anukkamena āgataṃ pāḷiṃ pariccajitvā saṃvaṇṇanato sīhaḷaṭṭhakathāsu ayuttaṭṭhāne vaṇṇitaṃ yathāṭhāneyeva vaṇṇanato ca vuttaṃ 'tantikkamaṃ kañci avokkamitvā'''ti. Tasmā yathāvuttanayeneva attho gahetabbo. Kathaṃ pana vitthāramaggassa saṅkhipane vinicchayo na hīyatīti? Āha ''vinicchayaṃ sabbamasesayitvā''ti. Saṅkhipantopi punappunaṃ vacanādimeva saṅkhipanto, vinicchayaṃ pana aṭṭhakathāsu sabbāsupi vuttaṃ sabbampi asesayitvā, kiñcimattampi aparihāpetvāti vuttaṃ hoti. **Tantikkamaṃ kañci avokkamitvā**ti kañci pāḷikkamaṃ anatikkamitvā, anukkameneva pāḷiṃ vaṇṇayissāmāti attho.

Suttantikānaṃ vacanānamatthanti verañjakaṇḍādīsu āgatānaṃ jhānakathādīnaṃ suttantavacanānaṃ sīhaḷaṭṭhakathāsu ''suttantikānaṃ bhāro''ti vatvā avaṇṇitabbaṭṭhānaṃ atthaṃ taṃtaṃsuttānurūpaṃ sabbaso paridīpayissāmāti adhippāyo. **Hessatī**ti bhavissati, karīyissatīti vā attho. Ettha ca paṭhamasmiṃ atthavikappe ''bhāsantarapariccāgādikaṃ catubbidhaṃ kiccaṃ nipphādetvā suttantikānaṃ vacanānamatthaṃ **paridīpayantī** ayaṃ vaṇṇanā bhavissatī''ti vaṇṇanāvasena samānakattukatā veditabbā. Pacchimasmiṃ atthavikappe pana ''heṭṭhā vuttabhāsantarapariccāgādikaṃ katvā suttantikānaṃ vacanānamatthaṃ paridīpayantī ayaṃ vaṇṇanā amhehi karīyissatī''ti evaṃ ācariyavasena samānakattukatā veditabbā.

Ganthārambhakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Bāhiranidānakathā

Idāni saṃvaravinayapahānavinayādīsu bahūsu vinayesu attanā ''taṃ vaṇṇayissaṃ vinaya''nti evaṃ saṃvaṇṇetabbabhāvena paṭiññātaṃ vinayaṃ dassento āha **tatthā**tiādi. Tattha **tatthā**ti yathāvuttāsu gāthāsu. **Tāva**-saddo paṭhamanti imasmiṃ atthe daṭṭhabbo, tena paṭhamaṃ vinayaṃ vavatthapetvā pacchā tassa vaṇṇanaṃ karissāmāti dīpeti. **Vavatthapetabbo**ti niyametabbo. **Tenetaṃ vuccatī**ti yasmā vavatthapetabbo, tena hetunā etaṃ vinayo nāmātiādikaṃ niyāmakavacanaṃ vuccatīti attho. **Assā**ti vinayassa. **Mātikā**ti uddeso. So hi niddesapadānaṃ jananīṭhāne ṭhitattā mātā viyāti ''mātikā''ti vuccati.

Idāni saṃvaṇṇetabbamatthaṃ mātikaṃ paṭṭhapetvā dassento āha **vuttaṃ yenā**tiādi. Idaṃ vuttaṃ hoti – etaṃ tena samayena buddho bhagavā verañjāyaṃ viharatītiādinidānavacanapaṭimaṇḍitaṃ vinayapiṭakaṃ yena puggalena vuttaṃ, yasmiṃ kāle vuttaṃ, yasmā kāraṇā vuttaṃ, yena dhāritaṃ, yena ca ābhataṃ, yesu patiṭṭhitaṃ, etaṃ yathāvuttavidhānaṃ vatvā tato tena samayenātiādipāṭhassa atthaṃ anekappakārato dassento vinayassa atthavaṇṇanaṃ karissāmīti.

Ettha ca **vuttaṃ yena yadā yasmā**ti idaṃ vacanaṃ tena samayena buddho bhagavātiādinidānavacanamattaṃ apekkhitvā vattukāmopi visuṃ avatvā ''nidānena ādikalyāṇaṃ, idamavocāti nigamanena pariyosānakalyāṇa''nti vacanato nidānanigamanānipi satthudesanāya anuvidhānattā tadantogadhānevāti nidānassāpi vinayapāḷiyaṃyeva antogadhattā vuttaṃ yena yadā yasmāti idampi vinayapiṭakasambandhaṃyeva katvā mātikaṃ ṭhapeti. Mātikāya hi etanti vuttaṃ vinayapiṭakaṃyeva sāmaññato sabbattha sambandhamupagacchati.

Idāni pana taṃ visuṃ nīharitvā dassento **tattha vuttaṃ yenā**tiādimāha. **Tatthā**ti tesu mātikāpadesu. **Ida**nti tena samayenātiādinidānavacanaṃ. **Hi**-saddo yasmāti attho daṭṭhabbo, yasmā buddhassa bhagavato attapaccakkhavacanaṃ na hoti, tasmāti vuttaṃ hoti. **Attapaccakkhavacanaṃ na hotī**ti attanā paccakkhaṃ katvā vuttavacanaṃ na hoti. Atha vā attano paccakkhakāle dharamānakāle vuttavacanaṃ na hoti. Tadubhayenāpi bhagavato vuttavacanaṃ na hotīti attho.

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā

Paṭhamamahāsaṅgīti nāma cesāti ettha **ca**-saddo vattabbasampiṇḍanattho, upaññāsattho vā, upaññāsoti ca vākyārambho vuccati. Esā hi ganthakārānaṃ pakati,

yadidaṃ kiñci vatvā puna aparaṃ vattumārabhantānaṃ ca-saddappayogo. Yathāpaccayaṃ tattha tattha desitattā vippakiṇṇānaṃ dhammavinayānaṃ sabhāgatthavasena saṅgahetvā gāyanaṃ kathanaṃ saṅgīti, mahāvisayattā pūjanīyattā ca mahatī saṅgīti mahāsaṅgīti. Dutiyādiṃ upādāya cesā ''paṭhamamahāsaṅgītī''ti vuttā. Nidadāti desanaṃ desakālādivasena aviditaṃ viditaṃ katvā nidassetīti **nidānaṃ,** tattha **kosallatthaṃ**.

Veneyyānaṃ maggaphaluppattihetubhūtāva kiriyā nippariyāyena buddhakiccanti āha ''dhammacakkappavattanañhi ādiṃ katvā''ti. Tattha satipaṭṭhānādidhammo eva pavattanaṭṭhena cakkanti **dhammacakkaṃ,** cakkanti vā āṇā, taṃ dhammato anapetattā dhammacakkaṃ, dhammena ñāyena cakkantipi dhammacakkaṃ. **Katabuddhakicce**ti niṭṭhitabuddhakicce bhagavati lokanātheti sambandho. **Kusinārāya**nti samīpatthe etaṃ bhummavacanaṃ. **Upavattane mallānaṃ sālavane**ti tassa nagarassa upavattanabhūtaṃ mallarājūnaṃ sālavanuyyānaṃ dasseti. Tattha nagaraṃ pavisantā uyyānato upecca vattanti gacchanti etenāti ''upavattana''nti uyyānassa ca nagarassa ca majjhe sālavanaṃ vuccati. Kusinārāya hi dakkhiṇapacchimadisāya taṃ uyyānaṃ hoti, tato uyyānato sālavanarājivirājito maggo pācīnābhimukho gantvā nagarassa dakkhiṇadvārābhimukho uttarena nivatto, tena maggena manussā nagaraṃ pavisanti, tasmā taṃ ''upavattana''nti vuccati. Tattha kira upavattane aññamaññasaṃsaṭṭhaviṭapānaṃ sampannachāyānaṃ sālapantīnamantare bhagavato parinibbānamañco paññatto, taṃ sandhāya vuttaṃ ''yamakasālānamantare''ti. Upādīyati kammakilesehīti upādi, vipākakkhandhā kaṭattā ca rūpaṃ. Tadeva kammakilesehi sammā appahīnatāya seso, natthi ettha upādisesoti **anupādisesā,** nibbānadhātu, tāya. Itthambhūtalakkhaṇe cāyaṃ karaṇaniddeso. **Parinibbāne**ti nimittatthe bhummaṃ, parinibbānahetu tasmiṃ ṭhāne sannipatitānanti attho. Saṅghassa thero jeṭṭho **saṅghatthero**. Ettha ca saṅghasaddassa bhikkhusatasahassasaddasāpekkhattepi gamakattā therasaddena samāso yathā devadattassa garukulanti. Āyasmā mahākassapo dhammavinayasaṅgāyanatthaṃ bhikkhūnaṃ ussāhaṃ janesīti sambandho.

Tathā ussāhaṃ jananassa kāraṇamāha **sattāhaparinibbute**tiādi. Satta ahāni samāhaṭāni sattāhaṃ, sattāhaṃ parinibbutassa assāti sattāhaparinibbuto, sattāhaparinibbute subhaddena vuḍḍhapabbajitena vuttavacanamanussarantoti sambandho. **Alaṃ, āvuso**tiādinā tena vuttavacanaṃ dasseti. Tattha **alan**ti paṭikkhepavacanaṃ. **Tena mahāsamaṇenā**ti nissakke karaṇavacanaṃ, tato mahāsamaṇato suṭṭhu muttā mayanti attho, upaddutā ca homa tadāti adhippāyo, homāti vā atītatthe vattamānavacanaṃ, ahumhāti attho. **Ṭhānaṃ kho panetaṃ vijjatī**ti tiṭṭhati ettha phalaṃ tadāyattavuttitāyāti **ṭhānaṃ,** hetu. **Kho**ti avadhāraṇe, etaṃ kāraṇaṃ vijjateva, no na vijjatīti attho. Kiṃ taṃ kāraṇanti? Āha **yaṃ pāpabhikkhū**tiādi. Ettha **ya**nti nipātamattaṃ, kāraṇaniddeso vā, yena kāraṇena antaradhāpeyyuṃ, tadetaṃ kāraṇaṃ vijjatīti attho. Atīto atikkanto satthā ettha, etassāti vā **atītasatthukaṃ,** pāvacanaṃ. Padhānaṃ vacanaṃ **pāvacanaṃ,** dhammavinayanti vuttaṃ hoti. **Pakkhaṃ labhitvā**ti alajjīpakkhaṃ labhitvā. **Na cirassevā**ti na cireneva. **Yāva ca dhammavinayo tiṭṭhatī**ti yattakaṃ kālaṃ dhammo ca vinayo ca lajjīpuggalesu tiṭṭhati.

Vuttañhetaṃ bhagavatāti parinibbānamañce nipannena bhagavatā vuttanti attho. **Desito paññatto**ti suttābhidhammapiṭakasaṅgahitassa dhammassa ceva vinayapiṭakasaṅgahitassa vinayassa ca atisajjanaṃ pabodhanaṃ desanā. Tasseva pakārato ñāpanaṃ asaṅkarato ṭhapanaṃ paññāpanaṃ. **So vo mamaccayena satthā**ti so dhammavinayo tumhākaṃ mamaccayena satthā mayi parinibbute satthukiccaṃ sādhessati. **Sāsana**nti pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena tividhaṃ sāsanaṃ, nippariyāyato pana sattattiṃsa bodhipakkhiyadhammā. **Addhaniya**nti addhānakkhamaṃ, tadeva **ciraṭṭhitikaṃ assa** bhaveyyāti sambandho.

Idāni sammāsambuddhena attano kataṃ anuggahavisesaṃ vibhāvento āha **yañcāhaṃ bhagavatā**tiādi. Tattha **yañcāha**nti etassa anuggahitoti etena sambandho. Tattha **ya**nti yasmā, yena kāraṇenāti vuttaṃ hoti. Kiriyāparāmasanaṃ vā etaṃ, tena anuggahitoti ettha anuggahaṇaṃ parāmasati. **Dhāressasī**tiādikaṃ bhagavatā mahākassapattherena saddhiṃ cīvaraparivattanaṃ kātukāmena vuttavacanaṃ. **Dhāressasi pana me tvaṃ kassapā**ti ''kassapa, tvaṃ imāni paribhogajiṇṇāni paṃsukūlāni pārupituṃ sakkhissasī''ti vadati, tañca kho na kāyabalaṃ sandhāya, paṭipattipūraṇaṃ pana sandhāya evamāha. **Sāṇāni paṃsukūlānī**ti matakaḷevaraṃ paliveṭhetvā chaḍḍitāni tumbamatte kimayo papphoṭetvā gahitāni sāṇavākamayāni paṃsukūlacīvarāni. Rathikādīnaṃ yattha katthaci paṃsūnaṃ upari ṭhitattā abbhuggataṭṭhena tesu kūlamivāti paṃsukūlaṃ. Atha vā paṃsu viya kucchitabhāvaṃ ulati gacchatīti paṃsukūlanti paṃsukūlasaddassa attho daṭṭhabbo. **Nibbasanānī**ti niṭṭhitavasanakiccāni, paribhogajiṇṇānīti attho. Ekameva taṃ cīvaraṃ anekāvayavattā bahuvacanaṃ kataṃ. **Sādhāraṇaparibhogenā**ti attanā samānaparibhogena, sādhāraṇaparibhogena ca samasamaṭṭhapanena ca anuggahitoti sambandho.

Idāni navānupubbavihārachaḷabhiññāppabhede uttarimanussadhamme attanā samasamaṭṭhapanatthāya bhagavatā vuttaṃ **kassapasaṃyutte** (saṃ. ni. 2.152) āgataṃ pāḷiṃ peyyālamukhena ādiggahaṇena ca saṅkhipitvā dassento āha **ahaṃ, bhikkhave**tiādi. Tattha **yāvade ākaṅkhāmī**ti yāvadeva ākaṅkhāmi, yattakaṃ kālaṃ icchāmīti attho, ''yāvadevā''tipi pāṭho. **Navānupubbavihārachaḷabhiññāppabhede**ti ettha **navānupubbavihāro** nāma anupaṭipāṭiyā samāpajjitabbabhāvato evaṃsaññitā nirodhasamāpattiyā saha aṭṭha rūpārūpasamāpattiyo. **Chaḷabhiññā** nāma āsavakkhayañāṇena saddhiṃ pañcābhiññāyo. **Attanā samasamaṭṭhapanenā**ti ''ahaṃ yattakaṃ kālaṃ yattake samāpattivihāre abhiññāyo ca vaḷañjemi, tathā kassapopī''ti evaṃ yathāvuttauttarimanussadhamme attanā samasamaṃ katvā ṭhapanena, idañca uttarimanussadhammasāmaññena therassa pasaṃsāmattena vuttaṃ, na bhagavatā saddhiṃ sabbathā samatāya. Bhagavato hi guṇavisesaṃ upādāya sāvakā paccekabuddhā ca kalampi kalabhāgampi na upenti, tassa kimaññaṃ āṇaṇyaṃ bhavissati aññatra dhammavinayasaṅgāyanāti adhippāyo. Tattha **tassā**ti tassa anuggahassa, tassa meti vā attho gahetabbo. Potthakesu hi kesuci ''tassa me''ti pāṭho dissati. **Āṇaṇyaṃ** aṇaṇabhāvo. **Sakakavacaissariyānuppadānenā**ti ettha cīvarassa nidassanavasena kavacasseva gahaṇaṃ kataṃ, samāpattiyā nidassanavasena issariyaṃ gahitaṃ.

Idāni yathāvuttamatthaṃ pāḷiyā vibhāvento āha **yathāhā**tiādi. Tattha **ekamidāha**nti ettha **ida**nti nipātamattaṃ. **Ekaṃ samaya**nti ekasmiṃ samayeti attho. **Pāvāyā**ti pāvānagarato. **Addhānamaggappaṭipanno**ti dīghamaggappaṭipanno. Dīghapariyāyo hettha addhānasaddo. **Sabbaṃ subhaddakaṇḍaṃ vitthārato veditabba**nti **pañcasatikakkhandhake** āgataṃ subhaddakaṇḍaṃ idha ānetvā vitthāretabbaṃ.

Tato paranti subhaddakaṇḍato paraṃ. Sabbaṃ **subhaddakaṇḍaṃ** vitthārato veditabbanti iminā ''yaṃ na icchissāma, na taṃ karissāmā''ti etaṃ pariyantaṃ subhaddakaṇḍapāḷiṃ dassetvā idāni avasesaṃ ussāhajananappakārappavattaṃ pāḷimeva dassento **handa mayaṃ āvuso**tiādimāha. Tattha **pure adhammo dippatī**ti ettha **''adhammo** nāma dasakusalakammapathapaṭipakkhabhūto adhammo''ti **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. 1.paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanā) vuttaṃ. Dhammasaṅgahaṇatthaṃ ussāhajananappasaṅgattā pana dhammavinayānaṃ asaṅgāyanahetudosagaṇo sambhavati, so eva ettha adhammo dippati tappaṭipakkho dhammo ca paṭibāhīyatīti vattabbaṃ. Api ca ''adhammavādino balavanto honti dhammavādino dubbalā hontī''ti vuccamānattā yena adhammena te subhaddavajjiputtakādayo adhammavādino, yena ca dhammena itare dhammavādinova honti. Teyeva idha ''adhammo'' ''dhammo''ti ca vattabbā. Tasmā sīlavipattiādihetuko pāpicchatādidosagaṇo adhammo, tappaṭipakkho sīlasampadādihetuko appicchatādiguṇasamūho dhammoti ca gahetabbaṃ. **Pure dippatī**ti api nāma dippati. Atha vā yāva adhammo dhammaṃ paṭibāhituṃ samattho hoti, tato puretaramevāti attho. **Dippatī**ti dippissati. Puresaddayogena hi anāgatatthe ayaṃ vattamānappayogo, yathā purā vassati devoti. **Avinayo**ti pahānavinayādīnaṃ paṭipakkhabhūto avinayo.

Tena hīti uyyojanatthe nipāto. **Sakalanavaṅgasatthusāsanapariyattidhare**ti sakalaṃ suttageyyādinavaṅgaṃ ettha, etassa vā atthīti sakalanavaṅgaṃ, satthusāsanaṃ. Atthakāmena pariyāpuṇitabbato diṭṭhadhammikādipurisatthapariyattibhāvato ca ''pariyattī''ti tīṇi piṭakāni vuccanti, taṃ sakalanavaṅgasatthusāsanasaṅkhātaṃ pariyattiṃ dhārentīti sakalanavaṅgasatthusāsanapaayattidharā, tādiseti attho. Samathabhāvanāsinehābhāvena sukkhā lūkhā asiniddhā vipassanā etesanti **sukkhavipassakā**. **Tipiṭakasabbapariyattippabhedadhare**ti tiṇṇaṃ piṭakānaṃ samāhāro tipiṭakaṃ, tadeva navaṅgādivasena anekabhedabhinnaṃ sabbaṃ pariyattippabhedaṃ dhārentīti tipiṭakasabbapariyattippabhedadharā.

Kissa panāti kasmā pana. Sikkhatīti **sekkho**. Tamevāha ''sakaraṇīyo''ti. Uparimaggattayakiccassa apariyositattā sakiccoti attho. **Assā**ti anena. **Bahukārattā**ti bahupakārattā. **Assā**ti bhaveyya. **Ativiya vissattho**ti ativiya vissāsiko. **Na**nti ānandattheraṃ **ovadatī**ti sambandho. Ānandattherassa kadāci asaññatāya navakāya saddhivihārikaparisāya janapadacārikācaraṇaṃ, tesañca saddhivihārikānaṃ ekakkhaṇe uppabbajjanañca paṭicca mahākassapatthero taṃ niggaṇhanto evamāha ''na vāyaṃ kumārako mattamaññāsī''ti. Ettha ca **vā**-saddo padapūraṇo, ayaṃ kumāro attano pamāṇaṃ na paṭijānātīti theraṃ tajjento āha. **Tatrā**ti evaṃ sati.

Kiñcāpi sekkhoti idaṃ na sekkhānaṃ agatigamanasabbhāvena vuttaṃ, asekkhānaññeva pana uccinitvā gahitattāti daṭṭhabbaṃ. Tasmā ''kiñcāpi sekkho, tathāpi thero āyasmantampi ānandaṃ uccinatū''ti evamettha sambandho veditabbo, na pana kiñcāpi sekkho, tathāpi abhabbo agatiṃ gantunti yojetabbaṃ. **Abhabbo**tiādi panassa sabhāvakathanaṃ. Tattha **chandā**ti chandena sinehena. **Agatiṃ gantu**nti akattabbaṃ kātuṃ. **Pariyatto**ti adhīto uggahito.

Rājagahaṃ kho mahāgocaranti ettha gāvo caranti etthāti gocaro, gunnaṃ gocaraṭṭhānaṃ. Gocaro viyāti gocaro, bhikkhācaraṇaṭṭhānaṃ. So mahanto assāti mahāgocaraṃ, rājagahaṃ. **Ukkoṭeyyā**ti nivāreyya.

Sattasu sādhukīḷanadivasesūti ettha saṃvegavatthuṃ kittetvā kittetvā sādhukaṃ eva pūjāvasena kīḷanato sādhukīḷanaṃ. **Upakaṭṭhā**ti āsannā. Vassaṃ upaneti upagacchati etthāti **vassūpanāyikā**.

Tatra sudanti tassaṃ sāvatthiyaṃ, **suda**nti nipātamattaṃ. **Ussannadhātuka**nti upacitapittasemhādidhātukaṃ. **Samassāsetu**nti santappetuṃ. **Dutiyadivase**ti jetavanavihāraṃ paviṭṭhadivasato dutiyadivaseti vadanti. Viriccati etenāti virecanaṃ. Osadhaparibhāvitaṃ khīrameva virecananti **khīravirecanaṃ. Yaṃ sandhāyā**ti yaṃ

bhesajjapānaṃ sandhāya vuttaṃ. **Bhesajjamattā**ti appamattakaṃ bhesajjaṃ. Appattho hi ayaṃ **mattā**-saddo mattā sukhapariccāgātiādīsu (dha. pa. 290) viya.

Khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇanti ettha **khaṇḍa**nti chinnaṃ, **phulla**nti bhinnaṃ, tesaṃ **paṭisaṅkharaṇaṃ** abhinavakaraṇaṃ.

Paricchedavasena vediyati dissatīti **pariveṇaṃ. Tatthā**ti tesu vihāresu khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇanti sambandho. **Paṭhamaṃ māsa**nti vassānassa paṭhamaṃ māsaṃ, accantasaṃyoge cetaṃ upayogavacanaṃ. Senāsanavattānaṃ bahūnaṃ paññattattā, **senāsanakkhandhake** (cūḷava. 294 ādayo) senāsanapaṭibaddhānaṃ bahūnaṃ kammānaṃ vihitattā ''bhagavatā…pe… vaṇṇita''nti vuttaṃ.

Dutiyadivaseti ''khaṇḍaphullappaṭisaṅkharaṇaṃ karomā''ti cintitadivasato dutiyadivase. Vassūpanāyikadivaseyeva te evaṃ cintesuṃ. **Siriyā niketanamivā**ti siriyā nivāsanaṭṭhānaṃ viya. Ekasmiṃ pānīyatitthe sannipatantā pakkhino viya sabbesaṃ janānaṃ cakkhūni maṇḍapeyeva nipatantīti vuttaṃ 'ekanipātatitthamiva ca devamanussanayanavihaṅgāna''nti. **Lokarāmaṇeyyaka**nti loke ramaṇīyabhāvaṃ, ramaṇaṃ arahatīti vā lokarāmaṇeyyakaṃ. **Daṭṭhabbasāramaṇḍa**nti daṭṭhabbesu sāraṃ daṭṭhabbasāraṃ, tato vippasannanti daṭṭhabbasāramaṇḍaṃ. Atha vā daṭṭhabbo sārabhūto visiṭṭhataro maṇḍo maṇḍanaṃ alaṅkāro etassāti daṭṭhabbasāramaṇḍo, maṇḍapo. Maṇḍaṃ sūriyarasmiṃ pāti nivāretīti maṇḍapo. Vividhāni kusumadāmāni ceva muttolambakāni ca viniggalantaṃ vamentaṃ nikkhāmentamiva cāru sobhanaṃ vitānaṃ etthāti **vividhakusumadāmolambakaviniggalantacāruvitāno**. Nānāpupphūpahāravicittasuparinitthitabhūmikammattā eva ''ratanavicittamaṇikoṭṭimatalamivā''ti vuttaṃ. Ettha ca maṇiyo koṭṭetvā katatalaṃ maṇikoṭṭimatalaṃ nāma, tamivāti vuttaṃ hoti. **Āsanāraha**nti nisīdanārahaṃ. **Dantakhacita**nti dantehi khacitaṃ.

Āvajjesīti upanāmesi. **Anupādāyā**ti taṇhādiṭṭhivasena kañci dhammaṃ aggahetvā. **Kathādoso**ti kathāya asaccaṃ nāma **natthi**.

Yathāvuḍḍhanti vuḍḍhapaṭipāṭiṃ anatikkamitvā. **Eke**ti majjhimabhāṇakānaṃyeva eke. Pubbe vuttampi hi sabbaṃ majjhimabhāṇakā vadantiyevāti veditabbaṃ. Dīghabhāṇakā pana ''padasāva thero sannipātamāgato''ti vadanti. Tesu keci ''ākāsenā''ti, ''te sabbepi tathā tathā āgatadivasānampi atthitāya ekamekaṃ gahetvā tathā tathā vadiṃsū''ti vadanti.

Kaṃ dhuraṃ katvāti kaṃ jeṭṭhakaṃ katvā. **Bījaniṃ gahetvā**ti ettha bījanīgahaṇaṃ parisāya dhammakathikānaṃ hatthakukkuccavinodanamukhavikārapaṭicchādanatthaṃ dhammatāvasena āciṇṇanti veditabbaṃ. Teneva hi accantasaññatappattā buddhāpi sāvakāpi dhammakathikānaṃ dhammatādassanatthameva cittabījaniṃ gaṇhanti. **Paṭhamaṃ, āvuso upāli, pārājikaṃ kattha paññatta**nti ettha kathaṃ saṅgītiyā pubbe paṭhamabhāvo siddhoti? Pātimokkhuddesānukkamādinā pubbe paṭhamabhāvassa siddhattā. Yebhuyyena hi tīṇi piṭakāni bhagavato dharamānakāleyeva iminā anukkamena sajjhāyitāni, teneva kamena pacchāpi saṅgītāni visesato vinayābhidhammapiṭakānīti daṭṭhabbaṃ. **Kismiṃ vatthusmi**nti nimittatthe bhummaṃ. **Antarā ca, bhante, rājagahaṃ antarā ca nāḷanda**nti rājagahassa ca nāḷandāya ca antarā, vivare majjheti attho. **Antarā**-saddena pana yuttattā upayogavacanaṃ kataṃ. **Rājāgārake**ti rañño kīḷanatthāya kate agārake. **Ambalaṭṭhikāya**nti rañño evaṃnāmakaṃ uyyānaṃ. **Kena saddhi**nti idha kasmā vuttanti? Yasmā panetaṃ na bhagavatā eva vuttaṃ, raññāpi kiñci kiñci vuttamatthi, tasmā ''kamārabbhā''ti avatvā evaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Vedehiputtenā**ti ayaṃ kosalarañño dhītāya putto, na videharañño dhītāya. Yasmā mātā panassa paṇḍitā, tasmā sā vedena ñāṇena īhati ghaṭati vāyamatīti ''vedehī''ti pākaṭanāmā jātāti veditabbā.

Evaṃ nimittapayojanakāladesadesakakārakakaraṇappakārehi paṭhamamahāsaṅgītiṃ dassetvā idāni tattha vavatthāpitesu dhammavinayesu nānappakārakosallatthaṃ ekavidhādibhede dassetuṃ **tadetaṃ sabbampī**tiādimāha. Tattha **anuttaraṃ sammāsambodhi**nti ettha anāvaraṇañāṇapadaṭṭhānaṃ maggañāṇaṃ, maggañāṇapadaṭṭhānañca anāvaraṇañāṇaṃ ''sammāsambodhī''ti vuccati. **Paccavekkhantena vā**ti udānādivasena pavattadhammaṃ sandhāyāha. **Vimuttirasa**nti arahattaphalassādaṃ, vimuttisampattikaṃ vā aggaphalanipphādanato, vimuttikiccaṃ vā kilesānaṃ accantavimuttisampādanato. **Avasesaṃ buddhavacanaṃ dhammo**ti ettha yadipi dhammo eva vinayopi pariyattiyādibhāvato, tathāpi vinayasaddasannidhānena bhinnādhikaraṇabhāvena payutto dhamma-saddo vinayatantivirahitaṃ tantiṃ dīpeti, yathā puññañāṇasambhāro gobalibaddantiādi.

Anekajātisaṃsāranti imissā gāthāya ayaṃ saṅkhepattho – ahaṃ imassa attabhāvagehassa kārakaṃ taṇhāvaḍḍhakiṃ **gavesanto** yena ñāṇena taṃ daṭṭhuṃ sakkā, taṃ bodhiñāṇaṃ **anibbisaṃ** alabhanto eva abhinīhārato pabhuti ettakaṃ kālaṃ anekajātisatasahassasaṅkhyaṃ imaṃ saṃsāravaṭṭaṃ **sandhāvissaṃ** saṃsariṃ, yasmā jarābyādhimaraṇamissatāya jāti nāmesā punappunaṃ upagantuṃ dukkhā, na ca sā tasmiṃ adiṭṭhe nivattati, tasmā taṃ gavesanto sandhāvissanti attho. **Diṭṭhosī**ti idāni mayā sabbaññutaññāṇaṃ paṭivijjhantena diṭṭho asi. **Puna geha**nti puna imaṃ attabhāvasaṅkhātaṃ mama gehaṃ. **Na kāhasī**ti na karissasi. Kāraṇamāha **sabbā te**tiādi. Tava **sabbā** avasesakilesaphāsukā mayā **bhaggā**. Imassa tayā katassa attabhāvagehassa avijjāsaṅkhātaṃ **kūṭaṃ** kaṇṇikamaṇḍalaṃ **visaṅkhataṃ** viddhaṃsitaṃ. **Visaṅkhāraṃ** nibbānaṃ ārammaṇakaraṇavasena gataṃ mama **cittaṃ**. Ahañca **taṇhānaṃ khaya**saṅkhātaṃ arahattamaggaphalaṃ **ajjhagā** pattosmīti attho. Keci pana ''visaṅkhāragataṃ cittameva taṇhānaṃ khayaṃ ajjhagā''ti evampi atthaṃ vadanti.

Kecīti khandhakabhāṇakā. **Pāṭipadadivase**ti idaṃ **paccavekkhantassa uppannā**ti etena sambandhitabbaṃ, na **sabbaññubhāvappattassā**ti etena. **Somanassamayañāṇenā**ti somanassasampayuttañāṇena. **Āmantayāmī**ti nivedayāmi, bodhemīti attho. **Antare**ti antarāḷe, vemajjheti attho.

Suttantapiṭakanti yathā kammameva kammantaṃ, evaṃ suttameva suttantanti veditabbaṃ. **Asaṅgīta**nti saṅgītikkhandhaka (cūḷava. 437 ādayo) kathāvatthuppakaraṇādikaṃ. Soḷasahi vārehi upalakkhitattā ''soḷasa parivārā''ti vuttaṃ. Tathā hi **parivārapāḷiyaṃ** (pari. 1 ādayo) paṭhamaṃ pārājikaṃ kattha paññattantiādinā vuttaṃ. Paññattivāro kathāpattivāro vipattivāro saṅgahavāro samuṭṭhānavāro adhikaraṇavāro samathavāro samuccayavāroti ime aṭṭha vārā, tadanantaraṃ ''methunaṃ dhammaṃ paṭisevanapaccayā pārājikaṃ kattha paññatta''nti (pari. 188) evaṃ paccayamattavisesena puna vuttā teyeva aṭṭha vārā cāti imesaṃ soḷasannaṃ vārānaṃ vasena bhikkhuvibhaṅgassa ca bhikkhunīvibhaṅgassa ca pakāsitattā soḷasahi vārehi upalakkhito parivāro ''soḷasaparivāro''ti vuttoti veditabbo.

Daḷhīkammasithilakaraṇappayojanāti idaṃ lokavajjapaṇṇattivajjesu yathākkamaṃ yojetabbaṃ. Saññamavelaṃ abhibhavitvā pavatto ācāro **ajjhācāro,** vītikkamo. **Tenā**ti vividhanayattādihetunā. **Etan**ti **vividhavisesanayattā**tiādigāthāvacanaṃ. **Etassā**ti vinayassa.

Itaraṃ panāti suttaṃ. **Attatthaparatthādibhede**ti ettha **ādi**-saddena diṭṭhadhammikasamparāyikatthe lokiyalokuttarādiatthe ca saṅgaṇhāti. **Veneyajjhāsayānulomena vuttattā**ti vinayaṃ viya issarabhāvato āṇāpatiṭṭhāpanavasena adesetvā veneyyānaṃ ajjhāsayānulomena caritānurūpaṃ vuttattā. Anupubbasikkhādivasena adesetvā veneyyānaṃ kālantare abhinibbattiṃ dassento āha ''sassamiva phala''nti. Upāyasamaṅgīnaṃyeva nippajjanabhāvaṃ dassento ''dhenu viya khīra''nti āha. Na hi dhenuṃ visāṇādīsu, akāle vā avijātaṃ vā dohanto khīraṃ paṭilabhati.

Yanti yasmā. **Etthā**ti abhidhamme. **Abhidhamme**ti supinantena sukkavissaṭṭhiyā anāpattibhāvepi akusalacetanā upalabbhatītiādinā vinayapaññattiyā saṅkaravirahite dhamme, ''pubbāparavirodhābhāvato saṅkaravirahite dhamme''tipi vadanti. **Ārammaṇādīhī**ti ārammaṇasampayuttakammadvārapaṭipadādīhi. **Lakkhaṇīyattā**ti sañjānitabbattā. **Yaṃ panettha avisiṭṭha**nti ettha vinayapiṭakantiādīsu tīsu saddesu yaṃ avisiṭṭhaṃ samānaṃ, taṃ piṭakasaddanti attho. **Mā piṭakasampadānenā**ti pāḷisampadānavasena mā gaṇhitthāti vuttaṃ hoti. **Yathāvuttenā**ti evaṃ duvidhatthenātiādinā vuttappakārena.

Desanāsāsanakathābhedanti ettha desanābhedaṃ sāsanabhedaṃ kathābhedanti **bheda**saddo paccekaṃ yojetabbo. **Bheda**nti ca nānattanti attho. **Tesū**ti piṭakesu. Sikkhā ca pahānāni ca gambhīrabhāvo ca **sikkhāpahānagambhīrabhāvo,** tañca yathārahaṃ paridīpayeti attho. **Pariyattibheda**nti pariyāpuṇanabhedaṃ vibhāvayeti sambandho. **Yahiṃ** yasmiṃ vinayādike yaṃ sampattiñca vipattiñca yathā pāpuṇāti, tampi sabbaṃ vibhāvayeti sambandho. Atha vā yaṃ pariyattibhedaṃ sampattiṃ vipattiñca yahiṃ yathā pāpuṇāti, tampi sabbaṃ vibhāvayeti yojetabbaṃ. **Paridīpanā vibhāvanā cā**ti heṭṭhā gāthāsu vuttassa anurūpato vuttaṃ, atthato pana ekameva.

Āṇārahenāti āṇaṃ paṇetuṃ arahatīti āṇāraho, bhagavā sammāsambuddhattā. So hi mahākāruṇikatāya ca aviparītato desakabhāvena pamāṇavacanattā ca āṇaṃ paṇetuṃ arahati. Vohāraparamatthānampi sambhavato āha ''āṇābāhullato''ti. Ito paresupi eseva nayo. **Paṭhama**nti vinayapiṭakaṃ. **Pacurāparādhā** seyyasakattherādayo. Te hi dosabāhullato ''pacurāparādhā''ti vuttā. Pacuro bahuko bahulo aparādho doso vītikkamo yesante pacurāparādhā. **Anekajjhāsayā**tiādīsu āsayova ajjhāsayo, so ca atthato diṭṭhi ñāṇañca. **Cariyā**ti rāgacariyādikā cha mūlacariyā. Atha vā **cariyā**ti caritaṃ, taṃ sucaritaduccaritavasena duvidhaṃ. **Adhimutti** nāma sattānaṃ pubbaparicayavasena abhiruci, sā duvidhā hīnapaṇītabhedena. **Yathānuloma**nti ajjhāsayādīnaṃ anurūpaṃ. **Yathādhamma**nti dhammasabhāvānurūpaṃ.

Saṃvarāsaṃvaroti ettha khuddako mahanto ca saṃvaroti attho. Vuḍḍhiattho hettha **a**-kāro. **Diṭṭhiviniveṭhanā**ti diṭṭhiyā vimocanaṃ. **Suttantapāḷiyaṃ** vivicceva kāmehītiādinā (dī. ni. 1.226; saṃ. ni. 2.152) samādhidesanābāhullato suttantapiṭake ''adhicittasikkhā''ti vuttaṃ. **Vītikkamappahānaṃ kilesāna**nti saṃkilesadhammānaṃ, kammakilesānaṃ vā yo kāyavacīdvārehi vītikkamo, tassa pahānaṃ. Anusayavasena santānamanuvattantā kilesā pariyuṭṭhitāpi sīlabhedavasena vītikkamituṃ na labhantīti āha ''vītikkamapaṭipakkhattā sīlassā''ti. **Pariyuṭṭhānappahāna**nti okāsadānavasena citte kusalappavattiṃ pariyādiyitvā samuppattivasena ṭhānaṃ pariyuṭṭhānaṃ, tassa pahānaṃ.

Anusayappahānanti ariyamaggena appahīnabhāvena santāne kāraṇalābhe uppajjanārahā thāmagatā kāmarāgādayo satta kilesā santāne anu anu sayanato anusayā nāma, tesaṃ pahānaṃ.

Tadaṅgappahānanti tena tena dānasīlādikusalaṅgena tassa tassa akusalaṅgassa pahānaṃ tadaṅgappahānaṃ. **Duccaritasaṃkilesassa pahāna**nti kāyavacīduccaritameva yattha uppajjati, taṃ santānaṃ sammā kileseti upatāpetīti saṃkileso, tassa tadaṅgavasena pahānaṃ. Samādhissa kāmacchandapaṭipakkhattā **suttantapiṭake** taṇhāsaṃkilesassa pahānaṃ vuttaṃ. Attādisuññasabhāvadhammappakāsanato **abhidhammapiṭake** diṭṭhisaṃkilesassa pahānaṃ vuttaṃ.

Ekamekasmiñcetthāti ettha etesu tīsu piṭakesu ekekasmiṃ piṭaketi attho. **Dhammoti pāḷī**ti ettha dhammassa sīlādivisiṭṭhatthayogato, buddhānaṃ sabhāvaniruttibhāvato ca pakaṭṭhānaṃ ukkaṭṭhānaṃ vacanappabandhānaṃ āḷi pantīti **pāḷi,** pariyattidhammo. Sammutiparamatthabhedassa atthassa anurūpavācakabhāvena paramatthasaddesu ekantena bhagavatā manasā vavatthāpito nāmapaññattippabandho pāḷidhammo nāma. Desanāya dhammassa ca ko visesoti ce? Yathāvuttanayena manasā vavatthāpitadhammassa paresaṃ bodhanabhāvena atisajjanā vācāya pakāsanā ''desanā''ti veditabbā. Tenāha – ''desanāti tassā manasā vavatthāpitāya pāḷiyā desanā''ti. Tadubhayampi pana paramatthato saddo eva paramatthavinimuttāya sammutiyā abhāvā. Imameva nayaṃ gahetvā keci ācariyā ''dhammo ca desanā ca paramatthato saddo evā''ti voharanti, tepi anupavajjāyeva. Yathā ''kāmāvacarapaṭisandhivipākā parittārammaṇā''ti vuccanti, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ. Na hi ''kāmāvacarapaṭisandhivipākā nibbattitaparamatthavisayāyevā''ti sakkā vattuṃ itthipurisādiākāraparivitakkapubbakānaṃ rāgādiakusalānaṃ mettādikusalānañca ārammaṇaṃ gahetvāpi samuppajjanato. Paramatthadhammamūlakattā panassa parikappassa paramatthavisayatā sakkā paññapetuṃ, evamidhāpīti daṭṭhabbaṃ. Tīsupi cetesu ete dhammatthadesanāpaṭivedhā gambhīrāti sambandho. Ettha ca piṭakāvayavānaṃ dhammādīnaṃ vuccamāno gambhīrabhāvo taṃsamudāyassa piṭakassāpi vutto yevāti daṭṭhabbo. Dukkhena ogayhanti, dukkho vā ogāho ogāhanaṃ antopavisanametesūti **dukkhogāhā. Etthā**ti etesu piṭakesu, niddhāraṇe cetaṃ bhummavacanaṃ.

Hetuno phalaṃ **hetuphalaṃ. Dhammābhilāpo**ti atthabyañjanako aviparītābhilāpo. **Visayato asammohato cā**ti lokiyalokuttarānaṃ yathākkamaṃ avabodhappakāradassanaṃ, etassa avabodhoti iminā sambandho. Lokiyo hi dhammatthādiṃ ālambitvāva pavattanato visayato avabodhoti vuccati. Lokuttaro pana nibbānārammaṇatāya taṃ anālambamānopi tabbisayamohaviddhaṃsanena dhammādīsu pavattanato asammohato avabodhoti vuccati. **Atthānurūpaṃ dhammesū**ti kāriyānurūpaṃ kāraṇesūti attho. **Paññattipathānurūpaṃ paññattīsū**ti chabbidhanāmapaññattiyā patho paññattipatho, tassa anurūpaṃ paññattīsūti attho.

Dhammajātanti kāraṇappabhedo kāraṇameva vā. **Atthajāta**nti kāriyappabhedo, kāriyameva vā. Yā cāyaṃ desanāti sambandho. **Yo cetthā**ti etāsu dhammatthadesanāsu yo paṭivedhoti attho. **Etthā**ti etesu tīsu piṭakesu.

Alagaddūpamāti ettha alagaddasaddena alagaddaggahaṇaṃ vuccati vīṇāvādanaṃ vīṇātiādīsu viya, gahaṇañcettha yathā ḍaṃsati, tathā duggahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ, itaraggahaṇe virodhābhāvā. Tasmā alagaddassa gahaṇaṃ upamā etissāti alagaddūpamā. Alagaddoti cettha āsiviso vuccati. So hi alaṃ pariyatto, jīvitaharaṇasamattho vā visasaṅkhāto gado assāti ''alaṃgado''ti vattabbe ''alagaddo''ti vuccati.

Vaṭṭato nissaraṇaṃ attho payojanaṃ etissāti **nissaraṇatthā**. Bhaṇḍāgāriko viyāti **bhaṇḍāgāriko,** dhammaratanānupālako, tassa atthanirapekkhassa pariyatti **bhaṇḍāgārikapariyatti. Duggahitānī**ti duṭṭhu gahitāni. Tenāha ''upārambhādihetu pariyāpuṭā''ti. Ettha ca upārambho nāma pariyattiṃ nissāya paravambhanaṃ. Ādi-saddena itivādappamokkhalābhasakkārādiṃ saṅgaṇhāti. **Yaṃ sandhāyā**ti yaṃ pariyattiduggahaṇaṃ sandhāya. **Vutta**nti **alagaddūpamasutte** (ma. ni. 1.238) vuttaṃ. **Tañcassa atthaṃ nānubhontī**ti tañca assa dhammassa sīlaparipūraṇādisaṅkhātaṃ atthaṃ ete duggahitagāhino nānubhonti na vindanti. **Paṭividdhākuppo**ti paṭividdhaarahattaphalo.

Idāni tīsu piṭakesu yathārahaṃ sampattivipattiyo niddhāretvā dassento āha **vinaye panā**tiādi. Tattha **tāsaṃyevā**ti avadhāraṇaṃ chaḷabhiññācatupaṭisambhidānaṃ vinaye pabhedavacanābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. **Verañjakaṇḍe** (pārā. 12) hi tisso vijjāva vibhattā. Dutiye **tāsaṃyevā**ti avadhāraṇaṃ catasso paṭisambhidā apekkhitvā kataṃ tissannampi vijjānaṃ chasu abhiññāsu antopaviṭṭhattā. **Tāsañcā**ti ettha **ca**-saddena sesānampi tattha atthibhāvaṃ dīpeti. **Abhidhammapiṭake** hi tisso vijjā cha abhiññā catasso paṭisambhidā ca vuttā eva. Paṭisambhidānaṃ tattheva sammā vibhattabhāvaṃ dīpetuṃ **tatthevā**ti avadhāraṇaṃ kataṃ. **Upādinnaphasso**ti maggena maggapaṭipādanaphasso. **Tesa**nti tesaṃ piṭakānaṃ. **Eta**nti etaṃ buddhavacanaṃ.

Catuttiṃseva suttantāti gāthāya ayamatthayojanā – yassa nikāyassa suttagaṇanato catuttiṃseva suttantā vaggasaṅgahavasena tayo vaggā yassa saṅgahassāti tivaggo saṅgaho, esa paṭhamo nikāyo idha dīghanikāyoti. **Anulomiko**ti apaccanīko, atthānulomanato anvatthanāmoti vuttaṃ hoti. **Ekanikāyampī**ti ekasamūhampi. **Evaṃ citta**nti evaṃ vicittaṃ. **Yathayida**nti yathā ime. Poṇikacikkhallikā khattiyā, tesaṃ nivāso ''poṇikanikāyo cikkhallikanikāyo''ti vuccati. **Pañcadasavaggapariggaho**ti pañcadasahi vaggehi pariggahito. **Suttantānaṃ sahassāni satta suttasatāni cā**ti pāṭhe suttantānaṃ sattasahassāni satta suttasatāni cāti yojetabbaṃ. Katthaci pana ''satta suttasahassāni, satta suttasatāni cā''ti pāṭho. **Pubbe nidassitā**ti suttantapiṭakaniddese nidassitā.

Vedanti ñāṇaṃ. **Tuṭṭhi**nti pītiṃ. **Dhammakkhandhavasenā**ti dhammarāsivasena. Dvāsītisahassāni buddhato gaṇhinti sambandho. **Dve sahassāni bhikkhuto**ti dhammasenāpatiādīnaṃ bhikkhūnaṃ santikā tehiyeva desitāni dve sahassāni gaṇhiṃ. **Me**ti mama hadaye, iti ānandatthero attānaṃ niddisati. **Ye dhammā** mama hadaye **pavattino,** te **caturāsītisahassānī**ti yojanā. Idañca bhagavato dharamānakāle uggahitadhammakkhandhavasena vuttaṃ, parinibbute pana bhagavati ānandattherena desitānaṃ subhasutta(daī. ni. 1.444 ādayo) gopakamoggallānasuttānaṃ (ma. ni. 3.79 ādayo), tatiyasaṅgītiyaṃ moggaliputtatissattherena kathitakathāvatthuppakaraṇassa ca vasena dhammakkhandhānaṃ caturāsītisahassatopi adhikatā veditabbā.

Ekānusandhikaṃ suttanti satipaṭṭhānādi (dī. ni. 2.372 ādayo; ma. ni. 1.105 ādayo). **Anekānusandhika**nti parinibbānasuttādi (dī. ni. 2.134 ādayo). Tañhi nānāṭhānesu nānādhammadesanānaṃ vasena pavattaṃ. Tikadukabhājanaṃ dhammasaṅgaṇiyaṃ nikkhepakaṇḍa(dha. sa. 985 ādayo) aṭṭhakathākaṇḍavasena (dha. sa. 1384 ādayo) gahetabbaṃ. **Cittavārabhājana**nti idaṃ cittuppādakaṇḍavasena (dha. sa. 1 ādayo) vuttaṃ. **Atthi vatthū**tiādīsu **vatthu** nāma sudinnakaṇḍādi (pārā. 24 ādayo). **Mātikā**ti sikkhāpadaṃ. **Antarāpattī**ti sikkhāpadantaresu aññasmiṃ vatthusmiṃ paññattā āpatti. **Tikacchedo**ti tikapācittiyāditikaparicchedo. Buddhavacanaṃ saṅgahitanti sambandho. **Assā**ti buddhavacanassa. Saṅgītipariyosāne sādhukāraṃ dadamānā viyāti sambandho. Accharaṃ paharituṃ yuttāni **acchariyāni,** pupphavassacelukkhepādīni. Yā ''pañcasatā''ti ca ''therikā''ti ca pavuccati, ayaṃ paṭhamamahāsaṅgīti nāmāti sambandho.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Paṭhamamahāsaṅgītikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Evaṃ paṭhamamahāsaṅgītiṃ dassetvā yadatthaṃ sā idha dassitā, taṃ nigamanavasena dassento **imissā**tiādimāha. **Tatrāyaṃ ācariyaparamparā**ti tasmiṃ jambudīpe ayaṃ ācariyānaṃ paveṇī paṭipāṭi. **Vijitāvino**ti vijitasabbakilesapaṭipakkhattā vijitavanto. **Jambusirivhaye**ti jambusadiso sirimanto avhayo nāmaṃ yassa dīpassa, tasmiṃ jambudīpeti vuttaṃ hoti. Mahantena hi jamburukkhena abhilakkhitattā dīpopi ''jambū''ti vuccati. **Acchijjamānaṃ** avinassamānaṃ katvā. **Vinayavaṃsa**ntiādīhi tīhi vinayapāḷiyeva kathitā pariyāyavacanattā tesaṃ. **Pakataññuta**nti veyyattiyaṃ, paṭubhāvanti vuttaṃ hoti. **Dhuraggāho**ti padhānaggāhī, sabbesaṃ pāmokkho hutvā gaṇhīti vuttaṃ hoti. Bhikkhūnaṃ samudāyo samūho **bhikkhusamudāyo**.

Yadāti nibbāyiṃsūti sambandho. **Jotayitvā ca sabbadhī**ti tameva saddhammaṃ sabbattha pakāsayitvā. **Jutimanto**ti paññājutiyā yuttā, tejavanto vā, mahānubhāvāti attho. **Nibbāyiṃsū**ti anupādisesāya nibbānadhātuyā nibbāyiṃsu. **Anālayā**ti asaṅgā.

Athāti pacchā, yadā parinibbāyiṃsu, tato paranti attho. **Kappati siṅgīloṇakappo**ti ettha **kappa**-saddo vikappattho, tena siṅgīloṇavikappopi kappati. Idampi pakkhantaraṃ kappatīti attho, evaṃ sabbattha. Tattha siṅgena loṇaṃ pariharitvā aloṇakapiṇḍapātena saddhiṃ bhuñjituṃ kappati, sannidhiṃ na karotīti adhippāyo. **Kappati dvaṅgulakappo**ti dvaṅgulaṃ atikkantāya chāyāya vikāle bhojanaṃ bhuñjituṃ kappatīti attho. **Kappati gāmantarakappo**ti ''gāmantaraṃ gamissāmī''ti pavāritena anatirittabhojanaṃ bhuñjituṃ kappatīti attho. **Kappati āvāsakappo**ti ekasīmāya nānāsenāsanesu visuṃ visuṃ uposathādīni saṅghakammāni kātuṃ vaṭṭatīti attho. **Kappati anumatikappo**ti ''anāgatānaṃ āgatakāle anumatiṃ gahessāmā''ti tesu anāgatesuyeva vaggena saṅghena kammaṃ katvā pacchā anumatiṃ gahetuṃ kappati, vaggakammaṃ na hotīti adhippāyo. **Kappati āciṇṇakappo**ti ācariyupajjhāyehi āciṇṇo kappatīti attho. So pana ekacco kappati dhammiko, ekacco na kappati adhammikoti veditabbo. **Kappati amathitakappo**ti yaṃ khīraṃ khīrabhāvaṃ vijahitaṃ dadhibhāvaṃ asampattaṃ, taṃ bhuttāvinā pavāritena anatirittaṃ bhuñjituṃ kappatīti attho. **Kappati jaḷogiṃ pātu**nti ettha **jaḷogī**ti taruṇasurā, yaṃ majjasambhāraṃ ekato kataṃ majjabhāvamasampattaṃ, taṃ pātuṃ vaṭṭatīti adhippāyo. **Jātarūparajata**nti ettha sarasato vikāraṃ

anāpajjitvā sabbadā jātarūpameva hotīti jātaṃ rūpaṃ etassāti **jātarūpaṃ,** suvaṇṇaṃ. Dhavalasabhāvatāya rājatīti **rajataṃ,** rūpiyaṃ. **Susunāgaputto**ti susunāgassa putto. **Kākaṇḍakaputto**ti kākaṇḍakassa brāhmaṇassa putto. **Vajjīsū**ti janapadanāmattā bahuvacanaṃ kataṃ.

Tadahuposatheti ettha **tadahū**ti tasmiṃ ahani. Upavasanti etthāti **uposatho,** upavasantīti ca sīlasamādānena vā anasanādinā vā upetā hutvā vasantīti attho. **Kaṃsapāti**nti suvaṇṇapātiṃ. **Māsakarūpa**nti māsako eva. **Sabbaṃ tāva vattabba**nti iminā **sattasatikakkhandhake** (cūḷava. 446 ādayo) āgatā sabbāpi pāḷi idha ānetvā vattabbāti dasseti. Saṅgāyitasadisameva saṅgāyiṃsūti sambandho.

Sā panāyaṃ saṅgītīti sambandho. **Tesū**ti tesu saṅgītikārakesu theresu. Vissutā ete saddhivihārikā ñeyyāti sambandho. **Sāṇasambhūto**ti sāṇadesavāsī sambhūtatthero. Dutiyo saṅgahoti sambandhitabbaṃ. **Pannabhārā**ti patitakkhandhabhārā.

Abbudanti upaddavaṃ vadanti. ''Bhagavato vacanaṃ thenetvā attano vacanassa dīpanato abbudanti corakamma''nti eke. **Ida**nti vakkhamānanidassanaṃ. Sandissamānā mukhā **sammukhā. Bhāvitamagga**nti uppāditajjhānaṃ. **Sādhu sappurisā**ti ettha **sādhū**ti āyācanatthe nipāto, taṃ yācāmīti attho. **Haṭṭhapahaṭṭho**ti punappunaṃ santuṭṭho. **Udaggudaggo**ti sarīravikāruppādanapītivasena udaggudaggo, pītimā hi puggalo kāyacittānaṃ uggatattā ''udaggudaggo''ti vuccati.

Tena kho pana samayenāti yasmiṃ samaye dutiyaṃ saṅgītiṃ akariṃsu, tasmiṃ samayeti attho. **Taṃ adhikaraṇaṃ na sampāpuṇiṃsū**ti taṃ vajjiputtakehi uppāditaṃ adhikaraṇaṃ vinicchinituṃ na sampāpuṇiṃsu nāgamiṃsu. No ahuvatthāti sambandho. Yāvatāyukaṃ ṭhatvā parinibbutāti sambandho. Kiṃ pana katvā therā parinibbutāti? Āha **dutiyaṃ saṅgahaṃ katvā**tiādi. **Aniccatāvasa**nti aniccatādhīnataṃ. **Jammi**nti lāmakaṃ. **Durabhisambhavaṃ** anabhibhavanīyaṃ atikkamituṃ asakkuṇeyyaṃ aniccataṃ evaṃ ñatvāti sambandho.

Dutiyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Tatiyasaṅgītikathāvaṇṇanā

Satta vassānīti accantasaṃyoge upayogavacanaṃ. **Aticchathā**ti atikkamitvā icchatha, ito aññattha gantvā bhikkhaṃ pariyesathāti attho. **Bhattavissaggakaraṇatthāyā**ti bhattassa ajjhoharaṇakiccatthāya, bhuñjanatthāyāti attho. ''Soḷasavasso''ti uddeso kathanaṃ assa atthīti **soḷasavassuddesiko,** ''soḷasavassiko''ti attho.

Tīsu vedesūtiādīsu iruvedayajuvedasāmavedasaṅkhātesu tīsu vedesu. Tayo eva kira vedā aṭṭhakādīhi dhammikehi isīhi lokassa saggamaggavibhāvanatthāya katā. Teneva hi te tehi vuccanti. Āthabbaṇavedo pana pacchā adhammikehi brāhmaṇehi pāṇavadhādiatthāya kato. Purimesu ca tīsu vedesu teheva dhammikasākhāyo apanetvā yāgavadhādidīpikā adhammikasākhā pakkhittāti veditabbā. **Nighaṇḍū**ti rukkhādīnaṃ vevacanappakāsakaṃ pariyāyanāmānurūpaṃ satthaṃ. Tañhi loke ''nighaṇḍū''ti vuccati. **Keṭubha**nti kiṭati gameti kiriyādivibhāganti keṭubhaṃ, kiriyākappavikappo kavīnaṃ upakārasatthaṃ. Ettha ca **kiriyākappavikappo**ti vacībhedādilakkhaṇā kiriyā kappīyati vikappīyati etenāti kiriyākappo, so pana vaṇṇapadabandhapadatthādivibhāgato bahuvikappoti ''kiriyākappavikappo''ti vuccati. Idañca mūlakiriyākappaganthaṃ sandhāya vuttaṃ. Saha nighaṇḍunā keṭubhena ca **sanighaṇḍukeṭubhā,** tayo vedā, tesu sanighaṇḍukeṭubhesu. Ṭhānakaraṇādivibhāgato ca nibbacanavibhāgato ca akkharā pabhedīyanti etenāti **akkharappabhedo,** sikkhā ca nirutti ca. Saha akkharappabhedenāti **sākkharappabhedā,** tesu sākkharappabhedesu. Āthabbaṇavedaṃ catutthaṃ katvā ''itiha āsa itiha āsā''ti īdisavacanapaṭisaṃyutto porāṇakathāsaṅkhāto itihāso pañcamo etesanti **itihāsapañcamā,** tayo vedā, tesu itihāsapañcamesu.

Yassa cittantiādi pañhadvayaṃ khīṇāsavānaṃ cuticittassa uppādakkhaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha paṭhamapañhe **uppajjatī**ti uppādakkhaṇasamaṅgitāya uppajjati. **Na nirujjhatī**ti nirodhakkhaṇaṃ appattatāya na nirujjhati. **Tassa citta**nti tassa puggalassa taṃ cittaṃ kiṃ nirujjhissati āyatiñca nuppajjissatīti pucchā, tassā ca vibhajjabyākaraṇīyatāya evamettha vissajjanaṃ veditabbaṃ. Arahato pacchimacittassa uppādakkhaṇe tassa cittaṃ uppajjati, na nirujjhati, āyatiñca nuppajjissati, avassameva nirodhakkhaṇaṃ patvā nirujjhissati, tato appaṭisandhikattā aññaṃ nuppajjissati. Ṭhapetvā pana pacchimacittasamaṅgiṃ khīṇāsavaṃ itaresaṃ uppādakkhaṇasamaṅgicittaṃ uppādakkhaṇasamaṅgitāya uppajjati bhaṅgaṃ appattatāya na nirujjhati, bhaṅgaṃ pana patvā nirujjhissateva, aññaṃ pana tasmiṃ vā aññasmiṃ vā attabhāve uppajjissati ceva nirujjhissati cāti. **Yassa vā panā**tiādi dutiyapañhe pana **nirujjhissati nuppajjissatī**ti yassa cittaṃ uppādakkhaṇasamaṅgitāya bhaṅgakkhaṇaṃ patvā nirujjhissati appaṭisandhikatāya nuppajjissati, tassa khīṇāsavassa taṃ cittaṃ kiṃ uppajjati na nirujjhatīti pucchā, tassā ekaṃsabyākaraṇīyatāya ''āmantā''ti vissajjanaṃ veditabbaṃ. **Uddhaṃ vā adho vā harituṃ asakkonto**ti uparimapade vā heṭṭhimapadaṃ heṭṭhimapade vā uparimapadaṃ atthato samannāharituṃ ghaṭetuṃ pubbenāparaṃ yojetvā atthaṃ paricchindituṃ asakkontoti attho.

Sotāpannānaṃ sīlesu paripūrakāritāya samādinnasīlato natthi parihānīti āha ''abhabbo dāni sāsanato nivattitu''nti. **Vaḍḍhetvā**ti uparimaggatthāya kammaṭṭhānaṃ vaḍḍhetvā. Dante punanti visodhenti etenāti **dantaponaṃ** vuccati dantakaṭṭhaṃ. Abhinavānaṃ āgantukānaṃ lajjīsabhāvaṃ khantimettādiguṇasamaṅgitañca katipāhaṃ suṭṭhu vīmaṃsitvāva hatthakammādisampaṭicchanaṃ saṅgahakaraṇañca yuttanti sāmaṇerassa ceva aññesañca bhikkhūnaṃ diṭṭhānugatiṃ āpajjantānaṃ ñāpanatthaṃ thero tassa bhabbarūpataṃ abhiññāya ñatvāpi puna sammajjanādiṃ akāsi. ''Tassa cittadamanattha''ntipi vadanti. **Buddhavacanaṃ paṭṭhapesī**ti buddhavacanaṃ uggaṇhāpetuṃ ārabhi. Sakalavinayācārapaṭipatti upasampannānameva vihitāti tappariyāpuṇanamapi tesaññeva anurūpanti āha ''ṭhapetvā vinayapiṭaka''nti. Tassa citte ṭhapitampi buddhavacanaṃ saṅgopanatthāya niyyātitabhāvaṃ dassetuṃ ''hatthe patiṭṭhāpetvā''ti vuttaṃ.

Ekarajjābhisekanti sakalajambudīpe ekādhipaccavasena kariyamānaṃ abhisekaṃ. **Rājiddhiyo**ti rājānubhāvānugatappabhāvā. **Yato**ti yato soḷasaghaṭato. Devatā eva divase divase āharantīti sambandho. **Devasika**nti divase divase. **Agadāmalaka**nti appakeneva sarīrasodhanādisamatthaṃ sabbadosaharaṃ osadhāmalakaṃ. **Chaddantadahato**ti chaddantadahasamīpe ṭhitadevavimānato, kapparukkhato vā, tattha tādisā kapparukkhavisesā santi, tato vā āharantīti attho. **Asuttamayika**nti suttehi abaddhaṃ dibbasumanapuppheheva kataṃ sumanapupphapaṭaṃ. **Uṭṭhitassa sālino**ti sayaṃjātasālino, samudāyāpekkhañcettha ekavacanaṃ, sālīnanti attho. **Nava vāhasahassānī**ti ettha catasso muṭṭhiyo eko kuḍuvo, cattāro kuḍuvā eko pattho, cattāro patthā eko āḷhako, cattāro āḷhakā ekaṃ doṇaṃ, cattāri doṇāni ekā mānikā, catasso mānikā ekā khārī, vīsati khārikā eko vāho, tadeva ''ekaṃ sakaṭa''nti **suttanipātaṭṭhakathādīsu** (su. ni. aṭṭha. 2.kokālikasuttavaṇṇanā) vuttaṃ. **Nitthusakaṇe karontī**ti thusakuṇḍakarahite karonti. Tena nimmitaṃ buddharūpaṃ passantoti sambandho. Puññappabhāvanibbattaggahaṇaṃ nāgarājanimmitānaṃ puññappabhāvanibbattehi sadisatāya kataṃ. **Vimalaketumālā**ti ettha **ketumālā** nāma sīsato nikkhamitvā uparimuddhani puñjo hutvā dissamānarasmirāsīti vadanti.

Bāhirakapāsaṇḍanti bāhirakappaveditaṃ samayavādaṃ. **Pariggaṇhī**ti vīmaṃsamāno pariggahesi. **Bhaddapīṭhakesū**ti vettamayapīṭhesu. **Sāro**ti guṇasāro. **Sīhapañjare**ti mahāvātapānasamīpe. Kilesavipphandarahitacittatāya **dantaṃ**. Niccaṃ paccupaṭṭhitasatārakkhatāya **guttaṃ. Khuraggeyevā**ti kesoropanāvasāne. Ativiya sobhatīti sambandho. **Vāṇijako ahosī**ti madhuvāṇijako ahosi.

Pubbe va sannivāsenāti pubbe vā pubbajātiyaṃ vā sahavāsenāti attho. **Paccuppannahitena vā**ti vattamānabhave hitacaraṇena vā. **Evaṃ** imehi dvīhi kāraṇehi **taṃ** sinehasaṅkhātaṃ **pemaṃ jāyate**. Kiṃ viyāti? Āha ''uppalaṃ va yathodake''ti. **Uppalaṃ vā**ti rassakato **vā**-saddo avuttasampiṇḍanattho. **Yathā**-saddo upamāyaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā uppalañca sesañca padumādi udake jāyamānaṃ dve kāraṇāni nissāya jāyati udakañceva kalalañca, evaṃ pemampīti (jā. aṭṭha. 2.2.174).

Dhuvabhattānīti niccabhattāni. **Vajjāvajja**nti khuddakaṃ mahantañca vajjaṃ. **Moggaliputtatissattherassa bhāramakāsī**ti therassa mahānubhāvataṃ, tadā sāsanakiccassa nāyakabhāvena saṅghapariṇāyakatañca rañño ñāpetuṃ saṅgho tassa bhāramakāsīti veditabbaṃ, na aññesaṃ ajānanatāya. **Sāsanassa dāyādo**ti sāsanassa abbhantaro ñātako homi na homīti attho. Ye sāsane pabbajituṃ puttadhītaro pariccajanti, te buddhasāsane sālohitañātakā nāma honti, sakalasāsanadhāraṇe samatthānaṃ attano orasaputtānaṃ pariccattattā na paccayamattadāyakāti imamatthaṃ sandhāya thero ''na kho, mahārāja, ettāvatā sāsanassa dāyādo hotī''ti āha. **Kathañcarahī**ti ettha **carahī**ti nipāto akkhantiṃ dīpeti. **Tissakumārassā**ti rañño ekamātukassa kaniṭṭhassa. **Sakkhasī**ti sakkhissasi. **Sikkhāya patiṭṭhāpesu**nti pāṇātipātā veramaṇiādīsu vikālabhojanā veramaṇipariyosānāsu chasu sikkhāsu pāṇātipātā veramaṇiṃ dve vassāni avītikkamma samādānaṃ samādiyāmītiādinā (pāci. 1079) samādānavasena sikkhāsammutidānānantaraṃ sikkhāya patiṭṭhāpesuṃ. Cha vassāni abhisekassa assāti **chavassābhiseko**.

Sabbaṃ theravādanti dve saṅgītiyo āruḷhā pāḷi. Sā hi mahāsaṅghikādibhinnaladdhikāhi vivecetuṃ ''theravādo''ti vuttā. Ayañhi vibhajjavādo mahākassapattherādīhi asaṅkarato rakkhito ānīto cāti ''theravādo''ti vuccati, ''satheravāda''ntipi likhanti. Tattha ''aṭṭhakathāsu āgatatheravādasahitaṃ sāṭṭhakathaṃ tipiṭakasaṅgahitaṃ buddhavacana''nti ānetvā yojetabbaṃ. **Tejodhātuṃ samāpajjitvā**ti tejokasiṇārammaṇaṃ jhānaṃ samāpajjitvā.

Sabhāyanti nagaramajjhe vinicchayasālāyaṃ. **Diṭṭhigatānī**ti diṭṭhiyova. **Na kho panetaṃ sakkā imesaṃ majjhe vasantena vūpasametu**nti tesañhi majjhe vasanto tesuyeva antogadhattā ādeyyavacano na hoti, tasmā evaṃ cintesi. **Ahogaṅgapabbata**nti evaṃnāmakaṃ pabbataṃ. ''Adhogaṅgāpabbata''ntipi likhanti, taṃ na sundaraṃ. **Pañcātapena tappentī**ti catūsu ṭhānesu aggiṃ jāletvā majjhe ṭhatvā sūriyamaṇḍalaṃ ullokentā sūriyātapena tappenti. **Ādiccaṃ anuparivattantī**ti udayakālato pabhuti

sūriyaṃ olokayamānā yāva atthaṅgamanā sūriyābhimukhāva parivattanti. **Vobhindissāmāti pagganhiṃsū**ti vināsessāmāti ussāhamakaṃsu.

Vissaṭṭhoti maraṇasaṅkārahito, nibbhayoti attho. **Migavaṃ nikkhamitvā**ti araññe vicaritvā migamāraṇakīḷā migavaṃ, taṃ uddissa nikkhamitvā migavadhatthaṃ nikkhamitvāti attho. Ahināgādito visesanatthaṃ ''hatthināgenā''ti vuttaṃ. **Tassa passantassevā**ti anādare sāmivacanaṃ, tasmiṃ passanteyevāti attho. **Ākāse uppatitvā**ti ettha ayaṃ vikubbaniddhi na hotīti gihissāpi imaṃ iddhiṃ dassesi adhiṭṭhāniddhiyā appaṭikkhittattā. Pakativaṇṇañhi vijahitvā nāgavaṇṇādidassanaṃ vikubbaniddhi. **Chaṇavesa**nti ussavavesaṃ. **Padhānaghara**nti bhāvanānuyogavasena vīriyārambhassa anurūpaṃ vivittasenāsanaṃ. **Sopī**ti rañño bhāgineyyaṃ sandhāya vuttaṃ.

Kusalādhippāyoti manāpajjhāsayo. **Dveḷhakajāto**ti saṃsayamāpanno. **Ekekaṃ bhikkhusahassaparivāra**nti ettha ''gaṇhitvā āgacchathā''ti āṇākārena vuttepi therā bhikkhū sāsanahitattā gatā. Kappiyasāsanañhetaṃ, na gihīnaṃ gihikammapaṭisaṃyuttaṃ. **Thero nāgacchī**ti kiñcāpi ''rājā pakkosatī''ti vuttepi dhammakammatthāya āgantuṃ vaṭṭati, dvikkhattuṃ pana pesitepi ''ananurūpā yācanā''ti nāgato, ''mahānubhāvo thero yathānusiṭṭhaṃ paṭipattiko pamāṇabhūto''ti rañño ceva ubhayapakkhikānañca attani bahumānuppādanavasena uddhaṃ kattabbakammasiddhiṃ ākaṅkhanto asāruppavacanalesena nāgacchi. Ekato saṅghaṭitā nāvā **nāvāsaṅghāṭaṃ**. Sāsanapaccatthikānaṃ bahubhāvato āha ''ārakkhaṃ saṃvidhāyā''ti. **Ya**nti yasmā. **Abbāhiṃsū**ti ākaḍḍhiṃsu. **Bāhirato**ti uyyānassa bāhirato. Passantānaṃ atidukkarabhāvena upaṭṭhānaṃ sandhāya ''padesapathavīkampanaṃ dukkara''nti āha. Adhiṭṭhāne panettha visuṃ dukkaratā nāma natthi.

Dīpakatittiroti sākuṇikehi samajātikānaṃ gahaṇatthāya posetvā sikkhetvā pāsaṭṭhāne ṭhapanakatittiro. **Na paṭicca kammaṃ phusatī**ti gāthāya yadi tava pāpakiriyāya **mano nappadussati,** luddena taṃ nissāya katampi pāpakammaṃ taṃ **na phusati**. Pāpakiriyāya hi **appossukkassa** nirālayassa **bhadrassa** sato tava taṃ **pāpaṃ na upalimpati,** tava cittaṃ na allīyatīti attho.

Kiṃ vadati sīlenāti **kiṃvādī**. Atha vā ko katamo vādo kiṃvādo, so etassa atthīti **kiṃvādī**. Attānañca lokañca sassatoti vādo etesanti **sassatavādino**. Sattesu saṅkhāresu vā ekaccaṃ sassatanti pavatto vādo ekaccasassato, tasmiṃ niyuttā **ekaccasassatikā**. ''Anto, ananto, antānanto, nevanto nānanto''ti evaṃ antānantaṃ ārabbha pavattā cattāro vādā antānantā, tesu niyuttā **antānantikā**. Na marati na upacchijjatīti amarā, evantipi me no, tathātipi me notiādinā (dī. ni. 1.62) pavattā diṭṭhi ceva vācā ca, tassā vikkhepo etesanti **amarāvikkhepikā**. Atha vā amarā nāma macchajāti duggahā hoti, tassā amarāya viya vikkhepo etesanti **amarāvikkhepikā**. Adhicca yadicchakaṃ yaṃ kiñci kāraṇaṃ anapekkhitvā samuppanno attā ca loko cāti vāde niyuttā **adhiccasamuppannikā**. Saññī attāti vādo yesante **saññīvādā**. Evaṃ **asaññīvādā nevasaññīnāsaññīvādā**ti etthāpi. ''Kāyassa bhedā satto ucchijjatī''ti (dī. ni. 1.85-86) evaṃ ucchedaṃ vadantīti **ucchedavādā. Diṭṭhadhammo**ti paccakkho yathāsakaṃ attabhāvo, tasmiṃyeva yathākāmaṃ pañcakāmaguṇaparibhogena nibbānaṃ dukkhūpasamaṃ vadantīti **diṭṭhadhammanibbānavādā**. Vibhajitvā vādo etassāti **vibhajjavādī,** bhagavā. Sabbaṃ ekarūpena avatvā yathādhammaṃ vibhajitvā nijjaṭaṃ nigumbaṃ katvā yathā diṭṭhisandehādayo vigacchanti, sammutiparamatthā ca dhammā asaṅkarā paṭibhanti, evaṃ ekantavibhajanasīloti vuttaṃ hoti. **Parappavādaṃ maddamāno**ti tasmiṃ kāle uppannaṃ, āyatiṃ uppajjanakañca sabbaṃ paravādaṃ kathāvatthumātikāvivaraṇamukhena nimmaddanaṃ karontoti attho.

Tatiyasaṅgītikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Ācariyaparamparakathāvaṇṇanā

Kenābhatanti imaṃ pañhaṃ vissajjentena jambudīpe tāva yāva tatiyasaṅgīti, tāva dassetvā idāni sīhaḷadīpe ācariyaparamparaṃ dassetuṃ **tatiyasaṅgahato pana uddha**ntiādi āraddhaṃ. **Imaṃ dīpa**nti tambapaṇṇidīpaṃ. Tasmiṃ dīpe nisīditvā ācariyena aṭṭhakathāya katattā ''imaṃ dīpa''nti vuttaṃ. **Kañci kāla**nti accantasaṃyoge upayogavacanaṃ, kismiñci kāleti attho. **Porāṇā**ti sīhaḷadīpe sīhaḷaṭṭhakathākārakā. **Bhaddanāmo**ti bhaddasālatthero. Āguṃ pāpaṃ na karontīti **nāgā**. Vinayapiṭakaṃ vācayiṃsūti sambandho. **Tambapaṇṇiyā**ti bhummavacanaṃ. **Nikāye pañcā**ti vinayābhidhammānaṃ visuṃ gahitattā pañca nikāyā gahetabbā. **Pakaraṇe**ti abhidhammapakaraṇe **vācesu**nti yojanā. Tīṇi piṭakāni svāgatāni assāti ''tepiṭako''ti vattabbe ''tipeṭako''ti chandānurakkhaṇatthaṃ vuttaṃ. **Tārakarājā**ti candimā. **Pupphanāmo**ti ettha mahāpadumatthero sumanatthero ca ñātabboti dvikkhattuṃ ''pupphanāmo''ti vuttaṃ.

Vanavāsinti vanavāsīraṭṭhaṃ. **Karakavassa**nti himapātanakavassaṃ, karakadhārāsadisaṃ vā vassaṃ. **Harāpetvā**ti udakoghena harāpetvā. **Chinnabhinnapaṭadharo**ti satthakena chinnaṃ raṅgena bhinnaṃ paṭaṃ dhāraṇako. **Bhaṇḍū**ti muṇḍako. **Makkhaṃ asahamāno**ti therassa ānubhāvaṃ paṭicca attano uppannaṃ paresaṃ guṇamakkhanalakkhaṇaṃ makkhaṃ tathā pavattaṃ kodhaṃ asahamāno. **Asaniyo phalantī**ti gajjantā patanti. Me mama bhayabheravaṃ janetuṃ paṭibalo na assa na bhaveyyāti yojanā. **Aññadatthū**ti ekaṃsena. **Kasmīragandhārā**ti kasmīragandhāraraṭṭhavāsino. **Isivātapaṭivātā**ti bhikkhūnaṃ cīvaracalanakāyacalanehi sañjanitavātehi parito samantato bījayamānā ahesuṃ. **Dhammacakkhu**nti heṭṭhāmaggattaye ñāṇaṃ. **Anamataggiya**nti anamataggasaṃyuttaṃ (saṃ. ni. 2.124 ādayo). **Samadhikānī**ti sādhikāni. **Pañca raṭṭhānī**ti pañca cinaraṭṭhāni. **Vegasā**ti vegena. **Samantato rakkhaṃ ṭhapesī**ti tesaṃ appavesanatthāya adhiṭṭhānavasena rakkhaṃ ṭhapesi. **Aḍḍhuḍḍhāni sahassānī**ti aḍḍhena catutthāni aḍḍhuḍḍhāni, atirekapañcasatāni tīṇi sahassānīti attho. **Diyaḍḍhasahassa**nti aḍḍhena dutiyaṃ diyaḍḍhaṃ, atirekapañcasatikaṃ sahassanti attho. **Niddhametvānā**ti palāpetvā.

Rājagahanagaraparivattakenāti rājagahanagaraṃ parivattetvā tato bahi taṃ padakkhiṇaṃ katvā gatamaggena, gamanena vā. **Āropesī**ti paṭipādesi. **Paḷinā**ti ākāsaṃ pakkhandiṃsu. **Naguttame**ti cetiyagirimāha. **Purato**ti pācīnadisābhāge. **Puraseṭṭhassā**ti seṭṭhassa anurādhapurassa. **Silakūṭamhī**ti evaṃnāmake pabbatakūṭe. **Sīhakumārassa putto**ti ettha ''kaliṅgarājadhītu kucchismiṃ sīhassa jāto sīhakumāro''ti vadanti. Jeṭṭhamāsassa puṇṇamiyaṃ jeṭṭhanakkhattaṃ vā mūlanakkhattaṃ vā hotīti āha ''jeṭṭhamūlanakkhattaṃ nāma hotī''ti. Migānaṃ vānato hiṃsanato bādhanato **migavaṃ,** migavijjhanakīḷā. **Rohitamigarūpa**nti gokaṇṇamigavesaṃ. **Rathayaṭṭhippamāṇā**ti rathapatodappamāṇā. **Ekā latāyaṭṭhi nāmā**ti ekā rajatamayā kañcanalatāya paṭimaṇḍitattā evaṃ laddhanāmā. Pupphayaṭṭhiyaṃ nīlādīni pupphāni, sakuṇayaṭṭhiyaṃ nānappakārā migapakkhino vicittakammakatā viya khāyantīti daṭṭhabbaṃ. **Rājakakudhabhaṇḍānī**ti rājārahauttamabhaṇḍāni. **Saṅkha**nti dakkhiṇāvaṭṭaṃ abhisekasaṅkhaṃ. **Vaḍḍhamāna**nti alaṅkāracuṇṇaṃ, ''nahānacuṇṇa''nti keci. **Vaṭaṃsaka**nti kaṇṇapiḷandhanaṃ vaṭaṃsakanti vuttaṃ hoti. **Nandiyāvaṭṭa**nti nandiyāvaṭṭapupphākārena maṅgalatthaṃ suvaṇṇena kataṃ. **Kaññā**nti khattiyakumāriṃ. **Hatthapuñchana**nti pītavaṇṇaṃ mahagghahatthapuñchanavatthaṃ. **Aruṇavaṇṇamattika**nti nāgabhavanasambhavaṃ. **Vatthakoṭika**nti vatthayugameva. **Nāgamāhaṭa**nti nāgehi āhaṭaṃ. **Amatosadha**nti evaṃnāmikā guḷikajāti. Amatasadisakiccattā evaṃ vuccati. **Bhūmattharaṇasaṅkhepenā**ti bhūmattharaṇākārena. **Uppātapāṭhakā**ti nimittapāṭhakā. **Alaṃ gacchāmā**ti ''purassa accāsannattā sāruppaṃ na hotī''ti paṭikkhipanto āha. **Aḍḍhanavamānaṃ pāṇasahassāna**nti (a. ni. 6.53) pañcasatādhikānaṃ aṭṭhannaṃ pāṇasahassānaṃ. **Appamādasutta**nti aṅguttaranikāye mahāappamādasuttaṃ, rājovādasuttanti vuttaṃ hoti.

Mahaccāti mahatā. **Upasaṅkamanto**ti ativiya kilantarūpo hutvā upasaṅkamīti attho. Tumhe jānanatthanti sambandho. **Pañcapaṇṇāsāyā**ti ettha ''catupaññāsāyā''ti vattabbaṃ. Evañhi sati upari vuccamānaṃ dvāsaṭṭhi arahantoti vacanaṃ sametī''ti **sāratthadīpaniyaṃ** (sāratthā. ṭī. 1.ācariyaparamparakathāvaṇṇanā) vuttaṃ. **Dasabhātikasamākula**nti muṭasivassa puttehi devānampiyatissādīhi dasahi bhātikehi samākiṇṇaṃ. **Ciradiṭṭho sammāsambuddho**ti dhātuyo sandhāyāha. **Sabbatāḷāvacare**ti sabbāni turiyabhaṇḍāni, taṃsahacarite vā vādake. **Upaṭṭhāpetvā**ti upahārakārāpanavasena sannipātetvā. **Vaḍḍhamānakacchāyāyā**ti pacchābhattaṃ. **Pokkharavassa**nti pokkharapatte viya atemitukāmānaṃ upari atemetvā pavattanakavassaṃ. **Mahāvīro**ti satthuvohārena dhātu eva vuttā. **Pacchimadisābhimukhova hutvā apasakkanto**ti ettha puratthābhimukho ṭhitova piṭṭhito apasakkanena pacchimadisāya gacchanto tādisopasaṅkamanaṃ sandhāya ''pacchimadisābhimukho''ti vutto. ''Mahejavatthu nāma evaṃnāmakaṃ devaṭṭhāna''nti vadanti.

Pajjarakenāti amanussasamuṭṭhāpitena pajjarakarogena. **Devo**ti megho. **Anuppavecchī**ti vimucci. **Vivādo hotī**ti ettha kiriyākālamapekkhitvā vattamānappayogo daṭṭhabbo. Evaṃ īdisesu sabbattha. **Tadeta**nti ṭhānaṃ tiṭṭhatīti sambandho. ''Channaṃ vaṇṇānaṃ sambandhabhūtānaṃ raṃsiyo cā''ti ajjhāharitabbaṃ, ''channaṃ vaṇṇānaṃ udakadhārā cā''ti evampettha sambandhaṃ vadanti. Parinibbutepi bhagavati tassānubhāvena evarūpaṃ pāṭihāriyaṃ ahosi evāti dassetuṃ **evaṃ acintiyā**tiādigāthamāha. **Rakkhaṃ karonto**ti attanā upāyena palāpitānaṃ yakkhānaṃ puna appavisanatthāya parittānaṃ karonto. **Āvijjī**ti pariyāyi.

Rañño bhātāti rañño kaniṭṭhabhātā. **Anuḷādevī** nāma rañño jeṭṭhabhātu jāyā. **Sarasaraṃsijālavissajjanakenā**ti siniddhatāya rasavantaṃ ojavantaṃ raṃsijālaṃ vissajjentena. Ekadivasena agamāsīti sambandho. **Appesī**ti lekhasāsanaṃ patiṭṭhāpesi. **Udikkhatī**ti apekkhati pattheti. **Bhāriya**nti garukaṃ, anatikkamanīyanti attho. **Maṃ paṭimānetī**ti maṃ udikkhati. **Kammāravaṇṇa**nti rañño pakatisuvaṇṇakāravaṇṇaṃ. **Tihatthavikkhambha**nti tihatthavitthāraṃ. **Sakalajambudīparajjenā**ti ettha rañño idanti rajjaṃ, sakalajambudīpato uppajjanakaāyo ceva āṇādayo ca, tena **pūjemī**ti attho, na sakalapathavīpāsādādivatthunā tassa sattāhaṃ demītiādinā kālaparicchedaṃ katvā dātuṃ ayuttattā. Evañhi dento tāvakālikaṃ deti nāma vatthupariccāgalakkhaṇattā dānassa, pathavādivatthupariccāgena ca puna gahaṇassa ayuttattā. Niyamitakāle pana āyādayo pariccattā evāti tato paraṃ apariccattā gahetuṃ vaṭṭati. Tasmā vuttanayenettha ito parampi āyādidānavaseneva rajjadānaṃ veditabbaṃ. **Pupphuḷakā hutvā**ti ketakīpārohaṅkurā viya udakapupphuḷakākārā hutvā. **Gavakkhajālasadisa**nti bhāvanapuṃsakaṃ, vātapānesu jālākārena ṭhapitadārupaṭasadisanti attho, gavakkhena ca suttādimayajālena ca sadisanti vā attho.

Devadundubhiyoti ettha devoti megho, tassa acchasukkhatāya ākāsamiva khāyamānassa animittagajjitaṃ devadundubhi nāma, yaṃ ''ākāsadundubhī''tipi vadanti.

Phaliṃsūti thaniṃsu. **Pabbatānaṃ naccehī**ti pathavīkampena ito cito ca bhamantānaṃ pabbatānaṃ naccehi. Vimhayajātā yakkhā ‘‘hi’’ntisaddaṃ nicchārentīti āha ‘‘yakkhānaṃ hiṅkārehī’’ti. **Sakasakapaṭibhānehī**ti attano attano sippakosallehi. **Abhisekaṃ datvā**ti anotattadahodakena abhisekaṃ datvā.

Devatākulānīti mahābodhiṃ parivāretvā ṭhitanāgayakkhādidevatākulāni datvāti sambandho. Gopakarājakammino tathā ‘‘taracchā’’ti vadanti. **Iminā parivārenā**ti sahatthe karaṇavacanaṃ, iminā parivārena sahāti attho. **Tāmalittin**ti evaṃnāmakaṃ samuddatīre paṭṭanaṃ. **Idamassa tatiyan**ti suvaṇṇakaṭāhe patiṭṭhitasākhābodhiyā rajjasampadānaṃ sandhāya vuttaṃ. Tato pana pubbe ekavāraṃ rajjasampadānaṃ acchinnāya sākhāya mahābodhiyā eva kataṃ, tena saddhiṃ catukkhattuṃ rājā rajjena pūjesi. Rajjena pūjitadivasesu kira sakaladīpato uppannaṃ āyaṃ gahetvā mahābodhimeva pūjesi.

Paṭhamapāṭipadadivaseti sukkapakkhapāṭipadadivase. Tañhi kaṇhapakkhapāṭipadadivasaṃ apekkhitvā ‘‘paṭhamapāṭipadadivasa’’nti vuttaṃ, idañca tasmiṃ tambapaṇṇidīpe vohāraṃ gahetvā vuttaṃ, idha pana puṇṇamito paṭṭhāya yāva aparā puṇṇamī, tāva eko māsoti vohāro. Tasmā iminā vohārena ‘‘dutiyapāṭipadadivase’’ti vattabbaṃ siyā kaṇhapakkhapāṭipadassa idha paṭhamapāṭipadattā. **Gacchati vatare**ti ettha **are**ti khede. **Samantāyojanan**ti accantasaṃyoge upayogavacanaṃ, yojanappamāṇe padese sabbatthāti attho. **Supaṇṇarūpenā**ti mahābodhiṃ balakkārena gahetvā nāgabhavanaṃ netukāmāni nāgarājakulāni iddhiyā gahitena garuḷarūpena **santāseti**. **Taṃ vibhūtiṃ passitvā**ti devatādīhi karīyamānaṃ pūjāmahattaṃ, mahābodhiyā ca ānubhāvamahattaṃ disvā sayampi tathā pūjetukāmā theriṃ **yācitvā**ti yojanā. **Samuddasālavatthusmin**ti yasmiṃ padese ṭhatvā rājā samudde āgacchantaṃ bodhiṃ therānubhāvena addasa, yattha ca pacchā samuddassa diṭṭhaṭṭhānanti pakāsetuṃ samuddasālaṃ nāma sālaṃ akaṃsu, tasmiṃ samuddasālāya vatthubhūte padese. **Therassā**ti mahāmahindattherassa. **Pupphaagghiyānī**ti kūṭāgārasadisāni pupphacetiyāni. **Āgato vatare**ti ettha **are**ti pamode. Aṭṭhahi amaccakulehi aṭṭhahi brāhmaṇakulehi cāti **soḷasahi jātisampannakulehi. Rajjaṃ vicāresī**ti rajjaṃ vicāretuṃ vissajjesi. **Rājavatthudvārakoṭṭhakaṭṭhāne**ti rājuyyānassa dvārakoṭṭhakaṭṭhāne. **Anupubbavipassanan**ti udayabbayādianupubbavipassanaṃ. ‘‘Saha bodhipatiṭṭhānenā’’ti karaṇavacanena vattabbe vibhattipariṇāmena ‘‘saha bodhipatiṭṭhānā’’ti nissakkavacanaṃ kataṃ. Sati hi sahasaddappayoge karaṇavacaneneva bhavitabbaṃ. **Dassiṃsū**ti paññāyiṃsu. **Mahāāsanaṭṭhāne**ti pubbapasse mahāsilāsanena patiṭṭhitaṭṭhāne. **Pūjetvā vandī**ti āgāminaṃ mahācetiyaṃ vandi. Purime pana mahāvihāraṭṭhāne pūjāmattasseva katattā anāgate saṅghassapi navakatā avanditabbatā ca pakāsitāti veditabbā. Anāgate pana metteyyādibuddhā paccekabuddhā ca buddhabhāvakkhaṇaṃ uddissa vanditabbāva sabhāvena visiṭṭhapuggalattāti gahetabbaṃ.

Mahāariṭṭhoti pañcapaññāsāya bhātukehi saddhiṃ cetiyagirimhi pabbajitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Meghavaṇṇābhayaamaccassa pariveṇaṭṭhāne**ti meghavaṇṇaabhayassa rañño amaccena kattabbassa pariveṇassa vatthubhūte ṭhāne. Maṅgalanimittabhāvena ākāse samuppanno manoharasaddo ākāsassa ravo viya hotīti vuttaṃ ‘‘ākāsaṃ mahāviravaṃ ravī’’ti. Na hi ākāso nāma koci dhammo atthi, yo saddaṃ samuṭṭhāpeyya, ākāsagatautuvisesasamuṭṭhitova so saddoti gahetabbo. **Paṭhamakattikapavāraṇadivase…pe… vinayapiṭakaṃ pakāsesī**ti idaṃ vinayaṃ vācetuṃ āraddhadivasaṃ sandhāya vuttaṃ. **Anusiṭṭhikarānan**ti anusāsanīkarānaṃ. **Rājino**ti upayogatthe sāmivacanaṃ, devānampiyatissarājānanti attho. **Aññepī**ti mahindādīhi aṭṭhasaṭṭhimahātherehi aññepi, tesaṃ sarūpaṃ dassento āha **tesaṃ therānan**tiādi. Tattha **tesaṃ therānaṃ antevāsikā**ti mahindattherādīnaṃ aṭṭhasaṭṭhimahātherānaṃ ariṭṭhādayo antevāsikā ca mahāariṭṭhattherassa antevāsikā tissadattakāḷasumanādayo cāti yojetabbaṃ. **Antevāsikānaṃ antevāsikā**ti ubhayattha vuttaantevāsikānaṃ antevāsikaparamparā cāti attho. **Pubbe vuttappakārā**ti mahindo iṭṭiyo uttiyotiādigāthāhi (pārā. aṭṭha. 1.tatiyasaṅgītikathā) pakāsitā ācariyaparamparā.

Na paggharatīti na gaḷati, na pamussatīti attho. **Satigatidhitimantesū**ti ettha **satī**ti uggahadhāraṇe sati. **Gatī**ti saddatthavibhāgaggahaṇe ñāṇaṃ. **Dhitī**ti uggahapariharaṇādīsu vīriyaṃ. **Kukkuccakesū**ti ‘‘kappati na kappatī’’ti vīmaṃsakukkuccakārīsu. **Mātāpituṭṭhāniyo**ti vatvā tamevatthaṃ samatthetuṃ āha **tadāyattāhī**tiādi. **Vinayapariyattiṃ nissāyā**ti vinayapiṭakapariyāpuṇanaṃ nissāya. **Attano sīlakkhandho sugutto**ti lajjino vinayadhāraṇassa alajjiaññāṇatādīhi chahi ākārehi āpattiyā anāpajjanato attano sīlakkhandho khaṇḍādidosavirahito sugutto **surakkhito** hoti. **Kukkuccapakatānan**ti kappiyākappiyaṃ nissāya uppannena kukkuccena pakatānaṃ upaddutānaṃ abhibhūtānaṃ yathāvinayaṃ kukkuccaṃ vinodetvā suddhante patiṭṭhāpanena **paṭisaraṇaṃ hoti**. Vigato sārado bhayametassāti **visārado**. ‘‘Evaṃ kathentassa doso evaṃ na doso’’ti ñatvāva kathanato nibbhayova **saṅghamajjhe voharati . Paccatthike**ti attapaccatthike ceva vajjiputtakādisāsanapaccatthike ca. **Sahadhammenā**ti sakāraṇena vacanena sikkhāpadaṃ dassetvā yathā te asaddhammaṃ patiṭṭhāpetuṃ na sakkonti, evaṃ **suniggahitaṃ** katvā **niggaṇhāti. Saddhammaṭṭhitiyā**ti pariyattipaṭipattipaṭivedhasaṅkhātassa tividhassāpi saddhammassa ṭhitiyā, pavattiyāti attho.

Vinayo saṃvaratthāyātiādīsu vinayapariyāpuṇanaṃ **vinayo,** vinayapaññatti vā kāyavacīdvārasaṃvaratthāya. **Avippaṭisāro**ti katākataṃ nissāya vippaṭisārābhāvo santāpābhāvo. **Pāmojjaṃ** taruṇapīti. **Pīti** nāma balavapīti. **Passaddhī**ti kāyacittapassaddhi. **Yathābhūtañāṇadassanan**ti sappaccayanāmarūpapariggaho. **Nibbidā**ti vipassanā. **Virāgo**ti ariyamaggo. **Vimuttī**ti aggaphalaṃ. **Vimuttiñāṇadassanan**ti paccavekkhaṇañāṇaṃ. **Anupādā**ti kañci dhammaṃ anupādiyitvā pariccajitvā. **Parinibbānatthāyā**ti paccavekkhaṇañāṇe anuppanne antarā parinibbānābhāvena taṃparinibbānatthāyāti paccayattena vuttaṃ anantarādipaccayattā. **Etadatthā kathā**ti ayaṃ vinayakathā nāma etassa anupādāparinibbānassa atthāyāti attho. **Mantanā**ti vinayamantanāyeva, bhikkhūnaṃ ‘‘evaṃ karissāma, evaṃ na karissāmā’’ti vinayapaṭibaddhamantanā. **Upanisā**ti upanisīdati ettha phalanti upanisā, kāraṇaṃ. Vinayo saṃvaratthāyātiādikāraṇaparamparāpi etadatthāti attho. **Sotāvadhānan**ti imissā paramparapaccayakathāya attānaṃ samanatthāya sotāvadhānaṃ, tampi etamatthaṃ. **Yadidan**ti nipāto. Yo ayaṃ catūhi upādānehi anupādiyitvā cittassa arahattamaggasaṅkhāto, tapphalasaṅkhāto vā vimokkho, sopi etadatthāya anupādāparinibbānatthāya. Atha vā yo ayaṃ kañci dhammaṃ anupādācittassa **vimokkho** vimuccanaṃ vigamo parinibbānaṃ etadatthā kathāti evaṃ upasaṃharaṇavasena yojetumpi vaṭṭati maggaphalavimokkhassa pubbe vuttattā. **Āyogo**ti uggahaṇādivasena punappunaṃ abhiyogo.

Ācariyaparamparakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Bāhiranidānakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Verañjakaṇḍavaṇṇanā

Seyyathidanti taṃ katamaṃ, taṃ kathanti vā attho. **Aniyamaniddesavacanan**ti attano atthaṃ sarūpena niyametvā niddisatīti niyamaniddeso, na niyamaniddeso aniyamaniddeso. Sova vuccate anenāti vacananti aniyamaniddesavacanaṃ. **Tassā**ti tenātipadassa. **Parivitakko**ti ‘‘katamesānaṃ kho buddhānaṃ bhagavantānaṃ brahmacariyaṃ na ciraṭṭhitikaṃ ahosī’’tiādinā (pārā. 18) pavatto. **Pubbe vā pacchā vā**ti tenātipadato heṭṭhā vuttapāṭhe vā upari vakkhamānapāṭhe vāti attho. **Atthato siddhenā**ti sāmatthiyato siddhena. **Tatridaṃ mukhamattanidassanan**ti tassā yathāvuttayuttiyā paridīpane idaṃ upāyamattanidassanaṃ. Mukhaṃ dvāraṃ upāyoti hi atthato ekaṃ.

Samayasaddo dissatīti sambandho. **Assā**ti samayasaddassa samavāyo atthoti sambandho. **Kālañca samayañca upādāyā**ti ettha **kālo** nāma upasaṅkamanassa yuttakālo, **samayo** nāma sarīrabalādikāraṇasamavāyo, te upādāya paṭiccāti attho. **Khaṇo**ti okāso. Buddhuppādādayo hi maggabrahmacariyassa okāso. So eva samayo. Teneva ‘‘ekovā’’ti vuttaṃ. **Mahāsamayo**ti mahāsamūho. **Pavanasmin**ti vanasaṇḍe. **Samayopi kho te bhaddālī**ti ettha **samayo**ti sikkhāpadāvilaṅghanassa hetu, ko so? Attano vippaṭipattiyā bhagavato jānanaṃ, so samayasaṅkhāto hetu tassā **appaṭividdho**ti attho. **Bhagavā**tiādi tassa paṭivijjhanākāradassanaṃ. **Uggahamāno**ti kiñci kiñci uggahetuṃ samatthatāya uggahamāno, sumanaparibbājakassevetaṃ nāmaṃ. Samayaṃ diṭṭhiṃ pavadanti etthāti **samayappavādako,** mallikāya ārāmo. Sveva tindukācīrasaṅkhātāya timbarurukkhapantiyā parikkhittattā ‘‘tindukācīra’’nti ca, ekāva nivāsā sālā etthāti ‘‘ekasālako’’ti ca vuccati. **Atthābhisamayā**ti yathāvuttassa diṭṭhadhammikasamparāyikassa atthassa hitassa paṭilābhato. **Mānābhisamayā**ti mānappahānā. **Pīḷanaṭṭho**ti pīḷanaṃ taṃsamaṅgino hiṃsanaṃ, avipphārikatākaraṇaṃ, pīḷanameva attho pīḷanaṭṭho. **Santāpo**ti dukkhadukkhatādivasena santāpanaṃ. **Vipariṇāmo**ti jarāya maraṇena cāti dvidhā vipariṇāmetabbatā abhisametabbo paṭivijjhitabboti abhisamayo, sova **abhisamayaṭṭho,** pīḷanādīni.

Ettha ca upasaggānaṃ jotakamattattā samayasaddassa atthuddhārepi saupasaggo abhisamayasaddo uddhaṭo. Tattha saṅgamavasena paccayānaṃ phaluppādanaṃ paṭi ayanaṃ ekato pavatti etthāti samayo, **samavāyo**. Vivaṭṭūpanissayasaṅgame sati enti ettha sattā pavattantīti samayo, **khaṇo**. Sameti ettha saṅkhatadhammo, sayaṃ vā eti āgacchati vigacchati cāti samayo, **kālo**. Samenti avayavā etasmiṃ, sayaṃ vā tesūti samayo, **samūho**. Paccayantarasaṅgame eti āgacchati etasmā phalanti samayo, **hetu**. Saññāvasena vipallāsato dhammesu eti abhinivisatīti samayo, **diṭṭhi**. Samīpaṃ ayanaṃ upagamanaṃ samayo, **paṭilābho**. Sammadeva sahitānaṃ vācānaṃ ayanaṃ vigamoti samayo, **pahānaṃ**. Sammadeva, sahitānaṃ vā saccānaṃ ayanaṃ jānananti samayo, **paṭivedho**. Evaṃ tasmiṃ tasmiṃ atthe samayasaddassa pavatti veditabbā.

Ettha ca samayasaddassa sāmaññena anekatthatā vuttā. Na hi ekasmiṃ atthavisese vattamāno saddo tadaññepi vattati. Tasmā atthā viya taṃtaṃvācakā samayasaddāpi bhinnā evāti gahetabbā. Evaṃ sabbattha atthuddhāresu.

Tattha tathāti tesu suttābhidhammesu upayogabhummavacanehi. **Idhā**ti vinaye, **aññathā**ti karaṇavacanena. **Accantamevā**ti nirantarameva. Bhāvo nāma kiriyā, kiriyāya kiriyantarūpalakkhaṇaṃ **bhāvenabhāvalakkhaṇaṃ,** yathā udaye sati cande jāto rājaputtoti. **Adhikaraṇañhī**tiādi abhidhamme samayasaddo kālasamūhakhaṇasamavāyahetusaṅkhātesu pañcasu atthesu vattati, na vinaye viya kāle eva, tesu ca kālasamūhatthā dve tattha vuttānaṃ phassādidhammānaṃ adhikaraṇabhāvena niddisituṃ yuttā. Khaṇasamavāyahetuatthā pana tayopi attano bhāvena phassādīnaṃ bhāvassa upalakkhaṇabhāvena niddisituṃ yuttāti vibhāvanamukhena yathāvuttamatthaṃ samatthetuṃ vuttaṃ. Tattha yasmiñhi kāle, dhammasamūhe vā samaye adhikaraṇabhūte kusalaṃ uppannaṃ, tasmiññeva kāle, dhammasamūhe vā samaye phassādayo hontīti evaṃ adhikaraṇatthayojanā, yasmiṃ pana khaṇe, samavāye hetumhi vā samaye sati vijjamāne kusalaṃ uppannaṃ, tasmiññeva khaṇādimhi samayepi vijjamāne phassādayo hontīti bhāvenabhāvalakkhaṇatthayojanā ca veditabbā.

Hoti cetthāti ettha yathāvuttaatthavisaye saṅgahagāthā hoti. **Aññatrā**ti suttābhidhammesu. **Abhilāpamattabhedo**ti desanāvilāsato saddamatteneva bhedo, na atthato.

Avisesenāti sāmaññena. **Iriyāpatho**tiādīsu iriyāya sabbadvārikakiriyāya patho pavattanaṭṭhānaṃ tabbinimuttakammassa abhāvāti ṭhānādayo iriyāpatho, sova vihāro. Brahmabhūtā seṭṭhabhūtā parahitacittādivasappavattito mettādayo **brahmavihāro** nāma. Tadavasesā pana mahaggatā sabbanīvaraṇavigamanādisiddhena jotanādiatthena **dibbavihāro** nāma. Brahmavihārabhāvena visuṃ gahitattā mettādayo idha asaṅgahitā. Ariyānameva vihāroti phalasamāpattiyo **ariyavihāro** nāma.

Rukkhādimūleyeva mūlasaddassa niruḷhabhāvaṃ dassetuṃ aparena mūlasaddena visesetvā ''mūlamūle''ti vuttaṃ, yathā dukkhadukkhanti (vibha. aṭṭha. 190). Lobhādīnaṃ dosamūlādicittāsādhāraṇattā ''asādhāraṇahetumhī''ti vuttaṃ.

Tattha siyāti tattha verañjāyantiādīsu padesu kassaci codanā siyāti attho. Ubhayathā nidānakittanassa pana kiṃ payojananti? Āha **gocaragāmanidassanattha**ntiādi. Tattha **assā**ti bhagavato.

Kilamova kilamatho, attano attabhāvassa kilamatho attakilamatho, tassa anu anu yogo punappunaṃ pavattanaṃ **attakilamathānuyogo**. Vatthukāmārammaṇe sukhe sampayogavasena līnā yuttā, kāmataṇhā, taṃsahacarite kāme sukhe vā ārammaṇabhūte allīnā pavattatīti kāmasukhallikā taṇhā, tassā kāmasukhallikāya anu anu yogo **kāmasukhallikānuyogo. Loke saṃvaḍḍhabhāva**nti āmisopabhogena saṃvaḍḍhitabhāvaṃ. **Uppajjamāno** bahujanahitādiatthāyeva uppajjatīti yojanā.

Diṭṭhisīlasāmaññena saṃhatattā saṅghoti imamatthaṃ vibhāvento āha **diṭṭhī**tiādi. Ettha ca ''yāyaṃ diṭṭhi ariyā niyyānikā niyyāti takkarassa sammā dukkhakkhayāya, tathārūpāya diṭṭhiyā diṭṭhisāmaññagato viharatī''ti (dī. ni. 3.324, 356; ma. ni. 1.492; 3.54; a. ni. 6.12; pari. 274) evaṃ vuttāya diṭṭhiyā. ''Yāni tāni sīlāni akhaṇḍāni…pe… samādhisaṃvattanikāni, tathārūpesu sīlesu sīlasāmaññagato viharatī''ti (dī. ni. 3.324, 356; ma. ni. 1.492; 3.54; a. ni. 6.12; pari. 274) evaṃ vuttānañca sīlānaṃ sāmaññasaṅkhātena saṅghāto saṅghaṭito samaṇagaṇo, tenāti attho. ''Diṭṭhisīlasāmaññasaṅghātasaṅghātenā''ti vā pāṭhenettha bhavitabbaṃ, tassa diṭṭhisīlasāmaññabhūtena saṃhananena saṅghāto samaṇagaṇo, tenāti attho. Evañhi pāṭhe saddato attho yuttataro hoti. **Assā**ti mahato bhikkhusaṅghassa.

Brahmaṃ aṇatīti ettha **brahma**-saddena vedo vuccati, so mantabrahmakappavasena tividho. Tattha iruvedādayo tayo vedā mantā, te ca padhānā, itare pana sannissitā, tena padhānasseva gahaṇaṃ. **Mante sajjhāyatī**ti iruvedādike mantasatthe sajjhāyatīti attho. Iruvedādayo hi guttabhāsitabbatāya ''mantā''ti vuccanti. ''Bāhitapāpattā brāhmaṇo, samitapāpattā samaṇo''ti yathāvuttamatthadvayaṃ udāharaṇadvayena vibhāvetuṃ **vuttañheta**ntiādi vuttaṃ. ''Samitattā hi pāpānaṃ 'samaṇo'ti pavuccatī''ti hi idaṃ vacanaṃ gahetvā ''samitapāpattā 'samaṇo'ti vuccatī''ti vuttaṃ, bāhitapāpoti idaṃ pana aññasmiṃ gāthābandhe vuttavacanaṃ. **Yathābhuccaguṇādhigata**nti yathābhūtaguṇādhigataṃ. **Sakiñcano**ti sadoso.

Gottavasenāti ettha gaṃ tāyatīti gottaṃ, go-saddena cettha abhidhānaṃ buddhi ca vuccati. **Kenaci pārijuññenā**ti ñātipārijuññādinā kenaci pārijuññena, parihāniyāti attho. **Tato para**nti verañjāyantiādivacanaṃ. **Itthambhūtākhyānatthe upayogavacana**nti itthaṃ imaṃ pakāraṃ bhūto āpannoti itthambhūto, tassa ākhyānaṃ itthambhūtākhyānaṃ, soyevattho itthambhūtākhyānattho. Atha vā ''itthaṃ evaṃpakāro bhūto jāto''ti evaṃ kathanattho itthambhūtākhyānattho, tasmiṃ upayogavacananti attho. Ettha ca **abbhuggato**ti ettha abhi-saddo itthambhūtākhyānatthajotako abhibhavitvā uggamanappakārassa dīpanato, tena yogato taṃ kho pana bhavantaṃ gotamanti idaṃ upayogavacanaṃ sāmiatthepi samāne itthambhūtākhyānadīpanato ''itthambhūtākhyānatthe''ti vuttaṃ, tenevāha ''tassa kho pana bhoto gotamassāti attho''ti.

Idaṃ vuttaṃ hoti – yathā sādhu devadatto mātaramabhīti ettha abhisaddayogato itthambhūtākhyāne upayogavacanaṃ kataṃ, evamidhāpi taṃ kho pana bhavantaṃ gotamaṃ abhi evaṃ kalyāṇo kittisaddo uggatoti abhisaddayogato itthambhūtākhyāne upayogavacananti. Sādhu devadatto mātaramabhīti ettha hi ''devadatto mātaramabhi mātari visaye mātuyā vā sādhū''ti evaṃ adhikaraṇatthe vā sāmiatthe vā bhummavacanassa sāmivacanassa vā pasaṅge itthambhūtākhyānatthajotakena abhisaddena yoge upayogavacanaṃ kataṃ, yathā cettha devadatto mātuvisaye mātusambandhī vā so vuttappakārappattoti ayamattho viññāyati, evamidhāpi bhoto gotamassa sambandhī kittisaddo abbhuggato abhibhavitvā uggamanapakārappattoti ayamattho viññāyati. Tattha hi devadattaggahaṇaṃ viya idha kittisaddaggahaṇaṃ, tattha mātaranti vacanaṃ viya idha taṃ kho pana bhavantaṃ gotamanti vacanaṃ, tattha sādhusaddaggahaṇaṃ viya idha uggatasaddaggahaṇaṃ veditabbaṃ. **Kittisaddo**ti kittibhūto saddo, na kevaloti dassanatthaṃ visesitanti āha ''kitti evā''ti. Tato **kittī**ti thuti, tassā pakāsako **saddo** kittisaddoti dassetuṃ ''thutighoso vā''ti vuttaṃ.

So bhagavāti ettha **so**ti pasiddhiyaṃ, yo so samattiṃsa pāramiyo pūretvā sabbakilese bhañjitvā dasasahassilokadhātuṃ kampento anuttaraṃ sammāsambodhiṃ abhisambuddho, so loke atipākaṭoti ''so bhagavā''ti vuttaṃ. Bhagavāti ca idaṃ satthu nāmakittanaṃ, na guṇakittanaṃ. Parato pana bhagavāti guṇakittanameva. **Iminā ca iminā cā**ti etena arahantiādipadānaṃ paccekaṃ anekaguṇagaṇaṃ paṭicca pavattabhāvaṃ dasseti.

Suvidūravidūreti dvīhi saddehi ativiya dūreti dasseti, suvidūratā eva hi vidūratā. **Savāsanānaṃ kilesānaṃ viddhaṃsitattā**ti iminā paccekabuddhādīhi asādhāraṇaṃ bhagavato arahattanti dasseti tesaṃ vāsanāya appahīnattā, **vāsanā** ca nāma nikkilesassāpi sakalañeyyānavabodhādidvārattayappayogaviguṇatāhetubhūto kilesanihito ākāro ciranigaḷitapādānaṃ nigaḷamokkhepi saṅkucitatāgamanahetuko nigaḷanihito ākāro viya. Yāya pilindavacchādīnaṃ vasalavohārādiviguṇatā hoti, ayaṃ vāsanāti gahetabbā. **Ārakā**ti ettha ākārassa rassattaṃ ka-kārassa ca ha-kāraṃ sānussaraṃ katvā niruttinayena ''araha''nti padasiddhi veditabbā. Evaṃ uparipi yathārahaṃ niruttinayena padasiddhi veditabbā. Yañcetaṃ saṃsāracakkanti sambandho. **Puññādī**ti **ādi**-saddena apuññābhisaṅkhāraāneñjābhisaṅkhāre saṅgaṇhāti. Āsavā eva avijjādīnaṃ kāraṇattā samudayoti āha ''āsavasamudayamayenā''ti. ''Āsavasamudayā avijjāsamudayo''ti (ma. ni. 1.103) hi vuttaṃ. Vipākakaṭattārūpappabhedo tibhavo eva ratho, tasmiṃ **tibhavarathe. Saṃsāracakka**nti yathāvuttakilesakammavipākasamudayo.

> ''Khandhānañca paṭipāṭi, dhātuāyatanāna ca;
> Abbocchinnaṃ vattamānā, 'saṃsāro'ti pavuccatī''ti. (visuddhi. 2.618; dī. ni. aṭṭha. 2.95 apasādanāvaṇṇanā; saṃ. ni. aṭṭha. 2.2.60; a. ni. aṭṭha. 2.4.199; dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; vibha. aṭṭha. 226 saṅkhārapadaniddesa; su. ni. aṭṭha. 2.523; udā. aṭṭha. 39; itivu. aṭṭha. 14, 58; theragā. aṭṭha. 1.67, 99; bu. vaṃ. aṭṭha. 58; paṭi. ma. aṭṭha. 2.1.117; cūḷani. aṭṭha. 6) –

Evaṃ vutto saṃsārova cakkaṃ viya paribbhamanato cakkaṃ, tassa cakkassa sabbe arā hatāti sambandho. **Anenā**ti bhagavatā. Bodhīti ñāṇaṃ, taṃ ettha maṇḍaṃ pasannaṃ jātanti **bodhimaṇḍo. Kammakkhayakaraṃ ñāṇapharasu**nti arahattamaggañāṇaṃ vuttaṃ, taṃ chinditabbaṃ abhisaṅkhārasaṅkhātaṃ kammaṃ paricchindatīti dassetuṃ kammakkhayakaravisesanavisiṭṭhaṃ vuttanti veditabbaṃ.

Evaṃ katipayaṅgehi saṃsāracakkaṃ tadavasesaṅgehi phalabhūtanāmarūpadhammehi tibhavarathañca tasmiṃ rathe yojitasaṃsāracakkārānaṃ hananappakārañca dassetvā idāni sabbehipi dvādasahi paṭiccasamuppādaṅgehi rathavirahitameva kevalaṃ saṃsāracakkaṃ, tassa araghātanappakārabhedañca dassetuṃ **athavā**tiādi vuttaṃ. Tattha **anamatagga**nti anu anu amataggaṃ, sabbathā anugacchantehipi aviññātakoṭikanti attho. **Avijjāmūlakattā jarāmaraṇapariyosānattā**ti idaṃ saṅkhārādīnaṃ dasannaṃ arabhāvena ekattaṃ samāropetvā vuttaṃ. Na hi tesaṃ paccekaṃ avijjāmūlakatā jarāmaraṇapariyosānatā ca atthi tathā **paṭiccasamuppādapāḷiyaṃ** avuttattā. Atha vā tesampi yathārahaṃ atthato avijjāmūlakattaṃ, attano attano lakkhaṇabhūtakhaṇikajarāmaraṇavasena tappariyosānatañca sandhāyetaṃ vuttanti veditabbaṃ. Evañca tesaṃ paccekaṃ arabhāvo siddho hoti.

Evaṃ sabbākāraṃ saṃsāracakkameva dassetvā idāni yena ñāṇena imassa saṃsāracakkassa arānaṃ chedo bhagavato siddho, tassa dhammaṭṭhitiñāṇassa ''paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇa''nti (paṭi. ma. 4; 1.45) mātikā vuttattā bhavacakkāvayavesu avijjādīsu paccayapaccayuppannattā pariggahavasena pavattiākāraṃ dassetvā parato tassa atthassa nigamanavasena vuttena **evamayaṃ avijjāhetū**tiādikena **paṭisambhidāpāḷi**sahitena (paṭi. ma. 1.45) pāṭhena sarūpato dhammaṭṭhitiñāṇaṃ, tassa ca tesuyeva avijjādīsu catusaṅkhepādivasena pavattivibhāgañca dassetvā tato paraṃ **iti bhagavā**tiādipāṭhena bhagavato tena dhammaṭṭhitiñāṇena paṭiccasamuppādassa sabbākārato paṭividdhabhāvaṃ dassetvā puna **iminā dhammaṭṭhitiñāṇenā**tiādinā bhagavato tena ñāṇena saṃsāracakkārānaṃ viddhaṃsitabhāvaṃ dassetuṃ **tattha dukkhādīsu aññāṇaṃ avijjā**tiādi vuttaṃ. Tattha **tiṇṇaṃ āyatanāna**nti cakkhusotamanāyatanānaṃ tiṇṇaṃ. Esa nayo **tiṇṇaṃ phassāna**ntiādīsupi. Rūpataṇhādivasena cha taṇhākāyā eva veditabbā.

Saggasampattinti kāmasugatīsu sampattiṃ. **Tathevā**ti kāmupādānapaccayā eva. **Brahmalokasampatti**nti rūpībrahmalokasampattiṃ. Tebhūmakadhammavisayassa sabbassāpi rāgassa kilesakāmabhāvato bhavarāgopi kāmupādānamevāti āha ‘‘kāmupādānapaccayāyeva mettaṃ bhāvetī’’ti. **Sesupādānamūlikāsupī**ti diṭṭhupādānasīlabbatupādānaattavādupādānamūlikāsupi yojanāsu. Tatrāyaṃ yojanānayo – idhekacco ‘‘natthi paraloko ucchijjati attā’’ti (dī. ni. 1.85-86 atthato samānaṃ) diṭṭhiṃ gaṇhāti, so diṭṭhupādānapaccayā kāyena duccaritaṃ caratītiādinā, aparo ‘‘asukasmiṃ bhave attā ucchijjatī’’ti diṭṭhiṃ gahetvā kāmarūpārūpabhavūpapattiyā taṃ taṃ kusalaṃ karotītiādinā ca diṭṭhupādānamūlikā yojanā, imināva nayena attavādupādānamūlikā yojanā veditabbā. Aparo ‘‘sīlena suddhi vatena suddhī’’ti asuddhimaggaṃ ‘‘suddhimaggo’’ti parāmasanto sīlabbatupādānapaccayā kāyena duccaritaṃ caratītiādinā sabbabhavesu sīlabbatupādānamūlikā yojanā veditabbā.

Idāni yassa saṃsāracakkārānaṃ ghātanasamatthassa dhammaṭṭhitiñāṇassa avijjādipaccayapaaggahākāraṃ dassetuṃ **kāmabhave ca avijjā kāmabhave saṅkhārānaṃ paccayo hotī**tiādinā avijjādīnaṃ paccayapaccayuppannabhāvo dassito, tameva ñāṇaṃ avijjādīsu pavattiākārena saddhiṃ **paṭisambhidāmaggapāḷiṃ** ānetvā nigamanavasena dassento **evamaya**ntiādimāha. **Visuddhimaggaṭīkāyaṃ** pana ‘‘idāni yvāyaṃ saṃsāracakkaṃ dassentena kāmabhave avijjā kāmabhave saṅkhārānaṃ paccayo hotītiādinā avijjādīnaṃ paccayabhāvo saṅkhārādīnaṃ paccayuppannabhāvo dassito, tameva **paṭisambhidāmaggapāḷiṃ** ānetvā nigamanavasena dassento evamayantiādimāhā’’ti vuttaṃ. **Sāratthadīpaniyā** vinayaṭīkāyapi ayameva pāṭho likhito. Tattha ca **kāmabhave ca avijjā**tiādinā avijjādīnaṃ paccayapaccayuppannabhāvo saṃsāracakkaṃ dassentena vutto na hoti **tassa ca avijjā nābhi, mūlattā**tiādinā pubbeva dassitattā upari cakkarūpato payogattena upasaṃhārābhāvā ca. ‘‘Api ca tameva paccayapaccayuppannabhāvaṃ nigamanavasena dassento’’ti ca vuttaṃ, na cettha paccayapaccayuppannabhāvo nigamanavasena padhānattena dassito, atha kho paccayapariggahavasappavattaṃ dhammaṭṭhitiñāṇameva yathāvuttapaccayapariggahākārassa nigamanavasena dassitaṃ. Tathā hi ‘‘evamayaṃ avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā, ubhopete dhammā hetusamuppannāti paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇaṃ. Atītampi addhānaṃ. Anāgatampi addhānaṃ avijjā hetu…pe… dhammaṭṭhitiñāṇa’’nti (paṭi. ma. 1.46) dhammaṭṭhitiñāṇameva padhānattena dassitaṃ. ‘‘Avijjā hetu, saṅkhārā hetusamuppannā’’tiādi pana paccayapariggahe paññā dhammaṭṭhitiñāṇanti (paṭi. ma. mātikā 4; 1.45) vuccamānattā tassa paccayapariggahākāraparidīpanatthaṃ visayattena vuttaṃ, na padhānattena.

Ayañhettha attho – **eva**nti anantare vuttanayena **ayaṃ avijjā** saṅkhārānaṃ **hetu, saṅkhārā** ca tena hetunā samuppannā. **Ubhopete**ti yasmā ayaṃ avijjā paraparikappitapakatiissarādi viya ahetukā niccā dhuvā na hoti, atha kho ‘‘āsavasamudayā avijjāsamudayo’’ti (ma. ni. 1.103) vacanato sayampi sahetukā saṅkhatā aniccāyeva hoti, tasmā ubhopete avijjāsaṅkhārā hetusamuppannāyeva. **Itī**ti evaṃ yathāvuttanayena paccayapariggaṇhane yā paññā, taṃ dhammānaṃ ṭhitisaṅkhāte kāraṇe yāthāvato pavattattā dhammaṭṭhitiñāṇaṃ nāmāti.

Ettha hi ñāṇassa visayavibhāvanavaseneva avijjādīnaṃ paccayādibhāvo vutto, na padhānattena, ñāṇameva panettha padhānato vuttaṃ, tasmā etassa ñāṇassa paccayapariggahākāradassanatthameva heṭṭhāpi **kāmabhave ca avijjā**tiādinā avijjādīnaṃ paccayādibhāvo vutto, idhāpi nigamanavasena upasaṃhaṭo, na bhavacakkadassanatthanti ayamettha attano mati.

Tattha ca paccayuppannadhammesu adiṭṭhesu hetūnaṃ paccayabhāvopi na sakkā daṭṭhunti ‘‘saṅkhārā hetusamuppannā’’ti **paccayapariggahañāṇaniddese** (paṭi. ma. 1.45) paccayuppannadhammānampi gahaṇaṃ katanti veditabbaṃ. **Etena nayenā**ti avijjāyaṃ vuttanayena saṅkhārā hetu, viññāṇaṃ hetusamuppannantiādinā sabbāni jātipariyosānāni padāni vitthāretabbāni.

Evaṃ **paṭisambhidāmaggapāḷiyā** dhammaṭṭhitiñāṇassa avijjādīsu pavattiākāraṃ dassetvā idāni tassa tesu paccayesu aññehipi ākārehi pavattiākāraṃ dassetuṃ **tatthā**tiādi vuttaṃ. Tattha **tatthā**ti tesu paṭiccasamuppādaṅgesu. Saṅkhippanti ettha avijjādayo hetusāmaññena phalasāmaññena vāti **saṅkhepo,** saṅgaho, koṭṭhāso rāsīti attho. So pana jātito duvidhopi kālabhedavasena catubbidho jāto. **Paccuppanno addhā**ti anuvattati. **Taṇhupādānabhavā gahitā** kilesakammasāmaññato tadavinābhāvato ca. Avijjādikilesavaṭṭampi vipākadhammadhammatāsarikkhatāya idha kammavaṭṭamevāti āha **ime pañca dhammā**tiādi. Vipākā dhammātiādīsu kammajaarūpakkhandhānameva vipākasaddavacanīyattepi nāmarūpādipadesu rūpamissampi phalapañcakaṃ arūpappadhānatāya ca tabbahulatāya ca ‘‘vipākavaṭṭa’’nti vuttaṃ. Vipākappadhānaṃ vaṭṭaṃ, vipākabahulaṃ vā vaṭṭanti attho. Kammajapariyāyo vā ettha vipāka-saddo daṭṭhabbo. **Jātijarāmaraṇāpadesenā**ti paramatthadhammavinimuttajātijarāmaraṇaṃ nāma natthīti tadapadesena tesaṃ kathanena taṃmukhenāti attho. Ākirīyanti pakāsīyantīti **ākārā,** avijjādisarūpā, tato paccayākāratoti attho. **Eko sandhī**ti avicchedappavattihetubhūto hetuphalasandhi, dutiyo phalahetusandhi, tatiyo hetuphalasandhīti daṭṭhabbaṃ.

Evaṃ dhammaṭṭhitiñāṇassa avijjādīsu anekehi pakārehi pavattiākāraṃ dassetvā idāni tehi, avuttehi ca sabbehi ākārehi bhagavato paṭiccasamuppādassa paṭividdhabhāvaṃ, tassa ca ñāṇassa dhammaṭṭhitiñāṇasaddappavattinimittataṃ **paṭisambhidāpāḷi**nayena dassetuṃ upasaṃhāravasena **iti bhagavā**tiādi vuttaṃ. Tattha **itī**ti vuttappakāraparāmasanaṃ, tenāha **catusaṅkhepa**ntiādi. **Sabbākārato**ti idha kāmabhave ca avijjā kāmabhave saṅkhārānaṃ paccayotiādinā idha vuttehi ca avuttehi ca **paṭiccasamuppāda**vibhaṅgādīsu (vibha. 225 ādayo) āgatehi sabbehi pakārehi paṭivijjhati. **Ta**nti yena ñāṇena bhagavā evaṃ jānāti, taṃ ñāṇaṃ. **Ñātaṭṭhenā**ti jānanaṭṭhena. **Pajānanaṭṭhenā**ti paṭivijjhanaṭṭhena.

Idāni yamidaṃ dhammaṭṭhitiñāṇaṃ paccayapariggahākārabhedehi saddhiṃ papañcato dassitaṃ, tasmiṃ araghāte etassa upayogitaṃ dassetuṃ **iminā dhammaṭṭhitiñāṇenā**tiādi vuttaṃ. Tattha dhammaṭṭhitiñāṇena are hanīti sambandho. Kathanti? Āha **‘‘te dhamme’’**tiādi. Te avijjādike dhamme mahāvajirañāṇāvudhena tena **dhammaṭṭhitiñāṇena yathābhūtaṃ** ñatvā tena balavavipassanāvudhena **nibbindanto** ariyamaggāvudhena **virajjanto vimuccanto are hanī**ti yojanā. Ariyamaggañāṇampi hi kiccato samudayasaccādibodhato ‘‘dhammaṭṭhitiñāṇa’’nti vuccati.

Ekekaṃ dhammakkhandhaṃ ekekavihārena pūjemīti dhammakkhandhaṃ ārabbha pavattāpi vihārakaraṇapūjā bhagavati pemeneva pavattattā sadhātukādicetiyapaṭimaṇḍitattā ca bhagavatova pūjāti āha **bhagavantaṃ uddissā**tiādi. **Kilesārīna so munī**ti ettha niggahītalopo, kilesārīnaṃ hatattāti attho. **Paccayādīna cāraho**ti etthāpi niggahītalopo daṭṭhabbo.

Sammāsambuddhoti ettha **saṃ**-saddo sayanti atthe pavattatīti āha ‘‘sāma’’nti, aparaneyyo hutvāti attho. **Sabbadhammāna**nti idaṃ kassaci visayavisesassa aggahitattā siddhaṃ. Padesaggahaṇe hi asati gahetabbassa nippadesatāva viññāyati, yathā dikkhito na dadātīti. Evañca katvā atthavisesānapekkhā kattariyeva buddha-saddasiddhi veditabbā kammavacanicchāya abhāvato. ‘‘Sammā sāmaṃ buddhattā sammāsambuddho’’ti ettakameva hi idha saddato labbhati. **Sabbadhammāna**nti idaṃ pana atthato labbhamānaṃ gahetvā vuttaṃ, na hi bujjhanakiriyā avisayā yujjati. **Abhiññeyye**ti lakkhaṇādito aniccādito ca abhivisiṭṭhena lokiyalokuttarañāṇena jānitabbe catusaccadhamme. **Pariññeyye**ti aniccādivasena paricchinditvā jānitabbaṃ dukkhaṃ ariyasaccamāha. **Pahātabbe**ti samudayasaccaṃ. **Sacchikātabbe**ti nirodhasaccaṃ. Bahuvacananiddeso panettha sopādisesādikaṃ pariyāyasiddhaṃ bhedaṃ apekkhitvā kato.

Abhiññeyyanti gāthāya pahātabbabhāvetabbānaṃ samudayamaggasaccānaṃ hetudhammānaṃ gahaṇeneva tapphalānaṃ dukkhasaccanirodhasaccānampi siddhito pariññātabbañca pariññātaṃ sacchikātabbañca sacchikatanti idampettha saṅgahitamevāti daṭṭhabbaṃ, tenāha ‘‘tasmā buddhosmī’’ti. Yasmā cattāripi saccāni mayā buddhāni, **tasmā** sabbampi ñeyyaṃ **buddhosmi,** abbhaññāsinti attho.

Vicittavisayapatthanākārappavattiyā taṇhā dukkhavicittatāya padhānakāraṇanti āha ‘‘mūlakāraṇabhāvenā’’ti. **Ubhinna**nti cakkhussa taṃsamudayassa ca. **Appavattī**ti appavattinimittaṃ, na abhāvamattaṃ. Tassa avatthuttā sappaccayattādianekabhedā sabbasaṅgahitā. **Nirodhappajānanā**ti sacchikiriyābhisamayavasena nirodhassa paṭivijjhanā. **Ekekapaduddhārenāpī**ti cakkhu cakkhusamudayotiādinā ekekakoṭṭhāsaniddhāraṇenāpi, na dukkhasaccādisāmaññato evāti adhippāyo. Taṇhāyapi saṅkhāradukkhapariyāpannatāya pariññeyyattā dukkhasaccabhāvaṃ dassetuṃ ‘‘cha taṇhākāyā’’ti vuttaṃ. Yasmiṃ pana attabhāve sā uppajjati, tassa mūlakāraṇabhāvena samuṭṭhāpikā purimabhavasiddhā taṇhā samudayasaccanti gahetabbā. **Kasiṇānī**ti kasiṇārammaṇāni jhānāni. **Dvattiṃsākārā**ti kesādayo tadārammaṇajjhānāni ca. **Nava bhavā**ti kāmabhavādayo tayo saññībhavādayo tayo ekavokārabhavādayo tayo cāti nava bhavā. **Cattāri jhānānī**ti ārammaṇavisesaṃ anapekkhitvā sāmaññato cattāri jhānāni vuttāni. Vipākakiriyānampi yathārahaṃ sabbattha saṅgaho daṭṭhabbo. Ettha ca kusaladhammānaṃ upanissayabhūtā taṇhāsamuṭṭhāpikāti veditabbā, kiriyadhammānaṃ pana tassa attabhāvassa kāraṇabhūtā taṇhā. **Anulomato**ti ettha avijjā dukkhasaccaṃ, taṃsamuṭṭhāpikā purimataṇhā āsavā samudayasaccanti yojetabbaṃ. Saṅkhārādīsu pana avijjādayova samudayasaccabhāvena yojetabbā. **Tenā**ti tasmā.

Vijjāti attano visayaṃ viditaṃ karotīti vijjā. **Sampannattā**ti samannāgatattā, sampuṇṇattā vā. **Tatrā**ti ambaṭṭhasutte. **Manomayiddhiyā**ti ettha ‘‘idha bhikkhu imamhā kāyā aññaṃ kāyaṃ abhinimminātī’’ti (dī. ni. 1.236) vuttattā sarīrabbhantarajhānamanena aññassa sarīrassa nibbattivasena pavattā manomayiddhi nāma, sā atthato jhānasampayuttā paññāyeva. **Satta saddhammā** nāma saddhā hirī ottappaṃ bāhusaccaṃ vīriyaṃ sati paññā ca. **Gacchati amataṃ disa**nti dukkhanittharaṇatthikehi daṭṭhabbato amataṃ nibbānameva disaṃ gacchati, iminā ca caraṇānaṃ sikkhattayasaṅgahitaariyamaggabhāvato nibbānatthikehi ekaṃsena icchitabbataṃ dasseti. Idānissā vijjācaraṇasampadāya sāvakādiasādhāraṇataṃ dassetuṃ **tattha vijjāsampadā**tiādi vuttaṃ. Tattha āsavakkhayavijjāvasena sabbaññutā sijjhati, caraṇadhammabhūtesu jhānesu antogadhāya mahākaruṇāsamāpattiyā vasena mahākāruṇikatā sijjhatīti āha ‘‘vijjā…pe… mahākāruṇikata’’nti. **Yathā ta**nti ettha **ta**nti nipātamattaṃ, yathā aññopi vijjācaraṇasampanno buddho niyojeti, tathā ayampīti attho. **Tenā**ti anatthaparivajjanaatthaniyojanena. **Attantapādayo**ti **ādi**-saddena parantapaubhayantapā gahitā. **Asajjamāno bhavesu apaccāgacchanto**ti pahīnānaṃ punānuppattito na puna upagacchanto.

Tatrāti yuttavācābhāsane sādhetabbe cetaṃ bhummaṃ. **Abhūta**nti abhūtatthaṃ. **Atacchа**nti tasseva vevacanaṃ. **Anatthasaṃhita**nti pisuṇādidosayuttaṃ. **Sammāgadattā**ti sundaravacanattā, gadanaṃ gado, kathananti attho. Sundaro gado vacanamassāti ''sugado''ti vattabbe niruttinayena da-kārassa ta-kāraṃ katvā ''sugato''ti vuttaṃ.

Sabhāvatoti dukkhasabhāvato. **Loka**nti khandhādilokaṃ. Yathāvuttamatthaṃ suttato āha **yatthā**tiādi. Tattha **yatthā**ti yasmiṃ lokantasaṅkhāte nibbāne. **Ta**nti lokassantaṃ, okāsaloke kāyagamanena ñātabbaṃ pattabbanti nāhaṃ vadāmīti yojanā. Idañca rohitadevaputtena lokassa kāyagativasena antagamanassa pucchitattā vuttaṃ. **Appatvā lokassanta**nti khandhādilokaṃ sandhāya vuttaṃ.

Kinte padasā okāsalokaparibbhamanena, parimitaṭṭhāne eva taṃ ñāṇagamanena gacchantānaṃ dassemīti dassento **api cā**tiādimāha. Tattha **byāmamatte kaḷevare**ti sarīre. Tena rūpakkhandhaṃ dasseti. **Sasaññimhī**ti saññāsīsena vedanādayo tayo khandhe. **Samanake**ti viññāṇakkhandhaṃ. **Loka**nti khandhādilokaṃ, dukkhanti attho. **Lokanirodha**nti nibbānena lokassa nirujjhanaṃ, nibbānameva vā. Adesampi hi nibbānaṃ yesaṃ nirodhāya hoti, upacārato tannissitaṃ viya hotīti ''byāmamatte kaḷevare lokanirodhampi paññapemī''ti vuttaṃ, cakkhu loke piyarūpaṃ, sātarūpaṃ, etthesā taṇhā nirujjhamānā nirujjhatītiādīsu (dī. ni. 2.401; vibha. 204) viya. **Kudācana**nti kadācipi. **Appatvā**ti aggamaggena anadhigantvā. **Tasmā**ti yasmā taṃ gamanena pattuṃ na sakkā, tasmā. **Have**ti nipātamattaṃ, ekaṃsatthe vā. **Lokavidū**ti sabhāvādito khandhādijānanako. Catusaccadhammānaṃ abhisamitattā **samitāvī,** samitakilesoti vā attho. **Nāsīsati** na pattheti appaṭisandhikattā.

Evaṃ saṅkhepato lokaṃ dassetvā idāni vitthārato taṃ dassetuṃ **api ca tayo lokā**tiādi vuttaṃ. Tattha indriyabaddhānaṃ khandhānaṃ samūhasantānabhūto **sattaloko**. So hi rūpādīsu sattavisattatāya ''satto''ti ca, lokiyanti ettha kammakilesā tabbipākā cāti ''loko''ti ca vuccati. Anindriyabaddhānaṃ utujarūpānaṃ samūhasantānabhūto **okāsaloko**. So hi sattasaṅkhārānaṃ ādhārato ''okāso''ti ca, lokiyanti ettha tassādhārā ca ādheyyabhūtāti ''loko''ti ca pavuccati. Indriyānindriyabaddhā pana sabbeva upādānakkhandhā paccayehi saṅkhataṭṭhena lujjanapalujjanaṭṭhena ca ''saṅkhāraloko''ti ca vuccati. Āharati attano phalanti āhāro, paccayo. Tena tiṭṭhanasīlā uppajjitvā yāva bhaṅgā pavattanasīlāti **āhāraṭṭhitikā,** sabbe saṅkhatadhammā. **Sabbe sattā**ti ca imināpi veneyyānurūpato puggalādhiṭṭhānattā desanāya saṅkhārāva gahitā.

Yāvatā candimasūriyā pariharantīti yattake ṭhāne candimasūriyā parivattanti pavattanti. **Virocanā**ti tesaṃ virocanahetu obhāsanahetūti hetumhi nissakkavacanaṃ. **Disā bhantī**ti sabbā disā yāvatā vigatandhakārā paññāyanti. Atha vā **disā**ti upayogabahuvacanaṃ. Tasmā virocamānā candimasūriyā yattakā disā bhanti obhāsentīti attho. **Tāva sahassadhā loko** tattakena pamāṇena sahassappakāro okāsaloko, sahassacakkavāḷānīti attho. **Etthā**ti sahassacakkavāḷe. **Vaso**ti iddhisaṅkhāto vaso vattatīti attho.

Tampīti tividhampi lokaṃ. **Assā**ti anena bhagavatā saṅkhāralokopi sabbathā viditoti sambandho. **Eko loko**ti yvāyaṃ heṭṭhā vuttanayena sabbasaṅkhatānaṃ paccayāyattavuttito tena sāmaññena saṅkhāraloko eko ekavidho, esa nayo sesesupi. Sabbatthāpi lokiyadhammāva lokoti adhippetā lokuttarānaṃ pariññeyyattābhāvā. Upādānānaṃ ārammaṇabhūtā khandhā **upādānakkhandhā. Satta viññāṇaṭṭhitiyo**ti tathā tathā samuppannā pajāyeva vuccanti. Nānattakāyā nānattasaññino, nānattakāyā ekattasaññino, ekattakāyā nānattasaññino, ekattakāyā ekattasaññino, heṭṭhimā ca tayo āruppāti imā sattavidhā pajāyeva viññāṇaṃ tiṭṭhati etthāti viññāṇaṭṭhitiyo nāma. Tattha nānattaṃ kāyo etesamatthīti nānattakāyā. Nānattaṃ saññā etesanti nānattasaññino. Saññāsīsenettha paṭisandhiviññāṇaṃ gahitaṃ, esa nayo sesesupi.

Tattha sabbamanussā ca cha kāmāvacaradevā ca **nānattakāyā nānattasaññino** nāma. Tesañhi aññamaññaṃ visadisatāya nānā kāyo, paṭisandhisaññā ca navavidhatāya nānā. Tīsu paṭhamajjhānabhūmīsu brahmakāyikā ceva catūsu apāyesu sattā ca **nānattakāyā ekattasaññino** nāma. Tesu hi brahmapārisajjādīnaṃ tiṇṇampi sarīraṃ aññamaññaṃ visadisaṃ, paṭisandhisaññā pana paṭhamajjhānavipākavasena ekāva, tathā āpāyikānampi, tesaṃ pana sabbesaṃ akusalavipākāhetukāva paṭisandhisaññā. Dutiyajjhānabhūmikā ca parittābha appamāṇābha ābhassarā **ekattakāyā nānattasaññino** nāma. Tesañhi sabbesaṃ ekappamāṇova kāyo, paṭisandhisaññā pana dutiyatatiyajjhānavipākavasena nānā hoti. Tatiyajjhānabhūmiyaṃ parittasubhādayo tayo, catutthajjhānabhūmiyaṃ asaññasattavajjitā vehapphalā, pañca ca suddhāvāsāti navasu bhūmīsu sattā **ekattakāyā ekattasaññino** nāma. Ābhānānattena pana sabbattha kāyanānattaṃ na gayhati, saṇṭhānanānatteneva gayhatīti. Asaññasattā viññāṇābhāvena viññāṇaṭṭhitisaṅkhyaṃ na gacchanti. Nevasaññā nāsaññāyatanaṃ pana yathā saññāya, evaṃ viññāṇassāpi sukhumattā nevaviññāṇaṃ nāviññāṇaṃ, tasmā paribyattaviññāṇakiccavantesu viññāṇaṭṭhitīsu na gayhati. Tasmā sesāni ākāsānañcāyatanādīni tīṇiyeva gahitāni, tehi saddhiṃ imā satta viññāṇaṭṭhitiyoti veditabbā.

Aṭṭha lokadhammāti lābho alābho yaso ayaso nindā pasaṃsā sukhaṃ dukkhanti ime aṭṭha lokassa sabhāvattā lokadhammā. Lābhālābhādipaccayā uppajjanakā panettha anurodhavirodhā vā lābhādisaddehi vuttāti veditabbā. **Nava sattāvāsā**ti heṭṭhā vuttā satta viññāṇaṭṭhitiyo eva asaññasattacatutthāruppehi saddhiṃ ''nava sattāvāsā''ti vuccanti. Sattā āvasanti etthāti sattāvāsā, sattanikāyo, atthato tathā pavattā pajā eva idha saṅkhāralokabhāvena gayhantīti veditabbā. **Dasāyatanānī**ti dhammāyatanamanāyatanavajjitāni dasa.

Ettha ca tīsu bhavesu assādadassanavasena tisso vedanāva lokabhāvena vuttā, tathā paccayadassanavasena cattārova āhārā. Attaggāhanimittadassanavasena cha ajjhattikāneva āyatanāni. Thūlasaññībhavadassanavasena satta viññāṇaṭṭhitiyova, anurodhavirodhadassanavasena aṭṭha lokadhammā vā, thūlāyatanadassanavasena dasāyatanāneva lokabhāvena vuttāni. Tesaṃ gahaṇeneva tannissayatappaṭibaddhā tadārammaṇā sabbe tebhūmakā nāmarūpadhammā atthato gahitā eva honti. Sesehi pana ekavidhādikoṭṭhāsehi sarūpeneva te gahitāti veditabbaṃ.

Āsayaṃ jānātītiādīsu āhacca cittaṃ ettha setīti āsayo, aññasmiṃ visaye pavattitvāpi cittaṃ yattha sarasena pavisitvā tiṭṭhati, so vaṭṭāsayo vivaṭṭāsayoti duvidho. Tattha vaṭṭāsayopi sassatucchedadiṭṭhivasena duvidho. Vivaṭṭāsayo pana vipassanāsaṅkhātā anulomikā khanti, maggasaṅkhātaṃ yathābhūtañāṇañcāti duvidho. Yathāha –

> ''Sassatucchedadiṭṭhi ca, khanti cevānulomikaṃ;
> Yathābhūtañca yaṃ ñāṇaṃ, etaṃ āsayasaddita''nti. (sārattha. ṭī. 1.verañjakaṇḍavaṇṇanā);

Etaṃ duvidhampi āsayaṃ sattānaṃ appavattikkhaṇeyeva bhagavā sabbathā jānāti. **Anusaya**nti kāmarāgānusayādivasena sattavidhaṃ anusayaṃ. **Carita**nti ''sucaritaduccarita''nti **niddese** vuttaṃ. Atha vā caritanti cariyā, te rāgādayo cha mūlacariyā, saṃsaggasannipātavasena anekavidhā honti. **Adhimutti**nti ajjhāsayadhātuṃ, tattha tattha cittassa abhirucivasena ninnatā, sā duvidhā hīnādhimutti paṇītādhimuttīti. Yāya dussīlādike hīnādhimuttike sevanti, sā **hīnādhimutti**. Yāya paṇītādhimuttike sevanti, sā **paṇītādhimutti**. Taṃ duvidhampi adhimuttiṃ bhagavā sabbākārato jānāti. Appaṃ rāgādirajaṃ etesanti **apparajakkhā,** anussadarāgādidosā. Ussadarāgādidosā **mahārajakkhā**. Upanissayabhūtehi tikkhehi saddhādiindriyehi mudukehi ca samannāgatā **tikkhindriyā mudindriyā** ca. Heṭṭhā vuttehi āsayādīhi sundarehi asundarehi ca samannāgatā **svākārā dvākārā** ca veditabbā. Sammattaniyāmaṃ viññāpetuṃ sukarā **suviññāpayā,** viparītā **duviññāpayā**. Maggaphalapaṭivedhāya upanissayasampannā **bhabbā,** viparītā **abhabbā**. Evaṃ sattasantānagatadhammavisesajānaneneva **sattaloko**pi **vidito** dhammavinimuttassa sattassa abhāvāti veditabbaṃ.

Ekaṃ cakkavāḷaṃ…pe… paññāsañca yojanānīti ettha hotīti seso. **Parikkhepato** pamāṇaṃ vuccatīti seso. Cakkavāḷassa sabbaṃ parimaṇḍalaṃ chattiṃsa satasahassāni…pe… satāni ca hontīti yojetabbaṃ. **Tatthā**ti cakkavāḷe, dve satasahassāni cattāri nahutāni ca yojanāni yāni ettakaṃ ettakappamāṇaṃ bahalattena ayaṃ vasundharā saṅkhātāti yojanā. Tattha **ettaka**nti kiriyāvisesanaṃ daṭṭhabbaṃ. Sandhārakaṃ jalaṃ ettakaṃ ettakappamāṇaṃ hutvā patiṭṭhitanti yojanā. **Etthā**ti cakkavāḷe. **Ajjhogāḷhuggatā**ti ajjhogāḷhā ca uggatā ca. **Brahā**ti mahantā. **Yojanānaṃ satānucco, himavā pañcā**ti yojanānaṃ pañcasatāni ucco ubbedho. **Tipañcayojanakkhandhaparikkhepā**ti pannarasayojanappamāṇakkhandhapariṇāhā. **Nagavhayā**ti rukkhābhidhānā jambūti yojanā. **Samantato**ti sabbasobhāgena, āyāmato ca vitthārato ca satayojanavitthārāti attho. **Yassānubhāvenā**ti yassā mahantatākappaṭṭhāyikādippakārena pabhāvena. **Parikkhipitvā taṃ sabbaṃ, lokadhātumayaṃ ṭhito**ti heṭṭhā vuttaṃ sabbampi taṃ parikkhipitvā **cakkavāḷasiluccayo** ṭhito, **ayaṃ** ekā **lokadhātu** nāmāti attho, **ma**-kāro padasandhivasena vutto. Atha vā taṃ sabbaṃ lokadhātuṃ parikkhipitvā ayaṃ cakkavāḷasiluccayo ṭhitoti yojetabbaṃ.

Tatthāti tassaṃ lokadhātuyaṃ. **Tāvatiṃsabhavana**nti tidasapuraṃ. **Asurabhavana**nti asurapuraṃ. Avīcimahānirayo ca tathā dasasahassayojano, so pana catunnaṃ lohabhittīnamantarā yojanasatāyāmavitthāropi samantā soḷasahi ussadanirayehi saddhiṃ dasasahassayojano vuttoti veditabbo. **Tadanantaresū**ti tesaṃ cakkavāḷānaṃ antaresu. Lokānaṃ cakkavāḷānaṃ antare vivare bhavattā **lokantarikā**. Tiṇṇañhi sakaṭacakkānaṃ pattānaṃ vā āsannaṭṭhapitānaṃ antarasadise tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ cakkavāḷānaṃ antaresu ekeko lokantarikanirayo aṭṭhayojanasahassappamāṇo sītanarako sattānaṃ akusalavipākena nibbattati. **Anantānī**ti tiriyaṃ aṭṭhasu disāsu cakkavāḷāni ākāso viya anantāni. Uddhaṃ pana adho ca antāneva. **Anantena buddhañāṇenā**ti ettha anantañeyyapaṭivedhasāmatthiyayogatova ñāṇaṃ ''ananta''nti veditabbaṃ.

Attanoti nissakke sāmivacanametaṃ, attatoti attho. Guṇehi attano visiṭṭhatarassāti sambandho, taraggahaṇañcettha anuttaroti padassa atthaniddesavasena kataṃ, na visiṭṭhassa kassaci atthitāya. Sadevake hi loke sadisakappopi nāma koci tathāgatassa natthi, kuto sadiso, tenāha **sīlaguṇenāpi asamo**tiādi. Tattha asamehi sammāsambuddhehi samo **asamasamo**. Natthi paṭimā etassāti **appaṭimo**. Esa nayo sesesupi. Tattha upamāmattaṃ paṭimā, sadisūpamā paṭibhāgo. Yugaggāhavasena ṭhito paṭimo puggaloti veditabbo. **Attanā**ti attato. **Purisadamme**tiādīsu damitabbā dammā, ''dammapurisā''ti vattabbe visesanassa paranipātaṃ katvā ''purisadammā''ti vuttaṃ, purisaggahaṇañcettha ukkaṭṭhavasena itthīnampi dametabbato. **Nibbisā katā** dosavisassa vinodanena. **Atthapada**nti atthābhibyañjanakaṃ padaṃ, vākyanti attho. Ekapadabhāvena ca anaññasādhāraṇo satthu purisadammasārathibhāvo dassito hoti, tenāha **bhagavā hī**tiādi. **Aṭṭha disā**ti aṭṭha samāpattiyo. **Asajjamānā**ti vasībhāvappattiyā

nissaṅgacārā.

Diṭṭhadhammo vuccati paccakkho attabhāvo, tattha niyuttoti **diṭṭhadhammiko,** idhalokattho. Kammakilesavasena samparetabbato samāgantabbato samparāyo, paraloko, tattha niyuttoti **samparāyiko,** paralokattho. Paramo uttamo attho paramattho, nibbānaṃ. Saha atthena vattatīti **sattho,** bhaṇḍamūlena vāṇijjāya desantaraṃ gacchanto janasamūho. So assa atthīti satthā, **satthavāho**ti niruttinayena. So viya bhagavāti āha ''satthā, bhagavā satthavāho''ti. Idāni tamatthaṃ niddesapāḷinayena dassetuṃ **yathā satthavāho**tiādi vuttaṃ. Tattha **satthe**ti satthike jane. Kaṃ udakaṃ tārenti etthāti **kantāro,** nirudako araññappadeso. Corādīhi adhiṭṭhitaaraññappadesāpi duggamanaṭṭhena taṃsadisatāya kantārātveva niruḷhāti sāmaññato ''kantāraṃ tāretī''ti vatvā taṃ vivaranto **corakantāra**ntiādimāha.

Bhagavatoti nissakke sāmivacanaṃ, bhagavantato dhammassavanenāti attho. Yathā ''upajjhāyato ajjhetī''ti, bhagavato santiketi vā attho. **Sare nimittaṃ aggahesī**ti pubbabuddhuppādesu saddhammassavanaparicayena ''dhammo eso vuccatī''ti sare ākāraṃ gaṇhi. Pubbābhiyogavaseneva hi īdisānaṃ tiracchānānaṃ dhammassavanādīsu pasādo uppajjati vagguliādīnaṃ viya. Itarathā sabbatiracchānānampi tathā pasāduppattippasaṅgato. Yadi hi uppajjeyya, bhagavā anantacakkavāḷesu sabbasattānampi ekakkhaṇe sappāṭihāriyadhammaṃ sāvetuṃ sakkotīti sabbasattānampi ito pubbeva vimuttippasaṅgo siyā. Ye pana devamanussanāgasupaṇṇādayo pakatiyāva kammassakatañāṇādiyuttā honti, teyeva pubbe anupanissayāpi bhagavato saddhammassavanādinā paṭhamaṃ vivaṭṭūpanissayaṃ pasādaṃ uppādetuṃ sakkonti, na itareti gahetabbaṃ. **Are ahampi nāmā**ti ettha ''kutohaṃ idha nibbattoti oloketvā maṇḍūkabhāvatoti ñatvā''ti idaṃ ettakampi are ahampi nāmāti vimhayavacaneneva sijjhatīti avuttanti veditabbaṃ. **Jala**nti jalanto vijjotamāno. **Maṇḍūkoha**nti gāthāya **udake**ti sañjātaṭṭhānadassanaṃ, tena thalamaṇḍūkatā nivattanaṃ kataṃ hoti. Udake jātānampi kacchapādīnaṃ thalagocaratāpi atthīti taṃ nivattanatthaṃ ''vārigocaro''ti vuttaṃ, udakasañcārīti attho.

Vimokkhantikañāṇavasenāti ettha sabbaso kilesehi vimuccatīti vimokkho, aggamaggo, tassa anto, aggaphalaṃ, tattha bhavaṃ vimokkhantikaṃ, sabbaññutaññāṇena saddhiṃ sabbampi buddhañāṇaṃ. Idāni sammāsambuddhapadato buddhapadassa visesaṃ dassetuṃ **yasmā vā**tiādi vuttaṃ. Sammāsambuddhapadena hi satthu paṭivedhañāṇānubhāvo vutto, iminā pana buddhapadena desanāñāṇānubhāvopi, tenāha **aññepi satte bodhesī**tiādi.

Guṇavisiṭṭhasattuttamagarugāravādhivacananti sabbehi sīlādiguṇehi visiṭṭhassa tato eva sabbasattehi uttamassa garuno gāravavasena vuccamānavacanamidaṃ **bhagavā**ti. **Seṭṭha**nti seṭṭhavācakaṃ vacanaṃ seṭṭhaguṇasahacaraṇato. Atha vā vuccatīti vacanaṃ, attho, so seṭṭhoti attho. **Uttama**nti etthāpi eseva nayo. **Garugāravayutto**ti ettha garubhāvo gāravaṃ, garuguṇayogato garukaraṇaṃ vā gāravaṃ, tena sāvakādīnaṃ asādhāraṇatāya garubhūtena mahantena gāravena yuttoti garugāravayutto. Atha vā garu ca sabbalokassa sikkhakattā teneva gāravayutto cātipi yojetabbaṃ.

Avatthāya viditaṃ **āvatthikaṃ**. Evaṃ **liṅgikaṃ**. Nimittato āgataṃ **nemittikaṃ**. Adhicca yaṃkiñci nimittaṃ adhivacanavasena anapekkhitvā pavattaṃ **adhiccasamuppannaṃ,** tenāha ''vacanatthamanapekkhitvā''ti. Yadicchāya āgataṃ yādicchakaṃ. Ettha ca bāhiraṃ daṇḍādi **liṅgaṃ,** abbhantaraṃ tevijjādi **nimittaṃ**. Pacurajanavisayaṃ vā dissamānaṃ **liṅgaṃ,** tabbiparītaṃ **nimitta**nti veditabbaṃ. **Sacchikāpaññattī**ti sabbadhammānaṃ sacchikiriyānimittā paññatti. Atha vā **sacchikāpaññattī**ti paccakkhasiddhā paññatti. Yaṃguṇanimittā hi sā, te guṇā satthu paccakkhabhūtāti guṇā viya sāpi sacchikatā eva nāma hoti, na paresaṃ, vohāramattenāti adhippāyo. **Yaṃguṇanemittika**nti yehi guṇehi nimittabhūtehi **etaṃ nāmaṃ** nemittikañca jātaṃ. **Vadantī**ti dhammasenāpatissa garubhāvato bahuvacanenāha, saṅgītikārehi vā katamanuvādaṃ sandhāya.

Issariyādibhedo bhago assa atthīti **bhagī**. Maggaphalādiariyaguṇaṃ araññādivivekaṭṭhānañca bhaji sevi sīlenāti **bhajī**. Cīvarādipaccayānaṃ attharasādīnañca sīlādiguṇānañca **bhāgī,** dāyādoti attho. Vibhaji uddesaniddesādippakārehi dhammaratanaṃ pavibhajīti **vibhattavā**. Rāgādipāpadhammaṃ **bhaggaṃ akāsīti bhagavā**ti vuccatīti sabbattha sambandho. Garupi loke bhagavāti vuccatīti āha ''garū''ti, yasmā garu, tasmāpi bhagavāti attho. Pāramitāsaṅkhātaṃ bhagyamassa atthīti **bhagyavā. Bahūhi ñāyehī**ti kāyabhāvanādikehi anekehi bhāvanākkamehi. **Subhāvitattano**ti paccatte etaṃ sāmivacanaṃ, tena subhāvitasabhāvoti attho. Bhavānaṃ antaṃ nibbānaṃ gatoti **bhavantago**. Tattha tattha bhagavāti saddasiddhi niruttinayeneva veditabbā.

Idāni bhagī bhajīti niddesagāthāya navahi padehi dassitamatthaṃ bhagyavāti gāthāya chahi padehi saṅgahetvā padasiddhiṃ atthayojanānayabhedehi saddhiṃ dassetuṃ **ayaṃ pana aparo nayo**tiādi vuttaṃ. Tattha **vaṇṇavipariyayo**ti ettha **iti**-saddo ādiattho, teneva vaṇṇavikāro vaṇṇalopo dhātuatthena niyojanañcāti imaṃ tividhaṃ lakkhaṇaṃ saṅgaṇhāti. **Saddanayenā**ti saddalakkhaṇanayena. Pisodarādīnaṃ saddānaṃ ākatigaṇabhāvato vuttaṃ **''pisodarādipakkhepalakkhaṇaṃ gahetvā''**ti. Pakkhipanameva lakkhaṇaṃ. Tappariyāpannatākaraṇañhi pakkhipanaṃ. **Bhagya**nti kusalaṃ.

Lobhādayo cattāro dosā ekakavasena gahitā. Ahirikādayo dukavasena. Akkocchimantiādinā (dha. pa. 3-4) punappunaṃ kujjhanavasena cittapariyonandhano kodhova **upanāho**. Paresaṃ pubbakāritālakkhaṇassa guṇassa nipuñchano **makkho** nāma. Bahussutādīhi saddhiṃ yugaggāho attano samakaraṇaṃ **palāso**. Attano vijjamānadosapaṭicchādanā **māyā**. Avijjamānaguṇappakāsanaṃ **sāṭheyyaṃ**. Garūsupi thaddhatā anonatatā **thambho**. Taduttarikaraṇalakkhaṇo **sārambho**. Jātiādiṃ nissāya unnatilakkhaṇo **māno**. Abbhunnatilakkhaṇo **atimāno**. Jātiādiṃ nissāya majjanākārappatto mānova **mado** nāma. So sattavīsatividho. Kāmaguṇesu cittassa vossaggo **pamādo**. Kāyaduccaritādīni **tividhaduccaritāni**. Taṇhādiṭṭhiduccaritavasena **tividhasaṃkilesā**. Rāgadosamohāva **malāni**. Teyeva kāyaduccaritādayo ca **tividhavisamāni**. Kāmabyāpādavihiṃsāsaññā **tividhasaññā** nāma. Teyeva **vitakkā**. Taṇhādiṭṭhimānā **papañcā**. Subhasukhaniccaattavipariyesā **catubbidhavipariyesā**. Chandādayo **agati**. Cīvarādīsu paccayesu lobhā **cattāro taṇhupādā**. Buddhadhammasaṅghasikkhāsu kaṅkhā, sabrahmacārīsu kopo ca **pañca cetokhīlā**. Kāme kāye rūpe ca avītarāgatā, yāvadatthaṃ bhuñjitvā seyyasukhādianuyogo, aññataraṃ devanikāyaṃ paṇidhāya brahmacariyacaraṇañca **pañca cetovinibandhā**. Rūpābhinandanādayo **pañca abhinandanā**. Kodhamakkhaissāsāṭheyyapāpicchatāsandiṭṭhiparāmāsā **cha vivādamūlāni**. Rūpataṇhādayo **cha taṇhākāyā**. Micchādiṭṭhiādayo aṭṭhamaggaṅgapaṭipakkhā **micchattā**. Taṇhaṃ paṭicca pariyesanā, pariyesanaṃ paṭicca lābho, lābhaṃ paṭicca vinicchayo, taṃ paṭicca chandarāgo, taṃ paṭicca ajjhosānaṃ, taṃ paṭicca pariggaho, taṃ paṭicca macchariyaṃ, taṃ paṭicca ārakkhā, ārakkhādhikaraṇaṃ daṇḍādānādianekākusalarāsīti **nava taṇhāmūlakā** dhammā. Pāṇātipātādayo **dasa akusalakammapathā**. Cattāro sassatavādā tathā ekaccasassatavādā antānantikā amarāvikkhepikā dve adhiccasamuppannikā soḷasa saññīvādā aṭṭha asaññīvādā aṭṭha nevasaññīnāsaññīvādā satta ucchedavādā pañca diṭṭhadhammanibbānavādāti etāni **dvāsaṭṭhi diṭṭhigatāni**. Rūpataṇhādichataṇhā eva paccekaṃ kāmataṇhābhavataṇhāvibhavataṇhāvasena aṭṭhārasa honti, tā ajjhattabahiddharūpādīsu pavattivasena chattiṃsa, puna kālattayavasena **aṭṭhasatataṇhāvicaritāni** honti. **Pabheda**-saddaṃ paccekaṃ sambandhitvā lobhappabhedotiādinā yojetabbaṃ. **Sabbadarathapariḷāhakilesasatasahassānī**ti sabbāni sattānaṃ darathasaṅkhātapariḷāhakarāni kilesānaṃ anekāni satasahassāni, ārammaṇādivibhāgato pavattiākāravibhāgato ca nesaṃ evaṃ pabhedo veditabbo. Pañca māre abhañjīti sambandho. **Parissayāna**nti upaddavānaṃ.

Evaṃ bhagyavā bhaggavāti dvinnaṃ padānaṃ atthaṃ vibhajitvā idāni tehi dvīhi gahitamatthaṃ dassetuṃ **bhagyavantatāya cassā**tiādi vuttaṃ. Tattha **satapuññajalakkhaṇadharassā**ti anekasatapuññanibbattamahāpurisalakkhaṇadharassa bhagavato. **Sakacitte issariyaṃ** nāma paṭikkūlādīsu appaṭikkūlasaññitādivasappavattiyā ceva cetosamādhivasena ca attano cittassa vasībhāvāpādanameva. **Aṇimā laghimādika**nti **ādi**-saddena mahimā patti pākammaṃ īsitā vasitā yatthakāmāvasāyitāti ime chapi saṅgahitā. Tattha kāyassa aṇubhāvakaraṇaṃ **aṇimā**. Ākāse padasā gamanādiarahabhāvena lahubhāvo **laghimā**. Kāyassa mahantatāpādanaṃ **mahimā**. Iṭṭhadesassa pāpuṇanaṃ **patti**. Adhiṭṭhānādivasena icchitatthanipphādanaṃ **pākammaṃ**. Sayaṃvasitā issarabhāvo **īsitā**. Iddhividhe vasībhāvo **vasitā**. Ākāsena vā gacchato, aññaṃ vā kiñci karoto yattha katthaci vosānappatti **yatthakāmāvasāyitā,** ''kumārakarūpādidassana''ntipi vadanti. **Sabbaṅgapaccaṅgasirī**ti sabbesaṃ aṅgapaccaṅgānaṃ sobhā. **Atthī**ti anuvattati. Lahusādhanaṃ taṃ taṃ kālikaṃ icchitaṃ, garusādhanaṃ cirakālikaṃ buddhattādipatthitaṃ. **Bhagā assa santīti bhagavā**ti idaṃ saddasatthanayena siddhaṃ, sesaṃ sabbaṃ niruttinayena siddhanti veditabbaṃ.

Pīḷanasaṅkhatasantāpavipariṇāmaṭṭhenātiādīsu pīḷanaṭṭho saṅkhataṭṭhotiādinā attha-saddo paccekaṃ yojetabbo. Tattha attano sabhāvena pīḷanalakkhaṇaṃ dukkhaṃ. Tassa yo pīḷanameva attho ''pīḷanaṭṭho''ti vuccati, so sabhāvo. Yasmā pana taṃsamudayena saṅkhataṃ, tasmā **saṅkhataṭṭho** samudayadassanena āvibhūto. Yasmā ca maggo kilesasantāpaharattā susītalo, tasmāssa maggadassanena **santāpaṭṭho** āvibhūto tappaṭiyogattā. Avipariṇāmadhammassa pana nirodhassa dassanena **vipariṇāmaṭṭho** āvibhūtoti. Ekasseva sabhāvadhammassa sakabhāvato itarasaccattayanivattito ca parikappetabbattā cattāro atthā vuttā. Samudayassa pana rāsikaraṇato **āyūhanaṭṭho** sabhāvo, tasseva dukkhadassanena **nidānaṭṭho** āvibhūto. Visaṃyogabhūtassa nirodhassa dassanena **saṃyogaṭṭho**. Niyyānabhūtassa maggassa dassanena **palibodhaṭṭho** āvibhūto.

Nirodhassa pana **nissaraṇaṭṭho** sabhāvo, tasseva samudayadassanena **vivekaṭṭho** āvibhūto. Saṅkhatassa maggassa dassanena **asaṅkhataṭṭho,** visayabhūtassa maraṇadhammassa vā dukkhassa dassanena **amataṭṭho**. Maggassa pana **niyyānaṭṭho** sabhāvo, tasseva samudayadassanena dukkhassevāyaṃ hetu, nibbānappattiyā pana ayameva hetūti **hetvaṭṭho,** atisukhumanirodhadassanena idhameva dassananti **dassanaṭṭho,** adhikapaṇassa dukkhassa dassanena **adhipateyyaṭṭho** āvibhūto. Ete eva ca pīḷanādayo soḷasa ākārāti vuccanti.

Kāmehi vivekaṭṭhakāyatā **kāyaviveko**. Nīvaraṇādīhi vivittā aṭṭha samāpattiyo **cittaviveko**. Upadhīyanti ettha yathāsakaṃ phalānīti upadhayo, pañcakāmaguṇasaṅkhātakāmakhandhakilesaabhisaṅkhārā, tehi catūhi vivittaṃ nibbānaṃ **upadhiviveko** nāma.

Anattānupassanāya paṭiladdho dukkhāniccānupassanāhi ca paṭiladdho ariyamaggo āgamanavasena yathākkamaṃ **suññataappaṇihitaanimittavimokkha**saññaṃ

paṭilabhati, kilesehi vimuttattā hi esa vimokkhoti.

Yathā loke ekekapadato ekekamakkharaṃ gahetvā ‘‘mekhalā’’ti vuttaṃ, evamidhāpīti attho. **Mehanassā**ti guyhappadesassa. **Khassā**ti okāsassa.

Saha devehītiādīsu saha devehi vattatīti **sadevako** loko. **Taṃ sadevakan**tiādinā yojanā veditabbā. **Sadevakavacanenā**ti sadevaka-sadde visesanabhāvena ṭhitadevavacanena. Tassāpi sadevakapade antobhūtattā avayave samudāyopacāravasena vohāro kato. Itarathā tena devavisiṭṭhalokasseva gahaṇato pañcakāmāvacaradevaggahaṇaṃ na siyā, evaṃ uparipi. **Samārakavacanena** mārasaddena tena sahacaritā sabbe vasavattidevā ca gahitāti āha ‘‘chaṭṭhakāmāvacaradevaggahaṇa’’nti. Brahmakāyikā nāma paṭhamajjhānabhūmikā. Te ādi yesaṃ āruppapariyantānaṃ brahmānaṃ tesaṃ brahmānaṃ gahaṇaṃ **brahmakāyikādibrahmaggahaṇaṃ**. Loka-saddassa okāsalokādīnampi sādhāraṇattā sattalokāveṇikameva pajāgahaṇaṃ katanti āha ‘‘pajāvacanena sattalokaggahaṇa’’nti. Sadevakādivacanena upapattidevānaṃ, sassamaṇavacanena visuddhidevānañca gahitattā āha ‘‘sadevamanussavacanena sammutidevaavasesamanussaggahaṇa’’nti. Tattha **sammutidevā** rājāno, **avasesamanussā** sammutidevasamaṇabrāhmaṇehi avasiṭṭhā. Sattalokāveṇikassa pajāsaddassa visuṃ gahitattā sadevakaṃ lokanti ettha lokasaddaggahaṇaṃ okāsalokameva niyametīti āha ‘‘tīhi padehi okāsaloko’’ti. Idañca sadevakādipadattayavacanīyassa padhānatthassa vasena vuttaṃ. Okāsalokavisesanassa panettha devamārādisattalokassāpi gahaṇaṃ veditabbaṃ sāmatthiyato gamyamānattā saputto āgatotiādīsu puttādīnaṃ viya. Imasmiñca naye sadevakaṃ samārakaṃ sabrahmakaṃ okāsalokaṃ sassamaṇabrāhmaṇiṃ sadevamanussaṃ pajañcāti **ca**-kāraṃ ānetvā yojetabbaṃ, okāsasattalokānaṃ gahaṇena cettha tadubhayasammutinimittabhūto saṅkhāralokopi tadavinābhāvato gahito evāti daṭṭhabbo. Apare pana ‘‘sadevakantiādīhi pañcahi padehi sattalokova attano avayavabhūtadevādivisesanehi visesetvā gahito, taggahaṇena tadādhāro okāsaloko, tadubhayapaññattivisayo saṅkhāraloko ca gahitā eva hontī’’ti vadanti. Tesañca pajanti idaṃ lokasaddassa visesanaṃ katvā sadevakaṃ pajaṃ lokaṃ…pe… sadevamanussaṃ pajaṃ lokanti yojetabbaṃ.

Arūpāvacaraloko gahito pārisesañāyena itaresaṃ padantarehi gahitattā. Māraggahaṇena tappadhānā taṃsadisā ca upapattidevā saṅgayhantīti āha ‘‘chakāmāvacaradevaloko’’ti. Khattiyaparisā brāhmaṇagahapatisamaṇacātumahārājikatāvatiṃsamārabrahmaparisāti imāsu aṭṭhasu parisāsu cātumahārājikādīnaṃ catunnaṃ parisānaṃ sadevakādipadehi saṅgahitattā idha sassamaṇabrāhmaṇinti iminā samaṇaparisā brāhmaṇaparisā ca, sadevamanussanti iminā khattiyaparisā gahapatiparisā ca vuttāti āha ‘‘catuparisavasenā’’ti. Tassa manussaloko gahitoti iminā sambandho. Tattha **manussaloko**ti manussasamūho, tenāha ‘‘avasesasabbasattaloko vā’’ti.

Vikappantaraṃ dassento āha ‘‘sammutidevehi vā saha manussaloko’’ti. Devapadena sammutidevā, samaṇabrāhmaṇamanussapadehi sesamanussā ca gahitāti evaṃ vikappadvayepi manussaṃ pajaṃ manussiṃ pajanti pajā-saddaṃ manussa-saddena visesetvā taṃ puna saha devehi vattatīti sadevā, pajā. Sadevā ca sā manussā cāti sadevamanussā, taṃ sadevamanussaṃ pajaṃ. Puna kiṃ bhūtaṃ sassamaṇabrāhmaṇinti evaṃ yathā pajāsaddena manussānaññeva gahaṇaṃ siyā, tathā nibbacanaṃ kātabbaṃ, itarathā manussānaññeva gahaṇaṃ na sampajjati sabbamanussānaṃ visesanabhāvena gahitattā aññapadatthabhūtassa kassaci manussassa abhāvā. Idāni pajanti iminā avasesanāgādisattepi saṅgahetvā dassetukāmo āha ‘‘avasesasabbasattaloko vā’’ti. Etthāpi catuparisavasena avasesasabbasattaloko sammutidevamanussehi vā saha avasesasabbasattalokoti yojetabbaṃ.

Ettāvatā bhāgaso lokaṃ gahetvā yojanaṃ dassetvā idāni ekekapadena abhāgaso sabbalokānaṃ gahaṇapakkhepi tassa tassa visesanassa sapphalataṃ dassetuṃ **api cetthā**tiādi vuttaṃ. **Ukkaṭṭhaparicchedato**ti ukkaṭṭhānaṃ devagatipariyāpannānaṃ paricchinnavasena jānanavasena kittisaddo sayaṃ attano avayavabhūtena sadevakavacanena taṃ suṇantānaṃ sāvento abbhuggatoti yojanā. **Anusandhikkamo**ti atthānañceva padānañca anusandhānakkamo, jānanakkamoti attho.

Abhiññāti ya-kāralopena niddesoti āha ‘‘abhiññāyā’’ti. **Samantabhadrakattā**ti sabbabhāgehi sundarattā. **Sāsanadhammo**ti paṭipattipaṭivedhasāsanassa pakāsako pariyattidhammo. **Buddhasubodhitatāyā**ti idaṃ tikaṃ dhammassa hetusarūpaphalavasena vuttaṃ, tathā nāthapabhavattikampi. Majjhe tikadvayaṃ phalavaseneva vuttanti veditabbaṃ. **Kiccasuddhiyā**ti dhammaṃ sutvā yathāsutavasena paṭipajjantānaṃ suppaṭipattisaṅkhātakiccasuddhiyā.

Idāni ādikalyāṇādippakārameva dhammaṃ desento bhagavā sotūnaṃ yaṃ sāsanabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca pakāseti, tappakāsakassa brahmacariyapadassa **sātthan**tiādīni padāni visesanabhāvena vuttāni, na dhammapadassāti dassanamukhena nānappakārato atthaṃ vivaritukāmo **sātthaṃ sabyañjananti evamādīsu panā**tiādimāha. Tattha tisso sikkhā sakalo ca tantidhammo **sāsanabrahmacariyaṃ** nāma. Bhagavā hi dhammaṃ desento sīlādike viya tappakāsakaṃ tantidhammampi pakāseti eva saddatthasamudāyattā pariyattidhammassa. **Yathānurūpa**nti yathārahaṃ. Sikkhattayasaṅgahitañhi sāsanabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca atthasampattiyā sampannatthatāya, uparūpari adhigantabbavisesasaṅkhātaatthasampattiyā ca saha atthena payojanena vattatīti sātthameva, na tu sabyañjanaṃ, tantidhammasaṅkhātaṃ sāsanabrahmacariyaṃ yathāvuttena atthena sātthaṃ sabyañjanañca. Kirātādimilakkhavacanānampi sātthasabyañjanatte samānepi visiṭṭhatthabyañjanayogaṃ sandhāya sahattho devadatto savittotiādi viya ‘‘sātthaṃ sabyañjana’’nti vuttanti āha ‘‘atthasampattiyā sātthaṃ, byañjanasampattiyā sabyañjana’’nti. Tattha yaṃ atthaṃ sutvā tathā paṭipajjantā sabbadukkhakkhayaṃ pāpuṇanti, tassa tādisasampatti **atthasampatti** nāma, sampannatthatāti attho. **Byañjanasampatti** nāma sithiladhanitādibyañjanaparipuṇṇāya māgadhikāya sabhāvaniruttiyā gambhīrampi atthaṃ uttānaṃ katvā dassanasamatthatā sampannabyañjanatāti attho.

Idāni **nettippakaraṇanayenā**pi (netti 4 dvādasapada) atthaṃ dassetuṃ **saṅkāsanā**tiādi vuttaṃ. Tattha saṅkhepato kāsīyati dīpīyatīti **saṅkāsana**nti kammasādhanavasena attho daṭṭhabbo, evaṃ sesesupi. Paṭhamaṃ kāsanaṃ **pakāsanaṃ**. Ubhayampetaṃ uddesatthavacanasaṅkhātassa vitthāravacanaṃ. Sakiṃ vuttassa puna vacanañca **vivaraṇavibhajanāni**. Ubhayampetaṃ niddesatthavacanaṃ. Vivaṭassa vitthāratarābhidhānaṃ vibhattassa ca pakārehi ñāpanaṃ **uttānīkaraṇapaññattiyo**. Ubhayampetaṃ paṭiniddesatthavacanasaṅkhātassa vitthāravacanaṃ. **Atthapadasamāyogato**ti yathāvuttāni eva cha padāni pariyattiyā atthavibhāgattā atthapadāni, tehi sahitatāya atthakoṭṭhāsayuttattāti attho. Apariyosite pade ādimajjhagatavaṇṇo **akkharaṃ,** ekakkharaṃ, padaṃ vā akkharaṃ. Vibhattiyantaṃ **padaṃ**. Padābhihitaṃ atthaṃ byañjetīti **byañjanaṃ,** vākyaṃ. Kathitassevatthassa anekavidhena vibhāgakaraṇaṃ **ākāro** nāma. Ākārābhihitassa nibbacanaṃ **nirutti**. Nibbacanatthavitthāro **niddeso**. Atha vā ‘‘akkharehi saṅkāseti, padehi pakāseti, byañjanehi vivarati, ākārehi vibhajati, niruttīhi uttāniṃ karoti, niddesehi paññapetī’’ti vacanato saṅkāsanapakāsanasaṅkhaātauddesatthavācakāni vacanāni akkharapadāni nāma. Vivaraṇavibhajanasaṅkhātaniddesatthavācakāni vacanāni byañjanākārā nāma. Uttānīkaraṇapaññattisaṅkhātapaṭiniddesatthavācakāni vacanāni niruttiniddesā nāma, tesaṃ sampattiyā sabyañjananti attho.

Atthagambhīratātiādīsu **attho** nāma tantiattho, hetuphalaṃ vā. **Dhammo** nāma tanti, hetu vā. **Desanā** nāma yathādhammaṃ dhammābhilāpo. **Paṭivedho** nāma yathāvuttaatthādīnaṃ aviparītāvabodho. Te panete atthādayo yasmā sasādīhi viya mahāsamuddo mandabuddhīhi dukkhogāhā alabbhaneyyapatiṭṭhā ca, tasmā **gambhīrā**. Tesu paṭivedhassāpi atthasannissitattā atthasabhāgattā ca vuttaṃ ‘‘atthagambhīratāpaṭivedhagambhīratāhi sāttha’’nti. Dhammadesanānaṃ atthasannissitattepi sayaṃ byañjanarūpattā vuttaṃ ‘‘dhammagambhīratādesanāgambhīratāhi sabyañjana’’nti. Yathāvuttaatthādīsu pabhedagatāni ñāṇāni **atthapaṭisambhidā**dayo. Tattha **niruttī**ti tantipadānaṃ niddhāretvā vacanaṃ, nibbacananti attho. Tīsu paṭisambhidāsu ñāṇaṃ **paṭibhānapaṭisambhidā**. Lokiyā saddheyyavacanamukheneva atthesu pasīdanti, na atthamukhenāti āha **saddheyyato**tiādi. **Kevala**saddo sakalādhivacananti āha ‘‘sakalaparipuṇṇabhāvenā’’ti. **Brahmacariya**-saddo idha sikkhattayasaṅgahaṃ sakalaṃ sāsanaṃ dīpetīti āha **sikkhattayapariggahitattā**tiādi.

Yathāvuttamevatthaṃ aparenāpi pariyāyena dassetuṃ **api cā**tiādi vuttaṃ. Tattha **sanidāna**nti desakālādidīpakena nidānavacanena sanidānaṃ. **Sauppattika**nti aṭṭhuppattiādiyuttiyuttaṃ. Tatrāyaṃ pāḷiyojanākkamo – ‘‘verañjo brāhmaṇo samaṇo khalu bho…pe… viharatī’’ti ca, ‘‘taṃ kho pana bhavantaṃ gotamaṃ ‘itipi so…pe… pavedetī’ti evaṃ kalyāṇo kittisaddo abbhuggato’’ti ca, ‘‘so dhammaṃ deseti…pe… pariyosānakalyāṇaṃ, desento ca sātthasabyañjanādiguṇasamyuttaṃ brahmacariyaṃ pakāsetī’’ti ca, ‘‘sādhu kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hotī’’ti ca assosi, sutvā ca atha kho verañjo brāhmaṇo yena bhagavā tenupasaṅkamīti.

Aṭṭhakathāyaṃ pana kiñcāpi ‘‘dassanamattampi sādhu hotīti evaṃ ajjhāsayaṃ katvā atha kho verañjo…pe… upasaṅkamī’’ti evaṃ sādhu kho panātiādipāṭhassa brāhmaṇassa parivitakkanabhāvena vuttattā brahmacariyaṃ pakāsetīti padānantarameva assosīti padaṃ sambandhitabbaṃ viya paññāyati, tathāpi ‘‘sādhu kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hotī’’ti evaṃ yathāvuttanidassanatthena iti-saddena paricchinditvā vuttattā pana aññattha iti-saddassa adassanato ca atha kho verañjotiādinā kattabbantaradassanamukhena pāḷiyā pakārantare pavattito ca yathāvuttavaseneva ‘‘sādhu kho pana tathārūpānaṃ arahataṃ dassanaṃ hotī’’ti vacanānantarameva assosīti padaṃ ānetvā sambandhanaṃ yuttaṃ. Aṭṭhakathācariyena hi brāhmaṇassa attanā sutavaseneva ajjhāsayo uppajjatīti upasaṅkamanahetudassanamukhena **dassanamattampi sādhu hotīti evaṃ ajjhāsayaṃ katvā**tiādi vuttanti gahetabbaṃ.

2. **Sītodakaṃ viya uṇhodakenā**ti idaṃ ukkamena mukhāruḷhavasena vuttaṃ, anupasantasabhāvatāya brāhmaṇasseva uṇhodakaṃ viya sītodakenāti attho gahetabbo, ñāṇatejayuttatāya vā bhagavā uṇhodakopamoti katvā tabbirahitaṃ brāhmaṇaṃ sītodakaṃ viya katvā tathā vuttanti gahetabbaṃ. **Ekībhāva**nti sammodanakiriyāya ekarūpataṃ. **Yāyā**tiādīsu yāya kathāya sammodi brāhmaṇo, taṃ sammodanīyaṃ kathanti yojanā. Tattha **khamanīya**nti dukkhabahulaṃ idaṃ sarīraṃ, kacci khamituṃ sakkuṇeyyaṃ. **Yāpanīya**nti cirappabandhasaṅkhātāya yāpanāya yāpetuṃ sakkuṇeyyaṃ. Rogābhāvena **appābādhaṃ**. Dukkhajīvitābhāvena **appātaṅkaṃ**. Taṃtaṃkiccakaraṇatthāya lahuṃ akicchena uṭṭhātuṃ yoggatāya **lahuṭṭhānaṃ. Bala**nti sarīrassa sabbakiccakkhamaṃ balaṃ kacci atthīti pucchati. **Phāsuvihāro**ti sukhavihāro. Saraṇīyameva dīghaṃ katvā ‘‘sāraṇīya’’nti vuttanti āha ‘‘saritabbabhāvato ca sāraṇīya’’nti. **Pariyāyehī**ti kāraṇehi.

Bhāvoti kiriyā, tasmiṃ vattamāno napuṃsaka-saddo **bhāvanapuṃsakaniddeso** nāma, kiriyāvisesanasaddoti attho. Ekamante ekasmiṃ ante yuttappadeseti attho. **Khaṇḍiccādibhāva**nti khaṇḍitadantapalitakesādibhāvaṃ. **Rājaparivaṭṭ**eti rājūnaṃ parivattanaṃ, paṭipāṭiyoti attho. Purātanuccakulappasutatāya jiṇṇatā, na vayasāti āha ''cirakālappavattakulanvaye''ti. Vibhavānaṃ mahantattaṃ lāti gaṇhātīti mahallakoti āha ''vibhavamahattatāya samannāgate''ti. **Vibhāvane nāma atthe**ti pakativibhāvanasaṅkhāte atthe. Na abhivādeti vāti abhivādetabbanti na sallakkheti, evaṃ asallakkhaṇapakatikoti vuttaṃ hoti. Rūpaṃ niccaṃ vā aniccaṃ vāti etthāpi niccapakatikaṃ aniccapakatikaṃ vāti attho. **Aniccaṃ vā**ti ettha **vā**-saddo avadhāraṇattho.

Sampatijātoti muhuttajāto, jātasamanantaramevāti attho. **Sattapadavītihārena gantvā…pe… olokesī**ti ettha dvāraṃ pidhāya nikkhantotiādīsu viya gamanato pure katampi olokanaṃ pacchā kataṃ viya vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Olokesi**nti ca lokavivaraṇapāṭihāriye jāte maṃsacakkhunā volokesīti attho. **Seṭṭho**ti pasatthataro. **Patimānesī**ti pūjesi. **Āsabhi**nti uttamaṃ.

3. **Taṃ vacana**nti nāhaṃ taṃ brāhmaṇātiādivacanaṃ. **Aññāya saṇṭhaheyyā**ti arahatte patiṭṭhaheyya. **Jātivasenā**ti khattiyādijātivasena. **Upapattivasenā**ti devesu upapattivasena. **Āviñchantī**ti ākaḍḍhanti. Yassa abhivādādikaraṇasaṅkhātassa sāmaggirasassa bhagavati abhāvaṃ maññamāno brāhmaṇo ''arasarūpo''ti āha, tabbidhurassa rūpataṇhādikasseva sāmaggirasassa abhāvena bhagavā ''arasarūpo''ti dassetuṃ sāmaggirasasaddassa rūparasādīsu vattanappakāraṃ dassento āha **vatthārammaṇādī**tiādi.

Tālāvatthukatāti ucchinnamūlānaṃ tālānaṃ vatthu viya nesaṃ rūparasādīnaṃ vatthu cittasantānaṃ katanti imasmiṃ atthe majjhepadalopaṃ dīghañca katvā niddesoti āha **tālavatthu viyā**tiādi. Tālavatthu viya yesaṃ vatthu kataṃ te tālāvatthukatāti visesanassa paranipāto daṭṭhabbo, katatālavatthukāti attho. Matthakacchinnatāloyeva pattaphalādīnaṃ akāraṇatāya avatthūti tālāvatthu, taṃ viya yesaṃ vatthu kataṃ te rūparasādayo tālāvatthukatā, ayaṃ aññapadatthavasena atthaggāho heṭṭhā vuttanayena sugamoti visesamatthaṃ dassento āha ''matthakacchinnatālo viya katā''ti. Evañca matthakasadisesu rūparasādīsu rāgesu chinnesupi tabbatthubhūtassa tālāvatthusadisassa cittasantānassa yāva parinibbānaṭṭhānaṃ upapannameva hoti. Yathārutato pana visesanasamāsavasena atthe gayhamāne rūparasādīnaṃ tālāvatthusadisatāya ṭhānaṃ āpajjati. Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. 1.3) etaṃ dosaṃ pariharituṃ rūparasādīnaṃ kusalākusalattaṃ vuttaṃ, taṃ te tathāgatassa pahīnātiādipāḷiyā, kāmasukhassādasaṅkhātā rūparasātiādiaṭṭhakathāya ca na sameti, khīṇāsavānampi yāva parinibbānā kusalākusalānaṃ phaluppattito tesaṃ matthakacchinnatālasadisatāpi na yuttāti gahetabbaṃ. Atha vā matthakacchinnatālassa ṭhitaṃ aṭṭhitañca amanasikatvā puna anuppattidhammatāsadisamattaṃ upametvā tālāvatthu viya katāti visesanasamāsavasena atthaggahaṇepi na koci doso. **Anu**-saddo pacchāti atthe vattatīti āha **pacchābhāvo na hotī**tiādi. **Anu abhāvaṃ gatā**ti pacchā anuppattidhammatāvasena abhāvaṃ gatā. **Anacchariyā**ti anu anu uparūpari vimhayakatāti attho. **Yañca kho tvaṃ vadesī**ti yaṃ vandanādisāmaggīrasābhāvasaṅkhātaṃ kāraṇaṃ arasarūpatāya vadesi, taṃ kāraṇaṃ na vijjatīti attho.

4. **Sandhāya bhāsitamattha**nti yaṃ atthaṃ sandhāya brāhmaṇo nibbhogo bhavaṃ gotamotiādimāha, bhagavā ca yaṃ sandhāya nibbhogatādiṃ attani anujānāti, taṃ sandhāya bhāsitamatthaṃ.

5. **Kulasamudācārakamma**nti kulācārakammaṃ. Kāyato kāyadvārato pavattaṃ duccaritaṃ **kāyaduccaritaṃ. Anekavihitā**ti anekappakārā.

6. **Pañcakāmaguṇikarāgassā**ti rūpādīsu pañcasu kāmakoṭṭhāsesu ativiya saṅgavasena niyuttassa kāmarāgassa, etena anāgāmīnaṃ vatthābharaṇādīsu saṅganikantivasena uppajjanakāmarāgassa kāmarāgatābhāvaṃ dasseti tassa rūparāgādīsu saṅgahato. **Avasesāna**nti ettha sakkāyadiṭṭhivicikicchānaṃ paṭhamena maggena, sesānaṃ catūhipi ucchedaṃ vadati, tenāha ''yathānurūpa''nti.

7. **Jigucchati maññe**ti jigucchati viya, ''jigucchatī''ti vā sallakkhemi. **Akosallasambhūtaṭṭhenā**ti aññāṇasambhūtaṭṭhena.

8-10. **Tatrā**ti yathāvuttesu dvīsu atthavikappesu. Paṭisandhipariyāyopi idha gabbhasaddoti āha ''devalokapaṭisandhipaṭilābhāyā''ti. **Apunabbhavabhūtā**ti khaṇe khaṇe uppajjamānānaṃ dhammānaṃ abhinibbatti.

11. **Dhammadhātu**nti sabbaññutaññāṇaṃ. Tañhi dhamme yāthāvato dhāreti upadhāretīti ''dhammadhātū''ti vuccati. **Desanāvilāsappatto**ti abhirucivasena parivattetvā desetuṃ samatthatā desanāvilāso, taṃ patto. **Karuṇāvipphāra**nti sabbasattesu mahākaruṇāya pharaṇaṃ. Tādiguṇalakkhaṇameva upamāya vibhāvento āha ''pathavīsamacittata''nti. Tatoyeva akujjhanasabhāvato **akuppadhammatā. Jātiyā anugata**nti jātiyā anubaddhaṃ. **Jarāya anusaṭa**nti jarāya paliveṭhitaṃ. **Vaṭṭakhāṇubhūta**nti vaṭṭato uddharituṃ asakkuṇeyyatāya vaṭṭe niccalabhāvena ṭhitaṃ khāṇu viya bhūtaṃ. Jātānaṃ maccānaṃ niccaṃ maraṇato bhayanti āha **ajja maritvā**tiādi. **Appaṭisamaṃ purejātabhāva**nti asadisaṃ ariyāya jātiyā paṭhamajātabhāvaṃ, sabbajeṭṭhabhāvanti attho.

''Apī''ti avatvā ''pī''ti vadanto **pi**-saddo visuṃ atthi nipātoti dasseti. **Sammā adhisayitānī**ti pādādīhi upaghātaṃ akarontiyā sammadeva upari sayitāni, akammakassāpi sayatidhātuno adhipubbatāya sakammakatā daṭṭhabbā. **Nakhasikhā**ti nakhaggāni. Sakuṇānaṃ pakkhā hatthapādaṭṭhāniyāti āha ''saṅkuṭitahatthapādā''ti. **Etthā**ti ālokaṭṭhāne. **Nikkhamantāna**nti nikkhamantesu, niddhāraṇe hetaṃ sāmivacanaṃ. **Aṇḍakosa**nti aṇḍakapālaṃ.

Lokoyeva **lokasannivāso**. Abujjhi etthāti rukkho **bodhi,** sayaṃ bujjhati, bujjhanti vā tenāti maggopi sabbaññutaññāṇampi bodhi. Bujjhīyatīti nibbānaṃ bodhi. **Antarā ca bodhi**nti dutiyamudāharaṇaṃ vināpi rukkha-saddena bodhi-saddassa rukkhappavattidassanatthaṃ. **Varabhūrimedhaso**ti mahāpathavī viya patthaṭapaññoti attho. **Tisso vijjā**ti arahattamaggo attanā saha vattamānaṃ sammādiṭṭhisaṅkhātaṃ āsavakkhayañāṇañceva itarā dve mahaggatavijjā ca tabbinibandhakakilesaviddhaṃsanavasena uppādanato ''tisso vijjā''ti vuccati. **Cha abhiññā**ti etthāpi eseva nayo. **Sāvakapāramīñāṇa**nti aggasāvakehi paṭilabhitabbaṃ sabbameva lokiyalokuttarañāṇaṃ. **Paccekabodhiñāṇa**nti etthāpi eseva nayo.

Opammasampaṭipādananti opammatthassa upameyyena samaṃ paṭipādanaṃ. **Atthenā**ti upameyyatthena. **Tikkhakharavippasannasūrabhāvo**ti iminā saṅkhārupekkhāpattataṃ vipassanāya dasseti. **Pariṇāmakālo**ti iminā vuṭṭhānagāminibhāvāpattiṃ. Tadā ca sā maggañāṇagabbhaṃ dhārentī viya hotīti āha ''gabbhaggahaṇakālo''ti. **Anupubbādhigatenā**ti paṭhamamaggādipaṭipāṭiyā adhigatena. **Caturaṅgasamannāgata**nti ''kāmaṃ taco ca nhāru ca aṭṭhi ca avasissatu (ma. ni. 2.184; saṃ. ni. 2.22; a. ni. 2.5; mahāni. 196), sarīre upasussatu maṃsalohita''nti evaṃ vuttacaturaṅgasamannāgataṃ vīriyaṃ.

Chando kāmotiādīsu patthanākārena pavatto dubbalo lobho icchanaṭṭhena **chando**. Tato balavā rañjanaṭṭhena **rāgo**. Tatopi balavataro **chandarāgo**. Nimittānubyañjanasaṅkappavasena pavatto **saṅkappo**. Tatopi balavasaṅkappavaseneva pavatto **rāgo**. Tatopi balavataro **saṅkapparāgo**. Svāyaṃ pabhedo ekasseva lobhassa pavattiākārabhedena avatthābhedena ca vutto.

Paṭhamajjhānakathāvaṇṇanā

Seyyathidanti taṃ kathanti attho. **Eta**nti pubbapadeyeva avadhāraṇakaraṇaṃ, etaṃ atthajātaṃ vā. **Tannissaraṇato**ti tesaṃ kāmānaṃ nissaraṇattā. **Esā**ti eva-kāro. Kāmadhātu nāma kāmabhavo, **nekkhamma**nti paṭhamajjhānaṃ. **Esā**ti niyamo. Tadaṅgavikkhambhanasamucchedapaṭippassaddhinissaraṇavivekā **tadaṅgavivekādayo**. Kāyacittaupadhivivekā **kāyavivekādayo, tayo eva idha** jhānakathāya, samucchedavivekādīnaṃ asambhavā. **Niddese**ti mahāniddese. **Tatthevā**ti mahāniddese eva. **Vibhaṅge**ti jhānavibhaṅge. **Evañhi satī**ti ubhayesampi kāmānaṃ saṅgahe sati.

Purimenāti kāyavivekena. **Etthā**ti etasmiṃ kāyacittavivekadvaye. **Dutiyenā**ti cittavivekena. **Etesa**nti yathāvuttanayena vatthukāmakilesakāmavivekadvayassa vācakabhūtānaṃ vivicceva kāmehi vivicca akusalehīti imesaṃ padānaṃ, niddhāraṇe cetaṃ sāmivacanaṃ. **Bālabhāvassa** hetupariccāgoti anuvattati. Akusaladhammo hi bālabhāvassa hetu. **Āsayaposana**nti āsayassa visodhanaṃ vaḍḍhanañca. Vibhaṅge nīvaraṇāneva vuttānīti sambandho. Tattha kāraṇamāha ''uparijhānaṅgapaccanīkapaṭipakkhabhāvadassanato''ti. Tattha upari savitakkantiādinā vuccamānāni jhānaṅgāni, tesaṃ attano paccanīkānaṃ paṭipakkhabhāvadassanatoti attho. Uparijhānaṅgānaṃ paccanīkapaṭipakkhabhāvassa dassanatotipi pāṭho. Tattha ''upari vuccamānajhānaṅgānaṃ ujuvipaccanīkavasena paṭipakkhabhāvadassanato''ti ''nīvaraṇānaṃ tāneva vibhaṅge vuttānī''tipi atthaṃ vadanti. **Peṭake**ti mahākaccāyanattherena kataṃ nettippakaraṇanayānusāripakaraṇaṃ, taṃ pana piṭakānaṃ vaṇṇanābhūtattā ''peṭaka''nti vuttaṃ, tasminti attho.

Vitakkanaṃ nāma ārammaṇaparikappananti āha ''ūhana''nti. Rūpaṃ rūpantiādinā visaye ākoṭentassa visayappavattiāhananaṃ upari āhananti veditabbaṃ. **Ārammaṇe cittassa ānayanaṃ** nāma ārammaṇābhimukhakaraṇaṃ. **Anusañcaraṇa**nti anuparibbhamanaṃ, tañca khaṇantarassa tathākārena uppādanameva, na hi paramatthato ekassa sañcaraṇamatthi, evamaññatthāpi īdisesu. **Anumajjana**nti parimajjanaṃ. **Tatthā**ti ārammaṇe. **Sahajātānuyojanaṃ** sakiccānuvattitākaraṇena. **Katthacī**ti dutiyajjhānavirahitesu savicāracittesu sabbatthāti attho. Vicārena saha uppajjamānopi vitakko ārammaṇe abhiniropanākārena pavattiṃ sandhāya ''paṭhamābhinipāto''ti vutto.

Vipphāravāti avūpasantasabhāvatāya vegavā, tenevesa dutiyajjhāne pahānaṅgaṃ jātaṃ. **Paṭhamadutiyajjhānesū**ti pañcakanayaṃ sandhāya vuttaṃ. Aṅgavinimuttassa jhānassa abhāvaṃ dassento **rukkho viyā**tiādimāha.

Viveka-saddassa bhāvasādhanapakkhe ''tasmā vivekā''ti vuttaṃ, itarapakkhe ''tasmiṃ viveke''ti. **Pinayatī**ti tappeti, vaḍḍheti vā. **Pharaṇarasā**ti paṇītarūpehi kāye byāpanarasā. **Sātalakkhaṇa**nti iṭṭhasabhāvaṃ, madhuranti attho. Sampayuttānaṃ pīḷanajjhupekkhanaṃ akatvā anu anu gaṇhanaṃ upakāritā vā **anuggaho**. Vanameva **vanantaṃ**. Udakameva **udakantaṃ. Tasmiṃ tasmiṃ samaye pākaṭabhāvato**ti iminā iṭṭhārammaṇādipaṭilābhasamayepi sukhaṃ vijjamānampi apākaṭaṃ, pītiyeva tattha pākaṭā, paṭiladdharasānubhavanasamaye ca vijjamānapītitopi sukhameva pākaṭataranti dasseti. Ettha ca cetasikasukhavaseneva paṭiladdharasānubhavanaṃ veditabbaṃ, na kāyikasukhavasena tassa pītisampayogasseva abhāvena idhānadhippetattā. **Ayañca pītī**tiādi aññapadatthasamaāsadassanaṃ, assatthipakkhe taddhitapaccayadassanaṃ vā. Dutiyavikappena aññapadatthasamāsavaseneva ''vivekajaṃ pītisukha''nti idaṃ ekaṃ padanti dasseti, vibhattiyā ca alopaṃ.

Gaṇanānupubbatāti desanākkamaṃ sandhāya vuttaṃ. **Paṭhamaṃ samāpajjatī**ti idaṃ ādikammikavasena vuttaṃ, ciṇṇavasīnaṃ pana yogīnaṃ uppaṭipāṭiyāpi jhānaṃ uppajjateva. **Jhāpetī**ti dahati. Aniccādilakkhaṇavisayāya vipassanāya upanijjhāyanaṃ kathaṃ nibbānālambanassa maggassa hotīti āha **vipassanāyā**tiādi. Tattha **maggena sijjhatī**ti niccādivipallāsappahāyakena saha maggeneva taṃ lakkhaṇūpanijjhānaṃ asammohato attano sijjhati. Atha vā maggenāti maggakiccena, vipallāsappahānenāti attho.

Aññoti satto. **Avuttattā**ti ''sacittekaggata''nti **jhānapāḷiyaṃ** (vibha. 508 ādayo) avuttattā. **Vuttattā**ti tassā jhānapāḷiyā **vibhaṅge** vuttattā.

Dutiyajjhānakathāvaṇṇanā

Ajjhattanti jhānavisesanattā vuttaṃ ''idha niyakajjhattamadhippeta''nti. Jhānañhi ajjhattajjhattaṃ na hoti chaḷindriyānameva tabbhāvato. Khuddakā ūmiyo **vīciyo**. Mahatiyo **taraṅgā. Santā honti samitā**tiādīni aññamaññavevacanāni, jhānabalena samatikkantāti adhippāyo. **Appitā**ti gamitā vināsaṃ pāpitā. **Pariyāyo**ti jhānaparikkhāre jhānavohārattā aparamatthato.

Tatiyajjhānakathāvaṇṇanā

Tadadhigamāyāti tatiyamaggādhigamāya. **Upapattito ikkhatī**ti paññāya sahacaraṇaparicayena yathā samavāhibhāvo hoti, evaṃ yuttito passati. **Vipulāyā**ti mahaggatabhāvappattāya. **Thāmagatāyā**ti vitakkavicārapītivigamena thirabhāvappattiyā, teneva vakkhati ''vitakkavicārapītīhi anabhibhūtattā''tiādi. (Pārā. aṭṭha. 1.11 tatiyajjhānakathā). Upekkhābhedaṃ dassetvā idhādhippetaṃ upekkhaṃ pakāsetuṃ **upekkhā panā**tiādi vuttaṃ. Tattha tatramajjhattatāva khīṇāsavānaṃ iṭṭhāniṭṭhachaḷārammaṇāpāthe parisuddhapakatibhāvāvijahanākārena ajjhupekkhanato ''chaḷaṅgupekkhā''ti ca, sattesu majjhattākārappavattattā ''brahmavihārupekkhā''ti ca, sahajātadhammānaṃ majjhattākārabhūtā ''bojjhaṅgupekkhā''ti ca, kevalā ''tatramajjhattupekkhā''ti ca, tatiyajjhānasahagatā aggasukhepi tasmiṃ apakkhapātabhūtā ''jhānupekkhā''ti ca, catutthajjhānasahagatā sabbapaccanīkaparisuddhitāya ''pārisuddhupekkhā''ti ca tena tena avatthābhedena chadhā vuttā.

Vīriyameva pana anaccāraddhaanatisithilesu sahajātesu saṅkhāresu upekkhanākārena pavattaṃ ''vīriyupekkhā''ti vuttaṃ. Aṭṭhannaṃ rūpārūpajjhānānaṃ paṭilābhato pubbabhāge eva nīvaraṇavitakkavicārādīnaṃ pahānābhimukhībhūtattā tesaṃ pahānepi abyāpārabhāvūpagamanena majjhattākārappavattā samādhivasena uppannā aṭṭha paññā ceva upādānakkhandhabhūtesu saṅkhāresu ajjhupekkhanākārappavattā vipassanāvasena uppannā catunnaṃ maggānaṃ pubbabhāge tassa tassa adhigamāya catasso catunnaṃ phalasamāpattīnaṃ pubbabhāge tassa tassa adhigamāya appaṇihitavimokkhavasena pavattā catasso suññataanimittavimokkhavasena dveti dasa paññā cāti ime aṭṭhārasa paññā **saṅkhārupekkhā** nāma. Yathāvuttavipassanāpaññāva lakkhaṇavicinanepi majjhattabhūtā **vipassanupekkhā** nāma. Adukkhamasukhavedanā **vedanupekkhā** nāma. Imāsaṃ pana dasannampi upekkhānaṃ ''tattha tattha āgatanayato vibhāgo **dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ** vuttanayena veditabbo''ti dassento āha **evamayaṃ dasavidhāpī**tiādi. Tattha tattha āgatanayatoti idampi hi tāsaṃ vibhāgadassanassa bhūmipuggalādipadaṃ viya visuṃ mātikāpadavasena vuttaṃ, na pana bhūmipuggalādivasena vibhāgadassanassa āgataṭṭhānaparāmasanaṃ āgataṭṭhānassa aṭṭhasāliniyātiādinā vuttattā, tasmā **sāratthadīpaniyaṃ** (sāratthа. ṭī. 1.11 tatiyajjhānakathā) yaṃ vuttaṃ ''imāsaṃ pana dasannampi upekkhānaṃ bhūmipuggalādivasena vibhāgo tattha tattha vuttanayeneva veditabboti dassento āha evamayaṃ dasavidhātiādī''ti, taṃ amanasikatvā vuttanti gahetabbaṃ. **Tattha tattha āgatanayato**ti ''idha (khīṇāsavo) bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvā neva sumano hoti, na dummano, upekkhako viharati sato sampajāno''tiādinā (dī. ni. 3.348; a. ni. 6.1) chaḷaṅgupekkhā āgatā, ''upekkhāsahagatena cetasā ekaṃ disaṃ pharitvā viharatī''ti (dī. ni. 3.308; ma. ni. 1.77; 2.309; 3.230) evaṃ brahmavihārupekkhā āgatāti iminā nayena dasannampi upekkhānaṃ tattha tattha vuttapadesesu āgatanayadassanato ca ayaṃ dasavidhāpi upekkhā dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ vuttanayeneva veditabbāti sambandho.

Bhūmītiādīsu pana chaḷaṅgupekkhā kāmāvacarā, brahmavihārupekkhā rūpāvacarātiādinā **bhūmito** ca, chaḷaṅgupekkhā asekkhānameva, brahmavihārupekkhā puthujjanādīnaṃ tiṇṇampi puggalānantiādinā **puggalato** ca, chaḷaṅgupekkhā somanassupekkhāsahagatacittasampayuttātiādinā **cittato** ca, chaḷaṅgupekkhā chaḷārammaṇātiādinā **ārammaṇato** ca, ''vedanupekkhā vedanākkhandhena saṅgahitā, itarā nava saṅkhārakkhandhenā''ti **khandhasaṅgahavasena** ca, ''chaḷaṅgupekkhā brahmavihārabojjhaṅgajhāna pārisuddhitatramajjhattupekkhā ca atthato ekā. Tasmā ekakkhaṇe ca tāsu ekāya sati itarā na uppajjanti, tathā saṅkhārupekkhā vipassanupekkhāpi veditabbā. Vedanāvīriyupekkhānamekakkhaṇe siyā uppattī''ti **ekakkhaṇavasena** ca, ''chaḷaṅgupekkhā abyākatā brahmavihārupekkhā kusalābyākatā, tathā sesā. Vedanupekkhā pana siyā akusalāpī''ti evaṃ **kusalattikavasena** ca, ''saṅkhepato cattāro ca dhammā vīriyavedanātatramajjhattatāñāṇavasenā''ti evaṃ **saṅkhepavasena** ca ayaṃ dasavidhāpi upekkhā **dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ** vuttanayeneva veditabbāti yojanā.

Ettha cetā kiñcāpi **aṭṭhasāliniyaṃ** bhūmipuggalādivasena sarūpato uddharitvā na vuttā, tathāpi tattha vuttappakāreheva tāsaṃ bhūmipuggalādivibhāgo nayato uddharitvā sakkā ñātunti tattha sarūpato vuttañca avuttañca ekato saṅgahetvā tattha tattha āgatanayatotiādīhi navahi pakārehi atideso kato, teneva ''dhammasaṅgahaṭṭhakathāyaṃ vuttavasenā''ti avatvā **''vuttanayenevā''**ti vuttaṃ. Tathāhi khīṇāsavo bhikkhu cakkhunā rūpaṃ disvāti ādimhi vutte chaḷaṅgupekkhā rūpādiārammaṇatāya bhūmito kāmāvacarā ca puggalato asekkhānameva ca uppajjati, cittato somanassupekkhācittasampayuttā, ārammaṇato chaḷārammaṇā, kusalattikato abyākatā cāti paṇḍitehi sakkā ñātuṃ, tathā chaḷaṅgupekkhā ca brahmavihārupekkhā ca tatramajjhattupekkhā ca jhānupekkhā ca pārisuddhupekkhā ca atthato ekātiādimhi vutte panassa saṅkhārakkhandhasaṅgahitattā brahmavihārupekkhādīhi saha ekakkhaṇe anuppattiādayo ca sakkā ñātuṃ, yathā ca chaḷaṅgupekkhā, evaṃ sesānampi yathārahaṃ aṭṭhasāliniyaṃ vuttanayato bhūmiādivibhāguddhāranayo ñātabbo. **Anābhogarasā**ti paṇītasukhepi tasmiṃ avanatipaṭipakkhakiccāti attho.

Puggalenāti puggalādhiṭṭhānena. Kilesehi sampayuttānaṃ **ārakkhā. Tīraṇaṃ** kiccassa pāragamanaṃ. **Pavicayo** vīmaṃsā. **Ida**nti satisampajaññaṃ. Yasmā tassa nāmakāyena sampayuttaṃ sukhanti imassa tasmā etamatthantiādinā sambandho. **Tassā**ti jhānasamaṅgino. **Taṃsamuṭṭhānenā**ti taṃ yathāvuttanāmakāyasampayuttaṃ sukhaṃ samuṭṭhānaṃ kāraṇaṃ yassa rūpassa tena taṃsamuṭṭhānena rūpena. **Assā**ti yogino. **Yassā**ti rūpakāyassa. **Phuṭattā**ti atipaṇītena rūpena phuṭattā. **Etamatthaṃ dassento**ti kāyikasukhahetubhūtarūpasamuṭṭhāpakanāmakāyasukhaṃ paṭisaṃvediyamāno eva jhānasamaṅgitākaraṇe kāriyopacārato ''sukhañca kāyena paṭisaṃvedetī''ti vuccatīti imamatthaṃ dassentoti attho. **Ya**nti hetuatthe nipātoti āha **''yaṃjhānahetū''**ti. **Sukhapāramippatte**ti sukhassa ukkaṃsapariyantaṃ patte. Evametesaṃ pahānaṃ veditabbanti sambandho. Atha kasmā jhānesveva nirodho vuttoti sambandho.

Catutthajjhānakathāvaṇṇanā

Kattha cuppannanti ettha **katthā**ti hetumhi bhummaṃ, kasmiṃ hetumhi satīti attho. **Nānāvajjane**ti appanāvīthiāvajjanato nānā bhinnaṃ purimavīthīsu āvajjanaṃ yassa upacārassa, tasmiṃ nānāvajjane. Visamanisajjāya uppannakilamatho visamāsanupatāpo. **Upacāre vā**tiādi pakkhantaradassanaṃ ekāvajjanūpacārepi vāti attho. **Pītipharaṇenā**ti iminā appanāvīthiyā viya ekavīthiyampi kāmāvacarapītiyā pharaṇamattassa abhāvaṃ dasseti. Domanassindriyassa assa siyā uppattīti sambandho. **Eta**nti domanassindriyaṃ uppajjatīti sambandho. **Vitakkavicārappaccayepī**ti **pi**-saddo aṭṭhānappayutto. So ''pahīnassā''ti heṭṭhā vuttapadānantaraṃ yojetabbo ''pahīnassāpi domanassindriyassā''ti. **Vitakkavicārabhāve**ti ettha ''uppajjati domanassindriya''nti ānetvā sambandhitabbaṃ. Nimittatthe cetaṃ bhummaṃ, vitakkavicārabhāvahetūti attho. **Vitakkavicārā**ti ettha **iti**-saddo tasmāti etasmiṃ atthe daṭṭhabbo, tena yasmā etaṃ domanassindriyaṃ vitakkavicārapaccaye…pe… neva uppajjati, yattha pana uppajjati, tattha vitakkavicārabhāveyeva uppajjati. Yasmā ca appahīnāyeva dutiyajjhānūpacāre vitakkavicārā, tasmā tatthassa siyā uppattīti evamettha yojanā veditabbā.

Tatthāti dutiyajjhānūpacāre. **Assā**ti domanassindriyassa. **Siyā uppattī**ti idañca paccayamattadassanena sambhāvanamattato vuttaṃ. Domanassuppattisambhāvanāpi hi upacārakkhaṇeyeva kātuṃ yuttā, vitakkavicārarahite pana dutiyajjhānakkhaṇe taduppattisambhāvanāpi na yuttā kātunti. Itarathā kusalacittakkhaṇe akusaladomanassuppattiyā asambhavato ''tatthassa siyā uppattī''ti na vattabbaṃ siyā. Samīpatthe vā etaṃ bhummaṃ, upacārajjhānānantaravīthīsūti attho. **Dutiyajjhāne**ti etthāpi anantaravīthīsupi na tveva uppajjatīti attho, evaṃ upari sukhindriyepi. Somanassindriyassa uppattīti sambandho. **Pahīnāti vuttā**ti idaṃ ''pañcannaṃ orambhāgiyānaṃ saṃyojanānaṃ parikkhayā''ti vuttattā vuttaṃ. **Dukkhābhāvenā**ti dukkhatābhāvena. Evaṃ **sukhābhāvenā**ti etthāpi. **Etenā**ti dukkhasukhapaṭikkhepavacanena. **Iṭṭhāniṭṭhaviparītānubhavanalakkhaṇā**ti atiiṭṭhaatianiṭṭhānaṃ viparītassa majjhattārammaṇassa anubhavanalakkhaṇā, majjhattārammaṇampi hi iṭṭhāniṭṭhesu eva paviṭṭhaṃ tabbinimuttassa abhāvā.

Jhānacatukkakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Pubbenivāsakathāvaṇṇanā

12. Arūpajjhānānampi aṅgasamatāya catutthajjhāne saṅgahoti āha **kesañci abhiññāpādakānī**tiādi, teneva vakkhati ''aṭṭha samāpattiyo nibbattetvā''tiādi (pārā. aṭṭha. 1.12). Tesu ca catutthajjhānameva abhiññāpādakaṃ nirodhapādakaṃ hoti, na itarāni. Dūrakāraṇataṃ pana sandhāya ''cattāri jhānānī''ti nesampi ekato gahaṇaṃ katanti daṭṭhabbaṃ. **Cittekaggatatthānī**ti idaṃ diṭṭhadhammasukhavihāraṃ sandhāya vuttanti āha **khīṇāsavānan**tiādi. **Sabbakiccasādhakan**ti dibbavihārādisabbabuddhakiccasādhakaṃ. **Sabbalokiyalokuttaraguṇadāyakan**ti iminā yathāvuttaṃ vipassanāpādakattādisabbaṃ sampiṇḍeti. Idañhi jhānaṃ bhagavato sabbabuddhaguṇadāyakassa maggañāṇassa padaṭṭhānattā evaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Yathayidan**ti yathā idaṃ. **Abhinīhārakkhaman**ti iddhividhādiatthaṃ tadabhimukhaṃ nīharaṇayoggaṃ.

Jhānappaṭilābhapaccayānanti jhānappaṭilābhahetukānaṃ jhānappaṭilābhaṃ nissāya uppajjanakānaṃ. **Pāpakānan**ti lāmakānaṃ. **Icchāvacarānan**ti icchāya vasena otiṇṇānaṃ nīvaraṇabhāvaṃ tadekaṭṭhatañca appattānaṃ attukkaṃsanādivasappavattānaṃ aho vata mameva satthā paṭipucchitvā bhikkhūnaṃ evarūpaṃ dhammaṃ deseyyātiādinayappavattānaṃ mānādīnaṃ. Potthakesu pana ''jhānappaṭilābhapaccanīkāna''ntipi pāṭhaṃ likhanti, so pamādapāṭhoti gahetabbo ''jhānappaṭilābhapaccanīkānaṃ nīvaraṇānaṃ abhāvassa nīvaraṇadūrībhāvena parisuddho''ti evaṃ pubbe parisuddhapadeyeva vuttattā. **Sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. 1.12) pana ''icchāvacarānanti icchāya avacarānaṃ icchāvasena otiṇṇānaṃ pavattānaṃ nānappakārānaṃ kopaappaccayānanti atthoti ayampi pāṭho ayutto evāti gahetabbaṃ. Tato eva ca **visuddhimagge** ayaṃ pāṭho sabbena sabbaṃ na dassito''ti vuttaṃ. Tattha ca nānappakārānaṃ kopaappaccayānanti evaṃ nīvaraṇabhāvappattadosānaṃ parāmaṭṭhattā ayaṃ pāṭho paṭikkhittoti veditabbo.

Abhijjhādīnanti ettha abhijjhā-saddena ca anīvaraṇasabhāvasseva lobhassa mānādīnañca gahaṇaṃ jhānappaṭilābhapaccayānanti anuvattamānattā. **Ubhayampī**ti anaṅgaṇattaṃ vigatūpakkilesattañcāti etaṃ ubhayampi yathākkamaṃ **anaṅgaṇasuttavatthasuttā**nusāreneva veditabbaṃ. Tesu ca suttesu kiñcāpi nīvaraṇasabhāvappattā thūladosāpi vuttā, tathāpi adhigatacatautthajjhānassa vasena vuttattā idha sukhumā eva te gahitā. Aṅgaṇupakkilesasāmaññena panettha suttānaṃ apadisanaṃ. Tathā hi ''suttānusārenā''ti vuttaṃ, na pana suttavasenāti.

Pubbenivāsānussatiyaṃ ñāṇaṃ pubbenivāsānussatiñāṇanti nibbacanaṃ dassento āha **pubbenivāsānussatimhī**tiādi. Idāni pubbenivāsaṃ pubbenivāsānussatiṃ tattha ñāṇañca vibhāgato dassetuṃ **tatthā**tiādi vuttaṃ. **Pubba**-saddo atītabhavavisayo, **nivāsa**-saddo ca kammasādhanoti āha ''pubbe atītajātīsu nivutthakkhandhā''ti. Nivutthatā cettha sakasantāne pavattatā, tenāha **anubhūtā**tiādi. Idāni saparasantānasādhanavasena nivāsa-saddassa atthaṃ dassetuṃ ''nivutthadhammā vā nivutthā''ti vatvā taṃ vivarituṃ **gocaranivāsenā**tiādi vuttaṃ. Gocarabhūtāpi hi dhammā ñāṇena nivutthā nāma honti, te pana saparaviññāṇagocaratāya duvidhāti dassetuṃ **attano**tiādi vuttaṃ. Paraviññāṇaviññātāpi vā nivutthāti sambandho. Idhāpi paricchinnāti padaṃ ānetvā sambandhitabbaṃ. Anamataggepi hi saṃsāre attanā aviññātapubbānaṃ sattānaṃ khandhā pareheva kehici viññātattā paraviññāṇaviññātā nāma vuttā, tesaṃ anussaraṇaṃ purimato dukkaraṃ yehi parehi viññātatāya te paraviññāṇaviññātā nāma jātā, tesaṃ vattamānasantānānusārena viññātabbato. Te ca paraviññāṇaviññātā duvidhā parinibbutā aparinibbutāti. Tesu ca parinibbutānussaraṇaṃ dukkaraṃ sabbaso susamucchinnasantānattā. Taṃ pana sikhāppattaparaviññātaṃ pubbenivāsaṃ dassetuṃ ''chinnavaṭumakānussaraṇādīsū''ti vuttaṃ. Tattha **chinnavaṭumakā** atīte parinibbutā khīṇāsavā chinnasaṃsāramaggattā. **Ādi**-saddena aparinibbutānaṃ paraviññāṇaviññātānampi sīhokkantikavasaena anussaraṇaṃ gahitaṃ. Yāya satiyā pubbenivāsaṃ anussarati, sā pubbenivāsānussatīti ānetvā sambandhitabbaṃ.

Vihita-saddo vidha-saddapariyāyoti āha ''anekavidha''nti, bhavayoniādivasena bahuvidhanti attho. **Vihitan**ti vā payuttaṃ vaṇṇitanti atthaṃ gahetvā ''anekehi pakārehi vihita''nti vattabbe majjhepadalopaṃ katvā niddiṭṭhanti āha ''anekehi…pe… saṃvaṇṇita''nti. **Pakārehī**ti nāmagottādipakārehi. **Saṃvaṇṇitan**ti buddhādīhi kathitaṃ. Anu-saddo anantaratthadīpakoti āha ''abhininnāmitamatte evā''ti, etena ca parikammassa āraddhataṃ dasseti. **Pūritapāramīnañhī**tiādinā parikammaṃ vināpi siddhiṃ dasseti.

Āraddhappakāradassanattheti anussarituṃ āraddhānaṃ pubbe nivutthakkhandhānaṃ dassanatthe. Jāyatīti jāti, bhavo. So ekakammamūlako ādānanikkhepaparicchinno khandhappabandho idha ''jātī''ti adhippetoti āha **ekampī**tiādi. **Kappo**ti asaṅkhyeyyakappo, so pana atthato kālo tathāpavattadhammamupādāya paññatto, tesaṃ vasenassa parihāni ca vaḍḍhi ca veditabbā. Saṃvaṭṭo saṃvaṭṭanaṃ vināso assa atthīti saṃvaṭṭo, asaṅkhyeyyakappo. Saṃvaṭṭena vināsena saha tiṭṭhati sīlenāti **saṃvaṭṭaṭṭhāyī**. Evaṃ **vivaṭṭo**tiādīsupi. Tattha vivaṭṭanaṃ vivaṭṭo, uppatti, vaḍḍhi vā. Tejena vināso **tejosaṃvaṭṭo. Vitthārato panā**ti puthulato pana saṃvaṭṭasīmābhedo natthi, tenāha ''sadāpī''ti. Ekanagariyā viya assa jātakkhaṇe vikārāpajjanato jātikkhettavohāroti dassetuṃ ''paṭisandhiādīsu kampatī''ti vuttaṃ. **Ānubhāvo pavattatī**ti tadantogadhānaṃ sabbesaṃ sattānaṃ rogādiupaddavo vūpasammatīti adhippāyo. **Yaṃ yāvatā vā pana ākaṅkheyyāti vuttan**ti yaṃ visayakkhettaṃ sandhāya ekasmiṃ eva khaṇe sabbattha sarena abhiviññāpanaṃ, attano rūpakāyadassanañca paṭijānantena bhagavatā ''yāvatā vā pana ākaṅkheyyā''ti vuttaṃ.

Etesūti niddhāraṇe bhummaṃ. **Pavattaphalabhojano**ti sayaṃpatitaphalāhāro, idañca tāpasakālaṃ sandhāya vuttaṃ. **Idhūpapattiyā**ti idha carimabhave upapattiyā. **Ekagotto**ti tusitagottena ekagotto. **Itare**ti vaṇṇādayo. **Titthiyā**ti kammaphalavādino. **Abhinīhāro**ti abhinīhāropalakkhito puññañāṇasambharaṇakālo vutto. **Cutipaṭisandhivasenā**ti attano parassa vā tasmiṃ tasmiṃ attabhāve cutiṃ disvā antarā kiñci anāmasitvā paṭisandhiyā eva gahaṇavasena evaṃ jānanaṃ icchitappadesokkamananti āha **tesañhī**tiādi. **Ubhayathāpī**ti khandhapaṭipāṭiyāpi cutipaṭisandhivasenapi. **Sīhokkantavasenapī**ti sīhanipātavasenapi. Kilesānaṃ ātāpanaparitāpanaṭṭhena vīriyaṃ ātāpoti āha ''vīriyātāpenā''ti.

Dibbacakkhuñāṇakathāvaṇṇanā

13. Divi bhavattā dibbanti devānaṃ pasādacakkhu vuccatīti āha ''dibbasadisattā''ti. **Dūrepī**ti **pi**-saddena sukhumassāpi ārammaṇassa gahaṇaṃ. Vīriyārambhavasena ijjhanato sabbāpi bhāvanā, padhānasaṅkhārasamannāgato vā iddhipādabhāvanāvisesato vīriyabhāvanāti āha ''vīriyabhāvanābalanibbatta''nti. **Dibbavihāravasenā**ti kasiṇādijjhānacataukkavasena. Iminā dūrakāraṇatthe assa dibbabhāvamāha. **Dibbavihārasannissitattā**ti iminā āsannakāraṇabhūtapādakajjhānato nibbattanti dibbavihārasannissitattāti imassa dibbavihārapaayāpannaṃ attanā sampayuttaṃ rūpāvacaracatutthajjhānaṃ nissayapaccayabhūtaṃ nissāya dibbacakkhuñāṇassa pavattattātipi attho. Divudhātussa jutigatiyogaṃ sandhāya **ālokapaaggahenā**tiādi vuttaṃ. Tattha **ālokapariggahenā**ti kasiṇālokapariggahavasena. **Dassanaṭṭhenā**ti rūpadassanabhāvena, iminā ''cakkhati rūpaṃ vibhāvetī''ti nibbacanato cakkhuttaṃ dasseti. **Cakkhukiccakaraṇenā**ti idaṃ cakkhumiva cakkhūti upamāya sadisanimittadassanaṃ, samavisamādidassanasaṅkhātassa cakkhukiccassa karaṇatoti attho.

Yathāhāti **upakkilesasutta**ppadesaṃ (ma. ni. 3.242) nidasseti. Tattha **vicikicchā**tiādīsu bhagavato bodhimūle anabhisambuddhasseva dibbacakkhunā nānāvidhāni rūpāni passantassa ''idaṃ nu kho kiṃ, idaṃ nu kho ki''nti vicikicchā uppannā, tato pana vicikicchānivattanatthaṃ tāni rūpāni **amanasikaroto** amanasikarontassa thinamiddhaṃ uppannaṃ, tato nivattanatthaṃ puna sabbarūpāni manasikaroto rakkhasādīsu chambhitattaṃ uppannaṃ, ''kimettha bhāyitabba''nti bhayavinodanavasena manasikaroto attano manasikārakosallaṃ paṭicca uppilasaṅkhātā samādhidūsikā gehasitapīti uppannā, tannisedhāya manasikāravīriyaṃ sithilaṃ karontassa kāyālasiyasaṅkhātaṃ duṭṭhullaṃ, tannisedhāya puna vīriyaṃ paggaṇhato accāraddhavīriyaṃ, puna tannisedhāya vīriyaṃ sithilayato atilīnavīriyaṃ uppannaṃ, tannisedhetvā dibbarūpāni passato abhijappāsaṅkhātā taṇhā uppannā, tannisedhāya hīnādinānārūpāni manasikaroto nānārammaṇavikkhepasaṅkhātā nānattasaññā uppannā. Puna taṃ vihāya ekameva manasikaroto atinijjhāyitattaṃ rūpānaṃ ativiya cintanaṃ uppannaṃ. **Obhāsan**ti parikammasamuṭṭhitaṃ obhāsaṃ. **Na ca rūpāni passāmī**ti ''parikammobhāsamanasikārapasutatāya dibbacakkhunā rūpāni na passāmī''ti evaṃ uppattikkamasahito attho veditabbo, manussānaṃ idanti mānusakaṃ mānusakacakkhugocaraṃ thūlarūpaṃ vuccati. Tadeva manussānaṃ dassanūpacārattā manussūpacāroti āha ''manussūpacāraṃ atikkamitvā''ti. **Rūpadassanenā**ti dūrasukhumādirūpadassanena.

Yasmā niyamena purejātaṭṭhitarūpārammaṇaṃ dibbacakkhuñāṇaṃ āvajjanaparikammehi vinā na uppajjati, na ca uppajjamānaṃ bhijjamānaṃ rūpamassa ārammaṇaṃ hoti dubbalattā, cuticittañca kammajarūpassa bhaṅgakkhaṇe eva uppajjati, paṭisandhicittañca upapattikkhaṇe, tasmā āha **cutikkhaṇe**tiādi. Rūpadassanamevettha sattadassananti **cavamāne**tiādinā puggalādhiṭṭhānena vuttaṃ. **Abhirūpe virūpetipī**ti idaṃ vaṇṇa-saddassa saṇṭhānavācakataṃ sandhāya vuttaṃ mahantaṃ hatthirājavaṇṇaṃ abhinimminitvātiādīsu (saṃ. ni. 1.138) viya. Sundaraṃ gatiṃ gatā sugatāti āha ''sugatigate''ti. **Iminā pana padenā**ti yathākammupageti iminā padena.

Nerayikānaṃ aggijālasatthanipātādīhi vibhinnasarīravaṇṇaṃ disvā tadanantarehi kāmāvacarajavaneheva ñātaṃ tesaṃ dukkhānubhavanampi dassanaphalāyattatāya ''dibbacakkhukiccamevā''ti vuttaṃ. **Evaṃ manasikarotī**ti tesaṃ kammassa ñātukāmatāvasena pādakajjhānaṃ samāpajjitvā vuṭṭhāya parikammavasena kinnu khotiādinā manasikaroti. Athassa taṃ kammaṃ ārammaṇaṃ katvā āvajjanaparikammādīnaṃ upari uppannena rūpāvacaracatutthajjhānena sampayuttaṃ yaṃ ñāṇaṃ uppajjati, idaṃ yathākammupagañāṇaṃ nāmāti yojanā. Devānaṃ dassanepi eseva nayo. **Visuṃ parikamman**ti pubbenivāsādīnaṃ viya dibbacakkhuñāṇaparikammaṃ vinā visuṃ parikammaṃ natthi. Keci panettha ''pādakajjhānasamāpajjanaparikammehi kiccaṃ natthi, kinnu kho kammantiādimanasikārānantarameva kammaṃ. Kammasīsena taṃsampayutte ca dhamme ārammaṇaṃ katvā appanāvīthi uppajjati. Evamanāgataṃsañāṇepi, teneva visuṃ parikammaṃ nāma natthi…pe… dibbacakkhunā saheva ijjhantīti vutta''nti vadanti. Taṃ na gahetabbaṃ vasībhūtānampi abhiññānaṃ pādakajjhānādiparikammaṃ vinā anuppattito. Pādakajjhānādimattena ca visuṃ parikammaṃ nāma na

hotīti dibbacakkhunāva etāni ñāṇāni siddhānīti gahetabbaṃ. **Evaṃ anāgataṃsañāṇassāpī**ti dibbacakkhunā diṭṭhassa sattassa anāgate pavattiṃ ñātukāmatāya pādakajjhānādīnamanantaraṃ ñāṇabalānurūpaṃ anāgatesu anekakappesu uppajjanārahe pubbe attabhāvapariyāpanne pañcakkhandhe tappaṭibaddhe tadārammaṇe ca sabbe lokiyalokuttaradhamme sammutiñca ekakkhaṇe ālambitvā uppajjanakassa catutthajjhānasampayuttassa anāgataṃsañāṇassāpi visuṃ parikammaṃ nāma natthīti yojanā.

Keci panettha ''pubbenivāsānussatiyaṃ viya nāmagottādigahaṇampi attheva, tañca na abhiññākkhaṇe, atha kho tadanantaresu kāmāvacarajavanakkhaṇesu eva hoti nāmaparikappakāle itaraparikappāsambhavā kammenuppattiyañca pariyantābhāvā. Sabbaparikammanimittesu pana dhammesu atthesupi ekakkhaṇe abhiññāya diṭṭhesu yathārucivasena pacchā evaṃnāmotiādinā kāmāvacaracittena vikappo uppajjati cakkhunā diṭṭhesu bahūsu rūpesu thambhakumbhādivikappo viya. Yañca kattha avikappitaṃ, tampi vikappanārahanti sabbaṃ nāmagottādito vikappitameva hoti. Yathā cettha, evaṃ pubbenivāsānussatiyampi parikappārahatampi sandhāya **pāḷiyaṃ** evaṃnāmotiādinā apadesasahitameva vutta''nti vadanti. Aññe pana ''nāmagottādikaṃ sabbampi ekakkhaṇe paññāyati, abhirucitaṃ pana vacasā voharantī''ti vadanti, tepi atthato purimehi sadisā eva, pubbe diṭṭhassa puna vohārakālepi parikappetabbato parikappārahadhammadassanameva tehipi atthato upagataṃ. Eke pana ''so tato cuto amutra udapādintiādivacanato kameneva atītānāgatadhammajānanena nāmagottādīhi saddhiṃ gahaṇaṃ sukara''nti vadanti, taṃ ayuttameva buddhānampi sabbaṃ ñātuṃ asakkuṇeyyatāya sabbaññutāhānippasaṅgato. **Pāḷiyaṃ** ime vata bhontotiādi yathākammupagañāṇassa pavattiākāradassanaṃ. Kāyavācādi cettha kāyavacīviññattiyo.

Bhāriyanti ānantariyasadisattā vuttaṃ. Khamāpane hi asati ānantariyameva. **Tassā**ti bhāriyasabhāvassa upavādassa. **Mahallako**ti kevalaṃ vayasāva mahallako, na ñāṇena, ''nāyaṃ kiñci lokavohāramattampi jānāti, parisadūsako eva amhākaṃ lajjitabbassa karaṇato''ti adhippāyena hīḷetvā vuttattā guṇaparidhaṃsanena upavadatīti veditabbaṃ. **Āvuso**tiādinā thero uparimagguppattimassa ākaṅkhanto karuṇāya attānamāvikāsi. **Pākatikaṃ ahosī**ti maggāvaraṇaṃ nāhosīti adhippāyo. **Attanā vuḍḍhataro**ti sayampi vuḍḍho. Etthāpi ''ukkuṭikaṃ nisīditvā''ti **visuddhimagge** vuttaṃ. Anāgāmī arahā ca āyatiṃ saṃvaratthāya na khameyyuṃ, sesā dosenapīti āha ''sace so na khamatī''ti.

Ye ca…pe… samādapenti, tepi micchādiṭṭhikammasamādānāti yojetabbaṃ. **Sīlasampanno**tiādīsu nippariyāyato aggamaggaṭṭho adhippeto tasseva aññārādhanā niyamato, sesāpi vā pacchimabhavikā sīlādīsu ṭhitā tesampi aññuppattiniyamato. **Añña**nti arahattaphalaṃ. **Evaṃ sampada**nti evaṃ nibbattikaṃ. Yathā taṃ avirajjhanakanibbattikaṃ, evamidampi etassa niraye nibbattananti attho. Yaṃ sandhāya ''evaṃsampadamida''nti niddiṭṭhaṃ, taṃ dassetuṃ **taṃ vāca**ntiādi vuttaṃ. **Taṃ vāca**nti ariyūpavādaṃ. **Citta**nti ariyūpavādakacittaṃ. **Diṭṭhi**nti ariyūpavāde dosābhāvadassanadiṭṭhiṃ. ''Sabbametaṃ pajahissāmī''ti cittena accayaṃ desetvā khamāpanavasena appahāya appaṭinissajjitvā. **Yathābhataṃ nikkhitto evaṃ niraye**ti yathā nirayapālehi āharitvā niraye ṭhapito, evaṃ niraye ṭhapito eva, ariyūpavādenevassa idaṃ niyamena niraye nibbattanaṃ yathā maggena phalaṃ sampajjati, evaṃ sampajjanakanti adhippāyo.

Micchādiṭṭhi sabbapāpamūlattā paramā padhānā yesaṃ vajjānaṃ tāni micchādiṭṭhiparamāni vajjāni, sabbavajjehi micchādiṭṭhiyeva paramaṃ vajjanti attho. Avītarāgassa maraṇato paraṃ nāma bhavantarupādānamevāti āha ''paraṃ maraṇāti tadanantaraṃ abhinibbattakkhandhaggahaṇe''ti. Yena tiṭṭhati, tassa upacchedeneva kāyo bhijjatīti āha ''kāyassa bhedāti jīvitindriyassupacchedā''ti. Eti etasmā sukhanti ayo, puññaṃ. **Āyassā**ti āgamanassa, hetussa vā. Ayati iṭṭhārammaṇādīhi pavattatīti āyo, assādo. **Asurasadisa**nti petāsurasadisaṃ.

Āsavakkhayañāṇakathāvaṇṇanā

14. **Sarasalakkhaṇapaṭivedhenā**ti sabhāvasaṅkhātassa lakkhaṇassa asammohato paṭivijjhanena. **Nibbattika**nti nipphādanaṃ. **Yaṃ ṭhānaṃ patvā**ti yaṃ nibbānaṃ maggassa ārammaṇapaccayaṭṭhena ṭhānaṃ kāraṇabhūtaṃ āgamma. **Appavatti**nti appavattihetuṃ. **Kilesavasenā**ti yesaṃ āsavānaṃ khepanena idaṃ ñāṇaṃ āsavakkhayañāṇaṃ jātaṃ, tesaṃ kilesānaṃ vasena, tesaṃ āsavānaṃ vasena sabbakilesānaṃ saṅgahaṇato **pariyāyato** pakārantaratoti attho. **Pāḷiyaṃ** atītakālavasena ''abbhaññāsi''nti vatvāpi abhisamayakāle tassa tassa jānanassa paccuppannataṃ upādāya ''evaṃ jānato evaṃ passato''ti vattamānakālena niddeso kato. Kāmāsavādīnaṃ vimuccaneneva tadavinābhāvato diṭṭhāsavassāpi vimutti veditabbā.

''Khīṇā jātī''ti jānanaṃ kilesakkhayapaccavekkhaṇavasena, vusitaṃ brahmacariyantiādijānanaṃ maggaphalanibbānapaccavekkhaṇavasena hotīti āha ''khīṇā jātītiādīhi tassa bhūmi''nti. Tattha **bhūmi**nti visayaṃ, tīsu kālesupi jātikkhayaṃ pati ujukameva vāyāmāsambhavepi taṃ pati vāyāmakaraṇassa sātthakataṃ, tassa anāgatakkhandhānuppattiphalatañca dassetuṃ **yā panā**tiādi vuttaṃ. **Yā pana maggassa abhāvitattā**tiādinā hi maggenāvihatakilesehevа āyatiṃ khandhānaṃ jāti hessati, tesañca kilesānaṃ maggena vināse sati khandhā na jāyissanti, kilesānañca tekālikatāya jātiyaṃ vuttanayena kenaci paccayena vināsayogepi cittasantāne kilesaviruddhaariyamaggakkhaṇuppādanameva tabbināso viruddhapaccayopanipātena āyatiṃ anuppajjanato bījasantāne aggikkhandhopanipātena āyatiṃ bījattānuppatti viya, iti maggakkhaṇuppattisaṅkhātakilesābhāvena kilesaphalānaṃ khandhānaṃ āyatiṃ anuppattiyeva jātikkhayoti ayamattho vibhāvīyati, tenāha ''maggassa bhāvitattā anuppādadhammataṃ āpajjanena khīṇā''ti. Ettha cāyamattho kilesābhāvasaṅkhātassa maggassa bhāvitattā uppāditattā paccayābhāvena anuppajjantī khandhānaṃ jāti tena āyatiṃ anuppajjanasaṅkhātena anuppādadhammataṃ āpajjanena vohārato khīṇā me jātīti. Na hi saṅkhatadhammānaṃ paccayantarena vināso sambhavati, sambhave ca tassa paccayantaratādippasaṅgato. Tabbiruddhakkhaṇuppādanameva tabbināsuppādanaṃ. **Ta**nti khīṇajātiṃ abbhaññāsinti sambandho. **Itthattāyā**ti ime pakārā itthaṃ, tabbhāvo itthattaṃ, tadatthāya. **Dassento**ti nigamanavasena dassentoti.

Vijjāttayakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Upāsakattapaṭivedanākathāvaṇṇanā

15. **Aññāṇa**nti **dhi**-saddayogena sāmiatthe upayogavacanaṃ. **Pādānī**ti pāde. **Yasasā**ti parivārena. **Kotūhalacchare**ti kotūhale acchare ca. **Aya**nti amikkanta-saddo. Nayidaṃ āmeḍitavasena dvikkhattuṃ, atha kho atthadvayavasenāti dassento **atha vā**tiādimāha. Avisesena atthasāmaññena nipphanno abhikkantanti bhāvanapuṃsakaniddeso, desanāpasādādivisesāpekkhāyapi tatheva tiṭṭhati pubbe nipphannattāti āha ''abhikkantaṃ…pe… pasādo''ti. **Adhomukhaṭhapitaṃ** kenaci. **Heṭṭhāmukhajātaṃ** sayameva. **Pariyāyehī**ti pakārehi, arasarūpattādipaṭipādakakāraṇehi vā.

Gamudhātussa dvikammakattābhāvā gotamaṃ saraṇanti idaṃ padadvayampi na upayogavacanaṃ. Api ca kho purimameva, pacchimaṃ pana paccattavacananti dassetuṃ ''gotamaṃ saraṇanti gacchāmī''ti vuttaṃ. Tena ca iti-saddo luttaniddiṭṭhoti dasseti. **Aghassā**ti aghato pāpato. **Tātā**ti hi padaṃ apekkhitvā nissakkasseva yuttattā. **Adhigatamagge sacchikatanirodhe**ti padadvayenāpi phalaṭṭhā eva dassitā, na maggaṭṭhāti dassento ''yathānusiṭṭhaṃ paṭipajjamāne cā''ti āha. **Vitthāro**ti iminā ''yāvatā, bhikkhave, dhammā saṅkhatā vā asaṅkhatā vā, virāgo tesaṃ aggamakkhāyatī''ti (itivu. 90; a. ni. 4.34) vuttapadaṃ saṅgaṇhāti. **Aneja**nti nittaṇhaṃ. **Appaṭikūla**nti avirodhatthadīpanato aviruddhasuciṃ paṇītaṃ vā. Vācāya paguṇīkattabbato, pakaṭṭhehi saddatthaguṇehi yogato vā **paguṇaṃ. Saṃhato**ti ghaṭito sameto. **Yatthā**ti yesu purisayugesūti sambandho. **Aṭṭha ca puggaladhammadasā te**ti te aṭṭha puggalā ariyadhammassa diṭṭhattā dhammadasā.

Saraṇantiādīsu ayaṃ saṅkhepattho – bhayahiṃsanādiatthena ratanattayaṃ **saraṇaṃ** nāma, tadeva me ratanattayaṃ tāṇaṃ leṇaṃ parāyaṇanti buddhasubuddhatādiguṇavasena tapparāyaṇatākārappavatto cittuppādo **saraṇagamanaṃ** nāma. Yathāvuttena iminā cittuppādena samannāgato **saraṇaṃ gacchati** nāma. Etassa ca saraṇagamanassa lokiyalokuttaravasena duvidho pabhedo. Tattha lokuttaraṃ saraṇagamanūpakkilesasamucchedena maggakkhaṇeyeva sijjhati. Lokiyasaraṇagamanaṃ catudhā pavattati ahaṃ attānaṃ buddhassa pariccajāmītiādinā attaniyyātanena, yathāvuttatapparāyaṇatāya, sissabhāvūpagamanena, paṇipātena cāti. Sabbatthāpi cettha seṭṭhadakkhiṇeyyabhāvavaseneva saraṇagamanaṃ hoti, na ñātibhayācariyādivasenāti veditabbaṃ. Evaṃ ñātiādivasena titthiyaṃ vandato saraṇaṃ na bhijjati, dakkhiṇeyyabhāvena aññaṃ vandato saraṇaṃ bhijjati. Lokiyassa saraṇagamanassa nibbānappattiniyamaṃ sadisaphalaṃ saraṇagatassa anāgate nibbānappattiniyamato. Sabbalokiyasampattisamadhigamo pana apāyadukkhādisamatikkamo ca ānisaṃsaphalaṃ. Tīsu vatthūsu cassa saṃsayamicchāñāṇādi saṃkileso. Bhedopissa sāvajjānavajjavasena duvidho. Tattha paṭhamo micchādiṭṭhipubbakehi titthiyapaṇipātādīhi hoti, so ca aniṭṭhaphalattā sāvajjo. Anavajjo pana kālakiriyāya hoti. Lokuttarasaraṇagamanassa sabbathā saṃkileso vā bhedo vā natthīti veditabbaṃ.

Ko upāsakotiādi upāsakattasarūpakāraṇādipucchā. Tattha yo gahaṭṭho manusso vā amanusso vā vuttanayena tisaraṇaṃ gato, ayaṃ **upāsako**. Yo ca saraṇagamanādikiriyāya ratanattayaṃ upāsanato ''upāsako''ti vuccati. Pañca veramaṇiyo cassa **sīlaṃ**. Pañcamicchāvāṇijjādipāpājīvaṃ pahāya dhammena samena jīvitakappanamassa **ājīvo**. Assaddhiyadussīlatādayo upāsakattassa **vipatti,** tadabhāvo **sampattī**ti veditabbā.

Vihāraggenāti ovarakādivasanaṭṭhānakoṭṭhāsena. **Ajjabhāva**nti asmiṃ ahani pavattaṃ pasādādiṃ. Kāyaviññattihetuko sarīrāvayavo **kāyaṅgaṃ**. Vacīviññattihetukaṃ oṭṭhajivhādi **vācaṅgaṃ. Acopetvā**ti acāletvā. Etena ca vacīpavattiyā pubbabhāge ṭhānakaraṇānaṃ calanapaccayo vāyodhātuyā vikārākāro visuṃ kāyaviññatti na hoti, tena visuṃ viññāpetabbassa adhippāyassa abhāvā vacīviññattiyameva saṅgayhati tadupakārattā. Yathā kāyena kāyakaṇḍuyanādīsu sadduppattihetubhūto pathavīdhātuyā ākāravikāro visuṃ adhippāyassa aviññāpanato vacīviññatti na hoti, evamayampīti dasseti. Adhippāyaviññāpanato hetā viññattiyo nāma jātā, na kevalaṃ vāyupathavīnaṃ calanasadduppattipaccayabhūtavikārākāramattatāya. Evañca bahiddhā rukkhādīsu calanasadduppattipaccayānaṃ yathāvuttappakārānaṃ vikārākārānaṃ aviññattitā samatthitā

hotīti veditabbā. Keci **vācaṅga**nti ‘‘hotu sādhū’’ti evamādivācāya avayavantiādiṃ vadanti, taṃ acopetvāti iminā na sameti. **Khantiṃ cāretvā**ti anumatiṃ pavattetvā. ‘‘Khantiṃ dhāretvā’’tipi pāṭho, bahi anikkhamanavasena gaṇhitvāti attho. **Paṭimukho**ti bhagavati paṭinivattamukho, tenāha ‘‘apakkamitvā’’ti.

16. Yācadhātussa dvikammakattā ‘‘bhagavā vassāvāsaṃ yācito’’ti vuttaṃ. **Susassakālepī**ti vuttamevatthaṃ pākaṭaṃ kātuṃ ‘‘atisamagghepī’’ti vuttaṃ. Ativiya appagghepi yadā kiñcideva datvā bahuṃ pubbaṇṇāparaṇṇaṃ gaṇhanti, tādise kālepīti attho. **Bhikkhamānā**ti yācamānā. **Vuttasassa**nti vapitasassaṃ. **Tatthā**ti verañjāyaṃ, etena ‘‘vuttaṃ salākā eva hoti etthāti salākāvuttā’’ti visesanassa paranipātena nibbacanaṃ dasseti. Atha vā ‘‘sabbaṃ sassaṃ salākāmattameva vuttaṃ nibbattaṃ sampannaṃ etthāti salākāvuttā’’tipi nibbacanaṃ daṭṭhabbaṃ, tenāha ‘‘salākā eva sampajjatī’’ti. ‘‘Salākāya vuttaṃ jīvikā etissanti salākāvuttā’’tipi nibbacanaṃ dassetuṃ **salākāya vā**tiādi vuttaṃ. **Dhaññakaraṇaṭṭhāne**ti dhaññaminanaṭṭhāne. **Vaṇṇajjhakkha**nti kahāpaṇaparikkhakaṃ.

Uñchena paggahenāti ettha **paggahenā**ti pattena, taṃ gahetvāti attho. Paggayhati etena bhikkhāti hi paggaho, patto. Tenāha **paggahena yo uñcho**tiādi. Atha vā **paggahenā**ti gahaṇena, uñchatthāya gahetabbo pattoti sijjhatīti āha ‘‘pattaṃ gahetvā’’ti.

Gaṅgāya uttaradisāpadeso uttarāpatho, so nivāso etesaṃ, tato vā āgatāti uttarāpathakā, tenāha **uttarāpathavāsikā**tiādi. ‘‘Uttarāhakā’’tipi pāṭho, so eva attho niruttinayena. **Mandira**nti assasālaṃ. ‘‘Mandara’’ntipi likhanti, taṃ na sundaraṃ. Sā ca mandirā yasmā parimaṇḍalākārena bahuvidhā ca katā, tasmā ‘‘assamaṇḍalikāyo’’ti vuttā.

Gaṅgāya dakkhiṇāya disāya deso dakkhiṇāpatho, tattha jātā manussā **dakkhiṇāpathamanussā**. Buddhaṃ mamāyanti mamevāyanti gaṇhanasīlā **buddhamāmakā,** evaṃ sesesupi. **Eva**nti pacchā vuttanayena atthe gayhamāne. **Paṭivīsa**nti koṭṭhāsaṃ. **Tadupiya**nti tadanurūpaṃ tappahonakaṃ. **Laddhā**ti labhitvā no hotīti sambandho. ‘‘Laddho’’ti vā pāṭho, upaṭṭhākaṭṭhānaṃ neva labhinti attho. Ñāti ca pasatthatamaguṇayogato seṭṭho cāti **ñātiseṭṭho. Evarūpesu ṭhānesu ayameva patirūpo**ti āmisassa dullabhakālesu parikathobhāsādiṃ akatvā paramasallekhavuttiyā ājīvasuddhiyaṃ ṭhatvā bhagavato adhippāyānuguṇaṃ āmisaṃ vicārentena nāma ñātisinehayuttena ariyasāvakeneva kātuṃ yuttanti adhippāyo.

Mārāvaṭṭanāyāti mārena katacittaparivaṭṭanena, cittasammohanenāti attho. **Tampī**ti uttarakuruṃ vā tidasapuraṃ vā āvaṭṭeyya.

> ‘‘Phussassāhaṃ pāvacane, sāvake paribhāsayiṃ;
> Yavaṃ khādatha bhuñjatha, mā ca bhuñjatha sālayo’’ti. (apa. thera 1.39.88) –

Apadāne vuttassa akusalassa tadā okāsakatattā. **Nibaddhadānassā**ti ‘‘dassāmā’’ti vācāya niyamitadānassa. **Appitavattassā**ti kāyena atiharitvā dinnavatthunopi. **Visahatī**ti sakkoti. **Saṅkhepenā**ti nīhārena. **Byāmappabhāyā**ti samantato heṭṭhā ca upari ca asītihatthamatte ṭhāne ghanībhūtāya chabbaṇṇāya pabhāya, yato chabbaṇṇaraṃsiyo taḷākato mātikāyo viya nikkhamitvā dasasu disāsu dhāvanti, sā yasmā byāmamattā viya khāyati, tasmā ‘‘byāmappabhā’’ti vuccati. Yasmā anubyañjanāni ca paccekaṃ bhagavato sarīre pabhāsampattiyuttā ākāse candasūriyādayo viya vibhātā virocanti, tasmā tāni byāmappabhāya saha kenaci anabhibhavanīyāni vuttāni.

Anatthasañhiteti ghātāpekkhaṃ sāmiatthe bhummavacanaṃ, tenāha ‘‘tādisassa vacanassa ghāto’’ti. Attho dhammadesanāya hetu uppajjati ettha, dhammadesanādiko vā attho uppajjati etāyāti **aṭṭhuppatti,** paccuppannavatthu.

Ekaṃ gahetvāti dhammadesanāsikkhāpadapaññattisaṅkhātesu dvīsu dhammadesanākāraṇaṃ gahetvā. **Ratticchedo vā**ti sattāhakaraṇīyavasena gantvā bahi aruṇuṭṭhāpanavasena vutto, na vassacchedavasena tassa visuṃ vuccamānattā. Etena ca vassacchedapaccaye sattāhakaraṇīyena gamanaṃ anuññātanti veditabbaṃ. **Na kismiñcī**ti kismiñci guṇe sambhāvanāvasena na maññanti. **Pacchā sīlaṃ adhiṭṭhaheyyāmā**ti ājīvahetu santaguṇappakāsanena ājīvavipattiṃ sandhāya vuttaṃ. **Atimaññissatī**ti avamaññissati.

17. ‘‘Āyasmāti piyavacanameta’’nti uccanīcajanasāmaññavasena vatvā puna uccajanāveṇikavaseneva dassento ‘‘garugāravasappatissādhivacana’’nti āha. Tattha saha patissayena nissayenāti **sappatisso,** sanissayo, tassa garuguṇayuttesu gāravavacananti attho. Idha pana vacanameva adhivacanaṃ. **Pappaṭakoja**nti ādikappe udakūpari paṭhamaṃ pathavībhāvena sañjātaṃ navanītapiṇḍasadisaṃ udakepi uppilanasabhāvaṃ avilīyanakaṃ atisiniddhamadhuraṃ anekayojanasahassabahalaṃ rasātalasaṅkhātaṃ pathavojaṃ. Yaṃ ādikappikehi manussehi rasataṇhāya gahetvā bhuñjamānaṃ tesaṃ kammabalena uparibhāge kakkhaḷabhāvaṃ āpajjitvā heṭṭhā purimākāreneva ṭhitaṃ, yassa ca balena ayaṃ mahāpathavī sapabbatasamuddakānanā heṭṭhāudake animujjamānā avikiriyamānā kullupari viya niccalā tiṭṭhati, taṃ pathavīsāramaṇḍanti attho, tenāha **pathavīmaṇḍo**tiādi. **Sampanna**nti madhurarasena upetaṃ, tenāha ‘‘sādurasa’’nti. **Upapannaphalo**ti bahuphalo. ‘‘Nimmakkhika’’nti vatvā puna ‘‘nimmakkhikaṇḍa’’nti makkhikaṇḍānampi abhāvaṃ dasseti. **Ye pathavīnissitā pāṇā, te tattha saṅkāmessāmī**ti ettha manussāmanussatiracchānagatitthīnampi hatthasaṅkāmane kiṃ anāmāsadoso na hotīti? Na hoti, kasmā? ‘‘Anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye’’ti (pārā. 159) vacanato, teneva bhagavāpi anāmāsadosaṃ adassetvā ‘‘vipallāsampi sattā paṭilabheyyu’’nti āha, khuddako **gāmo**. Mahanto sāpaṇo **nigamo. Padavītihārenā**ti padanikkhepena.

Vinayapaññattiyācanakathāvaṇṇanā

18. **Vinayapaññattiyā mūlato pabhutī**ti pārājikādigarukānaṃ, tadaññesañca sikkhāpadānaṃ pātimokkhuddesakkamena yebhuyyena apaññattataṃ sandhāya vuttaṃ, na sabbena sabbaṃ apaññattatāya. Teneva thero bhagavantaṃ ‘‘sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapeyya uddiseyya pātimokkha’’nti pātimokkhuddesena saha sikkhāpadapaññattiṃ yāci. **Khandhake** hi ānandattherādīnaṃ pabbajjato puretarameva rāhulabhaddassa pabbajjāya ‘‘na, bhikkhave, ananuññāto mātāpitūhi putto pabbājetabbo, yo pabbājeyya āpatti dukkaṭassā’’ti (mahāva. 105) paññattasikkhāpadaṃ dissati. Idheva aṭṭhakathāyampi ‘‘sāmampi pacanaṃ… pe… na vaṭṭatī’’ti ca, ‘‘ratticchedo vassacchedo vā na kato’’ti ca vuttattā pubbeva sāmapākādipaṭikkhepo atthīti paññāyati. Evaṃ katipayasikkhāpadānaṃ paññattisabbhāvepi apaññattapārājikādike sandhāya ‘‘na tāva, sāriputta, satthā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapetī’’ti vuttanti gahetabbaṃ. Puthuttārammaṇato paṭinivattitvā sammadeva ekārammaṇe cittena līno paṭisallīno nāmāti āha ‘‘ekībhāvaṃ gatassā’’ti, cittavivekaṃ gatassāti attho. **Cira**nti accantasaṃyoge upayogavacanaṃ.

Soḷasavidhāya paññāyāti majjhimanikāye **anupadasuttantadesanāyaṃ** ‘‘mahāpañño, bhikkhave, sāriputto puthupañño hāsapañño javanapañño tikkhapañño nibbedhikapañño’’ti āgatā cha paññā ca navānupubbavihārasamāpattipaññā ca arahattamaggapaññā cāti evaṃ soḷasavidhena āgatāya paññāya. Yesaṃ buddhānaṃ sāvakā suddhāvāsesu sandissanti, teyeva loke pākaṭāti vipassīādayova idha uddhaṭā, na itare pubbabuddhā. Teneva **āṭānāṭiyasutte** (dī. ni. 3.275 ādayo) devāpi attano pākaṭānaṃ tesaññeva gahaṇaṃ akaṃsu, nāññesanti veditabbaṃ.

19. **Kilāsuno**ti appossukkā payojanābhāvena nirussāhā ahesuṃ, na ālasiyena, tenāha **na ālasiyakilāsuno**tiādi. **Niddosatāyā**ti kāyavacīvītikkamasamuṭṭhāpakadosābhāvā. Pāṇaṃ na hane na cādinnamādiyetiādinā (su. ni. 402) ovādasikkhāpadānaṃ vijjamānattā vuttaṃ **sattāpattikkhandhavasenā**tiādi. Channaṃ channaṃ vassānaṃ osānadivasaṃ apekkhitvā ‘‘sakiṃ saki’’nti vuttattā tadapekkhamettha sāmivacanaṃ. Sakalajambudīpe sabbopi bhikkhusaṅgho uposathaṃ akāsīti sambandho.

Khantī paramantiādīsu titikkhāsaṅkhātā khanti sattasaṅkhārehi nibbattāniṭṭhākhamanakilesatapanato **paramaṃ tapo** nāma. Vānasaṅkhātāya taṇhāya nikkhantattā **nibbānaṃ** sabbadhammehi **paramaṃ** uttamanti buddhā vadanti. Yathāvuttakhantiyā abhāvena pāṇavadhaṃ vā chedanatāḷanādiṃ vā karonto **parūpaghātī** parassaharaṇaparadārātikkamanādīhi musāpesuññapharusādīhi ca paraṃ **viheṭhayanto** ca bāhitapāpatāya abhāvena pabbajito vā samitapāpatāya abhāvena samaṇo vā na hotīti attho. Sīlasaṃvarena sabbapāpassa anuppādanaṃ lokiyasamādhivipassanāhi kusalassa upasampādanaṃ nipphādanaṃ sabbehi maggaphalehi attano cittassa parisodhanaṃ pabhassarabhāvakaraṇaṃ yaṃ, tametaṃ buddhānaṃ **sāsanaṃ** anusiṭṭhi. **Anupavādo**ti vācāya kassaci anupavadanaṃ. **Anupaghāto**ti kāyena kassaci upaghātākaraṇaṃ vuttāvasese ca pātimokkhasaṅkhāte sīle attānaṃ saṃvaraṇaṃ. Bhattasmiṃ mattaññutāsaṅkhātaājīvapārisuddhipaccayasannissitasīlasamāyogo tammukhena indriyasaṃvaro pantasenāsanasaṅkhātaṃ araññavāsaṃ tammukhena pakāsite catupaccayasantosabhāvanārāmatāsaṅkhātamahāariyavaṃse patiṭṭhānañca adhicittasaṅkhāte lokiyalokuttarasamādhimhi taduppādanavasena **āyogo** anuyogo ca yaṃ, tametaṃ buddhānaṃ anusiṭṭhīti yojanā.

‘‘Yāva sāsanapariyantā’’ti āṇāpātimokkhassa abhāvato vuttaṃ. Parinibbānato pana uddhaṃ ovādapātimokkhuddesopi nattheva, buddhā eva hi taṃ uddisanti, na sāvakā. **Paṭhamabodhiya**nti bodhito vīsativassaparicchinne kāle, **ācariyadhammapālattherena** pana ‘‘pañcacattālīsāya vassesu ādito pannarasa vassāni paṭhamabodhī’’ti vuttaṃ, **sikkhāpadapaññattikaālato pana pabhuti āṇāpātimokkhameva uddisantī**ti idaṃ pātimokkhuddesakkameneva paripuṇṇaṃ katvā sikkhāpadapaññattikālaṃ sandhāya vuttaṃ. **Aṭṭhānaṃ anavakāso**ti yathākkamaṃ hetupaccayapaṭikkhepavasena kāraṇapaṭikkhepo. **Ya**nti yena kāraṇena. **Aparisuddhāya parisāyā**ti alajjīpuggalehi vomissatāya asuddhāya parisāya, na kevalaṃ buddhānaññeva aparisuddhāya parisāya pātimokkhuddeso ayutto, atha kho sāvakānampi. Codanāsāraṇādivasena pana sodhetvā saṃvāsakaraṇaṃ sāvakānaññeva bhāro, buddhā pana sikkhāpadāni paññapetvā uposathādikaraṇavidhānaṃ sikkhāpetvā vissajjenti, codanāsāraṇādīni na karonti, teneva bhagavā asuddhāya parisāya pātimokkhaṃ anuddisitvā sakalarattiṃ tuṇhībhūto nisīdi. Bhikkhū ca bhagavato adhippāyaṃ ñatvā asuddhapuggalaṃ bahi nīhariṃsu. Tasmā

sāvakānampi asuddhāya parisāya ñatvā uposathādisaṅghakammakaraṇaṃ brahmacariyantarāyakaraṇaṃ vinā na vaṭṭatīti veditabbaṃ.

Sammukhasāvakānanti buddhānaṃ sammukhe dharamānakāle pabbajitānaṃ sabbantimānaṃ sāvakānaṃ. Uḷārātisayajotanatthaṃ ''uḷāruḷārabhogādikulavasena vā''ti puna uḷārasaddaggahaṇaṃ kataṃ. Ādi-saddena uḷāramajjhattaanuḷārādīnaṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Te pacchimā sāvakā antaradhāpesunti sambandho.

Apaññattepi sikkhāpade yadi sāvakā samānajātiādikā siyuṃ, attano kulānugataganthaṃ viya bhagavato vacanaṃ na nāseyyuṃ. Yasmā pana sikkhāpadañca na paññattaṃ, ime ca bhikkhū na samānajātiādikā, tasmā vināsesunti imamatthaṃ dassetuṃ **yasmā ekanāmā…pe… tasmā aññamaññaṃ viheṭhentā**tiādi vuttaṃ. Ciraṭṭhitikavāre pana sāvakānaṃ nānājaccādibhāve samānepi sikkhāpadapaññattiyā paripuṇṇatāya sāsanassa cirappavatti veditabbā. Yadi evaṃ kasmā sabbepi buddhā sikkhāpadāni na paññapentīti? Yasmā ca sāsanassa cirappavattiyā na kevalaṃ sikkhāpadapaññattiyeva hetu, atha kho āyatiṃ dhammavinayaṃ gahetvā sāvakehi vinetabbapuggalānaṃ sambhavopi, tasmā tesaṃ sambhave sati buddhā sikkhāpadaṃ paññapenti, nāsatīti paripuṇṇāpaññattiyeva veneyyasambhavassāpi sūcanato sāsanassa cirappavattiyā hetu vuttāti veditabbā. Pāḷiyaṃ **sahassaṃ bhikkhusaṅghaṃ…pe… ovadatī**ti ettha sahassasaṅkhyāparicchinno saṅgho sahasso sahassilokadhātūtiādīsu (dī. ni. 2.18) viya. Taṃ sahassaṃ bhikkhusaṅghanti yojanā. Sahassasaddassa ekavacanantatāya ''bhikkhusahassassā''ti vatvā avayavāpekkhāya ''ovadiyamānāna''nti bahuvacananiddeso katoti daṭṭhabbo.

Anupādāya āsavehi cittāni vimucciṃsūti ettha **āsavehī**ti kattuatthe karaṇavacanaṃ. **Cittānī**ti paccattabahuvacanaṃ. **Vimucciṃsū**ti kammasādhanaṃ. Tasmā āsavehi kattubhūtehi anupādāya ārammaṇakaraṇavasena aggahetvā cittāni vimocitānīti evamettha attho gahetabboti āha **tesañhi cittānī**tiādi. **Yehi āsavehī**ti etthāpi kattuatthe eva karaṇavacanaṃ. **Vimucciṃsū**ti kammasādhanaṃ. **Te**ti āsavā. **Tānī**ti cittāni, upayogabahuvacanañcetaṃ. **Vimucciṃsū**ti kattusādhanaṃ, vimocesunti attho. **Aggahetvā vimucciṃsū**ti ārammaṇavasena tāni cittāni aggahetvā āsavā tehi cittehi muttavanto ahesunti attho. Atha vā **āsavehī**ti nissakkavacanaṃ, **vimucciṃsū**ti kattusādhanaṃ. Tasmā kañci saṅkhatadhammaṃ taṇhādivasena anupādiyitvā cittāni vimuttavantāni ahesunti attho gahetabbo. **Purimavacanāpekkha**nti aññatarasmiṃ bhiṃsanake vanasaṇḍeti vuttavacanassa apekkhanaṃ tasmiṃ purimavacaneti evaṃ apekkhananti attho, tenāha **yaṃ vutta**ntiādi. Bhiṃsanassa bhayassa kataṃ karaṇaṃ kiriyā bhiṃsanakataṃ, tasmiṃ bhiṃsanakiriyāyāti atthaṃ dassento āha ''bhiṃsanakiriyāyā''ti. Bhiṃsayatīti bhiṃsano, sova bhiṃsanako, tassa bhāvo ''bhiṃsanakatta''nti vattabbe ta-kārassa lopaṃ katvā vuttanti pakārantarena atthaṃ dassento āha **''atha vā''**tiādi. **Bahutarānaṃ sattānaṃ vā**ti yebhuyyenāti padassa atthadassanaṃ. Tena ca yo kocīti padassāpi yo yo pavisatīti vicchāvasena nānatthena attho gahetabboti dasseti, yo yo pavisati, tesu bahutarānanti atthasambhavato.

Nigamananti pakate atthe yathāvuttassa atthassa upasaṃhāro. Ayañhettha nigamanakkamo – yā hi, sāriputta, vipassīādīnaṃ tiṇṇaṃ buddhānaṃ attano parinibbānato upari pariyattivasena vinetabbānaṃ puggalānaṃ abhāvena tesaṃ atthāya vitthārato sikkhāpadapaññattiyaṃ kilāsutā appossukkatā, yā ca upanissayasampannānaṃ veneyyānaṃ cetasā ceto paricca bhiṃsanakavanasaṇḍepi gantvā ovadantānaṃ tesaṃ maggaphaluppādanatthāya dhammadesanāya eva akilāsutā saussāhatā, na vitthārato dhammavinayadesanāya, ayaṃ kho, sāriputta, hetu, ayaṃ paccayo, yena vipassīādīnaṃ tiṇṇaṃ buddhānaṃ brahmacariyaṃ na ciraṭṭhitikaṃ ahosīti. **Purisayugavasenā**ti purisānaṃ yugaṃ pavattikālo, tassa vasena, purisavasenāti attho. **Sabbapacchimako**ti parinibbānadivase pabbajito **subhadda**sadiso. **Satasahassaṃ saṭṭhimattāni ca vassasahassānī**ti idaṃ bhagavato jātito paṭṭhāya vuttaṃ, bodhito paṭṭhāya pana gaṇiyamānaṃ ūnaṃ hotīti daṭṭhabbaṃ. **Dveyevā**ti dharamāne bhagavati ekaṃ, parinibbute ekanti dve eva purisayugāni.

20-1. **Asambhuṇantenā**ti apāpuṇantena. **Ko anusandhī**ti purimakathāya imassa ko sambandhoti attho. **Yaṃ vutta**nti yaṃ yācitanti attho. **Yesū**ti vītikkamadhammesu. **Nesa**nti diṭṭhadhammikādiāsavānaṃ. **Te**ti vītikkamadhammā. Ñātiyeva pitāmahapituputtādivasena parivaṭṭanato parivaṭṭoti **ñātiparivaṭṭo. Lokāmisabhūta**nti lokapariyāpannaṃ hutvā kilesehi āmasitabbato lokāmisabhūtaṃ. **Pabbajjāsaṅkhepenevā**ti dasasikkhāpadadānādipabbajjāmukhena. **Eta**nti methunādīnaṃ akaraṇaṃ. **Thāma**nti sikkhāpadapaññāpanasāmatthiyaṃ. **Sañchavi**nti sukkacchaviṃ pakaticchaviṃ, sundaracchaviṃ vā. **Sesa**nti sesapadayojanadassanaṃ. Idāni atthayojanaṃ dassento āha **ayaṃ vā hetthā**tiādi. Tattha **vā**-saddo avadhāraṇe. **Hi**-saddo pasiddhiyaṃ, ayameva hetthāti attho. Atha satthāti padassa atthaṃ dasseti ''tadā satthā''ti. **Ropetvā**ti phālitaṭṭhāne ninnaṃ maṃsaṃ samaṃ vaḍḍhetvā. **Sake ācariyake**ti attano ācariyabhāve, ācariyakamme vā.

Vipulabhāvenāti bahubhāvena. **Ayoniso ummujjamānā**ti anupāyena abhinivisamānā, viparītato jānamānāti attho. **Rasena rasaṃ saṃsanditvā**ti anavajjasabhāvena sāvajjasabhāvaṃ sammissetvā. **Uddhammaṃ ubbinayaṃ**ti uggatadhammaṃ uggatavinayañca, yathā dhammo ca vinayo ca vinassissati, evaṃ katvāti attho. **Imasmiṃ atthe**ti imasmiṃ saṅghādhikāre. **Pabhassaro**ti pabhāsanasīlo. **Evaṃnāmo evaṃgotto**ti soyamāyasmā sotāpannotināmagottena samannāgato, ayaṃ vuccati sotāpannoti pakatena sambandho. **Avinipātadhammo**ti ettha **dhamma**-saddo sabhāvavācī, so ca atthato apāyesu khipanako diṭṭhiādiakusaladhammo evāti āha **''ye dhammā''**tiādi. Idāni sabhāvavaseneva atthaṃ dassetuṃ **vinipatanaṃ vā**tiādi vuttaṃ. **Niyato**ti sattabhavabbhantare niyatakkhandhaparinibbāno. Tassa kāraṇamāha ''sambodhiparāyaṇo''ti.

22. **Anudhammatā**ti lokuttaradhammānugato sabhāvo. **Pavāraṇāsaṅgahaṃ datvā**ti ''āgāminiyā puṇṇamiyā pavāressāmā''ti anumatidānavasena datvā, pavāraṇaṃ ukkaḍḍhitvāti attho, etena nayena kenaci paccayena pavāraṇukkaḍḍhanaṃ kātuṃ vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. **Māgasirassa paṭhamadivase**ti candamāsavasena vuttaṃ, aparakattikapuṇṇamāya anantare pāṭipadadivaseti attho. **Phussamāsassa paṭhamadivase**ti etthāpi eseva nayo. Idañca nidassanamattaṃ veneyyānaṃ aparipākaṃ paṭicca phussamāsato parañca ekadviticatumāsampi tattheva vasitvā sesamāsehi cārikāya pariyosāpanato. **Dasasahassacakkavāḷe**ti idaṃ devabrahmānaṃ vasena vuttaṃ. Manussā pana imasmiṃyeva cakkavāḷe bodhaneyyā honti. Itaracakkavāḷesu pana manussānaṃ imasmiṃ cakkavāḷe uppattiyā chanduppādanatthaṃ anantampi cakkavāḷaṃ oloketvā tadanuguṇānusāsanī pāṭihāriyaṃ karontiyeva.

Āyāmāti ettha **ā**-saddo āgacchāti iminā samānatthoti āha ''āgaccha yāmā''ti, ehi gacchāmāti attho. **Suvaṇṇarasapiñjarāhī**ti vilīnasuvaṇṇajalaṃ viya piñjarāhi suvaṇṇavaṇṇāhīti attho. **Pāḷiyaṃ** nimantitamhātiādīsu ''nimantitā vassaṃvutthā amhā''ti ca, ''nimantitā vassaṃvutthā atthā''ti ca sambandho.

Yanti deyyadhammajātaṃ, yaṃ kiñcīti attho. **No natthī**ti amhākaṃ natthi, noti vā etassa vivaraṇaṃ natthīti. **Etthā**ti gharāvāse. **Ta**nti taṃ kāraṇaṃ, kiccaṃ vā. **Kuto**ti katarahetuto. **Ya**nti yena kāraṇena, kiccena vā. Dutiye atthavikappe etthāti imassa vivaraṇaṃ **imasmiṃ temāsabbhantare**ti. **Ta**nti taṃ deyyadhammaṃ.

Tattha cāti kusale. Tikkhavisadabhāvāpādanena **samuttejetvā. Vassetvā**ti āyatiṃ vāsanābhāgiyaṃ dhammaratanavassaṃ otāretvā. **Yaṃ divasa**nti yasmiṃ divase.

23. **Pattuṇṇapattapaṭe cā**ti pattuṇṇapaṭe cīnapaṭe ca. **Tumbānī**ti cammamayatelabhājanāni. **Anubandhitvā**ti anupagamanaṃ katvā. **Abhiranta**-saddo idha abhirucipariyāyoti āha **''yathājjhāsaya''**ntiādi. **Soreyyādīni** mahāmaṇḍalacārikāya maggabhūtāni soreyyanagarādīni. **Payāgapatiṭṭhāna**nti gaṅgāya ekassa titthavisesassāpi, taṃsamīpe gāmassāpi nāmaṃ. **Samantapāsādikāyā**ti samantato sabbaso pasādaṃ janetīti samantapāsādikā, tassā.

Ye pana pakāre sandhāya ''samantato''ti vuccati, te pakāre vitthāretvā dassetuṃ **tatrida**ntiādi vuttaṃ. Tattha ''samantapāsādikā''ti yā saṃvaṇṇanā vuttā, tatra tassaṃ samantapāsādikāyaṃ samantapāsādikabhāve idaṃ vakkhamānagāthāvacanaṃ hotīti yojanā. Bāhiranidānaabbhantaranidānasikkhāpadanidānānaṃ vasena **nidānappabhedadīpanaṃ** veditabbaṃ. ''Theravādappakāsanaṃ vatthuppabhedadīpana''ntipi vadanti. ''Sikkhāpadānaṃ paccuppannavatthuppabhedadīpana''ntipi vattuṃ vaṭṭati. Sikkhāpadanidānanti pana vesālīādi sikkhāpadapaññattiyā kāraṇabhūtadesaviseso veditabbo. **Etthā**ti samantapāsādikāya. Sampassataṃ viññūnanti sambandho, tasmā ayaṃ samantapāsādikātveva pavattāti yojetabbā.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Verañjakaṇḍavaṇṇanānayo niṭṭhito.

1. Pārājikakaṇḍo

1. Paṭhamapārājikaṃ

Sudinnabhāṇavāravaṇṇanā

24. Vikkāyikabhaṇḍassa vikkiṇanaṃ iṇadānañca **bhaṇḍappayojanaṃ** nāma. Evaṃ payojitassa mūlassa saha vaḍḍhiyā gahaṇavāyāmo **uddhāro** nāma. **Asukadivase dinna**ntiādinā pamuṭṭhassa satuppādanādi **sāraṇaṃ** nāma. **Catubbidhāyā**ti khattiyabrāhmaṇagahapatisamaṇānaṃ vasena, bhikkhuādīnaṃ vā vasena catubbidhāya. **Disvānassa etadahosī**ti hetuatthe ayaṃ disvāna-saddo asamānakattukattā, yathā ghataṃ pivitvā balaṃ hotīti, evamaññatthāpi evarūpesu. **Bhabbakulaputto**ti upanissayamattasabhāvena vuttaṃ, na pacchimabhavikatāya. Tenevassa mātādiakalyāṇamittasamāyogena katavītikkamanaṃ nissāya uppannavippaṭisārena adhigamantarāyo

jāto. Pacchimabhavikānaṃ pubbabuddhuppādesu laddhabyākaraṇānaṃ na sakkā kenaci antarāyaṃ kātuṃ. Teneva **aṅgulimāla**ttherādayo akusalaṃ katvāpi adhigamasampannā eva ahesunti. **Carimakacitta**nti cuticittaṃ. Saṅkhaṃ viya likhitaṃ ghaṃsitvā dhovitaṃ saṅkhalikhitanti āha **dhota**iccādi. **Ajjhāvasatā**ti adhi-saddayogena agāranti bhummatthe upayogavacananti āha ''agāramajjhe''ti. Kasāyarasarattāni kāsāyānīti āha ''kasāyarasapītatāyā''ti. Kasāyato nibbattatāya ca hi rasopi ''kasāyaraso''ti vuccati.

26. Yadā jānāti-saddo bodhanattho na hoti, tadā tassa payoge sappino jānāti madhuno jānātītiādīsu viya karaṇatthe sāmivacanaṃ saddasatthavidū icchantīti āha ''kiñci dukkhena nānubhosī''ti. Kenaci dukkhena nānubhosīti attho, kiñcīti etthāpi hi karaṇatthe sāmivacanassa lopo kato, teneva vakkhati ''vikappadvayepi purimapadassa uttarapadena samānavibhattilopo daṭṭhabbo''ti. Yadā pana jānāti-saddo saraṇattho hoti, tadā mātu saratītiādīsu viya upayogatthe sāmivacanaṃ saddasatthavidū vadantīti āha ''atha vā kiñci dukkhaṃ nassaratīti attho''ti, kassaci dukkhassa ananubhūtatāya nassaratīti attho. **Vikappadvayepī**ti anubhavanasaraṇatthavasena vutte dutiyatatiyavikappadvaye. **Purimapadassā**ti kiñcīti padassa. **Uttarapadenā**ti dukkhassātipadena. Samānāya sāmivacanabhūtāya vibhattiyā ''kassaci dukkhassā''ti vattabbe ''kiñci dukkhassā''ti lopoti daṭṭhabbo. **Maraṇenapi mayaṃ te**ti ettha **te**ti padassa sahatthe karaṇavasenapi atthaṃ dassetuṃ **tayā viyogaṃ vā pāpuṇissāmā**ti atthantaraṃ vuttaṃ.

28. **Gandhabbā** nāma gāyanakā. **Naṭā** nāma raṅganaṭā. **Nāṭakā** laṅghanakādayo. Sukhūpakaraṇehi attano paricaraṇaṃ karonto yasmā laḷanto kīḷanto nāma hoti, tasmā dutiye atthavikappe **laḷā**tiādi vuttaṃ. **Dānappadānādīnī**ti ettha niccadānaṃ **dānaṃ** nāma, visesadānaṃ **padānaṃ** nāma, **ādi-**saddena sīlādīni saṅgaṇhāti.

30. **Cuddasa bhattānī**ti saṅghabhattaṃ uddesabhattaṃ nimantanaṃ salākaṃ pakkhikaṃ uposathikaṃ pāṭipadikaṃ āgantukaṃ gamikaṃ gilānaṃ gilānupaṭṭhākaṃ vihāra-dhura-vārabhattanti imāni cuddasa bhattāni. Ettha ca senāsanādipaccayattayanissitesu āraññakaṅgādipadhānaṅgānaṃ gahaṇavasena sesadhutaṅgānipi gahitāneva hontīti veditabbaṃ. **Vajjīna**nti vajjīrājūnaṃ. **Vajjīsū**ti janapadāpekkhaṃ bahuvacanaṃ, vajjīnāmake janapadeti attho. Pañcakāmaguṇāyeva upabhuñjitabbato paribhuñjitabbato ca **upabhogaparibhogā,** itthivatthādīni ca tadupakaraṇānīti āha **''yehi tesa''**ntiādi. **Ukkaṭṭhapiṇḍapātikattā**ti sesadhutaṅgaparivāritena ukkaṭṭhapiṇḍapātikadhutaṅgena samannāgatattā, tenāha ''sapadānacāraṃ caritukāmo''ti.

31. **Dosā**ti ratti. Tattha abhivutthaṃ parivusitaṃ **ābhidosikaṃ,** abhidosaṃ vā paccūsakālaṃ gato patto atikkanto ābhidosiko, tenāha **ekarattātikkantassa vā**tiādi.

32. **Udakakañjiya**nti pānīyaparibhojanīyaudakañca yāgu ca. **Tathā**ti samuccayatthe.**Anokappanaṃ** asaddahanaṃ, **amarisanaṃ** asahanaṃ.

34. **Taddhitalopa**nti pitāmahato āgataṃ ''petāmaha''nti vattabbe taddhitapaccayanimittassa e-kārassa lopaṃ katvāti attho. Yesaṃ santakaṃ dhanaṃ gahitaṃ, te **iṇāyikā. Palibuddho**ti 'mā gaccha mā bhuñjā'tiādinā katāvaraṇo, pīḷitoti attho.

35. **Attanā**ti sayaṃ. Sapatino dhanasāmino idaṃ **sāpateyyaṃ,** dhanaṃ. Tadeva **vibhavo**.

36. **Bhijjantī**ti agahitapubbā eva bhijjanti. **Dinnāpi paṭisandhī**ti pitarā dinnaṃ sukkaṃ nissāya uppannassa sattassa paṭisandhipi tena dinnā nāma hotīti vuttaṃ. Sukkameva vā idha paṭisandhinissayattā ''paṭisandhī''ti vutto, tenāha ''khippaṃ patiṭṭhātī''ti. Na hi pitu saṃyogakkhaṇeyeva sattassa uppattiniyamo atthi sukkameva tathā patiṭṭhānaniyamato. Sukke pana patiṭṭhite yāva satta divasāni, aḍḍhamāsamattaṃ vā, taṃ gabbhasaṇṭhānassa khettameva hoti mātu maṃsassa lohitalesassa sabbadāpi vijjamānattā. Pubbepi paññattasikkhāpadānaṃ sabbhāvato **apaññatte sikkhāpade**ti imassa paṭhamapārājikasikkhāpade aṭṭhapiteti attho vutto. **Evarūpa**nti evaṃ garukasabhāvaṃ, pārājikasaṅghādisesavatthubhūtanti attho, tenāha ''avasese pañcakhuddakāpattikkhandhe eva paññapesī''ti. Yaṃ ādīnavanti sambandho. **Kāyaviññatticopanato**ti kāyaviññattiyā nibbattacalanato.

Tenevāti avadhāraṇena yāni gabbhaggahaṇakāraṇāni nivattitāni, tānipi dassetuṃ **kiṃ panā**tiādi vuttaṃ. Tattha ubhayesaṃ chandarāgavasena kāyasaṃsaggo vutto. Itthiyā eva chandarāgavasena nābhiparāmasanaṃ visuṃ vuttaṃ. **Sāmapaṇḍitassa** hi mātā puttuppattiyā sañjātādarā nābhiparāmasanakāle kāmarāgasamākulacittā ahosi, itarathā puttuppattiyā eva asambhavato. ''Sakko cassā kāmarāgasamuppattinimittāni akāsī''tipi vadanti, vatthuvasena vā etaṃ nābhiparāmasanaṃ kāyasaṃsaggato visuṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Mātaṅgapaṇḍitassa** diṭṭhamaṅgalikāya nābhiparāmasanena maṇḍabyassa nibbatti ahosi. **Caṇḍapajjotamātu** nābhiyaṃ vicchikā pharitvā gatā, tena caṇḍapajjotassa nibbatti ahosīti āha **eteneva nayenā**tiādi.

Ayanti sudinnassa purāṇadutiyikā. **Yaṃ sandhāyā**ti yaṃ ajjhācāraṃ sandhāya. **Mātāpitaro ca sannipatitā hontī**ti iminā sukkassa sambhavaṃ dīpeti, **mātā ca utunī hotī**ti iminā soṇitassa. **Gandhabbo**ti tatrupago satto adhippeto, gantabboti vuttaṃ hoti, ta-kārassa cettha dha-kāro kato. Atha vā gandhabbā nāma raṅganaṭā, te viya tatra tatra bhavesu nānāvesaggahaṇato ayampi ''gandhabbo''ti vutto, so mātāpitūnaṃ sannipātakkhaṇato pacchāpi sattāhabbhantare tatra upapanno ''paccupaṭṭhito''ti vutto. **Gabbhassā**ti kalalarūpasahitassa paṭisandhiviññāṇassa. Tañhi idha ''gabbho''ti adhippetaṃ sā tena gabbhaṃ gaṇhītiādīsu (pārā. 36) viya. Assa taṃ ajjhācāranti sambandho. **Pāḷiyaṃ** nirabbudo vata bho bhikkhusaṅgho nirādīnavoti imassa anantaraṃ tasmiṃ bhikkhusaṅgheti ajjhāharitvā sudinnena…pe… ādīnavo uppāditoti yojanā veditabbā. **Itihā**ti nipātasamudāyassa **eva**nti idaṃ atthabhavanaṃ. **Muhuttenā**ti idaṃ **khaṇenā**ti padassa vevacanaṃ. Yāva brahmalokā abbhuggatopi devānaṃ tāvamahanto saddo tesaṃ rūpaṃ viya manussānaṃ gocaro na hoti. Tasmā pacchā sudinnena vutte eva jāniṃsūti daṭṭhabbaṃ.

37. **Maggabrahmacariya**nti maggapadaṭṭhānaṃ sikkhattayameva upacārato vuttaṃ tasseva yāvajīvaṃ caritabbattā. **Avipphāriko**ti uddesādīsu abyāvaṭo. **Vahacchinno**ti chinnapādo, chinnakhandho vā. **Cintayī**ti iminā **pajjhāyī**ti padassa kiriyāpadattaṃ dasseti. Tena ''kiso ahosi…pe… pajjhāyi cā''ti ca-kāraṃ ānetvā pāḷiyojanā kātabbā.

38. Gaṇe janasamāgame sannipātanaṃ gaṇasaṅgaṇikā, sāva papañcā, tena **gaṇasaṅgaṇikāpapañcena. Yassā**ti ye assa. **Kathāphāsukā**ti vissāsikabhāvena phāsukakathā, sukhasambhāsāti attho. Upādārūpaṃ bhūtarūpamukheneva mandanaṃ pīnanañca hotīti āha **pasāda**iccādi. **Dānī**ti nipāto idha pana-saddatthe vattati takkālavācino etarahi-padassa visuṃ vuccamānattāti āha ''so pana tva''nti. No-saddopi nu-saddo viya pucchanatthoti āha ''kacci nu tva''nti. **Tamevā**ti gihibhāvapatthanālakkhaṇameva. Anabhiratimevāti eva-kārena nivattitāya pana tadaññāya anabhiratiyā vijjamānattaṃ dassetuṃ **adhikusalāna**ntiādi vuttaṃ, samathavipassanā **adhikusalā** nāma. **Idaṃ panā**tiādi upari vattabbavisesadassanaṃ. **Pariyāyavacanamatta**nti saddatthakathanamattaṃ.

Tasminti dhamme, evaṃ virāgāya desite satīti attho. **Nāmā**ti garahāyaṃ. **Lokuttaranibbāna**nti virāgāyātiādinā vuttakilesakkhayanibbānato viseseti. Jātiṃ nissāya uppajjanakamāno eva madajananaṭṭhena madoti **mānamado**. ''Ahaṃ puriso''ti pavatto māno **purisamado**. ''Asaddhammasevanāsamatthataṃ nissāya māno, rāgo eva vā **purisamado''**ti keci. **Ādi**-saddena balamadādiṃ saṅgaṇhāti. **Tebhūmakavaṭṭa**nti tīsu bhūmīsu kammakilesavipākā pavattanaṭṭhena vaṭṭaṃ. **Virajjatī**ti vigacchati. **Yoniyo**ti aṇḍajādayo, tā pana yavanti tāhi sattā amissitāpi samānajātitāya missitā hontīti ''yoniyo''ti vuttā.

Ñātatīraṇapahānavasenāti ettha lakkhaṇādivasena sappaccayanāmarūpapariggaho **ñātapariññā** nāma. Kalāpasammasanādivasena pavattā lokiyavipassanā **tīraṇapariññā** nāma. Ariyamaggo **pahānapariññā** nāma. Idha pana ñātatīraṇakiccānampi asammohato maggakkhaṇe sijjhanato ariyamaggameva sandhāya tividhāpi pariññā vuttā, teneva ''lokuttaramaggova kathito''ti vuttaṃ. **Kāmesu pātabyatāna**nti vatthukāmesu pātabyatāsaṅkhātānaṃ subhādiākārānaṃ tadākāragāhikānaṃ taṇhānanti attho. Visayamukhena hettha visayino gahitā. **Tīsu ṭhānesū**ti ''virāgāya dhammo desito…pe… no saupādānāyā''ti evaṃ vuttesu.

39. **Kalisāsanāropanatthāyā**ti dosāropanatthāya. Kalīti kodhassa nāmaṃ, tassa sāsanaṃ kalisāsanaṃ, kodhavasena vuccamānā garahā. Ajjhācārova vītikkamo. **Samaṇakaraṇānaṃ dhammāna**nti samaṇabhāvakarānaṃ hirottappādidhammānaṃ. **Pāḷiyaṃ** kathaṃ-saddayogena na sakkhissasīti anāgatavacanaṃ kataṃ, ''nāma-saddayogenā''tipi vadanti. **Ativiya dukkhavipāka**nti gahaṭṭhānaṃ nātisāvajjampi kammaṃ pabbajitānaṃ bhagavato āṇāvītikkamato ceva samādinnasikkhattayavināsanato ca mahāsāvajjaṃ hotīti vuttaṃ. Udake bhavaṃ odakaṃ, dhovanakiccanti āha **udakakicca**ntiādi. Samāpajjissasīti anāgatavacanaṃ nāma-saddayogena katanti āha ''nāma-saddena yojetabba''nti. Dubbharatādīnaṃ hetubhūto asaṃvaro idha dubbharatādi-saddena vutto kāraṇe kāriyopacārenāti āha ''dubbharatādīnaṃ vatthubhūtassa asaṃvarassā''ti. **Attā**ti attabhāvo. **Dubbharata**nti attanā upaṭṭhākehi ca dukkhena bharitabbataṃ. Sattehi kilesehi ca saṅgaṇanaṃ samodhānaṃ saṅgaṇikāti āha **gaṇasaṅgaṇikāyā**tiādi. **Aṭṭhakusītavatthupāripūriyā**ti ettha kammaṃ kātabbanti ekaṃ, tathā akāsinti, maggo gantabboti agamāsinti, nālatthaṃ bhojanassa pāripūrinti, alatthanti, uppanno me ābādhoti, aciravuṭṭhito gelaññāti ekanti imāni aṭṭha kusītavatthūni nāma. Ettha ca kosajjaṃ kusīta-saddena vuttaṃ. Vināpi hi bhāvajotanapaccayaṃ bhāvattho viññāyati yathā paṭassa sukkanti. **Sabbakilesāpacayabhūtāya vivaṭṭāyā**ti rāgādisabbakilesānaṃ apacayahetubhūtāya nibbānāya, nibbānatthanti attho. **Saṃvarappahānapaṭisaṃyutta**nti sīlasaṃvarādīhi pañcahi saṃvarehi ceva tadaṅgappahānādīhi pañcahi pahānehi ca upetaṃ. **Asuttanta vinibaddha**nti tīsu piṭakesu pāḷisaṅkhātasuttantavasena aracitaṃ, saṅgītikārehi ca anāropitaṃ, tenāha ''pāḷivinimutta''nti. Tena ca aṭṭhakathāsu yathānurūpaṃ saṅgahitanti dasseti. Evarūpā hi pakiṇṇakadesanā aṭṭhakathāya mūlaṃ. **Okkantikadhammadesanā** nāma tasmiṃ tasmiṃ pasaṅge otāretvā otāretvā nānānayehi kathiyamānā dhammadesanā, tenāha **bhagavā kirā**tiādi. **Paṭikkhipanādhippāyā**ti paññattampi sikkhāpadaṃ ''kimetenā''ti maddanacittā.

Vuttatthavasenāti patiṭṭhāadhigamupāyavasena. **Sikkhāpadavibhaṅge** yā tasmiṃ samaye kāmesumicchācārā ārati viratītiādinā (vibha. 706) niddiṭṭhaviratiyo ceva, yā tasmiṃ samaye cetanā sañcetanātiādinā (vibha. 704) niddiṭṭhacetanā ca, kāmesumicchācārā viramantassa phasso…pe… avikkhepotiādinā (vibha. 705) niddiṭṭhaphassādidhammā ca sikkhāpadanti dassetuṃ ''ayañca attho sikkhāpadavibhaṅge vuttanayeneva veditabbo''ti vuttaṃ. ''Yo tattha nāmakāyo padakāyoti idaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vutta''nti vadanti. **Nāmakāyo**ti nāmasamūho nāmapaññattiyeva, sesānipi tasseva vevacanāni. **Sikkhākoṭṭhāso**ti viratiādayo vuttā tappakāsakañca vacanaṃ.

Atthavaseti hitavisese ānisaṃsavisese, te ca sikkhāpadapaññattiyā hetūti āha ''kāraṇavase''ti. Sukhavihārābhāve sahajīvanassa abhāvato **sahajīvitā**ti sukhavihārova vutto. **Dussīlapuggalā**ti nissīlā dūsitasīlā ca. Pārājikasikkhāpadappasaṅge hi nissīlā adhippetā, sesasikkhāpadapasaṅge tehi tehi vītikkamehi khaṇḍachiddādibhāvappattiyā dūsitasīlā adhippetā. Ubhayenapi alajjinova idha ''dussīlā''ti vuttāti veditabbā. Sabbasikkhāpadānampi dasa atthavase paṭicceva paññattattā upari dussīlapuggale nissāyāti etthāpi eseva nayo, teneva ''ye maṅkutaṃ…pe… niggahessatī''ti sabbasikkhāpadasādhāraṇavasena attho vutto. Tattha **maṅkuta**nti nittejataṃ adhomukhataṃ. **Dhammenā**tiādīsu **dhammo**ti bhūtaṃ vatthu. **Vinayo**ti codanā ceva sāraṇā ca. **Satthusāsana**nti ñattisampadā ceva anusāvanasampadā ca. **Sandiṭṭhamānā**ti saṃsayaṃ āpajjamānā. **Ubbāḷhā**ti pīḷitā. **Dussīlapuggale nissāya hi uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṅghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hotī**ti iminā alajjīhi saddhiṃ uposathādisakalasaṅghakammaṃ kātuṃ na vaṭṭati dhammaparibhogattāti dasseti. Uposathapavāraṇānaṃ niyatakālikatāya ca avassaṃ kattabbattā saṅghakammato visuṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. **Akitti** garahā. **Ayaso** parivārahāni.

Cuddasa khandhakavattāni nāma **vattakkhandhake** (cūḷava. 356 ādayo) vuttāni āgantukavattaṃ āvāsikagamikaanumodanabhattaggapiṇḍacārikaāraññakasenāsanajantāgharavaccakuṭiupajjhāyasaddhivihārikaācariyaantevāsikavattanti imāni cuddasa vattāni, etāni ca sabbesaṃ bhikkhūnaṃ sabbadā ca yathārahaṃ caritabbāni. **Dve asīti mahāvattāni** pana tajjanīyakammakatādikāleyeva caritabbāni, na sabbadā. Tasmā visuṃ gaṇitāni. Tāni pana ''pārivāsikānaṃ bhikkhūnaṃ vattaṃ paññapessāmī''ti (cūḷava. 75) ārabhitvā ''na upasampādetabbaṃ…pe… na chamāya caṅkamante caṅkame caṅkamitabba''nti vuttāvasānāni chasaṭṭhi, tato paraṃ ''na, bhikkhave, pārivāsikena bhikkhunā pārivāsikena vuḍḍhatarena bhikkhunā saddhiṃ, mūlāyapaṭikassanārahena, mānattacārikena, mānattārahena, abbhānārahena bhikkhunā saddhiṃ ekacchanne āvāse vatthabba''ntiādinā (cūḷava. 82) vuttavattāni pakatattena caritabbehi anaññattā visuṃ agaṇetvā pārivāsikavuḍḍhatarādīsu puggalantaresu caritabbattā tesaṃ vasena sampiṇḍetvā ekekaṃ katvā gaṇitāni pañcāti ekasattativattāni ca ukkhepanīyakammakatavattesu ca vuttaṃ ''na pakatattassa bhikkhuno abhivādanaṃ paccuṭṭhānaṃ…pe… nahāne piṭṭhiparikammaṃ sāditabba''nti (cūḷava. 86) idaṃ abhivādanādīnaṃ asādiyanaṃ ekaṃ, ''na pakatatto bhikkhu sīlavipattiyā anuddhaṃsetabbo''tiādīni (cūḷava. 51) ca dasāti evaṃ dvāsīti vattāni honti, etesveva pana kānici tajjanīyakammādivattāni kānici pārivāsikādivattānīti aggahitaggahaṇena dvāsītiyeva. Aññattha pana aṭṭhakathāpadese appakaṃ ūnamadhikaṃ vā gaṇanūpagaṃ na hotīti asītikhandhakavattānīti āgataṃ. Atha vā purimehi cuddasavattehi asaṅgahitāni vinayāgatāni sabbāni vattāni yathā dvāsīti vattāni, asīti vattāni eva vā honti, tathā saṅgahetvā ñātabbāni.

Saṃvaravinayoti sīlasaṃvaro satisaṃvaro ñāṇasaṃvaro khantisaṃvaro vīriyasaṃvaroti pañcavidhopi saṃvaro yathāsakaṃ saṃvaritabbānaṃ vinetabbānañca kāyaduccaritādīnaṃ saṃvaraṇato saṃvaro, vinayanato vinayoti vuccati. **Pahānavinayo**ti tadaṅgappahānaṃ vikkhambhanappahānaṃ samucchedappahānaṃ paṭippassaddhippahānaṃ nissaraṇappahānanti pañcavidhampi pahānaṃ, yasmā cāgaṭṭhena pahānaṃ, vinayanaṭṭhena vinayo, tasmā ''pahānavinayo''ti vuccati. **Samathavinayo**ti satta adhikaraṇasamathā. **Paññattivinayo**ti sikkhāpadameva. Tampi hi bhagavato sikkhāpadapaññattiyāva anuggahitaṃ hoti tabbhāve eva bhāvato. Saṅkhalikanayaṃ katvā dasakkhattuṃ yojanañca katvā yaṃ vuttanti sambandho. Tattha purimapurimapadassa anantarapadeneva yojitattā ayosaṅkhalikasadisanti ''saṅkhalikanaya''nti vuttaṃ. Dasasu padesu ekamekaṃ padaṃ tadavasesehi navanavapadehi yojitattā ''ekekapadamūlika''nti vuttaṃ.

Atthasataṃ dhammasatanti ettha yo hi so **parivāre** (pari. 334) yaṃ saṅghasuṭṭhu, taṃ saṅghaphāsūti ādiṃkatvā yaṃ saddhammaṭṭhitiyā, taṃ vinayānuggahāyāti pariyosānaṃ khaṇḍacakkavaseneva saṅkhalikanayo vutto, tasmiṃ ekamūlakanaye āgatabaddhacakkanayena yaṃ vinayānuggahāya, taṃ saṅghasuṭṭhūti idampi yojetvā baddhacakke kate purimapurimāni dasa dhammapadāni, pacchimapacchimāni dasa atthapadāni cāti vīsati padāni honti. Ekamūlakanaye pana ekasmiṃ vāre naveva atthapadāni labbhanti. Evaṃ dasahi vārehi navuti atthapadāni navuti dhammapadāni ca honti, tāni saṅkhalikanaye vuttehi dasahi atthapadehi dasahi dhammapadehi ca saddhiṃ yojitāni yathāvuttaṃ atthasataṃ dhammasatañca hontīti veditabbaṃ. Yaṃ panettha **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha ṭī. pārājikakaṇḍa 2.39) saṅkhalikanayepi ekamūlakanayepi paccekaṃ atthasatassa dhammasatassa yojanāmukhaṃ vuttaṃ, taṃ tathā siddhepi atthasataṃ dhammasatanti (pari. 334) gāthāya na sameti dve atthasatāni dve dhammasatāni cattāri niruttisatāni aṭṭha ñāṇasatānīti vattabbato. Tasmā idha vuttanayeneva atthasataṃ dhammasatanti vuttanti gahetabbaṃ. **Dve ca niruttisatānī**ti atthajotikānaṃ niruttīnaṃ vasena niruttisataṃ, dhammabhūtānaṃ niruttīnañca vasena niruttisatanti dve niruttisatāni. **Cattāri ca ñāṇasatānī**ti atthasate ñāṇasataṃ, dhammasate ñāṇasataṃ, dvīsu niruttisatesu dve ñāṇasatānīti cattāri ñāṇasatāni. **Atirekānayanattho**ti avuttasamuccayattho.

Paṭhamapaññattikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Sudinnabhāṇavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Makkaṭīvatthukathāvaṇṇanā

40. **Pacuratthe hi vattamānavacana**nti ekadā paṭisevitvā pacchā anoramitvā divase divase sevanicchāya vattamānattā sevanāya abhāvakkhaṇepi iha mallā yujjhantītiādīsu viya abbocchinnataṃ bāhullavuttitañca upādāya paṭisevatīti vattamānavacanaṃ katanti attho. **Āhiṇḍantā**ti vicarantā.

41. **Sahoḍḍhaggahito**ti sabhaṇḍaggahito, ayameva vā pāṭho. **Taṃ sikkhāpadaṃ tatheva hotī**ti manussāmanussādipuggalavisesaṃ kiñci anupādiyitvā sāmaññato ''yo pana bhikkhu methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā''ti (pārā. 39) vuttattā manussāmanussatiracchānagatānaṃ itthipurisapaṇḍakaubhatobyañjanānaṃ tiṃsavidhepi magge methunaṃ sevantassa taṃ sikkhāpadaṃ mūlacchejjakaraṃ hoti evāti adhippāyo. Etena yaṃ anupaññattimūlapaññattiyā eva adhippāyappakāsanavasena subodhatthāya vatthuvasena pavattānaṃ visesatthajotakavasenāti dassitaṃ hoti. **Āmasanaṃ** āmaṭṭhamattaṃ. Tato daḷhataraṃ **phusanaṃ. Ghaṭṭanaṃ** pana tato daḷhataraṃ katvā sarīrena sarīrassa saṅghaṭṭanaṃ. **Taṃ sabbampī**ti anurāgena pavattitaṃ dassanādisabbampi.

42. **Pāṇātipātā**disacittakasikkhāpadānaṃ **surāpānā**diacittakasikkhāpadānañca (pāci. 326 ādayo) ekeneva lakkhaṇavacanena lokavajjataṃ dassetuṃ ''yassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajjaṃ nāmā''ti vuttaṃ. Tattha **sacittakapakkhe**ti idaṃ kiñcāpi acittakasikkhāpadaṃ sandhāyeva vattuṃ yuttaṃ tasseva sacittakapakkhasambhavato, tathāpi sacittakasikkhāpadānampi asañcicca caṅkamanādīsu loke pāṇaghātavohārasambhavena acittakapakkhaṃ parikappetvā ubhinnampi sacittakācittakasikkhāpadānaṃ sādhāraṇavasena ''sacittakapakkhe''ti vuttaṃ. Itarathā sacittakasikkhāpadānaṃ imasmiṃ vākye lokavajjatālakkhaṇaṃ na vuttaṃ siyā. ''Sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā''ti vutte pana sacittakasikkhāpadānaṃ cittaṃ akusalameva, itaresaṃ sacittakapakkheyeva akusalaniyamo, na acittakapakkhe. Tattha pana yathāsambhavaṃ kusalaṃ vā siyā, akusalaṃ vā, abyākataṃ vāti ayamattho sāmatthiyato sijjhatīti veditabbaṃ. **Sacittakapakkhe**ti vatthuvītikkamavijānanacittena sacittakapakkheti gahetabbaṃ, na paṇṇattivijānanacittena tathā sati sabbasikkhāpadānampi lokavajjatāpasaṅgato. ''Paṭikkhittamidaṃ kātuṃ na vaṭṭatī''ti jānantassa hi paṇṇattivajjepi anādariyavasena paṭighacittameva uppajjati, tasmā idaṃ vākyaṃ niratthakameva siyā sabbasikkhāpadānipi lokavajjānīti ettakamattasseva vattabbatāpasaṅgato.

Ettha ca sacittakapakkheyeva cittaṃ akusalanti niyamassa akatattā surāpānādīsu acittakapakkhe cittaṃ akusalaṃ na hotevāti na sakkā niyametuṃ, kevalaṃ pana sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, na kusalādīti evamettha niyamo sijjhati, evañca surāti ajānitvā pivantānampi akusalacitteneva pānaṃ gandhavaṇṇakādibhāvaṃ ajānitvā limpantīnaṃ bhikkhunīnaṃ vināpi akusalacittena limpanañca, ubhayatthāpi āpattisambhavo ca samatthito hoti. Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.42) ''sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti vacanato acittakassa vatthuajānanavasena acittakapakkhe cittaṃ akusalamevāti ayaṃ niyamo natthīti viññāyatī''ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ. Acittakesu hi terasasu lokavajjesu surāpānasseva acittakapakkhepi akusalacittaniyamo, na itaresaṃ dvādasannaṃ akusalādicittenāpi āpajjitabbato. Yaṃ pana evaṃ kenaci anicchamānaṃ saddatopi apatīyamānamimaṃ niyamaṃ parādhippāyaṃ katvā dassetuṃ ''yadi hi acittakassa acittakapakkhepi cittaṃ akusalameva siyā, sacittakapakkheti idaṃ visesanaṃ niratthakaṃ siyā''tiādi vuttaṃ, taṃ niratthakameva evaṃ niyamassa kenaci anadhippetattā. Na hi koci saddasatthavidū niyamaṃ icchati, yena sacittakapakkheti idaṃ visesanaṃ niratthakaṃ siyātiādi vuttaṃ bhaveyya, kintu sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva, acittakapakkhe pana cittaṃ aniyataṃ akusalameva vā siyā, kusalādīsu vā aññataranti evameva icchati. Tena **sacittakapakkhe**ti visesanampi sātthakaṃ siyā. Acittakasikkhāpadānaṃ sacittakapakkhesu akusalaniyamena lokavajjatā ca sijjhati. Tesu ca surāpānasseva acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca, itaresaṃ pana sacittakapakkhe evāti vādopi na virujjhatīti na kiñcettha anupapannaṃ nāma.

Yaṃ panettha ''surāti ajānitvā pivantassa…pe… vināpi akusalacittena āpattisambhavato…pe… surāpānādiacittakasikkhāpadānaṃ lokavajjatā na siyā''tiādi vuttaṃ. Yañca tamatthaṃ sādhetuṃ **gaṇṭhipadesu** āgatavacanaṃ dassetvā bahuṃ papañcitaṃ, taṃ na sārato paccetabbaṃ aṭṭhakathāhi viruddhattā. Tathā hi ''vatthuajānanatāya cettha acittakatā veditabbā akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā''ti vuttaṃ. Yañcetassa ''sacittakapakkhe akusaleneva pātabbato lokavajjatā''ti vuttaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ, taṃ na sundaraṃ. ''Sacittakapakkhe cittaṃ akusalamevā''ti sabbesaṃ lokavajjānaṃ idheva pārājikaṭṭhakathāya sāmaññato vatvā surāpānasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ ''akusaleneva pātabbatāyā''ti evaṃ acittakapakkhepi akusalacittatāya visesetvā vuttattā. Na hi ''sāmaññato idha vuttova attho puna **surāpānaṭṭhakathāyampi** vutto''ti sakkā

vattuṃ vuttasseva puna vacane payojanābhāvā, tadaññesupi acittakalokavajjesu vattabbatāpasaṅgato ca, nāpi ekattha vutto nayo tadaññesupi ekalakkhaṇatāya vutto eva hotīti ''surāpānasikkhāpadeyeva (pāci. 326 ādayo) vutto''ti sakkā vattuṃ acittakalokavajjānaṃ sabbapaṭhame uyyuttasikkhāpadeyeva (pāci. 311 ādayo) vattabbato, surāpānasikkhāpadeyeva vā vatvā eseva nayo sesesu acittakalokavajjesupīti atidisitabbato ca.

Apica vuttamevatthaṃ vadantena ''sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāyā''ti pubbe vuttakkameneva vattabbaṃ sandehādivigamatthattā puna vacanassa. Sikkhāpadavisaye ca visesitabbaṃ visesetvāva vuccati, itarathā āpattānāpattādibhedassa duviññeyyattā. Tathā hi **bhikkhunīvibhaṅgaṭṭhakathāyaṃ** ''vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā''ti giraggasamajjādīnaṃ sacittakapakkhe eva lokavajjatā akusalacittatā ca visesetvā vuttā, na evaṃ surāpānassa. Tassa pana pakkhadvayassāpi sādhāraṇavasena ''akusaleneva pātabbatāyā''ti vuttaṃ, na pana ''sacittakapakkhe''ti visesetvā. Tasmā idaṃ surāpānaṃ sacittakācittakapakkhadvayepi lokavajjaṃ akusalacittañcāti dassetumeva ''akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā''ti visuṃ vuttanti suṭṭhu sijjhati. Eteneva yaṃ **sāratthadīpaniyaṃ** ''sacittakapakkhe akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā''ti vuttassa imasseva adhippāyassa paṭipādakametanti saññāya iminā eva hi adhippāyena aññesupi lokavajjesu acittakasikkhāpadesu akusalacittatā eva vuttā, na pana ticittatā. Teneva **bhikkhunīvibhaṅgaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ ''giraggasamajjaṃ cittāgārasikkhāpadaṃ saṅghāṇi itthālaṅkāro gandhavaṇṇako vāsitakapiññāko bhikkhunīādīhi ummaddanaparimaddanānīti imāni dasa sikkhāpadāni acittakāni akusalacittāni, ayaṃ panettha adhippāyo vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cā''ti vuttaṃ, tampi paṭisiddhaṃ hoti tabbiparītasseva atthassa yathāvuttanayena sādhanato. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi cittaṃ akusalamevāti imaṃ visesaṃ dassetumeva idaṃ vacanaṃ vuttanti gahetabbaṃ. Ayañhettha attho vatthuajānanatāya cetthāti ettha ca-kāro visesatthajotako apicāti iminā samānattho. Tasmā yadidaṃ aññesu acittakalokavajjesu vināpi cittena āpajjitabbattā acittakāni, citte pana sati akusaleneva āpajjitabbattā lokavajjāni ceva akusalacittāni cāti lokavajjatāya akusalacittatāya ca lakkhaṇaṃ vuccati, taṃ ettha surāpānasikkhāpade nāgacchati, idha pana viseso atthīti vuttaṃ hoti. So kataroti ce? Vatthuajānanatāya eva vatthujānanacittena vināpi āpajjitabbatāya eva acittakatā veditabbā, natthettha acittakatāya viseso. Kintu vatthuajānanasaṅkhātaacittakapakkhepi akusalacitteneva surāmerayassa ajjhoharitabbatāyāti imassa sikkhāpadassa sacittakapakkhepi acittakapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca veditabbāti ayamettha viseso. Idha hi ''citte pana satī''ti avisesetvā ''akusalenevā''ti sāmaññato vuttattā ubhayapakkhepi lokavajjatā akusalacittatā ca siddhāti veditabbā. Teneva **paramatthajotikāya** (khu. pā. aṭṭha. 2.pacchimapañcasikkhāpadavaṇṇanā) khuddakaṭṭhakathāya sikkhāpadavaṇṇanāya ''surāmerayamajjapamādaṭṭhānaṃ kāyato ca kāyacittato cāti dvisamuṭṭhāna''nti vuttaṃ. Surāti jānanacittābhāveneva hettha cittaṅgavirahito kevalopi kāyo ekasamuṭṭhānaṃ vutto, tasmiñca ekasamuṭṭhānakkhaṇepi yāya cetanāya pivati, sā ekantaakusalā eva hoti. Teneva tattheva aṭṭhakathāyaṃ ''paṭhamā cettha pañca ekantaakusalacittasamuṭṭhānattā pāṇātipātādīnaṃ pakativajjato veramaṇiyo, sesā paṇṇattivajjato''ti evaṃ pañcannampi sāmaññato akusalacittatā lokavajjatāsaṅkhātā pakativajjatā ca vuttā. Aṅgesu ca jānanaṅgaṃ na vuttaṃ. Tathā hi ''surāmerayamajjapamādaṭṭhānassa pana surādīnaṃ aññataraṃ hoti madanīyaṃ, pātukāmatācittañca paccupaṭṭhitaṃ hoti, tajjañca vāyāmaṃ āpajjati, pīte ca pavisatīti imāni cattāri aṅgānī''ti vuttaṃ, na pana surāti jānanaṅgena saddhiṃ pañcāti. Yadi hi surāti jānanampi aṅgaṃ siyā, avassameva taṃ vattabbaṃ siyā, na ca vuttaṃ. Yathā cettha, evaṃ aññāsupi **suttapiṭakādiaṭṭhakathāsu** katthaci jānanaṅgaṃ na vuttaṃ. Tasmā ''akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā''ti imassa aṭṭhakathāpāṭhassa acittakapakkhepi ''akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā''ti evameva atthoti niṭṭhamettha gantabbaṃ.

Apica yaṃ **gaṇṭhipadesu** ''etaṃ sattaṃ māressāmīti tasmiṃyeva padese nipannaṃ aññaṃ mārentassa pāṇasāmaññassa atthitāya yathā pāṇātipāto hoti, evaṃ etaṃ majjaṃ pivissāmīti aññaṃ majjaṃ pivantassa majjasāmaññassa atthitāya akusalameva hoti, yathā pana kaṭṭhasaññāya sappaṃ ghātentassa pāṇātipāto na hoti, evaṃ nāḷikerapānasaññāya majjaṃ pivantassa akusalaṃ na hotī''ti pāṇātipātena saddhiṃ sabbathā samānattena upametvā vuttaṃ, taṃ ativiya ayuttaṃ sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ pāṇātipātādiakusalānañca aññamaññaṃ samānatāya niyamābhāvā. Pāṇātipāto hi pariyāyenāpi sijjhati, na tathā adinnādānaṃ. Taṃ pana āṇattiyāpi sijjhati, na ca methunādīsu. Tasmā payogaṅgādīhipi bhinnānameva saṃsaṭṭhaṃ sabbathā samīkaraṇaṃ ayuttameva. ''Pāṇātipāto viya adinnādānamethunādīnipi pariyāyakathādīhi sijjhantī''ti kenaci vutte taṃ kinti na gayhati tathā vacanābhāvāti ce? Idhāpi ''tathā pāṇātipātasadisaṃ surāpāna''nti vacanābhāvā idampi na gahetabbameva. Kiñci aṭṭhakathāvacaneneva siddhamevatthaṃ paṭibāhantena vinayaññunā suttasuttānulomādīhi tassa virodhaṃ dassetvā paṭibāhetabbaṃ, na pana payogaṅgādīhi accantavibhinnena sikkhāpadantarena saha samīkaraṇamattena. Na hi ''surāti ajānitvā pivantassāpi akusalamevā''ti ettha suttādivirodho atthi, vinayapiṭake tāva etassa atthassa viruddhaṃ suttādikaṃ na dissati, nāpi suttapiṭakādīsu.

Yaṃ panettha keci vadanti ''manopubbaṅgamā dhammāti (dha. pa. 1, 2) vuttattā sabbāni akusalāni pubbe vītikkamavatthuṃ jānantasseva hontī''ti. Taṃ tesaṃ suttādhippāyānabhiññātameva pakāseti. Na hi ''manopubbaṅgamā dhammā''ti idaṃ vacanaṃ pubbe vītikkamavatthuṃ jānantasseva akusalā dhammā uppajjantīti imamatthaṃ dīpeti, atha kho kusalākusalā dhammā uppajjamānā uppādapaccayaṭṭhena pubbaṅgamabhūtaṃ sahajātacittaṃ nissāyeva uppajjanti, na vinā cittenāti imamatthaṃ dīpeti. Na hettha ''surāti ajānitvā pivantassa akusalamevā''ti vutte sahajātacittaṃ vināpi lobhādiakusalacetasikā dhammā uppajjantīti ayamattho āpajjati. Yena taṃ nisedhāya idaṃ suttaṃ āharaṇīyaṃ siyā, abhidhammavirodhopettha natthi pubbe nāmajātiādivasena ajānantasseva pañcaviññāṇavīthiyaṃ kusalākusalajavanuppattivacanato.

Apica bālaputhujjanānaṃ chasu dvāresu uppajjamānāni javanāni yebhuyyena akusalāneva uppajjanti. Kusalāni pana tesaṃ kalyāṇamittādiupanissayabalena appakāneva uppajjanti, tuṇhībhūtānampi niddāyitvā supinaṃ passantānampi uddhaccādiakusalajavanasseva yebhuyyappavattito kusalākusalavirahitassa javanassa tesaṃ abhāvā. Akusalā hi visayānuguṇaṃ vāsanānuguṇañca yathāpaccayaṃ samuppajjanti, tattha kiṃ pubbe jānanājānananibaddhena. Ye pana jānanādiaṅgasampannā pāṇātipātādayo, ye ca jānanādiṃ vināpi sijjhamānā surāpānamicchādiṭṭhiādayo, te te tathā tathā yāthāvato ñatvā sammāsambuddhena niddiṭṭhā, tesañca yathāniddiṭṭhavasena gahaṇe ko nāma abhidhammavirodho. Evaṃ suttādivirodhābhāvato, aṭṭhakathāya ca vuttattā yathāvuttavasenevettha attho gahetabbo. Yadi evaṃ kasmā ''sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedaṃ āpajjati, na ajānitvā''ti aṭṭhakathāyaṃ vuttanti? Nāyaṃ doso sīlabhedassa bhagavato āṇāyattattā ukkhittānuvattikādīnaṃ sīlabhedo viya. Na hi tāsaṃ akusaluppattiyā eva sīlabhedo hoti saṅghāyattasamanubhāsanānantareyeva vihitattā. Evamidhāpi jānitvā pivane eva vihito, na ajānitvā pivane. Añño hi sikkhāpadavisayo, añño akusalavisayo. Teneva sāmaṇerānaṃ purimesu pañcasu sikkhāpadesu ekasmiṃ bhinne sabbānipi sikkhāpadāni bhijjanti. Akusalaṃ pana yaṃ bhinnaṃ, tena ekeneva hoti, nāññehi. Tasmā sāmaṇerassa ajānitvā pivantassa sīlabhedābhāvepi kammapathappattaṃ akusalamevāti gahetabbaṃ.

Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sāratthа. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.42) ''sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṃ natthi, akusalaṃ pana hotī''ti kehici vuttavacanaṃ ''taṃ tesaṃ matimatta''nti paṭikkhipitvā ''bhikkhuno ajānitvāpi bījato paṭṭhāya majjaṃ pivantassa pācittiyaṃ. Sāmaṇero jānitvā pivanto sīlabhedaṃ āpajjati, na ajānitvāti ettakameva hi aṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ, akusalaṃ pana hotīti na vutta''nti tattha kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ akāraṇaṃ. Na hi aṭṭhakathāyaṃ sāmaṇerānaṃ jānitvā pivane eva sīlabhedo, na ajānitvāti sīlabhedakathanaṭṭhāne akusalaṃ pana hotīti avacanaṃ ajānanapakkhe akusalābhāvassa kāraṇaṃ hoti, tattha pasaṅgābhāvā, vattabbaṭṭhāne eva ''akusaleneva pātabbatāya lokavajjatā''ti vuttattā ca. Na ca te ''akusalaṃ pana hotī''ti vadantā ācariyā imaṃ sāmaṇerānaṃ sīlabhedappakāsakaṃ khandhakaṭṭhakathāpāṭhameva gahetvā avocuṃ, yena ''ettakameva aṭṭhakathāyaṃ vutta''nti vattabbaṃ siyā, atha kho surāpānaṭṭhakathāgataṃ suttapiṭakaṭṭhakathāgatañca anekavidhaṃ vacanaṃ, mahāvihāravāsīnaṃ paramparopadesañca gahetvā avocuṃ. Bhinnaladdhikānaṃ abhayagirikādīnaṃ matañhetaṃ, yadidaṃ jānitvā pivantasseva akusalanti gahaṇaṃ. Tasmā yaṃ vuttaṃ kehici ''sāmaṇerassa surāti ajānitvā pivantassa pārājikaṃ natthi, akusalaṃ pana hotī''ti, taṃ suvuttanti gahetabbaṃ.

Yañca **sāratthadīpaniyaṃ** (sāratthа. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.42) ''ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṃ surā na pavisati kammapathappattaakusalacitteneva pātabbato''ti kehici vuttavacanaṃ ''na sundara''nti paṭikkhipitvā ''bodhisatte kucchigate bodhisattamātu sīlaṃ viya hi idampi ariyasāvakānaṃ dhammatāsiddhanti veditabba''nti vatvā dhammatāsiddhattaṃyeva samatthetuṃ ''bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi neva pāṇaṃ hanati, na suraṃ pivati. Sace pissa surañca khīrañca missetvā mukhe pakkhipanti, khīrameva pavisati, na surā. Yathā kiṃ? Yathā koñcasakuṇānaṃ khīramissake udake khīrameva pavisati, na udakaṃ. Idaṃ yonisiddhanti ce, idampi dhammatāsiddhanti veditabba''nti idaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ dassitaṃ, tampi na yuttameva. Yathā hi bodhisattamātu sīlaṃ viya ariyasāvakānaṃ dhammatāsiddhanti ettha bodhisattamātu dhammatā nāma bodhisattassa ca attano ca pāramitānubhāvena akusalānuppattiniyamo eva. Tathā ariyasāvakānampi bhavantare pāṇātipātādīnaṃ dasannaṃ kammapathānaṃ aññesañca apāyahetukānaṃ akusalānaṃ accantappahāyakassa maggassa ānubhāvena taṃtaṃsīlavītikkamahetukassa akusalassa anuppattiniyamo eva dhammatā. Na hi sabhāvavādīnaṃ dhammatā viya ahetukatā idha dhammatā nāma. Yathā vā evaṃdhammatānaye kāraṇassa bhāve abhāve ca kāriyassa bhāvo abhāvo ca dhammatā, na ahetuappaccayābhāvābhāvo, evamidhāpi pāṇātipātādikammapathānaṃ hetubhūtassa kilesassa accantābhāvena tesaṃ abhāvo, tadavasesānaṃ akusalānaṃ hetuno bhāvena bhāvo ca dhammatā, na ahetukatā. Tasmā apāyahetuno rāgassa abhāveneva ariyānaṃ ajānitvāpi surāya anajjhoharaṇanti suvuttamevidaṃ kehici ''ajānitvā pivantassāpi sotāpannassa mukhaṃ surā na pavisati kammapathappattaakusalacitteneva pātabbato''ti, taṃ kena hetunā na sundaraṃ jātanti na ñāyati, dhammatāsiddhanti vā kathanena kathaṃ taṃ paṭikkhittanti.

Yampi **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ** (dī. ni. aṭṭha. 1.352) ''surañca khīrañca missetvā…pe… idaṃ dhammatāsiddha''nti vacanaṃ, tampi surāpānassa acittakapakkhepi akusalacittaññeva sādheti. Tathā hi ''bhavantarepi hi ariyasāvako jīvitahetupi pāṇaṃ na hanati, nādinnaṃ ādiyati…pe… na suraṃ pivatī''ti vutte ''purimānaṃ tāva catunnaṃ kammapathānaṃ sacittakattā viramaṇaṃ sukaraṃ, pacchimassa pana surāpānassa acittakattā kathaṃ viramaṇaṃ bhaveyyā''ti codanāsambhavaṃ manasikatvā vatthuajānanavasena acittakattepi yasmā kammapathappattaakusaleneva surā ajjhoharitabbā, tādisī ca akusalappavatti ariyasāvakassa maggeneva hatā, tasmāssa paragalaṃ surāya pavisanaṃ natthīti atthato gamyamānatthaṃ parihāravacanaṃ vadatā ''sace pissa surañca khīrañcā''tiādi vuttaṃ. Tattha khīrameva pavisati, na surāti idaṃ surāya sabbathāpi paragalappavesābhāvadassanaparaṃ, na pana surāmissakhīrassa surāya viyojanasāmatthiyadassanaparaṃ. Ayañhettha adhippāyo – yadi hi surāmisse khīre kiñci paviseyya, khīrameva paviseyya, na surā. Khīre pana surāya aviyutte na kiñci pavisatīti. **Idaṃ yonisiddha**nti udakassa mukhe appavisanaṃ yonisiddhaṃ. Yonīti cettha jāti adhippetā. Tasmā koñcajātikānaṃ mukhatuṇḍasaṅkhātānaṃ rūpadhammānaṃ khīramissaudakajjhoharaṇahetuttābhāvena taṃ appavisanaṃ siddhanti attho. Idampi hi khīramissāya surāya khīre pavisantepi paragalāpavisananti. **Dhammatāsiddha**nti ariyasāvakassa arūpadhammānaṃ surāpivanahetubhūtakilesasahitattābhāvasaṅkhātāya dhammatāya siddhaṃ. Evamettha acittakapakkhepi surāya akusalacitteneva pātabbato ariyasāvakānaṃ apivanaṃ samatthitanti veditabbaṃ. Athāpi siyā ajānanapakkhe

akusalacittena vināva pātabbattepi surāya apivanaṃ ariyānaṃ dhammatāti samatthanaparametanti, taṃ na, aṭṭhakathāvacanantarehi virujjhanato. Yathā hi vacanantarehi na virujjhati, tathāyeva attho gahetabbo.

Apica pāṇātipātādīnaṃ pañcannaṃ kammapathānaṃ bhavantarepi akaraṇaṃ ariyānaṃ dhammatāsīlameva, tesañca yadi sacittakataṃ samānaṃ. Surāpānaṃ viya itarānipi cattāri ajānantenāpi ariyasāvakena na kattabbāni siyuṃ, tathā ca ajānantānaṃ ariyānaṃ kusalābyākatacittehipi viramaṇaparamāraṇaparasantakagahaṇādīsu kāyavacīpavatti na sampajjeyya, no ce sampajjati, cakkhupālattherassa caṅkamanena pāṇaviyogassa, uppalavaṇṇattheriyā balakkārena maggenamaggaphusanassa ca pavattattā. Tasmā surāpānassa acittakapakkhepi akusaleneva pātabbatāya surā ariyānaṃ paragalaṃ na pavisatīti visesetvā vuttanti veditabbaṃ.

Nanu vatthuṃ jānantasseva sabbe kammapathā vuttāti? Na, micchādiṭṭhiyā viparītaggahaṇeneva pavattattā. Kathañhi nāma asabbaññuṃ sabbaññuto, aniccādiṃ niccādito ca gahaṇantī diṭṭhi vatthuṃ vijānāti. Yadi hi jāneyya, micchādiṭṭhiyeva na siyā. Sā ca kammapathesu gaṇitāti kuto jānantasseva kammapathappavattiniyamo. Atha sabbaññuṃ sabbaññūti gaṇhantīpi ''ayaṃ satto''ti tassa sarūpaggahaṇato diṭṭhipi vatthuṃ vijānātīti ce? Na, surāpānassapi ''ayaṃ na surā''ti sarūpaggahaṇassa samānattā. ''Aya''nti ca vatthuparāmasanepi ''surā''ti visesavijānanābhāvā na jānātīti ce? ''Aya''nti puggalattaṃ jānantīpi ''asabbaññū''tipi visesajānanābhāvā diṭṭhipi vatthuṃ na jānātīti samānameva. Evañhi tesaṃ buddhāti ahitoti ahitaṃ vā pūraṇakassapādiṃ hito paṭighassa vā anunayassa vā uppādanepi eseva nayo. Vipallāsapubbakañhi sabbaṃ akusalaṃ.

Apica surāya pīyamānāya niyamena akusaluppādanaṃ sabhāvo pītāya viya. Khīrādisaññāya pītasurassa puggalassa mātubhaginiādīsupi rāgadosādiakusalappabandho vatthusabhāveneva uppajjati, evaṃ pīyamānakkhaṇepi tikhiṇo rāgo uppajjateva, teneva sāgatattherassa ajānitvā pivanakāle pañcābhiññādijhānaparihāni, pacchā ca buddhādīsu agāravādiakusalappabandho yāva surāvigamā pavattittha. Teneva bhagavāpi tassa agāravādiakusalappavattidassanamukhena surādosaṃ pakāsetvā sikkhāpadaṃ paññapesi. Na hi pañcanīvaraṇuppattiṃ vinā jhānaparihāni hoti. Tasmā ajānantassāpi surā pīyamānā pītā ca attano sabhāveneva akusaluppādikāti ayamattho sāgatattherassa jhānaparihāniyā anvayatopi, ariyānaṃ kilesābhāvena mukhena surāya appavesasaṅkhātabyatirekatopi sijjhatīti niṭṭhamettha gantabbaṃ, evaṃ gahaṇameva hi vibhajjavādīmatānusāraṃ.

Yaṃ pana ''jānitvā pivantasseva akusala''nti gahaṇaṃ, taṃ bhinnaladdhikānaṃ abhayagirikādīnameva mataṃ, taṃ pana gaṇṭhipadakārakādīhi ''paravādo''ti ajānantehi attano matiyā saṃsanditvā likhitaṃ vibhajjavādīmaṇḍalampi pavisitvā yāvajjatanā sāsanaṃ dūseti, purāpi kira **imasmimpi damiḷaraṭṭhe** koci bhinnaladdhiko nāgaseno nāma thero kuṇḍalakesīvatthuṃ paravādamathananayadassanatthaṃ damiḷakabbarūpena kārento ''imaṃ surāpānassa jānitvāva pivane akusalanayaṃ, aññañca desakālādibhedena anantampi ñeyyaṃ sabbaññutaññāṇaṃ salakkhaṇavaseneva ñātuṃ na sakkoti ñāṇena paricchinnattena ñeyyassa anantattahānippasaṅgato. Aniccādisāmaññalakkhaṇavaseneva pana ñātuṃ sakkotī''ti ca, ''paramatthadhammesu nāmarūpantiādibhedo viya puggalādisammutipi visuṃ vatthubhedo evā''ti ca evamādikaṃ bahuṃ viparītatthanayaṃ kabbākārassa kavino upadisitvā tasmiṃ pabandhe kāraṇābhāsehi satiṃ sammohetvā pabandhāpesi, tañca kabbaṃ nissāya imaṃ bhinnaladdhikamataṃ idha vibhajjavādīmate sammissaṃ ciraṃ pavattittha. Taṃ pana pacchā ācariyabuddhappiyamahātherena bāhirabbharikaṃ diṭṭhijālaṃ vighāṭetvā idha parisuddhaṃ sāsanaṃ patiṭṭhāpentena sodhitampi **sāratthadīpaniyā** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.42) vinayaṭīkāya surāpānassa sacittakapakkheyeva cittaṃ akusalanti samatthanavacanaṃ nissāya kehici vipallattacittehi puna ukkhittasiraṃ jātaṃ, tañca mahātherehi vinicchinitvā gārayhavādaṃ katvā madditvā laddhigāhake ca bhikkhū viyojetvā dhammena vinayena satthusāsanena cireneva vūpasamitaṃ. Tenevettha mayaṃ evaṃ vitthārato idaṃ paṭikkhipimha ''mā aññepi vibhajjavādino ayaṃ laddhi dūsesī''ti. Tasmā idha vuttāni avuttāni ca kāraṇāni suṭṭhu sallakkhetvā yathā āgamavirodho na hoti, tathā attho gahetabbo.

Sesanti yassa vatthuvijānanacittena sacittakapakkhepi cittaṃ akusalamevāti niyamo natthi, taṃ sabbanti attho. **Rundhantī**ti ''tiracchānagatitthiyā doso natthī''tiādinā anāpattiyā lesaggahaṇaṃ nivārentī. **Dvāraṃ pidahantī**ti ''tañca kho manussitthiyā''tiādinā (pārā. 41) lesaggahaṇassa kāraṇasaṅkhātaṃ dvāraṃ pidahantī. **Sotaṃ pacchindamānā**ti tadubhayalesaggahaṇadvārānaṃ vasena avicchinnaṃ vītikkamasotaṃ pacchindamānā. **Gāḷhataraṃ karontī**ti yathāvuttehi kāraṇehi paṭhamapaññattisiddhaṃ āpattiññeva daḷhaṃ karontī, anāpattiyā okāsaṃ adadamānāti attho. Sā ca yasmā vītikkamābhāve, avisayatāya abbohārike vītikkame ca lokavajjepi sithilaṃ karontī uppajjati, tasmā tathā uppattiṃ uppattikāraṇañca dassento āha **aññatra adhimānā**tiādi. Aññatra adhimānāti imissā anupaññattiyā ''vītikkamābhāvā''ti kāraṇaṃ vuttaṃ. Aññatra supinantāti imissā ''abbohārikattā''ti kāraṇaṃ vuttaṃ. Tattha **vītikkamābhāvā**ti pāpicchāya avijjamānassa uttarimanussadhammassa vijjamānato pakāsanavasappavattavisaṃvādanādhippāyasaṅkhātassa vītikkamassa abhāvato. Adhimānikassa hi anadhigate adhigatasaññitāya yathāvuttavītikkamo natthi. **Abbohārikattā**ti ''atthesā, bhikkhave, cetanā, sā ca kho abbohārikā''ti (pārā. 235) vacanato mocanassādacetanāya upakkamanassa ca vijjamānattepi thinamiddhena abhibhūtatāya avasattena abbohārikattā, āpattikāraṇavohārābhāvāti attho. **Vā**-saddo cettha samuccayattho daṭṭhabbo, ''abbohārikattā cā''ti vā pāṭho. **Vuttā**ti duvidhāpi cesā anupaññatti anāpattikarā vuttāti adhippāyo.

Akate vītikkameti āpadāsupi bhikkhūhi sikkhāpadavītikkame akate, kukkuccā na bhuñjiṃsūtiādīsu viya vītikkamaṃ akatvā bhikkhūhi attano dukkhuppattiyā ārocitāyāti attho. **Sithilaṃ karontī**ti paṭhamaṃ sāmaññato baddhasikkhāpadaṃ mocetvā attano visaye anāpattikaraṇavasena sithilaṃ karontī. **Dvāraṃ dadamānā**ti anāpattiyā dvāraṃ dadamānā. **Aparāparampi anāpattiṃ kurumānā**ti dinnena tena dvārena uparūpari anāpattibhāvaṃ dīpentī. Paññattepi sikkhāpade udāyinā ''muhuttikāya vesiyā na doso''ti lesena vītikkamitvā **sañcarittāpajjanavatthusmiṃ** (pārā. 296 ādayo) paññattattā ''kate vītikkame''ti vuttaṃ. **Paññattigatikā**ti atthato mūlapaññattiyevāti adhippāyo.

Makkaṭīvatthukathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Santhatabhāṇavāro

Vajjiputtakavatthukathāvaṇṇanā

43-44. Vajjiputtakavatthukathāya **pāḷiyaṃ** ''vesālikā…pe… methunaṃ dhammaṃ paṭiseviṃsū''ti ettha te ñātikulaṃ gantvā gihiliṅgaṃ gahetvā ''gihibhūtā maya''nti saññāya methunaṃ paṭiseviṃsūti gahetabbaṃ, tenāha **ñātibyasanenapi phuṭṭhā**tiādi. Ñātīnaṃ vināso rājadaṇḍādikāraṇena hotīti āha **rājadaṇḍa**iccādi. Dhaññahiraññadāsidāsagomahiṃsādidhanāni **bhogā** nāma, tesampi rājadaṇḍādināva vināsoti āha ''esa nayo dutiyapadepī''ti. Na sabbaññubuddhotiādinā tīsu vatthūsu appasannāva sāsane abhabbāti saññāya attano bhabbataṃ pakāsentā **na mayan**tiādimāhaṃsūti veditabbaṃ. ''Aṭṭhatiṃsārammaṇesū''ti **pāḷiyaṃ** anāgate ālokākāsakasiṇe vajjetvā vuttaṃ, tehi pana saddhiṃ cattālīsa honti. **Vibhattā kusalā dhammā**ti ''imasmiṃ ārammaṇe idaṃ hotī''ti vibhāgaso dassitā saupacārajjhānā mahaggatakusalā dhammā. **Gihipalibodha**nti sahasokitādivasena gihīsu byāvaṭataṃ. **Āvāsapalibodha**nti senāsanesu navakammādivasena niccabyāvaṭataṃ. Dupparİccāgānaṃ imesaṃ dvinnaṃ palibodhānaṃ vasena sabbepi palibodhā saṅgahitā evāti veditabbaṃ.

Yenāti kāraṇena. **Asaṃvāso**ti idaṃ tasmiṃ attabhāve kenacipi pariyāyena bhikkhu hutvā bhikkhūhi saddhiṃ saṃvāsaṃ nārahatīti imamatthaṃ sandhāya vuttanti āha ''asaṃvāso''ti. **Paññattaṃ samūhaneyyā**ti ''so āgato na pabbājetabbo''ti avatvā ''na upasampādetabbo''ti ettakasseva vuttattā pārājikassa sāmaṇerabhūmi anuññātāti viññāyati, tenāha **sāmaṇerabhūmiyaṃ pana ṭhito**tiādi. ''Yo pana bhikkhū''ti vuttattā (pārā. 39) paccakkhātasikkho yasmā bhikkhu na hoti, methunasevane ca pārājikaṃ nāpajjati, tasmāssa ''āgato upasampādetabbo''ti upasampadaṃ anujānanto pārājikaṃ na samūhanati nāma, tenāha ''bhikkhubhāve ṭhatvā avipannasīlatāyā''ti. **Uttamatthaṃ** arahattaṃ, nibbānameva vā.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanā

45. **Nīharitvā**ti pāḷito uddharitvā, tathā hi ''pañcahupāli, aṅgehi samannāgatena bhikkhunā nānuyuñjitabbaṃ. Katamehi pañcahi? Suttaṃ na jānāti, suttānulomaṃ na jānātī''tiādipāḷito suttaṃ suttānulomañca nīhariṃsu. ''Anāpatti evaṃ amhākaṃ ācariyānaṃ uggaho paripucchāti bhaṇatī''ti evamādito ācariyavādaṃ. ''Āyasmā upāli evamāha – 'anāpatti, āvuso, supinantenā'ti'' evamādito attano matiṃ nīhariṃsu, sā ca therassa attanomati suttena saṅgahitattā suttaṃ jātaṃ, evamaññāpi suttādīhi saṅgahitāva gahetabbā, netarāti veditabbaṃ. Atha vā **nīharitvā**ti vibhajitvā sāṭṭhakathaṃ sakalaṃ vinayapiṭakaṃ suttādīsu catūsu padesesu pakkhipitvā catudhā vibhajitvā vinayaṃ pakāsesuṃ tabbinimuttassa abhāvāti adhippāyo. **Vutta**nti nāgasenattherena **milindapañhe** vuttaṃ. Kaṇṭhādivaṇṇuppattiṭṭhānakaraṇādīhi āharitvā attano vacīviññattiyāva bhāsitavacanaṃ **āhaccapadaṃ. Raso**ti sāro ''pattaraso''tiādīsu (dha. sa. 628-630) viya, paṭikkhittaanuññātasuttasāroti attho, **raso**ti vā lakkhaṇaṃ paṭivatthukaṃ anuddharitvā lakkhaṇānulomena vuttattā. Dhammasaṅgāhakādiācariyavaṃsena ābhatā aṭṭhakathā ācariyavaṃsoti āha ''ācariyavaṃsoti ācariyavādo''ti.

Vinayapiṭake pāḷīti idha adhikāravasena vuttaṃ. Sesapiṭakesupi suttādicatunayā yathānurūpaṃ labbhanteva. **Mahāpadesā**ti mahāokāsā mahāvisayā, te atthato ''yaṃ, bhikkhave''tiādipāḷivasena akappiyānulomato kappiyānulomato ca puggalehi nayato tathā tathā gayhamānā atthanayā eva. Te hi bhagavatā sarūpato avuttesupi paṭikkhittānulomesu, anuññātānulomesu ca sesesu kiccesu nivattipavattihetutāya mahāgocarāti ''mahāpadesā''ti vuttā, na pana ''yaṃ, bhikkhave, mayā idaṃ na kappatī''tiādinā vuttā sādhippāyā pāḷiyeva tassā sutte paviṭṭhattā. ''Suttānulomampi sutte otāretabbaṃ…pe… suttameva balavatara''nti (pārā. aṭṭha. 1.45) hi vuttaṃ, na hesā sādhippāyā pāḷi sutte otāretabbā, na gahetabbā vā hoti, yenāyaṃ suttānulomaṃ siyā. Tasmā imaṃ pāḷiadhippāyaṃ nissāya puggalehi gahitā yathāvuttatthāva suttānulomaṃ. Tappakāsakattā pana ayaṃ pāḷipi suttānulomanti gahetabbaṃ, tenāha **ye bhagavatā evaṃ vuttā**tiādi. Yaṃ bhikkhavetiādipāḷinayena hi puggalehi gahetabbā ye

akappiyānulomādayo atthā vuttā, te mahāpadesāti attho.

Bhagavato pakiṇṇakadesanābhūtā ca suttānulomabhūtā ca aṭṭhakathā. Yasmā dhammasaṅgāhakattherehi pāḷivaṇṇanākkamena saṅgahetvā vuttā, tasmā ‘‘ācariyavādo’’ti vuttā, etena ca aṭṭhakathā suttasuttānulomesu atthato saṅgayhatīti veditabbā. Yathā ca esā, evaṃ attanomatipi pamāṇabhūtā. Na hi bhagavato vacanaṃ vacanānulomañca anissāya aggasāvakādayopi attano ñāṇabalena suttābhidhammavinayesu kañci sammutiparamatthabhedaṃ atthaṃ vattuṃ sakkonti, tasmā sabbampi vacanaṃ sutte suttānulome ca saṅgayhati. Visuṃ pana aṭṭhakathādīnaṃ saṅgahitattā tadavasesaṃ suttasuttānulomato gahetvā catudhā vinayo niddiṭṭho. Suttādayo nissāyeva pavattāpi attanomati tesu sarūpena anāgatattā vuttaṃ ‘‘suttasuttānulomaācariyavāde muñcitvā’’ti, tenāha ‘‘anubuddhiyā nayaggāhenā’’ti. Tattha suttādīni anugatāya eva buddhiyā tehi laddhanayaggāhena cāti attho.

Theravādoti mahāsumattherādīnaṃ gāho. Suttādiṃ nissāyeva viparītatopi attanomati uppajjatīti āha **taṃ panā**tiādi. **Atthenā**ti attanā nayaggahitena atthena. **Pāḷi**nti attano gāhassa nissayabhūtaṃ sāṭṭhakathaṃ pāḷiṃ. **Pāḷiyā**ti tappaṭikkhepatthaṃ parenāhaṭāya sāṭṭhakathāya pāḷiyā, attanā gahitaṃ atthaṃ nissāya pāḷiñca saṃsanditvāti attho. **Ācariyavāde**ti attanā parena ca samuddhaṭaaṭṭhakathāya. **Otarati ceva sameti cā**ti attanā uddhaṭehi saṃsandanavasena otarati, parena uddhaṭena sameti. **Sabbadubbalā**ti asabbaññupuggalassa dosavāsanāya yāthāvato atthasampaṭipattiabhāvato vuttaṃ. Pamādapāṭhavasena ācariyavādassa suttānulomena asaṃsandanāpi siyāti āha ‘‘itaro na gahetabbo’’ti.

Samentameva gahetabbanti ye suttena saṃsandanti, evarūpāva atthā mahāpadesato uddharitabbāti dasseti tathā tathā uddhaṭaatthānameva suttānulomattā, tenāha ‘‘suttānulomato hi suttameva balavatara’’nti. **Appaṭivattiya**nti appaṭibāhiyaṃ. **Kārakasaṅghasadisa**nti pamāṇattā saṅgītikārakasaṅghasadisaṃ. **Buddhānaṃ ṭhitakālasadisa**nti dharamānakabuddhasadisanti attho. **Sakavādī suttaṃ gahetvā kathetī**tiādīsu yo yathābhūtamatthaṃ gahetvā kathanasīlo, so **sakavādī. Sutta**nti saṅgītittayāruḷhaṃ pāḷivacanaṃ. **Paravādī**ti mahāvihāravāsī vā hotu aññanikāyavāsī vā, yo viparītato atthaṃ gahetvā kathanasīlo, sova idha ‘‘paravādī’’ti vutto. **Suttānuloma**nti saṅgītittayāruḷhaṃ vā anāruḷhaṃ vā yaṃkiñci vipallāsato vā vañcanāya vā ‘‘saṅgītittayāgatamida’’nti dassiyamānaṃ suttānulomaṃ. Keci ‘‘aññanikāye suttānuloma’’nti vadanti, taṃ na yuttaṃ sakavādīparavādīnaṃ ubhinnampi saṅgītittayāruḷhasuttādīnaṃ eva gahetabbato. Tathā hi vakkhati ‘‘tisso saṅgītiyo āruḷhaṃ pāḷiāgataṃ paññāyati, gahetabba’’ntiādi. Na hi sakavādī aññanikāyasuttādiṃ pamāṇato gaṇhāti, yena tesu suttādīsu dassitesu tattha ṭhātabbaṃ bhaveyya, vakkhati ca ‘‘paro tassa akappiyabhāvasādhakaṃ suttato bahuṃ kāraṇañca vinicchayañca dasseti…pe… ‘sādhū’ti sampaṭicchitvā akappiyeyeva ṭhātabba’’nti (pārā. aṭṭha. 1.45). Tasmā paravādināpi saṅgītittaye anāruḷhampi anāruḷhamicceva dassīyati, kevalaṃ tassa tassa suttādino saṅgītittaye anāgatassa kūṭatā, āgatassa ca byañjanacchāyāya aññathā adhippāyayojanā ca viseso. Tattha ca yaṃ kūṭaṃ, taṃ apanīyati. Yaṃ aññathā yojitaṃ, tassa viparītatāsandassanatthaṃ tadaññena suttādinā saṃsandanā karīyati. Yo pana paravādinā gahito adhippāyo suttantādinā saṃsandati, so sakavādināpi attano gāhaṃ vissajjetvā gahetabboti ubhinnampi saṅgītittayāgatameva suttādipamāṇanti veditabbaṃ. Teneva **kathāvatthu**ppakaraṇe sakavāde pañca suttasatāni paravāde pañcāti (dha. sa. aṭṭha. nidānakathā; kathā. aṭṭha. nidānakathā) suttasahassampi adhippāyaggahaṇanānattena saṅgītittayāgatameva gahitaṃ, na nikāyantare kiñcīti.

Khepanti ‘‘kiṃ iminā’’ti paṭikkhepaṃ chaḍḍanaṃ. **Garaha**nti ‘‘kimesa bālo jānātī’’ti nindanaṃ. **Sutte otāretabba**nti yassa suttassa anulomanato idaṃ suttānulomaṃ akāsi, tasmiṃ, tadanurūpe vā aññatarasmiṃ sutte attanā gahitaṃ suttānulomaṃ atthato saṃsandanavasena otāretabbaṃ, ‘‘iminā ca iminā ca kāraṇena imasmiṃ sutte saṃsandatī’’ti saṃsanditvā dassetabbanti attho. **Aya**nti sakavādī. **Paro**ti paravādī. **Ācariyavādo sutte otāretabbo**ti yassa suttassa vaṇṇanāvasena ayaṃ ācariyavādo pavatto, tasmiṃ, tādise ca aññatarasmiṃ sutte pubbāparaatthasaṃsandanavasena otāretabbaṃ. **Gārayhācariyavādo**ti pamādalikhito, bhinnaladdhikehi vā ṭhapito, esa nayo sabbattha.

Yaṃ kiñci kūṭasuttaṃ bāhirakasuttādivacanaṃ na gahetabbanti dassetuṃ **suttaṃ suttānulome otāretabba**ntiādi vuttaṃ. Guḷhavessantarādīni mahāsaṅghikādibhinnaladdhikānaṃ pakaraṇāni. **Ādi**-saddena guḷhaummaggādīnaṃ gahaṇaṃ. Sakavādī suttaṃ gahetvā katheti, paravādīpi suttantiādinā aññepi vādālambanā vuttanayena sakkā ñātunti idha na vuttā.

Evaṃ suttasuttānulomādimukhena sāmaññato vivādaṃ dassetvā idāni visesato vivādavatthuṃ tabbinicchayamukhena suttādīnañca dassetuṃ **atha panāyaṃ kappiya**ntiādi vuttaṃ. **Sutte ca suttānulome cā**ti ettha **ca**-kāro vikappattho, tena ācariyavādādīnampi saṅgaho, tenāha ‘‘kāraṇañca vinicchayañca dassetī’’ti. Tattha **kāraṇa**nti suttādinayaṃ nissāya attanomatiyā uddhaṭaṃ hetuṃ. **Vinicchaya**nti aṭṭhakathāvinicchayaṃ. **Kāraṇacchāyā**ti suttādīsu ‘‘kappiya’’nti gāhassa, ‘‘akappiya’’nti gāhassa ca nimittabhūtaṃ kicchena paṭipādanīyaṃ avibhūtakāraṇaṃ kāraṇacchāyā, kāraṇapatirūpakanti attho. **Vinayañhi patvā**ti imassa vivaraṇaṃ **kappiyākappiyavicāraṇamāgammā**ti. **Rundhitabba**nti kappiyasaññāya vītikkamakaraṇaṃ rundhitabbaṃ, taṃnivāraṇacittaṃ daḷhataraṃ kātabbaṃ. **Sotaṃ pacchinditabba**nti tattha vītikkamappavatti pacchinditabbā. **Garukabhāve**ti akappiyabhāve. **Suttavinicchayakāraṇehī**ti suttena aṭṭhakathāvinicchayena ca laddhakāraṇehi. **Eva**ntiādi yathāvuttassa atthassa nigamanavacanaṃ. **Atirekakāraṇa**nti suttādīsu purimaṃ purimaṃ atirekakāraṇaṃ nāma, bahukāraṇaṃ vā.

Vācuggatanti vācāya uggataṃ, tattha nirantaraṃ ṭhitanti attho. ‘‘Suttaṃ nāma sakalaṃ vinayapiṭaka’’nti vuttattā puna **suttatoti** tadatthapaṭipādakaṃ suttābhidhammapāḷivacanaṃ adhippetaṃ. **Anubyañjanatoti** imassa vivaraṇaṃ **paripucchato ca aṭṭhakathāto cā**ti. Tattha **paripucchā**ti ācariyassa santikā pāḷiyā atthasavanaṃ. **Aṭṭhakathā**ti pāḷimuttakavinicchayo. Tadubhayampi hi pāḷiṃ anugantvā atthassa byañjanato ‘‘anubyañjana’’nti vuttaṃ. **Vinaye**ti vinayācāre, teneva vakkhati **vinayaṃ avijahanto avokkamanto**tiādi. Tattha patiṭṭhānaṃ nāma sañcicca āpattiyā anāpajjanādi hotīti āha ‘‘lajjībhāvena patiṭṭhito’’ti, tena lajjī hotīti vuttaṃ hoti. Vinayadharassa lakkhaṇe vattabbe kiṃ iminā lajjībhāvenāti āha **alajjī hī**tiādi. Tattha **bahussutopī**ti iminā paṭhamalakkhaṇasamannāgamaṃ dasseti. **Lābhagarutāyā**tiādinā vinaye ṭhitatāya abhāve paṭhamalakkhaṇayogo kiccakaro na hoti, atha kho akiccakaro anatthakaro evāti dasseti. Saṅghabhedassa pubbabhāgo kalaho **saṅgharāji**.

Vitthunatīti vitthambhati, nitthunati vā santiṭṭhituṃ na sakkoti, tenāha **yaṃ ya**ntiādi. **Ācariyaparamparā**ti ācariyānaṃ vinicchayaparamparā, teneva vakkhati ‘‘attano matiṃ pahāya…pe… yathā ācariyo ca ācariyācariyo ca pāḷiñca paripucchañca vadanti, tathā ñātuṃ vaṭṭatī’’ti. Na hi ācariyānaṃ nāmamattato paramparājānane payojanamatthi. **Pubbāparānusandhito**ti pubbavacanassa aparavacanena saha atthasambandhajānanato. **Atthato**ti padatthapiṇḍatthaadhippetatthādito. **Kāraṇato**ti tadatthupapattito. **Theravādaṅga**nti theravādapaṭipāṭiṃ, tesaṃ vinicchayapaṭipāṭinti attho.

Imehi ca pana tīhi lakkhaṇehīti ettha paṭhamena lakkhaṇena vinayassa suṭṭhu uggahitabhāvo vutto. Dutiyenassa lajjībhāvena ceva acalatāya ca patiṭṭhitatā. Tatiyena pāḷiaṭṭhakathāsu anurūpena anāgatampi tadanulomato ācariyehi dinnanayato vinicchinituṃ samatthatā. **Otiṇṇe vatthusmi**nti codanāvasena vītikkamavatthusmiṃ saṅghamajjhe otiṇṇe. **Codakena cuditakena ca vutte vattabbe**ti evaṃ otiṇṇe vatthuṃ nissāya codakena ‘‘diṭṭhaṃ suta’’ntiādinā cuditakena ‘‘atthi natthī’’tiādinā ca yaṃ vattabbaṃ, tasmiṃ vattabbe vutteti attho. Thullaccayadubbhāsitānaṃ mātikāya anāgatattā ‘‘pañcannaṃ āpattīna’’nti vuttaṃ. **Tikadukkaṭa**nti ‘‘anupasampanne upasampannasaññī ujjhāyati vā khīyati vā āpatti dukkaṭassā’’tiādinā (pāci. 106 thokaṃ visadisaṃ) āgataṃ tikadukkaṭaṃ. **Aññataraṃ vā āpatti**nti ‘‘kāle vikālasaññī āpatti dukkaṭassa, kāle vematiko āpatti dukkaṭassā’’tiādikaṃ (pāci. 250) dukadukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ. **Antarāpatti**nti tasmiṃ tasmiṃ sikkhāpade āgatavatthuvītikkamaṃ vinā aññasmiṃ vatthuvītikkame nidānato pabhuti vinītavatthupariyosānā antarantarā vuttaṃ āpattiṃ. Idha pana ‘‘vatthuṃ oloketī’’ti visuṃ gahitattā tadavasesā antarāpattīti gahitā. **Paṭilātaṃ ukkhipatī**ti idaṃ visibbanasikkhāpade (pāci. 350-351) āgataṃ. Tattha ḍayhamānaṃ alātaṃ aggikapālādito bahi patitaṃ avijjhātameva paṭiukkhipati, puna yathāṭhāne ṭhapetīti attho. Vijjhātaṃ pana pakkhipantassa pācittiyameva. **Anāpatti**nti ettha antarantarā vuttā anāpattipi atthi, ‘‘anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye’’tiādi (pārā. 159) viya sāpi saṅgayhati.

Pārājikāpattīti na tāva vattabbanti idaṃ āpannapuggalena lajjīdhamme ṭhatvā yathābhūtaṃ āvikaraṇepi dubbinicchayaṃ adinnādānādiṃ sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana methunādīsu vijānanaṃ, taṃ vattabbameva, tenāha **methunadhammavītikkamo hī**tiādi. Yo pana alajjitāya paṭiññaṃ adatvā vikkhepaṃ karoti, tassa āpatti na sakkā oḷārikāpi vinicchinituṃ, yāva so yathābhūtaṃ nāvi karoti, saṅghassa ca āpattisandeho na vigacchati, tāva nāsitakova bhavissati. **Sukhumā**ti cittaparivattiyā sukhumatāya sukhumā. Tenāha ‘‘cittalahukā’’ti, cittaṃ tassa lahukanti attho. **Te**ti vītikkame. **Taṃvatthuka**nti adinnādānādimūlakaṃ. **Yaṃ ācariyo bhaṇati, taṃ karohī**tiādi sabbaṃ lajjīpesalaṃ kukkuccakameva sandhāya vuttaṃ. Yo yathāvato pakāsetvā suddhimeva gavesati, **tenāpi, pārājikosīti na vattabbo**ti anāpattikoṭiyāpi saṅkiyamānattā vuttaṃ, teneva ‘‘pārājikacchāyā’’ti vuttaṃ. **Sīlāni sodhetvā**ti yasmiṃ vītikkame pārājikāsaṅkā vattati, tattha pārājikābhāvapakkhaṃ gahetvā desanāvuṭṭhānagāminīnaṃ āpattīnaṃ sodhanavasena sīlāni sodhetvā. **Dvattiṃsākāra**nti pākaṭabhāvato upalakkhaṇavasena vuttaṃ, yaṃ kiñci abhirucitaṃ manasikātuṃ vaṭṭateva. **Kammaṭṭhānaṃ ghaṭiyatī**ti vippaṭisāramūlakena vikkhepena antarantarā khaṇḍaṃ adassetvā pabandhavasena cittena saṅghaṭiyati. **Saṅkhārā**ti vipassanākammaṭṭhānavasena vuttaṃ. Sāpattikassa hi paguṇampi kammaṭṭhānaṃ na suṭṭhu upaṭṭhāti, pageva pārājikassa. Tassa hi vippaṭisāraninnatāya cittaṃ ekaggaṃ na hoti. Ekassa pana vitakkavikkhepādibahulassa suddhasīlassapi cittaṃ na samādhiyati, taṃ idha pārājikamūlakanti na gahetabbaṃ. Katapāpamūlakena vippaṭisārenevettha cittassa asamādhiyanaṃ sandhāya ‘‘kammaṭṭhānaṃ na ghaṭiyatī’’ti vuttaṃ, tenāha **vippaṭisāraggināti**ādi. **Attanā**ti cittena karaṇabhūtena puggalo kattā jānāti, paccatte vā karaṇavacanaṃ, attā sayaṃ pajānātīti attho.

Catubbidhavinayādikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Padabhājanīyavaṇṇanā

Yo viya dissatīti **yādiso,** yaṃ-saddatthe yathā-saddo vattatīti āha ‘‘yena vā tena vā yutto’’ti. Yena tenāti hi padadvayena aniyamato yaṃ-saddatthova dassito. **Vāsadhurayutto**ti vipassanādhurayutto. Yā jāti assāti yaṃjāti, puggalo, sova **yaṃjacco** sakatthe yapaccayaṃ katvā. Gottavasena yena vā tena vā gottena yathāgotto vā tathāgotto vā hotūti sambandho. **Sīlesū**ti pakatīsu. **Atha kho**ti idaṃ kintūti imasmiṃ atthe. Kiṃ vuttaṃ hotīti attho. **Imasmiṃ atthe**ti imasmiṃ pārājikavisaye. **Eso**ti yathāvuttehi pakārehi yutto. **Ariyāyā**ti ‘‘uddissa ariyā tiṭṭhanti, esā ariyānaṃ yācanā’’ti evaṃ vuttāya, na, ‘‘dehi me’’ti kapaṇāya. **Liṅgasampaṭicchanenā**ti ‘‘bhikkhaṃ carissāmī’’ti cittābhāvepi bhikkhāhāranissitapabbajjāliṅgassa sampaṭicchanena. **Kājabhatta**nti kājehi ānītabhattaṃ. **Adhammikāyā**ti adhisīlasikkhādibhikkhuguṇābhāvato vuttaṃ, tenāha ‘‘abhūtāyā’’ti. ‘‘Mayaṃ bhikkhū’’ti vadantā paṭiññāmatteneva bhikkhū, na atthatoti attho. Idañca ‘‘mayaṃ bhikkhū’’ti paṭijānanassāpi sambhavato vuttaṃ. ‘‘Mayaṃ bhikkhū’’ti appaṭijānantāpi hi bhikkhuvohāranimittassa liṅgassa gahaṇena ceva bhikkhūnaṃ dinnapaccayabhāgaggahaṇādinā ca bhikkhupaṭiññā eva nāma honti. Tathā hi vuttaṃ **puggalapaññattiaṭṭhakathāyaṃ** –

> ‘‘‘Abrahmacārī brahmacāripaṭiñño’ti aññe brahmacārino sunivatthe supārute sumbhakapattadhare gāmanigamajanapadarājadhānīsu piṇḍāya caritvā jīvikaṃ kappente disvā sayampi tādisena ākārena tathā paṭipajjanato ‘ahaṃ brahmacārī’ti paṭiññaṃ dento viya hoti. ‘Ahaṃ bhikkhū’ti vatvā uposathaggādīni pavisanto pana brahmacāripaṭiñño hotiyeva, tathā saṅghikaṃ lābhaṃ gaṇhanto’’ti (pu. pa. aṭṭha. 91).

Tasmā evarūpehi paṭiññāya bhikkhūhi gotrabhupariyosānehi saddhiṃ sambhogaparibhogo na vaṭṭati, alajjīparibhogova hoti. Sañcicca āpattiāpajjanādialajjīlakkhaṇaṃ pana ukkaṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ vasena vuttaṃ sāmaṇerādīnampi alajjīvohāradassanato. ‘‘Alajjīsāmaṇerehi hatthakammampi na kāretabba’’nti hi vuttaṃ. Yathāvihitapaṭipattiyaṃ atiṭṭhanañhi sabbasādhāraṇaṃ alajjīlakkhaṇaṃ. Dussīlā liṅgaggahaṇato paṭṭhāya yathāvihitapaṭipattiyā abhāvato ekantā lajjinova mahāsaṅghikādinikāyantarikā viya, liṅgatthenakādayo viya, ca. Yāva 11 ca tesaṃ bhikkhupaṭiññā anuvattati, tāva bhikkhu eva, tehi ca paribhogo alajjipaabhogova, tesañca bhikkhusaṅghasaññāya dinnaṃ saṅghe dinnaṃ nāma hoti. Vuttañhi bhagavatā –

> ‘‘Bhavissanti kho panānanda, anāgatamaddhānaṃ gotrabhuno kāsāvakaṇṭhā dussīlā pāpadhammā, tesu dussīlesu saṅghaṃ uddissa dānaṃ dassanti, tadāpāhaṃ, ānanda, saṅghagataṃ dakkhiṇaṃ asaṅkhyeyyaṃ appameyyaṃ vadāmī’’ti (ma. ni. 3.380).

Bhagavato saṅghaṃ uddissa dinnattā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā appameyyā jātā. Dussīlānaṃ dinnattā nāti ce? Na, tesu saṅghaṃ uddissāti gotrabhūnaṃ paṭiggāhakattena parāmaṭṭhattā, itarathā ‘‘yesu kesuci gahaṭṭhesu vā pabbajitesu vā saṅghaṃ uddissā’’ti vattabbatāpasaṅgato, tathā ca ‘‘tadāpāhaṃ, ānandā’’ti heṭṭhimakoṭidassanassa payojanaṃ na siyā. Tasmā gotrabhūnampi abhāve saṅghaṃ uddissa dānaṃ natthi, heṭṭhimakoṭiyā tesupi dinnā saṅghagatā dakkhiṇā asaṅkhyeyyā, na tato paraṃ sijjhatīti tepi paṭiññāya bhikkhu evāti gahetabbaṃ.

Brahmaghosanti uttamaghosaṃ, brahmuno ghosasadisaṃ vā ghosaṃ. **Ehi bhikkhū**ti ‘‘bhikkhū’’tisambodhanaṃ. Saṃsāre bhayaikkhaka tassa bhayassa sabbaso vināsanatthaṃ tisaraṇaṃ, sāsanaṃ vā **ehi** manasā ‘‘tāṇaṃ leṇa’’nti pavisa upagaccha. Upagantvāpi **cara brahmacariya**nti sāsanabrahmacariyaṃ maggabrahmacariyañca carassu. **Bhaṇḍū**ti muṇḍitakeso. **Vāsī**ti dantakaṭṭhādicchedanavāsī. **Bandhana**nti kāyabandhanaṃ. Yutto yogo samādhipaññāvasena so **yuttayogo,** tassa aṭṭhete parikkhārāti seso. Sarīre paṭimukkehiyeva upalakkhitoti seso. ‘‘Tīṇi satānī’’ti vattabbe gāthābandhasukhatthaṃ ‘‘tīṇi sata’’nti vuttaṃ.

Tasmāti bhagavā heṭṭhā vuttaṃ parāmasati. Heṭṭhā hi ‘‘ahaṃ kho pana, kassapa, jānaññeva vadāmi ‘jānāmī’ti, passaññeva vadāmi ‘passāmī’’’ti (saṃ. ni. 2.154) vuttaṃ, taṃ parāmasati, yasmā ahaṃ jānaṃ vadāmi, tasmāti attho. **Ihā**ti imasmiṃ sāsane. **Tibba**nti mahantaṃ. **Paccupaṭṭhitaṃ bhavissatī**ti therādiupasaṅkamanato puretarameva tesu yaṃnūna me hirottappaṃ upaṭṭhitaṃ bhavissatīti attho. **Kusalūpasaṃhita**nti anavajjadhammanissitaṃ. **Aṭṭhiṃ katvā**ti attānaṃ tena dhammena aṭṭhikaṃ katvā, taṃ vā dhammaṃ ‘‘esa me attho’’ti atthaṃ katvā. **Ohitasoto**ti dhamme nihitasoto. **Evañhi te, kassapa, sikkhitabba**nti ñāṇasotañca pasādasotañca odahitvā ‘‘dhammaṃ sakkaccameva suṇissāmī’’ti evameva tayā sikkhitabbaṃ. **Sātasahagatā ca me kāyagatāsatī**ti asubhesu ceva ānāpāne ca paṭhamajjhānavasena sukhasampayuttakāyagatāsati. Yaṃ panetassa ovādassa sakkaccapaṭiggahaṇaṃ, ayameva therassa pabbajjā ca upasampadā ca ahosi (saṃ. ni. aṭṭha. 2.2.154).

Uddhumātakapaṭibhāgārammaṇaṃ jhānaṃ **uddhumātakasaññā**. Kasiṇārammaṇaṃ rūpāvacarajjhānaṃ **rūpasaññā. Ime**ti saññāsīsena niddiṭṭhā ime dve jhānadhammā. Sopāko ca bhagavatā puṭṭho ‘‘rūpāvacarabhāvena ekatthā, byañjanameva nāna’’nti āha. **Āraddhacitto**ti ārādhitacitto. Garudhammapaṭiggahaṇādiupasampadā upari sayameva āvi bhavissati.

Sabbantimena pariyāyenāti sabbantimena paricchedena. Ñatticatutthā kammavācā upasampadākammassa kāraṇattā ṭhānaṃ, tassa ṭhānassa arahaṃ anucchavikanti vatthudosādivinimuttakammaṃ ‘‘ṭhānāraha’’nti vuttaṃ vatthādidosayuttassa kammassa sabhāvato kammavācārahattābhāvā. Atha vā ṭhānanti nibbānappattihetuto sikkhattayasaṅgahaṃ sāsanaṃ vuccati, tassa anucchavikaṃ kammaṃ ṭhānārahaṃ. Yathāvihitalakkhaṇena hi kammena upasampannova sakalaṃ sāsanaṃ samādāya paripūretumarahati. Tasmā parisuddhakammavācāpariyosānaṃ sabbaṃ saṅghakiccaṃ ṭhānārahaṃ nāma, tenāha ‘‘satthusāsanārahenā’’ti, sīlādisakalasāsanaparipuṇṇassa anucchavikenāti attho. **Ayaṃ imasmiṃ atthe**ti ñatticatutthakammena upasampannasseva sabbasikkhāpadesu vuttattā kiñcāpi ehibhikkhūpasampadādīhi upasampannānaṃ suddhasattānaṃ paṇṇattivajjasikkhāpadavītikkamepi abhabbatā vā dosābhāvo vā saddato paññāyati, tathāpi atthato tesampi paṇṇattivajjesu, lokavajjesupi vā surāpānādilahukesu magguppattito pubbe asañciccādinā āpattiāpajjanaṃ sijjhatiyeva. Tathā hi ‘‘dve puggalā abhabbā āpattiṃ āpajjituṃ buddhā ca paccekabuddhā ca. Dve puggalā bhabbā āpattiṃ āpajjituṃ bhikkhū ca bhikkhuniyo cā’’ti (pari. 322) vuttaṃ. **Ñatticatutthena kammena upasampanno**ti idaṃ pana sabbasikkhāpadavītikkamārahe sabbakālike ca bhikkhū gahetvā yebhuyyavasena vuttaṃ. **Niruttivasenā**ti nibbacanavasena. **Abhilāpavasenā**ti vohāravasena. **Guṇavasenā**ti bhikkhuvohāranimittānaṃ guṇānaṃ vasena.

Sājīvapadabhājanīyavaṇṇanā

Vivaṭṭūpanissayā sīlādayo lokiyehi abhivisiṭṭhattā adhisīlādivohārena vuttāti dassetuṃ **katamaṃ panā**tiādi āraddhaṃ. Tattha **pañcaṅgadasaṅgasīla**nti abuddhuppādakāle sīlaṃ sandhāya vuttaṃ tassa vivaṭṭūpanissayattābhāvā. Yaṃ pana buddhuppāde ratanattayaguṇaṃ tathato ñatvā sāsane suniviṭṭhasaddhāhi upāsakopāsikāhi ceva sāmaṇerasikkhamānāhi ca rakkhiyamānaṃ pañcaṅgaaṭṭhaṅgadasaṅgasīlaṃ, tampi adhisīlameva magguppattihetuto. Vipassanāmagguppattinimittatāya hi pātimokkhasaṃvarasīlaṃ lokiyānaṃ sīlehi adhisīlaṃ jātaṃ adhicittaṃ viya. Na hi vipassanāmagganimittataṃ muñcitvā lokiyacittato adhicittassa añño koci viseso upalabbhati, tadubhayañca anādimato saṃsāravaṭṭassa attādisāravirahitatāya tilakkhaṇabbhāhatattaṃ, ‘‘ahaṃ mamā’’ti ākārena pavattaavijjātaṇhādidosamūlakattañca, taṃdosamūlaviddhaṃsanasamatthāya sīlacittabalopatthaddhāya vipassanāya ukkaṃseneva tassa saṃsāravaṭṭassa vigamañca, tadupadesakassa sammāsambuddhassa sabbaññutādiaparimitaguṇagaṇayogena aviparītasaddhammadesakattañca yāthāvato ñatvā paṭipannena samādāya sikkhitabbatāya vivaṭṭūpanissayaṃ jātaṃ, na aññena kāraṇena, tañca vivaṭṭūpanissayattaṃ yadi sāsane pañcasīlādissāpi samānaṃ, kimidaṃ adhisīlaṃ na siyā. Pañcasīlādimatte ṭhitānañhi anāthapiṇḍikādīnaṃ gahaṭṭhānampi maggo uppajjati. Na hi adhisīlādhicittaṃ vinā magguppatti hoti, tañca kiñcāpi kesañci anupanissayatāya tasmiṃ attabhāve magguppattiyā hetu na hoti, tathāpi bhavantare avassaṃ hotevāti adhisīlameva kālaṃ karontānaṃ kalyāṇaputhujjanānaṃ pātimokkhasaṃvarasīlaṃ viya, tenāha **buddhuppādeyeva ca pavattatī**tiādi. Vivaṭṭaṃ patthetvā rakkhiyamānampi pañcasīlādi buddhuppādeyeva pavattati. **Na hi taṃ paññatti**ntiādi pana ukkaṭṭhavasena sabbaṃ pātimokkhaṃ sandhāya vuttaṃ. Tadekadesabhūtampi hi pāṇātipātādinnādānādigahaṭṭhasīlampi. Buddhāyeva vinaye pārājikasuttavibhaṅgādīsu āgatavasena sabbaso kāyavacīdvāresu magguppattiyā vibandhakaajjhācārasotaṃ vicchinditvā magguppattiyā padaṭṭhānabhāvena paññapetuṃ sakkonti, na aññe. Magguppattiṃ sandhāya hissa adhisīlatā vuttā. Tenāha ‘‘pātimokkhasaṃvaratopi ca maggaphalasampayuttameva sīlaṃ adhisīla’’nti. Tasseva hi adhisīlanti abyavadhānena maggādhiṭṭhānāti. **Idha anadhippeta**nti imasmiṃ paṭhamapārājikavisaye ‘‘sikkhā’’ti anadhippetaṃ.

Lokiyaaṭṭhasamāpatticittānīti sāsanasabhāvaṃ ajānantehi lokiyajanehi samāpajjitabbāni aṭṭha rūpārūpajjhānasampayuttacittāni sandhāya vuttaṃ. Na hi mahaggatesu lokiyalokuttarabhedo atthi, yena lokiyavisesanaṃ lokuttaranivattanaṃ siyā. Tasmā sāsanikehi samāpajjitabbamahaggatajjhānanivattanameva lokiyavisesanaṃ kataṃ. Yathā cettha, evaṃ **kāmāvacarāni pana aṭṭha kusalacittānī**ti etthāpi lokiyavisesanaṃ kātabbameva. Ayameva hi adhicittato cittassa bhedo, yaṃ sāsanaṃ ajānantassa puggalassa samuppajjanaṃ. Evañca abuddhuppādepi sāsanasabhāvaṃ jānantānaṃ paccekabuddhādīnampi sīlacittānaṃ adhisīlādhicittatā samatthitā hoti. **Na vinā buddhuppādā**ti idaṃ pana aññesaṃ abhisamayahetubhāvena paccekabuddhabodhisattādīnaṃ desanāsāmatthiyābhāvato vuttaṃ. Āyatiṃ vāsanāhetuṃ pana sīlacittaṃ tepi desentiyeva, tañca maggahetutāya adhisīlādhicittampi hontaṃ appakatāya vipphārikatābhāvena abbohārikanti ‘‘buddhuppādeyevā’’ti avadhāraṇaṃ katanti veditabbaṃ. **Na hi taṃsamāpanno**tiādiaṭṭhakathāvacanehi idha adhicittaniddese, upari adhipaññāniddese ca maggaphalasampayuttaadhicittaadhipaññānameva paṭikkhepato lokiyādhicittādhipaññānaṃ idha adhippetatā, taṃ dvayaṃ samāpannassāpi methunadhammasamāpajjanasabhāvo ca viññāyati, **pāḷiyaṃ** pana ‘‘yāyaṃ adhisīlasikkhā, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippetā sikkhā’’ti vuttattā lokiyāpi adhicittādhipaññā anadhippetāti viññāyati. Tasmā **pāḷiyaṃ** aṭṭhakathāyañca evamadhippāyo veditabbo – ‘‘methunaṃ dhammaṃ paṭisevissāmī’’ti citte uppannamatte lokiyaṃ adhicittaṃ adhipaññā ca parihāyati, adhisīlaṃ pana cittuppādamattena na parihāyatīti **pāḷiyaṃ** adhisīlasikkhāva vuttā. Aṭṭhakathāyaṃ pana paṭiladdhalokuttaramaggassa bhikkhuno ‘‘methunaṃ paṭisevissāmī’’ti cittampi na uppajjati sabbaso akuppadhammattā, puthujjanānaṃ samāpattilābhīnampi kenaci kāraṇena uppajjati kuppadhammattāti imaṃ visesaṃ dassetuṃ ‘‘na hi taṃsamāpanno’’ti lokuttarāva paṭikkhittāti veditabbaṃ.

Atthi dinnanti ettha **dinna**nti dānacetanā adhippetā, tassa dinnassa phalaṃ atthīti attho. Esa nayo **atthi yiṭṭha**nti etthāpi. **Ādi**-saddena hutādīnaṃ saṅgaho. Tattha **yiṭṭha**nti mahāyāgo sabbasādhāraṇaṃ mahādānameva. **Huta**nti pahonakasakkāro, attano vā hotu, paresaṃ vā dasa akusalakammapathā, sabbepi vā akusalā dhammā anatthuppādanato na sakaṃ kammaṃ nāma, tabbiparītā kusalā dhammā sakaṃ nāma, tadubhayampi vā kusalākusalaṃ kammassakomhītiādivacanato sati saṃsārappavattiyaṃ adhimuccanaṭṭhena sattānaṃ sakanti evaṃ kammassakatāya sakabhāve attano santakatāya uppajjanakañāṇaṃ **kammassakataññāṇaṃ,** upalakkhaṇamattañcetaṃ. Sāsananissitā pana sabbāpi vaṭṭagāminikusalapaññā kammassakataññāṇe paviṭṭhā. Sāsananissitā hi vivaṭṭagāminī sabbāpi paññā ''saccānulomikañāṇa''nti vuccati. Sā eva ca adhipaññā tadavasesaṃ sabbaṃ kammassakataññāṇanti veditabbaṃ, teneva bhagavā ''kammassakataññāṇaṃ saccānulomikañāṇaṃ maggasamaṅgissa ñāṇaṃ phalasamaṅgissa ñāṇa''nti sabbampi ñāṇacatukkeyeva saṅgahesi. **Tilakkhaṇākāraparicchedakaṃ pana vipassanāñāṇa**nti idaṃ pana maggassa āsannapaccayatāya ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. Taditarāsañhi ratanattayānussaraṇādipaññānampi maggahetutāya adhipaññatā samānāvāti gahetabbaṃ.

Sājīvapadabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Paccakkhānavibhaṅgavaṇṇanā

Dubbalye āvikateti yaṃnūnāhaṃ buddhaṃ paccakkheyyantiādinā dubbalabhāve pakāsite. **Mukhāruḷhatā**ti lokajanānaṃ sattaṭṭhātiādīsu mukhāruḷhañāyenāti adhippāyo. **Dirattatiratta**nti (pāci. 52) ettha yathā antarantarā sahaseyyāvasena tirattaṃ aggahetvā nirantarameva tisso rattiyo anupasampannena saddhiṃ sahaseyyāya aruṇuṭṭhāpanavasena tirattaggahaṇatthaṃ ''dirattatiratta''nti abyavadhānena vuttanti dirattaggahaṇassa payojanampi sakkā gahetuṃ, evamidhāpi **dubbalyaṃ anāvikatvā**ti imassāpi gahaṇassa payojanamatthevāti dassetuṃ **yasmā vā sikkhāpaccakkhānassā**tiādi vuttaṃ.

Idāni dubbalyaṃ anāvikatvāti imassa purimapadasseva vivaraṇabhāvaṃ vināpi visuṃ atthasabbhāvaṃ dassetuṃ **apicā**tiādi vuttaṃ. **Visesāvisesa**nti ettha yena vākyena dubbalyāvikammameva hoti, na sikkhāpaccakkhānaṃ, tattha sikkhāpaccakkhānadubbalyāvikammānaṃ aññamaññaṃ viseso hoti. Yena pana vacanena tadubhayampi hoti, tattha nevatthi viseso avisesopi, taṃ visesāvisesaṃ. ''Kaṭha kicchajīvane''ti dhātūsu paṭhitattā vuttaṃ ''kicchajīvikappatto''ti. Ukkaṇṭhanañhi ukkaṇṭhā, taṃ ito gatoti ukkaṇṭhito, kicchajīvikaṃ pattoti attho. Uddhaṃ gato kaṇṭho etissāti ukkaṇṭhā, anabhiratiyā vaje niruddhagogaṇo viya gamanamaggaṃ gavesanto puggalo ukkaṇṭho hoti, taṃ ukkaṇṭhaṃ. Anabhiratiṃ itotipi ukkaṇṭhitoti atthaṃ dassento āha – ''uddhaṃ kaṇṭhaṃ katvā viharamāno''ti. Sā ca ukkaṇṭhatā vikkhepenevāti **vikkhitto**tiādi vuttaṃ.

Samaṇabhāvatoti upasampadato. **Bhāvavikappākārenā**ti bhikkhubhāvato cavitvā yaṃ yaṃ gihiādibhāvaṃ pattukāmo ''ahaṃ assa''nti attano bhavanaṃ vikappeti, tena tena gihiādiākārena, attano bhavanassa vikappanākārenāti adhippāyo.

46. **Pāḷiyaṃ yadi panāha**nti ahaṃ yadi buddhaṃ paccakkheyyaṃ, sādhu vatassāti attho. **Apāhaṃ, handāha**nti etthāpi vuttanayeneva attho gahetabbo. ''Hoti me buddhaṃ paccakkheyya''nti mama cittaṃ uppajjatīti vadati.

50. **Na ramāmī**ti pabbajjāya dukkhabahulatāya sukhābhāvaṃ dasseti. **Nābhiramāmī**ti pabbajjāya vijjamānepi anavajjasukhe attano abhiratiabhāvaṃ dasseti.

51. **Teneva vacībhedenā**ti vacībhedaṃ katvāpi aññena kāyappayogena viññāpanaṃ nivatteti. **Ayaṃ sāsanaṃ jahitukāmo**tiādinā bhāsākosallābhāvena sabbaso padatthāvabodhābhāvepi ''ayaṃ attano pabbajitabhāvaṃ jahitukāmo imaṃ vākyabhedaṃ karotī''ti ettakaṃ adhippetatthamattaṃ cepi so tāva jānāti, paccakkhānameva hotīti dasseti. Tenāha ''ettakamattampi jānātī''ti. **Padapacchābhaṭṭha**nti padaparāvatti, māgadhabhāsato avasiṭṭhā sabbāpi bhāsā ''milakkhabhāsā''ti veditabbā. **Khettameva otiṇṇa**nti sikkhāpaccakkhānassa ruhanaṭṭhānabhūtaṃ khettameva otiṇṇaṃ.

Dūtanti mukhasāsanaṃ. **Sāsana**nti paṇṇasāsanaṃ, bhittithambhādīsu akkharaṃ vā chinditvā dasseti. Paccakkhātukāmatācitte dharanteyeva vacībhedasamuppattiṃ sandhāya ''cittasampayutta''nti vuttaṃ, cittasamuṭṭhānanti attho. Niyamitāniyamitavasena vijānanabhedaṃ dassetumāha **yadi ayameva jānātū**tiādi. Ayañca vibhāgo vadati **viññāpetī**ti ettha yassa vadati, tasseva vijānanaṃ adhippetanti iminā vuttanayena laddhoti daṭṭhabbaṃ, na hettha ekassa vadati aññassa viññāpetīti ayamattho sambhavati. ''Tesu ekasmiṃ jānantepī''ti vuttattā ''dveyeva jānantu eko mā jānātū''ti evaṃ dvinnampi janānaṃ niyametvā ārocitepi tesu ekasmimpi jānante paccakkhānaṃ hotiyevāti gahetabbaṃ. **Parisaṅkamāno**ti ''vāressantī''ti āsaṅkamāno. **Samayaññū**ti sāsanasaṅketaññū, idha pana adhippāyamattajānanenāpi samayaññū nāma hoti, tenāha **ukkaṇṭhito**tiādi. Tasmā buddhaṃ paccakkhāmītiādikhettapadānaṃ sabbaso atthaṃ ñatvāpi sace ''bhikkhubhāvato cavitukāmatāya esa vadatī''ti adhippāyaṃ na jānāti, appaccakkhātāva hoti sikkhā. Atthaṃ pana ajānitvāpi ''ukkaṇṭhito vadatī''ti taṃ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Sotaviññāṇavīthiyā saddamattaggahaṇameva, atthaggahaṇaṃ pana manoviññāṇavīthiparamparāyāti āha **taṅkhaṇaññevā**tiādi.

53. **Vaṇṇapaṭṭhāna**nti satthuguṇavaṇṇappakāsakaṃ pakaraṇaṃ. **Upāligāthāsū**ti upālisutte upāligahapatinā dhīrassa vigatamohassātiādinā vuttagāthāsu. **Yathāruta**nti pāḷiyaṃ vuttamevāti attho. **Anantabuddhī**tiādīni vaṇṇapatthāne āgatanāmāni. **Dhīra**ntiādīni (ma. ni. 2.76) pana upāligāthāsu. Tattha bodhi vuccati sabbaññutaññāṇaṃ, sā jānanahetuttā paññāṇaṃ etassāti **bodhipaññāṇo. Svākkhātaṃ dhamma**ntiādīsu **dhamma**-saddo svākkhātādipadānaṃ dhammavevacanabhāvaṃ dassetuṃ vutto. Tasmā svākkhātaṃ paccakkhāmītiādinā vutteyeva vevacanena paccakkhānaṃ nāma hoti. Dhamma-saddena saha yojetvā vutte pana yathārutavasena paccakkhānanti veditabbaṃ. **Suppaṭipannaṃ saṅgha**ntiādīsupi eseva nayo. **Kusalaṃ dhamma**ntiādīnipi kusalā dhammā akusalā dhammātiādidhammameva (dha. sa. tikamātikā 1) sandhāya vuttanāmāni, itarathā akusaladhammapaccakkhāne dosābhāvappasaṅgatoti, tenāha **caturāsītidhammakkhandhasahassesū**tiādi. **Paṭhamapārājika**ntiādinā sikkhāpadānaṃyeva gahaṇaṃ veditabbaṃ, na āpattīnaṃ.

Yassa mūlenāti yassa santike. Ācariyavevacanesu yo upajjhaṃ adatvā ācariyova hutvā pabbājesi, taṃ sandhāya ''yo maṃ pabbājesī''ti vuttaṃ. **Tassa mūlenā**ti tassa santike. **Okallako**ti khuppipāsādidukkhāturānaṃ kisalūkhasarīravesānaṃ gahaṭṭhamanussānaṃ adhivacanaṃ. **Moḷibaddho**ti baddhakesakalāpo gahaṭṭho. **Kumārako**ti kumārāvattho ativiya daharo sāmaṇero. **Cellako**ti tato kiñci mahanto. **Ceṭako**ti majjhimo. **Moḷigallo**ti mahāsāmaṇero. **Samaṇuddeso**ti avisesato sāmaṇerādhivacanaṃ. **Asucisaṅkassarasamācāro**ti asuci hutvā ''mayā kataṃ pare jānanti nu kho, na nu kho''ti attanā, ''asukena nu kho idaṃ kata''nti parehi ca saṅkāya saritabbena anussaritabbena samācārena yutto. Sañjātarāgādikacavarattā **kasambujāto. Koṇṭho**ti dussīlādhivacanametaṃ.

54. **Tihetukapaṭisandhikā**ti atikhippaṃ jānanasamatthe sandhāya vuttaṃ, na duhetukānaṃ tattha asambhavato. **Sabhāgassā**ti purisassa. **Visabhāgassā**ti mātugāmassa. **Potthakarūpasadisassā**ti mattikādīhi katarūpasadisassa. **Garumedhassā**ti ārammaṇesu lahuppavattiyā abhāvato dandhagatikatāya garupaññassa, mandapaññassāti vuttaṃ hoti.

Idānettha sikkhāpaccakkhānavārassa **pāḷiyaṃ** aṭṭhakathāyañca vuttanayānaṃ sampiṇḍanatthavasena evaṃ vinicchayo veditabbo – tattha hi sāmaññā cavitukāmotiādīhi padehi cittaniyamaṃ dasseti. Buddhantiādīhi padehi khettaniyamaṃ, paccakkhāmi dhāretīti etena kālaniyamaṃ, vadatīti iminā payoganiyamaṃ, alaṃ me buddhena, kiṃ nu me, na mamattho, sumuttāhantiādīhi anāmaṭṭhakālavasenapi paccakkhānaṃ hotīti dasseti, viññāpetīti iminā vijānananiyamaṃ, ummattako sikkhaṃ paccakkhāti ummattakassa santiketiādīhi puggalaniyamaṃ, so ca nappaṭivijānātītiādīhi vijānananiyamābhāvena paccakkhānābhāvaṃ dasseti, davāyātiādīhi cittaniyamābhāvena, sāvetukāmo na sāvetīti iminā payoganiyamābhāvena, aviññussa sāveti viññussa na sāvetīti etehi yaṃ puggalaṃ uddissa sāveti, tasseva savane sīsaṃ eti, nāññassāti. Sabbaso vā pana na sāveti appaccakkhātā hoti sikkhāti idaṃ pana cittādiniyameneva sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na aññathāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Tasmā cittakhettakālapayogapuggalavijānanavasena sikkhāya paccakkhānaṃ ñatvā tadabhāvena appaccakkhānaṃ veditabbaṃ.

Kathaṃ? Upasampannabhāvato cavitukāmatācitteneva hi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na davā vā ravā vā bhaṇantassa. Evaṃ cittavasena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Tathā buddhaṃ paccakkhāmītiādinā vuttānaṃ buddhādīnaṃ sabrahmacāripariyosānānaṃ catuddasannañceva gihīti maṃ dhārehītiādinā vuttānaṃ gihiādīnaṃ asakyaputtiyapariyosānānaṃ aṭṭhannañcāti imesaṃ dvāvīsatiyā khettapadānaṃ yassa kassaci savevacanassa vasena tesu yaṃ kiñci vattukāmassa yaṃ kiñci vadatopi sikkhāpaccakkhānaṃ hoti. Evaṃ khettavasena sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Tattha yadetaṃ ''paccakkhāmīti ca maṃ dhārehīti cā''ti vuttaṃ vattamānakālavacanaṃ, yāni ca ''alaṃ me buddhena, kiṃ nu me buddhena, na mamattho buddhena, sumuttāhaṃ buddhenā''tiādinā nayena ākhyātavasena kālaṃ anāmasitvā purimehi cuddasahi padehi saddhiṃ yojetvā vuttāni alaṃ metiādīni cattāri padāni, tesaṃyeva ca savevacanānaṃ vasena paccakkhānaṃ hoti, na pana ''paccakkhāsi''nti vā, ''paccakkhissa''nti vā, ''maṃ dhāresī''ti vā, ''maṃ dhāressasī''ti vā, ''yaṃnūna paccakkheyya''nti vātiādīni atītānāgataparikappavacanāni bhaṇantassa. Evaṃ vattamānakālavasena ceva anāmaṭṭhakālavasena ca paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Payogo pana duvidho kāyiko vācasiko, tattha buddhaṃ paccakkhāmītiādinā nayena yāya kāyaci bhāsāya vacībhedaṃ katvā vācasikapayogeneva paccakkhānaṃ hoti, na akkharalikhanaṃ vā hatthamuddādidassanaṃ vā kāyapayogaṃ karontassa. Evaṃ vācasikapayogeneva paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena.

Puggalo pana duvidho yo ca paccakkhāti, yassa ca paccakkhāti, tattha yo paccakkhāti, so sace ummattakakhittacittavedanaṭṭānaṃ aññataro na hoti, yassa pana paccakkhāti, so sace manussajātiko hoti, na ca ummattakādīnaṃ aññataro sammukhībhūto ca, sikkhāpaccakkhānaṃ hoti. Na hi asammukhībhūtassa dūtena vā paṇṇena vā

ārocanaṃ ruhati. Evaṃ yathāvuttapuggalavasena paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Vijānanampi niyamitāniyamitavasena duvidhaṃ. Tattha yassa yesaṃ vā niyametvā imassa imesaṃ vā ārocemīti vadati, sace te yathā pakatiyā loke manussā vacanaṃ sutvā āvajjanasamaye jānanti, evaṃ tassa vacanānantarameva ''ayaṃ ukkaṇṭhito''ti vā, ''gihibhāvaṃ patthayatī''ti vā yena kenaci ākārena manussajātiko vacanatthaṃ jānāti, paccakkhātāva hoti sikkhā. Atha aparabhāge ''kiṃ iminā vutta''nti cintetvā jānanti, aññe vā jānanti, appaccakkhātāva hoti. Aniyametvā ārocentassa pana sace vuttanayena yo koci manussajātiko vacanatthaṃ jānāti, paccakkhātā hoti sikkhā, evaṃ jānanavasena paccakkhānaṃ hoti, na tadabhāvena. Iti imesaṃ vuttappakārānaṃ cittādīnaṃ vaseneva sikkhāpaccakkhānaṃ hoti, na aññathāti daṭṭhabbaṃ.

Sikkhāpaccakkhānavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Mūlapaññattivaṇṇanā

55. **Ito paṭṭhāyā**ti duṭṭhullapadato paṭṭhāya. Methunadhammo yathā sarūpeneva duṭṭhullaṃ, evaṃ dassanādiduṭṭhulladhammaparivārattāpi duṭṭhullanti dassetuṃ **yasmā**tiādi vuttaṃ. **Avassutāna**nti methunarāgena tintānaṃ. **Pariyuṭṭhitāna**nti methunarāgena abhibhūtacittānaṃ. Methuna-saddassa sadisasaddapaayāyattā vuttaṃ ''sadisāna''nti, rattatādīhi sadisānanti attho. Idañca yebhuyyato vuttaṃ ubhosu aññatarassa rāgābhāvepi itarassa methunasevanasaṃsiddhito. Methuna-saddo vā ubhayasaddapaayāyo, methunaṃ yugaḷaṃ yamakaṃ ubhayanti hi atthato ekaṃ, tenāha ''ubhinnaṃ rattāna''nti. ''Dvayaṃdvayasamāpattī''ti hi **pāḷiyampi** vuttaṃ. **Nimittenā**ti bhummatthe karaṇavacanaṃ, itthinimitte attano nimittaṃ pavesetīti attho. Nimittaṃ aṅgajātanti atthato ekaṃ. Tilaphalanti sāsapamattaṃ tilabījaṃ adhippetaṃ, na kosasahitaṃ phalanti āha ''tilabījamattampī''ti. **Allokāse**ti sabhāvena pihitassa nimittassa pakativātena asamphuṭṭhe tintappadese. Tādiso padeso sacepi kenaci vātādivikārena sukkhati, tathāpi anallokāsoti upakkamato pārājikameva.

Vemajjhanti yathā cattāri passāni aphusanto paveseti, evaṃ katavivarassa itthinimittassa abbhantaratalaṃ vuccati. Purisanimitte pana **majjha**nti aggakoṭiṃ sandhāya vadati. **Uparī**ti majjhimapabbena samiñjitvā pavesiyamānassa aṅgajātassa samiñjitaṅguliyā majjhimapabbapiṭṭhisadisaaggakoṭiyeva. **Heṭṭhā pavesento**ti itthinimittassa heṭṭhābhāgena chupiyamānaṃ pavesento, yathā itthinimittassa allokāsaṃ heṭṭhimatalaṃ tilabījamattampi attano nimittena chupati, evaṃ pavesentoti attho. Chupanameva hettha pavesanaṃ, evaṃ sesesupi. **Majjhena pavesento**ti abbhantaratalena chupiyamānaṃ pavesento, yathā abbhantaratalaṃ chupati, evaṃ pavesentoti attho. Katthaci acchupantaṃ pavesetvā ākāsagatameva nīharantassa natthi pārājikaṃ, dukkaṭaṃ pana hoti **chinnasīsavatthusmiṃ** (pārā. 73) viya. **Majjheneva chupantaṃ pavesento**ti aggakoṭiyā chupantaṃ pavesento. **Majjhimapabbapiṭṭhiyā saṅkocetvā**ti nimittaṃ attano majjhimapabbapiṭṭhiyā samiñjitvā uparibhāgena chupantaṃ pavesentopi. Kiṃ viya? Samiñjitaṅguli viyāti yojanā. Atha vā majjhimapabbapiṭṭhiyā samiñjitaṅguli viyāti sambandho, samiñjitaṅguliṃ vā majjhimapabbapiṭṭhiyā pavesento viyātipi yojetabbaṃ. **Uparibhāgenā**ti saṅkocitassa nimittassa uparikoṭiyā.

Idāni purisanimittassa heṭṭhā vuttesu chasu ''uparī''ti vuttassa chaṭṭhassa ṭhānassa vasena visuṃ cattāri passāni gahetvā purisanimitte dasaṭṭhānabhedaṃ dassento **tatthā**tiādimāha. Heṭṭhā pana agahitaggahaṇavasena cha ṭhānāni vuttāni. **Tulādaṇḍasadisaṃ pavesentassāpī**ti asamiñjitvā ujukaṃ pavesentassa. **Cammakhīla**nti eḷakādīnaṃ gīvāya viya nimitte jātaṃ cammaṅkuraṃ, ''uṇṇigaṇḍo''tipi vadanti. ''Upahatakāyappasāda''nti avatvā **naṭṭhakāyappasāda**nti vacanena upādinnabhāve sati kenaci paccayena upahatepi kāyappasāde **upahatindriyavatthusmiṃ** (pārā. 73) viya pārājikamevāti dasseti. Itthinimittassa pana naṭṭhepi upādinnabhāve sati matasarīre viya pārājikakkhettatā na vijahatīti veditabbā. **Methunassādenā**ti idaṃ kāyasaṃsaggarāge sati saṅghādiseso hotīti vuttaṃ. **Bījānī**ti aṇḍāni.

Mukhaṃ apidhāyāti pamādena samuppannampi hāsaṃ bījaniyā paṭicchādanampi akatvā nisīdanaṃ agāravanti vuttaṃ. Atha vā **apidhāyā**ti pidahitvā, bījaniyā mukhaṃ paṭicchādetvā hasamānena na nisīditabbanti attho. **Dantavidaṃsaka**nti dante dassetvā. **Gabbhitenā**ti ''ayuttakathā''ti saṅkocaṃ anāpajjantena, niravasesādhippāyakathane sañjātussāhenāti attho.

Anupaññattivaṇṇanā

Pārājikavatthubhūtāti yesaṃ tīsu maggesu tilabījamattampi nimittassa pavesokāso hoti, te itthipurisādibhedā sabbe saṅgayhanti, na itare. Idha pana tiracchānagatāyāti-pāḷipadānurūpato na sabbātiādinā itthiliṅgavasena vuttaṃ. **Gonasā**ti sappavisesā, yesaṃ piṭṭhīsu mahantamahantāni maṇḍalāni honti. Kacchapamaṇḍūkānaṃ catuppadattepi odakatāsāmaññena apadehi saha gahaṇaṃ. **Mukhasaṇṭhāna**nti oṭṭhacammasaṇṭhānaṃ. **Vaṇasaṅkhepa**nti vaṇasaṅgahaṃ. Vaṇe thullaccayañca ''amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā''ti (pārā. 66) imassa suttassa vasena veditabbaṃ. **Maṅgusā**ti nakulā. **Etameva hi attha**nti yo naṃ ajjhāpajjati, taṃ parājetīti imamatthaṃ vuttānaṃyeva pārājikādisaddānaṃ nibbacanappasaṅge imissā parivāragāthāya pavattattā. **Bhaṭṭho**ti sāsanato parihīno. **Niraṅkato**ti nirākato. **Eta**nti āpattirūpaṃ pārājikaṃ. **Chinno**ti antarākhaṇḍito.

Pakatattehi bhikkhūhīti ettha **pakatattā** nāma pārājikaṃ anāpannā anukkhittā ca. Keci pana ''pakatattehi bhikkhūhi ekato kattabbattāti aṭṭhakathāyaṃ vuttattā pakatattabhūtehi alajjīhipi saddhiṃ uposathādisaṅghakammakaraṇe doso natthī''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, iminā vacanena tassa atthassa asijjhanato. Yadi hi saṅghakammaṃ karīyati, pakatatteheva karīyati, na apakatattehīti evaṃ apakatattehi sahasaṃvāsapaṭikkhepaparaṃ idaṃ vacanaṃ, na pana pakatattehi sabbehi alajjīādīhi ekato saṅghakammaṃ kattabbamevāti. Evaṃ saṃvāsavidhānaparaṃ pakatattesupi sabhāgāpattiṃ āpannehi aññamaññañca alajjīhi ca saddhiṃ ekato kammakaraṇassa paṭikkhittattā. Vuttañhi ''sace sabbo saṅgho sabhāgāpattiyā sati vuttavidhiṃ akatvā uposathaṃ karoti, vuttanayeneva sabbo saṅgho āpattiṃ āpajjatī''tiādi (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā). ''Yattha āmisaparibhogo vaṭṭati, dhammaparibhogopi tattha vaṭṭatī''ti alajjīhi saha paribhogo ca aṭṭhakathāyaṃ paṭikkhitto ekato kammakaraṇassāpi dhammaparibhogattā. Tasmā yathā hi **pāḷiyaṃ** pārājikāpattiāpajjanakapuggalaniyamatthaṃ yvāyaṃ ñatticatutthena kammena…pe… upasampanno, ayaṃ imasmiṃ atthe adhippeto bhikkhūti imasmiṃ vacane sabbepi ñatticatutthakammena upasampannā pārājikāpajjanakapuggalāyevāti niyamo na sijjhati pārājikānāpajjanakānampi sekkhādīnaṃ sambhavā, atha kho ñatticatutthakammena upasampannesuyeva pārājikāpattiāpajjanakā alajjī bālaputhujjanā labbhanti, na pana ehibhikkhuādīsūti evaṃ niyamo sijjhati, evamidhāpi pakatattesuyeva ekato kammakaraṇārahā anāpattikā lajjī kukkuccakā sikkhākāmā upalabbhanti, na apakatattesūti evameva niyamo sijjhati apakatattānaṃ gaṇapūraṇattābhāvena asaṃvāsikattaniyamato. Alajjino pana gaṇapūrakā hutvā kammassa sādhanato asaṃvāsikesu na gahitā kattabbavidhiṃ akatvā tehi saha madditvā kammaṃ karontānaṃ āpatti alajjitā ca na vigacchatīti veditabbaṃ. ''Eko alajjī alajjīsatampi karotī''ti (pārā. aṭṭha. 2.585) hi vuttaṃ, teneva vakkhati ''sabbepi lajjino etesu kammādīsu saha vasantī''tiādi. Ayañcattho upari vitthārato āvi bhavissati.

Tathāti sīmāparicchinnehītiādiṃ parāmasati. Ekato vandanabhuñjanagāmappavesanavattāpaṭivattakaraṇauggahaparipucchāsajjhāyakaraṇādisāmaggikiriyāvasena bhagavatā paññattasikkhāpadasikkhanaṃ samasikkhatā nāma, tañca lajjīheva samaṃ sikkhitabbaṃ, na alajjīhīti dassetuṃ ''paññattaṃ pana…pe… samasikkhatā nāmā''ti vuttaṃ. Tattha anatikkamanavasena uggahaparipucchādivasena ca lajjīpuggalehi samaṃ ekato sikkhitabbā samasikkhāti sikkhāpadāni vuttāni, tāsaṃ samasikkhanaṃ yathāvuttanayena lajjīhi sikkhitabbabhāvo samasikkhatā nāmāti adhippāyo. Yathāvuttesu ekakammādīsu alajjīnaṃ lajjidhamme anokkante lajjīhi saha saṃvāso natthi, tato bahiyeva te sandissantīti āha **sabbepi lajjino**tiādi.

56. Yaṃ taṃ vuttanti sambandho. **Vatthumeva na hotī**ti suvaṇṇādīhi kataitthirūpānaṃ aṅgajātesupi nimittavohāradassanato tattha pārājikāsaṅkānivattanatthaṃ vuttaṃ. Teneva vinītavatthūsu lepacittādivatthūsu sañjātakukkuccassa pārājikena anāpatti vuttā.

Paṭhamacatukkavaṇṇanā

57. **Assā**ti ākhyātapadanti tassa atthaṃ dassento ''hotī''ti āha, bhaveyyāti attho, hotīti vuttaṃ hoti. Dutiye atthavikappe ''hotī''ti idaṃ vacanaseso.

58. **Sādiyantassevāti ettha sādiyanaṃ nāma sevetukāmatācittassa uppādanamevāti āha ''paṭisevanacittasamaṅgissā''**ti. **Paṭipakkha**nti aniṭṭhaṃ ahitaṃ. ''Bhikkhūnaṃ paccatthikā bhikkhupaccatthikā''ti vutte upari vuccamānā rājapaccatthikādayopi idheva pavisantīti taṃ nivattanatthaṃ **bhikkhū eva paccatthikā**ti rājapaccatthikānurūpena attho dassito. **Tasmiṃ khaṇe**ti pavesanakkhaṇe. Aggato hi yāva mūlā pavesanakiriyāya vattamānakālo pavesanakkhaṇo nāma. **Paviṭṭhakāle**ti aṅgajātassa yattakaṃ ṭhānaṃ pavesanārahaṃ, tattakaṃ anavasesato paviṭṭhakāle, pavesanakiriyāya niṭṭhitakkhaṇeti attho. Evaṃ paviṭṭhassa uddharaṇārambhato antarā ṭhitakāle ṭhitaṃ aṅgajātaṃ, tassa ṭhiti vā **ṭhitaṃ** nāma, **aṭṭhakathāyaṃ** pana mātugāmassa sukkavissaṭṭhiṃ patvā sabbathā vāyāmato oramitvā ṭhitakālaṃ sandhāya ''sukkavissaṭṭhisamaye''ti vuttaṃ, tadubhayampi ṭhitamevāti gahetabbaṃ. **Uddharaṇaṃ** nāma yāva aggā nīharaṇakiriyāya vattamānakāloti āha ''nīharaṇakāle paṭisevanacittaṃ upaṭṭhāpetī''ti.

Ettha ca yasmā parehi upakkamiyamānassa aṅgajātādikāyacalanassa vijjamānattā sevanacitte upaṭṭhitamatte tasmiṃ khaṇe cittajarūpena sañjāyamānaṃ aṅgajātādicalanaṃ iminā sevanacittena uppāditameva hoti. Apica sevanacitte uppanne parehi anupakkamiyamānassāpi aṅgajāte calanaṃ hoteva, tañca tena kataṃ nāma hoti, tasmā kāyacittato samuṭṭhitaṃ pārājikāpattiṃ so āpajjatiyeva **ubbhajāṇumaṇḍalikā** (pāci. 657-658) viya. Tatthāpi hi ''adhakkhakaṃ ubbhajāṇumaṇḍalaṃ āmasanaṃ vā…pe… paṭipīḷanaṃ vā sādiyeyyā''ti (pāci. 657) sādiyanamatteyeva āpatti vuttā, bhikkhuno kāyasaṃsagge pana ''kāyasaṃsaggaṃ samāpajjeyyā''ti (pārā. 270) attano

upakkamassa āpattinimittabhāvena vuttattā itthiyā phusiyamānassa kāyasaṃsaggarāge ca itthiyā sañjanitakāyacalane ca vijjamānepi attano payogābhāvena anāpattiyeva vuttāti gahetabbaṃ. Keci pana ''paṭhamasaṅghādisesavisayepi parehi balakkārena hatthādīhi upakkamiyamānassa mocanassādo ca uppajjati, tena ca asucimhi mutte saṅghādiseso, amutte thullaccayaṃ evā''ti vadanti. **Aṅgārakāsu**nti aṅgārarāsiṃ, aṅgārapuṇṇāvāṭaṃ vā. Itthiyā upakkamiyamāne asādiyanaṃ nāma na sabbesaṃ visayoti āha **imañhī**tiādi. **Ekādasahi aggīhī**ti rāgadosamohajātijarāmaraṇasokaparidevadukkhadomanassupāyāsasaṅkhātehi ekādasaggīhi. **Assā**ti asādiyantassa. **Catukkaṃ nīharitvā ṭhapesī**ti ettha ekapuggalavisayatāya ekopi anāpattivāro pavesanapaviṭṭhaṭhituddharaṇasaṅkhaātānaṃ catunnaṃ padānaṃ vasena ''catukka''nti vutto. **Paṭhamacatukkakathā**ti ettha pana anāpattivārena saddhiṃ pañcannaṃ vārānaṃ vuttanayena ''pañca catukkā''ti vattabbepi ekamaggavisayatāya tesaṃ ekattaṃ āropetvā paṭhamacatukkatā vuttā. Teneva vakkhati **tiṇṇaṃ maggānaṃ vasena tīṇi suddhikacatukkānī**tiādi.

Ekūnasattatidvisatacatukkakathāvaṇṇanā

59-60. **Matta**nti surādīhi mattaṃ. Akkhāyitanimittā idha uttarapadalopena akkhāyitasaddena vuttāti āha ''akkhāyitanimitta''nti. **Jāgaranti**ntiādi visesanarahitattā ''suddhikacatukkānī''ti vuttaṃ. **Samānācariyakātherā**ti ekācariyassa uddesantevāsikā. Gaṅgāya aparabhāgo **aparagaṅgaṃ. Vatare**ti garahatthe nipāto. **Evaṃ vinayagarukāna**nti iminā upari upatissattherena vuccamānavinicchayassa garukaraṇīyatāya kāraṇaṃ vuttaṃ. **Sabbaṃ pariyādiyitvā**ti sabbaṃ pārājikakhettaṃ anavasesato gahetvā. Yadi hi sāvasesaṃ katvā paññapeyya, alajjīnaṃ tattha lesena ajjhācārasoto pavattatīti āha ''sotaṃ chinditvā''ti. Sahaseyyādipaṇṇattivajjasikkhāpadesuyeva (pāci. 49-51) sāvasesaṃ katvāpi paññāpanaṃ sambhavati, na lokavajjesūti āha **idañhī**tiādi. **Sahaseyyasikkhāpade** hi (pāci. 49 ādayo) kiñcāpi yebhuyyacchanne yebhuyyaparicchanne heṭṭhimaparicchedato pācittiyaṃ dassitaṃ, upaḍḍhacchanne upaḍḍhaparicchanne dukkaṭaṃ, tathāpi sāvasesattā paññattiyā yebhuyyacchannaupaḍḍhaparicchannādīsupi **aṭṭhakathāyaṃ** pācittiyameva dassitaṃ. Idha pana niravasesattā paññattiyā bhagavatā dassitaṃ yebhuyyena akkhāyitanimittato heṭṭhā pārājikakkhettaṃ natthi, thullaccayādimeva tattha labbhati.

Upatissattherena vuttasseva vinicchayassa aññampi upatthambhakāraṇaṃ dassento **apicā**tiādimāha. Nimitte appamattikāpi maṃsarāji sace avasiṭṭhā hoti, taṃ yebhuyyakkhāyitameva hoti, tato paraṃ pana sabbaso khāyite nimitte dukkaṭamevāti dassento āha ''tato paraṃ thullaccayaṃ natthī''ti. Keci panettha vaccamaggādiṃ cattāro koṭṭhāse katvā ''tesu dve koṭṭhāse atikkamma yāva tatiyakoṭṭhāsassa pariyosānā khāyitaṃ yebhuyyakkhāyitaṃ nāma, tato paraṃ thullaccayaṃ natthi, yāva catutthakoṭṭhāsassa pariyosānā khāyitaṃ, tampi dukkaṭavatthuyevā''ti ca vadanti, taṃ na yuttaṃ. **Matasarīrasmiṃyeva veditabba**nti mataṃ yebhuyyena akkhāyitantiādivacanato vuttaṃ. **Yadipi nimitta**ntiādi jīvamānakasarīrameva sandhāya vuttaṃ tasseva adhikatattā. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā) ''jīvamānakasarīrassa vuttappakāre magge sacepi tacādīni anavasesetvā sabbaso chinne''tiādi vuttaṃ. **Sabbaso khāyita**nti nimittamaṃsaṃ sabbaṃ chinnanti attho. **Nimittasaṇṭhāna**nti chinnamaṃsassa anto yāva muttavatthikosā chiddākāro abbhantarachavicammamatto itthinimittākāro, tenāha ''pavesanaṃ jāyatī''ti. **Nimittasaṇṭhānaṃ pana anavasesetvā**ti pavesanārahachiddākārena ṭhitaabbhantaramaṃsādiṃ anavasesetvā. Etena yāva paveso labbhati, tāva maggoyevāti dasseti. **Nimittato patitāya maṃsapesiyā**ti idaṃ nimittasaṇṭhānavirahitaṃ abbhantaramaṃsakhaṇḍaṃ sandhāya vuttaṃ. Nimittasaṇṭhānaṃ akopetvā samantato chinditvā uddhaṭamaṃsapesiyā pana matasarīre yebhuyyena akkhāyitanimitte viya upakkamantassa pārājikameva.

Evaṃ jīvamānakamanussasarīre labbhamānavisesaṃ dassetvā idāni matasarīre dassetuṃ **matasarīre panā**tiādimāha. **Vatthikosesū**ti purisānaṃ aṅgajātakosacammesu. ''Navadvāro mahāvaṇo''tiādi (mi. pa. 2.6.1) vacanato manussānaṃ akkhināsādīni vaṇasaṅkhepena thullaccayakkhettānīti tesupi thullaccayaṃ vuttaṃ, evaṃ manussānaṃ matasarīrepi, tenāha **mate allasarīre**tiādi. Tattha **allasarīre**ti akuthitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Pārājikakkhette**ti yebhuyyena akkhāyitampi sandhāya vuttaṃ. **Thullaccayakkhette**ti upaḍḍhakkhāyitādimpi sandhāya vuttaṃ. Ettha ca akkhināsādithullaccayakkhettesu yebhuyyena akkhāyitesupi thullaccayaṃ, upaḍḍhakkhāyitādīsu dukkaṭanti veditabbaṃ. **Sabbesampī**ti yathāvuttahatthiādīhi aññesaṃ tiracchānānaṃ saṅgaṇhanatthaṃ vuttaṃ. Tiracchānagatānaṃ akkhikaṇṇavaṇesu dukkaṭaṃ pana aṭṭhakathāppamāṇena gahetabbaṃ, ''amaggena amaggaṃ paveseti, āpatti thullaccayassā''ti (pārā. 66) hi sāmaññato vuttaṃ, na pana manussānanti visesetvā. Yadi hi manussānaññeva vaṇesu thullaccayaṃ siyā, hatthiassādīnaṃ nāsavatthikosesupi paṭaṅgamukhamaṇḍūkassa mukhasaṇṭhānepi ca vaṇasaṅkhepato thullaccayaṃ na vattabbaṃ siyā, vuttañca. Tasmā aṭṭhakathācariyā evettha pamāṇaṃ. Matānaṃ tiracchānagatānanti matakena sambandho.

Methunarāgena vatthikosaṃ pavesentassa thullaccayaṃ vuttanti āha ''vatthikosaṃ appavesento''ti. **Methunarāgo** ca nāma kāyasaṃsaggarāgaṃ mocanassādañca muñcitvā visuṃ dvayaṃdvayasamāpattiyā rāgo, so ca purisādīsupi uppajjati, tena ca apārājikakkhette itthisarīrepi upakkamantassa asucimhi muttepi saṅghādiseso na hoti, khettānurūpaṃ thullaccayadukkaṭameva hotīti veditabbaṃ. **Appavesento**ti iminā tīsu maggesu pavesanādhippāye asatipi methunarāgena bahi ghaṭṭanaṃ sambhavatīti dasseti, teneva thullaccayaṃ vuttaṃ, itarathā pavesanādhippāyena bahi chupantassa methunassa pubbapayogattā dukkaṭameva vattabbaṃ siyā. **Nimittena nimittaṃ chupati thullaccaya**nti idañca ''na ca, bhikkhave, rattacittena aṅgajātaṃ chupitabbaṃ, yo chupeyya, āpatti thullaccayassā''ti (mahāva. 252) imassa cammakkhandhake āgatassa suttassa vasena vuttaṃ. Tattha ca kesañci aññathāpi atthavikappassa bījaṃ dassento **mahāaṭṭhakathāyaṃ panā**tiādimāha. **Mukheneva chupanaṃ sandhāyā**ti oṭṭhajivhādimukhāvayavena chupanaṃ sandhāya. **Oḷārikattā**ti ajjhācārassa thullattā. **Taṃ sandhāyabhāsita**nti taṃ yathāvuttasuttaṃ. Suttañhi ajjhācāraṃ sandhāya paṭicca vuttattā ''sandhāyabhāsita''nti vuccati. **Suṭṭhusallakkhetvā**ti piṭṭhiṃ abhiruhantānaṃ aṅgajātamukheneva nimittachupanassa sambhavaṃ methunarāgīnañca aṅgajātena chupanasseva anurūpatañca sutte ca ''mukhenā''ti avuttatañca aññañca nayaṃ yathābalaṃ suṭṭhu sallakkhetvāti attho. **Saṅghādiseso**ti manussitthiṃ sandhāya vuttaṃ. **Passāvamagga**nti idaṃ **cammakkhandhake** nidānavasena vuttaṃ. Itaramaggadvayaṃ pana nimittamukhena chupantassa vaṇasaṅkhepena thullaccayameva. **Vuttanayenevā**ti methunarāgeneva. Nimittamukhena pana vinā methunarāgena manussitthiyā vā tiracchānagatitthiyā vā passāvamaggaṃ pakatimukhena chupantassa dukkaṭameva pakatimukhena pakatimukhachupane viya, itarathā tatthāpi thullaccayena bhavitabbaṃ, tañca na yuttaṃ khandhakasuttepi tathā avuttattā. **Kāyasaṃsaggarāgena dukkaṭa**nti nimittamukhena vā pakatimukhādiṃ itarakāyena vā kāyasaṃsaggarāgena chupantassa dukkaṭameva.

Ettha ca kāyasaṃsaggarāgena bahinimitte upakkamato ajānantasseva aṅgajātaṃ yadi pārājikakkhettaṃ chupati, tattha kiṃ hotīti? Keci tāva ''methunarāgassa abhāvā manussitthiyā saṅghādiseso, sesesu vatthuvasena thullaccayadukkaṭānī''ti vadanti. Aññe pana ''pavesanakkhaṇe phassassa sādiyanasambhavato balakkārena upakkamanakkhaṇe viya pārājikamevā''ti vadanti, idameva yuttataraṃ. Maggattayato hi aññasmiṃ padeseyeva kāyasaṃsaggādirāgabhedato āpattibhedo labbhati, na maggattaye. Tattha pana yena kenaci ākārena phassassa sādiyanakkhaṇe pārājikameva, teneva paropakkamena pavesanādīsu rāgabhedaṃ anuddharitvā sādiyanamattena pārājikaṃ vuttaṃ.

Santhatacatukkabhedakathāvaṇṇanā

61-2. **Paṭipannakassā**ti āraddhavipassakassa. **Upādinnaka**nti kāyindriyaṃ sandhāya vuttaṃ. **Upādinnakena phusatī**ti upādinnakasarīrena phusīyatīti kammasādhanena attho daṭṭhabbo. Atha vā evaṃ karonto bhikkhu kiñci upādinnakaṃ upādinnakena na phusatīti attho. **Lesaṃ oḍḍessantī**ti lesaṃ ṭhapessanti, parikappessantīti attho. **Santhatādibhedehi bhinditvā**ti santhatādivisesanehi visesetvā. **Santhatāyā**ti samudāye ekadesavohāro daḍḍhassa paṭassa chiddantiādīsu viya. Yathā hi paṭassa ekadesova vatthato daḍḍhoti vuccati, taṃ ekadesavohāraṃ samudāye paṭe upacārato āropetvā puna taṃ samudāyaṃ daḍḍhappadesasaṅkhātachiddasambandhībhāvena ''daḍḍhassa paṭassa chidda''nti voharanti, evamidhāpi itthiyā maggappadesavohāraṃ samudāyabhūtāya itthiyā āropetvā puna taṃ itthiṃ santhatamaggasambandhiniṃ katvā **santhatāya itthiyā vaccamaggenā**tiādi vuttaṃ. Sāratthadīpaniyaṃ (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.61-62) panettha ''ekadese samudāyavohāro''ti vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ avayavavohārena samudāyasseva patīyamānattā. Itarathā hi santhatāya vaccamaggenāti itthiliṅgatā maggasambandhitā ca na siyā, ekadese samudāyopacārassa pana ekadesova attho sākhāya chijjamānāya rukkho chijjatītiādīsu viya.

Vatthādīni maggassa anto appavesetvā bahiyeva veṭhanaṃ sandhāya ''paliveṭhetvā''ti vuttaṃ. Samudāye avayavūpacāreneva bhikkhupi **santhato nāmā**tiādi vuttaṃ. **Yattake paviṭṭhe**ti tilabījamatte paviṭṭhe. Akkhināsādīnaṃ santhatattepi yathāvatthukamevāti āha **thullaccayakkhette thullaccaya**ntiādi. **Khāṇuṃ ghaṭṭentassa dukkaṭa**nti itthinimittassa anto khāṇuṃ pavesetvā samatalaṃ, atirittaṃ vā ṭhitaṃ khāṇuṃ sace ghaṭṭeti, ghaṭṭentassa dukkaṭaṃ pavesābhāvato. Sace pana īsakaṃ anto allokāse pavesetvā ṭhitaṃ anupādinnameva khāṇusīsaṃ aṅgajātena chupati, pārājikameva. **Tassa tala**nti veḷunaḷādikassa antotalaṃ. **Bahiddhā khāṇuke**ti anto pavesitaveḷupabbādikassa bahi nikkhantasīsaṃ sandhāya vuttaṃ. **Yathā ca itthinimitte**tiādīsu yathā itthiyā passāvamagge khāṇuṃ katvā ghaṭṭanādikaṃ vuttaṃ, evaṃ sabbattha vaccamaggādīsupi lakkhaṇaṃ veditabbanti attho.

Rājapaccatthikādicatukkabhedakathāvaṇṇanā

65. **Kerāṭikā**ti vañcakā. Paṭhamaṃ itthidhuttameva dassetvā idāni itaradhuttepi saṅgahetvā dassetuṃ ''itthidhuttasurādhuttādayo vā''ti vuttaṃ.

Āpattānāpattivāravaṇṇanā

66. Paṭiññātakaraṇaṃ natthi sevetukāmatā maggena maggappaṭipattīti dvinnaṃ aṅgānaṃ siddhattā. Dūsitassa pana maggena maggappaṭipatti evamekaṃ aṅgaṃ siddhaṃ, sevetukāmatāsaṅkhātaṃ sādiyanaṃ asiddhaṃ. Tasmā so pucchitvā ''sādiyi''nti vuttapaṭiññāya nāsetabbo. **Tatthevā**ti vesāliyaṃ mahāvane eva. **Sabbaṅgagata**nti

sabbakāyagataṃ. ‘‘Lohitaṃ viyā’’ti vuttattā kesādīnaṃ vinimuttaṭṭhāne sabbatthāti gahetabbaṃ. **Niccameva ummattako hotī**ti yassa pittakosato pittaṃ calitvā sabbadā bahi nikkhantaṃ hoti, taṃ sandhāya vuttaṃ. Yassa pana pittaṃ calitvā pittakoseyeva ṭhitaṃ hoti, kadāci vā nikkhantaṃ puna nikkhamati, sopi antarantarā saññaṃ paṭilabhati bhesajjena ca pakatiārogyaṃ paṭilabhatīti veditabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Pakiṇṇakanti vomissakanayaṃ. **Samuṭṭhāna**nti uppattikāraṇaṃ. **Kiriyā**tiādi nidassanamattaṃ akiriyādīnampi saṅgahato. Vedanāya saha kusalañca veditabbanti yojetabbaṃ. **Sabbasaṅgāhakavasenā**ti sabbesaṃ sikkhāpadānaṃ saṅgāhakavasena ‘‘kāyo vācā kāyavācā kāyacittaṃ vācācittaṃ kāyavācācitta’’nti evaṃ vuttāni cha āpattisamuṭṭhānāni. Samuṭṭhānādayo hi āpattiyā eva honti, na sikkhāpadassa. Taṃtaṃsikkhāpadassa niyataāpattiyā eva gahaṇatthaṃ pana sikkhāpadasīsena samuṭṭhānādīnaṃ kathanaṃ. Evañhi āpattiviseso paññāyati āpatti-saddassa sabbāpattisādhāraṇattā, imesu pana chasu samuṭṭhānesu purimāni tīṇi acittakāni, pacchimāni sacittakāni. Samāsato taṃ imaṃ pakiṇṇakaṃ viditvā veditabbanti sambandho. Cha samuṭṭhānāni etassāti **chasamuṭṭhānaṃ**. Evaṃ sesesupi.

Atthi kathinasamuṭṭhānantiādi samuṭṭhānasīsavasena dvisamuṭṭhānaekasamuṭṭhānānaṃ dassanaṃ. Terasa hi samuṭṭhānasīsāni paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ adinnādānasamuṭṭhānaṃ sañcarittasamuṭṭhānaṃ samanubhāsanasamuṭṭhānaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ eḷakalomasamuṭṭhānaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ addhānasamuṭṭhānaṃ theyyasatthasamuṭṭhānaṃ dhammadesanāsamuṭṭhānaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānaṃ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṃ ananuññātasamauṭṭhānanti. Tattha **atthi chasamuṭṭhāna**nti iminā sañcarittasamuṭṭhānaṃ vuttaṃ, pañcasamuṭṭhānassa abhāvato ‘‘atthi pañcasamuṭṭhāna’’nti avatvā ‘‘atthi catusamuṭṭhāna’’nti vuttaṃ, iminā ca addhānasamuṭṭhānaṃ ananuññātasamuṭṭhānañca saṅgahitaṃ. Yañhi paṭhamatatiyacatutthachaṭṭhehi samuṭṭhānehi samuṭṭhāti, idaṃ addhānasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pana dutiyatatiyapañcamachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ ananuññātasamuṭṭhānaṃ. **Atthi tisamuṭṭhāna**nti iminā adinnādānasamuṭṭhānaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānañca saṅgahitaṃ. Yañhi sacittakehi tīhi samuṭṭhāti, idaṃ adinnādānasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pana acittakehi tīhi samuṭṭhāti, idaṃ bhūtārocanasamuṭṭhānaṃ. **Atthi kathinasamuṭṭhāna**ntiādinā pana avasesasamauṭṭhānasīsavasena dvisamuṭṭhānaṃ ekasamuṭṭhānañca saṅgaṇhāti. Tattha hi yaṃ tatiyachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ kathinasamuṭṭhānaṃ nāma. Yaṃ pana paṭhamacatutthehi samuṭṭhāti, idaṃ eḷakalomasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ chaṭṭheneva samuṭṭhāti, idaṃ dhuranikkhepasamuṭṭhānaṃ, ‘‘samanubhāsanasamauṭṭhāna’’ntipi tasseva nāmaṃ. Iti sarūpena aṭṭha āpattisīsāni dassitāni. Ādisaddena panettha avasesāni paṭhamapārājikasamuṭṭhānapadasodhammatheyyasatthadhammadesanācorīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānāni pañcapi samuṭṭhānasīsāni saṅgahitāni. Tattha yaṃ kāyacittato samuṭṭhāti, idaṃ paṭhamapārājikasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ dutiyapañcamehi samuṭṭhāti, idaṃ padasodhammasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ catutthachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ theyyasatthasamuṭṭhānaṃ. Yaṃ pañcameneva samuṭṭhāti, idaṃ dhammadesanāsamauṭṭhānaṃ. Yaṃ pañcamachaṭṭhehi samuṭṭhāti, idaṃ corīvuṭṭhāpanasamuṭṭhānaṃ. Ettha ca pacchimesu tīsu sacittakasamuṭṭhānesu ekekasamuṭṭhānavasena ekasamuṭṭhānāni tividhāni. Dvisamuṭṭhānāni pana paṭhamacatutthehi vā dutiyapañcamehi vā tatiyachaṭṭhehi vā catutthachaṭṭhehi vā pañcamachaṭṭhehi vā samuṭṭhānavasena pañcavidhānīti veditabbāni.

Evaṃ samuṭṭhānavasena sabbasikkhāpadāni terasadhā dassetvā idāni kiriyāvasena pañcadhā dassetuṃ **tatrāpī**tiādi vuttaṃ. **Kiñcī**ti sikkhāpadaṃ. **Kiriyato**ti pathavīkhaṇanādi (pāci. 84-85) viya kāyavacīviññattijanitakammato. **Akiriyato**ti paṭhamakathinādi (pārā. 459 ādayo) viya kattabbassa akaraṇeneva. **Kiriyākiriyato**ti aññātikāya bhikkhuniyā hatthato cīvarapaṭiggahaṇādi (pārā. 508 ādayo) viya. **Siyā kiriyato, siyā akiriyato** rūpiyapaṭiggahaṇādi (pārā. 582 ādayo) viya, **siyā kiriyato, siyā kiriyākiriyato** kuṭikārādi (pārā. 342) viya. Vītikkamasaññāya abhāvena vimokkho assāti **saññāvimokkha**nti majjhepadalopīsamāso daṭṭhabbo. **Cittaṅgaṃ labhati** sacittakasamuṭṭhāneheva samuṭṭhahanato. **Itara**nti yassa cittaṅganiyamo natthi, taṃ, anāpattimukhena cetaṃ saññādukaṃ vuttaṃ, āpattimukhena sacittakadukanti ettakameva viseso, atthato samānāva.

Kāyavacīdvārehi āpajjitabbampi kāyakamme vā vacīkamme vā saṅgayhati. Tattha bāhullavuttito adinnādānamusāvādādayo viyāti **atthi sikkhāpadaṃ kāyakamma**ntiādinā kāyakammaṃ vacīkammañcāti dukameva vuttaṃ, vibhāgato pana kāyavacīkammena saddhiṃ tikameva hoti. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā) vuttaṃ ‘‘sabbā ca kāyakammavacīkammatadubhayavasena tividhā hontī’’ti. Tatoyeva idhāpi adinnādānādīsu (pārā. 89) kāyakammavacīkammanti tadubhayavasena dassitaṃ. **Atthi pana sikkhāpadaṃ kusala**ntiādi āpattisamuṭṭhāpakacittavasena kāriye kāraṇopacārena vuttaṃ, na pana āpattiyā kusalādiparamatthadhammatāvasena āpattiyā sammutisabhāvattā. Kusalākusalādiparamatthadhamme upādāya hi bhagavatā āpattisammuti paññattā. Vakkhati hi ‘‘yaṃ kusalacittena āpajjati, taṃ kusala’’ntiādi (pārā. aṭṭha. 1.66 pakaṇṇakakathā). Na hi bhagavato āṇāyattā āpatti kusalādiparamatthasabhāvā hoti anupasampannānaṃ ādikammikānañca āpattippasaṅgato, tassā desanādīhi visuddhiabhāvappasaṅgato ca. Na hi kāraṇabalena uppajjamānā kusalādisabhāvā āpatti anupasampannādīsu nivattati, uppannāya ca tassā kenaci vināso na sambhavati. Sarasavināsato desanādinā ca āpatti vigacchatīti vacanamatthi, na pana tena akusalādi vigacchati. Pitughātādikammena hi pārājikaṃ āpannassa bhikkhuno gihiliṅgaṃ gahetvā bhikkhubhāvapariccāgena pārājikāpatti vigacchati, na pāṇātipātādiakusalaṃ ānantariyādibhāvato. Tasmā dummaṅkūnaṃ niggahādidasaatthavase (pārā. 39; pari. 2) paṭicca bhagavatā yathāpaccayaṃ samuppajjamāne kusalākusalādināmarūpadhamme upādāya paññattā sammutiyeva āpatti, sā ca yathāvidhipaṭikammakaraṇena vigatā nāma hotīti veditabbaṃ, tenāha **dvattiṃseva hi āpattisamuṭṭhāpakacittānī**tiādi. Āpattisamuṭṭhāpakatteneva hettha kusalādīnaṃ āpattito bhedo siddho. Na hi taṃsamuṭṭhitassa tato abhedo yutto samuṭṭhānasamuṭṭhitabhedabyavahārupacchedappasaṅgato. **Sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.66 pakiṇṇakakathāvaṇṇanā) pana āpattiyā paramatthato kusalattameva na sambhavati ‘‘āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ, siyā abyākataṃ, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala’’nti vacanato, ‘‘akusalattaṃ pana abyākatattañca āpattiyā sambhavatī’’ti saññāya kusalacittasamuṭṭhānakkhaṇepi rūpābyākatattaṃ āpattiyā samatthetuṃ yaṃ kusalacittena āpajjati, taṃ kusalaṃ, itarehi itaranti (pārā. aṭṭha. 1.66 pakiṇṇakakathā) imaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ nissāya vuttaṃ ‘‘yaṃ kusalacittena āpajjatīti yaṃ sikkhāpadasīse gahitaṃ āpattiṃ kusalacittasamaṅgī āpajjati, iminā pana vacanena taṃ kusalanti āpattiyā vuccamāno kusalabhāvo pariyāyato, na paramatthatoti dasseti. Kusalacittena hi āpattiṃ āpajjanto saviññattikaṃ aviññattikaṃ vā sikkhāpadavītikkamākārappavattaṃ rūpakkhandhasaṅkhātaṃ abyākatāpattiṃ āpajjatī’’ti. Tattha yaṃ kusalacittena āpajjatīti imaṃ vacanaṃ uddissa ‘‘iminā pana vacanena taṃ kusalanti āpattiyā vuccamāno kusalabhāvo pariyāyato, na paramatthatoti dassetī’’ti vuttaṃ, evaṃ itarehi itaranti vacanena ‘‘yaṃ akusalacittena āpajjahi, taṃ akusalaṃ, yaṃ abyākatacittena āpajjati, taṃ abyākata’’nti imassa atthassa vuttattā itarehīti vacanaṃ uddissa ‘‘imināpi vacanena itaranti āpattiyā vuccamāno akusalabhāvo abyākatabhāvo ca pariyāyato dassetī’’ti vattabbaṃ. Evaṃ avatvā kusalapakkhe eva kathanassa kāraṇaṃ na passāma. Yaṃ pana āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalantiādivacanaṃ kāraṇattena vuttaṃ, tampi akāraṇaṃ yaṃ akusalacittena āpajjati, taṃ akusalantiādinā heṭṭhā vuttanayena akusalādibhāvassa pariyāyadesitattā, āpattiyā kusalavohārassa ayuttatāya natthi āpattādhikaraṇaṃ kusalanti vuttattā ca. Āpattiyā hi kusalacittasamuṭṭhitattepi bhagavatā paṭikkhittabhāvena sāvajjadhammattā kāraṇūpacārenāpi anavajjakusalavohāro na yutto sāvajjānavajjānaṃ aññamaññaviruddhattā. Yathā ākāsādisammutisaccānaṃ uppannatādivohāro viya jātijarābhaṅgānaṃ uppannatādivohāro anavaṭṭhānādidesato ayutto, evamidhāpi kusalavohāro ayutto viruddhattā. Akusalādivohāro pana yutto, kāraṇūpacārena pana akusalādisabhāvatā yathāvuttadosānativattanato. Suttassāpi hi yathā suttasuttānulomādīhi virodho na hoti, tatheva attho gahetabbo.

Yaṃ pana vuttaṃ ‘‘kusalacittena hi āpattiṃ āpajjanto…pe… rūpakkhandhasaṅkhātaṃ abyākatāpattiṃ āpajjatī’’ti, taṃ ayuttameva rūpakkhandhassa khaṇikatāya āpattiyāpi desanādipaṭikammaṃ vināva paṭipassaddhippasaṅgato. Rūpaparamparā āpattīti ce? Tanna, paṭikammenāpi avigamappasaṅgato. Na hi rūpasantatidesanādīhi vigacchati sakāraṇāyattattā, iti sabbathā āpattiyā paramatthatā ayuttā, eteneva yaṃ vuttaṃ ‘‘nipajjitvā nirodhasamāpannassa sahaseyyavasena tathākārappavattarūpadhammasseva āpattibhāvato’’tiādi, tampi paṭisiddhanti veditabbaṃ. Idha pana nirodhasamāpannānaṃ rūpadhammameva paṭicca uppannattā āpatti acittā avedanā, aññattha pana sacittā savedanāva, sabbatthāpi paññattisabhāvāti veditabbā. Teneva **duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ** āpattiyā akusalādisabhāvaṃ paraparikappitaṃ nisedhetuṃ ‘‘ādikammikassa anāpattivacanato…pe… paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabba’’nti sayameva vakkhati, tasmā ‘‘taṃtaṃkusalādidhammasamuppattiyā bhagavatā paññattā āpattisammuti samuṭṭhitā’’ti ca, ‘‘yāva paṭippassaddhikāraṇā tiṭṭhatī’’ti ca, ‘‘paṭippassaddhikāraṇehi vinassatī’’ti ca voharīyati. Āpattiyā ca sammutisabhāvattepi hi sañcicca taṃ āpajjantassa, paṭikiriyaṃ akarontassa ca anādare akusalarāsi ceva saggamaggantarāyo ca hotīti lajjino yathāvidhiṃ nātikkamanti, anatikkamanappaccayā ca tesaṃ anantappabhedā sīlādayo dhammā parivaḍḍhantīti gahetabbaṃ. Dvattiṃsevāti niyamo āpattinimittānaṃ kāyavacīviññattīnaṃ eteheva samuppajjanato kato, na pana sabbāpattīnampi eteheva samuppajjanato. Nipajjitvā niddāyantānañhi jhānanirodhasamāpannānañca aviññattijanakehi vipākaappanācittehi ceva rūpadhammehi ca sahaseyyādiāpatti sambhavati.

Dasāti kiriyāhetukamanoviññāṇadhātudvayena saha aṭṭha mahākiriyacittāni. Paññattiṃ ajānitvā iddhivikubbanādīsu abhiññānaṃ āpattisamuṭṭhāpakattaṃ veditabbaṃ. Ettha ca kiñci sikkhāpadaṃ akusalacittameva, kiñci kusalābyākatavasena dvicittaṃ, kiñci ticittanti ayameva bhedo labbhati, nāññoti veditabbaṃ. **Kiriyāsamuṭṭhāna**nti parūpakkamena jāyamānaṃ aṅgajātādicalanaṃ sādiyanacittasaṅkhāte sevanacitte uppanne tena cittena samuppāditameva hotīti vuttaṃ itarathā ‘‘siyā kiriyasamuṭṭhānaṃ, siyā akiriyasamuṭṭhāna’’nti vattabbato.

Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.66 pakiṇṇakakathāvaṇṇanā) vuttaṃ ‘‘kiriyasamuṭṭhānanti idaṃ yebhuyyavasena vuttaṃ parūpakkame sati sādiyantassa akiriyasamuṭṭhānabhāvato’’tiādi, taṃ na gahetabbaṃ paṭhamapārājikassa akiriyasamuṭṭhānatāya pāḷiaṭṭhakathāsu avuttattā. ‘‘Manodvāre āpatti nāma natthī’’ti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā; pārā. aṭṭha. 2.583-4) hi vuttaṃ. Kathañhi nāma parūpakkamena methunaṃ sādiyanto attano aṅgajātādikāyacalanaṃ na sādiyeyya, sādiyanacittānuguṇameva pana sakalasarīre cittajarūpasamuppattiyā viññattipi sukhumā samuppannā eva hotīti daṭṭhabbaṃ, tenāha **kāyadvāreneva samuṭṭhānato kāyakamma**ntiādi. **Cittaṃ panettha aṅgamattaṃ hotī**ti kāyaviññatti eva kāyakammabhāve kāraṇaṃ, na cittaṃ. Taṃ panettha kāyasaṅkhātāya viññattiyāyeva aṅgamattaṃ,

na kāyakammabhāvassa, itarathā methunassa ''manokamma''nti vattabbato, tenāha ''na tassa vasena kammabhāvo labbhatī''ti. **Kammabhāvo**ti kāyakammabhāvo. **Sabbañcetan**ti etaṃ samuṭṭhānādikaṃ. **Sikkhāpadasīsenā**ti taṃtaṃsikkhāpadaniyataāpattiyā eva gahaṇatthaṃ sikkhāpadamukhena.

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

Idaṃ kinti kathetukāmatāpucchā. **Imā**tiādi vissajjanaṃ. Vinītāni āpattiṃ tvaṃ bhikkhu āpannotiādinā (pārā. 67) bhagavatā vinicchinitāni vatthūni **vinītavatthūni**. Taṃ taṃ vatthuṃ uddharitvā dānato dassanato uddānabhūtā gāthā **uddānagāthā,** saṅgahagāthā, uddesagāthāti vuttaṃ hoti. **Vatthu gāthā**ti tena kho pana samayena aññataro bhikkhūtiādikā vinītavatthupāḷiyeva tesaṃ tesaṃ vinītavatthūnaṃ ganthanato ''vatthugāthā''ti vuttā, na chandovicitilakkhaṇena. Uddānagāthānaṃ vatthu vatthugāthāti evaṃ vā ettha attho daṭṭhabbo. **Etthā**ti vinītavatthūsu. **Dutiyādīna**nti dutiyapārājikādīnaṃ. Yaṃ passitvā cittakārādayo sippikā cittakammādīni sikkhanti, taṃ **paṭicchannakarūpaṃ,** paṭimārūpanti attho.

67. **Purimāni dve**ti makkaṭīvajjiputtakavatthūni dve. Tānipi bhagavatā vinītabhāvena puna vinītavatthūsu pakkhittāni. Tattha tassa kukkuccaṃ ahosītiādi pana kiñcāpi tesaṃ paṭhamaṃ kukkuccaṃ na uppannaṃ, bhikkhūhi pana bhagavatā ca garahitvā vuttavacanaṃ sandhāya pacchā uppannattaṃ sandhāya vuttaṃ. Bhagavato etamatthaṃ ārocesuntiādi ca bhikkhūhi ānandattherena ca paṭhamaṃ bhagavato ārocite, bhagavatā ca tesaṃ pārājikatte pakāsite bhītā te sayampi gantvā attano kukkuccaṃ pacchā ārocenti eva. ''Saccaṃ kira tva''ntiādinā bhagavatā puṭṭhā pana ''saccaṃ bhagavā''ti paṭijānanavasenāpi ārocenti. Bhagavāpi āpattiṃ tvantiādinā tesaṃ pārājikattaṃ vinicchinoti eva. Anupaññattikathāyaṃ pana taṃ sabbaṃ avatvā anupaññattiyā anuguṇameva kiñcimattaṃ vuttaṃ, idhāpi tesaṃ vatthūnaṃ bhagavatā vinītabhāvadassanatthaṃ evaṃ vuttanti veditabbaṃ. Keci imaṃ adhippāyaṃ amanasikatvā ''aññānevetāni vatthūnī''ti vadanti. **Kuse**ti kusatiṇāni. **Kesehī**ti manussakesehi.

68. **Vaṇṇapokkharatāyā**ti ettha pokkhalaṃ nāma samiddhaṃ sundarañca, tassa bhāvo ''pokkharatā''ti ra-kāraṃ katvā vutto, samiddhatā sundaratāti attho. **Padhaṃsesī**ti abhibhavi. **Na limpatī**ti na allīyati.

69. Evarūpā parivattaliṅgā bhikkhuniyo atthato ekato upasampannāpi ubhatosaṅghe upasampannāsuyeva saṅgayhanti bhikkhūpasampadāya bhikkhunīupasampadatopi ukkaṭṭhattā. **Pāḷiyaṃ** ''tāhi āpattīhi anāpatti''nti upayogavacanaṃ katvā anujānāmīti padena sambandhitabbaṃ. Itthiliṅganti thanādikaṃ itthisaṇṭhānaṃ vuttanti āha – ''purisa…pe… itthisaṇṭhānaṃ uppanna''nti. Taṃ nānantarikato pana ''purisindriyampi antarahitaṃ, itthindriyañca uppanna''nti vuttameva hoti, evaṃ uparipi liṅgaggahaṇeneva itthindriyādiggahaṇaṃ veditabbaṃ. **Tā**ti āpattiyo, tassa vuṭṭhātunti iminā sambandho, tāhi āpattīhi vuṭṭhāpetunti attho. Kathanti āha **tā sabbāpi bhikkhunīhi kātabba**ntiādi. Tena paṭicchannāyapi appaṭicchannāyapi garukāpattiyā pakkhamānattacaraṇādikaṃ vidhiṃ dasseti.

Okkantikavinicchayoti pasaṅgānuguṇaṃ otaraṇakavinicchayo. **Balavaakusalenā**ti paradārikakammādinā. **Dubbalakusalenā**ti yathāvuttabalavākusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena kusalena. **Dubbalaakusalenā**ti purisabhāvuppādakabrahmacariyādibalavakusalopahatasattinā tato eva dubbalabhūtena paradārikādiakusalena. Sugatiyaṃ bhāvadvayassa kusalakammajattā akusaleneva vināso kusaleneva uppattīti āha **ubhayampī**tiādi. Duggatiyaṃ pana akusaleneva ubhinnampi uppatti ca vināso ca, tattha dubbalabalavabhāvova viseso.

''Ehi mayaṃ gamissāmā''ti bhikkhuniyā saddhiṃ saṃvidhāya ekaddhānagamane pācittiyāpattiparihāratthaṃ vuttaṃ ''saṃvidahanaṃ parimocetvā''ti. Tena ekagāmakkhettepi bahigāmato antaragharaṃ saṃvidhāya gamanampi āpattikaramevāti dasseti. Parimocanavidhiṃ dassento āha **maya**ntiādi. **Bahigāme**ti gāmantare. Dutiyikā bhikkhunī pakkantā vā hotītiādinā (pāci. 693) vuttaanāpattilakkhaṇaṃ anulometīti vuttaṃ ''gāmantara…pe… anāpattī''ti. **Kopetvā**ti pariccajitvā. **Lajjiniyo…pe… labbhatī**ti liṅgaparivattanadukkhapīḷitassa saṅgahepi asati hīnāyāvattanaṃ bhaveyyāti ''āpadāsū''ti vuttaanāpattianulomena vuttaṃ. Tāya dutiyikaṃ gahetvāva gantabbaṃ. **Alajjiniyo…pe… labbhatī**ti alajjinīhi saddhiṃ ekakammādisaṃvāse āpattisambhavato tā asantapakkhaṃ bhajantīti vuttaṃ, imināpetaṃ veditabbaṃ ''alajjinīhi saddhiṃ paribhogo na vaṭṭatī''ti. Yadi hi vaṭṭeyya, tatopi dutiyikaṃ vinā gāmantaragamanādīsu āpatti eva siyā saṅgāhikattā tāsaṃ saṅgāhikalajjinigaṇato viya. **Ñātikā na honti…pe… vaṭṭatīti vadantī**ti iminā aṭṭhakathāsu anāgatabhāvaṃ dīpeti. Tatthāpi vissāsikañātikabhikkhuniyo vinā bhikkhunibhāve aramantassa mānapakatikassa āpadāṭṭhānasambhavena taṃ vacanaṃ appaṭikkhittampi tadaññesaṃ na vaṭṭatiyevāti gahetabbaṃ. **Bhikkhubhāvepī**ti bhikkhukālepi. **Taṃ nissāyā**ti taṃ nissayācariyaṃ katvā. **Upajjhā gahetabbā**ti upasampadāgahaṇatthaṃ upajjhā gahetabbā.

Vinayakammanti vikappanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Puna kātabba**nti puna vikappetabbaṃ. **Puna paṭiggahetvā sattāhaṃ vaṭṭatī**ti ''anujānāmi, bhikkhave, bhikkhunīnaṃ sannidhiṃ bhikkhūhi, bhikkhūnaṃ sannidhiṃ bhikkhunīhi ca paṭiggāhāpetvā paribhuñjitu''nti (cūḷava. 421) vacanato puna paṭiggahetvā paribhuñjituṃ vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. **Sattame divase**ti idañca nissaggiyaṃ anāpajjitvāva punapi sattāhaṃ paribhuñjituṃ vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. **Pakatatto**ti aparivattaliṅgo. **Rakkhatī**ti taṃ paṭiggahaṇavijahanato rakkhati, avibhattatāya paṭiggahaṇaṃ na vijahatīti adhippāyo.

Sāmaṃ gahetvāna nikkhipeyyāti sahatthena paṭiggahetvāna nikkhipeyya. **Paribhuñjantassa āpattī**ti liṅgaparivatte jāte puna appaṭiggahetvā paribhuñjantassa āpatti.

Hīnāyāvattanenāti ettha keci ''pakatattassa bhikkhuno sikkhaṃ appaccakkhāya 'gihī bhavissāmī'ti gihiliṅgaggahaṇaṃ hīnāyāvattana''nti vadanti, taṃ na yuttaṃ tattakena bhikkhubhāvassa avijahanato. Aññe pana ''pārājikaṃ āpannassa bhikkhupaṭiññaṃ pahāya gihiliṅgabhāvūpagamanampi hīnāyāvattana''nti vadanti, taṃ yuttameva. Pārājikaṃ āpanno hi taṃ paṭicchādetvā yāva bhikkhupaṭiñño hoti, tāva bhikkhu eva hoti bhikkhūnameva pārājikassa paññattattā. ''Yo pana bhikkhū''ti hi vuttaṃ. Tathā hi so saṃvāsaṃ sādiyantopi theyyasaṃvāsako na hoti, sahaseyyādiāpattiñca na janeti, attānaṃ omasantassa pācittiyañca janeti. Vuttañhi –

> ''Asuddho hoti puggalo aññataraṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpanno, tañce suddhadiṭṭhi samāno okāsaṃ kārāpetvā akkosādhippāyo vadeti, āpatti omasavādassā''ti (pārā. 389).

Eke pana ''pārājikaṃ āpannānaṃ dosaṃ paṭijānitvā gihiliṅgaggahaṇaṃ nāma sikkhāpaccakkhāne samodhānaṃ gacchati tenāpi paṭiññāya bhikkhubhāvassa vijahanato. Teneva vinayavinicchayādīsu hīnāyāvattanaṃ sikkhāpaccakkhāne samodhānetvā visuṃ taṃ na vuttaṃ. Tasmā bhikkhunīnaṃ vibbhamitukāmatāya gihiliṅgaggahaṇaṃ idha hīnāyāvattanaṃ tāsaṃ sikkhāpaccakkhānassa abhāvato. Tāsaṃ paṭiggahaṇavijahanassāpi sabbaso vattabbattā''ti vadanti, tampi appaṭibāhiyameva. Tasmā pārājikānaṃ bhikkhunīnañca ''uppabbajissāmī''ti gihiliṅgaggahaṇaṃ hīnāyāvattananti gahetabbaṃ. Vibbhamotipi etasseva nāmaṃ, teneva taṃ **khuddasikkhāyaṃ** ''acchedavissajjanagāhavibbhamā''ti adhiṭṭhānavijahane vibbhamanāmena vuttaṃ.

Anapekkhavissajjanenāti aññassa adatvāva anatthikasseva paṭiggahitavatthūnaṃ bahi chaḍḍanena. Keci ''paṭiggahitavatthūsu sāpekkhassa pure paṭiggahitabhāvato parimocanatthaṃ tattha paṭiggahamattassa vissajjanampi anapekkhavissajjanameva cīvarādiadhiṭṭhānapaccuddhāro viyā''ti vadanti, taṃ na sundaraṃ tathāvacanābhāvā. Yatheva hi cīvarādīsu anapekkhavissajjanena adhiṭṭhānavijahanaṃ vatvāpi visuṃ paccuddhāro ca vutto, evamidhāpi vattabbaṃ, yathā ca cīvarādīsu kāyapaṭibaddhesupi paccuddhārena adhiṭṭhānaṃ vigacchati, na evamidha. Idha pana paṭiggahitavatthusmiṃ anapekkhassāpi kāyato mutteyeva tasmiṃ paṭiggahaṇaṃ vijahati. Tathā hi vuttaṃ ''satakkhattumpi pariccajatu, yāva attano hatthagataṃ paṭiggahitamevā''ti. Anapekkhavissajjanenāti ettha ca ''anapekkhāyā''ti ettakameva vattabbaṃ anapekkhataṃ muñcitvā idha visuṃ vissajjanassa abhāvā. Na hettha paccuddhāre viya vissajjanavidhānamatthi. Apica paṭiggahaṇamattavissajjane sati pure paṭiggahitopi āhāro bhuñjitukamyatāya uppannāya paṭiggahaṇamattaṃ vissajjetvā puna paṭiggahetvā yathāsukhaṃ bhuñjitabbo siyāti, tathā ca **sannidhikārakasikkhāpade** vuttā sabbāpi vinicchayabhedā niratthakā eva siyuṃ. Vuttañhi tattha –

> ''Gaṇṭhikapattassa vā gaṇṭhikantare sneho paviṭṭho hoti…pe… tādise pattepi punadivase bhuñjantassa pācittiya''ntiādi (pāci. aṭṭha. 253).

Tattha pana ''paṭiggahaṇaṃ anapekkhacittena vissajjetvā bhuñjitabba''nti ettakameva vattabbaṃ, na ca vuttaṃ. Katthaci īdisesu ca gaṇṭhikapattādīsu paṭiggahaṇe apekkhā kassacipi nattheva tappahānāya vāyāmato, tathāpi tatthagataāmise paṭiggahaṇaṃ na vigacchati. Kasmā? Bhikkhussa patte puna bhuñjitukāmatāpekkhāya vijjamānattā pattagatike āhārepi tassā vattanato. Na hi pattaṃ avissajjetvā taggatikaṃ āhāraṃ vissajjetuṃ sakkā, nāpi āhāraṃ avissajjetvā taggatikaṃ paṭiggahaṇaṃ vissajjetuṃ. Tasmā vatthuno vissajjanameva anapekkhavissajjanaṃ, na paṭiggahaṇassāti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Teneva sannidhisikkhāpadassa **anāpattivāre** –

> ''Antosattāhaṃ adhiṭṭheti, vissajjeti, nassati, vinassati, ḍayhati, acchinditvā gaṇhanti, vissāsaṃ gaṇhanti, anupasampannassa cattena vantena muttena anapekkho datvā paṭilabhitvā paribhuñjatī''ti –

Evaṃ sabbattha vatthuvissajjanameva vuttaṃ. Ettha ca ''antosattāhaṃ adhiṭṭhetī''ti bāhiraparibhogāya adhiṭṭhānavacanato vatthuṃ avissajjetvāpi kevalaṃ

anajjhoharitukāmatāya suddhacittena bāhiraparibhogatthāya niyamanampi visuṃ ekaṃ paṭiggahaṇavijahanakāraṇameva, idañca sandhāya paṭiggahaṇamattavissajjanaṃ vuttaṃ siyā, suvuttameva siyā, tathā ca ‘‘puna paṭiggahetvā paribhuñjissāmī’’ti paṭiggahaṇavissajjanaṃ na vattabbaṃ siyā bāhiraparibhogādhiṭṭhānassa idhādhippetattā.

Sāratthadīpaniyañhi (sārattha. dī. pārājikakaṇḍa 2.69) ‘‘anapekkhavissajjanenāti ettha aññassa adatvāva anatthikatāya ‘natthi iminā kammaṃ na dāni naṃ paribhuñjissāmī’ti vatthūsu vā, ‘puna paṭiggahetvā paṭibhuñjissāmī’ti paṭiggahaṇe vā anapekkhavissajjanenā’’ti evaṃ paribhuñjitukāmasseva paṭiggahaṇamattavissajjanampi paṭiggahaṇavijahanakāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ na gahetabbaṃ. Purimameva pana bāhiraparibhogādhiṭṭhānaṃ gahetabbaṃ. Idaṃ pana **aṭṭhakathāsu** ‘‘anapekkhavissajjanasaṅkhāte vissajjetī’’ti vuttapāḷipadatthe saṅgahetvā visuṃ na vuttaṃ. Nassati, vinassati, ḍayhati, vissāsaṃ vā gaṇhantīti imāni pana padāni acchinditvā gaṇhantīti imasmiṃ pade saṅgahitānīti veditabbaṃ.

Acchinditvā gahaṇenāti anupasampannānaṃ balakkārādinā acchinditvā gahaṇena. Upasampannānañhi acchindanavissāsaggāhesu paṭiggahaṇaṃ na vijahati. **Etthā**ti bhikkhuvihāre. **Uparopakā**ti tena ropitā rukkhagacchā. **Terasasu sammutīsū**ti bhattuddesakasenāsanapaññāpakabhaṇḍāgārikacīvarapaṭiggāhakacīvarabhājakayāgubhājakaphalabhājakakhajjabhājakaappamattakavissajjakasādiyagāhāpakapattagāhāpakaārā terasasu sammutīsu.

Pacchimikāya senāsanaggāhe paṭippassaddhepi appaṭippassaddhepi kathinatthārassa, tammūlakānaṃ pañcānisaṃsānañca abhāvassa samānattā tattha vijjamānampi senāsanaggāhapaṭippassaddhiṃ adassetvā tattha bhikkhūhi kattabbaṃ saṅgahameva dassetuṃ **sace pacchimikāyā**tiādi vuttaṃ. **Sace akusalavipāke …pe… chārattaṃ mānattameva dātabba**nti idaṃ paṭicchannāya sādhāraṇāpattiyā parivasantassa asamādinnaparivāsassa vā liṅge parivatte pakkhamānattaṃ carantassa vasena vuttaṃ. Sace panassa pakkhamānatte asamādinne eva puna liṅgaṃ parivattati, parivāsaṃ datvā parivutthaparivāsasseva chārattaṃ mānattaṃ dātabbaṃ. **Parivāsadānaṃ natthi** bhikkhukāle appaṭicchannabhāvato. Sace pana bhikkhukālepi sañcicca nāroceti, āpatti paṭicchannāva hoti, āpattipaṭicchannabhāvato parivāso ca dātabboti vadanti. Pārājikaṃ āpannānaṃ itthipurisānaṃ liṅge parivattepi pārājikattassa ekasmiṃ attabhāve avijahanato puna upasampadā na dātabbāti gahetabbaṃ. Teneva tesaṃ sīsacchinnapurisādayo nidassitā.

71. **Tathevā**ti muccatu vā mā vāti imamatthaṃ atidisati. **Aññesa**nti puthujjane sandhāya vuttaṃ. Tesañhi īdise ṭhāne asādiyanaṃ dukkaraṃ sotāpannādiariyānaṃ tattha dukkarattābhāvā. Na hi ariyā pārājikādilokavajjāpattiṃ āpajjanti.

73. **Suphusitā**ti uparimāya dantapantiyā heṭṭhimā dantapanti āhacca ṭhitā, avivaṭāti attho. Tenāha ‘‘antomukhe okāso natthī’’ti. **Uppāṭite pana oṭṭhamaṃse dante suyeva upakkamantassa thullaccaya**nti nimittena bahinimitte chupanattā vuttaṃ. Bahinikkhantadantajivhāsupi eseva nayo. **Nijjhāmataṇhikā** nāma lomakūpehi samuṭṭhitaaggijālāhi daḍḍhasarīratāya ativiya tasitarūpā. **Ādi**-saddena khuppipāsāsurā aṭṭhicammāvasiṭṭhā bhayānakasarīrā petiyo saṅgahitā. **Visaññaṃ katvā**ti yathā so katampi upakkamaṃ na jānāti, evaṃ katvā. Tena ca visaññī ahutvā sādiyantassa pārājikamevāti dasseti. **Upahatakāyappasādo**ti vātapittādidosehi kāyaviññāṇānuppādakabhāvena dūsitakāyappasādo, na pana vinaṭṭhakāyappasādo. **Sīse patte**ti maggena maggappaṭipādane jāte. Appavesetukāmatāya eva nimittena nimittachupane thullaccayaṃ vuttaṃ, sevetukāmassa pana tatthāpi dukkaṭamevāti āha ‘‘dukkhaṭameva sāmanta’’nti.

74. Jāti-saddena sumanapupphapariyāyena tannissayo gumbo adhippetoti āha ‘‘jātipupphagumbāna’’nti. Tena ca jātiyā upalakkhitaṃ vanaṃ jātiyāvananti aluttasamāsoti dasseti. **Ekarasa**nti vīthicittehi asammissaṃ.

77. **Uppanne vatthumhī**ti itthīhi kataajjhācāravatthusmiṃ. **Rukkhasūcikaṇṭakadvāra**nti rukkhasūcidvāraṃ kaṇṭakadvāraṃ, evameva vā pāṭho. Tattha yaṃ ubhosu passesu rukkhathambhe nikhanitvā tattha majjhe vijjhitvā dve tisso rukkhasūciyo pavesetvā karonti, taṃ **rukkhasūcidvāraṃ** nāma. Pavesananikkhamanakāle pana apanetvā thakanakayoggena kaṇṭakasākhāpaṭalena yuttaṃ dvāraṃ **kaṇṭakadvāraṃ** nāma. Gāmadvārassa pidhānatthaṃ padarena kaṇṭakasākhādīhi vā katassa kavāṭassa udukkhalapāsarahitatāya ekena saṃvarituṃ vivarituñca asakkuṇeyyassa heṭṭhā ekaṃ cakkaṃ yojenti, yena parivattamānena taṃ kavāṭaṃ sukhathakanaṃ hoti, taṃ sandhāya vuttaṃ ‘‘cakkalakayuttadvāra’’nti. Cakkameva hi lātabbaṭṭhena saṃvaraṇavivaraṇatthāya gahetabbaṭṭhena cakkalakaṃ, tena yuttampi kavāṭaṃ cakkalakaṃ nāma, tena yuttaṃ dvāraṃ cakkalakayuttadvāraṃ. Mahādvāresu pana dve tīṇipi cakkalakāni yojentīti āha **phalakesū**tiādi. **Kiṭikāsū**ti veḷupesikāhi kaṇṭakasākhādīhi ca katathakanakesu. **Saṃsaraṇakiṭikadvāra**nti cakkalakayantena saṃsaraṇakiṭikāyuttamahādvāraṃ. **Gopphetvā**ti āvuṇitvā, rajjūhi ganthetvā vā. **Ekaṃ dussasāṇidvāramevā**ti ettha kilañjasāṇidvārampi saṅgahaṃ gacchati taggatikattā. **Atha bhikkhū…pe… nisinnā hontī**ti idaṃ bhikkhūnaṃ sannihitabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. Nipannepi ābhogaṃ kātuṃ vaṭṭati, nipajjitvā niddāyante pana ābhogaṃ kātuṃ na vaṭṭati asantapakkhe ṭhitattā. Raho nisajjāya viya dvārasaṃvaraṇaṃ nāma mātugāmānaṃ pavesananivāraṇatthaṃ anuññātanti āha **bhikkhuniṃ vā**tiādi. **Nisseṇiṃ āropetvā**ti idaṃ heṭṭhimatalassa sadvārabandhatāya vuttaṃ. Catūsu disāsu parikkhittassa kuṭṭassa ekābaddhatāya ‘‘ekakuṭṭake’’ti vuttaṃ. **Pacchimānaṃ bhāro**ti pāḷiyā āgacchante sandhāya vuttaṃ. **Yena kenaci parikkhitte**ti ettha parikkhepassa ubbedhato pamāṇaṃ sahaseyyappahonake vuttasadisameva.

Mahāpariveṇanti mahantaṃ aṅgaṇaṃ, tena ca bahujanasañcāraṃ dasseti, tenāha **mahābodhī**tiādi. **Aruṇe uggate vuṭṭhahati, anāpatti** anāpattikhettabhūtāya rattiyā suddhacittena nipannattā. **Pabujjhitvā puna supati āpattī**ti aruṇe uggate pabujjhitvā aruṇuggamanaṃ ñatvā vā añatvā vā anuṭṭhahitvā sayitasantānena supati uṭṭhahitvā kattabbassa dvārasaṃvaraṇādino akatattā akiriyasamuṭṭhānā āpatti hoti anāpattikhette katanipajjanakiriyāya anaṅgattā. Ayañhi āpatti īdise ṭhāne akiriyā, divā asaṃvaritvā nipajjanakkhaṇe kiriyā ca acittakā cāti veditabbā. Purāruṇā pabujjhitvāpi yāva aruṇuggamanā sayantassāpi purimanayena āpattiyeva. **Aruṇe uggate vuṭṭhahissāmīti…pe… āpattiyevā**ti ettha kadā tassa āpattīti? Vuccate – na tāva rattiyaṃ ‘‘divā āpajjati no ratti’’nti (pari. 323) vuttattā. ‘‘Anādariyadukkaṭā na muccatī’’ti vuttadukkaṭaṃ pana divāsayanadukkaṭameva na hoti anādariyadukkaṭattā. Evaṃ aruṇuggamane pana acittakaṃ akiriyasamuṭṭhānaṃ āpattiṃ āpajjatīti veditabbaṃ. So sace dvāraṃ saṃvaritvā ‘‘aruṇe uggate vuṭṭhahissāmī’’ti nipajjati, dvāre ca aññehi aruṇuggamanakāle vivaṭepi tassa anāpattiyeva dvārapidahanassa rattidivābhāgesu visesābhāvā. Āpattiāpajjanasseva kālaviseso icchitabbo, na tapparihārassāti gahetabbaṃ, ‘‘dvāraṃ asaṃvaritvā rattiṃ nipajjatī’’ti (pārā. aṭṭha. 1.77) hi vuttaṃ. Divā saṃvaritvā nipannassa kenaci vivaṭepi dvāre anāpattiyeva. Attanāpi anuṭṭhahitvāva sati paccaye vivaṭepi anāpattīti vadanti. **Yathāparicchedameva ca na vuṭṭhātī**ti aruṇe uggateyeva uṭṭhāti. **Āpattiyevā**ti mūlāpattiṃyeva sandhāya vuttaṃ, anādariyaāpatti pana purāruṇā uṭṭhitassāpi tassa hoteva ‘‘dukkaṭā na muccatī’’ti vuttattā, dukkaṭā na muccatīti ca purāruṇā uṭṭhahitvā mūlāpattiyā muttopi anādariyadukkaṭā na muccatīti adhippāyo.

Niddāvasena nipajjatīti vohāravasena vuttaṃ, pādānaṃ pana bhūmito amocitattā ayaṃ nipanno nāma na hoti, teneva anāpatti vuttā. **Apassāya supantassā**ti kaṭiṭṭhito uddhaṃ piṭṭhikaṇṭake appamattakampi padesaṃ bhūmiṃ aphusāpetvā thambhādiṃ apassāya supantassa. Kaṭiṭṭhiṃ pana bhūmiṃ phusāpentassa sayanaṃ nāma hoti. Piṭṭhipasāraṇalakkhaṇā hi seyyā. Dīghavandanādīsupi tiriyaṃ piṭṭhikaṇṭakānaṃ pasāritattā nipajjanamevāti āpatti pariharitabbāva ‘‘vandāmīti pādamūle nipajjī’’tiādīsu nipajjanasseva vuttattā. **Tassāpi anāpatti** patanakkhaṇe avisayattā, visaye jāte sahasā vuṭṭhitattā ca. Yassa pana visaññitāya pacchāpi avisayo, etassa anāpattiyeva patitakkhaṇe viya. **Tattheva sayati na vuṭṭhātī**ti iminā visayepi akaraṇaṃ dasseti, teneva ‘‘tassa āpattī’’ti vuttaṃ.

Ekabhaṅgenāti ubho pāde bhūmito amocetvāva ekapassena sarīraṃ bhañjitvā nipanno. Mahāaṭṭhakathāyaṃ pana mahāpadumattherena vuttanti sambandho, tena ‘‘mahāaṭṭhakathāya likhitamahāpadumattheravādo aya’’nti dasseti. Tattha supantassāpi avisayattamatthīti mahāpadumattherena ‘‘avisayattā pana āpatti na dissatī’’ti vuttaṃ. Ācariyā pana supantassa visaññattābhāvena visayattā anāpattiṃ na kathayanti. Visaññatte sati anāpattiyeva. **Dve pana janā**tiādipi mahāaṭṭhakathāyameva vacanaṃ, tadeva pacchā vuttattā pamāṇaṃ. Yakkhagahitaggahaṇeneva cettha visaññībhūtopi saṅgahito. Ekabhaṅgena nipanno pana anipannattā āpattito muccatiyevāti gahetabbaṃ.

78. **Apade**ti ākāse. **Pada**nti padavaḷañjaṃ, tenāha ‘‘ākāse pada’’nti. **Etadagga**nti eso aggo. **Yadida**nti yo ayaṃ. Sesaṃ uttānameva.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Paṭhamapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

2. Dutiyapārājikaṃ

Adutiyenāti asadisena jinena yaṃ dutiyaṃ pārājikaṃ pakāsitaṃ, tassa idāni yasmā saṃvaṇṇanākkamo patto, tasmā assa dutiyassa ayaṃ saṃvaṇṇanā hotīti yojanā.

Dhaniyavatthuvaṇṇanā

84. Rājūhi gahitanti rājagahanti āha ‘‘mandhātū’’ti. Rājapurohitena pariggahitampi rājapariggahitamevāti **mahāgovinda**ggahaṇaṃ, nagarasaddāpekkhāya cettha ‘‘rājagaha’’nti napuṃsakaniddeso. **Aññepettha pakāre**ti susaṃvihitārakkhattā rājūnaṃ gahaṃ gehabhūtanti rājagahantiādike pakāre. **Vasantavana**nti kīḷāvanaṃ, vasantakāle

kīḷāya yebhuyyattā pana vasantavananti vuttaṃ.

Sadvārabandhāti vassūpagamanayoggatādassanaṃ. **Nālakapaṭipada**nti **suttanipāte** (su. ni. 684 ādayo) nālakattherassa desitaṃ moneyyapaṭipadaṃ. **Pañcannaṃ chadanāna**nti tiṇapaṇṇaiṭṭhakasilāsudhāsaṅkhātānaṃ pañcannaṃ. **No ce labhati…pe… sāmampi kātabba**nti iminā nāvāsatthavaje ṭhapetvā aññattha ''asenāsaniko aha''nti ālayakaraṇamattena upagamanaṃ na vaṭṭati. Senāsanaṃ pariyesitvā vacībhedaṃ katvā vassaṃ upagantabbamevāti dasseti. ''Na, bhikkhave, asenāsanikenā''tiādinā (mahāva. 204) hi **pāḷiyaṃ** ''nālakapaṭipadaṃ paṭipannenāpī''ti aṭṭhakathāyañca avisesena daḷhaṃ katvā vuttaṃ, nāvāsatthavajesuyeva ca ''anujānāmi, bhikkhave, nāvāya vassaṃ upagantu''ntiādinā (mahāva. 203) asatipi senāsane ālayakaraṇavasena vassūpagamanaṃ anuññātaṃ, nāññatthāti gahetabbaṃ. **Ayamanudhammatā**ti sāmīcivattaṃ. **Katikavattānī**ti bhassārāmatādiṃ vihāya sabbadā appamattehi bhavitabbantiādikatikavattāni. **Khandhakavattānī**ti ''āgantukādikhandhakavattaṃ pūretabba''nti evaṃ khandhakavattāni ca adhiṭṭhahitvā.

Vassaṃvutthāti padassa aṭṭhakathāyaṃ ''purimikāya upagatā mahāpavāraṇāya pavāritā pāṭipadadivasato paṭṭhāya 'vutthavassā'ti vuccantī''ti vuttattā mahāpavāraṇādivase pavāretvā vā appavāretvā vā aññattha gacchantehi sattāhakaraṇīyanimitte sati eva gantabbaṃ, nāsati, itarathā vassacchedo dukkaṭañca hotīti veditabbaṃ. ''Imaṃ temāsaṃ vassaṃ upemī''ti hi ''na, bhikkhave, vassaṃ upagantvā purimaṃ vā temāsaṃ pacchimaṃ vā temāsaṃ avasitvā cārikā pakkamitabbā''ti (mahāva. 185) ca vuttaṃ. Idheva ca vassaṃvutthā temāsaccayena…pe… pakkamiṃsūti vuttaṃ. Pavāraṇādivasopi temāsapariyāpannova. Keci pana ''anujānāmi, bhikkhave, vassaṃvutthānaṃ bhikkhūnaṃ tīhi ṭhānehi pavāretunti (mahāva. 209) pavāraṇākammassa pubbeyeva vassaṃvutthānanti vutthavassatāya vuttattā mahāpavāraṇādivase sattāhakaraṇīyanimittaṃ vināpi yathāsukhaṃ gantuṃ vaṭṭatī''ti vadanti, taṃ tesaṃ matimattaṃ, vutthavassānañhi pavāraṇānujānanaṃ anupagatachinnavassādīnaṃ nivattanatthaṃ kataṃ, na pana pavāraṇādivase avasitvā pakkamitabbanti dassanatthaṃ tadatthassa idha pasaṅgābhāvā, pavāraṇaṃ kātuṃ anucchavikānaṃ pavāraṇā idha vidhīyati, ye ca vassaṃ upagantvā vassacchedañca akatvā yāva pavāraṇādivasā vasiṃsu, te tattakena pavāraṇākammaṃ pati pariyāyato vutthavassāti vuccanti, appakaṃ ūnamadhikaṃ vā gaṇanūpagaṃ na hotīti ñāyato, na kathinakammaṃ pati temāsassa aparipuṇṇattā, itarathā tasmiṃ mahāpavāraṇādivasepi kathinatthārappasaṅgato. ''Anujānāmi, bhikkhave, vassaṃvutthānaṃ bhikkhūnaṃ kathinaṃ attharitu''nti (mahāva. 306) idaṃ pana ''na, bhikkhave, vassaṃ upagantvā purimaṃ vā temāsaṃ pacchimaṃ vā temāsaṃ avasitvā cārikā pakkamitabbā''tiādi (mahāva. 185) ca nippariyāyato mahāpavāraṇāya anantarapāṭipadadivasato paṭṭhāya kathinatthāraṃ pakkamanañca sandhāya vuttaṃ, **parivāre** ca ''kathinassa atthāramāso jānitabbo''ti (pari. 412) vatvā ''vassānassa pacchimo māso jānitabbo''ti (pari. 412) vuttaṃ. Yo hi kathinatthārassa kālo, tato paṭṭhāyeva cārikāpakkamanassāpi kālo, na tato pure vassaṃvutthānaṃyeva kathinatthārārahattā. Yadaggena hi pavāraṇādivase kathinatthāro na vaṭṭati, tadaggena bhikkhūpi vutthavassā na honti pavāraṇādivasassa avutthattā.

Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.84) ''ekadesena avutthampi taṃ divasaṃ vutthabhāgāpekkhāya vutthameva hotī''tiādi vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ, taṃdivasapariyosāne aruṇuggamanakāle vasantova hi taṃ divasaṃ vuttho nāma hoti parivāsaaraññavāsādīsu viya, ayañca vicāraṇā upari vassūpanāyikakkhandhake āvi bhavissatīti tattheva taṃ pākaṭaṃ karissāma.

Mahāpavāraṇāya pavāritāti purimikāya vassaṃ upagantvā acchinnavassatādassanaparaṃ etaṃ kenaci antarāyena appavāritānampi vutthavassattā. Na ovassiyatīti **anovassaka**nti kammasādhanaṃ daṭṭhabbaṃ, yathā na temiyati, tathā katvāti attho. **Anavayo**ti ettha anusaddo vicchāyaṃ vattatīti āha **anu anu avayo**tiādi. Ācariyassa kammaṃ ācariyakanti āha ''ācariyakamme''ti. Kaṭṭhakammaṃ **thambhādi. Telatambamattikāyā**ti telamissāya tambamattikāya.

85. **Kuṭikāya karaṇabhāva**nti kuṭiyā katabhāvaṃ. Kiṃ-saddappayoge anāgatappaccayavidhānaṃ sandhāya **tassa lakkhaṇa**ntiādi vuttaṃ. Kiñcāpi therassa pāṇaghātādhippāyo natthi, anupaparikkhitvā karaṇena pana bahūnaṃ pāṇānaṃ maraṇattā **pāṇe byābādhentassā**tiādi vuttaṃ. **Pātabyabhāva**nti vināsetabbataṃ. **Pāṇātipātaṃ karontāna**nti therena akatepi pāṇātipāte pāṇakānaṃ maraṇamattena pacchimānaṃ lesena gahaṇākāraṃ dasseti, tena ca ''mama tādisaṃ akusalaṃ natthī''ti pacchimānaṃ vipallāsalesaggahaṇanimittakiccaṃ na kattabbanti dīpitaṃ hoti. **Diṭṭhānugati**nti diṭṭhassa kammassa anupagamanaṃ anukiriyaṃ, diṭṭhiyā vā laddhiyā anugamanaṃ gāhaṃ. **Ghaṃsitabbe**ti madditabbe, vināsitabbeti attho. **Kataṃ labhitvā tattha vasantānampi dukkaṭamevā**ti idaṃ bhagavatā kuṭiyā bhedāpanavacanena siddhaṃ, sāpi tiṇadabbasambhārehi tulāthambhādīhi amissā suddhamattikāmayāpi iṭṭhakāhi katā vaṭṭati. Keci hi iṭṭhakāhiyeva thambhe cinitvā tadupari iṭṭhakāhiyeva vitānādisaṇṭhānena tulādidārusambhāravirahitaṃ chadanampi bandhitvā iṭṭhakāmayameva āvasathaṃ karonti, tādisaṃ vaṭṭati. **Giñjakāvasathasaṅkhepena katā**ti ettha giñjakā vuccanti iṭṭhakā, tāhiyeva kato āvasatho giñjakāvasatho. **Vayakammampī**ti mattikuddhāraṇaiṭṭhakadārucchedanādikārakānaṃ dinnabhattavettanādivatthubbayena nipphannakammampi atthi, etena kuṭibhedakānaṃ gīvādibhāvaṃ parisaṅkati. **Titthiyadhajo**ti titthiyānameva saññāṇabhūtattā vuttaṃ. Te hi īdisesu cāṭiādīsu vasanti. **Aññānipī**ti **pi**-saddena attanā vuttakāraṇadvayampi **mahāaṭṭhakathāyameva** vuttanti dasseti. Yasmā sabbamattikāmayā kuṭi sītakāle atisītā uṇhakāle ca uṇhā sukarā ca hoti corehi bhindituṃ, tasmā tattha ṭhapitapattacīvarādikaṃ sītuṇhacorādīhi vinassatīti vuttaṃ ''pattacīvaraguttatthāyā''ti. Chindāpeyya vā bhindāpeyya vā anupavajjoti idaṃ ayaṃ kuṭi viya sabbathā anupayogārahaṃ sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana pañcavaṇṇasuttehi vinaddhachattādikaṃ, tattha akappiyabhāgova chinditabbo, na tadavaseso tassa kappiyattā, taṃ chindanto upavajjova hoti. Teneva vakkhati ''ghaṭakampi vāḷarūpampi bhinditvā dhāretabba''ntiādi.

Pāḷimuttakavinicchayavaṇṇanā

Chattadaṇḍaggāhakaṃ salākapañjaranti ettha yo pañjarasalākānaṃ majjhaṭṭho bunde puthulo ahicchattakasadiso agge sachiddo yattha daṇḍantaraṃ pavesetvā chattaṃ gaṇhanti, yo vā sayameva dīghatāya gahaṇadaṇḍo hoti, ayaṃ chattadaṇḍo nāma, tassa aparigaḷanatthāya chattasalākānaṃ mūlappadesadaṇḍassa samantato daḷhapañjaraṃ katvā suttehi vinandhanti, so padeso chattadaṇḍagāhakasalākapañjaraṃ nāma, taṃ vinandhituṃ vaṭṭati. **Na vaṇṇamaṭṭhatthāyā**ti iminā thirakaraṇatthameva ekavaṇṇasuttena vinandhiyamānaṃ yadi vaṇṇamaṭṭhaṃ hoti, na tattha dosoti dasseti. **Āraggenā**ti nikhādanamukhena. **Daṇḍabunde**ti daṇḍamūle koṭiyaṃ. **Chattamaṇḍalika**nti chattapañjare maṇḍalākārena baddhadaṇḍavalayaṃ. **Ukkiritvā**ti ninnaṃ, unnataṃ vā katvā.

Nānāsuttakehīti nānāvaṇṇehi suttehi. Idañca tathā karontānaṃ vasena vuttaṃ, ekavaṇṇasuttakenāpi na vaṭṭatiyeva, ''pakatisūcikammameva vaṭṭatī''ti hi vuttaṃ. **Paṭṭamukhe**ti dvinnaṃ paṭṭānaṃ saṅghaṭitaṭṭhānaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Pariyante**ti cīvarapariyante, anuvātaṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. **Veṇi**nti varakasīsākārena sibbanaṃ. **Saṅkhalika**nti diguṇasaṅkhalikākārena sibbanaṃ, veṇiṃ vā saṅkhalikaṃ vā karontīti pakatena sambandho. **Agghiyaṃ** nāma cetiyasaṇṭhānaṃ, yaṃ agghiyatthambhoti vadanti. **Ukkirantī**ti uṭṭhapenti. **Catukoṇameva vaṭṭatī**ti gaṇṭhikapāsakapaṭṭāni sandhāya vuttaṃ. **Koṇasuttapiḷakā**ti gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṃ koṇehi bahi niggatasuttānaṃ piḷakākārena ṭhapitakoṭiyoti keci vadanti, te piḷake chinditvā duviññeyyā kātabbāti tesaṃ adhippāyo. Keci pana ''koṇasuttā ca piḷakāti dveyevā''ti vadanti, tesaṃ matena gaṇṭhikapāsakapaṭṭānaṃ koṇato koṇehi nīhatasuttā koṇasuttā nāma. Samantato pana pariyantena katā caturassasuttā piḷakā nāma. Taṃ duvidhampi keci cīvarato visuṃ paññāyanatthāya vikārayuttaṃ karonti, taṃ nisedhāya ''duviññeyyarūpā vaṭṭantī''ti vuttaṃ, na pana sabbathā acakkhugocarabhāvena sibbanatthāya tathāsibbanassa asakkuṇeyyattā. Yathā pakaticīvarato vikāro na paññāyati, evaṃ sibbitabbanti adhippāyo. Rajanakammato pubbe paññāyamānopi viseso cīvare ratte ekavaṇṇatāya na paññāyatīti āha ''cīvare ratte''ti. **Maṇinā**ti nīlamaṇiādimaṭṭhapāsāṇena, aṃsavaddhakakāyabandhanādikaṃ pana acīvarattā saṅkhādīhi ghaṃsituṃ vaṭṭatīti vadanti. **Kaṇṇasuttaka**nti cīvarassa dīghato tiriyañca sibbitānaṃ catūsu kaṇṇesu koṇesu ca nikkhantānaṃ suttasīsānametaṃ nāmaṃ, taṃ chinditvāva pārupitabbaṃ, tenāha ''rajitakāle chinditabba''nti. Bhagavatā anuññātaṃ ekaṃ kaṇṇasuttampi atthi, taṃ pana nāmena sadisampi ito aññamevāti dassetuṃ **yaṃ panā**tiādi vuttaṃ. **Lagganatthāyā**ti cīvararajjuyaṃ cīvarabandhanatthāya. **Gaṇṭhike**ti dantādimaye. **Pīḷakā**ti binduṃ binduṃ katvā uṭṭhāpetabbapīḷakā.

Thālake vāti tambādimaye puggalike tividhepi kappiyathālake. **Na vaṭṭatī**ti maṇivaṇṇakaraṇappayogo na vaṭṭati, telavaṇṇakaraṇatthaṃ pana vaṭṭati. **Pattamaṇḍale**ti tipusīsādimaye. ''Na, bhikkhave, cittāni pattamaṇḍalāni dhāretabbāni rūpakākiṇṇāni bhittikammakatānī''ti (cūḷava. 253) vuttattā ''bhittikammaṃ na vaṭṭatī''ti vuttaṃ. ''Anujānāmi, bhikkhave, makaradantakaṃ chinditu''nti (cūḷava. 253) vuttattā ''makaradantakaṃ pana vaṭṭatī''ti vuttaṃ, idaṃ pana pāḷiyā laddhampi idha pāḷiyā muttattā pāḷimuttakanaye vuttaṃ. Evamaññampi īdisaṃ.

Lekhā na vaṭṭatīti āraggena dinnalekhāva na vaṭṭati, jātihiṅgulikādivaṇṇehi katalekhā vaṭṭati. **Chattamukhavaṭṭiya**nti dhamakaraṇassa hatthena gahaṇachattākārassa mukhavaṭṭiyaṃ, ''parissāvanacoḷabandhanaṭṭhāne''ti keci.

Deḍḍubhasīsanti udakasappasīsaṃ. **Acchīnī**ti kuñjaracchisaṇṭhānāni. **Ekameva vaṭṭatī**ti ettha ekarajjukaṃ diguṇaṃ tiguṇaṃ katvāpi bandhituṃ na vaṭṭati, ekameva pana satavārampi sarīraṃ parikkhipitvā bandhituṃ vaṭṭati, bahurajjuke ekato katvā ekena nirantaraṃ veṭhetvā kataṃ ''bahurajjuka''nti na vattabbaṃ ''vaṭṭatī''ti vuttattā, taṃ murajasaṅkhaṃ na gacchatīti veditabbaṃ. Murajañhi nānāvaṇṇehi suttehi murajavaṭṭisaṇṭhānaṃ veṭhetvā kataṃ, idaṃ pana murajaṃ maddavīṇasaṅkhātaṃ pāmaṅgasaṇṭhānañca dasāsu vaṭṭati ''kāyabandhanassa dasā jīranti; anujānāmi, bhikkhave, murajaṃ maddavīṇa''nti (cūḷava. 278) vuttattā.

Vidheti dasāpariyosāne thirabhāvāya dantavisāṇasuttādīhi kattabbe vidhe. **Aṭṭha maṅgalāni** nāma saṅkho cakkaṃ puṇṇakumbho gayā sirīvaccho aṅkuso dhajaṃ sovattikanti vadanti. Macchayugaḷachattanandiyāvaṭṭādivasenapi vadanti. **Paricchedalekhāmatta**nti dantādīhi katavidhassa ubhosu koṭīsu kataparicchedarājimattaṃ.

''Ujukamevā''ti vuttattā caturassādisaṇṭhānāpi añjanī vaṅkagatikā na vaṭṭati. **Sipāṭikāyā**ti vāsiādibhaṇḍanikkhipanapasibbake. **Ārakaṇṭakaṃ** nāma

potthakādiaasaṅkhāraṇatthaṃ katadīghamukhasatthakanti vadanti. ''Bhamakārānaṃ dāruādilikhanasatthaka''nti keci. **Vaṭṭamaṇika**nti vaṭṭaṃ katvā uṭṭhapetabbaṃ pupphuḷakaṃ. **Añña**nti iminā piḷakādiṃ saṅgaṇhāti. **Pipphalike**ti yaṃ kiñci chedanake khuddakasatthe. **Valitaka**nti nakhacchedanakāle daḷhaggahaṇatthaṃ valīhi yuttameva karonti. **Tasmā taṃ vaṭṭatī**ti iminā yaṃ aññampi vikāraṃ daḷhīkammādiatthāya karonti, na vaṇṇamaṭṭhatthāya, taṃ vaṭṭatīti dīpitaṃ, tena ca kattaradaṇḍakoṭiyaṃ aññamaññampi ghaṭṭanena saddaniccharaṇatthāya kataṃ ayovalayādikaṃ saṃyuttampi kappiyato upapannaṃ hoti. **Maṇḍala**nti uttarāraṇiyā pavesanatthaṃ āvāṭamaṇḍalaṃ hoti. Ujukameva bandhitunti sambandho, ubhosu vā passesu ekapasse vāti vacanaseso. Vāsidaṇḍassa ubhosu passesu daṇḍakoṭīnaṃ acalanatthaṃ bandhitunti attho.

Āmaṇḍasāraketi āmalakaphalāni pisitvā tena kakkena katatelabhājane. Tattha kira pakkhittaṃ telaṃ sītalaṃ hoti. **Bhūmattharaṇe**ti kaṭasārādimaye parikammakatāya bhūmiyā attharitabbaattharaṇe. **Pānīyaghaṭe**ti sabbaṃ bhājanavikatiṃ saṅgaṇhāti. **Sabbaṃ…pe… vaṭṭatī**ti yathāvuttesu mañcādīsu itthipurisarūpampi vaṭṭati telabhājanesuyeva itthipurisarūpānaṃ paṭikkhittattā, telabhājanena saha agaṇetvā visuṃ mañcādīnaṃ gahitattā cāti vadanti, kiñcāpi vadanti, etesaṃ pana mañcādīnaṃ hatthena āmasitabbabhaṇḍattā itthirūpamevettha na vaṭṭatīti gahetabbaṃ. **Aññesa**nti sīmasāmikānaṃ. **Rājavallabhehī**ti lajjīpesalādīnaṃ uposathādiantarāyakarā alajjino bhinnaladdhikā ca bhikkhū adhippetā tehi saha uposathādikaraṇāyogā, teneva ''sīmāyā''ti vuttaṃ. **Tesaṃ lajjīparisā**ti tesaṃ sīmāsāmikānaṃ anubalaṃ dātuṃ samatthā lajjīparisā. **Bhikkhūhi kata**nti yaṃ alajjīnaṃ senāsanabhedanādikaṃ lajjībhikkhūhi kataṃ, sabbañcetaṃ sukatameva alajjīniggahatthāya pavattitabbato.

88. **Avajjhāyantī**ti nīcato cintenti. **Ujjhāyanattho**ti bhikkhuno theyyakammanindanattho ''kathañhi nāma adinnaṃ ādiyissatī''ti, na pana dāru-saddavisesanattho tassa bahuvacanattā. **Vacanabhede**ti ekavacanabahuvacanānaṃ bhede. **Sabbāvanta**nti bhikkhubhikkhunīādisabbāvayavavantaṃ. **Bimbisāroti tassa nāma**nti ettha **bimbī**ti suvaṇṇaṃ. Tasmā sārasuvaṇṇasadisavaṇṇatāya ''bimbisāro''ti vuccatīti veditabbaṃ. Porāṇasatthānurūpaṃ uppādito vīsatimāsappamāṇauttamasuvaṇṇagghanako lakkhaṇasampanno **nīlakahāpaṇo**ti veditabbo. Rudradāmena nāma kenaci uppādito **rudradāmako**. So kira nīlakahāpaṇassa tibhāgaṃ agghati. Yasmiṃ pana dese nīlakahāpaṇā na santi, tatthāpi kāḷakavirahitassa niddhantasuvaṇṇassa pañcamāsagghanakena bhaṇḍena pādaparicchedo kātabbo. **Tenā**ti nīlakahāpaṇassa catutthabhāgabhūtena. **Pārājikavatthumhi vā**tiādi pārājikānaṃ sabbabuddhehi paññattabhāvena vuttaṃ, saṅghādisesādīsu pana itarāpattīsupi tabbatthūsu ca nānattaṃ nattheva, kevalaṃ keci sabbākārena paññapenti, keci ekadesenāti ettakameva viseso. Na hi kadācipi sammāsambuddhā yathāparādhaṃ atikkamma ūnamadhikaṃ vā sikkhāpadaṃ paññapenti.

Padabhājanīyavaṇṇanā

92. **Punapi** ''āgantukāmā''ti vuttattā ca sabbathā manussehi anivutthapubbe abhinavamāpite, ''puna na pavisissāmā''ti nirālayehi pariccatte ca gāme gāmavohārābhāvā gāmappavesanāpucchanādikiccaṃ natthīti veditabbaṃ. **Araññaparicchedadassanattha**nti gāmagāmūpacāresu dassitesu tadaññaṃ araññanti araññaparicchedo sakkā ñātunti vuttaṃ. **Mātikāyaṃ** pana gāmaggahaṇeneva gāmūpacāropi gahitoti daṭṭhabbo. **Indakhīle**ti ummāre. **Araññasaṅkhepaṃ gacchati** tathā **abhidhamme** vuttattā. Asatipi indakhīle indakhīlaṭṭhāniyattā ''vemajjhameva indakhīloti vuccatī''ti vuttaṃ. Yattha pana dvārabāhāpi natthi, tattha pākāravemajjhameva indakhīloti gahetabbaṃ. **Luṭhitvā**ti pavaṭṭitvā.

Majjhimassa purisassa suppapāto vātiādi mātugāmassa kākuṭṭhāpanavasena gahetabbaṃ, na baladassanavasena ''mātugāmo bhājanadhovanaudakaṃ chaḍḍetī''ti (pārā. aṭṭha. 1.92) upari vuccamānattā, teneva ''leḍḍupāto''ti avatvā **suppapāto**tiādi vuttaṃ. **Kurundaṭṭhakathāyaṃ mahāpaccariyañca** gharūpacārova gāmoti adhippāyena ''gharūpacāre ṭhitassa leḍḍupāto gāmūpacāro''ti vuttaṃ. **Kataparikkhepo**ti iminā parikkhepato bahi upacāro na gahetabboti dasseti. Suppamusalapātopi aparikkhittagehasseva, so ca yato pahoti, tattheva gahetabbo, appahonaṭṭhāne pana vijjamānaṭṭhānameva gahetabbaṃ. Yassa pana gharassa samantato pākārādīhi parikkhepo kato hoti, tattha sova parikkhepo gharūpacāroti gahetabbaṃ.

Pubbe vuttanayenāti parikkhittagāme vuttanayena. **Saṅkarīyatī**ti missīyati. Vikāle gāmappavesane ''parikkhittassa gāmassa parikkhepaṃ atikkamantassa āpatti pācittiyassa. Aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassa āpatti pācittiyassā''ti (pāci. 513) vuttattā gāmagāmūpacārānaṃ asaṅkaratā icchitabbāti āha **asaṅkarato cā**tiādi. Keci panettha **pāḷiyaṃ** ''aparikkhittassa gāmassa upacāraṃ okkamantassāti idaṃ parikkhepārahaṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, na tato paraṃ ekaleḍḍupātaparicchinnaṃ upacāraṃ. Tasmā parikkhepārahaṭṭhānasaṅkhātaṃ gāmaṃ okkamantasseva āpatti, na upacāra''nti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ ''gharūpacāre ṭhitassa majjhimassa purisassa leḍḍupātabbhantaraṃ gāmo nāma. Tato aññassa leḍḍupātassa abbhantaraṃ gāmūpacāro nāmā''ti (pārā. aṭṭha. 1.92) idheva **aṭṭhakathāyaṃ** vuttattā. Vikāle gāmappavesanasikkhāpadaṭṭhakathāyañhi aparikkhittassa gāmassa upacāro adinnādāne vuttanayeneva veditabboti (pāci. aṭṭha. 512) ayameva nayo atidisito. Teneva **mātikāṭṭhakathāya**mpi ''yvāyaṃ aparikkhittassa gāmassa upacāro dassito, tassa vasena vikāle gāmappavesanādīsu āpatti paricchinditabbā''ti (kaṅkhā. aṭṭha. dutiyapārājikavaṇṇanā) vuttaṃ, tasmā parikkhittassa gāmassa parikkhepaṃ atikkamantassa, aparikkhittassa gāmassa gharūpacārato paṭṭhāya dutiyaleḍḍupātasaṅkhātaṃ gāmūpacāraṃ okkamantassa vikāle gāmappavesanāpatti hoti, **mātikāya**ñca vikāle gāmaṃ paviseyyāti gāmaggahaṇeneva gāmūpacāropi gahitoti veditabbaṃ. **Vikāle gāmappavesanādīsūti ādi**-saddena gharagharūpacārādīsu ṭhitānaṃ uppannalābhabhājanādiṃ saṅgaṇhāti.

Nikkhamitvā bahi indakhīlāti indakhīlato bahi nikkhamitvā ṭhitaṃ yaṃ ṭhānaṃ sabbametaṃ araññanti yojanā. **Ācariyadhanu** nāma pakatihatthena navavidatthipamāṇaṃ, jiyāya pana āropitāya sattaṭṭhavidatthimattanti vadanti.

Kappiyanti anurūpavasena vuttaṃ akappiyassāpi appaṭiggahitassa paribhoge pācittiyattā. Pariccāgādimhi akate ''idaṃ mayhaṃ santaka''nti vatthusāminā aviditampi pariggahitameva bālummattādīnaṃ santakaṃ viya, tādisaṃ avaharantopi ñātakādīhi pacchā ñatvā vatthusāminā ca anubandhitabbato pārājikova hoti. Yassa vasena puriso theno hoti, taṃ theyyanti āha ''avaharaṇacittassetaṃ adhivacana''nti. **Papañcasaṅkhā**ti taṇhāmānadiṭṭhisaṅkhātā papañcakoṭṭhāsā. **Eko cittakoṭṭhāso**ti ṭhānācāvanapayogasamuṭṭhāpako eko cittakoṭṭhāsoti attho.

Abhiyogavasenāti aṭṭakaraṇavasena. **Saviññāṇakenevā**ti idaṃ saviññāṇakānaññeva āveṇikavinicchayaṃ sandhāya vuttaṃ. Pāṇo apadantiādīsu hi ''padasā nessāmī''ti paṭhamaṃ pādaṃ saṅkāmeti, āpatti thullaccayassātiādinā **pāḷiyaṃ** (pārā. 111), bhikkhu dāsaṃ disvā sukhadukkhaṃ pucchitvā vā apucchitvā vā ''gaccha, palāyitvā sukhaṃ jīvā''ti vadati, so ce palāyati, dutiyapadavāre pārājikantiādinā (pārā. aṭṭha. 1.114) **aṭṭhakathāyañca** yo saviññāṇakānaññeva āveṇiko vinicchayo vutto, so ārāmādiaviññāṇakesu na labbhatīti tādisaṃ sandhāya ''saviññāṇakenevā''ti vuttaṃ. Yo pana vinicchayo ārāmādiaviññāṇakesu labbhati, so yasmā saviññāṇakesu alabbhanako nāma natthi, tasmā vuttaṃ ''nānābhaṇḍavasena saviññāṇakāviññāṇakamissakenā''ti. Saviññāṇakena ca aviññāṇakena cāti attho. Yasmā cettha aviññāṇakeneva ādiyanādīni chapi padāni na sakkā yojetuṃ iriyāpathavikopanassa saviññāṇakavaseneva yojetabbato, tasmā ''aviññāṇakenevā''ti tatiyaṃ pakāraṃ na vuttanti daṭṭhabbaṃ.

Ārāmanti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ dāsādisaviññāṇakassāpi idha saṅgahetabbato, nānābhaṇḍavasena hettha yojanā dassiyati. **Parikappitaṭṭhāna**nti parikappitokāsaṃ. **Suṅkaghāta**nti ettha maggaṃ gacchantehi satthikehi attanā nīyamānabhaṇḍato rañño dātabbabhāgo suṅko nāma, so ettha haññati adatvā gacchantehi avaharīyati, taṃ vā hanti ettha rājapurisā adadantānaṃ santakaṃ balakkārenāti suṅkaghāto, ''ettha paviṭṭhehi suṅko dātabbo''ti rukkhapabbatādisaññāṇena niyamitappadesassetaṃ adhivacanaṃ.

Pañcavīsatiavahārakathāvaṇṇanā

Katthacīti ekissā aṭṭhakathāyaṃ. **Ekaṃ pañcakaṃ dassita**nti ''parapariggahitañca hoti, parapariggahitasaññī ca, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitaṃ hoti, ṭhānā cāvetī''ti (pārā. 122) vuttapañcaavahāraṅgāni ekaṃ pañcakanti dassitaṃ. **Dve pañcakāni dassitānī**ti ''chahi ākārehi adinnaṃ ādiyantassa āpatti pārājikassa. Na ca sakasaññī, na ca vissāsaggāhī, na ca tāvakālikaṃ, garuko ca hoti parikkhāro pañcamāsako vā atirekapañcamāsako vā, theyyacittañca paccupaṭṭhitaṃ hoti, ṭhānā cāveti, āpatti pārājikassā''ti (pārā. 125) evaṃ vuttesu chasu padesu ekaṃ apanetvā sesāni pañca padāni ekaṃ pañcakaṃ katvā heṭṭhā vuttapañcakañca gahetvā dve pañcakāni dassitāni. **Ettha panā**ti pañcahākārehītiādīsu. **Sabbehipi padehī**ti parapariggahitañca hotītiādīhi sabbehi pañcahi padehi.

Pañcannaṃ avahārānaṃ samūho **pañcakaṃ**. Sako hattho sahattho, tena nibbatto, tassa vā sambandhīti sāhatthiko, avahāro. Sāhatthikādi pañcakaṃ **sāhatthikapañcaka**ntiādipadavasena nāmalābho daṭṭhabbo. Evaṃ sesesupi. **Tatiyapañcamesu pañcakesū**ti sāhatthikapañcakatheyyāvahārapañcakesu. **Labbhamānapadavasenā**ti sāhatthikapañcake labbhamānassa nissaggiyāvahārapadassa vasena, theyyāvahārapañcake labbhamānassa parikappāvahārapadassa ca vasena yojetabbanti attho.

Nissaggiyo nāma…pe… pārājikassāti iminā bahisuṅkaghātapātanaṃ nissaggiyapayogoti dasseti. ''Hatthe bhāraṃ theyyacitto bhūmiyaṃ nikkhipati, āpatti pārājikassā''ti (pārā. 101) vuttattā pana suddhacittena gahitaparabhaṇḍassa theyyacittena gumbādipaṭicchannaṭṭhāne khipanampi imasmiṃ nissaggiyapayoge saṅgayhatīti daṭṭhabbaṃ. Kiriyāsiddhito puretarameva pārājikāpattisaṅkhātaṃ atthaṃ sādhetīti **atthasādhako**. Atha vā attano vattamānakkhaṇe avijjamānampi kiriyāsiddhisaṅkhātaṃ atthaṃ avassaṃ āpattiṃ sādhetītipi **atthasādhako. Asukaṃ nāma bhaṇḍaṃ yadā sakkosī**ti idaṃ nidassanamattaṃ parassa telakumbhiyā upāhanādīnaṃ nikkhepapayogassāpi atthasādhakattā. Tathā hi vuttaṃ **mātikāṭṭhakathāyaṃ** –

> ‘‘**Atthasādhako** nāma ‘asukassa bhaṇḍaṃ yadā sakkoti, tadā taṃ avaharā’ti aññaṃ āṇāpeti. Tattha sace paro anantarāyiko hutvā taṃ avaharati, āṇāpakassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṃ. Parassa vā pana telakumbhiyā pādagghanakatelaṃ avassaṃ pivanakāni upāhanādīni pakkhipati, hatthato muttamatteyeva pārājika’’nti (kaṅkhā. aṭṭha. dutiyapārājikavaṇṇanā).

Imassa atthasādhakassa āṇattiyā ca ko viseso? Taṅkhaṇaññeva gahaṇe niyuñjanaṃ **āṇattikapayogo,** kālantarena gahaṇatthaṃ niyogo **atthasādhako**ti ayaṃ nesaṃ viseso. Tenevāha ‘‘asukaṃ nāma bhaṇḍaṃ yadā sakkosī’’tiādi. **Dhuranikkhepo pana upanikkhittabhaṇḍavasena veditabbo**ti idaṃ nidassanamattaṃ, ārāmābhiyuñjanādīsupi tāvakālikabhaṇḍadeyyānaṃ adānepi eseva nayo. Bhaṇḍaggahaṇappayogato āṇattiyā pubbattā āha ‘‘āṇattivasena pubbapayogo veditabbo’’ti. Payogena saha vattamāno avahāro sahapayogoti āha ‘‘ṭhānācāvanavasenā’’ti, idañca nidassanamattaṃ khīlasaṅkamanādīsupi asati ṭhānācāvane sahapayogattā. Vuttañhi **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ‘‘ṭhānācāvanavasena khīlādīni saṅkāmetvā khettādiggahaṇavasena ca **sahapayogo** veditabbo’’ti (kaṅkhā. aṭṭha. dutiyapārājikavaṇṇanā).

Tulayitvāti upaparikkhitvā. **Sāmīcī**ti vattaṃ. Sakasaññāya adentassa āpatti natthīti vadanti. **Sammaddo**ti nividdhatāsaṅkhobho. **Bhaṭṭhe janakāye**ti apagate janasamūhe. **Attano santakaṃ katvā etasseva bhikkhuno dehī**ti idaṃ ubhinnampi kukkuccavinodanatthaṃ vuttaṃ. Avahārakassa hi ‘‘mayā sahatthena na dinnaṃ, bhaṇḍadeyyaṃ eta’’nti kukkuccaṃ uppajjeyya, itarassa ca ‘‘mayā paṭhamaṃ dhuranikkhepaṃ katvā pacchā adinnaṃ gahita’’nti kukkuccaṃ uppajjeyyāti.

Samagghanti appagghaṃ. **Dāruatthaṃ pharatī**ti dārūhi kattabbakiccaṃ sādheti. Ekadivasaṃ dantakaṭṭhacchedanādinā yā ayaṃ agghahāni vuttā, sā sabbā bhaṇḍasāminā kiṇitvā gahitameva sandhāya vuttā. Sabbaṃ panetaṃ aṭṭhakathācariyappamāṇena veditabbaṃ. Pāsāṇañca sakkharañca **pāsāṇasakkharaṃ**.

Akkhadassāti ettha akkha-saddena kira vinicchayasālā vuccati, tattha nisīditvā vajjāvajjaṃ nirūpayantīti ‘‘akkhadassā’’ti vuccanti dhammavinicchanakā. Hananaṃ nāma hatthapādādīhi pothanañceva hatthanāsādicchedanañca hotīti āha ‘‘haneyyunti potheyyuñceva chindeyyuñcā’’ti.

Padabhājanīyañca ‘‘hatthena vā pādena vā kasāya vā vettena vā aḍḍhadaṇḍakena vā chajjāya vā haneyyu’’nti (pārā. 92) vuttaṃ. Tattha **aḍḍhadaṇḍakenā**ti dvihatthappamāṇena rassamuggarena, veḷupesikāya vā. **Chejjāya vā**ti hatthādīnaṃ chedanena. Chindanti etāya hatthapādādīnīti chejjā, satthaṃ, tena satthenātipi attho. **Nīhareyyu**nti raṭṭhato nīhareyyuṃ. ‘‘Corosi…pe… thenosī’’ti ettha paribhāseyyunti padaṃ ajjhāharitvā attho veditabboti āha ‘‘corosi…pe… paribhāseyyu’’nti. Yaṃ taṃ bhaṇḍaṃ dassitanti sambandho.

93. **Yattha yattha ṭhita**nti bhūmiyādīsu yattha yattha ṭhitaṃ. **Yathā yathā ādānaṃ gacchatī**ti yena yena ākārena gahaṇaṃ upagacchati.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanā

94. **Vācāya vācāyā**ti ekekatthadīpikāya vācāya vācāya. **Upaladdho**ti ñāto. **Pāḷiyaṃ** sesaaṭṭhakathāsu ca kudālaṃ vā piṭakaṃ vāti idameva dvayaṃ vatvā vāsipharasūnaṃ avuttattā tesampi saṅkhepaṭṭhakathādīsu āgatabhāvaṃ dassetuṃ **saṅkhepaṭṭhakathāya**ntiādi vuttaṃ. Theyyacittena katattā ‘‘dukkaṭehi saddhiṃ pācittiyānī’’ti vuttaṃ.

Aṭṭhavidhaṃ hetantiādīsu etaṃ dukkaṭaṃ nāma therehi dhammasaṅgāhakehi imasmiṃ ṭhāne samodhānetvā aṭṭhavidhanti dassitanti yojanā. Sabbesampi dukkaṭānaṃ imesuyeva aṭṭhasu saṅgahetabbabhāvato pana itarehi sattahi dukkaṭehi vinimuttaṃ vinayadukkaṭeyeva saṅgahetabbaṃ. **Dasavidhaṃ ratana**nti ‘‘muttā maṇi veḷuriyo saṅkho silā pavāḷaṃ rajataṃ jātarūpaṃ lohitako masāragalla’’nti evamāgataṃ dasavidhaṃ ratanaṃ.

> ‘‘Muttā maṇi veḷuriyo ca saṅkho,
> Silā pavāḷaṃ rajatañca hemaṃ;
> Lohitakañca masāragallaṃ,
> Dasete dhīro ratanāni jaññā’’ti. –

Hi vuttaṃ. **Sattavidhaṃ dhañña**nti sāli vīhi yavo kaṅgu kudrūsaṃ varako godhumoti imaṃ sattavidhaṃ dhaññaṃ. **Āvudhabhaṇḍādi**nti **ādi**-saddena turiyabhaṇḍaitthirūpādiṃ saṅgaṇhāti. Anāmasitabbe vatthumhi dukkaṭaṃ **anāmāsadukkaṭaṃ. Durūpaciṇṇadukkaṭa**nti ‘‘akattabba’’nti vāritassa katattā duṭṭhu upaciṇṇaṃ caritanti durūpaciṇṇaṃ, tasmiṃ dukkaṭaṃ durūpaciṇṇadukkaṭaṃ. Vinaye paññattaṃ avasesaṃ dukkaṭaṃ **vinayadukkaṭaṃ. Ekādasa samanubhāsanā** nāma bhikkhupātimokkhe cattāro yāvatatiyakā saṅghādisesā ariṭṭhasikkhāpadanti pañca, bhikkhunīpātimokkhe ekaṃ yāvatatiyakapārājikaṃ cattāro saṅghādisesā caṇḍakāḷīsikkhāpadanti cha.

Sahapayogato paṭṭhāya cettha purimapurimā āpattiyo paṭippassambhantīti āha **atha dhuranikkhepaṃ akatvā**tiādi. ‘‘Dhuranikkhepaṃ akatvā’’ti vuttattā dhuranikkhepaṃ katvā puna khaṇantassa purimāpattiyo na paṭippassambhantīti vadanti. ‘‘Chedanapaccayā dukkaṭaṃ desetvā muccatī’’ti vatvā pubbapayoge āpattīnaṃ desetabbatāya avuttattā sahapayoge patte pubbapayoge āpattiyo paṭippassambhantīti veditabbaṃ.

Aparaddhaṃ viraddhaṃ khalitanti sabbametaṃ **yañca dukkaṭa**nti ettha vuttassa dukkaṭassa pariyāyavacanaṃ, **yaṃ manusso kare**tiādi panettha opammanidassanaṃ. **Saṃyogabhāvo**ti dvittaṃ sandhāya vuttaṃ, tena rassattassāpi nimittaṃ dassitanti veditabbaṃ. **Ekassa mūle**ti ekassa santike. Sabbatthāpi āmasane dukkaṭaṃ, phandāpane thullaccayañca visuṃ visuṃ āmasanaphandāpanapayogaṃ karontasseva hoti, ekapayogena gaṇhantassa pana uddhāre pārājikameva, na dukkaṭathullaccayānīti vadanti, ekapayogena gaṇhantassāpi āmasanaphandāpanānampi labbhamānattā taṃ na gahetabbaṃ. Na hi sakkā anāmasitvā aphandāpetvā ca kiñci gahetuṃ. ‘‘Ekameva desetvā muccatī’’ti paṃsukhaṇanādisamānapayogepi purimā āpatti uttaramuttaraṃ āpattiṃ patvā paṭippassambhantīti saññāya **kurundaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ, **itaraṭṭhakathāsu** pana khaṇanapayogabhedehi payoge payoge āpannā āpattiyo uttaramuttaraṃ patvā na paṭippassambhanti aññamaññaṃ sadisattā viyūhanaṃ patvā tā sabbāpi paṭippassambhanti visadisapayogattāti iminā adhippāyena paṭippassaddhividhānaṃ vuttanti veditabbaṃ. Iminā hi avahārakassa āsannaṃ orimantaṃ parāmasati.

Tatthevāti mukhavaṭṭiyameva. **Bundenā**ti kumbhiyā heṭṭhimatalena. Ekaṭṭhāne ṭhitāya kumbhiyā ṭhānā cāvanaṃ chahi ākārehi veditabbanti sambandho. **Ekaṭṭhāne**ti ca saṅkhalikabaddhabhāvena ekasmiṃ patiṭṭhitokāsaṭṭhāneti attho. **Khāṇukaṃ kesaggamattampi ṭhānā cāveti**ti khāṇukaṃ attano patiṭṭhitaṭṭhānato pañcahi ākārehi ṭhānā cāveti. **Chinnamatte pārājika**nti avassaṃ ce patati, chinnamatte pārājikaṃ. **Paricchedo**ti pañcamāsakādigarubhāvaparicchedo. **Apabyūhanto**ti ṭhitaṭṭhānato apanayanavasena viyūhanto rāsiṃ karonto. **Evaṃ katvā**ti bhājanamukhavaṭṭiyā kumbhigatena bhājanagatassa ekābaddhabhāvaṃ viyojetvāti attho. **Upaḍḍhakumbhīya**nti upaḍḍhapuṇṇāya kumbhiyā. **Vinayadhammatā**ti adhikakāraṇālābhe vinayavinicchayadhammatāti adhippāyo. Na kevalañcettha garukatāva, suttānugamanampi atthīti dassento **apicā**tiādimāha. **Kaṇṭhena pana paricchinnakāle**ti mukhagataṃ ajjhohaṭakāleti attho. Ajjhoharaṇameva hettha paricchindanaṃ, na kaṇṭhapidahanaṃ. **Cikkana**nti thaddhaṃ, bahalaṃ ghananti attho.

Yopi theyyacittena parassa kumbhiyā pādagghanakaṃ sappiṃ vā telaṃ vā avassaṃ pivanakaṃ yaṃ kiñci dukūlasāṭakaṃ vā cammakhaṇḍādīnaṃ vā aññataraṃ pakkhipati, hatthato muttamatte pārājikanti ettha avahāro vīmaṃsitabbo. Yadi ca dukūlādīsu sappitelānaṃ pavisanaṃ sandhāya pārājikaṃ bhaveyya, tattha paviṭṭhatelādino kumbhigatena ekābaddhatāya na tāva avahāro bhājanantaraṃ pavesetvā gahaṇakāle viya. Tathā hi vuttaṃ – ‘‘bhājanaṃ pana nimujjāpetvā gaṇhantassa yāva ekābaddhaṃ hoti, tāva rakkhatī’’tiādi. Atha telādivināsena pārājikaṃ bhaveyya, tadāpi tiṇajjhāpanādīsu viya avahāro natthi, dukkaṭena saddhiṃ bhaṇḍadeyyameva hoti, tathā ca pādagghanakaṃ telādiṃ pītaṃ dukūlādiṃ uddharantassāpi pārājikaṃ na siyā tattha paviṭṭhassa telādino vinaṭṭhattena gahaṇakkhaṇe avijjamānattā, vijjamānattena ca uddhāreyeva pārājikaṃ vattabbaṃ, na hatthato muttamatteti. **Sabbaaṭṭhakathāsu** ca dukūlādīnaṃ pakkhipane hatthato muttamatte pārājikassa vuttattā na taṃ paṭikkhipituṃ sakkā. Aṭṭhakathāppamāṇena panetaṃ gahetabbaṃ, yutti panettha paṇḍitehi pubbāparaṃ saṃsanditvā uddhāretabbā.

Palibujjhissatīti nivāressati. **Vuttanayena pārājika**nti hatthato muttamatteyeva pārājikaṃ. **Neva avahāro, na gīvā**ti attano bhājanattā vuttaṃ, anāpattimattameva vuttaṃ, na pana evaṃ vicāritanti adhippāyo. **Bahigataṃ nāma hotī**ti tato paṭṭhāya telassa aṭṭhānato adhomukhabhāvato ca bahigataṃ nāma hoti. Anto paṭṭhāya chidde kariyamāne telassa nikkhamitvā gatagataṭṭhānaṃ bhājanasaṅkhyameva gacchatīti āha ‘‘bāhirantato pādagghanake gaḷite pārājika’’nti. **Yathā tathā vā katassā**ti bāhirantato vā abbhantarantato vā paṭṭhāya katassa. **Majjhe ṭhapetvā katachidde**ti majjhe thokaṃ kapālaṃ ṭhapetvā pacchā taṃ chindantena katachidde.

Patthīnassa khādanaṃ itarassa pānañca sappiādīnaṃ paribhogoti āha ‘‘akhāditabbaṃ vā apātabbaṃ vā karotī’’ti. Kasmā panettha dukkaṭaṃ vuttanti āha ‘‘ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa’’nti. **Purimadvaya**nti bhedanaṃ chaḍḍanañca. **Kumbhijajjarakaraṇenā**ti puṇṇakumbhiyā jajjarakaraṇena. **Mātikāujukaraṇenā**ti udakapuṇṇāya mātikāya ujukaraṇena. **Ekalakkhaṇa**nti bhedanaṃ kumbhiyā jajjarakaraṇena, chaḍḍanaṃ mātikāya ujukaraṇena ca saddhiṃ ekasabhāvaṃ. **Pacchimaṃ pana dvaya**nti jhāpanaṃ aparibhogakaraṇañca. **Ettha evaṃ vinicchayaṃ vadantī**ti etasmiṃ **mahāaṭṭhakathāyaṃ** vutte atthe eke ācariyā evaṃ vinicchayaṃ vadanti. **Pacchimadvayaṃ**

sandhāya vuttanti ettha purimapadadvaye vinicchayo heṭṭhā vuttānusārena sakkā viññātunti tattha kiñci avatvā pacchimapadadvayaṃ sandhāya ‘‘ṭhānācāvanassa natthitāya dukkaṭa’’nti idaṃ vuttanti adhippāyo. **Theyyacittenā**ti attano vā parassa vā kātukāmatāvasena uppannatheyyacittena. **Vināsetukāmatāyā**ti hatthapādādīni chindanto viya kevalaṃ vināsetukāmatāya. **Vuttanayena bhindantassa vā chaḍḍentassa vā**ti muggarena pothetvā bhindantassa vā udakaṃ vā vālikaṃ vā ākiritvā uttarāpentassa vāti attho. **Ayuttanti ce**ti pāḷiyaṃ purimadvayepi dukkaṭasseva vuttattā ‘‘purimadvaye pārājika’’nti idaṃ ayuttanti yadi tumhākaṃ siyāti attho. **Nā**ti ayuttabhāvaṃ nisedhetvā tattha kāraṇamāha ‘‘aññathā gahetabbatthato’’ti.

Evameke vadantīti heṭṭhā vuttassa atthanayassa attanā anabhimatabhāvaṃ dassetvā sayaṃ aññathāpi pāḷiṃ aṭṭhakathañca saṃsanditvā atthaṃ dassetukāmo **ayaṃ panettha sāro**tiādimāha. **Acāvetukāmovā**ti theyyacittena ṭhānā acāvetukāmova. **Achaḍḍetukāmoyevā**ti etthāpi theyyacittenāti sambandhitabbaṃ. Idañhi theyyacittapakkhaṃ sandhāya vuttaṃ nāsetukāmatāpakkhassa vakkhamānattā. Tenevāha **nāsetukāmatāpakkhe panā**tiādi. **Itarathāpi yujjatī**ti theyyacittābhāvā ṭhānā cāvetukāmassāpi dukkaṭaṃ yujjatīti vuttaṃ hoti.

Bhūmaṭṭhakathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Ākāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

96. Ākāsaṭṭhakathāyaṃ **antovatthumhī**ti parikkhittassa vatthussa anto. **Antogāme**ti parikkhittassa gāmassa anto. Aparikkhitte pana vatthumhi gāme vā ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ. **Aṭavimukhaṃ karoti…pe… rakkhatī**ti tena payogena tassa icchitaṭṭhānaṃ āgatattā rakkhati. **Gāmato nikkhantassā**ti parikkhittagāmato nikkhantassa. **Kapiñjaro** nāma aññamaññaṃ yujjhāpanatthāya bālajanehi posāvaniyapakkhijāti.

Vehāsaṭṭhakathāvaṇṇanā

97. Vehāsaṭṭhakathāyaṃ **chinnamatte muttamatte**ti yathā chinnaṃ muttañca pakatiṭṭhāne na tiṭṭhati, tathā chedanaṃ mocanañca sandhāya vuttaṃ.

Udakaṭṭhakathāvaṇṇanā

98. Udakaṭṭhakathāyaṃ sandamānaudake nikkhittaṃ na tiṭṭhatīti āha ‘‘asandanake udake’’ti. **Anāpattī**ti hatthavārapadavāresu dukkaṭāpattiyā abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. **Kaḍḍhatī**ti heṭṭhato osāreti. **Sakalamudakan**ti daṇḍena phuṭṭhokāsagataṃ sakalamudakaṃ. **Na udakaṃ ṭhānan**ti attanā kataṭṭhānassa aṭṭhānattā. **Paduminiyan**ti padumagacche. **Kalāpabandhan**ti hatthakavasena khuddakaṃ katvā baddhaṃ kalāpabaddhaṃ. **Bhārabaddhaṃ** nāma sīsabhārādivasena baddhaṃ. **Muḷālan**ti kandaṃ. **Pattaṃ vā pupphaṃ vā**ti idaṃ kaddamassa anto pavisitvā ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Niddhamanatumban**ti vāpiyā udakassa nikkhamananāḷaṃ. **Udakavāhakan**ti mahāmātikaṃ. **Avahārena so na kāretabbo**ti iminā pāṇaṃ jīvitā voropane āpattiyā sabbattha na muccatīti dīpeti. **Mātikaṃ āropetvā**ti khuddakamātikaṃ āropetvā. **Maritvā…pe… tiṭṭhantī**ti ettha matamacchānaṃyeva tesaṃ santakattā amate gaṇhantassa natthi avahāro.

Nāvaṭṭhakathāvaṇṇanā

99. Nāvaṭṭhakathāyaṃ **thullaccayampi pārājikampi hotī**ti ettha paṭhamaṃ ṭhānā acāvetvā mutte thullaccayaṃ, paṭhamaṃ pana ṭhānā cāvetvā mutte pārājikanti veditabbaṃ. Pāse baddhasūkaro viyātiādinā vuttaṃ sandhāyāha ‘‘tattha yutti pubbe vuttāevā’’ti. **Vipannaṭṭhanāvā**ti visamavātehi desantaraṃ palātā, bhijjitvā vā vināsaṃ patvā udake nimujjitvā heṭṭhā bhūmitalaṃ appatvā sāmikehi ca apariccattālayā vuccati. **Balavā ca vāto āgammā**ti iminā asati vāte ayaṃ payogo katoti dasseti. **Puggalassa natthi avahāro**ti sukkhamātikāyaṃ ujukaraṇanayena vuttaṃ. Taṃ attano pādena anakkamitvā hatthena ca anukkhipitvā aññasmiṃ daṇḍādīsu bandhitvā ṭhapite yujjati, attano pādena akkamitvā hatthena ca ukkhipitvā ṭhitassa pana balavavātena chattacīvarādīsu pahaṭesu pakatiṃ vijahitvā daḷhataraṃ akkamanagahaṇādipayogo abhinavo kātabbo siyā. Itarathā chattacīvarādīni vā vigacchanti, avahārako vā sayaṃ patissati, nāvā ca tadā na gamissati. Tasmā īdise abhinavappayoge sati avahārena bhavitabbaṃ. Sukkhamātikāyaṃ ujukatāya udakāgamanakāle kātabbakiccaṃ natthīti taṃ idha nidassanaṃ na hoti. Dāsaṃ pana pakatiyā palāyantaṃ ‘‘sīghaṃ yāhī’’ti vatvā pakatigamanato turitagamanuppādanādinā idha nidassanena bhavitabbanti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Vāte āgatepi yattha atilahukattā nāvāya kañci payogaṃ akatvā pakatiyā avahārako tiṭṭhati, tatthidaṃ aṭṭhakathāyaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

Yānaṭṭhakathāvaṇṇanā

100. Yānaṭṭhakathāyaṃ **ubhosu passesū**ti catunnaṃ thambhānaṃ upari caturassaṃ dārusaṅghāṭaṃ āropetvā tassa vāmadakkhiṇapassesu ubhosu vātātapādiparissayavinodanatthaṃ garuḷapakkhino ubho pakkhā viya katā **sandamānikā. Dukayuttassā**ti dvīhi goṇehi yuttassa. **Ayuttakan**ti goṇehi ayuttaṃ. **Kappakatā**ti dvinnaṃ sikhānaṃ sandhiṭṭhāne gosiṅgāni viya dve koṭiyo ṭhapetvā upatthambhanī kappakatā nāma, sā dvīhipi koṭīhi bhūmiyaṃ patiṭṭhāti, tenāha ‘‘cha ṭhānānī’’ti. **Tīṇi vā cattāri vā ṭhānānī**ti akappakatāya upatthambhaniyā ca dvinnaṃ cakkānañca vasena tīṇi ṭhānāni, kappakatāya vasena cattāri ṭhānāni, tathā pathaviyaṃ ṭhapitassa tīṇi ṭhānānīti sambandho. **Akkhasīsehī**ti akkhadāruno dvīhi koṭīhi. **Akkhuddhīhī**ti akkhadārunā sampaṭicchakā heṭṭhimabhāge kappakatā dve dārukhaṇḍā akkhuddhiyo nāma, tāsaṃ kappakatānaṃ dvinnaṃ kappasīsāni cattāri idha ‘‘akkhuddhiyo’’ti vuccanti, tenāha ‘‘catūhi ca akkhuddhīhī’’ti. Tāhi patiṭṭhitāhi patiṭṭhitaṭṭhānāni cattāri dhurena patiṭṭhitaṭṭhānaṃ ekanti **pañca ṭhānāni** honti. Uddhiyova ‘‘uddhikhāṇukā’’ti vuttā, uddhikhāṇukānaṃ abhāve akkhasīsānaṃ patiṭṭhānokāsaṃ dassento āha **samameva bāhaṃ katvā**tiādi. Tattha **samamevā**ti uddhiyo heṭṭhā anolambetvā bāhuno heṭṭhimabhāgaṃ samaṃ katvā dvinnaṃ bāhudārūnaṃ majjhe akkhasīsappamāṇena chiddaṃ katvā tattha akkhasīsāni pavesitāni honti, tena bāhānaṃ heṭṭhābhāgaṃ sabbaṃ bhūmiṃ phusitvā tiṭṭhati, tenāha ‘‘sabbaṃ pathaviṃ phusitvā tiṭṭhatī’’ti. Sesaṃ nāvāyaṃ **vuttasadisan**ti iminā yadi pana taṃ evaṃ gacchantaṃ pakatigamanaṃ pacchinditvā aññaṃ disābhāgaṃ neti, pārājikaṃ. Sayameva yaṃ kiñci ṭhānaṃ sampattaṃ ṭhānā acālentova vikkiṇitvā gacchati, nevatthi avahāro, bhaṇḍadeyyaṃ pana hotīti imaṃ nayaṃ atidisati.

Bhāraṭṭhakathāvaṇṇanā

101. Bhāraṭṭhakathāyaṃ bhāraṭṭhanti mātikāpadassa bhāro nāmāti idaṃ atthadassananti āha ‘‘bhāroyeva bhāraṭṭha’’nti. **Purimagale**ti galassa purimabhāge. **Galavāṭako**ti gīvāya uparimagalavāṭako. **Urapariccheda majjhe**ti urapariyantassa majjhe. **Sāmikehi anāṇatto**ti idaṃ yadi sāmikehi ‘‘imaṃ bhāraṃ netvā asukaṭṭhāne dehī’’ti āṇatto bhaveyya, tadā tena gahitabhaṇḍaṃ upanikkhittaṃ siyā, tañca theyyacittena sīsādito oropentassāpi avahāro na siyā, sāmikānaṃ pana dhuranikkhepe eva siyāti tato upanikkhittabhaṇḍabhāvato viyojetuṃ vuttaṃ, teneva vakkhati ‘‘tehi pana anāṇattattā pārājika’’nti. **Ghaṃsanto**ti sīsato anukkhipanto, yadi ukkhipeyya, ukkhittamatte pārājikaṃ, tenāha **sīsato kesaggamattampī**tiādi. **Yo cāyan**ti yo ayaṃ vinicchayo.

Ārāmaṭṭhakathāvaṇṇanā

102. Ārāmaṭṭhakathāyaṃ **ārāmaṃ abhiyuñjatī**ti idaṃ abhiyogakaraṇaṃ paresaṃ bhūmaṭṭhabhaṇḍādīsupi kātuṃ vaṭṭatiyeva. Ārāmādithāvaresu pana yebhuyyena abhiyogavaseneva gahaṇasambhavato ettheva **pāḷiyaṃ** abhiyogo vutto, iti iminā nayena sabbatthāpi sakkā ñātunti gahetabbaṃ. **Adinnādānassa payogattā**ti sahapayogamāha. Vatthumhiyeva katapayogattā sahapayogavasena hetaṃ dukkaṭaṃ. **Sayampī**ti abhiyuñjakopi. ‘‘Kiṃ karomi kiṃ karomī’’ti evaṃ kiṅkārameva paṭissuṇanto viya caratīti kiṅkārapaṭissāvī, tassa bhāvo **kiṅkārapaṭissāvibhāvo,** tasmiṃ, attano vasavattibhāveti vuttaṃ hoti. **Ukkocan**ti lañjaṃ. **Sabbesaṃ pārājikan**ti kūṭavinicchayikādīnaṃ. Ayaṃ vatthusāmītiādikassa ubhinnaṃ dhuranikkhepakaraṇahetuno payogassa karaṇakkhaṇe pārājikaṃ hotīti veditabbaṃ. Sace pana sāmikassa vimati ca dhuranikkhepo ca kamena uppajjanti, payogasamuṭṭhāpakacittakkhaṇe pārājikameva hoti, na thullaccayaṃ. Yadi vimatiyeva uppajjati, tadā thullaccayamevāti veditabbaṃ, ayaṃ nayo sabbattha yathānurūpaṃ gahetabbo. **Dhuranikkhepavaseneva parājayo**ti sāmiko ‘‘ahaṃ na muccāmī’’ti dhuraṃ anikkhipanto aṭṭo parājito nāma na hotīti dasseti.

Vihāraṭṭhakathāvaṇṇanā

103. Vihāraṭṭhakathāyaṃ **vihāran**ti upacārasīmāsaṅkhātaṃ sakalaṃ vihāraṃ. **Pariveṇan**ti tassa vihārassa abbhantare visuṃ visuṃ pākārādiparicchinnaṭṭhānaṃ. **Āvāsan**ti ekaṃ āvasathamattaṃ. Gaṇasantake paricchinnasāmikattā sakkā dhuraṃ nikkhipāpetunti āha ‘‘dīghabhāṇakādibhedassa pana gaṇassā’’ti. Idhāpi sace ekopi dhuraṃ na nikkhipati, rakkhatiyeva. Esa nayo bahūnaṃ santake sabbattha.

Khettaṭṭhakathāvaṇṇanā

104. Khettaṭṭhakathāyaṃ **nirumbhitvā vā**tiādīsu gaṇhantassāti paccekaṃ yojetabbaṃ, tattha nirumbhitvā gahaṇaṃ nāma vīhisīsaṃ acchinditvā yathāṭhitameva hatthena gahetvā ākaḍḍhitvā bījamattasseva gahaṇaṃ. **Ekameka**nti ekaṃ vīhisīsaṃ. **Yasmiṃ bīje vā**tiādi nirumbhitvā gahaṇādīsu yathākkamaṃ yojetabbaṃ. ‘‘Tasmiṃ bandhanā mocitamatte’’ti vacanato tasmiṃ bījādimhi bandhanā mutte sati tato anapanītepi ṭhānantarassa abhāvā pārājikameva. Yassa pana sīsādikassa santarādinā saha saṃsibbanaṃ vā ekābaddhatā vā hoti, tassa bandhanā mocite thullaccayaṃ, itaraṭṭhānato mocite pārājikanti gahetabbaṃ, tenāha **vīhināḷa**ntiādi. **Sabhusa**nti palālasahitaṃ. **Khīlenā**ti khāṇukena. Ettha ca khīlasaṅkamanādīsu sahapayogo dhuranikkhepo cāti ubhayaṃ sambhavati. **Khīlasaṅkamanādi** ettha sahapayogo. Tasmiñca kate yadi sāmikā dhuraṃ na nikkhipanti puna gaṇhitukāmāva honti, na tāva avahāro, ‘‘khīlaṃ saṅkāmetvā khettādiṃ asuko rājavallabho bhikkhu gaṇhitukāmo’’ti ñatvā tassa balaṃ kakkhaḷādibhāvañca nissāya khīlasaṅkamanādikiriyāniṭṭhānato paṭhamameva sāmikā dhuraṃ nikkhipanti, na avahāro etassa payoganiṭṭhānato puretarameva dhurassa nikkhittattā. Yadā pana khīlasaṅkamanādipayogeneva dhuranikkhepo hoti, tadāyeva avahāro, tenevettha ‘‘tañca kho sāmikānaṃ dhuranikkhepenā’’ti vuttaṃ. Khīlādīnaṃ saṅkamitabhāvaṃ ajānitvā sāmikānaṃ sampaṭicchanampettha dhuranikkhepoti veditabbo. **Evaṃ sabbatthā**ti yathāvuttamatthaṃ rajjusaṅkamanādīsupi atidisati. **Yaṭṭhi**nti mānadaṇḍaṃ. **Ekasmiṃ anāgate thullaccayaṃ, tasmiṃ āgate pārājika**nti sace dārūni nikhaṇitvā tattakeneva gaṇhitukāmo hoti, avasāne dārumhi pārājikaṃ. Sace tattha kaṇṭakasākhādīhi pādānaṃ antaraṃ paṭicchādetvā kassaci appavesārahaṃ katvā gahetukāmo hoti, avasānasākhāya pārājikaṃ, tenāha ‘‘sākhāparivāreneva attano kātuṃ sakkotī’’ti, dārūni ca nikhaṇitvā sākhāparivārañca katvā eva attano santakaṃ kātuṃ sakkotīti attho. Khettamariyādanti vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ ‘‘kedārapāḷi’’nti vuttaṃ. Idañca khīlasaṅkamanādinā gahaṇaṃ ārāmādīsupi labbhateva.

Vatthuṭṭhakathāvaṇṇanā

105. Vatthuṭṭhakathāyaṃ **tiṇṇaṃ pākārāna**nti iṭṭhakasilādārūnaṃ vasena tiṇṇaṃ pākārānaṃ.

106. Gāmaṭṭhakathāyaṃ ‘‘gāmo nāmā’’ti **pāḷiyaṃ** na vuttaṃ sabbaso gāmalakkhaṇassa pubbe vuttattā.

Araññaṭṭhakathāvaṇṇanā

107. Araññaṭṭhakathāyaṃ **vinivijjhitvā**ti ujukameva vinivijjhitvā. **Lakkhaṇacchinnassā**ti araññasāmikānaṃ hatthato kiṇitvā gaṇhantehi kataakkharādisaññāṇassa. **Challiyā pariyonaddha**nti iminā sāmikānaṃ nirāpekkhatāya cirachaḍḍitabhāvaṃ dīpeti, tenāha ‘‘gahetuṃ vaṭṭatī’’ti. Yadi sāmikānaṃ sāpekkhatā atthi, na vaṭṭati. **Tāni katāni ajjhāvutthāni ca hontī**ti tāni gehādīni katāni pariniṭṭhitāni manussehi ca ajjhāvutthāni ca honti. **Dārūnī**ti gehādīnaṃ katattā avasiṭṭhadārūni. **Gahetuṃ vaṭṭatī**ti sāmikānaṃ anālayattā vuttaṃ, te ca yadi gahaṇakāle disvā sālayā hutvā vārenti, gahetuṃ na vaṭṭatiyeva. **‘‘Dehī’’ti vutte dātabbamevāti** ‘‘dehī’’ti vutte ‘‘dassāmī’’ti ābhogaṃ katvā gacchantassa ‘‘dehī’’ti avutte adatvā gamane āpatti natthi. Pacchāpi tehi codite dātabbameva.

Adisvā gacchati, bhaṇḍadeyyanti suddhacittena gatassa bhaṇḍadeyyaṃ. Ārakkhaṭṭhānampi suddhacittena atikkamitvā theyyacitte uppannepi avahāro natthi ārakkhaṭṭhānassa atikkantattā. Keci pana ‘‘yattha katthaci nītānampi dārūnaṃ araññasāmikānaññeva santakattā puna theyyacittaṃ uppādetvā gacchati, pārājikamevā’’ti vadanti, taṃ na yuttaṃ ‘‘ārakkhaṭṭhānaṃ patvā…pe… assatiyā atikkamatī’’ti, sahasā taṃ ṭhānaṃ atikkamatītiādinā (pārā. aṭṭha. 1.107) ca ārakkhaṭṭhānātikkameyeva āpattiyā vuccamānattā, ārakkhaṭṭhānātikkamameva sandhāya ‘‘idaṃ pana theyyacittena pariharantassa ākāsena gacchatopi pārājikamevā’’ti vuttaṃ. Yañca ‘‘yattha katthaci nītānampi dārūnaṃ araññasāmikānaññeva santakattā’’ti kāraṇaṃ vuttaṃ, tampi ārakkhaṭṭhānato bahi pārājikāpajjanassa kāraṇaṃ na hoti bhaṇḍadeyyabhāvasseva kāraṇattā. Tesaṃ santakatteneva hi bahi katassāpi bhaṇḍadeyyaṃ jātaṃ, itarathā ca bhaṇḍadeyyampi na siyā suṅkaghātātikkame viya. Addhikehi dinnameva suṅkikānaṃ santakaṃ hoti, nādinnaṃ, tena taṃ ṭhānaṃ yato kutoci paccayato suddhacittena atikkantassa bhaṇḍadeyyampi na hoti. Idha pana araññasāmikānaṃ santakattā sabbatthāpi bhaṇḍadeyyameva hoti, tenevetaṃ araññe ārakkhaṭṭhānaṃ suṅkaghātatopi garutaraṃ jātaṃ. Yadi hi ārakkhaṭṭhānato bahipi theyyacitte sati avahāro bhaveyya, ārakkhaṭṭhānaṃ patvātiādinā ṭhānaniyamo niratthako siyā yattha katthaci theyyacitte uppanne pārājikanti vattabbato. Tasmā ārakkhaṭṭhānato bahi theyyacittena gacchantassa avahāro na bhavati evāti niṭṭhamettha gantabbaṃ. **Idaṃ pana theyyacittena pariharantassā**ti yasmiṃ padese atikkante tesaṃ araññaṃ ārakkhaṭṭhānañca atikkanto nāma hoti, taṃ padesaṃ ākāsenāpi atikkamanavasena gacchantassāpīti attho.

Udakakathāvaṇṇanā

108. Udakakathāyaṃ mahākucchikā udakacāṭi **udakamaṇiko,** ‘‘samekhalā cāṭi udakamaṇiko’’tipi vadanti. **Tatthā**ti tesu bhājanesu. **Bhūtagāmena saddhimpī**ti pi-saddena akappiyapathavimpi saṅgaṇhāti. **Taḷākarakkhaṇatthāyā**ti ‘‘mahodakaṃ āgantvā taḷākamariyādaṃ mā chindī’’ti taḷākarakkhaṇatthaṃ. **Nibbahanaudaka**nti ettha taḷākassa ekena unnatena passena adhikajalaṃ nibbahati nigacchati etenāti ‘‘nibbahana’’nti adhikajalanikkhamanamātikā vuccati. Tattha gacchamānaṃ udakaṃ nibbahanaudakaṃ nāma. **Niddhamanatumba**nti sassādīnaṃ atthāya iṭṭhakādīhi kataṃ udakanikkhamanapanāḷi. **Mariyādaṃ dubbalaṃ katvā**ti ettha dubbalaṃ akatvāpi yathāvuttappayoge kate mariyādaṃ chinditvā nikkhantaudakagghānurūpena avahārena kattabbameva. **Yattakaṃ tappaccayā sassaṃ uppajjatī**ti bījakasikammādibbayaṃ ṭhapetvā yaṃ adhikalābhaṃ uppajjati, taṃ sandhāya vuttaṃ. Na hi tehi kātabbaṃ vayakaraṇampi etassa dātabbaṃ. Idañca taruṇasasse jāte udakaṃ vināsentassa yujjati, sasse pana sabbathā akateyeva udakaṃ vināsentena ca udakagghameva dātabbaṃ, na tappaccayā sakalaṃ sassaṃ tena vināsitabhaṇḍasseva bhaṇḍadeyyattā, itarathā vāṇijjādiatthāya parehi ṭhapitabhaṇḍaṃ avaharantassa tadubhayampi gahetvā bhaṇḍagghaṃ kātabbaṃ siyā, tañca na yuttanti amhākaṃ khanti. **Sāmikānaṃ dhuranikkhepenā**ti ettha ekassa santake taḷāke khette ca jāte tasseva dhuranikkhepena pārājikaṃ, yadi pana taṃ taḷākaṃ sabbasādhāraṇaṃ, khettāni pāṭipuggalikāni, tassa tassa puggalasseva dhuranikkhepe avahāro, atha khettānipi sabbasādhāraṇāni, sabbesaṃ dhuranikkhepeyeva pārājikaṃ, nāsatīti daṭṭhabbaṃ.

Aniggateti anikkhante, taḷākeyeva ṭhiteti attho. **Paresaṃ mātikāmukha**nti khuddakamātikāmukhaṃ. **Asampattevā**ti taḷākato nikkhamitvā mahāmātikāyaṃ eva ṭhite. **Anikkhante baddhā subaddhā**ti taḷākato anikkhante bhaṇḍadeyyampi na hoti sabbasādhāraṇattā udakassāti adhippāyo. Nikkhante pana pāṭipuggalikaṃ hotīti āha ‘‘nikkhante baddhā bhaṇḍadeyya’’nti. Idha pana khuddakamātikāyaṃ appaviṭṭhattā avahāro na jāto, ‘‘taḷākato aniggate paresaṃ mātikāmukhaṃ asampattevā’’ti heṭṭhā vuttassa vikappadvayassa ‘‘anikkhante baddhā subaddhā, nikkhante baddhā bhaṇḍadeyya’’nti idaṃ dvayaṃ yathākkamena yojanatthaṃ vuttaṃ. **Natthi avahāro**ti ettha ‘‘avahāro natthi, bhaṇḍadeyyaṃ pana hotī’’ti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ. **Vatthuṃ…pe… na sametī**ti ettha taḷākagataudakassa sabbasādhāraṇattā parasantakavatthu na hotīti adhippāyo.

Dantaponakathāvaṇṇanā

109. Dantakaṭṭhakathāyaṃ **tato paṭṭhāya avahāro natthī**ti ‘‘yathāsukhaṃ bhikkhusaṅgho paribhuñjatū’’ti abhājetvāva yāvadicchakaṃ gahaṇatthameva ṭhapitattā arakkhitattā sabbasādhāraṇattā ca aññaṃ saṅghikaṃ viya na hotīti theyyacittena gaṇhantassāpi natthi avahāro. **Khādantu, puna sāmaṇerā āharissantīti keci** therā vadeyyunti yojetabbaṃ.

Vanappatikathāvaṇṇanā

110. Vanappatikathāyaṃ **sandhāritattā**ti chinnassa rukkhassa patituṃ āraddhassa sandhāraṇamattena vuttaṃ, na pana maricavalliādīhi pubbe veṭhetvā ṭhitabhāvena. Tādise hi chinnepi avahāro natthi araññaṭṭhakathāyaṃ veṭhitavalliyaṃ viya. **Ujukameva tiṭṭhatī**ti iminā sabbaso chindanameva valliādīhi asambaddhassa rukkhassa ṭhānācāvanaṃ pubbe viya ākāsādīsu phuṭṭhasakalapadesato mocananti āveṇikamidha ṭhānācāvanaṃ dasseti. Keci pana ‘‘rukkhabhārena kiñcideva bhassitvā ṭhitattā hotiyeva ṭhānācāvana’’nti vadanti, tanna, rukkhena phuṭṭhassa sakalassa ākāsapadesassa pañcahi chahi vā ākārehi anatikkamitattā. **Vātamukhaṃ sodhetī**ti yathā vāto āgantvā rukkhaṃ pāteti, evaṃ vātassa āgamanamaggaṃ rundhitvā ṭhitāni sākhāgumbādīni chinditvā apanento sodheti. **Maṇḍūkakaṇṭakaṃ vā**ti maṇḍūkānaṃ naṅguṭṭhe aggakoṭiyaṃ ṭhitakaṇṭakanti vadanti, eke ‘‘visamacchakaṇṭaka’’ntipi vadanti.

Haraṇakakathāvaṇṇanā

111. Haraṇakakathāyaṃ **haraṇaka**nti vatthusāminā hariyamānaṃ. **So ca pādaṃ agghati, pārājikamevāti** ‘‘antaṃ na gaṇhissāmī’’ti asallakkhitattā sāmaññato ‘‘gaṇhissāmi eta’’nti sallakkhitasseva paṭassa ekadesatāya tampi gaṇhitukāmovāti pārājikaṃ vuttaṃ. **Sabhaṇḍahāraka**nti sahabhaṇḍahārakaṃ, sakārādesassa vikappattā saha saddova ṭhito, bhaṇḍahārakena saha taṃ bhaṇḍanti attho. **Sāsaṅko**ti ‘‘yadi upasaṅkamitvā bhaṇḍaṃ gaṇhissāmi, āvudhena maṃ pahareyyā’’ti bhayena sañjātāsaṅko. **Ekamantaṃ paṭikkammā**ti bhayeneva anupagantvā maggato sayaṃ paṭikkamma. **Santajjetvā**ti pharusavācāya ceva āvudhaparivattanādikāyavikārena ca santajjetvā. **Anajjhāvutthaka**nti apariggahitakaṃ. Ālayena anadhimuttampi bhaṇḍaṃ anajjhāvutthakaṃ nāma hotīti āha ‘‘āharāpente dātabba’’nti, iminā paṭhamaṃ pariccattālayānampi yadi pacchāpi sakasaññā uppajjati, tesaññeva taṃ bhaṇḍaṃ hoti, balakkārenāpi sakasaññāya tassa gahaṇe doso natthi, adadantasseva avahāroti dasseti. Yadi pana sāmino ‘‘pariccattaṃ mayā paṭhamaṃ, idāni mama santakaṃ vā etaṃ, no’’ti āsaṅkā hoti, balakkārena gahetuṃ na vaṭṭati sakasaññābaleneva puna gahetabbabhāvassa āpannattā. ‘‘Adentassa pārājika’’nti vacanato corassa sakasaññāya vijjamānāyapi sāmikesu sālayesu adātuṃ na vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti. **Aññesū**ti mahāpaccariyādīsu. **Vicāraṇāyeva**

natthīti iminā tatthāpi paṭikkhepābhāvato ayameva atthoti dasseti.

Upanidhikathāvaṇṇanā

112. Upanidhikathāyaṃ saṅgopanatthāya attano hatthe nikkhittassa bhaṇḍassa guttaṭṭhāne paṭisāmanappayogaṃ vinā nāhaṃ gaṇhāmītiādinā aññasmiṃ payoge akate rajjasaṅkhobhādikāle ‘‘na dāni tassa dassāmi, na mayhaṃ dāni dassatī’’ti ubhohipi sakasakaṭṭhāne nisīditvā dhuranikkhepe katepi avahāro natthi. Keci panettha ‘‘pārājikameva paṭisāmanappayogassa katattā’’ti vadanti, taṃ tesaṃ matimattaṃ, na sārato paccetabbaṃ. Paṭisāmanakāle hissa theyyacittaṃ natthi, ‘‘na dāni tassa dassāmī’’ti theyyacittuppattikkhaṇe pana sāmino dhuranikkhepacittuppattiyā hetubhūto kāyavacīpayogo natthi, yena so āpattiṃ āpajjeyya. Na hi akiriyasamuṭṭhānāyaṃ āpattīti. **Dāne saussāho, rakkhati tāvā**ti avahāraṃ sandhāya avuttattā nāhaṃ gaṇhāmītiādinā musāvādakaraṇe pācittiyameva hoti, na dukkaṭaṃ theyyacittābhāvena sahapayogassāpi abhāvatoti gahetabbaṃ. **Yadipi mukhena dassāmīti vadati…pe… pārājika**nti ettha katarapayogena āpatti, na tāva paṭhamena bhaṇḍapaṭisāmanappayogena tadā theyyacittābhāvā, nāpi ‘‘dassāmī’’ti kathanappayogena tadā theyyacitte vijjamānepi payogassa kappiyattāti? Vuccate – sāminā ‘‘dehī’’ti bahuso yāciyamānopi adatvā yena payogena attano adātukāmataṃ sāmikassa ñāpeti, yena ca so ‘‘adātukāmo ayaṃ vikkhipatī’’ti ñatvā dhuraṃ nikkhipati, teneva payogenassa āpatti. Na hettha upanikkhittabhaṇḍe pariyāyena mutti atthi. Adātukāmatāya hi kadā te dinnaṃ, kattha te dinnantiādipariyāyavacanenāpi sāmikassa dhure nikkhipāpite āpattiyeva. Teneva **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ – ‘‘kiṃ tumhe bhaṇatha…pe… evaṃ ubhinnaṃ dhuranikkhepena bhikkhuno pārājika’’nti (pārā. aṭṭha. 1.111). Parasantakassa parehi gaṇhāpane eva pariyāyato mutti, na sabbatthāti gahetabbaṃ. **Attano hatthe nikkhittattā**ti ettha attano hatthe sāminā dinnatāya bhaṇḍāgārikaṭṭhāne ṭhitattā ca ṭhānācāvanepi natthi avahāro, theyyacittena pana gahaṇe dukkaṭato na muccatīti veditabbaṃ.

Eseva nayoti uddhāreyeva corassa pārājikaṃ, kasmā? Aññehi sādhāraṇassa abhiññāṇassa vuttattā. **Aññaṃ tādisameva gaṇhante yujjatī**ti saññāṇato okāsato ca tena sadisameva aññaṃ gaṇhante yujjati, corena sallakkhitappadesato taṃ apanetvā kehici tattha tādise aññasmiṃ patte ṭhapite taṃ gaṇhanteyeva yujjatīti adhippāyo, tena corena divā sallakkhitapattaṃ aññattha apanetvā tadaññe tādise patte tattha ṭhapitepi corassa pacchā rattibhāge uppajjamānaṃ theyyacittaṃ divā sallakkhitappadese ṭhapitaṃ aññaṃ tādisaṃ pattameva ālambitvā uppajjatīti dassitaṃ hoti. **Padavārenā**ti therena nīharitvā dinnaṃ pattaṃ gahetvā gacchato corassa padavārena. **Atādisameva gaṇhante yujjatī**ti atādisassa therena gahaṇakkhaṇe avahārābhāvato pacchā hatthapattaṃ ‘‘ta’’nti vā ‘‘añña’’nti vā saññāya ‘‘idaṃ gahetvā gacchāmī’’ti gamane padavāreneva avahāro yujjatīti adhippāyo.

Pārājikaṃ natthīti padavārepi pārājikaṃ natthi upanidhibhaṇḍe viyāti gahetabbaṃ. **Gāmadvāra**nti bahigāme vihārassa patiṭṭhitattā gāmappavesassa ārambhappadesadassanavasena vuttaṃ, antogāmanti attho. **Dvinnampi uddhāreyeva pārājika**nti therassa abhaṇḍāgārikattā vuttaṃ. Yadi hi so bhaṇḍāgāriko bhaveyya, sabbampi upanikkhittameva siyā, upanikkhittabhaṇḍe ca theyyacittena gaṇhatopi na tāva therassa avahāro hoti, corasseva avahāro. **Ubhinnampi dukkaṭa**nti therassa attano santakatāya corassa sāmikena dinnattā avahāro na jāto, ubhinnampi asuddhacittena gahitattā dukkaṭanti attho.

Āṇattiyā gahitattāti ‘‘pattacīvaraṃ gaṇhā’’ti evaṃ therena kataāṇattiyā gahitattā. **Aṭaviṃ pavisati, padavārena kāretabbo**ti ‘‘pattacīvaraṃ gaṇha, asukaṃ nāma gāmaṃ gantvā piṇḍāya carissāmā’’ti therena vihārato paṭṭhāya gāmamaggepi sakalepi gāme vicaraṇassa niyamitattā maggato okkamma gacchantasseva padavārena āpatti vuttā. Vihārassa hi parabhāge upacārato paṭṭhāya yāva tassa gāmassa parato upacāro, tāva sabbaṃ daharassa therāṇattiyā sañcaraṇūpacārova hoti, na pana tato paraṃ. Teneva ‘‘upacārātikkame pārājikaṃ. Gāmūpacārātikkame pārājika’’nti ca vuttaṃ. Paṭinivattane cīvaradhovanādiatthāya pesanepi eseva nayo. **Aṭṭhatvā anisīditvā**ti ettha vihāraṃ pavisitvā sīsādīsu bhāraṃ bhūmiyaṃ anikkhipitvā tiṭṭhanto vā nisīdanto vā vissamitvā theyyacitte vūpasante puna theyyacittaṃ uppādetvā gacchati ce, pāduddhārena kāretabbo. Sace bhūmiyaṃ nikkhipitvā puna taṃ gahetvā gacchati, uddhārena kāretabbo. Kasmā? Āṇāpakassa āṇattiyā yaṃ kattabbaṃ, tassa tāvatā pariniṭṭhitattā. ‘‘Asukaṃ nāma gāma’’nti aniyametvā ‘‘antogāmaṃ gamissāmā’’ti avisesena vutte vihārasāmantā pubbe piṇḍāya paviṭṭhapubbā sabbe gocaragāmāpi khettamevāti vadanti. **Sesa**nti maggukkamanavihārābhimukhagamanādi sabbaṃ. **Purimasadisamevā**ti anāṇattiyā gahitepi sāmikassa kathetvā gahitattā heṭṭhā vuttavihārūpacārādi sabbaṃ khettamevāti katvā vuttaṃ. **Eseva nayo**ti antarāmagge theyyacittaṃ uppādetvātiādinā (pārā. aṭṭha. 1.112) vuttaṃ nayaṃ atidisati.

Nimitte vā kateti cīvaraṃ me kiliṭṭhaṃ, ko nu kho rajitvā dassatītiādinā nimitte kate. **Vuttanayenevā**ti anāṇattassa therena saddhiṃ pattacīvaraṃ gahetvā gamanavāre vuttanayeneva. **Ekapasse**ti vihārassa mahantatāya attānaṃ adassetvā ekasmiṃ passe. **Theyyacittena paribhuñjanto jīrāpetī**ti theyyacitte uppanne ṭhānācāvanaṃ akatvā nivatthapārutanīhāreneva paribhuñjanto jīrāpeti, ṭhānā cāventassa pana theyyacitte sati pārājikameva sīse bhāraṃ khandhe karaṇādīsu viya (pārā. 101). **Yathā vā tathā vā nassatī**ti aggiādinā nassati, **añño vā kocī**ti iminā yena ṭhapitaṃ, sopi saṅgahitoti veditabbaṃ.

Itarassāti corassa. **Itaraṃ gaṇhato uddhāre pārājika**nti ettha ‘‘pavisitvā tava sāṭakaṃ gaṇhāhī’’ti imināva upanidhibhāvato mocitattā, sāmikassa itaraṃ gaṇhato attano sāṭake ālayassa sabbhāvato ca ‘‘uddhāre pārājika’’nti vuttaṃ. Sāmiko ce ‘‘mama santakaṃ idaṃ vā hotu, aññaṃ vā, kiṃ tena, alaṃ mayhaṃ iminā’’ti evaṃ suṭṭhu nirālayo hoti, corassa pārājikaṃ natthīti gahetabbaṃ. **Na jānantī**ti tena vuttavacanaṃ asuṇantā na jānanti. **Eseva nayo**ti ettha sace jānitvāpi cittena na sampaṭicchanti, eseva nayoti daṭṭhabbaṃ. **Paṭikkhipantī**ti ettha cittena paṭikkhepopi saṅgahitovāti veditabbaṃ. **Upacāre vijjamāne**ti bhaṇḍāgārassa samīpe uccārapassāvaṭṭhāne vijjamāne. **Mayi ca mate saṅghassa ca senāsane vinaṭṭhe**ti ettha ‘‘taṃ māressāmā’’ti ettake vuttepi vivarituṃ vaṭṭati gilānapakkhe ṭhitattā avisayoti vuttattā. Maraṇato hi paraṃ gelaññaṃ avisayattañca natthi. ‘‘Dvāraṃ chinditvā parikkhāraṃ harissāmā’’ti ettake vuttepi vivarituṃ vaṭṭatiyeva. **Sahāyehi bhavitabba**nti tehipi bhikkhācārādīhi pariyesitvā attano santakepi kiñci kiñci dātabbanti vuttaṃ hoti. **Ayaṃ sāmīcī**ti bhaṇḍāgāre vasantānaṃ idaṃ vattaṃ.

Lolamahātheroti mando momūho ākiṇṇavihārī. **Itarehī**ti tasmiṃyeva gabbhe vasantehi itarabhikkhūhi. Vihārarakkhaṇavāre niyutto **vihāravāriko,** vuḍḍhapaṭipāṭiyā attano vāre vihārarakkhaṇako. **Nivāpa**nti bhattavetanaṃ. **Corānaṃ paṭipathaṃ gatesū**ti corānaṃ āgamanaṃ ñatvā ‘‘paṭhamataraññeva gantvā saddaṃ karissāmā’’ti corānaṃ abhimukhaṃ gatesu, ‘‘corehi haṭabhaṇḍaṃ āharissāmā’’ti tadanupathaṃ gatesupi eseva nayo. **Nibaddhaṃ katvā**ti ‘‘asukakule yāgubhattaṃ vihāravārikānaññevā’’ti evaṃ niyamanaṃ katvā. **Dve tisso yāgusalākā cattāri pañca salākabhattāni ca labhamānovā**ti idaṃ nidassanamattaṃ, tato ūnaṃ vā hotu adhikaṃ vā attano veyyāvaccakarassa ca yāpanamattaṃ labhanameva pamāṇanti gahetabbaṃ. **Nissitake jaggentī**ti tehi vihāraṃ jaggāpentīti attho. **Asahāyakassā**ti sahāyarahitassa. **Attadutiyassā**ti appicchassa attā sarīrameva dutiyo assa nāññoti attadutiyo. Tadubhayassāpi atthassa vibhāvanaṃ **yassā**tiādi, etena sabbena ekekassa vāro na pāpetabboti dassitanti veditabbaṃ. **Pākavattatthāyā**ti niccaṃ pacitabbayāgubhattasaṅkhātavattatthāya. **Ṭhapentī**ti dāyakā ṭhapenti. **Taṃ gahetvā**ti taṃ ārāmikādīhi diyyamānaṃ bhāgaṃ gahetvā. **Na gāhāpetabbo**ti ettha abbhokāsikassāpi attano adhikaparikkhāro vā ṭhapito atthi, cīvarādisaṅghikabhāgepi ālayo vā atthi, sopi gāhāpetabbova. **Diguṇa**nti aññehi labbhamānato diguṇaṃ. **Pakkhavārenā**ti aḍḍhamāsavārena.

Suṅkaghātakathāvaṇṇanā

113. Suṅkaghātakathāyaṃ suṅkaṃ yattha rājapurisā hananti adadantānaṃ santakaṃ acchinditvāpi gaṇhanti, taṃ ṭhānaṃ **suṅkaghāta**nti evampi attho daṭṭhabbo. Vuttamevatthaṃ pākaṭaṃ kātuṃ **taññhī**tiādi vuttaṃ. **Dutiyaṃ pādaṃ atikkāmetī**ti ettha paṭhamapādaṃ paricchedato bahi ṭhapetvā dutiyapāde uddhaṭamatte **pārājikaṃ**. Uddharitvā bahi aṭṭhapitepi bahi ṭhito eva nāma hotīti katvā evaṃ sabbattha padavāresupīti daṭṭhabbaṃ. **Parivattitvā abbhantarimaṃ bahi ṭhapeti, pārājika**nti idaṃ sayaṃ bahi ṭhatvā paṭhamaṃ abbhantarimaṃ ukkhipitvā vā samakaṃ ukkhipitvā vā parivattanaṃ sandhāya vuttaṃ. Bahi ṭhatvā ukkhittamatte hi sabbaṃ bahigatameva hotīti. Sace pana so bahi ṭhatvāpi bāhiraputakaṃ paṭhamaṃ anto ṭhapetvā pacchā abbhantarimaṃ ukkhipitvā bahi ṭhapeti, tadāpi ekābaddhatāya avijahitattā avahāro na dissati. Keci pana ‘‘bhūmiyaṃ patitvā vattantaṃ puna anto pavisati, pārājikamevāti (pārā. aṭṭha. 1.113) vuttattā bāhiraputake antopaviṭṭhepi bahigatabhāvato na muccati, antogataṃ pana puṭakaṃ paṭhamaṃ, pacchā eva vā bahi ṭhapitamatte vā pārājikamevā’’ti vadanti, taṃ na yuttaṃ. Bahi bhūmiyaṃ pātitassa kenaci saddhiṃ ekābaddhatāya abhāvena antopaviṭṭhepi pārājikamevāti vattuṃ yuttaṃ, idaṃ pana ekābaddhattā tena saddhiṃ na sameti. Tasmā yathā antobhūmigatena ekābaddhatā na hoti, evaṃ ubhayassāpi bahigatabhāve sādhiteyeva avahāroti viññāyati, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Ye pana parivattitvāti imassa nivattitvāti atthaṃ vadanti, tehi pana abbhantarimaṃ bahi ṭhapetīti ayamattho gahito hotīti tattha saṅkāyeva natthi. **Ekābaddha**nti kājakoṭiyaṃ rajjuyā bandhanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Abandhitvā kājakoṭiyaṃ ṭhapitamattameva hoti, pārājika**nti bahi gahitakājakoṭiyaṃ ṭhapitaṃ yadi pādaṃ agghati, pārājikameva, antoṭhapitena ekābaddhatāya abhāvāti adhippāyo. **Gacchante yāne vā…pe… ṭhapetī**ti suṅkaghātaṃ pavisitvā appavisitvā vā ṭhapeti. **Suṅkaṭṭhānassa bahi ṭhita**nti yānādīhi nīhaṭattā bahi ṭhitaṃ. Keci pana ‘‘bahi ṭhapita’’nti pāṭhaṃ vikappetvā suṅkaṭṭhānato pubbeva bahi ṭhapitanti atthaṃ vadanti, taṃ na sundaraṃ; suṅkaṭṭhāne pavisitvā yāne ṭhapitepi pavattitvā gate viya dosābhāvato. Yo pana suṅkaṭṭhānassa antova pavisitvā ‘‘suṅkaṭṭhāna’’nti ñatvā theyyacittena āgatamaggena paṭinivattitvā gacchati, tassāpi yadi tena disābhāgena gacchantānampi hatthato suṅkaṃ gaṇhanti, pārājikameva. **Imasmiṃ ṭhāne**ti yānādīhi nīharaṇe. **Tatrā**ti tasmiṃ eḷakalomasikkhāpade (pārā. 571 ādayo).

Pāṇakathāvaṇṇanā

114. Pāṇakathāyaṃ **āṭhapito**ti mātāpitūhi iṇaṃ gaṇhantehi ‘‘yāva iṇadānā ayaṃ tumhākaṃ santike hotū’’ti iṇadāyakānaṃ niyyātito. **Avahāro natthī**ti mātāpitūhi puttassa apariccattattā mātāpitūnañca asantakattā avahāro natthi. **Dhanaṃ pana gataṭṭhāne vaḍḍhatī**ti iminā āṭhapetvā gahitadhanaṃ vaḍḍhiyā saha āṭhapitaputtahārakassa gīvāti dassitanti vadanti. **Dāsassa jāto**ti ukkaṭṭhalakkhaṇaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Dāsikucchiyaṃ pana adāsassa jātopi ettheva saṅgahito. **Paradesato paharitvā**ti

paradesavilumpakehi rājacorādīhi paharitvā. **Sukhaṃ jīvāti vadatī**ti theyyacittena sāmikānaṃ santikato palāpetukāmatāya vadati, tathā pana acintetvā kāruññena ‘‘sukhaṃ gantvā jīvā’’ti vadantassa natthi avahāro, gīvā pana hoti. **Dutiyapadavāre**ti yadi dutiyapadaṃ avassaṃ uddharissati, bhikkhussa ‘‘palāyitvā sukhaṃ jīvā’’ti vacanakkhaṇeyeva pārājikaṃ. **Anāpatti pārājikassā**ti tassa vacanena vegavaḍḍhane akatepi dukkaṭā na muccatīti dasseti. ‘‘Adinnaṃ theyyasaṅkhātaṃ ādiyeyyā’’ti (pārā. 89, 91) ādānasseva vuttattā vuttapariyāyena muccatīti.

Catuppadakathāvaṇṇanā

117. Catuppadakathāyaṃ **pāḷiyaṃ āgatāvasesā**ti pāḷiyaṃ āgatehi hatthi ādīhi aññe pasu-saddassa sabbasādhāraṇattā. **Bhiṅkacchāpa**nti ‘‘bhiṅkā bhiṅkā’’ti saddāyanato evaṃ laddhanāmaṃ hatthipotakaṃ. **Antovatthumhī**ti parikkhitte. **Bahinagare ṭhitassā**ti parikkhittanagaraṃ sandhāya vuttaṃ, aparikkhittanagare pana antonagare ṭhitassāpi ṭhitaṭṭhānameva ṭhānaṃ. **Khaṇḍadvāra**nti attanā khaṇḍitadvāraṃ. **Eko nipanno**ti etthāpi bandhoti ānetvā sambandhitabbaṃ, tenāha ‘‘nipannassa dve’’ti. **Ghātetī**ti ettha theyyacittena vināsentassa sahapayogattā dukkaṭamevāti vadanti.

Ocarakakathāvaṇṇanā

118. Ocarakakathāyaṃ **pariyāyena hi adinnādānato muccatī**ti idaṃ āṇattikapayogaṃ sandhāya vuttaṃ, sayameva pana abhiyuñjanādīsu pariyāyenapi mokkho natthi.

Oṇirakkhakathāvaṇṇanā

Oṇirakkhakathāyaṃ **oṇi**nti oṇītaṃ, ānītanti attho. Oṇirakkhassa santike ṭhapitabhaṇḍaṃ **upanidhi** (pārā. 112) viya guttaṭṭhāne ṭhapetvā saṅgopanatthāya anikkhipitvā yathāṭhapitaṭṭhāne eva muhuttamattaṃ olokanatthāya ṭhapitattā tassa bhaṇḍassa ṭhānācāvanamattena oṇirakkhakassa pārājikaṃ hoti.

Saṃvidāvahārakathāvaṇṇanā

Saṃvidāvahārakathāyaṃ **saṃvidhāyā**ti saṃvidahitvā. **Tena nesaṃ dukkaṭāpattiyo**ti āṇattivasena pārājikāpattiyā asambhave satīti vuttaṃ. Yadi hi tena āṇattā yathāṇattivasena haranti, āṇattikkhaṇe eva pārājikāpattiṃ āpajjanti. **Pāḷiyaṃ** ‘‘sambahulā saṃvidahitvā eko bhaṇḍaṃ avaharati, āpatti sabbesaṃ pārājikassā’’ti (pārā. 118) etthāpi āṇāpakānaṃ āṇattikkhaṇeyeva āpatti, avahārakassa uddhāreti gahetabbo. **Sambahulā bhikkhū ekaṃ āṇāpenti ‘gacchetaṃ āharā’ti, tassuddhāre sabbesaṃ pārājika**ntiādīsupi evameva attho gahetabbo. **Sāhatthikaṃ vā āṇattikassa āṇattikaṃ vā sāhatthikassa aṅgaṃ na hotī**ti bhinnakālikattā aññamaññassa aṅgaṃ na hoti. Tathā hi sahatthā avaharantassa ṭhānācāvanakkhaṇe āpatti, āṇattiyā pana āṇattikkhaṇeyevāti bhinnakālikattā āpattiyoti.

Saṅketakammakathāvaṇṇanā

119. Saṅketakammakathāyaṃ **ocarake vuttanayenevā**ti ettha avassaṃ hāriye bhaṇḍetiādinā (pārā. aṭṭha. 1.118) vuttanayeneva. **Pāḷiyaṃ** ‘‘taṃ saṅketaṃ pure vā pacchā vā’’ti tassa saṅketassa pure vā pacchā vāti attho. ‘‘Taṃ nimittaṃ pure vā pacchā vā’’ti etthāpi eseva nayo.

Nimittakammakathāvaṇṇanā

120. Nimittakammakathāyaṃ akkhinikhaṇanādinimittakammaṃ pana lahukaṃ ittarakālaṃ, tasmā taṅkhaṇeyeva taṃ bhaṇḍaṃ avaharituṃ na sakkā. Nimittakammānantarameva gaṇhituṃ āraddhattā teneva nimittena avaharatīti vuccati. Yadi evaṃ purebhattappayogova esoti vādo pamāṇabhāvaṃ āpajjatīti? Nāpajjati. Na hi **saṅketakammaṃ** (pārā. 119) viya nimittakammaṃ kālaparicchedayuttaṃ. Kālavasena hi saṅketakammaṃ vuttaṃ, kiriyāvasena nimittakammanti ayameva tesaṃ viseso. ‘‘Taṃ nimittaṃ pure vā pacchā vā taṃ bhaṇḍaṃ avaharati, mūlaṭṭhassa anāpattī’’ti idaṃ pana nimittakaraṇato pure gaṇhantassa ceva nimittakamme ca katepi gaṇhituṃ anārabhitvā pacchā sayameva gaṇhantassa ca vasena vuttaṃ.

Āṇattikathāvaṇṇanā

121. Āṇattikathāyaṃ **asammohattha**nti yasmā saṅketakammanimittakammāni karonto na kevalaṃ purebhattādikālasaṅketakammaṃ akkhinikhaṇanādinimittakammameva vā karoti, atha kho evaṃvaṇṇasaṇṭhānabhaṇḍaṃ gaṇhāti, bhaṇḍaniyamampi karoti, tvaṃ itthannāmassa pāvada, so aññassa pāvadatūtiādinā puggalapaṭipāṭiyā ca āṇāpeti, tasmā pubbaṇhādikālavasena akkhinikhaṇanādikiriyāvasena bhaṇḍapuggalapaṭipāṭivasena ca āṇatte etesu saṅketakammanimittakammesu visaṅketā visaṅketabhāve sammoho jāyati, tadapagamena asammohatthaṃ. **Yaṃ āṇāpakena nimittasaññaṃ katvā vutta**nti pubbaṇhādīsu akkhinikhaṇanādīsu vā gahaṇatthaṃ āṇāpentena īdisavaṇṇasaṇṭhānādiyuttaṃ gaṇhāti evaṃ gahaṇassa nimittabhūtasaññāṇaṃ katvā yaṃ bhaṇḍaṃ vuttaṃ. **Ayaṃ yutti sabbatthā**ti heṭṭhā vuttesu upari vakkhamānesu ca sabbattha āṇattippasaṅgesu āṇattikkhaṇeyeva pārājikādīnaṃ bhāvasaṅkhātā vinayayutti, sā ca āṇattassa kiriyāniṭṭhāpanakkhaṇe āṇāpakassa payoge theyyacittānaṃ abhāvā āṇattikkhaṇe ekā eva āpatti hotīti evaṃ upapattiyā pavattattā yuttīti vuttā. ‘‘Mūlaṭṭhassa thullaccaya’’nti vuttattā saṅgharakkhitena paṭiggahitepi buddharakkhitadhammarakkhitānaṃ dukkaṭameva, kasmā panettha ācariyassa thullaccayanti āha **‘‘mahājano hī’’**tiādi. Mahājanoti ca buddharakkhitadhammarakkhitasaṅgharakkhite sandhāya vuttaṃ. **Mūlaṭṭhasseva dukkaṭa**nti buddharakkhitassa dukkaṭaṃ. Idañca mūlaṭṭhassa thullaccayābhāvadassanatthaṃ paṭhamaṃ āṇattikkhaṇe dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, na pana saṅgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā puna dukkaṭasambhavaṃ sandhāya. Na hi so ekapayogena dukkaṭadvayaṃ āpajjati. Keci pana ‘‘visaṅketattā **pāḷiyaṃ** ‘mūlaṭṭhassā’ti avatvā ‘paṭiggaṇhāti, āpatti dukkaṭassā’ti sāmaññena vuttattā idaṃ saṅgharakkhitassa dukkaṭaṃ sandhāya vutta’’nti vadanti, taṃ kiñcāpi aṭṭhakathāya na sameti, pāḷito pana yuttaṃ viya dissati. Na hi tassa paṭiggahaṇappayoge anāpatti hotīti. Imināva heṭṭhā āgatavāresupi paṭiggaṇhantānaṃ dukkaṭaṃ veditabbaṃ. ‘‘Paṇṇe vā silādīsu vā ‘coriyaṃ kātabba’nti likhitvā ṭhapite pārājikamevā’’ti keci vadanti, taṃ pana ‘‘asukassa gehe bhaṇḍa’’nti evaṃ niyametvā likhite yujjati, na aniyametvā likhiteti vīmaṃsitabbaṃ. **Maggānantaraphalasadisā**ti iminā yathā ariyapuggalānaṃ maggānantare phale uppanne kilesapaṭippassaddhipariyosānaṃ bhāvanākiccaṃ nipphannaṃ nāma hoti, evametissā atthasādhakacetanāya uppannāya āṇattikiccaṃ nipphannamevāti dasseti, tenāha ‘‘tasmā ayaṃ āṇattikkhaṇeyeva pārājiko’’ti, āṇattivacīpayogasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyeva pārājiko hotīti attho.

Āṇattikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

Āpattibhedavaṇṇanā

122. **Tattha tatthā**ti bhūmaṭṭhathalaṭṭhādīsu. **Pāḷiyaṃ** manussapariggahitaṃ sandhāya ‘‘parapariggahita’’nti vuttaṃ. Āmasati phandāpeti ṭhānā cāvetīti imehi tīhi padehi pubbapayogasahitaṃ pañcamaṃ avahāraṅgaṃ vuttaṃ, ṭhānā cāvetīti ca idaṃ upalakkhaṇamattaṃ. Āṇattikādayo sabbepi payogā dhuranikkhepo ca idha saṅgahetabbāvāti daṭṭhabbaṃ.

125. **Ṭhānācāvana**nti idaṃ pāḷianusārato vuttaṃ dhuranikkhepassāpi saṅgahetabbato. Esa nayo uparipi sabbattha. Tattha hi na ca sakasaññīti iminā parapariggahitatā vuttā, na ca vissāsaggāhī na ca tāvakālikanti imehi parapariggahitasaññitā, tīhi vā etehi parapariggahitatā parapariggahitasaññitā ca vuttāti veditabbā. **Anajjhāvutthaka**nti ‘‘mameda’’nti pariggahavasena anajjhāvutthakaṃ araññe dārutiṇapaṇṇādi. **Chaḍḍita**nti paṭhamaṃ pariggahetvā pacchā anatthikatāya chaḍḍitaṃ yaṃ kiñci. **Chinnamūlaka**nti naṭṭhaṃ pariyesitvā ālayasaṅkhātassa mūlassa chinnattā chinnamūlakaṃ. **Assāmika**nti anajjhāvutthakādīhi tīhi ākārehi dassitaṃ assāmikavatthu. **Ubhayampī**ti assāmikaṃ attano santakañca.

Anāpattibhedavaṇṇanā

131. **Tasmiṃyeva attabhāve nibbattā**ti tasmiṃyeva matasarīre petattabhāvena nibbattā. **Rukkhādīsu laggitasāṭake vattabbameva natthī**ti manussehi agopitaṃ sandhāya vuttaṃ, sace panetaṃ devālayacetiyarukkhādīsu niyuttehi purisehi rakkhitagopitaṃ hoti, gahetuṃ na vaṭṭati. **Thoke khāyite…pe… gahetuṃ vaṭṭatī**ti idaṃ adinnādānābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Jighacchitapāṇinā khādiyamānamaṃsassa acchinditvā khādanaṃ nāma kāruññahānito lolabhāvato ca asāruppameva. Teneva hi ariyavaṃsikā attano patte bhattaṃ khādantampi sunakhādiṃ tajjetvā na vārenti, tiracchānānaṃ āmisadāne kusalaṃ viya tesaṃ āmisassa acchindanepi akusalamevāti gahetabbaṃ, teneva vakkhati ‘‘parānuddayatāya ca na gahetabba’’nti (pārā. aṭṭha. 1.140).

Pakiṇṇakakathāvaṇṇanā

Bahu ekato dāruādibhāriyassa ekassa bhaṇḍassa ukkhipanakāle ‘‘gaṇhatha ukkhipathā’’ti vacīpayogena saddhiṃ kāyapayogasabbhāvaṭṭhānaṃ sandhāya ‘‘sāhatthikāṇattika’’nti vuttaṃ. ‘‘Tvaṃ etaṃ vatthuṃ gaṇha, ahaṃ añña’’nti evaṃ pavatte pana avahāre attanā gahitaṃ sāhatthikameva, parena gāhāpitaṃ āṇattikameva, teneva tadubhayagghena pañcamāsepi pārājikaṃ na hoti, ekekabhaṇḍagghavasena thullaccayādimeva hoti. Vuttañhi ‘‘sāhatthikaṃ vā āṇattikassa aṅgaṃ na hotī’’tiādi. Upanikkhittabhaṇḍaṃ bhaṇḍadeyyañca adātukāmatāya ‘‘demi dammī’’ti vikkhipanto tuṇhībhāvena viheṭhentopi tena tena kāyavikārādikiriyāya parassa dhuraṃ nikkhipāpesīti ‘‘kiriyāsamuṭṭhānañcā’’ti vuttaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

135. Vinītavatthūsu niruttiyeva taṃtaṃatthaggahaṇassa upāyatāya pathoti niruttipatho, tenevāha ‘‘vohāravacanamatte’’ti. **Yathākammaṃ gato**ti tato petattabhāvato matabhāvaṃ dasseti. **Abbhuṇhe**ti āsannamaraṇatāya sarīrassa uṇhasamaṅgitaṃ dasseti, tenevāha ‘‘allasarīre’’ti. Kuṇapabhāvaṃ upagatampi bhinnameva allabhāvato bhinnattā. **Visabhāgasarīre**ti itthisarīre. **Sīse vā**tiādi adhakkhake ubbhajāṇumaṇḍale padese cittavikārappattiṃ sandhāya vuttaṃ, yattha katthaci anāmasantena kataṃ sukatameva. Matasarīrampi hi yena kenaci ākārena sañcicca phusantassa anāmāsadukkaṭamevāti vadanti, taṃ yuttameva. Na hi apārājikavatthukepi cittādiitthirūpe bhavantaṃ dukkaṭaṃ pārājikavatthubhūte matitthisarīre nivattati.

Kusasaṅkāmanavatthukathāvaṇṇanā

138. **Balasā**ti balena. **Sāṭako bhavissati, gaṇhissāmī**ti anāgatavacanaṃ pasibbakaggahaṇato puretaraṃ samuppannaparikappadassanavasena vuttaṃ. Gahaṇakkhaṇe pana ‘‘sāṭako ce, gaṇhāmī’’ti pasibbakaṃ gaṇhātīti evamettha adhippāyo gahetabbo, na pana bahi nīharitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā gahessāmīti, tenāha ‘‘uddhāreyeva pārājika’’nti. Itarathā ‘‘idāni na gaṇhāmi, pacchā andhakāre jāte vijānanakāle vā gaṇhissāmi, idāni olokento viya hatthagataṃ karomī’’ti gaṇhantassāpi gahaṇakkhaṇe avahāro bhaveyya, na ca taṃ yuttaṃ tadā gahaṇe sanniṭṭhānābhāvā. Sanniṭṭhāpakacetanāya eva hi pāṇātipātādiakusalaṃ viya. Na hi ‘‘pacchā vadhissāmī’’ti pāṇaṃ gaṇhantassa tadeva tasmiṃ matepi pāṇātipāto hoti vadhakacetanāya payogassa akatattā, evamidhāpi atthaṅgate sūriye avaharissāmītiādinā kālaparikappanavasena ṭhānā cāvitepi tadāpi avahāro na hoti **okāsaparikappe** (pārā. aṭṭha. 1.138) viya, tasmiṃ pana yathāparikappitaṭṭhāne kāle āgate bhaṇḍaṃ bhūmiyaṃ anikkhipitvāpi theyyacittena gacchato padavārena avahāroti khāyati. Tasmā bhaṇḍaparikappo okāsaparikappo kālaparikappoti tividhopi parikappo gahetabbo. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana okāsaparikappe samodhānetvā kālaparikappo visuṃ na vuttoti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Padavārena kāretabbo**ti bhūmiyaṃ anikkhipitvā vīmaṃsitattā vuttaṃ. **Pariyuṭṭhito**ti anubaddho.

Parikappo dissatīti gahaṇakkhaṇe parikappo dissati, na tadā tesaṃ matena avahāroti dasseti. **Disvā haṭattā parikappāvahāro na dissatī**ti pacchā pana bahi vīmaṃsitvā sāṭakabhāvaṃ ñatvā tato pacchā theyyacittena haṭattā pubbe katassa parikappassa avahārānaṅgattā ‘‘sutta’’nti ñatvā haraṇe viya theyyāvahāro eva siyā. Tasmā parikappāvahāro na dissati. Sāṭako ce bhavissatītiādikassa parikappassa tadā avijjamānattā kevalaṃ avahāro eva, na parikappāvahāroti adhippāyo, tena bhaṇḍaparikappāvahārassa ‘‘sāṭako ce bhavissati, gahessāmī’’ti evaṃ bhaṇḍasanniṭṭhānābhāvakkhaṇeyeva pavattiṃ dasseti, tenāha ‘‘yaṃ parikappitaṃ, taṃ adiṭṭhaṃ parikappitabhāve ṭhitaṃyeva uddharantassa avahāro’’ti. Yadi evaṃ kasmā okāsapaappāvahāro bhaṇḍaṃ disvā avaharantassa parikappāvahāro siyāti? Nāyaṃ doso abhaṇḍavisayattā tassa parikappassa, pubbeva disvā ñātabhaṇḍasseva hi okāsaparikappo vutto. **Taṃ maññamāno taṃ avaharī**ti idaṃ suttaṃ kiñcāpi ‘‘taññeveta’’nti niyametvā gaṇhantassa vasena vuttaṃ, tathāpi ‘‘tañce gaṇhissāmī’’ti evaṃ pavatte imasmiṃ parikappepi ‘‘gaṇhissāmī’’ti gahaṇe niyamasabbhāvā avahāratthasādhakaṃ hotīti uddhaṭaṃ, teneva ‘‘sametī’’ti vuttaṃ.

Kecīti mahāaṭṭhakathāyameva ekacce ācariyā. **Mahāpaccariyaṃ panā**tiādināpi kecivādo gārayho, mahāaṭṭhakathāvādova yuttataroti dasseti.

Alaṅkārabhaṇḍanti aṅgulimuddikādi. **Kusaṃ pātetvā**ti vilīvamayaṃ vā tālapaṇṇādimayaṃ vā katasaññāṇaṃ pātetvā. Parakoṭṭhāsato kuse uddhaṭepi na tāva kusassa parivattanaṃ jātanti vuttaṃ ‘‘uddhāre rakkhatī’’ti. **Hatthato muttamatte pārājika**nti iminā ṭhānācāvanaṃ dhuranikkhepañca vinā kusasaṅkāmanaṃ nāma visuṃ ekoyaṃ avahāroti dasseti. Sabbepi hi avahārā sāhatthikāṇattikādhippāyayogehi nipphādiyamānā atthato ṭhānācāvanadhuranikkhepakusasaṅkāmanesu tīsu samosarantīti daṭṭhabbaṃ. **Itaro tassa bhāgaṃ uddharati, uddhāre pārājika**nti purimassa attano koṭṭhāse ālayassa avigatattā vuttaṃ, ālaye pana sabbathā asati avahāro na hoti, tenāha ‘‘vicinitāvasesaṃ gaṇhantassāpi avahāro natthevā’’ti.

Nāyaṃ mamāti jānantopīti ettha **pi**-saddena tattha vematikopi hutvā theyyacittena gaṇhantopi saṅgayhati. **Siveyyaka**nti sivaraṭṭhe jātaṃ.

140-1. **Kappiyaṃ kārāpetvā**ti pacāpetvā. **Tasmiṃ pācittiya**nti adinnādānabhāvena sahapayogassāpi abhāvā dukkaṭaṃ na vuttanti veditabbaṃ. **Āṇattehī**ti sammatena āṇattehi. **Āṇattenā**ti sāmikehi āṇattena. **Bhaṇḍadeyya**nti sammatādīhi dinnattā na parājikaṃ jātaṃ, asantaṃ puggalaṃ vatvā gahitattā pana bhaṇḍadeyyaṃ vuttaṃ. **Aññena diyyamāna**nti sammatādīhi catūhi aññena diyyamānaṃ. **Gaṇhanto**ti ‘‘aparassa bhāgaṃ dehī’’ti vatvā gaṇhanto. **Aparassā**ti asantaṃ puggalaṃ adassetvā pana ‘‘aparaṃ bhāgaṃ dehī’’ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato gihisantake sāminā ca ‘‘imassa dehī’’ti evaṃ āṇattena ca dinne bhaṇḍadeyyampi na hoti, saṅghasantake pana hotīti imaṃ visesaṃ dassetuṃ **asammatena vā anāṇattena vā**tiādi puna vuttaṃ. **Itarehi diyyamāna**nti sammatena āṇattena vā diyyamānaṃ. **Evaṃ gaṇhato**ti ‘‘aparampi bhāgaṃ dehī’’ti vatvā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato. **Sāmikena panā**ti ettha **pana**-saddo visesatthajotako, tena ‘‘aparampi bhāgaṃ dehī’’ti vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhante sāmikena sayaṃ dente vā dāpente vā viseso atthīti vuttaṃ hoti. **Sudinna**nti bhaṇḍadeyyaṃ na hotīti adhippāyo. Heṭṭhā pana sāmikena tena āṇattena vā diyyamānaṃ gihisantakaṃ ‘‘aparassa bhāgaṃ dehī’’ti vatvā gaṇhato aparassa abhāvato sāmisantakameva hotīti bhaṇḍadeyyaṃ jātaṃ, idha pana tehiyeva diyyamānaṃ ‘‘aparampi bhāgaṃ dehī’’ti vatvā vā kūṭavassāni gaṇetvā vā gaṇhato ‘‘dehī’’ti vuttattā aññātakaviññattimattaṃ ṭhapetvā bhaṇḍadeyyaṃ na hotīti sudinnamevāti vuttaṃ. Assāmikena pana āṇattena dinnaṃ bhaṇḍaṃ gaṇhato bhaṇḍadeyyamevāti vadanti, pattacatukke viya avahāratāvettha yuttā, saṅghasantake pana ‘‘dehī’’ti vuttepi sāmikassa kassaci abhāvā sammatena dinnepi bhaṇḍadeyyaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

146-9. **Āharāpentesu bhaṇḍadeyya**nti ‘‘gahite attamano hotī’’ti vacanato anattamanassa santakaṃ gahitampi puna dātabbamevāti vuttaṃ. ‘‘Sammukhībhūtehi bhājetabba’’nti vacanato bhājanīyabhaṇḍaṃ upacārasīmaṭṭhānameva pāpuṇātīti āha ‘‘antoupacārasīmāyaṃ ṭhitasseva gahetuṃ vaṭṭatī’’ti. **Bhaṇḍadeyya**nti ubhinnaṃ sālayabhāvepi corassa adatvā sāmikasseva dātabbaṃ corenāpi sāmikasseva dātabbato. **Eseva nayo**ti paṃsukūlasaññāya gahite bhaṇḍadeyyaṃ, theyyacittena pārājikanti attho.

Vuṭṭhahantesūti gāmaṃ chaḍḍetvā palāyantesu. **Avisesenā**ti saussāhatādivisesaṃ aparāmasitvā sāmaññato. Saussāhamattameva āpattibhāvassa pamāṇaṃ sāmikānaṃ paricchinnabhāvato. **Tato**ti gaṇasantakādito. **Kulasaṅgahaṇatthāya detī**ti paṃsukūlavissāsikādisaññāya gahetvā deti, tadā kulasaṅgahapaccayā ca dukkaṭaṃ bhaṇḍadeyyañca, theyyacitte pana sati kulasaṅgahaṇatthāya gaṇhatopi pārājikameva. Ūnapañcamāsakādīsu kuladūsakadukkaṭena saddhiṃ thullaccayadukkaṭāni. **Senāsanatthāya niyamita**nti idaṃ issaravatāya dadato thullaccayadassanatthaṃ vuttaṃ. Itarapaccayatthāya dinnampi atheyyacittena issaravatāya kulasaṅgahaṇatthāya vā ñātakādīnaṃ vā dadato dukkaṭaṃ bhaṇḍadeyyañca hoteva. **Issaravatāyā**ti ‘‘mayi dente ko nivāressati, ahamevettha pamāṇa’’nti evaṃ attano issariyabhāvena. **Thullaccaya**nti kulasaṅgahaṇatthāya vā aññathā vā kāraṇena dadato senāsanatthāya niyamitassa garubhaṇḍatāya thullaccayaṃ bhaṇḍadeyyañca. **Gīvā**ti ettha senāsanatthāya niyamite thullaccayena saddhiṃ gīvā, itarasmiṃ dukkaṭena saddhinti veditabbaṃ. **Sukhāditamevā**ti antoupacārasīmāyaṃ ṭhatvā bhājetvā attano santakaṃ katvā khāditattā vuttaṃ. Saṅghikañhi vihārapaṭibaddhaṃ vebhaṅgiyaṃ bahiupacārasīmaṭṭhaṃ bhaṇḍaṃ antoupacāraṭṭhehi bhikkhūhi eva bhājetabbaṃ, na bahi ṭhitehi upacārasīmāya bhājetabbanti.

150. ‘‘Vutto vajjemī’’ti vuttabhikkhusmiṃ ‘‘vutto vajjehī’’ti vuttassa pacchā uppajjanakapārājikādidosāropanato, gahaṭṭhānaṃ vā ‘‘bhadantā aparicchedaṃ katvā vadantī’’ti evaṃ dosāropanato.

153-5. **Chātajjhatta**nti tena chātena jighacchāya udaragginā jhattaṃ, daḍḍhaṃ pīḷitanti attho. **Dhanuka**nti khuddakadhanusaṇṭhānaṃ lagganakadaṇḍaṃ. **Maddanto gacchati, bhaṇḍadeyya**nti ettha ekasūkaragghanakabhaṇḍaṃ dātabbaṃ ekasmiṃ bandhe aññesaṃ tattha abajjhanato. **Adūhala**nti yantapāsāṇo, yena ajjhotthaṭattā migā palāyituṃ na sakkonti. **Pacchā gacchatī**ti tena katapayogena agantvā pacchā sayameva gacchati, heṭṭhā vuttesupi īdisesu ṭhānesu eseva nayo. **Rakkhaṃ yācitvā**ti rājapurisānaṃ santikaṃ gantvā anuddissa rakkhaṃ yācitvā. **Kumīnamukha**nti kumīnassa anto macchānaṃ pavisanamukhaṃ.

156. **Therāna**nti āgantukattherānaṃ. **Tesampī**ti āvāsikabhikkhūnampi. **Paribhogatthāyā**ti saṅghike kattabbavidhiṃ katvā paribhuñjanatthāya. Gahaṇeti pāṭhaseso daṭṭhabbo. **Yatthā**ti yasmiṃ āvāse. **Aññesa**nti aññesaṃ āgantukānaṃ. **Tesupi āgantukā anissarā**ti senāsane nirantaraṃ vasantānaṃ cīvaratthāya dāyakehi bhikkhūhi vā niyametvā dinnattā bhājetvā khādituṃ anissarā, āgantukehipi icchantehi tasmiṃ vihāre vassānādīsu pavisitvā cīvaratthāya gahetabbaṃ. **Tesaṃ katikāya ṭhātabba**nti sabbāni phalāphalāni abhājetvā ‘‘ettakesu rukkhesu phalāni bhājetvā paribhuñjissāma, aññesu phalāphalehi senāsanāni paṭijaggissāmā’’ti vā, ‘‘piṇḍapātādipaccayaṃ sampādessāmā’’ti vā, ‘‘kiñcipi abhājetvā catupaccayatthāyeva upanemā’’ti vā evaṃ sammā upanentānaṃ āvāsikānaṃ katikāya āgantukehi ṭhātabbaṃ. **Mahāaṭṭhakathāyaṃ** ‘‘anissarā’’ti vacanena dīpito eva attho, **mahāpaccariyaṃ** catunnaṃ paccayānantiādinā vitthāretvā dassito. **Paribhogavasenevā**ti ettha **eva**-saddo aṭṭhānappayutto, paribhogavasena

tameva bhājetvāti yojetabbaṃ. **Etthā**ti etasmiṃ vihāre, raṭṭhe vā.

Senāsanapaccayanti senāsanañca tadatthāya niyametvā ṭhapitañca. **Ekaṃ vā dve vā varasenāsanāni ṭhapetvā**ti vuttamevatthaṃ puna byatirekamukhena dassetuṃ ''mūlavatthucchedaṃ pana katvā na upanetabba''nti vuttaṃ, senāsanasaṅkhātavatthuno mūlacchedaṃ katvā sabbāni senāsanāni na vissajjetabbānīti attho. Keci panettha ''ekaṃ vā dve vā varasenāsanāni ṭhapetvā lāmakato paṭṭhāya vissajjentehipi senāsanabhūmiyo na vissajjetabbāti ayamattho vutto''ti vadanti, tampi yuttameva imassāpi atthassa avassaṃ vattabbato, itarathā keci saha vatthunāpi vissajjetabbaṃ maññeyyuṃ.

Paṇṇaṃ āropetvāti ''ettake rukkhe rakkhitvā tato ettakaṃ gahetabba''nti paṇṇaṃ āropetvā. **Nimittasaññaṃ katvā**ti saṅketaṃ katvā. **Dārakā**ti tesaṃ puttanattādayo ye keci gopenti, te sabbepi idha ''dārakā''ti vuttā. **Tato**ti yathāvuttadārusambhārato. **Āpucchitvā**ti kārakasaṅghaṃ āpucchitvā. **Taṃ sabbampi āharitvā**ti anāpucchitvāpi tāvakālikaṃ āharitvā. **Ayameva bhikkhu issaro**tiādito paṭṭhāya attano santakehi dārusambhārādīhi ca kārāpitattā paṭijaggitattā ca saṅghikasenāsane bhāgitāya ca ayameva issaro, na ca so tato vuṭṭhāpetabboti vuttaṃ hoti. **Udakapūja**nti cetiyaṅgaṇe siñcanādipūjaṃ. **Vattasīsenā**ti kevalaṃ saddhāya, na vetanādiatthāya. **Savatthuka**nti saha bhūmiyā. **Kuṭṭa**nti gehabhittiṃ. **Pākāra**nti parikkhepapākāraṃ. **Tato**ti chaḍḍitavihārato. **Tato āharitvā senāsanaṃ kataṃ hotī**ti sāmantagāmavāsīhi bhikkhūhi chaḍḍitavihārato dārusambhārādiṃ āharitvā senāsanaṃ kataṃ hoti.

157. ''Puggalikaparibhogena paribhuñjatī''ti vuttamatthaṃyeva pākaṭaṃ kātuṃ ''āgatāgatānaṃ vuḍḍhatarānaṃ na detī''ti vuttaṃ. **Catubhāgaudakasambhinne**ti catutthabhāgena sambhinne. **Pāḷiyaṃ** ''anāpatti, bhikkhave, pārājikassā''ti (pārā. 157) sāmikehi thullanandaṃ uddissa etissā hatthe dinnattā, atheyyacittena paribhuñjitattā ca vuttaṃ. Theyyacittena paribhuttepi cassā bhaṇḍadeyyameva upanikkhittabhaṇḍaṭṭhāniyattā. **Odanabhājanīyavatthusmi**nti ''aparassa bhāgaṃ dehī''ti āgatavatthusmiṃ (pārā. 141).

159. **Tassa kulassa anukampāya pasādānurakkhaṇatthāyā**tiādinā kulasaṅgahatthaṃ nākāsīti dasseti. ''Yāva dārakā pāsādaṃ ārohanti, tāva pāsādo tesaṃ santike hotū''ti pubbe kālaparicchedaṃ katvā adhiṭṭhitattā eva yathākālaparicchedameva tattha tiṭṭhati, tato paraṃ pāsādo sayameva yathāṭhānaṃ gacchati, tathāgamanañca iddhivissajjanena sañjātaṃ viya hotīti vuttaṃ ''thero iddhiṃ paṭisaṃharī''ti. Yasmā evaṃ iddhividhañāṇena karontassa kāyavacīpayogā na santi theyyacittañca natthi pāsādasseva vicāritattā, tasmā ''ettha avahāro natthī''ti thero evamakāsīti daṭṭhabbaṃ. Atha vā dārakesu anukampāya ānayanatthameva pāsāde upanīte pāse baddhasūkarādīnaṃ āmisaṃ dassetvā ṭhānācāvanaṃ viya karamarānītesu dārakesu pāsādaṃ āruḷhesupi puna paṭisaṃharaṇe ca idha avahāro natthi kāruññādhippāyattā, bhaṇḍadeyyampi na hoti kāyavacīpayogābhāvā. Kāyavacīpayoge satiyeva hi āpatti bhaṇḍadeyyaṃ vā hoti, teneva bhagavā ''anāpatti, bhikkhave, atheyyacittassā''tiādiṃ avatvā ''anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye''ti (pārā. 159) ettakameva avoca. **Iddhivisaye**ti cettha parabhaṇḍādāyakakāyavacīpayogāsamuṭṭhāpakassa kevalaṃ manodvārikassa atheyyacittabhūtassa iddhicittassa visaye āpatti nāma natthīti adhippāyo gahetabbo. Kiṃ pana paṭikkhittaṃ iddhipāṭihāriyaṃ kātuṃ vaṭṭatīti codanaṃ sandhāyāha ''īdisāya adhiṭṭhāniddhiyā anāpattī''ti. ''Anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye''ti hi imināyeva suttena adhiṭṭhāniddhiyā appaṭikkhittabhāvo sijjhati. Attano pakativaṇṇaṃ avijahitvā bahiddhā hatthiādidassanaṃ, ''ekopi hutvā bahudhā hotī''ti (dī. ni. 1.238, 239; ma. ni. 1.147; paṭi. ma. 1.102) āgatañca adhiṭṭhānavasena nipphannattā **adhiṭṭhāniddhi** nāma, ''so pakativaṇṇaṃ vijahitvā kumārakavaṇṇaṃ vā dasseti, nāgavaṇṇaṃ…pe… vividhampi senābyūhaṃ dassetī''ti (paṭi. ma. 3.13) evaṃ āgatā iddhi pakativaṇṇavijahanavikāravasena pavattattā **vikubbaniddhi** nāma. Attano pana pakatirūpaṃ yathāsabhāvena ṭhapetvāva bahi hatthiādidassanaṃ vikubbaniddhi nāma na hoti, attano rūpameva hatthiādirūpena nimmānaṃ vikubbaniddhīti veditabbaṃ.

Parājitakilesenāti vijitakilesena, nikkilesenāti attho. **Idhā**ti imasmiṃ sāsane, tena dutiyapārājikasikkhāpadena samaṃ aññaṃ anekanayavokiṇṇaṃ gambhīratthavinicchayaṃ kiñci sikkhāpadaṃ na vijjatīti yojanā. Tattha attho nāma pāḷiattho, vinicchayo pāḷimuttakavinicchayo, te gambhīrā yasmiṃ, taṃ **gambhīratthavinicchayaṃ. Vatthumhi otiṇṇe**ti codanāvasena vā attanāva attano vītikkamārocanavasena vā saṅghamajjhe adinnādānavatthusmiṃ otiṇṇe. **Etthā**ti otiṇṇavatthumhi. **Vinicchayo**ti āpattānāpattiniyamanaṃ. **Kappiyepi ca vatthusmi**nti attanā gahetuṃ yutte mātāpitādīnaṃ santakepi.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Dutiyapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3. Tatiyapārājikaṃ

Tīhīti kāyavacīmanodvārehi.

Paṭhamapaññattinidānavaṇṇanā

162. Yā ayaṃ heṭṭhā taṃ panetaṃ buddhakāle ca cakkavattikāle ca nagaraṃ hotītiādinā (pārā. aṭṭha. 1.84) rājagahassa buddhuppādeyeva vepullappatti vuttā, sā etthāpi samānāti dassetuṃ ''idampi ca nagara''nti vuttaṃ, tena ca na kevalaṃ rājagahādayo evāti dasseti. **Mahāvanaṃ nāmā**tiādi majjhimabhāṇakasaṃyuttabhāṇakānaṃ matena vuttaṃ, dīghabhāṇakā pana ''himavantena saddhiṃ ekābaddhaṃ hutvā ṭhitaṃ mahāvana''nti vadanti. **Haṃsavaṭṭakacchadanenā**ti haṃsavaṭṭakapaṭicchannena, haṃsamaṇḍalākārenāti attho. **Kāyavicchandaniyakatha**nti karajakāye virāguppādanakathaṃ. **Chando**ti dubbalarāgo. **Rāgo**ti balavarāgo. ''Kesalomādī''nti saṅkhepato vuttamatthaṃ vibhāgena dassetuṃ **yepi hī**tiādi vuttaṃ. **Pañcapañcappabhedenā**ti ettha pañca pañca pabhedā etassa pariyāyassāti pañcapañcappabhedo, tena pañcapañcappabhedenāti evaṃ bāhiratthasamāsavasena pariyāyavisesanatā daṭṭhabbā.

Asubhāyāti asubhamātikāya. Vaṇṇetabbamātikañhi apekkhitvā itthiliṅge sāmivacanaṃ, tenāha **mātikaṃ nikkhipitvā**tiādi. **Taṃ vibhajanto**ti mātikaṃ vibhajanto. **Phātikamma**nti nipphattikaraṇaṃ. **Pañcaṅgavippahīna**nti kāmacchandādipañcanīvaraṇaṅgavigamena pañcaṅgavippahīnatā, appanāppattavitakkādijjhānaṅgānaṃ uppattivasena pañcaṅgasamannāgatatā ca veditabbā. **Tividhakalyāṇaṃ dasalakkhaṇasampanna**nti ettha pana jhānassa ādimajjhapariyosānānaṃ vasena tividhakalyāṇatā, tesaṃyeva ādimajjhapariyosānānaṃ lakkhaṇavasena dasalakkhaṇasampannatā ca veditabbā. **Aṭṭhakathāyaṃ** pana ''dasalakkhaṇavibhāvaneneva tannissayabhūtā tividhakalyāṇatāpi jhānassa pākaṭā hotīti **tatrimānī**tiādi vuttaṃ.

Tatrāyaṃ pāḷīti tasmiṃ dasalakkhaṇavibhāvanavisaye ayaṃ pāḷi. **Paṭipadāvisuddhī**ti gotrabhupariyosānāya pubbabhāgapaṭipadāya jhānassa nīvaraṇādiparibandhato visuddhi, sāyaṃ yasmā upekkhānubrūhanādīnampi paccayattena padhānā purimakāraṇasiddhā ca, tasmā vuttaṃ ''paṭipadāvisuddhi ādī''ti. **Upekkhānubrūhanā**ti visodhetabbatādīnaṃ abhāvato tatramajjhattupekkhāya kiccanipphattiyā anubrūhanā, sā pana paribandhavisuddhisamakālavibhāvinīpi tabbisuddhiyāva nipphannāti dīpanatthamāha ''upekkhānubrūhanā majjhe''ti. **Sampahaṃsanā**ti vatthudhammādīnaṃ anativattanādisādhakassa ñāṇassa kiccanipphattivasena pariyodapanā, sā pana yasmā kattabbassa sabbakiccassa nipphattiyāva siddhā nāma hoti, tasmā vuttaṃ ''sampahaṃsanā pariyosāna''nti. Tīṇipi cetāni kalyāṇāni ekakkhaṇe labbhamānānipi paccayapaccayuppannatādivasena pavattantīti dassanatthaṃ ādimajjhapariyosānabhāvena vuttāni, na pana jhānassa uppādādikkhaṇattaye yathākkamaṃ labbhamānattāti daṭṭhabbaṃ. **Majjhimaṃ samādhinimittaṃ paṭipajjatī**tiādīsu majjhimaṃ samādhinimittaṃ nāma samappavatto appanāsamādhiyeva. So hi līnuddhaccasaṅkhātānaṃ ubhinnaṃ antānaṃ anupagamanena majjhimo, savisesaṃ cittassa ekattārammaṇe ṭhapanato samādhiyeva uparivisesānaṃ kāraṇabhāvato ''samādhinimitta''nti vuccati, taṃ paṭipajjati paṭilabhatīti attho. Evaṃ paṭipannattā majjhimena samādhinimittena tattha ekattārammaṇe appanāgocare pakkhandati upatiṭṭhati, evaṃ visuddhassa pana tassa cittassa puna visodhetabbābhāvato visodhane byāpāraṃ akaronto puggalo visuddhaṃ cittaṃ ajjhupekkhati nāma. Samathabhāvūpagamanena samathapaṭipannassa puna samādhāne byāpāraṃ akaronto samathapaṭipannaṃ ajjhupekkhati, samathapaṭipannabhāvato evamassa kilesasaṃsaggaṃ pahāya ekattena upaṭṭhitassa puna ekattupaṭṭhāne byāpāraṃ akaronto ekattupaṭṭhānaṃ ajjhupekkhati nāma.

Tattha jātānantiādīsu ye pana te evaṃ upekkhānubrūhite tasmiṃ jhānacitte jātā samādhipaññāsaṅkhātā yuganaddhadhammā, tesaṃ aññamaññaṃ anativattanasabhāvena sampahaṃsanā visodhanā pariyodapanā ca, saddhādīnaṃ indriyānaṃ kilesehi vimuttattā vimuttirasena ekarasatāya sampahaṃsanā ca, yañcetaṃ tadupagaṃ tesaṃ anativattanaekarasabhāvānaṃ anucchavikaṃ vīriyaṃ, tassa tadupagavīriyassa vāhanaṭṭhena pavattanaṭṭhena sampahaṃsanā ca, tasmiṃ khaṇe yathāvuttadhammānaṃ āsevanaṭṭhena sampahaṃsanā ca, pariyodapanā ca pariyodapanakassa ñāṇassa kiccanipphattivaseneva ijjhatīti veditabbaṃ. **Evaṃ tividhattagataṃ citta**ntiādīni tasseva cittassa thomanavacanāni. **Vitakkasampanna**nti vitakkaṅgena sundarabhāvamupagataṃ. **Cittassa adhiṭṭhānasampanna**nti tasmiññeva ārammaṇe cittassa nirantarappavattisaṅkhātena samādhinā sampannaṃ, idaṃ jhānaṅgavasena vuttaṃ. **Samādhisampanna**nti idaṃ pana indriyavasenāti veditabbaṃ.

Paṭikuṭatīti saṅkucati. **Paṭivaṭṭatī**ti paṭinivaṭṭati. **Nhārudaddula**nti nhārukhaṇḍaṃ. **Payuttavāca**nti paccayapariyesane niyuttavācaṃ. **Daṇḍavāgurāhī**ti daṇḍapaṭibaddhāhi dīghajālasaṅkhātāhi vāgurāhi.

Samaṇakuttakoti kāsāyanivāsanādisamaṇakiccako. **Vaggumudā**ti ettha ''vaggumatā''ti vattabbe lokikā ''mudā''ti vohariṃsūti dassento āha ''vaggumatā''ti.

‘‘Vaggū’’ti matā, suddhasammatāti attho, tenāha ‘‘puññasammatā’’ti. Sattānaṃ pāpunanena sodhanena sā puññasammatā.

163. Mārassa dheyyaṃ ṭhānaṃ, vatthu vā nivāso māradheyyaṃ, so atthato tebhūmakadhammā eva, idha pana pañca kāmaguṇā adhippetā, taṃ **māradheyyaṃ**. ‘‘Ayaṃ samaṇakuttako yathāsamuppannasaṃvegamūlakena samaṇabhāvūpagamanena atikkamituṃ sakkhissatī’’ti cintetvā avoca, na pana ‘‘arahattappattiyā tīsu bhavesu appaṭisandhikatāya taṃ atikkamituṃ sakkhissatī’’ti maraṇeneva sattānaṃ saṃsāramocanaladdhikattā devatāya. Na hi matānaṃ katthaci paṭisandhi gacchati. **Iminā atthena evameva bhavitabba**nti iminā paresaṃ jīvitā voropanatthena evameva saṃsāramocanasabhāveneva bhavitabbaṃ. ‘‘Attanāpi attānaṃ jīvitā voropenti, aññamaññampi jīvitā voropentī’’ti (pārā. 162) vuttattā **sabbānipi tāni pañcabhikkhusatāni jīvitā voropesī**ti idaṃ yebhuyyavasena vuttanti gahetabbaṃ. Tasmā ye attanāpi attānaṃ aññamaññañca jīvitā voropesuṃ, te puthujjanabhikkhū ṭhapetvā tadavasese ca puthujjanabhikkhū, sabbe ca ariye ayaṃ jīvitā voropesīti veditabbaṃ.

164. **Ekībhāvato**ti pavivekato. **Uddesaṃ paripucchaṃ gaṇhantī**ti attano attano ācariyānaṃ santike gaṇhanti, gahetvā ca ācariyehi saddhiṃ bhagavantaṃ upaṭṭhahanti. Tadā pana uddesādidāyakā tanubhūtehi bhikkhūhi bhagavantaṃ upagatā, taṃ sandhāya bhagavā pucchati.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanā

165. Dasānussatīsu antogadhāpi ānāpānassati tadā bhikkhūnaṃ bahūnaṃ sappāyataṃ dassetuṃ puna gahitā. Tathā hi taṃ bhagavā tesaṃ desesi. Āhāre paṭikkūlasaññā asubhakammaṭṭhānasadisā, cattāro pana āruppā ādikammikānaṃ ananurūpāti tesaṃ idha aggahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. **Aññaṃ pariyāya**nti arahattādhigamatthāya aññaṃ kāraṇaṃ. **Atthayojanākkama**nti atthañca yojanākkamañca. **Assāsavasenā**ti assāsaṃ ārammaṇaṃ katvāti vuttaṃ hoti. **Upaṭṭhānaṃ satī**ti appamussanatāya tameva assāsaṃ passāsañca upagantvā ṭhānaṃ, tathā tiṭṭhanakadhammo sati nāmāti attho. Idāni sativaseneva puggalaṃ niddisitukāmena **yo assasatī**tiādi vuttaṃ. Tattha yo assasati, tassa sati assāsaṃ upagantvā tiṭṭhatītiādinā attho gahetabbo. **Akosallasambhūte**ti avijjāsambhūte. **Khaṇenevā**ti attano pavattikkhaṇeneva. Ariyamaggassa pādakabhūto ayaṃ samādhi anukkamena vaḍḍhitvā ariyamaggabhāvaṃ upagato viya hotīti āha ‘‘ariyamaggavuḍḍhippatto’’ti. **Opammanidassana**nti ettha upamāva opammaṃ, tassa nidassanaṃ.

Bāhirakā ānāpānassatiṃ jānantā ādito catuppakārameva jānanti, na sabbaṃ soḷasappakāranti āha **sabbappakāra**iccādi. **Evamassetaṃ senāsana**nti ettha **eva**nti bhāvanāsatiyā yathāvuttanayena ārammaṇe cittassa nibandhane satiyeva, nāsatīti attho, tena muṭṭhassatissa araññavāso niratthako ananurūpoti dasseti. **Avasesasattavidhasenāsana**nti ‘‘pabbataṃ kandaraṃ giriguhaṃ susānaṃ vanapatthaṃ abbhokāsaṃ palālapuñja’’nti (vibha. 508) evaṃ vuttaṃ. **Ututtayānukūlaṃ dhātucariyānukūla**nti gimhānādiututtayassa semhādidhātuttayassa mohādicariyattayassa ca anukūlaṃ. Nisajjāya daḷhabhāvaṃ pallaṅkābhujanena, assāsapassāsānaṃ pavattanasukhataṃ uparimakāyassa ujukaṃ ṭhapanena, ārammaṇapariggahūpāyaṃ parimukhaṃ satiyā ṭhapanena **upadisanto. Na paṇamantī**ti na oṇamanti. **Pariggahitaniyyānaṃ sati**nti sabbathā gahitaṃ sammosapaṭipakkhato niggamanasaṅkhātaṃ satiṃ katvā, paramaṃ satinepakkaṃ upaṭṭhapetvāti attho.

Satovāti satiyā samannāgato eva. **Bāttiṃsāya ākārehī**ti catūsu catukkesu āgatāni dīgharassādīni soḷasa padāni assāsapassāsavasena dvidhā vibhajitvā vuttehi dvattiṃsākārehi. **Dīghaṃassāsavasenā**ti dīghaassāsavasena, vibhattialopaṃ katvā niddeso, dīghanti vā bhagavatā vuttaassāsavasena. **Cittassa ekaggataṃ avikkhepa**nti vikkhepapaṭipakkhabhāvato ‘‘avikkhepo’’ti laddhanāmaṃ cittassa ekaggabhāvaṃ **pajānato. Paṭinissaggānupassī assāsavasenā**ti paṭinissaggānupassī hutvā assāsavasena, ‘‘paṭinissaggānupassiassāsanavasenā’’ti vā pāṭho, tassa paṭinissaggānupassino assāsavasenāti attho. Ā paṭhamaṃ bahimukhaṃ sasanaṃ assāso, tato antomukhaṃ paṭisasanaṃ passāsoti āha **assāsoti bahinikkhamanavāto**tiādi, **suttantaṭṭhakathāsu** pana ākaḍḍhanavasena anto sasanaṃ assāso, bahi paṭisasanaṃ passāsoti katvā uppaṭipāṭiyā vuttaṃ.

Tatthāti bahinikkhamanaantopavisanavātesu, tassa ca paṭhamaṃ abbhantaravāto nikkhamatīti iminā sambandho. **‘‘Sabbesampi gabbhaseyyakāna**ntiādinā dārakānaṃ pavattikkamena assāso bahinikkhamanavātoti gahetabbanti dīpetī’’ti keci vadanti. Suttanayo eva cettha ‘‘assāsādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato ajjhattaṃ vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā ca passāsādimajjhapariyosānaṃ satiyā anugacchato bahiddhā vikkhepagatena cittena kāyopi cittampi sāraddhā ca honti iñjitā ca phanditā cā’’ti imāya pāḷiyā sametīti gahetabbaṃ. **Addhānavasenā**ti kāladdhānavasena. Ayañhi addhāna-saddo kālassa desassa ca vācako. Tattha **yathā hī**tiādinā desaddhānaṃ upamāvasena dassitaṃ. Idāni tabbisiṭṭhakāladdhānavasena assāsapassāsānaṃ dīgharassataṃ upameyyavasena vibhāvetuṃ **eva**ntiādi vuttaṃ. **Cuṇṇavicuṇṇā** anekakalāpabhāvena. Ettha ca hatthiādisarīre sunakhādisarīre ca assāsapassāsānaṃ desaddhānavisiṭṭhakāladdhānavaseneva dīgharassatā vuttāti veditabbā attabhāvasaṅkhātaṃ dīghaṃ addhānaṃ saṇikaṃ pūretvātiādivacanato. **Tesa**nti sattānaṃ. **Te**ti assāsapassāsā. **Ittaramaddhāna**nti appakaṃ kālaṃ. **Navahākārehī**ti bhāvanamanuyuñjantassa pubbenāparaṃ aladdhavisesassa kevalaṃ addhānavasena ādito vuttā tayo ākārā, te ca kassaci assāsova, kassaci passāsova, kassaci tadubhayampi upaṭṭhātīti tiṇṇaṃ puggalānaṃ vasena vuttā, tathā chandavasena tayo, tathā pāmojjavasenāti imehi navahi ākārehi. **Ekenākārenā**ti dīghaṃ assāsādīsu ekenākārena.

Addhānasaṅkhāteti dīghe okāsaddhānasaṅkhāte attabhāve kāladdhānepi vā, evaṃ upari **ittarasaṅkhāte**ti etthāpi. **Chando uppajjatī**ti bhāvanāya pubbenāparaṃ visesaṃ āvahantiyā laddhassādattā tattha sātisayo kattukāmatālakkhaṇo kusalacchando uppajjati. **Chandavasenā**ti tathāpavattachandassa vasena. **Pāmojjaṃ uppajjatī**ti assāsapassāsānaṃ sukhumatarabhāve ārammaṇassa santataratāya, kammaṭṭhānassa ca vīthipaṭipannatāya bhāvanācittasahagato pamodo khuddakādibhedā taruṇā pīti uppajjati. **Cittaṃ vivattatī**ti paṭibhāganimitte uppanne pakatiassāsapassāsato cittaṃ nivattati. **Upekkhā saṇṭhātī**ti tasmiṃ paṭibhāganimitte upacārappanābhede samādhimhi uppanne puna jhānanibbattanatthaṃ byāpārābhāvato ajjhupekkhanaṃ hoti, sā panāyaṃ upekkhā tatramajjhattupekkhāti veditabbā. **Anupassanāñāṇa**nti samathavasena nimittassa anupassanā, vipassanāvasena assāsapassāsamukhena tannissayanāmarūpassa anupassanā ca ñāṇaṃ. **Kāyo upaṭṭhāna**nti assāsapassāsasaṅkhāto kāyo upagantvā tiṭṭhati ettha satīti upaṭṭhānaṃ, no sati, sati pana sarasato upatiṭṭhanaṭṭhena saraṇaṭṭhena ca upaṭṭhānañceva sati ca. **Tena vuccatī**tiādīsu yā ayaṃ yathāvuttaassāsapassāsakāye, tannissayabhūte karajakāye ca kāyasseva anupassanā niccādibhāvaṃ vā itthipurisasattajīvādibhāvaṃ vā ananupassitvā assāsapassāsakāyamattasseva aniccādibhāvassa ca anupassanā, tāya kāyānupassanāya satisaṅkhātassa paṭṭhānassa bhāvanā vaḍḍhanā **kāye kāyānupassanā satipaṭṭhānabhāvanā**ti ayaṃ saṅkhepattho.

Ittaravasenāti parittakālavasena. **Tādiso**ti dīgho rasso ca. **Vaṇṇā**ti dīghādiākārā. **Nāsikaggeva bhikkhuno**ti nāsikagge vā, **vā**-saddena uttaroṭṭhe vāti attho. **Tasmā**ti yasmā ‘‘ādimajjhapariyosānavasena sabbaṃ assāsapassāsakāyaṃ viditaṃ pākaṭaṃ karissāmī’’ti pubbe pavattaābhogavasena pacchā tathā samuppannena ñāṇasampayuttacittena taṃ assāsapassāsakāyaṃ evaṃ viditaṃ pākaṭaṃ karonto assasati ceva passasati ca, tasmā evaṃbhūto sabbakāyapaṭisaṃvedī assasissāmi passasissāmīti sikkhati nāma, na pana ‘‘anāgate evaṃ karissāmī’’ti cintanamattena so evaṃ vuccatīti adhippāyo. **Tathābhūtassā**ti ādimajjhapariyosānaṃ viditaṃ karontassa. **Saṃvaro**ti sati vīriyampi vā. **Na aññaṃ kiñcī**ti sabbakāyaṃ viditaṃ karissāmītiādikaṃ pubbābhogaṃ sandhāya vadati. **Ñāṇuppādanādīsū**ti **ādi**-saddena kāyasaṅkhārapassambhanapītipaṭisaṃvedanādiṃ saṅgaṇhāti. **Kāyasaṅkhāra**nti assāsapassāsaṃ. So hi cittasamuṭṭhānopi samāno karajakāyapaṭibaddhavuttitāya tena saṅkharīyatīti kāyasaṅkhāroti vuccati. **Apariggahitakāle**ti kammaṭṭhānassa anāraddhakāle, tadārambhatthāya kāyacittānampi apariggahitakāleti attho. Nisīdati pallaṅkaṃ ābhujitvā ujuṃ kāyaṃ paṇidhāyāti hi iminā kāyapariggaho, parimukhaṃ satiṃ upaṭṭhapetvāti iminā cittapariggaho vutto. **Adhimatta**nti balavaṃ oḷārikaṃ, liṅgavipallāsena vuttaṃ. Kāyasaṅkhāro hi adhippeto. Adhimattaṃ hutvā pavattatīti kiriyāvisesanaṃ vā etaṃ. **Sabbesaṃyevā**ti ubhayesampi.

Mahābhūtapariggahe sukhumoti catudhātumukhena vipassanābhinivesaṃ sandhāya vuttaṃ. **Lakkhaṇārammaṇikavipassanāyā**ti kalāpasammasanamāha. Nibbidānupassanato paṭṭhāya balavavipassanā, tato oraṃ dubbalavipassanā. **Pubbe vuttanayenā**ti apariggahitakāletiādinā samathanaye vuttanayena.

Codanāsodhanāhīti anuyogaparihārehi. **Katha**ntiādi paṭisambhidāpāḷi, tattha kathaṃ sikkhatīti sambandho. **Iti kirā**tiādi codakavacanaṃ. **Iti kirā**ti evañceti attho. Assāsapassāso sabbathā abhāvaṃ upaneti ceti codakassa adhippāyo. **Vātūpaladdhiyā**ti assāsapassāsavātassa abhāvena tabbisayāya upaladdhiyā bhāvanācittassa uppādo vaḍḍhi ca na hotīti attho. **Na ca na**nti ettha **na**nti nipātamattaṃ. **Puna iti kirā**tiādi yathāvuttāya codanāya vissajjanā, tattha **iti kira sikkhatī**ti mayā vuttākārena yadi sikkhatīti attho. **Pabhāvanā hotī**ti yadipi oḷārikā kāyasaṅkhārā paṭippassambhanti, sukhumā pana atthevāti bhāvanāyapi vaḍḍhi hotevāti adhippāyo. **Kaṃse**ti kaṃsabhājane. **Nimitta**nti nimittassa, tesaṃ saddānaṃ pavattiākārassāti attho. **Sukhumakā saddā**ti anurave āha. **Sukhumasaddanimittārammaṇatāpī**ti sukhumo saddova nimittaṃ tadārammaṇatāyapi.

Ābhisamācārikasīlanti ettha abhisamācāroti uttamasamācāro, tadeva ābhisamācārikaṃ sīlaṃ, khandhakavattapariyāpannassa sīlassetaṃ adhivacanaṃ. **Ahaṃ sīlaṃ rakkhāmī**ti ubhatovibhaṅgapariyāpannaṃ sīlaṃ sandhāya vuttaṃ. **Āvāso**ti āvāsapalibodho. **Kula**ntiādīsupi eseva nayo. **Kamma**nti navakammaṃ. **Iddhī**ti pothujjanikā iddhi, sā vipassanāya palibodho. **So upacchinditabbo**ti **visuddhimagge** (visuddhi. 1.41) vuttena tassa tassa palibodhassa upacchedappakārena upacchinditabbo. **Yogānuyogo**ti yogassa bhāvanāya anuyuñjanaṃ. **Aṭṭhatiṃsārammaṇesū**ti ālokākāsakasiṇadvayaṃ vajjetvā **pāḷiyaṃ** āgatānaṃ aṭṭhannaṃ kasiṇānaṃ vasena vuttaṃ, cattārīsaññeva pana kammaṭṭhānāni. **Yathāvutteneva nayenā**ti yogānuyogakammassa padaṭṭhānattāti imamatthaṃ atidisati. **Imināva kammaṭṭhānenā**ti iminā ānāpānassatikammaṭṭhānena. **Mahāhatthipathaṃ nīharanto viyā**ti kammaṭṭhānavīthiṃ mahāhatthimaggaṃ katvā dassento viya.

Vuttappakārāmācariyanti ‘‘imināva kammaṭṭhānena catutthajjhānaṃ nibbattetvā vipassanaṃ vaḍḍhetvā arahattaṃ pattassā’’tiādinā heṭṭhā vuttappakāraṃ ācariyaṃ. ‘‘Piyo garu bhāvanīyo’’tiādinā (a. ni. 7.37; netti. 113; mi. pa. 6.1.10) **visuddhimagge** (visuddhi. 1.42) vuttappakārāmācariyantipi vadanti. **Pañcasandhika**nti pañcapabbaṃ, pañcabhāganti attho. **Kammaṭṭhānassa uggaṇhana**nti kammaṭṭhānaganthassa uggaṇhanaṃ. Tadatthaparipucchā **kammaṭṭhānassa paripucchā,** tattha saṃsayaparipucchā vā. **Kammaṭṭhānassa upaṭṭhāna**nti evaṃ bhāvanamanuyuñjantassa evamidha nimittaṃ upatiṭṭhatīti upadhāraṇaṃ. Tathā **kammaṭṭhānappanā** evaṃ jhānamappetīti.

Kammaṭṭhānassa lakkhaṇanti gaṇanānubandhanāphusanānaṃ vasena bhāvanaṃ ussukkāpetvā ṭhapanāvasena matthakappatti idha bhāvanāti kammaṭṭhānasabhāvassa sallakkhaṇaṃ, tenāha ''kammaṭṭhānasabhāvūpadhāraṇanti vuttaṃ hotī''ti.

Aṭṭhārasasenāsanadosavivajjitanti mahattaṃ navattaṃ jiṇṇattaṃ panthanissitattaṃ soṇḍipaṇṇapupphaphalayuttatā patthanīyatā nagaradārukhettasannissitatā visabhāgānaṃ puggalānaṃ atthitā paṭṭanasannissitatā paccantasannissitatā rajjasīmasannissitatā asappāyatā kalyāṇamittānaṃ alābhoti imehi aṭṭhārasahi senāsanadosehi vivajjitaṃ. **Pañcasenāsanaṅgasamannāgata**nti –

> ''Idha, bhikkhave, senāsanaṃ nātidūraṃ hoti nāccāsannaṃ gamanāgamanasampannaṃ divā appākiṇṇaṃ rattiṃ appasaddaṃ appanigghosaṃ appaḍaṃsamakasavātātapasarīsapasamphassaṃ, tasmiṃ kho pana senāsane viharantassa appakasirena uppajjanti cīvarapiṇḍapātasenāsanagilānapaccayabhesajjaparikkhārā, tasmiṃ kho pana senāsane therā bhikkhū viharanti …pe… evaṃ kho, bhikkhave, senāsanaṃ pañcaṅgasamannāgataṃ hotī''ti (a. ni. 10.11) –

Evaṃ bhagavatā vuttehi pañcahi senāsanaṅgehi samannāgataṃ, ettha ca nātidūratādi ekaṃ, divā appākiṇṇatādi ekaṃ, appaḍaṃsāditā ekaṃ, cīvarādilābho ekaṃ, therānaṃ bhikkhūnaṃ nivāso ekanti evaṃ pañcaṅgāni veditabbāni.

Upacchinnakhuddakapalibodhenāti dīghānaṃ kesādīnaṃ haraṇena pattacīvarādīnaṃ pacanatunnakaraṇarajanādikaraṇehi ca upacchinnā khuddakā palibodhā yena, tena. **Bhattasammada**nti bhojananimittaṃ parissamaṃ. Ācariyato uggaho **ācariyuggaho,** sabbopi kammaṭṭhānavidhi, na pubbe vuttauggahamattaṃ, tato. **Ekapadampī**ti ekakoṭṭhāsampi.

Anuvahanāti assāsapassāsānaṃ anugamanavasena satiyā nirantaraṃ anuppavattanā. Yasmā pana gaṇanādivasena viya phusanāvasena visuṃ manasikāro natthi, phuṭṭhaphuṭṭhaṭṭhāne eva gaṇanādi kātabbanti dassetuṃ idha phusanāgahaṇanti dīpento ''phusanāti phuṭṭhaṭṭhāna''nti āha. Ṭhapanāti samādhānaṃ, samādhippadhānā pana appanāti āha ''ṭhapanāti appanā''ti. Aniccatādīnaṃ lakkhaṇato **sallakkhaṇā vipassanā**. Pavattato nimittato ca vinivaṭṭanato **vinivaṭṭanā maggo**. Kilesapaṭippassaddhibhāvato **pārisuddhi phalaṃ. Tesa**nti vinivaṭṭanāpārisuddhīnaṃ. **Khaṇḍa**nti ''ekaṃ tīṇi pañcā''ti ekantarikādibhāvena gaṇanāya khaṇḍanaṃ. Atha vā khaṇḍanti antarantarā katipayakālaṃ agaṇetvā puna gaṇanavasena antarā odhiparicchedo na dassetabbo. Tathā khaṇḍaṃ dassentassa hi ''kammaṭṭhānaninnaṃ pavattati nu kho me cittaṃ, no''ti vīmaṃsuppattiyā vikkhepo hoti, tenāha **sikhāppattaṃ nu kho me**tiādi, idañca evaṃ khaṇḍaṃ dassetvā cirataraṃ gaṇanāya manasikarontassa vasena vuttaṃ. So hi tathā laddhaṃ avikkhepamattaṃ nissāya evaṃ maññeyya. **Yo upaṭṭhāti, taṃ gahetvā**ti idaṃ assāsapassāsesu yassa ekova paṭhamaṃ upaṭṭhāti, taṃ sandhāya vuttaṃ, yassa pana ubhopi upaṭṭhahanti, tena ubhayampi gahetvā gaṇitabbaṃ. Yo upaṭṭhātīti iminā dvīsu nāsāpuṭavātesu yo pākaṭo hoti, so gahetabboti ayampi attho dīpitoti gahetabbaṃ. Paṭhamaṃ ekekasmiṃ upaṭṭhitepi upalakkhetvā gaṇantasseva kamena ubhopi pākaṭā hontīti āha ''assāsapassāsā pākaṭā hontī''ti. Evaṃ sīghaṃ sīghaṃ gaṇetabbamevāti sambandho. Evaṃ sīghagaṇanārambhassa okāsaṃ dassetuṃ **imassāpi purimanayena gaṇayato**tiādi vuttaṃ. Tattha **purimanayenā**ti dandhagaṇanāya, **pākaṭā hutvā**ti iminā dandhagaṇanāya āraddhakāle cittassa avisadatāya sukhumassāsādīnaṃ apākaṭataṃ, pacchā visadakāle pākaṭatañca tesu ca pākaṭesu dandhagaṇanaṃ pahāya sīghagaṇanā kātabbāti dasseti. Sīghagaṇanāya nippariyāyato nirantarappavatti appanāvīthiyameva, na kāmāvacare bhavaṅgantarikattāti āha ''nirantarappavattaṃ viyā''ti. **Purimanayenevā**ti sīghagaṇanāya. Anto pavisantaṃ vātaṃ manasikaronto anto cittaṃ paveseti nāma.

Etanti etaṃ assāsapassāsajātaṃ. **Anugamana**nti phuṭṭhaṭṭhāne manasikaraṇameva, na assāsapassāsānaṃ anuvattanaṃ, tenāha – ''tañca kho na ādimajjhapariyosānānugamanavasenā''ti. **Phusanāṭhapanāvasena visuṃ manasikāro natthī**ti iminā yathā gaṇanāya phusanāya ca manasikaroti, evaṃ anubandhanaṃ vinā kevalaṃ ṭhapanāya ca phusanāya ca manasikāropi natthīti dassentena gaṇanaṃ paṭisaṃharitvā yāva appanā uppajjati, tāva anubandhanāya ca phusanāya ca manasikaroti, appanāya pana uppannāya anubandhanāya ṭhapanāya ca manasikaroti nāmāti dīpitaṃ hoti, **aṭṭhakathāyaṃ** pana anubandhanāya vinā ṭhapanāya manasikāro natthīti dassanatthaṃ ''anubandhanāya ca phusanāya ca ṭhapanāya ca manasikarotīti vuccatī''ti ettakameva vuttanti gahetabbaṃ. Yā accantāya na minoti na vinicchanati, sā mānassa samīpeti upamānaṃ siddhasādisena sādhyasādhanaṃ yathā go viya gavayoti. **Paṅguḷo**ti pīṭhasappī. **Dolā**ti peṅkholo. **Kīḷata**nti kīḷantānaṃ. **Upanibandhanatthambhamūle**ti nāsikaggaṃ mukhanimittañca sandhāya vuttaṃ. **Ādito pabhutī**ti upameyyatthadassanato paṭṭhāya. **Nimitta**nti upanibandhananimittaṃ nāsikaggaṃ, mukhanimittaṃ vā. **Anārammaṇamekacittassā**ti assāsapassāsānaṃ ekakkhaṇe appavattanato ekassa cittassa tayopi ārammaṇaṃ na honti, nimittena saha assāso passāso vāti dveyeva ekakkhaṇe ārammaṇaṃ hontīti attho. **Ajānato ca tayo dhamme**ti nimittaṃ assāso passāsoti ime tayo dhamme ārammaṇakaraṇavasena avindantassa, **ca**-saddo byatireko, tena evañca sati ayaṃ aniṭṭhappasaṅgoti byatirekaṃ dasseti. **Bhāvanā**ti ānāpānassatibhāvanā.

Kathaṃ ime…pe… visesamadhigacchatīti idaṃ parihāragāthāya vuttamevatthaṃ **kakacopamāya** (ma. ni. 1.222 ādayo) vivarituṃ pucchāṭhapanaṃ. Tattha kathaṃ-saddo paccekaṃ yojetabbo ''kathamime aviditā…pe… kathaṃ visesamadhigacchatī''ti. **Padhāna**nti bhāvanānipphādakaṃ vīriyaṃ. **Payoga**nti nīvaraṇavikkhambhakaṃ bhāvanānuyogaṃ. **Visesa**nti arahattapariyosānavisesaṃ. **Padhāna**nti rukkhassa chedanavīriyaṃ. **Payoga**nti tasseva chedanakakiriyaṃ. Kiñcāpettha ''visesamadhigacchatī''ti upamāyaṃ na vuttaṃ, tathāpi atthato yojetabbameva. **Yathā rukkho**tiādi upamāsaṃsandanaṃ. **Nāsikagge vā mukhanimitte vā**ti dīghanāsiko nāsikagge, itaro mukhaṃ nimiyati chādiyati etenāti mukhanimittanti laddhanāme uttaroṭṭhe.

Idaṃ padhānanti yena vīriyārambhena kāyopi cittampi bhāvanākammassa arahaṃ idha padhānanti phalena hetuṃ dasseti. **Upakkilesā**ti nīvaraṇā. **Vitakkā**ti kāmavitakkādimicchāvitakkā, nīvaraṇappahānena vā paṭhamajjhānādhigamaṃ dassetvā vitakkūpasamāpadesena dutiyajjhānādīnamadhigamamāha. **Ayaṃ payogo**ti ayaṃ jhānādhigamassa hetubhūto kammaṭṭhānānuyogasaṅkhāto payogo. **Saṃyojanā pahīyantī**ti dasapi saṃyojanāni maggapaapāṭiyā samucchedavasena pahīyanti. **Byantī hontī**ti tathā sattapi anusayā bhaṅgamattassapi anavasesato vigatantā honti. **Ayaṃ viseso**ti imaṃ samādhiṃ nissāya anukkamena labbhamāno ayaṃ saṃyojanappahānādiko imassa samādhissa visesoti attho. **Evaṃ ime tayo dhammā**tiādi nigamanavacanaṃ. **Paripuṇṇā**ti soḷasannaṃ vatthūnaṃ pāripūriyā sabbaso puṇṇā. **Anupubba**nti anukkamena. **Paricitā**ti pariciṇṇā. **Imaṃ loka**nti khandhādilokaṃ paññāpabhāsena pabhāseti.

Idhāti imasmiṃ ṭhāne. **Assā**ti upamābhūtassa kakacassa. Ānayane payojananti yojetabbaṃ. **Nimitta**nti paṭibhāganimittaṃ. **Avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitā**ti vitakkādiavasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitāti vadanti. Vicārādīhīti pana vattabbaṃ nippariyāyena vitakkassa appanābhāvato. So hi ''appanā byappanā''ti niddiṭṭho. Evañhi sati avasesa-saddo upapanno hoti, vitakkasampayogato vā jhānaṅgesu padhānabhūto samādhi appanāti katvā ''avasesajhānaṅgapaṭimaṇḍitā appanāsaṅkhātā ṭhapanā ca sampajjatī''ti vuttaṃ. **Kassaci pana gaṇanāvaseneva manasikārakālato pabhutī**ti ettha ''anukkamato…pe… pattaṃ viya hotī''ti upari vakkhamāno gantho purāṇapotthakesu dissati, tasmā ayaṃ pāṭho etthāpi likhitabbo, lekhakānaṃ pana dosena gaḷitoti veditabbo.

Oḷārike assāsapassāse niruddhetiādi heṭṭhā vuttanayampi vicetabbākārappattassa kāyasaṅkhārassa vicayanavidhiṃ dassetuṃ ānītaṃ. **Desato**ti pubbe phusanavasena gahitaṭṭhānato. **Nimittaṃ paṭṭhapetabba**nti pubbe gahitākāranimittaggāhikā saññā phusanaṭṭhāne paṭṭhapetabbā. **Imameva hi atthavasa**nti imaṃ anupaṭṭhahantassa ārammaṇassa upaṭṭhānavidhisaṅkhātaṃ kāraṇaṃ paṭicca. **Ito**ti ānāpānakammaṭṭhānato. Garukatā ca bhāvanādukkaratāyāti āha ''garukabhāvana''nti. **Caritvā**ti gocaraṃ gahetvā. **Nimitta**nti uggahanimittaṃ, paṭibhāganimittaṃ vā. Ubhayampi hi idha ekajjhaṃ vuttaṃ. Tathā hi tūlapicuādiupamattayaṃ uggahe yujjati, sesaṃ ubhayattha.

Tārakarūpaṃ viyāti tārakāya sarūpaṃ viya. **Saññānānatāyā**ti nimittupaṭṭhānato pubbe pavattasaññānaṃ nānatāya. **Saññaja**nti bhāvanāsaññāya parikappitaṃ, na uppāditaṃ avijjamānattā, tenāha ''nānato upaṭṭhātī''ti. **Evaṃ hotī**ti bhāvanamanuyuttassa evaṃ upaṭṭhāti. **Eva**nti evaṃ sati, yathāvuttanayena nimitte eva cittassa ṭhapane satīti attho. **Ito pabhutī**ti ito paṭibhāganimittuppattito paṭṭhāya. **Nimitte**ti paṭibhāganimitte. **Ṭhapaya**nti ṭhapanāvasena cittaṃ ṭhapanto. **Nānākāra**nti ''cattāro vaṇṇā''ti evaṃ vuttaṃ nānākāraṃ. **Vibhāvaya**nti vibhāvento antaradhāpento. Nimittuppattito paṭṭhāya hi te ākārā amanasikaroto antarahitā viya honti. **Assāsapassāse**ti assāse passāse ca yo nānākāro, taṃ vibhāvayaṃ assāsapassāsasambhūte vā nimitte cittaṃ ṭhapayaṃ sakaṃ cittaṃ nibandhati nāmāti yojanā. Keci pana vibhāvayanti etassa vibhāvento viditaṃ pākaṭaṃ karontoti atthaṃ vadanti, taṃ pubbabhāgavasena yujjeyya. Ayañhettha attho – assāsapassāse nānākāraṃ vibhāvento pajānanto tattha yaṃ laddhaṃ nimittaṃ, tasmiṃ cittaṃ ṭhapento anukkamena sakaṃ cittaṃ nibandhati appetīti.

Kilesāti avasesakilesā. **Sannisinnāyevā**ti aladdhanīvaraṇasahāyā olīnāyeva. **Upacārabhūmiya**nti upacārāvatthāyaṃ. **Lakkhaṇato**ti vikkhambhanādisabhāvato vā aniccādisabhāvato vā. **Gocaro**ti bhikkhācāragāmo. Yattha dullabhā sappāyabhikkhā, so asappāyo, itaro sappāyo. **Bhassa**nti dasakathāvatthunissitaṃ bhassaṃ, taṃ sappāyaṃ, itaramasappāyaṃ. Sesesu āvāsādīsu yattha yattha asamāhitaṃ cittaṃ samādhiyati, taṃ taṃ sappāyaṃ, itaramasappāyanti gahetabbaṃ. Yassa pana evaṃ sattavidhaṃ asappāyaṃ vajjetvā sappāyameva sevantassapi appanā na hoti, tena sampādetabbaṃ dasavidhaṃ appanākosallaṃ dassento **vatthuvisadakiriyā**tiādimāha. Tattha **vatthuvisadakiriyā** nāma kesanakhacchedanādīhi ajjhattikassa sarīravatthussa, cīvarasenāsanādidhovanaparikammādīhi bāhiravatthussa ca visadabhāvakaraṇaṃ. Evañhi ñāṇampi visadakiccanipphattikaraṃ hoti. **Indriyasamattapaṭipādanatā** nāma saddhādīnaṃ indriyānaṃ samabhāvakaraṇaṃ. **Nimittakusalatā** nāma bhāvanāya laddhanimittassa rakkhaṇakosallaṃ. **Yasmiṃ samaye cittaṃ niggahetabba**ntiādīsu yasmiṃ samaye cittaṃ accāraddhatādīhi kāraṇehi uddhatatāya niggahetabbaṃ, tadā dhammavicayasambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā passaddhādīnaṃ tiṇṇaṃ bhāvanena cittassa niggaṇhanā hoti. Yadāssa cittaṃ atisithilavīriyatādīhi līnatāya paggahetabbaṃ, tadā passaddhisambojjhaṅgādayo tayo abhāvetvā dhammavicayādīnaṃ tiṇṇaṃ bhāvanena cittassa paggaṇhanaṃ hoti. Yadāssa paññāpayogamandatādīhi nirassādaṃ cittaṃ

hoti, tadā tassa cittassa aṭṭhasaṃvegavatthupaccavekkhaṇādinā (a. ni. aṭṭha. 1.1.418) sampahaṃsanasaṅkhātā saṃvejanā hoti. Yadā panassa evaṃ paṭipajjanato alīnaṃ anuddhataṃ anirassādaṃ ārammaṇe samappavattaṃ samathavīthipaṭipannañca cittaṃ hoti, tadā tassa paggahaniggahasampahaṃsanesu abyāpāratāsamāpajjanena ajjhupekkhanā hoti.

Tadadhimuttatā nāma samādhiadhimuttatā, samādhininnapoṇapabbhāratāti attho. **Etthā**ti etissaṃ kāyānupassanāyaṃ.

Pārisuddhiṃ pattukāmoti phalaṃ adhigantukāmo samāpajjitukāmo ca. Tattha sallakkhaṇāvivaṭṭanāvasena paṭhamaṃ maggānantaraphalaṃ adhigantukāmo. Tato paraṃ sallakkhaṇavasena phalasamāpattiṃ samāpajjitukāmopīti evamattho gahetabbo. **Āvajjanasamāpajjana…pe… vasippatta**nti ettha paṭiladdhajhānato vuṭṭhāya vitakkādīsu jhānaṅgesu ekekaṃ āvajjayato bhavaṅgaṃ upacchinditvā uppannāvajjanānantaraṃ vitakkādīsu yathāvajjitajhānaṅgārammaṇāni kāmāvacarajavanāni bhavaṅgantaritāni yadā nirantaraṃ pavattanti, athassa **āvajjanavasī** siddhā hoti. Taṃ pana jhānaṃ samāpajjitukāmatānantaraṃ sīghaṃ samāpajjanasamatthatā **samāpajjanavasī** nāma. Accharāmattaṃ vā dasaccharāmattaṃ vā khaṇaṃ jhānaṃ ṭhapetuṃ samatthatā **adhiṭṭhānavasī** nāma. Tatheva lahuṃ khaṇaṃ jhānasamaṅgī hutvā jhānato bhavaṅguppattivasena vuṭṭhātuṃ samatthatā **vuṭṭhānavasī** nāma. ''Ettakameva khaṇaṃ samāpajjissāmī''ti, ''ettakameva khaṇaṃ jhānasamaṅgī hutvā jhānato vuṭṭhahissāmī''ti ca pavattapubbaparikammabhedenettha adhiṭṭhānavuṭṭhānavasiyo bhinnā, sarūpabhedena, yā ''samāpattikusalatā, vuṭṭhānakusalatā''ti vuccanti. **Paccavekkhaṇavasī** pana āvajjanavasiyā eva vuttā. Paccavekkhaṇavīthiyañhi sīghaṃ āvajjanuppattiyā āvajjanavasī tadanantarānaṃ javanānaṃ samuppattiyā paccavekkhaṇavasīti āvajjanavasīsiddhiyāva paccavekkhaṇavasī siddhā eva hotīti veditabbā. **Jhānaṅgāni pariggahetvā**ti jhānacittasampayuttāni jhānaṅgāni lakkhaṇādivasena pariggahetvā. **Tesañca nissaya**nti tesaṃ vatthunissayānaṃ bhūtānaṃ nissayaṃ. Idañca karajakāyassa vatthudasakassa bhūtanissayattā suttantanayena vuttaṃ, na paṭṭhānanayena. Na hi kalāpantaragatāni bhūtāni kalāpantaragatānaṃ bhūtānaṃ nissayapaccayā honti, suttantanayena pana upanissayapaccayoti veditabbāni. Paṭṭhāne hi asaṅgahitā sabbe paccayā suttantikanayena upanissayapaccaye saṅgayhantīti veditabbaṃ. **Taṃnissitarūpānī**ti upādārūpāni. **Yathāpariggahitarūpavatthudvārārammaṇaṃ vā**ti ettha yathāpariggahitakesādirūpārammaṇaṃ tato pubbe vuttanayavatthārammaṇañca tannissayakarajakāyapaggahamukhena upaṭṭhitacakkhādidvārañca sasampayuttadhammaviññāṇaṃ vāti yojetabbaṃ. **Kammāragaggarī**ti kammārānaṃ aggidhamanabhastā. **Tajja**nti tadanurūpaṃ. **Tassā**ti nāmarūpassa. **Taṃ disvā**ti avijjātaṇhādipaccayaṃ disvā. **Kaṅkhaṃ vitaratī**ti ahosiṃ nu kho ahaṃ atītamaddhānantiādinayappavattaṃ (ma. ni. 1.18; saṃ. ni. 2.20) soḷasavatthukaṃ vicikicchaṃ atikkamati. **Kalāpasammasanavasenā**ti yaṃ kiñci rūpaṃ atītānāgatapaccuppannantiādinā (ma. ni. 1.361; 3.86, 89; a. ni. 4.181) pañcasu khandhesu atītādikoṭṭhāsaṃ ekekakalāpato gahetvā aniccādivasena sammasanaṃ kalāpasammasanaṃ, tassa vasena. **Pubbabhāge**ti paṭipadāñāṇadassanavisuddhipariyāpannāya udayabbayānupassanāya pubbabhāge. **Obhāsādayo**ti obhāso ñāṇaṃ pīti passaddhi sukhaṃ adhimokkho paggaho upekkhā upaṭṭhānaṃ nikanti ca. Tattha **adhimokkho**ti saddhā. **Upaṭṭhāna**nti sati. **Upekkhā**ti tatramajjhattatā. Ettha ca obhāsādayo nava nikantisaṅkhātataṇhupakkilesavatthutāya upakkilesā vuttā, nikanti pana upakkilesatāya tabbatthutāya ca. **Nibbindanto** ādīnavānupassanāpubbaṅgamāya nibbidānupassanāya nibbindanto. Muñcitukamyatāpaṭisaṅkhānupassanāsaṅkhārupekkhānulomañāṇānaṃ ciṇṇapariyante uppannagotrabhuñāṇānantaraṃ uppannena maggañāṇena sabbasaṅkhāresu **virajjanto vimuccanto**. Phalakkhaṇe hi vimutto nāma vuccati, maggakkhaṇe vimuccantoti. **Ekūnavīsatibhedassā**ti catunnaṃ maggavīthīnaṃ anantaraṃ paccekaṃ uppajjantassa maggaphalanibbānapahīnāvasiṭṭhakilesānaṃ pañcannaṃ paccavekkhitabbānaṃ vasena ekūnavīsatibhedassa. Arahato hi avasiṭṭhakilesābhāvena ekūnavīsatitā. **Assā**ti ānāpānakammaṭṭhānikassa.

Sappītike dve jhāneti pītisahagatāni catukkanaye dve paṭhamadutiyajjhānāni. **Tassā**ti tena yoginā. **Samāpattikkhaṇe**ti samāpannakkhaṇe. **Ārammaṇato**ti paṭibhāgārammaṇaggahaṇamukhena **pīti paṭisaṃviditā hoti, ārammaṇassa paṭisaṃviditattā**. Ārammaṇe hi vidite tabbisayā cittacetasikā dhammā sayaṃ attano paṭisaṃviditā nāma hoti salakkhaṇato sāmaññalakkhaṇato ca pacchā gahaṇe sandehābhāvato. **Vipassanākkhaṇe**ti vipassanāpaññāya visayato dassanakkhaṇe. Evaṃ pītiṃ aniccādivasena gahaṇameva **asammohato** pītipaṭisaṃvedanaṃ nāma.

Dīghaṃ assāsavasenāti dīghassa assāsassa ārammaṇabhūtassa vasena, pajānato sā pīti paṭisaṃviditā hotīti sambandho. **Cittassa ekaggataṃ avikkhepaṃ pajānato**ti jhānapariyāpannaṃ avikkhepāpannaṃ nāma cittassekaggataṃ taṃsampayuttāya paññāya pajānato. Yatheva hi ārammaṇamukhena pīti paṭisaṃviditā hoti, evaṃ taṃsampayuttadhammāpi paṭisaṃviditā eva hontīti. **Sati upaṭṭhitā hotī**ti dīghaṃ assāsavasena jhānasampayuttā sati tassa ārammaṇe upaṭṭhitā tadārammaṇajjhānepi upaṭṭhitā nāma hotīti. **Dīghaṃ passāsavasenā**tiādīsupi imināva nayena attho veditabbo. Evaṃ dassitaṃ pītipaṭisaṃvedanaṃ ārammaṇato asammohato ca vibhāgato dassetuṃ **āvajjato**tiādi vuttaṃ. Tattha **āvajjato**ti jhānaṃ āvajjantassa. **Sā pītī**ti sā jhānapariyāpannā pīti. **Jānato**ti samāpannakkhaṇe ārammaṇamukhena jānato, tassa sā pīti paṭisaṃviditā hotīti sambandho. **Passato**ti dassanabhūtena ñāṇena jhānato vuṭṭhāya passantassa. **Paccavekkhato**ti jhānaṃ paccavekkhantassa. **Cittaṃ adhiṭṭhahato**ti ''ettakaṃ velaṃ jhānasamaṅgī bhavissāmī''ti jhānacittaṃ adhiṭṭhahantassa. Evaṃ pañcannaṃ vasibhāvānaṃ vasena jhānassa pajānanamukhena ārammaṇato pītiyā paṭisaṃvedanā dassitā. **Adhimuccato**ti saddahantassa, samathavipassanāvasenāti adhippāyo. **Vīriyaṃ paggaṇhato**tiādīsupi eseva nayo. **Abhiññeyya**nti visiṭṭhāya paññāya jānitabbaṃ catusaccaṃ vipassanāpaññāpubbaṅgamāya maggapaññāya abhijānatotiādi yojanā. Evaṃ **pariññeyya**ntiādīsupi parijānatotiādinā yojanā veditabbā. Tattha **pariññeyya**nti dukkhasaccaṃ. **Avasesapadānī**ti sukhapaṭisaṃvedī cittasaṅkhārapaṭisaṃvedīti padāni.

Vedanādayoti **ādi**-saddena saññā gahitā, tenāha ''dve khandhā''ti. **Vipassanābhūmidassanattha**nti kāyikasukhādisīsena pakiṇṇakasaṅkhāradassanato vuttaṃ samathe kāyikasukhābhāvato. **So**ti passambhanapariyāyena vutto nirodho. **Vuttanayenā**ti imassa hi bhikkhuno pubbe apariggahitakāletiādinā (pārā. aṭṭha. 2.165) kāyasaṅkhāre vuttanayena. **Pītisīsena vedanā vuttā**ti pītipadesena vedanā vuttā, sukhaggahaṇato vedanānupassanāpasaṅgatoti adhippāyo. **Dvīsu cittasaṅkhārapadesū**ti ''cittasaṅkhārapaṭisaṃvedī passambhayaṃ cittasaṅkhāra''nti imesu dvīsu koṭṭhāsesu. **Saññāsampayuttā vedanā**ti vedanānupassanābhāvato vuttaṃ. **Cittapaṭisaṃveditā veditabbā**ti ārammaṇato asammohatotiādinā vuttanayaṃ sandhāya vuttaṃ. **Citta**nti jhānasampayuttaṃ vipassanāsampayuttañca cittaṃ. **Āmodetī**ti sampayuttāya pītiyā jhānavisayāya modeti. **Vipassanākkhaṇe**tiādinā vuttabhaṅgānupassanakkhaṇe.

Ānāpānassatisamādhikathāvaṇṇanānayo niṭṭhito.

167. Yadipi ariyā neva attanāva attānaṃ aññamaññaṃ vā jīvitā voropenti, nāpi parehi samādapenti, tathāpi yathāvuttehi tīhi pakārehi matānaṃ puthujjanānaṃ antare migalaṇḍikena māritānaṃ ariyapuggalānampi atthitāya ''ariyapuggalamissakattā''ti vuttaṃ. Atha vā puthujjanakāle attanāva attānaṃ ghātetvā maraṇasamaye vipassanaṃ vaḍḍhetvā ariyamaggaṃ paṭilabhitvā matānampi sabbhāvato evaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

172. **Byañjane ādaraṃ akatvā**ti jānitvā sañjānitvātiādinā byañjanānurūpaṃ avuttattā vuttaṃ. **Pāṇoti jānanto**ti idaṃ manussoti ajānitvāpi kevalaṃ sattasaññāya eva pārājikabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. **Vadhakacetanāvasena cetetvā**ti ''imaṃ māremī''ti vadhakacetanāya cintetvā. **Pakappetvā**ti ''vadhāmi na''nti evaṃ cittena paricchinditvā. **Abhivitaritvā**ti sanniṭṭhānaṃ katvā, tenāha ''nirāsaṅkacittaṃ pesetvā''ti. **Sikhāppatto attho**ti sañciccāti pubbakālakiriyāvasena vuttassapi vītikkamabhūtassa aparakālakiriyāyuttadassanena koṭippatto attho. **Jātiuṇṇā** nāma tadahujātaeḷakassa lomaṃ. **Evaṃ vaṇṇappaṭibhāga**nti evaṃ vaṇṇasaṇṭhānaṃ. **Tato vā uddha**nti dutiyasattāhādīsu abbudādibhāvappattaṃ sandhāya vuttaṃ. **Parihīnavegassa santānassa paccayo hotī**ti sahakārīpaccayo hoti, na janako. Kammameva hi khaṇe khaṇe uppajjamānānaṃ kammajarūpānaṃ janakapaccayo, tañca pavattiyaṃ pubbe uppajjitvā ṭhitaṃ anupahataṃ catusantatirūpaṃ sahakārīpaccayaṃ labhitvāva kātuṃ sakkoti, na aññathā, yena kenaci virodhipaccayena niruddhacakkhādippasādānaṃ puggalānaṃ vijjamānampi kammaṃ cakkhādikaṃ janetuṃ na sakkotīti siddhameva hoti.

Atipātentoti atipātento vināsento. **Vuttapakāramevā**ti jīvitindriyātipātanavidhānaṃ vuttappakārameva. Saraseneva patanasabhāvassa saṇikaṃ patituṃ adatvā atīva pātanaṃ sīghapātanaṃ atipāto, pāṇassa atipāto pāṇātipāto. **Āthabbaṇikā**ti athabbaṇavedino. **Athabbaṇa**nti athabbaṇavedavihitaṃ. **Mantaṃ payojentī**ti aloṇabhojanadabbasayanasusānagamanādīhi payogehi mantaṃ parivattenti, tena yathicchitapāṇavadhādiphalaṃ upapajjati, tasmā taṃ kāyavacīkammesu paviṭṭhaṃ. **Īti**nti pīḷaṃ. **Upaddava**nti tato adhikataraṃ pīḷaṃ. **Pajjaraka**nti visamajjaraṃ. **Sūcika**nti sūcīhi viya vijjhamānaṃ sūlaṃ. **Visūcika**nti sasūlaṃ āmātisāraṃ. **Pakkhandiya**nti rattātisāraṃ. **Vijjaṃ parivattetvā**ti gandhāravijjādikaṃ attano vijjaṃ katūpacāraṃ mantapaṭhanakkamena parijappitvā. **Tehī**ti tehi vatthūhi. **Payojana**nti pavattanaṃ. **Aho vatāya**nti ayaṃ taṃ kucchigataṃ. **Gabbha**nti idaṃ kucchigataṃ gabbhaṃ. **Kulumbassā**ti gabbhassa, kulasseva vā, kuṭumbassāti vuttaṃ hoti. **Bhāvanāmayiddhiyā**ti adhiṭṭhāniddhiṃ sandhāya vuttaṃ. **Taṃ tesaṃ icchāmatta**nti suttatthato na sametīti adhippāyo. Athabbaṇiddhivaseneva hi sutte ''iddhimā cetovasippatto''ti vuttaṃ, na bhāvanāmayiddhivasenāti daṭṭhabbaṃ.

Itarathāti pariyeseyyāti padassa gavesanamattameva yathārutavasena attho siyā, tadā pariyiṭṭhamattena pariyesitvā satthādīnaṃ laddhamattenāti attho. Sasanti hiṃsanti etenāti satthanti vadhopakaraṇassa pāsāṇarajjuādino sabbassāpi nāmanti āha **laguḷā**tiādi. **Laguḷa**nti muggarassetaṃ adhivacanaṃ. **Satthasaṅgaho**ti mātikāyaṃ **satthahāraka**nti ettha vuttasatthasaṅgaho. **Parato vuttanayattā**ti parato nigamanavasena vuttassa dutiyapadassa padabhājane vuttanayattā. **Cittasaddassa atthadīpanatthaṃ vutto**ti citta-saddassa vicittādianekatthavisayattā itarehi nivattetvā viññāṇatthaṃ niyametuṃ vutto.

174. **Kammunā bajjhatī**ti pāṇātipātakammunā bajjhati, taṃ kammamassa siddhanti attho. **Ubhayathāpī**ti uddisakānuddisakavasena. **Pacchā vā tena rogenā**ti etena

anāgatampi jīvitindriyaṃ ārabbha pāṇātipātassa pavattiṃ dasseti. Evañca ''yadā sakkoti, tadā taṃ jīvitā voropehī''ti āṇattiyā cirena samiddhiyampi āṇattikkhaṇeyeva pāṇātipāto. Opātakhaṇanādithāvarapayogesu payogakaraṇato pacchā gahitapaṭisandhikassāpi sattassa maraṇe pāṇātipāto ca anāgatārammaṇo upapanno hoti. Yaṃ pana **sikkhāpadavibhaṅge** ''pañca sikkhāpadāni paccuppannārammaṇāyevā''ti vuttaṃ, taṃ pāṇātipātādito viratiṃ sandhāya vuttaṃ, na pāṇātipātādinti gahetabbaṃ. **Aññacittenā**ti amāretukāmatācittena. **Dutiyappahārena maratī**ti paṭhamappahāraṃ vinā dutiyeneva maratīti attho. **Paṭhamappahārenevā**ti paṭhamappahārasamuṭṭhāpakacetanākkhaṇeyevāti attho. Kiñcāpi paṭhamappahāro sayameva na sakkoti māretuṃ, dutiyaṃ pana labhitvā sakkonto jīvitavināsahetu hoti, tasmā paṭhamappahāraṃ vinā maraṇassa asiddhattā ''payogo tena ca maraṇa''nti iminā saṃsandanato paṭhamappahāreneva kammabaddho yutto, na dutiyena tassa aññacittena dinnattā. Yathā cettha, evaṃ aññena puggalena dutiyappahāradānādīsu viya. Yadi pana dutiyappahāradāyakassāpi puggalassa vadhakacetanā atthi, tassāpi attano payogenāpi matattā payogakkhaṇe pāṇātipātoti veditabbaṃ.

Kammāpattibyattibhāvatthanti ānantariyādikammavibhāgassa pārājikādiāpattivibhāgassa ca pākaṭabhāvatthaṃ. ''Eḷakaṃ māremī''ti viparītaggahaṇepi ''ima''nti yathānipannasseva paramatthato gahitattā yathāvatthukaṃ kammabaddho hotiyevāti āha **imaṃ vatthu**ntiādi. **Ghātako ca hotī**ti pāṇātipātakammena baddhoti attho. Mātādiguṇamahante ārabbha pavattavadhakacetanāya mahāsāvajjatāya vuttaṃ ''idha pana cetanā dāruṇā hotī''ti.

Lohitakanti lohitamakkhitaṃ. **Kammaṃ karonte**ti yuddhakammaṃ karonte. **Yathādhippāyaṃ gate**ti yodhaṃ vijjhitvā pitari viddhe, yodhaṃ pana avijjhitvā kevalaṃ pitari viddhepi visaṅketo natthiyeva pitaripi vadhakacittassa atthitāya, kevalaṃ yodhe viddhepi eseva nayo. **Ānantariyaṃ pana natthī**ti pituvisayaṃ pāṇātipātakammaṃ natthīti attho.

Evaṃ vijjhāti evaṃ pādehi bhūmiyaṃ ṭhatvā evaṃ dhanuṃ gahetvā ākaḍḍhitvātiādinā vijjhanappakārasikkhāpanamukhena āṇāpetīti attho. **Evaṃ paharā**ti daḷhaṃ asiṃ gahetvā evaṃ pahara. **Evaṃ ghātehī**ti evaṃ kammakāraṇaṃ katvā mārehi. **Tattakā ubhinnaṃ pāṇātipātā**ti anuddisitvā yesaṃ kesañci māraṇatthāya ubhohi payogassa katattā vuttaṃ. Sace hi āṇāpako ''evaṃ viddhe asuko evaṃ maratī''ti saññāya ''evaṃ vijjhā''ti āṇāpeti, niyamitasseva maraṇe āṇāpakassa kammabaddhoti vadanti. Sace āṇatto ''asuka''nti niyametvā uddissa saraṃ khipati, āṇāpako aniyametvā āṇāpeti, āṇāpakassa yesaṃ kesañci maraṇepi kammabaddho, āṇattassa pana niyamitamaraṇeyevāti veditabbaṃ. **Majjhe**ti hatthino piṭṭhino majjhe. **Etenā**ti adhiṭṭhahitvā āṇāpetītiādipāḷivacanena. **Tatthā**ti āṇattikapayoge.

Kiñcāpi kiriyāviseso aṭṭhakathāsu anāgato, **pāḷiyaṃ** pana ''evaṃ vijjha, evaṃ pahara, evaṃ ghātehī''ti (pārā. 174) kiriyāvisesassa parāmaṭṭhattā ācariyaparamparā āgataṃ kiriyāvisesampi pāḷisaṃsandanato gahetvā dassento **aparo nayo**tiādimāha. **Vijjhana**nti ususattiādīhi vijjhanaṃ. **Chedana**nti asiādīhi hatthapādādicchedanaṃ. **Bhedana**nti muggarādīhi sīsādibhedanaṃ dvidhākaraṇaṃ. **Saṅkhamuṇḍaka**nti sīsakaṭāhe cammaṃ saha kesehi uppāṭetvā thūlasakkharāhi sīsakaṭāhaṃ ghaṃsitvā saṅkhavaṇṇakaraṇavasena saṅkhamuṇḍakammakaraṇaṃ. **Evamādī**ti **ādi**-saddena biḷaṅgathālikādiṃ saṅgaṇhāti. Ure paharitvā piṭṭhiyaṃ paharitvā gīvāyaṃ paharitvātiādinā sarīrāvayavappadesesu paharaṇavijjhanādiniyamopi kiriyāviseseyeva saṅgayhati aṭṭhakathāsu saṅkhamuṇḍakādisarīrappadesavisayāyapi ghātanāya tattha pavesitattā, yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 2.174 payogakathāvaṇṇanā) purato paharitvā mārehītiādikassa aṭṭhakathāpāṭhassa ''purimapassādīnampi vatthusabhāgato vatthuggahaṇeneva gahaṇanti āha purato paharitvātiādī''ti evamadhippāyakathanaṃ, taṃ saṅkhamuṇḍakādikassa sarīrappadese kammakāraṇākaraṇassa aṭṭhakathāya kiriyāvisesavisaye vuttattā na yujjati. Yathāṇattaṃ muñcitvā puggalantaramāraṇameva hi vatthuvisaṃvādo, na paharituṃ āṇattaṃ sarīrappadesavisaṃvādanaṃ, tenāha ''vatthuṃ visaṃ vādetvā…pe… tato aññaṃ māreti. Purato paharitvā mārehīti vā…pe… natthi kammabaddho''ti, idaṃ pana yathāṇattavatthusmimpi kiriyāvisesavisaṅketena kammabaddhābhāvaṃ dassetuṃ vuttanti paññāyati. Tena ''vatthuṃ avisaṃvādetvā mārentī''ti ettakameva avatvā ''yathāṇattiyā''ti kiriyāvisesaniyamopi dassito, itarathā yathāṇattiyāti vacanassa niratthakatāpattito. **Vatthuniddese** ca ''vatthūti māretabbo satto''ti (pārā. aṭṭha. 2.174) ettakameva vuttaṃ, na pana ''yathāṇattassa paharitabbasarīrappadesopī''ti vuttaṃ. Tasmā purato paharaṇādipi kiriyāvisese eva saṅgayhatīti amhākaṃ khanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Vatthuvisesenā**ti mātuādimatasattavisesena. **Kammaviseso**ti ānantariyādikammaviseso. **Āpattiviseso**ti pārājikādiāpattiviseso.

Yadā kadāci pubbaṇheti āṇattadivasato aññassapi yassa kassaci divasassa pubbaṇhe. **Etaṃ gāme ṭhita**nti gāmo puggalaniyamanatthaṃ vutto, na okāsaniyamanatthaṃ, tasmā ''yattha katthaci māreti, natthi visaṅketo''ti vuttaṃ, etena kālokāsaāvudhaiayāpathakiriyāvisesānaṃ niyamicchāya asati yena kenaci pakārena maraṇameva icchantassa āṇāpakassa mukhāruḷhavasena vuttassa desakālādiniyamassa visaṅketepi kammabaddhoyevāti ñāpitaṃ hoti. Yo pana cittena yattha katthaci yadā kadāci yena kenaci pakārena maraṇameva icchantopi kālādivisaṅketena akusalato codanato vā muccitukāmo lesena kālādiniyamaṃ karoti, tassa manussaviggahapārājikato pariyāyena amuccanato kālādivisaṅketepi kammabaddhovāti gahetvā vicāraṇato gahetabbaṃ, keci panetaṃ na icchanti, vīmaṃsitabbaṃ. **Tuṇḍenā**ti aggakoṭiyā. **Tharunā**ti khaggamuṭṭhinā. **Etaṃ gacchanta**nti gamanena puggalova niyamito, na iriyāpatho, tenāha ''natthi visaṅketa''nti.

''Dīghaṃ mārehī''ti vuttepi dīghasaṇṭhānānaṃ bahubhāvato ''itthannāmaṃ evarūpañca dīgha''nti aññesaṃ asādhāraṇalakkhaṇena aniddiṭṭhattā ''aniyametvā āṇāpetī''ti vuttaṃ, tenevāha ''yaṃ kiñci tādisaṃ māremī''ti. Ettha ca cittena bahūsu dīghasaṇṭhānesu ekaṃ niyametvā vuttepi vācāya aniyamitattā aññasmiṃ tādise mārite natthi visaṅketoti vadanti. Attānaṃ muñcitvā parapāṇimhi pāṇasaññitālakkhaṇassa aṅgassa abhāvato nevatthi pāṇātipātoti āha ''āṇāpako muccatī''ti. Attānaṃ uddissa ''asukaṭṭhāne nisinna''nti okāsaniyame tasmiṃ padese nisinnassa yassa kassaci jīvitindriyaṃ ārabbha vadhakacittaṃ uppajjatīti vuttaṃ ''neva vadhako muccati na āṇāpako''ti. Okāsañhi niyametvā niddisanto tasmiṃ okāse nisinnaṃ māretukāmo hoti, sayaṃ pana tadā tattha natthi, tasmā okāsena saha tattha nisinnasseva jīvitindriyaṃ ārammaṇaṃ hoti, na attanoti gahetabbaṃ. Sace pana sayaṃ tattheva nisīditvā attano nisinnaṭṭhānameva niyametvā ''mārehī''ti vuttepi añño tattha nisinno māriyati, tassāpi attanopi jīvitaṃ ārabbha vadhakacetanā pavattati, parasmiṃ tattha mārite āṇāpakassa kammabaddhoti gahetabbaṃ. Evarūpe ṭhāne cittappavattiniyamo buddhavisayo, na aññesaṃ visayoti āha ''tasmā ettha na anādariyaṃ kātabba''nti.

Evaṃ āṇāpentassa ācariyassa tāva dukkaṭanti sace āṇattiko yathādhippāyaṃ na gacchati, ācariyassa āṇattikkhaṇe dukkaṭaṃ. Sace pana so yathādhippāyaṃ gacchati, yaṃ parato thullaccayaṃ vuttaṃ, āṇattikkhaṇe tadeva hoti. Atha so avassaṃ ghāteti, yaṃ parato ''āpatti sabbesaṃ pārājikassā''ti (pārā. 174) vuttaṃ, tato imassa āṇattikkhaṇeyeva pārājikaṃ hoti, na dukkaṭathullaccayānīti gahetabbaṃ. **Tesampi dukkaṭa**nti buddharakkhitādīnampi ārocanapaccayā dukkaṭaṃ, idañca yathāṇattivasena saṅgharakkhitassa jīvitā voropane asati yujjati, voropane sati tesampi ārocanakkhaṇeyeva pārājikaṃ. **Paṭiggahitamatte**ti idaṃ avassaṃ paṭiggahaṇasabhāvadīpanatthaṃ vuttaṃ, na paṭiggahitakkhaṇeyeva thullaccayanti dassanatthaṃ. Sace hi so avassaṃ paṭiggahessati, kammaṃ pana na nipphādessati, tadā ācariyassa āṇattikkhaṇeyeva thullaccayaṃ hotīti daṭṭhabbaṃ.

Mūlaṭṭhasseva dukkaṭanti idaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ āgatanayadassanamattaṃ, na panetaṃ attanā adhippetaṃ, tenāha **evaṃ sante**tiādi, evaṃ mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena atthe satīti attho. **Paṭiggahaṇe āpattiyeva na siyā**ti vadhakassa ''sādhu suṭṭhū''ti maraṇapaṭiggahaṇe dukkaṭāpatti neva siyā, evaṃ anoḷārikavisayepi tāva dukkaṭaṃ, kimaṅgaṃ pana maraṇapaṭiggahaṇeti dassanatthaṃ sañcarittapaṭiggahaṇādi nidassitaṃ. ''Aho vata itthannāmo hato assā''ti evaṃ maraṇābhinandanadassanatthaṃ sañcarittapaṭiggahaṇādibhinandane dukkaṭe sati pageva ''ahaṃ taṃ māressāmī''ti maraṇapaṭiggahaṇeti adhippāyo. **Paṭiggaṇhantassevetaṃ dukkaṭa**nti avadhāraṇena saṅgharakkhitassa paṭiggahaṇapaccayā mūlaṭṭhassa nattheva āpattīti dasseti, visaṅketattā paṭhamaṃ āṇattadukkaṭamevassa hoti. Keci pana ''mūlaṭṭhassāpi dukkaṭamevā''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ ekena payogena dvinnaṃ dukkaṭānaṃ asambhavā. **Purimanaye**ti samanantarātīte avisakkiyadūtaniddese. **Eta**nti dukkaṭaṃ. **Okāsābhāvenā**ti mūlaṭṭhassa thullaccayassa vuccamānattā paṭiggaṇhantassa dukkaṭaṃ na vuttaṃ okāsābhāvena, na pana āpattiabhāvatoti adhippāyo.

175. Sayaṃ saṅghattherattā ''upaṭṭhānakāle''ti vuttaṃ. **Vācāya vācāya dukkaṭa**nti ''yo koci mama vacanaṃ sutvā imaṃ māretū''ti iminā adhippāyena avatvā kevalaṃ maraṇābhinandanavaseneva vuttattā **corāpi nāma taṃ na hanantī**tiādivācāyapi dukkaṭameva vuttaṃ. **Dvinnaṃ uddissā**ti dve uddissa, dvinnaṃ vā maraṇaṃ uddissa. Ubho uddissa maraṇaṃ saṃvaṇṇentassa payogasamuṭṭhāpikāya cetanāya ekattepi ''dve pāṇātipātā''ti vattabbatāsaṅkhātaṃ balavabhāvaṃ āpajjitvā paṭisandhipavattīsu mahāvipākattā ''akusalarāsī''ti vuttaṃ, bahū uddissa maraṇasaṃvaṇṇanepi eseva nayo. **Tattakā pāṇātipātā**ti yattakā saṃvaṇṇanaṃ sutvā marissanti, tattakānampi vattamānaṃ anāgatañca jīvitindriyaṃ sabbaṃ ālambitvāva cetanāya pavattanato tattakā pāṇātipātā honti, tattakāhi cetanāhi dātabbaṃ pavattivipākaṃ ekāva sā cetanā dātuṃ sakkotīti attho, paṭisandhivipākaṃ pana sayañca pubbāparacetanā ca ekekameva dātuṃ sakkotīti gahetabbaṃ.

176. **Yesaṃ hatthato**ti yesaṃ ñātakapavāritādīnaṃ hatthato, idañca bhikkhuno rūpiyamūlassa abhāvaṃ sandhāya vuttaṃ, attanova dhanañce, sayameva mūlaṃ gahetvā muñcati, mūlaṃ pana aggahetvāpi potthakassa potthakasāmino santakattāpādanamevettha pamāṇanti gahetabbaṃ. **Lekhādassanakotūhalakā**ti sundarakkharaṃ disvā vā ''kīdisaṃ nu kho potthaka''nti vā oloketukāmā.

Pāṇātipātassa payogattāti sarīrato pāṇaviyojanassa niṭṭhāpakapayogattā. Opātakhaṇanatthaṃ pana kudālādiatthāya ayobījasamuṭṭhāpanatthaṃ akappiyapathaviṃ vā kudālādaṇḍādīnaṃ atthāya bhūtagāmaṃ vikopentassa pācittiyameva. Pāṇātipātapayogattābhāvā adinnādānapubbapayoge viya dutiyapariyesanādīsupi ettha dukkaṭaṭṭhāne dukkaṭaṃ, musāvādādipācittiyaṭṭhāne pācittiyamevāti gahetabbaṃ. **Pamāṇe**ti attanā sallakkhite pamāṇe. **Tacchetvā**ti unnatappadesaṃ tacchetvā. **Paṃsupacchi**nti sabbantimaṃ paṃsupacchiṃ. **Ettakaṃ ala**nti niṭṭhāpetukāmatāya sabbantimapayogasādhikā cetanā sanniṭṭhāpakacetanā, **mahāaṭṭhakathāyaṃ** ''ekasmiṃ divase avūpasanteneva payogena khaṇitvā niṭṭhāpentaṃ sandhāya sabbantimā sanniṭṭhāpakacetanā vuttā, itarāsu pana **aṭṭhakathāsu** ''imasmiṃ patitvā marantū''ti adhippāyena ekasmiṃ divase kiñci khaṇitvā aparasmimpi divase tato kiñci kiñci khaṇitvā niṭṭhāpentaṃ sandhāya vuttanti evaṃ aṭṭhakathānaṃ aññamaññavirodho ñātabbo. **Attano**

dhammatāyāti ajānitvā, pakkhalitvā vā. **Arahantāpi saṅgahaṃ gacchantī**ti aññehi pātiyamānānaṃ amaritukāmānampi arahantānaṃ maraṇaṃ sambhavatīti vuttaṃ. **Purimanaye**ti ''maritukāmā idha marissantī''ti vuttanaye. **Visaṅketo**ti maritukāmānaṃ māretukāmānañca uddissa khatattā amaritukāmānaṃ maraṇe kammabaddho natthīti attho.

Tattha patitaṃ bahi nīharitvāti idaṃ tattha patanapaccayā maraṇassa pavattattā vuttaṃ. Āvāṭe patitvā thokaṃ cirāyitvā gacchantaṃ gahetvā mārite tattha patitarogena pīḷitassa gacchato pakkhalitvā pāsāṇādīsu patanenāpi maraṇepi opātakhaṇako na muccatīti veditabbaṃ. Amaritukāmā vāti adhippāyassa sambhavato opapātike uttarituṃ asakkuṇitvā matepi pārājikaṃ vuttaṃ. ''Nibbattitvā''ti vuttattā patanaṃ na dissatīti ce? Tatthassa nibbattiyeva patananti natthi virodho. Yasmā mātuyā patitvā parivattitaliṅgāya matāya so mātughātako hoti, na kevalaṃ manussapurisaghātako, tasmā patitasseva vasena āpattīti adhippāyena ''patanarūpaṃ pamāṇa''nti vuttaṃ, idaṃ pana akāraṇaṃ ''liṅge parivattepi ekasantānattassa avigatattā. Manussabhūtaṃ mātaraṃ vā pitaraṃ vā api parivattaliṅgaṃ jīvitā voropentassa kammaṃ ānantariya''nti hi **aṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. Yena pana sabhāvena sattā jāyanti, teneva maranti, sova tesaṃ rūpantaraggahaṇepi sabhāvoti ''maraṇarūpameva pamāṇaṃ, tasmā pācittiya''nti vutto. Pacchimo vādo pamāṇaṃ, evaṃ sante **pāḷiyaṃ** ''yakkho vā peto vā tiracchānagatamanussaviggaho vā tasmiṃ patati, āpatti dukkaṭassa. Patite dukkhā vedanā uppajjati, āpatti dukkaṭassa. Marati, āpatti thullaccayassā''ti kasmā vuttanti ce? Nāyaṃ doso. ''Yakkho vā peto vā''ti hi paṭhamaṃ sakarūpaṃ dassetvā rūpantaraṃ gahetvāpi ṭhiteyeva yakkhapete dassetuṃ ''tiracchānagatamanussaviggaho vā''ti vuttaṃ. Tasmā tiracchānagataviggaho manussaviggaho vā yakkho vā peto vāti evamettha yojanā kātabbā. Keci pana ''manussaviggahena ṭhitatiracchānagatānaṃ āveṇikaṃ katvā thullaccayaṃ vuttaṃ viya dissatī''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ tiracchāno vā manussaviggahoti vattabbato, aṭṭhakathāsu ca imassa visesassa avuttattā. **Yakkhapetarūpena matepi eseva nayo**ti iminā maraṇarūpasseva pamāṇattā thullaccayaṃ atidisati.

Mudhāti amūlena. **So niddoso**ti tena tattha katapayogassa abhāvato, yadi pana sopi tattha kiñci karoti, na muccati evāti dassento **evaṃ patitā**tiādimāha. Tattha **eva**nti evaṃ mayā kateti attho. **Na nassissantī**ti adassanaṃ na gamissanti, na palāyissantīti adhippāyo. **Suuddharā vā bhavissantī**ti idaṃ gambhīrassa opātassa pūraṇe payojanadassanaṃ. Uttāne kate opāte sīghaṃ amhehi gahetvā māretuṃ suuddharā bhavissantīti adhippāyo. **Vippaṭisāre uppanne**ti mūlaṭṭhaṃ sandhāya vuttaṃ. Yadi pana pacchimopi labhitvā tattha vuttappakāraṃ kiñci katvā puna vippaṭisāre uppanne evaṃ karoti, tassāpi eseva nayo. **Jātapathavī jātā**ti īdise puna aññena opāte khate tadā muccatīti dassanatthaṃ vuttaṃ, jātapathavīsadisaṃ katvā puna suṭṭhu koṭṭetvā daḷhataraṃ pūritepi muccatiyevāti gahetabbaṃ.

Thaddhataranti thirakaraṇatthaṃ aparāparāya pāsayaṭṭhiyā saddhiṃ bandhitvā vā tameva vā sithilabhūtapāsaṃ thaddhataraṃ bandhitvā ṭhapeti. **Khāṇuka**nti pāsayaṭṭhibandhanakhāṇukaṃ. **Tatthajātakayaṭṭhiṃ chinditvā muccatī**ti idaṃ araññe yathāṭhitameva daṇḍaṃ mūle acchinditvā pāsabandhanayoggaṃ katvā ṭhapitattā tattha aññopi koci pāsaṃ bandheyya, mūlaṭṭho na muccati, taṃ pana mūlepi chinditvā khaṇḍākhaṇḍaṃ katvā muccatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. **Rajjuke**ti vākehi ekavāraṃ vaṭṭitarajjuke. **Sayaṃ vaṭṭita**nti tanukavaṭṭitaṃ diguṇatiguṇatāpādanena attanā vaṭṭitaṃ. **Ubbaṭṭetvā**ti pākatikaṃ katvā. **Gopentopī**ti hīraṃ hīraṃ katvā gopentopi.

177. **Ālambanarukkho vā**ti tatthajātakaṃ sandhāya vuttaṃ. **Tadatthameva katvā**ti māraṇatthameva ayobījasamuṭṭhāpanādinā vāsiādiṃ satthaṃ kāretvā. **Pākatika**nti aññehi kataṃ pakatisatthameva labhitvā mūlaṭṭhena ṭhapitaṃ hotīti attho. **Muccatī**ti mūlaṭṭho muccati. **Visamaṇḍala**nti mañcapīṭhādīsu ālittaṃ visamaṇḍalaṃ.

Vatvā asiṃ upanikkhipatīti ettha mukhena avatvā manasāva cintetvā upanikkhipanepi eseva nayo. **Purimanayenā**ti yesaṃ hatthato mūlaṃ gahitantiādinā. **Visabhāgarogo** nāma kuṭṭhādivirūpabhāvato, gaṇḍapīḷakādi vā jīvitappavattiyā paccanīkattā.

178. **Manāpiyepi eseva nayo**ti etena manāpiyaṃ rūpaṃ upasaṃharatīti ettha yaṃ vā manāparūpaṃ, tassa samīpe ṭhapeti, attanā vā manāpiyena rūpena samannāgato tiṭṭhatītiādi yojetabbanti dasseti. **Alaṅkaritvā upasaṃharatī**ti ''alābhakena sussitvā maratū''ti iminā adhippāyena upasaṃharati, teneva ''sace uttasitvā marati, visaṅketo''ti vuttaṃ. **Alābhakena sussitvā maratī**ti ettha pārājikoti pāṭhaseso daṭṭhabbo. **Mahākacchu** nāma valliphalaviseso, yassa majjārapādasseva saṇṭhānaṃ dukkhasamphassāni sukhumalomāni ca honti. **Haṃsapuppha**nti haṃsādīnaṃ pakkhalomaṃ sandhāya vadanti. **Attano dhammatāya marati, anāpattī**ti pārājikaṃ sandhāya vuttaṃ dukkaṭā na muccanato.

179. Asañciccāti idaṃ maraṇasaṃvattanikaupakkamassa asallakkhaṇaṃ sandhāya vuttanti āha **iminā upakkamenā**tiādi. Ajānantassāti idaṃ pana maraṇasaṃvattanikavisādiupakkamakaraṇassa ajānanaṃ sandhāya vuttanti āha **iminā ayaṃ marissatī**tiādi. Na maraṇādhippāyassāti idaṃ dukkhuppādakaṃ upakkamanti jānantassāpi maraṇādhippāyassa abhāvaṃ sandhāya vuttanti āha **maraṇaṃ anicchantassā**tiādi. **Anuppabandhābhāvā**ti domanassavīthīnaṃ nirantarappavattiabhāvā.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

180. **Vohāravasenā**ti pubbabhāgavohāravasena, maraṇādhippāyassa sanniṭṭhāpakacetanākkhaṇe karuṇāya abhāvato kāruññena pāse baddhasūkaramocanaṃ (pārā. 153) viya na hotīti adhippāyo. ''Yathāyunā''ti vuttamevatthaṃ ''yathānusandhinā''ti pariyāyantarena vuttaṃ. Heṭṭhā kismiñci vijjamāne sāṭakaṃ valiṃ gaṇhātīti āha ''yasmiṃ vali na paññāyatī''ti. Paṭivekkhaṇañcetaṃ gihīnaṃ santake evāti daṭṭhabbaṃ. Pāḷiyaṃ **musale ussite**ti aññamaññaṃ upatthambhetvā dvīsu musalesu bhittiṃ apassāya ṭhapitesūti attho. **Udukkhalabhaṇḍika**nti udukkhalatthāya ānītaṃ dārubhaṇḍaṃ. **Paribandha**nti bhojanaparibandhaṃ, bhojanantarāyanti vuttaṃ hoti.

181. Aggakārikanti ettha kārika-saddassa bhāvavacanattā ''aggakiriya''nti atthaṃ vatvāpi yasmā kiriyaṃ dātuṃ na sakkā, tasmā dānasaṅkhātāya aggakiriyāya yuttapiṇḍapātameva idha upacārayuttiyā aggakiriyāti gahetabbanti āha **paṭhamaṃ laddhapiṇḍapāta**ntiādi.

182-3. **Daṇḍamuggaranikhādanavemādīnaṃ vasenā**ti ettha **daṇḍo** nāma dīghadaṇḍo. **Muggaro** nāma rasso. **Vemaṃ** nāma tantavāyānaṃ vatthavāyanaupakaraṇaṃ, yena vītaṃ tantaṃ ghaṭṭenti. **Vibhattibyattayenā**ti vibhattivipariṇāmena. **Visesādhigamo**ti samādhi vipassanā ca. **Visesādhigama**nti lokuttaradhammapaṭilābhaṃ. **Byākaritvā**ti ārocetvā, idañca visesassa adhigatabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. Adhigatavisesā hi diṭṭhānugatiāpajjanatthaṃ lajjībhikkhūnaṃ avassaṃ adhigamaṃ byākaronti, adhigatavisesena pana abyākaritvāpi āhāraṃ upacchindituṃ na vaṭṭati, adhigamantarāyavinodanatthameva āhārūpacchedassa anuññātattā tadadhigame so na kātabbova. Kiṃ panādhigamaṃ ārocetuṃ vaṭṭatīti āha **sabhāgāna**ntiādi. **Bhaṇḍakaṃ vā dhovantā**ti cīvaraṃ vā dhovantā. **Dhovanadaṇḍaka**nti cīvaradhovanadaṇḍaṃ.

185. **Maddāpetvā pāteti, visaṅketo**ti yathāṇattiyā akatattā vuttaṃ, yadi pana āṇāpako maddanampi maddāpanampi sandhāya vohāravasena ''madditvā pātehī''ti vadati, visaṅketo natthīti veditabbaṃ. ''Maraṇavaṇṇaṃ vā saṃvaṇṇeyyā''ti (pārā. 171) vuttattā āha ''pariyāyo nāma natthī''ti, pariyāyena āpattimokkho na hotīti adhippāyo. Avijāyanatthāya gabbhaggahaṇato puretarameva bhesajjaṃ dentassa kucchiyaṃ uppajjitvā gabbho vinassatīti iminā adhippāyena dinne tathāmarantānaṃ vasena kammabaddho, kucchiyaṃ na uppajjissatīti iminā adhippāyena dinne uppajjitvā maratu vā mā vā, nevatthi kammabaddho.

Sahadhammikānanti ekassa satthu sāsane sahasikkhamānadhammānaṃ, sahadhamme vā sikkhāpade sikkhanabhāvena niyuttānaṃ. **Samasīlasaddhāna**ntiādinā dussīlānaṃ bhinnaladdhikānañca akātumpi labbhatīti dasseti. **Ñātakapavāritaṭṭhānato**ti attano tesaṃ vā ñātakapavāritaṭṭhānato. Ariyehi akatā ayuttavasena akatapubbā viññatti **akataviññatti**.

Paṭiyādiyatīti sampādiyati. **Akātuṃ na vaṭṭatī**ti ettha dukkaṭaṃ vadanti, ayuttatāvaseneva panettha akaraṇapaṭikkhepo yutto, na āpattivasenāti gahetabbaṃ. **Yāva ñātakā passantī**ti yāva tassa ñātakā passanti.

Pitubhaginī **pitucchā**. Mātubhātā **mātulo. Nappahontī**ti kātuṃ na sakkonti. **Na yācantī**ti lajjāya na yācanti. ''Ābhogaṃ katvā''ti vuttattā aññathā dentassa āpattiyeva. Keci pana ''ābhogaṃ akatvāpi dātuṃ vaṭṭatī''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ bhesajjakaraṇassa **pāḷiyaṃ** ''anāpatti bhikkhu pārājikassa, āpatti dukkaṭassā''ti (pārā. 187) evaṃ antarāpattidassanavasena sāmaññato paṭikkhittattā, aṭṭhakathāyaṃ avuttappakārena karontassa sutteneva āpatti siddhāti daṭṭhabbā, teneva aṭṭhakathāyampi ''tesaññeva santaka''ntiādi vuttaṃ. **Aññesa**nti asālohitānaṃ, tenāha **etesaṃ puttaparamparāyā**tiādi. **Kulaparivaṭṭo**ti kulasmiṃ ñātiparamparā. **Bhesajjaṃ karontassā**ti yathāvuttavidhinā karontassa, ''tāvakālikaṃ dassāmī''ti ābhogaṃ akatvā dentassāpi pana antarāpatti dukkaṭaṃ vinā micchājīvaṃ vā kuladūsanaṃ vā na hotiyeva, tenāha – ''vejjakammaṃ vā kuladūsakāpatti vā na hotī''ti. Ñātakānañhi santakaṃ yācitvāpi gahetuṃ vaṭṭati, tasmā tattha kuladūsanādi na siyā. **Sabbapadesū**ti ''cūḷamātuyā''tiādīsu sabbapadesu.

Upajjhāyassa āharāmāti idaṃ upajjhāyena ''mama ñātakānaṃ bhesajjaṃ āharathā''ti āṇattehi kattabbavidhidassanatthaṃ vuttaṃ, iminā ca sāmaṇerādīnaṃ apaccāsāyapi parajanassa bhesajjakaraṇaṃ na vaṭṭatīti dasseti. **Vuttanayena pariyesitvā**ti iminā ''bhikkhācāravattena vā''ti iminā, ''ñātisāmaṇerehī''ti iminā ca vuttamatthaṃ atidisati. **Apaccāsīsantenā**ti āgantukacorādīnaṃ karontenāpi ''manussā nāma upakārakā hontī''ti attano tehi lābhaṃ apatthayantena. Paccāsāya karontassa pana

vejjakammakuladūsanādidoso hotīti adhippāyo. ‘‘Evaṃ upakāre kate sāsanaguṇaṃ ñatvā pasīdanti, saṅghassa vā upakārakā hontī’’ti karaṇe pana doso natthi. Keci pana ‘‘apaccāsīsantena āgantukādīnaṃ paṭikkhittapuggalādīnampi dātuṃ vaṭṭatī’’ti vadanti, taṃ na yuttaṃ kattabbākattabbaṭṭhānavibhāgassaniratthakattappasaṅgato ‘‘apaccāsīsantena sabbesaṃ dātuṃ kātuñca vaṭṭatī’’ti ettakamattasseva vattabbato. Apaccāsīsanañca micchājīvakuladūsanādidosanisedhanatthameva vuttaṃ bhesajjakaraṇasaṅkhatāya imissā antarāpattiyā muccanatthaṃ āgantukacorādīnaṃ anuññātānaṃ dāneneva tāya āpattiyā muccanatoti gahetabbaṃ. Teneva apaccāsīsantenāpi akātabbaṭṭhānaṃ dassetuṃ **saddhaṃ kulan**tiādi vuttaṃ. **Pucchantī**ti iminā diṭṭhadiṭṭharogīnaṃ pariyāyenāpi vatvā vicaraṇaṃ ayuttanti dasseti. Pucchitassāpi pana paccāsīsantassa pariyāyakathāpi na vaṭṭatīti vadanti.

Samullapesīti apaccāsīsanto evaṃ aññamaññaṃ kathaṃ samuṭṭhāpesi. **Ācariyabhāgo**ti vinayācāraṃ akopetvā bhesajjācikkhaṇena vejjācariyabhāgoti attho. Pupphapūjanatthāya sampaṭicchiyamānaṃ rūpiyaṃ attano santakattabhajanena nissaggiyamevāti āha ‘‘kappiyavasena gāhāpetvā’’ti, ‘‘amhākaṃ rūpiyaṃ na vaṭṭati, pupphapūjanatthaṃ pupphaṃ vaṭṭatī’’tiādinā paṭikkhipitvā kappiyena kammena gāhāpetvāti attho.

Yadi ‘‘parittaṃ karothā’’ti vutte karonti, bhesajjakaraṇaṃ viya gihikammaṃ viya hotīti ‘‘na kātabba’’nti vuttaṃ. ‘‘Parittaṃ bhaṇathā’’ti vutte pana dhammajjhesanattā anajjhiṭṭhenapi bhaṇitabbo dhammo, pageva ajjhiṭṭhenāpīti ‘‘kātabba’’nti vuttaṃ. **Cāletvā suttaṃ parimajjitvā**ti idaṃ ‘‘parittāṇaṃ ettha pavesemī’’ti cittena evaṃ kate parittāṇā tattha pavesitā nāma hotīti vuttaṃ. **Vihārato…pe… dukkaṭa**nti idaṃ aññātakagahaṭṭhe sandhāya vuttanti vadanti. **Pādesu udakaṃ ākiritvā**ti idaṃ tasmiṃ dese cārittavasena vuttaṃ. Vuttañhi ‘‘tattha pāḷiyā nisinnānaṃ bhikkhūnaṃ pādesu rogavūpasamanādiatthāya udakaṃ siñcitvā parittaṃ kātuṃ suttañca ṭhapetvā ‘parittaṃ bhaṇathā’ti vatvā gacchanti. Evañhi kariyamāne yadi pāde apanenti, manussā taṃ avamaṅgalanti maññanti, rogo vā na vūpasamissatī’’ti. Tenāha ‘‘na pādā apanetabbā’’ti. Matasarīradassane viya kevalaṃ susānadassanepi ‘‘idaṃ jātānaṃ sattānaṃ khayagamanaṭṭhāna’’nti maraṇasaññā uppajjatīti āha ‘‘sīvathikadassane…pe… ‘maraṇassatiṃ paṭilabhissāmā’ti kammaṭṭhānasīsena gantuṃ vaṭṭatī’’ti. Lesakappaṃ akatvā samuppannasuddhacittena ‘‘parivāratthāya āgacchantū’’ti vuttepi gantuṃ vaṭṭati.

Anāmaṭṭhapiṇḍapātoti aggahitaaggo, aparibhuttoti attho. **Kahāpaṇagghanako hotī**ti iminā dāyakehi bahubyañjanena sampādetvā sakkaccaṃ dinnabhāvaṃ dīpeti. **Thālake**ti saṅghike kaṃsādimaye thālake, pattopi ettha saṅgayhati. **Na vaṭṭatī**ti iminā dukkaṭanti dasseti. **Dāmarikacorassā**ti rajjaṃ patthentassa pākaṭacorassa. Adīyamānepi ‘‘na dentī’’ti kujjhantīti sambandho. Āmisassa dhammassa ca alābhena attano parassa ca antare sambhavantassa chiddassa ca vivarassa paṭisantharaṇaṃ pidahanaṃ **paṭisanthāro,** so pana dhammāmisavasena duvidho. Tattha āmisapaṭisanthāraṃ sandhāya ‘‘kassa kātabbo, kassa na kātabbo’’ti vuttaṃ. ‘‘Āgantukassa vā…pe… kattabbo yevā’’ti saṅkhepato vuttamatthaṃ pākaṭaṃ kātuṃ **āgantukaṃ tāvā**tiādimāha. **Khīṇaparibbayan**ti iminā agatibhāvaṃ kāruññabhājanatañca dasseti, tena ca tabbidhurānaṃ samiddhānaṃ dāyakādīnaṃ āgantukattepi dātuṃ na vaṭṭatīti siddhaṃ hoti. Taṇḍulādimhi dātabbe sati ‘‘avelāyaṃ…pe… na vattabbo’’ti vuttaṃ. ‘‘Apaccāsīsantenā’’ti vatvā paccāsīsanappakāraṃ dassetuṃ **manussā nāmā**tiādi vuttaṃ. Ananuññātānaṃ pana apaccāsīsantenāpi dātuṃ na vaṭṭati saddhādeyyavinipātattā, paccāsīsāya pana sati kuladūsanampi hoti.

Ubbāsetvāti samantato tiyojanaṃ vilumpante manusse palāpetvā. **Varapotthakacittattharaṇa**nti anekappakāraitthipurisādiuttamarūpavicittaṃ attharaṇaṃ.

187. Sattarasavaggiyesu pubbe ekassa aṅgulipatodakena māritattā sesesu soḷasajanesu udaraṃ āruhitvā nisinnamekaṃ ṭhapetvā ‘‘sesāpi pannarasa janā’’ti vuttaṃ. **Adūhalapāsāṇā viyā**ti adūhale āropitapāsāṇā viya. **Kammādhippāyā**ti tajjanīyādikammakaraṇādhippāyā.

Āvāhetvāti āvisāpetvā. **Rūpaṃ katvā hatthapādādīni chindantī**ti tasmiṃ piṭṭhādimaye rūpe amanussaṃ āvāhetvā tassa hatthapādādīni chindanti. **Sakkaṃ devarājānaṃ māreyyā**ti idaṃ sambhāvanavasena vuttaṃ. Na hi tādisā mahānubhāvā yakkhā satthaghātārahā honti devāsurayuddhepi tesaṃ satthappahārena maraṇābhāvā.

188. Pahāro na dātabboti sambandho. Amanussaṃ kodhacittena paharantassa dukkaṭameva. Cikicchādhippāyena paharantassa anācāroti gahetabbo. **Tālapaṇṇaṃ…pe… bandhitabba**nti amanussā tālapaṇṇabandhanena palāyantīti katvā vuttaṃ, idañca gihīnaṃ vejjakammavasena kātuṃ na vaṭṭati.

189. **Yo rukkhena otthatopi na maratī**tiādīsu yaṃ vattabbaṃ, taṃ bhūtagāmasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ sayameva vakkhati, taṃ tattheva gahetabbaṃ.

190. **Dabbūpakaraṇānī**ti kehici chinditvā ṭhapitāni sapariggahitāni sandhāya vuttaṃ. Tattha hi ṭhānācāvanābhāvena vināsādhippāyassa dukkaṭaṃ vuttaṃ. **Khiḍḍādhippāyenāpi dukkaṭa**nti sukkhatiṇādīsu aggikaraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, allesu pana kīḷādhippāyenapi karontassa pācittiyameva. Paṭipakkhabhūto, paṭimukhaṃ gacchanto vā aggi **paṭaggi,** tassa allatiṇādīsupi dānaṃ anuññātaṃ, taṃ dentena dūrato āgacchantaṃ dāvaggiṃ disvā vihārassa samantato ekakkhaṇe adatvā ekadesato paṭṭhāya vihārassa samantato saṇikaṃ jhāpetvā yathā mahantopi aggi vihāraṃ pāpuṇituṃ na sakkoti, evaṃ vihārassa samantā abbhokāsaṃ katvā paṭaggi dātabbo, so dāvaggino paṭipathaṃ gantvā ekato hutvā tena saha nibbāti. **Parittakaraṇa**nti samantā rukkhatiṇādicchedanaparikhākhaṇanādiārakkhakaraṇaṃ, tenāha **tiṇakuṭikānaṃ samantā bhūmitacchanan**tiādi.

191. **Khettameva otiṇṇattā pārājikan**ti dvīsu ekassāpi antogadhattā ‘‘dvīhī’’ti vuttakhette ekassāpi otiṇṇattā pārājikaṃ, ‘‘dvīhi eva mārehi na ekenā’’ti niyamite pana ekeneva mārite natthi pārājikanti vadanti, evaṃ dve eva purisātiādīsupi. Pubbe katasīsacchedapayogato añño payogo jīvitindriyupacchedako na upalabbhati, paṭhamena payogenassa jīvitindriyaṃ upacchijjatīti ‘‘sīsacchedakassā’’ti vuttaṃ, yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** ‘‘jīvitindriyassa avijjamānattā’’ti kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ akāraṇaṃ jīvitindriyasannissitacittasantatiṃ vinā ukkhipanasannirujjhanādivasappavattassa gamanassa asambhavato. Na hi vāyuvegena paṇṇapaṭādayo viya kāyo gacchati, na ca ukkhipane pavattāva cittajaviññattiādayova nikkhipanādinopi hetubhūtāti sakkā vattuṃ vicchinditvā pavattanato. Pubbe anāhitavegāpi hi kāci sarīsapajāti dvidhā chinnā chedanamattā dvīhi vibhāgehi katipayakkhaṇaṃ dvīsu disāsu gacchati, tattha ca yasmiṃ bhāge hadayavatthu tiṭṭhati, tatraṭṭhaṃ pañcadvārāvajjanacittaṃ dvīsupi bhāgesu kāyappasāde ghaṭṭitaṃ phoṭṭhabbaṃ ālambitvā uppajjati, tato tadārammaṇameva yathārahamekasmiṃ bhāge ekadā aññasmiṃ aññadāti evaṃ pariyāyena kāyaviññāṇaṃ uppajjati, tato hadayavatthusmiṃyeva sampaṭicchanādivīthicittāni bhavaṅgantaritāni manodvāravīthiviññāṇāni ca viññattijanakāni uppajjanti, ye hi ubhayabhāgā gacchanti vā calanti vā phandanti vā. Cittassa pana lahuparivattiyā ekakkhaṇe ubhayabhāgāpi calantā viya upaṭṭhahanti, seyyathāpi nāma kukkuḷādinarakesu nimuggasakalasarīrassa sattassa ekasmiṃ khaṇe sakalasarīrepi kāyaviññāṇadukkhaṃ uppajjamānaṃ viya upaṭṭhāti, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ, tato pana yasmiṃ bhāge jīvitindriyaṃ sasesakammajarūpaṃ nirujjhati, tattha kāyaviññāṇaṃ nappavattati, hadayavatthusahitabhāgeyeva yāva jīvitindriyanirodhā pavattati.

Nanu narakādīsu ekābaddhe sarīre sabbattha pariyāyena kāyaviññāṇasamuppatti yuttā hotu, dvidhā hutvā vicchinne pana bhāgadvaye kathanti? Nāyaṃ doso. Sarīre hi ekābaddhatā nāma paramatthadhammabyatirittā kāci natthi paravādīnaṃ avayavīādi viya, kammādiekakāraṇapuñjāyattatāya bahūnaṃ sahuppattiyeva ekābaddhatā. Tattha ca satthappahārādiviruddhapaccayopanipātena vibhinnānampi kammādiekakāraṇānaṃ puñjāyattatā na vigacchati, yāva sā na vigacchati, tāva avicchinnāva tattha viññāṇappavatti. Vibhinnānaṃ pana kammajarūpānaṃ aññesañca sesatisantatirūpānañca upatthambhanabhāvena ciraṃ pavattituṃ na sakkonti, yāva ca dharanti, tāva viññāṇapaccayā honti, viññāṇena ca tesaṃ calanagamanādidesantaruppatti. Tasmā kabandhassapi dhāvakkhaṇe saviññāṇajīvitindriyaṃ attheva, tañca sīsacchedakappayogeneva sīghaṃ patati, tato aññappayogassa sarīre visesuppādanato puretarameva paṭhameneva kiccanipphattito sīsacchedakasseva kammabaddhoti gahetabbo. **Evarūpānī**ti kabandhavatthusadisāni. **Imassa vatthussā**ti āghātanavatthussa. **Atthadīpane**ti ekena purisena payogena vā māritatāsaṅkhātassa atthassa dīpane.

192. Pānaparibhogena vaṭṭatīti sambandho. Evaṃ pana vuttattā ‘‘loṇasovīrakaṃ yāmakālika’’nti keci vadanti, keci pana ‘‘gilānānaṃ pākatikameva, agilānānaṃ pana udakasambhinna’’nti vuttattā ‘‘guḷaṃ viya sattāhakālika’’nti.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Tatiyapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

4. Catutthapārājikaṃ

Vaggumudātīriyabhikkhuvatthuvaṇṇanā

193. **Adhiṭṭhemā**ti saṃvidahāma. **Iriyāpathaṃ saṇṭhapetvā**ti padhānānurūpaṃ katvā. **Anāgatasambandhe pana asatī**ti bhāsito bhavissatīti pāṭhasesaṃ katvā anāgatasambandhe asati. Bhāsitoti atītavacanaṃ kathaṃ anāgatavacanena sambandhamupagacchatīti āha **lakkhaṇaṃ panā**tiādi. Īdise hi ṭhāne dhātusambandhe paccayāti iminā lakkhaṇena dhātvatthasambandhe sati ayathākālavihitāpi paccayā sādhavo bhavantīti saddasatthavidū vadanti.

194. **Vaṇṇavā**ti iminā abhinavuppannavaṇṇatā vuttā. **Pasannamukhavaṇṇā**ti iminā mukhavaṇṇassa atipaṇītatā vuttā. **Vippasannacchavivaṇṇā**ti iminā pakatisarīravaṇṇasseva yathāvuttanayena vippasannatā vuttā. Yasmā indriyānaṃ upādārūpattā nissayavaseneva pīṇananti āha ‘‘abhiniviṭṭhokāsassa paripuṇṇattā’’ti.

Pañcappasādānaṃ viya hadayarūpassāpi paripuṇṇatā vuttāyevāti āha ''manacchaṭṭhānaṃ indriyāna''nti. Uddesaṃ paripucchaṃ anuyuñjantā imaṃ sarīrasobhaṃ neva pāpuṇiṃsūti sambandho. **Yathā ta**nti ettha **ta**nti nipātamattaṃ. **Catucakka**nti ettha pavattanaṭṭhena iriyāpathova cakkanti vutto.

195. **Upalabbhantī**ti dissanti, ñāyantīti attho. **Pacanto**ti pīḷento, gehādīni vā sayaṃ ḍahanto, aññehi vā pācento. **Uddhate**ti uddhaccapakatike. **Unnaḷe**ti uggatanaḷasadisena uggatatucchamānena sahite. **Capale**ti pattacīvaramaṇḍanādinā cāpallena yutte. **Mukhare**ti kharavacane. **Pākatindriye**ti asaṃvutattā gihikāle viya pakatiyaṃ ṭhitindriye. **Iriyāpathasaṇṭhapanādīnī**ti **ādi**-saddena paccayapaṭisevanasāmantajappānaṃ gahaṇaṃ veditabbaṃ. Paramasallekhavuttīhi mahāariyavaṃsehi bhikkhūhi nivutthasenāsanāni **lokasammatasenāsanāni** nāma. **Paripācetu**nti vimhāpanavasena pariṇāmetuṃ. **Bhikkhācāre asampajjamāne**ti idaṃ **janapadacārikaṃ carantī**ti iminā sambandhitabbaṃ, na pana **pāḷiṃ vācento**tiādīhi, tāni pana padāni attano nirantaravāsaṭṭhānepi janapadesupi kattabbakiccadassanavasena vuttāni, tāni ca te vattasīsena karonti, na lābhanimittaṃ, tenāha **tantī**tiādi. **Kicchenā**ti imasseva vevacanaṃ **kasirenā**ti. Tadubhayampi pāramīpūraṇavāyāmaṃ sandhāya vuttaṃ. **Sādhāraṇaparikkhārabhāvenā**ti saṅghikaparikkhārabhāvena. **Tathābhāvato thenetvā**ti avissajjiyaavebhaṅgiyabhāvato thenetvā, na ṭhānācāvanavasenāti adhippāyo, tenāha ''kuladūsakadukkaṭaṃ āpajjatī''ti. **Asanta**nti imassa **abhūta**nti idaṃ kāraṇavacanaṃ, anuppannattā avijjamānanti attho. **Kitavassevā**ti kitavassa sakuṇagahaṇamiva. **Kerāṭikassā**ti saṭhassa. Samaṇoti gottamattaṃ anubhonti dhārentīti **gotrabhuno,** nāmamattasamaṇāti attho. **Dujjānaparicchedanti** anantadukkhattā ''ettakaṃ dukkha''nti saṅkhyāvasena paricchinditvā ñātuṃ sabbaññutaññāṇenāpi dukkaraṃ, na pana sarūpavasena ñātuṃ buddhañāṇassa avisayabhāvā.

Adhimānavatthuvaṇṇanā

196. **Arahatte**ti aggaphale. **Ñāṇacakkhunā**ti paccavekkhaṇañāṇasaṅkhātena cakkhunā, atha vā phalacittasampayutteneva ñāṇacakkhunā. Attanā sampayuttenāpi hi ñāṇena asammohato sayaṃ diṭṭhaṃ nāma hoti, tathā tasmiṃ adiṭṭheti attho. Sabbesaṃ kilesānaṃ pahāyakavasena ājānāti, samantato sabbena vā pakārena jānātīti ''aññā''ti aggamaggo vuccati, tadupacārena pana tapphalampīti āha ''aññaṃ byākariṃsūti arahattaṃ byākariṃsū''ti. **Antarā ṭhapetī**ti sekhabhūmiyaṃ adhimāno ṭhapeti. **Kilesasamudācāraṃ apassanto**ti purimamaggattayavajjhānaṃyeva kilesānaṃ vasena vuttaṃ, na bhavarāgādīnaṃ.

Savibhaṅgasikkhāpadavaṇṇanā

197. Pakatimanussehi uttaritarānaṃ buddhādiuttamapurisānaṃ adhigamadhammo uttarimanussadhammoti āha **uttarimanussāna**ntiādi. **Pāḷiyaṃ** (pārā. 198) ''atthi ca me ete dhammā mayī''ti ettha **me**ti idaṃ padapūraṇamattaṃ. Adhigantabbato adhigamasaṅkhātassa jhānādino pucchā **adhigamapucchā,** sā ca jhānādīsu sāmaññato pavattāti idāni tattha paṭhamajjhānaṃ vā dutiyādīsu aññataraṃ vā tatthāpi kasiṇādiārammaṇesu kataramārammaṇaṃ jhānaṃ vā lokuttaresu ca sotāpattimaggaṃ vā sakadāgāmimaggādīsu aññataraṃ vā tatthāpi suññatavimokkhaṃ vā appaṇihitavimokkhādīsu aññataraṃ vāti evaṃ paccekaṃ bhedaniddhāraṇavasena pucchanākāraṃ dassetuṃ **pāḷiyaṃ** (pārā. 198) ''puna katamesaṃ tvaṃ dhammānaṃ lābhī''ti ayaṃ pucchā dassitāti daṭṭhabbā, tenāha **paṭhamamaggādīsū**tiādi. Yāya anukkamapaṭipattiyā lokuttaro adhigamo āgacchati, sā pubbabhāgapaṭipatti **āgamanapaṭipadā. Na sujjhatī**ti pucchiyamāno paṭipattikkamaṃ ullaṅghitvā katheti. **Apanetabbo**ti tayā vuttakkamenāyaṃ na sakkā adhigantunti adhigatamānato apanetabbo. Sannihitesu kappiyesupi catūsu paccayesu alaggattā ''ākāse pāṇisamena cetasā''ti vuttaṃ. Vuttasadisaṃ byākaraṇaṃ hotīti yojanā. **Khīṇāsavapaṭipattisadisā paṭipadā hoti** suvikkhambhitakilesattā. Idañca arahattaṃ paṭijānantassa vasena vuttaṃ, tenāha **khīṇāsavassa nāmā**tiādi. Evaṃ suvikkhambhitakilesassa vattanasekkhadhammapaṭijānanaṃ iminā bhayuppādanena, ambilādidassane kheḷuppādādinā ca na sakkā vīmaṃsituṃ, tasmā tassa vacaneneva taṃ saddhātabbaṃ. **Ayaṃ bhikkhu sampannabyākaraṇo**ti idaṃ na kevalaṃ abhāyanakameva sandhāya vuttaṃ ekaccassa sūrajātikassa puthujjanassāpi abhāyanato, rajjanīyārammaṇānaṃ badarasāḷavādiambilamaddanādīnaṃ upanayanepi kheḷuppādāditaṇhāpavattarahitaṃ sabbathā susodhitameva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ.

Asantaguṇasambhāvanalakkhaṇā pāpicchāti āha **yā sā idhekacco**tiādi. **Ādi**-saddena assaddhotiādipāṭhaṃ saṅgaṇhāti. **Sāmaññaṃ dupparāmaṭṭha**nti samaṇadhammasaṅkhātaṃ sāmaññaṃ khaṇḍasīlāditāya dupparāmaṭṭhaṃ duṭṭhu gahitaṃ nirayāya nirayadukkhāya taṃ puggalaṃ tattha niraye upakaḍḍhati nibbattāpetīti attho. **Sithilo**ti olīyitvā karaṇena sithilagāhena kato, sathena vā sāṭheyyena ādiṇṇo sithilo. **Paribbajo**ti samaṇabhāvo. **Bhiyyo**ti pubbe vijjamānānaṃ rāgarajādīnaṃ upari aparampi rajaṃ ākiratīti attho. **Bhikkhubhāvo**ti adhammikapaṭiññāmattasiddho bhikkhubhāvo. **Ajānamevā**ti ettha eva-saddo avadhāraṇe ajānanto evāti, ''ajānameva''ntipi pāṭho, tattha pana evaṃ jānāmi evaṃ passāmīti yojetabbaṃ.

Padabhājanīyavaṇṇanā

199. **Eva**nti ca paṭhamajjhānādiparāmasanaṃ paṭhamajjhānaṃ jānāmi dutiyādijhānanti. **Asubhajjhānādīnī**ti **ādi**-saddena kāyagatāsatijjhānaṃ kasiṇajjhānaṃ kasiṇamūlakāni āruppajjhānāni ca saṅgaṇhāti. **Vimokkho**ti catubbidho maggo, tassa saguṇato suññatādināmaṃ dassento āha **so panāya**ntiādi. Maggo hi nāma pañcahi kāraṇehi nāmaṃ labhati sarasena vā paccanīkena vā saguṇena vā ārammaṇena vā āgamanena vā. Sace hi saṅkhārupekkhā aniccato saṅkhāre sammasitvā vuṭṭhāti, maggo animittavimokkhena vimuccati. Sace dukkhato sammasitvā vuṭṭhāti, appaṇihitavimokkhena vimuccati. Sace anattato sammasitvā vuṭṭhāti, suññatavimokkhena vimuccati, idaṃ **sarasato** nāmaṃ nāma. Yasmā panesa saṅkhāresu aniccānupassanāya niccanimittaṃ pajahanto āgato, tasmā animitto. Dukkhānupassanāya sukhasaññaṃ paṇidhiṃ patthanaṃ pahāya āgatattā appaṇihito. Anattānupassanāya attasaññaṃ pahāya attasuññatādassanavasena suññatā hoti, idaṃ **paccanīkato** nāmaṃ nāma. Rāgādīhi panesa suññatattā suññato, rūpanimittādīnaṃ, rāganimittādīnaṃ eva vā abhāvena animitto, rāgapaṇidhiādīnaṃ abhāvato appaṇihitoti vuccati, idaṃ assa **saguṇato** nāmaṃ. Rāgādisuññaṃ animittaṃ appaṇihitañca nibbānaṃ ārammaṇaṃ karotīti suññato animitto appaṇihitoti vuccati, idamassa **ārammaṇato** nāmaṃ. Āgamanaṃ pana duvidhaṃ vipassanāgamanaṃ maggāgamanañca. Tattha magge vipassanāgamanameva, phale pana maggānantare maggāgamanaṃ, phalasamāpattiyaṃ vipassanāgamanampi. Anattānupassanāvasena maggo suññato aniccadukkhānupassanāhi animitto appaṇihitoti evaṃ vipassanā attano nāmaṃ maggassa deti, maggo phalassāti idaṃ **āgamanato** nāmaṃ.

Suññattāti vivittattā. Rāgādayova patiṭṭhānaṭṭhena paṇidhīti āha ''rāgadosamohapaṇidhīna''nti. **Imissā vijjāyāti dibbacakkhuvijjāyā**tiādinā ekekavijjaṃ sandhāya vadanti. Evaṃ ekissāpi nāmaṃ aggahetvāpi tā eva sandhāya ''vijjānaṃ lābhimhī''ti bhaṇantopi pārājiko hotīti saṅkhepaṭṭhakathāyaṃ adhippāyo. Vatthuvijjādīni pana sandhāya vadanto na hoti. **Ekekakoṭṭhāsavasenā**ti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttanayena lokuttaravisesaṃ akatvā kevalaṃ ''satipaṭṭhānānaṃ lābhī''ti ekekakoṭṭhāsavasenāti adhippāyo. **Tatthā**ti tesu koṭṭhāsesu. Kilesānaṃ pahānaṃ nāma abhāvamattampi lokuttarakiccattā lokuttaranti samatthetuṃ **taṃ panā**tiādi vuttaṃ. **Rāgā cittaṃ vinīvaraṇatā**ti rāgato cittassa vinīvaraṇatā, tato rāgato vimuttattā eva vītarāganīvaraṇatāti attho, yā ca pañca vijjāti yojetabbaṃ. **Na āgatā**ti idha padabhājane ''ñāṇanti tisso vijjā''ti (pārā. 199) vuttattā sesā pañca vijjā na āgatāti attho. **Nibbattitalokuttarattā**ti lokiyadhammasādhāraṇasaṅkhatassāpi abhāvā lokiyehi sabbathā asammissalokuttarattā. **Añña**nti saṅkhepaṭṭhakathādiṃ vadanti, tampi tattheva paṭikkhittanti sambandho.

200. **Puna ānetvā paṭhamajjhānādīhi na yojita**nti ettha ''paṭhamajjhānenāti pāṭho''ti keci vadanti, taṃ yuttameva ādi-saddena gahetabbassa jhānassa abhāvā. Paṭhamajjhānamūlakañhi ekameva khaṇḍacakkaṃ. Kattusādhanopi bhaṇita-saddo hotīti āha **atha vā**tiādi. Yena cittena musā bhaṇati, teneva cittena na sakkā ''musā bhaṇāmī''ti jānituṃ, antarantarā pana aññāhi manodvāravīthīhi ''musā bhaṇāmī''ti jānātīti vuttaṃ ''bhaṇantassa hoti musā bhaṇāmī''ti. **Ayamettha attho dassito**ti tīhi aṅgehi samannāgato musāvādoti ayamattho dassito. **Davā**ti sahasā. **Ravā**ti aññaṃ vattukāmassa khalitvā aññabhaṇanaṃ. Taṃ jānātīti taṃñāṇaṃ, tassa bhāvo **taṃñāṇatā,** ñāṇassa visayavisayībhāvena attasaṃvedananti attho. **Ñāṇasamodhāna**nti bahūnaṃ ñāṇānaṃ ekasmiṃ khaṇe samodhānaṃ, sahuppattīti attho. **Yena cittena ''musā bhaṇissa''nti jānātī**ti idaṃ pubbabhāgacetanañca sanniṭṭhānacetanañca ekato katvā vuttaṃ. Yena cittena pubbabhāgacetanābhūtena sanniṭṭhānacetanābhūtena ca visaṃvāditabbasattasaṅkhāre jānāti, yena cittena musā bhaṇissanti attho. **Teneva…pe… pariccajitabbā**ti teneva cittena ''evaṃ ahaṃ musā bhaṇāmī''ti vā ''bhaṇita''nti vā tadeva musāvādacittamārammaṇaṃ katvā bhikkhu jānātīti evaṃ pubbāparasanniṭṭhānacetanākkhaṇesu tīsu ekeneva cittena ñāṇavisayañca ñāṇañcāti ubhayampi ekakkhaṇe puggalo jānātīti ayaṃ taṃñāṇatā pariccajitabbā visayasseva tadā pakāsanatoti adhippāyo, tenāha **na hī**tiādi. Yadi ñāṇassa attano sarūpaṃ na ñāyati, kathaṃ pacchimaṃ cittaṃ jānātīti āha **purimaṃ purima**ntiādi. Tattha **bhaṇissāmī**tiādinā tīsu kālesu uppannaṃ purimapurimacittaṃ attānaṃ visayaṃ katvā uppajjamānassa pacchimassa pacchimassa cittassa tathā uppattiyā paccayo hotīti attho. **Tenā**ti yena kāraṇena tīsu khaṇesu cittāni tadaññeheva cittehi jānitabbāni, tāni ca purimapurimacitteneva avassaṃ uppajjanti, tena kāraṇenāti attho. **Tasmiṃ satī**ti bhaṇissāmīti pubbabhāge sati. **Sesadvaya**nti bhaṇāmi, bhaṇitanti idaṃ dvayaṃ na hessatīti etaṃ natthīti yojanā hotiyevāti attho. **Ekaṃ viya pakāsatī**ti bhinnakkhaṇānampi nirantaruppattiyā ''tadeveda''nti gahetabbataṃ sandhāya vadati.

Balavadhammavinidhānavasenāti balavagāhassa vinidhānavasena. **Dubbaladubbalāna**nti dubbaladubbalānaṃ gāhānaṃ. **Sakabhāvapariccajanavasenā**ti attano santakabhāvassa pariccajanavasena.

207. **Uttāsitattā**ti bhayaṃ janetvā viya palāpitattā. Evaṃ palāpito na puna taṃ ṭhānaṃ āgacchatīti āha ''puna anallīyanabhāvadassanavasenā''ti. Kheṭa-saddaṃ saddatthavidū uttāsatthe paṭhantīti āha **svāyamattho**tiādi. Aṇu eva aṇusahagataṃ, aṇuttena vā yuttanti attho.

Vattukāmavārakathāvaṇṇanā

215. **Kevalañhiya**nti kevalañhi ayaṃ vāroti ajjhāharitabbaṃ. **Taṅkhaṇaññeva jānātī**ti pakatiyā vacanānantaraṃ vijānanaṃ sandhāya vuttaṃ. Evaṃ pana vacībhedaṃ akatvā ‘‘yo imamhā āvāsā paṭhamaṃ pakkamissati, naṃ mayaṃ ‘arahā’ti jānissāmā’’ti evaṃ katasaṅketā vihārā paṭhamaṃ pakkamanena tasmiṃ khaṇe avītivattepi nikkhantamattepi pārājikaṃ aññataro bhikkhu ‘‘maṃ ‘arahā’ti jānantū’’ti tamhā āvāsā paṭhamaṃ pakkāmīti āgatavatthumhi (pārā. 227) viya. **Viññattipathe**ti kāyavacīviññattīnaṃ gahaṇayogge padese, tena viññattipathaṃ atikkamitvā ṭhito koci dibbena cakkhunā kāyavikāraṃ disvā dibbāya sotadhātuyā vacībhedañca sutvā jānāti, na pārājikanti dīpeti. **Pāḷiyaṃ** ‘‘paṭivijānantassa āpatti pārājikassā’’ti (pārā. 215) imasmiṃ paṭivijānanavāre yasmiṃ akkhare vā uccārite kāyappayoge vā kateyeva ayaṃ paṭhamajjhānaṃ samāpannotiādiatthaṃ paro vijānāti, tato purimesu akkharuccāraṇādippayogesu thullaccayaṃ āpajjitvā pacchimeva paṭivijānanapayogakkhaṇe pārājikaṃ āpajjatīti veditabbaṃ thullaccayassevettha sāmantattā, teneva **buddhadattācariyena** –

‘‘Dukkaṭaṃ paṭhamasseva, sāmantamiti vaṇṇitaṃ;
Sesānaṃ pana tiṇṇampi, thullaccayamudīrita’’nti –

Vuttaṃ, ayañcattho ‘‘na paṭivijānantassa āpatti thullaccayassā’’ti iminā suttena saṅgahitoti daṭṭhabbo. **Uggahaparipucchādivasenā**tiādinā jhānasamādhiādisaddānamatthesu pubbe akataparicayattā sutvā ‘‘atthaṃ īdisa’’nti ajānitvā kevalaṃ ‘‘visiṭṭho koci samaṇaguṇo anena laddho’’ti parena ñātepi pārājikamevāti dasseti.

Anāpattibhedakathāvaṇṇanā

220. **Anullapanādhippāyassā**ti ‘‘evaṃ vutte uttarimanussadhammo mayā pakāsito hotī’’ti amanasikatvā ‘‘nāhaṃ, āvuso, maccuno bhāyāmī’’tiādikaṃ kathentassa. Evaṃ kathento ca vohārato aññaṃ byākaronto nāma hotīti vuttaṃ ‘‘aññaṃ byākarontassā’’ti. **Bhāyanto**ti ‘‘ñatvā garahanti nu kho’’ti bhāyanto.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Vinītavatthuvaṇṇanā

223. **Sekkhabhūmiya**nti iminā jhānabhūmimpi saṅgaṇhāti. **Tiṇṇaṃ vivekāna**nti kāyacittaupadhivivekānaṃ. Piṇḍāya caraṇassa bhojanapariyosānatāya vuttaṃ ‘‘yāva bhojanapaayosāna’’nti. Antaraghare bhutvā āgacchantassāpi vuttanayeneva sambhāvanicchāya cīvarasaṇṭhāpanādīni karontassa dukkaṭameva, **pāḷiyaṃ** pana dukkarādivatthūsu ‘‘anāpatti anullapanādhippāyassā’’ti idaṃ thullaccayenāpi anāpattidassanatthaṃ vuttaṃ. Ullapanādhippāyassāpi hi ‘‘nāvuso, dukkaraṃ aññaṃ byākātu’’nti vutte thullaccayameva attupanāyikattābhāvatoti daṭṭhabbaṃ.

227. **Na dānāhaṃ tattha gamissāmī**ti puna tattha vasitaṭṭhāne na gamissāmi, evaṃ sati paṭhamaṃ gato ayaṃ puna ca nāgato, tasmā arahāti maññissantīti adhippāyo. **Taṃ ṭhāna**nti āvāsaṃ vātiādinā pubbe paricchinnaṭṭhānaṃ. Padasā gamanaṃ sandhāya katikāya katattā **yānenā**tiādi vuttaṃ. Vijjāmayiddhiṃ sandhāya ‘‘iddhiyā’’ti vuttaṃ ullapanādhippāyassa abhiññiddhiyā asambhavato. **Aññamaññaṃ rakkhantī**ti ullapanādhippāye satipi ekassāpi paṭhamagamanābhāvā rakkhanti. Sace pana katikaṃ katvā nisinnesu ekaṃ dve ṭhapetvā avasesā ullapanādhippāyena ekato gacchanti, gatānaṃ sabbesaṃ pārājikameva. Tesu yassa ullapanādhippāyo natthi, tassa anāpatti. **Eta**nti heṭṭhā vuttaṃ sabbaṃ katikavattaṃ. **Nānāverajjakā**ti nānājanapadavāsino. **Saṅghalābho**ti yathāvuḍḍhaṃ pāpuṇanakakoṭṭhāso. Ayañca paṭikkhepo avisesetvā karaṇaṃ sandhāya kato, visesetvā pana ‘‘ettako asukassā’’ti paricchinditvā apaloketvā dātuṃ vaṭṭati.

228. **Dhammadhātū**ti sabbaññutaññāṇaṃ, dhammānaṃ sabhāvo vā. **Upapattī**ti attabhāvaṃ sandhāya vadati. **Dussaddhāpayā hontī**ti puthujjane sandhāya vuttaṃ, na lakkhaṇattherādike ariyapuggale. **Vituḍentī**ti vinivijjhitvā ḍenti gacchanti, phāsuḷantarikāyo chiddāvachiddaṃ katvā tāhi gacchantīti nissakkavasena attho. Vitudentīti pāṭhe phāsuḷantarikāhīti ādhāratthe nissakkavacanaṃ. **Lohatuṇḍehī**ti kāḷalohamayehi tuṇḍehi. **Acchariyaṃ vatā**ti garahitabbatāya accharaṃ paharituṃ yuttarūpaṃ. **Cakkhubhūtā**ti lokassa cakkhu viya bhūtā sañjātā, cakkhusadisātipi attho. **Tasseva kammassā**ti yena goghātakakammeneva niraye nibbatto, tassevāti atthe gayhamāne ekāya cetanāya bahupaṭisandhiyo hontīti āpajjati, na cetaṃ yuttaṃ ekassa ambādibījassa anekaṅkuruppatti viyāti taṃ pariharanto āha **tassa nānācetanāhi āyūhitassā**tiādi, tena goghātakakammakkhaṇe pubbacetanā aparacetanā sanniṭṭhāpakacetanāti ekasmimpi pāṇātipāte bahū cetanā honti, nānāpāṇātipātesu vattabbameva natthi. Tattha ekāya cetanāya narake pacitvā tadaññacetanāsu ekāya aparāpariyacetanāya imasmiṃ petattabhāve nibbattoti dasseti, tenāha ‘‘avasesakammaṃ vā kammanimittaṃ vā’’ti. Ettha ca kammasarikkhavipākuppattiṃ sandhāya kammakammanimittānameva gahaṇaṃ kataṃ, na gatinimittassa, tenāha ‘‘aṭṭhirāsiyeva nimittaṃ ahosī’’ti. **Pāḷiyaṃ** vitacchentīti tuṇḍehi tacchento viya luñcanti. **Virājentī**ti vilikhanti.

229. **Vallūravikkayenā**ti sukkhāpitamaṃsavikkayena. **Nippakkhacamme**ti vigatapakkhalomacamme. **Ekaṃ miga**nti dīpakamigaṃ. **Kāraṇāhī**ti ghātanāhi. **Ñatvā**ti kammaṭṭhānaṃ ñatvā.

230. Maṅganavasena ulatīti **maṅguli,** virūpabībhacchabhāvena pavattatīti attho. **Cittakeḷi**nti cittaruciyaṃ anācārakīḷaṃ.

231. **Nissevālapaṇakakaddamo**ti tilabījakādisevālena nīlamaṇḍūkapiṭṭhivaṇṇena udakapiṭṭhe udakaṃ nīlavaṇṇaṃ kurumānena paṇakena kaddamena ca virahito. Uṇhabhāvena tapanato tapaṃ udakaṃ assāti tapodakāti vattabbe ka-kāralopaṃ katvā ‘‘tapodā’’ti vuccati. **Petaloko**ti pakaṭṭhena akusalakammena sugatito duggatiṃ itānaṃ gatānaṃ loko samūho, nivāsaṭṭhānaṃ vā. **Katahatthā**ti dhanusippe suṭṭhu sikkhitahatthā, avirajjhanalakkhavedhāti attho. Sippadassanavasena rājakulādīsu rājasamūhaṃ upecca kataṃ asanaṃ sarakkhepo etesanti **katupāsanā,** sabbattha dassitasippāti attho. **Pabhaggo**ti pabhañjito, parājitoti attho.

232. **Āneñjasamādhi**nti arūpasamāpattiyaṃ niruddhe satipi saddakaṇṭakena uṭṭhānāraho rūpāvacarasamādhiyeva idha vattabboti āha **anejaṃ acala**ntiādi. **Samādhiparipanthake**ti vitakkādike sandhāya vadati, idaṃ pana paṭhamabodhiyaṃ uppannampi vatthuṃ anācāramattavasena bhikkhūhi coditepi bhagavatā ‘‘anāpatti, bhikkhave, moggallānassā’’ti (pārā. 228) evaṃ āyatiṃ attanā paññapiyamānapārājikānuguṇaṃ tadā eva vinītanti dhammasaṅgāhakattherehi pacchā paññattassa imassa sikkhāpadassa vinītavatthubhāvena saṅgahamāropitanti daṭṭhabbaṃ. Sāvakānaṃ uppaṭipāṭiyā anussaraṇābhāvaṃ dassetuṃ ‘‘na uppaṭipāṭiyā’’ti vuttaṃ. **Dukkaraṃ kata**nti anantare pañcakappasatike kāle viññāṇasantatiṃ adisvāpi asammuyhitvā parato tatiyattabhāve diṭṭhacuticittena saddhiṃ vattamānabhavapaṭisandhiyā anumānenāpi kāriyakāraṇābhāvagahaṇaṃ nāma sāvakānaṃ dukkarattā vuttaṃ. **Paṭividdhā**ti paṭividdhasadisā. Yathā nāma sattadhā phālitassa cāmaravālalomassa ekāya aggakoṭiyā aparassa vālalomaṃsuno koṭiṃ dūre ṭhatvā vijjheyya āvunanto viya paṭipādeyya, evameva imināpi dukkaraṃ katanti vuttaṃ hoti. **Etadagga**nti eso aggo. **Yadida**nti yo ayaṃ.

Nigamanavaṇṇanā

233. **Idhā**ti bhikkhuvibhaṅge. **Uddiṭṭhapārājikaparidīpana**nti sikkhāpadesu pātimokkhuddesavasena uddiṭṭhapārājikaparidīpanaṃ, na pana sabbasmiṃ pārājikavibhaṅge āgataāpattiparidīpanaṃ tattha thullaccayādīnampi āgatattā teneva uddiṭṭha-saddena vuttavibhaṅgassa niddesattā. **Bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni cattārī**ti ubbhajāṇumaṇḍalikā (pāci. 658) vajjappaṭicchādikā (pāci. 665) ukkhittānuvattikā (pāci. 669) aṭṭhavatthukāti (pāci. 675) imāni bhikkhūhi asādhāraṇāni bhikkhunīnaṃ eva paññattāni pārājikānīti attho. **Vatthuvipannā**ti pabbajjupasampadānaṃ vatthubhāvo vatthu nāma, tena vatthumattena vipannā, vipannavatthukāti attho. **Ahetukapaṭisandhikā**ti maggānuppattikāraṇamāha. Kiñcāpi duhetukānampi maggo nuppajjati, te pana pabbajjupasampadāsu ṭhatvā āyatiṃ maggahetuṃ sampādetuṃ sakkonti, ahetukā pana parisuddhe catupārisuddhisīle ṭhatvā sampādetuṃ na sakkonti, tasmā te tampi paṭicca vatthuvipannāvāti veditabbā. **Pārājikā**ti kammavipattiyā paṭisandhikkhaṇeyeva parājayaṃ āpannā. Theyyasaṃvāsakādīnaṃ gihibhāve ṭhatvā vipassanāya vāyamantānampi tasmiṃ attabhāve magguppattiabhāvato ‘‘maggo pana vārito’’ti vuttaṃ. Dīghatāya lambamānaṃ aṅgajātaṃ lambaṃ nāma, taṃ yassa atthi so **lambī**. So ettāvatā na pārājiko, taṃ pana dīghaṃ aṅgajātaṃ attano mukhe vā vaccamagge vā sevanādhippāyena pavesentova pārājiko, idha pana vaccamagge pavesentova adhippeto mudupiṭṭhikeneva mukhe pavesanassa vuttattā. Sopi hi kataparikammatāya mudubhūtāya piṭṭhiyā onamitvā attano aṅgajātaṃ mukhena gaṇhantova pārājiko hoti, na kevalo. Yo pana mukhena attano vaccamaggaṃ vā paresaṃ vaccamaggamukhaṃ vā itthīnaṃ passāvamaggaṃ vā gaṇhāti, tassa ca purisanimittena purisanimittaṃ chupantassa ca maggena maggapaṭipādanepi pārājikaṃ na hoti purisanimittena taditaramaggasampaṭipādaneneva methunadhammavohārato. **Parassa aṅgajāte abhinisīdatī**ti parassa uttānaṃ sayantassa kammaniye aṅgajāte attano vaccamaggaṃ pavesento tassūpari nisīdati, idañca upalakkhaṇamattaṃ paresaṃ aṅgajātaṃ vaccamagge pavesento sādiyantopi pārājikova, balakkārena pana vaccamagge vā mukhe vā parena pavesiyamāno yadi na sādiyati, anāpattikova. Ettha asādiyanaṃ nāma dukkaraṃ virajjitabbato. Ettha ca anupasampannabhāve ṭhatvā mātupituarahantesu aññataraṃ ghātento bhikkhuniṃ dūsento ca sāmaṇerapabbajjampi na labhatīti dassanatthaṃ visuṃ gahitattā mātughātakādīnaṃ catunnaṃ tatiyapaṭhamapārājikesu antogadhatā veditabbā. Yathā ettha, evaṃ gihibhāve ṭhatvā lohituppādaṃ karonto lohituppādakovāti gahetabbaṃ. **Etena pariyāyenā**ti ubhinnaṃ rāgapariyuṭṭhānasaṅkhātena pariyāyena. Dutiyavikappe kacci atthāti padacchedo veditabbo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Catutthapārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Niṭṭhito ca pārājikakaṇḍavaṇṇanānayo.

2. Saṅghādisesakaṇḍo

1. Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā

234. **Terasakassā**ti terasa sikkhāpadāni parimāṇāni assāti terasako, kaṇḍo, tassa. Samathe vipassanāya vā abhiratirahito idha **anabhirato,** na pabbajjāyāti āha ''vikkhittacitto''ti. Vikkhittatāya kāraṇamāha **kāmarāgā**iccādi.

235. **Abbohārikā**ti sīlavipattivohāraṃ nārahatīti katvā vuttaṃ. Akusalabhāve panassā abbohāratā natthi.

236-7. Cetanā-saddato visuṃ saṃ-saddassa atthābhāvaṃ ika-paccayassa ca atthavantataṃ dassetuṃ **sañcetanā vā**tiādi dutiyavikappo vutto. **Sikhāppatto attho**ti adhippetatthaṃ sandhāya vuttaṃ. **Āsayabhedato**ti pittasemhapubbalohitānaṃ catunnaṃ āsayānaṃ bhedena. **Dhātunānattato**ti rasaruhirādīnaṃ sattannaṃ, pathavādīnaṃ vā catunnaṃ dhātūnaṃ nānattena. **Vatthisīsa**nti muttavatthito matthakapassaṃ. Hatthimadacalanaṃ nāmañca sambhavoti āha ''sambhavo nikkhamatī''ti. **Sambhavavega**nti sambhavassa ṭhānato cavitvā dakasotābhimukhaṃ otaraṇena sañjātasarīrakkhobhavegaṃ. **Bāhusīsa**nti khandhappadesaṃ. **Dassesī**ti ettha **iti**-saddo hetuttho, tena yasmā kaṇṇacūḷikāhi sambhavo nikkhamati…pe… sambhavañca dassesi, tasmā tatiyassa bhāsitaṃ subhāsitanti evaṃ yojanā veditabbā. **Dakasota**nti muttassa vatthito nikkhamanamaggaṃ, aṅgajātappadesanti vuttaṃ hoti. Sukkañca nāmetaṃ rasaruhirādisattadehadhātūsu majjhimadhātucatujaṃ aṭṭhimiñjādi viya pathavīdhātusaṅgahitaṃ āhārūpajīvīnaṃ sakalakāyagataṃ atidaharadārakānampi attheva, taṃ pana pannarasasoḷasavassuddesato paṭṭhāya sattānaṃ samuppajjanakakāmarāgeheva ṭhānato calati, calitañca āpodhātubhāvena cittajameva hutvā dakasotaṃ otarati, dakasotato pana paṭṭhāya cittapaccayautujaṃ hoti matthaluṅgato calitasiṅghāṇikā viya. Yesaṃ pana samucchedanavikkhambhanādīhi rāgapariyuṭṭhānaṃ natthi, tesaṃ sukkavissaṭṭhi na siyā. Iti yathāṭhānato sukkassa vissaṭṭhiyeva rāgacittasamuṭṭhānā, na pakatirūpaṃ, teneva **kathāvatthuaṭṭhakathāyaṃ** (kathā. aṭṭha. 307) ''sukkavissaṭṭhi nāma rāgasamuṭṭhānā hotī''ti sukkassa vissaṭṭhi eva rāgasamuṭṭhānā vuttā, na pakatirūpaṃ. Channaṃ pana kāmāvacaradevānaṃ vijjamānāpi sukkadhātu dvayaṃdvayasamāpattivasena pariyuṭṭhitarāgenāpi ṭhānato na gaḷati, yathāṭhāne eva ṭhatvā kiñci vikāraṃ āpajjamānā taṅkhaṇikapariḷāhavūpasamāvahā methunakiccaniṭṭhāpitā hotīti veditabbaṃ. Keci pana ''kāyasamphassasukhameva tesaṃ kāmakicca''nti vadanti. Khīṇāsavānaṃ pana anāgāmīnañca sabbaso kāmarāgābhāvena sukkadhātuvikārampi nāpajjatīti veditabbaṃ. Rūpībrahmānaṃ pana vikkhambhitakāmarāgena janitattā anāhārūpajīvitattā ca sabbathā sukkadhātupi nattheva. **Tathevā**ti mocanassādena nimitte upakkamatotiādiṃ atidisati. ''Vissaṭṭhīti ṭhānācāvanā vuccatī''ti padabhājane (pārā. 237) vuttattā ''dakasotaṃ otiṇṇamatte''ti kasmā vuttanti āha **dakasotorohaṇañcetthā**tiādi. **Etthā**ti tīsupi vādesu. **Adhivāsetvā**ti nimitte upakkamitvā puna vippaṭisāre uppanne mocanassādaṃ vinodetvā. **Antarā nivāretu**nti attano nimitte katūpakkamena ṭhānā cutaṃ dakasotaṃ otarituṃ adatvā antarā nivāretuṃ. Mocanassādena hatthaparikammādiṃ karontassa muttepi dukkaṭameva, nimitte upakkamābhāvato pana saṅghādiseso na hotīti āha ''hattha…pe… anāpattī''ti. Dakasotorohaṇañcetthātiādinā vuttavinicchayaṃ sandhāya ''ayaṃ sabbācariyasādhāraṇavinicchayo''ti vuttaṃ.

Khobhakaraṇapaccayo nāma visabhāgabhesajjasenāsanāhārādipaccayo. **Nānāvidhaṃ supina**nti khubhitavātādidhātūnaṃ anuguṇaṃ. **Anubhūtapubba**nti pubbe bhūtapubbaṃ manasā parikappitapubbañca. Sagganarakadesantarādīnampi hi saṅgahetvā vuttaṃ. **Atthakāmatāya vā anatthakāmatāya vā**ti idaṃ devatānaṃ hitāhitādhippāyataṃ dassetuṃ vuttaṃ. **Atthāya vā anatthāya vā**ti sabhāvato bhavitabbaṃ hitāhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Nanu devatāhi upasaṃhariyamānāni ārammaṇāni paramatthato natthi, kathaṃ tāni puriso passati, devatā vā tāni avijjamānāni upasaṃharantīti codanaṃ manasi katvā āha **so tāsa**ntiādi. Tena ''evameso parikappatū''ti devatāhi cintitamattena supantassa cittaṃ bhavaṅgasantatito nipatitvā devatāhi cintitaniyāmeneva parikappamānaṃ pavattati, evaṃ tena parikappamānāni ārammaṇāni devatāhi upasaṃhaṭāni nāma honti, tāni ca so devatānubhāvena passati nāmāti dasseti. **Bodhisattamātā viya puttapaṭilābhanimitta**ntiādīsu bodhisattassa gabbhokkantidivase mahāmāyādeviyā attano dakkhiṇapassena ekassa setavaravāraṇassa antokucchipaviṭṭhabhāvadassanaṃ puttapaṭilābhanimittaṃ supinaṃ nāma. Amhākaṃ pana bodhisattassa ''sve buddho bhavissatī''ti cātuddasiyaṃ pakkhassa rattivibhāyanakāle himavantaṃ bibbohanaṃ katvā puratthimapacchimasamuddesu vāmadakkhiṇahatthe dakkhiṇasamudde pāde ca odahitvā mahāpathaviyā sayanaṃ eko, dabbatiṇasaṅkhātāya tiriyā nāma tiṇajātiyā naṅgalamattarattadaṇḍāya nābhito uggatāya khaṇena anekayojanasahassaṃ nabhaṃ āhacca ṭhānaṃ eko, setānaṃ kaṇhasīsānaṃ kimīnaṃ pādehi ussakkitvā yāva jāṇumaṇḍalaṃ āhacca ṭhānaṃ eko, nānāvaṇṇānaṃ catunnaṃ sakuṇānaṃ catūhi disāhi āgantvā pādamūle setavaṇṇatāpajjanaṃ eko, bodhisattassa mahato mīḷhapabbatassa upari alimpamānassa caṅkamanaṃ ekoti ime pañca mahāsupinā nāma, ime ca yathākkamaṃ sambodhiyā, devamanussesu ariyamaggappakāsanassa, gihīnañca saraṇūpagamanassa, khattiyādicatuvaṇṇānaṃ pabbajitvā arahattapaṭilābhassa, catunnaṃ paccayānaṃ lābhe alittabhāvassa ca pubbanimittānīti veditabbaṃ. Soḷasa supinā pākaṭā eva. **Ekantasaccamevā**ti phalaniyamuppattito vuttaṃ. Dassanaṃ pana sabbattha vipallatthameva. Dhātukkhobhādīsu catūsu mūlakāraṇesu dvīhi tīhipi kāraṇehi kadāci supinaṃ passantīti āha ''saṃsaggabhedato''ti. **Supinabhedo**ti saccāsaccatthatābhedo.

Rūpanimittādiārammaṇanti ettha kammanimittagatinimittato aññarūpameva viññāṇassa nimittanti rūpanimittaṃ, taṃ ādi yesaṃ sattanimittādīnaṃ tāni rūpanimittādīni ārammaṇāni yassa bhavaṅgacittassa taṃ rūpanimittādiārammaṇaṃ. **Īdisānī**ti rūpanimittādiārammaṇāni rāgādisampayuttāni ca. **Sabbohārikacittenā**ti paṭibuddhassa pakativīthicittena. **Ko nāma passatī**ti suttapaṭibuddhabhāvaviyuttāya cittappavattiyā abhāvato supinaṃ passanto nāma na siyāti adhippāyo, tenāha ''supinassa abhāvova āpajjatī''ti. **Kapimiddhapareto**ti iminā niddāvasena pavattamānabhavaṅgasantatibyavahitāya kusalākusalāya manodvāravīthiyā ca passatīti dasseti, tenāha **yā niddā**tiādi. **Dvīhi antehi mutto**ti kusalākusalasaṅkhātehi dvīhi antehi mutto. **Āvajjanatadārammaṇakkhaṇe**ti supine pañcadvāravīthiyā abhāvato manodvāre uppajjanārahaṃ gahetvā vuttaṃ.

Ettha ca supinantepi tadārammaṇavacanato anubhūtesu sutapubbesu vā rūpādīsu purāpattibhāvena parikappetvā vipallāsato pavattamānāpi kāmāvacaravipākadhammā parittadhamme nissāya parikappetvā pavattattā parittārammaṇā vuttā, na pana sarūpato parittadhamme gahetvā pavattattā evāti gahetabbaṃ. Evañca itthipurisādiākāraṃ āropetvā pavattamānānaṃ rāgādisavipākadhammānampi tesaṃ ārammaṇaṃ gahetvā uppannānaṃ paṭisandhādivipākānampi parittārammaṇatā kammanimittārammaṇatā ca upapannā eva hoti. Vatthudhammavinimuttaṃ pana sammutibhūtaṃ kasiṇādipaṭibhāgārammaṇaṃ gahetvā uppannā upacārappanādivasappavattā cittacetasikadhammā eva parittattike (dha. sa. tikamātikā 12) na vattabbārammaṇāti gahetabbā.

Svāyanti supino. Vipallāsena parikappitaparittārammaṇattā ''dubbalavatthukattā''ti vuttaṃ, avijjamānārammaṇe avasavattitoti adhippāyo, tenāha **avisaye uppannattā**tiādi.

Āpattinikāyassāti idaṃ saṅghādisesoti pulliṅga-saddassa anurūpavasena vuttaṃ. **Assā**ti assa āpattinikāyassa, vuṭṭhāpetuṃ icchitassāti attho, tenāha **kiṃ vutta**ntiādi. **Ruḷhisaddenā**ti ettha samudāye nipphannassāpi saddassa tadekadesepi pasiddhi idha ruḷhī nāma, tāya ruḷhiyā yutto saddo ruḷhīsaddo, tena. Ruḷhiyā kāraṇamāha **avayave**iccādinā.

Kālañcāti ''rāgūpatthambhe''tiādinā dassitakālañca, ''rāgūpatthambhe''ti vutte rāgūpatthambhe jāte tasmiṃ kāle mocetīti atthato kālo gammati. **Navamassa adhippāyassā**ti vīmaṃsādhippāyassa. **Vatthū**ti visayaṃ.

238. Lomā etesaṃ santīti **lomasā,** bahulomapāṇakā.

239. **Mocanenā**ti mocanappayogena. **Mocanassādasampayuttāyā**ti ettha mocanicchāva mocanassādo, tena sampayuttā cetanā mocanassādacetanāti attho, na pana mocane assādaṃ sukhaṃ patthentiyā cetanāyāti evaṃ attho gahetabbo, itarathā sukhatthāya mocentasseva āpatti, na ārogyādiatthāyāti āpajjati. Tasmā ārogyādīsu yena kenaci adhippāyena mocanicchāya cetanāyāti atthova gahetabbo.

240. **Vāyamato**ti aṅgajāte kāyena upakkamato. **Dve āpattisahassānī**ti khaṇḍacakkādīni anāmasitvāva vuttaṃ, icchantena pana khaṇḍacakkādibhedenāpi gaṇanā kātabbā. **Ekena padenā**ti gehasitapemapadena. **Tathevā**ti mocanassādacetanāya eva gāḷhaṃ pīḷanādippayogaṃ avijahitvā supanena saṅghādisesoti vuttaṃ. **Suddhacitto**ti mocanassādassa nimitte ūruādīhi kataupakkamassa vijahanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tena asubhamanasikārābhāvepi payogābhāveneva mocanepi anāpatti dīpitāti veditabbā.

Tena upakkamena mutteti muccamānaṃ vinā aññasmimpi sukke ṭhānato mutte. Yadi pana upakkame katepi muccamānameva dakasotaṃ otarati, thullaccayameva payogena muttassa abhāvā. **Jagganatthāyā**ti cīvarādīsu limpanaparihārāya hatthena aṅgajātaggahaṇaṃ vaṭṭati, tappayogo na hotīti adhippāyo. **Anokāsa**nti aṅgajātappadesaṃ.

262. **Supinantena kāraṇenā**ti supinante pavattaupakkamahetunā. Āpattiṭṭhāneyeva hi ayaṃ anāpatti avisayattā vuttā. Tenāha **''sacassa visayo hoti niccalena bhavitabba''**ntiādi.

263. Vinītavatthupāḷiyaṃ **aṇḍakaṇḍuvanavatthusmiṃ** mocanādhippāyena aṇḍacalanena aṅgajātassāpi calanato nimitte upakkamo hotīti saṅghādiseso vutto. Yathā pana aṅgajātaṃ na calati, evaṃ aṇḍameva kaṇḍuvanena phusantassa muttepi anāpatti aṇḍassa anaṅgajātattā.

264. **Vatthi**nti aṅgajātasīsacchādakacammaṃ. **Udaraṃ tāpentassa…pe… anāpattiyevā**ti udaratāpanena aṅgajātepi tatte tāvattakena nimitte upakkamo kato nāma na hotīti vuttaṃ.

265. **Ehi me tvaṃ, āvuso, sāmaṇerāti vatthusmiṃ** aññaṃ āṇāpetu, tena kariyamānassa aṅgajātacalanassa mocanassādena sādiyanato taṃ calanaṃ bhikkhussa sādiyanacittasamuṭṭhitampi hotīti sukkavissaṭṭhipaccayassa aṅgajātacalanassa hetubhūtā assādacetanāva āpattiyā aṅgaṃ hoti, na āṇāpanavācā tassā pavattikkhaṇe saṅghādisesassa asijjhanato. Evaṃ āṇāpetvāpi yonisomanasikārena mocanassādaṃ paṭivinodentassa āpattiasambhavato idaṃ sikkhāpadaṃ anāṇattikaṃ, kāyakammaṃ, kiriyasamuṭṭhānañca jātanti gahetabbaṃ, āṇāpanavācāya pana dukkaṭaṃ āpajjati. Yo pana parena anāṇattena balakkārenāpi kariyamānappayogaṃ mocanassādena sādiyati, tassāpi mutte **paṭhamapārājike** viya saṅghādisesova, amutte thullaccayaṃ. Mocanassāde cetanāya pana asati kāyasaṃsaggarāgena sādiyantassāpi muttepi saṅghādisesena anāpattīti ācariyā vadanti, tañca yuttameva.

266. **Kāyatthambhanavatthusmiṃ** calanavasena yathā aṅgajāte upakkamo sambhavati, tathā vijambhitattā āpatti vuttā.

Upanijjhāyanavatthusmiṃ aṅgajātanti jīvamānaitthīnaṃ passāvamaggova adhippeto, netaro.

267. **Pupphāvalī**ti kīḷāviseso. Taṃ kira kīḷantā nadīādīsu chinnataṭaṃ udakena cikkhallaṃ katvā tattha ubho pāde pasāretvā nisinnā patanti, ''pupphāvaliya''ntipi pāṭho. **Pavesentassā**ti payojakattena dvikammikattā ''vālikaṃ aṅgajāta''nti ubhayatthāpi upayogavacanaṃ kataṃ. Cetanā, upakkamo, muccananti imānettha tīṇi aṅgāni veditabbāni.

Sukkavissaṭṭhisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā

269. Dutiye kesuci vātapānesu vivaṭesu bahipi andhakārattā āloko na pavisati, vivaṭakavāṭena aññato āgacchantassa ālokassa nivāraṇato kavāṭassa piṭṭhipasse ghanandhakārova hoti, tādisāni sandhāya **''yesu vivaṭesu andhakāro hotī''**tiādi vuttaṃ.

Brāhmaṇī attano aṅgamaṅgānaṃ parāmasanakkhaṇe anācārānukūlā hutvā na kiñci vatvā bhikkhuno vaṇṇabhaṇanakkhaṇe vuttattā āha **''pabbajitukāmo maññeti sallakkhetvā''**ti, pabbajitukāmo viyāti sallakkhetvāti attho. Kulitthīnaṃ evaṃ parehi abhibhavanaṃ nāma accantāvamānoti āha **''attano vippakāra''**nti.

270. Otiṇṇasaddassa kammasādhanapakkhaṃ sandhāya **''yakkhādīhi''**tiādi vuttaṃ, kattusādhanapakkhaṃ sandhāya **''kūpādīnī''**tiādi vuttaṃ. **Tasmiṃ vatthusmi**nti itthisarīrasaṅkhāte vatthusmiṃ.

271. **Assā**ti hatthaggāhādikassa sabbassa.

273. **Etesaṃ padāna**nti āmasanādipadānaṃ. **Itthisaññī**ti manussitthisaññī. **Naṃ**-saddassa kāyavisesanabhāvena etaṃ kāyanti atthaṃ dassetuṃ **''atha vā''**tiādi vuttaṃ. **Omasanto…pe… ekāva āpattī**ti anivatthaṃ sandhāya vuttaṃ, na nivatthaṃ. Sanivatthāya pana matthakato paṭṭhāya hatthaṃ otārentassa nivatthasāṭakopari hatthe āruḷhe thullaccayaṃ. Sāṭakato hatthaṃ otārāpetvā jaṅghato paṭṭhāya omasantassa puna saṅghādiseso.

Yathāniddiṭṭhaniddeseti yathāvuttakāyasaṃsagganiddese. **Tenā**ti yena kāraṇena vatthusaññādayo honti, tena kāraṇena. Yathāvuttasikkhāpadaniddese vuttaṃ garukaṃ bhikkhuno kareyya pakāseyyāti yojanā.

Saññāya virāgitamhīti saññāya viraddhāya. **Idaṃ nāma vatthu**nti imasmiṃ sikkhāpade āgataṃ, anāgatañca yaṃ kiñci saviññāṇakāviññāṇakaṃ phusantassa anāpattiabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ.

Sārattanti kāyasaṃsaggarāgeneva sārattaṃ. **Viratta**nti kāyasaṃsaggarāgarahitaṃ mātuādiṃ sandhāya vadati. **Dukkaṭa**nti mātupemādivasena gaṇhantassa vasena vuttaṃ, virattampi itthiṃ kāyasaṃsaggarāgena gaṇhantassa pana saṅghādiseso eva. Imāya pāḷiyā sametīti sambandho. Kathaṃ sametīti ce? Yadi hi ''itthiyā kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmī''ti citte uppanne itthisaññā virāgitā bhaveyya. Kāyappaṭibaddhaggahaṇepi thullaccayenāpi na bhavitabbaṃ itthisaññāya eva **pāḷiyaṃ** (pārā. 276) thullaccayassa vuttattā, tasmā ''itthiyā kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmīti kāyaṃ gaṇhantassa itthisaññā virāgitā nāma na hotīti kāyappaṭibaddhaṃ gaṇhissāmīti kāyaṃ gaṇhato itthisaññāya ceva kāyasaṃsaggarāgassa ca kāyaggahaṇassa ca sambhavā yathāvatthukaṃ saṅghādisesameva āpajjatī''ti **mahāsumattherena** vuttavādova imāya pāḷiyā sameti. Aṭṭhakathāyañhi ''sambahulā itthiyo bāhāhi parikkhipitvā gaṇhāmī''ti saññāya parikkhipato majjhagatānaṃ vasena thullaccayaṃ vuttaṃ. Na hi tassa ''majjhagatā itthiyo kāyappaṭibaddhena gaṇhāmī''ti saññā atthi, tasmā aṭṭhakathāyapi sametīti gahetabbaṃ. Nīlena duviññeyyabhāvato **kāḷitthī** vuttā.

279. **Sevanādhippāyo**ti phassasukhasevanādhippāyo. Kāyappaṭibaddhāmasanavāre kāyappaṭibaddhavasena phassapaṭivijānanaṃ veditabbaṃ. **Cittuppādamatte āpattiyābhāvato anāpattī**ti idaṃ kāyasaṃsaggarāgamattena kāyacalanassa anuppattito itthiyā kariyamānakāyacalanaṃ sādiyatopi payogābhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Paṭhamapārājike pana parehi upakkamiyamānassa abhāvato sevanādhippāye uppanne tena adhippāyena aṅgajātakkhobho sayameva avassaṃ sañjāyati, so ca tena kato nāma hotīti pārājikaṃ vuttaṃ, teneva nayena paṭhamasaṅghādisesepi parena kariyamānapayogasādiyamānepi aṅgajātakkhobhasambhavena āpatti hotīti veditabbaṃ. **Catutthe**ti ''na ca kāyena vāyamati, na ca phassaṃ paṭivijānātī''ti imasmiṃ vāre. **Phassapaṭivijānanampī**ti **api**-saddena tatiyavāre viya vāyāmopi natthīti dasseti. **Nissaggiyena nissaggiyāmasane viyā**ti idaṃ pana phassapaṭivijānanābhāvamattasseva nidassanaṃ, na payogābhāvassāti daṭṭhabbaṃ. **Mokkhādhippāyo**ti ettha cittassa lahuparivattitāya antarantarā kāyasaṃsaggarāge samuppannepi mokkhādhippāyassa avicchinnatāya anāpattiyeva, vicchinne pana tasmiṃ āpatti eva.

Padabhājanīyavaṇṇanānayo.

281. **Ettha gaṇhāhīti na vattabbā**ti gehasitapemena kāyappaṭibaddhena phusane dukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, kāruññena pana vatthādiṃ gahetuṃ asakkontiṃ ''gaṇhā''ti vadantassāpi avasasabhāvappattaṃ udake nimujjantiṃ kāruññena sahasā anāmāsanti acintetvā kesādīsu gahetvā mokkhādhippāyena ākaḍḍhatopi anāpattiyeva. Na hi mīyamānaṃ mātaraṃ ukkhipituṃ na vaṭṭati. Aññātikāya itthiyāpi eseva nayo. Ukkaṭṭhāya mātuyāpi āmāso na vaṭṭatīti dassanatthaṃ **''mātara''**nti vuttaṃ. Tassā kātabbaṃ pana aññāsampi itthīnaṃ karontassāpi anāpattiyeva anāmāsatte visesābhāvā.

Tiṇaṇḍupakanti hiriverādimūlehi kesālaṅkāratthāya katacumbaṭakaṃ. **Parivattetvā**ti attano nivāsanādibhāvato apanetvā. Pūjādiatthaṃ pana tāvakālikampi āmasituṃ vaṭṭati. **Sīsapasādhanakadantasūciādī**ti idaṃ sīsālaṅkāratthāya paṭapilotikādīhi kataṃ sīsapasādhanakañceva dantasūciādi cāti dvidhā yojetvā sīsapasādhanaṃ sipāṭikopakaraṇatthāya ceva dantasūciupakaraṇatthāya ca gahetabbanti yathākkamaṃ atthaṃ dasseti. Kesakalāpaṃ bandhitvā tattha tiriyaṃ pavesanatthāya katā dantasūci eva sīsapasādhanakadantasūcīti ekameva katvā sipāṭikāya pakkhipitvā pariharitabbasūciyeva tassa tassa kiccassa upakaraṇanti sipāṭikāsūciupakaraṇanti evaṃ vā yojanā kātabbā. **Potthakarūpa**nti sudhādīhi kataṃ, pārājikavatthubhūtānaṃ tiracchānagatitthīnaṃ saṇṭhānena katampi anāmāsameva. Itthirūpādīni dassetvā kataṃ, vatthabhittiādiñca itthirūpaṃ anāmasitvā vaḷañjetuṃ vaṭṭati. Evarūpehi anāmāse kāyasaṃsaggarāge asati kāyappaṭibaddhena āmasato doso natthi. **Bhinditvā**ti ettha anāmāsampi daṇḍapāsāṇādīhi bhedanassa aṭṭhakathāyaṃ vuttattā, pāḷiyampi āpadāsu mokkhādhippāyassa āmasanepi anāpattiyā vuttattā ca. Sappinīādīhi vāḷamigīhi ca gahitapāṇakānaṃ mocanatthāya taṃ sappinīādiṃ vatthadaṇḍādīhi parikkhipitvā gahetuṃ, mātuādiṃ udake mīyamānaṃ vatthādīhi gahetuṃ, asakkontiṃ kesādīsu gahetvā kāruññena ukkhipituṃ vaṭṭatīti ayamattho gahetabbova. Aṭṭhakathāyaṃ ''na tveva āmasitabbā''ti idaṃ pana vacanaṃ amīyamānavatthuṃ sandhāya vuttanti ayaṃ amhākaṃ khanti.

Maggaṃ adhiṭṭhāyāti ''maggo aya''nti maggasaññaṃ uppādetvāti attho. **Paññapetvā dentī**ti idaṃ sāmīcivasena vuttaṃ, tehi pana āsanaṃ apaññapetvāva nisīdathāti vutte sayameva paññapetvā nisīditumpi vaṭṭati. **Tatthajātakānī**ti acchinditvā bhūtagāmabhāveneva ṭhitāni. **Kīḷantenā**ti vuttattā sati paccaye āmasantassa anāpatti. Bhikkhusantakaṃ pana paribhogārahaṃ sabbathā āmasituṃ na vaṭṭati durupaciṇṇattā. **Anupasampannānaṃ dassāmī**ti idaṃ appaṭiggahetvā gahaṇaṃ sandhāya vuttaṃ.

Attanopi atthāya paṭiggahetvā gahaṇe doso natthi anāmāsattābhāvā.

Maṇīti veḷuriyādito añño jotirasādibhedo sabbopi maṇi. **Veḷuriyo**ti allaveḷuvaṇṇomaṇi, ''majjārakkhi maṇḍalavaṇṇo''tipi vadanti. **Silā**ti muggamāsavaṇṇā atisiniddhā kāḷasilā, maṇivohāraṃ āgatā rattasetādivaṇṇā sumaṭṭhāpi silā anāmāsā evāti vadanti. **Rajata**nti kahāpaṇamāsādibhedaṃ jatumāsādiṃ upādāya sabbaṃ vuttāvasesaṃ rūpiyaṃ gahitaṃ. **Lohitaṅko**ti rattamaṇi. **Masāragalla**nti kabaravaṇṇo maṇi, ''marakata''ntipi vadanti. Bhesajjatthāya pisitvā yojitānaṃ muttānaṃ ratanabhāvavirahato gahaṇakkhaṇepi ratanākārena apekkhitābhāvā **''bhesajjatthāya pana vaṭṭatī''**ti vuttaṃ. Yāva pana tā muttā ratanarūpena tiṭṭhanti, tāva āmasituṃ na vaṭṭati eva. Evaṃ aññampi ratanapāsāṇaṃ pisitvā bhesajje yojanatthāya gahetuṃ vaṭṭati eva, jātarūparajataṃ pana pisitvā yojanabhesajjatthāyapi sampaṭicchituṃ na vaṭṭati, gahaṭṭhehi yojetvā dinnampi yadi bhesajje suvaṇṇādirūpena tiṭṭhati, viyojetuñca sakkā, tādisaṃ bhesajjampi na vaṭṭati. Taṃ abbohārikattaṃ gataṃ ce, vaṭṭati. **''Jātiphalikaṃ upādāyā''**ti vuttattā, sūriyakantacandakantādikaṃ jātipāsāṇaṃ maṇimhi eva saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ. Dhamanasaṅkho ca dhotaviddho ca ratanamisso cāti yojetabbaṃ. **Viddho**ti maṇiādibhāvena katachiddo.

Ratanamissoti kañcanalatādivicitto, muttādiratanakhacito ca, etena dhamanasaṅkhato añño ratanamissova anāmāsoti dasseti. Silāyampi eseva nayo. **Pānīyasaṅkho**ti imināva thālakādiākārena katasaṅkhamayabhājanāni bhikkhūnaṃ sampaṭicchituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. **Sesā**ti ratanasaṃyuttaṃ ṭhapetvā avasesā.

Bījato paṭṭhāyāti dhātupāsāṇato paṭṭhāya. **Paṭikkhipī**ti suvaṇṇamayadhātukaraṇḍakassa, buddharūpādissa ca attano santakakaraṇe nissaggiyattā vuttaṃ. **''Rūpiyachaḍḍakaṭṭhāne''**ti vuttattā rūpiyachaḍḍakassa jātarūparajataṃ āmasitvā chaḍḍetuṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. **Keḷāpayitu**nti āmasitvā ito cito ca sañcāretuṃ. **Vutta**nti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttaṃ. **Kacavarameva harituṃ vaṭṭatī**ti gopakā vā hontu aññe vā, hatthena puñchitvā kacavaraṃ apanetuṃ vaṭṭati, malampi pamajjituṃ vaṭṭati evāti vadanti, taṃ aṭṭhakathāya na sameti keḷāyanasadisattā. **Ārakūṭaloha**nti suvaṇṇavaṇṇo kittimalohaviseso. Tividhañhi kittimalohaṃ kaṃsalohaṃ vaṭṭalohaṃ hārakūṭalohanti. Tattha tiputambe missetvā kataṃ **kaṃsalohaṃ** nāma. Sīsatambe missetvā kataṃ **vaṭṭalohaṃ**. Rasatambe missetvā kataṃ **hārakūṭalohaṃ** nāma. Taṃ pana **''jātarūpagatika''**nti vuttattā uggaṇhato nissaggiyampi hotīti keci vadanti. Rūpiyesu pana agaṇitattā nissaggiyaṃ na hoti, āmasane, sampaṭicchane ca dukkaṭamevāti veditabbaṃ. **Sabbakappiyo**ti yathāvuttasuvaṇṇādimayānaṃ senāsanaparikkhārānaṃ āmasanagopanādivasena paribhogo sabbathā kappiyoti adhippāyo. Tenāha **''tasmā''**tiādi. **''Bhikkhūnaṃ dhammavinayavaṇṇanaṭṭhāne''**ti vuttattā saṅghikameva suvaṇṇādimayaṃ senāsanaṃ, senāsanaparikkhārā ca vaṭṭanti, na puggalikānīti gahetabbaṃ.

Bhinditvāti paṭhamameva anāmasitvā pāsāṇādinā kiñcimattaṃ bhedaṃ katvā pacchā kappiyabhaṇḍatthāya adhiṭṭhahitvā hatthena gahetuṃ vaṭṭati. Tenāha **''kappiyabhaṇḍaṃ karissāmīti sabbampi sampaṭicchituṃ vaṭṭatī''**ti. Etthāpi kiñci bhinditvā, viyojetvā vā āmasitabba.

Phalakajālikādīnīti ettha saraparittāṇāya hatthena gahetabbaṃ kiṭikāphalakaṃ akkhirakkhaṇatthāya ayalohādīhi jālākārena katvā sīsādīsu paṭimuñcitabbaṃ jālikaṃ nāma. **Ādi-**saddena kavacādiṃ saṅgaṇhāti. **Anāmāsānī**ti macchajālādiparūparodhakaṃ sandhāya vuttaṃ, na saraparittāṇaṃ tassa āvudhabhaṇḍattābhāvā. Teneva vakkhati ''parūparodhanivāraṇaṃ hī''tiādi. **Āsanassā**ti cetiyassa samantā kataparibhaṇḍassa. **Bandhissāmī**ti kākādīhi adūsanatthāya bandhissāmi.

''Bherisaṅghāṭoti saṅghaṭitacammabherī. **Vīṇāsaṅghāṭo**ti saṅghaṭitacammavīṇā''ti **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. 2.281) vuttaṃ. ''Cammavinaddhāni vīṇābheriādīnī''ti mahāaṭṭhakathāyaṃ vuttavacanato visesābhāvā, **''kurundiyaṃ panā''**tiādinā tato visesassa vattumāraddhattā ca bheriādīnaṃ vinaddhanopakaraṇasamūho bherivīṇāsaṅghāṭoti veditabbaṃ saṅghaṭitabboti saṅghāṭoti katvā. **Tucchapokkhara**nti avinaddhacammabherivīṇānaṃ pokkharaṃ. **Āropitacamma**nti pubbe āropitaṃ hutvā pacchā tato apanetvā visuṃ ṭhapitamukhacammamattaṃ, na sesopakaraṇasahitaṃ. Sahitaṃ pana saṅghāṭoti ayaṃ viseso. **Onahitu**nti bheripokkharādīni cammaṃ āropetvā cammavaṭṭiādīhi sabbehi upakaraṇehi vinandhituṃ.

Pāḷiyaṃ **paṇḍakassā**ti paṇḍakena. **Pārājikappahonakakāle**ti akuthitakāle. Kāyasaṃsaggarāgādibhāve sabbāvatthāyapi itthiyā saṇṭhāne paññāyamāne anāmāsadukkaṭaṃ na vigacchatīti daṭṭhabbaṃ. Saṅkamādīnaṃ ṭhānācāvanavasena acāletabbatāya na kāyappaṭibaddhavohāroti dukkaṭaṃ vuttaṃ.

282. **Ekapadikasaṅkamo**ti tanukasetu. **''Āviñchanto''**ti vuttattā cāletuṃ yuttāya eva rajjuyā thullaccayaṃ, na itarāya bhittithambhādigatikattāti āha **''yā mahārajju hotī''**tiādi. Tena cāletuṃ yutte tanukarajjudaṇḍake acāletvā phusantassāpi thullaccayamevāti dīpitanti veditabbaṃ. **Paṭicchādetabbā**ti chādanādivasena gūhitabbā. Manussitthī, manussitthisaññitā, kāyasaṃsaggarāgo, vāyāmo, tena hatthādīsu phusananti imānettha pañca aṅgāni.

Kāyasaṃsaggasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā

285. Tatiye **asaddhammapaṭisaññutta**nti methunadhammapaṭisaṃyuttaṃ. **Bālā**ti subhāsitadubbhāsitaṃ ajānantī, surāmadamattatāya ummattakādibhāvena ca ajānantīpi ettheva saṅgayhati. **Na tāva sīsaṃ etī**ti saṅghādisesapaccayattasaṅkhātaṃ matthakaṃ pāripūri na hoti, maggamethunehi aghaṭitattā dukkaṭaṃ pana hoti eva.

Apasādetīti apasādakaravacanaṃ karoti. **Dosaṃ detī**ti dosaṃ patiṭṭhāpeti. **Tīhī**ti animittāsītiādīnaṃ padānaṃ aduṭṭhullabhāvenāpi atthayojanārahattā passāvamaggādipaṭisaññuttatāniyamo natthīti vuttaṃ, tehi pana aṭṭhahi padehi **paribbājikāvatthusmiṃ** (pārā. 289) viya thullaccayanti veditabbaṃ.

Kuñcikapanāḷimattanti kuñcikāchiddamattaṃ. **Sukkhasotā**ti dakasotassa sukkhatāya lohitavaṇṇavigamo hotīti vuttaṃ.

Suddhānīti methunādipadehi ayojitānipi. **Methunadhammena ghaṭitānevā**ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ, vaccamaggapassāvamaggehipi animitte ''tava vaccamaggo, passāvamaggo vā īdiso''tiādinā ghaṭitepi āpattikarāneva.

286. **Garukāpatti**nti bhikkhuniyā ubbhajāṇumaṇḍalikāya pārājikāpattiṃ sandhāya vadati.

287. **Hasanto hasanto**ti upalakkhaṇamattaṃ, ahasantopi yena kenaci ākārena attano vipariṇatacittataṃ itthiyā pakāsento vadati, āpattiyeva.

Kāyacittatoti hatthamuddāya obhāsentassa kāyacittato samuṭṭhāti.

288. **Tasmā dukkaṭa**nti appaṭivijānanato dukkaṭaṃ, paṭivijānane pana sati thullaccayameva **paribbājikāvatthusmiṃ** (pārā. 289) viya akhettapadattā. Khettapade hi paṭivijānantiyā saṅghādisesova siyā **methunadhammayācanavatthudvaye** (pārā. 289) viya, taṃ pana vatthudvayaṃ methunayācanato catutthasaṅghādisese vattabbampi duṭṭhullavācassādamattena pavattattā idha vuttanti veditabbaṃ. Evaṃ khettapadena vadantassa itthiyā appaṭivijānantiyā kiṃ hotīti? Kiñcāpi ayaṃ nāma āpattīti pāḷiaṭṭhakathāsu na vuttaṃ, atha kho thullaccayenevettha bhavitabbaṃ. Tathā hi akhettapade appaṭivijānantiyā dukkaṭaṃ, paṭivijānantiyā thullaccayaṃ vuttaṃ. Khettapade pana paṭivijānane saṅghādisesova vutto, appaṭivijānane thullaccayameva bhavituṃ yuttaṃ, na dukkaṭaṃ, akhettapadato visesābhāvappasaṅgoti gahetabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ catutthasikkhāpadepi akhettapade paṭivijānantiyā thullaccayaṃ, appaṭivijānantiyā dukkaṭaṃ, khettapade pana appaṭivijānantiyā thullaccayanti veditabbaṃ. Pāḷiyaṃ **navāvuta**nti navavītaṃ.

288. **Asaddhammaṃ sandhāyā**ti methunaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi puttasamuppattiyā bījanikkhepato vappapariyāyaṃ labhatīti.

Saṃsīdatīti vahati, saṃsarīyatīti vā attho. Manussitthī, tathāsaññitā, duṭṭhullavācassādarāgo, tena obhāsanaṃ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Duṭṭhullavācāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā

290. Catutthe parehi patte pātiyamānānaṃ bhikkhāpiṇḍānaṃ pāto sannipātoti piṇḍapātoti bhikkhāhāro vuccati, taṃsadisatāya aññopi yo koci bhikkhācariyaṃ vinā bhikkhūhi laddho piṇḍapātotveva vuccati. Pati eti etasmāti paccayoti āha **''paṭikaraṇaṭṭhena paccayo''**ti. Rogadukkhānaṃ vā paṭipakkhabhāvena ayati pavattatīti paccayo. **Sappāyassā**ti hitassa. **Nagaraparikkhārehī**ti nagaraṃ parivāretvā rakkhaṇakehi. Rājūnaṃ gehaparikkhepo parikhā uddāpo pākāro esikā paligho aṭṭoti ime satta

nagaraparikkhārāti vadanti. **Setaparikkhāro**ti visuddhisīlālaṅkāro. Ariyamaggo hi idha ‘‘ratho’’ti adhippeto, tassa ca sammāvācādayo alaṅkāraṭṭhena ‘‘parikkhārā’’ti vuttā. **Cakkavīriyo**ti vīriyacakko. **Jīvitaparikkhārā**ti jīvitassa pavattikāraṇāni. **Samudānetabbā**ti sammā uddhaṃ ānetabbā pariyesitabbā.

291. **Upacāre**ti yattha ṭhito viññāpetuṃ sakkoti, tādise ṭhāne. **Kāmo ceva hetu ca pāricariyā ca attho**ti pāḷiyaṃ ‘‘attano kāmaṃ, attano hetuṃ, attano adhippāyaṃ, attano pāricariya’’nti (pārā. 292) vuttesu imesu catūsu padesu kāmo, hetu, pāricariyā ca **aṭṭhakathāyaṃ** vutte paṭhame atthavikappe viggahavākyādhippāyasūcanato attho. **Sesa**nti adhippāyapadamekaṃ. **Byañjana**nti byañjanamattaṃ, paṭhamavikappānupayogitāya vacanamattanti attho. Dutiye atthavikappepi eseva nayo.

Yathāvuttameva atthaṃ padabhājanena saṃsanditvā dassetuṃ **‘‘attano kāmaṃ attano hetuṃ attano pāricariyanti hi vutte jānissanti paṇḍitā’’**tiādi āraddhaṃ. Idaṃ vuttaṃ hoti – ‘‘attano hetu’’nti vutte attano atthāyāti ayamattho viññāyati, ‘‘attano kāmaṃ attano pāricariya’’nti vutte kāmena pāricariyāti ayamattho viññāyati. Tasmā imehi tīhi padehi attano atthāya kāmena pāricariyā attakāmapāricariyāti imaṃ atthavikappaṃ viññū jānissanti. ‘‘Attano adhippāya’’nti vutte pana adhippāya-saddassa kāmita-saddena samānatthabhāvato attanā adhippetakāmitaṭṭhena attakāmapāricariyāti imamatthaṃ vikappaṃ viññū jānissanti.

Etadagganti esā aggā. **Duṭṭhullavācāsikkhāpade**pi (pārā. 285) kāmaṃ ‘‘yācatipi āyācatipī’’ti evaṃ methunayācanaṃ āgataṃ, taṃ pana duṭṭhullavācassādarāgavasena vuttaṃ, idha pana attano methunassādarāgavasenāti ayaṃ viseso.

Vinītavatthūsu **‘‘aggadānaṃ dehī’’**ti idaṃ attano atthāya vuttaṃ, duṭṭhullavācāsikkhāpade pana paratthāyapi vutte sīsaṃ etīti veditabbaṃ. **Subhagā**ti issariyādīhi sundarehi bhagehi samannāgatā. Manussitthī, tathāsaññitā, attakāmapāricariyāya rāgo, tena kāmapāricariyayācanaṃ, taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Attakāmapāricariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā

296. Pañcame **paṇḍiccenā**ti sabhāvañāṇena. **Gatimantā**ti sabhāvañāṇagatiyuttā. **Veyyattiyenā**ti itthikattabbesu sikkhitañāṇena. **Medhāyā**ti asikkhitesupi taṃitthikattabbesu ṭhānuppattiyā paññāya. **Chekā**ti kāyena pacanādikusalā.

Āvahanaṃ **āvāho,** dārikāya gahaṇaṃ. Vidhinā parakule vahanaṃ pesanaṃ **vivāho,** dārikāya dānaṃ.

297. **Randhāpanaṃ** bhattapacāpanaṃ. Byañjanādisampādanaṃ **pacāpanaṃ. Na upāhaṭa**nti na dinnaṃ. **Kayo** nāma gahaṇaṃ. **Vikkayo** nāma dānaṃ. Tadubhayaṃ saṅgahetvā **‘‘vohāro’’**ti vuttaṃ.

300. **‘‘Abbhutaṃ kātuṃ na vaṭṭatī’’**ti iminā dukkaṭaṃ hotīti dīpeti. **‘‘Parājitena dātabba’’**nti vuttattā adento dhuranikkhepena kāretabbo. Acirakāle adhikāro etassa atthīti **acirakālādhikārikaṃ,** sañcarittaṃ. ‘‘Acirakālācārika’’nti vā pāṭho. Acirakāle ācāro ajjhācāro etassāti yojanā.

301. Kiñcāpi ehibhikkhuādikāpi sañcarittādipaṇṇattivajjaṃ āpattiṃ āpajjanti, tesaṃ pana asabbakālikattā, appakattā ca idhāpi ñatticatuttheneva kammena upasampannaṃ sandhāya **‘‘yvāya’’**ntiādipadabhājanamāha. Sañcaraṇaṃ sañcaro, so etassa atthīti sañcarī, tassa bhāvo sañcarittaṃ. Tenāha **‘‘sañcaraṇabhāva’’**nti. Sañcaratīti sañcaraṇo, puggalo, tassa bhāvo **sañcaraṇabhāvo,** taṃ itthipurisānaṃ antare sañcaraṇabhāvanti attho.

Jāyābhāveti bhariyabhāvāya. **Jārabhāve**ti sāmibhāvāya, taṃnimittanti attho. Nimittatthe hi etaṃ bhummavacanaṃ. Kiñcāpi ‘‘jārattane’’ti padassa padabhājane ‘‘jārī bhavissasī’’ti (pārā. 302) itthiliṅgavasena padabhājanaṃ vuttaṃ, ‘‘sañcarittaṃ samāpajjeyyā’’ti padassa pana niddese ‘‘itthiyā vā pahito purisassa santike gacchati, purisena vā pahito itthiyā santike gacchatī’’ti vuttattā purisassāpi santike vattabbākāraṃ dassetuṃ ‘‘jārattane’’ti niddesassa itthipurisasādhāraṇattā **‘‘itthiyā matiṃ purisassa ārocento jārattane ārocetī’’**ti vuttaṃ. **Pāḷiyaṃ** pana purisassa matiṃ itthiyā ārocanavaseneva padadvayepi yojanā katā, tadanusārena itthiyā matiṃ purisassa ārocanākāropi sakkā viññātunti.

Idāni **pāḷiyaṃ** vuttanayenāpi atthaṃ dassento **‘‘apicā’’**tiādimāha. **‘‘Pati bhavissasī’’**ti idaṃ jāyāsaddassa itthiliṅganiyamato purisapariyāyena vuttaṃ, nibaddhasāmiko bhavissasīti attho. **Jāro bhavissasī**ti micchācārabhāvena upagacchanako bhavissasīti adhippāyo.

303. **Serivihāra**nti sacchandacāraṃ. **Attano vasa**nti attano āṇaṃ. Gottavantesu gotta-saddo, dhammacārīsu ca dhamma-saddo vattatīti āha **‘‘sagottehī’’**tiādi. Tattha **sagottehī**ti samānagottehi. **Sahadhammikehī**ti ekassa satthu sāsane sahacaritabbadhammehi, samānakuladhammehi vā. Tenevāha **‘‘ekaṃ satthāra’’**ntiādi. **Ekagaṇapariyāpannehī**ti mālākārādiekagaṇapariyāpannehi.

Sassāmikā **sārakkhā**. Yassā gamane raññā daṇḍo ṭhapito, sā **saparidaṇḍā. Pacchimānaṃ dvinna**nti sārakkhasaparidaṇḍānaṃ. **Micchācāro hotī**ti tāsu gatapurisānaṃ viya tāsampi micchācāro hoti sassāmikabhāvato. **Na itarāsa**nti māturakkhitādīnaṃ aṭṭhannaṃ micchācāro natthi assāmikattā, tāsu gatānaṃ purisānameva micchācāro hoti mātādīhi rakkhitattā. Purisā hi parehi yehi kehici gopitaṃ itthiṃ gantuṃ na labhanti, itthiyo pana kenaci purisena bhariyābhāvena gahitāva purisantaraṃ gantuṃ na labhanti, na itarā attano phassassa sayaṃ sāmikattā. Na hi mātādayo sayaṃ tāsaṃ phassānubhavanatthaṃ tā rakkhanti, kevalaṃ purisagamanameva tāsaṃ vārenti. Tasmā kenaci apariggahitaphassattā, attano phassattā ca itthīnaṃ na micchācāro, purisānaṃ pana parehi vārite attano asantakaṭṭhāne paviṭṭhattā micchācāroti veditabbo.

Bhogenāti bhogahetu. Udapattaṃ āmasitvā gahitā **odapattakinī**. Dhaja-saddena senā eva upalakkhitāti āha **‘‘ussitaddhajāyā’’**tiādi.

305. **Bahiddhā vimaṭṭha**nti aññattha ārocitaṃ. **Taṃ kiriyaṃ sampādessatī**ti tassā ārocetvā taṃ kiccaṃ sampādetu vā mā vā, taṃ kiriyaṃ sampādane sāmatthiyaṃ sandhāya vuttaṃ. Dārakaṃ, dārikañca ajānāpetvā mātāpituādīhi mātāpituādīnaññeva santikaṃ sāsane pesitepi paṭiggaṇhanavīmaṃsanapaccāharaṇasaṅkhātāya tivaṅgasampattiyā saṅghādiseso hoti evāti daṭṭhabbaṃ.

Yaṃ uddissa sāsanaṃ pesitaṃ, taṃ eva sandhāya tassā mātuādīnaṃ ārocitepi khettameva otiṇṇabhāvaṃ dassetuṃ **‘‘buddhaṃ paccakkhāmī’’**tiādi udāhaṭaṃ, idañca vacanabyattayahetubyattayānaṃ bhedepi byattayasāmaññato udāhaṭanti daṭṭhabbaṃ. Tampi udāharaṇadosaṃ pariharitvā suttānulomataṃ dassetuṃ **‘‘taṃ panā’’**tiādi vuttaṃ. **Iminā sametī**ti etthāyamadhippāyo – yathā sayaṃ anārocetvā aññesaṃ antevāsikādīnaṃ vatvā vīmaṃsāpetvā paccāharantassa natthi visaṅketo, evaṃ tassā sayaṃ anārocetvā ārocanatthaṃ mātuādīnaṃ vadantassāpi mātuādayo taṃ kiriyaṃ sampādentu vā mā vā. Yadi hi tesaṃ mātuādīnaṃ tuṇhībhūtabhāvampi paccāharati, visaṅketo natthīti.

Gharakiccaṃ netīti **gharaṇī**. Aññataraṃ vadantassa visaṅketaṃ adinnādānādīsu āṇattiyaṃ vatthusaṅketo viyāti adhippāyo. **Mūlaṭṭhānañca vasenā**ti ettha purisassa mātuādayo sāsanapesane mūlabhūtattā ‘‘mūlaṭṭhā’’ti vuttā.

322. Pāḷiyaṃ **māturakkhitāya mātā bhikkhuṃ pahiṇatī**ti ettha attano vā dhītu santikaṃ ‘‘itthannāmassa bhariyā hotū’’ti bhikkhuṃ pahiṇati, purisassa vā tassa ñātakānaṃ vā santikaṃ ‘‘mama dhītā itthannāmassa bhariyā hotū’’ti pahiṇatīti gahetabbaṃ. Eseva nayo sesesupi. **Pubbe vuttanayattā**ti **paṭhamasaṅghādisese** vuttanayattā.

338. **Ante ekenā**ti ekena padena. **Ettova pakkamatī**ti apaccāharitvā tatova pakkamati. **‘‘Anabhinanditvā’’**ti idaṃ tathā paṭipajjamānaṃ sandhāya vuttaṃ. Satipi abhinandane sāsanaṃ anārocento pana **na vīmaṃsati** nāma. **Tatiyapade vuttanayenā**ti ‘‘so tassā vacanaṃ anabhinanditvā’’tiādinā vuttanayena. Pāḷiyaṃ **antevāsiṃ vīmaṃsāpetvā**ti ‘‘ayaṃ tesaṃ vattuṃ samattho’’ti antevāsinā vīmaṃsāpetvā. Sace pana so antevāsiko taṃ vacanaṃ ādiyitvā tuṇhī hoti, tassāpi taṃ pavattiṃ paccāharantassa ācariyassa saṅghādisesova mātuādīsu tuṇhībhūtesu tesaṃ tuṇhibhāvaṃ paccāharantassa viyāti daṭṭhabbaṃ.

Pāḷiyaṃ catutthavāre asatipi gacchanto sampādeti, āgacchanto visaṃvādeti anāpattīti atthato āpannamevātikatvā vuttaṃ **‘‘catutthe anāpattī’’**ti.

340. **Kārukāna**nti vaḍḍhakīādīnaṃ tacchakaayokāratantavāyarajakanhāpitakā pañca kāravo ‘‘kārukā’’ti vuccanti. **Evarūpena…pe… anāpattī**ti tādisaṃ gihiveyyāvaccampi na hotīti katvā vuttaṃ.

Kāyato samuṭṭhātīti paṇṇattiṃ vā alaṃvacanīyabhāvaṃ vā tadubhayaṃ vā ajānantassa kāyato samuṭṭhāti. Esa nayo itaradvayepi. **Alaṃvacanīyā hontī**ti itthī vā puriso

vā ubhopi vā jāyābhāve, sāmikabhāve ca nikkhittachandatāya accantaviyuttattā puna aññamaññaṃ samāgamatthaṃ ''mā evaṃ akarittha''tiādinā vacanīyatāya vattabbatāya alaṃ arahāti alaṃvacanīyā, alaṃ vā kattuṃ arahaṃ sandhānavacanametesu itthipurisesūti alaṃvacanīyā, sandhānakārassa vacanaṃ vinā asaṅgacchanakā pariccattāyevāti adhippāyo.

Paṇṇattiṃ pana jānitvāti ettha alaṃvacanīyabhāvaṃ vāti vattabbaṃ. Teneva **mātikāṭṭhakathāya**ñca ''tadubhayaṃ pana jānitvā''tiādi vuttaṃ. Bhikkhuṃ ajānāpetvā attano adhippāyaṃ paṇṇe likhitvā ''imaṃ paṇṇaṃ asukassa dehī''ti dinnaṃ harantassa sañcarittaṃ na hoti. Paṇṇattialaṃvacanīyabhāvaajānanavaseneva hi imaṃ sikkhāpadaṃ acittakaṃ, na sabbena sabbaṃ sañcaraṇabhāvampi ajānanavasena, pāḷiyañca aṭṭhakathāyañca ārocanameva dassitaṃ. Tasmā sandassanatthaṃ ñatvā paṇṇasandassanavasenāpi kāyena vā vācāya vā ārocentasseva āpatti hotīti gahetabbaṃ.

341. **Yathā yathā yesu yesu janapadesū**ti pariccattabhāvappakāsanatthaṃ kattabbaṃ paṇṇadānañātijanissarādijānāpanāditaṃtaṃdesaniyataṃ pakāraṃ dasseti, idañca nibaddhabhariyābhāvena gahitaṃ sandhāya vuttaṃ. Attano ruciyā saṅgatānaṃ pana itthīnaṃ, muhuttikāya ca purise cittassa virajjanameva alaṃvacanīyabhāve kāraṇanti daṭṭhabbaṃ. **Duṭṭhullādīsupī**ti **ādi**-saddena attakāmasañcarittāni saṅgaṇhāti, ettha pana pāḷiyaṃ kiñcāpi ''itthī nāma manussitthī na yakkhī''tiādinā manussitthipurisā na dassitā, tathāpi ''dasa itthiyo māturakkhitā''tiādinā manussitthīnaññeva dassitattā purisānampi tadanuguṇānameva gahetabbato manussajātikāva itthipurisā idhādhippetā. Tasmā yesu sañcarittaṃ samāpajjati, tesaṃ manussajātikatā, na nālaṃvacanīyatā, paṭiggaṇhana, vīmaṃsana, paccāharaṇānīti imānettha pañca aṅgāni.

Sañcarittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā

342. Chaṭṭhe **ettakenā**ti ettakena dāruādinā. **Aparicchinnappamāṇāyo**ti aparicchinnadāruādipamāṇāyo. **Mūlacchejjāyā**ti parasantakabhāvato mocetvā attano eva santakakaraṇavasenāti attho. Evaṃ yācato aññātakaviññattidukkaṭañceva dāsapaṭiggahaṇadukkaṭañca hoti ''dāsidāsapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī''ti (dī. ni. 1.10, 194) vacanaṃ nissāya aṭṭhakathāsu paṭikkhittattā. **Sakakamma**nti pāṇavadhakammaṃ. Idañca pāṇātipātadosaparihārāya dukkaṭaṃ vuttaṃ, na viññattiparihārāya. **Aniyametvāpi na yācitabbā**ti sāmīcidassanatthaṃ vuttaṃ, suddhacittena pana hatthakammaṃ yācantassa āpatti nāma natthi. **Yadicchakaṃ kārāpetuṃ vaṭṭatī**ti ''hatthakammaṃ yācāmi, dethā''tiādinā ayācitvāpi vaṭṭati. Sakiccapasutampi evaṃ kārāpentassa viññatti natthi eva, sāmīcidassanatthaṃ pana vibhajitvā vuttaṃ.

Sabbakappiyabhāvadīpanatthanti sabbaso kappiyabhāvadīpanatthaṃ. **Mūlaṃ dethāti vattuṃ vaṭṭatī**ti ''mūlaṃ dassāmā''ti paṭhamaṃ vuttattā viññatti vā mūlanti vacanassa kappiyākappiyavatthusāmaññavacanattepi niṭṭhitabhatikiccānaṃ dāpanato akappiyavatthusādiyanaṃ vā na hotīti katvā vuttaṃ. **Anajjhāvutthaka**nti apariggahitaṃ.

Mañca…pe… cīvarādīni kārāpetukāmenāpītiādīsu cīvaraṃ kārāpetukāmassa aññātakaappavāritatantavāyehi hatthakammayācanavasena vāyāpane viññattipaccayā dukkaṭābhāvepi **cīvaravāyāpanasikkhāpadena** yathārahaṃ pācittiyadukkaṭāni hontīti veditabbaṃ. **Akappiyakahāpaṇādi na dātabba**nti kappiyamukhena laddhampi hatthakammakaraṇatthāya imassa kahāpaṇaṃ dehīti vatvā dānaṃ na vaṭṭatīti vuttaṃ. Pubbe katakammassa dāpane kiñcāpi doso na dissati, tathāpi asāruppamevāti vadanti. Katakammatthāyapi kātabbakammatthāyapi kappiyavohārena pariyāyato bhatiṃ dāpentassa natthi doso. **Vatta**nti cārittaṃ, āpatti na hotīti adhippāyo.

Kappiyaṃ kārāpetvā paṭiggahetabbānīti sākhāya makkhikabījanena paṇṇādicchede bījagāmakopanassa ceva tattha laggarajādiappaṭiggahitassa ca parihāratthāya vuttaṃ. Tadubhayāsaṅkāya asati tathā akaraṇe doso natthi. Nadīyādīsu udakassa apariggahitatāya **''āharāti vattuṃ vaṭṭatī''**ti vuttaṃ. **''Na āhaṭaṃ paribhuñjitu''**nti vacanato viññattiyā āpannaṃ dukkaṭaṃ desetvāpi taṃ vatthuṃ paribhuñjantassa puna paribhoge dukkaṭameva, pañcannampi sahadhammikānaṃ na vaṭṭati. **''Alajjīhi pana bhikkhūhi vā sāmaṇerehi vā hatthakammaṃ na kāretabba''**nti sāmaññato vuttattā attano atthāya yaṃkiñci hatthakammaṃ kāretuṃ na vaṭṭati. Yaṃ pana alajjī nivāriyamānopi bījanādiṃ karoti, tattha doso natthi. Cetiyakammādīni pana tehi kārāpetuṃ vaṭṭati. Ettha ca ''alajjīhi sāmaṇerehī''ti vuttattā ''sañcicca āpattiṃ āpajjatī''tiādi (pari. 359) alajjīlakkhaṇaṃ ukkaṭṭhavasena upasampanne paṭicca upalakkhaṇato vuttanti taṃlakkhaṇavirahitānaṃ sāmaṇerādīnaṃ liṅgatthenakagotrabhupariyosānānaṃ bhikkhupaṭiññānaṃ dussīlānampi sādhāraṇavasena alajjitālakkhaṇaṃ yathāvihitapaṭipattiyaṃ sañcicca atiṭṭhanamevāti gahetabbaṃ.

Āharāpentassa dukkaṭanti viññattikkhaṇe viññattipaccayā, paṭilābhakkhaṇe goṇānaṃ sādiyanapaccayā ca dukkaṭaṃ. Goṇañhi attano atthāya aviññattiyā laddhampi sādituṃ na vaṭṭati ''hatthigavassavaḷavapaṭiggahaṇā paṭivirato hotī''ti (dī. ni. 1.10, 194) vuttattā. Tenevāha **''ñātipavāritaṭṭhānatopi mūlacchejjāya yācituṃ na vaṭṭatī''**ti. Ettha ca viññattidukkaṭābhāvepi akappiyavatthuyācanepi paṭiggahaṇepi dukkaṭameva. **Rakkhitvā**ti corādiupaddavato rakkhitvā. **Jaggitvā**ti tiṇadānādīhi posetvā.

Ñātipavāritaṭṭhāne pana vaṭṭatīti sakaṭassa sampaṭicchitabbattā mūlacchejjavasena yācituṃ vaṭṭati. **Tāvakālikaṃ vaṭṭatī**ti ubhayatthāpi vaṭṭatīti attho. Vāsiādīni puggalikānipi vaṭṭantīti āha **''esa nayo vāsī''**tiādi. Valliādīsu ca parapariggahitesu ca eseva nayoti yojetabbaṃ. **''Garubhaṇḍappahonakesuyevā''**ti idaṃ viññattiṃ sandhāya vuttaṃ. Adinnādāne pana tiṇasalākaṃ upādāya parapariggahitaṃ theyyacittena gaṇhato avahāro eva, bhaṇḍagghena kāretabbo. **Valliādīsū**ti ettha **ādi**-saddena pāḷiāgatānaṃ (pārā. 349) veḷuādīnaṃ saṅgaho. Tattha yasmiṃ padese haritālajātihiṅgulādi appakampi mahagghaṃ hoti, tattha taṃ tālapakkapamāṇato ūnampi garubhaṇḍameva, viññāpetuñca na vaṭṭati.

Sāti viññatti. Parikathādīsu ''senāsanaṃ sambādha''ntiādinā (visuddhi. 1.19) pariyāyena kathanaṃ **parikathā** nāma. Ujukameva akathetvā ''bhikkhūnaṃ kiṃ pāsādo na vaṭṭatī''tiādinā (visuddhi. 1.19) adhippāyo yathāvibhūto hoti, evaṃ bhāsanaṃ **obhāso** nāma. Senāsanādiatthaṃ bhūmiparikammādikaraṇavasena paccayuppādāya nimittakaraṇaṃ **nimittakammaṃ** nāma. **Ukkamantī**ti apagacchanti.

344. Maṇi kaṇṭhe assāti **maṇikaṇṭho. Devavaṇṇa**nti devattabhāvaṃ.

345. Pāḷiyaṃ **pattena me attho**ti (pārā. 345) anatthikampi pattena bhikkhuṃ evaṃ vadāpento bhagavā sotthiyā mantapadavasena vadāpesi. Sopi bhikkhu bhagavatā āṇattavacanaṃ vademīti avoca, tenassa musā na hoti. Atha vā **''pattena me attho''**ti idaṃ **''pattaṃ dadantū''**ti iminā samānatthanti daṭṭhabbaṃ. Esa nayo **maṇinā me attho**ti etthāpi. Tasmā aññesampi evarūpaṃ kathentassa, kathāpentassa ca vacanadoso natthīti gahetabbaṃ.

349. Uddhaṃmukhaṃ littā ullittā, chadanassa anto limpantā hi yebhuyyena uddhaṃmukhā limpanti. Tenāha **''antolittā''**ti. Adhomukhaṃ littā avalittā. Bahi limpantā hi yebhuyyena adhomukhā limpanti. Tenāha **''bahilittā''**ti.

Byañjanaṃ vilomitaṃ bhaveyyāti yasmā ''kārayamānenā''ti imassa hetukattuvacanassa ''karontenā''ti idaṃ suddhakattuvacanaṃ pariyāyavacanaṃ na hoti, tasmā ''karontena vā kārāpentena vā''ti kārayamānenāti bahuuddesapadānuguṇaṃ karaṇavacaneneva padatthaṃ katvā niddese kate byañjanaṃ viruddhaṃ bhaveyya, tathā pana padatthavasena adassetvā sāmatthiyato siddhamevatthaṃ dassetuṃ paccattavasena ''karonto vā kārāpento vā''ti padabhājanaṃ vuttanti adhippāyo. Tenāha **''atthamattamevā''**tiādi. Padatthato, sāmatthiyato ca labbhamānaṃ atthamattamevāti attho. Yañhi kārayamānena paṭipajjitabbaṃ, taṃ karontenāpi paṭipajjitabbamevāti idamettha sāmatthiyaṃ daṭṭhabbaṃ.

Uddesoti sāmibhāvena uddisitabbo. **Setakamma**nti setavaṇṇakaraṇatthaṃ setavaṇṇamattikāya vā sudhāya vā katatanukalepo, tena pana saha miniyamāne pamāṇātikkantaṃ hotīti saṅkānivāraṇatthaṃ āha **''abbohārika''**nti. Tena pamāṇātikkantavohāraṃ na gacchati kuṭiyā anaṅgattāti adhippāyo.

Yathāvuttassa atthassa vuttanayaṃ dassentena **''vuttañheta''**ntiādi vuttaṃ. Tattha ''āyāmato ca vitthārato cā''ti avatvā ''āyāmato vā vitthārato vā''ti vikappatthassa vā-saddassa vuttattā ekatobhāge vaḍḍhitepi āpattīti pakāsitanti adhippāyo. **Tihatthā**ti pakatihatthena tihatthā, ''vaḍḍhakīhatthenā''tipi (sāratthа. ṭī. 2.348-349) vadanti, taṃ ''yattha…pe… ayaṃ kuṭīti saṅkhyaṃ na gacchatī''ti iminā virujjhati vaḍḍhakīhatthena tihatthāyapi kuṭiyā pamāṇayuttassa mañcassa sukhena parivattanato. **''Ūnakacatuhatthā vā''**ti idañca pacchimappamāṇayuttassa mañcassa aparivattanārahaṃ sandhāya vuttaṃ. Yadi hi pakatihatthena catuhatthāyapi kuṭiyā pamāṇayutto mañco na parivattati, sā akuṭīyeva, tasmā mañcaparivattanamatteneva pamāṇanti gahetabbaṃ. **Pamāṇayutto mañco**ti sabbapacchimappamāṇayutto mañco. So hi pakatividatthiyā navavidatthiko, aṭṭhavidatthiko vā hoti, tato khuddako mañco sīsūpadhānaṃ ṭhapetvā pādaṃ pasāretvā nipajjituṃ na pahoti. **Pamāṇato ūnatarampī**ti ukkaṭṭhappamāṇato ūnatarampi, idañca heṭṭhimappamāṇayuttāyapi vatthudesanā kātabbā, na vāti sandehanivattanatthaṃ vuttaṃ.

Kalalalepoti kenaci silesena katalepo, setarattādivaṇṇakaraṇatthaṃ katatambamattikādikalalalepo vā. Tenāha **''alepo evā''**ti. Tena taḷākādīsu ghanena kalalena katabahalalepo mattikālepane eva pavisati lepavohāragamanatoti dasseti. **Piṭṭhasaṅghāṭo** nāma dvārabāhasaṅkhāto caturassadārusaṅghāṭo, yattha sauttarapāsaṃ kavāṭaṃ apassāya dvāraṃ pidahanti.

Oloketvāpīti apaloketvāpi, apalokanakammavasenāpīti attho, apasaddassāpi oādeso katoti daṭṭhabbo.

353. **Nibaddhagocaraṭṭhānampī**ti ettha gocarāya pakkamantānaṃ hatthīnaṃ nibaddhagamanamaggopi saṅgayhati. **Etesa**nti sīhādīnaṃ. **Gocarabhūmī**ti āmisaggahaṇaṭṭhānaṃ. **Na gahitā**ti paṭikkhipitabbabhāvena na gahitā, na vāritāti attho. Sīhādīnañhi gocaraggahaṇaṭṭhānaṃ hatthīnaṃ viya nibaddhaṃ na hoti, yattha pana gomahiṃsādipāṇakā santi, dūrampi taṃ ṭhānaṃ sīghaṃ gantvā gocaraṃ gaṇhanti. Tasmā tesaṃ taṃ na vāritaṃ, nibaddhagamanamaggova vārito āsayato gamanamaggassa nibaddhattā. **Aññesampi vāḷāna**nti araññamahiṃsādīnaṃ. **Ārogyatthāyā**ti nirupaddavāya. **Sesānī**ti pubbaṇṇanissitādīni soḷasa. Tāni ca janasammaddamahāsammaddakuṭivilopasarīrapīḷādiupaddavehi **saupaddavānī**ti veditabbāni. Abhihananti etthāti **abbhāghātaṃ**. ''Verighara''nti vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ **''corānaṃ māraṇatthāya kata''**nti vuttaṃ.

Dhammagandhikāti dhammena daṇḍanītiyā hatthapādādicchindanagandhikā. Gandhikāti ca yassa upari hatthādiṃ ṭhapetvā chindanti, tādisaṃ dārukhaṇḍaphalakāti vuccati, tena ca upalakkhitaṃ ṭhānaṃ. Pāḷiyaṃ **racchānissita**nti rathikānissitaṃ. **Caccaranissita**nti catunnaṃ rathikānaṃ sandhinissitaṃ. **Sakaṭenā**ti iṭṭhakasudhādibhaṇḍāharaṇasakaṭena.

Pācinanti senāsanassa bhūmito paṭṭhāya yāva talāvasānaṃ cinitabbavatthukaṃ adhiṭṭhānaṃ, yassa upari bhittithambhādīni ca patiṭṭhapenti. Tenāha **''tato paṭṭhāyā''**tiādi. Kiñcāpi idha pubbapayogasahapayogānaṃ adinnādāne viya viseso natthi, tathāpi tesaṃ vibhāgena dassanaṃ bhinditvā vā puna kātabbāti ettha kuṭiyā bhedena paricchedadassanatthaṃ kataṃ. **Tadatthāyā**ti tacchanatthāya. **Evaṃ kata**nti adesitavatthukaṃ pamāṇātikkantaṃ vā kataṃ. **Paṇṇasāla**nti paṇṇakuṭiyā tiṇapaṇṇacuṇṇassa aparipatanatthāya anto ca bahi ca limpanti, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Teneva vakkhati ''paṇṇasālaṃ limpatī''ti.

Antolepeneva niṭṭhāpetukāmaṃ sandhāya **''antolepe vā''**tiādi vuttaṃ. **Bahilepe vā**ti etthāpi eseva nayo. **Tasmi**nti dvārabandhe vā vātapāne vā ṭhapiteti yojetabbaṃ. **Tassokāsa**nti tassa dvārabandhādissa okāsabhūtaṃ chiddaṃ. **Puna vaḍḍhetvā**ti pubbe ṭhapitokāsaṃ khuddakaṃ ce, taṃ dvāravātapānacchiddabhedanena puna vaḍḍhetvā. **Ṭhapite**ti dvārabandhe vā gavakkhasaṅghāṭe vā ānetvā tasmiṃ vaḍḍhite vā avaḍḍhite vā chidde patiṭṭhāpite. **Lepo na ghaṭīyatī**ti samantato dinno lepo tathā ṭhapitena dvārabandhanena vā vātapānena vā saddhiṃ na ghaṭīyati, ekābaddhaṃ na hotīti vuttaṃ hoti. **Ta**nti dvārabandhaṃ vā vātapānaṃ vā. **Paṭhamameva saṅghādiseso**ti tesaṃ samantato pubbeva lepassa ghaṭetvā niṭṭhāpitattā dvārabandhavātapānānaṃ ṭhapanato pubbe eva saṅghādiseso.

Lepaghaṭanenevāti iṭṭhakāhi katavātapānādīni vinā samantā lepaghaṭaneneva āpatti vātapānādīnaṃ alepokāsattā, iṭṭhakāhi katattā vā, vātapānādīsupi lepassa bhittilepena saddhiṃ ghaṭanenevātipi atthaṃ vadanti. **Tatthā**ti paṇṇasālāyaṃ. **Ālokatthāya aṭṭhaṅgulamattaṃ ṭhapetvā limpatī**ti dārukuṭṭassa dārūnamantarā aṭṭhaṅgulamattaṃ vivaraṃ yāva limpati, tāva ālokatthāya ṭhapetvā avasesaṃ sakuṭṭacchadanaṃ limpati, pacchā etaṃ vivaraṃ limpissāmīti evaṃ ṭhapane anāpattīti adhippāyo. Sace pana evaṃ akatvā sabbadāpi ālokatthāya vātapānavasena ṭhapeti, vātapānadvārasaṅghāṭe ghaṭite lepo ca ghaṭīyati, paṭhamameva saṅghādisesoti dassento āha **''sace''**tiādi. Mattikākuṭṭameva mattikālepasaṅkhyaṃ gacchatīti āha **''sace mattikāya kuṭṭaṃ karoti, chadanalepena saddhiṃ ghaṭane āpattī''**ti. **Ubhinnaṃ anāpattī**ti purimassa lepassa aghaṭitattā dutiyassa attuddesikatāya asambhavato.

354. **Āpattibhedadassanattha**nti tattha ''sārambhe ca aparikkamane ca dukkaṭaṃ adesitavatthukatāya, pamāṇātikkantatāya ca saṅghādiseso''ti evaṃ āpattiyeva vibhāgadassanatthaṃ.

361. **Aniṭṭhite kuṭikamme**ti lepapariyosāne kuṭikamme ekapiṇḍamattenapi aniṭṭhite. **''Aññassa puggalassa vā''**ti idaṃ mūlaṭṭhassa anāpattidassanatthaṃ vuttaṃ. Yena pana laddhaṃ, tassāpi taṃ niṭṭhāpentassa ''parehi vippakataṃ attanā pariyosāpeti, āpatti saṅghādisesassā''tiādivacanato (pārā. 363) āpattiyeva. Pubbe katakammampi laddhakālato paṭṭhāya attano atthāyeva kataṃ nāma hoti, tasmā tenāpi saṅghassa vā sāmaṇerādīnaṃ vā datvā niṭṭhāpetabbaṃ. **''Aññassa vā''**ti idaṃ anupasampannaṃyeva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ, keci pana ''parato laddhāya kuṭiyā niṭṭhāpane anāpattiādito paṭṭhāya attano atthāya akatattā''ti vadanti. **Apacinitabbā**ti yāva pācinā viddhaṃsetabbā. **Bhūmisamaṃ katvā**ti pācinatalāvasānaṃ katvā.

364. **Leṇa**nti pabbataleṇaṃ. **Na hettha lepo ghaṭīyatī**ti chadanalepassa abhāvato vuttaṃ, visuṃ eva vā anuññātattā. Sace leṇassa anto uparibhāge cittakammādikaraṇatthaṃ lepaṃ denti, ullittakuṭisaṅkhyaṃ na gacchati, vaṭṭati eva. Iṭṭhakādīhi kataṃ caturassakūṭāgārasaṇṭhānaṃ ekakaṇṇikābaddhaṃ nātiuccaṃ paṭissayavisesaṃ **''guhā''**ti vadanti, tādisaṃ mahantampi ullittāvalittaṃ karontassa anāpatti. **Bhūmiguha**nti umaṅgaguhaṃ.

Aṭṭhakathāsūti kukkuṭacchikagehantiādīsu aṭṭhakathāsu tiṇakuṭikā kukkuṭacchikagehanti vatvā puna taṃ vivarantehi aṭṭhakathācariyehi chadanaṃ daṇḍakehi…pe… vuttāti yojanā daṭṭhabbā. Tattha **daṇḍakehi jālabaddhaṃ katvā**ti dīghato, tiriyato ca ṭhapetvā valliyādīhi baddhadaṇḍakehi jālaṃ viya katvā. **So cā**ti ullittādibhāvo. **Chadanameva sandhāya vutto**ti chadanassa anto ca bahi ca limpanameva sandhāya vutto. Mattikākuṭṭe bhittilepaṃ vināpi bhittiyā saddhiṃ chadanalepassa ghaṭanamattenāpi āpattisambhavato chadanalepova padhānanti veditabbaṃ. Kiñcāpi evaṃ, atha kho ''upacikāmocanatthameva heṭṭhā pāsāṇakuṭṭaṃ katvā taṃ alimpitvā upari limpati, lepo na ghaṭīyati nāma, anāpattiyevā''tiādivacanato pana chadanalepaghaṭanatthaṃ sakalāyapi bhittiyā lepo avassaṃ icchitabbova tassā ekadesassa alepepi chadanalepassa aghaṭanato. Tenāha **''lepo na ghaṭīyatī''**ti. **Etthā**ti tiṇakuṭikāyaṃ. Na kevalañca tiṇakuṭikāyaṃ eva, leṇaguhādīsupi sārambhāparikkamanapaccayāpi anāpatti eva, iminā pana nayena aññassatthāya kuṭiṃ karontassāpi sārambhādipaccayāpi anāpattibhāvo atthato dassito eva hotīti.

Tattha pāḷivirodhaṃ pariharituṃ **''yaṃ panā''**tiādi vuttaṃ. Ayañhettha adhippāyo – aññassa upajjhāyādino atthāya karontassa sārambhādipaccayāpi anāpatti eva, yaṃ pana pāḷiyaṃ ''āpattikārukānaṃ tiṇṇaṃ dukkaṭāna''ntiādivacanaṃ, taṃ aññassatthāya karontassa, na sārambhādipaccayā āpattidassanatthaṃ vuttaṃ, kiñcarahi yathāsamādiṭṭhāya kuṭiyā akaraṇapaccayā āpattidassanatthanti. Tattha **yathāsamādiṭṭhāyā**ti ''bhikkhu samādisitvā pakkamati, 'kuṭiṃ me karothā'ti samādisati ca, desitavatthukā ca hotu anārambhā ca saparikkamanā cā''ti evaṃ kārāpakena āṇattikkamaṃ muñcitvā karaṇapaccayāti adhippāyo. Katthaci pana potthake ''kuṭilakkhaṇappattampi kuṭiṃ aññassa…pe… karontassa anāpattī''ti imassa pāṭhassa anantaraṃ ''yaṃ pana āpatti kārukāna''ntiādipāṭho dissati, sova yuttataro. Evañhi sati tattha adhippāyo pākaṭo hoti.

Anāpattīti vatvāti vāsāgāratthāya eva aniyamitattā anāpattīti vatvā. **Adesāpetvā karoto**ti pamāṇayuttampi karoto. **Acittaka**nti paṇṇattiajānanacittena acittakaṃ. Ullittādīnaṃ aññataratā, heṭṭhimappamāṇasambhavo, adesitavatthukatā, pamāṇātikkantatā, attuddesikatā, vāsāgāratā, lepaghaṭanāti satta vā pamāṇayuttaṅgādīsu cha vā aṅgāni.

Kuṭikārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā

365. Sattame pūjāvacanappayoge kattari sāmivacanassapi icchitattā **''gāmassa vā pūjita''**nti vuttaṃ. Rūpindriyesu vijjamānaṃ sandhāya ekindriyatā vuccatīti āha **''kāyindriyaṃ sandhāyā''**ti. Te hi manindriyampi bhūtagāmānaṃ icchanti.

366. **Kiriyato samuṭṭhānābhāvo**ti vatthuno adesanāsaṅkhātaṃ akiriyaṃ vinā na kevalaṃ kiriyāya samuṭṭhānabhāvo. Kiriyākiriyato hi idaṃ samuṭṭhāti. Imasmiṃ sikkhāpade **bhikkhū vā anabhineyyā**ti ettha **vā**-saddo samuccayattho, tena ''mahallakañca vihāraṃ kareyya, bhikkhū ca anabhineyyā''ti kiriyañca akiriyañca samuccinoti.

Vihārakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

380. Aṭṭhame pākārena ca parikkhittanti sambandho. **Gopuraṭṭālakayutta**nti ettha pākāresu yuddhatthāya kato vaṅkasaṇṭhāno sarakkhepachiddasahito patissayaviseso **aṭṭālako** nāma.

Soḷasavidhassāti catūhi maggehi paccekaṃ catūsu saccesu kattabbassa pariññāpahānasacchikiriyābhāvanāsaṅkhātassa soḷasavidhassa. **Te gāravenā**ti te kilantarūpā bhikkhū bhattuddesakaṭṭhāne sannipatitānaṃ bhikkhūnaṃ purato attano kilantasarīraṃ dassetvā uddisāpane gāravena, lajjāyāti attho. **Terasapī**ti bhattuddesakasenāsanagāhāpakabhaṇḍāgārikacīvarapaṭiggāhakacīvarabhājakayāgubhājakaphalabhājakakhajjabhājakaappamattakavissajjakasāṭiyagāhāpakapattagāhāpakaārām vasena terasapi.

Pāḷiyaṃ **''apisū''**ti idaṃ ''apicā''ti iminā samānattho nipāto. **Evaṃ sabbapadesū**ti pīṭhādīsu senāsanasādhāraṇesu, katikasaṇṭhānapavesanikkhamanakālādīsu pana visuṃ visuṃ adhiṭṭhahitvā kathāpetīti veditabbaṃ. **Ayañhi nimmitānaṃ dhammatā**ti aniyametvā nimmitānaṃ vasena vuttaṃ, niyametvā pana ''ettakā idañcidañca kathentu, ettakā tuṇhī bhavantu, nānāppakāraṃ iriyāpathaṃ, kiriyañca kappentu, nānāvaṇṇasaṇṭhānavayoniyamā ca hontū''ti parikammaṃ katvā samāpajjitvā vuṭṭhāya adhiṭṭhite icchiticchitappakārā aññamaññampi visadisāva honti. **Avatthukavacana**nti niratthakavacanaṃ.

383. **Ekacārikabhatta**nti atimanāpattā sabbesampi paṭilābhatthāya visuṃ ṭhitikāya pāpetabbabhattaṃ. **Taddhitavohārenā**ti cattāri pamāṇamassa catukkanti evaṃ taddhitavohārena. **Bhavo**ti bhavitabbo. **Atītaṃ divasabhāga**nti tasmiññeva divase salākadānakkhaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. **Hiyyo**ti imassa ajja icceva attho. Tenevāhaṃsu ''sve amhe''tiādi. **Padhūpāyantā**ti punappunaṃ uppajjanakodhavasena padhūpāyantā. Pāḷiyaṃ **kissa ma**nti kena kāraṇena mayāti attho.

384. ''Sarasi tva''nti idaṃ ekaṃ vākyaṃ katvā, ''kattā''ti idañca kattari ritupaccayantaṃ katvā, ''asī''ti ajjhāhārapadena saha ekavākyaṃ katvā, ''evarūpa''nti idaṃ, ''yathāyaṃ bhikkhunī āhā''ti idañca dvīsu vākyesu paccekaṃ yojetabbanti dassetuṃ **''atha vā''**tiādimāha. **Ujukamevā**ti tvā-paccayantavasena paṭhamaṃ atthaggahaṇaṃ ujukanti adhippāyo.

Dutiyo dabba-saddo paṇḍitādivacanoti āha **''na kho dabba dabbā paṇḍitā''**ti. **Nibbeṭhentī**ti dosato mocenti. **Vinayalakkhaṇe tanti**nti vinayavinicchayalakkhaṇavisaye āgamaṃ ṭhapento. Pāḷiyaṃ **yato aha**ntiādīsu yasmiṃ kāle ahaṃ jāto, tato pabhuti supinantenapi methunaṃ dhammaṃ nābhijānāmi, na ca tassa methunadhammassa paṭisevitā ahosinti attho daṭṭhabbo. Tenāha **''supinantenapī''**tiādi. Idāni ekavākyavasena yojanaṃ dassetuṃ **''atha vā''**tiādi vuttaṃ. **Na ghaṭatī**ti yasmā khīṇāsavassa vacanena etissā vacanaṃ na sameti, tañca na ghaṭanaṃ yasmā pubbe bhikkhūsu pasiddhāya eva accantadussīlatāya eva ahosi, tasmā mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethāti adhippāyo.

Cara pireti cara gaccha pire para amāmaka tvaṃ. **Vinassā**ti adassanaṃ gaccha. **Akārikā**ti amūlakena codanāya na kārikā. **Kārako hotī**ti ''ayyenamhi dūsitā''ti imāya paṭiññāya yadi nāsitā, tadā thero bhikkhunīdūsakattasiddhito tassa dosassa kārako hoti. **Akārako hotī**ti tāya katapaṭiññaṃ anapekkhitvā sāmaññato ''mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethā''ti bhagavatā vuttattā akārako hoti. Yadi hi thero kārako bhaveyya, avassaṃ tameva dosaṃ apadisitvā iminā nāma kāraṇena ''mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethā''ti vattabbaṃ siyā, tathā avuttattā, ''dabbañca anuyuñjathā''ti avatvā ''ime ca bhikkhū anuyuñjathā''ti vuttattā ca sāmatthiyato mettiyāya bhikkhuniyā aññena dosena nāsanārahatā, vatthussa ca amūlakabhāvo, therassa akārakabhāvo ca siddho hotīti adhippāyo.

Attano suttanti ''sakāya paṭiññāyā''ti iminā pakkhepavacanena sahitaṃ kūṭasuttaṃ. **Thero kārako hotī**ti ettha ayamadhippāyo – ''sakāya paṭiññāyā''ti avatvā sāmaññato ''mettiyaṃ bhikkhuniṃ nāsethā''ti otiṇṇavatthusmiṃyeva tassā nāsanā vihitāti tumhākaṃ vāde thero kārako hoti, ''sakāya paṭiññāyā''ti pana vutte pubbeyeva siddhassa pārājikassa sucikāya assā sakāya paṭiññāya nāsethāti sijjhanato amhākaṃ vāde thero akārako hotīti. Mahāvihāravāsīnampi pana ''sakāya paṭiññāyā''ti vutte otiṇṇavatthusmiṃyeva tassā nāsanā vihitā hoti, na sāmaññatoti adhippāyo. **Etthā**ti imesu dvīsu vādesu, suttesu vā. **Yaṃ pacchā vutta**nti mahāvihāravāsīhi yaṃ vuttaṃ, taṃ yuttanti attho. **Vicāritaṃ heta**nti etaṃ pacchimassa yuttattaṃ vicāritaṃ, ''tatra saṅghādiseso vuṭṭhānagāminī…pe… asuddhatāyeva nāsesī''ti vakkhamānanayena vinicchitanti attho. **''Bhikkhuniṃ anuddhaṃseti dukkaṭa''**nti iminā mahāaṭṭhakathāvādo dassito.

Tatrāti tesu dukkaṭapācittiyesu. **Dukkaṭa**nti vuttamahāaṭṭhakathāvādassa adhippāyaṃ dassetvā ''pācittiya''nti pavattassa kurundivādassa adhippāyaṃ dassetuṃ **''pacchimanayepī''**tiādi vuttaṃ. **Vacanappamāṇato**ti visaṃvādanādhippāye samānepi anuddhaṃsanādivisese saṅghādisesādino vidhāyakavacanabalenāti attho. **Bhikkhussa pana bhikkhuniyā dukkaṭa**nti bhikkhuniṃ anuddhaṃsentassa bhikkhussa dukkaṭaṃ.

Evaṃ dvīsupi aṭṭhakathāvacanesu adhippāyaṃ vibhāvetvā idāni pacchime pācittiyavāde dosaṃ dassetvā purimadukkaṭavādameva patiṭṭhāpetuṃ **''tatra panā''**tiādi vuttaṃ. Tattha **visu**nti **sampajānamusāvāde pācittiyato** (pāci. 1) visuṃ pācittiyaṃ vuttaṃ, tattha anantogadhabhāvāti adhippāyo. **Tasmā**ti yasmā amūlakānuddhaṃsane visuññeva pācittiyaṃ paññattaṃ, tasmā purimanayoti dukkaṭavādo. Evaṃ antarā paviṭṭhaṃ dukkaṭapācittiyavādaṃ dassetvā idāni pākaṭameva atthaṃ vibhāvetuṃ **''tathā bhikkhunī''**tiādi āraddhaṃ. Tattha **tathā**ti yathā bhikkhussa bhikkhuṃ, bhikkhuniñca anuddhaṃsentassa saṅghādisesadukkaṭāni vuttāni, tathāti attho. **Etehi nāsanā natthī**ti sāmaññato vuttaṃ, dukkaṭena imissā pana nāsanā natthīti adhippāyo. **Dussīlā**ti pārājikā.

386. **Ākāranānattenā**ti dūsitākārassa, dūsakākārassa ca nānattena. **Anabhiraddho**ti atuṭṭho. Tenāha **''na sukhito''**ti. **Na pasādito**ti anuppāditappasādo. Khīla-saddo thaddhabhāvavacano, kacavarapariyāyo ca hotīti āha **''citta…pe… khīla''**nti. **Nappatīto**ti pītisukhādīhi na abhigato na upagato. Tenāha **''na abhisaṭo''**ti.

Yena duṭṭhoti ca kupitoti ca vuttoti ettha yena duṭṭhoti ca vutto yena kupitoti ca vutto, taṃ **mātikāya**ñca **padabhājane** (pārā. 386) ca vuttaṃ ubhayampetanti yojetabbaṃ. **Dvīhī**ti ''tena ca kopena, tena ca dosenā''ti vuttakopadosapadehi dvīhi, atthato pana dvīhipi dosova dassitoti āha **''saṅkhārakkhandhameva dassetī''**ti. **Yāyā**ti anattamanatāya.

Na cuditakavasenāti yadi cuditakavasenāpi amūlakaṃ adhippetaṃ siyā, amūlakaṃ nāma anajjhāpannanti padabhājanaṃ vadeyyāti adhippāyo. **Yaṃ pārājika**nti bhikkhuno anurūpesu ekūnavīsatiyā pārājikesu aññataraṃ. **Padabhājane** (pārā. 386) pana **bhikkhuvibhaṅge** āgatāneva gahetvā ''catunnaṃ aññatarenā''ti vuttaṃ. **Etaṃ idha appamāṇa**nti etaṃ āpannānāpannataṃ idhānuddhaṃsane āpattiyā anaṅgaṃ, āpattiṃ pana āpanne vā anāpanne vā puggale ''anāpanno eso suddho''ti suddhasaññāya vā vimatiyā vā cāvanādhippāyova idha aṅganti adhippāyo.

Tathevāti pasādasotena, dibbasotena vāti imamatthaṃ atidisati. Diṭṭhānusāreneva samuppannā parisaṅkāva **diṭṭhaparisaṅkitaṃ** nāma. Evaṃ sesesupi. **''Adisvā vā''**ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ, disvā pakkantesupi doso natthiyeva. **Imesa**nti imehi. **Karissantī**ti tasmiṃ khaṇe uppajjanākāradassanaṃ, pacchā pana ettakena kālena kataṃ vāti saṅkāya codeti. Na hi karissantīti codanā atthi. **''Ariṭṭhaṃ pīta''**nti idaṃ mukhe surāgandhavāyananimittadassanaṃ. Ariṭṭhañhi surāsadisavaṇṇagandhaṃ kappiyabhesajjaṃ.

Diṭṭhaṃ atthi samūlakantiādīsu ajjhācārassa sambhavāsambhavānaṃ mūlāmūlabhāvadassanaṃ. **Atthi saññāsamūlaka**ntiādi pana diṭṭhasaññāya sambhavāsambhavānaṃ mūlāmūlabhāvadassanaṃ. **Disvāva diṭṭhasaññī hutvā codetī**ti ettha yaṃ codeti, tato aññaṃ puggalaṃ vītikkamantaṃ, paṭicchannokāsato nikkhamantaṃ vā disvā ''ayaṃ so''ti saññāya codentopi saṅgayhati. Esa nayo sutādīsupi. **Samūlakena vā saññāsamūlakena vā**ti ettha pārājikamāpannaṃ diṭṭhādimūlakena ca ''ayaṃ āpanno''ti asuddhasaññāya codento samūlakena codeti nāma. Saññāsamūlakatte eva anāpattisambhavato āpanne vā anāpanne vā puggale āpannasaññī diṭṭhādīsu, adiṭṭhādīsu vā mūlesu diṭṭhasutādisaññī tena diṭṭhādimūlakena taṃ puggalaṃ codento saññāsamūlakena codeti nāma. Imesaṃ anāpatti, vuttavipariyāyena āpattivāre attho veditabbo.

Samīpe ṭhatvāti hatthavikāravacīghosānaṃ codanāvasena pavattiyamānānaṃ dassanasavanūpacāre ṭhatvāti attho. Keci pana ''dvādasahatthabbhantare ṭhatvā''ti (sāratthа. ṭī. 2.385-386) vadanti, taṃ na yuttaṃ. Parato byatirekato anāpattiṃ dassentena ''dūtaṃ vā paṇṇaṃ vā sāsanaṃ vā pesetvā''ti ettakameva vuttaṃ, na pana ''dvādasahatthaṃ muñcitvā codentassa sīsaṃ na etī''ti vuttaṃ. **Vācāya vācāyā**ti sakiṃ āṇattassa sakalampi divasaṃ vadato vācāya vācāya codāpakasseva āpatti. **Sopī**ti āṇattopi. Tassa ca ''mayāpi diṭṭha''ntiādiṃ avatvāpi ''amūlaka''nti saññāya cāvanādhippāyena ''tvaṃ pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpannosī''ti idameva vācaṃ parassa vacanaṃ viya akatvā sāmaññato vadantassāpi saṅghādiseso eva. Satipi pana anuddhaṃsanādhippāye ''asukena evaṃ vutta''nti parena vuttameva vadantassa natthi saṅghādiseso. Sace pana parena avuttampi vuttanti vadati, āpatti eva.

Sambahulā sambahule sambahulehi vatthūhīti ettha **sambahule**ti cuditakabahuttaniddesena purimesu tīsu vāresu cuditakabahuttenāpi vārabhedasabbhāvaṃ ñāpeti. Ekasmiñhi cuditakavatthucodakabhedena idaṃ catukkaṃ vuttaṃ, cuditakabahuttenāpi catukkantaraṃ labbhatīti aṭṭhakaṃ hoti eva.

Amūlakacodanāpasaṅgena samūlakacodanālakkhaṇādiṃ dassetuṃ **''codetuṃ pana ko labhatī''**tiādi āraddhaṃ. **Bhikkhussa sutvā codetī**tiādi suttaṃ yasmā ye codakassa aññesaṃ vipattiṃ pakāsenti, tepi tasmiṃ khaṇe codakabhāve ṭhatvāva pakāsenti, tesañca vacanaṃ gahetvā itaropi yasmā codetuñca asampaṭicchantaṃ tehi titthiyasāvakapariyosānehi paṭhamacodakehi sampaṭicchāpetuñca labhati, tasmā idha sāvakabhāvena uddhaṭanti veditabbaṃ.

Dūtaṃ vātiādīsu ''tvaṃ evaṃ gantvā codehī''ti dūtaṃ vā pesetvā yo codetuṃ sakkoti, tassa paṇṇaṃ, mūlasāsanaṃ vā pesetvā. **Samayenā**ti pakatiyā jānanakkhaṇe.

Garukānaṃ dvinnanti pārājikasaṅghādisesānaṃ. **Micchādiṭṭhi** nāma ''natthi dinna''ntiādinayappavattā (ma. ni. 1.445; 2.94, 95, 225; 3.91, 116, 136; saṃ. ni. 3.210) dasavatthukā diṭṭhi, sassatucchedasaṅkhātaṃ antaṃ gaṇhāpakadiṭṭhi **antaggāhikā** nāma. **Ājīvahetu paññattānaṃ channa**nti ājīvahetupi āpajjitabbānaṃ

uttarimanussadhammapārājikaṃ (pārā. 195), sañcaritte (pārā. 301, 302) saṅghādiseso, ‘‘yo te vihāre vasati, so arahā’’ti (pārā. 220) pariyāyena thullaccayaṃ, bhikkhussa paṇītabhojanaviññattiyā pācittiyaṃ (pāci. 257), bhikkhuniyāpaṇītabhojanaviññattiyā pāṭidesanīyaṃ (pāci. 1236), sūpodanaviññattiyā (pāci. 612-613) dukkaṭanti imesaṃ **parivāre** (pari. 287) vuttānaṃ channaṃ. Na hetā āpattiyo ājīvahetu eva paññattā sañcarittādīnaṃ aññathāpi āpajjitabbato. Ājīvahetupi etāsaṃ āpajjanaṃ sandhāya evaṃ vuttaṃ, ājīvahetupi paññattānanti attho. Na kevalañca etā eva, aññāpi adinnādānakuladūsanapāṇavadhavejjakammādivasena ājīvahetu āpajjitabbāpi santi, tā pana āpattisabhaāgatāya pārājikādīsu chasu eva saṅgayhantīti visuṃ na vuttāti veditabbā.

Ettāvatā pana sīsaṃ na etīti saṅghādisesaṃ sandhāya vuttaṃ, codanā pana katā eva hoti. **Tiṃsānī**ti tiṃsaṃ etesamatthīti tiṃsāni, tiṃsādhikānīti vuttaṃ hoti. **Navutānī**ti etthāpi eseva nayo.

Attādānaṃ ādātukāmenāti ettha attanā ādātabbato diṭṭhādimūlakehi gahetabbato parassa vipphandituṃ adatvā paggaṇhanato attādānanti codanā vuccati, taṃ ādātukāmena, codanaṃ kattukāmenāti attho.

Ubbāhikāyāti ubbahanti viyojenti etāya alajjīnaṃ tajjanimṃ vā kalahaṃ vāti ubbāhikā, saṅghasammuti, tāya. Vinicchinanaṃ nāma tāya sammatabhikkhūhi vinicchananameva. Alajjussannāya hi parisāya **samathakkhandhake** (cūḷava. 227) āgatehi dasaṅgehi samannāgatā dve tayo bhikkhū tattheva vuttāya ñattidutiyakammavācāya sammannitabbā, tehi ca sammatehi visuṃ vā nisīditvā, tassā eva vā parisāya ‘‘aññehi na kiñci kathetabba’’nti sāvetvā taṃ adhikaraṇaṃ vinicchitabbaṃ.

Kimhīti kismiṃ vatthusmiṃ, kataravipattiyanti attho. **‘‘Kimhi naṃ nāmā’’**ti idaṃ ‘‘katarāya vipattiyā etaṃ codesī’’ti yāya kāyaci viññāyamānāya bhāsāya vuttepi codakassa vinaye apakataññutāya ‘‘sīlācāradiṭṭhiājīvavipattīsu katarāyāti maṃ pucchatī’’ti ñātuṃ asakkontassa pucchā, na pana kimhītiādipadatthamattaṃ ajānantassa. Na hi anuvijjako codakaṃ bālaṃ aparicitabhāsāya ‘‘kimhi na’’nti pucchati. **‘‘Kimhi nampi na jānāsī’’**ti idampi vacanamattaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti, ‘‘kataravipattiyā’’ti vutte ‘‘asukāya vipattiyā’’ti vattumpi na jānāsīti vacanassa adhippāyameva sandhāya vuttanti gahetabbaṃ. Teneva vakkhati ‘‘bālassa lajjissa nayo dātabbo’’ti vatvā ca ‘‘kimhi naṃ codesīti sīlavipattiyā’’tiādi adhippāyappakāsanameva nayadānaṃ vuttaṃ, na pana kimhi-naṃ-padānaṃ pariyāyamattadassanaṃ. Na hi bālo ‘‘kataravipattiyaṃ naṃ codesī’’ti imassa vacanassa atthe ñātepi vipattippabhedanaṃ, attanā codiyamānaṃ vipattisarūpañca jānituṃ sakkoti, tasmā teneva ajānanena alajjī apasādetabbo. ‘‘Kimhi na’’nti idampi upalakkhaṇamattaṃ, aññena vā yena kenaci ākārena aviññutaṃ pakāsetvā vissajjetabbova.

‘‘Dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahāyā’’tiādivacanato (pārā. 39; pari. 2) **‘‘alajjīniggahatthāya…pe… paññatta’’**nti vuttaṃ. **Ehitī**ti **hi**-kāro ettha āgamo daṭṭhabbo, āgamissatīti attho. **Diṭṭhasantānenā**ti diṭṭhaniyāmena. **Alajjissa paṭiññāya eva kātabba**nti vacanapaṭivacanakkameneva dose āvibhūtepi alajjissa ‘‘asuddhoha’’nti dosasampaṭicchanapaaññāya eva āpattiyā kātabbanti attho. Keci pana ‘‘alajjissa etaṃ natthīti suddhapaṭiññāya eva anāpattiyā kātabbanti ayamettha attho saṅgahito’’ti vadanti, taṃ na yuttaṃ anuvijjakasseva niratthakattāpattito codakeneva alajjipaṭiññāya ṭhātabbato. Dosāpagamapaṭiññā eva hi idha paṭiññāti adhippetā. Teneva vakkhati ‘‘etampi natthīti paṭiññaṃ na detī’’tiādi (pārā. aṭṭha. 2.385-386).

Tadatthadīpanatthanti alajjissa dose āvibhūtepi tassa dosāpagamapaṭiññāya eva kātabbatādīpanatthaṃ. Vivādavatthusaṅkhāte atthe paccatthikā **atthapaccatthikā. Saññaṃ datvā**ti nesaṃ kathāpacchedatthaṃ, abhimukhakaraṇatthañca saddaṃ katvā. **Vinicchinituṃ ananucchaviko**ti ‘‘asuddho’’ti saññāya codakapakkhe paviṭṭhattā anuvijjakabhāvato bahibhūtattā anuvijjituṃ asakkuṇeyyataṃ sandhāya vuttaṃ. Sandehe eva hi sati anuvijjituṃ sakkā, asuddhadiṭṭhiyā pana sati cuditakena vuttaṃ sabbaṃ asaccatopi paṭibhāti, kathaṃ tattha anuvijjanā siyāti.

‘‘Tathā nāsitakova bhavissatī’’ti iminā vinicchayaṃ adatvā saṅghato viyojanaṃ nāma liṅganāsanā viya ayampi eko nāsanappakāroti dasseti. **Viraddhaṃ hotī**ti sañcicca āpattiṃ sahasā āpanno hoti. **‘‘Ādito paṭṭhāya alajjī nāma natthī’’**ti idaṃ ‘‘pakkhānurakkhaṇatthāya paṭiññaṃ na detī’’ti imassa alajjilakkhaṇasambhavassa kāraṇavacanaṃ. Paṭicchāditakālato paṭṭhāya alajjī nāma eva, purimo lajjibhāvo na rakkhatīti attho. **Paṭiññaṃ na detī**ti sace mayā katadosaṃ vakkhāmi, mayhaṃ anuvattakā bhijjissantīti paṭiññaṃ na deti. **Ṭhāne na tiṭṭhatī**ti lajjiṭṭhāne na tiṭṭhati, kāyavācāsu vītikkamo hoti evāti adhippāyo. Tenāha **‘‘vinicchayo na dātabbo’’**ti, pubbe pakkhikānaṃ paṭiññāya vūpasamitassāpi adhikaraṇassa duvūpasantatāya ayampi tathā nāsitakova bhavissatīti adhippāyo.

Cuditakacodakesu paṭipattiṃ ñatvāti ‘‘tumhe amhākaṃ vinicchayena tuṭṭhā bhavissathā’’tiādinā vuttaṃ cuditakacodakesu anuvijjakena paṭipajjitabbakammaṃ ñatvā. **Vinicchayo majjhe**ti āpattīti vā anāpattīti vā vinicchayapariyosānaanuvijjanānaṃ majjhaṃ nāmāti attho.

Amūlakampi samūlakaṃ katvā vadantīti āha **‘‘dve mūlānī’’**ti. **Kālena vakkhāmī**tiādīsu okāsaṃ kārāpetvā vadanto **kālena vadati** nāma. Salākaggayāguaggabhikkhācāraṭṭhānādīsu codento **akālena vadati** nāma. Dosato vuṭṭhāpetukāmatāya vadanto **atthasaṃhitena vadati** nāma. **Dosantaro**ti dosacitto. **Pannarasasu dhammesū**ti ‘‘parisuddhakāyasamaācāratā, tathā vacīsamācāratā, sabrahmacārīsu mettacittatā, bahussutatā, ubhinnaṃ pātimokkhānaṃ svāgatāditā, kālena vakkhāmī’’tiādinā (pari. 362) vuttapañcadhammā ca kāruññatā, hitesitā, anukampatā, āpattivuṭṭhānatā, vinayapurekkhāratāti (cūḷava. 401) imesu pannarasasu. Tattha **‘‘kāruññatā’’**ti iminā karuṇā dassitā. **Hitesitā**ti hitagavesanatā. **Anukampatā**ti tena hitena saṃyojanatā, imehi dvīhipi mettā dassitā. **Āpattivuṭṭhānatā**ti suddhante patiṭṭhāpanatā. Vatthuṃ codetvā sāretvā paṭiññaṃ āropetvā yathāpaṭiññāya kammakaraṇaṃ **vinayapurekkhāratā** nāma.

Adhikaraṇaṭṭhenāti adhikātabbaṭṭhena, samathehi vūpasametabbaṭṭhenāti attho. **Taṃ nānattaṃ dassetu**nti idha anadhippetampi atthuddhāravasena taṃ nānattaṃ dassetunti adhippāyo. Teneva vakkhati ‘‘sesāni atthuddhāravasena vuttānī’’ti (pārā. aṭṭha. 2.385-386). **Yaṃ adhikiccā**tiādinā adhikaraṇasaddassa kammasādhanatā vuttā.

Gāhanti ‘‘asukaṃ codessāmī’’ti manasā codanākārassa gahaṇaṃ. **Cetana**nti ‘‘codessāmī’’ti uppannacittabyāpārasaṅkhātaṃ cittakammaṃ. **Akkhanti**nti cuditakassa vipattiṃ disvā uppannaṃ kodhaṃ asahanaṃ, tathā pavattaṃ vā yaṃ kiñci cittacetasikarāsiṃ. **Vohāra**nti codanāvasappavattavacanaṃ. **Paṇṇatti**nti codanāvasappavattaṃ manasā parikappitaṃ nāmapaṇṇattiṃ. **Attādānaṃ gahetvā**ti codanaṃ manasā gahetvā. **Taṃ adhikaraṇa**nti taṃ gāhalakkhaṇaṃ adhikaraṇaṃ. **Nirujjhati** cetanāya khaṇikattā, sā ca samathappattā hotīti evamettha aniṭṭhappasaṅgo veditabbo. Evaṃ uparipi **‘‘tuṇhī hotī’’**ti iminā vohāravacanassa nirodhaṃ dasseti. Tenāha **‘‘taṃ adhikaraṇaṃ samathappattaṃ bhavissatī’’**ti. ‘‘Tasmā paṇṇatti adhikaraṇa’’nti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṃ dassetvā idāni tassāpi ekaccehi paṭikkhittabhāvaṃ dassetvā puna tampi paṭisedhetvā aṭṭhakathāsu vuttapaṇṇattiyā eva adhikaraṇataṃ samatthetuṃ **‘‘taṃ paneta’’**ntiādimāha. Tattha **taṃ paneta**nti paṇṇatti adhikaraṇanti etaṃ gahaṇaṃ virujjhatīti sambandho. Pārājikādiāpatti ekantaakusalasabhāvā vā abyākatasabhāvā vā hotīti saññāya **‘‘methunadhammapārājikāpattī’’**tiādikaṃ suttaṃ paṇṇattiadhikaraṇavādena virujjhatīti dassetuṃ uddhaṭaṃ. Tenāha **‘‘na hi te…pe… accantaakusalattā’’**tiādi. **Te**ti aṭṭhakathācariyā.

Amūlakañceva taṃ adhikaraṇanti ettha amūlakapārājikameva adhikaraṇa-saddena adhippetanti dassetuṃ **‘‘yañceta’’**ntiādi vuttaṃ. **Yasmā panā**tiādi pana idhādhippetāya amūlakapārājikāpattiyā eva paṇṇattibhāvo yujjatīti dassetuṃ āraddhaṃ. Tattha **yāya paṇṇattiyā**ti sabhāvato parisuddhepi puggale ‘‘pārājiko’’tiādinā codakena pavattitaṃ nāmapaṇṇattiṃ sandhāya vadati. **Paññatto**ti kathito. **Adhikaraṇe pavattattā**ti avijjamānepi manasā āropitamatte āpattādhikaraṇe vācakabhāvena pavattattā.

Evaṃ nāmapaṇṇattivasena imasmiṃ sikkhāpade āpattādhikaraṇassa paññattibhāvaṃ dassetvā idāni atthapaṇṇattivasenāpi dassetuṃ **‘‘yasmā vāya’’**ntiādi vuttaṃ. **Paññattimattamevā**ti avijjamānassa vijjamānākārena manasā āropitaatthapaṇṇattimattamevāti attho. **Tañca kho idhevā**ti tañca yathāvuttapariyāyena paṇṇattiyā adhikaraṇattaṃ idheva imasmiṃ eva sikkhāpade. **Eke**ti keci. **Taṃ na yutta**nti yaṃ ekaccehi aṭṭhakathāsu vuttaṃ, adhikaraṇassa paṇṇattibhāvaṃ nisedhetvā kusalādiparamatthabhāvaṃ sādhetuṃ ‘‘taṃ panetaṃ methunadhammapārājikāpattī’’tiādinā papañcato dassito, taṃ na yuttanti attho. Tattha kāraṇamāha **‘‘ādikammikassā’’**tiādinā, tena ca tasmiṃ vāde yadi āpatti nāma akusalā vā abyākatā vā bhaveyya, kathaṃ ādikammikassa anāpatti bhaveyya? Tassāpi akusalādīnaṃ uppannattā bhagavato sikkhāpadapaññattito paṭṭhāya yāva āpattītipi na sakkā vattuṃ, methunādīsu akusalādīnaṃ sikkhāpadapaññattito pubbepi samuppattito. Tato eva anupasampannānampi āpattippasaṅgo, gilānādīnaṃ uppannattā anupaññattiyāpi anāpattiabhāvappasaṅgo ca siyā. Atha mataṃ ‘‘na kevalaṃ akusalādi eva, atha kho bhagavatā paṭikkhittabhāvaṃ jānantassa samuppajjamānā eva akusalādayo āpattī’’ti, tampi asāraṃ, sikkhāpadapaññattiṃ ajānitvā vītikkamantassa methunādīsu anāpattippasaṅgato, akusalādisabhāvāya ca āpattiyā ekapayogādīsu ekattādipi na siyā. Na hi sakalampi divasaṃ itthiṃ kāyato amocetvā phusantassa ekamevākusalaṃ uppajjati, bahū vā itthiyo phusitvā apagacchantassa bahūni, yenāpattiyā ekattaṃ, bahuttaṃ vā siyāti evamādikaṃ ayuttiṃ saṅgahetvā dassitanti veditabbaṃ.

Tattha **vatthuñcā**ti vītikkamo. Tañhi āpattisammutipaññāpanassa okāsaṭṭhena ‘‘vatthū’’ti vuccati. **Gotta**nti adinnādānādito buddhisaddanivattanaṭṭhena parikappitasāmaññākāro gottaṃ. **Nāma**nti avijjamānanāmapaññatti. **Tassa pana pārājika**nti nāmassa atthabhūtā āpatti atthapaññatti evāti daṭṭhabbaṃ. Yaṃ pana ‘‘vivādādhikaraṇaṃ siyā kusala’’ntiādi (cūḷava. 220; pari. 303), ‘‘āpattādhikaraṇaṃ siyā akusala’’ntiādi (cūḷava. 222) ca suttaṃ tehi samuddhaṭaṃ, tampi na vivādādīnaṃ kusalādibhāvassa pariyāyadesitattāti yaṃ ettha vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā paṭhamapārājikasamuṭṭhānādivaṇṇanāya **sāratthadīpaniyaṃ** viraddhaṭṭhānasodhanatthaṃ vitthārato vuttanti tattheva taṃ gahetabbaṃ, sāratthadīpanīkārakassa akusalādirūpāva āpattīti laddhi, teneva so idhāpi ‘‘tasmā paṇṇattiadhikaraṇanti aṭṭhakathāsu katasanniṭṭhānaṃ

dassetvā idāni tampi na yuttanti dassetuṃ ‘taṃ paneta’ntiādimāhā’’ti (sārattha. ṭī. 2.385-386) evaṃ attano laddhiṃ aṭṭhakathācariyassapi laddhiṃ katvā ganthavirodhampi anoloketvā dassesi. Na hettha buddhaghosācariyo aṭṭhakathāvādaṃ ayuttanti dassetuṃ ‘‘taṃ paneta’’ntiādimārabhi ‘‘paṇṇattimattameva āpattādhikaraṇanti veditabba’’nti sayameva upari kathanato, atha kho dulladdhikānaṃ ekaccānaṃ tattha vippaṭipattiṃ dassetvā puna taṃ paṭisedhetukāmo ārabhi, teneva ante ‘‘eke’’ti vuttanti veditabbaṃ. Vivādādīnaṃ kusalādikatte taṃsamathānampi tabbhāvo āpajjati paramatthesu paṇṇattiyā samathāyogāti āha **‘‘kusalādisamathehī’’**ti. Paññattisabhāvānameva catunnaṃ adhikaraṇānaṃ samathehi adhikaraṇīyatā, na pana kusalādiparamattharūpānaṃ tesaṃ tesaṃ khaṇikatāya sayameva samathappattitoti heṭṭhā samatthitamatthaṃ nigamanavasena dassentena **‘‘iti iminā adhikaraṇaṭṭhenā’’**ti vuttaṃ, tassa yathāvuttanayena samathehi adhikaraṇīyatāyāti attho. **‘‘Idhekacco’’**ti iminā idhādhippetaṃ vivādaṃ nivatteti.

Anuvādoti vipattīhi upavadanā ceva codanā ca. Tattha upavadanā nāma garahā, akkoso ca. **Pañcapī**ti mātikāpariyāpannāpattiyo sandhāya vuttaṃ. **Kiccayatā**ti kattabbatā. **Sapadānukkamaniddesassā**ti ettha **padānukkamaniddeso**ti padabhājanaṃ vuccati, tena sahitassa sikkhāpadassāti attho.

387. **Assā**ti kattuatthe sāmivacananti āha **‘‘etena codakenā’’**tiādi. **Diṭṭhamūlake panā**ti ‘‘diṭṭhassa hoti pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto’’tiādi (pārā. 387) pāḷivāraṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha itthiyā saddhiṃ rahonisajjādidassanamattavasena pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto puggalo tena diṭṭho, na pana maggena maggappaṭipādanādidassanavasena. Yadi hi tena so tathā diṭṭho bhaveyya, asuddhasaññī evāyaṃ tasmiṃ puggale siyā, asuddhasaññāya ca suddhaṃ vā asuddhaṃ vā codentassa saṅghādiseso na siyā ‘‘anāpatti suddhe asuddhadiṭṭhissa, asuddhe asuddhadiṭṭhissā’’tiādivacanato (pārā. 390). Tasmā itthiyā saddhiṃ rahonisajjādimattameva disvāpi ‘‘saddho kulaputto, nāyaṃ pārājikaṃ āpajjatī’’ti tasmiṃ suddhasaññissa vā vematikassa vā ‘‘suto mayā pārājikaṃ dhammaṃ ajjhāpajjanto’’tiādinā niyametvā codentasseva saṅghādiseso, na asuddhasaññissa, tassa pana diṭṭhaṃ sutanti musāvādādipaccayā lahukāpatti evāti veditabbaṃ. Yadi pana so tasmiṃ suddhadiṭṭhicāvanādhippāyopi diṭṭhaṃ rahonisajjādimattameva vadati, adiṭṭhaṃ pana maggenamaggappaṭipādanādipārājikavatthuṃ vā ‘‘assamaṇosī’’tiādikaṃ vā na vadati, tassa anāpatti. Adhikaṃ vadantassa pana āpattiyeva ‘‘adiṭṭhaṃ diṭṭha’’nti (pārā. 386-387) vuttattā. Yo pana diṭṭhena rahonisajjādinā paṭhamapārājikena asuddhasaññī hutvā cāvanādhippāyo adinnādānaṃ ajjhāpajjanto ‘‘diṭṭho’’ti vā ‘‘suto’’ti vā ādiṃ vadati, tassāpi na saṅghādiseso asuddhe asuddhadiṭṭhitāyāti keci vadanti. Aññe pana ‘‘yena pārājikena codeti, tena suddhasaññābhāvā āpattiyevā’’ti vadanti, idaṃ yuttaṃ. Tathā hi vuttaṃ **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. duṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā) ‘‘yena pārājikena codeti, taṃ ‘ayaṃ anajjhāpanno’ti ñatvā cāvanādhippāyena…pe… saṅghādiseso’’ti. Iminā nayena sutādimūlakesupi vinicchayo veditabbo. **Aññatra āgatesū**ti omasavādādīsu āgatesu. **Avassuto**ti tīhipi dvārehi pārājikavatthubhūtaduccaritānuvassanena tinto. **Kasambujāto**ti kacavarabhūto, nissāroti attho.

Koṇṭhoti coro, dussīloti attho. **Jeṭṭhabbatiko**ti kāḷakaṇṇidevīvate niyutto titthiyoti vadati, sā kira kāḷakaṇṇisirideviyā jeṭṭhāti vuttā. **Yadaggenā**ti yena kāraṇena, yattakenāti attho. **Tadaggenā**ti etthāpi eseva nayo. **No kappetī**tiādi vematikabhāvadīpanatthameva vuttanti mahāpadumattherassa adhippāyo.

389. **Etthā**ti codanāyaṃ. Tajjanīyādikammaṃ karissāmītiāpattiyā codentassa adhippāyo **kammādhippāyo** nāma. Parivāsadānādikkamena āpattito vuṭṭhāpetuṃ āpattiyā codentassa adhippāyo **vuṭṭhānādhippāyo**. Uposathaṃ, pavāraṇaṃ vā saṅghe kātuṃ adānatthāya āpattiyā codayato adhippāyo **uposathapavāraṇaṭṭhapanādhippāyo. Asammukhā…pe… dukkaṭa**nti anuddhaṃsentassapi akkosantassapi dukkaṭaṃ.

Sabbatthevāti sabbāsu aṭṭhakathāsu. Uposathapavāraṇānaṃ ñattikammabhāvato ñattiyā vattamānāya eva uposathapavāraṇaṭṭhapanaṃ hoti, na niṭṭhitāya, sā ca yya-kāre patte niṭṭhitā nāma hotīti āha **‘‘yya-kāre patte na labbhatī’’**ti.

Anupāsakoti upāsakopi so bhikkhu na hoti saraṇagamanassāpi paṭippassaddhattāti vadanti. **‘‘Anodissa dhammaṃ kathentassā’’**ti iminā odissa kathentena okāsaṃ kāretabbanti dasseti. **Āpattiṃ desetvā**ti okāsākārāpanāpattiṃ desetvā. Yaṃ codeti, tassa upasampannoti saṅkhyupagamanaṃ, tasmiṃ suddhasaññitā vematikatā vā, yena pārājikena codeti, tassa diṭṭhādivasena amūlakatā, cāvanādhippāyena ‘‘tvaṃ pārājiko’’tiādinā niyametvā sammukhā codanā codāpanā, tassa taṅkhaṇavijānananti imānettha pañca aṅgāni.

Paṭhamaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā

391. Navame **mettiyaṃ bhikkhuni**nti liṅganāsanāya nāsitāyapi tassā bhūtapubbavohāraṃ gahetvā vuttaṃ. **Aññabhāgassā**ti therassa manussajātibhikkhubhāvato aññassa tiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhātassa koṭṭhāsassa. **Ida**nti sāmaññato napuṃsakaliṅgena vuttaṃ, ayaṃ chagalakoti attho. **Aññabhāgo**ti yathāvuttatiracchānajātichagalakabhāvasaṅkhāto añño koṭṭhāso, aññabhāgassa idanti aññabhāgiyanti paṭhamaviggahassa attho, aññabhāgamatthīti dutiyaviggahassa, dvīhipi chagalakova vutto. Idāni dvīhipi viggahehi vuttamevatthaṃ vitthārato dassento **‘‘yo hi so’’**tiādimāha. Tattha yo hi so chagalako vutto, so aññassa bhāgassa hotīti ca aññabhāgiyasaṅkhyaṃ labhatīti ca yojanā. Dutiyaviggahassa atthaṃ dassetuṃ **‘‘so vā’’**tiādi vuttaṃ. **Adhikaraṇanti veditabbo**ti etthāpi yo hi so ‘‘dabbo mallaputto nāmā’’ti chagalako vutto, soti ānetvā sambandhitabbaṃ. **Tañhi sandhāyā**ti ‘‘dabbo’’ti nāmakaraṇassa adhiṭṭhānabhūtaṃ chagalakaṃ sandhāya. **Te bhikkhū**ti te anuyuñjantā bhikkhū. Āpattiyāpi puggalādhiṭṭhānattā **‘‘puggalānaṃyeva lesā’’**ti vuttaṃ.

393. **Yā ca sā avasāne…pe… codanā vuttā**ti ‘‘bhikkhu saṅghādisesaṃ ajjhāpajjanto diṭṭho hoti saṅghādisese saṅghādisesadiṭṭhi hoti, tañce pārājikena codetī’’tiādiṃ (pārā. 407) codanābhedaṃ sandhāya vadati. Sattannampi āpattīnaṃ paccekaṃ pārājikattādisāmaññepi methunādinnādānādivatthuto, rāgadosattādisabhāvato ca visabhāgatāpi atthīti āha **‘‘yasmā pana…pe… na hotī’’**ti.

Vuttanayenevāti ‘‘sabhāgavisabhāgavatthuto’’tiādinā (pārā. aṭṭha. 2.393) vuttanayena. Kammalakkhaṇaṃ, taṃmanasikāro ca avipannakammassa nimittato phalūpacārena kammanti vuccatīti āha **‘‘taṃ nissāya uppajjanato’’**ti. Parivāsādiṃ nissāya mānattādīnaṃ uppajjanato **‘‘purimaṃ purima’’**ntiādi vuttaṃ.

395. **Savatthukaṃ katvā**ti puggalādhiṭṭhānaṃ katvā. **Dīghādino**ti dīgharassādiliṅgassa. **Diṭṭhādino**ti diṭṭhapubbādino.

408. **Evaṃ tathāsaññī**ti aññassa methunādikiriyaṃ disvā ‘‘ayaṃ so’’ti evaṃ tathāsaññī. Aṅgāni paṭhamaduṭṭhadose vuttasadisāni, idha pana kiñcidesaṃ lesamattaṃ upādiyanā adhikā.

Dutiyaduṭṭhadosasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

410. Dasame **bahūna**nti dubbalatāya araññādisevāya cittaṃ samāhitaṃ kātuṃ asakkontānaṃ. Dukkhassantakiriyāya tasmiṃ attabhāve buddhavacanaggahaṇadhāraṇādisaṅkhātaṃ byañjanapadameva paramaṃ assa, na maggalābhoti **padaparamo. Abhisambhuṇitvā**ti nipphādetvā. Dhammato apetaṃ **uddhammaṃ. Paṭikkhittamevā**ti ‘‘na, bhikkhave, asenāsanikena vassaṃ upagantabba’’nti (mahāva. 204) vacanato vuttaṃ, idameva vacanaṃ sandhāya pāḷiyampi **‘‘aṭṭha māse’’**tiādi (pārā. 409) vuttaṃ.

Tīhi koṭīhīti asuddhamūlehi. Ettha ca bhikkhūnaṃ catūsu kulesu pakkapiṇḍiyālopabhojananissitatāya, macchamaṃsabhojanavirahitassa ca kulassa dullabhatāya tattha laddhesu bhattabyañjanesu macchamaṃsasaṃsaggasaṅkāya, dunnivāraṇatāya ca bhikkhūnaṃ sarīrayāpanampi na siyāti bhagavatā macchamaṃsaṃ sabbathā appaṭikkhipitvā tīhi koṭīhi aparisuddhameva paṭikkhittaṃ. Yadi hi taṃ bhagavā sabbathā paṭikkhipeyya, bhikkhū maramānāpi macchādisaṃsaggasaṅkitaṃ bhattaṃ na bhuñjeyyuṃ, tato taṇḍuladhaññādiṃ paṭiggahetvā nidahitvā sayaṃ pacitvā bhuñjituṃ tadupakaraṇabhūtaṃ dāsidāsaṃ, udukkhalamusalādikañca bhikkhūnaṃ pattādi viya avassaṃ gahetuṃ anujānitabbaṃ siyāti titthiyānaṃ viya gahaṭṭhāvāso eva siyā, na bhikkhuāvāsoti veditabbaṃ. **Jālaṃ** macchabandhanaṃ. **Vāgurā** migabandhanī. **Kappatī**ti yadi tesaṃ vacanena saṅkā na vattati, vaṭṭati, na taṃ vacanaṃ lesakappaṃ kātuṃ vaṭṭati. Teneva vakkhati ‘‘yattha ca nibbematiko hoti, taṃ sabbaṃ kappatī’’ti.

Pavattamaṃsanti āpaṇādīsu pavattaṃ vikkāyikaṃ matamaṃsaṃ. **Bhikkhūnaṃyeva atthāya akata**nti ettha aṭṭhānappayutto eva-saddo, bhikkhūnaṃ atthāya akatamevāti sambandhitabbaṃ, tasmā bhikkhūnañca maṅgalādīnañcāti missetvā katampi na vaṭṭatīti veditabbaṃ. Keci pana yathāṭhitavasena avadhāraṇaṃ gahetvā ‘‘vaṭṭatī’’ti vadanti, taṃ na sundaraṃ. **‘‘Vatta’’**nti iminā āpatti natthīti dasseti.

Kappanti asaṅkheyyakappaṃ, ‘‘āyukappa’’ntipi (sārattha. ṭī. 2.410) keci. Mahākappassa hi catutthabhāgo asaṅkheyyakappo, tato vīsatimo bhāgo saṅghabhedakassa

āyukappanti vadanti, taṃ aṭṭhakathāsu kappaṭṭhakathāya na sameti ‘‘kappavināse eva muccatī’’tiādi (vibha. aṭṭha. 809) vacanato. **Brahmaṃ puññan**ti seṭṭhaṃ puññaṃ. **Kappaṃ saggamhī**ti ettha paṭisandhiparamparāya kappaṭṭhatā veditabbā.

411. **Laddhinānāsaṃvāsakenā**ti ukkhittānuvattakabhāvena bhāvappadhānattā niddesassa. **Kammanānāsaṃvāsakenā**ti ukkhittabhāvena. ‘‘Bhedāya parakkameyyā’’ti visuṃ vuttattā bhedanasaṃvattanikassa adhikaraṇassa samādāya paggaṇhanato pubbepi pakkhapariyesanādivasena saṅghabhedāya parakkamantassa samanubhāsanakammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti veditabbaṃ. Yopi cāyaṃ saṅghabhedo hotīti sambandho.

Kammenāti apalokanādinā. **Uddesenā**ti pātimokkhuddesena. **Vohārenā**ti tāhi tāhi upapattīhi ‘‘adhammaṃ dhammo’’tiādinā (a. ni. 3.10-39, 42; cūḷava. 352) vohārena, paresaṃ paññāpanenāti attho. **Anusāvanāyā**ti attano laddhiyā gahaṇatthameva anu punappunaṃ kaṇṇamūle mantasāvanāya, kathanenāti attho. **Salākaggāhenā**ti evaṃ anusāvanāya tesaṃ cittaṃ upatthambhetvā attano pakkhe paviṭṭhabhāvassa saññāṇatthaṃ ‘‘gaṇhatha imaṃ salāka’’nti salākaggāhena. Ettha ca kammameva, uddeso vā saṅghabhede padhānaṃ kāraṇaṃ, vohārādayo pana saṅghabhedassa pubbabhāgāti veditabbā. **Abbhussitan**ti abbhuggataṃ. **Accheyyā**ti vihareyya.

‘‘Lajjī rakkhissatī’’ti (visuddhi. 1.42; pārā. aṭṭha. 1.45) vacanato āpattibhayena ārocanaṃ lajjīnaṃ eva bhāroti āha **‘‘lajjīhi bhikkhūhī’’**ti, alajjissapi anārocentassa āpattiyeva. **Appaṭinissajjato dukkaṭan**ti visuṃ visuṃ vadantānaṃ gaṇanāya dukkaṭaṃ. **Pahontenā**ti gantuṃ samatthena, icchantenāti attho. Āpatti pana aḍḍhayojanabbhantareneva agilānassa vasena veditabbā.

416. Ñattiyādīhi dukkaṭādisabbhāvaṃ sandhāya **‘‘saṅghādisesena anāpattī’’**ti vuttaṃ. **Assā**ti devadattassa. Apaññatte sikkhāpade samanubhāsanakammasseva abhāvato **‘‘na hi paññattaṃ sikkhāpadaṃ vītikkamantassā’’**ti vuttaṃ. Sikkhāpadaṃ paññāpenteneva hi samanubhāsanakammaṃ anuññātaṃ. **Uddissa anuññātato**ti ‘‘anujānāmi, bhikkhave, romanthakassa romanthana’’ntiādiṃ (cūḷava. 273) uddissānuññātaṃ sandhāya vadati. **Anāpattiyan**ti anāpattivāre. **Āpattiṃ ropetabbo**ti samanubhāsanāya pācittiyaāpattiṃ ropetabbo. **Āpattiyeva na jātā**ti saṅghādisesāpatti na jātā eva.

‘‘Na paṭinissajjāmī’’ti saññāya abhāvena muccanato **saññāvimokkhaṃ. Sacittakan**ti ‘‘na paṭinissajjāmī’’ti jānanacittena sacittakaṃ. Yo visaññī vā bhīto vā vikkhitto vā ‘‘paṭinissajjitabba’’ntipi, ‘‘kammaṃ karissatī’’ti vā na jānāti, tassa anāpatti. Bhedāya parakkamanaṃ, dhammakammena samanubhāsanaṃ, kammavācāpariyosānaṃ, na paṭinissajjāmīti cittena appaṭinissajjananti imānettha cattāri aṅgāni.

Paṭhamasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā

418. Ekādasame yasmā ubbāhikādisammutikammaṃ bahūnampi kātuṃ vaṭṭati, tasmā **‘‘na hi saṅgho saṅghassa kammaṃ karotī’’**ti idaṃ niggahavasena kattabbakammaṃ sandhāya vuttanti veditabbaṃ. Aṅgāni panettha bhedāya parakkamanaṃ pahāya anuvattanaṃ pakkhipitvā heṭṭhā vuttasadisāneva gahetabbāni.

Dutiyasaṅghabhedasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

12. Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā

424. Dvādasame **vambhanavacanan**ti garahavacanaṃ. Saṭa-saddo patitasaddena samānattho, tassa ca visesanassa paranipātoti āha **‘‘tattha tattha patitaṃ tiṇakaṭṭhapaṇṇa’’**nti. **Kenāpī**ti vātādisadisena upajjhāyādinā.

426. Cittapariyonāho daḷhakodhova **upanāho**. Tatopi balavataro dummocanīyo **kodhābhisaṅgo. Codakaṃ paṭippharaṇatā**ti codakassa paṭiviruddho hutvā avaṭṭhānaṃ. **Codakaṃ apasādanā**ti vācāya ghaṭṭanā. **Paccāropanā**ti ‘‘tvampi sāpattiko’’ti codakassa āpattiāropanā. **Paṭicaraṇatā**ti paṭicchādanatā. **Apadānenā**ti attano cariyāya. **Na sampāyanatā**ti ‘‘yaṃ tvaṃ codako vadesi ‘mayā esa āpattiṃ āpanno diṭṭho’ti, tvaṃ tasmiṃ samaye kiṃ karosi, ayaṃ kiṃ karoti, kattha ca tvaṃ ahosi, kattha aya’’ntiādinā nayena cariyaṃ puṭṭhena sampādetvā akathanaṃ.

‘‘Yassa siyā āpattī’’ti (mahāva. 134) iminā nidānavacanena sabbāpi āpattiyo saṅgahitāti āha **‘‘yassa siyā’’**tiādi. Aṅgāni cettha paṭhamasaṅghabhedasadisāni, ayaṃ pana viseso yathā tattha bhedāya parakkamanaṃ, idha avacanīyakaraṇatā daṭṭhabbā.

Dubbacasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

13. Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā

431. Terasame **kīṭāgirī**ti tassa nigamassa nāmaṃ. Tañhi sandhāya parato ‘‘na assajipunabbasukehi bhikkhūhi kīṭāgirismiṃ vatthabba’’nti vuttaṃ, gāmanigamato ca pabbājanaṃ, na janapadato. Tena pana yogato janapadopi ‘‘kīṭāgiri’’icceva saṅkhyaṃ gatoti āha **‘‘evaṃnāmake janapade’’**ti.

Tatrāti sāvatthiyaṃ. **Dhuraṭṭhāne**ti abhimukhaṭṭhāne, jetavanadvārasamīpeti attho. **Dvīhi meghehī**ti vassikena, hemantikena cāti dvīhi meghehi. Gaṇācariyehi chahi adhikatāya **‘‘samadhika’’**nti vuttaṃ.

Udakassāti akappiyaudakassa ‘‘kappiyaudakasiñcana’’nti visuṃ vakkhamānattā, tañca ‘‘ārāmādiatthāya rukkharopane akappiyavohāresupi kappiyaudakasiñcanādi vaṭṭatī’’ti vakkhamānattā idhāpi vibhāgaṃ katvā kappiyaudakasiñcanādi visuṃ dassitaṃ. Yathā koṭṭanakhaṇanādikāyikakiriyāpi akappiyavohāre saṅgahitā, evaṃ mātikāujukaraṇādikappiyavohārepīti āha **‘‘sukkhamātikāya ujukaraṇa’’**nti. Ettha purāṇapaṇṇādiharaṇampi saṅgayhati. Mahāpaccariyavādova pamāṇattā pacchā vutto. Akappiyavohārepi ekaccaṃ vaṭṭatīti dassetuṃ **‘‘na kevalañca sesa’’**ntiādimāha. **Yaṃkiñci mātikan**ti sukkhaṃ vā asukkhaṃ vā. **Tatthā**ti ārāmādiatthāya rukkharopane. **Tathā**ti kappiyavohārapariyāyādīhi ganthāpanaṃ sandhāya vuttaṃ. Iminā ca kulasaṅgahatthāya ganthāpanādipi na vaṭṭatīti dasseti.

Vatthupūjanatthāya sayaṃ ganthanaṃ kasmā na vaṭṭatīti codento **‘‘nanu cā’’**tiādimāha. Yathā ārāmādiatthaṃ kappiyapathaviyaṃ sayaṃ ropetumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya sayaṃ ganthanampi kasmā na vaṭṭatīti codakassa adhippāyo. **Vuttan**tiādi parihāro. Atha **‘‘na pana mahāaṭṭhakathāya’’**nti kasmā vadati? Mahāpaccariādīsu vuttampi hi pamāṇamevāti nāyaṃ virodho, mahāaṭṭhakathāyaṃ avuttassa sayaṃ ropanassa tattheva vuttena udakasiñcanena saha saṃsandananayadassanamukhena pamāṇamevāti patiṭṭhāpetuṃ vuttattā. ‘‘Maññeyyāsī’’ti padaṃ ‘‘taṃ katha’’nti iminā sambandhitabbaṃ. Tatthāyaṃ adhippāyo – kiñcāpi mahāaṭṭhakathāyaṃ sayaṃ ropanaṃ na vuttaṃ, kappiyaudakassa sayaṃ āsiñcanaṃ vuttameva, tasmā yathā ārāmādiatthāya kappiyaudakaṃ sayaṃ siñcitumpi vaṭṭati, tathā vatthupūjanatthāya ganthanampi kasmā na vaṭṭatīti. **Tampi na virujjhatī**ti yadetaṃ vatthupūjanatthāyapi ganthanādiṃ paṭikkhipitvā ārāmādiatthāya sayaṃ ropanasiñcanaṃ vuttaṃ, tampi pāḷiyā saṃsandanato pubbāparaṃ na virujjhati.

Taṃ kathaṃ na virujjhatīti āha **‘‘tatra hī’’**tiādi. **Tatrā**ti ropanasiñcanavisaye. Pupphādīhi kulasaṅgahappasaṅge ‘‘mālāvaccha’’nti visesitattā kulasaṅgahatthameva ropanaṃ adhippetanti viññāyatīti āha **‘‘mālāvacchanti vadanto’’**tiādi. **Etaṃ vuttan**ti ‘‘mālāvacchaṃ ropentipi ropāpentipi, siñcantipi siñcāpentipī’’ti etaṃ vuttaṃ. **Aññatra panā**ti ārāmādiatthāya mālāvacchādīnaṃ ropane pana. **Pariyāyo**ti sayaṃkaraṇakārāpanasaṅkhāto pariyāyo vohāro atthavisesoti attho **atthi** upalabbhati, kulasaṅgahatthattābhāvāti adhippāyo. Evamettha pariyāyasaddassa karaṇakārāpanavasena atthe gayhamāne ‘‘ganthentipi ganthāpentipī’’ti pāḷiyaṃ paṭikkhittaganthanaganthāpanaṃ ṭhapetvā yaṃ parato ‘‘evaṃ jāna, evaṃ kate sobheyyā’’tiādikappiyavacanehi ganthāpanaṃ vuttaṃ, tattha dosābhāvo samatthito hoti, ‘‘ganthehī’’ti āṇattiyā kārāpanasseva ganthāpananti adhippetattā. **Tattha pariyāyaṃ idha ca pariyāyābhāvaṃ ñatvā**ti tattha ‘‘mālāvacchaṃ ropentī’’tiādīsu ‘‘mālāvaccha’’nti kulasaṅgahatthatāsūcanakassa visesanassa sabbhāvato karaṇakārāpanasaṅkhātapariyāyasabbhāvaṃ. Idha ‘‘ganthentī’’tiādīsu tathāvidhavisesavacanābhāvato tassa pariyāyassa abhāvañca ñatvā. Taṃ suvuttamevāti veditabbanti yojanā.

Sabbaṃ vuttanayeneva veditabbanti aṭṭhakathāsu āgatanayeneva ropanādi, ganthāpanādi ca sabbaṃ veditabbaṃ. Na hettha sandeho kātabboti nigameti.

Haraṇādīsūti vatthupūjanatthāya haraṇādīsu. **Kulitthiādīnaṃ atthāya haraṇato**ti kulitthiādīnaṃ haraṇasseva visesetvā paṭikkhittattāti adhippāyo. Tenāha **‘‘haraṇādhikāre hī’’**tiādi. **Mañjarī**ti pupphagocchaṃ. **Vaṭaṃsako**ti kaṇṇassa upari piḷandhanatthaṃ katapupphavikati, so ca ‘‘vaṭaṃso’’ti vuccati. **Kaṇṇikā**ti bahūnaṃ

pupphānaṃ vā mālānaṃ vā ekato bandhitassa nāmaṃ, ‘‘kaṇṇābharaṇa’’ntipi vadanti. **Hārasadisa**nti muttāhārasadisaṃ.

Kappiyenāti kappiyaudakena. **Tesaṃyeva dvinna**nti kuladūsanaparibhogānaṃ dvinnaṃ. **Dukkaṭa**nti kulasaṅgahatthāya sayaṃ siñcane, kappiyavohārena vā akappiyavohārena vā siñcāpane ca dukkaṭaṃ, paribhogatthāya pana sayaṃ siñcane, akappiyavohārena siñcāpane ca dukkaṭaṃ. **Payogabahulatāyā**ti sayaṃ karaṇe, kāyapayogassa kārāpane ca vacīpayogassa ca bahuttena.

Ganthena nibbattaṃ dāmaṃ **ganthimaṃ**. Eseva nayo sesesupi. **Na vaṭṭatī**ti vatthupūjanatthāyapi na vaṭṭati, dukkaṭanti attho. **Vaṭṭatī**ti vatthupūjanatthāya vaṭṭati, kulasaṅgahatthāya pana kappiyavohārena kārāpentassāpi dukkaṭameva.

Nīpapupphaṃ nāma kadambapupphaṃ. **Purimanayenevā**ti ‘‘bhikkhussa vā’’tiādinā vuttanayena.

Kadalikkhandhamhītiādinā vuttaṃ sabbameva sandhāya **‘‘taṃ atioḷārikamevā’’**ti vuttaṃ, sabbattha karaṇe, akappiyavacanena kārāpane ca dukkaṭamevāti attho. **‘‘Pupphavijjhanatthaṃ kaṇṭakaṃ bandhitumpi na vaṭṭatī’’**ti imassa upalakkhaṇattā pupphadāmolambanādiatthāya rajjubandhanādipi na vaṭṭatīti keci vadanti, aññe pana ‘‘pupphavijjhanatthaṃ kaṇṭakanti visesitattā tadatthaṃ kaṇṭakameva bandhituṃ na vaṭṭati, tañca aṭṭhakathāpamāṇenā’’ti vadanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Pupphapaṭicchakaṃ** nāma daṇḍādīhi kataṃ pupphādhānaṃ, etampi nāgadantakampi sachiddakameva gahetabbaṃ. **Asokapiṇḍiyā**ti asokasākhānaṃ, pupphānaṃ vā samūhe. **Dhammarajju** nāma cetiyādīni parikkhipitvā tesañca rajjuyā ca antarā pupphappavesanatthāya bandharajju. ‘‘Sithilavaṭṭitā vā rajjuvaṭṭiantare pupphappavesanatthāya evaṃ bandhā’’tipi vadanti.

Matthakadāmanti dhammāsanādimatthakalambakadāmaṃ. **Tesaṃyevā**ti uppalādīnaṃ eva. **Vākena vā daṇḍakena vā**ti pupphanāḷaṃ phāletvā pupphena ekābaddhaṃ ṭhitavākena, daṇḍakena ca ekabandhaneneva, etena pupphaṃ bījagāme saṅgahaṃ na gacchati pañcasu bījesu appaviṭṭhattā paṇṇaṃ viya, tasmā kappiyaṃ akārāpetvāpi kopane doso natthi. Yañca chinnassāpi makuḷassa vikasanaṃ, tampi atitaruṇassa abhāvā vuḍḍhilakkhaṇaṃ na hoti, pariṇatassa pana makuḷassa pattānaṃ sinehe pariyādānaṃ gate visuṃbhāvo eva vikāso, teneva chinnamakuḷavikāso acchinnamakuḷavikāsato parihīno, milātayutto vā dissati. Yañca milātassa udakasaññoge amilānatāpajjanaṃ, tampi tambulapaṇṇādīsu samānanti vuḍḍhilakkhaṇaṃ na hoti, pāḷiaṭṭhakathādīsu ca na katthaci pupphānaṃ kappiyakaraṇaṃ āgataṃ, tasmā pupphaṃ sabbathā abījamevāti viññāyati, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **‘‘Pasibbake viyā’’**ti vuttattā pupphapasibbake vā pasibbakasadisabandhe vā yattha katthaci cīvare vā pakkhipituṃ vaṭṭatīti siddhaṃ. **Bandhituṃ na vaṭṭatī**ti rajjuādīhi bandhanaṃ sandhāya vuttaṃ, pupphasseva pana acchinnadaṇḍavākehi bandhituṃ vaṭṭati eva.

Pupphapaṭe ca daṭṭhabbanti pupphapaṭaṃ karontassa dīghato pupphadāmassa haraṇapaccāharaṇavasena pūraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, tiriyato haraṇaṃ pana vāyimaṃ nāma hoti, na pūrimaṃ. **‘‘Purimaṭṭhānaṃ atikkāmetī’’**ti sāmaññato vuttattā purimaṃ pupphakoṭiṃ phusāpetvā vā aphusāpetvā vā parikkhipanavasena pana atikkamantassa āpattiyeva. **Bandhituṃ vaṭṭatī**ti puppharahitāya suttavākakoṭiyā bandhituṃ vaṭṭati. **‘‘Ekavāraṃ haritvā vā parikkhipitvā vā’’**ti idaṃ pubbe vuttacetiyādiparikkhepaṃ, pupphapaṭakaraṇañca sandhāya vuttaṃ.

Parehi pūritanti dīghato pasāritaṃ. **Vāyitu**nti tiriyato harituṃ, taṃ pana ekavārampi na labbhati. **Pupphāni ṭhapentenā**ti aganthitapupphāni aññamaññaṃ phusāpetvāpi ṭhapentena. **Ghaṭikadāmaolambako**ti heṭṭhābhāge ghaṭikākārayutto, dārughaṭikākāro vā olambako. Suttamayaṃ **geṇḍukaṃ** nāma. **Sabbatthā**ti ganthimādīsu sabbattha.

Recakanti abhinayaṃ, ‘‘evaṃ naccāhī’’ti naṭanākāradassananti attho, ‘‘cakkaṃ viya attānaṃ bhamāpana’’ntipi keci. **Ākāseyeva kīḷantī**ti ‘‘ayaṃ sārī asukapadaṃ mayā nītā’’ti evaṃ mukheneva ubhopi vadantā kīḷanti. **Jūtaphalake**ti jūtamaṇḍale. **Pāsakakīḷāyā**ti dvinnaṃ tivaṅgulappamāṇānaṃ dārudantādimayānaṃ pāsakānaṃ catūsu passesu ekakādivasena bindūni katvā phalake khipitvā uparibhāge diṭṭhabindūnaṃ vasena sāriyo apanetvā kīḷanakajūtakīḷāya.

Mañjaṭṭhi nāma mañjaṭṭharukkhasārakasāvaṃ. **Salākahattha**nti nāḷikerahīrādīnaṃ kalāpassetaṃ nāmaṃ. Pāḷiyaṃ **tharusmi**nti khagge. **Usseḷentī**ti mukhena usseḷanasaddaṃ pamuñcanti, mahantaṃ abyattasaddaṃ pavattentīti attho. **Apphoṭentī**ti dviguṇitavāmahatthe dakkhiṇahatthena tāḷetvā saddaṃ karonti. **Mukhaḍiṇḍima**nti mukhabherī.

432. **Tesa**nti samāse guṇībhūtāni pabbānipi parāmasati. **Bondo**ti lolo, mandadhātukoti attho. **Bhakuṭiṃ katvā**ti bhamukabhedaṃ katvā. **Nelā**ti niddosā.

433. Pāḷiyaṃ **‘‘sāriputtā’’**ti idaṃ ekasesanayena sāriputtamoggallānānaṃ ubhinnaṃ ālapanaṃ, teneva bahuvacananiddeso kato.

435. **Aṭṭhārasa vattānī**ti ‘‘na upasampādetabba’’ntiādīni ‘‘na bhikkhūhi sampayojetabba’’nti pariyosānāni **kammakkhandhake** (cūḷava. 7) āgatāni aṭṭhārasa vattāni. **Na pannalomā**ti na patitamānalomā, ananukūlavattinoti attho.

437. **Parasantakaṃ deti dukkaṭamevā**ti vissāsagāhena dānaṃ sandhāya vuttaṃ. **Thullaccaya**nti ettha bhaṇḍadeyyampi hoti eva.

Tañca kho vatthupūjanatthāyāti mātāpitūnampi pupphaṃ dentena vatthupūjanatthāyeva dātabbanti dasseti. **Maṇḍanatthāya pana sivaliṅgādipūjanatthāyā**ti ettakameva vuttattā ‘‘imaṃ vikkiṇitvā jīvissantī’’ti mātāpitūnaṃ dātuṃ vaṭṭati, sesañātīnaṃ pana tāvakālikameva dātuṃ vaṭṭati. **Ñātisāmaṇerehevā**ti tesaṃ gihikammaparimocanatthaṃ vuttaṃ. **Itare**ti aññātakā, tehipi sāmaṇerehi ācariyupajjhāyānaṃ vattasīsena haritabbaṃ. **Cūḷaka**nti upaḍḍhabhāgatopi upaḍḍhaṃ.

Sāmaṇerā…pe… ṭhapentīti arakkhitāgopitaṃ sandhāya vuttaṃ. **Tattha tatthā**ti magge vā cetiyaṅgaṇe vā. **‘‘Sāmaṇerehi dāpetuṃ na labhantī’’**ti idaṃ sāmaṇerehi gihīnaṃ kammaṃ kāritaṃ viya hotīti vuttaṃ, na pana pupphadānaṃ hotīti sāmaṇerānampi na vaṭṭanato. Vuttañca **‘‘sayamevā’’**tiādi. **‘‘Avisesena vutta’’**nti iminā sabbesampi na vaṭṭatīti dasseti.

Khīṇaparibbayānanti āgantuke sandhāya vuttaṃ. Paricchinnesupi rukkhesu **‘‘idha phalāni sundarānī’’**tiādiṃ vadantena kulasaṅgaho kato nāma hotīti āha **‘‘evaṃ pana na vattabba’’**nti.

Rukkhacchallīti rukkhattaco. Abhājanīyattā **garubhaṇḍaṃ** vuttaṃ. **Vuttanayenā**ti paṇṇadānampi **pupphaphalādīsu** vuttanayena kulasaṅgaho hotīti dasseti.

Pubbe vuttappakāranti mama vacanena bhagavato pāde vandathātiādinā **vuttappakārasikkhāpade** paṭhamaṃ vuttaṃ. ‘‘Pakkamatāyasmā’’ti idaṃ pabbājanīyakammavasena vuttaṃ. Puna ‘‘pakkamatāyasmā’’ti idampi pabbājanīyakammakatassa vattavasena vuttaṃ. Ettha ca assajipunabbasukehi ācariyesu anekavidhesu anācāresu paññapetabbā āpattiyo sikkhāpadantaresu paññattā evāti tā idha apaññapetvā kuladūsakānaṃ pabbājanīyakammavasena niggahaṃ kātuṃ tattheva sammā avattitvā kārakasaṅghaṃ chandagāmitādīhi pāpentānaṃ samanubhāsanāya saṅghādisesaṃ āropitañca idaṃ sikkhāpadaṃ paññattanti veditabbaṃ. **Paṭhamasaṅghabhedasadisānevā**ti ettha aṅgesupi yathā tattha parakkamanaṃ, evamidha chandādīhi pāpanaṃ daṭṭhabbaṃ. Sesaṃ tādisamevāti.

Kuladūsakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanavaṇṇanā

442. Itare pana yāvatatiyakāti veditabbāti sambandho. Yo hi jaro ekasmiṃ divase āgantvāpi gato anantaresu dvīsu divasesu anuppajjitvā tatiye divase uppajjati, so **tatiyako**. Yo pana tatiyepi anuppajjitvā catutthe eva divase uppajjati, so **catutthako** cāti vuccati. Taṃ sandhāyāha **‘‘yathā tatiye’’**tiādi. **‘‘Akāmena avasenā’’**ti iminā appaṭikammakaraṇaṃ nāma yasmā alajjilakkhaṇaṃ, saggamokkhāvaraṇañca, tasmā āpanno puggalo ‘‘pacchā parivasissāmī’’ti vikkhipituṃ na labhati, saṅghena ca anicchantasseva parivāso dātabboti dasseti. Pāḷiyaṃ **ciṇṇamānatto bhikkhu…pe… abbhetabbo**ti ettha yo bhikkhu ciṇṇamānatto, so bhikkhu abbhetabboti evaṃ bhikkhusaddadvayassa yojanā veditabbā. **Te ca bhikkhū gārayhā**ti ūnabhāvaṃ ñatvā abbhenti, dukkaṭāpajjanena garahitabbā. **Sāmīcī**ti vattaṃ.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Terasakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3. Aniyatakaṇḍo

1. Paṭhamaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā

443. Puttasaddena sāmaññaniddesato, ekasesanayena vā puttīpi gahitāti āha **''bahū dhītaro cā''**ti. **Tadanantara**nti bhikkhūnaṃ bhojanānantaraṃ.

444-5. **Taṃ kamma**nti taṃ methunādiajjhācārakammaṃ. Pāḷiyaṃ **''sotassa raho''**ti idaṃ atthuddhāravasena vuttaṃ, upari sikkhāpade ''na heva kho pana paṭicchanna''ntiādinā (pārā. 454) etassa sikkhāpadassa visayaṃ paṭikkhipitvā ''alañca kho hoti mātugāmaṃ duṭṭhullāhi vācāhi obhāsitu''nti visayantarabhūtasotarahassa visuṃ vakkhamānattā, idha pana cakkhurahova adhippeto ''paṭicchanne āsane''tiādivacanato, ''sakkā hoti methunaṃ dhammaṃ paṭisevitu''nti vuttattā ca. Tenāha **''kiñcāpī''**tiādi. **Paricchedo**ti rahonisajjāpattiyā vavatthānaṃ.

Idāni cakkhuraheneva āpattiṃ paricchinditvā dassento **''sacepi hī''**tiādimāha. **''Pihitakavāṭassā''**ti iminā paṭicchannabhāvato cakkhussa rahova adhippeto, na sotassa rahoti dasseti. Tenāha **''apihitakavāṭassa…pe… anāpatti''**nti. Na hi kavāṭapidahanena sotassa raho vigacchati, cakkhussa raho eva pana vigacchati. **''Antodvādasahatthepī''**ti idaṃ dutiyasikkhāpade āgatasotassa rahena āpajjitabbaduṭṭhullavācāpattiyā sabbathā anāpattibhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Dvādasahatthato bahi nisinno hi tattha sotassa rahasabbhāvato duṭṭhullavācāpattiyā anāpattiṃ na karoti, tathā ca ''anāpattiṃ na karotī''ti sāmaññato na vattabbaṃ siyā, ''methunakāyasaṃsaggāpattīhi anāpattiṃ karotī''ti visesetvā vattabbaṃ bhaveyya. Tasmā tathā taṃ avatvā sabbathā anāpattiṃ dassetumeva ''dvādasahatthe''ti vuttanti gahetabbaṃ. Yadi hi cakkhusseva rahabhāvaṃ sandhāya vadeyya, ''antodvādasahatthe''ti na vadeyya appaṭicchanne tato dūre nisinnepi cakkhussa rahāsambhavato. Yasmā nisīditvā niddāyanto kapimiddhapareto kiñci kālaṃ cakkhūni ummīleti, kiñci kālaṃ nimmīleti. Tasmā **''niddāyantopi anāpattiṃ karotī''**ti vuttaṃ.

Paṭiladdhasotāpattiphalāti antimaparicchedato vuttaṃ. **Nisajjaṃ paṭijānamāno**ti methunakāyasaṃsaggādivasena raho nisajjaṃ paṭijānamānoti attho. Tenāha **''pārājikena vā''**tiādi. **Na appaṭijānamāno**ti alajjīpi appaṭijānamāno āpattiyā na kāretabbova. So hi yāva dosaṃ na paṭijānāti, tāva ''neva suddho, nāsuddho''ti vā vattabbo, vattānusandhinā pana kāretabbo. Vuttañhetaṃ –

''Paṭiññā lajjīsu katā, alajjīsu evaṃ na vijjati;
Bahumpi alajjī bhāseyya, vattānusandhitena kāraye''ti. (pari. 359);

Nisajjādīsu…pe… paṭijānamānova tena so bhikkhu kāretabboti ettha **paṭijānamāno**ti pāḷiyaṃ anāgatampi adhikārato āgatamevāti katvā vuttaṃ.

Vadāpethāti tassa iddhiyā vigatāsaṅkopi taṃ ovadanto āha, anupaparikkhitvā adese nisinnā ''mātugāmena saddhiṃ ekāsane thero raho nisinno''ti evaṃ mādisehipi tumhe tumhākaṃ avaṇṇaṃ vadāpetha kathāpayittha, mā puna evaṃ karitthāti adhippāyo. **Evamakāsi**nti nigūhitabbampi imaṃ visesādhigamaṃ pakāsento taṃ saddhāpetumeva evamakāsinti attho. **Rakkheyyāsima**nti imaṃ uttarimanussadhammaṃ aññesaṃ mā pakāsayi.

451. **Nisajjāya pācittiya**nti rahonisajjassāde vattamāne pācittiyaṃ. Sace pana so rahonisajjassādaṃ paṭivinodetvā kammaṭṭhānamanasikārādinā aññavihito, niddūpagato vā anāpatti eva. Tenāha **''assāde uppanne''**ti. **''Nisinnāya itthiyā''**ti iminā nisīdanakkhaṇe assādābhāvaṃ dasseti. Yadi hi nisīdanakkhaṇe assādo uppajjeyya, tena uṭṭhātabbaṃ. Itarathā āpatti eva itthiyā uṭṭhāyuṭṭhāya punappunaṃ nisīdane viya, tatthāpi bhikkhussa uṭṭhahato anāpatti, tena rahonisajjāpatti akiriyasamuṭṭhānāpi hotīti vadanti. Idaṃ pana aniyatasikkhāpadaṃ, anantarañcāti dvepi visuṃ āpattipaññāpanavasena paññattāni na honti rahonisajjādīsu āpattiyā sikkhāpadantaresu paññattattā. Pārājikādiāpattīhi pana kenaci coditassa anuvijjakehi vinicchayakāraṇanayadassanatthaṃ evaṃ vatthuvasena dvidhā vibhajitvā paññattāni, imāneva ca yasmā bhikkhunīnampi vinicchayanayaggahaṇāya alaṃ, tasmā tāsaṃ visuṃ na vuttānīti veditabbaṃ. Yaṃ pana āpattiṃ paṭijānāti, tassa vasenettha aṅgabhedo veditabbo. Teneva ''ayaṃ dhammo aniyato''ti vuttaṃ.

Idha aniyatavasena vuttānaṃ pārājikasaṅghādisesapācittiyānaṃ tiṇṇampi aññamaññaṃ sadisasamuṭṭhānāditāya vuttaṃ **''samuṭṭhānādīni paṭhamapārājikasadisānevā''**ti.

Paṭhamaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā

452. ''Na labhati mātugāmena saddhiṃ eko ekāya…pe… nisajjaṃ kappetu''nti avatvā ''paṭikkhittaṃ mātugāmenā''tiādinā vuttattā ''eko''ti paccattapadaṃ paṭikkhittapadena na sameti, ''ekassā''ti vattabboti sādhento āha **''itarathā hī''**tiādi.

453. **Pariveṇaṅgaṇādī**ti pariveṇassa māḷakaṃ. **Ādi-**saddena pākārādiparikkhittaṃ cetiyamāḷakādiṃ saṅgaṇhāti. **Antogadha**nti appaṭicchannaṭṭhāne eva pariyāpannaṃ. Idha itthīpi anāpattiṃ karotīti sambandho. Kasmā pana itthī idheva anāpattiṃ karoti, na purimasikkhāpadeti? Imassa sikkhāpadassa methunaṃ vinā duṭṭhullavācāya vasena āgatattā. Methunameva hi itthiyo aññamaññaṃ paṭicchādenti mahāvane dvāraṃ vivaritvā **niddūpagatamhi bhikkhumhi** viya. Duṭṭhullaṃ pana na paṭicchādenti, teneva duṭṭhullavācāsikkhāpade ''yā tā itthiyo hirimanā, tā nikkhamitvā bhikkhū ujjhāpesu''nti (pārā. 283) vuttaṃ, tasmā **''itthīpi anāpattiṃ karotī''**ti vuttaṃ, ''appaṭicchannaṭṭhānattā''tipi kāraṇaṃ vadanti.

Kāyenāpi duṭṭhullobhāsasambhavato imasmiṃ sikkhāpade cakkhussa raho, sotassa raho ca adhippetoti āha **''anandho abadhiro''**tiādi. Keci pana **vibhaṅge** ''nālaṃ kammaniyanti na sakkā hoti methunaṃ dhammaṃ paṭisevitu'nti (pārā. 454) ettakameva vatvā 'na sakkā hoti kāyasaṃsaggaṃ samāpajjitu'nti avuttattā appaṭicchannepi ṭhāne raho aññesaṃ abhāvaṃ disvā ekāya itthiyā kāyasaṃsaggopi sakkā āpajjituntí antodvādasahatthe savanūpacāre ṭhito abadhiropi andho kāyasaṃsaggassāpi sabbhāvābhāvaṃ na jānātīti kāyena duṭṭhullobhāsanasabbhāvaṃ amanasikatvāpi kāyasaṃsaggāpattiyāpi parihārāya anandho abadhirotiādi vutta''nti vadanti. Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** ''kāyasaṃsaggavasena anandho vutto''ti (sāratha. ṭī. 2.453) vuttaṃ, taṃ pana kāyena duṭṭhullobhāsanasambhavaṃ amanasikatvā vuttaṃ, kāyasaṃsaggavasenāpīti gahetabbaṃ. Teneva ''imasmiṃ sikkhāpade sotassa raho eva adhippeto…pe… kenaci pana 'dvepi rahā idha adhippetā'ti vuttaṃ, taṃ na gahetabba''nti vuttaṃ. Yaṃ pana cakkhussa rahābhāvasādhanatthaṃ ''na hi appaṭicchanne okāse cakkhussa raho sambhavatī''tiādi vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ atidūratare ṭhitassa kāyena obhāsanampi hatthaggāhādīnipi sallakkhetuṃ asakkuṇeyyattā. Teneva pāḷiyaṃ ''cakkhussa raho''ti vuttaṃ, aṭṭhakathāyaṃ appaṭikkhittaṃ. Na kevalañca appaṭikkhittaṃ, atha kho ''anandho badhiroti ca andho vā abadhiropi na karotī''ti ca vuttaṃ, tasmā dvepi rahā idha gahetabbā. **''Antodvādasahatthe''**tiiminā sotassa raho dvādasahatthena paricchinnoti idaṃ dasseti. Cakkhussa raho pana yattha ṭhitassa kāyavikārādayo na paññāyanti, tena paricchinditabboti daṭṭhabbaṃ. **Badhiro pana cakkhumāpī**ti duṭṭhullavācāsaṅghādisesaṃ sandhāya vuttaṃ. **Duṭṭhullāpatti vuttā**ti purimasikkhāpade vuttehi adhikavasena duṭṭhullāpatti ca vuttāti evamattho gahetabbo, na pana duṭṭhullāpatti evāti kāyasaṃsaggassāpi idha gahetabbato. Teneva **''pārājikāpattiñca parihāpetvā''**ti ettakameva vuttaṃ, itarathā ''kāyasaṃsaggañcā''ti vattabbaṃ bhaveyya.

Tisamuṭṭhānantiādi pana purimasikkhāpade āgatehi adhikassa duṭṭhullavācāsaṅghādisesassa vasena vuttaṃ kāyasaṃsaggādīnampi purimasikkhāpade eva vuttattā, idha pana na vuttantipi vadanti, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Dutiyaaniyatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito aniyatavaṇṇanānayo.

4. Nissaggiyakaṇḍo

1. Cīvaravaggo

1. Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā

459. **Samitāvinā**ti samitapāpena. **Gotamakacetiyaṃ** nāma gotamayakkhassa cetiyaṭṭhāne katavihāro vuccati.

461. **Navamaṃ vā dasamaṃ vā**ti bhummatthe upayogavacanaṃ. **Sace bhaveyyā**ti sace kassaci kaṅkhā bhaveyya. **Vuttasadisa**nti dasamaṃ vāti vuttasadisaṃ paricchedasadisaṃ, ''vuttasadisamevā''tipi likhanti. **Dhāretu**nti ettha āhāti pāṭhaseso daṭṭhabbo.

463. **Sūciyā paṭisāmana**nti sūcighare saṃgopanaṃ, idañca sūcikammassa sabbassa pariniṭṭhitabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. **Eta**nti naṭṭhacīvaraṃ. **Etesampī**ti naṭṭhacīvarādīni parāmasati, tena cīvarapalibodhābhāvaṃ dasseti. **Dutiyassa palibodhassā**ti āvāsapalibodhassa. Ettha ca niṭṭhitacīvarasmiṃ, ubbhatasmiṃ kathineti dvīhi padehi dvinnaṃ palibodhānaṃ abhāvadassanena atthatakathinassa pañcamāsabbhantare yāva cīvarapalibodhaāvāsapalibodhesu aññataraṃ na upacchijjati, tāva atirekacīvaraṃ dhāretuṃ vaṭṭatīti dīpeti. Pakkamanaṃ anto assāti **pakkamanantikā,** evaṃ sesāpi veditabbā. Vitthāro panettha āgataṭṭhāne āvi bhavissati.

Dasāhaparamaṃ kālanti accantasaṃyogavacanaṃ. **Idañhi vuttaṃ hoti…pe… dasāhaparamabhāvo**ti idaṃ dasāhaparamatāpadassa atthamattadassanaṃ, dasāhaparamabhāvoti idañhi vuttaṃ hotīti evamettha yojanā veditabbā. Ayamatthotiādi dasāhaparamapadasseva adhippetatthadassanavasena vuttaṃ. Tattha **ettako kālo**ti ''dasāhaparamatā''ti vutto yo kālo, so ettako kāloti attho.

Khomanti khomasuttehi vāyitaṃ khomapaṭacīvaraṃ, taṃ vākamayanti vadanti. Kappāsasuttehi vāyitaṃ **kappāsikaṃ,** evaṃ sesānipi. **Kambala**nti eḷakādīnaṃ lomamayasuttena vāyitapaṭaṃ. **Bhaṅga**nti khomasuttādīni sabbāni, ekaccāni vā missetvā vāyitaṃ cīvaraṃ. Bhaṅgampi vākamayamevāti keci. Dukūlaṃ pattuṇṇaṃ somārapaṭaṃ cīnapaṭaṃ iddhijaṃ devadinnanti imāni pana cha cīvarāni etesaññeva anulomānīti visuṃ na vuttāni. **Dukūla**ñhi sāṇassa anulomaṃ vākamayattā. **''Pattuṇṇaṃ** koseyyaviseso''ti **abhidhānakose** vuttaṃ. Somāradese, cīnadese ca jātavatthāni **somāracīnapaṭāni**. Pattuṇṇādīni tīṇi koseyyassa anulomāni pāṇakehi katasuttamayattā. **Iddhija**nti ehibhikkhūnaṃ puññiddhiyā nibbattacīvaraṃ. Kapparukkhe nibbattaṃ, **devadinna**ñca khomādīnaṃ aññataraṃ hotīti tesaṃ sabbesaṃ anulomāni. Manussānaṃ pakatividatthiṃ sandhāya **''dve vidatthiyo''**tiādi vuttaṃ. Iminā dīghato vaḍḍhakīhatthappamāṇaṃ vitthārato tato upaḍḍhappamāṇaṃ vikappanupaganti dasseti. Tathā hi ''sugatavidatthi nāma idāni majjhimassa purisassa tisso vidatthiyo, vaḍḍhakīhatthena diyaḍḍho hattho hotī''ti (pārā. aṭṭha. 2.348-349) **kuṭikārasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ, tasmā sugataṅgulena dvādasaṅgulā sugatavidatthi vaḍḍhakīhatthena diyaḍḍho hatthoti siddhaṃ. Evañca katvā ''sugataṅgulena aṭṭhaṅgulaṃ vaḍḍhakīhatthappamāṇa''nti āgataṭṭhānehi ca sameti.

Taṃ atikkāmayatoti ettha **ta**nti cīvaraṃ, kālaṃ vā parāmasati. **Tassa yo aruṇo**ti cīvaruppādadivasassa yo atikkanto aruṇo. **Cīvaruppādadivasena saddhi**nti cīvaruppādadivasassa ādibhūtena atikkantaaruṇena saddhinti attho, idañca bhagavatā ''dasāhaparama''nti vatvā puna ''ekādase aruṇuggamane''ti vuttattā pubbāparasaṃsandanatthaṃ saddato gammamānampi ''cīvaruppādadivasena saddhi''nti evaṃ vuttaṃ. ''Dasame aruṇe''ti vutte eva hi dasāhaparamena saddhiṃ sameti. Divasapariyosānassa avadhibhūtaanāgatāruṇavasena hi divasaṃ atikkantaṃ nāma hoti, na pana divasassa ādibhūtāruṇavasena parivāsādīsu tathā aggahaṇato, idha pana bhagavatā divasassa ādiantaparicchedadassanavasena **''ekādase aruṇuggamane''**ti vuttaṃ, tasmā **aṭṭhakathāyaṃ** divasassa ādibhūtaṃ taṃdivasanissitampi aruṇaṃ gahetvā ''ekādase aruṇuggamane nissaggiyaṃ hotī''ti vuttaṃ. **Aruṇo**ti cettha sūriyuggamanassa purecaro vaḍḍhanaghanaratto pabhāvisesoti daṭṭhabbo.

Vacanīyoti saṅghāpekkho. **Vacanabhedo**ti ''ñattiyaṃ dve āpattiyo saratī''tiādinā vattabbanti adhippāyo.

468. **''Na idha saññā rakkhatī''**ti idaṃ vematikañca anatikkantasaññañca sandhāya vuttaṃ. **Yopi evaṃsaññī tassapī**ti yo anatikkantasaññī, vematiko vā, tassapīti attho. Anaṭṭhato aviluttassa visesamāha **''pasayhāvahāravasenā''**ti. Theyyāvahāravasena gahitampi idha naṭṭhaṃ.

Anāpatti aññena kataṃ paṭilabhitvātiādi nisīdanasanthataṃ sandhāya vuttaṃ. Yena hi purāṇasanthatassa sāmantā sugatavidatthiṃ anādiyitvā navaṃ nisīdanasanthataṃ kataṃ, tassa taṃ nissaggiyampi tato aññassa paṭilabhitvā paribhuñjantassa anāpattikaranti sijjhanato ayamattho sabbanissaggiyesupi sijjhati.

469. **Ticīvaraṃ adhiṭṭhātu**nti saṅghāṭiādināmena adhiṭṭhātuṃ. **''Na vikappetu''**nti iminā nāmena na vikappetuṃ, etena vikappitacīvaro tecīvariko na hoti. Tassa tasmiṃ adhiṭṭhitaticīvare viya avippavāsādinā kattabbavidhi na kātabboti dasseti, na pana vikappane dosoti. **Tato para**nti catumāsato paraṃ vikappetvā paribhuñjituṃ anuññātanti keci vadanti, aññe pana ''vikappetvā yāva āgāmivassānaṃ, tāva ṭhapetumeva vaṭṭatī''ti vadanti, apare pana ''vikappane na doso, tathā vikappitaṃ parikkhārādināmena adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabba''nti vadanti.

Muṭṭhipañcakanti muṭṭhiyā upalakkhitaṃ pañcakaṃ, catuhatthe minitvā pañcamaṃ hatthaṃ muṭṭhiṃ katvā minitabbanti adhippāyo. Keci pana ''muṭṭhihatthānaṃ pañcakaṃ muṭṭhipañcakaṃ, tasmā pañcapi hatthe muṭṭhiṃ katvāva minitabbā''ti vadanti. **Muṭṭhittika**nti etthāpi eseva nayo. Dvihatthena antaravāsakena timaṇḍalaṃ paṭicchādetuṃ sakkāti āha **''pārupanenā''**tiādi. **Atireka**nti sugatacīvarappamāṇato adhikaṃ. **Ūnaka**nti muṭṭhipañcakādito ūnakaṃ, tena ca tesu ticīvarādhiṭṭhānaṃ na ruhatīti dasseti.

Imaṃ saṅghāṭiṃ paccuddharāmīti imaṃ saṅghāṭiadhiṭṭhānaṃ ukkhipāmi pariccajāmīti attho. **Kāyavikāraṃ karontenā**ti hatthena cīvaraṃ parāmasantena, cālentena vā. **Vācāya adhiṭṭhātabbā**ti ettha kāyenapi cāletvā vācampi bhinditvā kāyavācāhi adhiṭṭhānampi saṅgahitanti veditabbaṃ ''kāyena aphusitvā''ti vuttattā. **Duvidha**nti ahatthapāsahatthapāsavasena duvidhaṃ. Tattha **hatthapāso** nāma aḍḍhateyyahattho vuccati. Dvādasahatthanti keci vadanti, taṃ idha na sameti. **''Sāmantavihāre''**ti idaṃ ṭhapitaṭṭhānasallakkhaṇayogge ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Tato dūre ṭhitampi ṭhapitaṭṭhānaṃ sallakkhentena adhiṭṭhātabbameva. Tatthapi cīvarassa ṭhapitabhāvasallakkhaṇameva pamāṇaṃ. Na hi sakkā sabbathā ṭhānaṃ sallakkhetuṃ. Ekasmiṃ vihāre ṭhapetvā tato aññasmiṃ ṭhapitanti adhiṭṭhātuṃ na vaṭṭati. Keci pana ''tathāpi adhiṭṭhite na doso''ti vadanti, taṃ aṭṭhakathāya na sameti, vīmaṃsitabbaṃ. **Adhiṭṭhahitvā ṭhapitavatthehī**ti parikkhāracoḷanāmena adhiṭṭhahitvā ṭhapitavatthehi, teneva ''imaṃ paccuddharāmī''ti parikkhāracoḷassa paccuddharaṇaṃ dasseti. Etena ca tecīvaradhutaṅgaṃ pariharantena paṃsukūlādivasena laddhaṃ vatthaṃ dasāhabbhantare katvā rajitvā pārupituṃ asakkontena parikkhāracoḷavasena adhiṭṭhahitvāva dasāhaṃ atikkametabbaṃ, itarathā nissaggiyaṃ hotīti dasseti. Teneva ''rajitakālato pana paṭṭhāya nikkhipituṃ na vaṭṭati, dhutaṅgacoro nāma hotī''ti (visuddhi. 1.25) **visuddhimagge** vuttaṃ. **''Puna adhiṭṭhātabbānī''**ti idañca saṅghāṭiāditicīvaranāmena adhiṭṭhahitvā paribhuñjitukāmassa vasena vuttaṃ, itarassa pana purimādhiṭṭhānameva alanti veditabbaṃ. **''Puna adhiṭṭhātabba''**nti iminā kappabindupi dātabbanti dasseti.

Baddhasīmāyaṃ avippavāsasīmāsammutisambhavato na tattha duppariharatāti āha **''abaddhasīmāyaṃ dupparihāra''**nti.

Atirittappamāṇāya chedanakaṃ pācittiyanti āha **''anatirittappamāṇā''**ti. **Tato paraṃ paccuddharitvā vikappetabbā**ti vassikamāsato paraṃ adhiṭṭhānaṃ paccuddharitvā vikappetabbā, iminā catunnaṃ vassikamāsānaṃ upari adhiṭṭhānaṃ tiṭṭhatīti viññāyati tato paccuddharāyogā. Yañca **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''vassikasāṭikā vassānamāsātikkamenāpi, kaṇḍupaṭicchādi ābādhavūpasamenāpi adhiṭṭhānaṃ vijahatī''ti (kaṅkhā. aṭṭha. kathinasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ, taṃ **samantapāsādikāyaṃ** natthi. **Parivāraṭṭhakathāyañca** ''atthāpatti hemante āpajjati, no gimhe''ti ettha idaṃ vuttaṃ ''kattikapuṇṇamāsiyā pacchime pāṭipadadivase vikappetvā ṭhapitaṃ vassikasāṭikaṃ nivāsento hemante āpajjati, kurundiyaṃ pana 'kattikapuṇṇamadivase apaccuddharitvā hemante āpajjatī'ti vuttaṃ, tampi suvuttaṃ, 'catumāsaṃ adhiṭṭhātuṃ tato paraṃ vikappetu'nti hi vutta''nti (pari. aṭṭha. 323). Tattha **mahāaṭṭhakathāyaṃ** nivāsanapaccayā dukkaṭaṃ vuttaṃ, **kurundaṭṭhakathāyaṃ** pana apaccuddhārapaccayā, tasmā kurundiyaṃ vuttanayenāpi vassikasāṭikā vassānamāsātikkamepi adhiṭṭhānaṃ na vijahatīti paññāyati. Adhiṭṭhānavijahanesu ca vassānamāsaābādhānaṃ vigamena vijahanaṃ **mātikāṭṭhakathāyampi** na uddhaṭaṃ, tasmā **samantapāsādikāyaṃ** āgatanayena yāva paccuddhārā adhiṭṭhānaṃ tiṭṭhatīti gahetabbaṃ. Nahānatthāya anuññātattā **''vaṇṇabhedamattarattāpi cesā vaṭṭatī''**ti vuttaṃ. **''Dve pana na vaṭṭantī''**ti iminā saṅghāṭiādīsu viya dutiye adhiṭṭhānaṃ na ruhati, atirekacīvaraṃ hotīti dasseti. **Mahāpaccariyaṃ** cīvaravasena paribhogakiccassa abhāvaṃ sandhāya anāpatti vuttā senāsanaparikkhāratthāya dinnapaccattharaṇe viya. Yaṃ pana ''paccattharaṇampi adhiṭṭhātabba''nti vuttaṃ, taṃ senāsanatthāyevāti niyamitaṃ na hoti navasu cīvaresu gahitattā, tasmā attano nāmena adhiṭṭhahitvā nidahitvā parikkhāracoḷaṃ viya yathā tathā viniyujjitabbamevāti gahetabbaṃ. **Pāvāro kojavo**ti imesampi paccattharaṇādīnaṃ lokepi voharaṇato senāsanaparikkhāratthāya dinnapaccattharaṇato visuṃ gahaṇaṃ kataṃ.

''Hīnāyāvattanenā''ti idaṃ antimavatthuṃ ajjhāpajjitvā bhikkhupaṭiññāya ṭhitassa ceva titthiyapakkantassa ca bhikkhuniyā ca bhikkhunibhāve nirapekkhatāya gihiliṅgatitthiyaliṅgaggahaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Sikkhaṃ apaccakkhāya gihibhāvūpagamanaṃ sandhāya vuttanti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ tadāpissa upasampannattā, cīvarassa ca tassa santakattāvijahanato. **Pamāṇacīvarassā**ti pacchimappamāṇaṃ sandhāya vuttaṃ. **Dve cīvarāni pārupantassā**ti gāmappavese diguṇaṃ katvā saṅghāṭiyo pārupanaṃ sandhāya vuttaṃ. **''Esa nayo''**ti iminā pamāṇayuttesu yattha katthaci chiddaṃ adhiṭṭhānaṃ vijahatītiādiatthaṃ saṅgaṇhāti.

Aññaṃ pacchimappamāṇaṃ nāma natthīti sutte āgataṃ natthīti adhippāyo. Idāni tameva vibhāvetuṃ **''yañhī''**tiādi vuttaṃ, taṃ na sameti, saṅghāṭiādīnaṃ muṭṭhipañcakādiheṭṭhimappamāṇassa sutte anāgatattāti adhippāyo.

Mahantaṃ vā khuddakaṃ karotīti ettha atimahantaṃ cīvaraṃ muṭṭhipañcakādipacchimappamāṇayuttaṃ katvā samantato chindanenāpi vicchindanakāle chijjamānaṭṭhānaṃ chiddasaṅkhyaṃ na gacchati adhiṭṭhānaṃ na vijahati evāti sijjhati, ''ghaṭetvā chindati, na bhijjatī''ti vacanena ca sameti. Parikkhāracoḷaṃ pana

vikappanupagapacchimappamāṇato ūnaṃ katvā chinnaṃ adhiṭṭhānaṃ vijahati adhiṭṭhānassa anissayattā. Tāni puna baddhāni ghaṭitāni adhiṭṭhātabbamevāti veditabbaṃ. Keci pana ‘‘vassikasāṭikacīvare dvidhā chinne yadipi ekekaṃ khaṇḍaṃ pacchimapacchimappamāṇaṃ pahoti, ekasmiṃyeva khaṇḍe adhiṭṭhānaṃ tiṭṭhati, na itare, ‘‘dve pana na vaṭṭantī’’ti vuttattā. Nisīdanakaṇḍuppaṭicchādīsupi eseva nayoti vadanti.

Sammukhe pavattā **sammukhā**ti paccattavacanaṃ, tañca vikappanavisesanaṃ, tasmā ‘‘sammukhe’’ti bhummatthe nissakkavacanaṃ katvāpi atthaṃ vadanti, abhimukheti attho. Atha vā sammukhena attano vācāya eva vikappanā **sammukhāvikappanā**. Parammukhena vikappanā **parammukhāvikappanā**ti karaṇatthenāpi attho daṭṭhabbo, ayameva pāḷiyā sameti. **Sannihitāsannihitabhāva**nti āsannadūrabhāvaṃ. **Ettāvatā nidhetuṃ vaṭṭatī**ti ettakeneva vikappanākiccassa niṭṭhitattā, atirekacīvaraṃ na hotīti dasāhātikkame na nissaggiyaṃ janetīti adhippāyo. **Paribhuñjituṃ…pe… na vaṭṭatī**ti sayaṃ apaccuddharaṇaṃ paribhuñjane pācittiyaṃ, adhiṭṭhāne paresaṃ vissajjane dukkaṭañca sandhāya vuttaṃ.

Paribhogādayopi vaṭṭantīti paribhogavissajjanaadhiṭṭhānānipi. **Api**-saddena nidhetumpi vaṭṭatīti attho, etena ca paccuddhārepi kate cīvarampi vikappitacīvarameva hoti, na atirekacīvaraṃ. Taṃ pana ticīvarādināmena adhiṭṭhātukāmena adhiṭṭhahitabbaṃ, itarena vikappitacīvarameva katvā paribhuñjitabbanti dasseti. Keci pana ‘‘yaṃ vikappitacīvaraṃ, taṃ yāva aparibhogakālā apaccuddharāpetvāva nidahitabbaṃ, paribhogakāle pana sampatte paccuddharāpetvā adhiṭṭhahitvā paribhuñjitabbaṃ. Yadi hi tato purepi paccuddharāpeyya, paccuddhāreneva vikappanāya vigatattā atirekacīvaraṃ nāma hoti, dasāhātikkame ca nissaggiyaṃ pācittiyaṃ. Tasmā yaṃ aparibhuñjitvāva ṭhapetabbaṃ, tadeva vikappetabbaṃ, paccuddhāre ca kate antodasāheyeva adhiṭṭhātabbaṃ. Yañca aṭṭhakathāyaṃ ‘tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭantī’tiādi vuttaṃ, taṃ pāḷiyā virujjhatī’’ti vadanti, taṃ tesaṃ matimattameva. Pāḷiyañhi ‘‘antodasāhaṃ adhiṭṭheti, vikappetī’’ti (pārā. 469) ca ‘‘sāmaṃ cīvaraṃ vikappetvā apaccuddhāraṇaṃ paribhuñjeyya pācittiya’’nti (pāci. 373) ca ‘‘anāpatti so vā deti, tassa vā vissāsanto paribhuñjatī’’ti (pāci. 374) ca sāmaññato vuttattā, aṭṭhakathāyañca ‘‘imaṃ cīvaraṃ vā vikappanaṃ vā paccuddharāmī’’tiādinā paccuddhāraṃ adassetvā ‘‘mayhaṃ santakaṃ paribhuñja vā vissajjehi vā’’ti evaṃ attano santakattaṃ amocetvāva paribhogādivaseneva paccuddhārassa vuttattā, ‘‘tato pabhuti paribhogādayopi vaṭṭantī’’ti adhiṭṭhānaṃ vināpi visuṃ paribhogassa, nidahanassa ca vuttattā vikappanānantarameva paccuddharāpetvā anadhiṭṭhahitvā eva ticīvaravirahitaṃ vikappanārahaṃ cīvaraṃ paribhuñjituṃ, nidahituñca idaṃ pāṭekkaṃ vinayakammanti khāyati. Apica bahūnaṃ pattānaṃ vikappetuṃ, paccuddhāretuñca vuttattā paccuddhārena tesaṃ atirekapattatā dassitāti sijjhati tesu ekasseva adhiṭṭhātabbato. Tasmā aṭṭhakathāyaṃ āgatanayeneva gahetabbaṃ.

Paññattikovido na hotīti evaṃ vikappite ‘‘anantarameva evaṃ paccuddharitabba’’nti vinayakammaṃ na jānāti. Tenāha **‘‘na jānāti paccuddharitu’’**nti, imināpi cetaṃ veditabbaṃ ‘‘vikappanānantarameva paccuddhāro kātabbo’’ti.

Avisesena vuttavacananti ticīvarādīnaṃ sādhāraṇavacanena vuttavacanaṃ. Yaṃ panettha ‘‘viruddhaṃ viya dissatī’’ti vatvā taṃ virodhāsaṅkaṃ nivattetuṃ **‘‘ticīvarasaṅkhepena…pe… vikappanāya okāso dinno hotī’’**ti vuttaṃ, taṃ ‘‘adhiṭṭheti vikappetī’’ti sāmaññato vuttepi ticīvarampi vikappetīti ayamattho na sijjhati, ‘‘ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetu’’nti (mahāva. 358) visesetvā vuttattā. Yaṃ pana adhiṭṭhātabbaṃ, taṃ adhiṭṭhāti. Yaṃ ticīvaravirahitaṃ, taṃ vikappetabbaṃ, taṃ vikappetīti evamattho sijjhatīti. Tasmā ettha pubbāparavirodho na dissati sāmaññavacanassa vuttāvaseseyeva avatiṭṭhanato. Yaṃ panettha ticīvarassāpi vikappanavidhiṃ dassetuṃ **‘‘ticīvaraṃ ticīvarasaṅkhepenā’’**tiādi vuttaṃ. Tattha ticīvarasaṅkhepena parihariyamānesu ekampi paccuddharitvā vikappetuṃ na vaṭṭati, ticīvarato pana ekaṃ vā sakalameva vā apanetvā aparaṃ ticīvaraṃ ticīvarasaṅkhepena pariharitukāmassa vā ticīvarādhiṭṭhānaṃ muñcitvā parikkhāracoḷavaseneva sabbacīvaraṃ paribhuñjitukāmassa vā purimaṃ adhiṭṭhitacīvaraṃ paccuddharitvā vikappetuṃ vaṭṭatīti evamadhippāyena **‘‘ticīvare ekena cīvarena vippavasitukāmo hotī’’**tiādi vuttaṃ siyā, iccetaṃ pāḷiyā saddhiṃ sameti. Atha punapi tadeva ticīvarādhiṭṭhānena adhiṭṭhātukāmo hutvā vippavāsasukhatthaṃ paccuddharitvā vikappetīti iminā adhippāyena vuttaṃ siyā, taṃ ‘‘ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetu’’nti (mahāva. 358) iminā vacanena na sameti. Yadi hi sesacīvarāni viya ticīvarampi paccuddharitvā vikappetabbaṃ siyā, ‘‘ticīvaraṃ adhiṭṭhātuṃ na vikappetu’’nti idaṃ vacanameva niratthakaṃ siyā sesacīvarehi ticīvarassa visesābhāvā. Tasmā ‘‘vikappetī’’ti idaṃ ticīvaravirahitameva sandhāya vuttaṃ. Ticīvaraṃ pana vikappetuṃ na vaṭṭatīti viññāyati, teneva dutiyakathinasikkhāpadassa anāpattivāre ‘‘vikappetī’’ti idaṃ na vuttaṃ, vīmaṃsitvā yathā pāḷiyā saddhiṃ na virujjhati, tathā ettha adhippāyo gahetabbo.

Tuyhaṃ demītiādīsu pariccattattā manasā asampaṭicchantepi sampadānabhūtasseva santakaṃ hoti, so icchitakkhaṇe gahetuṃ labhati. **Itthannāmassā**ti parammukhe ṭhitaṃ sandhāya vadati. **Yassa pana ruccatī**tiādi ubhohipi pariccattatāya assāmikataṃ sandhāya vuttaṃ.

‘‘Taṃ na yujjatī’’ti idaṃ antodasāhe eva vissāsaggahaṇaṃ sandhāya anāpattivārassa āgatattā, idha nissaggiyacīvarassa kappiyabhāvakaraṇatthaṃ lesena gahitattā ca vuttaṃ, keci pana ‘‘parehi sabhāgena acchinne, vissāsaggahite ca puna laddhe doso na dissatī’’ti vadanti. **Anadhiṭṭhānenā**ti kāyavācāhi kattabbassa akaraṇenāti adhippāyo. Cīvarassa attano santakatā, jātipamāṇayuttatā, chinnapalibodhabhāvo, atirekacīvaratā, dasāhātikkamoti imānettha pañca aṅgāni.

Paṭhamakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Udositasikkhāpadavaṇṇanā

473. Dutiye **avippavāse**ti avippavāse nipphādetabbe, vippavāsadosābhāve sādhetabbe kattabbā sammutīti attho.

475. **Paṭisiddhapariyāpannenā**ti vippavasituṃ paṭisiddhesu tīsu cīvaresu antogadhena, ekena ca avayave samudāyopacāraṃ dasseti.

478-9. **Ettāvatā**ti ‘‘parikkhitto’’ti iminā. ‘‘Sabhāyeti liṅgabyattayena sabhā vuttā’’ti vatvā puna sayampi **‘‘sabhāye’’**ti iminā voharanto sabhā-saddassa pariyāyo sabhāya-saddo napuṃsakaliṅgayutto atthīti dasseti. ‘‘Sabhāyanti liṅgabyattayena sabhā vuttā’’ti vā pāṭho. Liṅgabyattayena sabhāti ca liṅgantarayutto sabhāsaddapariyāyo sabhāyasaddoti attho.

Sabhāyaṃ gacchatīti sabhaṃ gacchati. **Vasitabbaṃ natthī**ti cīvarahatthapāseyeva vasitabbaṃ natthīti attho. **Tassā**ti vīthiyā. **Sabhāyassa ca dvārassa ca hatthapāsā na vijahitabba**nti ettha sabhāyadvārānamantare vīthi gehāpi gahitā eva honti ādipariyosānānaṃ gahitattā. Ettha ca dvāravīthigharesu vasantena gāmappavesanasahaseyyādidosaṃ pariharitvā supaṭicchannatādiyutteneva bhavitabbaṃ, sabhā pana yadi sabbesaṃ vasanatthāya sālāsadisā katā, antarārāme viya yathāsukhaṃ vasituṃ vaṭṭatīti veditabbaṃ. Parikkhittatāya ca ekūpacārataṃ, aparikkhittatāya nānūpacāratañca nivesanādīsupi atidisanto āha **‘‘etenevūpāyenā’’**tiādi. Nivesanādīni bahigāmato sanniviṭṭhāni gahitāni antogāme ṭhitānaṃ gāmaggahaṇeneva gahitattā. **Sabbatthā**ti gāmanigamanivesanādīsu pannarasasu. **Parikkhepādī**ti **ādi**-saddena aparikkhepasseva gahaṇaṃ, na ekakulādīnampi tesaṃ ekūpacārānānūpacāratānimittatābhāvā. Ettha ca satthassa katipāhaṃ katthaci niviṭṭhasseva parikkhepo hoti, na gacchantassa.

482-7. Gāmato bahi issarānaṃ samuddatīrādīsu katabhaṇḍasālā udositoti āha **‘‘yānādīna’’**ntiādi. **Muṇḍacchadanapāsādo**ti nātiucco candikaṅgaṇayutto sikharakūṭamālādivirahito pāsādo.

489. **Pariyādiyitvā**ti ajjhottharitvā. **Nadīparihāro**ti visuṃgāmādīnaṃ viya nadīparihārassa avuttattā cīvarahatthapāso evāti vadanti, aññe pana ‘‘iminā aṭṭhakathāvacanena nadīparihāropi visuṃ siddho, nadiyā hatthapāso na vijahitabbo’’ti vadanti. **Vihārasīma**nti avippavāsasīmaṃ sandhāyāha. Ettha ca vihārassa nānākulasantakabhāvepi avippavāsasīmāparicchedabbhantare sabbattha cīvaraavippavāsasambhavato tassā padhānattā tattha satthaparihāro na labbhatīti **‘‘vihāraṃ gantvā vasitabba’’**nti vuttaṃ. **‘‘Satthasamīpe’’**ti idaṃ yathāvuttaṃ abbhantaraparicchedavasena vuttaṃ. Pāḷiyaṃ **nānākulassa sattho hoti, satthe cīvaraṃ nikkhipitvā hatthapāsā na vijahitabba**nti ettha satthahatthapāso gahito.

490. **Ekakulassa khette**ti aparikkhittaṃ sandhāya vadati.

491-4. **Vihāro** nāma upacārasīmā. Tattha **yasmiṃ vihāre**ti tassa antopariveṇādiṃ sandhāya vuttaṃ, ekakulādisantakatā cettha kārāpakānaṃ vasena. **Chāyāya phuṭṭhokāsassā**ti ujukaṃ avakkhittaleḍḍupātabbhantaraṃ sandhāya vadati.

Agamanapatheti tadaheva gantvā nivattetuṃ na sakkuṇeyyake samuddamajjhe ye dīpakā, tesūti yojanā. **Itarasmi**nti puratthimadisāya cīvare. **‘‘Uposathakāle…pe… vaḍḍhatī’’**ti iminā cīvaravippavāsasattabbhantarato samānasaṃvāsāya sattabbhantarasīmāya accantavisadisataṃ dasseti. Tathā hi bahūsu bhikkhūsu ekato nisīditvā samantā sattabbhantaraparicchedesu yathāsakaṃ cīvaraṃ ṭhapetvā pariharantesu ekekassa bhikkhuno nisinnokāsato paṭṭhāya paccekaṃ sattabbhantarassa paricchedo aññamaññavisadiso anekavidho hoti, na eko parisapariyantato paṭṭhāya animitabbattā. Teneva tattha parisavasena vuḍḍhi, hāni vā na hoti, na evaṃ sattabbhantarasīmāya. Sā hi yojanikāyapi parisapariyantatova paṭṭhāya samantā sattabbhantarapaacchinnā ekāva hoti. Teneva sā parisavasena vaḍḍhati, hāyati ca, tasmā aññāva sattabbhantarasīmā

añño sattabbhantarato paricchinno cīvaravippavāsaparihāro abbhokāsoti veditabbaṃ. Yañcettha vattabbaṃ, taṃ **khandhake sīmākathāya**meva (mahāva. 143) vakkhāma.

495. **Nadiṃ otaratī**ti hatthapāsaṃ muñcitvā otarati. **Bahigāme ṭhapetvā**ti apārupitabbatāya vuttaṃ. **Vinayakammaṃ kātabba**nti uttarāsaṅge ca bahigāme ṭhapitasaṅghāṭiyañca paṭhamaṃ vinayakammaṃ katvā pacchā uttarāsaṅgaṃ nivāsetvā antaravāsake kātabbaṃ. Ettha ca bahigāme ṭhapitassāpi vinayakammavacanato parammukhāpi ṭhitaṃ vissajjituṃ, nissaṭṭhaṃ dātuñca vaṭṭatīti veditabbaṃ. Daharānaṃ gamane saussāhattā **''nissayo pana na paṭippassambhatī''**ti vuttaṃ. **Muhuttaṃ…pe… paṭippassambhatī**ti saussāhatte gamanassa upacchinnattā vuttaṃ. Tesaṃ pana purāruṇāva uṭṭhahitvā saussāhena gacchantānaṃ aruṇe antarā uṭṭhitepi na paṭippassambhati **''yāva aruṇuggamanā sayantī''**ti vuttattā. Teneva **''gāmaṃ pavisitvā…pe… na paṭippassambhatī''**ti vuttaṃ. **Aññamaññassa vacanaṃ aggahetvā**tiādimhi saussāhattā gamanakkhaṇe paṭippassaddhi na vuttā. **Dhenubhayenā**ti taruṇavacchagāvīnaṃ abhidhāvitvā siṅgena paharaṇabhayena. **Nissayo ca paṭippassambhatī**ti ettha dhenubhayādīhi ṭhitānaṃ yāva bhayavūpasamā ṭhātabbato ''antoaruṇeyeva gamissāmī''ti niyametuṃ asakkuṇeyyattā vuttaṃ. Yattha pana evaṃ niyametuṃ sakkā, tattha antarāruṇe uggatepi nissayo na paṭippassambhati bhesajjatthāya gāmappaviṭṭhadaharānaṃ viya. **Antosīmāyaṃ gāma**nti avippavāsasīmāsammutito pacchā patiṭṭhāpitagāmaṃ sandhāya vadati gāmañca gāmūpacārañca ṭhapetvā sammannitabbato. **Paviṭṭhāna**nti ācariyantevāsikānaṃ visuṃ visuṃ gatānaṃ avippavāsasīmattā neva cīvarāni nissaggiyāni honti, saussāhatāya nissayo na paṭippassambhati. **Antarāmagge**ti dhammaṃ sutvā āgacchantānaṃ antarāmagge.

''Idha apaccuddharaṇa''nti iminā adhiṭṭhānavikappanāni viya paccuddharaṇampi kāyena vā vācāya vā kattabbanti dasseti. Kāyavācāhi kattabbassa akaraṇatoti idaṃ kāyavācāsamuṭṭhānaṃ vuttaṃ. Adhiṭṭhitaticīvaratā, anatthatakathinatā, aladdhasammutitā, rattivippavāsoti imānettha cattāri aṅgāni.

Udositasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā

497. Tatiye pāḷiyaṃ **cīvarapaccāsā nikkhipitu**nti cīvarapaccāsāya satiyā nikkhipituntī attho. **Niṭṭhitacīvarasmiṃ bhikkhunā**ti ettha dutiyakathine viya sāmivaseneva karaṇavacanassa attho veditabbo.

499-500. **Tuyhaṃ dammīti dinna**nti ''tuyhaṃ, bhante, akālacīvaraṃ dammī''ti evaṃ dinnaṃ, etampi kāle ādissa dinnaṃ nāma hotīti adhippāyo. Idaṃ pana aṭṭhakathāvacanaṃ, pāḷiyaṃ ''kālepi ādissa dinna''nti idañca ''akālacīvara''nti vacanasāmaññato labbhamānaṃ sabbampi dassetuṃ atthuddhāravasena vuttaṃ paṭhamaaniyate sotassa raho viya. Saṅghassa hi kālepi ādissa dinnaṃ akāle uppannacīvaraṃ viya sammukhībhūtehi vutthavassehi, avutthavassehi ca sabbehipi bhājetabbatāsāmaññena akālacīvaraṃ nāma hotīti dassanatthaṃ atthuddhāravasena pāḷiyaṃ ''kālepi ādissa dinna''nti vuttaṃ, na pana ''tato bhājetvā laddhacīvarampi akāle laddhacīvarampi vutthavassānaṃ ekamāsaparihāraṃ, pañcamāsaparihāraṃ vā na labhati, paccāsācīvare asati dasāhaparihārameva labhatī''ti dassanatthaṃ vuttaṃ, aṭṭhakathāyampi ''ādissa dinna''nti vacanasāmaññato labbhamānaṃ sabbaṃ atthuddhāravasena dassetuṃ ''ekapuggalassa vā idaṃ tuyhaṃ dammīti dinna''nti vuttaṃ, na pana tathāladdhaṃ vā akāle laddhaṃ vā anatthatakathinānaṃ dasāhabbhantare adhiṭṭhātabbanti dassetunti veditabbaṃ itarathā pāḷiaṭṭhakathāhi virujjhanato. Tathā hi **accekacīvarasikkhāpade** akāle uppannampi accekacīvaraṃ ''yāvacīvarakālasamayaṃ nikkhipitabba''nti (pārā. 648) vuttaṃ, tassa aṭṭhakathāyañca ''pavāraṇamāsassa juṇhapakkhapañcamiyaṃ uppannassa accekacīvarassa anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā ca parihāro vutto, tameva parihāraṃ sandhāya 'chaṭṭhito paṭṭhāya pana uppannaṃ anaccekacīvarampi paccuddharitvā ṭhapitacīvarampi etaṃ parihāraṃ labhatiyevā'ti (pārā. aṭṭha. 2.646-649) vuttaṃ. Tasmā kālepi akālepi ca yathātathā laddhaṃ atirekacīvaraṃ vutthavassānaṃ ekamāsaṃ, pañcamāsaṃ vā yathārahaṃ parihāraṃ labhati evāti gahetabbaṃ.

Evaṃ pana avatvā padabhājanaṃ vuttanti sambandho. Tattha **eva**nti yaṃ aṭṭhakathāyaṃ ''tato ce uttarī''ti imassa māsaparamato uttarīti attho vutto, taṃ parāmasati. Padabhājaniyaṃ evamatthaṃ avatvā aññathā attho vuttoti adhippāyo. **Tāva uppannaṃ paccāsācīvara**nti paccattavacanaṃ. **''Mūlacīvara''**nti idaṃ upayogavacanaṃ. **Attano gatikaṃ karotī**ti anantarā dutiyadivasādīsu uppannaṃ paccāsācīvaraṃ māsaparamaṃ mūlacīvaraṃ ṭhapetuṃ adatvā attano dasāhaparamatāya eva patiṭṭhāpetīti attano gatikaṃ karotīti. **Tato uddhaṃ mūlacīvara**nti ettha pana **mūlacīvara**nti paccattavacanaṃ. Tañhi vīsatimadivasato uddhaṃ dvāvīsatimadivasādīsu uppannaṃ paccāsācīvaraṃ attanā saddhiṃ ekato sibbetvā ghaṭitaṃ dasāhaparamaṃ gantuṃ adatvā navāhaparamatādivasena attano gatikaṃ karoti, ekato asibbetvā visuṃ ṭhapitaṃ pana paccāsācīvaraṃ dasāhaparamameva.

Pāḷiyaṃ **dasāhā**ti dasāhena. **Ekādase uppanne**tiādīsu ekādasāhe uppannetiādinā attho, ayameva vā pāṭho gahetabbo. **Ekavīse uppanne…pe… navāhā kāretabba**ntiādi paccāsācīvarassa uppannadivasaṃ ṭhapetvā vuttaṃ. Teneva **''tiṃse…pe… tadaheva adhiṭṭhātabba''**nti vuttaṃ. **''Aññaṃ paccāsācīvaraṃ…pe… kāretabba''**nti idaṃ satiyā eva paccāsāya vuttaṃ. Sace pana ''ito paṭṭhāya cīvaraṃ na labhissāmī''ti icchitaṭṭhānato paccāsāya upacchinnāya aññatthāpi yena kenaci upāyena paccāsaṃ uppādeti, mūlacīvaraṃ na adhiṭṭhātabbaṃ, sabbathā paccāsāya upacchinnāya dasāhātikkantaṃ mūlacīvaraṃ tadaheva adhiṭṭhātabbaṃ. **Paccāsācīvarampi parikkhāracoḷaṃ adhiṭṭhātabba**nti paṭhamataraṃ uppannaṃ visabhāgaṃ sandhāya vadati. **Aññamañña**nti aññaṃ aññaṃ, ayameva vā pāṭho. Aṅgaṃ panettha paṭhamakathine vuttasadisameva. Kevalañhi tattha dasāhātikkamo, idha māsātikkamoti ayaṃ viseso.

Tatiyakathinasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

503-5. Catutthe pāḷiyaṃ **bhattavissagga**nti bhattassa udare vissajjanaṃ, pavesanaṃ ajjhoharaṇaṃ bhattakiccanti attho, bhojanapariyosānena bhattassa vissajjanantipi vadanti. **Tattha nāma tva**nti so nāma tvaṃ, tāya nāma tvanti vā attho. Pitā ca mātā ca pitaro, pitūnaṃ pitā ca mātā ca **pitāmahā,** te eva yugaḷaṭṭhena **yugo,** tasmā yāva sattamā pitāmahayugā pitāmahāvaṭṭāti evamettha attho daṭṭhabbo. Evañhi pitāmahaggahaṇena mātāmaho ca pitāmahī mātāmahī ca gahitāva honti. Sattamayugato paraṃ ''aññātakā''ti veditabbaṃ. **Yā**ti bhikkhunī. Pitu mātā **pitāmahī,** mātu pitā **mātāmaho**.

Payoge payoge bhikkhussa dukkaṭanti ''dhovā''ti āṇāpanavācāya ekāya eva tadanuguṇassa sabbassāpi payogassa āṇattattā vuttaṃ.

506. Tadavinābhāvato dhovanassa **''kāyavikāraṃ katvā''**ti ca **''antodvādasahatthe''**ti ca vuttattā kāyena dhovāpetukāmataṃ appakāsetvā dānakhipanapesanādiṃ karontassa ca dvādasahatthaṃ upacāraṃ muñcitvā bahi ṭhatvā kāyavācāhi āṇāpetvā khipanapesanādiṃ karontassa ca anāpatti eva.

Ekena vatthunāti paṭhamakatena. Pañcasatāni pamāṇaṃ etāsanti **pañcasatā**. Bhikkhubhāvato parivattaliṅgāpi bhikkhunī bhikkhūnaṃ santike ekatoupasampannā eva.

507. **Tāvakālikaṃ gahetvā**ti attanā katipāhaṃ pārupanādiatthāya tāvakālikaṃ yācitvā. Purāṇacīvaratā, upacāre ṭhatvā aññātikāya bhikkhuniyā āṇāpanaṃ, tassā dhovāpanādīni cāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Purāṇacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā

508. Pañcame **apaññatte sikkhāpade**ti **gaṇamhā ohīyanasikkhāpade** (pāci. 691-692) apaññatte. **Koṭṭhāsasampattī**ti kesādipañcakoṭṭhāsānaṃ kalyāṇatā. **Hatthataleyeva dassetvā**ti hatthatalato sesakāyassa adassanaṃ dīpeti.

510. **Vihatthatāyā**ti vihatatāya, amissitatāya apaṭisaraṇatāyāti attho. Tenāha **''samabhitunnattā''**ti, byadhitattāti attho. Parivattetabbaṃ parivattaṃ, tadeva **pārivattakaṃ,** parivattetvā diyyamānanti attho.

Purimasikkhāpade viya idha dvādasahattho upacāraniyamo natthīti āha **''upacāraṃ muñcitvā''**ti. **Aññatra pārivattakā**ti yaṃ antamaso harīṭakakhaṇḍampi datvā vā ''dassāmī''ti ābhogaṃ katvā vā parivattakaṃ gaṇhāti, taṃ ṭhapetvā. **''Taṃ acittakabhāvena na sametī''**ti iminā ñātibhāvājānanādīsu viya bhikkhunībhāvājānanādivasenāpi acittakataṃ pakāseti.

513-4. Tikañca taṃ pācittiyañcāti **tikapācittiyaṃ,** pācittiyatikanti attho. **Pattatthavikādī**ti anadhiṭṭhānupagaṃ sandhāya vadati. **Ko pana vādo pattatthavikādīsū**ti

mahatiyāpi tāva bhisicchaviyā anadhiṭṭhānupagattā anāpatti, vikappanupagapacchimappamāṇavirahitatāya anadhiṭṭhātabbesu kimeva vattabbanti dasseti. Pattatthavikādīni pana vikappanupagapacchimāni gaṇhituṃ na vaṭṭati eva. Paṭiggahaṇaṃ **kiriyā,** aparivattanaṃ **akiriyā**. Vikappanupagacīvaratā, pārivattakābhāvo, aññātikāya hatthato gahaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Cīvarapaṭiggahaṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

515. Chaṭṭhe paṭu eva **paṭṭo**. Pāḷiyaṃ **dhammanimantanā**ti samaṇesu vattabbācāradhammamattavasena nimantanā, dātukāmatāya katanimantanā na hotīti attho. Teneva **''viññāpessatī''**ti vuttaṃ. Aññātakaappavāritato hi viññatti nāma hoti.

517. ''Tiṇena vā paṇṇena vā paṭicchādetvā āgantabba''nti iminā bhūtagāmavikopanaṃ anuññātanti āha **''neva bhūtagāmapātabyatāyā''**tiādi. Paṭhamaṃ suddhacittena liṅgaṃ gahetvā pacchā laddhiṃ gaṇhantopi titthiyapakkantako evāti āha **''nivāsetvāpi laddhi na gahetabbā''**ti.

Yaṃ āvāsaṃ paṭhamaṃ upagacchatīti etthāpi vihāracīvarādiatthāya pavisantenapi tiṇādīhi paṭicchādetvāva gantabbaṃ, na tveva naggena āgantabbanti sāmaññato dukkaṭassa vuttattā. **Cimilikāhī**ti paṭapilotikāhi. **Paribhogenevā**ti aññaṃ cīvaraṃ alabhitvā paribhuñjanena. **Paribhogajiṇṇa**nti yathā taṃ cīvaraṃ paribhuñjiyamānaṃ obhaggavibhaggatāya asāruppaṃ hoti, evaṃ jiṇṇaṃ.

521. **Aññassatthāyā**ti etthāpi ''ñātakānaṃ pavāritāna''nti idaṃ anuvattati evāti āha **''attano ñātakapavārite''**tiādi. Idha pana aññassa acchinnanaṭṭhacīvarassa atthāya aññātakaappavārite viññāpentassa nissaggiyena anāpattīti attho gahetabbo, itarathā ''ñātakānaṃ pavāritāna''nti iminā viseso na bhaveyya. Teneva anantarasikkhāpade vakkhati ''aṭṭhakathāsu pana ñātakaparivātaṭṭhāne…pe… pamāṇameva vaṭṭatīti vuttaṃ, taṃ pāḷiyā na sametī''ti (pārā. aṭṭha. 2.526) ca ''yasmā panidaṃ sikkhāpadaṃ aññassatthāya viññāpanavatthusmiṃyeva paññattaṃ, tasmā idha 'aññassatthāyā'ti na vutta''nti (pārā. aṭṭha. 2.526) ca. Vikappanupagacīvaratā, samayābhāvo, aññātakaviññatti, tāya paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Aññātakaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā

522-524. Sattame pāḷiyaṃ **paggāhikasāla**nti dussāpaṇaṃ. Tañhi vāṇijakehi dussāni paggahetvā dassanaṭṭhānatāya ''paggāhikasālā''ti vuccati. **Assa cīvarassā**ti sāditabbacīvarassa. **''Ticīvarikenā''**ti iminā acchinnaticīvarato aññassa vihārādīsu nihitassa cīvarassa abhāvaṃ dasseti. Yadi bhaveyya, viññāpetuṃ na vaṭṭeyya. Tāvakālikaṃ nivāsetvā attano cīvaraṃ gāhetabbaṃ, tāvakālikampi alabhantassa bhūtagāmavikopanaṃ katvā tiṇapaṇṇehi chadanaṃ viya viññāpanampi vaṭṭati eva. **Aññenā**ti acchinnaasabbacīvarena. **Dve naṭṭhānī**ti adhikārato vuttaṃ **''dve sāditabbānī''**ti.

526. **Pāḷiyā na sametī**ti ''anāpatti ñātakānaṃ pavāritāna''nti imāya pāḷiyā na sameti tatuttariviññāpanaāpattippasaṅge eva vuttattā. **''Aññassatthāyāti na vutta''**nti idaṃ aññassatthāya tatuttari viññāpane nissaggiyaṃ pācittiyaṃ hotīti imamatthaṃ dīpeti, tañca pācittiyaṃ yesaṃ atthāya viññāpeti, tesaṃ vā siyā, viññāpakasseva vā, na tāva tesaṃ tehi aviññāpitattā, nāpi viññāpakassa attānaṃ uddissa aviññāpitattā. Tasmā aññassatthāya viññāpentassāpi nissaggiyaṃ pācittiyaṃ na dissati. Pāḷiyaṃ pana imassa sikkhāpadassa attano sādiyanapaṭibaddhatāvasena pavattattā ''aññassatthāyā''ti anāpattivāre na vuttanti vadanti, tañca yuttaṃ viya dissati, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Tatuttaricīvaratā, acchinnādikāraṇatā, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Tatuttarisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Paṭhamaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

528-531. Aṭṭhame **yo kattā**ti dāyakaṃ sandhāya vuttaṃ. Paṭo eva **paṭako. ''Appagghaṃ cetāpetī''**ti idaṃ nissaggiyapācittiyā anāpattiṃ sandhāya vuttaṃ, viññattipaccayā pana dukkaṭameva. ''Pubbe appavārito''ti hi sutte viññattikāraṇaṃ vuttaṃ. **Mātikāṭṭhakathāyampi** ''cīvare bhiyyokamyatā, aññātakaviññatti, tāya ca paṭilābhoti imānettha tīṇi aṅgānī''ti (kaṅkhā. aṭṭha. upakkhaṭasikkhāpada) aññātakaviññattitā pakāsitā, keci pana ''dāyakena dātukāmomhīti attano santike avuttepi yadagghanakaṃ so dātukāmo, tadagghanakaṃ āharāpetuṃ vaṭṭati evā''ti vadanti, taṃ **rājasikkhāpadaṭṭhakathāyapi** na sameti, dūtena vā dāyakena vā ''āyasmantaṃ uddissa cīvaracetāpannaṃ ābhata''nti ārocitepi mukhavevaṭiyakappiyakārakādīnaṃ santikā āharāpanassa tattha paṭikkhittattā. Vuttañhi tattha ''ime dve aniddiṭṭhakappiyakārakā nāma, etesu aññātakaappavāritesu viya paṭipajjitabbaṃ…pe… na kiñci vattabbā. Desanāmattameva cetaṃ 'dūtena cīvaracetāpannaṃ pahiṇeyyā'ti sayaṃ āharitvāpi piṇḍapātādīnaṃ atthāya dadantesupi eseva nayo''ti. Mukhavevaṭiyakappiyakārakādayo hi dāyakena pariccattepi vatthumhi ''asukassa santike cīvarapiṇḍapātādiṃ gaṇhathā''ti aniddiṭṭhattā eva ''na kiñci vattabbā''ti vuttaṃ, na pana tassa vatthuno mukhavevaṭiyādīnaṃ santakattā, tasmā idhāpi dāyakena vā dūtena vā ''yaṃ icchatha, taṃ vadathā''ti appavāritassa vadato dukkaṭameva. **Agghavaḍḍhanaka**nti cīvare agghavaḍḍhanakaṃ nissāya pavattaṃ idaṃ sikkhāpadaṃ, na piṇḍapātādīsu tesu agghavaḍḍhanassa dukkaṭamattattā, paṇītapiṇḍapāte suddhikapācittiyattā cāti gahetabbaṃ. Teneva ''cīvare bhiyyokamyatā''ti aṅgaṃ vuttaṃ.

Paṭhamaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Dutiyaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā

533. Navame pāḷiyaṃ **paccekacīvaracetāpannā**ti paccekaṃ niyametvā cīvaracetāpannā, ekekena visuṃ visuṃ niyamitā cīvaracetāpannāti attho. **Ubhova santā ekenā**ti ubho ekatova santā, ubho ekato hutvāti attho.

Dutiyaupakkhaṭasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rājasikkhāpadavaṇṇanā

537. Dasame ''ajjaṇho''ti ''ajja no''ti vattabbe ha-kārāgamaṃ, na-kārassa ca ṇa-kāraṃ katvā vuttoti āha **''ajja ekadivasaṃ amhāka''**nti.

538-9. Yaṃ vuttaṃ **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. rājasikkhāpadavaṇṇanā) ''iminā cīvaracetāpannena cīvaraṃ cetāpetvā itthannāmaṃ bhikkhuṃ cīvarena acchādehīti idaṃ āgamanasuddhiṃ dassetuṃ vuttaṃ, sace hi 'idaṃ itthannāmassa bhikkhuno dehī'ti peseyya, āgamanassa asuddhattā akappiyavatthuṃ ārabbha bhikkhunā kappiyakārakopi niddisitabbo na bhaveyyā''ti, taṃ nissaggiyavatthudukkaṭavatthubhūtaṃ akappiyacīvaracetāpannaṃ ''asukassa bhikkhuno dehī''ti evaṃ āgamanasuddhiyā asati, sikkhāpade āgatanayena dūtavacane ca asuddhe sabbathā paṭikkhepo eva kātuṃ vaṭṭati, na pana ''cīvarañca kho mayaṃ paṭiggaṇhāmā''ti vattuṃ, tadanusārena ca veyyāvaccakarañca niddisituṃ āgamanadūtavacanānaṃ ubhinnaṃ asuddhattā. Pāḷiyaṃ āgatanayena pana āgamanasuddhiyā sati dūtavacane asuddhepi sikkhāpade āgatanayena sabbaṃ kātuṃ vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Tena ca yathā dūtavacanāsuddhiyampi āgamane suddhe veyyāvaccakarampi niddisituṃ vaṭṭati, evaṃ āgamanāsuddhiyampi dūtavacane suddhe vaṭṭati evāti ayamattho atthato siddhova hoti, ubhayasuddhiyaṃ vattabbameva natthīti ubhayāsuddhipakkhameva sandhāya **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. rājasikkhāpadavaṇṇanā) ''kappiyakārakopi niddisitabbo na bhaveyyā''ti vuttanti veditabbaṃ.

Yaṃ panettha **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. 2.537-539) ''āgamanassa suddhiyā vā asuddhiyā vā visesappayojanaṃ na dissatī''tiādi vuttaṃ, taṃ mātikāṭṭhakathāvacanassa adhippāyaṃ asallakkhetvā vuttaṃ yathāvuttanayena āgamanasuddhiādinā sappayojanattā. Yo panettha ''mūlasāmikena kappiyavohāravasena, pesitassa dūtassa akappiyavohāravasena ca vadatopi kappiyakārako niddisitabbo bhaveyyā''ti aniṭṭhappasaṅgo vutto, so aniṭṭhappasaṅgo eva na hoti abhimatattā. Tathā hi **sikkhāpade** eva ''paṭiggaṇhātu āyasmā cīvaracetāpanna''nti akappiyavohārena vadato dūtassa kappiyena kammena veyyāvaccakaro niddisitabbo vutto āgamanassa suddhattā, āgamanassāpi asuddhiyaṃ pana kappiyenāpi kammena veyyāvaccakaro na niddisitabboti attheva āgamanassa suddhiasuddhīsu payojanaṃ. Kathaṃ pana dūtavacanena āgamanasuddhi viññāyatīti? Nāyaṃ bhāro. Dūtena hi akappiyavohāreneva vutte eva āgamanasuddhi gavesitabbā, na itarathā, tattha ca tassa vacanakkamena pucchitvā ca yuttiādīhi ca sakkā viññātuṃ. Idhāpi hi **sikkhāpade** ''cīvaracetāpannaṃ ābhata''nti dūtavacaneneva cīvaraṃ kiṇitvā dātuṃ pesitabhāvo viññāyati. Yadi hi sabbathā āgamanasuddhi na viññāyati, paṭikkhepo eva kattabboti.

Pāḷiyañca ''cīvarañca kho mayaṃ paṭiggaṇhāmā''tiādi dūtavacanassa akappiyattepi āgamanasuddhiyā sati paṭipajjanavidhidassanatthaṃ vuttaṃ. ''Eso kho…pe… na vattabbo 'tassa dehī'''tiādi akappiyavatthusādiyanaparimocanatthaṃ vuttaṃ. ''Saññatto''tiādi ''evaṃ dūtena puna vutte eva codetuṃ vaṭṭati, na itarathā''ti dassanatthaṃ vuttaṃ. ''Na vattabbo 'dehi me cīvaraṃ…pe… cetāpehi me cīvara'''nti idaṃ dūtenābhatarūpiyaṃ paṭiggahetuṃ attanā niddiṭṭhakappiyakārakattāva ''dehi me cīvaraṃ…pe… cetāpehi me cīvara''nti vadanto rūpiyassa pakatattā tena rūpiyena parivattetvā ''dehi cetāpehī''ti rūpiyasaṃvohāraṃ samāpajjanto nāma hotīti taṃ dosaṃ dūrato parivajjetuṃ vuttaṃ rūpiyapaṭiggahaṇena saṅghamajjhe nissaṭṭharūpiye viya. Vuttañhi tattha ''na vattabbo imaṃ vā imaṃ vā āharā''ti. Tasmā na idaṃ viññattidosaṃ parivajjetuṃ vuttanti veditabbaṃ, ''attho me, āvuso, cīvarenā''tipi avattabbatāpasaṅgato, teneva dūtaniddiṭṭhesu rūpiyasaṃvohārasaṅkābhāvato aññaṃ kappiyakārakaṃ ṭhapetvāpi āharāpetabbanti vuttaṃ. Tatthāpi ''dūtena ṭhapitarūpiyena cetāpetvā cīvaraṃ āharāpehī''ti avatvā kevalaṃ ''cīvaraṃ āharāpehī''ti evaṃ āharāpetabbanti adhippāyo gahetabbo. **Ṭhānaṃ bhañjatī**ti ettha **ṭhāna**nti ṭhitiyā ca kāraṇassa ca nāmaṃ, tasmā āsane nisīdanena ṭhānampi kuppati, āgatakāraṇampi tesaṃ na viññāyati. Ṭhitaṃ pana akopetvā āmisapaṭiggahaṇādīsu āgatakāraṇameva bhañjati, na ṭhānaṃ. Tenāha **''āgatakāraṇaṃ bhañjatī''**ti. Keci pana ''āmisapaṭiggahaṇādinā ṭhānampi bhañjatī''ti vadanti, taṃ aṭṭhakathāya na sameti.

Yatassa cīvaracetāpannantiādi yena attanā veyyāvaccakaro niddiṭṭho, cīvarañca anipphāditaṃ, tassa kattabbavidhidassanaṃ. Evaṃ bhikkhunā vatthusāmikānaṃ vutte te codetvā denti, vaṭṭati ''sāmikā codetvā dentī''ti anāpattiyaṃ vuttattā. Tena ca yo sayaṃ acodetvā upāsakādīhi pariyāyena vatvā codāpeti, tesu sattakkhattumpi codetvā cīvaraṃ dāpentesu tassa anāpatti siddhā hoti sikkhāpadassa anāṇattikattā.

Kenaci aniddiṭṭho attano mukheneva byāvaṭabhāvaṃ veyyāvaccakarattaṃ patto **mukhavevaṭiko. ''Avicāretukāmatāyā''**ti iminā vijjamānampi dātuṃ anicchantā ariyāpi vañcanādhippāyaṃ vinā vohārato natthīti vadantīti dasseti. **Bhesajjakkhandhake** meṇḍakaseṭṭhivatthumhi (mahāva. 299) vuttaṃ ''santi, bhikkhave''tiādivacanameva (mahāva. 299) **meṇḍakasikkhāpadaṃ** nāma. **Kappiyakārakānaṃ hatthe**ti dūtena niddiṭṭhakappiyakārake sandhāya vuttaṃ, na pana bhikkhunā niddiṭṭhe, aniddiṭṭhe vāti. Tenāha **''ettha ca codanāya pamāṇaṃ natthī''**tiādi.

Sayaṃ āharitvā dadantesūti sambandho. **''Piṇḍapātādīnaṃ atthāyā''**ti iminā cīvaratthāyeva na hotīti dasseti. **''Eseva nayo''**ti iminā vatthusāminā niddiṭṭhakappiyakārakabhedesupi piṇḍapātādīnampi atthāya dinne ca ṭhānacodanādi sabbaṃ heṭṭhā vuttanayeneva kātabbanti dasseti.

''Saṅghaṃ vā…pe… anāmasitvā''ti vuttattā ''saṅghassa vihāratthāya demā''tiādinā āmasitvā vadantesu paṭikkhipitabbameva. **''Saṅgho sampaṭicchatī''**ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ, gaṇādīsupi saṅghassatthāya sampaṭicchantesupi paṭiggahaṇepi paribhogepi dukkaṭameva. **Sāratthadīpaniyaṃ** ''paṭiggahaṇe pācittiya''nti (sāratha. ṭī. 2.537-539) vuttaṃ, taṃ na yuttaṃ saṅghacetiyādīnaṃ atthāya dukkaṭassa vuttattā. **Codetī**ti tassa dosābhāvaṃ ñatvāpi kodhena vā lobhena vā bhaṇḍadeyyanti codeti. So eva hi musāvādādipaccayā pācittiyadukkaṭādiāpattīhi sāpattiko hoti, gīvātisaññāya pana vatvā niddosabhāvaṃ ñatvā viramantassa natthi āpatti.

Taḷākaṃ khette paviṭṭhattā ''na sampaṭicchitabba''nti vuttaṃ. **Cattāro paccaye saṅgho paribhuñjatūti deti, vaṭṭatī**ti ettha ''bhikkhusaṅghassa catupaccayaparibhogatthāya taḷākaṃ dammī''ti vā ''bhikkhusaṅgho cattāro paccaye paribhuñjituṃ taḷākaṃ dammī''ti vā ''ito taḷākato uppanne cattāro paccaye dammī''ti vā vattumpi vaṭṭati, idañca saṅghassa paribhogatthāya diyyamānaññeva sandhāya vuttaṃ, puggalassa pana evampi dinnaṃ taḷākakhettādi na vaṭṭati. Suddhacittassa pana udakaparibhogatthaṃ kūpapokkharaṇīādayo vaṭṭanti. ''Saṅghassa taḷākaṃ atthi, taṃ katha''nti hi ādinā sabbattha saṅghavaseneva vuttaṃ. **Hatthe**ti vase.

''Ṭhapethāti vutte''ti idaṃ sāmīcivasena vuttaṃ, avuttepi ṭhapentassa doso natthi. Tenāha **''udakaṃ vāretuṃ labbhatī''**ti. Sassakālepi tāsetvā muñcituṃ vaṭṭati, amuñcato pana bhaṇḍadeyyaṃ. **Puna detī**ti acchinditvā puna deti, evampi vaṭṭatīti sambandho. Iminā ''yena kenaci issarena 'pariccattamidaṃ bhikkhūhi, assāmika'ntisaññāya attanā gahetvā dinnaṃ vaṭṭatī''ti dasseti. Kappiyavohārepi vinicchayaṃ vakkhāmāti pāṭhaseso.

Udakavasenāti udakaparibhogatthaṃ. **''Suddhacittāna''**nti idaṃ sahatthena ca akappiyavohārena ca karonte sandhāya vuttaṃ. Sassasampādanatthanti evaṃ asuddhacittānampi pana sayaṃ akatvā kappiyavohārena āṇāpetuṃ vaṭṭati eva. **''Kappiyakārakaṃ ṭhapetuṃ na vaṭṭatī''**ti idaṃ sahatthādinā katataḷākattā ''asāruppa''nti vuttaṃ, ṭhapentassa, pana taṃ paccayaṃ paribhuñjantassapi vā saṅghassa āpatti na viññāyati, aṭṭhakathāpamāṇena vā ettha āpatti gahetabbā. **Lajjibhikkhunā**ti lajjināpi, pageva alajjinā mattikuddharaṇādīsu kārāpitesūti adhippāyo. **Navasasse**ti akatapubbe kedāre. **''Kahāpaṇe''**ti iminā dhaññuṭṭhāpane tasseva akappiyanti dasseti, dhaññuṭṭhāpane cassa payogepi dukkaṭameva, na kahāpaṇuṭṭhāpane viya.

''Kasatha vapathā''ti vacane sabbesampi akappiyaṃ siyāti āha **''avatvā''**ti. **Ettako nāma bhāgo**ti ettha ettako kahāpaṇoti idampi sandhāya vadati. Tathā vuttepi hi tadā kahāpaṇānaṃ avijjamānattā āyatiṃ uppannaṃ aññesaṃ vaṭṭati eva. Tenāha **''tasseva taṃ akappiya''**nti. Tassa pana sabbapayogesu, paribhogesupi dukkaṭaṃ. Keci pana ''dhaññaparibhoge eva āpatti, na pubbapayoge''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, yena minanarakkhaṇādipayogena pacchā dhaññaparibhoge āpatti hoti, tassa payogassa karaṇe anāpattiyā ayuttattā. Pariyāyakathāya pana sabbattha anāpatti. Teneva **''ettakehi vīhīhi idañcidañca āharathā''**ti niyamavacane akappiyaṃ vuttaṃ, kahāpaṇavicāraṇepi eseva nayo. Vatthu ca evarūpaṃ nāma saṃvijjati, kappiyakārako natthīti vattabbantiādivacanañcettha sādhakaṃ.

Vanaṃ dammi…pe… vaṭṭatīti ettha nivāsaṭṭhānattā puggalassāpi suddhacittena gahetuṃ vaṭṭati. **Sīmaṃ demā**ti vihārasīmādisādhāraṇavacanena vuttattā **''vaṭṭatī''**ti vuttaṃ.

''Veyyāvaccakara''ntiādinā vuttepi puggalassapi dāsaṃ gahetuṃ vaṭṭati ''anujānāmi, bhikkhave, ārāmika''nti (pārā. 619; mahāva. 270) visesetvā anuññātattā, tañca kho pilindavacchena gahitaparibhuttakkamena, na gahaṭṭhānaṃ dāsaparibhogakkamena. Khettādayo pana sabbe saṅghasseva vaṭṭanti **pāḷiyaṃ** puggalikavasena gahetuṃ ananuññātattāti daṭṭhabbaṃ. **Vihārassa demā**ti saṅghikavihāraṃ sandhāya vuttaṃ, ''khettavatthupaṭiggahaṇā paṭivirato hotī''tiādinā (dī. ni. 1.10, 194) suttantesu āgatapaṭikkhepo bhagavatā āpattiyāpi hetubhāvena katoti bhagavato adhippāyaṃ jānantehi saṅgītimahātherehi khettapaṭiggahaṇādinissito ayaṃ sabbopi pāḷimuttavinicchayo vuttoti gahetabbo. Kappiyakārakassa niddiṭṭhabhāvo, dūtena appitatā, tatuttari vāyāmo, tena paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Rājasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito cīvaravaggo paṭhamo.

2. Kosiyavaggo

1. Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā

542. Dutiyassa paṭhame pāḷiyaṃ **kosiyakārake**ti kosakārakapāṇānaṃ kosato nibbattattā kosiyena suttena vatthādiṃ karonte. **Saṅghāta**nti vināsaṃ.

544. **''Avāyima''**nti vuttattā vāyitvā karaṇe anāpatti. **Missetvā**ti eḷakalomehi missetvā. **Paṭilābhenā**ti pariniṭṭhānena ''pariyosāpeti, nissaggiya''nti (pārā. 545) vuttattā, kosiyamissakatā, attano atthāya santhatassa karaṇakārāpanaṃ, paṭilābho cāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Kosiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

547-552. Dutiyañca tatiyañca uttānameva. Tattha pana odātādimissakasaññāya suddhakāḷakānaññeva santhatassa karaṇavasena cettha dvebhāgato adhikesu suddhakāḷakesu anadhikasaññāya santhatassa karaṇavasena ca acittakatā veditabbā.

4. Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā

557. Catutthe **hada** karīsussagge, **miha** secaneti dhātuatthaṃ sandhāyāha **''vaccampi passāvampi karontī''**ti. Ūnakachabbassesu atirekachabbassasaṅkitādivasenettha acittakatā veditabbā.

Chabbassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā

565. Pañcame **tattha sandississatī**ti sakāya katikāya ayuttakāritāvasena viññūhi sandississatīti attho. Araññakaṅgādīni tīṇi pāḷiyaṃ senāsanādipaccayattayassa ādiaṅgavasena vuttāni, sesānipi te samādiyiṃsu evāti veditabbaṃ.

566. **Pihayantā**ti patthayantā. Santhatassa avāyimattā, senāsanaparikkhārattā ca cīvaratā, adhiṭṭhātabbatā ca natthīti āha **''catutthacīvarasaññitāyā''**ti, vipallāsasaññāyāti attho. Keci pana ''idaṃ nisīdanasanthataṃ nāma navasu cīvaresu nisīdanacīvarameva, nāññaṃ. **Nisīdanasikkhāpadepi** (pāci. 531 ādayo) imasmiṃ sikkhāpade viya 'nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccatī'ti ca aṭṭhakathāyañcassa 'santhatasadisaṃ santharitvā ekasmiṃ ante sugatavidatthiyā vidatthimatte padese dvīsu ṭhānesu phāletvā tisso dasā karīyanti, tāhi dasāhi sadasaṃ nāma vuccatī'ti (pāci. aṭṭha. 531) ca vuttattā''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ idha pamāṇaniyamassa avuttattā, santhatassa ca avāyimacīvarattā, adhiṭṭhānupagattābhāvā aṭṭhakathāyaṃ avuttattā ca. Nisīdanacīvaraṃ pana channaṃ cīvarānaṃ khaṇḍapilotikāni pamāṇayuttameva santharitvā santhataṃ viya karonti. Teneva ''santhatasadisa''nti sadisaggahaṇaṃ kataṃ, tasmā tadeva cīvaraṃ adhiṭṭhānupagañca, na idanti gahetabbaṃ.

567. Sugatavidatthikaṃ anādāya ādiyantisaññāya, sugatavidatthiūne anūnantisaññāya ca vasenettha acittakatā veditabbā. Vitānādīnaññeva atthāya karaṇe anāpattivacanato nipajjanatthāya karotopi āpatti eva. **Paribhuñjituṃ na vaṭṭatī**ti kosiyesu suddhakāḷakānañca vatthūnaṃ akappiyattā vuttaṃ. Teneva **pāḷiyaṃ** ''aññena kataṃ paṭilabhitvā paribhuñjati, āpatti dukkaṭassā''ti (pārā. 545, 550) tattha tattha vuttaṃ, itaresu pana dvīsu ''anāpattī''ti vuttaṃ. Tattha catutthe aññassatthāya karaṇepi anāpatti, pañcame tattha dukkaṭanti daṭṭhabbaṃ. Nissaṭṭhadānavacanato pana gahaṇe doso natthi, paribhuñjane ca vijaṭetvā kappiyavasena kate na doso.

Nisīdanasanthatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā

572. Chaṭṭhe pāḷiyaṃ **''addhānamaggappaṭipannassā''**ti idaṃ vatthuvasena vuttaṃ. Nivāsaṭṭhāne laddhānipi tiyojanato paraṃ harituṃ na vaṭṭati eva. **Asante hārake**ti anurūpato vuttaṃ. Santepi hārake harato natthi doso. **Āpattiyevā**ti anāṇattena haṭattā. Pakkhadvayassapi kāraṇamāha **''saussāhattā''**ti, anuparatagamanicchattāti attho. Suddhacittapakkhasseva kāraṇamāha **''acittakattā''**ti. **Na sametī**ti ''anāpatti, aññaṃ harāpetī''ti ettakasseva pariharaṇe vuttattā. **Agacchante**ti ṭhite. **Heṭṭhā**ti bhūmiyā.

575. **Taṃ harantassā**ti paṭhamaṃ paṭilābhaṭṭhānato paṭṭhāya tiyojanato uddhaṃ harantassāti attho. Tathā harantassa hi corehi acchinditvā puna dinnaṭṭhānato tiyojanaṃ harituṃ vaṭṭati. Keci pana **''mātikāṭṭhakathāyaṃ** aṅgesu 'paṭhamappaṭilābho'ti vuttattā dutiyapaṭilābhaṭṭhānato tiyojanātikkamepi anāpattī''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, dutiyapaṭilābhassāpi paṭilābhaṭṭhāne pavisanato vāsatthāya gamanaṭṭhānato puna gamane viya. **Kāyabandhanādīna**nti dvipaṭalakāyabandhanādīnaṃ antare pakkhittaṃ pasibbake pakkhittasadisaṃ, na katabhaṇḍanti vuttaṃ, tathā **nidhānamukha**nti. Akatabhaṇḍatā, paṭhamappaṭilābho, tiyojanātikkamanaṃ, āharaṇapaccāharaṇaṃ, avāsādhippāyatāti imānettha pañca aṅgāni.

Eḷakalomasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā

581. Sattame pāḷiyaṃ anāpattivāre **aparibhuttaṃ katabhaṇḍaṃ dhovāpetī**ti ettha paribhuttassa kambalādikatabhaṇḍassa dhovāpanaṃ purāṇacīvaradhovāpanasikkhāpadena āpattikaranti tannivattanatthaṃ **''aparibhuttaṃ katabhaṇḍa''**nti vuttaṃ. Sesamettha uttānatthameva.

Eḷakalomadhovāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā

583-4. Aṭṭhame suvaṇṇamayakahāpaṇena kahāpaṇopi rajate eva saṅgayhatīti āha **''sovaṇṇamayo vā''**ti. **Rūpiyamayo vā**ti rajatena rūpaṃ samuṭṭhapetvā katakahāpaṇo. **Pākatiko** nāma etarahi pakatikahāpaṇo.

Iccetaṃ sabbampīti sikkhāpadena, vibhaṅgena ca vuttaṃ sabbampi nidasseti. Tassa catubbidhaṃ nissaggiyavatthūti imināva sambandho, na pana anantarena ''rajata''nti padena. Idāni taṃ catubbidhaṃ nissaggiyavatthuṃ sarūpato dassento **''rajata''**ntiādimāha. Tattha kiñcāpi heṭṭhā rajatamāsakova vutto, na kevalaṃ rajataṃ, tathāpi sikkhāpade ''jātarūparajata''nti padeneva vuttanti tampi dassetuṃ ''rajata''nti idaṃ visuṃ vuttaṃ. Padabhājane pana mātikāpadeneva siddhattā taṃ avatvā tena saha saṅgayhamānameva dassetuṃ ''rajataṃ nāma kahāpaṇo''tiādi vuttanti veditabbaṃ. **Jātarūpamāsako**ti suvaṇṇamayakahāpaṇo. **Vuttappabhedo**ti ''rūpiyamayo vā pākatiko vā''tiādinā vuttappabhedo. Paṭova **paṭako,** vatthaṃ. **Dukkaṭamevā**ti paṭiggāhakasseva paṭiggahaṇapaccayā dukkaṭaṃ, paribhoge pana pañcasahadhammikehi paṭiggahitānaṃ dhaññavirahitamuttādīnaṃ kāraṇā uppannapaccayaṃ paribhuñjantānaṃ sabbesampi dukkaṭameva. Keci pana ''dhaññampi pañcasahadhammikehi paṭiggahitaṃ muttādikhettādi viya sabbesampi paribhuñjituṃ na vaṭṭati, kevalaṃ saṅghikabhūmiyaṃ kappiyavohārena ca uppannassa dhaññassa vicāraṇameva sandhāya 'tassevetaṃ akappiya'nti vutta''nti vadanti.

Eko sataṃ vā sahassaṃ vātiādi rūpiye heṭṭhimakoṭiyā pavattanākāraṃ dassetuṃ vuttaṃ, na pana ''evaṃ paṭipajjitabbamevā''ti dassetuṃ. ''Idha nikkhipāhī''ti vutte uggaṇhāpanaṃ hotīti āha **''idha nikkhipāhīti na vattabba''**nti. **Kappiyañca…pe… hotī**ti yasmā asāditattā tato uppannapaccayā vaṭṭanti, tasmā kappiyaṃ nissāya ṭhitaṃ. Yasmā pana dubbicāraṇāya sati tato uppannampi na kappati, tasmā akappiyaṃ nissāya ṭhitanti veditabbaṃ.

''Na tena kiñci kappiyabhaṇḍaṃ cetāpita''nti iminā cetāpitaṃ ce, natthi paribhogūpāyo uggahetvā anissaṭṭharūpiyena cetāpitattā. Īdisañhi saṅghamajjhe nissajjanaṃ katvāva chaḍḍetvā pācittiyaṃ desetabbanti dasseti. Keci pana ''yasmā nissaggiyavatthuṃ paṭiggahetvāpi cetāpitaṃ kappiyabhaṇḍaṃ saṅghe nissaṭṭhaṃ kappiyakārakehi nissaṭṭharūpiyaṃ parivattetvā ānītakappiyabhaṇḍasadisaṃ hoti, tasmā vināva upāyaṃ bhājetvā paribhuñjituṃ vaṭṭatī''ti vadanti, taṃ **pattacatukkādikathāya** (pārā. aṭṭha. 2.589) na sameti. Tattha rūpiyena parivattitapattassa aparibhogova dassito, na nissajjanavidhānanti. **Upanikkhepaṃ ṭhapetvā**ti kappiyakārakehi vaḍḍhiyā payojanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Akappiya**nti tena vatthunā gahitattā vuttaṃ.

585. **''Patitokāsaṃ asamannāharantenā''**ti idaṃ nirapekkhabhāvadassanaparanti veditabbaṃ. **Asantasambhāvanāyā**ti pariyāyādinā abhūtārocanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Theyyaparibhogo**ti paccayasāminā bhagavatā ananuññātattā vuttaṃ. **Iṇaparibhogo**ti bhagavatā anuññātampi kattabbaṃ akatvā paribhuñjanato vuttaṃ, tena ca paccayasannissitasīlaṃ vipajjatīti dasseti. **Paribhoge paribhoge**ti kāyato mocetvā mocetvā paribhoge. Pacchimayāmesu paccavekkhitabbanti yojanā. **Iṇaparibhogaṭṭhāne tiṭṭhatī**ti ettha ''hiyyo yaṃ mayā cīvaraṃ paribhutta''ntiādināpi atītapaccavekkhaṇā vaṭṭatīti vadanti. **Paribhoge paribhoge**ti udakapatanaṭṭhānato antopavesanesu, nisīdanasayanesu ca. **Satipaccayatā vaṭṭatī**ti paccavekkhaṇasatiyā paccayattaṃ laddhuṃ vaṭṭati. Paṭiggahaṇe ca paribhoge ca paccavekkhaṇāsati avassaṃ laddhabbāti dasseti. Tenāha **''satiṃ katvā''**tiādi. Keci pana ''satipaccayatā paccaye sati bhesajjaparibhogassa kāraṇe satī''ti evampi atthaṃ vadanti, tesampi paccaye satīti paccayasabbhāvasallakkhaṇe satīti evamattho gahetabbo paccayasabbhāvamattena sīlassa asujjhanato. **''Paribhoge akarontasseva āpattī''**ti iminā pātimokkhasaṃvarasīlassa bhedo dassito, na paccayasannisssisīlassa, tassa atītapaccavekkhaṇāya visujjhanato. Etasmiṃ, pana sesapaccayesu ca iṇaparibhogādivacanena paccayasannissitasīlasseva bhedoti evamimesaṃ nānākaraṇaṃ veditabbaṃ.

Evaṃ paccayasannissitasīlassa visuddhiṃ dassetvā teneva pasaṅgena sabbāpi visuddhiyo dassetuṃ **''catubbidhā hi suddhī''**tiādimāha. Tattha sujjhati desanādīhi, sodhīyatīti vā suddhi, catubbidhasīlaṃ. Tenāha **''desanāya sujjhanato''**tiādi. Ettha desanāggahaṇena vuṭṭhānampi chinnamūlānaṃ abhikkhutāpaṭiññāpi saṅgahitā. Chinnamūlānampi hi pārājikāpattivuṭṭhānena heṭṭhā parirakkhitaṃ bhikkhusīlaṃ visuddhaṃ nāma hoti, tena tesaṃ maggapaṭilābhopi sampajjati.

Dātabbaṭṭhena dāyaṃ, taṃ ādiyantīti **dāyādā**. **Sattannaṃ sekkhāna**nti ettha kalyāṇaputhujjanāpi saṅgahitā tesaṃ āṇaṇyaparibhogassa dāyajjaparibhoge saṅgahitattāti veditabbaṃ. **Dhammadāyādasutta**nti ''dhammadāyādā me, bhikkhave, bhavatha, mā āmisadāyādā''tiādinā (ma. ni. 1.29) pavattaṃ suttaṃ. Tattha mā me āmisadāyādāti evaṃ me-saddaṃ ānetvā attho gahetabbo. Evañhi tathā vuttatthasādhakaṃ hoti.

Lajjinā saddhiṃ paribhogoti dhammāmisavasena missabhāvo. **Alajjinā saddhi**nti etthāpi eseva nayo. **''Ādito paṭṭhāya hi alajjī nāma natthī''**ti iminā diṭṭhadiṭṭhesu āsaṅkā nāma na kātabbā, diṭṭhasutādikāraṇe sati eva kātabbāti dasseti. **Attano bhārabhūtā** saddhivihārikādayo. **Sace na oramatī**ti agatigamanena dhammāmisaparibhogato na oramati. **''Āpatti nāma natthī''**ti idaṃ alajjīnaṃ dhammena uppannapaccayaṃ, dhammakammañca sandhāya vuttaṃ. Tesampi hi kuladūsanādisamuppannapaccayaṃ paribhuñjantānaṃ, vaggakammādiṃ karontānañca āpatti eva.

‘‘Dhammiyādhammiyaparibhogo paccayavasena veditabbo’’ti vuttattā heṭṭhā lajjiparibhogo paccayavasena ca ekakammādivasena ca vutto evāti veditabbaṃ. Teneva **duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ** codakacuditakabhāve ṭhitā dve alajjino dhammaparibhogampi sandhāya ‘‘ekasambhogaparibhogā hutvā jīvathā’’ti (pārā. aṭṭha. 2.385-386) vuttā tesaṃ aññamaññaṃ dhammāmisaparibhoge virodhābhāvā. Lajjīnameva hi alajjinā saha tadubhayaparibhogā na vaṭṭantīti.

Dhammaparibhogoti ‘‘ekakammaṃ ekuddeso’’tiādinā (pārā. 55, 92, 172) vuttasaṃvāso ceva nissayaggahaṇadānādiko sabbo nirāmisaparibhogo ca veditabbo. **‘‘Na so āpattiyā kāretabbo’’**ti vuttattā lajjino alajjipaggahe āpattīti veditabbaṃ. **Itaropī**ti lajjīpi. Tassāpi attānaṃ paggaṇhantassa alajjino, iminā ca lajjino vaṇṇabhaṇanādilābhaṃ paṭicca āmisagarukatāya vā gehasitapemena vā taṃ alajjiṃ paggaṇhanto lajjī sāsanaṃ antaradhāpeti nāmāti dasseti. Evaṃ gahaṭṭhādīsu upatthambhito alajjī balaṃ labhitvā pesale abhibhavitvā nacirasseva sāsanaṃ uddhammaṃ ubbinayaṃ karotīti.

‘‘Dhammaparibhogopi tattha vaṭṭatī’’ti iminā āmisaparibhogato dhammaparibhogova garuko, tasmā ativiya alajjivivekena kātabboti dasseti. **‘‘Dhammānuggahena uggaṇhituṃ vaṭṭatī’’**ti vuttattā alajjussannatāya sāsane osakkante, lajjīsu ca appahontesu alajjimpi pakatattaṃ gaṇapūrakaṃ gahetvā upasampadādikaraṇena ceva keci alajjino dhammāmisaparibhogena saṅgahetvā sesālajjigaṇassa niggahena ca sāsanaṃ paggaṇhituṃ vaṭṭati eva.

Keci pana ‘‘koṭiyaṃ ṭhito ganthoti vuttattā ganthapariyāpuṇanameva dhammaparibhogo, na ekakammādi. Tasmā alajjīhipi saddhiṃ uposathādikaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭati, āpatti natthī’’ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, ekakammādīsu bahūsu dhammaparibhogesu alajjināpi saddhiṃ kattabbāvatthāyuttaṃ dhammaparibhogaṃ dassetuṃ idha nidassanavasena ganthasseva samuddhaṭattā. Na hi ekakammādiko vidhi dhammaparibhogo na hotīti sakkā vattuṃ anāmisattā dhammāmisesu apariyāpannassa kassaci abhāvā. Teneva **aṭṭhasāliniyaṃ** dhammapaṭisandhārakathāyaṃ (dha. sa. aṭṭha. 1351)‘‘kammaṭṭhānaṃ kathetabbaṃ, dhammo vācetabbo…pe… abbhānavuṭṭhānamānattaparivāsā dātabbā, pabbajjāraho pabbājetabbo, upasampadāraho upasampādetabbo…pe… ayaṃ dhammapaṭisandhāro nāmā’’ti evaṃ saṅghakammādipi dhammakoṭṭhāse dassitaṃ. Tesu pana dhammakoṭṭhāsesu yaṃ gaṇapūraṇādivasena alajjino apekkhitvā uposathādi vā tesaṃ santikā dhammuggahaṇanissayaggahaṇādi vā karīyati, taṃ dhammo ceva paribhogo cāti dhammaparibhogoti vuccati, etaṃ tathārūpapaccayaṃ vinā kātuṃ na vaṭṭati, karontassa alajjiparibhogo ca hoti dukkaṭañca. Yaṃ pana alajjisataṃ anapekkhitvā tajjanīyādiniggahakammaṃ vā parivāsādiupakārakammaṃ vā uggahaparipucchādānādi vā karīyati, taṃ dhammo eva, no paribhogo. Etaṃ anurūpānaṃ kātuṃ vaṭṭati, āmisadānaṃ viya āpatti natthi. Nissayadānampi terasasammutidānādi ca vattapaṭivattasādiyanādiparibhogassāpi hetuttā na vaṭṭati.

Yo pana mahāalajjī uddhammaṃ ubbinayaṃ satthu sāsanaṃ karoti, tassa saddhivihārikādīnaṃ upasampadādiupakārakammampi uggahaparipucchādānādi ca kātuṃ na vaṭṭati, āpatti eva hoti, niggahakammameva kātabbaṃ. Teneva alajjipaggahopi paṭikkhitto. Dhammāmisaparibhogavivajjanenāpi hi dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggaho adhippeto, so ca pesalānaṃ phāsuvihārasaddhammaṭṭhitivinayānuggahādiatthāya etadatthattā sikkhāpadapaññattiyā. Tasmā yaṃ yaṃ dummaṅkūnaṃ upatthambhāya pesalānaṃ aphāsuvihārāya saddhammaparihānādiatthāya hoti, taṃ sabbampi paribhogo vā hotu aparibhogo vā kātuṃ na vaṭṭati, evaṃ karontā sāsanaṃ antaradhāpenti, āpattiñca āpajjanti. Dhammāmisaparibhogesu cettha alajjīhi ekakammādidhammaparibhogo eva pesalānaṃ aphāsuvihārasaddhammaparihānādiatthāya hoti, na tathā āmisaparibhogo. Na hi alajjīnaṃ paccayaparibhogamattena pesalānaṃ aphāsuvihārādi hoti, yathāvuttadhammaparibhogena pana hoti, tapparivajjanena ca phāsuvihārādayo. Tathā hi katasikkhāpadavītikkamā alajjipuggalā uposathādīsu paviṭṭhā ‘‘tumhe kāyadvāre, vacīdvāre ca vītikkamaṃ karothā’’tiādinā bhikkhūhi vattabbā honti, yathā vinayañca atiṭṭhantā saṅghato bahikaraṇādivasena suṭṭhu niggahetabbā, tathā akatvā tehi saha saṃvasantāpi alajjinova honti ‘‘ekopi alajjī alajjisatampi karotī’’tiādivacanato (pārā. aṭṭha. 2.585). Yadi hi te evaṃ na niggahitā siyuṃ, saṅghe kalahādiṃ vaḍḍhetvā uposathādisāmaggīkammapaṭibāhanādinā pesalānaṃ aphāsuṃ katvā kamena te devadattavajjiputtakādayo viya parisaṃ vaḍḍhetvā attano vippaṭipattiṃ dhammato vinayato dīpentā saṅghabhedādimpi katvā nacirasseva sāsanaṃ antaradhāpeyyuṃ, tesu pana saṅghato bahikaraṇādivasena niggahitesu sabbopāyaṃ upaddavo na hoti. Vuttañhi –

> ‘‘Dussīlapuggale nissāya uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṅghakammāni nappavattanti, sāmaggī na hoti…pe… dussīlesu pana niggahitesu sabbopi ayaṃ upaddavo na hoti, tato pesalā bhikkhū phāsu viharantī’’ti (pārā. aṭṭha. 1.39).

Tasmā ekakammādidhammaparibhogova āmisaparibhogatopi ativiya alajjivivekena kātabbo, āpattikaro ca saddhammaparihānihetuttāti veditabbaṃ.

Apica uposatho na tiṭṭhati, pavāraṇā na tiṭṭhati, saṅghakammāni nappavattantīti evaṃ alajjīhi saddhiṃ saṅghakammākaraṇassa aṭṭhakathāyaṃ pakāsitattāpi cetaṃ sijjhati, tathā parivattaliṅgassa bhikkhuno bhikkhunupassayaṃ gacchantassa **paṭipattikathāyaṃ** ‘‘ārādhikā ca honti saṅgāhikā lajjiniyo, tā kopetvā aññattha na gantabbaṃ. Gacchati ce, gāmantaranadīpārarattivippavāsagaṇaohīyanāpattīhi na muccati…pe… alajjiniyo honti, saṅgahaṃ pana karonti, tāpi pariccajitvā aññattha gantuṃ labbhatī’’ti evaṃ alajjinīsu dutiyikāgahaṇādīsu saṃvāsāpattiparihārāya nadīpāragamanādigarukāpattiṭṭhānānaṃ anuññātattā tatopi alajjisaṃvāsāpatti eva saddhammaparihānihetuto garukatarāti viññāyati. Na hi lahukāpattiṭṭhānaṃ, anāpattiṭṭhānaṃ vā pariharituṃ garukāpattiṭṭhānavītikkamaṃ ācariyā anujānanti, tathā **asaṃvāsapadassa aṭṭhakathāyaṃ** ‘‘sabbehipi lajjipuggalehi samaṃ sikkhitabbabhāvato samasikkhātā nāma. Ettha yasmā sabbepi lajjino etesu kammādīsu saha vasanti, na ekopi tato bahiddhā sandissati, tasmā tāni sabbānipi gahetvā eso saṃvāso nāmā’’ti evaṃ lajjīheva ekakammādisaṃvāso vaṭṭatīti pakāsito.

Yadi evaṃ, kasmā asaṃvāsikesu alajjī na gaṇitoti? Nāyaṃ virodho, ye gaṇapūrake katvā kataṃ kammaṃ kuppati, tesaṃ pārājikādiapakatattānaññeva asaṃvāsikatte gahitattā. Alajjino pana pakatattabhūtāpi santi, te ce gaṇapūraṇā hutvā kammaṃ sādhenti, kevalaṃ katvā agatigamanena karontānaṃ āpattikarā honti sabhāgāpattiāpannā viya aññamaññaṃ. Yasmā alajjitañca lajjitañca puthujjanānaṃ cittakkhaṇapaṭibaddhaṃ, na sabbakālikaṃ. Sañcicca hi vītikkamacitte uppanne alajjino ‘‘na puna īdisaṃ karissāmī’’ti cittena lajjino ca honti, tesu ca ye pesalehi ovadiyamānāpi na oramanti, punappunaṃ vītikkamanti, te eva asaṃvasitabbā, na itare lajjidhamme okkantattā. Tasmāpi alajjino asaṃvāsikesu agaṇetvā tapparivajjanatthaṃ sodhetvāva uposathādikaraṇaṃ anuññātaṃ. Tathā hi ‘‘pārisuddhiṃ āyasmanto ārocetha, pātimokkhaṃ uddisissāmī’’tiādinā (mahāva. 134) aparisuddhāya parisāya uposathakaraṇassa ayuttatā pakāsitā, ‘‘yassa siyā āpatti so āvikareyya…pe… phāsu hotī’’ti (mahāva. 134) evaṃ alajjimpi lajjidhamme patiṭṭhāpetvā uposathakaraṇappakāro ca vutto, ‘‘kaccittha parisuddhā…pe… parisuddhetthāyasmanto’’ti (pārā. 442, 458, 662; pāci. 551, 575, 655) ca pārisuddhiuposathe ‘‘parisuddho ahaṃ bhante, parisuddhoti maṃ dhārethā’’ti (mahāva. 168) ca evaṃ uposathaṃ karontānaṃ parisuddhatā ca pakāsitā, vacanamattena anoramantānañca uposathapavaāraṇaṭṭhapanavidhi ca vuttā, sabbathā lajjidhammaṃ anokkamantehi saṃvāsassa ayuttatāya nissayadānaggahaṇapaṭikkhepo, tajjanīyādiniggahakammakaraṇañca ukkhepanīyakammakaraṇena sānuvattakaparisassa alajjissa asaṃvāsikattapāpanavidhi ca vuttā. Tasmā yathāvuttehi suttanayehi, aṭṭhakathāvacanehi ca pakatattehipi apakatattehipi sabbehi alajjīhi ekakammādisaṃvāso na vaṭṭati, karontānaṃ āpatti eva dummaṅkūnaṃ puggalānaṃ niggahatthāyeva sabbasikkhāpadānaṃ paññattattāti niṭṭhamettha gantabbaṃ. Teneva dutiyasaṅgītiyaṃ pakatattāpi alajjino vajjiputtakā yasattherādīhi mahantena vāyāmena saṅghato viyojitā. Na hi tesu pārājikādiasaṃvāsikā atthi tehi dīpitānaṃ **dasannaṃ vatthūnaṃ** (cūḷava. 452) lahukāpattivisayattā.

Tassa pana santiketi mahārakkhitattherassa santike. **Kharapatta**nti kharasaṅkhātaṃ suvaṇṇapatirūpakaṃ vatthu. Dāyakehi asatiyā dinnaṃ rūpiyaṃ tehi puna sakasaññāya gaṇhante adātuṃ, nissaggiyavatthuṃ gaṇhāhīti dātuñca na vaṭṭatīti āha **‘‘tava coḷakaṃ passāhī’’**ti. Evaṃ vatvāpi pana naṭṭhavatthusmiṃ viya nissajjitabbābhāvepi āpatti desetabbāva. Asatiyāpi hi taṃ vatthuṃ vatthādinā sahatthena gahetvā ‘‘idaṃ demī’’ti dinnaṃ, tadā pariccāgasabbhāvato dānameva hoti ‘‘appagghaṃ dassāmī’’ti mahagghassa dāne viya. Paṭiggaṇhantassa ca asatiyā diyyamānatte ñātepi adinnādānaṃ na hoti dāyakehi dinnattā, tasmā rūpiyaṃ nissaggiyameva hoti. Keci pana ‘‘īdisaṃ nāma na hoti, teneva cettha ‘tava coḷakaṃ passā’ti vutta’’nti vadanti, taṃ no nakkhamati, vīmaṃsitabbaṃ.

586. **Ekaparicchedānī**ti siyā kiriyattaṃ, siyā akiriyattañca sandhāya vuttaṃ. Jātarūparajatabhāvo, attuddesikatā, gahaṇādīsu aññatarabhāvoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Rūpiyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Rūpiyasaṃvohārasikkhāpadavaṇṇanā

587. Navame jātarūpādicatubbidhanissaggiyavatthu idha rūpiyaggahaṇeneva gahitanti āha **‘‘jātarūparajataparivattana’’**nti. **Paṭiggahitaparivattane**ti kappiyavohārena, akappiyavohārena vā paṭiggahitassa rūpiyassa parivattane.

589. Pāḷiyaṃ **ghanakata**nti iṭṭhakādi. **Rūpiyaṃ nāma satthuvaṇṇo**tiādīsu kiñcāpi kevalaṃ rajataṃ na gahitaṃ, tathāpi rūpiyapadeneva taṃ gahitanti daṭṭhabbaṃ. Suddho rūpiyasaṃvohāro eva vuttoti ajjhāharitabbaṃ. **Rūpiye rūpiyasaññī**tiādimhi vinicchayaṃ vakkhāmāti pāṭhaseso.

591. Pāḷiyaṃ **rūpiye rūpiyasaññī**ti attanā diyyamānaṃ sakasantakaṃ sandhāya vuttaṃ. **Rūpiyaṃ cetāpetī**ti parasantakaṃ. Esa nayo sesesupi. Tattha arūpiya-saddena dukkaṭavatthumpi saṅgaṇhāti. Pacchime pana tike ‘‘arūpiye rūpiyasaññī arūpiyaṃ cetāpeti, āpatti dukkaṭassā’’ti iminā nayena sabbattha yojanā veditabbā. Imasmiñca tike arūpiya-saddena kappiyavatthuyeva gahitaṃ, na muttādidukkaṭavatthu ante ‘‘pañcannaṃ saha anāpattī’’ti vuttattā. Kiñcāpi dukkaṭavatthu na gahitaṃ, tathāpi dukkaṭavatthunā dukkaṭavatthuṃ, kappiyavatthunā dukkaṭavatthuñca parivattayato dukkaṭaṃ, nayato siddhameva hoti. Tañca dukkaṭavatthumhi tathasaññāya vā atathasaññāya vā vimatiyā vā

parivattentassapi hotiyeva acittakattā imassa sikkhāpadassa. **Pañcannaṃ sahā**ti pañcahi sahadhammikehi saha.

Idāni ‘‘nissaggiyavatthunā dukkaṭavatthuṃ vā’’tiādinā vuttassa atthassa pāḷiyaṃ sarūpena anāgatattepi nayato labbhamānataṃ dassetuṃ **‘‘yo hi aya’’**ntiādi vuttaṃ. Ettha ca yasmā rūpiyena parivattitaṃ arūpiyaṃ nissaṭṭhampi sabbesampi akappiyattā nissaggiyameva na hoti nissajjitvā paribhuñjitabbasseva nissajjitabbato, kevalaṃ pana idaṃ chaḍḍetvā pācittiyameva parivattakena desetabbaṃ, tasmā ‘‘rūpiye rūpiyasaññī arūpiyaṃ cetāpeti, nissaggiyaṃ pācittiya’’ntiādi tiko bhagavatā na vutto, tīsupi padesu parivattiyamānassa arūpiyattena nissaggiyavacanāyogā rūpiyasseva nissajjitabbato. Rūpiyasseva hi nissaṭṭhassa ārāmikādīhi paṭipajjanavidhi pāḷiyaṃ dassito, na arūpiyassa. Tasmā pācittiyamattasambhavadassanatthameva panettha aṭṭhakathāyaṃ ‘‘avuttopi ayaṃ…pe… tiko veditabbo’’ti vuttaṃ, na pana tassa vatthuno nissaggiyatādassanatthaṃ. Teneva pattacatukke ‘‘na sakkā kenaci upāyena kappiyaṃ kātu’’ntiādi vuttaṃ. Ayaṃ amhākaṃ khanti. **Attano vā hī**tiādi dutiyatikānulomeneva tatiyattikassa sijjhanappakāraṃ samatthetuṃ vuttaṃ. Tatrāyaṃ adhippāyo – yasmā hi yathā attano arūpiyena parassa rūpiyaṃ cetāpentassa ekasmiṃ ante rūpiyasambhavato ‘‘rūpiyasaṃvohāro kato eva hotī’’ti dutiyattiko vutto, evaṃ attano rūpiyena parassa arūpiyaṃ cetāpentassāpi hotīti tatiyo tiko vattabbo bhaveyya, so pana dutiyattikeneva ekato rūpiyapakkhasāmaññena sijjhatīti pāḷiyaṃ na vuttoti. Tattha **ekantena rūpiyapakkhe**ti ekena antena rūpiyapakkhe, ‘‘ekato rūpiyapakkhe’’ti vā pāṭho.

Idāni dutiyattike arūpiyapadassa atthabhūtesu dukkaṭavatthukappiyavatthūsu dukkaṭavatthunā rūpiyādiparivattane āpattibhedaṃ dassetuṃ **‘‘dukkaṭavatthunā’’**tiādi āraddhaṃ. **Dukkaṭavatthunā dukkaṭavatthu**ntiādi pana dukkaṭavatthunā parivattanappasaṅge pāḷiyaṃ avuttassāpi atthassa nayato labbhamānataṃ dassetuṃ vuttaṃ. Tattha **iminā**ti rūpiyasaṃvohārasikkhāpadena, tena ca dukkaṭassa acittakatampi dasseti. **Aññatra sahadhammikehī**ti ‘‘pañcannaṃ saha anāpattī’’ti vacanato vuttaṃ, tenāpi kayavikkayasikkhāpadassa kappiyavatthunissitataṃ eva sādheti. Imaṃ…pe… rūpiyacetāpanañca sandhāya vuttanti pakatena sambandho. **Idhā**ti imasmiṃ sikkhāpade. **Tatthā**ti kayavikkayasikkhāpade (pārā. 593).

Evaṃ dukkaṭavatthunā rūpiyādiparivattane āpattibhedaṃ dassetvā idāni kappiyavatthunāpi dassetuṃ **‘‘kappiyavatthunā panā’’**tiādi āraddhaṃ. Tattha **tenevā**ti kappiyavatthunā eva. **‘‘Rūpiyaṃ uggaṇhitvā’’**ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. Muttādidukkaṭavatthumpi uggahetvā kāritampi pañcannampi na vaṭṭati eva. **Samuṭṭhāpetī**ti sayaṃ gantvā, ‘‘imaṃ kahāpaṇādiṃ kammakārānaṃ datvā bījaṃ samuṭṭhāpehī’’ti evaṃ aññaṃ āṇāpetvā vā samuṭṭhāpeti. **Mahāakappiyo**ti attanāva bījato paṭṭhāya dūsitattā aññassa mūlasāmikassa abhāvato vuttaṃ. So hi corehi acchinnopi puna laddho jānantassa kassacipi na vaṭṭati. Yadi hi vaṭṭeyya, taḷākādīsu viya acchinno vaṭṭatīti ācariyā vadeyyuṃ. **Na sakkā kenaci upāyenā**ti saṅghe nissajjanena, corādiacchindanādinā ca kappiyaṃ kātuṃ na sakkā, idañca tena rūpena ṭhitaṃ, tammūlikena vatthumuttādirūpena ṭhitañca sandhāya vuttaṃ. Dukkaṭavatthumpi hi tammūlikakappiyavatthuñca na sakkā kenaci upāyena tena rūpena kappiyaṃ kātuṃ. Yadi pana so bhikkhu tena kappiyavatthudukkaṭavatthunā puna rūpiyaṃ cetāpeyya, taṃ rūpiyaṃ nissajjāpetvā aññesaṃ kappiyaṃ kātumpi sakkā bhaveyyāti daṭṭhabbaṃ.

Pattaṃ kiṇātīti ettha ‘‘iminā kahāpaṇādinā kammārakulato pattaṃ kiṇitvā ehī’’ti ārāmikādīhi kiṇāpanampi saṅgahitanti veditabbaṃ. Teneva **rājasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ** ‘‘ettakehi kahāpaṇehi sāṭake āhara, ettakehi yāguādīni sampādehīti vadati, yaṃ te āharanti, sabbesaṃ akappiyaṃ. Kasmā? Kahāpaṇānaṃ vicāritattā’’ti (pārā. aṭṭha. 2.538-539) vuttaṃ. Iminā pana vacanena yaṃ **mātikāṭṭhakathāyaṃ** rūpiyasaṃvohārasikkhāpadaṃ ‘‘anāṇattika’’nti vuttaṃ, taṃ na sameti. Na kevalañca iminā, pāḷiyāpi taṃ na sameti. Pāḷiyañhi nissaṭṭharūpiyena ārāmikādīhi sappiyādiṃ parivattāpetuṃ ‘‘so vattabbo ‘āvuso, imaṃ jānāhī’ti. Sace so bhaṇati ‘iminā kiṃ āharīyatū’ti, na vattabbo ‘imaṃ vā imaṃ vā āharā’ti. Kappiyaṃ ācikkhitabbaṃ ‘sappi vā’’’tiādinā rūpiyasaṃvohāraṃ parimocetvāva vuttaṃ. ‘‘Iminā rūpiyena kiṃ āharīyatū’’ti pucchanto ‘‘imaṃ āharā’’ti vuttepi adhikārato ‘‘iminā rūpiyena imaṃ āharā’’ti bhikkhūhi āṇatto eva hotīti taṃ rūpiyasaṃvohāraṃ parivajjetuṃ ‘‘na vattabbo ‘imaṃ vā imaṃ vā āharā’’’ti paṭikkhepo kato, anāpattivārepi ‘‘kappiyakārakassa ācikkhatī’’ti na vuttaṃ. **Kayavikkayasikkhāpade** (pārā. 595) pana tathā vuttaṃ, tasmā idaṃ sāṇattikaṃ kayavikkayameva anāṇattikanti gahetabbaṃ.

Mūlassa anissaṭṭhattāti yena uggahitamūlena patto kīto, tassa mūlassa saṅghamajjhe anissaṭṭhattā, etena rūpiyameva nissajjitabbaṃ, na tammūlikaṃ arūpiyanti dasseti. Yadi hi tena rūpiyena aññaṃ rūpiyaṃ cetāpeyya, taṃ rūpiyasaṃvohārasikkhāpade āgatanayeneva nissajjāpetvā sesehi paribhuñjitabbaṃ bhaveyyāti. **‘‘Mūlassa asampaṭicchitattā’’**ti iminā mūlassa gihisantakattaṃ, teneva pattassa rūpiyasaṃvohārānuppannatañca dasseti. Pañcasahadhammikasantakeneva hi rūpiyasaṃvohāradoso. Tattha ca attano santake pācittiyaṃ, itarattha dukkaṭaṃ.

Nissajjīti dānavasena vuttaṃ, na vinayakammavasena. Teneva **‘‘sappissa pūretvā’’**ti vuttaṃ. Yaṃ attano dhanena parivatteti, tassa vā dhanassa rūpiyabhāvo, parivattanaparivattāpanesu aññatarabhāvo cāti imānettha dve aṅgāni.

Rūpiyasaṃvohārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā

593-5. Dasame pāḷiyaṃ **jānāhī**ti idāneva upadhārehi, idaṃ pacchā chaḍḍetuṃ na sakkāti adhippāyo. **Iminā**ti bhikkhunā diyyamānaṃ vuttaṃ. **Ima**nti parena paṭidiyyamānaṃ. Sesañātakesu saddhādeyyavinipātasambhavato tadabhāvaṭṭhānampi dassetuṃ **‘‘mātaraṃ pana pitaraṃ vā’’**ti vuttaṃ. **Na sakkā taṃ paṭikkhipitu**nti ettha yathā rūpiyaṃ bhatakānaṃ datvā assāmikabhūmiyaṃ ayobījasamuṭṭhāpane bhatiyā khaṇantānaṃ santikā gahitabhaṇḍakabhāvepi pācittiyaṃ hoti, evamidhāpīti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ. Yañhi assāmikabhūmiṃ khaṇitvā samuṭṭhāpitaṃ ayobījaṃ, taṃ bhatakānaṃ santakaṃ nāma hoti, tadatthañca tesaṃ rūpiyaṃ dentassa rūpiyasaṃvohārova hoti akappiyavohārena rajanacchalliādīnaṃ āharāpane kayavikkayo viya, tādisampi parabhaṇḍaṃ idha vatthadhovanādīsu natthi, tasmā aṭṭhakathāpamāṇenevettha pācittiyaṃ gahetabbaṃ.

597. **Puññaṃ bhavissatīti detī**ti ettha sace bhikkhu attano bhaṇḍassa appagghataṃ ñatvāpi akathetvā ‘‘idāneva upaparikkhitvā gaṇha, mā pacchā vippaṭisārī hohī’’ti vadati, itaro ca attano diyyamānassa mahagghataṃ ajānanto ‘‘ūnaṃ vā adhikaṃ vā tumhākamevā’’ti datvā gacchati, bhikkhussa anāpatti upanandassa viya paribbājakavatthuggahaṇe. Vippaṭisārissa puna sakasaññāya āgatassa yaṃ adhikaṃ gahitaṃ, taṃ dātabbaṃ. Yena yaṃ parivatteti, tesaṃ ubhinnaṃ kappiyavatthutā, asahadhammikatā, kayavikkayāpajjanañcāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Kayavikkayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito kosiyavaggo dutiyo.

3. Pattavaggo

1. Pattasikkhāpadavaṇṇanā

602. Tatiyavaggassa paṭhame **aḍḍhaterasapalā**ti māgadhikāya mānatulāya aḍḍhaterasapalaparimitaṃ udakaṃ gaṇhantaṃ sandhāya vuttaṃ, tathā parimitaṃ yavamāsādiṃ gaṇhantiṃ sandhāyāti keci. **Ācariyadhammapālattherena** pana ‘‘pakaticatumuṭṭhikaṃ kuḍuvaṃ, catukuḍuvaṃ nāḷi, tāya nāḷiyā soḷasa nāḷiyo doṇaṃ, taṃ pana magadhanāḷiyā dvādasa nāḷiyo hontīti vadantī’’ti vuttaṃ. **Damiḷanāḷī**ti purāṇanāḷiṃ sandhāya vuttaṃ. Sā ca catumuṭṭhikehi kuḍuvehi aṭṭha kuḍuvā, tāya nāḷiyā dve nāḷiyo magadhanāḷiṃ gaṇhāti. Purāṇā pana ‘‘sīhaḷanāḷi tisso nāḷiyo gaṇhātī’’ti vadanti, tesaṃ matena magadhanāḷi idāni pavattamānāya catukuḍuvāya damiḷanāḷiyā catunāḷikā hoti, tato magadhanāḷito upaḍḍhañca purāṇadamiḷanāḷisaṅkhātaṃ patthaṃ nāma hoti, etena ca ‘‘omako nāma patto patthodanaṃ gaṇhātī’’ti pāḷivacanañca sameti, lokiyehipi –

> ‘‘Lokiyaṃ magadhañceti, patthadvayamudāhaṭaṃ;
> Lokiyaṃ soḷasapalaṃ, māgadhaṃ diguṇaṃ mata’’nti. –

Evaṃ loke nāḷiyā magadhanāḷi diguṇāti dassitā, evañca gayhamāne omakapattassa ca yāpanamattodanagāhikā ca siddhā hoti. Na hi sakkā aṭṭhakuḍuvato ūnodanagāhinā pattena athūpīkataṃ piṇḍapātaṃ pariyesitvā yāpetuṃ. Teneva **verañjakaṇḍaṭṭhakathāyaṃ** ‘‘pattho nāma nāḷimattaṃ hoti ekassa purisassa alaṃ yāpanāya. Vuttampi hetaṃ ‘patthodano nālamayaṃ duvinna’’’nti (jā. 2.21.192) vuttaṃ, ‘‘ekekassa dvinnaṃ tiṇṇaṃ pahotī’’ti ca āgahaṃ, tasmā idha vuttanayānusāreneva gahetabbaṃ.

Ālopassa anurūpanti ettha ‘‘byañjanassa mattā nāma odanato catutthabhāgo’’ti (ma. ni. aṭṭha. 2.387) **brahmāyusuttaṭṭhakathāyaṃ** vuttattā ālopassa catutthabhāgameva byañjanaṃ anurūpanti daṭṭhabbaṃ. **Odanagatikānevā**ti odanassa anto eva pavisanasīlāni siyuṃ, attano okāsaṃ na gavesantīti attho. **Nāmamatte**ti ‘‘majjhimo patto majjhimomako’’tiādināmamatte.

607-8. **Evaṃ payoge payoge**ti pariyosānālopajjhoharaṇapayoge payoge, ālope ālopeti attho. **Katvā**ti pākapariyosānaṃ katvā. **Pacitvā ṭhapessāmī**ti kāḷavaṇṇapākaṃ sandhāya vuttaṃ. **Chidda**nti mukhavaṭṭito dvaṅgulassa heṭṭhāchiddaṃ vuttaṃ. Sesaṃ paṭhamakathine vuttanayameva.

Pattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā

609-613. Dutiye pāḷiyaṃ ahaṃ pattena te bhikkhū santapessāmīti seso. **''Apatto''**ti iminā adhiṭṭhānavijahanampi dasseti. Pañcabandhanepi patte aparipuṇṇapāke patte viya adhiṭṭhānaṃ na ruhati. **''Tipupaṭṭakena vā''**ti vuttattā tambalohādīhi kappiyalohehi ayopattassa chiddaṃ chādetuṃ vaṭṭati. Teneva **''lohamaṇḍalakenā''**ti vuttaṃ. Imasmiṃ sikkhāpade akāḷavaṇṇampi kappiyapattaṃ viññāpentassa āpatti evāti daṭṭhabbaṃ. Adhiṭṭhānupagapattassa ūnapañcabandhanatā, attuddesikatā, akataviññatti, tāya ca paṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Ūnapañcabandhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā

618-621. Tatiye pāḷiyaṃ pilindavacchattherena ''na kho, mahārāja, bhagavatā ārāmiko anuññāto''ti paṭhamaṃ paṭikkhipitvā ''anujānāmi, bhikkhave, ārāmika''nti puggalānampi ārāmikanāmena dāsaggahaṇe anuññāte eva ārāmikānaṃ gahitattā khettavatthādīni kappiyavohārenapi puggalānaṃ gahetuṃ na vaṭṭati, tathā ananuññātattāti viññāyati. ''Khettavatthupaṭiggahaṇā paṭivirato hotī''tiādinā (dī. ni. 1.10, 194) hi paṭikkhittesu ekasseva puggalikavasena gahaṇe anuññāte itarītarānaṃ tathā na gahetabbatā siddhāva hoti. Yañca pilindavacchattherena dāyakakulassa dārikāya suvaṇṇamālāvasena tiṇaṇḍupakassa nimmānaṃ, taṃ ''anāpatti, bhikkhave, iddhimassa iddhivisaye''ti (pārā. 159) vacanato kulasaṅgahādi na hotīti katanti daṭṭhabbaṃ, keci pana ''khīṇāsavānaṃ lābhicchāya abhāvato kulasaṅgahepi ājīvakopo natthī''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ khīṇāsavānampi ājīvavipattihetūnaṃ piṇḍapātādīnaṃ parivajjetabbato. Vuttañhi dhammasenāpatinā ''neva bhindeyyamājīvaṃ, cajamānopi jīvita''nti (mi. pa. 6.1.5). Bhagavatā ca ''gāthābhigītaṃ me abhojanīya''ntiādi vuttaṃ (su. ni. 81, 484; mi. pa. 4.5.9; saṃ. ni. 1.197).

622. **Uggahitaka**nti paribhogatthāya sayaṃ gahitaṃ. **Sayaṃ karotī**ti pacitvā karoti. **Purebhatta**nti tadahupurebhattameva vaṭṭati savatthukapaṭiggahitattā. **Sayaṃkata**nti khīranavanītaṃ pacitvā kataṃ. **Nirāmisamevā**ti tadahupurebhattaṃ sandhāya vuttaṃ. Ajja sayaṃkataṃ nirāmisameva bhuñjantassa kasmā sāmapāko na hotīti āha **''navanītaṃ tāpentassā''**tiādi. **Paṭiggahitehī**ti khīradadhīni sandhāya vuttaṃ. Uggahitakehi kataṃ abbhañjanādīsu upanetabbanti yojanā. **Eseva nayo**ti nissaggiyāpattiṃ sandhāya vuttaṃ. **Akappiyamaṃsasappimhī**ti hatthiādīnaṃ sappimhi.

Ettha panāti navanīte viseso atthīti attho. **Dhotaṃ vaṭṭatī**ti dhotameva paṭiggahitumpi na vaṭṭati, itarathā savatthukapaṭiggahitaṃ hotīti therānaṃ adhippāyo.

Mahāsivattherassa pana vatthuno viyojitattā dadhiguḷikādīhi yuttatāmattena savatthukapaṭiggahitaṃ nāma na hoti, tasmā takkato uddhaṭamattameva paṭiggahetvā dhovitvā, pacitvā vā nirāmisameva katvā paribhuñjiṃsūti adhippāyo, na pana dadhiguḷikādīhi saha vikāle bhuñjiṃsu. Tenāha **''tasmā navanītaṃ paribhuñjantena…pe… savatthukapaṭiggahitaṃ nāma na hotī''**ti. Tattha adhotaṃ paṭiggahetvāpi taṃ navanītaṃ paribhuñjantena dadhiādīni apanetvā paribhuñjitabbanti attho. **Khayaṃ gamissatī**ti nirāmisaṃ hoti, tasmā vikālepi vaṭṭatīti attho. **Ettāvatā**ti navanīte laggamattena visuṃ dadhiādivohāraṃ aladdhena appamattena dadhiādināti attho, etena visuṃ paṭiggahitadadhiādīhi saha pakkaṃ savatthukapaṭiggahitasaṅkhyameva gacchatīti dasseti. **Tasmimpī**ti nirāmisabhūtepi. Kukkuccakānaṃ pana ayaṃ adhippāyo – paṭiggahaṇe tāva dadhiādīhi asambhinnarasattā bhattena sahitena guḷapiṇḍādi viya savatthukapaṭiggahitaṃ nāma na hoti, taṃ pana pacantena dhovitvāva pacitabbaṃ, itarathā pacanakkhaṇe paccamānadadhiguḷikādīhi sambhinnarasatāya sāmaṃpakkaṃ jātaṃ, tesu khīṇesu sāmaṃpakkameva hoti, tasmā nirāmisameva pacitabbanti. Teneva **''āmisena saha pakkattā''**ti kāraṇaṃ vuttaṃ.

Ettha cāyaṃ vicāraṇā – savatthukapaṭiggahitattābhāve āmisena saha bhikkhunā pakkassa sayaṃpākadoso vā parisaṅkīyati yāvakālikatā vā, tattha na tāva sayaṃpākadoso ettha sambhavati sattāhakālikattā. Yañhi tattha dadhiādi āmisagataṃ, taṃ parikkhīṇanti. Atha paṭiggahitadadhiguḷikādinā saha attanā pakkattā savatthukapakkaṃ viya bhaveyyāti parisaṅkīyati, tadā āmisena saha paṭiggahitattāti kāraṇaṃ vattabbaṃ, na pana pakkattāti. Tathā ca upaḍḍhattherānaṃ matameva aṅgī kataṃ siyā. Tattha ca sāmaṇerādīhi pakkampi yāvakālikameva siyā paṭiggahitakhīrādiṃ pacitvā anupasampannehi katasappiādi viya ca, na ca taṃ yuttaṃ, bhikkhācārena laddhanavanītādīnaṃ takkādiāmisasaṃsaggasambhavena aparibhuñjitabbatāpasaṅgato. Na hi gahaṭṭhā dhovitvā, sodhetvā vā patte ākirantīti niyamo atthi, aṭṭhakathāyañca ''yathā tattha patitataṇḍulakaṇādayo na paccanti, evaṃ…pe… puna pacitvā deti, purimanayeneva sattāhaṃ vaṭṭatī''ti iminā vacanenapetaṃ virujjhati, tasmā idha kukkuccakānaṃ kukkuccuppattiyā nimittameva na dissati. Yathā cettha, evaṃ ''lajjī sāmaṇero yathā tattha patitataṇḍulakaṇādayo na paccanti, evaṃ sāmisapākaṃ mocento aggimhi vilīyāpetvā…pe… vaṭṭatī''ti vacanassāpi nimittaṃ na dissati. Yadi hi etaṃ yāvakālikasaṃsaggaparihārāya vuttaṃ siyā, attanāpi tathā kātabbaṃ bhaveyya. Gahaṭṭhehi dinnasappiādīsu ca āmisasaṃsaggasaṅkā na vigaccheyya. Na hi gahaṭṭhā evaṃ vilīyāpetvā pana taṇḍulādiṃ apanetvā puna pacanti, apica bhesajjehi saddhiṃ khīrādiṃ pakkhipitvā yathā khīrādi khayaṃ gacchati, evaṃ parehi pakkabhesajjatelādipi yāvakālikameva siyā, na ca tampi yuttaṃ dadhiādikhayakaraṇatthaṃ ''puna pacitvā detī''ti vuttattā. Tasmā mahāsivattheravāde kukkuccaṃ akatvā adhotampi navanītaṃ tadahupi punadivasādīsupi pacituṃ, taṇḍulādimissaṃ sappiādiṃ attanāpi aggimhi vilīyāpetvā parissāvetvā puna takkādikhayatthaṃ pacituñca vaṭṭati.

Tattha vijjamānassapi paccamānakkhaṇe sambhinnarasassa yāvakālikassa abbohārikattena savatthukapaṭiggahitapurepaṭiggahitānampi abbohārikatoti niṭṭhamettha gantabbanti. Teneva **''ettāvatā savatthukapaṭiggahitaṃ nāma na hotī''**ti vuttaṃ. Visuṃ paṭiggahitena pana khīrādiāmisena navanītādiṃ missetvā bhikkhunā vā aññehi vā pakkatelādibhesajjaṃ savatthukapaṭiggahitasaṅkhyameva gacchati, tattha paviṭṭhayāvakālikassa abbohārikattābhāvā. Yaṃ pana purepariggahitabhesajjehi appaṭiggahitaṃ khīrādiṃ pakkhipitvā pakkatelādikaṃ anupasampanneheva pakkampi savatthukapaṭiggahitampi sannidhipi na hoti, tattha pakkhittakhīrādikassapi tasmiṃ khaṇe sambhinnarasatāya purepaṭiggahitattāpattito. Sace pana appaṭiggahiteheva, aññehi vā pakkatelādīsupi sace āmisaraso paññāyati, taṃ yāvakālikameva hotīti veditabbaṃ. **Uggahetvā**ti sayameva gahetvā.

Parissāvetvā gahitanti taṇḍulādivigamatthaṃ parissāvetvā, takkādivigamatthaṃ puna pacitvā gahitanti attho. **Paṭiggahetvā ṭhapitabhesajjehī**ti atirekasattāhapaṭiggahitehi, etena tehi yuttampi sappiādi atirekasattāhapaṭiggahitaṃ na hotīti dasseti. **Vaddalisamaye**ti vassakālasamaye, anātapakāleti attho.

Nibbaṭṭitattāti yāvakālikavatthuto vivecitattā, etena tele sabhāvato yāvakālikattābhāvaṃ, bhikkhuno savatthukapaṭiggahaṇena yāvakālikattupagamanañca dasseti. **Ubhayampī**ti attanā, aññehi ca kataṃ.

623. **Acchavasa**nti dukkaṭavatthūnaññeva upalakkhaṇanti āha **''ṭhapetvā manussavasa''**nti. **Saṃsaṭṭha**nti parissāvitaṃ. **Tiṇṇaṃ dukkaṭāna**nti ajjhohāre ajjhohāre tīṇi dukkaṭāni sandhāya vuttaṃ. Kiñcāpi paribhogatthāya vikāle paṭiggahaṇapacanaparissāvanādīsu pubbapayogesu pāḷiyaṃ, aṭṭhakathāyañca āpatti na vuttā, tathāpi ettha āpattiyā eva bhavitabbaṃ paṭikkhittassa karaṇato āhāratthāya vikāle yāmakālikādīnaṃ paṭiggahaṇe viya. Yasmā khīrādiṃ pakkhipitvā pakkabhesajjatele kasaṭaṃ āmisagatikaṃ, tena saha telaṃ paṭiggahetuṃ, pacituṃ vā bhikkhuno na vaṭṭati. Tasmā vuttaṃ **''pakkatelakasaṭe viya kukkuccāyatī''**ti. Sace vasāya saha pakkattā na vaṭṭati, idaṃ kasmā na vaṭṭatīti pucchantā **''bhante …pe… vaṭṭatī''**ti āhaṃsu. Thero atikukkuccatāya ca **''etampi, āvuso, na vaṭṭatī''**ti āha. Roganiggahatthāya eva vasāya anuññātattaṃ sallakkhetvā pacchā **''sādhū''**ti sampaṭicchi.

''Madhukarīhi nāma madhumakkhikāhī''ti idaṃ khuddakabhamarānaṃ dvinnaṃ eva visesananti keci vadanti, aññe pana ''daṇḍakesu madhukārikā madhukarīmakkhikā nāma, tāhi saha tisso madhumakkhikājātiyo''ti vadanti. **Bhamaramakkhikā**ti mahāpaṭalakārikā. **Silesasadisa**nti sukkhatāya vā pakkatāya vā ghanībhūtaṃ. **Itara**nti tanukamadhu.

Ucchurasaṃ upādāyāti nikkasaṭarasassapi sattāhakālikataṃ dasseti ''ucchumhā nibbatta''nti pāḷiyaṃ sāmaññato vuttattā. Yaṃ pana **suttantaṭṭhakathāyaṃ** ''ucchu ce, yāvakāliko. Ucchuraso ce, yāmakāliko. Phāṇitaṃ ce, sattāhakālikaṃ. Taco ce, yāvajīvako''ti vuttaṃ, taṃ ambaphalarasādimissatāya yāmakālikattaṃ sandhāya vuttanti gahetabbaṃ, avinayavacanattā taṃ appamāṇanti. Teneva **''purebhattaṃ paṭiggahitena aparissāvitaucchurasenā''**tiādi vuttaṃ. **Nirāmisameva vaṭṭati** tattha paviṭṭhayāvakālikassa abbohārikattāti idaṃ guḷe kate tattha vijjamānampi kasaṭaṃ pākena sukkhatāya yāvajīvikattaṃ bhajatīti vuttaṃ. Tassa yāvakālikatte hi sāmaṃpākena purebhattepi anajjhoharaṇīyaṃ siyāti. **''Savatthukapaṭiggahitattā''**ti idaṃ ucchurase cuṇṇavicuṇṇaṃ hutvā ṭhitakasaṭaṃ sandhāya vuttaṃ, tena ca aparissāvitena appaṭiggahitena anupasampannehi kataṃ sattāhaṃ vaṭṭatīti dasseti. **Jhāmaucchuphāṇita**nti aggimhi ucchuṃ tāpetvā kataṃ. **Koṭṭitaucchuphāṇita**nti khuddānukhuddakaṃ chinditvā koṭṭetvā nippīḷetvā pakkaṃ.

Taṃ tattha vijjamānampi kasaṭaṃ pakkakāle yāvakālikattaṃ vijahatīti āha **''taṃ yutta''**nti. **Sītodakena kata**nti madhukapupphāni sītodakena madditvā parissāvetvā pacitvā kataṃ, amadditvā katanti keci, tattha kāraṇaṃ na dissati. **Khīrajallika**nti khīrapheṇaṃ. **Madhukapupphaṃ panā**tiādi yāvakālikarūpena ṭhitassapi avaṭṭanakamerayabījavatthuṃ dassetuṃ āraddhaṃ.

Sabbānipīti sappiādīni pañcapi. Āhārakiccaṃ karontāni etāni kasmā evaṃ paribhuñjitabbānīti codanāparihārāya bhesajjodissaṃ dassentena tappasaṅgena sabbānipi odissakāni ekato dassetuṃ **''sattavidhaṃ hī''**tiādi vuttaṃ. Apakatibhesajjattā vikaṭāni virūpāni visaharaṇato mahāvisayattā mahantāni cāti **mahāvikaṭāni. Upasampadādīnī**ti **ādi**-saddena gaṇaṅgaṇūpāhanādiṃ saṅgaṇhāti.

Adhiṭṭhetīti bāhiraparibhogatthametanti cittaṃ uppādeti, evaṃ paribhoge anapekkhatāya paṭiggahaṇaṃ vijahatīti adhippāyo. Evaṃ aññesupi kālikesu anajjhoharitukāmatāya suddhacittena bāhiraparibhogatthāya niyamepi paṭiggahaṇaṃ vijahatīti idampi visuṃ ekaṃ paṭiggahaṇavijahanakāraṇanti daṭṭhabbaṃ.

625. **Sace dvinnaṃ…pe… na vaṭṭatī**ti ettha pāṭho gaḷito, evaṃ panettha pāṭho veditabbo ''sace dvinnaṃ santakaṃ ekena paṭiggahitaṃ avibhattaṃ hoti, sattāhātikkame dvinnampi anāpatti, paribhuñjituṃ pana na vaṭṭatī''ti. Aññathā hi saddappayogopi na saṅgahaṃ gacchati. **''Gaṇṭhipade**pi ca ayameva pāṭho dassito''ti (sārattha. ṭī. 2.625) **sāratthadīpaniyaṃ** vuttaṃ. **Dvinnampi anāpattī**ti avibhattattā vuttaṃ. **''Paribhuñjituṃ pana na vaṭṭatī''**ti idaṃ ''sattāhaparamaṃ sannidhikārakaṃ paribhuñjitabba''nti vacanato vuttaṃ. **''Yena paṭiggahitaṃ, tena vissajjitattā''**ti iminā upasampannassa dānampi sandhāya ''vissajjetī''ti idaṃ vuttanti dasseti. Upasampannassa nirapekkhadinnavatthumhi paṭiggahaṇassa avigatattepi sakasantakatā vigatāva hoti, tena nissaggiyaṃ na hoti. Attanāva paṭiggahitattaṃ, sakasantakattañcāti imehi dvīhi kāraṇehi nissaggiyaṃ hoti, na ekena. Anupasampannassa nirapekkhadāne pana tadubhayampi vijahati, paribhogopettha vaṭṭati, na sāpekkhadāne dānalakkhaṇābhāvato. ''Vissajjetī''ti etasmiñca pāḷipade kassaci adatvā anapekkhatāya chaḍḍanampi saṅgahitanti veditabbaṃ. **''Anapekkho datvā''**ti idañca paṭiggahaṇavijahanavidhidassanatthameva vuttaṃ. Paṭiggahaṇe hi vijahite puna paṭiggahetvā paribhogo sayameva vaṭṭissati, tabbijahanañca vatthuno sakasantakatāpariccāgena hotīti, etena ca vatthumhi ajjhoharaṇāpekkhāya sati paṭiggahaṇavissajjanaṃ nāma visuṃ na labbhatīti sijjhati. Itarathā hi ''paṭiggahaṇe anapekkhova paṭiggahaṇaṃ vissajjetvā puna paṭiggahetvā bhuñjatī''ti vattabbaṃ siyā. **''Appaṭiggahitattā''**ti iminā ekassa santakaṃ aññena paṭiggahitampi nissaggiyaṃ hotīti dasseti.

Evanti ''puna gahessāmī''ti apekkhaṃ akatvā suddhacittena pariccattataṃ parāmasati. **Paribhuñjantassa anāpattidassanattha**nti nissaggiyamūlikāhi pācittiyādiāpattīhi anāpattidassanatthanti adhippāyo. **Paribhoge anāpattidassanattha**nti ettha pana nissaṭṭhapaṭiladdhassa kāyikaparibhogādīsu yā dukkaṭāpatti vuttā, tāya anāpattidassanatthanti adhippāyo. Sappiādīnaṃ paṭiggahitabhāvo, attano santakatā, sattāhātikkamoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Bhesajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā

628. Catutthe **jeṭṭhamūlapuṇṇamāsiyā…pe… karaṇakkhettañcā**ti paṭhamaddhamāsampi karaṇakkhettaṃ vuttaṃ. Taṃ ''katvā nivāsetabba''nti imassa purimaddhamāse vā pacchimaddhamāse vā katvā pacchimamāseva nivāsetabbanti evamatthaṃ gahetvā vuttaṃ nivāsaneyeva āpattiyā vuttattāti. Yaṃ pana **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''gimhānaṃ pacchimo māso pariyesanakkhettaṃ, pacchimo addhamāso karaṇanivāsanakkhettampī''ti (kaṅkhā. aṭṭha. vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ, taṃ tasmiṃyeva addhamāse katvā nivāsetabbanti evamatthaṃ gahetvā vuttaṃ. Idha vuttanayeneva atthe gahite virodho natthi.

''Vattabhede dukkaṭa''nti idaṃ vassikasāṭikaadinnapubbe sandhāya vuttaṃ. Tenāha **''ye manussā''**tiādi. **Pakatiyā vassikasāṭikadāyakā** nāma saṅghaṃ vā attānaṃ vā appavāretvāva anusaṃvaccharaṃ dāyakā.

630. **''Cha māse parihāraṃ labhatī''**ti etena antovassepi yāva vassānassa pacchimadivasā akatā parihāraṃ labhatīti dīpitaṃ hoti. **Ekamāsa**nti hemantassa pacchimuposathena saha gaṇetvā vuttaṃ. Tasmiṃ uposathadivase eva hi taṃ mūlacīvaraṃ kātabbaṃ, itarathā hi nissaggiyato. **Ekāhadvīhādivasena…pe… laddhā ceva niṭṭhitā cā**ti ettha ekāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā ca dvīhānāgatāya…pe… dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā ca, antovasse vā laddhā ceva niṭṭhitā cāti evamattho daṭṭhabbo. Tattha āsaḷhīmāsassa juṇhapakkhapuṇṇamiyaṃ laddhā, tadaheva rajanakappapariyosānehi niṭṭhitā ca vassikasāṭikā ''ekāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā cā''ti vuccati. Eteneva nayena juṇhapakkhassa chaṭṭhiyaṃ laddhā, niṭṭhitā ca ''dasāhānāgatāya vassūpanāyikāya laddhā ceva niṭṭhitā cā''ti vuccati. Yāva paṭhamakattikatemāsipuṇṇamā, tāva laddhā, niṭṭhitā ca ''antovasse laddhā ceva niṭṭhitā cā''ti vuccati. Paṭhamakattikatemāsipuṇṇamito paraṃ laddhā ceva niṭṭhitā ca yāva cīvarakālo nātikkamati, tāva anadhiṭṭhahitvāpi ṭhapetuṃ vaṭṭatīti adhippāyo.

Ettha ca ''tasmiṃyeva antodasāhe adhiṭṭhātabbā''ti avisesena vuttepi vassānato pubbe ekāhadvīhādivasena anāgatāya vassūpanāyikāya laddhā tehi divasehi dasāhaṃ anatikkamantena vassūpanāyikadivasato paṭṭhāya adhiṭṭhānakkhettaṃ sampattā eva adhiṭṭhātabbā, tato pana pubbe dasāhātikkamena niṭṭhitāpi na adhiṭṭhātabbā adhiṭṭhānassa akhettattā. Tādisā pana vassūpanāyikadivase eva adhiṭṭhātabbā, anadhiṭṭhahato aruṇuggamanena nissaggiyaṃ hoti. Yadi evaṃ ''dasāhānāgatāyā''ti iminā kiṃ payojananti ce? Vassānato pubbe eva dasāhe atikkante niṭṭhitā vassūpanāyikadivase eva adhiṭṭhātabbāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Tenevāha **''dasāhātikkame niṭṭhitā tadaheva adhiṭṭhātabbā''**ti.

Dasāhe appahonte cīvarakālaṃ nātikkametabbāti temāsabbhantare dasāhe appahonte navāhānāgatāya kattikatemāsipuṇṇamāya sattamito paṭṭhāya laddhā, niṭṭhitā ca cīvarakālaṃ nātikkametabbāti attho. Tathā hi ''māso seso gimhānanti bhikkhunā vassikasāṭikacīvaraṃ pariyesitabba''nti pariyesanakkhettaṃ vatvā ''vassikasāṭikaṃ vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātu''nti (mahāva. 358) vuttattā katāyapi akatāyapi māsamattaṃ anadhiṭṭhātabbatā siddhā. Yasmā ca akatā vassikasāṭikasaṅkhyaṃ na gacchati, akaraṇañca kenaci vekallena, na anādarena, tasmā cātumāsaṃ akatattā eva parihāraṃ labhati, katā pana adhiṭṭhānakkhette, akatā ca cīvarakāle dasāhaparamasikkhāpadeneva parihāraṃ labhatīti ayamattho labbhati. **Kasmā**ti attano matiyā kāraṇapucchā. **Tasmā**ti vassāneyeva vassikasāṭikāya adhiṭṭhātabbatāvacanato. **''Ticīvaraṃ adhiṭṭhātu''**nti suttaṃ panettha sesacīvarānaṃ evaṃ kālaniyamābhāvaṃ sādhetuṃ uddhaṭaṃ. Na hi tenettha aññaṃ payojanaṃ atthi.

Kadā adhiṭṭhātabbātiādikurundivacanenāpi ''yadā vā tadā vā adhiṭṭhātuṃ vaṭṭatī''ti idaṃ paṭikkhipitvā dasāhabbhantare eva katāya adhiṭṭhātabbataṃ dasseti.

Pāḷiyaṃ **acchinnacīvarassā**tiādīsu acchinnasesacīvarassa naṭṭhasesacīvarassa. Etesañhi asamaye pariyesananivāsanāpattiyā eva anāpatti vuttā. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''acchinnacīvarassa vā naṭṭhacīvarassa vā anivatthaṃ corā harantīti evaṃ āpadāsu vā nivāsayato ummattakādīnañca anāpattī''ti (kaṅkhā. aṭṭha. vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ, idha pana samantapāsādikāyaṃ ayaṃ nissaggiyā anāpatti pāḷito sayameva sijjhatīti imaṃ adassetvā asijjhamānaṃ naggassa nhāyato dukkaṭāpattiyā eva anāpattiṃ dassetuṃ **''acchinnacīvarassā''**tiādi vuttanti gahetabbaṃ. Na hi esā anāpatti avutte sijjhatīti. Vassikasāṭikāya attuddesikatā, asamaye pariyesanatā, tāya ca paṭilābhoti imāni tāva pariyesanāpattiyā tīṇi aṅgāni. Nivāsanāpattiyā pana sacīvaratā, āpadābhāvo, vassikasāṭikāya sakabhāvo, asamaye nivāsananti cattāri aṅgāni.

Vassikasāṭikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Cīvaraacchindanasikkhāpadavaṇṇanā

631. Pañcame **yampi…pe… acchindī**ti ettha yaṃ te ahaṃ cīvaraṃ adāsiṃ, taṃ ''mayā saddhiṃ pakkamissatī''ti saññāya adāsiṃ, na aññathāti kupito acchindīti evaṃ ajjhāharitvā yojetabbaṃ.

633. **Ekaṃ dukkaṭa**nti yadi āṇatto avassaṃ acchindati, āṇattikkhaṇe pācittiyameva. Yadi na acchindati, tadā eva dukkaṭanti daṭṭhabbaṃ. **Ekavācāya sambahulā āpattiyo**ti yadi āṇatto anantarāyena acchindati, āṇattikkhaṇeyeva vatthugaṇanāya pācittiyaāpattiyo payogakaraṇakkhaṇeyeva āpattiyā āpajjitabbato, cīvaraṃ pana acchinneyeva nissaggiyaṃ hoti. Yadi so na acchindati, āṇattikkhaṇe ekameva dukkaṭanti daṭṭhabbaṃ. Evaṃ aññatthāpi īdisesu nayo ñātabbo.

635. **Upajjhaṃ gaṇhissatī**ti sāmaṇerassa dānaṃ dīpeti, tena ca sāmaṇerakāle datvā upasampannakāle acchindatopi pācittiyaṃ dīpeti. ''Bhikkhussa sāmaṃ cīvaraṃ datvā''ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ. **Āharāpetuṃ pana vaṭṭatī**ti kamme akate bhatisadisattā vuttaṃ. Vikappanupagapacchimacīvaratā, sāmaṃ dinnatā, sakasaññitā, upasampannatā, kodhavasena acchindanaṃ vā acchindāpanaṃ vāti imānettha pañca aṅgāni.

Cīvaraacchindanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā

636. Chaṭṭhe vītavītaṭṭhānaṃ yasmiṃ caturassadārumhi paliveṭhenti, tassa **turī**ti nāmaṃ. Vāyantā tiriyaṃ suttaṃ pavesetvā yena ākoṭentā vatthe ghanabhāvaṃ āpādenti, taṃ **''vema''**nti vuccati.

''Itarasmiṃ tatheva dukkaṭa''nti iminā vāyituṃ āraddhakālato paṭṭhāya yathāvuttaparicchedaniṭṭhiteyeva dukkaṭampi hoti, na tato pubbe vāyanapayogesūti dasseti.

Tante ṭhitaṃyeva adhiṭṭhātabbanti ettha ekavāraṃ adhiṭṭhite pacchā vītaṃ adhiṭṭhitagatikameva hoti, puna adhiṭṭhānakiccaṃ natthi. Sace pana antarantarā dasā ṭhapetvā visuṃ visuṃ saparicchedaṃ vītaṃ hoti, paccekaṃ adhiṭṭhātabbamevāti daṭṭhabbaṃ. Ettha ca kappiyasuttaṃ gahetvā aññātakaappavāritenāpi akappiyatantavāyena ''suttamatthi, vāyanto natthī''tiādipariyāyamukhena vāyāpentassa anāpatti. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** (kaṅkhā. aṭṭha. suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā) ''vāyāpeyyā''ti padassa ''cīvaraṃ me, āvuso, vāyathāti akappiyaviññattiyā vāyāpeyyā''ti attho vutto, evaṃ vadanto akappiyatantavāyena vāyāpeti nāma, nāññathā.

640. **Anāpatti cīvaraṃ sibbetu**ntiādīsu iminā sikkhāpadeneva anāpatti, akataviññattipaccayā pana dukkaṭamevāti vadanti. Akappiyasuttatā, attuddesikatā, akappiyatantavāyena akappiyaviññattiyā vāyāpananti imānettha tīṇi aṅgāni.

Suttaviññattisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā

642. Sattame **''kiñcimattaṃ anupadajjeyyā''**ti idaṃ payogabhedadassanaṃ, dānaṃ panettha aṅgaṃ na hoti. Teneva tassa **vibhaṅge** ''antamaso dhammampi bhaṇatī''ti vuttaṃ. Sesamettha uttānameva. Aññātakaappavāritānaṃ tantavāye upasaṅkamitvā vikappamāpajjanatā, cīvarassa attuddesikatā, tassa vacanena suttavaḍḍhanaṃ, cīvarapaṭilābhoti imānettha cattāri aṅgāni.

Mahāpesakārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā

646. Aṭṭhame chaṭṭhiyaṃ uppannacīvarassa ekādasamāruṇo cīvarakāle uṭṭhātīti āha **''chaṭṭhito paṭṭhāyā''**tiādi, tena ca ''dasāhānāgata''nti vuttattā pañcamito paṭṭhāya puṇṇamito pubbe dasasu aruṇesu uṭṭhitesupi cīvaraṃ nissaggiyaṃ na hoti. Puṇṇamiyā saha ekādasa divasā labbhantīti ettakameva iminā sikkhāpadena laddhaṃ, chaṭṭhito paṭṭhāya uppannaṃ sabbacīvaraṃ paṭhamakathinasikkhāpadavaseneva yāva cīvarakālaṃ nissaggiyaṃ na hotīti dasseti.

650. Idāni paṭhamakathinādisikkhāpadehi tassa tassa cīvarassa labbhamānaṃ parihāraṃ idheva ekato sampiṇḍetvā dassento **''atirekacīvarassā''**tiādimāha. ''Anatthate kathine ekādasadivasādhiko māso, atthate kathine ekādasadivasādhikā pañca māsā''ti ayameva pāṭho pāḷiyā sameti. Keci pana ''dasadivasādhiko māso, dasadivasādhikā pañca māsāti pāṭhena bhavitabba''nti vadanti, taṃ na yuttaṃ, aññathā ''navāhānāgata''nti vattabbato. Yaṃ panettha **mātikāṭṭhakathāya**ñca ''kāmañcesa 'dasāhaparamaṃ atirekacīvaraṃ dhāretabba'nti imināva siddho, aṭṭhuppattivasena pana apubbaṃ viya atthaṃ dassetvā sikkhāpadaṃ ṭhapita''nti (kaṅkhā. aṭṭha. accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā) likhanti, taṃ pamādalikhitaṃ ''pavāraṇamāsassa juṇhapakkhapañcamito paṭṭhāya uppannassa cīvarassa nidhānakālo dassito hotī''ti (kaṅkhā. aṭṭha. accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā) vuttattā. Imameva ca pamādalikhitaṃ gahetvā **bhadantabuddhadattācariyena** ca ''parihārekamāsova, dasāhaparamo mato''tiādi vuttanti gahetabbaṃ.

Accekacīvarasadise aññasminti pubbe adhiṭṭhite uppannakālākārādi sādisena accekacīvarasadise aññasmiṃ cīvare accekacīvarasaññāya cīvarakālaṃ atikkametīti attho. Tenevettha dukkaṭaṃ, anāpatti ca vuttā, itarathā tīsupi padesu pācittiyasseva vattabbato. Anaccekacīvarampi hi cīvarakālaṃ atikkamayato pācittiyameva accekacīvarattike viyāti daṭṭhabbaṃ. Vikappanupagapacchimappamāṇassa accekacīvarassa attano santakatā, dasāhānāgatāya kattikatemāsipuṇṇamāya uppannabhāvo, anadhiṭṭhitaavikappitatā, cīvarakālātikkamoti imānettha cattāri aṅgāni.

Accekacīvarasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā

652-3. Navame antarantarā gharametthāti **antaraghara**nti gāmo vuttoti āha **''antogāme''**ti. ''Paṭhamaṃ jhānaṃ upasampajja viharatī''ti (vibha. 624) imassa vibhaṅge ''upasampajja''nti sānusāraṃ uddhaṭaṃ. Taṃ sandhāyāha **''upasampajjantiādīsu viyā''**ti. **Tassāpī**ti ''vutthavassāna''nti vibhaṅgapadassapi. **Vutthavassāna**nti ca niddhāraṇe sāmivacanaṃ, etena ca purimasikkhāpade anatthatakathinānaṃ kathinamāsepi asamādānacāro na labbhatīti siddhaṃ hoti, itarathā sikkhāpadasseva niratthakattāti daṭṭhabbaṃ.

Parikkhepārahaṭṭhānatoti ettha gāmapariyante ṭhitagharūpacārato paṭṭhāya eko leḍḍupāto parikkhepārahaṭṭhānaṃ nāma. **Visuddhimagge**pi ''aparikkhittassa paṭhamaleḍḍupātato paṭṭhāyā''ti (visuddhi. 1.31) vuttaṃ. **Ta**nti taṃ paṭhamasenāsanādiṃ. **Majjhimanikāyaṭṭhakathāyaṃ** pana vihārassapi gāmasseva upacāraṃ nīharitvā ubhinnaṃ leḍḍupātānaṃ antarā minitabbanti vuttaṃ.

''Kosambiyaṃ aññataro bhikkhu gilāno hotī''ti āgatattā **''kosambakasammuti anuññātā''**ti vuttaṃ. **''Ayañca pacchimadisaṃ gato hotī''**ti iminā antaraghare cīvaraṃ nikkhipitvā tasmiṃ vihāre vasantassa sakalampi cīvaramāsaṃ vippavasituṃ vaṭṭati, tato aññattha gamanakicce sati vihārato bahi chārattaṃ vippavāso anuññātoti dīpeti. Tenāha **''senāsanaṃ āgantvā sattamaṃ aruṇaṃ uṭṭhāpetu''**ntiādi. **Vasitvā**ti aruṇaṃ uṭṭhāpetvā. **Tatthevā**ti tasmiññeva gataṭṭhāne. Aṅgāni panettha aṭṭhakathāyameva vuttāni.

Sāsaṅkasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā

660. Dasame **ropitamālavacchato**ti kenaci niyametvā ropitaṃ sandhāya vuttaṃ. Anocitaṃ milāyamānaṃ ocinitvā yattha katthaci pūjetuṃ vaṭṭati. **Ṭhitaṃ disvā**ti sesakaṃ gahetvā ṭhitaṃ disvā. **Yattha icchatha, tattha dethā**ti ettha niyametvā ''asukassa dehī''ti vuttepi doso natthi ''tumhākaṃ ruciyā''ti vuttattā. Saṅghe pariṇatabhāvo, taṃ ñatvā attano pariṇāmanaṃ, paṭilābhoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Pariṇatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito pattavaggo tatiyo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Tiṃsakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Paṭhamo bhāgo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Vinayapiṭake

Vimativinodanī-ṭīkā (dutiyo bhāgo)

5. Pācittiyakaṇḍaṃ

1. Musāvādavaggo

1. Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā

1. Musāvādavaggassa paṭhamasikkhāpade **khuddakāna**nti ettha **''khuddaka**-saddo bahu-saddapariyāyo''ti vadanti. **Tatthā**ti tesu vaggesu, khuddakesu vā. ''Jānitabbato''ti hetuno vipakkhepi nibbāne vattanato anekantikatte parehi vutte ''na mayā ayaṃ hetu vutto''ti taṃ kāraṇaṃ paṭicchādetuṃ puna ''jātidhammatoti mayā vutta''ntiādīni vadati. ''Sampajāna''nti vattabbe anunāsikalopena niddesoti āha **''jānanto''**ti.

2. **Sampajānamusāvāde**ti attanā vuccamānassa atthassa vitathabhāvaṃ pubbepi jānitvā, vacanakkhaṇe ca jānantassa musāvādabhaṇane. Tenāha **''jānitvā''**tiādi. **Musāvāde**ti ca nimittatthe bhummaṃ, tasmā musābhaṇananimittaṃ pācittiyanti evamettha, ito paresupi īdisesu attho veditabbo.

3. Vadanti etāyāti vācāti āha **''micchā''**tiādi. ''Dhanunā vijjhatī''tiādīsu viya ''cakkhunā diṭṭha''nti pākaṭavasena vuttanti āha **''oḷārikenā''**ti.

11. **Gato bhavissatī**ti etthāpi sanniṭṭhānato vuttattā musāvādo jāto. **Āpatti**nti pācittiyāpattiṃ, na dubbhāsitaṃ. Jātiādīhi dasahi akkosavatthūhi paraṃ davā vadantassa hi taṃ hoti. **Cāresu**nti upanesuṃ. Vatthuviparītatā, visaṃvādanapurekkhāratā, yamatthaṃ vatthukāmo, tassa puggalassa viññāpanapayogo cāti imānettha tīṇi aṅgāni. Vatthuviparītatāya hi asati visaṃvādanapurekkhāratāya viññāpitepi musāvādo na hoti, dukkaṭamattameva hoti. Tasmā sāpi aṅgamevāti gahetabbaṃ. Uttarimanussadhammārocanatthaṃ musā bhaṇantassa pārājikaṃ, pariyāyena thullaccayaṃ, amūlakena pārājikena anuddhaṃsanatthaṃ saṅghādiseso, saṅghādisesenānuddhaṃsanaomasavādādīsu pācittiyaṃ, anupasampannesu dukkaṭaṃ, ukkaṭṭhahīnajātiādīhi davā akkosantassa dubbhāsitaṃ, kevalaṃ musā bhaṇantassa idha pācittiyaṃ vuttaṃ.

Musāvādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā

13. Dutiye **pubbe patiṭṭhitārappadesaṃ puna are patte**ti paṭhamaṃ bhūmiyaṃ patiṭṭhitanemippadese parivattetvā puna bhūmiyaṃ patiṭṭhiteti attho.

15. **Pubbe**ti aṭṭhuppattiyaṃ. **Pupphachaḍḍakā** nāma gabbhamalādihārakā. **Tacchakakamma**nti pāsāṇakoṭṭanādivaḍḍhakīkammaṃ. **Hatthamuddāgaṇanā**ti aṅgulisaṅkocaneneva gaṇanā. **Acchiddakagaṇanā** nāma ekaṭṭhānadasaṭṭhānādīsu sāriyo ṭhapetvā anukkamena gaṇanā. **Ādi**-saddena saṅkalanapaṭauppādanavoklanabhāgahārādivasena pavattā piṇḍagaṇanā gahitā. Yassa sā paguṇā, so rukkhampi disvā ''ettakāni ettha paṇṇānī''ti jānāti. **Yabha**-methuneti vacanato āha **''ya-kāra-bha-kāre''**tiādi.

16. **Na purimenā**ti musāvādasikkhāpadena. **Sopi āpattiyā**ti upasaggādivisiṭṭhehipi vadanto pācittiyāpattiyāva kāretabbo.

26. **Dubbhāsita**nti sāmaññato vuttattā pāḷiyaṃ anāgatehipi parammukhā vadantassapi dubbhāsitamevāti ācariyā vadanti tato lāmakāpattiyā abhāvā, anāpattiyāpettha bhavituṃ ayuttattā. **Sabbasattā**ti ettha vacanatthavidūhi tiracchānādayopi gahitā.

35. Anusāsanīpurekkhāratāya vā pāpagarahitāya vā vadantānaṃ cittassa lahuparivattibhāvato antarantarā kope uppannepi anāpatti. Kāyavikāramattenapi omasanasambhavato **''tisamuṭṭhānaṃ, kāyakamma''**nti ca vuttaṃ. **Parivāre** pana ''catutthena āpattisamuṭṭhānena…pe… dubbhāsitaṃ āpajjeyyāti. Na hīti vattabba''ntiādinā (pari. 276) itarāni samuṭṭhānāni paṭikkhipitvā pañcamasseva vuttattā āha **''dubbhāsitāpatti panettha vācācittato samuṭṭhātī''**ti. Davakamyatāya hi kāyavācācittehi omasantassapi vācācittameva āpattiyā aṅgaṃ hoti, na pana kāyo vijjamānopi dhammadesanāpatti viya kevalaṃ kāyavikāreneva. Omasantassa pana kiñcāpi idha dubbhāsitāpattiyā anāpatti, atha kho kāyakīḷāpaṭikkhepasikkhāpadena dukkaṭamevāti daṭṭhabbaṃ. Upasampannaṃ jātiādīhi anaññāpadesena akkosanaṃ, tassa jānanaṃ, atthapurekkhāratādīnaṃ abhāvoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Omasavādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā

36. Tatiye bhaṇḍanaṃ jātaṃ etesanti **bhaṇḍanajātā**. Pisatīti pisuṇā, vācā, samagge bhinne karotīti attho. Tāya vācāya samannāgato pisuṇo, tassa kammaṃ **pesuñña**nti evamettha attho veditabbo.

Idhāpi jātiādīhi dasahi vatthūhi pesuññaṃ upasaṃharantasseva pācittiyaṃ, itarehi akkosavatthūhi dukkaṭaṃ. Anakkosavatthūhi pana upasaṃharantassa dukkaṭamevāti vadanti. Jātiādīhi anaññāpadesena akkosantassa bhikkhuno sutvā bhikkhussa upasaṃharaṇaṃ, piyakamyatābhedādhippāyesu aññataratā, tassa vijānanāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Pesuññasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā

45. Catutthe **purimabyañjanena sadisa**nti ''rūpaṃ anicca''nti ettha anicca-saddena sadisaṃ ''vedanā aniccā''ti ettha anicca-saddaṃ vadati. **Akkharasamūho**ti avibhattiko vutto. **Pada**nti vibhattiantaṃ vuttaṃ.

Ekaṃ padanti gāthāpadameva sandhāya vadati. **Padagaṇanāyā**ti gāthāpadagaṇanāya. **Apāpuṇitvā**ti saddhiṃ akathetvā. Etena gāthāya pacchimapāde vuccamāne sāmaṇero paṭhamapādādiṃ vadati, āpattiyeva, tasmiṃ nissadde eva itarena vattabbanti dasseti.

Aṭṭhakathānissitoti saṅgītittayāruḷhaṃ porāṇaṭṭhakathaṃ sandhāya vadati. Idānipi ''yathāpi dīpiko nāma, nilīyitvā gaṇhate mige''ti (mi. pa. 6.1.5; visuddhi. 1.217; dī. ni. aṭṭha. 2.374; ma. ni. aṭṭha. 1.107; pārā. aṭṭha. 2.165; paṭi. ma. aṭṭha. 2.1.163) evamādikaṃ aṭṭhakathāvacanaṃ attheva, **buddhaghosācariyādīhi** porāṇaṭṭhakathānayena vuttampi idha saṅgahetabbanti vadanti. **Pāḷinissito**ti udānavaggasaṅgahādiko. **Vivaṭṭūpanissita**nti nibbānanissitaṃ. **Therassā**ti nāgasenattherassa. **Maggakathā**dīni pakaraṇāni.

46. Pāḷiyaṃ **akkharāyā**tiādi liṅgavipallāsena vuttaṃ, akkharenātiādinā attho gahetabbo.

48. **Upacāraṃ muñcitvā**ti parisāya dvādasahatthaṃ muñcitvā ekato ṭhitassa vā nisinnassa vā anupasampannassa akathetvā aññe uddissa bhaṇantassāpi anāpatti. Sace pana dūre nisinnampi uddissa bhaṇati, āpatti eva. **Opātetī**ti saddhiṃ katheti. Anupasampannatā, vuttalakkhaṇadhammaṃ padaso vācanatā, ekato bhaṇanañcāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Padasodhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Sahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

50-51. Pañcame tatridaṃ nidassananti seso. **Dirattatiratta**nti ettha dirattaggahaṇaṃ vacanālaṅkāratthaṃ, nirantaraṃ tissova rattiyo vasitvā catutthadivasādīsu sayantasseva āpatti, na ekantarikādivasena sayantassāti dassanatthampīti daṭṭhabbaṃ. Dirattavisiṭṭhañhi tirattaṃ vuccamānaṃ, tena anantarikameva tirattaṃ dīpetīti. **Pañcahi chadanehī**ti iṭṭhakasilāsudhātiṇapaṇṇehi. **Vācuggatavasenā**ti paguṇavasena. **Diyaḍḍhahatthubbedho** vaḍḍhakīhatthena gahetabbo. **Ekūpacāro** ekena maggena pavisitvā abbhokāsaṃ anukkamitvā sabbattha anuparigamanayoggo, etaṃ bahudvārampi ekūpacārova. Tattha pana kuṭṭādīhi rundhitvā visuṃ dvāraṃ yojenti, nānūpacāro hoti. Sace pana rundhati eva, visuṃ dvāraṃ na yojenti, ''etampi ekūpacārameva mattikādīhi pihitadvāro viya gabbho''ti gahetabbaṃ. Aññathā gabbhe pavisitvā pamukhādīsu nipannānupasampannehi sahaseyyāparimuttiyā gabbhadvāraṃ mattikādīhi pidahāpetvā uṭṭhite aruṇe vivarāpentassapi anāpatti bhaveyyāti.

Tesaṃ payoge payoge bhikkhussa āpattīti ettha keci ''anuṭṭhahanena akiriyasamuṭṭhānā āpatti vuttā tasmiṃ khaṇe sayantassa kiriyābhāvā. Idañhi sikkhāpadaṃ siyā kiriyāya samuṭṭhāti, siyā akiriyāya samuṭṭhāti. Kiriyāsamuṭṭhānatā cassa tabbahulavasena vuttāti vadati. Yathā cetaṃ, evaṃ divāsayanampi. Anuṭṭhahanena, hi dvārāsaṃvaraṇena cetaṃ akiriyasamauṭṭhānampi hotī''ti vadanti. Idañca yuttaṃ viya dissati, vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

''Uparimatalena saddhiṃ asambaddhabhittikassā''ti idaṃ sambaddhabhittike vattabbameva natthīti dassanatthaṃ vuttaṃ. Uparimatale sayitassa saṅkā eva natthīti **''heṭṭhāpāsāde''**tiādi vuttaṃ. **Nānūpacāre**ti bahi nisseṇiyā ārohaṇīye.

Sabhāsaṅkhepenāti sabhākārena. **''Aḍḍhakuṭṭake''**ti iminā saṇṭhānaṃ dasseti. Yattha tīsu dvīsu vā passesu bhittiyo baddhā, chadanaṃ vā asampattā aḍḍhabhitti, idaṃ aḍḍhakuṭṭakaṃ nāma. **Vāḷasaṅghāṭo** nāma parikkhepassa anto thambhādīnaṃ upari vāḷarūpehi katasaṅghāṭo. **Parikkhepassa bahigate**ti ettha yasmiṃ passe parikkhepo natthi, tattha sace bhūmito vatthu uccaṃ hoti, ubhato uccavatthuto heṭṭhā bhūmiyaṃ nibbakosabbhantarepi anāpatti eva tattha senāsanavohārābhāvato. Atha vatthu nīcaṃ bhūmisamameva senāsanassa heṭṭhimatale tiṭṭhati, tattha parikkheparahitadisāya nibbakosabbhantare sabbattha āpatti hoti, paricchedābhāvato parikkhepassa bahi eva anāpattīti daṭṭhabbaṃ. **Parimaṇḍalaṃ vā**tiādi majjhe udakapatanatthāya ākāsaṅgaṇavantaṃ senāsanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha **aparicchinnagabbhūpacāre**ti ekekagabbhassa dvīsu passesu pamukhena gamanaṃ paricchinditvā diyaḍḍhahatthubbedhato anūnaṃ kuṭṭaṃ katvā ākāsaṅgaṇena pavesaṃ karonti, evaṃ akatoti attho. **Gabbhaparikkhepo**ti caturassapāsādādīsu samantā ṭhitagabbhabhittiyo sandhāya vuttaṃ.

Pāṭekkasannivesāti ekekadisāya gabbhapāḷiyo itaradisāsu gabbhapāḷīnaṃ abhāvena, bhāvepi vā aññamaññabhitticchadanehi asambandhatāya pāṭekkasannivesā nāma vuccati. **Taṃ…pe… sandhāya vutta**nti tattha pācittiyena anāpattīti vuttaṃ, na dukkaṭena. Tādisāya hi gabbhapāḷiyā pamukhaṃ tīsu disāsu bhittīnaṃ abhāvena ekadisāya gabbhabhittimattena sabbacchannaṃ cūḷaparicchannaṃ nāma hoti. Tasmā dukkaṭameva. Yadi pana tassa pamukhassa itaradisāsupi ekissaṃ, sabbāsu vā bhittiṃ karonti, tadā sabbacchannaupaḍḍhaparicchannādibhāvato pācittiyameva hotīti daṭṭhabbaṃ. **Bhūmiyaṃ vinā jagatiyā pamukhaṃ sandhāyā**ti ettha uccavatthuṃ akatvā bhūmiyaṃ katagehassa pamukhaṃ sandhāya aparikkhitte pācittiyena anāpattīti idaṃ kathitaṃ. Uccavatthukaṃ ce pamukhaṃ hoti, tena vatthunā parikkhittasaṅkhyameva pamukhaṃ gacchatīti adhippāyo. **Tatthā**ti andhakaṭṭhakathāyaṃ. **Jagatiyā pamāṇaṃ vatvā**ti pakatibhūmiyā nipanno yathā jagatiyā upari sayitaṃ na passati, evaṃ uccātiuccavatthussa ubbedhappamāṇaṃ vatvā. Ekadisāya ujukameva dīghaṃ katvā sannivesito pāsādo **ekasālasanniveso**. Dvīsu, tīsu vā catūsupi vā disāsu siṅghāṭakasaṇṭhānādivasena katā dvisālādisannivesā veditabbā. Sālappabhedadīpanameva cettha purimato visesoti. **Parikkhepo viddhasto**ti pamukhassa parikkhepaṃ sandhāya vadati.

53. Upaḍḍhacchannaupaḍḍhaparicchannaṃ senāsanaṃ dukkaṭassa ādiṃ vatvā pāḷiyaṃ dassitattā tato adhikaṃ sabbacchannaupaḍḍhaparicchannādikampi sabbaṃ pāḷiyaṃ avuttampi pācittiyasseva vatthubhāvena dassitaṃ sikkhāpadassa paṇṇattivajjattā, garuke ṭhātabbato cāti veditabbaṃ. **Satta pācittiyānī**ti pāḷiyaṃ vuttapācittiyadvayaṃ sāmaññato ekattena gahetvā vuttaṃ.

54. Pāḷiyaṃ ''tatiyāya rattiyā purāruṇā nikkhamitvā puna vasatī''ti idaṃ ukkaṭṭhavasena vuttaṃ, anikkhamitvā pana purāruṇā uṭṭhahitvā antochadane nisinnassāpi punadivase sahaseyyena anāpatti eva. **Senambamaṇḍapavaṇṇaṃ hotī**ti sīhaḷadīpe kira uccavatthuko sabbacchanno sabbaaparicchanno evaṃnāmako sannipātamaṇḍapo atthi, taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Ettha catutthabhāgo **cūḷakaṃ,** dve bhāgā **upaḍḍhaṃ,** tīsu bhāgesu dve bhāgā **yebhuyya**nti iminā nayena cūḷakacchannaparicchannatādīni veditabbāni. Pācittiyavatthukasenāsanaṃ, tattha anupasampannena saha nipajjanaṃ, catutthadivase sūriyatthaṅgamananti imānettha tīṇi aṅgāni.

Sahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā

55. Chaṭṭhe mātugāmena saddhiṃ catutthadivase sayantassāpi iminā sikkhāpadena ekāva āpatti. Keci pana purimasikkhāpadenāpīti dve āpattiyo vadanti, taṃ na yuttaṃ ''anupasampannenā''ti anitthiliṅgena vuttattā napuṃsakena pana catutthadivase sayantassa sadukkaṭapācittiyaṃ vattuṃ yuttaṃ. Kiñcāpettha pāḷiyaṃ paṇḍakavaseneva dukkaṭaṃ vuttaṃ, tadanulomikā pana purisaubhatobyañjanakena saha sayantassa iminā dukkaṭaṃ, purimena catutthadivase sadukkaṭapācittiyaṃ. Itthiubhatobyañjanako itthigatikovāti ayaṃ amhākaṃ khanti. Matitthiyā anāpattīti vadanti. Pācittiyavatthukasenāsanaṃ, tattha mātugāmena saddhiṃ nipajjanaṃ, sūriyatthaṅgamananti imānettha tīṇi aṅgāni.

Dutiyasahaseyyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā

60. Sattame **na yakkhenā**tiādīnaṃ ''aññatra viññunā''ti iminā sambandho. Aññatra viññunā purisaviggahena, na yakkhādināpīti evamattho gahetabboti adhippāyo. Tādisenapi hi saha ṭhitāya desetuṃ na vaṭṭati. Taṃtaṃdesabhāsāya atthaṃ yathāruci vaṭṭati eva.

Iriyāpathāparivattanaṃ, purisaṃ vā dvādasahatthūpacāre apakkosāpanaṃ ettha akiriyā. Vuttalakkhaṇassa dhammassa channaṃ vācānaṃ upari desanā, vuttalakkhaṇo mātugāmo, iriyāpathapaavattanābhāvo, viññūpurisābhāvo, apañhavissajjanāti imānettha pañca aṅgāni.

Dhammadesanāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā

77. Aṭṭhame **antarā**ti parinibbānakālato pubbepi. **Atikaḍḍhiyamānenā**ti ''vadatha, bhante, kiṃ tumhehi adhigata''nti evaṃ nippīḷiyamānena atibaddhiyamānena. Tathārūpe paccaye sati vattabbameva. **Sutapariyattisīlaguṇa**nti ettha atthakusalatā sutaguṇo, pāḷipāṭhakusalatā pariyattiguṇoti daṭṭhabbaṃ. **''Cittakkhepassa vā abhāvā''**ti iminā khittacittavedanāṭṭatāpi ariyānaṃ natthīti dasseti.

Pubbe avuttehīti catutthapārājike avuttehi. Idañca sikkhāpadaṃ paṇṇattiajaānanavasena ekantato acittakasamuṭṭhānameva hoti ariyānaṃ paṇṇattivītikkamābhāvā. Jhānalābhīnañca satthu āṇāvītikkamapaṭighacittassa jhānaparihānato bhūtārocanaṃ na sambhavati. Uttarimanussadhammassa bhūtatā, anupasampannassa ārocanaṃ, taṅkhaṇavijānanā, anaññāpadesoti imānettha cattāri aṅgāni.

Bhūtārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā

78. Navame **tattha bhaveyyā**ti tattha kassaci mati evaṃ bhaveyya. Aṭṭhakathāvacanameva upapattito daḷhaṃ katvā patiṭṭhapento **''imināpi ceta''**ntiādimāha.

82. **Ādito pañca sikkhāpadānī**ti pāṇātipātādīni pañca. **Sesānī**ti vikālabhojanādīni. Sukkavissaṭṭhiādi ajjhācārova. Antimavatthuṃ anajjhāpannassa bhikkhuno savatthuko saṅghādiseso, anupasampannassa ārocanaṃ, bhikkhusammutiyā abhāvoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Duṭṭhullārocanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā

86. Dasame appapaṃsumattikāya pathaviyā anāpattivatthubhāvena vuttattā upaḍḍhapaṃsumattikāyapi pācittiyamevāti gahetabbaṃ. Na hetaṃ dukkaṭavatthūti sakkā vattuṃ jātājātavinimuttāya tatiyapathaviyā abhāvato.

Vaṭṭatīti imasmiṃ ṭhāne pokkharaṇiṃ khaṇāti okāsassa aniyamitattā vaṭṭati. **Imaṃ valliṃ khaṇā**ti pathavīkhaṇanaṃ sandhāya vuttattā imināva sikkhāpadena āpatti, na bhūtagāmasikkhāpadena. Ubhayampi sandhāya vutte pana dvepi pācittiyā honti. **Udakapappaṭako**ti udake antobhūmiyaṃ paviṭṭhe tassa uparibhāgaṃ chādetvā tanukapaṃsu vā mattikā vā paṭalaṃ hutvā patamānā tiṭṭhati, tasmiṃ udake sukkhepi taṃ paṭalaṃ vātena calamānā tiṭṭhati, taṃ udakapappaṭako nāma.

Akatapabbhāreti avaḷañjanaṭṭhānadassanatthaṃ vuttaṃ. Tādise eva hi vammikassa sambhavoti. **Mūsikukkaraṃ** nāma mūsikāhi khanitvā bahi katapaṃsurāsi. **Acchadana**ntiādivuttattā ujukaṃ ākāsato patitavassodakena ovaṭṭhameva jātapathavī hoti, na chadanādīsu patitvā tato pavattaudakena tintanti veditabbaṃ. **Maṇḍapatthambha**nti sākhāmaṇḍapatthambhaṃ. **Uccāletvā**ti ukkhipitvā. **Tato**ti purāṇasenāsanato.

88. **Mahāmattika**nti bhittilepanaṃ. Jātapathavitā, tathāsaññitā, khaṇanakhaṇāpanānaṃ aññataranti imānettha tīṇi aṅgāni.

Pathavīkhaṇanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito musāvādavaggo paṭhamo.

2. Bhūtagāmavaggo

1. Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā

89. Dutiyavaggassa paṭhame **niggahetuṃ asakkonto**ti sākhaṭṭhakavimāne sākhāya chijjamānāya chijjante tattha achedanatthāya devatāya upanītaṃ puttaṃ disvāpi kuṭhārinikkhepavegaṃ nivattetuṃ asakkontoti attho. **Rukkhadhamme**ti rukkhassa pavattiyaṃ. Rukkhānaṃ viya chedanādīsu akuppanañhi rukkhadhammo nāma.

Uppatitanti uppannaṃ. **Bhanta**nti dhāvantaṃ. **Vāraye**ti nigganheyya. **Itaro**ti uppannaṃ kodhaṃ aniggaṇhanto rājauparājādīnaṃ rasmimattaggāhakajano viya na uttamasārathīti attho. **Visaṭaṃ sappavisa**nti sarīre dāṭhāvaṇānusārena vitthiṇṇaṃ byāpetvā ṭhitaṃ kaṇhasappavisaṃ viya. **Jahāti orapāra**nti pañcorambhāgiyasaññojanāni tatiyamaggena jahāti. ''Orapāra''nti hi orimatīraṃ vuccati. Atha vā **so**ti tatiyamaggena kodhaṃ vinetvā ṭhito bhikkhu arahattamaggena orapāraṃ jahātīti attho. Tattha **oraṃ** nāma sakattabhāvo, ajjhattikāni vā āyatanāni. **Pāraṃ** nāma paraattabhāvo, bāhirāni vā āyatanāni. Tadubhaye pana chandarāgaṃ jahanto ''jahāti orimapāra''nti vuccati.

90. **Bhavantī**ti vaḍḍhanti. **Ahuvuntī**ti babhūvu. Tenāha **''jātā vaḍḍhitā''**ti. **Bhūtānaṃ gāmo**ti mahābhūtānaṃ haritatiṇādibhāvena samaggānaṃ samūho. Tabbinimuttassa gāmassa abhāvaṃ dassetuṃ **''bhūtā eva vā gāmo''**ti vuttaṃ. **Pātabya**-saddassa **pā** pāneti dhātvatthaṃ sandhāyāha **''paribhuñjitabbatā''**ti. Sā ca pātabyatā chedanādi eva hotīti āha **''tassā…pe… bhūtagāmassa jātā chedanādipaccayā''**ti.

91. **Jāta**-saddo ettha vijātapariyāyoti ''puttaṃ vijātā itthī''tiādīsu viya pasūtavacanoti āha **''pasūtānī''**ti, nibbattapaṇṇamūlānīti attho.

Tāni dassentoti tāni bījāni dassento. Kāriyadassanamukheneva kāraṇañca gahitanti āha **''bījato nibbattena bījaṃ dassita''**nti.

92. **''Bījato sambhūto bhūtagāmo bīja''**nti iminā uttarapadalopena ''padumagacchato nibbattaṃ pupphaṃ paduma''ntiādīsu viyāyaṃ vohāroti dasseti. **Yaṃ bījaṃ bhūtagāmo nāma hotī**ti nibbattapaṇṇamūlaṃ sandhāya vadati. **Yathāruta**nti yathāpāṭhaṃ.

''Sañciccā''ti vuttattā sarīre laggabhāvaṃ ñatvāpi uṭṭhahati, ''taṃ uddharissāmī''tisaññāya abhāvato vaṭṭati. **Anantaka**-ggahaṇena sāsapamattikā gahitā, nāmañhetaṃ tassā sevālajātiyā. Mūlapaṇṇānaṃ abhāvena **''asampuṇṇabhūtagāmo nāmā''**ti vuttaṃ. So bījagāmena saṅgahitoti. Avaḍḍhamānepi bhūtagāmamūlakattā vuttaṃ **''amūlakabhūtagāme saṅgahaṃ gacchatī''**ti. Nāḷikerassa āveṇikaṃ katvā vadati.

Seleyyakaṃ nāma silāya sambhūtā ekā gandhajāti. **Pupphitakālato paṭṭhāyā**ti vikasitakālato pabhuti. **Chattakaṃ gaṇhanto**ti vikasitaṃ gaṇhanto. Makuḷaṃ pana rukkhattacaṃ akopentenapi gahetuṃ na vaṭṭati, phullaṃ vaṭṭati. **Hatthakukkuccenā**ti hatthacāpallena.

''Pānīyaṃ na vāsetabba''nti idaṃ attano pivanapānīyaṃ sandhāya vuttaṃ, aññesaṃ pana vaṭṭati anuggahitattā. Tenāha **''attanā khāditukāmenā''**ti. **Yesaṃ rukkhānaṃ sākhā ruhatī**ti mūlaṃ anotāretvā paṇṇamattaniggamanamattenapi vaḍḍhati. Tattha kappiyampi akaronto chinnanāḷikeraveḷudaṇḍādayo kopetuṃ vaṭṭati.

''Caṅkamitaṭṭhānaṃ dassessāmī''ti vuttattā kevalaṃ caṅkamanādhippāyena vā maggagamanādhippāyena vā akkamantassa, tiṇānaṃ upari nisīdanādhippāyena nisīdantassa ca doso natthi.

Samaṇakappehīti samaṇānaṃ kappiyavohārehi, abījanibbaṭṭabījānipi kappiyabhāvato ''samaṇakappānī''ti vuttāni. **Abījaṃ** nāma taruṇaambaphalādīni. Nibbaṭṭetabbaṃ viyojetabbaṃ bījaṃ yasmiṃ, taṃ panasādi **nibbaṭṭabījaṃ** nāma. **Kappiyanti vatvāvā**ti pubbakālakiriyāvasena vuttepi vacanakkhaṇeva aggisatthādinā bījagāme vaṇaṃ kātabbanti vacanato pana pubbe kātuṃ na vaṭṭati, tañca dvidhā akatvā chedanabhedanameva dassetabbaṃ. Karontena ca bhikkhunā ''kappiyaṃ karohī''ti yāya kāyaci bhāsāya vutteyeva kātabbaṃ. **Bījagāmaparimocanatthaṃ puna kappiyaṃ kāretabba**nti kārāpanassa paṭhamameva adhikatattā. **''Kaṭāhepi kātuṃ vaṭṭatī''**ti vuttattā kaṭāhato nīhatāya miñjāya vā bīje vā yattha katthaci vijjhituṃ vaṭṭati eva. Bhūtagāmo, bhūtagāmasaññitā, vikopanaṃ vā vikopāpanaṃ vāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Bhūtagāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aññavādakasikkhāpadavaṇṇanā

94. Dutiye **aññaṃ vacana**nti yaṃ dosavibhāvanatthaṃ parehi vuttavacanaṃ taṃ tassa ananucchavikena aññena vacanena paṭicarati.

98. Yadetaṃ aññenaññaṃ paṭicaraṇavasena pavattavacanaṃ, tadeva pucchitamatthaṃ ṭhapetvā aññaṃ vadati pakāsetīti aññavādakanti āha **''aññenaññaṃ paṭicaraṇassetaṃ nāma''**nti. **Tuṇhībhūtassetaṃ nāma**nti tuṇhībhāvassetaṃ nāmaṃ, ayameva vā pāṭho. **Aññavādakaṃ āropetu**nti aññavāde āropetuṃ. **Vihesaka**nti vihesakattaṃ.

99. Pāḷiyaṃ **na ugghāṭetukāmo**ti paṭicchādetukāmo.

100. **Anāropite aññavādake**ti vuttadukkaṭaṃ pāḷiyaṃ āgataaññenaññapaṭicaraṇavasena yujjati, aṭṭhakathāyaṃ āgatanayena pana musāvādena aññenaññaṃ paṭicarantassa pācittiyena saddhiṃ dukkaṭaṃ, āropite imināva pācittiyaṃ. Keci pana ''musāvādapācittiyena saddhiṃ pācittiyadvaya''nti vadanti, vīmaṃsitabbaṃ. Ādikammikassapi musāvāde imināva anāpattīti daṭṭhabbaṃ. Dhammakammena āropitatā, āpattiyā vā vatthunā vā anuyuñjiyamānatā, chādetukāmatāya aññenaññaṃ paṭicaraṇaṃ, tuṇhībhāvo cāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Aññavādakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā

103. Tatiye cintāyanatthassa **jhe**-dhātussa anekatthatāya olokanatthasambhavato vuttaṃ **''olokāpentī''**ti. **Chandāyā**ti liṅgavipallāsoti āha **''chandenā''**ti.

105. Bhikkhuṃ lāmakato cintāpanatthaṃ aññesaṃ taṃ avaṇṇakathanaṃ **ujjhāpanaṃ** nāma. Aññesaṃ pana avatvā aññamaññaṃ samullapanavasena bhikkhuno dosappakāsanaṃ **khiyyanaṃ** nāmāti ayametesaṃ bhedo.

106. **Aññaṃ anupasampannaṃ ujjhāpetī**ti aññena anupasampannena ujjhāpeti. **Tassa vā taṃ santike**ti tassa anupasampannassa santike taṃ saṅghena sammataṃ upasampannaṃ khiyyati. Idhāpi musāvādena ujjhāpanādīnaṃ sambhavato dukkaṭaṭṭhānāni ca ādikammikassa anāpatti ca iminā eva sikkhāpadena vuttāti veditabbaṃ sabbattha musāvādapācittiyassa anivattito. Dhammakammena sammatatā, upasampannatā, agatigamanābhāvo, tassa avaṇṇakāmatā, yassa santike vadati. Tassa upasampannatā, ujjhāpanaṃ vā khiyyanaṃ vāti imānettha cha aṅgāni.

Ujjhāpanakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā

110. Catutthe **apaññāte**ti appasiddhe. Imaṃ pana aṭṭha māse maṇḍapādīsu ṭhapanasaṅkhātaṃ atthavisesaṃ gahetvā bhagavatā paṭhamameva sikkhāpadaṃ paññattanti adhippāyaṃ ‘‘anujānāmi, bhikkhave, aṭṭhamāse’’tiādivacanena anupaññattisadisena pakāsetvā visuṃ anupaññatti na vuttā. **Parivāre** panetaṃ anujānanavacanaṃ anupaññattiṭṭhānanti ‘‘ekā anupaññattī’’ti (pari. 65-67) vuttaṃ.

Navavāyimoti adhunā suttena vītakacchena paliveṭhitamañco. **Onaddho**ti kappiyacammena onaddho. Te hi vassena sīghaṃ na nassanti. **‘‘Ukkaṭṭhaabbhokāsiko’’**ti idaṃ tassa sukhapaṭipattidassanamattaṃ, ukkaṭṭhassāpi pana cīvarakuṭi vaṭṭateva. **Kāyānugatikattā**ti bhikkhuno tattheva nisīdanabhāvaṃ dīpeti, tena ca vassabhayena sayaṃ aññattha gacchantassa āpattīti dasseti. Abbhokāsikānaṃ temanatthāya niyametvā dāyakehi dinnampi attānaṃ rakkhantena rakkhitabbameva.

‘‘Valāhakānaṃ anuṭṭhitabhāvaṃ sallakkhetvā’’ti iminā gimhānepi meghe uṭṭhite abbhokāse nikkhipituṃ na vaṭṭatīti dīpeti. **Tatra tatrā**ti cetiyaṅgaṇādike tasmiṃ tasmiṃ abbhokāse niyametvā nikkhittā. **Majjhato paṭṭhāya pādaṭṭhānābhimukhā**ti yattha samantato sammajjitvā aṅgaṇamajjhe sabbadā kacavarassa saṅkaḍḍhanena majjhe vālikā sañcitā hoti. Tattha kattabbavidhidassanatthaṃ vuttaṃ. Uccavatthupādaṭṭhānābhimukhaṃ vā vālikā haritabbā. Yattha vā pana koṇesu vālikā sañcitā, tattha tato paṭṭhāya aparadisābhimukhā haritabbāti keci atthaṃ vadanti. Keci pana ‘‘sammaṭṭhaṭṭhānassa padavaḷañjena avikopanatthāya sayaṃ asammaṭṭhaṭṭhāne ṭhatvā attano pādābhimukhaṃ vālikā haritabbāti vutta’’nti vadanti, tattha ‘‘majjhato paṭṭhāyā’’ti vacanassa payojanaṃ na dissati.

111. Vaṅkapādatāmattena kuḷīrapādakassa sesehi viseso, na aṭanīsu pādappavesanavisesenāti dassetuṃ **‘‘yo vā pana kocī’’**tiādi vuttaṃ. **Tassā**ti upasampannasseva.

Nisīditvā…pe… pācittiyanti ettha meghuṭṭhānābhāvaṃ ñatvā ‘‘pacchā āgantvā uddharissāmī’’ti ābhogena gacchantassa anāpatti, tena punāgantabbameva. **Kappaṃ labhitvā**ti ‘‘gaccha, mā idha tiṭṭhā’’ti vuttavacanaṃ labhitvā.

Āvāsikānaṃyeva palibodhoti āgantukesu kiñci avatvā nisīditvā ‘‘āvāsikā eva uddharissantī’’ti gatesupi āvāsikānameva palibodho. **Mahāpaccarivāde** pana ‘‘idaṃ amhāka’’nti avatvāpi nisinnānamevāti adhippāyo. ‘‘Santharitvā vā santharāpetvā vā’’ti vuttattā anāṇattiyā paññāpitattāpi dukkaṭe kāraṇaṃ vuttaṃ. **Ussārako**ti sarabhāṇako. So hi uddhaṃ uddhaṃ pāḷipāṭhaṃ sāreti pavattetīti ussārakoti vuccati.

112. **Vaṇṇānurakkhaṇatthaṃ katā**ti paṭakhaṇḍādīhi sibbitvā katā. **Bhūmiyaṃ attharitabbā**ti cimilikāya sati tassā upari, asati suddhabhūmiyaṃ attharitabbā. **‘‘Sīhacammādīnaṃ pariharaṇeyeva paṭikkhepo’’**ti iminā mañcapīṭhādīsu attharitvā puna saṃharitvā ṭhapanādivasena attano atthāya pariharaṇameva na vaṭṭati, bhūmattharaṇādivasena paribhogo pana attano pariharaṇaṃ na hotīti dasseti. **Khandhake** hi ‘‘antopi mañce paññattāni honti, bahipi mañce paññattāni hontī’’ti evaṃ attano attano atthāya mañcādīsu paññapetvā **pariharaṇavatthusmiṃ** –

‘‘Na, bhikkhave, mahācammāni dhāretabbāni sīhacammaṃ byagghacammaṃ dīpicammaṃ. Yo dhāreyya, āpatti dukkaṭassā’’ti (mahāva. 255) –

Paṭikkhepo kato. Tasmā vuttanayenevettha adhippāyo daṭṭhabbo. **Dārumayapīṭha**nti phalakamayapīṭhameva. **Pādakathalika**nti adhotapādaṃ yasmiṃ ghaṃsantā dhovanti, taṃ dāruphalakādi.

113. ‘‘Āgantvā uddharissāmīti gacchatī’’ti vuttattā aññenapi kāraṇena anotāpentassapi āgamane sāpekkhassa anāpatti. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ‘‘mañcādīnaṃ saṅghikatā, vuttalakkhaṇe dese santharaṇaṃ vā santharāpanaṃ vā, apalibuddhatā, āpadāya abhāvo, nirapekkhatā, leḍḍupātātikkamo’’ti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā) evamettha nirapekkhatāya saddhiṃ cha aṅgāni vuttāni.

Paṭhamasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā

116. Pañcame **pāvāro kojavo**ti paccattharaṇatthāyeva ṭhapitā uggatalomā attharaṇavisesā. **Ettakameva vutta**nti aṭṭhakathāsu vuttaṃ. **Senāsanato**ti sabbapacchimasenāsanato.

117. **Kurundaṭṭhakathāyaṃ** vuttamevatthaṃ savisesaṃ katvā dassetuṃ **‘‘kiñcāpi vutto’’**tiādi āraddhaṃ. **Vattabbaṃ natthī**ti rukkhamūlassa pākaṭattā vuttaṃ. **Palujjatī**ti vinassati.

118. Yena mañcaṃ vā pīṭhaṃ vā vīnanti, taṃ **mañcapīṭhakavānaṃ**. **Siluccayaleṇa**nti pabbataguhā. **‘‘Āpucchanaṃ pana vatta’’**nti iminā āpatti natthīti dasseti. Vuttalakkhaṇaseyyā, tassā saṅghikatā, vuttalakkhaṇe vihāre santharaṇaṃ vā santharāpanaṃ vā, apalibuddhatā, āpadāya abhāvo, anapekkhassa disāpakkamanaṃ, upacārasīmātikkamoti imānettha satta aṅgāni.

Dutiyasenāsanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā

119. Chaṭṭhe **anupavisitvā**ti samīpaṃ pavisitvā.

122. **Upacāraṃ ṭhapetvā**ti diyaḍḍhahatthūpacāraṃ ṭhapetvā. Saṅghikavihāratā, anuṭṭhāpanīyabhāvajānanaṃ, sambādhetukāmatā, upacāre nisīdanaṃ vā nipajjanaṃ vāti imānettha cattāri aṅgāni.

Anupakhajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā

126. Sattame **koṭṭhakānī**ti dvārakoṭṭhakāni.

128. **‘‘Sakalasaṅghārāmato nikkaḍḍhituṃ na vaṭṭatī’’**ti idaṃ ananurūpato vuttaṃ. Pāpagarahitāya hi akupitacittena nikkaḍḍhāpentassa iminā sikkhāpadena āpatti natthi ‘‘kupito anattamano’’ti vuttattā. Aññāpekkhā āpatti na dissati. Pāḷiyaṃ **‘‘alajjiṃ nikkaḍḍhatī’’**tiādīsu cittassa lahuparivattitāya antarantarā kope uppannepi anāpatti alajjitādipaccayeneva nikkaḍḍhanassa āraddhattā. Saṅghikavihāro, upasampannassa bhaṇḍanakārakabhāvādivinimuttatā, kopena nikkaḍḍhanaṃ vā nikkaḍḍhāpanaṃ vāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Nikkaḍḍhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā

129. Aṭṭhamaṃ uttānameva. Saṅghiko vihāro, asīsaghaṭṭavehāsakuṭi, heṭṭhāparibhogatā, apaṭāṇidinne āhaccapādake nisīdanaṃ vā nipajjanaṃ vāti imānettha cattāri aṅgāni.

Vehāsakuṭisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Mahallakavihārasikkhāpadavaṇṇanā

135. Navame ''mahallako nāma vihāro sassāmiko''ti vuttattā saññācikāya kuṭiyā anāpattīti vadanti. **Yassā**ti vihārassa. **Sā aparipūrūpacārāpi hotī**ti vivariyamānaṃ kavāṭaṃ yaṃ bhittiṃ āhanati, sā sāmantā kavāṭavitthārappamāṇā upacārarahitāpi hotīti attho. Ālokaṃ vātapānaṃ sandheti ghaṭayatīti **ālokasandhī**ti kavāṭaṃ vuccati. Dvāravātapānūpacārato aññattha punappunaṃ limpanādiṃ karontassa piṇḍagaṇanāya pācittiyaṃ.

Keci pana ''pāḷiyaṃ pācittiyassa avuttattā dukkaṭa''nti vadanti. **Adhiṭṭhātabba**nti saṃvidhātabbaṃ. **Harite ṭhito adhiṭṭhāti. Āpatti dukkaṭassā**ti haritayutte khette ṭhatvā chādentassa dukkaṭanti attho. Keci pana ''tādise khette vihāraṃ karontassa dukkaṭa''nti vadanti, taṃ pāḷiyā na sameti.

136. **Ujukameva chādana**nti chādanamukhavaṭṭito paṭṭhāya yāva piṭṭhivaṃsakūṭāgārakaṇṇikādi, tāva iṭṭhakādīhi ujukaṃ chādanaṃ. Iminā pana yena sabbasmiṃ vihāre ekavāraṃ chādite taṃ chādanaṃ ekamagganti gahetvā pāḷiyaṃ ''dve magge''tiādi vuttaṃ. Pariyāyena chādanampi imināva nayena yojetabbanti vadanti, taṃ ''punappunaṃ chādāpesī''ti imāya pāḷiyā ca ''sabbampi cetaṃ chadanaṃ chadanūpari veditabba''nti iminā aṭṭhakathāvacanena ca sameti.

Pāḷiyaṃ ''maggena chādentassa pariyāyena chādentassā''ti idañca iṭṭhakādīhi, tiṇapaṇṇehi ca chādanappakārabhedadassanatthaṃ vuttaṃ. Keci pana ''pantiyā chāditassa chadanassa upari chadanamukhavaṭṭito paṭṭhāya uddhaṃ ujukameva ekavāraṃ chādanaṃ ekamagganti gahetvā 'dve magge'tiādi vuttaṃ, na pana sakalavihārachādanaṃ. Esa nayo pariyāyena chādanepī''ti vadanti, taṃ pāḷiaṭṭhakathāhi na sameti.

Tatiyāya magganti ettha **tatiyāyā**ti upayogatthe sampadānavacanaṃ, tatiyaṃ magganti attho. Ayameva vā pāṭho. **Tiṇapaṇṇehi labbhatī**ti tiṇapaṇṇehi chādetvā upari ullittāvalittakaraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Kevalaṃ tiṇakuṭiyā hi anāpatti vuttā. **Tiṇṇaṃ maggāna**nti maggavasena chāditānaṃ tiṇṇaṃ chadanānaṃ. **Tiṇṇaṃ pariyāyāna**nti etthāpi eseva nayo. Mahallakavihāratā, attano vāsāgāratā, uttari adhiṭṭhānanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Mahallakavihārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

140. Dasame **mātikāyaṃ** sappāṇakaudakaṃ tiṇena vā mattikāya vā siñceyya, chaḍḍeyyāti attho. Atha vā udakaṃ gahetvā bahi siñceyya, tasmiñca udake tiṇaṃ vā mattikaṃ vā āharitvā pakkhipeyyāti ajjhāharitvā attho veditabbo. Tenāha **''sakaṭabhāramattañcepī''**tiādi. **Ida**nti tiṇamattikapakkhipanavidhānaṃ. **Vutta**nti mātikāyaṃ ''tiṇaṃ vā mattikaṃ vā''ti evaṃ vuttaṃ, aṭṭhakathāsu vā vuttaṃ.

Idañca sikkhāpadaṃ bāhiraparibhogaṃ sandhāya vatthuvasena vuttaṃ abbhantaraparibhogassa visuṃ vakkhamānattā. Tadubhayampi ''sappāṇaka''nti katvā vadhakacittaṃ vināva siñcane paññattattā ''paṇṇattivajja''nti vuttaṃ. Vadhakacitte pana sati sikkhāpadantareneva pācittiyaṃ, na imināti daṭṭhabbaṃ. Udakassa sappāṇakatā, ''siñcanena pāṇakā marissantī''ti jānanaṃ, tādisameva ca udakaṃ vinā vadhakacetanāya kenacideva karaṇīyena tiṇādīnaṃ siñcananti imānettha cattāri aṅgāni.

Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito senāsanavaggo dutiyo.

''Bhūtagāmavaggo''tipi etasseva nāmaṃ.

3. Ovādavaggo

1. Ovādasikkhāpadavaṇṇanā

144. Tatiyavaggassa paṭhame **tiracchānabhūta**nti tirokaraṇabhūtaṃ, bāhirabhūtanti attho. **Samiddho**ti paripuṇṇo. **Sahitattho** atthayutto. Atthagambhīratādinā **gambhīro**.

145-147. **Parato**ti uttari. **Karontovā**ti paribāhire karonto. **Vibhaṅge**ti jhānavibhaṅge. **Caraṇa**nti nibbānagamanāya pādaṃ.

Yadassāti yaṃ assa. **Dhāretī**ti avinassamānaṃ dhāreti. **Parikathanattha**nti pakiṇṇakakathāvasena paricchinnadhammakathanatthaṃ. **Tisso anumodanā**ti saṅghabhattādīsu dānānisaṃsappaṭisaṃyuttā **nidhikuṇḍasutta**di (khu. pā. 8.1 ādayo) -anumodanā, gehappavesamaṅgalādīsu **maṅgalasutta**di (khu. pā. 5.1 ādayo; su. ni. maṅgalasutta) -anumodanā, matakabhattādiamaṅgalesu **tirokuṭṭā**di (khu. pā. 7.1 ādayo; pe. va. 14 ādayo) -anumodanāti imā tisso anumodanā. **Kammākammavinicchayo**ti parivārāvasāne **kammavagge** (pari. 482 ādayo) vuttavinicchayo. **Samādhivasenā**ti samathapubbakavasena. **Vipassanāvasena vā**ti diṭṭhivisuddhiādikāya sukkhavipassanāya vasena. Attano sīlarakkhaṇatthaṃ aparānapekkhatāya yena kāmaṃ gantuṃ catasso disā arahati, assa vā santi, tāsu vā sādhūti **cātuddiso**.

Abhivinayeti pātimokkhasaṃvarasaṅkhāte saṃvaravinaye, tappakāsake vā vinayapiṭake. **Vinetu**nti sikkhāpetuṃ pakāsetuṃ. **Paguṇā vācuggatā**ti pāṭhato ca atthato ca paguṇā mukhe sannidhāpanavasena vācuggatā kātabbā. Atthamattavasenapettha yojanaṃ karonti. **Abhidhamme**ti lakkhaṇarasādivasena paricchinne nāmarūpadhamme. Pubbe kira mahātherā pariyattianantaradhānāya ekekassa gaṇassa dīghanikāyādiekekadhammakoṭṭhāsaṃ niyyātentā ''tumhe etaṃ pāḷito ca aṭṭhakathāto ca pariharatha, sakkontā uttaripi uggaṇhathā''ti evaṃ sakaladhammaṃ ganthavasena niyyātenti, tattha te ca bhikkhū ganthanāmena dīghabhāṇakā majjhimabhāṇakāti voharīyanti, te ca attano bhārabhūtaṃ koṭṭhāsaṃ pariccajitvā aññaṃ uggahetuṃ na labhanti. Taṃ sandhāyāha **''sace majjhimabhāṇako hotī''**tiādi.

Tattha **heṭṭhimā vā tayo vaggā**ti mahāvaggato heṭṭhimā sagāthakavaggo (saṃ. ni. 1.1 ādayo), nidānavaggo (saṃ. ni. 2.1 ādayo), khandhavaggoti (saṃ. ni. 3.1 ādiyo) ime tayo vaggā. **Tikanipātato paṭṭhāya heṭṭhā**ti ekakanipātadukanipāte sandhāya vuttaṃ. Dhammapadampi saha vatthunā jātakabhāṇakena attano jātakena saddhiṃ uggahetabbaṃ. **Tato oraṃ na vaṭṭatī**ti mahāpaccarivādassa adhippāyo. **Tato tato**ti dīghanikāyādito. Uccinitvā uggahitaṃ saddhammassa ṭhitiyā, bhikkhunopi pubbāparānusandhiādikusalatāya ca na hotīti ''taṃ na vaṭṭatī''ti paṭikkhittaṃ. **Abhidhamme kiñci uggahetabbanti na vutta**nti ettha yasmā vinaye kusalattikādivibhāgo, suttantesu samathavipassanāmaggo ca abhidhammapāṭhaṃ vinā na viññāyati, andhakāre paviṭṭhakālo viya hoti, tasmā suttavinayānaṃ gahaṇavasena abhidhammaggahaṇaṃ vuttamevāti visuṃ na vuttanti veditabbaṃ. Yathā ''bhojanaṃ bhuñjitabba''nti vutte ''byañjanaṃ khāditabba''nti avuttampi vuttameva hoti tadavinābhāvato, evaṃsampadamidaṃ daṭṭhabbaṃ.

Parimaṇḍalapadabyañjanāyāti parimaṇḍalāni paripuṇṇāni padesu sithiladhanitādibyañjanāni yassaṃ, tāya. Purassa esāti **porī,** nagaravāsīnaṃ kathāti attho. **Anelagaḷāyā**ti ettha **elā**ti kheḷaṃ taggaḷanavirahitāya. **Kalyāṇavākkaraṇo**ti ettha vācā eva vākkaraṇaṃ, udāharaṇaghoso. Kalyāṇaṃ madhuraṃ vākkaraṇamassāti kalyāṇavākkaraṇo. Upasampannāya methuneneva abhabbo hoti, na sikkhamānāsāmaṇerīsūti āha **''bhikkhuniyā kāyasaṃsaggaṃ vā''**tiādi.

148. **Garukehī**ti garukabhaṇḍehi. **Ekatoupasampannāyā**ti upayogatthe bhummavacanaṃ. **Bhikkhūnaṃ santike upasampannā** nāma parivattaliṅgā vā pañcasatasākiyāniyo vā. Etā pana ekatoupasampannā ovadantassa pācittiyameva.

149. **Na nimantitā hutvā gantukāmā**ti nimantitā hutvā bhojanapariyosāne gantukāmā na honti, tattheva vasitukāmā hontīti attho. **Yato**ti bhikkhunupassayato. **Yācitvā**ti ''tumhehi ānītaovādeneva mayampi vasissāmā''ti yācitvā. **Tatthā**ti tasmiṃ bhikkhunupassaye. Abhikkhukāvāse vassaṃ vasantiyā pācittiyaṃ, apagacchantiyā dukkaṭaṃ.

Imāsu katarāpatti pariharitabbāti codanaṃ pariharanto āha **''sā rakkhitabbā''**ti. Sā vassānugamanamūlikā āpatti rakkhitabbā, itarāya anāpattikāraṇaṃ atthīti adhippāyo. Tenāha **''āpadāsu hī''**tiādi.

Ovādatthāyāti ovāde yācanatthāya. **Dve tisso**ti dvīhi tīhi, karaṇatthe cetaṃ paccattavacanaṃ. **Pāsādikenā**ti pasādajanakena kāyakammādinā. **Sampādetū**ti tividhaṃ sikkhaṃ sampādetu. Asammatatā, bhikkhuniyā paripuṇṇūpasampannatā, ovādavasena aṭṭhagarudhammadānanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Ovādasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā

153. Dutiye **kokanada**nti padumavisesaṃ, taṃ kira bahupattaṃ vaṇṇasampannaṃ. Ayañhettha attho – yathā kokanadasaṅkhātaṃ padumaṃ, evaṃ phullamukhapadumaṃ avītaguṇagandhaṃ nimmale antalikkhe ādiccaṃ viya ca attano tejasā tapantaṃ tato eva virocamānaṃ aṅgehi niccharaṇakajutiyā aṅgīrasaṃ sammāsambuddhaṃ passāti. **Rajoharaṇa**nti sarīre rajaṃ puñchatīti rajoharaṇanti puñchanacoḷassa nāmaṃ. Obhāsavissajjanapubbakā bhāsitagāthā **obhāsagāthā** nāma. **Visuddhimaggā**dīsu (visuddhi. 2.386) pana ''rāgo rajo na ca pana reṇu vuccatī''tiādi obhāsagāthā vuttā, na panesā ''adhicetaso''ti gāthā. Ayañca **cūḷapanthakattherassa** udānagāthāti udānapāḷiyaṃ natthi, **ekudāniyattherassa** (theragā. 1.67 ekudāniyattheragāthāvaṇṇanā) nāyaṃ udānagāthāti tattha vuttaṃ. Idha pana pāḷiyā eva vuttattā therassāpi udānagāthāti gahetabbaṃ. Idha ca agarudhammenāpi ovadato pācittiyameva. Atthaṅgatasūriyatā, paripuṇṇūpasampannatā, ovadananti imānettha tīṇi aṅgāni.

Atthaṅgatasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā

162. Tatiyaṃ uttānameva. Upassayūpagamanaṃ, paripuṇṇūpasampannatā, samayābhāvo, garudhammehi ovadananti imānettha cattāri aṅgāni.

Bhikkhunupassayasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Āmisasikkhāpadavaṇṇanā

164. Catutthe āmisanirapekkhampi āmisahetu ovadatītisaññāya bhaṇantassapi anāpatti sacittakattā sikkhāpadassa. Sesamettha uttānameva. Upasampannatā, dhammena laddhasammutitā, anāmisantaratā, avaṇṇakāmatāya evaṃ bhaṇananti imānettha cattāri aṅgāni.

Āmisasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

169. Pañcamaṃ cīvaradānasikkhāpadaṃ uttānameva.

6. Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā

176. Chaṭṭhe **kathinavatta**nti kathinamāse cīvaraṃ karontānaṃ sabrahmacārīnaṃ sahāyabhāvūpagamanaṃ sandhāya vuttaṃ. **Vañcetvā**ti ''tava ñātikāyā''ti avatvā ''ekissā bhikkhuniyā''ti ettakameva vatvā ''ekissā bhikkhuniyā''ti sutvā te aññātikasaññino ahesunti āha **''akappiye niyojitattā''**ti. Aññātikāya bhikkhuniyā santakatā, nivāsanapārupanūpagatā, vuttanayena sibbanaṃ vā sibbāpanaṃ vāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Cīvarasibbanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā

183. Sattame pāḷiyaṃ **gacchāma bhagini gacchāmāyyā**ti bhikkhupubbakaṃ saṃvidhānaṃ, itaraṃ bhikkhunipubbakaṃ. **Ekaddhānamagga**nti ekato addhānasaṅkhātaṃ maggaṃ. **Hiyyo**ti suve. **Pare**ti tatiye divase.

Dvidhā vuttappakāroti pādagamane pakkhagamaneti dvidhā vuttappakāro. **Upacāro na labbhatī**ti yo parikkhittādigāmassa ekaleḍḍupātādiupacāro vutto, so idha na labbhati āsannattā. Etena ca antaraghareyevettha gāmoti adhippeto, na sakalaṃ gāmakhettaṃ. Tatthāpi yattha upacāro labbhati, tattha upacārokkamane eva āpattīti dasseti. Tenāha **''ratanamattantaro''**tiādi. Upacārokkamanañcettha upacārabbhantare pavisanameva hoti. Tattha appavisitvāpi upacārato bahi addhayojanabbhantaragatena maggena gacchantopi maggassa dvīsu passesu addhayojanabbhantaragataṃ gāmūpacāraṃ sabbaṃ okkamitvā gacchaticceva vuccati. Addhayojanato bahi gatena maggena gacchanto na gāmūpacāragaṇanāya kāretabbo, addhayojanagaṇanāyeva kāretabbo. Evañca sati anantarasikkhāpade nāvāyeva gāmatīrapassena gacchantassa gāmūpacāragaṇanāya āpatti samatthitā hoti. Na hi sakkā nāvāya gāmūpacārabbhantare pavisituṃ. Tiṇṇaṃ maggānaṃ sambandhaṭṭhānaṃ **siṅghāṭakaṃ**. **Etthantare saṃvidahite**ti ettha na kevalaṃ yathāvuttarathikādīsu eva saṃvidahane dukkaṭaṃ, antarāmaggepīti adhippāyo.

Addhayojanaṃ atikkamantassāti asati gāme addhayojanaṃ atikkamantassa. Yasmiñhi gāmakhettabhūtepi araññe addhayojanabbhantare gāmo na hoti, tampi idha agāmakaṃ araññanti adhippetaṃ, na viñjhāṭavādayo.

185. **Raṭṭhabhede**ti raṭṭhavilope. **Cakkasamāruḷhā**ti iriyāpathacakkaṃ, sakaṭacakkaṃ vā samāruḷhā. Dvinnampi saṃvidahitvā maggappaṭipatti, avisaṅketaṃ, samayābhāvo, anāpadā, gāmantarokkamanaṃ vā addhayojanātikkamo vāti imānettha pañca aṅgāni. Ekatoupasampannādīhi saddhiṃ saṃvidhāya gacchantassa pana mātugāmasikkhāpadena āpatti.

Saṃvidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Nāvābhiruhanasikkhāpadavaṇṇanā

189. Aṭṭhame **ekaṃ tīraṃ…pe… nirantara**nti nadito addhayojanabbhantare padese niviṭṭhagāmehi nirantaratā vuttā. **Ekaṃ agāmakaṃ arañña**nti tathā niviṭṭhagāmābhāvena vuttaṃ. **Agāmakatīrapassenā**tiādi pana atirekaaddhayojanavitthataṃ nadiṃ sandhāya vuttaṃ. Tato ūnavitthārāya hi nadiyā majjhenāpi gamane tīradvayassāpi addhayojanabbhantare gatattā gāmantaragaṇanāya, addhayojanagaṇanāya ca āpattiyo paricchinditabbā. Teneva **''yojanavitthatā…pe… addhayojanagaṇanāya pācittiyānī''**ti vuttaṃ. Teneva hi yojanato ūnāya nadiyā addhayojanabbhantaragatatīravaseneva āpattigaṇanaṃ vuttameva hoti. **''Sabbaaṭṭhakathāsū''**tiādinā vuttamevatthaṃ samattheti. Tattha kiñcāpi samuddataḷākādīsu pācittiyaṃ na vuttaṃ, tathāpi kīḷāpurekkhārassa tattha dukkaṭamevāti gahetabbaṃ, paṭhamaṃ kīḷāpurekkhārassāpi pacchā nāvāya niddupagatassa, yoniso vā manasi karontassa gāmantarokkamanādīsupi āpattisambhavato paṇṇattivajjatā, ticittatā cassa sikkhāpadassa vuttāti veditabbaṃ. Sesaṃ suviññeyyameva.

Nāvābhiruhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā

197. Navame pāḷiyaṃ **''sikkhamānā…pe… pañca bhojanāni ṭhapetvā sabbattha anāpattī''**ti idaṃ iminā sikkhāpadena anāpattiṃ sandhāya vuttaṃ. Pañcahi sahadhammikehi kataviññattiparikathādīhi uppannaṃ paribhuñjantassa dukkaṭameva. Bhikkhuniyā paripācitatā, tathā jānanaṃ, gihisamārambhābhāvo, bhojanatā, tassa ajjhoharaṇanti imānettha pañca aṅgāni.

Paripācitasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā

198. Dasame **upanandassa catutthasikkhāpadenā**ti mātugāmena rahonisajjasikkhāpadaṃ sandhāya vuttaṃ, taṃ pana acelakavagge pañcamampi upanandaṃ ārabbha paññattesu catutthattā evaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ.

Rahonisajjasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito ovādavaggo tatiyo.

4. Bhojanavaggo

1. Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā

206. Catutthavaggassa paṭhame **imesaṃyevā**ti imesaṃ pāsaṇḍānaṃyeva. **Ettakānan**ti imasmiṃ pāsaṇḍe ettakānaṃ.

208. **''Gacchanto vā āgacchanto vā''**ti idaṃ addhayojanavasena gahetabbaṃ. Aññe uddissa paññattañca bhikkhūsu appasannehi titthiyehi sāmaññatopi paññattampi bhikkhūnaṃ na vaṭṭati eva. Āvasathapiṇḍatā, agilānatā, anuvasitvā bhojananti imānettha tīṇi aṅgāni.

Āvasathapiṇḍasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

209. Dutiye **abhimāre**ti abhibhavitvā bhagavantaṃ māraṇatthāya payojite dhanudhare. Nanu ''rājānampi mārāpesī''ti vacanato idaṃ sikkhāpadaṃ ajātasattuno kāle paññattanti siddhaṃ, evañca sati pāḷiyaṃ ''tena kho pana samayena rañño māgadhassa…pe… ñātisālohito ājīvakesu pabbajito hoti…pe… bimbisāraṃ etadavocā''tiādi virujjhatīti? Na virujjhati. So kira ājīvako bimbisārakālato pabhuti antarantarā bhikkhū nimantetvā dānaṃ dento ajātasattukālepi sikkhāpade paññattepi bhikkhūnaṃ santike dūtaṃ pāhesi, bhikkhū ca kukkuccāyantā nivāresuṃ. Tasmā ādito paṭṭhāya taṃ vatthu dassitanti veditabbaṃ.

215. Aññamaññaṃ visadisaṃ rajjaṃ virajjaṃ, virajjato āgatā **verajjakā**. Te ca yasmā jātigottādito nānāvidhā, tasmā **nānāverajjake**tipi attho.

217-8. Imassa sikkhāpadassa vatthuvaseneva viññattito gaṇabhojanatthatā siddhāti taṃ avatvā padabhājane asiddhameva nimantanato gaṇabhojanaṃ dassitanti veditabbaṃ. Tenāha **''dvīhākārehī''**tiādi. **''Yena kenaci vevacanenā''**ti vuttattā ''bhojanaṃ gaṇhathā''tiādisāmaññanāmenāpi gaṇabhojanaṃ hoti. Yaṃ pana pāḷiyaṃ addhānagamanādivatthūsu ''idheva bhuñjathā''ti vuttavacanassa kukkuccāyanaṃ, tampi odanādināmaṃ gahetvā vuttattā eva katanti veditabbaṃ. **Ekato gaṇhantī**ti aññamaññassa dvādasahatthaṃ amuñcitvā ekato ṭhatvā gaṇhanti.

''Amhākaṃ catunnampi bhattaṃ dehī''ti vuttattā pāḷi (vaṇṇanā) yaṃ ''tvaṃ ekassa bhikkhuno bhattaṃ dehī''tiādino vuttattā ca bhojananāmena viññattameva gaṇabhojanaṃ hoti, tañca aññena viññattampi ekato gaṇhantānaṃ sabbesampi hotīti daṭṭhabbaṃ. Visuṃ gahitaṃ pana viññattaṃ bhuñjato paṇītabhojanādisikkhāpadehi āpatti eva.

Āgantukapaṭṭanti acchinditvā anvādhiṃ āropetvā karaṇacīvaraṃ sandhāya vuttaṃ. **Ṭhapetī**ti ekaṃ antaṃ cīvare bandhanavasena ṭhapeti. **Paccāgataṃ sibbatī**ti tasseva dutiyaantaṃ parivattitvā āhataṃ sibbati. **Āgantukapaṭṭaṃ bandhatī**ti cīvarena laggaṃ karonto punappunaṃ tattha tattha suttena bandhati. **Ghaṭṭetī**ti pamāṇena gahetvā daṇḍādīhi ghaṭṭeti. **Suttaṃ karotī**ti guṇādibhāvena vaṭṭeti. **Valetī**ti anekaguṇasuttaṃ hatthena vā cakkadaṇḍena vā vaṭṭeti ekattaṃ karoti. **Parivattanaṃ karotī**ti parivattanadaṇḍayantakaṃ karoti, yasmiṃ suttaguḷaṃ pavesetvā veḷunāḷikādīsu ṭhapetvā paribbhamāpetvā suttakoṭito paṭṭhāya ākaḍḍhanti.

220. **Animantitacatuttha**nti animantito catuttho yassa bhikkhucatukkassa, taṃ animantitacatutthaṃ. Evaṃ sesesupi. Tenāha **''pañcannaṃ catukkāna''**nti. **Sampavesetvā**ti tehi yojetvā. **Gaṇo bhijjatī**ti nimantitasaṅgho na hotīti attho.

Adhivāsetvā gatesūti ettha akappiyanimantanādhivāsanakkhaṇe pubbapayoge dukkaṭampi natthi, viññattito pasavane pana viññattikkhaṇe itarasikkhāpadehi dukkaṭaṃ hotīti gahetabbaṃ. **Nimantanaṃ sādiyathā**ti nimantanabhattaṃ paṭigganhatha. **Tāni cā**ti kummāsādīni ca tehi bhikkhūhi ekena pacchā gahitattā ekato na gahitāni.

''Bhattuddesakena paṇḍitena bhavitabbaṃ…pe… mocetabbā''ti etena bhattuddesakena akappiyanimantane sādite sabbesampi sāditaṃ hoti. Ekato gaṇhantānaṃ gaṇabhojanāpatti ca hotīti dasseti. Dūtassa dvāre āgantvā puna ''bhattaṃ gaṇhathā''ti vacanabhayena **''gāmadvāre aṭṭhatvā''**ti vuttaṃ. Gaṇabhojanatā, samayābhāvo, ajjhoharaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Gaṇabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

221. Tatiye pāḷiyaṃ **bhattapaṭipāṭi aṭṭhitā**ti kulapaṭipāṭiyā dātabbā bhattapaṭipāṭi aṭṭhitā na ṭhitā, abbocchinnā nirantarappavattāti attho. Badaraphalāni pakkhipitvā pakkayāguādikaṃ **''badarasāḷava''**nti vuccati.

Pāḷiyaṃ **paramparabhojane**ti yena paṭhamaṃ nimantito, tassa bhojanato parassa bhojanassa bhuñjane. Vikappanāva idha anupaññattivasena mātikāyaṃ anāropitāpi **parivāre** ''catasso anupaññattiyo''ti (pari. 86) anupaññattiyaṃ gaṇitā. Tattha kiñcāpi aṭṭhakathāyaṃ mahāpaccarivādassa pacchā kathanena parammukhāvikappanā patiṭṭhapitā, tathāpi sammukhāvikappanāpi gahetabbāva. Teneva **mātikāṭṭhakathāya**mpi ''yo bhikkhu pañcasu sahadhammikesu aññatarassa 'mayhaṃ bhattapaccāsaṃ tuyhaṃ dammī'ti vā 'vikappemī'ti vā evaṃ sammukhā''tiādi (kaṅkhā. aṭṭha. paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ.

229. **Khīraṃ vā rasaṃ vā**ti pañcabhojanāmisaṃ bhattato upari ṭhitaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi abhojanattā uppaṭipāṭiyā pivatopi anāpatti. Tenāha **''bhuñjantenā''**tiādi.

Vikappanāya akaraṇato akiriyāvasena idaṃ vācāyapi samuṭṭhitanti āha **''vacīkamma''**nti. Paramparabhojanatā, samayābhāvo, ajjhoharaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Paramparabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā

231. Catutthe pāḷiyaṃ **paṭiyāloka**nti pacchimadisaṃ, pacchādisanti attho. Apātheyyādiatthāya paṭiyāditantisaññāya gaṇhantassāpi āpatti eva acittakattā sikkhāpadassa. Attano atthāya ''imassa hatthe dehī''ti vacanenāpi āpajjanato **''vacīkamma''**nti vuttaṃ. Vuttalakkhaṇapūvamanthatā, asesakatā, appaṭippassaddhagamanatā, aññātakāditā, atirekapaṭiggahaṇanti imānettha pañca aṅgāni.

Kāṇamātāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Paṭhamapavāraṇāsikkhāpadavaṇṇanā

237. Pañcame **''ti-kāraṃ avatvā''**ti iminā kātabbasaddasāmatthiyā laddhaṃ iti-padaṃ katakāle na vattabbanti dasseti. Idha pana ajānantehi **iti**-sadde payuttepi atirittaṃ katameva hotīti daṭṭhabbaṃ.

238-9. ''Pavārito''ti idañca kattuatthe nipphannanti dassetuṃ **''katapavāraṇo''**tiādi vuttaṃ. Bhuttāvī-padassa niratthakabhāvameva sādhetuṃ **''vuttampi ceta''**ntiādi vuttaṃ. **Tāhī**ti puthukāhi. **Sattumodako**ti sattuṃ temetvā kato apakko. Sattuṃ pana pisitvā piṭṭhaṃ katvā temetvā pūvaṃ katvā pacanti, taṃ na pavāreti. **''Paṭikkhipitabbaṭṭhāne ṭhitameva paṭikkhipati nāmā''**ti vuttattā yaṃ yaṃ alajjisantakaṃ vā attano apāpuṇakasaṅghikādiṃ vā paṭikkhepato pavāraṇā na hotīti daṭṭhabbaṃ.

Āsannataraṃ aṅganti hatthapāsato bahi ṭhatvā onamitvā dentassa sīsaṃ āsannataraṃ hoti, tassa orimantena paricchinditabbaṃ.

Apanāmetvāti abhimukhaṃ haritvā. **''Imaṃ bhattaṃ gaṇhā''ti vadatī**ti kiñci anāmetvā vadati. Kevalaṃ vācābhihārassa anadhippetattā gaṇhathāti gahetuṃ āraddhaṃ kaṭacchunā anukkhittampi pubbepi evaṃ abhihaṭattā pavāraṇā hotīti **''abhihaṭāva hotī''**ti vuttaṃ. **Uddhaṭamatte**ti bhājanato viyojitamatte. **Dvinnaṃ samabhārepī**ti parivesakassa ca aññassa ca bhattapacchibhājanavahane samakepīti attho.

Rasaṃ gaṇhathāti ettha kevalaṃ maṃsarasassa apavāraṇājanakassa nāmena vuttattā paṭikkhipato pavāraṇā na hoti. **Maccharasa**ntiādīsu maccho ca rasañcāti atthassa sambhavato vatthunopi tādisattā pavāraṇā hoti, ''idaṃ gaṇhathā''tipi avatvā tuṇhībhāvena abhihaṭaṃ paṭikkhipatopi hoti eva. **Karambako**ti missakādhivacanametaṃ. Yañhi bahūhi missetvā karonti, so ''karambako''ti vuccati.

''Uddissa kata''nti maññamānoti ettha vatthuno kappiyattā **''pavāritova hotī''**ti vuttaṃ. Tañce uddissa katameva hoti, paṭikkhepo natthi. **Ayamettha adhippāyo**ti ''yenāpucchito''tiādinā vuttamevatthaṃ sandhāya vadati. **Kāraṇaṃ panettha duddasa**nti bhattassa bahutarabhāvena pavāraṇāsambhavakāraṇaṃ duddasaṃ, aññathā karambakepi macchādibahubhāve pavāraṇā bhaveyyāti adhippāyo. Yathā cettha kāraṇaṃ duddasaṃ, evaṃ parato ''missakaṃ gaṇhathā''ti etthāpi kāraṇaṃ duddasamevāti daṭṭhabbaṃ. Yañca ''idaṃ pana bhattamissakamevā''tiādi kāraṇaṃ vuttaṃ, tampi ''appataraṃ na pavāretī''ti vacanena na sameti. **Visuṃ katvā detī**ti ''rasaṃ gaṇhathā''tiādinā vācāya visuṃ katvā detīti attho gahetabbo. Na pana kāyena rasādiṃ viyojetvāti. Tathā aviyojitepi paṭikkhipato pavāraṇāya asambhavato appavāraṇāpahoṇakassa nāmena vuttattā bhattamissakayāguṃ āharitvā ''yāguṃ gaṇhathā''ti vuttaṭṭhānādīsu viya, aññathā vā ettha yathā pubbāparaṃ na virujjhati, tathā adhippāyo gahetabbo.

Nāvā vā setu vātiādimhi nāvādiabhiruhanādikkhaṇe kiñci ṭhatvāpi abhiruhanādikātabbattepi gamanatapparatāya ṭhānaṃ nāma na hoti, janasammaddena pana anokāsādibhāvena kātuṃ na vaṭṭati. **Acāletvā**ti vuttaṭṭhānato aññasmimpi padese vā uddhaṃ vā apesetvā tasmiṃ eva pana ṭhāne parivattetuṃ labhati. Tenāha **''yena passenā''**tiādi.

Akappiyabhojanaṃ vāti kuladūsanādinā uppannaṃ, taṃ ''akappiya''nti iminā tena missaṃ odanādi atirittaṃ hoti evāti dasseti. Tasmā yaṃ tattha akappakataṃ kandaphalādi, taṃ apanetvā sesaṃ bhuñjitabbameva.

So puna kātuṃ na labhatīti tasmiññeva bhājane kariyamānaṃ paṭhamakatena saddhiṃ kataṃ hotīti puna so eva kātuṃ na labhati, añño labhati. Aññena hi katato añño puna kātuṃ labhati. Aññasmiṃ pana bhājane tena vā aññena vā kātuṃ vaṭṭati. Tenāha **''yena akataṃ, tena kātabbaṃ, yañca akataṃ, taṃ kātabba''**nti. **Evaṃ kata**nti aññasmiṃ bhājane kataṃ. **Sace pana āmisasaṃsaṭṭhānī**ti ettha mukhādīsu laggampi āmisaṃ sodhetvāva atirittaṃ bhuñjitabbanti veditabbaṃ.

241. Vācāya āṇāpetvā atirittaṃ akārāpanato akiriyasamuṭṭhānanti daṭṭhabbaṃ. Pavāritabhāvo, āmisassa anatirittatā, kāle ajjhoharaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Paṭhamapavāraṇāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Dutiyapavāraṇāsikkhāpadavaṇṇanā

243. Chaṭṭhe ''bhuttasmi''nti mātikāyaṃ vuttattā bhojanapariyosāne pācittiyaṃ. Pavāritatā, tathāsaññitā, āsādanāpekkhatā, anatirittena abhihaṭapavāraṇā, bhojanapaayosānanti imānettha pañca aṅgāni.

Dutiyapavāraṇāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

247. Sattame naṭānaṃ nāṭakāti **naṭanāṭakā,** sītāharaṇādīni.

248-9. **Khādanīye khādanīyattha**nti pūvādikhādanīye vijjamānakhādanīyakiccaṃ khādanīyehi kātabbaṃ jighacchāharaṇasaṅkhātaṃ atthaṃ payojanaṃ **neva pharanti** na nipphādenti. Ekasmiṃ dese āhārakiccaṃ sādhentaṃ vā aññasmiṃ dese uṭṭhitabhūmirasādibhedena āhārakiccaṃ asādhentampi vā sambhaveyyāti āha **''tesu tesu janapadesū''**tiādi. Keci pana ''ekasmiṃ janapade āhārakiccaṃ sādhentaṃ sesajanapadesupi vikāle na kappati evāti dassanatthaṃ idaṃ vutta''ntipi (sārattha. ṭī. pācittiyakaṇḍa 3.248-249) vadanti. **Pakatiāhāravasenā**ti aññehi yāvakālikehi ayojitaṃ attano pakatiyāva āhārakiccakaraṇavasena. **Sammohoyeva hotī**ti anekatthānaṃ nāmānaṃ, appasiddhānañca sambhavato sammoho eva siyā. Tenevettha mayampi mūlakamūlādīnaṃ pariyāyantaradassanena adassanaṃ karimha upadesatova gahetabbato.

Yanti vaṭṭakandaṃ. **Muḷāla**nti thūlataruṇamūlameva, **rukkhavalliādīnaṃ matthako**ti heṭṭhā vuttameva sampiṇḍetvā vuttaṃ. Acchivādīnaṃ aparipakkāneva phalāni yāvajīvikānīti dassetuṃ **''aparipakkānī''**ti vuttaṃ. **Harītakādīnaṃ aṭṭhīnī**ti ettha miñjaṃ yāvakālikanti keci vadanti, taṃ na yuttaṃ aṭṭhakathāyaṃ avuttattā.

Hiṅgurukkhato paggharitaniyyāso **hiṅgu** nāma. **Hiṅgujatu**ādayo ca hiṅguvikatiyova. Tattha **hiṅgujatu** nāma hiṅgurukkhassa daṇḍapattāni pacitvā kataniyyāso. **Hiṅgusipāṭikā** nāma hiṅgupattāni pacitvā kataniyyāso. Aññena missetvā katotipi vadanti. **Taka**nti aggakoṭiyā nikkhantasileso. **Takapatti**nti pattato nikkhantasileso. **Takapaṇṇi**nti palāse bhajjitvā katasileso. Daṇḍato nikkhantasilesotipi vadanti. Vikālatā, yāvakālikatā, ajjhoharaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Vikālabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Sannidhikārakasikkhāpadavaṇṇanā

252-3. Aṭṭhame **tādisa**nti asūpabyañjanaṃ. **Yāvakālikaṃ vā yāmakālikaṃ vā…pe… pācittiya**nti ettha kiñcāpi pāḷiyaṃ khādanīyabhojanīyapadehi yāvakālikameva saṅgahitaṃ, na yāmakālikaṃ. Tathāpi ''anāpatti yāmakālikaṃ yāme nidahitvā bhuñjatī''ti idha ceva –

''Yāmakālikena, bhikkhave, sattāhakālikaṃ…pe… yāvajīvikaṃ tadahupaṭiggahitaṃ yāme kappati, yāmātikkante na kappatī''ti (mahāva. 305) –

Aññattha ca vuttattā, ''yāmakālika''nti vacanasāmatthiyato ca bhagavato adhippāyaññūhi aṭṭhakathācariyehi yāmakālikaṃ sannidhikārakakataṃ pācittiyavatthumeva vuttanti daṭṭhabbaṃ. **Ya**nti pattaṃ, ghaṃsanakiriyāpekkhāya cetaṃ upayogavacanaṃ. **Aṅgulilekhā paññāyatī**ti sinehābhāvepi pattassa succhavitāya paññāyati. **Ya**nti yāvakālikaṃ, yāmakālikañca. **Apariccattamevā**ti nirapekkhatāya anupasampannassa adinnaṃ, apariccattañca yāvakālikādivatthumeva sandhāya vadati, na pana taggatapaṭiggahaṇaṃ. Na hi vatthuṃ apariccajitvā tatthagatapaṭiggahaṇaṃ pariccajituṃ sakkā, na ca tādisaṃ vacanamatthi. Yadi bhaveyya, ''sace patto duddhoto hoti…pe… bhuñjantassa pācittiya''nti vacanaṃ virujjheyya. Na hi dhovanena āmisaṃ apanetuṃ vāyamantassa paṭiggahaṇe apekkhā vattati. **Yena** punadivase bhuñjato pācittiyaṃ janeyya, patte pana vattamānā apekkhā taggatike āmisepi vattati evanāmāti āmise anapekkhatā ettha na labbhati, tato āmise avijahitapaṭiggahaṇaṃ punadivase pācittiyaṃ janetīti idaṃ vuttaṃ. Atha mataṃ ''yadaggenettha āmisānapekkhatā na labbhati. Tadaggena paṭiggahaṇānapekkhāpi na labbhatī''ti. Tathā sati yattha āmisāpekkhā atthi, tattha paṭiggahaṇāpekkhāpi na vigacchatīti āpannaṃ, evañca paṭiggahaṇe anapekkhavissajjanaṃ visuṃ na vattabbaṃ siyā. **Aṭṭhakathāya**ñcetampi paṭiggahaṇavijahanakāraṇattena abhimataṃ siyā, idaṃ suṭṭhutaraṃ katvā visuṃ vattabbaṃ cīvarāpekkhāya vattamānāyapi paccuddhārena adhiṭṭhānavijahanaṃ viya. Etasmiñca upāye sati gaṇṭhikāhatapattesu avaṭṭanatā nāma na siyāti vuttovāyamattho. Tasmā yaṃ vuttaṃ **sāratthadīpaniyaṃ** ''yaṃ parassa pariccajitvā adinnampi sace paṭiggahaṇe nirapekkhanissajjanena vijahitapaṭiggahaṇaṃ hoti, tampi dutiyadivase vaṭṭatī''tiādi (sāratthа. ṭī. pācittiyakaṇḍa 3.252-253), taṃ na sārato paccetabbaṃ.

Pakatiāmiseti odanādikappiyayāvakālike. **Dve**ti purebhattaṃ paṭiggahitaṃ yāmakālikaṃ purebhattaṃ sāmisena mukhena bhuñjato sannidhipaccayā ekaṃ,

yāmakālikasaṃsaṭṭhatāya yāvakālikattabhajanena anatirittapaccayā ekanti dve pācittiyāni. **Vikappadvaye**ti sāmisanirāmisapakkhadvaye. **Thullaccayañca dukkaṭañcā**ti manussamaṃse thullaccayaṃ, sesesu dukkaṭaṃ. Yāvakālikayāmakālikatā, sannidhibhāvo, tassa ajjhoharaṇanti imānettha tīṇi aṅgāni.

Sannidhikārakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

259. Navame **paṇītasaṃsaṭṭhāni bhojanāni paṇītabhojanānī**ti pāḷiyaṃ pana bhojanāni pubbe vuttattā pākaṭānīti adassitāni, tādisehi paṇītehi missattā paṇītabhojanāni nāma honti. Tesaṃ pabhedadassanatthaṃ **''seyyathidaṃ sappi navanīta''**ntiādi vuttaṃ. **Sappibhatta**nti ettha kiñcāpi sappinā saṃsaṭṭhaṃ bhattaṃ, sappi ca bhattañcātipi attho viññāyati, aṭṭhakathāyaṃ pana ''sālibhattaṃ viya sappibhattaṃ nāma natthī''tiādinā vuttattā na sakkā aññaṃ vatthuṃ. Aṭṭhakathācariyā eva hi īdisesu ṭhānesu pamāṇaṃ.

Mūlanti kappiyabhaṇḍaṃ vuttaṃ. **Tasmā anāpattī**ti ettha visaṅketena pācittiyābhāvepi sūpodanadukkaṭā na muccatīti vadanti. **''Kappiyasappinā, akappiyasappinā''**ti ca idaṃ kappiyākappiyamaṃsasattānaṃ vasena vuttaṃ.

261. **Mahānāmasikkhāpadaṃ** nāma upari cātumāsapaccayapavāraṇāsikkhāpadaṃ (pāci. 303 ādayo). Agilāno hi appavāritaṭṭhāne viññāpentopi kālaparicchedaṃ, bhesajjaparicchedaṃ vā katvā saṅghavasena pavāritaṭṭhānato taduttari viññāpentena, paricchedabbhantarepi na bhesajjakaraṇīyena rogena bhesajjaṃ viññāpentena ca samo hotīti **''mahānāmasikkhāpadena kāretabbo''**ti vuttaṃ. Paṇītabhojanatā, agilānatā, akataviññattiyā paṭilābho, ajjhoharaṇanti imānettha cattāri aṅgāni.

Paṇītabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā

263. Dasame **ghanabaddho**ti ghanamaṃsena sambaddho, kathinasaṃhatasarīroti attho.

264. **Mukhadvāra**nti mukhato heṭṭhā dvāraṃ mukhadvāraṃ, galanāḷikanti attho. Evañca nāsikāya paviṭṭhampi mukhadvāraṃ paviṭṭhameva hoti, mukhe pakkhittamattañca appaviṭṭhaṃ. **Āhāra**nti ajjhoharitabbaṃ kālikaṃ adhippetaṃ, na udakaṃ. Tañhi bhesajjasaṅgahitampi akālikameva paṭiggahitasseva kālikattā. Udake hi paṭiggahaṇaṃ na ruhati. Teneva bhikkhunā tāpitena udakena cirapaṭiggahitena ca akappiyakuṭiyaṃ vutthena ca saha āmisaṃ bhuñjantassāpi sāmapākādidoso na hoti. Vakkhati hi ''bhikkhu yāguatthāya…pe… udakaṃ tāpeti, vaṭṭatī''tiādi (pāci. aṭṭha. 265). Bhikkhū pana etaṃ adhippāyaṃ tadā na jāniṃsu. Tenāha **''sammā atthaṃ asallakkhetvā''**tiādi.

265. **Rathareṇumpī**ti rathe gacchante uṭṭhahanareṇusadisareṇuṃ. Tena tato sukhumaṃ ākāse paribbhamanakaṃ dissamānampi abbohārikanti dasseti. **Akallako**ti gilāno.

''Gahetuṃ vā…pe… tassa orimantenā''ti iminā ākāse ujuṃ ṭhatvā parena ukkhittaṃ gaṇhantassāpi āsannaṅgabhūtapādatalato paṭṭhāya hatthapāso paricchinditabbo, na pana sīsantato paṭṭhāyāti dasseti. Tattha **''orimantenā''**ti imassa heṭṭhimantenāti attho gahetabbo.

Ettha ca **pavāraṇāsikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ** ''sace bhikkhu nisinno hoti, āsanassa pacchimantato paṭṭhāyā''tiādinā (pāci. aṭṭha. 238-239) paṭiggāhakānaṃ āsannaṅgassa pārimantato paṭṭhāya paricchedassa dassitattā idhāpi ākāse ṭhitassa paṭiggāhakassa āsannaṅgabhūtapādaṅgulassa pārimantabhūtato paṇhipariyantassa heṭṭhimatalato paṭṭhāya, dāyakassa pana orimantabhūtato pādaṅgulassa heṭṭhimatalato paṭṭhāya hatthapāso paricchinditabboti daṭṭhabbaṃ. Iminā nayena bhūmiyaṃ nipajjitvā ussīse nisinnassa hatthato paṭiggaṇhantassapi āsannasīsaṅgassa pārimantabhūtato gīvantato paṭṭhāyeva hatthapāso minitabbo, na pādatalato paṭṭhāya. Evaṃ nipajjitvā dānepi yathānurūpaṃ veditabbaṃ. ''Yaṃ āsannataraṃ aṅga''nti hi vuttaṃ.

Paṭiggahaṇasaññāyāti ''mañcādinā paṭiggahessāmī''ti uppāditasaññāya. Iminā ''paṭiggaṇhāmī''ti vācāya vattabbakiccaṃ natthīti dasseti. **Katthaci** aṭṭhakathāsu, padesesu vā. **Asaṃhārime phalake**ti thāmamajjhimena purisena asaṃhāriye. **Puñchitvā paṭiggahetvā**ti puñchitepi rajanacuṇṇasaṅkāya sati paṭiggahaṇatthāya vuttaṃ, nāsati. **Taṃ panā**ti patitarajaṃ appaṭiggahetvā upari gahitapiṇḍapātaṃ. **Anāpattī**ti durupaciṇṇādidoso natthi. ''Anupasampannassa dassāmī''tiādipi vinayadukkaṭaparihārāya vuttaṃ. Tathā akatvā gahitepi paṭiggahetvā paribhuñjato anāpatti eva. **''Anupasampannassa datvā''**ti idampi purimābhogānuguṇatāya vuttaṃ.

Carukenāti khuddakabhājanena. **Abhihaṭattā**ti diyyamānakkhaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Datvā apanayanakāle pana chārikā vā bindūni vā patanti, puna paṭiggahetabbaṃ abhihārassa vigatattāti vadanti. Taṃ yathā na patati, tathā apanessāmīti pariharante yujjati. Pakatisaññāya apanente abhihāro na chijjati, taṃ paṭiggahitameva hoti. **Mukhavaṭṭiyāpi gahetuṃ vaṭṭatī**ti abhihariyamānassa pattassa mukhavaṭṭiyā uparibhāge hatthaṃ pasāretvā phusituṃ vaṭṭati.

Pādena pelletvāti ''pādena paṭiggahessāmī''tisaññāya akkamitvā. **Kecī**ti abhayagirivāsino. **Vacanamattamevā**ti paṭibaddhappaṭibaddhanti saddamattameva nānaṃ, kāyapaṭibaddhameva hoti. Tasmā tesaṃ vacanaṃ na gahetabbanti adhippāyo.

Tena āharāpetunti yassa bhikkhuno santikaṃ gataṃ, taṃ idha ānehīti āṇāpetvā tena āharāpetuṃ itarassa vaṭṭatīti attho. **Na tato para**nti tadaheva sāmaṃ appaṭiggahitaṃ sandhāya vuttaṃ. Tadaheva paṭiggahitaṃ pana punadivasādīsu appaṭiggahetvāpi paribhuñjituṃ vaṭṭatīti vadanti.

Khiyyantīti khayaṃ gacchanti, tesaṃ cuṇṇehi thullaccayaappaṭiggahaṇāpattiyo na hontīti adhippāyo. **''Navasamuṭṭhita''**nti eteneva ucchuādīsu abhinavalaggattā abbohārikaṃ na hotīti dasseti. **Eseva nayo**ti sannidhidosādiṃ sandhāya vadati. Tenāha **''na hī''**tiādi. Tena ca paṭiggahaṇaṅgesu pañcasupi samiddhesu ajjhoharitukāmatāya gahitameva paṭiggahitaṃ nāma hoti ajjhoharitabbesu eva paṭiggahaṇassa anuññātattāti dasseti. Tathā bāhiraparibhogatthāya gahetvā ṭhapitatelādiṃ ajjhoharitukāmatāya sati paṭiggahetvā paribhuñjituṃ vaṭṭati.

Kesañcītiādīsu anupasampannānaṃ atthāya katthaci ṭhapiyamānampi hatthato muttamatte eva paṭiggahaṇaṃ na vijahati, atha kho bhājane patitameva paṭiggahaṇaṃ vijahati. Bhājanañca bhikkhunā punadivasatthāya apekkhitamevāti taggatampi āmisaṃ duddhotapattagataṃ viya paṭiggahaṇaṃ na vijahatīti āsaṅkāya ''sāmaṇerassa hatthe pakkhipitabba''nti vuttanti veditabbaṃ. Īdisesu hi yutti na gavesitabbā, vuttanayeneva paṭipajjitabbaṃ. **''Pattagatā yāgū''**ti iminā pattamukhavaṭṭiyā phuṭṭhepi kūṭe yāgu paṭiggahitā, uggahitā vā na hoti bhikkhuno anicchāya phuṭṭhattāti dasseti. **Āropetī**ti hatthaṃ phusāpeti. **Paṭiggahaṇūpagaṃ bhāraṃ** nāma majjhimassa purisassa ukkhepārahaṃ. **Na pidahitabba**nti hatthato muttaṃ sandhāya vuttaṃ, hatthagataṃ pana itarena hatthena pidahato, hatthato muttampi vā aphusitvā uparipidhānaṃ pātentassa na doso.

Paṭiggaṇhātīti chāyatthāya upari dhārayamānā mahāsākhā yena kenaci chijjeyya, tattha laggarajaṃ mukhe pāteyya cāti kappiyaṃ kārāpetvā paṭiggaṇhāti. **Kuṇḍake**ti mahāghaṭe. **Tasmimpī**ti cāṭighaṭepi. **Gāhāpetvā**ti appaṭiggahitaṃ kālikaṃ gāhāpetvā.

Dutiyattherassāti ''therassa pattaṃ mayhaṃ dethā''ti tena attano pariccajāpetvā dutiyattherassa deti. **Ettha panā**ti pattaparivattane. **Kāraṇa**nti ettha yathā ''sāmaṇerā ito amhākampi dentī''ti vitakko uppajjati, na tathāti kāraṇaṃ vadanti, tañca yuttaṃ. Yassa pana tādiso vitakko natthi, tena aparivattetvāpi bhuñjituṃ vaṭṭati.

Niccāletunti cāletvā pāsāṇasakkharādiapanayaṃ kātuṃ. **Uddhanaṃ āropetabba**nti anaggikaṃ uddhanaṃ sandhāya vuttaṃ. Uddhane paccamānassa āluḷane upari apakkataṇḍulā heṭṭhā pavisitvā paccatīti āha **''sāmaṃpākañceva hotī''**ti.

Ādhārake patto ṭhapitoti appaṭiggahitāmiso patto puna paṭiggahaṇatthāya ṭhapito. **Ekaggahaṇenevā**ti sāmaṇerānaṃ gahitassa puna acchaḍḍanavasena gahaṇena. **Bhuñjituṃ vaṭṭatī**ti dhūmavaṭṭiyā tadahupaṭiggahitattā vuttaṃ. **Bhattuggāro**tiādi abbohārikappasaṅgena vikālabhojanavinicchayadassanaṃ. **Samuddodakenā**ti appaṭiggahitena. **Himakarakā** nāma kadāci vassodakena saha patanakā pāsāṇalekhā viya ghanībhūtaudakavisesā, tesu paṭiggahaṇakiccaṃ natthi. Tenāha **''udakagatikā evā''**ti. **Purebhattameva vaṭṭatī**ti appaṭiggahitāpattīhi abbohārikampi vikālabhojanāpattīhi sabbohārikanti dasseti.

Laggatīti mukhe ca hatthe ca mattikāvaṇṇaṃ dasseti. **Bahala**nti hatthamukhesu alagganakampi paṭiggahetabbaṃ. **Vāsamatta**nti reṇukhīrābhāvaṃ dasseti. **Ākirati paṭiggahetabba**nti puppharasassa paññāyanato vuttaṃ.

Mahābhūtesūti pāṇasarīrasannissitesu pathavīādimahābhūtesu. **Sabbaṃ vaṭṭatī**ti attano, paresañca sarīranissitaṃ sabbaṃ vaṭṭati. Akappiyamaṃsānulomatāya thullaccayādiṃ na janetīti adhippāyo. **Patatī**ti attano sarīrato vicchinditvā patati. ''Rukkhato chinditvā''ti vuttattā mattikatthāya pathaviṃ khaṇituṃ, aññampi yaṃkiñci mūlapaṇṇādivisabhesajjaṃ chinditvā chārikaṃ akatvāpi appaṭiggahitampi paribhuñjituṃ vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ. Appaṭiggahitatā, ananuññātatā, dhūmādiabbohārikatābhāvo, ajjhoharaṇanti imānettha cattāri aṅgāni.

Dantaponasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito bhojanavaggo catuttho.

5. Acelakavaggo

1. Acelakasikkhāpadavaṇṇanā

273. Pañcamavaggassa paṭhame **mayhaṃ nāmā**ti bhikkhunā bhūmiyaṃ ṭhapetvā dinnampi sandhāya vadati. Aññatitthiyatā, ananuññātatā, ajjhoharaṇīyatā, ajjhoharaṇatthāya sahatthā anikkhittabhājane dānanti imānettha cattāri aṅgāni.

Acelakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā

274. Dutiye anācāraṃ ācaritukāmatā, tadatthameva upasampannassa uyyojanā, tassa upacārātikkamoti imānettha tīṇi aṅgāni.

Uyyojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā

281. Tatiye pāḷiyaṃ **khuddake ghare**ti ettha khuddakaṃ gharaṃ nāma pañcahatthato ūnakavitthāraṃ adhippetaṃ. Tattha ca piṭṭhasaṅghāṭato hatthapāse avijahitepi piṭṭhivaṃsātikkamo hotīti āha **''piṭṭhivaṃsaṃ atikkamitvā''**ti. **Yathā tathā vā katassā**ti piṭṭhivaṃsaṃ āropetvā vā anāropetvā vā katassa.

283. Pāḷiyaṃ **vītarāgā**ti apariyuṭṭhitarāgānaṃ, anāgāmīnañca saṅgaho. **Sacittaka**nti anupavisitvā nisīdanacittena sacittakaṃ. Pariyuṭṭhitarāgajāyampatikānaṃ sannihitatā, sayanigharatā, dutiyassa bhikkhuno abhāvo, anupakhajja nisīdananti imānettha cattāri aṅgāni.

Sabhojanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

284-289. Catutthapañcamāni vuttatthāni.

6. Cārittasikkhāpadavaṇṇanā

298. Chaṭṭhe **''pariyesitvā ārocanakiccaṃ nāma natthī''**ti vuttattā yo apariyesitabbo upasaṅkamituṃ yuttaṭṭhāne dissati, so sacepi pakativacanassa savanūpacāraṃ atikkamma ṭhito upagantvā āpucchitabbo. Tenāha **''api ca…pe… yaṃ passati, so āpucchitabbo''**tiādi.

302. Anāpattivāre cettha antarārāmādīnaññeva vuttattā vihārato gāmavīthiṃ anuññātakāraṇaṃ vinā atikkamantassāpi āpatti hoti, na pana gharūpacāraṃ atikkamantasseva.

Yaṃ pana pāḷiyaṃ ''aññassa gharūpacāraṃ okkamantassa…pe… paṭhamaṃ pādaṃ ummāraṃ atikkāmetī''tiādi vuttaṃ. Taṃ gāme paviṭṭhaṃ sandhāya vuttaṃ, tathāpi aññassa gharūpacāraṃ anokkamitvā vīthimajjheneva gantvā icchiticchitagharadvārābhimukhe ṭhatvā manusse oloketvā gacchantassāpi pācittiyameva. Tattha keci ''vīthiyaṃ atikkamantassa gharūpacāragaṇanāya āpattiyo''ti vadanti. Aññe pana ''yāni kulāni uddissa gato, tesaṃ gaṇanāyā''ti. Pañcannaṃ bhojanānaṃ aññatarena nimantanasādiyanaṃ, santaṃ bhikkhuṃ anāpucchanā, bhattiyagharato aññagharūpasaṅkamanaṃ, majjhanhikānatikkamo, samayāpadānaṃ abhāvoti imānettha pañca aṅgāni.

Cārittasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā

303. Sattame **mahānāmo**ti sukkodanassa putto anuruddhattherassa, satthu ca jeṭṭhabhātā. Ānandatthero amitodanassa putto, nandatthero pana suddhodanasseva.

305. Pāḷiyaṃ **kālaṃ āharissathā**ti ajjatanaṃ kālaṃ vītināmessatha, sve bhesajjaṃ harissathāti vā attho. ''Atthi pavāraṇā bhesajjapariyantā ca rattipariyantā cā''ti tatiyakoṭṭhāse niyamitameva bhesajjaṃ niyamitakālantareyeva gahetabbaṃ, na tato bahi. Itarathā visuṃ payojanaṃ natthīti daṭṭhabbaṃ. Sapariyantā saṅghapavāraṇā, taduttari bhesajjaviññatti, agilānatāti imānettha tīṇi aṅgāni.

Mahānāmasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā

315. Aṭṭhame **ekameka**nti ettha duvaṅginīpi tivaṅginīpi senā saṅgayhati. Uyyuttacaturaṅgasenādassanāya tathārūpapaccayādiṃ vinā gamanaṃ, ananuññātokāse dassananti imānettha dve aṅgāni.

Uyyuttasenāsikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā

319. Navame senāya catuttho sūriyatthaṅgamo, agilānatāti imānettha dve aṅgāni.

Senāvāsasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā

322. Dasame pāḷiyaṃ **kati te lakkhāni laddhānī**ti kittakā tayā laddhāti attho. Uyyodhikādidassanāya tathārūpapaccayaṃ vinā gamanaṃ, ananuññātokāse dassananti imānettha dve aṅgāni.

Uyyodhikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito acelakavaggo pañcamo.

6. Surāpānavaggo

1. Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā

328. Chaṭṭhavaggassa paṭhame pāḷiyaṃ **kiṇṇapakkhittā**ti piṭṭhapūvādiṃ apakkhipitvā kiṇṇasaṅkhātaṃ dhaññaṅkurādisurābījaṃ pakkhipitvā katā. **Sambhārasaṃyuttā**ti sāsapādianekasambhārehi saññuttā.

Madhukatālanāḷikerādipupphādiraso ciraparivāsito **pupphāsavo** nāma. Tathā panasādi **phalāsavo**. Muddikaraso **madhvāsavo**. Ucchuraso **guḷāsavo**. Tiphalatikaṭukādinānāsambhārānaṃ raso ciraparivāsito **sambhārasaṃyutto**. **Bījato paṭṭhāyā**ti yathāvuttānaṃ piṭṭhādīnaṃ majjatthāya bhājane pakkhittakālato paṭṭhāya.

329. **Loṇasovīrakaṃ sutta**ñca anekehi dabbasambhārehi abhisaṅkhato bhesajjaviseso. Uyyuttasikkhāpadānaṃ acittakalokavajjesu lokavajjatā pubbe vuttanayāvāti tattha kiñcipi avatvā idha tehi asādhāraṇavatthuvisesasiddhāya acittakapakkhepi akusalacittatāya taṃ lokavajjatādivisesaṃ dassetumeva **''vatthuajānanatāya cetthā''**tiādinā vuttanti veditabbaṃ. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ paṭhamapārājikavaṇṇanāyaṃ vitthārato **sāratthadīpaniyaṃ** viraddhaṭṭhānavisodhanavasena vuttanti tattheva gahetabbaṃ. Majjabhāvo, tassa pānañcāti imānettha dve aṅgāni.

Surāpānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā

330. Dutiye hasādhippāyatā, upasampannassa kāyena kāyāmasananti imānettha dve aṅgāni.

Aṅgulipatodakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā

338. Tatiye pāḷiyaṃ **hasadhamme hasadhammasaññī**tiādīsu uplavādimattaṃ kiṃ hasadhammo hotīti gahaṇavasena sati karaṇīye kariyamānaṃ hasadhammaṃ hasadhammoti gahaṇavasena attho veditabbo. **Ussārento**ti udake ṭhitaṃ nāvaṃ tīre āropento.

Patanuppatanavāresūti udakassa uparitale maṇḍūkagatiyā patanuppatanavasena gamanatthaṃ khittāya ekissā kathalāya vasena vuttaṃ. Udakassa uparigopphakatā, hasādhippāyena kīḷananti dve aṅgāni.

Hasadhammasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā

344. Catutthe **suttānuloma**nti mahāpadesā. Aṭṭhakathātipi vadanti. Upasampannassa paññattena vacanaṃ, anādariyakaraṇanti dve aṅgāni.

Anādariyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Bhiṃsāpanasikkhāpadavaṇṇanā

345. Pañcame upasampannatā, tassa dassanasavanavisaye bhiṃsāpetukāmatāya vāyamananti dve aṅgāni.

Bhiṃsāpanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Jotisikkhāpadavaṇṇanā

354. Chaṭṭhe **alātaṃ patita**nti aggikapālato bahi patitaṃ. **Vijjhāta**nti vijjhātaṃ alātaṃ kapālaggimhi pakkhipitvā jālentassa pācittiyaṃ, tathā kevalaṃ indhanaṃ pātentassapi vijjhātaṃ kapālaggiṃ mukhavātādinā ujjālentassapi. Gilānatādikāraṇābhāvo, visibbetukāmatā, samādahananti tīṇi aṅgāni.

Jotisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nahānasikkhāpadavaṇṇanā

357. Sattame pāḷiyaṃ **nagare thakite**ti ettha raññā ciraṃ nahāyitukāmena ''ahaṃ bahi uyyāne katārakkho vasissāmi, nagaraṃ thaketvā gopethā''ti anuññātā, te thakiṃsūti daṭṭhabbaṃ. **Asambhinnenā**ti anaṭṭhena, taṃ divasaṃ puna aggahitālaṅkārena pabuddhamattenāti adhippāyo. Majjhimadese ūnakaddhamāsanahānaṃ, samayādīnaṃ abhāvoti dve aṅgāni.

Nahānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā

368. Aṭṭhame **paṭiladdhanavacīvarenā**ti ettha pubbe akatakappaṃ katipāhaṃ nivāsanatthāya tāvakālikavasena laddhampi saṅgayhatīti vadanti.

369. ''Navaṃ nāma akatakappa''nti sāmaññato vuttattā aññena bhikkhunā kappabinduṃ datvā paribhuttaṃ cīvaraṃ, tena vā, tato labhitvā aññena vā kenaci dinnampi katakappameva navaṃ nāma na hotīti daṭṭhabbaṃ. **''Nivāsetuṃ vā pārupituṃ vā''**ti vuttattā aṃsabaddhakāsāvampi pārupitabbato kappaṃ kātabbanti vadanti. **Cammakāranīlaṃ** nāma cammaṃ nīlavaṇṇaṃ kātuṃ yojiyamānaṃ nīlaṃ. Pakatinīlamevāti keci. Yathāvuttacīvarassa akatakappatā, anaṭṭhacīvarāditā, nivāsanāditāti tīṇi aṅgāni.

Dubbaṇṇakaraṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā

374. Navame **yenā**ti yena saddhiṃ, yassa santiketi attho. Sāmaṃ vikappitassa apaccuddhāro, vikappanupagacīvaratā, avissāsena paribhogoti tīṇi aṅgāni.

Vikappanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Cīvaraapanidhānasikkhāpadavaṇṇanā

378. Dasame pāḷiyaṃ **antamaso hasāpekkhopī**ti **api**-saddena atheyyacittaṃ kodhena dukkhāpetukāmaṃ, avaṇṇaṃ pakāsetukāmañca saṅgayhati. Teneva **''tivedana''**nti vuttaṃ. Upasampannassa pattādīnaṃ apanidhānaṃ, vihesetukāmatādīti dve aṅgāni.

Cīvaraapanidhānasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito surāpānavaggo chaṭṭho.

7. Sappāṇakavaggo

1. Sañciccapāṇasikkhāpadavaṇṇanā

382. Sattamassa paṭhame usuṃ saraṃ asati khipatīti **issāso**. Na hettha kiñci jīvitaṃ nāma visuṃ tiṭṭhatīti sambandho. Tattha **pāṇe**ti satte. **Appamattena vattaṃ kātabba**nti yathā pāṇakānaṃ vihesāpi na hoti, evaṃ sallakkhetvā otāpanasammajjanādivattaṃ kātabbaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Sañciccapāṇasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā

387. Dutiye **udakasaṇṭhānakappadese**ti kaddamapāsāṇādibhūmiyaṃ. **Tatthā**ti āsitte kappiyaudake. Sesaṃ vuttanayameva.

Sappāṇakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā

392. Tatiye **''tassa bhikkhuno santikaṃ gantvā''**ti vuttattā yassa adhikaraṇaṃ saṅghakammena nihataṃ, tassa sammukhe eva ukkoṭentassa pācittiyaṃ. Parammukhe pana dukkaṭameva.

395. **''Dhammakamme adhammakammasaññī ukkoṭeti, anāpatti''**ti vuttattā anādariyatādi viya ukkoṭanaṃ sayaṃ akusalaṃ na hoti, dhammakammasaññāya, pana vimatiyā ca ukkoṭaneneva akusalaṃ hoti. Yathādhammaṃ nihatatā, jānanā, ukkoṭanāti tīṇi aṅgāni.

Ukkoṭanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Duṭṭhullasikkhāpadavaṇṇanā

399. Catutthe **āpattiṃ āpajjatiyevā**ti dhuranikkhepapakkhe vuttaṃ. **Vatthupuggalo**ti āpannapuggalo. Chādetukāmatāya hi sati eva avassaṃ aññassa ārocanaṃ vuttaṃ, vatthupuggalassa ca ārocanā nāma na hotīti paṭicchādanamevāti adhippāyo. **Koṭi chinnā hotī**ti chādessāmīti dhuranikkhepe satipi puggalaparamparāya gacchantī āpattikoṭi chijjati.

400. **''Anupasampannassa sukkavissaṭṭhi ca kāyasaṃsaggo cāti ayaṃ duṭṭhullaajjhācāro nāmā''**ti idaṃ duṭṭhullārocanasikkhāpadaṭṭhakathāyaṃ ''anupasampannassa…pe… ādito pañca sikkhāpadāni duṭṭhullo nāma ajjhācāro, sesāni aduṭṭhullo. Sukkavissaṭṭhikāyasaṃsaggaduṭṭhullaattakāmā panassa ajjhācāro nāmā''ti (pāci. aṭṭha. 82) iminā vacanena virujjhatīti vīmaṃsitabbaṃ. Puggalapemena chādayato cettha ''aññe garahissantī''ti bhayavasena chādanakkhaṇe paṭighova uppajjatīti **''dukkhavedana''**nti vuttanti daṭṭhabbaṃ. Upasampannassa duṭṭhullāpattijānanaṃ, paṭicchādetukāmatāya dhuranikkhepoti dve aṅgāni.

Duṭṭhullasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā

402. Pañcame **rūpasippa**nti heraññikasippaṃ. Gabbhe sayitakālena saddhiṃ vīsatimaṃ vassaṃ paripuṇṇamassāti **gabbhavīso**.

404. **Nikkhamanīyapuṇṇamāsī**ti sāvaṇamāsassa puṇṇamiyā āsāḷhīpuṇṇamiyā anantarapuṇṇamī. **Pāṭipadadivase**ti pacchimikāya vassūpanāyikāya. Dvādasa māse mātu kucchismiṃ vasitvā mahāpavāraṇāya jātaṃ upasampādentīti attho. ''Tiṃsa rattindivo māso, dvādasamāsiko saṃvaccharo''ti (a. ni. 3.71; 8.43; vibha. 1023) vacanato **''cattāro māsā parihāyantī''**ti vuttaṃ. **Vassaṃ ukkaḍḍhantī**ti vassaṃ uddhaṃ kaḍḍhanti, ''ekamāsaṃ adhikamāso''ti chaḍḍetvā vassaṃ upagacchantīti attho. Tasmā tatiyo tatiyo saṃvaccharo terasamāsiko hoti. **Te dve māse gahetvā**ti nikkhamanīyapuṇṇamāsato yāva jātadivasabhūtā mahāpavāraṇā. Tāva ye dve māsā anāgatā, tesaṃ atthāya adhikamāsato laddhe dve māse gahetvā. Tenāha ''yo pavāretvā vīsativasso bhavissatī''tiādi. **''Nikkaṅkhā hutvā''**ti idaṃ aṭṭhārasannaṃ vassānaṃ ekaadhikamāse gahetvā tato vīsatiyā vassesupi cātuddasīatthāya catunnaṃ māsānaṃ parihāpanena sabbadā paripuṇṇavīsativassataṃ sandhāya vuttaṃ. **Pavāretvā vīsativasso bhavissatī**ti mahāpavāraṇādivase atikkante gabbhavassena saha vīsativasso bhavissatīti attho. **Tasmā**ti yasmā gabbhamāsāpi gaṇanūpagā honti, tasmā. **Ekavīsativasso**ti jātiyā vīsativassaṃ sandhāya vuttaṃ.

406. **Aññaṃ upasampādetī**ti upajjhāyo, ācariyo vā hutvā upasampādeti. **Sopī**ti upasampādentopi anupasampanno. Ūnavīsativassatā, taṃ ñatvā upajjhāyena hutvā upasampādananti dve aṅgāni.

Ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā

409. Chaṭṭhe theyyasatthabhāvo, ñatvā saṃvidhānaṃ, avisaṅketena gamananti tīṇi aṅgāni.

Theyyasatthasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

412. Sattamaṃ vuttanayameva.

8. Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā

417. Aṭṭhame **antarāya**nti antarā vemajjhe eti āgacchatīti antarāyo, diṭṭhadhammikādianattho. **Ānantariyadhammā**ti anantare bhave phalanibbattane niyuttā cetanādidhammāti attho. **''Na saggassā''**ti idaṃ bhikkhunidūsanakammassa ānantariyattābhāvato vuttaṃ. Ariyasāvikāsu, pana kalyāṇaputhujjanabhūtāya ca balakkārena dūsentassa ānantariyasaasameva. Mokkhantarāyikatā pana lolāyapi pakatattabhikkhuniyā dūsakassa tasmiṃ attabhāve magguppattiyā abhāvato vuttā.

Tasmiṃ attabhāve anivattanakā ahetukaakiriyanatthikadiṭṭhiyova **niyatamicchādiṭṭhidhammā**. Paṇḍakādīnaṃ gahaṇaṃ nidassanamattaṃ. Sabbāpi duhetukāhetukapaṭisandhiyo **vipākantarāyikā**va duhetukānampi maggānuppattito.

Ayanti ariṭṭho. **Rasena rasa**nti anavajjena paccayaparibhuñjanarasena pañcakāmaguṇapaabhogarasaṃ samānetvā. **Upanento viyā**ti ghaṭento viya, so eva vā pāṭho.

Aṭṭhikaṅkalūpamāti ettha aṭṭhi eva nimmaṃsatāya kaṅkalanti ca vuccati. **Palibhañjanaṭṭhenā**ti avassaṃ patanaṭṭhena. **Adhikuṭṭanaṭṭhenā**ti ati viya kuṭṭanaṭṭhena. Pāḷiyaṃ ''tathāhaṃ bhagavatā…pe… nālaṃ antarāyāyā''ti idaṃ vatthuanurūpato vuttaṃ. Evaṃ pana aggahetvā aññenapi ākārena yaṃ kiñci bhagavatā vuttaṃ viparītato gahetvā parehi vuttepi amuñcitvā voharantassāpi vuttanayānusārena tadanuguṇaṃ samanubhāsanakammavācaṃ yojetvā āpattiyā āropetuṃ, āpattiyā adassanādīsu tīsu yaṃ kiñci abhirucitaṃ nimittaṃ katvā ukkhepanīyakammaṃ kātuñca labbhati. Samanubhāsanaṃ akatvāpi ''māyasmā evaṃ avacā''ti bhikkhūhi vuttamatte laddhiyā appaṭinissajjanapaccayāya dukkaṭāpattiyāpi ukkhepanīyakammaṃ kātumpi vaṭṭatevāti daṭṭhabbaṃ. Dhammakammatā, samanubhāsanāya appaṭinissajjananti dve aṅgāni.

Ariṭṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā

424. Navame **''ukkhitto anosārito''**ti vuttattā ariṭṭhassa ukkhepanīyakammaṃ katanti daṭṭhabbaṃ.

425. Pāḷiyaṃ ''ekacchanne''ti sāmaññato vuttattā nānūpacārepi ekacchanne nipajjane paṇṇattiṃ ajānantassa arahatopi ukkhittānuvattakānampi pācittiyameva. Akatānudhammatā, ñatvā sambhogādikaraṇanti dve aṅgāni.

Ukkhittasambhogasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā

428. Dasame **pire**ti sambodhanatthe nipātapadaṃ. Sesaṃ anantarasikkhāpadadvaye vuttanayameva.

Kaṇṭakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Niṭṭhito sappāṇakavaggo sattamo.

8. Sahadhammikavaggo

1. Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā

434. Aṭṭhamavaggassa paṭhame upasampannassa paññattena vacanaṃ, asikkhitukāmassa lesena evaṃ vacananti dve aṅgāni.

Sahadhammikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā

438. Dutiye **alajjitā**ti alajjitāya. Evaṃ sesesupi. **Sañcicca āpattiṃ āpajjatī**tiādi bhikkhubhikkhunīnaññeva vuttaṃ alajjilakkhaṇaṃ, sāmaṇerādīnaṃ, pana gahaṭṭhānañca sādhāraṇavasena yathāsakaṃ sikkhāpadavītikkamanapaṭigūhanādito veditabbaṃ. Lajjilakkhaṇepi eseva nayo. Kiñcāpi kukkucce uppannepi madditvā karonto, kappiye akappiyasaññitāya karontopi taṅkhaṇikāya alajjitāya evaṃ karonti. Tathāpi kukkuccādibhede visuṃ gahitāti daṭṭhabbaṃ.

Vajjiputtakā dasavatthudīpakā. **Parūpahāraaññāṇakaṅkhāparavitāraṇādivādā**ti ettha arahattaṃ paṭijānantānaṃ kuhakānaṃ sukkavissaṭṭhiṃ disvā ''mārakāyikā devatā asuciṃ upasaṃharantī''tigāhino **parūpahāravādā** nāma. Arahato sabbesaṃ itthipurisādīnaṃ nāmādiajānane **aññāṇaṃ,** tattha sanniṭṭhānabhāvena **kaṅkhā,** parato sutvā nāmādijānanena **paravitāraṇo** atthītivādino aññāṇavādā, kaṅkhāvādā, paravitāraṇavādā ca tesaṃ, mahāsaṅghikādīnañca vibhāgo **kathāvatthuppakaraṇe** vutto.

Cattāro maggā ca phalāni cāti ettha **ca**-kārena abhiññāpaṭisambhidāpi saṅgahitāti daṭṭhabbaṃ. **Kecī**ti pariyattidharā dhammakathikā. Puna **kecī**ti paṭipattidharā paṃsukūlikattherā. **Itare panā**tiādīsu ayaṃ adhippāyo – dhammakathikattherā pana paṃsukūlikattherehi ābhataṃ suttaṃ sutvā –

''Yāva tiṭṭhanti suttantā, vinayo yāva dippati;
Tāva dakkhanti ālokaṃ, sūriye abbhuṭṭhite yathā.

''Suttantesu asantesu, pamuṭṭhe vinayamhi ca;
Tamo bhavissati loke, sūriye atthaṅgate yathā.

''Suttante rakkhite sante, paṭipatti hoti rakkhitā;
Paṭipattiyaṃ ṭhito dhīro, yogakkhemā na dhaṃsatī''ti. (a. ni. aṭṭha. 1.1.130) –

Idaṃ suttaṃ āharitvā attanova vādaṃ patiṭṭhapentā pārājikānāpajjanavasena ṭhitā paṭipattisaṅgahitā pariyattiyeva mūlanti āhaṃsūti. Tenāha ''sace pañca bhikkhū cattāri pārājikāni rakkhaṇakā…pe… sāsanaṃ vuḍḍhiṃ viruḷhiṃ gamayissantī''ti. Etena ca parikkhīṇe kāle lajjigaṇaṃ alabhantena vinayadharena alajjinopi pakatatte saṅgahetvā tehi saha dhammāmisasambhogaṃ saṃvāsaṃ karontena bahū kulaputte upasampādetvā sāsanaṃ paggahetuṃ vaṭṭatīti idaṃ sijjhatīti daṭṭhabbaṃ. Garahitukāmatā, upasampannassa santike sikkhāpadavivaṇṇananti dve aṅgāni.

Vilekhanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Mohanasikkhāpadavaṇṇanā

444. Tatiye pāḷiyaṃ **ko pana vādo bhiyyo**ti tehi aññehi bhikkhūhi diṭṭhadvattivārato bhiyyo pana vitthārena uddisiyamāne pātimokkhe nisinnapubbatā atthi ce, tattha kimeva vattabbaṃ, āpattimokkho natthi evāti adhippāyo. **Tañca yathādhammo kāretabbo**ti **ta**nti kāraṇatthe upayogavacanaṃ, tāyāti attho. Yathā dhammo ca vinayo ca ṭhito, tathā tāya āpattiyā kāretabboti vuttaṃ hoti. Mohāropanaṃ, tikkhattuṃ sutabhāvo, mohetukāmassa mohananti tīṇi aṅgāni.

Mohanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Pahārasikkhāpadavaṇṇanā

451. Catutthe pāḷiyaṃ **kāyapaṭibaddhena vā**ti ettha pāsāṇādinissaggiyapahāropi saṅgahito.

452. **Rattacitto**ti kāyasaṃsaggarāgena vuttaṃ. Methunarāgena pana pahārato purisādīsu dukkaṭameva. Mokkhādhippāyena daṇḍakoṭiyā sappādiṃ ghaṭṭetvā maṇḍūkādiṃ mocentassapi anāpatti eva. Kupitatā, upasampannassa na mokkhādhippāyena pahāroti dve aṅgāni.

Pahārasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā

457. Pañcame **na paharitukāmatāya dinnattā dukkaṭa**nti ettha kimidaṃ dukkaṭaṃ, pahārapaccayā, udāhu uggiraṇapaccayāti? Uggiraṇapaccayāva, na pahārapaccayā. Na hi paharitukāmatāya asati tappaccayā kāci āpatti yuttā, uggiraṇassa pana attano sabhāvena asaṇṭhitattā tappaccayā pācittiyaṃ na jātaṃ, asuddhacittena katapayogattā ca ettha anāpatti na yuttāti dukkaṭaṃ vuttanti gahetabbaṃ.

458. **Pubbe**ti anantarasikkhāpade. Sesaṃ anantarasadisameva.

Talasattikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā

459. Chaṭṭhe **''attaparittāṇaṃ karontā''**ti idaṃ na ca veramūlikā anuddhaṃsanāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Anuddhaṃsanakkhaṇe pana kopacittameva uppajjati. Teneva **''dukkhavedana''**nti vuttaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Amūlakasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Kukkuccuppādanasikkhāpadavaṇṇanā

464. Sattame upasampannassa aphāsukāmatā, kukkuccuppādananti dve aṅgāni.

Kukkuccuppādanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

8. Upassutisikkhāpadavaṇṇanā

471. Aṭṭhame suyyatīti **suti,** vacanaṃ. Tassā samīpaṃ **upassuti**. Suyyati etthāti sutīti evañhi atthe gayhamāne savanaṭṭhānasamīpe aññasmiṃ assavanaṭṭhāne tiṭṭhatīti āpajjati. Aṭṭhakathāyañca upassuti-saddasseva atthaṃ dassetuṃ **''yattha ṭhatvā''**tiādi vuttaṃ, na suti-saddamattassa.

473. **Ekaparicchedānī**ti kadāci akiriyato, kadāci kiriyato samuṭṭhānasāmaññena vuttaṃ. Upasampannena codanādhippāyo, savananti dve aṅgāni.

Upassutisikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

9. Khiyyanasikkhāpadavaṇṇanā

474. Navame dhammakammatā, jānanaṃ, chandaṃ datvā khiyyananti tīṇi aṅgāni.

Khiyyanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

10. Pakkamanasikkhāpadavaṇṇanā

481. Dasame vinicchayakathāya dhammikatā, taṃ ñatvā kammato paṭṭhāya ekasīmaṭṭhassa samānasaṃvāsikassa hatthapāsavijahananti dve aṅgāni.

Pakkamanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

11. Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā

484. Ekādasame upasampannassa dhammena laddhasammutitā, saṅghena saddhiṃ cīvaraṃ datvā khiyyitukāmatāya khiyyananti dve aṅgāni.

Dubbalasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

489. Dvādasamaṃ vuttanayameva.

Niṭṭhito sahadhammikavaggo aṭṭhamo.

9. Rājavaggo

1. Antepurasikkhāpadavaṇṇanā

499. Navamavaggassa paṭhame pāḷiyaṃ **saṃsuddhagahaṇiko**ti ettha **gahaṇī**ti gabbhāsayasaññito mātu kucchippadeso, purisantarasukkāsamphuṭṭhatāya saṃsuddhagahaṇiko. Abhisittakhattiyatā, ubhinnampi sayanigharato anikkhantatā, appaṭisaṃviditassa indakhīlātikkamoti tīṇi aṅgāni.

Antepurasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ratanasikkhāpadavaṇṇanā

506. Dutiye **āvasathassā**ti ettha antoārāme vā hotu aññattha vā, yattha katthaci attano vasanaṭṭhānaṃ āvasatho nāma. **Chandenapi bhayenapī**ti vaḍḍhakiādīsu chandena, rājavallabhesu bhayena. **Ākiṇṇamanussepi jāte…pe… āsaṅkantī**ti tasmiṃ nimmanussaṭṭhāne pacchā ākiṇṇamanusse jātepi visaritvā gamanakāle aññassa adiṭṭhattā tameva bhikkhuṃ āsaṅkanti. **Patirūpaṃ** nāma kappiyabhaṇḍe sayaṃ paṃsukūlaṃ gahetvā akappiyabhaṇḍe patirūpānaṃ upāsakādīnaṃ dassetvā cetiyādipuññe niyojanaṃ vā dāpetvā nirapekkhagamanaṃ vā. **Samādapetvā**ti yācitvā. Parasantakatā, vissāsaggāhapaṃsukūlasaññānaṃ abhāvo, ananuññātakāraṇā uggahaṇādi cāti tīṇi aṅgāni.

Ratanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā

508. Tatiye pāḷiyaṃ **bhayakatha**nti rājacorādibhayaṃ vā rogāmanussadubbhikkhakantārādibhayaṃ vā ārabbha pavattaṃ. **Visikhākatha**nti suniviṭṭhādivīthikathaṃ. **Kumbhaṭṭhānakatha**nti udakatitthakathaṃ, kumbhadāsīkathaṃ vā. **Pubbapetakatha**nti atītañātikathaṃ. **Nānattakatha**nti vuttāhi, vakkhamānāhi ca vimuttaṃ nānāsabhāvaṃ niratthakakathaṃ. **Lokakkhāyika**nti ''ayaṃ loko kena nimmito''tiādinā lokasabhāvakkhānavasena pavattanakathā. Evaṃ **samuddakkhāyikā** veditabbā. Iti bhavo iti abhavoti yaṃ vā taṃ vā niratthakakāraṇaṃ vatvā pavattitakathā **itibhavābhavakathā**. Ettha ca bhavo sassataṃ, vuḍḍhi, kāmasukhañcāti tividho, abhavo tabbiparītavasena. Iti imāya chabbidhāya itibhavābhavakathāya saddhiṃ **dvattiṃsatiracchānakathā** nāma honti. Atha vā pāḷiyaṃ sarūpato anāgatāpi araññapabbatanadīdīpakathā iti-saddena saṅgahetvā dvattiṃsatiracchānakathāti vuccanti. **Iti vā**ti ettha **iti**-saddo pakāratthe. **Vā**-saddo vikappatthe. Tasmā evaṃ pakāraṃ ito aññaṃ vā tādisaṃ niratthakakathaṃ kathetīti attho gahetabbo.

512. **Ussāhaṃ paṭippassambhetvā vihāraṃ gacchantā**ti ettha gāmūpacārato bahi nikkhante antarārāmādīnamupacāraṃ paviṭṭhe sandhāya vuttaṃ. Gāmūpacārabbhantare pana paṭipassaddhussāhānampi puna tameva vā aññaṃ vā gāmaṃ pavisitukāmatāya sati āpucchanakiccaṃ natthi. **''Kulaghare vā…pe… gantabba''**nti idaṃ pana purebhattaṃ paviṭṭhānaṃ vikāle sañjāte vikāle gāmappavesassa āpucchitabbatāya vuttaṃ. **Adinnādāne vuttanayenā**ti dutiyaleḍḍupātaṃ sandhāya vuttaṃ.

515. **Antarārāmantiādīsū**ti ettha ussavadivasādīsu manussehi gāme padakkhiṇaṃ kārentaṃ **jinabimbādiṃ** pūjetukāmehi vā rogavūpasamādiyatthaṃ manussehi yācitehi vā bhikkhūhi suppaṭicchannādividhiṃ akatvāpi vīthimajjheneva gāmaṃ padakkhiṇaṃ kātuṃ vaṭṭatīti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ anāpattivāre avuttattā, ''maggā anokkamitvā… pe… pācittiya''nti (kaṅkhā. aṭṭha. vikālagāmappavesanasikkhāpadavaṇṇanā) paṭikkhittattā ca. Vesāliṃ anupariyāyitvā parittaṃ karontenāpi ānandattherena suppaṭicchannatādiṃ akopenteneva, apaññatte vā sikkhāpade katanti daṭṭhabbaṃ. Keci pana ''antarārāmādigāmantare ṭhitehi garuṭṭhānīyānaṃ paccuggamanānuggamanādivasena gāmavīthiṃ otarituṃ vaṭṭatī''ti vadanti, tampi antaragharaṃ pavisantaṃ pati kātuṃ na vaṭṭati eva. Antarārāmādikappiyabhūmiṃ pana uddissa gacchantaṃ pati kātuṃ vaṭṭatīti khāyati, vīmaṃsitabbaṃ. Santaṃ bhikkhuṃ anāpucchanā, ananuññātakāraṇā vikāle gāmappavesoti dve aṅgāni.

Vikālagāmappavisanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā

520. Catutthe pāḷiyaṃ **vāsijaṭe**ti vāsidaṇḍake. Aṭṭhimayādisūcigharatā, karaṇakārāpanādivasena attano paṭilābhoti dve aṅgāni.

Sūcigharasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Mañcapīṭhasikkhāpadavaṇṇanā

521. Pañcame pāḷiyaṃ **āsayato, bhikkhave, moghapuriso veditabbo**ti hīnajjhāsayavasena ayaṃ tucchapurisoti ñātabbo, hīnāya paccaye lolatāya puggalassa tucchatā ñātabbāti adhippāyo. Imasmiṃ sikkhāpade, ito paresu ca pañcasu attanā kārāpitassa paṭilābhe eva pācittiyaṃ. Paribhoge panassa, aññesañca dukkaṭameva. Pamāṇātikkantamañcapīṭhatā, attano karaṇakārāpanavasena paṭilābhoti dve aṅgāni.

Mañcapīṭhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā

526. Chaṭṭhe **poṭakitūla**nti tiṇagacchajātikānaṃ tūlaṃ. Sesaṃ vuttanayameva.

Tūlonaddhasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā

531-536. Sattame nisīdanassa pamāṇātikkantatā, attano karaṇādinā paṭilābhoti dve aṅgāni.

Nisīdanasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

537-547. Iminā nayena aṭṭhamanavamadasamesupi aṅgāni veditabbāni. Sesaṃ sabbattha suviññeyyamevāti.

Niṭṭhito rājavaggo navamo.

Khuddakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

6. Pāṭidesanīyakaṇḍaṃ

1. Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

553. Pāṭidesanīyesu paṭhame **paṭidesetabbākāradassana**nti evaṃ āpattiṃ navakassa santike desetabbākāradassanaṃ. Iminā lakkhaṇena sambahulānaṃ āpattīnampi vuḍḍhassa santike ca desetabbākāro sakkā viññātunti. Tatrāyaṃ nayo – ‘‘gārayhe, āvuso, dhamme āpajjiṃ asappāye pāṭidesanīye’’ti evaṃ sambahulāsu. Vuḍḍhassa pana santike ‘‘gārayhaṃ, bhante, dhammaṃ…pe… gārayhe, bhante, dhamme’’ti yojanā veditabbā. Tattha **asappāya**nti saggamokkhantarāyakaranti attho. Aññātikāya bhikkhuniyā antaraghare ṭhitāya hatthato sahatthā yāvakālikaggahaṇaṃ, ajjhoharaṇanti dve aṅgāni.

Paṭhamapāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

558. Dutiye paripuṇṇūpasampannāya ananuññātākārena vosāsanā, anivāretvā bhojanajjhohāroti dve aṅgāni.

563. Tatiye sekkhasammatatā, gharūpacāre animantitatā, gilānassa aniccabhattādiṃ gahetvā bhuñjananti tīṇi aṅgāni.

570. Catutthe sāsaṅkāraññasenāsanatā, ananuññātaṃ yāvakālikaṃ appaṭisaṃviditaṃ ajjhārāme paṭiggahetvā agilānassa ajjhoharaṇanti dve aṅgāni. Sesaṃ uttānameva.

Pāṭidesanīyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

7. Sekhiyakaṇḍaṃ

1. Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā

576. Sekhiyesu yasmā **vattakkhandhake** (cūḷava. 356 ādayo) vuttavattānipi sikkhitabbattā sekhiyāneva, tasmā pārājikādīsu viyettha pāḷiyaṃ paricchedo na kato. Cārittanayadassanatthañca ‘‘yo pana bhikkhu olambento nivāseyya, dukkaṭa’’nti avatvā ‘‘sikkhā karaṇīyā’’ti sabbattha pāḷi āropitā. Padabhājane pana ‘‘āpatti dukkaṭassā’’ti vuttattā sabbattha anādariyakaraṇe dukkaṭaṃ veditabbaṃ.

Aṭṭhaṅgulamattanti **matta**-saddena tato kiñci adhikaṃ, ūnampi saṅgaṇhāti. Teneva nisinnassa caturaṅgulamattampi vuttaṃ. Na hi nisinnassa caturaṅgulappamāṇaṃ, ṭhitassa aṭṭhaṅgulamevāti sakkā niyametuṃ ūnādhikattasambhavato. Tasmā yathā sāruppaṃ hoti evaṃ aṭṭhaṅgulānusārena nivāsanaññeva adhippetanti gahetabbaṃ. Teneva vakkhati ‘‘yo pana bhikkhu sukkhajaṅgho vā’’tiādi. **Kurundiyaṃ** ‘‘ajānantassa anāpattī’’ti ādaraṃ katvā uggaṇhantassāpi ajānanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tenāpi nirantaraṃ nivāsanapārupanavattaṃ sikkhitabbaṃ, asikkhito anādariyameva. Parimaṇḍalaggahaṇena ukkhipitvā nivāsanampi paṭikkhittanti āha **‘‘ukkhipitvā vā otāretvā vā’’**ti.

Sacittakanti vatthuvijānanacittena sacittakaṃ. **Sāratthadīpaniyaṃ** pana **upatissattheravādanayena** lokavajjattaṃ gahetvā ‘‘vatthuvijānanacittena, paṇṇattivijānanacittena ca sacittaka’’nti (sāratthа. ṭī. sekhiyakaṇḍa 3.576) vuttaṃ. Tattha ca vatthuvijānanaṃ visuṃ na vattabbaṃ. Paṇṇattivijānanena tassāpi antogadhabhāvato idaṃ vatthuṃ evaṃ vītikkamantassa āpattīti vijānanto hi paṇṇattiṃ vijānātīti vuccati. **Upatissattheravāde** cettha paṇṇattiṃ ajānitvā aparimaṇḍalanivāsanādivatthumeva jānantassa paṇṇattivītikkamānādariyābhāvā sabbasekhiyesu anāpatti eva abhimatā, tañca na yuttaṃ **kosambakkhandhake** (mahāva. 451 ādayo) vaccakuṭiyaṃ udakāvasesaṃ ṭhapentassa paṇṇattivijānanābhāvepi āpattiyā vuttattā. Vuttañhi tattha ‘‘tena kho pana samayena aññataro bhikkhu āpattiṃ āpanno hoti …pe… so aparena samayena tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi hotī’’tiādi (mahāva. 451). **Aṭṭhakathāya**ñcassa ‘‘tvaṃ ettha āpattibhāvaṃ na jānāsīti, āma na jānāmīti. Hotu āvuso, ettha āpattīti, sace hoti, desessāmīti. Sace pana te, āvuso, asañcicca asatiyā kataṃ, natthi āpattīti. So tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi ahosī’’ti (mahāva. aṭṭha. 451) vuttaṃ, tathā ‘‘adhammavādīti ukkhittānuvattakesu aññataro’’ti (mahāva. aṭṭha. 457-458) ca vuttaṃ. Khandhakavattānañhi sekhiyattā tattha vutto nayo imesaṃ, idha vutto ca tesaṃ sādhāraṇova hotīti. Teneva ‘‘asañcicca asatiyā kataṃ, natthi āpattī’’ti evaṃ idha vutto āpattinayo tatthāpi dassito. Tasmā **phussadevattheravāde** eva ṭhatvā vatthuvijānanacitteneva sabbasekhiyāni sacittakāni, na paṇṇattivijānanacittena. Bhiyyokamyatāyasūpabyañjanapaṭicchādanaujjhānasaññīti dve sikkhāpadāni lokavajjāni akusalacittāni, sesāni paṇṇattivajjāni, ticittāni, tivedanāni cāti gahaṇameva yuttataraṃ dissati. Tenevettha ‘‘asañciccāti purato vā pacchato vā olambetvā nivāsessāmīti evaṃ asañciccā’’tiādinā vatthuajānanavaseneva anāpattivaṇṇanā katā, na paṇṇattivijānanacittavasena.

Apica ‘‘yassa sacittakapakkhe cittaṃ akusalameva hoti, taṃ lokavajja’’nti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā) iminā lakkhaṇavacanenāpi cetaṃ sijjhati. Vatthuvijānanacittavaseneva hettha ‘‘sacittakapakkhe’’ti vuttaṃ. Itarathā paṇṇattivijānanacittavasena sabbasikkhāpadānampi sacittakapakkhe cittassa akusalattaniyamena lokavajjattappasaṅgato paṇṇattivajjameva na siyā, idañca vacanaṃ niratthakaṃ siyā iminā vacanena nivattetabbassa sikkhāpadassa abhāvā. Na ca sekhiyesu vatthuvijānanacittena sacittakapakkhe cittaṃ pāṇātipātādīsu viya akusalamevāti niyamo atthi, yenettha lokavajjatā pasajjeyya, ‘‘anādariyaṃ paṭiccā’’ti cetaṃ pāḷivacanaṃ vatthuṃ jānitvā tīhi cittehi vītikkamameva anādariyaṃ katvā vuttaṃ, na paṇṇattiṃ jānitvā akusalacitteneva vītikkamanti gahetabbaṃ. Aññathā **khandhakapāḷiyā, aṭṭhakathāya**ñca pubbāparañca virujjhanatoti amhākaṃ khanti. Yathā vā na virujjhati, tathā ettha adhippāyo gavesitabbo. Anādariyaṃ, anāpattikāraṇābhāvo,

aparimaṇḍalanivāsananti imānettha tīṇi aṅgāni. Yathā cettha, evaṃ sabbattha. Kevalaṃ tattha tattha vuttapaṭipakkhakaraṇavasena tatiyaṅgayojanameva viseso.

577. Dutiyādīsu **gihipāruta**nti setapaṭapārutādi. **Vihārep**īti saṅghasannipātabuddhupaṭṭhānādikālaṃ sandhāya vuttaṃ.

578. **Gaṇṭhikaṃ paṭimuñcitvā**tiādi paṭicchādanavidhidassanaṃ. **Gīvaṃ paṭicchādetvā**tiādinā vuttattā sañcicca gīvaṃ, maṇibandhanañca appaṭicchādentassa āpatti. Etthāpi parimaṇḍalasikkhāpadassa sādhāraṇattā jāṇumaṇḍalato heṭṭhā caturaṅgulamattaṃ otāretvā anolambetvā parimaṇḍalameva pārupitabbaṃ.

579. **Vivaritvā nisīdato**ti vihāre viya ekaṃsapārupanaṃ sandhāya vuttaṃ. ‘‘Vāsatthāya upagatassā’’ti vuttattā vāsādhippāyaṃ vinā dhammadesanaparittabhaṇanādiatthāya sucirampi nisīdantena sabbaṃ antaragharavattaṃ pūrenteneva nisīditabbaṃ. Nisīdanapaṭisaṃyuttesu eva ca sikkhāpadesu ‘‘vāsūpagatassā’’ti anāpattiyā vuttattā vāsatthāya antaragharaṃ upagacchantenāpi suppaṭicchannatādisabbaṃ akopenteneva gantabbaṃ. ‘‘Vāsūpagatassā’’ti hi vuttaṃ, na pana upagacchamānassāti. Keci pana ‘‘ekekasmiṃ paṭhamaṃ gantvā vāsapariggahe kate tato aññehi yathāsukhaṃ gantuṃ vaṭṭatī’’ti vadanti. Apare pana ‘‘gehassāmikehi ‘yāva tumhe nivasissatha, tāva tumhākaṃ imaṃ gehaṃ demī’ti dinne aññehi avāsādhippāyehi antarārāme viya yathāsukhaṃ gantuṃ, nisīdituñca vaṭṭatī’’ti vadanti, taṃ sabbaṃ na gahetabbaṃ tathāvacanābhāvā, dānalakkhaṇābhāvā, tāvattakena vihārasaṅkhyānupagamanato ca. ‘‘Yāva nisīdissatha, tāva tumhākaṃ imaṃ gehaṃ demī’’ti dentopi hi tāvakālikameva deti vatthupariccāgalakkhaṇattā dānassa.

582. **Catuhatthappamāṇa**nti vaḍḍhakīhatthaṃ sandhāya vuttanti vadanti.

584. **Ukkhittacīvaro hutvā**ti kaṭito uddhaṃ kāyabandhanādidassanavasenevukkhipanaṃ sandhāya vuttaṃ piṇḍāya carato pattaggahaṇādimattassa anuññātattā. Teneva **‘‘nisinnakāle pana dhamakaraṇa’’**ntiādi vuttaṃ. Nisinnakāle hi khandhe laggapattatthavikādito dhamakaraṇaṃ nīharantassa kaṭito uddhampi dissati, tathā adassetvā nīharitabbanti adhippāyo. Āsane nisīdantassāpi ca pārupitacīvaraṃ kiñci ukkhipitvā saṅghāṭiṃ jaṅghapiṇḍehi anukkhipitvāva nisīditabbaṃ. Imasmiññeva pana sikkhāpade ‘‘vāsūpagatassā’’ti vuttattā nisīdanapaṭisaṃyuttesu chaṭṭhaaṭṭhamesu avuttattā vāsūpagatenāpi susaṃvutena okkhittacakkhunāva nisīditabbaṃ. Teneva **mātikāṭṭhakathāya**mpi tesaṃ visesaṃ avatvā idheva ‘‘vāsūpagatassa pana anāpattī’’ti (kaṅkhā. aṭṭha. ukkhittakasikkhāpadavaṇṇanā) vuttā.

Parimaṇḍalavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Ujjagghikavaggavaṇṇanā

586. Dutiyavaggādiujjagghikaappasaddesu nisīdanapaṭisaṃyuttesupi vāsūpagatassa anāpatti na vuttā, kāyappacālakādīsu eva pana vuttā. Pāḷipotthakesu panetaṃ kesuci peyyālena byāmohitattā na suṭṭhu viññāyati. Yattha ca antaraghare dhammaṃ vā desentassa, pātimokkhaṃ vā uddisantassa mahāsaddena yāvaparisasāvanepi anāpatti evāti daṭṭhabbaṃ tathā ānandattheramahindattherādīhi ācaritattā.

Ujjagghikavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Khambhakatavaggavaṇṇanā

603. Patte gahaṇasaññā assa atthīti pattasaññīti imamatthaṃ dassetuṃ **‘‘patte saññaṃ katvā’’**ti vuttaṃ.

604. **Oloṇ**īti ekā byañjanavikati. Kañjikatakkādirasoti keci. Maṃsarasādīnīti **ādi**-saddena avasesā sabbāpi byañjanavikati saṅgahitā.

605. **Samabharita**nti racitaṃ. **Heṭṭhā orohat**īti samantā okāsasambhavato hatthena samaṃ kariyamānaṃ heṭṭhā bhassati. Pattamatthake ṭhapitāni pūvāni eva vaṭaṃsakākārena ṭhapitattā **‘‘pūvavaṭaṃsaka’’**nti vuttāni. Keci pana ‘‘pattaṃ gahetvā thūpīkataṃ piṇḍapātaṃ racitvā diyyamānameva gaṇhato āpatti, hatthagate eva pana patte diyyamāne thūpīkatampi gahetuṃ vaṭṭatī’’ti vadanti, taṃ na gahetabbameva ‘‘samatittika’’nti bhāvanapuṃsakavasena sāmaññato vuttattā.

Khambhakatavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Sakkaccavaggavaṇṇanā

608. Catutthavaggādīsu **sapadāna**nti ettha dānaṃ vuccati avakhaṇḍanaṃ, apetaṃ dānato apadānaṃ, saha apadānena sapadānaṃ, avakhaṇḍanavirahitaṃ anupaṭipāṭiyāti vuttaṃ hoti. Tenāha **‘‘tattha tattha odhiṃ akatvā’’**tiādi.

611. **Viññattiya**nti sūpodanaviññattisikkhāpadaṃ sandhāya vadati. **‘‘Vattabbaṃ natthī’’**ti iminā pāḷiyāva sabbaṃ viññāyatīti dasseti. Tattha pāḷiyaṃ **asañciccā**tiādīsu vatthumattaṃ ñatvā bhuñjanena āpattiṃ āpajjantasseva puna paṇṇattiṃ ñatvā mukhagataṃ chaḍḍetukāmassa yaṃ aruciyā paviṭṭhaṃ, taṃ asañcicca paviṭṭhaṃ nāma, tattha anāpatti. Tadeva puna aññavihitatāya vā aviññattamidantisaññāya vā bhuñjane **‘‘asatiyā’’**ti vuccati.

613. **‘‘Aññassatthāyā’’**ti idamassa sikkhāpadassa attano atthāya viññāpetvā sayaṃ bhuñjane eva paññattattā iminā sikkhāpadena anāpattiṃ sandhāya vuttaṃ. Pañcasahadhammikānaṃ pana atthāya aññātakaappavāritaṭṭhāne viññāpento viññattikkhaṇe aṭṭhakathāsu suttānulomato vuttaakataviññattidukkaṭato na muccati. Sañcicca bhuñjanakkhaṇe sayañca aññe ca micchājīvato na muccantīti gahetabbaṃ.

615. **‘‘Kukkuṭaṇḍaṃ atikhuddaka’’**nti idaṃ asāruppavasena vuttaṃ, atimahante eva āpattīti daṭṭhabbaṃ. Bhuñjantena pana corādibhayaṃ paṭicca mahantampi aparimaṇḍalampi katvā sīghaṃ bhuñjanavasenettha **āpadā**. Evamaññesupi yathānurūpaṃ daṭṭhabbaṃ.

Sakkaccavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Kabaḷavaggavaṇṇanā

617. Anāhaṭe kabaḷe mukhadvāravivaraṇe pana payojanābhāvā ‘‘āpadāsū’’ti na vuttaṃ. Evamaññesupi īdisesu.

618. **Sabbaṃ hattha**nti hatthekadesā aṅguliyo vuttā ‘‘hatthamuddā’’tiādīsu viya, tasmā ekaṅgulimpi mukhe pakkhipituṃ na vaṭṭati.

Kabaḷavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Surusuruvaggavaṇṇanā

627. Pāḷiyaṃ **sītīkato**ti sītapīḷito. **Silakabuddho**ti parihāsavacanametaṃ. Silakañhi kiñci disvā ‘‘buddho aya’’nti voharanti.

628. **‘‘Aṅguliyo mukhe pavesetvā bhuñjituṃ vaṭṭatī’’**ti iminā sabbaṃ hatthaṃ antomukhe pakkhipanasikkhāpadassapi paviṭṭhaṅgulinillehanena imassapi sikkhāpadassa anāpattiṃ dasseti. **Eseva nayo**ti ghanayāguādīsu pattaṃ hatthena, oṭṭhañca jivhāya nillehituṃ vaṭṭatīti atidisati. **Tasmā**ti yasmā ghanayāguādivirahitaṃ nillehituṃ na vaṭṭati.

634. **Vilīvacchatta**nti veṇupesikāhi kataṃ. **Maṇḍalabaddhānī**ti dīghasalākāsu tiriyaṃ valayākārena salākaṃ ṭhapetvā suttehi baddhāni dīghañca tiriyañca ujukameva salākāyo ṭhapetvā daḷhabaddhāni ceva tiriyaṃ ṭhapetvā dīghadaṇḍakeheva saṅkocārahaṃ katvā sutteheva tiriyaṃ baddhāni. **Tatthajātakadaṇḍakena kata**nti saha daṇḍakena chinnatālapaṇṇādīhi kataṃ. **Chattapādukāyā**ti yasmiṃ chattadaṇḍakoṭiṃ pavesetvā chattaṃ ujukaṃ ṭhapetvā heṭṭhā chāyāya nisīdanti, tiṭṭhanti vā, tādise chattādhāre.

637. **Cāpo**ti majjhe vaṅkakājadaṇḍasadisā dhanuvikati. **Kodaṇḍo**ti viddhadaṇḍā dhanuvikati.

Surusuruvaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

7. Pādukavaggavaṇṇanā

647. Sattamavagge **rukkhato patito**ti ekaṃ olambanasākhaṃ gahetvā patito. **Pāḷiyā**ti attano ācārappakāsakaganthassa. **Dhīratthū**ti dhī atthu, nindā hotūti attho. **Vinipātanahetunā**ti vinipātanassa hetubhāvena. **Tva**nti upayogatthe paccattavacanaṃ, taṃ icceva vā pāṭho. **Asmā**ti pāsāṇo.

649. **Na kathetabba**nti therena attano kaṅkhāṭṭhānassa pucchitattā vuttaṃ. Daharassa atthakosallaṃ ñātuṃ pucchitena uccāsane nisinnassa ācariyassa anuyogadānanayena vattuṃ vaṭṭati.

652. **Kheḷena cettha siṅghāṇikāpi saṅgahitā**ti ettha udakagaṇḍusakaṃ katvā ucchukacavarādiñca mukheneva harituṃ udakesu chaḍḍetuṃ vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ. Sesaṃ sabbattha uttānameva.

Pādukavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Sekhiyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

655. Adhikaraṇasamathesu ca idha vattabbaṃ natthi.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Bhikkhuvibhaṅgavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Bhikkhunīvibhaṅgavaṇṇanā

1. Pārājikakaṇḍaṃ

1. Ubbhajāṇumaṇḍalikasikkhāpadavaṇṇanā

656. Bhikkhunīvibhaṅge **migāramātuyā**ti migāramātu, visākhāyāti attho. Pāḷiyaṃ ''ehi bhikkhunīti bhikkhunī, tīhi saraṇagamanehi upasampannāti bhikkhunī''ti idaṃ bhikkhuvibhaṅgapāḷiyā samadassanatthaṃ aṭṭhagarudhammappaṭiggahaṇena laddhūpasampadaṃ mahāpajāpatigotamiñceva tāya saha nikkhantā bhagavato āṇāya bhikkhūnaññeva santike ekatoupasampannā pañcasatasākiyāniyo ca sandhāya vuttaṃ. Tā hi bhagavatā ānandattherassa yācanāya pabbajjaṃ anujānantena ''etha bhikkhuniyo, mama sāsane tumhepi pavisathā''ti vuttā viya jātā. Sākiyāniyo eva saraṇasīlāni datvā kammavācāya upasampāditattā ''tīhi saraṇagamanehi upasampannā''ti vuttā. Na hi etāhi aññā ehibhikkhunibhāvādinā upasampannā nāma santi. Yaṃ pana therīgāthāsu **bhaddāya kuṇḍalakesiyā** –

''Nihacca jāṇuṃ vanditvā, sammukhā añjaliṃ akaṃ;
'Ehi bhadde'ti maṃ avoca, sā me āsūpasampadā''ti. (therīgā. 109) –

Vuttaṃ. Yañca apadānepi –

''Āyācito tadā āha, 'ehi bhadde'ti nāyako;
Tadāhaṃ upasampannā, parittaṃ toyamaddasa''nti. (apa. therī 2.3.44) –

Vuttaṃ. Tampi ''ehi tvaṃ bhikkhunīnaṃ santike pabbajjaṃ, upasampadañca gaṇhāhī''ti bhagavato āṇā upasampadāya kāraṇattā upasampadā ahosīti imamatthaṃ sandhāya vuttaṃ. Tathā hi vuttaṃ **therīgāthāṭṭhakathāyaṃ** ''ehi bhadde, bhikkhunupassayaṃ gantvā bhikkhunīnaṃ santike pabbajja upasampajjassūti maṃ avaca āṇāpesi, sā satthu āṇā mayhaṃ upasampadāya kāraṇattā upasampadā āsi ahosī''ti (therīgā. aṭṭha. 111).

657. **Sādhāraṇapārājikehī**ti methunādīhi catūhi. Tāni, pana aññāni ca sādhāraṇasikkhāpadāni yasmā bhikkhuvibhaṅge vuttanidānavatthādīsu eva sādhāraṇavasena paññattāni, pacchā pana tāni bhikkhunīnaṃ pātimokkhuddesaṃ anujānantena bhagavatā tāsaṃ sikkhāpaccakkhānābhāvena ''yā pana bhikkhunī chandaso methunaṃ dhammaṃ paṭiseveyyā''tiādinā tadanurūpavasena parivattetvā asādhāraṇasikkhāpadehi saddhiṃ saṃsandetvā bhikkhunipātimokkhuddesavasena ekato saṅgahitāni. Yasmā ca nesaṃ **bhikkhuvibhaṅge** (pārā. 44 ādayo) vuttanayeneva sabbopi vinicchayo sakkā ñātuṃ, tasmā tāni vajjetvā asādhāraṇānaṃ eva idha vibhaṅgo vuttoti veditabbaṃ.

659. Bhikkhūnaṃ ''kāyasaṃsaggaṃ sādiyeyyā''ti avatvā ''samāpajjeyyā''ti vuttattā **''bhikkhu āpattiyā na kāretabbo''**ti vuttaṃ. **Tabbahulanayenā**ti kiriyāsamuṭṭhānasseva bahulabhāvato, etena akiriyāsamuṭṭhānāpi ayaṃ āpatti hotīti dasseti. Kiñcāpi dasseti, mayaṃ panettha evaṃ takkayāma ''kāyasaṃsaggakkhaṇe sādiyantiyā kiriyāya abhāvepi tato pubbe pavattitānaṃ paṭicchannaṭṭhānagamanaiṅgitākāradassanādikiriyānaṃ vaseneva kiriyāsamauṭṭhānameva, parehi magge kariyamānupakkamena niccalassa sādiyato sukkavissaṭṭhi viya pubbapayogābhāvepi vā tasmiññeva khaṇe parūpakkamena janiyamānāya attano kāyacalanādisaṅkhātāya kiriyāya, sā hi sādiyamānena tassā cittenāpi samuṭṭhitā kiriyā nāma hoti avāyamitvā parūpakkamena methunasādiyane viya, bhikkhūnaṃ pana parūpakkamajanitaṃ kiriyaṃ abbohārikaṃ katvā attanā kariyamānapayogavaseneva 'kāyasaṃsaggaṃ samāpajjeyyā'ti evaṃ visesetvāva sikkhāpadassa paññattattā sādiyamānepi na doso. Itarathā hi tabbahulanayenettha kiriyatte gayhamāne aññesampi kiriyākiriyasikkhāpadānaṃ kiriyattaggahaṇappasaṅgo siyā''ti. Tasmā vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Sā**ti kiriyāsamuṭṭhānatā. **Tathevā**ti kāyasaṃsaggarāgī eva.

Ubbhajāṇumaṇḍalikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Vajjapaṭicchādikasikkhāpadavaṇṇanā

666. Dutiye **purimenā**tiādi sundarīnandāya vajjapaṭicchādane paññattataṃ sandhāya vuttaṃ. **''Aṭṭhanna''**nti vuttattā vajjapaṭicchādanassāpi paṭicchādane pārājikamevāti daṭṭhabbaṃ. **''Dhuraṃ nikkhittamatte''**ti vuttattā paṇṇattiṃ ajānantiyāpi ''idaṃ vajjaṃ na pakāsessāmī''ti chandena dhuraṃ nikkhepakkhaṇe pārājikanti daṭṭhabbaṃ. Taṃ pana paṭicchādanaṃ yasmā ''pesalā ñatvā garahissantī''ti bhayeneva hoti, bhayañca kodhacittasampayuttaṃ, tasmā idaṃ **''dukkhavedana''**nti vuttaṃ. Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. pārājikakaṇḍa 3.666) ''kiñcāpi vajjapaṭicchādanaṃ pemavasena hoti, tathāpi sikkhāpadavītikkamacittaṃ domanassitameva hotī''ti evaṃ paṇṇattivītikkamacitteneva chādanaṃ domanassatte kāraṇaṃ vuttaṃ, taṃ akāraṇaṃ paṇṇattivijānanaṃ vināpi āpajjitabbatova.

Vajjapaṭicchādikasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

669. Tatiyaṃ uttānameva.

4. Aṭṭhavatthukasikkhāpadavaṇṇanā

675. Catutthe lokassādasaṅkhātaṃ mittehi aññamaññaṃ kātabbaṃ **santhavaṃ**. Vuttamevatthaṃ pariyāyantarena dassetuṃ **''kāyasaṃsaggarāgenā''**ti vuttaṃ.

Tissitthiyo methunaṃ taṃ na seveti yā tisso itthiyo, tāsu vuttaṃ taṃ methunaṃ na seveyya. **Anariyapaṇḍake**ti tayo anariye, tayo paṇḍake ca upasaṅkamitvā methunaṃ na seveti attho. **Anariyā**ti cettha ubhatobyañjanakā adhippetā. **Byañjanasmi**nti attano vaccamukhamaggepi. Chedo eva **chejjaṃ,** pārājikaṃ.

Vaṇṇāvaṇṇoti dvīhi sukkavissaṭṭhi vuttā. **Gamanuppādana**nti sañcarittaṃ. **''Methunadhammassa pubbabhāgattā paccayo hotī''**ti iminā kāriyopacārena kāyasaṃsaggo methunadhammoti vuttoti dasseti. **Sabbapadesū**ti saṅghāṭikaṇṇaggahaṇādipadesu. Kāyasaṃsaggarāgo, saussāhatā, aṭṭhamavatthussa pūraṇanti tīṇettha aṅgāni.

Aṭṭhavatthukasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

2. Saṅghādisesakaṇḍaṃ

1. Paṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

679. Saṅghādisesakaṇḍe ''dutiyassa ārocetī''ti etthāpi dvīsupi aḍḍakārakesu yassa kassaci dutiyassa kathaṃ yo koci ārocetīti evamattho gahetabboti āha **''eseva nayo''**ti.

Gatigatanti cirakālappavattaṃ. **Āpattī**ti āpajjanaṃ. ''Nissāraṇīya''nti idaṃ kattuatthe siddhanti āha **''nissāretī''**ti. Āpannaṃ bhikkhuniṃ saṅghato viyojeti, viyojanahetu hotīti attho.

Gīvāyevāti āṇattiyā abhāvato. **Tesaṃ anatthakāmatāyā**ti ''coro''ti vuttaṃ mama vacanaṃ sutvā keci daṇḍissanti jīvitā voropessantīti evaṃ saññāya. Etena kevalaṃ bhayena vā parikkhāraggahaṇatthaṃ vā sahasā ''coro''ti vutte daṇḍitepi na dosoti dasseti. Rājapurisānañhi ''coro aya''nti uddissa kathane eva gīvā, bhikkhūnaṃ, pana ārāmikādīnaṃ vā sammukhā ''asuko coro evamakāsī''ti kenaci vuttavacanaṃ nissāya ārāmikādīsu rājapurisānaṃ vatvā daṇḍāpentesupi bhikkhussa na gīvā rājapurisānaṃ avuttattā. Yesañca vuttaṃ, tehi sayaṃ corassa adaṇḍitattāti gahetabbaṃ. ''Tvaṃ etassa santakaṃ acchindā''ti āṇattopi hi sace aññena acchindāpeti, āṇāpakassa anāpatti visaṅketattā. **''Attano vacanakara''**nti idaṃ sāmīcivasena vuttaṃ. Vacanaṃ akarontānaṃ rājapurisānampi ''iminā gahitaparikkhāraṃ āharāpehi, mā cassa daṇḍaṃ karohī''ti uddissa vadantassāpi daṇḍe gahitepi na gīvā eva daṇḍaggahaṇassa paṭikkhittattā, ''asukabhaṇḍaṃ avaharā''ti āṇāpetvā vippaṭisāre uppanne puna paṭikkhipane (pārā. 121) viya.

Dāsādīnaṃ sampaṭicchane viya tadatthāya aḍḍakaraṇe bhikkhūnampi dukkaṭanti āha **''akappiyaaḍḍo nāma na vaṭṭatī''**ti. Kenaci pana bhikkhunā khettādiatthāya vohārikānaṃ santikaṃ gantvā aḍḍe katepi taṃ khettādisampaṭicchane viya sabbesaṃ akappiyaṃ na hoti pubbe eva saṅghassa santakattā, bhikkhusseva pana payogavasena āpattiyo honti. Dāsādīnampi pana atthāya rakkhaṃ yācituṃ vohārikena puṭṭhena saṅghassa uppannaṃ kappiyakkamaṃ vattuṃ, ārāmikādīhi ca aḍḍaṃ kārāpetuñca vaṭṭati eva. Vihāravatthādikappiyaaḍḍaṃ pana bhikkhuno sayampi kātuṃ vaṭṭati.

Bhikkhunīnaṃ vuttoti rakkhaṃ yācantīnaṃ bhikkhunīnaṃ vutto uddissaanuddissavasena rakkhāyācanavinicchayo, na sabbo sikkhāpadavinicchayo asādhāraṇattā sikkhāpadassa. Tenāha **''bhikkhunopī''**tiādi. Anākaḍḍhitāya aḍḍakaraṇaṃ, aḍḍapariyosānanti dve aṅgāni.

Paṭhamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

2. Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

683. Pāḷiyaṃ dutiye **mallagaṇabhaṭiputtagaṇādika**ntiādīsu mallarājūnaṃ gaṇo **mallagaṇo. Bhaṭiputtā** nāma keci gaṇarājāno, tesaṃ gaṇo. Keci pana ''nārāyanabhattiko puññakāragaṇo mallagaṇo. Tathā kumārabhattiko ca gaṇo bhaṭiputtagaṇo''tipi (sāratthа. ṭī. saṃghādisesakaṇḍa 3.683) vadanti. **Dhammagaṇo**ti sāsane, loke vā anekappakārapuññakārako gaṇo. Gandhavikatikārako gaṇo **gandhikaseṇī**. Pesakārādigaṇo **dussikaseṇī**. **Kappagatika**nti kappiyabhāvagataṃ, pabbajitapubbanti attho.

685. Pāḷiyaṃ **vuṭṭhāpetī**ti upasampādeti. Akappagatampi pabbājentiyā dukkaṭanti vadanti. Khīṇāsavāyapi āpajjitabbato **''ticitta''**nti vuttaṃ. Coritā, taṃ ñatvā ananuññātakāraṇā vuṭṭhāpananti dve aṅgāni.

Dutiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

3. Tatiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

692. Tatiye **parikkhepaṃ atikkāmentiyā**ti gāmantarassa parikkhepaṃ atikkāmentiyā. ''Gāmantaraṃ gaccheyyā''ti hi vuttaṃ. Vikālagāmappavesanasikkhāpade viya ''aparikkhittassa upacāraṃ okkamantiyā''ti avatvā ''atikkāmentiyā''ti pāḷiyaṃ vuttattā gāmaṃ pavisantiyā gharūpacāre ṭhitassa dutiyaleḍḍupātasaṅkhātassa upacārassa atikkamo nāma paṭhamaleḍḍupātaṭṭhānasaṅkhātassa parikkhepārahaṭṭhānassa atikkamo evāti āha **''parikkhepārahaṭṭhānaṃ ekena pādena atikkamatī''**ti.

Majjheti gāmamajjhe. **Pacchā**ti aparakāle. **''Catugāmasādhāraṇattā''**ti iminā vihārato catūsu gāmesu yattha katthaci pavisituṃ vaṭṭatīti ettha kāraṇamāha.

Paratīrameva akkamantiyāti nadiṃ anotaritvā orimatīrato laṅghitvā vā ākāsādinā vā paratīrameva atikkāmentiyā. **Orimatīrameva āgacchati, āpattī**ti pāragamanāya otiṇṇattā vuttaṃ.

Tādise araññeti indakhīlato bahibhāvalakkhaṇe araññe. **''Tenevā''**tiādinā dassanūpacāre virahite savanūpacārassa vijjamānattepi āpatti hotīti dasseti. **Aññaṃ maggaṃ gaṇhātī**ti maggamūḷhattā gaṇhāti, na dutiyikaṃ ohiyituṃ. Tasmā anāpatti. Anantarāyena ekabhāvo, anāpadāya gāmantaragamanādīsu ekanti dve aṅgāni.

Tatiyasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

4. Catutthasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

694. Catutthe **kārakagaṇassā**ti imassa kammaṃ kātabbanti yehi sanniṭṭhānaṃ kataṃ, te sandhāya vuttaṃ. Kammavācakkhaṇe sahaṭhiteti keci. **Netthāravatte**ti nittharaṇahetumhi vatte.

698. Pāḷiyaṃ **asante kārakasaṅghe**ti ettha vijjamānaṃ sudūrampi gantvā āpucchitabbaṃ. Antarāye pana sati sammā vattantaṃ osāretuṃ vaṭṭatīti. Dhammakammena ukkhittatā, ananuññātakāraṇā osāraṇanti dve aṅgāni.

Catutthasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

5. Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

701. Pañcame **ta**nti mahāaṭṭhakathāyaṃ avacanaṃ ''anavassutoti jānantī paṭiggaṇhātī''tiādi pāḷiyā sameti. Ubhato avassutabhāvo, udakadantaponato aññaṃ sahatthā gahetvā ajjhoharaṇanti dve aṅgāni.

Pañcamasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

6. Chaṭṭhasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā

705. Chaṭṭhe **paṭiggaho tena na vijjatī**ti teneva ''na detī''ti vuttakāraṇena uyyojitāya hatthato itarāya paṭiggahopi natthi. **Paribhogapaccayā**ti uyyojitāya bhojanapariyosānapaccayāti attho. Manussapurisassa avassutatā, taṃ ñatvā ananuññātakāraṇā uyyojanā, tena itarissā gahetvā bhojanapariyosānanti tīṇi aṅgāni.

Chaṭṭhasaṅghādisesasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

709-727. Sattamato yāvadasamapariyosānāni uttānāneva.

Saṅghādisesavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3. Nissaggiyakaṇḍaṃ

2. Dutiyanissaggiyādipācittiyasikkhāpadavaṇṇanā

733. Nissaggiyesupi paṭhamaṃ uttānameva.

740. Dutiye **ayyāya dammīti evaṃ paṭiladdha**nti nissaṭṭhapaṭiladdhaṃ, nissaṭṭhaṃ paṭilabhitvāpi yaṃ uddissa dāyakehi dinnaṃ, tattheva dātabbaṃ. Tenāha **''yathādāneyeva upanetabba''**nti. Akālacīvaratā, taṃ ñatvā kālacīvaranti lesena bhājāpanaṃ, paṭilābhoti tīṇi aṅgāni.

743. Tatiye **meta**nti mamevetaṃ cīvaraṃ. Upasampannatā, parivattitavikappanupagacīvarassa sakasaññāya acchindanādīti dve aṅgāni.

748-752. Catutthe **āhaṭasappiṃ datvā**ti attano datvā. **Yamakaṃ pacitabba**nti sappiñca telañca ekato pacitabbaṃ. Lesena gahetukāmatā, aññassa viññatti, paṭilābhoti tīṇi aṅgāni.

753. Pañcame **sā**ti thullanandā. **Aya**nti sikkhamānā. **Cetāpetvāti jānāpetvā**ti idha vuttaṃ, **mātikāṭṭhakathāyaṃ** pana ''attano kappiyabhaṇḍena 'idaṃ nāma āharā'ti aññaṃ parivattāpetvā''ti (kaṅkhā. aṭṭha. aññacetāpanasikkhāpadavaṇṇanā) vuttaṃ.

758. Chaṭṭhe **pāvārikassā**ti dussavāṇijakassa.

764. Sattame **saññācitakenā**ti sayaṃ yācitakenapīti attho.

769-789. Aṭṭhamato yāvadvādasamā uttānameva.

Nissaggiyavaṇṇanānayo niṭṭhito.

4. Pācittiyakaṇḍaṃ

1. Lasuṇavaggo

1. Paṭhamalasuṇādisikkhāpadavaṇṇanā

797. Pācittiyesu lasuṇavaggassa paṭhame **badarasāḷavaṃ** nāma badaraphalāni sukkhāpetvā tehi kattabbabyañjanavikati. Āmakamāgadhalasuṇañceva, ajjhoharaṇañcāti dve aṅgāni.

799-812. Dutiyādīni uttānatthāni.

815. Chaṭṭhe pāḷiyaṃ **āsumbhitvā**ti pātetvā.

817. **Dadhimatthū**ti dadhimhi pasannodakaṃ. **Rasakhīrādīna**nti maṃsarasakhīrādīnaṃ. Bhuñjantassa bhikkhuno hatthapāse ṭhānaṃ, pānīyassa vā vidhūpanassa vā gahaṇanti dve aṅgāni.

822. Sattame **aviññattiyā laddha**nti attano viññattiṃ vinā laddhaṃ. **Pubbāparaviruddha**nti sayaṃ karaṇe pācittiyanti idaṃ kārāpane dukkaṭavacanena virujjhanaṃ sandhāya vuttaṃ. Tenāha **''na hī''**tiādi, ''aviññattiyā laddha''ntiādivacanena vā virujjhanaṃ sandhāya vuttaṃ. Aññāya viññattipi hi imissā aviññattiyā laddhamevāti. Āmakadhaññaviññāpanādi, taṃ bhajjanādinā ajjhoharaṇanti dve aṅgāni.

824. Aṭṭhame **nibbiṭṭho**ti laddho. **Keṇī**ti rañño dātabbo āyo, āyuppattiṭṭhānanti attho. Tenāha **''ekaṃ ṭhānantara''**ntiādi. **Ṭhānantara**nti ca gāmajanapadāṇāyattaṃ. Vaḷañjiyamānatirokuṭṭāditā, anapaloketvā uccārādīnaṃ chaḍḍanādīti dve aṅgāni.

830. Navame **''matthakacchinnanāḷikerampī''**ti vuttattā haritūpari chaḍḍanameva paṭikkhittaṃ. Tenāha **''anikkhittabījesū''**tiādi. Yattha ca chaḍḍetuṃ vaṭṭati, tattha harite vaccādiṃ kātumpi vaṭṭati eva. **Sabbesa**nti bhikkhubhikkhunīnaṃ.

836-7. Dasame **tesaṃyevā**ti yesaṃ niccaṃ passati. **Ārāme ṭhatvā**ti ṭhitanisannaṭṭhāne eva ṭhatvā samantato gīvaṃ parivattetvāpi passati, anāpatti. Ṭhitaṭṭhānato gantvā passituṃ na vaṭṭati. Keci pana ''vaṭṭatī''ti vadanti. Taṃ pana ''dassanāya gaccheyya, pācittiya''nti sāmaññato gamanassa paṭikkhittattā, anāpattiyampi gamanāya avuttattā ca na gahetabbaṃ. Naccāditā, ananuññātakāraṇā gamanaṃ, dassanādi cāti tīṇi aṅgāni.

Niṭṭhito lasuṇavaggo paṭhamo.

2. Andhakāravaggo

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

841. Dutiyavaggassa paṭhame **dāne vā**ti dānanimittaṃ. Rattandhakāre purisassa hatthapāse ṭhānādi, rahopekkhā, sahāyābhāvoti tīṇi aṅgāni.

842-850. Dutiyādīni uttānāni.

854. Pañcame **pallaṅkassa anokāse**ti ūrubaddhāsanassa appahonake. Purebhattaṃ antaraghare pallaṅkappahonakāsane nisajjā, ananuññātakāraṇā anāpucchā vuttaparicchedātikkamoti dve aṅgāni.

860-879. Chaṭṭhādīni uttānāni.

Niṭṭhito andhakāravaggo dutiyo.

3. Naggavaggo

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

883-887. Tatiyavaggassa paṭhamadutiyāni uttānāni.

893. Tatiye **visibbetvā**ti vijaṭetvā. **Dhuraṃ nikkhittamatte**ti visibbanadivasato pañca divase atikkāmetvā dhuraṃ nikkhittamatte. Antopañcāhe pana dhuranikkhepepi anāpatti eva ''aññatra catūhapañcāhā''ti vuttattā. Upasampannāya cīvaraṃ sibbanatthāya visibbetvā pañcahātikkamo, ananuññātakāraṇā dhuranikkhepoti dve aṅgāni.

900. Catutthe pañcannaṃ cīvarānaṃ aparivattanaṃ, ananuññātakāraṇā pañcāhātikkamoti dve aṅgāni.

903. Pañcamaṃ uttānameva.

909. Chaṭṭhe vikappanupagassa saṅghe pariṇatatā, vinā ānisaṃsadassanena antarāyakaraṇanti dve aṅgāni.

911. Sattamaṃ uttānameva.

916. Aṭṭhame **kumbhathūṇaṃ** nāma kumbhasaddo, tena kīḷantīti **kumbhathūṇikā**. Tenāha **''ghaṭakena kīḷanakā''**ti. **Dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ** pana ''caturassaambaṇakatāḷa''nti vuttaṃ. Tañhi rukkhasārādimayaṃ antochiddaṃ catūsu passesu cammonaddhaṃ vāditabhaṇḍaṃ, yaṃ ''bimbisaka''ntipi vuccati, taṃ vādentāpi kumbhathūṇikā. Tenāha **''bimbisakavāditakātipi vadantī''**ti.

918. Pāḷiyaṃ **kappakata**nti kappakataṃ nivāsanapārupanūpagaṃ. Samaṇacīvaratā, ananuññātānaṃ dānanti dve aṅgāni.

921-931. Navamadasamāni uttānāneva.

Niṭṭhito naggavaggo tatiyo.

4. Tuvaṭṭavaggo

10. Dasamasikkhāpadavaṇṇanā

976. Tuvaṭṭavaggassa dasame cārikāya apakkamanaṃ paṇṇattivajjameva. Paṇṇattivijānanacittena sacittakataṃ sandhāya panettha **''lokavajja''**nti daṭṭhabbaṃ. Sesaṃ sabbattha uttānameva.

Niṭṭhito tuvaṭṭavaggo catuttho.

5. Cittāgāravaggo

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

978. Cittāgāravaggassa paṭhame **pāṭekkā āpattiyo**ti gīvāya parivattanappayogagaṇanāya.

1015. Navame hatthiādīsu **sippa**-saddo paccekaṃ yojetabbo, tathā āthabbaṇādīsu **manta**-saddo. Tattha **āthabbaṇamanto** nāma āthabbaṇavedavihito parūpaghātakaro manto. **Khīlanamanto** nāma verimāraṇatthāya sāradārumayaṃ khīlaṃ mantetvā pathaviyaṃ ākoṭanamanto. **Agadappayogo** visappayojanaṃ. **Nāgamaṇḍala**nti sappānaṃ pavesanivāraṇatthaṃ maṇḍalabandhamanto. Sesaṃ sabbattha uttānameva.

Niṭṭhito cittāgāravaggo pañcamo.

1025-1116. Ārāmavagge, gabbhinivagge ca sabbaṃ uttānameva.

8. Kumāribhūtavaggo

1. Paṭhamādisikkhāpadavaṇṇanā

1119. Aṭṭhamavaggassa paṭhame **sabbapaṭhamā dve mahāsikkhamānā**ti gabbhinivagge (pāci. 1067 ādayo) sabbapaṭhamaṃ vuttā dve. **Sikkhamānā icceva vattabbā**ti sammutikammādīsu aññathā vutte kammaṃ kuppatīti adhippāyo.

1167. Ekādasame **pārivāsiyena chandadānenā**ti parivutthena navikappavutthena vigatena chandadānenāti attho, chandavissajjanamattena vā.

1168. **''Vuṭṭhitāyā''**ti etena ''idāni kammaṃ na karissāmā''ti dhuraṃ nikkhipitvā kāyena avuṭṭhahitvā nisinnāyapi parisāya kammaṃ kātuṃ na vaṭṭatīti dasseti. Tenāha **''chandaṃ avissajjetvā avuṭṭhitāyā''**ti. Pāḷiyaṃ pana ''anāpatti avuṭṭhitāya parisāyā''ti sāmaññato vuttattā, **uposathakkhandhake** ca ''na, bhikkhave, pārivāsikapārisuddhidānena uposatho kātabbo aññatra avuṭṭhitāya parisāyā''ti (mahāva. 183) vuttattā, **tadaṭṭhakathāya**mpi ''pārivāsiyapārisuddhidānaṃ nāma parisāya vuṭṭhitakālato paṭṭhāya na vaṭṭati, avuṭṭhitāya pana vaṭṭatī''ti (mahāva. aṭṭha. 183) vuttattā ca ''kammaṃ na karissāmī''ti dhuraṃ nikkhipitvā nisinnāyapi kammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti gahetabbaṃ. Sesaṃ uttānameva.

Niṭṭhito kumāribhūtavaggo aṭṭhamo.

1181. Chattavaggo uttāno eva.

Khuddakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

5. Pāṭidesanīyakaṇḍaṃ

Pāṭidesanīyasikkhāpadavaṇṇanā

1228. Pāṭidesanīyādīsu **pāḷivinimuttakesū**ti pāḷiyaṃ anāgatesu sappiādīsu.

Sattādhikaraṇavhayāti sattādhikaraṇasamathanāmakā. Taṃ atthavinicchayaṃ tādisaṃyeva yasmā vidū vadantīti attho. Yathā niṭṭhitāti sambandho. **Sabbāsavapaha**nti sabbāsavavighātakaṃ arahattamaggaṃ. **Passantu nibbuti**nti maggañāṇena nibbānaṃ sacchikarontu, pappontūti vā pāṭho. Tattha **nibbuti**nti khandhaparinibbānaṃ gahetabbaṃ.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Bhikkhunīvibhaṅgavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Ubhatovibhaṅgaṭṭhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Mahāvaggavaṇṇanā

1. Mahākhandhako

Bodhikathāvaṇṇanā

Mahāvagge **ubhinnaṃ pātimokkhāna**nti ubhinnaṃ pātimokkhavibhaṅgānaṃ. Yaṃ khandhakaṃ saṅgāyiṃsūti sambandho. Khandhānaṃ samūho, khandhānaṃ vā pakāsanato **khandhako. Khandhā**ti cettha pabbajjādicārittavārittasikkhāpadapaññattisamūho adhippeto. Padabhājanīye yesaṃ padānaṃ atthā yehi aṭṭhakathānayehi pakāsitāti yojanā. Atha vā ye atthāti yojetabbaṃ. **Hi**-saddo cettha padapūraṇe daṭṭhabbo.

1. **Visesakāraṇa**nti ''yena samayena āyasmato sāriputtattherassa sikkhāpadapaññattiyācanahetubhūto parivitakko udapādi, tena samayenā''tiādinā vuttakāraṇaṃ viya visesakāraṇaṃ bhummavacananivattanakakāraṇanti attho. **Etassā**ti abhisambodhito paṭṭhāya satthu cariyāvibhāvanassa vinayapaññattiyaṃ kiṃ payojanaṃ? Yadi visesakāraṇaṃ natthīti adhippāyo. Nidānadassanaṃ payojananti yojanā. **Nidāna**nticettha sikkhāpadapaññattihetubhūtaṃ vatthupuggalādikāraṇaṃ adhippetaṃ, na paññattiṭṭhānameva. Tenāha **''yā hī''**tiādi.

Uruvelāyanti ettha **uru**-saddo mahantavācī. **Velā**-saddo tīrapariyāyo. Unnatattādinā velā viya velā. Uru mahantī velā uruvelā, tassaṃ. Tenāha **''mahāvelāya''**ntiādi. **Mariyādā**ti sīlādiguṇasīmā. **Pattapuṭenā**ti tālādīnaṃ paṇṇapuṭena.

''Paṭhamābhisambuddho''ti anunāsikalopenāyaṃ niddesoti āha **''paṭhamaṃ abhisambuddho''**ti. **Paṭhama**nti ca bhāvanapuṃsakaniddeso. Tasmā abhisambuddho hutvā sabbapaṭhamaṃ bodhirukkhamūle viharatīti yojanā daṭṭhabbā.

Pāḷiyaṃ **atha kho**ti ettha **athā**ti etasmiṃ samayeti attho anekatthattā nipātānaṃ. **Sattāha**nti accantasaṃyoge etaṃ upayogavacanaṃ. **Atha kho**ti adhikārantaradassane nipāto. Tena vimuttisukhapaṭisaṃvedanaṃ pahāya paṭiccasamuppādamanasikāre adhikatabhāvaṃ dasseti. **Paṭiccā**ti paṭimukhaṃ gantvā, aññamaññaṃ apekkhitvāti attho. Etena kāraṇabahutā dassitā. **Sahite**ti kāriyabahutā. **Anuloma**nti bhāvanapuṃsakaniddeso. **Svevā**ti so eva paccayākāro. **Purimanayena vā vutto**ti ''avijjāpaccayā saṅkhārā''tiādinā nayena vutto paccayākāro. **Pavattiyā**ti saṃsārappavattiyā.

Pāḷiyaṃ **''avijjāpaccayā''**tiādīsu dukkhādīsu aññāṇaṃ **avijjā**. Lokiyakusalākusalacetanā **saṅkhārā**. Lokiyavipākameva **viññāṇaṃ**. Lokiyavedanādikkhandhattayaṃ **nāmaṃ,** bhūtupādāyabhedaṃ **rūpaṃ**. Pasādaviññāṇabhedaṃ **saḷāyatanaṃ**. Vipākabhūto sabbo **phasso, vedanā** ca. Rāgo **taṇhā**. Balavarāgo, tividhā ca diṭṭhi **upādānaṃ. Bhavo** pana duvidho kammabhavo, upapattibhavo ca. Tattha **kammabhavo** sāsavakusalākusalacetanāva, **upapattibhavo** upādinnakakkhandhā. Tesaṃ upapatti **jāti**. Pāko **jarā**. Bhedo **maraṇaṃ**. Te eva nissāya socanaṃ **soko**. Kandanaṃ **paridevo. Dukkhaṃ** kāyikaṃ. **Domanassaṃ** cetasikaṃ. Ativiya soko **upāyāso**.

Paccekañca **sambhavati**-saddo yojetabbo. Tenāha **''iminā nayenā''**tiādi. **''Dukkharāsissā''**ti iminā na sattassa. Nāpi subhasukhādīnanti dasseti.

Haveti byattanti imasmiṃ atthe nipāto. **''Anulomapaccayākārapaṭivedhasādhakā bodhipakkhiyadhammā''**ti idaṃ paṭhamavāre kiñcāpi ''avijjāyatveva asesavirāganirodhā''tiādinā paṭilomapaccayākāropi āgato, tathāpi ''yato pajānāti sahetudhamma''nti anulomapaccayākārapaṭivedhasseva kāraṇattena vuttanti. Yathā cettha, evaṃ dutiyavārepi ''yato khayaṃ paccayānaṃ avedī''ti gāthāya vuttattā ''paccayānaṃ khayasaṅkhāta''ntiādi vuttanti veditabbaṃ. **No kallo pañho**ti ayutto na byākātabbo, avijjamānaṃ attānaṃ siddhaṃ katvā ''ko phusatī''ti tassa kiriyāya puṭṭhattā ''ko vañjhāputto phusatī''tiādi viyāti adhippāyo. **Soḷasa kaṅkhā**ti ''ahosiṃ nu kho ahamatītamaddhānaṃ, nanu kho ahosiṃ, kiṃ nu kho ahosiṃ, kathaṃ nu kho ahosiṃ, kiṃ hutvā kiṃ ahosiṃ nu kho ahamatītamaddhānaṃ, bhavissāmi nu kho ahaṃ anāgatamaddhānaṃ, nanu kho bhavissāmi, kiṃ nu kho bhavissāmi, kathaṃ nu kho bhavissāmi, kiṃ hutvā kiṃ bhavissāmi nu kho ahaṃ anāgatamaddhānaṃ, ahaṃ nu khosmi, no nu khosmi, kiṃ nu khosmi, kathaṃ nu khosmi, ayaṃ nu kho satto kuto āgato, so kuhiṃ gāmī bhavissatī''ti (ma. ni. 1.18; saṃ. ni. 2.20) evaṃ āgatā atīte pañca, anāgate pañca, paccuppanne chāti soḷasavidhā kaṅkhā.

Tattha **kiṃ nu kho**ti manussadevādīsu, khattiyādīsu vā aññataraṃ nissāya kaṅkhati. **Kathaṃ nu kho**ti pana saṇṭhānākārādīsu issarādijanakaṃ, kāraṇaṃ vā nissāya. **Kiṃ hutvā kiṃ ahosi**nti ca manussādīsu paṭhamaṃ kiṃ hutvā pacchā kiṃ ahosinti kaṅkhati. **Ahaṃ nu khosmī**tiādi idāni attano vijjamānāvijjamānataṃ, sarūpapakārādikañca kaṅkhati. **Vapayantī**ti viapayanti byapagacchanti. Tenāha **''apagacchanti nirujjhantī''**ti.

3. **Tassa vasenā**ti tassa paccayākārapajānanassa, paccayakkhayādhigamassa ca vasena. **Ekekameva koṭṭhāsa**nti anulomapaṭilomato ekekameva koṭṭhāsaṃ. **Pāṭipadarattiyā evaṃ manasākāsī**ti rattiyā tīsupi yāmesu evaṃ idha khandhakapāḷiyā āgatanayena anulomapaṭilomaṃyeva manasākāsi.

Ajapālakathāvaṇṇanā

4. Tassa **sattāhassa accayenā**ti pallaṅkasattāhassa apagamanena. **Tamhā samādhimhā**ti arahattaphalasamāpattisamādhimhā. Antarantarā eva hi paccayākāramanasikāro. Avasesakālaṃ pana sabbaṃ bhagavā phalasamāpattiyāpi vītināmesi. Taṃ sandhāya **''tamhā samādhimhā''**ti vuttaṃ. **Ratanacaṅkame**ti bhagavato ciraṃ ṭhitassa caṅkamanādhippāyaṃ ñatvā devatāhi māpite ratanacaṅkame. **Ratanaghara**nti bhagavato nisīdanādhippāyaṃ ñatvā devatāhi māpitaṃ ratanamayaṃ gehaṃ.

Tatrāpīti na kevalaṃ ratanaghareyeva. Tatrāpi ajapālanigrodhamūlepi abhidhammaṃ vicinanto eva antarantarā vimuttisukhaṃ paṭisaṃvedentoti attho. Tatthāpi hi anantanayasamantapaṭṭhānaṃ sammasato sammāsambuddhassa pītisamuṭṭhitā chabbaṇṇā buddharasmiyo ratanaghare viya nicchariṃsu eva. **''Huṃhu''nti karonto**ti ''sabbe hīnajātikā maṃ mā upagacchantū''ti mānavasena, samīpaṃ upagatesu kodhavasena ca ''apethā''ti adhippāyanicchāritaṃ huṃhuṃkāraṃ karonto.

Brahmaññanti brāhmaṇattaṃ. **Anta**nti nibbānaṃ. **Devānaṃ vā anta**nti maggañāṇānaṃ vā antabhūtaṃ arahattaphalaṃ.

Mucalindakathāvaṇṇanā

5. **Mucalindamūle**ti ettha ca **mucalindo** vuccati nīparukkho, yo ''niculo''tipi vuccati. **Uppannamegho**ti sakalacakkavāḷagabbhaṃ pūretvā uppanno mahāmegho. **Vaddalikā**ti vuṭṭhiyā eva itthiliṅgavasena nāmaṃ. Yā ca sattāhaṃ pavattattā sattāhavaddalikāti vuttāti āha **''sattāhaṃ avicchinnavuṭṭhikā ahosī''**ti. Sītavātena dūsitaṃ dinametissā vaddalikāyāti sītavātaduddinīti āha **''udakaphusitasammissenā''**tiādi. Ubbiddhatā nāma dūrabhāvena upaṭṭhānanti āha **''meghavigamena dūrībhūta''**nti. Indanīlamaṇi viya dibbati jotetīti **devo,** ākāso.

Etamatthaṃ viditvāti vivekassa sukhabhāvaṃ viditvā. Sabbaso asantuṭṭhisamucchedakattā maggañāṇānaṃ **''catumaggañāṇasantosenā''**ti vuttaṃ. **Akuppanabhāvo**ti akujjhanasabhāvo.

Rājāyatanakathāvaṇṇanā

6. **Paccagghe**ti abhinave. Ayameva attho pasattho, na purimo. Na hi buddhā mahagghaṃ pattaṃ paribhuñjanti.

Brahmayācanakathāvaṇṇanā

7. Ālīyanti sevīyantīti ālayā. Pañca kāmaguṇāti āha **''sattā…pe… vuccantī''**ti. **Suṭṭhu muditā**ti ativiya pamuditā. **Ṭhānaṃ sandhāyā**ti **ṭhāna**-saddaṃ apekkhitvā. **Imesa**nti saṅkhārādīnaṃ phalānaṃ. Pāḷiyaṃ **sabbasaṅkhārasamatho**tiādīni nibbānavevacanāni. **Apissū**ti sampiṇḍanatthe nipāto. Na kevalaṃ etadahosi, imāpi gāthā paṭibhaṃsūti attho.

Kicchena me adhigatanti pāramipūraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, na dukkhāpaṭipadaṃ. Buddhānañhi cattāro maggā sukhāpaṭipadāva honti. **Ha**-iti byattaṃ, ekaṃsanti dvīsu atthesu nipāto, byattaṃ, ekaṃsena vā alanti viyojenti. **Hala**nti vā eko nipāto.

8. Pāḷiyaṃ **sahampatissā**ti so kira kassapassa bhagavato sāsane **sahako** nāma thero paṭhamajjhānabhūmiyaṃ brahmapati hutvā nibbatto, tena naṃ ''sahampatī''ti sañjāniṃsu. **Assavanatā**ti assavanatāya, assavanenāti attho. Savanameva hi savanatā yathā devatāti.

Dhammo asuddhoti micchādiṭṭhidhammo. **Samalehī**ti pūraṇakassapādīhi chahi satthārehi. **Apāpurā**ti desanāhatthena vivara. **Dvāra**nti ariyamaggaṃ sandhāya vadati.

Seleti ghanasilāmaye. **Tathūpama**nti ettha **tathā**-saddo taṃ-saddatthe daṭṭhabbo. Tena so selapabbato upamā yassa. Taṃ tathūpamanti attho. Tena vā pabbatādinā pakārena upamā assātipi attho. **Dhammamaya**nti lokuttaradhammabhūtaṃ. **Uṭṭhāhī**ti dhammadesanatthāya cārikacaraṇatthaṃ imamhā āsanā kāyena, appossukkabhāvato vā cittena uṭṭhehi, ayameva vā pāṭho. Teneva ''vicara, desassū''ti duvidhepi kāyacittapayoge niyojesi. **Vīrā**tiādi cattāri thutivasena sambodhanāni.

9. **Buddhacakkhunā**ti indriyaparopariyattañāṇena, āsayānusayañāṇena ca. Imesañhi dvinnaṃ ''buddhacakkhū''ti nāmaṃ. **Svākārā**ti saddhindriyādayova ākārā sundarā yesaṃ, te svākārā, suviññāpayā, paralokañca vajjañca bhayato dassanasīlā cāti daṭṭhabbaṃ. Uppalāni ettha santīti **uppalinī**ti gacchalatāpi pokkharaṇīpi vuccati. Idha pana pokkharaṇī. Evamitaresupi. **Udakānuggatānī**ti udakato anuggatāni. Anto nimuggāneva hutvā pusanti vaḍḍhanti, tāni **antonimuggaposīni. Accuggammā**ti udakaṃ atikkamanavasena uggantvā.

Apārutāti vivaṭā. **Tesa**nti saupanissayānaṃ sattānaṃ. **Dvārā**ti ariyamaggadvārāni. Idañca attano sayambhuñāṇena saupanissayānaṃ tesaṃ magguppattidiṭṭhataṃ sandhāya vadati. **Vihiṃsasaññī**tiādīsu evamattho daṭṭhabbo – ''ahañhi attano paguṇaṃ suppavattitampi imaṃ paṇītaṃ dhammaṃ ajānantesu manujesu desanāya vihiṃsā kāyavācākilamatho hotī''ti evaṃ vihiṃsasaññī hutvā **na bhāsiṃ** bhāsituṃ na icchiṃ. Idāni pana hetusampannā attano saddhābhājanaṃ vivarantu, pūressāmi nesaṃ saṅkappanti.

Pañcavaggiyakathāvaṇṇanā

10. **Āḷāro**ti nāmaṃ. **Kālāmo**ti gottaṃ. **Bhagavatopi kho ñāṇaṃ udapādī**ti kiṃ idāneva udapādi, nanu bodhimūle tekālikā, kālavinimuttā ca sabbe dhammā sabbākārato diṭṭhāti? Saccaṃ diṭṭhā, tathāpi nāmādivasena avikappitā ekacittakkhaṇikattā sabbaññutaññāṇassa. Na hi ekena cittena sabbadhammānaṃ nāmajātiādikaṃ paccekaṃ anantaṃ vibhāgaṃ vikappetuṃ sakkā vikappānaṃ viruddhānaṃ sahānuppattito, sabbavikappārahadhammadassanameva panānena sakkā kātuṃ. Yathā diṭṭhesu pana yathicchitākāraṃ ārabbha vikappo uppajjati cakkhuviññāṇena diṭṭhe cittapaṭe viya. Idhāpi āḷāraṃ nissāya āvajjanānantarameva sabbākārañāṇaṃ udapādi. Na kevalañca taṃ, atha kho pañcavaggiyā eva paṭhamaṃ dhammaṃ jānissanti, tappamukhā ca devatā, āḷāro kālāmo katvā ākiñcaññāyatane, udako ca nevasaññānāsaññāyatane nibbattoti evamādikaṃ sabbampi nissāya ñāṇaṃ uppajjati eva. Taṃ pana khaṇasampattiyā dullabhabhāvaṃ dassetuṃ kamena oloketvā devatāya vutte ñāṇaṃ viya katvā vuttaṃ. Saddagatiyā hi bandhattā ekena ñāṇena ñātampi vuccamānaṃ kamena ñātaṃ viya paṭibhāti, devatāpi ca bhagavatā ñātamevatthaṃ ārocesi. Teneva ''bhagavatopi kho ñāṇaṃ udapādī''ti vuttanti daṭṭhabbaṃ. Evamaññatthāpi īdisesu ''lokaṃ volokento asukaṃ addasa, tattha mayi gate kiṃ bhavissatī''ti evamādinā satthu hitesitāsandassanavasappavattesu. Sabbattha vacanagatiyaṃ kamavuttite paññāyamānepi ekeneva ñāṇena sakalāvabodho veditabbo. **Bahukārā kho me pañcavaggiyā**ti upakārassāpi vijjamānataṃ sandhāya vuttaṃ, na pana dhammadesanāya kāraṇattena anupakārānampi desanato.

11. **Antarā ca gayaṃ antarā ca bodhi**nti gayāya, bodhissa ca antare tigāvute ṭhāne.

Sabbābhibhūti sabbaṃ tebhūmakadhammaṃ abhibhavitvā ṭhito. **Anūpalitto**ti kilesalepena alitto. Tato eva **sabbañjaho**. **Taṇhakkhaye vimutto**ti taṇhakkhaye nibbāne ārammaṇakaraṇavasaena vimutto. Evaṃ sayaṃ sabbadhamme attanāva jānitvā. **Kamuddiseyya**nti kaṃ aññaṃ ''ayaṃ me ācariyo''ti uddiseyyaṃ.

Kāsinaṃ puranti bārāṇasiṃ. **Āhañcha**nti āhanissāmi. Amatādhigamāya ugghosanato **amatadundubhi**nti satthu dhammadesanā vuttā, ''amatabheriṃ paharissāmī''ti gacchāmīti attho.

Arahasi anantajinoti anantajinopi bhavituṃ yuttoti attho. Anantañāṇatāya ananto jino ca, anantena vā ñāṇena, anantaṃ vā dosaṃ jitavā, uppādavayantarahitatāya vā anantaṃ nibbānaṃ ajini kilesārayo madditvā gaṇhītipi **anantajino**.

Hupeyyāpīti evampi bhaveyya, evaṃvidhe rūpakāyaratane īdisena ñāṇena bhavitabbanti adhippāyo. Evaṃ nāma kathanañhissa upanissayasampannassa aparakāle dukkhappattassa bhagavantaṃ upagamma pabbajitvā maggaphalapaṭivedhāya paccayo jāto. Tathāhesa bhagavā tena samāgamatthaṃ padasāva maggaṃ paṭipajji.

12. **Bāhulliko**ti paccayabāhulliko. **Padhānavibbhanto**ti padhānato dukkaracaraṇato parihīno. Natthi ettha agāriyaṃ, agārassa hitaṃ kasigorakkhādikammanti anagāriyā, pabbajjā, taṃ **anagāriyaṃ. Pabbajantī**ti upagacchanti. **Tadanuttara**nti taṃ anuttaraṃ. **Brahmacariyapariyosāna**nti maggabrahmacariyassa pariyosānaṃ, arahattaphalanti attho. Tassa hi atthāya kulaputtā pabbajanti. **Diṭṭheva dhamme**ti imasmiṃ paccakkhe attabhāve. **Saya**nti aparappaccayā. **Abhiññā sacchikatvā**ti attanova ñāṇena paccakkhaṃ katvā. **Upasampajjā**ti pāpuṇitvā.

Iriyāyāti dukkarairiyāya. **Uttarimanussadhammā**tiādīsu manussadhammato lokiyañāṇato upari ariyaṃ kātuṃ alaṃ samattho **alamariyo**. **Ñāṇadassanaviseso**ti sabbaññutaññāṇassa pubbabhāgaṃ adhippetaṃ. **No**ti nu. **Bhāsitameta**nti evarūpametaṃ vākyabhedanti attho. Te ca ''yadi esa padhānakāle 'ahaṃ arahā'ti vadeyya, mayañca saddahāma, na cānena tadā vuttaṃ. Idāni pana vijjamānameva guṇaṃ vadatī''ti ekapadena satiṃ labhitvā ''buddho jāto''ti uppannagāravā āvusovādaṃ pahāya ''no hetaṃ, bhante''ti āhaṃsu. **Aññā citta**nti aññāya arahattappattiyā cittaṃ.

13. **Antā**ti koṭṭhāsā dve bhāgā. **Kāmesu kāmasukhallikānuyogo**ti vatthukāmesu kilesakāmasukhassa anubhavo. Kilesakāmā eva vā āmisasukhena allīyanato kāmasukhallikāti vuttāti daṭṭhabbā. **Gammo**ti gāmavāsīnaṃ santako. **Attakilamathānuyogo**ti attano kilamathassa kaṇṭakaseyyādidukkhassa anuyogo. **Ubho ante**ti yathāvutte lobho vā sassato vā eko anto, doso vā ucchedo vā ekoti veditabbo.

Cakkhukaraṇītiādīsu attanā sampayuttañāṇacakkhuṃ karotīti cakkhukaraṇī. Dutiyaṃ tasseva vevacanaṃ. **Upasamo**ti kilesupasamo. **Abhiññā, sambodho** ca catusaccapaṭivedhova. **Nibbānaṃ** asaṅkhatadhātu. Etesampi atthāya saṃvattatīti paṭipadaṃ thometi. **Sammādiṭṭhī**ti ñāṇaṃ. **Sammāsaṅkappo**ti vitakko. Sesaṃ dhammato suviññeyyameva.

14. Evaṃ cattāropi magge ekato dassetvā idāni tehi maggehi paṭivijjhitabbāni cattāri ariyasaccāni dassetuṃ **''idaṃ kho pana, bhikkhave''**tiādimāha. **Jātipi dukkhā**tiādīsu tattha tattha bhave nibbattamānānaṃ sattānaṃ sabbapaṭhamaṃ rūpārūpadhammappavatti idha **jāti** nāma, sā ca tattha tattha bhavesu upalabbhamānānaṃ dukkhādīnaṃ vatthubhāvato **dukkhā,** evaṃ jarādīsu dukkhavatthukatāya dukkhatā veditabbā. Pañcupādānakkhandhā pana dukkhadukkhavipariṇāmadukkhasaṅkhāradukkhavasena dukkhā eva. **Ponobhavikā**ti punabbhavakaraṇaṃ punabbhavo uttarapadalopena, punabbhavo sīlametissāti ponobhavikā. **Nandirāgasahagatā**ti ettha rūpādīsu nandati piyāyatīti nandī, sā eva rāgoti nandirāgoti bhāvappadhānoyaṃ niddeso, nandirāgattanti attho. Tena sahagatāni nandirāgasahagatā. **Tatra tatrā**ti tasmiṃ tasmiṃ bhave. Rūpādīsu chasu ārammaṇesu kāmassādanavasena pavattā **kāmataṇhā** nāma. Sassatadiṭṭhiyā saha pavattā **bhavataṇhā**. Ucchedadiṭṭhiyā saha pavattā **vibhavataṇhā. Asesavirāganirodho**tiādinā nibbānameva vuccati. Tattha virajjanaṃ vigamanaṃ **virāgo**. Nirujjhanaṃ **nirodho**. Ubhayenāpi suṭṭhu vigamova vuccati. Asesāyapi taṇhāya virāgo, nirodho ca yena hoti, so **asesavirāganirodho,** nibbānameva. Yasmā ca taṃ āgamma taṇhaṃ, vaṭṭañca cajanti paṭinissajjanti vimuccanti na allīyanti, tasmā **cāgo paṭinissaggo mutti anālayo**ti vuccati.

15. **Cakkhu**ntiādīni ñāṇavevacanāneva.

16. **Yāvakīvañcā**ti yattakaṃ kālaṃ. **Tiparivaṭṭa**nti saccañāṇa, kiccañāṇa, katañāṇasaṅkhātānaṃ tiṇṇaṃ parivaṭṭānaṃ vasena tiparivaṭṭaṃ ñāṇadassanaṃ. Ettha ca ''idaṃ dukkhaṃ ariyasaccaṃ, idaṃ dukkhasamudaya''nti evaṃ catūsu saccesu yathābhūtañāṇaṃ **saccañāṇaṃ** nāma. Tesu eva ''pariññeyyaṃ pahātabbaṃ sacchikātabbaṃ bhāvetabba''nti evaṃ kattabbakiccajānanañāṇaṃ **kiccañāṇaṃ** nāma. ''Pariññātaṃ pahīnaṃ sacchikataṃ bhāvita''nti tassa kiccassa katabhāvajānanañāṇaṃ **katañāṇaṃ** nāma. **Dvādasākāra**nti tesameva ekekasmiṃ sacce tiṇṇaṃ tiṇṇaṃ ākārānaṃ vasena dvādasākāraṃ.

Abhisambuddhoti paccaññāsinti abhisambuddho arahattaṃ pattoti evaṃ na paṭijāniṃ. **Yato ca kho**ti yato bodhimūle nisinnakālato paṭṭhāya. **Athāha**nti tato paraṃ ahaṃ. **Ñāṇañca pana me**ti paccavekkhaṇañāṇaṃ sandhāya vadati. **Akuppā me**tiādi tassa pavattiākāradassanaṃ. Tattha **akuppā me vimutti**ti arahattaphalaṃ tassa maggasaṅkhātakāraṇato ca ārammaṇato ca akuppatā veditabbā.

Imasmiṃ pana veyyākaraṇasminti niggāthasutte. **Bhaññamāne**ti bhaṇiyamāne. **Dhammacakkhu**nti idha catusaccadhammesu cakkhukiccakaraṇato sotāpattimaggo adhippeto. **Yaṃ kiñcī**tiādi nibbānārammaṇattepi kiccavasena asammohato pavattidassanatthaṃ vuttaṃ.

17. **Dhammacakka**nti paṭivedhañāṇadhammañceva desanāñāṇadhammañca pavattanaṭṭhena cakkanti dhammacakkaṃ. **Obhāso**ti sabbaññutaññāṇānubhāvena pavatto cittapaccayautusamuṭṭhāno dasasahassilokadhātuṃ pharitvā ṭhito obhāso.

18. Diṭṭho ariyasaccadhammo etenāti **diṭṭhadhammo**. Esa nayo sesesupi. Attano paccakkhato adhigatattā na paraṃ pacceti, parassa saddhāya ettha na pavattatīti aparappaccayo. **Ehi bhikkhū**ti ettake vuttamatte pabbajjā, upasampadā ca sijjhati, teneva tattha **iti**-saddena paricchedo dassitoti vadanti. Keci pana ''sammā dukkhassa antakiriyāyāti vacanapariyosāne eva upasampadā sijjhati, aṭṭhakathāyaṃ pana 'ehi bhikkhūti bhagavato vacanenā'ti idaṃ ehibhikkhusaddopalakkhitavacanaṃ ehibhikkhuvacanantiādipadavasena vuttaṃ musāvādavaggotiādīsu viyā''ti vadanti, tadetaṃ **paṭhamapārājikaṭṭhakathāyaṃ** ''bhagavā hi…pe… ehi bhikkhu, cara brahmacariyaṃ sammā dukkhassa antakiriyāyā''ti (pārā. aṭṭha. 1.45 bhikkhūpadabhājanīyavaṇṇanā) iminā vacanena sameti. Yattakañhi bhagavatā niyamena vuccati, tattakaṃ sabbampi aṅgameva. Sekkhaputhujjanānañhi etaṃ paripuṇṇaṃ vuccati, asekkhānaṃ pana ''cara brahmacariya''nti pariyosānanti daṭṭhabbaṃ sikkhattayasamiddhito. Lokiyasampadāhi uparibhūtā seṭṭhabhūtā sampadāti **upasampadā**.

19-21. **Nīhārabhatto**ti bhikkhūhi gāmato nīharitvā dinnabhatto. **Kallaṃ nū**ti yuttaṃ nu. **Etaṃ mamā**tiādi yathākkamaṃ taṇhāmānadiṭṭhigāhānaṃ dassanaṃ.

22-23. **Tasmā tihā**ti ettha **tihā**ti nipātamattaṃ, tasmāti attho. **Nibbindatī**ti vuṭṭhānagāminivipassanāvasena ukkaṇṭhati. **Virajjatī**ti catunnaṃ maggānaṃ vasena na rajjati. **Vimuccatī**ti phalavasena vimuccati. **Vimuttasmi**ntiādi paccavekkhaṇañāṇadassanaṃ. **Brahmacariya**nti maggabrahmacariyaṃ. **Karaṇīyaṃ** catūsu saccesu catūhi maggehi paccekaṃ kattabbaṃ pariññādivasena soḷasavidhaṃ kiccaṃ. **Nāparaṃ itthattāyā**ti itthabhāvāya soḷasakiccabhāvāya, kilesakkhayāya vā aparaṃ puna maggabhāvanākiccaṃ me natthīti pajānāti. Atha vā **itthattāyā**ti itthabhāvato vattamānakkhandhasantānato aparaṃ khandhasantānaṃ mayhaṃ na bhavissatīti attho.

Pabbajjākathāvaṇṇanā

15. **Āḷambara**nti paṇavaṃ. **Vikesika**nti vippakiṇṇakesaṃ. **Vikkheḷika**nti vissandamānalālaṃ. **Susānaṃ maññe**ti susānaṃ viya addasa sakaṃ parijananti sambandho. **Udānaṃ udānesī**ti saṃvegavasappavattaṃ vacanaṃ nicchāresi. **Upassaṭṭha**nti dukkhena sammissaṃ, dukkhotiṇṇaṃ sabbasattakāyajātanti attho.

26. **Idaṃ kho yasā**ti bhagavā nibbānaṃ sandhāyāha. **Anupubbiṃ katha**nti anupaṭipāṭikathaṃ. **Ādīnava**nti dosaṃ. **Okāra**nti nihīnatā nihīnajanasevitattā. **Saṃkilesa**nti tehi sattānaṃ saṃkilesanaṃ, saṃkilesavisayanti vā attho. **Kallacitta**nti arogacittaṃ. Sāmaṃ attanāva ukkaṃso ukkhipanaṃ etissanti **sāmukkaṃsikā,** saccadesanā. Tassā sarūpadassanaṃ **''dukkha''**ntiādi.

27. **Assadūte**ti assaāruḷhe dūte. **Iddhābhisaṅkhāra**nti iddhikiriyaṃ. **Abhisaṅkharesi** akāsi.

28. **Yathādiṭṭha**nti paṭhamamaggena diṭṭhaṃ catussaccabhūmiṃ sesamaggattayena paccavekkhantassa, passantassāti attho. **Mātu no jīvita**nti ettha **no**ti nipātamattaṃ, mātu jīvitanti attho. Yasassa khīṇāsavattā ''ehi bhikkhu, svākkhāto dhammo, cara brahmacariya''nti ettakeneva bhagavā upasampadaṃ adāsi. Khīṇāsavānañhi ettakeneva upasampadā anuññātā pubbeva dukkhassa parikkhīṇattā. **Cara brahmacariya**nti sāsanabrahmacariyasaṅkhātaṃ sikkhāpadapūraṇaṃ sandhāya vuttaṃ, na maggabrahmacariyaṃ.

30. **Seṭṭhānuseṭṭhīna**nti seṭṭhino ca anuseṭṭhino ca paveṇīvasena āgatā yesaṃ kulānaṃ santi, tesaṃ seṭṭhānuseṭṭhīnaṃ kulānaṃ. **Orako**ti lāmako.

32-33. **Mā ekena dve**ti ekena maggena dve bhikkhū mā agamittha. Visuddhe satte, guṇe vā māretīti **māro**. Pāpe niyutto **pāpimā**.

Sabbapāsehīti sabbakilesapāsehi. **Ye dibbā ye ca mānusā**ti ye dibbakāmaguṇanissitā, mānusakakāmaguṇanissitā ca kilesapāsā nāma atthi, sabbehi tehi. ''Tvaṃ buddho''ti devamanussehi kariyamānasakkārasampaṭicchanaṃ sandhāya vadati.

Antalikkhe carante pañcābhiññepi bandhatīti **antalikkhacaro,** rāgapāso. Māro pana pāsampi antalikkhacaraṃ maññati. **Mānaso**ti manosampayutto.

Jānāti manti so kira ''mahānubhāvo añño devaputto nivāretīti bhīto nivattissati nu kho''tisaññāya vatvā ''nihato tvamasi antakā''ti vutte ''jānāti ma''nti dummano palāyi.

34. **Parivitakko udapādī**ti yasmā ehibhikkhubhāvāya upanissayarahitānampi pabbajitukāmatā uppajjissati, buddhā ca te na pabbājenti, tasmā tesampi pabbajjāvidhiṃ dassento evaṃ parivitakkesīti daṭṭhabbaṃ. Upanissayasampannā pana bhagavantaṃ upasaṅkamitvā ehibhikkhubhāveneva pabbajanti. Ye paṭikkhittapuggalāti sambandho. **Sayaṃ pabbājetabbo**ti ettha ''kesamassuṃ ohāretvā''tiādivacanato kesacchedanakāsāyacchādanasaraṇadānāni pabbajjā nāma, tesu pacchimadvayaṃ bhikkhūhi eva kātabbaṃ, kāretabbaṃ vā. **''Pabbājehī''**ti idaṃ tividhampi sandhāya vuttaṃ. **Khaṇḍasīmaṃ netvā**ti bhaṇḍukammārocanapariharaṇatthaṃ. Bhikkhūnañhi anārocetvā ekasīmāya ''etassa kese chindā''ti aññaṃ āṇāpetumpi na vaṭṭati. **Pabbājetvā**ti kesādicchedanameva sandhāya vuttaṃ ''kāsāyāni acchādetvā''ti visuṃ vuttattā. **Pabbājetuṃ na labhatī**ti saraṇadānaṃ sandhāya vuttaṃ, anupasampannena bhikkhuāṇattiyā dinnampi saraṇaṃ na ruhati.

Yasassīti parivārasampanno. **Nijjīvanissattabhāva**nti ''kesā nāma imasmiṃ sarīre pāṭiyekko koṭṭhāso acetano abyākato suñño nissatto thaddho pathavīdhātū''tiādinayaṃ saṅgaṇhāti, sabbaṃ **visuddhimagge** (visuddhi. 1.311) āgatanayena gahetabbaṃ. **Pubbe**ti pubbabuddhuppādesu. **Madditasaṅkhāro**ti vipassanāvasena vuttaṃ. **Bhāvitabhāvano**ti samathavasenāpi.

Kāsāyāni tikkhattuṃ vā…pe… paṭiggāhāpetabboti ettha ''sabbadukkhanissaraṇatthāya imaṃ kāsāvaṃ gahetvā''ti vā ''taṃ kāsāvaṃ datvā''ti vā vatvā ''pabbājetha maṃ, bhante, anukampaṃ upādāyā''ti evaṃ yācanapubbakaṃ cīvaraṃ paṭicchāpeti. **Athāpī**tiādi tikkhattuṃ paṭiggāhāpanato paraṃ kattabbavidhidassanaṃ. **Athāpī**ti tato parampīti attho. Keci pana ''cīvaraṃ appaṭiggāhāpetvā pabbajanappakārabhedadassanatthaṃ ''athāpī''ti vuttaṃ, **athāpī**ti ca atha vāti attho''ti vadanti. **''Adinnaṃ na vaṭṭatī''**ti iminā pabbajjā na ruhatīti dasseti.

Pāde vandāpetvāti pādābhimukhaṃ namāpetvā. Dūre vandantopi hi pāde vandatīti vuccati. **Upajjhāyena vā**ti ettha yassa santike upajjhaṃ gaṇhāti, ayaṃ upajjhāyo. Ābhisamācārikesu vinayanatthaṃ yaṃ ācariyaṃ katvā niyyātenti, ayaṃ ācariyo. Sace pana upajjhāyo sayameva sabbaṃ sikkhāpeti, aññasmiṃ na niyyāteti, upajjhāyovassa ācariyopi hoti, yathā upasampadākāle sayameva kammavācaṃ vācento upajjhāyova kammavācācariyopi hoti.

Anunāsikantaṃ katvā dānakāle antarā vicchedo na kātabboti āha **''ekasambandhānī''**ti.

''Ābhisamācārikesu vinetabbo''ti iminā sekhiyavattakhandhakavattesu, aññesu

Ca sukkavissaṭṭhiādilokavajjasikkhāpadesu sāmaṇerehi vattitabbaṃ, tattha avattamāno alajjī, daṇḍakammāraho ca hotīti dasseti.

Pabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dutiyamārakathāvaṇṇanā

35. Pāḷiyaṃ **anuttaraṃ vimuttiṃ anupāpuṇāthā**ti ''khīṇāsavā mayaṃ, kiṃ amhākaṃ padhānenā''ti vāsanādosena vosānaṃ anāpajjitvā pantesu senāsanesu

phalasamāpattiyāva vītināmanatthaṃ, taṃ disvā aññesampi diṭṭhānugatisamāpajjanatthañca ovadatīti veditabbaṃ.

Dutiyamārakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhaddavaggiyakathāvaṇṇanā

36. **Idaṃ nesaṃ pubbakamma**nti tesaṃ tiṃsajanānaṃ ekato abhisamayassa pubbakammaṃ. Aññampi tesaṃ paccekaṃ pubbabuddhuppādesu saddhammassavanasaraṇagamanadānasīlasamādhivipassanāsamāyogavasena bahuṃ vivaṭṭūpanissayaṃ kusalaṃ atthevāti gahetabbaṃ. Itarathā hi tadaheva paṭivedho, ehibhikkhubhāvādiviseso ca na sampajjeyya.

Bhaddavaggiyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā

37-38. Pāḷiyaṃ **agarū**ti bhāriyaṃ na siyāti attho. **Ubhinnaṃ sajotibhūtāna**nti ubhosu sajotibhūtesu. **Patte pakkhipī**ti taṃ nāgaṃ nihatatejaṃ dhammadesanāya santappetvā saraṇasīlāni datvā sakalarattiṃ bhagavantaṃ payirupāsitvā ṭhitaṃ jaṭilānaṃ dassanatthaṃ patte pakkhipi, na ahituṇḍiko viya balakkārenāti veditabbaṃ. **Yatra hi nāmā**ti yo nāma.

39. **Ajjaṇho**ti ajja ekadivasaṃ. **Aggisālamhī**ti agyāgāre. Sumanānaṃ buddhānaṃ manasā sadiso mano assāti **sumanamanaso**. **Adhicitto**ti mahākaruṇādīhi adhicitto. **Udicchare**ti ullokesuṃ, parivāresunti attho. **Anekavaṇṇā acciyo**ti chabbaṇṇaraṃsiyo vuttā. Ahaṃ te dhuvabhattena paṭimānanaṃ karissāmīti seso.

40. **Abhikkantāya rattiyā**ti parikkhīṇāya rattiyā, majjharattisamayeti attho. **Abhikkantavaṇṇā**ti abhirūpacchavivaṇṇā. **Kevalakappa**nti ettha **kevala**-saddassa anavasesattho, **kappa**-saddassa samantabhāvo, tasmā anavasesaṃ samantato vanasaṇḍanti attho. **Catuddisā**ti catūsu disāsu. **Yatra hi nāmā**ti yaṃ nāma.

43. **Aṅgamagadhā**ti aṅgamagadharaṭṭhavāsino. **Iddhipāṭihāriya**nti abhiññiddhiyeva paṭipakkhānaṃ titthiyānaṃ, veneyyasattagatadosānañca haraṇato apanayanato pāṭihāriyaṃ, taṃ taṃ vā sattahitaṃ paṭicca haritabbaṃ pavattetabbanti paṭihāriyaṃ, tadeva pāṭihāriyaṃ. Iddhi eva pāṭihāriyaṃ iddhipāṭihāriyaṃ.

44. **Paṃsukūlaṃ uppannaṃ hotī**ti puṇṇāya dāsiyā sarīraṃ parikkhipitvā chaḍḍitaṃ sāṇamayaṃ kimikulākulaṃ pariyesanavasena uppannaṃ hoti, yaṃ bhagavā bhūmiṃ kampento pārupitvā pacchā **mahākassapattherassa** adāsi, taṃ sandhāyetaṃ vuttanti vadanti. **Kattha nu kho**tiādiparivitakko jaṭilānaṃ vividhapāṭihāriyadassanatthaṃ kato. Pāṇinā khaṇanto viya iddhiyā mattikaṃ apanetvā dinnattā vuttaṃ **''pāṇinā pokkharaṇiṃ khaṇitvā''**ti.

46. **Phāliyantu, kassapa, kaṭṭhānī**ti uruvelakassapena nivedite evamavocāti daṭṭhabbaṃ. Evaṃ sesesupi.

49. **Antaraṭṭhakāsu himapātasamaye**ti ettha māghamāsassa avasāne catasso, phagguṇamāsassa ādimhi catassoti evaṃ ubhinnaṃ māsānaṃ antare aṭṭharattiyo antaraṭṭhakā nāma. Tāsu antaraṭṭhakāsu rattīsu himapātakāle. **Ummujjananimujjana**mpi sahasā tadubhayakaraṇavasena vuttaṃ.

50. **Udakavāhako**ti udakogho. **Reṇuhatāyā**ti rajokiṇṇāya, atintāyāti attho. **Nāvāyā**ti kullena. **Idaṃ nu tvaṃ mahāsamaṇā**ti idha nu tvaṃ. **Dha**-kārassa **da**-kāraṃ, anusārañca katvā ''idaṃ nū''ti vuttaṃ ''ekamidāha''ntiādīsu (dī. ni. 1.165, 265) viya. ''Imasmiṃ padese tvaṃ nu kho ṭhitosī''ti pucchi. **Ayamahamasmī**ti ayamahaṃ idha ṭhitosmīti attho.

51. **Cirapaṭikā**ti cirakālato paṭṭhāya. Kesamissaṃ sabbaṃ parikkhāraṃ udake pavāhetvātipi yojetabbaṃ. Araṇikamaṇḍaluādikā tāpasaparikkhārā **khārī** nāma, taṃharaṇakakājaṃ **khārikājaṃ** nāma. **Aggihutamissa**nti aggipūjopakaraṇasahitaṃ.

52-3. **Upasaggo**ti upaddavo. **''Aḍḍhuḍḍhāni pāṭihāriyasahassānī''**ti idaṃ nāgadamanādīni pannarasa pāṭihāriyāni vajjetvā vuttaṃ appakamadhikaṃ gaṇanūpagaṃ na hotīti.

54. **Gayāya**nti gayānāmikāya nadiyā adūrabhavattā gāmo itthiliṅgavasena gayā nāma jāto, tassaṃ. **Gayāsīse**ti evaṃnāmake piṭṭhipāsāṇe.

''Yamidaṃ cakkhusamphassapaccayā…pe… sukhaṃ vā''tiādinā cakkhuviññāṇavīthicittesu somanassadomanassaupekkhāvedanāmukhena sesārūpakkhandhānampi ādittataṃ dasseti. Esa nayo sesesupi. **Mano**ti bhavaṅgacittaṃ manodvārassa adhippetattā. **Manoviññāṇa**nti manodvāravīthipaayāpannameva gahitaṃ.

Uruvelapāṭihāriyakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā

55. **Yaññā abhivadantī**ti yāgahetu ijjhantīti vadanti. **Upadhīsū**ti ettha dukkhasukhādīnaṃ adhiṭṭhānaṭṭhena cattāro upadhī kāmakhandhakilesaabhisaṅkhārūpadhīnaṃ vasena. Tesu khandhūpadhi idhādhippetoti āha **''khandhūpadhīsu malanti ñatvā''**ti. **Yaññā**ti yaññahetu. **Yiṭṭhe**ti mahāyāge. **Hute**ti divase divase kattabbe aggiparicaraṇe. **Kiṃ vakkhāmī**ti kathaṃ vakkhāmi.

57-8. **Āsīsanā**ti manorathā. **Siṅgīsuvaṇṇanikkhenā**ti siṅgīsuvaṇṇassa rāsinā. Suvaṇṇesu hi yuttikataṃ hīnaṃ. Tato rasaviddhaṃ seṭṭhaṃ, tato ākaruppannaṃ seṭṭhaṃ, tato yaṃkiñci dibbasuvaṇṇaṃ seṭṭhaṃ, tatrāpi cāmīkaraṃ, tato sātakumbhaṃ, tato jambunadaṃ, tatopi siṅgīsuvaṇṇaṃ seṭṭhaṃ. Tassa nikkhaṃ nāma pañcasuvaṇṇaparimāṇaṃ. Aṭṭhasuvaṇṇādibhedaṃ anekavidhampi vadanti. **Dasasu ariyavāsesū**ti –

> ''Idha, bhikkhave, bhikkhu pañcaṅgavippahīno hoti chaḷaṅgasamannāgato ekārakkho caturāpasseno paṇunnapaccekasacco samavayasaṭṭhesano anāvilasaṅkappo passaddhakāyasaṅkhāro suvimuttacitto suvimuttapañño''ti (dī. ni. 3.348, 360; a. ni. 10.19) –

Evamāgatesu dasasu ariyavāsesu. Tattha **pañcaṅgavippahīno**ti pañcanīvaraṇehi vippayuttatā vuttā. **Chaḷaṅgasamannāgato**ti iṭṭhādīsu chasu ārammaṇesu somanassitādipaṭipakkhā chaḷaṅgupekkhā vuttā. **Ekārakkho**ti upaṭṭhitasatitā. Saṅkhāyasevanā adhivāsanā parivajjanā vinodanāsaṅkhātāni cattāri apassenā nissayā etassāti **caturāpasseno,** etena ca te nissayā dassitā. Paṇunnāni apanītāni diṭṭhigatikehi paccekaṃ gahitāni diṭṭhisaccāni yassa, so **paṇunnapaccekasacco,** tena lokiyañāṇena diṭṭhippahānaṃ vuttaṃ. Kāmesanā bhavesanābrahmacariyesanāsaṅkhātā esanā sammadeva avayā anūnā saṭṭhā nisaṭṭhā anenāti **samavayasaṭṭhesano**. Etena tiṇṇaṃ esanānaṃ abhāvo vutto. **''Anāvilasaṅkappo''**ti iminā kāmavitakkādīhi anāvilacittatā. **''Passaddhakāyasaṅkhāro''**ti iminā catutthajjhānasamāyogena vigatadarathatā vuttā. **''Suvimuttacitto''**ti iminā maggo. **''Suvimuttapañño''**ti iminā paccavekkhaṇañāṇamukhena phalañāṇaṃ vuttaṃ. Ete hi ariyā vasanti etthāti **ariyavāsā**ti vuccanti. Te pana vāsā vutthā vasitā sampāditā yena, so **vutthavāso,** bhagavā. **Dasabalo**ti dasahi kāyabalehi, ñāṇabalehi ca upeto. Yāni hetāni –

> ''Kāḷāvakañca gaṅgeyyaṃ, paṇḍaraṃ tambapiṅgalaṃ;
> Gandhamaṅgalahemañca, uposathachaddantime dasā''ti. (ma. ni. aṭṭha. 1.148; saṃ. ni. aṭṭha. 2.2.22; a. ni. aṭṭha. 3.10.21; vibha. aṭṭha. 760; udā. aṭṭha. 75; bu. va. aṭṭha. 1.39; cūḷani. aṭṭha. 81; paṭi. ma. aṭṭha. 2.2.44) –

Evaṃ vuttāni dasahatthikulāni purimapurimato dasabalaguṇopetāni, tesu sabbajeṭṭhānaṃ dasannaṃ chaddantānaṃ balāni bhagavato kāyassa dasabalāni nāma. Tañca kāḷāvakasaṅkhātānaṃ pakatihatthīnaṃ koṭisahassassa, majjhimapurisānaṃ pana dasannaṃ koṭisahassānañca balaṃ hoti, taṃ ''nārāyanasaṅghātabala''ntipi vuccati.

Yāni panetāni **pāḷiyaṃ** ''idha, sāriputta, tathāgato ṭhānañca ṭhānato aṭṭhānañca aṭṭhānato yathābhūtaṃ pajānātī''tiādinā (ma. ni. 1.148; a. ni. 10.21; vibha. 760; paṭi. ma. 2.44) vuttāni ṭhānāṭhānañāṇabalaṃ, kammavipākañāṇabalaṃ, sabbatthagāminipaṭipadāñāṇabalaṃ, anekadhātunānādhātulokañāṇabalaṃ, sattānaṃ nānādhimuttikatāñāṇabalaṃ, indriyaparopariyattañāṇabalaṃ, jhānavimokkhasamādhisamāpattīnaṃ saṃkilesavodānavuṭṭhānañāṇabalaṃ, pubbenivāsañāṇabalaṃ,

dibbacakkhuñāṇabalaṃ, āsavakkhayañāṇabalanti dasabalañāṇāni, imāni bhagavato dasabalāni nāma. **Dasahi asekkhehi aṅgehī**ti arahattaphalasampayuttehi **pāḷiyaṃ** ''asekkhā sammādiṭṭhi…pe… asekkho sammāsamādhi, asekkhaṃ sammāñāṇaṃ, asekkhā sammāvimuttī''ti (dī. ni. 3.348, 360) evaṃ vuttehi dasahi asekkhadhammehi samannāgato. Ettha ca dassanaṭṭhena vuttā **sammādiṭṭhi** eva jānanaṭṭhena **sammāñāṇa**ntipi vuttā, vuttāvasesā pana phalacittasampayuttā sabbe phassādidhammā **sammāvimuttī**ti vuttāti daṭṭhabbaṃ.

Bimbisārasamāgamakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā

60. Sārībrāhmaṇiyā putto **sāriputto**. Moggalībrāhmaṇiyā putto **moggallāno. Channaparibbājakassā**ti setavatthena hirikopīnaṃ chādetvā vicaraṇakaparibbājakassa, tena ''nāyaṃ naggaparibbājako''ti dasseti. ''Upaññāta''nti imassa vivaraṇaṃ **ñāto cevā**ti. ''Magga''nti imassa vivaraṇaṃ **upagato ca maggo**ti. Tena ca **upaññāta**nti ettha **ñāta**-saddo ñāṇapariyāyo. **Magga**nti liṅgavipallāsena maggova vutto. Upasaddo ca upagamanattho maggasaddenapi sambandhitabboti dasseti. Idaṃ vuttaṃ hoti – yasmā piṭṭhito piṭṭhito anubandhanaṃ nāma atthikehi upaññātaṃ upagatañāṇañceva hoti, tehi upagato paṭipanno maggo ca, tasmā yaṃnūnāhaṃ anubandheyyanti. **Upaññātaṃ nibbāna**nti upapattiyā anumānena ñātaṃ nibbānaṃ. ''Magga''nti imassa vivaraṇaṃ **magganto**ti, anumānena ñātaṃ paccakkhato dassanatthāya gavesantoti attho.

Nirodho ca nirodhūpāyo ca ekasesena nirodhoti vuttoti dassento **''atha vā''**tiādimāha. **Paṭipādento**ti nigamento.

Ito uttarīti ito mayā laddhasotāpattito uttari itaramaggattayaṃ yadipi natthi, tathāpi eso eva mayā gavesito nibbānadhammoti attho.

62-3. **Tadārammaṇāyā**ti nibbānārammaṇāya sotāpattiphalavimuttiyā. **Tesaṃ āyasmantāna**nti saparisānaṃ tesaṃ dvinnaṃ parisānaṃ tasmiṃyeva khaṇe bhagavato dhammaṃ sutvā arahattaṃ pāpuṇi, aggasāvakā pana attano ñāṇakiccassa mahantatāya katipāhaccayena. Tenāha **''eva''**ntiādi. Usūyanakiriyāya kammabhāvaṃ sandhāya **''upayogatthevā''**ti vuttaṃ.

Sāriputtamoggallānapabbajjākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā

64. **Vajjāvajja**nti khuddakaṃ, mahantañca vajjaṃ. **Uttiṭṭhapatta**nti ettha uttiṭṭhaṃ nāma piṇḍāya caraṇaṃ vuccati ''uttiṭṭhe nappamajjeyyā''tiādīsu (dha. pa. 168) viya. Uttiṭṭhatthāya gahitaṃ pattaṃ uttiṭṭhapattaṃ, tenāha **''piṇḍāya caraṇakapatta''**nti. Tassa upanāme ko dosoti āha **''tasmiṃ hī''**tiādi. **Tasmā**ti yasmā manussā etasmiṃyeva ete bhuñjantīti uttiṭṭhapatte ucchiṭṭhasaññino, tasmā uttiṭṭhapattanti vuttaṃ uttiṭṭha-saddeneva manussānaṃ saññāya ucchiṭṭhatāpi gammatīti. Keci pana ''ucchiṭṭhasaddena samānattho uttiṭṭhasaddo''ti vadanti. ''Uttiṭṭhā''ti tvāpaccayantopi hotīti āha **''uṭṭhahitvā''**ti. **Upajjhāyaṃ gahetu**nti upajjhāyattaṃ manasā gahetuṃ, yācanavacanena tassa anumatiṃ gahetunti vā attho.

65. Patissayanaṃ patisso, garuṃ nissāya vattanabhāvo, yaṃkiñci gāravanti attho. Saha patissena **sappatisso,** paraṃ jeṭṭhaṃ katvā tassovāde vattanatāti attho. Tenāha **''jeṭṭhakabhāvañca upaṭṭhapetvā''**ti. **Sāhū**ti sādhu sundaraṃ. **Lahū**ti agaru, subharatāti attho. **Opāyika**nti upāyapaṭisaṃyuttaṃ, evaṃ paṭipajjanaṃ nittharaṇūpāyoti attho. **Patirūpa**nti sāmīcikammamidanti attho. **Pāsādikenā**ti pasādāvahena kāyavacīpayogena sampādehīti attho. **Kāyenā**ti etadatthaviññāpakaṃ hatthamuddādiṃ dassento kāyena viññāpeti. **Sādhūti sampaṭicchanaṃ sandhāyā**ti upajjhāyena ''sāhū''tiādīsu vuttesu saddhivihārikassa ''sādhū''ti sampaṭicchanaṃ vacanaṃ sandhāya ''kāyena viññāpetī''tiādi vuttanti adhippāyo. **Āyācanadānamattenā**ti saddhivihārikassa paṭhamaṃ āyācanamattena, tato upajjhāyassa ca ''sāhū''tiādinā vacanamattenāti attho.

66. **Assā**ti saddhivihārikassa. **Dve cīvarānī**ti uttarāsaṅgaṃ, saṅghāṭiñca sandhāya vadati. **Ito paṭṭhāyā**ti ''na upajjhāyassa bhaṇamānassā''ti ettha na-kārato paṭṭhāya, tena ''nātidūre''tiādīsu na-kārapaṭisiddhesu āpatti natthīti dasseti. **Sabbattha dukkaṭāpattī**ti āpadāummattakhittacittavedanaṭṭatādīhi vinā paṇṇattiṃ ajānitvāpi vadantassa gilānassapi dukkaṭameva. Āpadāsu hi antarantarā kathā vattuṃ vaṭṭati. Evamaññesupi na-kārapaṭisiddhesu īdisesu, itaresu pana gilānopi na muccati. Pāḷiyaṃ **''heṭṭhāpīṭhaṃ vā parāmasitvā''**ti idaṃ pubbe tattha ṭhapitapattādinā asaṅghaṭṭanatthāya vuttaṃ, cakkhunā oloketvāpi aññesaṃ abhāvaṃ ñatvāpi ṭhapetuṃ vaṭṭati eva. **Āpattiyā āsanna**nti āpattikaraṇameva.

Gāmeti antogāme tādise maṇḍapādimhi. **Antaraghare**ti antogehe. **Paṭikkamane**ti āsanasālāyaṃ. **Dhotavālikāyā**ti udakena gataṭṭhāne nirajāya parisuddhavālikāya. **Niddhūme**ti jantāghare jaliyamānaaggidhūmarahite. Jantāgharañhi nāma himapātabahulesu desesu tappaccayarogapīḷādinivāraṇatthaṃ sarīrasedāpanaṭṭhānaṃ. Tattha kira andhakārapaṭicchannatāya bahūpi ekato pavisitvā cīvaraṃ nikkhipitvā aggitāpaparihārāya mattikāya mukhaṃ limpitvā sarīraṃ yāvadatthaṃ sedetvā cuṇṇādīhi ubbaṭṭetvā nahāyanti. Teneva pāḷiyaṃ **''cuṇṇaṃ sannetabba''**ntiādi vuttaṃ. **Ulloka**nti uddhaṃ olokanaṭṭhānaṃ. Uparibhāganti attho.

Aññattha netabboti yattha viharato sāsane anabhirati uppannā, tato aññattha kalyāṇamittādisampattiyuttaṭṭhāne netabbo. **Visabhāgapuggalāna**nti lajjino vā alajjino vā upajjhāyassa avaḍḍhikāme sandhāya vuttaṃ. Sace pana upajjhāyo alajjī ovādampi na gaṇhāti, lajjino ca etassa visabhāgā honti, tattha upajjhāyaṃ vihāya lajjīheva saddhiṃ āmisādiparibhogo kātabbo. Upajjhāyādibhāvo hettha na pamāṇanti daṭṭhabbaṃ. **Pariveṇaṃ gantvā**ti upajjhāyassa pariveṇaṃ gantvā. **''Na susāna''**nti idaṃ upalakkhaṇaṃ, upacārasīmato bahi gantukāmena anāpucchā gantuṃ na vaṭṭati.

Upajjhāyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Saddhivihārikavattakathāvaṇṇanā

67. Saddhivihārikavattakathāyaṃ **saṅgahetabbo anuggahetabbo**tiādīsu anādariyaṃ paṭicca dhammāmisehi asaṅgaṇhantānaṃ ācariyupajjhāyānaṃ dukkaṭaṃ vattabhedattā. Teneva **parivāre**pi ''nadento āpajjatī''ti (pari. 322) vuttaṃ. Sesaṃ suviññeyyameva.

Saddhivihārikavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā

68. Nasammāvattanādikathāyaṃ **vattaṃ na pūreyyā**ti ''vattakaraṇakālo''ti vatthuvijānanavasena ñatvā mānakosajjādivasena vā upajjhāyādīsu anādarena vā ''akātuṃ na vaṭṭatī''ti ajānanatāya vā na kareyya, dukkaṭameva. Asañcicca asatiyātiādīhi ca akarontassa pana anāpatti. Sabbāni hi vattāni sekhiyāneva, tasmā sekhiyesu vuttanayenevettha sabbopi vinicchayo veditabbo. **Gehassitapema**nti mettāpemaṃ.

Sādiyanaṃ vā asādiyanaṃ vā na jānātīti ''mayi sādiyante akarontānaṃ āpatti hoti, paṭikkhipitvā asādiyante āpatti na hotī''ti evaṃ na jānātīti attho. ''Tesu eko vattasampanno bhikkhu…pe… tesaṃ anāpattī''ti vacanato sace koci ''tumhākaṃ saddhivihārike, antevāsike vā gilāne upaṭṭhahissāmi, ovādānusāsaniādikaṃ sabbaṃ kattabbaṃ karissāmī''ti vadati, te vā saddhivihārikādayo ''appossukkā hothā''ti vadanti, vattaṃ vā na sādiyanti, ācariyupajjhāyānampi anāpatti.

Nasammāvattanādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rādhabrāhmaṇavatthukathāvaṇṇanā

69. Rādhabrāhmaṇavatthusmiṃ pāḷiyaṃ **uppaṇḍuppaṇḍukajāto**ti sakalasarīre sañjātapaṇḍuvaṇṇo. Paṇḍuvaṇṇassa sakalasarīre byāpitabhāvadassanatthañhi vicchāvacanaṃ kataṃ. **Adhikāra**nti upakāraṃ. **Katavedino**ti attano kataṃ upakāraṃ paṭikiriyāya ñāpakā. Upasampadākammavācāya yaṃ vattabbaṃ, taṃ pariyosāne vakkhāma. **Parimaṇḍalehī**ti paripuṇṇehi.

71-73. **Paṇṇattivītikkama**nti sikkhāpadavītikkamaṃ. Pāḷiyaṃ **piṇḍiyālopabhojana**nti jaṅghapiṇḍimaṃsabalena caritvā ālopālopavasena pariyiṭṭhabhojanaṃ. **Atirekalābho**ti bhikkhāhārato adhikalābho. Saṅghabhattādīnaṃ vibhāgo **senāsanakkhandhake** āvi bhavissati. **Vihāro**ti tiṇakuṭikādisahito pākāraparicchinno sakalo

saṅghārāmo. **Aḍḍhayogo**ti ekasālo dīghapāsādo. Hatthipiṭṭhigaruḷasaṇṭhāno dīghapāsādotipi vadanti. **Pāsādo**ti caturasso ucco anekabhūmakapāsādo. **Hammiya**nti muṇḍacchadano candikaṅgaṇayutto nātiucco pāsādo. **Guhā**ti pabbataguhā. **Pūtimutta**nti gomuttaṃ.

Rādhabrāhmaṇavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā

76. **Sahadhammikaṃ vuccamāno**ti ''evaṃ nivāsetabba''ntiādinā sikkhāpadena ovadiyamāno. **Vādaṃ āropetvā**ti ''olambitvā nivāsanādīsu ko doso? Yadi doso bhaveyya, parimaṇḍalanivāsanādīsupi doso siyā''tiādinā niggahaṃ āropetvā. **Taṃyeva titthāyatana**nti diṭṭhisaṅkhātatitthameva āyatanaṃ dukkhuppattiṭṭhānanti titthāyatanaṃ. **Āyasmato nissāya vacchāmī**ti āyasmantaṃ nissāya vasissāmīti attho.

Ācariyavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṇāmanākhamāpanākathāvaṇṇanā

80. Yaṃ pubbe lakkhaṇaṃ vuttaṃ, teneva lakkhaṇena nissayantevāsikassa āpatti na veditabbāti sambandhayojanā daṭṭhabbā. Potthakesu pana ''na teneva lakkhaṇenā''ti ettha na-kāraṃ chaḍḍetvā ''teneva lakkhaṇena nissayantevāsikassa āpatti veditabbā''ti likhanti, taṃ pamādalikhitaṃ. Tathā hi teneva lakkhaṇena āpattibhāve gayhamāne nissayamuttakassāpi amuttakassāpi āpatti evāti vuttalakkhaṇena āpattiṃ āpajjeyya. Tathā ca ''nissayantevāsikena hi yāva ācariyaṃ nissāya vasati, tāva sabbaṃ ācariyavattaṃ kātabba''nti iminā anantaravacanena virodho siyā. **Visuddhimagge**pi ca –

> ''Nissayācariya, uddesācariya, nissayantevāsika, uddesantevāsika, samānācariyakā pana yāva nissayauddesā anupacchinnā. Tāva paṭijaggitabbā''ti (visuddhi. 1.41) –

Vuttaṃ. Tasmā vuttanayena idha parigaḷitaṃ na-kāraṃ ānetvā teneva saddhivihārikassa vutteneva lakkhaṇena nissayantevāsikassa āpatti na veditabbāti evamattho gahetabbo.

Paṇāmanākhamāpanākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nissayapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā

83. Nissayapaṭippassaddhikathāyaṃ **''yo vā ekasambhogaparibhogo, tassa santike nissayo gahetabbo''**ti iminā lajjīsu eva nissayaggahaṇaṃ niyojeti alajjīsu paṭikkhittattā. Ettha ca paribhogasaddena ekakammādiko saṃvāso gahito paccayaparibhogassa sambhoga-saddena gahitattā, etena ca sambhogasaṃvāsānaṃ alajjīhi saddhiṃ na kattabbataṃ dasseti. **Parihāro natthī**ti āpattiparihāro natthi. **Tādiso**ti yattha nissayo gahitapubbo, yo ca ekasambhogaparibhogo, tādiso. **Tathā vutta**nti ''lahuṃ āgamissāmī''ti vuttañceti attho. **''Cattāri pañca divasānī''**ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ. Yadi ekāhadvīhena sabhāgatā paññāyati, ñātadivasena gahetabbova. Athāpi catupañcāhenāpi na paññāyati, yattakehi divasehi paññāyati, tattakāni atikkametabbāni. Sabhāgataṃ olokemīti pana leso na kātabbo.

Daharā suṇantīti ettha asutvāpi āgamissati, kenaci antarāyena cirāyatīti saññāya sati labbhateva parihāro. Tenāha **''idhevāhaṃ vasissāmīti pahiṇati, parihāro natthī''**ti.

Ekadivasampi parihāro natthīti gamane nirussāhaṃ sandhāya vuttaṃ. Saussāhassa pana senāsanapaṭisāmanādivasena katipāhe gatepi na doso.

Tatreva vasitabbanti tatra sabhāgaṭṭhāne eva nissayaṃ gahetvā vasitabbaṃ. **''Taṃyeva vihāraṃ…pe… vasituṃ vaṭṭatī''**ti iminā upajjhāye saṅgaṇhanteyeva taṃsamodhāne nissayapaṭippassaddhi vuttā, tasmiṃ pana kodhena vā gaṇanirapekkhatāya vā asaṅgaṇhante aññesu gahito nissayo na paṭippassambhatīti dasseti.

Ācariyamhā nissayapaṭippassaddhiyaṃ vutto ''koci ācariyo''tiādiko nayo upajjhāyapakkamanādīsupi netvā tattha ca vutto idhāpi netvā yathārahaṃ yojetabbo.

Dve leḍḍupāte atikkamma aññasmiṃ vihāre vasantīti upacārasīmato bahi aññasmiṃ vihāre antevāsikānaṃ vasanaṭṭhānato dve leḍḍupāte atikkamma vasanti. Tena bahiupacārepi antevāsikādīnaṃ vasanaṭṭhānato dvinnaṃ leḍḍupātānaṃ antare āsannapadese vasati, nissayo na paṭippassambhatīti dasseti. Antoupacārasīmāyaṃ pana dve leḍḍupāte atikkamitvā vasato nissayo na paṭippassambhateva.

Nissayapaṭippassaddhikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā

84. Upajjhācariyalakkhaṇakathāyaṃ **na sāmaṇero upaṭṭhāpetabbo**ti upajjhāyena hutvā na pabbājetabbo. Asekkhassa ayanti **asekkho,** lokiyalokuttaro sīlakkhandho.

Antaggāhikāyāti sassatucchedakoṭṭhāsaggāhikāya. **Pacchimāni dve**ti appassuto hoti, duppañño hotīti imāni dve aṅgāni. **Pacchimāni tīṇī**ti na paṭibalo uppannaṃ kukkuccaṃ dhammato vinodetuṃ, āpattiṃ na jānāti, āpattiyā vuṭṭhānaṃ na jānātīti imāni tīṇi. Kukkuccassa hi pāḷiaṭṭhakathānayasaṅkhātadhammato vinodetuṃ apaṭibalatā nāma abyattatā eva hotīti sāpi āpattiaṅgameva vuttā.

Abhivisiṭṭho uttamo samācāro ābhisamācāro, vattapaṭivattasīlaṃ. Taṃ ārabbha paññattā khandhakasikkhāpadasaṅkhātā sikkhā **ābhisamācārikā**. Sikkhāpadampi hi taṃ tattha paṭipūraṇatthikehi uggahaṇādivasena sikkhitabbato ''sikkhā''ti vuccati. Maggabrahmacariyassa ādibhūtā kāraṇabhūtāti **ādibrahmacariyakā** sikkhā, ubhatovibhaṅgapariyāpannasikkhāpadaṃ. Teneva **visuddhimagge**pi ''ubhatovibhaṅgapariyāpannasikkhāpadaṃ ādibrahmacariyakaṃ, khandhakavattapaayāpannaṃ ābhisamācārika''nti (visuddhi. 1.11) vuttaṃ. Tasmā **sekkhapaṇṇattiya''**nti ettha sikkhitabbato sekkhā, bhagavatā paññattattā paṇṇatti. Sabbāpi ubhatovibhaṅgapariyāpannā sikkhāpadapaṇṇatti ''sekkhapaṇṇattī''ti vuttāti gahetabbā. **Nāmarūpaparicchede**ti ettha kusalattikādīhi vuttaṃ jātibhūmipuggalasampayogavatthārammaṇakammadvāralakkhaṇarasādibhedehi vedanākkhandhādicatubbidhaṃ sanibbānaṃ nāmaṃ, bhūtupādāyabhedaṃ rūpañca paricchinditvā jānanapaññā, tappakāsako ca gantho nāmarūpaparicchedo nāma. Iminā abhidhammatthakusalena bhavitabbanti dasseti. **Sikkhāpetu**nti uggaṇhāpetuṃ.

Upasampādetabbapañcakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aññatitthiyapubbavatthukathāvaṇṇanā

86. Titthiyaparivāsakathāyaṃ **ājīvakassa vā**tiādīsu akiriyavādī ājīvako nāma, kiriyavādino pana nigaṇṭhāpi aññepi naggatitthikā acelakapade saṅgahitā. Sabbathā naggasseva titthiyaparivāso vihito. So ca teneva naggavesena bhikkhūnaṃ santikaṃ āgatassa, na paṭicchādetvā āgatassāti dassetuṃ **''sace sopī''**tiādi vuttaṃ. Tattha **sopī**ti ājīvako.

Āmisakiñcikkhasampadānaṃ nāma appamattakassa deyyadhammassa anuppadānaṃ. **Rūpūpajīvikā**ti attano rūpameva nissāya jīvantiyo. Vesiyā gocaro bahulaṃ pavattiṭṭhānaṃ assāti **vesiyāgocaro**. Esa nayo sabbattha. **Yobbannātītā**ti anividdhā eva mahallikabhāvaṃ pattā thullakumārī evāti vuttaṃ. **Ādāyassā**ti ādānassa gahaṇassa.

Aññatitthiyapubbavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā

88-9. Pañcābādhādivatthūsu pāḷiyaṃ **somhi arogo, vibbhamissāmī**ti so ahaṃ arogo, vibbhamissāmīti attho. **Nakhapiṭṭhippamāṇa**nti kaniṭṭhaṅgulinakhapiṭṭhi adhippetā. ''Paṭicchanne ṭhāne nakhapiṭṭhippamāṇaṃ avaḍḍhanakapakkhe ṭhitaṃ hoti, vaṭṭatī''ti vuttattā appaṭicchannaṭṭhāne tādisampi na vaṭṭati, paṭicchannaṭṭhānepi ca

vaḍḍhanakapakkhe ṭhitopi na vaṭṭatīti siddhameva hoti. Pākaṭaṭṭhānepi pana nakhapiṭṭhippamāṇato ūnataraṃ avaḍḍhanakaṃ vaṭṭatīti ye gaṇheyyuṃ, tesaṃ taṃ gahaṇaṃ paṭisedhetuṃ **''mukhe panā''**tiādi vuttaṃ.

Kolaṭṭhimattakopīti badaraṭṭhippamāṇopi. **Avaḍḍhanakapakkhe ṭhitopi na vaṭṭatī**ti ettha **pi**-saddena kolaṭṭhimattato khuddakataropi gaṇḍo na vaṭṭatīti dasseti. Tenāha **''sacchaviṃ kāretvā''**ti, vijjamānacchaviṃ katvāti attho. ''Sañchavi''nti vā pāṭho, sañjātacchavinti attho. Gaṇḍādīsu vūpasantesupi gaṇḍānaṃ vivaṇṇampi hoti, taṃ vaṭṭati.

Padumapuṇḍarīkapattavaṇṇanti rattapadumasetapadumapupphadalavaṇṇaṃ. **Kuṭṭhe vuttanayenevā**ti paṭicchannaṭṭhāne avaḍḍhanakaṃ vaṭṭati, aññattha na kiñcipi vaṭṭatīti vuttanayaṃ dasseti. **Sosabyādhī**ti khayarogo. **Yakkhummāro**ti kadāci kadāci āgantvā bhūmiyaṃ pātetvā hatthamukhādikaṃ avayavaṃ bhūmiyaṃ ghaṃsanako yakkhova rogo.

Pañcābādhavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rājabhaṭavatthukathāvaṇṇanā

90. **Na dānāhaṃ devassa bhaṭoti āpucchatī**ti raññā eva dinnaṭṭhānantaraṃ sandhāya vuttaṃ. Yo pana rājakammikehi amaccādīhi ṭhapito, amaccādīnaṃ eva vā bhaṭo hoti, tena taṃ taṃ amaccādimpi āpucchituṃ vaṭṭati.

Rājabhaṭavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Coravatthukathāvaṇṇanā

91. **Tasmā**ti bhagavā sayaṃ yasmā dhammassāmī, tasmā aṅgulimālaṃ ehibhikkhubhāvena pabbājesi, bhikkhūnaṃ pana sikkhāpadaṃ paññapento evamāhāti adhippāyo. **Evaṃ jānantī**ti sīlavā jātoti jānanti.

92. **Uparamanti** viramanti. **Bhinditvā**ti andubandhanaṃ bhinditvā. **Chinditvā**ti saṅkhalikaṃ chinditvā. **Muñcitvā**ti rajjubandhanaṃ muñcitvā. **Vivaritvā**ti gāmabandhanādīsu gāmadvārādīnaṃ vivaritvā. **Apassamānāna**nti purisaguttiyaṃ gopakānaṃ apassantānaṃ.

95. **Purimanayenevā**ti ''kasāhato katadaṇḍakammo''ti ettha vuttanayeneva.

Coravatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Iṇāyikavatthukathāvaṇṇanā

96. **Palātopī**ti iṇasāmikānaṃ āgamanaṃ ñatvā bhayena palāto. **Gīvā hotī**ti iṇāyikabhāvaṃ ñatvā anādarena iṇamuttake bhikkhubhāve pavesitattā. **Upaḍḍhupaḍḍha**nti thokathokaṃ. **Dātabbamevā**ti iṇāyikena dhanaṃ sampaṭicchatu vā mā vā, dāne saussāheneva bhavitabbaṃ. Aññehi ca bhikkhūhi ''mā dhuraṃ nikkhipāhī''ti vatvā sahāyakehi bhavitabbanti dasseti. Dhuranikkhepena hissa bhaṇḍagghena kāretabbatā siyāti.

Iṇāyikavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dāsavatthukathāvaṇṇanā

97. **''Dāsacārittaṃ āropetvā kīto''**ti iminā dāsabhāvaparimocanatthāya kītakaṃ nivatteti. Tādiso hi dhanakkītopi adāso eva. **Tattha tattha cārittavasenā**ti tasmiṃ tasmiṃ janapade dāsapaṇṇajjhāpanādinā adāsakaraṇaniyāmena. Abhisekādīsu sabbabandhanāni mocāpenti, taṃ sandhāya **''sabbasādhāraṇenā''**ti vuttaṃ.

Sayameva paṇṇaṃ āropenti, na vaṭṭatīti tā bhujissitthiyo ''mayampi vaṇṇadāsiyo homā''ti attano rakkhaṇatthāya sayameva rājūnaṃ dāsipaṇṇe attano nāmaṃ likhāpenti, tāsaṃ puttāpi rājadāsāva honti, tasmā te pabbājetuṃ na vaṭṭati. **Tehi adinnā na pabbājetabbā**ti yattakā tesaṃ sāmino, tesu ekena adinnepi na pabbājetabbā.

Bhujisse pana katvā pabbājetuṃ vaṭṭatīti yassa vihārassa te ārāmikā dinnā, tasmiṃ vihāre saṅghaṃ ñāpetvā phātikammena dhanāni datvā bhujisse katvā pabbājetuṃ vaṭṭati. **Takkaṃ sīse āsittakasadisāva hontī**ti kesuci janapadesu adāse karontā takkaṃ sīse āsiñcanti, tena kira te adāsā honti, evamidampi ārāmikavacanena dānampīti adhippāyo. Tathā dinnepi saṅghassa ārāmikadāso evāti **''neva pabbājetabbo''**ti vuttaṃ. **''Tāvakāliko nāmā''**ti vuttattā kālaparicchedaṃ katvā vā pacchāpi gahetukāmatāya vā dinnaṃ sabbaṃ tāvakālikamevāti gahetabbaṃ. **Nissāmikadāso** nāma yassa sāmikulaṃ aññātikaṃ maraṇena parikkhīṇaṃ, na koci tassa dāyādo, so pana samānajātikehi vā nivāsagāmavāsīhi vā issarehi vā bhujisso katova pabbājetabbo. Devadāsāpi dāsā eva. Te hi katthaci dese rājadāsā honti, katthaci vihāradāsā, tasmā pabbājetuṃ na vaṭṭati. Dāsampi pabbājetvā sāmike disvā paṭicchādanatthaṃ apanento padavārena adinnādānāpattiyā kāretabbo, dāsassa pana palāyato anāpatti.

Dāsavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kammārabhaṇḍuvatthādikathāvaṇṇanā

98. Bhaṇḍukammāpucchānādikathāyaṃ **kammārabhaṇḍū**ti daharatāya amoḷibandho muṇḍikasīso kammāradārako eva vutto. **Tulādhāramuṇḍako**ti ettha **tulādhārā**ti tambasuvaṇṇādīnaṃ tulaṃ hatthena dhāretīti kammārā ''tulādhārā''ti vuttā, tesu eko muṇḍikasīso daharoti attho. Tenāha **''pañcasikho taruṇadārako''**ti. Ekāva sikhā pañca veṇiyo katvā bandhanena pañcasikhāti vuccati, sā etassa atthīti **pañcasikho,** tassa sikhaṃ chindantā kañci bhikkhuṃ ajānāpetvāva pabbājesuṃ. Tena bhaṇḍukammāpalokanaṃ anuññātaṃ. **Sīmāpariyāpanne**ti baddhasīmāya sati tadantogadhe, asati upacārasīmantogadheti attho. Ettha ca kiñcāpi ''anujānāmi, bhikkhave, saṅghaṃ apaloketuṃ bhaṇḍukammāyā''ti ettakameva vuttaṃ, na pana anapalokentassa āpatti vuttā, tathāpi aṭṭhakathāyaṃ ''sabbe āpucchitā amhehītisaññino…pe… pabbājentassapi anāpattī''ti vuttattā sañcicca anāpucchā kese ohārentassa dukkaṭamevāti daṭṭhabbaṃ. Kesoropanampi samaṇapabbajanavohāraṃ labhatīti āha **''imassa samaṇakaraṇa''**ntiādi. **Ekasikhāmattadharo**ti ettha ekena kesena sikhā ekasikhāti vadanti, appakesāva sikhā evaṃ vuttāti gahetabbā. Ekakesampi pana anāpucchā chindituṃ na vaṭṭatiyeva.

100. **Vāmahatthenā**ti dakkhiṇahatthena bhuñjanato vuttaṃ.

103-4. Nissayamuccanakassa vattesu pañcakachakkesu pana ''ubhayāni kho panassa pātimokkhāni…pe… anubyañjanaso''ti ettha sabbopi cāyaṃ pabhedo mātikāṭṭhakathāyaṃ ñātāyaṃ ñāto hoti. **''Āpattiṃ jānāti, anāpattiṃ jānātī''**ti idañca attanā ñātaṭṭhānesu āpattādiṃ sandhāya vuttanti na gahetabbaṃ.

Kammārabhaṇḍuvatthādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rāhulavatthukathāvaṇṇanā

105. **Pokkharavassa**nti pokkhare padumagacche viya atemitukāmānaṃ sarīrato pavattanakavassaṃ. Tasmiṃ kira vassante temitukāmāva tementi, na itare. **''Bhikkhaṃ gaṇhathā''ti vatvā gato nāma natthī**ti attano santake rajje sabbampi sāpateyyaṃ sayameva paribhuñjissatīti gāravena suddhodanamahārājāpi na nimantesi, gantvā pana gehe sakalarattiṃ mahādānañceva buddhappamukhassa saṅghassa āsanapaññattiṭṭhānālaṅkārañca saṃvidahantova vītināmesi.

Na koci…pe… pattaṃ vā aggahesīti bhagavā attano pitu nivesanameva gamissatītisaññāya naggahesi. **Kulanagare**ti ñātikulantake nagare. **Piṇḍacāriyavatta**nti attano ñātigāmesupi sapadānacārikavattaṃ. Bhikkhāya cāro caraṇaṃ etassāti **bhikkhācāro,** khattiyo.

Uttiṭṭheti uttiṭṭhitvā paresaṃ gharadvāre uddissa ṭhatvā gahetabbapiṇḍe. **Nappamajjeyyā**ti nimantanādivasena labbhamānapaṇītabhojanaṃ paṭikkhipitvā piṇḍāya caraṇavasena tattha nappamajjeyya. **Dhamma**nti anesanaṃ pahāya sapadānaṃ caranto tameva bhikkhācariyadhammaṃ sucaritaṃ careyya. **Sukhaṃ setī**ti catūhi iriyāpathehi sukhaṃ viharatīti attho.

Dutiyagāthāyaṃ **na naṃ duccarita**nti vesiyādibhede agocare caraṇavasena taṃ yathāvuttaṃ dhammaṃ duccaritaṃ na ca care. Sesaṃ vuttanayameva. **Imaṃ pana gāthaṃ sutvā**ti nivesane nisinnena bhagavatā ñātisamāgame attano piṇḍāya caraṇaṃ nissāya pavattāya gāthāya vuttaṃ imaṃ dutiyagāthaṃ sutvā.

Dhammapālajātakantiādīsu pana tato parakālesupi rañño pavatti parinibbānaṃ pāpetvā yathāpasaṅgavasena dassetuṃ vuttā. Tenāha **''sotāpattiphalaṃ sacchikatvā''**tiādi. **Sirigabbhaṃ gantvā**ti ettha yadi hi bhagavā tadaheva gantvā na passeyya, sā hadayena phalitena mareyyāti agamāsīti daṭṭhabbaṃ.

Taṃ divasamevāti tasmiṃ rāhulamātudassanadivaseyeva. **Dhammapadaṭṭhakathāyaṃ** pana ''satthā kapilapuraṃ gantvā tatiyadivase nandaṃ pabbājesī''ti (dha. pa. aṭṭha. 1.12 nandattheravatthu) vuttaṃ. **Kesavissajjana**nti rājamoḷibandhanatthaṃ kumārakāle bandhitasikhāveṇimocanaṃ, taṃ kira karontā maṅgalaṃ karonti. **Sāratthadīpaniyaṃ** pana ''kesavissajjananti kulamariyādavasena kesoropana''nti (sārattha. ṭī. mahāvagga 3.105) vuttaṃ. **Paṭṭabandho**ti ''asukarājā''ti naḷāṭe suvaṇṇapaṭṭabandhanaṃ. Abhinavapāsādappavesamaṅgalaṃ **gharamaṅgalaṃ**. Chattussāpane maṅgalaṃ **chattamaṅgalaṃ. Janapadakalyāṇī**ti janapadamhi kalyāṇī parehi asādhāraṇehi pañcakalyāṇādīhi sahitattā sā evaṃ vuttā. **Tuvaṭa**nti sīghaṃ. **Anicchamāna**nti manasā arocentaṃ, vācāya pana bhagavatā ''pabbajissasi nandā''ti vutte gāravena paṭikkhipituṃ avisahanto ''āmā''ti avoca. Bhagavā ca etena lesena pabbājesi.

Brahmarūpavaṇṇanti brahmarūpasamānarūpaṃ. **Tyassā**ti te assa. **Nivattetuṃ na visahī**ti ''mā naṃ nivattayitthā''ti bhagavatā vuttattā nāsakkhi. **Sattavidhaṃ ariyadhana**nti –

> ''Saddhādhanaṃ sīladhanaṃ, hiriottappiyaṃ dhanaṃ;
> Sutadhanañca cāgo ca, paññā ve sattamaṃ dhana''nti. (a. ni. 7.5, 6) –

Evaṃ vuttaṃ sattavidhaṃ ariyadhanaṃ. **Adhimattaṃ rāhule**ti rāhule pabbajite nandapabbajjāya uppannadukkhatopi adhikataraṃ dukkhaṃ ahosīti attho. **Ito pacchā**ti ito vuttasokuppattito aparadivasesu anāgāmīnaṃ ñātisinehapaṭighacittuppādābhāvā. Pāḷiyaṃ **puttapema**ntiādi raññā puttasinehassa tibbabhāvaṃ dassetuṃ vuttaṃ. Puttasineho hi attanā sahajātapītivegasamuṭṭhitānaṃ rūpadhammānaṃ sakalasarīraṃ khobhetvā pavattanavasena **''chaviṃ…pe… aṭṭhimiñjaṃ āhacca tiṭṭhatī''**ti vutto. **Attano piyatarā**ti bhagavantaṃ sandhāya vadati. **Putte**ti rāhulaṃ. **Saddahantenā**ti tassa vacanena avematikenāti attho. Vimatiyā sati āpatti eva.

Rāhulavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā

106. Sāmaṇerasikkhāpadādīsu pāḷiyaṃ **sikkhāpadānī**ti sikkhākoṭṭhāsā. Adhisīlasikkhānaṃ vā adhigamūpāyā. **Pāṇo**ti paramatthato jīvitindriyaṃ. Tassa atipātanaṃ pabandhavasena pavattituṃ adatvā satthādīhi atikkamma abhibhavitvā pātanaṃ pāṇātipāto. Pāṇavadhoti attho. So pana atthato pāṇe pāṇasaññino jīvitindriyupacchedakaupakkamasamuṭṭhāpikā vadhakacetanāva. Tasmā pāṇātipātā veramaṇi, verahetutāya verasaṅkhātaṃ pāṇātipātādipāpadhammaṃ maṇati nīharatīti virati **''veramaṇī''**ti vuccati, viramati etāyāti vā ''viramaṇī''ti vattabbe niruttinayena ''veramaṇī''ti samādānavirati vuttā. Esa nayo sesesupi.

Adinnassa ādānaṃ **adinnādānaṃ,** theyyacetanāva. **Abrahmacariya**nti aseṭṭhacariyaṃ, maggena maggapaṭipattisamuṭṭhāpikā methunacetanā. **Musā**ti abhūtavatthu, tassa vādo abhūtataṃ ñatvāva bhūtato viññāpanacetanā **musāvādo**. Piṭṭhapūvādinibbattasurā ceva pupphāsavādibhedaṃ merayañca **surāmerayaṃ**. Tadeva madanīyaṭṭhena majjañceva pamādakāraṇaṭṭhena pamādaṭṭhānañca, taṃ yāya cetanāya pivati, tassa etaṃ adhivacanaṃ.

Aruṇuggamanato paṭṭhāya yāva majjhanhikā ayaṃ ariyānaṃ bhojanassa kālo nāma, tadañño **vikālo**. Bhuñjitabbaṭṭhena **bhojana**nti idha sabbaṃ yāvakālikaṃ vuccati, tassa ajjhoharaṇaṃ idha uttarapadalopena ''bhojana''nti adhippetaṃ. Vikāle bhojanaṃ ajjhoharaṇaṃ **vikālabhojanaṃ,** vikāle vā yāvakālikassa bhojanaṃ ajjhoharaṇaṃ vikālabhojanantipi attho gahetabbo, atthato vikāle yāvakālikaajjhoharaṇacetanāva.

Sāsanassa ananulomattā visūkaṃ paṭāṇībhūtaṃ dassanaṃ **visūkadassanaṃ,** naccagītādidassanasavanānañceva vaṭṭakayuddhajūtakīḷādisabbakīḷānañca nāmaṃ. **Dassana**nti cettha pañcannampi viññāṇānaṃ yathāsakaṃ visayassa ālocanasabhāvatāya **dassana**-saddena saṅgahetabbattā savanampi saṅgahitaṃ. **Naccagītavādita**-saddehi cettha attano naccanagāyanādīnipi saṅgahitānīti daṭṭhabbaṃ.

Mālāti baddhamabaddhaṃ vā antamaso suttādimayampi alaṅkāratthāya piḷandhiyamānaṃ ''mālā''tveva vuccati. **Gandha**nti vāsacuṇṇādivilepanato aññaṃ yaṃ kiñci gandhajātaṃ. **Vilepana**nti pisitvā gahitaṃ chavirāgakaraṇañceva gandhajātañca. **Dhāraṇaṃ** nāma piḷandhanaṃ. **Maṇḍanaṃ** nāma ūnaṭṭhānapūraṇaṃ. Gandhavasena, chavirāgavasena ca sādiyanaṃ **vibhūsanaṃ** nāma. Mālādīsu vā dhāraṇādīni yathākkamaṃ yojetabbāni. Tesaṃ dhāraṇādīnaṃ ṭhānaṃ kāraṇaṃ vītikkamacetanā.

Uccāti ucca-saddena samānattho nipāto, **uccāsayanaṃ** vuccati pamāṇātikkantaṃ āsandādi. **Mahāsayanaṃ** akappiyattharaṇehi atthataṃ, salohitavitānañca. Etesu hi āsanaṃ, sayanañca uccāsayanamahāsayana-saddehi gahitāni uttarapadalopena. **Jātarūparajatapaṭiggahaṇā**ti ettha **rajata**-saddena dārumāsakādi sabbaṃ rūpiyaṃ saṅgahitaṃ, muttāmaṇiādayopettha dhaññakhettavatthādayo ca saṅgahitāti daṭṭhabbā. **Paṭiggahaṇa**-saddena paṭiggāhāpanasādiyanāni saṅgahitāni. **Nāsanavatthū**ti pārājikaṭṭhānatāya liṅganāsanāya kāraṇaṃ.

107. Pāḷiyaṃ **sabbaṃ saṅghārāmaṃ āvaraṇaṃ karontī**ti sabbasaṅghārāme pavesanivāraṇaṃ karonti. **Saṅghārāmo āvaraṇaṃ kātabbo**ti saṅghārāmo āvaraṇo kātabbo, saṅghārāme vā āvaraṇaṃ kātabbanti attho. Teneva **''tattha āvaraṇaṃ kātu''**nti bhummavasena vuttaṃ. **Āhāraṃ āvaraṇa**ntiādīsupi eseva nayo. **''Yattha vā vasatī''**ti iminā sāmaṇerassa vassaggena laddhaṃ vā sakasantakameva vā nibaddhavasanakasenāsanaṃ vuttaṃ. **Yattha vā paṭikkamatī**ti ācariyupajjhāyānaṃ vasanaṭṭhānaṃ vuttaṃ. Tenāha **''attano''**tiādi. **Attano**ti hi sayaṃ, ācariyassa, upajjhāyassa vāti attho. Daṇḍenti vinenti etenāti daṇḍo, so eva kattabbattā kammanti **daṇḍakammaṃ,** āvaraṇādi. **Udakaṃ vā pavesetu**nti pokkharaṇīādiudake pavesetuṃ.

Sikkhāpadadaṇḍakammavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpucchāvaraṇavatthuādikathāvaṇṇanā

108. **Saddhivihārikaantevāsikānampī**ti upasampanne sandhāya vuttaṃ. Tesupi hi ācariyupajjhāyesu yathā oramanti, tathā tesaṃ niggahaṃ akarontesu aññehi āvaraṇādiniggahakammaṃ kātabbameva. **Saṅgaṇhantī**ti ''paraparisato bhinditvā gaṇhissāmī''ti dānādicatūhi **saṅgahavatthūhi** (dī. ni. 3.210; a. ni. 4.32, 256) upalāḷanavasena saṅgaṇhanti. So bhijjatu vā mā vā, saṅgaṇhantassa payoge āpatti eva. **Bhinditvā gaṇhituṃ na vaṭṭatī**ti bhinditumpi na vaṭṭati, gaṇhitumpi na vaṭṭatīti attho. **Ādīnavaṃ pana vattuṃ vaṭṭatī**ti sāsanagāravena vā parānuddayatāya vā vattuṃ vaṭṭati, na parisalolatāya.

''Senāsanaggāho ca paṭippassambhatī''ti iminā vassacchedaṃ dasseti. Upasampannānampi pārājikasamāpattiyā saraṇagamanādisāmaṇerabhāvassāpi vinassanato senāsanaggāho ca paṭippassambhati, saṅghalābhampi te na labhantīti veditabbaṃ. **Purimikāya puna saraṇāni gahitānī**ti saraṇaggahaṇena saha tadahevassa vassūpagamanampi dasseti. **Pacchimikāya vassāvāsika**nti vassāvāsikalābhaggahaṇadassanamattamevetaṃ, tato purepi, pacchāpi vā vassāvāsikañca cīvaramāsesu saṅghe uppannaṃ kālacīvarañca purimikāya upagantvā avipannasīlo sāmaṇero labhati eva. **Sace pacchimikāya gahitānī**ti pacchimikāya vassūpagamanañca chinnavassatañca dasseti. Tassa hi kālacīvare bhāgo na pāpuṇāti. Tasmā **''apaloketvā lābho dātabbo''**ti vuttaṃ.

Vassāvāsikalābho pana yadi senāsanasāmikā dāyakā senāsanaguttatthāya pacchimikāya upagantvā vattaṃ katvā attano senāsane vasantassapi vassāvāsikaṃ dātabbanti vadanti, anapaloketvāpi dātabbova. Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** ''pacchimikāya vassāvāsikaṃ lacchatīti pacchimikāya puna vassaṃ upagatattā lacchatī''ti (sārattha. ṭī. mahāvagga 3.108) vuttaṃ, tampi vassāvāsike dāyakānaṃ imaṃ adhippāyaṃ nissāya vuttañce, sundaraṃ. Saṅghikaṃ, kālacīvarampi sandhāya vuttañce, na yujjatīti veditabbaṃ.

Na ajānitvāti ''surā''ti ajānitvā pivato pāṇātipātaveramaṇiādisabbasīlabhedaṃ, saraṇabhedañca na āpajjati, akusalaṃ pana surāpānaveramaṇisīlabhedo ca hoti mālādidhāraṇādīsu viyāti daṭṭhabbaṃ. **Itarānī**ti vikālabhojanaveramaṇiādīni. Tānipi hi sañcicca vītikkamantassa taṃ taṃ bhijjati eva, itarītaresaṃ pana abhijjamānena nāsanaṅgāni na honti. Teneva **''tesu bhinnesū''**ti bhedavacanaṃ vuttaṃ.

Accayaṃ desāpetabboti ''accayo maṃ, bhante, accagamā''tiādinā saṅghamajjhe desāpetvā saraṇasīlaṃ dātabbanti adhippāyo pārājikattā tesaṃ. Tenāha **''liṅganāsanāya nāsetabbo''**ti. **Ayameva hi nāsanā idha adhippetā**ti liṅganāsanākāraṇehi pāṇātipātādīhi avaṇṇabhāsanādīnaṃ saha patitattā vuttaṃ.

Nanu ca kaṇṭakasāmaṇeropi micchādiṭṭhiko eva, tassa ca heṭṭhā daṇḍakammanāsanāva vuttā. Idha pana micchādiṭṭhikassa liṅganāsanā vuccati, ko imesaṃ bhedoti codanaṃ manasi nidhāyāha **''sassatucchedānañhi aññataradiṭṭhiko''**ti. Ettha cāyamadhippāyo – yo hi ''attā issaro vā nicco dhuvo''tiādinā vā ''attā ucchijjissati vinassissatī''tiādinā vā titthiyaparikappitaṃ yaṃ kiñci sassatucchedadiṭṭhiṃ daḷhaṃ gahetvā voharati, tassa sā pārājikaṭṭhānaṃ hoti. So ca liṅganāsanāya nāsetabbo. Yo pana īdisaṃ diṭṭhiṃ aggahetvā sāsanikova hutvā kevalaṃ buddhavacanādhippāyaṃ viparītato gahetvā bhikkhūhi ovadiyamānopi appaṭinissajjitvā voharati, tassa sā diṭṭhi pārājikaṃ na hoti, so pana kaṇṭakanāsanāya eva nāsetabboti.

Anāpucchāvaraṇavatthuādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā

109. Paṇḍakavatthusmiṃ āsittausūyapakkhapaṇḍakā tayopi purisabhāvaliṅgādiyuttā ahetukapaṭisandhikā, te ca kilesapariyuṭṭhānassa balavatāya napuṃsakapaṇḍakasadisattā ''paṇḍakā''ti vuttā. Tesu āsittausūyapaṇḍakānaṃ dvinnaṃ kilesapariyuṭṭhānaṃ yonisomanasikārādīhi vītikkamato nivāretumpi sakkā, tena te pabbājetabbā vuttā. Pakkhapaṇḍakassa pana kāḷapakkhesu ummādo viya kilesapariḷāho avattharanto āgacchati, vītikkamaṃ patvā eva ca nivattati. Tasmā so tasmiṃ pakkhe na pabbājetabboti vutto. Tadetaṃ vibhāgaṃ dassetuṃ **''yassa paresa''**ntiādi vuttaṃ. Tattha **āsittassā**ti mukhe āsittassa attanopi asucimuccanena pariḷāho vūpasammati. **Usūyāya uppannāyā**ti usūyāya vasena attano sevetukāmatārāge uppanne asucimuttiyā pariḷāho vūpasammati.

''Bījāni apanītānī''ti vuttattā bījesu ṭhitesu nimittamatte apanīte paṇḍako na hoti. Bhikkhunopi anābādhapaccayā tadapanayane thullaccayameva, na pana paṇḍakattaṃ, bījesu pana apanītesu aṅgajātampi rāgena kammaniyaṃ na hoti, pumabhāvo vigacchati, massuādipurisaliṅgampi upasampadāpi vigacchati, kilesapariḷāhopi dunnivāravītikkamo hoti napuṃsakapaṇḍakassa viya. Tasmā īdiso upasampannopi nāsetabboti vadanti. Yadi evaṃ kasmā bījuddharaṇe pārājikaṃ na paññattanti? Ettha tāva keci vadanti ''paññattamevetaṃ bhagavatā 'paṇḍako, bhikkhave, anupasampanno na upasampādetabbo, upasampanno nāsetabbo'ti vuttattā''ti. Keci pana ''yasmā bījuddharaṇakkhaṇe paṇḍako na hoti, tasmā tasmiṃ khaṇe pārājikaṃ na paññattaṃ. Yasmā pana so uddhaṭabījo bhikkhu aparena samayena vuttanayena paṇḍakattaṃ āpajjati, abhāvako hoti, upasampadāya avatthu, tato eva cassa upasampadā vigacchati, tasmā esa paṇḍakattupagamanakālato paṭṭhāya jātiyā napuṃsakapaṇḍakena saddhiṃ yojetvā 'upasampanno nāsetabbo'ti abhabboti vutto, na tato pubbe. Ayañca kiñcāpi sahetuko, bhāvakkhayena panassa ahetukasadisatāya maggopi na uppajjatī''ti vadanti. Apare pana ''pabbajjato pubbe upakkamena paṇḍakabhāvamāpannaṃ sandhāya 'upasampanno nāsetabbo'ti vuttaṃ, upasampannassa pana pacchā upakkamena upasampadāpi na vigacchatī''ti, taṃ na yuttaṃ. Yadaggena hi pabbajjato pubbe upakkamena abhabbo hoti, tadaggena pacchāpi hotīti vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Itthattādi bhāvo natthi etassāti **abhāvako. Pabbajjā na vāritā**ti ettha pabbajjāgahaṇeneva upasampadāpi gahitā. Tenāha **''yassa cettha pabbajjā vāritā''**tiādi. **Tasmiṃyevassa pakkhe pabbajjā vāritā**ti ettha pana apaṇḍakapakkhepi pabbajjāmattameva labhati, upasampadā pana tadāpi na vaṭṭati, paṇḍakapakkhe pana āgate liṅganāsanāya nāsetabboti veditabbaṃ.

Paṇḍakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Theyyasaṃvāsakavatthukathāvaṇṇanā

110. Theyyasaṃvāsakavatthumhi **kolaññā**ti kule jātā, tattha vā viditā ñātā pasiddhā, taṃ vā jānanti kolaññāti ñātakānaṃ nāmaṃ. Theyyāya liṅgaggahaṇamattampi idha saṃvāso evāti āha **''tayo theyyasaṃvāsakā''**ti. **Na yathāvuḍḍhaṃ vandana**nti bhikkhūnaṃ, sāmaṇerānaṃ vā vandanaṃ na sādiyati.

Yathāvuḍḍhaṃ vandananti attanā musāvādena dassitavassakkamena bhikkhūnaṃ vandanaṃ sādiyati, daharasāmaṇero pana vuḍḍhasāmaṇerānaṃ, daharabhikkhu ca vuḍḍhānaṃ vandanaṃ sādiyantopi theyyasaṃvāsako na hoti. **Imasmiṃ atthe**ti saṃvāsatthenakatthe.

''Bhikkhuvassānī''ti idaṃ saṃvāsatthenake vuttapāṭhavasena vuttaṃ, sayameva pana pabbajitvā sāmaṇeravassāni gaṇentopi ubhayatthenako eva. Na kevalañca purisova, itthīpi bhikkhunīsu evaṃ paṭipajjati, theyyasaṃvāsikāva. Ādikammikāpi cettha na muccanti, upasampannesu eva paññattāpattiṃ paṭicca ādikammikā vuttā, tenevettha ādikammikopi na mutto.

Rāja…pe… bhayenāti ettha **bhaya**-saddo paccekaṃ yojetabbo. **Yāva so suddhamānaso**ti ''iminā liṅgena bhikkhū vañcetvā tehi saṃvasissāmī''ti asuddhacittābhāvena suddhacitto. Tena hi asuddhacittena liṅge gahitamatte pacchā bhikkhūhi saha saṃvasatu vā mā vā, liṅgatthenako hoti. Pacchā saṃvasantopi abhabbo hutvā saṃvasati. Tasmā ubhayatthenakopi liṅgatthenake eva pavisatīti veditabbaṃ. Yo pana rājādibhayena suddhacittova liṅgaṃ gahetvā vicaranto pacchā ''bhikkhuvassāni gaṇetvā jīvissāmī''ti asuddhacittaṃ uppādeti, so cittuppādamattena theyyasaṃvāsakopi na hoti suddhacittena gahitaliṅgattā. Sace pana so bhikkhūnaṃ santikaṃ gantvā sāmaṇeravassagaṇanādiṃ karoti, tadā saṃvāsatthenako, ubhayatthenako vā hotīti daṭṭhabbaṃ. Yaṃ pana parato saha dhuranikkhepena ''ayampi theyyasaṃvāsako, vā''ti vuttaṃ, taṃ bhikkhūhi saṅgamma saṃvāsādhivāsanavasena dhuranikkhepaṃ sandhāya vuttaṃ. Tena vuttaṃ **''saṃvāsaṃ nādhivāseti yāvā''**ti. Tassa tāva theyyasaṃvāsako nāma na vuccatīti sambandho daṭṭhabbo. Ettha ca corādibhayaṃ vināpi kīḷādhippāyena liṅgaṃ gahetvā bhikkhūnaṃ santike pabbajitālayaṃ dassetvā vandanādiṃ asādiyantopi ''sobhati nu kho me pabbajitaliṅga''ntiādinā suddhacittena gaṇhantopi theyyasaṃvāsako na hotīti daṭṭhabbaṃ.

Sabbapāsaṇḍiyabhattānīti sabbasāmayikānaṃ sādhāraṇaṃ katvā paññattabhattāni, idañca bhikkhūnaññeva niyamitabhattagahaṇe saṃvāsopi sambhaveyyāti sabbasādhāraṇabhattaṃ vuttaṃ. Saṃvāsaṃ pana asādiyitvā abhikkhukavihārādīsu vihārabhattādīni bhuñjantopi theyyasaṃvāsako na hoti eva. **Kammantānuṭṭhānenā**ti kasiādikammakaraṇena. **Pattacīvaraṃ ādāyā**ti bhikkhuliṅgavesena sarīrena dhāretvā.

''Yo evaṃ pabbajati, so theyyasaṃvāsako nāma hotī''ti idaṃ nidassanamattaṃ, ''theyyasaṃvāsako''ti pana nāmaṃ ajānantopi ''evaṃ kātuṃ na vaṭṭatī''ti vā ''evaṃ karonto samaṇo nāma na hotī''ti vā ''yadi ārocessāmi, chaḍḍessanti ma''nti vā ''yena kenaci pabbajjā me na ruhatī''ti jānāti, theyyasaṃvāsako hoti. Yo pana paṭhamaṃ ''pabbajjā evaṃ me gahitā''tisaññī kevalaṃ antarā attano setavatthanivāsanādivippakāraṃ pakāsetuṃ lajjanto na katheti, so theyyasaṃvāsako na hoti. **Anupasampannakāleyevā**ti ettha avadhāraṇena upasampannakāle theyyasaṃvāsakalakkhaṇaṃ ñatvā vañcanāyapi nāroceti, theyyasaṃvāsako na hotīti dīpeti. So parisuddhacittena gahitaliṅgattā liṅgatthenako na hoti, laddhūpasampadattā tadanuguṇasseva saṃvāsassa sāditattā saṃvāsatthenakopi na hoti. Anupasampanno pana liṅgatthenako hoti, saṃvāsārahassa liṅgassa gahitattā saṃvāsasādiyanamattena saṃvāsatthenako hoti.

Saliṅge ṭhitoti saliṅgabhāve ṭhito. **Theyyasaṃvāsako na hotī**ti bhikkhūhi dinnaliṅgassa apariccattattā liṅgatthenako na hoti, bhikkhupaṭiññāya apariccattattā saṃvāsatthenako na hotīti. Yaṃ pana **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''liṅgānurūpassa saṃvāsassa sāditattā na saṃvāsatthenako''ti (kaṅkhā. aṭṭha. paṭhamapārājikavaṇṇanā) kāraṇaṃ vuttaṃ, tampi idameva kāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Itarathā sāmaṇerassapi bhikkhuvassagaṇanādīsu liṅgānurūpasaṃvāso eva sāditoti saṃvāsatthenakatā na siyā bhikkhūhi dinnaliṅgassa ubhinnampi sādhāraṇattā. Yathā cettha bhikkhu, evaṃ sāmaṇeropi pārājikaṃ samāpanno sāmaṇerapaṭiññāya apariccattattā saṃvāsatthenako na hotīti veditabbo. **Sobhatīti sampaṭicchitvā**ti kāsāvadhāraṇe dhuraṃ nikkhipitvā gihibhāvaṃ sampaṭicchitvā.

Yo koci vuḍḍhapabbajitoti sāmaṇeraṃ sandhāya vuttaṃ. **Mahāpeḷādīsū**ti vilīvādimayesu gharadvāresu ṭhapitabhattabhājanavisesesu, etena vihāre bhikkhūhi saddhiṃ vassagaṇanādīnaṃ akaraṇaṃ dasseti.

Theyyasaṃvāsakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Titthiyapakkantakakathāvaṇṇanā

Titthiyapakkantakādikathāsu **tesaṃ liṅge ādinnamatte**ti vīmaṃsādiadhippāyaṃ vinā ''titthiyo bhavissāmī''ti sanniṭṭhānavasena liṅge kāyena dhāritamatte. **Sayamevā**ti titthiyānaṃ santikaṃ agantvā sayameva saṅghārāmepi kusacīrādīni nivāseti. **Ājīvako bhavissāmi…pe… gacchatī**ti ājīvakānaṃ santike tesaṃ pabbajanavidhinā ''ājīvako bhavissāmī''ti gacchati. Tassa hi titthiyabhāvūpagamanaṃ pati sanniṭṭhāne vijjamānepi ''gantvā bhavissāmī''ti parikappitattā padavāre dukkaṭameva vuttaṃ. **Dukkaṭa**nti pāḷiyā avuttepi methunādīsu vuttapubbapayogadukkaṭānulomato vuttaṃ. Etena ca sanniṭṭhānavasena liṅge sampaṭicchite pārājikaṃ, tato purimapayoge thullaccayañca vattabbameva, thullaccayakkhaṇe nivattantopi āpattiṃ desāpetvā muccati evāti daṭṭhabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ saṅghabhedepi lohituppādepi bhikkhūnaṃ pubbapayogādīsu dukkaṭathullaccayapārājikāhi muccanasīmā ca veditabbā. Sāsanaviruddhatāyettha ādikammikānampi anāpatti na vuttā. Pabbajjāyapi abhabbatādassanatthaṃ panete, aññe ca pārājikakaṇḍe visuṃ sikkhāpadena pārājikādiṃ adassetvā idha abhabbesu eva vuttāti veditabbaṃ.

Taṃ laddhinti titthiyavese seṭṭhabhāvaggahaṇameva sandhāya vuttaṃ. Tesañhi titthiyānaṃ sassatādiggāhaṃ gaṇhantopi liṅge asampaṭicchite titthiyapakkantako na hoti, taṃ laddhiṃ aggahetvāpi ''etesaṃ vatacariyā sundarā''ti liṅgaṃ sampaṭicchanto titthiyapakkantako hoti eva. **Laddhiyā abhāvenā**ti bhikkhubhāve sālayatāya titthiyabhāvūpagamanaladdhiyā abhāvena, etena ca āpadāsu kusacīrādiṃ pārupantassāpi naggassa viya anāpattiṃ dasseti.

Upasampannabhikkhunā kathitoti ettha saṅghabhedakopi upasampannabhikkhunāva kathito, mātughātakādayo pana anupasampannenāpīti daṭṭhabbaṃ.

Titthiyapakkantakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Tiracchānavatthukathāvaṇṇanā

111. Udakasañcārikaṃ maṇḍūkabhakkhaṃ nāgasarīranti sambandhitabbaṃ. **Vissarabhayenā**ti nāgassa sarīraṃ disvā bhikkhuno viravanabhayena. Kapimiddhādīsu nāgasarīraṃ nuppajjatīti taduppattisīmaṃ dassento āha **''vissaṭṭho''**tiādi.

Tiracchānavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Mātughātakādikathāvaṇṇanā

112. **Apavāhana**nti sodhanaṃ. Tiracchānādiamanussajātito manussajātikānaññeva puttesu mettādayopi tikkhavisadā honti lokuttaraguṇā viyāti āha **''manussitthibhūtā janikā mātā''**ti. Yathā manussānaññeva kusalappavatti tikkhavisadā, evaṃ akusalappavattipīti āha **''sayampi manussajātikenevā''**tiādi. **Ānantariyenā**ti ettha cutianantaraṃ niraye paṭisandhiphalaṃ anantaraṃ nāma, tasmiṃ anantare janakattena niyuttaṃ ānantariyaṃ, tena. **Vesiyā putto**ti upalakkhaṇamattaṃ, kulitthiyā aticāriniyā puttopi attano pitaraṃ ajānitvā ghātento pitughātakova hoti.

114. **Avasesa**nti anāgāmiādikaṃ. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ manussaviggahapārājike vuttameva.

115. **Ayaṃ saṅghabhedako**ti pakatattaṃ bhikkhuṃ sandhāya vuttaṃ. Pubbe eva pārājikaṃ samāpanno vā vatthādidosena vipannopasampado vā saṅghaṃ bhindantopi anantariyaṃ na phusati, saṅgho pana bhinnova hoti, pabbajjā cassa na vāritāti daṭṭhabbaṃ.

''Duṭṭhacittenā''ti vuttamevatthaṃ vibhāveti **''vadhakacittenā''**ti. **Lohitaṃ uppādetī**ti tathāgatassa verīhi abhejjakāyatāya kenaci balakkārena cammādichedaṃ katvā bahi lohitaṃ paggharāpetuṃ na sakkā, āvudhādipahārena pana lohitaṃ ṭhānato calitvā kuppamānaṃ ekattha sañcitaṃ hoti, ettakena pana pahāradāyako lohituppādako nāma hoti devadatto viya. Cetiyaṃ pana bodhiṃ vā paṭimādiṃ vā bhindato ānantariyaṃ na hoti, ānantariyasadisaṃ mahāsāvajjaṃ hoti. Bodhirukkhassa pana ojoharaṇasākhā ceva sadhātukaṃ cetiyaṃ bādhayamānā ca chinditabbā, puññamevettha hoti.

Mātughātakādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā

116. **Itthiubhatobyañjanako**ti itthindriyayutto, itaro pana purisindriyayutto. Ekassa hi bhāvadvayaṃ saha nuppajjati **yamake** (yama. 3.indriyayamaka.188) paṭikkhittattā. Dutiyabyañjanaṃ pana kammasahāyena akusalacitteneva bhāvavirahitaṃ uppajjati. Pakatitthipurisānampi kammameva byañjanaliṅgānaṃ kāraṇaṃ, na bhāvo tassa kenaci paccayena paccayattassa paṭṭhāne avuttattā. Kevalaṃ bhāvasahitānaṃyeva byañjanaliṅgānaṃ pavattidassanatthaṃ **aṭṭhakathāsu** ''itthindriyaṃ paṭicca itthiliṅgādīnī''tiādinā (dha. sa. aṭṭha. 632) indriyaṃ byañjanakaāraṇattena vuttaṃ, idha pana akusalabalena indriyaṃ vināpi byañjanaṃ uppajjatīti vuttaṃ. Ubhinnampi cesaṃ ubhatobyañjanakānaṃ yadā itthiyā rāgo uppajjati, tadā purisabyañjanaṃ pākaṭaṃ hoti, itaraṃ paṭicchannaṃ. Yadā purise rāgo uppajjati, tadā itthibyañjanaṃ pākaṭaṃ hoti, itaraṃ paṭicchannaṃ. **Tattha vicāraṇakkamo**ti paṭisandhikkhaṇe eva itthipurisaliṅgānampi pātubhāvappakāsake **kurundi**vacane ayuttatāpakāsanatthaṃ atthavicāraṇakkamo. **Aṭṭhasāliniya**ñhi ''itthiliṅgādīni pana itthindriyaṃ paṭicca pavatte samuṭṭhitānī''tiādi (dha. sa. aṭṭha. 632) vuttaṃ. Nevassa pabbajjā atthīti yojanā. Yo ca paṭikkhitte abhabbe, bhabbe ca puggale ñatvā pabbājeti, upasampādeti vā, dukkaṭaṃ. Ajānantassa sabbattha anāpattīti veditabbaṃ.

Ubhatobyañjanakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anupajjhāyakādivatthukathāvaṇṇanā

117. Anupajjhāyādivatthūsu **sikkhāpadaṃ apaññatta**nti ''na, bhikkhave, anupajjhāyako upasampādetabbo''ti idheva paññāpiyamānasikkhāpadaṃ sandhāya vuttaṃ. **''Kammaṃ pana na kuppatī''**ti idaṃ upajjhāyābhāvepi ''itthannāmassa upasampadāpekkho, itthannāmena upajjhāyenā''ti matassa vā vibbhamantassa vā purāṇaupajjhāyassa, aññassa vā yassa kassaci avijjamānassāpi nāmena sabbattha upajjhāyakittanassa katattā vuttaṃ. Yadi hi upajjhāyakittanaṃ na kareyya, ''puggalaṃ na parāmasatī''ti vuttakammavipatti eva siyā. Teneva pāḷiyaṃ ''anupajjhāyaka''nti vuttaṃ. **Aṭṭhakathāya**mpissa ''upajjhāyaṃ akittetvā''ti avatvā ''upajjhāyaṃ agāhāpetvā sabbena sabbaṃ upajjhāyavirahitaṃ''icceva atthoti vutto. Pāḷiyaṃ **saṅghena upajjhāyenā**ti ''ayaṃ itthannāmo saṅghassa upasampadāpekkho, itthannāmo saṅghaṃ upasampadaṃ yācati saṅghena upajjhāyenā''ti evaṃ kammavācāya saṅghameva upajjhāyaṃ kittetvāti attho. Evaṃ **gaṇena upajjhāyenā**ti etthāpi ''ayaṃ itthannāmo gaṇassa upasampadāpekkho''tiādinā yojanā veditabbā, evaṃ vuttepi kammaṃ na kuppati eva dukkaṭasseva vuttattā. Aññathā ''so ca puggalo anupasampanno''ti vadeyya. Tenāha **''saṅghenā''**tiādi. Tattha paṇḍakādīhi upajjhāyehi kariyamānesu kammesu paṇḍakādike vināva yadi pañcavaggādigaṇo pūrati, kammaṃ na kuppati, itarathā kuppatīti veditabbaṃ.

Anupajjhāyakādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Apattakādivatthukathāvaṇṇanā

118. Apattacīvaravatthūsupi pattacīvarānaṃ abhāvepi ''paripuṇṇassa pattacīvara''nti kammavācāya sāvitattā kammakopaṃ avatvā dukkaṭameva vuttaṃ. Itarathā sāvanāya hāpanato kammakopo eva siyā. Keci pana ''paṭhamaṃ anuññātakammavācāya upasampannā viya idānipi 'paripuṇṇassa pattacīvara'nti avatvā kammavācāya upasampannāpi sūpasampannāevā''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ. Anuññātakālato paṭṭhāya hi aparāmasanaṃ sāvanāya hāpanavipatti eva hoti ''itthannāmo saṅghaṃ upasampadaṃ yācatī''ti padassa hāpane viya. Tampi hi pacchā anuññātaṃ, ''saṅghaṃ, bhante, upasampadaṃ yācāmī''tiādivākyena ayācetvā tampi upasampādento ''ayaṃ itthannāmo saṅghaṃ upasampadaṃ yācatī''ti vatvāva yadi kammavācaṃ karoti, kammaṃ sukatameva hoti, no ce vipannaṃ. Sabbapacchā hi anuññātakammavācato kiñcipi parihāpetuṃ na vaṭṭati, sāvanāya hāpanameva hoti. Aññe vā bhikkhū dātukāmā hontīti sambandho.

Anāmaṭṭhapiṇḍapātanti bhikkhūhi laddhabhikkhato aggahitaggaṃ piṇḍapātaṃ. **Sāmaṇerabhāgasamako**ti ettha kiñcāpi sāmaṇerānampi āmisabhāgassa samakameva diyyamānattā visuṃ sāmaṇerabhāgo nāma natthi, pattacīvaraparikammamattapaṭibaddhapabbajjatāya pana sāmaṇerasadisā ete paṇḍupalāsāti dassanatthaṃ evaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. Niyatāsannapabbajjasseva cāyaṃ bhāgo dīyati. Teneva ''yāva patto paccatī''tiādi vuttaṃ. **Āmisabhāgo**ti vihāre dinnaṃ saṅghabhattaṃ, tatruppādañca sandhāya vuttaṃ, na dāyakānaṃ gehesu tehi diyyamānaṃ. Teneva salākabhattādi paṭikkhittaṃ, dāyakā vippaṭisārino hontīti. **Bhesajja**ntiādinā pana gihīnaṃ bhesajjakaraṇādidoso ettha na hotīti dasseti.

Apattakādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā

119. Hatthacchinnādivatthūsu **kaṇṇamūle**ti sakalassa kaṇṇassa chedaṃ sandhāya vuttaṃ. **Kaṇṇasakkhalikāyā**ti kaṇṇacūḷikāya. **Yassa pana kaṇṇāviddhe**ti heṭṭhā kuṇḍalādiṭhapanacchiddaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi saṅghaṭanakkhamaṃ. **Ajapadake**ti ajapadanāsikaṭṭhikoṭiyaṃ. Tato hi uddhaṃ na vicchindati. **Sakkā hoti sandhetu**nti avirūpasaṇṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, virūpaṃ pana parisadūsakataṃ āpādeti.

Khujjasarīroti vaṅkasarīro. Brahmuno viya ujukaṃ gattaṃ sarīraṃ yassa, so **brahmujjugatto,** bhagavā.

Parivaṭumoti samantato vaṭṭakāyo, etena evarūpā eva vāmanakā na vaṭṭantīti dasseti.

Kūṭakūṭasīsoti anekesu ṭhānesu piṇḍikamaṃsataṃ dassetuṃ āmeḍitaṃ kataṃ. Tenāha **''tālaphalapiṇḍisadisenā''**ti, tālaphalānaṃ mañjarī **piṇḍi** nāma. **Anupubbatanukena sīsenā**ti cetiyathūpikā viya kamena kisena sīsena, thūlaveḷupabbaṃ viya ādito paṭṭhāya yāvapariyosānaṃ samathūlena uccena sīsena samannāgato **nāḷisīso** nāma. **Kappasīso**ti gajamatthakaṃ viya dvidhā bhinnasīso. **''Kaṇṇikakeso vā''**ti imassa vivaraṇaṃ **''pāṇakehī''**tiādi. Makkaṭasseva naḷāṭepi kesānaṃ uṭṭhitabhāvaṃ sandhāyāha **''sīsalomehī''**tiādi.

Makkaṭabhamukoti naḷāṭalomehi avibhattalomabhamuko. **Akkhicakkalehī**ti kaṇhamaṇḍalehi. **Kekaro**ti tiriyaṃ passanako. **Udakatārakā**ti olokentānaṃ udake paṭibimbikacchāyā, udakapubbuḷanti keci. **Akkhitārakā**ti abhimukhe ṭhitānaṃ chāyā, akkhigaṇḍakātipi vadanti. **Atipiṅgalakkhī**ti majjārakkhi. **Madhupiṅgala**nti madhuvaṇṇapiṅgalaṃ. **Nippakhumakkhī**ti ettha **pakhuma**-saddo akkhidalalomesu nirūḷho, tadabhāvā nippakhumakkhi. **Akkhipākenā**ti akkhidala pariyantesu pūtibhāvāpajjanarogena.

Cipiṭanāsikoti anunnatanāsiko. **Paṭaṅgamaṇḍūko** nāma mahāmukhamaṇḍūko. **Bhinnamukho**ti upakkamukhapariyosāno, sabbadā vivaṭamukho vā. **Vaṅkamukho**ti ekapasse apakkamma ṭhitaheṭṭhimahanukaṭṭhiko. **Oṭṭhacchinnako**ti ubhosu oṭṭhesu yattha katthaci jātiyā vā pacchā vā satthādinā apanītamaṃsena oṭṭhena samannāgato. **Eḷamukho**ti niccapaggharitalālāmukho.

Bhinnagaloti avanatagato. **Bhinnauro**ti atininnauramajjho. Evaṃ **bhinnapiṭṭhi**pi. **Sabbañceta**nti ''kacchugatto''tiādiṃ sandhāya vuttaṃ. Ettha ca vinicchayo kuṭṭhādīsu vutto evāti āha **''vinicchayo''**tiādi.

Vātaṇḍikoti aṇḍavātarogena uddhutabījaṇḍakosena samannāgato, yassa nivāsanena paṭicchannampi unnataṃ pakāsati, sova na pabbājetabbo. **Vikaṭo**ti tiriyaṃgamanapādo, yassa caṅkamato jāṇukā bahi nigacchanti. **Paṇho**ti pacchato parivattanakapādo, yassa caṅkamato jāṇukā anto pavisanti. **Mahājaṅgho**ti thūlajaṅgho. **Mahāpādo**ti mahantena pādatalena yutto. **Pādavemajjhe**ti piṭṭhipādavemajjhe, etena aggapādo ca paṇhi ca sadisoti dasseti.

Majjhe saṅkuṭitapādattāti kuṇḍapādatāya kāraṇavibhāvanaṃ. **Agge saṅkuṭitapādattā**ti kuṇḍapādatāya sakuṇapādasseva gamanavibhāvanaṃ. **Piṭṭhipādaggena caṅkamanto**ti ''pādassa bāhirantenāti ca abbhantarantenā''ti ca idaṃ pādatalassa ubhohi pariyantehi caṅkamanaṃ sandhāya vuttaṃ.

Mammananti ṭhānakaraṇavisuddhiyā abhāvena ayuttakkharavacanaṃ. Vacanānukaraṇena hi so mammano vutto. Yo ca karaṇasampannopi ekamevakkharaṃ hikkārabahuso vadati, sopi idheva saṅgayhati. Yo vā pana hikkaṃ niggahetvāpi anāmeḍitakkharameva siliṭṭhavacanaṃ vattuṃ samattho, so pabbājetabbo.

Āpattito na muccatīti ñatvā karontova na muccati. Jīvitantarāyādiāpadāsu aruciyā kāyasāmaggiṃ dentassa anāpatti. **Appatto osāraṇa**nti osāraṇāya anarahoti attho.

Hatthacchinnādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Alajjinissayavatthukathāvaṇṇanā

120. Nissayapaṭisaṃyuttavatthūsu bhikkhūhi samāno bhāgo diṭṭhisīlādiguṇakoṭṭhāso assāti bhikkhusabhāgo, tassa bhāvo **bhikkhusabhāgatā**.

Alajjinissayavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Gamikādinissayavatthukathāvaṇṇanā

121. **Nissayakaraṇīyo**ti ettha nissayaggahaṇaṃ nissayo, so karaṇīyo yassāti visesanassa paranipāto daṭṭhabbo. **Vissamento vā…pe… anāpattī**ti gamanasaussāhatāya tathā vasantopi addhiko eva, tattha nissayadāyake asati anāpattīti adhippāyo. Etena ca parissamādiabhāve senāsanādisampadaṃ paṭicca vasato āpattīti dasseti. Tañca agamanapaccayā divase divase āpajjatīti vadanti. Cīvararajanādikiccatthāya garūhi pesitassāpi kiccapariyosānameva vasitabbaṃ, na tato paraṃ. Garūhipi tāvakālikakiccatthameva pesaladaharā pesitabbā, na niccakālakiccatthanti daṭṭhabbaṃ. **''Nāvāya gacchantassa…pe… anāpattī''**ti vuttattā evarūpaṃ avidheyyataṃ vinā nissayadāyakarahitaṭṭhāne vassaṃ upagantuṃ na vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ.

Tassa nissāyāti taṃ nissāya. **Āsāḷhīmāse…pe… tattha gantabba**nti ettha pana sacepi ''asuko thero ettha āgamissati āgamissatī''ti āgamentasseva vassūpanāyikadivaso hoti. Hotu, vasitaṭṭhāne vassaṃ anupagamma yattha nissayo labbhati, dūrepi tattha gantvā pacchimikāya upagantabbaṃ.

122. **Gottenapī**ti ''āyasmato pippalissa upasampadāpekkho''ti evaṃ nāmaṃ avatvā gottanāmenapīti attho, tena ''konāmo te upajjhāyo''ti puṭṭhena gottanāmena ''āyasmā kassapo''ti vattabbanti siddhaṃ hoti. Tasmā aññampi kiñci tassa nāmaṃ pasiddhaṃ, tasmiṃ vā khaṇe sukhaggahaṇatthaṃ nāmaṃ paññāpitaṃ, taṃ sabbaṃ gahetvāpi anussāvanā kātabbā. Yathā upajjhāyassa, evaṃ upasampadāpekkhassapi gottādināmena, taṅkhaṇikanāmena ca anussāvanaṃ kātuṃ vaṭṭati. Tasmimpi khaṇe ''ayaṃ tisso''ti vā ''nāgo''ti vā nāmaṃ karontehi anusāsakasammutito paṭhamameva kātabbaṃ, evaṃ katvāpi antarāyikadhammānusāsanapucchanakālesu ''kinnāmosi, ahaṃ bhante nāgo nāma, konāmo te upajjhāyo, upajjhāyo me bhante tisso nāmā''tiādinā viññāpentena ubhinnampi citte ''mamedaṃ nāma''nti yathā saññā uppajjati, evaṃ viññāpetabbaṃ. Sace pana tasmiṃ khaṇe pakatināmena vatvā pacchā tissa-nāmādiapubbanāmena anussāveti, na vaṭṭati.

Tattha ca kiñcāpi upajjhāyasseva nāmaṃ aggahetvā yena kenaci nāmena ''tissassa upasampadāpekkho''tiādināpi puggale parāmaṭṭhe kammaṃ sukatameva hoti anupajjhāyakādīnaṃ upasampadākammaṃ viya upajjhāyassa abhāvepi abhabbattepi kammavācāya puggale parāmaṭṭhe kammassa sijjhanato. Upasampadāpekkhassa pana yathāsakaṃ nāmaṃ vinā aññena nāmena anussāvite kammaṃ kuppati, so anupasampannova hoti. Tattha ṭhito añño anupasampanno viya gahitanāmassa vatthupuggalassa tattha abhāvā, etassa ca nāmassa anussāvanāya avuttattā. Tasmā upasampadāpekkhassa pakatināmaṃ parivattetvā anupubbena nāgādināmena anussāvetukāmena paṭikacceva ''tvaṃ nāgo''tiādinā viññāpetvā anusāsanaantarāyikadhammapucchanakkhaṇesupi tassa ca saṅghassa ca yathā pākaṭaṃ hoti, tathā pakāsetvāva nāgādināmena anussāvetabbaṃ. Ekassa bahūni nāmāni honti, tesu ekaṃ gahetuṃ vaṭṭati.

Yaṃ pana upasampadāpekkhaupajjhāyānaṃ ekattha gahitaṃ nāmaṃ, tadeva ñattiyā, sabbattha anussāvanāsu ca gahetabbaṃ. Gahitato hi aññasmiṃ gahite byañjanaṃ bhinnaṃ nāma hoti, kammaṃ vipajjati. Atthato, hi byañjanato ca abhinnā eva ñatti, anussāvanā ca vaṭṭanti, upajjhāyanāmassa pana purato ''āyasmato tissassā''tiādinā **āyasmanta**-padaṃ sabbattha yojetvāpi anussāveti, tathā ayojitepi doso natthi.

Pāḷiyaṃ pana kiñcāpi ''itthannāmassa āyasmato''ti pacchato ''āyasmato''ti padaṃ vuttaṃ, tathāpi ''āyasmā sāriputto atthakusalo''tiādinā nāmassa purato āyasmanta-padayogassa dassanato puratova payogo yuttataro. Tañca ekattha yojetvā aññattha ayojitepi ekattha purato yojetvā aññattha pacchato yojanepi sāvanāya hāpanaṃ nāma na hoti nāmassa ahāpitattā. Teneva pāḷiyampi ''itthannāmassa āyasmato''ti ekattha yojetvā ''itthannāmena upajjhāyenā''tiādīsu ''āyasmato''ti na yojitanti vadanti. Tañca kiñcāpi evaṃ, tathāpi sabbaṭṭhānepi ekeneva pakārena yojetvā eva vā ayojetvā vā anussāvanaṃ pasatthataranti gahetabbaṃ.

Gamikādinissayavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Dveupasampadāpekkhādivatthukathāvaṇṇanā

123. Ekato saheva ekasmiṃ khaṇe anussāvanaṃ etesanti **ekānussāvanā,** upasampadāpekkhā, ete ekānussāvane kātuṃ. Tenāha **''ekānussāvane kātu''**nti, idañca ekaṃ padaṃ vibhattialopena daṭṭhabbaṃ. **Ekena vā**ti dvinnampi ekasmiṃ khaṇe ekāya eva kammavācāya anussāvane ekenācariyenāti attho. ''Ayaṃ buddharakkhito ca ayaṃ dhammarakkhito ca āyasmato saṅgharakkhitassa upasampadāpekkho''tiādinā nayena ekena ācariyena dvinnaṃ ekasmiṃ khaṇe anussāvananayo daṭṭhabbo. Imināva nayena tiṇṇampi ekena ācariyena ekakkhaṇe anussāvanaṃ daṭṭhabbaṃ.

Purimanayeneva ekato anussāvane kātunti ''ekena ekassa, aññena itarassā''tiādinā pubbe vuttanayena dvinnaṃ dvīhi vā, tiṇṇaṃ tīhi vā ācariyehi, ekakena vā ācariyena tayopi ekato anussāvane kātunti attho, tañca kho ekena upajjhāyena. **''Na tveva nānupajjhāyenā''**ti idaṃ ekena ācariyena dvīhi vā tīhi vā upajjhāyehi dve vā tayo vā upasampadāpekkhe ekakkhaṇe ekāya anussāvanāya ekānussāvane kātuṃ na vaṭṭatīti paṭikkhepapadaṃ. Na pana nānācariyehi nānupajjhāyehi tayo ekānussāvane kātuṃ na vaṭṭatīti āha **''sace pana nānācariyā nānupajjhāyā…pe… vaṭṭatī''**ti. Yañcettha ''tissatthero sumanattherassa saddhivihārikaṃ, sumanatthero tissattherassa saddhivihārika''nti evaṃ upajjhāyehi aññamaññaṃ saddhivihārikānaṃ anussāvanakaraṇaṃ vuttaṃ, taṃ upalakkhaṇamattaṃ. Tasmā sace tissatthero sumanattherassa saddhivihārikaṃ, sumanatthero nandattherassa saddhivihārikaṃ anussāveti, aññamaññañca gaṇapūrakā honti, vaṭṭati eva. Sace pana upajjhāyo sayameva attano saddhivihārikaṃ anussāvetīti ettha vattabbameva natthi, kammaṃ sukatameva hoti. Anupajjhāyakassapi yena kenaci anussāvite upasampadā hoti, kimaṅgaṃ pana saupajjhāyakassa upajjhāyeneva anussāvaneti daṭṭhabbaṃ. Teneva navaṭṭanapakkhaṃ dassetuṃ **''sace panā''**tiādimāha.

Dveupasampadāpekkhādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upasampadāvidhikathāvaṇṇanā

126. **Upajjhā**ti upajjhāya-saddasamānattho ākāranto upajjhāsaddoti dasseti. Upajjhāya-saddo eva vā upajjhā upayogapaccattavacanesu ya-kāralopaṃ katvā evaṃ vutto karaṇavacanādīsu upajjhā-saddassa payogābhāvāti daṭṭhabbaṃ. Pāḷiyaṃ **attanāva attānaṃ sammannitabba**nti attanāva kattubhūtena karaṇabhūtena attānameva kammabhūtaṃ pati sammananakiccaṃ kātabbaṃ. **Attāna**nti vā paccatte upayogavacanaṃ, attanāva attā sammannitabboti attho. Na kevalañca ettheva, aññatrāpi terasasammutiādīsu imināva lakkhaṇena attanāva attā sammannitabbova. Apica sayaṃ kammārahattā attānaṃ muñcitvā catuvaggādiko gaṇo sabbattha icchitabbo.

Saccakāloti ''nigūhissāmī''ti vañcanaṃ pahāya saccasseva te icchitabbakālo. **Bhūtakālo**ti vañcanāya abhāvepi manussattādivatthuno bhūtatāya avassaṃ icchitabbakālo, itarathā kammakopādiantarāyo hotīti adhippāyo. **Maṅkū**ti adhomukho. **Uddharatū**ti anupasampannabhāvato upasampattiyaṃ patiṭṭhapetūti attho.

Sabbakammavācāsu atthakosallatthaṃ panettha upasampadākammavācāya evamattho daṭṭhabbo – **suṇātū**ti savanāṇattiyaṃ paṭhamapurisekavacanaṃ. Tañca kiñcāpi yo saṅgho savanakiriyāya niyojīyati, tassa sammukhattā ''suṇāhī''ti majjhimapurisekavacanena vattabbaṃ, tathāpi yasmā saṅgha-saddasannidhāne paṭhamapurisapayogova saddavidhūhi samāciṇṇo bhagavantaāyasmantādisaddasannidhānesu viya ''adhivāsetu me bhavaṃ gotamo (pārā. 22). Etassa sugata kālo, yaṃ bhagavā sāvakānaṃ sikkhāpadaṃ paññapeyya (pārā. 21). Pakkamatāyasmā (pārā. 436). Suṇantu me āyasmanto''tiādīsu viya. Tasmā idha paṭhamapurisapayogo kato. Atha vā gāravavasenevetaṃ vuttaṃ. Garuṭṭhānīyesu hi gāravavasena majjhimapurisapayoguppattiyampi paṭhamapurisapayogaṃ payujjanti ''desetu sugato dhamma''ntiādīsu (dī. ni. 2.66; ma. ni. 2.338; saṃ. ni. 1.172; mahāva. 8) viyāti daṭṭhabbaṃ. Keci pana ''bhante, āvusoti sadde apekkhitvā idha paṭhamapurisapayogo''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ ''ācariyo me bhante hohi, (mahāva. 77) iṅghāvuso upāli, imaṃ pabbajitaṃ anuyuñjāhī''tiādīsu (pārā. 517) tappayogepi majjhimapurisapayogasseva dassanato.

Meti yo sāveti, tassa attaniddese sāmivacanaṃ. **Bhante**ti ālapanatthe vuḍḍhesu sagāravavacanaṃ. ''Āvuso''ti padaṃ pana navakesu. Tadubhayampi nipāto ''tumhe bhante, tumhe āvuso''ti bahūsupi samānarūpattā. **Saṅgho**ti avisesato catuvaggādike pakatattapuggalasamūhe vattati. Idha pana paccantimesu janapadesu pañcavaggato paṭṭhāya, majjhimesu janapadesu dasavaggato paṭṭhāya saṅghoti gahetabbo. Tatrāyaṃ piṇḍattho – bhante, saṅgho mama vacanaṃ suṇātūti. Idañca navakatarena vattabbavacanaṃ. Sace pana anussāvako sabbehi bhikkhūhi vuḍḍhataro hoti, ''suṇātu me, āvuso, saṅgho''ti vattabbaṃ. Sopi ce ''bhante''ti vadeyya, navakataro vā ''āvuso''ti, kammakopo natthi. Keci pana ''ekattha 'āvuso'ti vatvā aññattha 'bhante'ti vuttepi natthi doso ubhayenāpi ālapanassa sijjhanato''ti vadanti.

Idāni yamatthaṃ ñāpetukāmo ''suṇātū''ti saṅghaṃ savane niyojeti, taṃ ñāpento **''ayaṃ itthannāmo''**tiādimāha. Tattha **aya**nti upasampadāpekkhassa hatthapāse sannihitabhāvadassanaṃ. Tena ca hatthapāse ṭhitasseva upasampadā ruhatīti sijjhati hatthapāsato bahi ṭhitassa ''aya''nti na vattabbato. Teneva anusāsakasammutiyaṃ so hatthapāsato bahi ṭhitattā ''aya''nti na vutto. Tasmā upasampadāpekkho anupasampanno hatthapāse ṭhapetabbo. **Ayaṃ itthannāmo**ti **ayaṃ**-saddo ca avassaṃ payujjitabbo. So ca imasmiṃ paṭhamanāmapayoge evāti gahetabbaṃ. **''Itthannāmo''**ti idaṃ aniyamato tassa nāmadassanaṃ. Ubhayenapi ayaṃ buddharakkhitotiādināmaṃ dasseti. ''Upasampadāpekkho''ti bhinnādhikaraṇavisaye bahubbīhisamāso, upasampadaṃ me saṅgho apekkhamānoti attho. Tassa ca upajjhāyataṃ samaṅgibhāvena dassetuṃ ''itthannamassa āyasmato''ti vuttaṃ. Etena ''ayaṃ buddharakkhito āyasmato dhammarakkhitassa saddhivihārikabhūto upasampadāpekkho''ti evamādinā nayena nāmayojanāya saha attho dassitoti. Ettha ca ''āyasmato''ti padaṃ avatvāpi ''ayaṃ buddharakkhito dhammarakkhitassa upasampadāpekkho''ti vattuṃ vaṭṭati. Teneva pāḷiyaṃ ''itthannāmena upajjhāyenā''ti ettha ''āyasmato''ti padaṃ na vuttaṃ. Yañcettha vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā vuttameva.

Nanu cettha upajjhāyopi upasampadāpekkho viya hatthapāse ṭhito eva icchitabbo, atha kasmā ''ayaṃ itthannāmo imassa itthannāmassa upasampadāpekkho''ti evaṃ upajjhāyaparāmasanepi ima-saddassa payogo na katoti? Nāyaṃ virodho upajjhāyassa abhāvepi kammakopābhāvato. Kevalañhi kammanipphattiyā santapadavasena avijjamānassapi upajjhāyassa nāmakittanaṃ anupajjhāyassa upasampadādīsupi karīyati. Tasmā upajjhāyassa asannihitatāyapi tapparāmasanamatteneva kammasiddhito ''imassā''ti niddisituṃ na vaṭṭati.

Parisuddho antarāyikehi dhammehīti abhabbatādikehi upasampadāya avatthukarehi ceva pañcābādhahatthacchinnādīhi ca āpattimattakarehi antarāyikehi sabhāvehi parimutto. Evaṃ vutto eva ca āpattimattakarehi pañcābādhādīhi aparimuttassapi upasampadā ruhati, nāññathā. **Paripuṇṇassa pattacīvara**nti paripuṇṇamassa upasampadāpekkhassa pattacīvaraṃ. Evaṃ vutte eva apattacīvarassāpi upasampadā ruhati, nāññathā. **Upasampadaṃ yācatī**ti ''saṅghaṃ, bhante, upasampadaṃ yācāmī''tiādinā (mahāva. 71, 126) yācitabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. Evaṃ tena saṅghe ayācitepi ''itthannāmo saṅghaṃ upasampadaṃ yācatī''ti vutte eva kammaṃ avipannaṃ hoti, nāññathā. **Upajjhāyenā**ti upajjhāyena karaṇabhūtena itthannāmaṃ upajjhāyaṃ katvā kammabhūtaṃ upasampadaṃ dātuṃ nipphādetuṃ kattubhūtaṃ saṅghaṃ yācatīti attho. Yācadhātuno pana dvikammakattā ''saṅghaṃ, upasampada''nti dve kammapadāni vuttāni.

Yadi saṅghassa pattakallanti ettha patto kālo imassāti pattakālaṃ, apalokanādicatubbidhasaṅghakammaṃ, tadeva sakatthe ya-paccayena ''pattakalla''nti vuccati. Idha pana ñatticatutthaupasampadākammaṃ adhippetaṃ, taṃ kātuṃ saṅghassa pattakallaṃ jātaṃ. **Yadī**ti anumatigahaṇavasena kammassa pattakallataṃ ñāpeti. Yo hi koci tattha apattakallataṃ maññissati, so vakkhati. Imameva hi atthaṃ sandhāya anussāvanāsu ''yassāyasmato khamati…pe… so bhāseyyā''ti (mahāva. 127) vuttaṃ. Taṃ panetaṃ pattakallaṃ vatthusampadā, antarāyikehi dhammehi cassa parisuddhatā, sīmāsampadā, parisasampadā, pubbakiccaniṭṭhāpananti imehi pañcahi aṅgehi saṅgahitaṃ.

Tattha **vatthusampadā** nāma yathāvuttehi ekādasahi abhabbapuggalehi ceva antimavatthuajjhāpannehi ca añño paripuṇṇavīsativasso anupasampannabhūto manussapuriso, etasmiṃ puggale sati eva idaṃ saṅghassa upasampadākammaṃ pattakallaṃ nāma hoti, nāsati. Katañca kuppameva hoti.

Antarāyikehi dhammehi cassa parisuddhatā nāma yathāvuttasseva upasampadāvatthubhūtassa puggalassa ye ime bhagavatā paṭikkhittā pañcābādhaphuṭṭhatādayo mātāpitūhi ananuññātatāpariyosānā ceva hatthacchinnatādayo ca dosadhammā kārakasaṅghassa āpattādiantarāyahetutāya ''antarāyikā''ti vuccanti tehi antarāyikehi dosadhammehi parimuttattā, imissā ca sati eva idaṃ kammaṃ pattakallaṃ nāma hoti, nāsati. Kataṃ pana kammaṃ sukatameva hoti ṭhapetvā ūnavīsativassapuggalaṃ.

Sīmāsampadā pana uposathakkhandhake (mahāva. 147-148) vakkhamānanayena sabbadosavirahitāya baddhābaddhavasena duvidhāya sīmāya vaseneva veditabbā. Tādisāya hi sīmāya sati eva idaṃ kammaṃ pattakallaṃ nāma hoti, nāsati. Katañca kammaṃ vipajjati.

Parisasampadā pana ye ime upasampadākammassa sabbantimena paricchedena kammappattā dasahi vā pañcahi vā anūnā pārājikaṃ anāpannā, anukkhittā ca samānasaṃvāsakā bhikkhū, tesaṃ ekasīmāyaṃ hatthapāsaṃ avijahitvā ṭhānaṃ, chandārahānañca chandassa ānayanaṃ, sammukhībhūtānañca appaṭikkosanaṃ, upasampadāpekkharahitānaṃ uposathakkhandhake paṭikkhittānaṃ gahaṭṭhādianupasampannānañceva pārājikukkhittakanānāsaṃvāsakabhikkhunīnañca vajjanīyapuggalānaṃ saṅghassa hatthapāse abhāvo cāti imehi catūhi aṅgehi saṅgahitā. Evarūpāya ca parisasampadāya sati eva idaṃ pattakallaṃ nāma hoti, nāsati. Tattha purimānaṃ tiṇṇaṃ aṅgānaṃ aññatarassapi abhāve kataṃ kammaṃ vipajjati, na pacchimassa.

Pubbakiccaniṭṭhāpanaṃ nāma yānimāni ''paṭhamaṃ upajjhaṃ gāhāpetabbo''tiādinā pāḷiyaṃ vuttāni ''upajjhaṃ gāhāpanaṃ, pattacīvarācikkhanaṃ, tato taṃ

hatthapāsato bahi ṭhapetvā anusāsakasammutikammakaraṇaṃ, sammatena ca gantvā anusāsanaṃ, tena ca paṭhamataraṃ āgantvā saṅghassa ñāpetvā upasampadāpekkhaṃ 'āgacchāhī'ti hatthapāse eva abbhānaṃ, tena ca bhikkhūnaṃ pāde vandāpetvā upasampadāyācāpanaṃ, tato antarāyikadhammapucchakasammutikaraṇaṃ, sammatena ca pucchana''nti imāni aṭṭha pubbakiccāni, tesaṃ sabbesaṃ yāthāvato karaṇena niṭṭhāpanaṃ. Etasmiñca pubbakammaniṭṭhāpane sati eva idaṃ saṅghassa upasampadākammaṃ pattakallaṃ nāma hoti, nāsati. Etesu pana pubbakammesu akatesupi kataṃ kammaṃ yathāvuttavatthusampattiādīsu vijjamānesu akuppameva hoti. Tadevamettha pattakallaṃ imehi pañcahi aṅgehi saṅgahitanti veditabbaṃ. Imināva nayena heṭṭhā vuttesu, vakkhamānesu ca sabbesu kammesu pattakallatā yathārahaṃ yojetvā ñātabbā.

Itthannāmaṃ upasampādeyyāti upasampadānipphādanena taṃsamaṅgiṃ kareyya karotūti patthanāyaṃ, vidhimhi vā idaṃ daṭṭhabbaṃ. Yathā hi ''devadattaṃ sukhāpeyyā''ti vutte sukhamassa nipphādetvā taṃ sukhasamaṅginaṃ kareyyāti attho hoti, evamidhāpi upasampadamassa nipphādetvā taṃ upasampadāsamaṅginaṃ kareyyāti attho. Payojakabyāpāre cetaṃ yathā sukhayantaṃ kañci suddhakattāraṃ koci hetukattā sukhahetunipphādanena sukhāpeyyāti vuccati, evamidhāpi upasampajjantaṃ suddhakattāraṃ puggalaṃ hetukattubhūto saṅgho upasampadāhetunipphādanena upasampādeyyāti vutto. Etena ca sukhaṃ viya sukhadāyakena saṅghena puggalassa diyyamānā tathāpavattaparamatthadhamme upādāya ariyajanapaññattā upasampadā nāma sammutisaccatā atthīti samatthitaṃ hoti. Ettha ca ''itthannāmo saṅghaṃ upasampadaṃ yācatī''ti vuttattā parivāsādīsu viya yācanānuguṇaṃ ''itthannāmassa upasampadaṃ dadeyyā''ti avatvā ''itthannāmaṃ upasampādeyyā''ti vuttattā idaṃ upasampadākammaṃ dāne asaṅgahetvā kammalakkhaṇe eva saṅgahitanti daṭṭhabbaṃ. Iminā nayena ''itthannāmaṃ upasampādeti, upasampanno saṅghenā''ti etthāpi attho veditabbo. Kevalañhi tattha vattamānakālaatītakālavasena, idha pana anāmaṭṭhakālavasenāti ettakameva viseso.

Esā ñattiti ''saṅgho ñāpetabbo''ti vuttañāpanā esā. Idañca anussāvanānampi sabbhāvasūcanatthaṃ vuccati. Avassañcetaṃ vattabbameva, ñattikamme eva taṃ na vattabbaṃ. Tattha pana yya-kāre vuttamatte eva ñattikammaṃ niṭṭhitaṃ hotīti daṭṭhabbaṃ. **Khamatī**ti ruccati. **Upasampadā**ti saṅghena diyyamānā nipphādiyamānā upasampadā yassa khamati. So tuṇhassāti yojanā. **Tuṇhī**ti ca akathanatthe nipāto, akathanako assa bhaveyyāti attho. Khamati saṅghassa itthannāmassa upasampadāti pakatena sambandho. Tattha kāraṇamāha **''tasmā tuṇhī''**ti. Tattha ''āsī''ti seso. Yasmā ''yassa nakkhamati, so bhāseyyā''ti tikkhattuṃ vuccamānopi saṅgho tuṇhī niravo ahosi, tasmā khamati saṅghassāti attho. **Eva**nti iminā pakārena. Tuṇhībhāvene**vetaṃ** saṅghassa ruccanabhāvaṃ **dhārayāmi** bujjhāmi pajānāmīti attho. **Iti**-saddo parisamāpanatthe kato, so ca kammavācāya anaṅgaṃ. Tasmā anussāvakena ''dhārayāmī''ti ettha mi-kārapariyosānameva vatvā niṭṭhāpetabbaṃ, iti-saddo na payujjitabboti daṭṭhabbaṃ. Iminā nayena sabbattha kammavācānamattho veditabbo.

Upasampadāvidhikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cattāronissayādikathāvaṇṇanā

128. **Ekaporisā vā**tiādi sattānaṃ sarīracchāyaṃ pādehi minitvā jānanappakāradassanaṃ. Chasattapadaparamatā hi chāyā ''porisā''ti vuccati. Idañca utuppamāṇācikkhanādi ca āgantukehi saddhiṃ vīmaṃsitvā vuḍḍhanavabhāvaṃ ñatvā vandanavandāpanādikaraṇatthaṃ vuttaṃ. Eti āgacchati, gacchati cāti utu, sova pamiyate anena saṃvaccharanti pamāṇanti āha **''utuyeva utuppamāṇa''**nti. **Aparipuṇṇā**ti upasampadādivasena aparipuṇṇā. Yadi utuvemajjhe upasampādito, tadā tasmiṃ utumhi avasiṭṭhadivasācikkhanaṃ ''divasabhāgācikkhana''nti dasseti. Tenāha **''yattakehi divasehi yassa yo utu aparipuṇṇo, te divase''**ti. Tattha yassa taṃ khaṇaṃ laddhūpasampadassa puggalassa sambandhī yo utu yattakehi divasehi aparipuṇṇo, te divaseti yojanā.

Chāyādikameva sabbaṃ saṅgahetvā gāyitabbato kathetabbato saṅgītīti āha **''idamevā''**tiādi. Tattha ekato katvā ācikkhitabbaṃ. **Tvaṃ kiṃ labhasī**ti tvaṃ upasampādanakāle kataravassaṃ, katarautuñca labhasi, katarasmiṃ te upasampadā laddhāti attho. **Vassa**nti vassānautu. Idañca saṃvaccharācikkhanaṃ vinā vuttampi na ñāyatīti iminā utuācikkhaneneva sāsanavassesu vā kaliyugavassādīsu vā sahassime vā satime vā asukaṃ utuṃ labhāmīti dassitanti daṭṭhabbaṃ. **''Chāyā''**ti idaṃ pāḷiyaṃ āgatapaṭipāṭiṃ sandhāya vuttaṃ. Vattabbakamato pana kaliyugavassādīsu sabbadesapasiddhesu asukavasse asukautumhi asukamāse asuke kaṇhe vā sukke vā pakkhe asukatithivāravisesayutte nakkhatte pubbaṇhādidivasabhāge ettake chāyāpamāṇe, nāḍikāpamāṇe vā mayā upasampadā laddhāti vadeyyāsīti evaṃ ācikkhitabbaṃ. ''Idaṃ suṭṭhu uggahetvā āgantukehi vuḍḍhapaṭipāṭiṃ ñatvā paṭipajjāhī''ti vattabbaṃ. Pāḷiyaṃ **kissa tva**nti kiṃ tvaṃ ettakaṃ kālaṃ akāsīti attho.

130. **Upasampadaṃ yācī**ti pabbajjañca upasampadañca yācīti attho. **Passissāmī**ti ettha vadatīti seso, evaṃ uparipi. **''Osāretabbo''**ti iminā purimo ukkhittabhāvo vibbhamitvā puna laddhūpasampadampi na muñcati. Tena ca sambhuñjanādīsupi bhikkhūnaṃ pācittiyamevāti dasseti. **Anāpatti sambhoge saṃvāse**ti ettha sahaseyyāpi saṅgahitāti daṭṭhabbaṃ. Ettha cāyamadhippāyo – yasmā ayaṃ osāritattā pakatatto, tasmā ukkhittasambhogādipaccayena pācittiyenettha anāpattīti. Yo pana āpattiṭṭhāne anāpattidiṭṭhitāya āpattiṃ na passati, teneva paṭikammampi na karoti, so yasmā ettāvatā alajjī nāma na hoti. Paṇṇattiṃ ñatvā vītikkamaṃ karonto eva hi alajjī nāma hoti. ''Sañcicca āpattiṃ āpajjatī''tiādi (pari. 359) hi vuttaṃ. Tasmā ettha alajjisambhogādipaccayā dukkaṭāpattiniyamo natthi. Tena sāpettha āpatti na vuttāti daṭṭhabbaṃ. Yo panettha imaṃ adhippāyaṃ asallakkhentena kenaci ''anāpatti sambhoge saṃvāse''ti iminā pācittiyena anāpatti vuttā, alajjisambhogapaccayā dukkaṭaṃ pana āpajjati evāti āpattiniyamo vutto, so alajjitte sati eva vutto, nāsatīti daṭṭhabbaṃ.

131. **Vinayamhī**tiādigāthāsu **niggahāna**nti niggahakaraṇesu. **Pāpicche**ti pāpapuggalānaṃ niggahakaraṇesu, lajjīnaṃ paggahesu ca pesalānaṃ sukhāvahe mahante vinayamhi yathā atthakārī atthānuguṇaṃ karontova yasmā yoniso paṭipajjati nāma hoti, tasmā uddānaṃ pavakkhāmīti sambandhayojanā daṭṭhabbā. Sesaṃ sabbattha suviññeyyameva.

Cattāronissayādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Mahākhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

2. Uposathakkhandhako

Sannipātānujānanādikathāvaṇṇanā

132. Uposathakkhandhake taranti otaranti etthāti **titthaṃ,** laddhi. **Ito**ti sāsanaladdhito.

135. **Āpajjitvā vā vuṭṭhito**ti ettha desanārocanānampi saṅgaho. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''vuṭṭhitā vā desitā vā ārocitā vā āpatti…pe… asantī nāma hotī''ti (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā) vuttaṃ.

Manujenāti āsannena saha. **Pare**ti dūraṭṭhepi parapuggale sandhāya giraṃ no ca bhaṇeyyāti yojanā.

''Āvikatā hissa phāsu hotī''ti (mahāva. 134) vuttattā garukāpattipi āvikaraṇamattena vuṭṭhātīti keci vadanti, taṃ tesaṃ matimattaṃ parivāsādividhānasuttehi virujjhanato. Ayaṃ panettha adhippāyo – yathābhūtañhi attānamāvikarontaṃ pesalā bhikkhū ''akāmā parivatthabba''ntiādivacanaṃ nissāya anicchamānampi naṃ upāyena parivāsādīni datvā avassaṃ suddhante patiṭṭhāpessanti, tato tassa avippaṭisārādīnaṃ vasena phāsu hoti. **Paṭhamaṃ pātimokkhuddesa**nti nidānuddesaṃ dasseti. Pubbe avijjamānaṃ paññāpesīti. Na kevalañca etaṃ, pubbe paññattampi pana pārājikādisikkhāpadaṃ sabbaṃ bhagavā ''tatrime cattāro pārājikā dhammā uddesaṃ āgacchantī''tiādinā pārājikuddesādivasena vinayamātikaṃ katvā nidānuddesena saha sayameva saṅgahetvā ''pātimokkha''nti paññāpesīti daṭṭhabbaṃ. Tadetaṃ sabbampi sandhāya ''anujānāmi, bhikkhave, pātimokkhaṃ uddisitu''nti (mahāva. 133) vuttaṃ.

136. **Etaṃ** 34 **veditabba**nti yasmiṃ tasmiṃ cātuddase vā pannarase vāti evaṃ atthajātaṃ.

Sannipātānujānanādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā

138. **''Puratthimāya disāyā''**ti idaṃ nidassanamattaṃ. Tassaṃ pana disāyaṃ nimitte asati yattha atthi, tato paṭṭhāya paṭhamaṃ ''puratthimāya anudisāya, dakkhiṇāya disāyā''tiādinā samantā vijjamānaṭṭhānesu nimittāni kittetvā puna ''puratthimāya anudisāyā''ti paṭhamakittitaṃ kittetuṃ vaṭṭati, tīhi nimittehi siṅghāṭakasaṇṭhānāyapi sīmāya

sammannitabbato. **Tikkhattuṃ sīmāmaṇḍalaṃ sambandhantenā**ti vinayadharena sayaṃ ekasmiṃyeva ṭhāne ṭhatvā kevalaṃ nimittakittanavacaneneva sīmāmaṇḍalaṃ samantā nimittena nimittaṃ bandhantenāti attho. Taṃ taṃ nimittaṭṭhānaṃ agantvāpi hi kittetuṃ vaṭṭati. Tiyojanaparamāya sīmāya samantato tikkhattuṃ anuparigamanassa ekadivasena dukkarattā vinayadharena sayaṃ adiṭṭhampi pubbe bhikkhūhi yathāvavatthitaṃ nimittaṃ ''pāsāṇo bhante''tiādinā kenaci vuttānusārena sallakkhetvā ''eso pāsāṇo nimitta''ntiādinā kittetumpi vaṭṭati eva.

Suddhapaṃsupabbatoti na kenaci kato sayaṃjātova vutto. Tathā sesāpi. **Itaropī**ti suddhapaṃsupabbatādikopi pabbato. **Hatthippamāṇato**ti ettha bhūmito uggatappadesena hatthippamāṇaṃ gahetabbaṃ. **Catūhi vā tīhi vā**ti sīmābhūmiyaṃ catūsu, tīsu vā disāsu ṭhitehi. Ekissā eva pana disāya ṭhitehi tato bahūhipi sammannituṃ na vaṭṭati. Dvīhi pana dvīsu disāsu ṭhitehipi na vaṭṭati. **Tasmā**ti yasmā ekena na vaṭṭati, tasmā. **Taṃ bahiddhā katvā**ti kittitanimittassa asīmattā antosīmāya karaṇaṃ ayuttanti vuttaṃ. Tenāha **''sace''**tiādi.

Dvattiṃsapalaguḷapiṇḍappamāṇatā saṇṭhānato gahetabbā, na tulagaṇanāvasena, bhārato palaparimāṇañca magadhatulāya gahetabbaṃ. Sā ca lokiyatulāya dviguṇāti vadanti. **Atimahantopī**ti bhūmito hatthippamāṇaṃ anuggantvā heṭṭhābhūmiyaṃ otiṇṇaghanato anekayojanappamāṇopi. Sace hi tato hatthippamāṇaṃ kūṭaṃ uggacchati, pabbatasaṅkhyameva gacchati.

Antosārānanti tasmiṃ khaṇe taruṇatāya sāre avijjamānepi pariṇāmena bhavissamānasārepi sandhāya vuttaṃ. Tādisānañhi sūcidaṇḍakappamāṇapariṇāhānaṃ catupañcamattampi vanaṃ vaṭṭati. **Antosāramissakāna**nti antosārehi rukkhehi sammissānaṃ. Etena ca sārarukkhamissampi vanaṃ vaṭṭatīti dasseti. **Catupañcarukkhamattampī**ti sārarukkhe sandhāya vuttaṃ. **Vanamajjhe vihāraṃ karontī**ti rukkhaghaṭāya antare rukkhe acchinditvā vatiādīhi vihāraparicchedaṃ katvāva antorukkhantaresu eva pariveṇapaṇṇasālādīnaṃ karaṇavasena yathā antovihārampi vanameva hoti, evaṃ vihāraṃ karontīti attho. Yadi hi sabbaṃ rukkhaṃ chinditvā vihāraṃ kareyyuṃ, vihārassa avanattā taṃ parikkhipitvā ṭhitaṃ vanaṃ ekattha kittetabbaṃ siyā. Idha pana antopi vanattā ''vanaṃ na kittetabba''nti vuttaṃ. Sace hi taṃ kittenti, ''nimittassa upari vihāro hotī''tiādinā anantare vuttadosaṃ āpajjati. **Ekadesa**nti vanekadesaṃ, rukkhavirahitaṭṭhāne katavihārassa ekapasse ṭhitavanassa ekadesanti attho.

Sūcidaṇḍakappamāṇoti vaṃsadaṇḍappamāṇo. Lekhanidaṇḍappamāṇoti keci. **Mātikāṭṭhakathāyaṃ** pana avebhaṅgiyavinicchaye ''yo koci aṭṭhaṅgulasūcidaṇḍakamattopi veḷu…pe… garubhaṇḍa''nti (kaṅkhā. aṭṭha. dubbattasikkhāpadavaṇṇanā) vuttattā tanutaro veḷudaṇḍoti ca sūcidaṇḍoti ca gahetabbaṃ. **Vaṃsanaḷakasarāvādīsū**ti veḷupabbe vā naḷapabbe vā kapallakādimattikabhājanesu vāti attho. **Taṅkhaṇampī**ti taruṇapotake amilāyitvā viruhanajātike sandhāya vuttaṃ. Ye pana pariṇatā samūlaṃ uddharitvā ropitāpi chinnasākhā viya milāyitvā cirena navamūlaṅkuruppattiyā jīvanti, mīyantiyeva vā, tādise kittetuṃ na vaṭṭati. **Eta**nti navamūlasākhāniggamanaṃ.

Majjheti sīmāya mahādisānaṃ anto. **Koṇa**nti sīmāya catūsu koṇesu dvinnaṃ dvinnaṃ maggānaṃ sambandhaṭṭhānaṃ. **Parabhāge kittetuṃ vaṭṭatī**ti tesaṃ catunnaṃ koṇānaṃ bahi nikkhamitvā ṭhitesu maggesu ekissā disāya ekaṃ, aññissā disāya cāparanti evaṃ cattāropi maggā catūsu disāsu kittetuṃ vaṭṭatīti adhippāyo. Evaṃ pana kittitamattena kathaṃ ekābaddhatā vigacchatīti viññāyatīti. Parato gataṭṭhānepi ete eva te cattāro maggā. ''Catūsu disāsu gacchantī''ti hi vuttaṃ. Tasmā ettha kāraṇaṃ vicinitabbaṃ.

''Uttarantiyā bhikkhuniyā''ti idañca **pāḷiyaṃ** (pāci. 692) bhikkhunīnaṃ nadīpāragamane nadilakkhaṇassa āgatattā vuttaṃ. Bhikkhūnaṃ antaravāsakatemanamattampi vaṭṭati eva. **''Nadicatukkepi eseva nayo''**ti iminā ekattha kittetvā aññattha parato gataṭṭhānepi kittetuṃ na vaṭṭatīti dasseti. Teneva ca ''assammissanadiyo catassopi kittetuṃ vaṭṭatī''ti asammissa-ggahaṇaṃ kataṃ. **Mūle**ti ādikāle. **Nadiṃ bhinditvā**ti yathā udakaṃ anicchantehi kassakehi mahoghe nivattetuṃ na sakkā, evaṃ nadikūlaṃ bhinditvā.

Ukkhepimanti dīgharajjunā kuṭena ussiñcanīyaṃ.

Asammissehīti sabbadisāsu ṭhitapabbatehi eva, pāsāṇādīsu aññatarehi vā nimittantarābyavahitehi. **Sammissehī**ti ekattha pabbato, aññattha pāsāṇoti evaṃ ṭhitehi aṭṭhahipi. **''Nimittānaṃ satenāpī''**ti iminā ekissāya eva disāya bahunimittāni ''puratthimāya disāya kiṃ nimittaṃ? Pabbato bhante. Puna puratthimāya disāya kiṃ nimittaṃ? Pāsāṇo bhante''tiādinā kittetuṃ vaṭṭatīti dasseti. **Siṅghāṭakasaṇṭhānā**ti tikoṇā. **Caturassā**ti samacaturassā, mudiṅgasaṇṭhānā pana āyatacaturassā. Ekakoṭiyaṃ saṅkocitā, tadaññāya vitthiṇṇā vā hotīti. **Sīmāya upacāraṃ ṭhapetvā**ti āyatiṃ bandhitabbāya sīmāya nesaṃ vihārānaṃ paricchedato bahi sīmantarikappahonakaṃ upacāraṃ ṭhapetvā. Baddhā sīmā yesu vihāresu, te **baddhasīmā**. **Pāṭekka**nti paccekaṃ. **Baddhasīmāsadisānī**ti yathā baddhasīmāsu ṭhitā aññamaññaṃ chandādiṃ anapekkhitvā paccekaṃ kammaṃ kātuṃ labhanti, evaṃ gāmasīmāsu ṭhitāpīti dasseti. **Āgantabba**nti sāmīcimattavasena vuttaṃ. Tenāha **''āgamanampī''**tiādi.

Pabbajjūpasampadādīnanti ettha bhaṇḍukammāpucchanaṃ sandhāya pabbajjāgahaṇaṃ. **Ekavīsati bhikkhū**ti nisinne sandhāya vuttaṃ. Idañca kammārahena saha abbhānakārakānampi pahonakatthaṃ vuttaṃ. **''Nimittupagā pāsāṇā ṭhapetabbā''**ti idaṃ yathārucitaṭṭhāne rukkhanimittādīnaṃ dullabhatāya vaḍḍhitvā ubhinnaṃ baddhasīmānaṃ saṅkarakaraṇato ca pāsāṇanimittassa ca tadabhāvato yattha katthaci ānetvā ṭhapetuṃ sukaratāya ca vuttaṃ. Tathā **sīmantarikapāsāṇā ṭhapetabbā**ti etthāpi. **Caturaṅgulappamāṇāpī**ti yathā khandhasīmāparicchedato bahi nimittapāsāṇānaṃ caturaṅgulamattaṭṭhānaṃ samantā nigacchati, avasesaṃ ṭhānaṃ antokhandhasīmāya hotiyeva, evaṃ tesupi ṭhapitesu caturaṅgulamattā sīmantarikā hotīti daṭṭhabbaṃ.

Sīmantarikapāsāṇāti sīmantarikāya ṭhapitanimittapāsāṇā. Te pana kittentena padakkhiṇato anupariyāyanteneva kittetabbā. Kathaṃ? Khaṇḍasīmato hi pacchimāya disāya puratthābhimukhena ṭhatvā ''puratthimāya disāya kiṃ nimitta''nti tattha sabbāni nimittāni anukkamena kittetvā tathā uttarāya disāya dakkhiṇābhimukhena ṭhatvā ''dakkhiṇāya disāya kiṃ nimitta''nti anukkamena kittetvā tathā puratthimāya disāya pacchimābhimukhena ṭhatvā ''pacchimāya disāya kiṃ nimitta''nti anukkamena kittetvā tathā dakkhiṇāya disāya uttarābhimukhena ṭhatvā ''uttarāya disāya kiṃ nimitta''nti tattha sabbāni nimittāni anukkamena kittetvā puna pacchimāya disāya puratthābhimukhena ṭhatvā purimakittitaṃ vuttanayena puna kittetabbaṃ. Evaṃ bahūnampi khaṇḍasīmānaṃ sīmantarikapāsāṇā paccekaṃ kittetabbā. **Tato**ti pacchā. **Avasesanimittānī**ti mahāsīmāya bāhirantaresu avasesanimittāni. **Ubhinnampi na kopentī**ti ubhinnampi kammaṃ na kopenti.

Kuṭigeheti bhūmiyaṃ katatiṇakuṭiyaṃ. **Udukkhala**nti udukkhalāvāṭasadisakhuddakāvāṭaṃ. **Nimittaṃ na kātabba**nti taṃ rājiṃ vā udukkhalaṃ vā nimittaṃ na kātabbaṃ. Idañca yathāvuttesu nimittesu anāgatattena na vaṭṭatīti siddhampi avinassakasaññāya koci mohena nimittaṃ kareyyāti dūratopi vipattiparihāratthaṃ vuttaṃ. Evaṃ upari ''bhittiṃ akittetvā''tiādīsupi siddhamevatthaṃ punappunaṃ kathane kāraṇaṃ veditabbaṃ. Sīmāvipatti hi upasampadādisabbakammavipattimūlanti tassā sabbaṃ dvāraṃ sabbathā pidahanavasena vattabbaṃ. Sabbaṃ vatvāva idha ācariyā vinicchayaṃ ṭhapesunti daṭṭhabbaṃ.

Bhittinti iṭṭhakadārumattikāmayaṃ. Silāmayāya pana bhittiyā nimittupagaṃ ekaṃ pāsāṇaṃ taṃtaṃdisāya kittetuṃ vaṭṭati. Anekasilāhi cinitaṃ sakalabhittiṃ kittetuṃ na vaṭṭati ''eso pāsāṇo nimitta''nti ekavacanena vattabbato. **Antokuṭṭamevā**ti ettha antokuṭṭepi nimittānaṃ ṭhitokāsato anto eva sīmāti gahetabbaṃ. **Pamukhe nimittapāsāṇe ṭhapetvā**ti gabbhābhimukhepi bahipamukhe gabbhavitthārappamāṇe ṭhāne pāsāṇe ṭhapetvā sammannitabbā. Evañhi gabbhapamukhānaṃ antare ṭhitakuṭṭampi upādāya anto ca bahi ca caturassasaṇṭhānāva sīmā hoti. **Bahī**ti sakalassa kuṭigehassa samantato bahi.

Anto ca bahi ca sīmā hotīti majjhe ṭhitabhittiyā saha caturassasīmā hoti.

''Uparipāsādeyeva hotī''ti iminā gabbhassa ca pamukhassa ca antarā ṭhitabhittiyā ekattā tattha ca ekavīsatiyā bhikkhūnaṃ okāsābhāvena heṭṭhā na otarati, uparibhitti pana sīmaṭṭhāva hotīti dasseti. **Heṭṭhimatale kuṭṭo**ti heṭṭhimatale catūsu disāsu ṭhitakuṭṭo. Sace hi dvīsu, tīsu vā disāsu eva kuṭṭo tiṭṭheyya, heṭṭhā na otarati. **Heṭṭhāpi otaratī**ti catunnampi bhittīnaṃ anto bhittīhi saha ekavīsatiyā bhikkhūnaṃ pahonakattā vuttaṃ. Otaramānā ca uparisīmappamāṇena otarati, catunnaṃ pana bhittīnaṃ bāhirantaraparicchede heṭṭhābhūmibhāge udakapariyantaṃ katvā otarati. Na pana bhittīnaṃ bahi kesaggamattampi ṭhānaṃ. **Pāsādabhittito**ti uparitale bhittito. **Otaraṇānotaraṇaṃ vuttanayeneva veditabba**nti uparisīmappamāṇassa antogadhānaṃ heṭṭhimatale catūsu disāsu kuṭṭānaṃ tulārukkhehi ekasambandhataṃ tadanto pacchimasīmappamāṇatādiñca sandhāya vuttaṃ. Kiñcāpettha niyyūhakādayo nimittānaṃ ṭhitokāsatāya bajjhamānakkhaṇe sīmā na honti, baddhāya pana sīmāya sīmaṭṭhāva hontīti daṭṭhabbā. **Pariyantathambhāna**nti nimittagatapāsāṇatthambhe sandhāya vuttaṃ. **''Uparimatalena sambaddho hotī''**ti idaṃ kuṭṭānaṃ antarā sīmaṭṭhānaṃ thambhānaṃ abhāvato vuttaṃ. Yadi hi bhaveyyuṃ, kuṭṭe uparimatalena asambandhepi sīmaṭṭhatthambhānaṃ upari ṭhito pāsādo sīmaṭṭhova hoti.

Sace pana bahūnaṃ thambhapantīnaṃ upari katapāsādassa heṭṭhā pathaviyaṃ sabbabāhirāya thambhapantiyā anto nimittapāsāṇe ṭhapetvā sīmā baddhā hoti, ettha kathanti? Etthāpi yaṃ tāva sīmaṭṭhatthambheheva dhāriyamānānaṃ tulānaṃ uparimatalaṃ, sabbaṃ taṃ sīmaṭṭhameva, ettha vivādo natthi. Yaṃ pana sīmaṭṭhatthambhapantiyā, asīmaṭṭhāya bāhiratthambhapantiyā ca samadhuraṃ dhāriyamānānaṃ tulānaṃ uparimatalaṃ, tattha upaḍḍhaṃ sīmāti keci vadanti. Sakalampi gāmasīmāti apare. Baddhasīmā evāti aññe. Tasmā kammaṃ karontehi garuke nirāsaṅkaṭṭhāne ṭhatvā sabbaṃ taṃ āsaṅkaṭṭhānaṃ sodhetvāva kammaṃ kātabbaṃ, sanniṭṭhānakāraṇaṃ vā gavesitvā tadanuguṇaṃ kātabbaṃ.

Tālamūlakapabbateti tālakkhandhamūlasadise heṭṭhā thūlo hutvā kamena kiso hutvā uggato hi tālasadiso nāma hoti. **Vitānasaṇṭhāno**ti ahicchattakasaṇṭhāno. **Paṇavasaṇṭhāno**ti majjhe tanuko heṭṭhā ca upari ca vitthiṇṇo. **Heṭṭhā vā majjhe vā**ti mudiṅgasaṇṭhānassa heṭṭhā, paṇavasaṇṭhānassa majjhe.

Sappaphaṇasadiso pabbatoti sappaphaṇo viya khujjo, mūlaṭṭhānato aññattha avanatasīsoti attho. **Ākāsapabbhāra**nti bhittiyā aparikkhittapabbhāraṃ. **Sīmappamāṇo**ti antoākāsena saddhiṃ pacchimasīmappamāṇo. **''So ca pāsāṇo sīmaṭṭho''**ti iminā īdisehi susirapāsāṇaleṇakuṭṭādīhi paricchinne bhūmibhāge eva sīmā patiṭṭhāti, na aparicchinne. Te pana sīmaṭṭhattā sīmā honti, na sarūpena sīmaṭṭhamañcādi viyāti dasseti. Sace pana so susirapāsāṇo bhūmiṃ anāhacca ākāsagatova olambati, sīmā na otarati. Susirapāsāṇā pana sayaṃ sīmāpaṭibaddhattā sīmā honti. Kathaṃ pana pacchimappamāṇarahitehi etehi susirapāsāṇādīhi sīmā na otaratīti idaṃ saddhātabbanti? Aṭṭhakathāpamāṇato.

Apicettha susirapāsāṇabhittianusārena mūsikādīnaṃ viya sīmāya heṭṭhimatale otaraṇakiccaṃ natthi. Heṭṭhā pana pacchimasīmappamāṇe ākāse dvaṅgulamattabahalehi pāsāṇabhittiādīhipi uparimatalaṃ āhacca ṭhitehi sabbaso, yebhuyyena vā paricchinne sati upari bajjhamānā sīmā tehi pāsāṇādīhi antaritāya tapparicchinnāya heṭṭhābhūmiyāpi uparimatalena saddhiṃ ekakkhaṇe patiṭṭhāti nadipārasīmā viya nadiantaritesu ubhosu tīresu, leṇādīsu apanītesupi heṭṭhā otiṇṇā sīmā yāva sāsanantaradhānā na vigacchati. Paṭhamaṃ pana upari sīmāya baddhāya pacchā leṇādīsu katesupi heṭṭhābhūmiyaṃ sīmā otarati eva. Keci taṃ na icchanti. Evaṃ ubhayattha patiṭṭhitā ca sā sīmā ekāva hoti gottādijāti viya byattibhedesūti gahetabbaṃ. Sabbā eva hi baddhasīmā, abaddhasīmā ca attano attano pakatinissayabhūte gāmāraññanadiādike khette yathāparicchedaṃ sabbattha sākalyena ekasmiṃ khaṇe byāpinī paramatthato avijjamānāpi te te nissayabhūte paramatthadhamme, taṃ taṃ kiriyāvisesampi vā upādāya lokiyehi, sāsanikehi ca yathārahaṃ ekattena paññattatāya nissayekarūpā eva. Tathā hi eko gāmo araññaṃ nadī jātassaro samuddoti evaṃ loke,

> ''Sammatā sā sīmā saṅghena (mahāva. 143). Agāmake ce, bhikkhave, araññe samantā sattabbhantarā, ayaṃ tattha samānasaṃvāsā ekūposathā. Samantā udakukkhepā, ayaṃ tattha samānasaṃvāsā ekūposathā''ti (mahāva. 147) –

Ādinā sāsane ca ekavohāro dissati. Na hi paramatthato ekassa anekadhammesu byāpanamatthi. Kasiṇekadesādivikappāsamānatāya ekattahānitoti ayaṃ no mati.

Assa heṭṭhāti sappaphaṇapabbatassa heṭṭhā ākāsapabbhāre. **Leṇassā**ti leṇañce kataṃ, tassa leṇassāti attho. Tameva puna leṇaṃ pañcahi pakārehi vikappetvā otaraṇānotaraṇavinicchayaṃ dassetuṃ āha **''sace pana heṭṭhā''**tiādi. Tattha ''heṭṭhā''ti imassa ''leṇaṃ hoti''ti iminā sambandho. Heṭṭhā leṇañca ekasmiṃ padeseti āha **''anto''**ti, pabbatassa anto, pabbatamūleti attho. Tameva anto-saddaṃ sīmāparicchedena visesetuṃ **''uparimassa sīmāparicchedassa pārato''**ti vuttaṃ. Pabbatapādaṃ pana apekkhitvā ''orato''ti vattabbepi sīmānissayaṃ pabbataggaṃ sandhāya ''pārato''ti vuttanti daṭṭhabbaṃ. Teneva ''bahileṇa''nti ettha bahi-saddaṃ visesento **''uparimassa sīmāparicchedassa orato''**ti āha. **Bahi sīmā na otaratī**ti ettha **bahī**ti pabbatapāde leṇaṃ sandhāya vuttaṃ, leṇassa bahibhūte uparisīmāparicchedassa heṭṭhābhāge sīmā na otaratīti attho. **Anto sīmā**ti leṇassa ca pabbatapādassa ca anto attano otaraṇārahaṭṭhāne na otaratīti attho. ''Bahi sīmā na otarati, anto sīmā na otaratī''ti cettha attano otaraṇārahaṭṭhāne leṇābhāvena sīmāya sabbathā anotaraṇameva dassitanti gahetabbaṃ. Tatthāpi anotarantī upari eva hotīti. **''Bahi patitaṃ asīmā''**tiādinā uparipāsādādīsu athiranissayesu ṭhitā sīmāpi tesaṃ vināsena vinassatīti dassitanti daṭṭhabbaṃ.

Pokkharaṇiṃ khaṇanti, sīmāyevāti ettha sace heṭṭhā umaṅganadisīmappamāṇato anūnā paṭhamameva ca pavattā hoti. Sīmā ca pacchā baddhā nadito upari eva hoti, nadiṃ āhacca pokkharaṇiyā ca khatāya sīmā vinassatīti daṭṭhabbaṃ. **Heṭṭhāpathavitale**ti antarā bhūmivivare.

Sīmāmāḷaketi khaṇḍasīmaṅgaṇe. **''Vaṭarukkho''**ti idaṃ pārohopatthambhena atidūrampi gantuṃ samatthasākhāsamaṅgitāya vuttaṃ. Sabbarukkhalatādīnampi sambandho na vaṭṭati eva. Teneva nāvārajjusetusambandhopi paṭikkhitto. **Tato**ti sākhato. **Mahāsīmāya pathavitala**nti ettha āsannatarampi gāmasīmaṃ aggahetvā baddhasīmāya eva gahitattā gāmasīmābaddhasīmānaṃ aññamaññaṃ rukkhādisambandhepi sambhedadoso natthi, aññamaññaṃ nissayanissitabhāvena pavattitoti gahetabbaṃ. Yadi hi tāsampi sambandhadoso bhaveyya, kathaṃ gāmasīmāya baddhasīmā sammannitabbā siyā? Yassā hi sīmāya saddhiṃ sambandhe doso bhaveyya, sā tattha bandhitumeva na vaṭṭati, baddhasīmāudakukkhepasīmāsu baddhasīmā viya, attano nissayabhūtagāmasīmādīsu udakukkhepasīmā viya ca. Teneva ''sace pana rukkhassa sākhā vā tato nikkhantapāroho vā bahinaditīre vihārasīmāya vā gāmasīmāya vā patiṭṭhito''tiādinā (mahāva. aṭṭha. 147) udakukkhepasīmāya attano anissayabhūtagāmasīmādīhi eva sambandhadoso dassito, na nadisīmāyaṃ. Evamidhāpīti daṭṭhabbaṃ. Ayañcattho upari pākaṭo bhavissati. **Āhaccā**ti phusitvā.

Mahāsīmaṃ vā sodhetvāti mahāsīmāgatānaṃ sabbesaṃ bhikkhūnaṃ hatthapāsānayanabahikaraṇādivasena sakalaṃ mahāsīmaṃ sodhetvā. Etena sabbavipattiyo mocetvā pubbe suṭṭhu baddhānampi dvinnaṃ baddhasīmānaṃ pacchā rukkhādisambandhena uppajjanako īdiso pāḷimuttako sambhedadoso atthīti dasseti. So ca ''na, bhikkhave, sīmāya sīmā sambhinditabbā''tiādinā baddhasīmānaṃ aññamaññaṃ sambhedajjhottharaṇaṃ paṭikkhipitvā ''anujānāmi, bhikkhave, sīmaṃ sammannantena sīmantarikaṃ ṭhapetvā sīmaṃ sammannitu''nti ubhinnaṃ (mahāva. 148) baddhasīmānamantarā sīmantarikaṃ ṭhapetvāva bandhituṃ anujānantena sambhedajjhottharaṇaṃ viya tāsaṃ aññamaññaṃ phusitvā tiṭṭhanavasena bandhanampi na vaṭṭatīti siddhattā baddhānampi tāsaṃ pacchā aññamaññaṃ ekarukkhādīhi phusitvā ṭhānampi na vaṭṭatīti bhagavato adhippāyaññūhi saṅgītikārakehi niddhārito. Bandhanakāle paṭikkhittassa sambandhadosassa anulomena akappiyānulomattā.

Ayaṃ pana sambandhadoso – pubbe suṭṭhu baddhānaṃ pacchā sañjātattā bajjhamānakkhaṇe viya asīmattaṃ kātuṃ na sakkoti. Tasmā rukkhādisambandhe apanītamatte tā sīmā pākatikā honti. Yathā cāyaṃ pacchā na vaṭṭati, evaṃ bajjhamānakkhaṇepi tāsaṃ rukkhādisambandhe sati tā bandhituṃ na vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ.

Keci pana ''mahāsīmaṃ vā sodhetvāti ettha mahāsīmāgatā bhikkhū yathā taṃ sākhaṃ vā pārohaṃ vā kāyapaṭibaddhehi na phusanti, evaṃ sodhanameva idhādhippetaṃ, na sakalasīmāsodhana''nti vadanti, taṃ na yuttaṃ aṭṭhakathāya virujjhanato. Tathā hi ''mahāsīmāya pathavitalaṃ vā tatthajātarukkhādīni vā āhacca tiṭṭhatī''ti evaṃ sākhāpārohānaṃ mahāsīmaṃ phusitvā ṭhānameva sambandhadose kāraṇattena vuttaṃ, na pana tattha ṭhitabhikkhūhi sākhādīnaṃ phusanaṃ. Yadi hi bhikkhūnaṃ sākhādi phusitvā ṭhānameva kāraṇaṃ siyā, tassa sākhaṃ vā tato niggatapārohaṃ vā mahāsīmaya paviṭṭhaṃ tatraṭṭho koci bhikkhu phusitvā tiṭṭhatīti bhikkhuphusanameva vattabbaṃ siyā. Yañhi tattha mahāsīmāsodhane kāraṇaṃ, tadeva tasmiṃ vākye padhānato dassetabbaṃ. Na hi āhacca ṭhitameva sākhādiṃ phusitvā ṭhito bhikkhu sodhetabbo ākāsaṭṭhasākhādiṃ phusitvā ṭhitassāpi sodhetabbato, kiṃ niratthakena āhaccaṭṭhānavacanena. Ākāsaṭṭhasākhāsu ca bhikkhuno phusanameva kāraṇattena vuttaṃ, sodhanañca tasseva bhikkhussa hatthapāsānayanādivasena sodhanaṃ vuttaṃ. Idha pana ''mahāsīmaṃ sodhetvā''ti sakalasīmāsādhāraṇavacanena sodhanaṃ vuttaṃ.

Apica sākhādiṃ phusitvā ṭhitabhikkhumattasodhane abhimate ''mahāsīmāya pathavitala''nti visesasīmopādānaṃ niratthakaṃ siyā yattha katthaci antamaso ākāsepi ṭhatvā sākhādiṃ phusitvā ṭhitassa visodhetabbato. **Chinditvā bahiṭṭhakā kātabbā**ti tattha patiṭṭhitabhāvaviyojanavacanato ca visabhāgasīmānaṃ phusaneneva sakalasīmāsodhanahetuko aṭṭhakathāsiddhoyaṃ eko sambandhadoso atthevāti gahetabbo. Teneva **udakukkhepasīmākathāya**mpi (mahāva. aṭṭha. 147) ''vihārasīmāya vā gāmasīmāya vā patiṭṭhito''ti ca ''naditīre pana khāṇukaṃ koṭṭetvā tattha baddhanāvāya na vaṭṭatī''ti ca ''sace pana setu vā setupādā vā bahitīre patiṭṭhitā, kammaṃ kātuṃ na vaṭṭatī''ti ca evaṃ visabhāgāsu gāmasīmāsu sākhādīnaṃ phusanameva saṅkaradosakāraṇattena vuttaṃ, na bhikkhuphusanaṃ. Tathā hi ''antonadiyaṃ jātarukkhe bandhitvā kammaṃ kātabba''nti nadiyaṃ nāvābandhanaṃ anuññātaṃ udakukkhepanissayattena nadisīmāya sabhāgattā. Yadi hi bhikkhūnaṃ phusanameva paṭicca sabbattha sambandhadoso vutto siyā, nadiyampi bandhanaṃ paṭikkhipitabbaṃ bhaveyya. Tatthāpi hi bhikkhuphusanaṃ kammakopakāraṇaṃ hoti, tasmā sabhāgasīmāsu pavisitvā bhūmiādiṃ phusitvā vā aphusitvā vā sākhādimhi ṭhite taṃ sākhādiṃ phusantova bhikkhu sodhetabbo. Visabhāgasīmāsu pana sākhādimhi phusitvā ṭhite taṃ sākhādiṃ aphusantāpi sabbe bhikkhū sodhetabbā. Aphusitvā ṭhite pana taṃ sākhādiṃ phusantova bhikkhu sodhetabboti niṭṭhamettha gantabbaṃ.

Yaṃ panettha keci ''baddhasīmānaṃ dvinnaṃ aññamaññaṃ viya baddhasīmāgāmasīmānampi tadaññāsampi sabbāsaṃ samānasaṃvāsakasīmānaṃ aññamaññaṃ rukkhādisambandhe sati tadubhayampi ekasīmaṃ viya sodhetvā ekattheva kammaṃ kātabbaṃ, aññattha kataṃ kammaṃ vipajjati, natthettha sabhāgavisabhāgabhedo''ti vadanti, taṃ tesaṃ matimattaṃ, sabhāgasīmānaṃ aññamaññaṃ sambhedadosābhāvassa visabhāgasīmānameva tabbhāvassa suttasuttānulomādivinayanayehi siddhattā. Tathā hi ''anujānāmi, bhikkhave, sīmaṃ sammannitu''nti gāmasīmāyameva baddhasīmaṃ sammannituṃ anuññātaṃ. Tāsaṃ nissayanissitabhāvena sabhāgatā, sambhedajjhottharaṇādidosābhāvo ca suttatova siddho. Bandhanakāle pana anuññātassa sambandhassa anulomato pacchā sañjātarukkhādisambandhopi tāsaṃ vaṭṭati eva. ''Yaṃ, bhikkhave…pe… kappiyaṃ anulometi akappiyaṃ paṭibāhati. Taṃ vo kappatī''ti (mahāva. 305) vuttattā. Evaṃ tāva baddhasīmāgāmasīmānaṃ aññamaññaṃ sabhāgatā, sambhedādidosābhāvo ca suttasuttānulomato siddho. Iminā eva nayena araññasīmāsattabbhantarasīmānaṃ, nadiādiudakukkhepasīmānañca suttasuttānulomato aññamaññaṃ sabhāgatā, sambhedādidosābhāvo ca siddhoti veditabbo.

Baddhasīmāya pana aññāya baddhasīmāya, nadiādisīmāsu ca bandhituṃ paṭikkhepasiddhito ceva udakukkhepasattabbhantarasīmānaṃ nadiādīsu eva kātuṃ niyamanasuttasāmatthiyena baddhasīmāgāmasīmādīsu karaṇapaṭikkhepasiddhito ca tāsaṃ aññamaññaṃ visabhāgatā, uppattikkhaṇe, pacchā ca rukkhādīhi sambhedādidosasambhavo ca vuttanayena suttasuttānulomato ca sijjhanti. Teneva **aṭṭhakathāyaṃ** (mahāva. aṭṭha. 148) visabhāgasīmānameva vaṭarukkhādivacanehi sambandhadosaṃ dassetvā sabhāgānaṃ baddhasīmāgāmasīmādīnaṃ sambandhadoso na dassito, na kevalañca na dassito, atha kho tāsaṃ sabhāgasīmānaṃ rukkhādisambandhepi dosābhāvo pāḷiaṭṭhakathāsu ñāpito eva. Tathā hi pāḷiyaṃ ''pabbatanimittaṃ pāsāṇanimittaṃ vananimittaṃ rukkhanimitta''ntiādinā vaḍḍhanakanimittāni anuññātāni. Tena nesaṃ rukkhādīnaṃ nimittānaṃ vaḍḍhanepi baddhasīmāgāmasīmānaṃ saṅkaradosābhāvo ñāpitova hoti. Dvinnaṃ pana

baddhasīmānaṃ īdiso sambandho na vaṭṭati. Vuttañhi ''ekarukkhopi ca dvinnaṃ sīmānaṃ nimittaṃ hoti, so pana vaḍḍhanto sīmāsaṅkaraṃ karoti, tasmā na kātabbo''ti ''anujānāmi, bhikkhave, tiyojanaparamaṃ sīmaṃ sammannitu''nti vacanatopi cāyaṃ ñāpito. Tiyojanaparamāya hi sīmāya samantā pariyantesu rukkhalatāgumbādīhi baddhasīmāgāmasīmānaṃ niyamena aññamaññaṃ sambandhassa sambhavato ''īdisaṃ sambandhanaṃ vināsetvāva sīmā sammannitabbā''ti aṭṭhakathāyampi na vuttaṃ.

Yadi cettha rukkhādisambandhena kammavipatti bhaveyya, avassameva vattabbaṃ siyā. Vipattiparihāratthañhi ācariyā nirāsaṅkaṭṭhānesupi ''bhittiṃ akittetvā''tiādinā siddhamevatthaṃ punappunaṃ avocuṃ. Idha pana ''vanamajjhe vihāraṃ karonti, vanaṃ na kittetabba''ntiādirukkhalatādīhi nirantare vanamajjhepi sīmābandhanameva avocuṃ. Tathā thambhānaṃ upari katapāsādādīsu heṭṭhā thambhādīhi ekābaddhesu uparimatalādīsu sīmābandhanaṃ bahudhā vuttaṃ. Tasmā baddhasīmāgāmasīmānaṃ rukkhādisambandho tehi mukhatova vihito. Apica gāmasīmānampi pāṭekkaṃ baddhasīmāsadisatāya ekissā gāmasīmāya kammaṃ karontehi dabbatiṇamattenāpi sambandhā gāmantaraparamparā araññanadisamuddā ca sodhetabbāti sakaladīpaṃ sodhetvāva kātabbaṃ siyā. Evaṃ pana asodhetvā paṭhamamahāsaṅgītikālato pabhuti katānaṃ upasampadādikammānaṃ, sīmāsammutīnañca vipajjanato sabbesampi bhikkhūnaṃ anupasampannasaṅkāpasaṅgo ca dunnivāro hoti. Na cetaṃ yuttaṃ. Tasmā vuttanayeneva visabhāgasīmānameva rukkhādīhi sambandhadoso, na baddhasīmāgāmasīmādīnaṃ sabhāgasīmānanti gahetabbaṃ.

Mahāsīmāsodhanassa dukkaratāya khaṇḍasīmāyameva yebhuyyena saṅghakammakaraṇanti āha **''sīmāmāḷake''**tiādi. Mahāsaṅghasannipāte pana khaṇḍasīmāya appahonakatāya mahāsīmāya kamme kariyamānepi ayaṃ nayo gahetabbova.

''Ukkhipāpetvā''ti iminā kāyapaṭibaddhenapi sīmaṃ phusanto sīmaṭṭhova hotīti dasseti. **Purimanayepī**ti khaṇḍasīmato mahāsīmaṃ paviṭṭhasākhānayepi. Sīmaṭṭharukkhasākhāya nisinno sīmaṭṭhova hotīti āha **''hatthapāsameva ānetabbo''**ti. Ettha ca rukkhasākhādīhi aññamaññaṃ sambandhāsu etāsu khandhasīmāyaṃ tayo bhikkhū, mahāsīmāyaṃ dveti evaṃ dvīsu sīmāsu sīmantarikaṃ aphusitvā, hatthapāsañca avijahitvā ṭhitehi pañcahi bhikkhūhi upasampadādikammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti keci vadanti. Taṃ na yuttaṃ ''nānāsīmāya ṭhitacatuttho kammaṃ kareyya, akammaṃ, na ca karaṇīya''ntiādi (mahāva. 389) vacanato. Tenevetthāpi mahāsīmaṃ sodhetvā māḷakasīmāyameva kammakaraṇaṃ vihitaṃ. Aññathā bhinnasīmaṭṭhatāya tatraṭṭhassa gaṇapūrakattābhāvā kammakopova hotīti.

Yadi evaṃ kathaṃ chandapārisuddhiāharaṇavasena mahāsīmāsodhananti? Tampi vinayaññū na icchanti, hatthapāsānayanabahisīmākaraṇavaseneva panettha sodhanaṃ icchanti, dinnassāpi chandassa anāgamanena mahāsīmaṭṭho kammaṃ kopetīti. Yadi cassa chandādi nāgacchati, kathaṃ so kammaṃ kopessatīti? Dvinnaṃ visabhāgasīmānaṃ sambandhadosato. So ca sambandhadoso aṭṭhakathāvacanappamāṇato. Na hi vinaye sabbattha yutti sakkā ñātuṃ buddhagocarattāti veditabbaṃ. Keci pana ''sace dvepi sīmāyo pūretvā nirantaraṃ ṭhitesu bhikkhūsu kammaṃ karontesu ekissā eva sīmāya gaṇo ca upasampadāpekkho ca anussāvako ca ekato tiṭṭhati, kammaṃ sukatameva hoti. Sace pana kammāraho vā anussāvako vā sīmantaraṭṭho hoti, kammaṃ vipajjatī''ti vadanti, tañca baddhasīmāgāmasīmādisabhāgasīmāsu eva yujjati, yāsu aññamaññaṃ rukkhādisambandhesupi doso natthi. Yāsu pana atthi, na tāsu visabhāgasīmāsu rukkhādisambandhe sati ekattha ṭhito itaraṭṭhānaṃ kammaṃ kopeti eva aṭṭhakathāyaṃ sāmaññato sodhanassa vuttattāti amhākaṃ khanti. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Na otaratīti paṇavasaṇṭhānapabbatādīsu heṭṭhā pamāṇarahitaṭṭhānaṃ na otarati. Kiñcāpi panettha bajjhamānakkhaṇe uddhampi pamāṇarahitaṃ pabbatādīni nārohati, tathāpi taṃ pacchā sīmaṭṭhatāya sīmā hoti. Heṭṭhā paṇavasaṇṭhānādi pana upari baddhāyapi sīmāya sīmāsaṅkhyaṃ na gacchati, tassa vasena na otaratīti vuttaṃ, itarathā orohaṇārohaṇānaṃ sādhāraṇavasena ''na otaratī''tiādinā vattabbato. **Yaṃ kiñcī**ti niṭṭhitasīmāya upari jātaṃ vijjamānaṃ pubbe ṭhitaṃ, pacchā sañjātaṃ, paviṭṭhañca yaṃkiñci saviññāṇakāviññāṇakaṃ sabbampīti attho. Antosīmāya hi hatthikkhandhādisaviññāṇakesu nisinnopi bhikkhu sīmaṭṭhova hoti. **''Baddhasīmāyā''**ti idañca pakaraṇavasena upalakkhaṇato vuttaṃ. Abaddhasīmāsupi sabbāsu ṭhitaṃ taṃ sīmāsaṅkhyameva gacchati.

Ekasambaddhena gatanti rukkhalatāditatrajātameva sandhāya vuttaṃ. Tādisampi ''ito gata''nti vattabbataṃ arahati. Yaṃ pana ''ito gata''nti vā ''tato āgata''nti vā vattuṃ asakkuṇeyyaṃ ubhosu baddhasīmāgāmasīmāsu, udakukkhepanadiādīsu ca tiriyaṃ patitarajjudaṇḍādi, tattha kiṃ kātabbanti? Ettha pana baddhasīmāya patiṭṭhitabhāgo baddhasīmā, abaddhagāmasīmāya patiṭṭhitabhāgo gāmasīmā tadubhayasīmaṭṭhapabbatādi viya. Baddhasīmato uṭṭhitavaṭarukkhassa pārohe, gāmasīmāya gāmasīmato uṭṭhitavaṭarukkhassa pārohe ca baddhasīmāya patiṭṭhitepi eseva nayo. Mūlapatiṭṭhitakālato hi paṭṭhāya ''ito gataṃ, tato āgata''nti vattuṃ asakkuṇeyyato so bhāgo yathāpaviṭṭhasīmāsaṅkhyameva gacchati, tesaṃ rukkhapārohānaṃ antarā pana ākāsaṭṭhasākhā bhūmiyaṃ sīmāparicchedappamāṇena tadubhayasīmā hotīti keci vadanti. Yasmā panassa sākhāya pāroho paviṭṭhasīmāya pathaviyaṃ mūlehi patiṭṭhahitvāpi yāva sākhaṃ vinā ṭhātuṃ na sakkoti, tāva mūlasīmaṭṭhataṃ na vijahati. Yadā pana vinā ṭhātuṃ sakkoti, tadāpi pārohamattameva paviṭṭhasīmaṭṭhataṃ samupeti. Tasmā sabbopi ākāsaṭṭhasākhābhāgo purimasīmaṭṭhataṃ na vijahati, tato āgatabhāgassa avijahitattāti amhākaṃ khanti. Udakukkhepanadiādīsupi eseva nayo. Tattha ca visabhāgasīmāya evaṃ paviṭṭhe sakalasīmāsodhanaṃ, sabhāgāya paviṭṭhe phusitvā ṭhitamattabhikkhusodhanañca sabbaṃ pubbe vuttanayameva.

140. **Pārayatī**ti ajjhottharati, nadiyā ubhosu tīresu patiṭṭhamānā sīmā nadiajjhottharā nāma hotīti āha **''nadiṃajjhottharamānā''**nti. Antonadiyañhi sīmā na otarati. Nadilakkhaṇe pana asati otarati, sā ca tadā nadipārasīmā na hotīti āha **''nadiyā lakkhaṇaṃ nadinimitte vuttanayamevā''**ti. **Assā**ti bhaveyya. Avassaṃ labbhaneyyā pana dhuvanāvāva hotīti sambandho. **''Na nāvāyā''**ti iminā nāvaṃ vināpi sīmā baddhā subaddhā eva hoti, āpattiparihāratthā nāvāti dasseti.

Rukkhasaṅghāṭamayoti anekarukkhe ekato ghaṭetvā katasetu. Rukkhaṃ chinditvā katoti pāṭhaseso. **''Sabbanimittānaṃ anto ṭhite bhikkhū hatthapāsagate katvā''**ti idaṃ ubhinnaṃ tīrānaṃ ekagāmakhettabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ. **Pabbatasaṇṭhānā**ti ekato uggatadīpasikharattā vuttaṃ.

Sīmānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathāgārādikathāvaṇṇanā

141. **Samūhanitvā**ti vināsetvā, uddharitvāti attho. Idañca āpattiparihārattham vuttaṃ.

142. **Yāni kānicī**ti idha nimittānaṃ sīmāya pāḷiyaṃ sarūpato avuttattā vuttaṃ.

Uposathāgārādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Avippavāsasīmānujānanakathāvaṇṇanā

143. **Aṭṭhārasā**ti andhakavindavihārampi upādāya vuccati. **Nesaṃ sīmā**ti tesu mahāvihāresu. ''Mana''nti imassa vivaraṇaṃ **īsaka**nti, īsakaṃ vuḷhoti attho. Imamevatthaṃ dassetuṃ **''appattavuḷhabhāvo ahosī''**ti vuttaṃ. **Amanasikaronto**ti iddhiyā anatikkamassa kāraṇaṃ vuttaṃ.

144. **So**ti bhikkhunisaṅgho. **Dvepī**ti dve samānasaṃvāsaavippavāsāyo. **Avippavāsasīmā**ti mahāsīmaṃ sandhāya vadati. Tattheva yebhuyyena avippavāsāti.

''Avippavāsaṃ ajānantāpī''ti idaṃ mahāsīmāya vijjamānāvijjamānattaṃ, tassā bāhiraparicchedañca ajānantānaṃ vasena vuttaṃ. Evaṃ ajānantehipi antosīmāya ṭhatvā kammavācāya katāya sā sīmā samūhatāva hotīti āha **''samūhanituñceva bandhituñca sakkhissantī''**ti. **Nirāsaṅkaṭṭhāne**ti khaṇḍasīmārahitaṭṭhāne. Idañca mahāsīmāya vijjamānāyapi kammakaraṇasukhatthaṃ khaṇḍasīmā icchitāti taṃ cetiyaṅgaṇādibahusannipātaṭṭhāne na bandhatīti vuttaṃ. Tatthāpi sā baddhā subaddhā eva mahāsīmā viya. **''Paṭibandhituṃ pana na sakkhissantevā''**ti idaṃ khaṇḍasīmāya asamūhatattā, tassā avijjamānattassa ajānanato ca mahāsīmābandhanaṃ sandhāya vuttaṃ. Khaṇḍasīmaṃ pana nirāsaṅkaṭṭhāne bandhituṃ sakkhissanteva. **Sīmāsambhedaṃ katvā**ti khaṇḍasīmāya vijjamānapakkhe sīmāya sīmaṃ ajjhottharaṇasambhedaṃ katvā avijjamānapakkhepi sambhedasaṅkāya anivattanena sambhedasaṅkaṃ katvā. **Avihāraṃ kareyyu**nti saṅghakammānārahaṃ kareyyuṃ. Pubbe hi cetiyaṅgaṇādinirāsaṅkaṭṭhāne kammaṃ kātuṃ sakkā, idāni tampi vināsitanti adhippāyo. **Na samūhanitabbā**ti khaṇḍasīmaṃ ajānantehi na samūhanitabbā. **Ubhopi na jānantī**ti ubhinnaṃ padesaniyamaṃ vā tāsaṃ dvinnampi vā aññatarāya vā vijjamānataṃ vā avijjamānataṃ vā na jānanti, sabbattha saṅkā eva hoti. **''Neva samūhanituṃ, na bandhituṃ sakkhissantī''**ti idaṃ nirāsaṅkaṭṭhāne ṭhatvā samūhanituṃ sakkontopi mahāsīmaṃ paṭibandhituṃ na sakkontīti imamatthaṃ sandhāya vuttaṃ. **''Na ca sakkā...pe... kammavācaṃ kātu''**nti idaṃ sīmābandhanakammavācaṃ sandhāya vuttaṃ. **Tasmā**ti yasmā bandhituṃ na sakkā, tasmā na samūhanitabbāti attho.

Keci pana ''īdisesu vihāresu chapañcamatte bhikkhū gahetvā vihārakoṭito paṭṭhāya vihāraparikkhepassa anto ca bahi ca samantā leḍḍupāte sabbattha mañcappamāṇe okāse nirantaraṃ ṭhatvā paṭhamaṃ avippavāsasīmaṃ, tato samānasaṃvāsakasīmañca samūhananavasena sīmāya samugghāte kate tasmiṃ vihāre khaṇḍasīmāya, mahāsīmāyapi vā vijjamānatte sati avassaṃ ekasmiṃ mañcaṭṭhāne tāsaṃ majjhagatā te bhikkhū tā samūhaneyyuṃ, tato gāmasīmā eva avasisseyya. Na hettha sīmāya, tapparicchedassa vā jānanaṃ aṅgaṃ. Sīmāya pana antoṭhānaṃ, ''samūhanissāmā''ti kammavācāya karaṇañcettha aṅgaṃ. **Aṭṭhakathāyaṃ** 'khaṇḍasīmaṃ pana jānantā avippavāsaṃ ajānantāpi samūhanituñceva bandhituñca sakkhissantī'ti evaṃ mahāsīmāya paricchedassa ajānanepi samūhanassa vuttattā. Gāmasīmāya eva ca avasiṭṭhāya tattha

yathāruci duvidhampi sīmaṃ bandhituñceva upasampadādikammaṃ kātuñca vaṭṭatī''ti vadanti, taṃ yuttaṃ viya dissati. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ.

Avippavāsasīmānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Gāmasīmādikathāvaṇṇanā

147. Pāḷiyaṃ ''asammatāya, bhikkhave, sīmāyā''tiādinā gāmasīmā eva baddhasīmāya khettaṃ, araññanadiādayo viya sattabbhantaraudakukkhepādīnaṃ. Sā ca gāmasīmā baddhasīmāvirahitaṭṭhāne sayameva samānasaṃvāsā hotīti dasseti. **Yā tassa vā gāmassa gāmasīmā**ti ettha gāmasīmāparicchedassa anto ca bahi ca khettavatthuaraññapabbatādikaṃ sabbaṃ gāmakhettaṃ sandhāya ''gāmassā''ti vuttaṃ, na antaragharameva. Tasmā tassa sakalassa gāmakhettassa sambandhanīyā gāmasīmāti evamattho veditabbo. Yo hi so antaragharakhettādīsu anekesu bhūmibhāgesu ''gāmo''ti ekattena lokajanehi paññatto gāmavohāro, sova idha ''gāmasīmā''tipi vuccatīti adhippāyo, gāmo eva hi **gāmasīmā**. Imināva nayena upari araññaṃ nadī samuddo jātassaroti evaṃ tesu bhūmippadesesu ekattena lokajanapaññattānameva araññādīnaṃ araññasīmādibhāvo veditabbo. Loke pana gāmasīmādivohāro gāmādīnaṃ mariyādāyameva vattuṃ vaṭṭati, na gāmakhettādīsu sabbattha. Sāsane pana te gāmādayo itaranivattiatthena sayameva attano mariyādāti katvā gāmo eva gāmasīmā, araññameva **araññasīmā…pe…** samuddo eva **samuddasīmā**ti sīmāvohārena vuttāti veditabbā.

''Nigamassa vā''ti idaṃ gāmasīmappabhedaṃ sabbaṃ upalakkhaṇavasena dassetuṃ vuttaṃ. Tenāha **''nagarampi gahitamevā''**ti. **''Baliṃ labhantī''**ti idaṃ yebhuyyavasena vuttaṃ, ''ayaṃ gāmo ettako karīsabhāgo''tiādinā pana rājapaṇṇesu āropitesu bhūmibhāgesu yasmiṃ yasmiṃ taḷākamātikāsusānapabbatādike padese baliṃ na gaṇhanti, sopi gāmasīmā eva. Rājādīhi paricchinnabhūmibhāgo hi sabbova ṭhapetvā nadiloṇijātassare gāmasīmāti veditabbo. Tenāha **''paricchinditvā rājā kassaci detī''**ti. Sace pana tattha rājā kañci padesaṃ gāmantarena yojeti, so paviṭṭhagāmasīmataṃ eva bhajati, nadijātassaresu vināsetvā taḷākādibhāvaṃ vā pūretvā khettādibhāvaṃ vā pāpitesupi eseva nayo.

Ye pana gāmā rājacorādibhayapīḷitehi manussehi chaḍḍitā cirampi nimmanussā tiṭṭhanti, samantā pana gāmā santi, tepi pāṭekkaṃ gāmasīmāva. Tesu hi rājāno samantagāmavāsīhi kasāpetvā vā yehi kehici kasitaṭṭhānaṃ likhitvā vā baliṃ gaṇhanti, aññena vā gāmena ekībhāvaṃ vā upanenti. Ye pana gāmā rājūhipi pariccattā gāmakhettānantarikā mahāraññena ekībhūtā, te agāmakāraññasīmataṃ pāpuṇanti, purimā gāmasīmā vinassati. Rājāno pana ekasmiṃ araññādippadese mahantaṃ gāmaṃ katvā anekasahassāni kulāni vāsāpetvā tattha vāsīnaṃ bhogagāmāti samantā bhūtagāme paricchinditvā denti. Purāṇanāmaṃ, pana paricchedañca na vināsenti, tepi paccekaṃ gāmasīmā eva. Ettāvatā purimagāmasīmattaṃ na vijahanti. **Sā ca itarā c**ātiādi ''samānasaṃvāsā ekūposathā''ti pāḷipadassa adhippāyavivaraṇaṃ. Tattha hi sā ca rājicchāvasena parivattitvā samuppannā abhinavā, itarā ca aparivattā pakatigāmasīmā, yathā baddhasīmāya sabbaṃ saṅghakammaṃ kātuṃ vaṭṭati, evametāpi sabbakammārahatāsadisena baddhasīmāsadisā, sā samānasaṃvāsā ekūposathāti adhippāyo. Sāmaññato ''baddhasīmāsadisā''ti vutte ticīvarāvippavāsasīmaṃ baddhasīmaṃ eva maññantīti taṃsadisatānivattanamukhena upari sattabbhantarasīmāya taṃsadisatāpi atthīti dassananayassa idheva pasaṅgaṃ dassetuṃ **''kevala''**ntiādi vuttaṃ.

Viñjhāṭavisadise araññati yattha ''asukagāmassa idaṃ khetta''nti gāmavohāro natthi, yattha ca na kasanti na vapanti, tādise araññe. Macchabandhānaṃ agamanapathā nimmanussāvāsā samuddantaradīpakāpi ettheva saṅgayhanti. Yaṃ yañhi agāmakhettabhūtaṃ nadisamuddajātassaravirahitaṃ padesaṃ, taṃ sabbaṃ araññasīmāti veditabbaṃ. Sā ca sattabbhantarasīmaṃ vināva sayameva samānasaṃvāsā baddhasīmāsadisā. Nadiādisīmāsu viya sabbamettha saṅghakammaṃ kātuṃ vaṭṭati. Nadisamuddajātassarānaṃ tāva **aṭṭhakathāyaṃ** ''attano sabhāveneva baddhasīmāsadisā''tiādinā vuttattā sīmatā siddhā. Araññassa pana sīmatā kathanti? Sattabbhantarasīmānujānanasuttādisāmatthiyato. Yathā hi gāmasīmāya vaggakammaparihāratthaṃ bahū baddhasīmāyo anuññātā, tāsañca dvinnamantarā aññamaññaṃ asambhedatthaṃ sīmantarikā anuññātā, evamidhāraññepi sattabbhantarasīmā. Tāsañca dvinnaṃ antarā sīmantarikāya pāḷiaṭṭhakathāsupi vidhānasāmatthiyato araññassapi sabhāveneva nadiādīnaṃ viya sīmābhāvo tattha vaggakammaparihāratthameva sattabbhantarasīmāya anuññātattāva siddhoti veditabbo. Tattha sīmāyameva hi ṭhitā sīmaṭṭhānaṃ vaggakammaṃ karonti, na asīmāyaṃ ākāse ṭhitā viya ākāsaṭṭhānaṃ. Evameva hi sāmatthiyaṃ gahetvā ''sabbā, bhikkhave, nadī asīmā''tiādinā paṭikkhittabaddhasīmānampi nadisamuddajātassarānaṃ attano sabhāveneva sīmābhāvo aṭṭhakathāyaṃ vuttoti gahetabbo.

Athassa ṭhitokāsatoti assa bhikkhussa ṭhitokāsato. Sacepi hi bhikkhusahassaṃ tiṭṭhati, tassa ṭhitokāsassa bāhirantato paṭṭhāya bhikkhūnaṃ vaggakammaparihāratthaṃ sīmāpekkhāya uppannāya tāya saha sayameva sañjātā sattabbhantarasīmā samānasaṃvāsāti adhippāyo. Yattha pana khuddake araññe mahantehi bhikkhūhi paripuṇṇatāya vaggakammasaṅkābhāvena sattabbhantarasīmāpekkhā natthi, tattha sattabbhantarasīmā na uppajjati, kevalāraññasīmāyameva, tattha saṅghena kammaṃ kātabbaṃ. Nadiādīsupi eseva nayo. Vakkhati hi ''sace nadī nātidīghā hoti, pabhavato paṭṭhāya yāva mukhadvārā sabbattha saṅgho nisīdati, udakukkhepasīmākammaṃ natthī''tiādi (mahāva. aṭṭha. 147). Iminā eva ca vacanena vaggakammaparihāratthaṃ sīmāpekkhāya sati eva udakukkhepasattabbhantarasīmā uppajjanti, nāsatīti daṭṭhabbaṃ.

Keci pana ''samantā abbhantaraṃ minitvā paricchedakaraṇeneva sīmā sañjāyati, na sayamevā''ti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ. Yadi hi abbhantaraparicchedakaraṇappakārena sīmā uppajjeyya, abaddhasīmā ca na siyā bhikkhūnaṃ kiriyāpakārasiddhito. Apica vaḍḍhakīhatthānaṃ, pakatihatthānañca loke anekavidhattā, vinaye īdisaṃ hatthappamāṇanti avuttattā ca yena kenaci minite ca bhagavatā anuññātena nu kho hatthena minitaṃ, na nu khoti sīmāya vipattisaṅkā bhaveyya. Minantehi ca aṇumattampi ūnamadhikaṃ akatvā minituṃ asakkuṇeyyatāya vipatti eva siyā. Parisavasena cāyaṃ vaḍḍhamānā tesaṃ minanena vaḍḍhati vā hāyati vā. Saṅghe ca kammaṃ katvā gate ayaṃ bhikkhūnaṃ payogena samuppannasīmā tesaṃ payogena vigacchati na vigacchati ca. Kathaṃ baddhasīmā viya yāva sāsanantaradhānā na tiṭṭheyya, ṭhitiyā ca purāṇavihāresu viya sakalepi araññe kathaṃ sīmāsambhedasaṅkā na bhaveyya. Tasmā sīmāpekkhāya eva samuppajjati, tabbigamena vigacchatīti gahetabbaṃ. Yathā cettha, evaṃ udakukkhepasīmāyampi nadiādīsupi.

Tatthāpi hi majjhimapuriso na ñāyati. Tathā sabbathāmena khipanaṃ ubhayatthāpi ca yassaṃ disāyaṃ sattabbhantarassa, udakukkhepassa vā okāso na pahoti, tattha kathaṃ minanaṃ, khipanaṃ vā bhaveyya? Gāmakhettādīsu pavisanato akhette sīmā paviṭṭhā nāmāti sīmā vipajjeyya. Apekkhāya sīmuppattiyaṃ pana yato pahoti, tattha sattabbhantaraudakukkhepasīmā sayameva paripuṇṇā jāyanti. Yato pana na pahoti, tattha attano khettappamāṇeneva jāyanti, na bahi. Yaṃ panettha abbhantaraminanapamāṇassa, vālukādikhipanakammassa ca dassanaṃ, taṃ sañjātasīmānaṃ ṭhitaṭṭhānassa paricchedanatthaṃ kataṃ gāmūpacāragharūpacārajānanatthaṃ leḍḍusuppādikhipanavidhānadassanaṃ viya. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''sīmaṃ vā sammannati udakukkhepaṃ vā paricchindatī''ti vuttaṃ (kaṅkhā. aṭṭha. ūnavīsativassasikkhāpadavaṇṇanā). Evaṃ katepi tassa paricchedassa yāthāvato ñātuṃ asakkuṇeyyattena puthulato ñatvā anto tiṭṭhantehi nirāsaṅkaṭṭhāne ṭhātabbaṃ, aññaṃ bahi karontehi atidūre nirāsaṅkaṭṭhāne pesetabbaṃ.

Apare pana ''sīmāpekkhāya kiccaṃ natthi, maggagamananahānādiatthehi ekabhikkhusmimpi araññe vā nadiādīsu vā paviṭṭhe taṃ parikkhipitvā sattabbhantaraudakukkhepasīmā sayameva pabhā viya padīpassa samuppajjati, gāmakhettādīsu tasmiṃ otiṇṇamatte vigacchati. Teneva cettha dvinnaṃ saṅghānaṃ visuṃ kammaṃ karontānaṃ sīmādvayassa antarā sīmantarikā aññaṃ sattabbhantaraṃ, udakukkhepañca ṭhapetuṃ anuññātaṃ, sīmāpariyante hi kenaci kammena pesitassa bhikkhuno samantā sañjātasīmā itaresaṃ sīmāya phusitvā sīmāsambhedaṃ kareyya, so mā hotūti, itarathā hatthacaturaṅgulamattāyapettha sīmantarikāya anujānitabbato. Apica sīmantarikāya ṭhitassāpi ubhayattha kammakopavacanatopi cetaṃ sijjhati. Tampi parikkhipitvā sayameva sañjātāya sīmāya ubhinnampi sīmānaṃ, ekāya eva vā saṅkarato. Itarathā tassa kammakopavacanaṃ na yujjeyya. Vuttañhi **mātikāṭṭhakathāyaṃ** 'paricchedabbhantare hatthapāsaṃ vijahitvā ṭhitopi paricchedato bahi aññaṃ tattakaṃyeva paricchedaṃ anatikkamitvā ṭhitopi kammaṃ kopetī'ti (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā). Kiñca agāmakāraññe ṭhitassa kammakaraṇicchāvirahitassāpi bhikkhuno sattabbhantaraparicchinne ajjhokāse cīvaravippavāso bhagavatā anuññāto, so ca paricchedo sīmā. Evaṃ apekkhaṃ vinā samuppannā. Tenevettha 'ayaṃ sīmā ticīvaravippavāsaparihārampi labhatī'ti (mahāva. aṭṭha. 147) vuttaṃ. Tasmā kammakaraṇicchaṃ vināpi vuttanayena samuppatti gahetabbā''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ padīpassa pabhā viya sabbapuggalānampi paccekaṃ sīmāsambhavena saṅghe, gaṇe vā kammaṃ karonte tatraṭṭhānaṃ bhikkhūnaṃ samantā paccekaṃ samuppannānaṃ anekasīmānaṃ aññamaññaṃ saṅkaradosappasaṅgato. Parisavasena cassā vaḍḍhi, hāni ca sambhavati. Pacchā āgatānaṃ abhinavasīmantaruppatti eva, gatānaṃ samantā ṭhitasīmāpi vināso ca bhaveyya.

Pāḷiyaṃ pana ''samantā sattabbhantarā, ayaṃ tattha samānasaṃvāsā''tiādinā (mahāva. 147) ekā eva sattabbhantarā, udakukkhepā ca anuññātā, na cesā sīmā sabhāvena, kāraṇasāmatthiyena vā pabhā viya padīpassa uppajjati. Kintu bhagavato anujānaneneva, bhagavā ca imāyo anujānanto bhikkhūnaṃ vaggakammaparihārena kammakaraṇasukhatthameva anuññāsīti kathaṃ nahānādikiccena paviṭṭhānampi samantā tāsaṃ sīmānaṃ samuppatti payojanābhāvā? Payojane ca ekaṃ eva payojananti kathaṃ paccekaṃ bhikkhugaṇanāya anekasīmāsamuppatti? ''Ekasīmāyaṃ hatthapāsaṃ avijahitvā ṭhitā''ti (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā) vuttaṃ. Yaṃ pana dvinnaṃ sīmānaṃ antarā tattakaparicchedeneva sīmantarikaṭṭhapanavacanaṃ, tattha ṭhitānaṃ kammakopavacanañca, tampi imāsaṃ sīmānaṃ paricchedassa dubbodhatāya sīmāya sambhedasaṅkaṃ, kammakopasaṅkañca dūrato pariharituṃ vuttaṃ.

Yo ca cīvarāvippavāsatthaṃ bhagavatā abbhokāse dassito sattabbhantaraparicchedo, so sīmā eva na hoti, khettataḷākādiparicchedo viya ayamettha eko paricchedova. Tattha ca bahūsu bhikkhūsu ekato ṭhitesu tesaṃ visuṃ visuṃ attano ṭhitaṭṭhānato paṭṭhāya samantā sattabbhantaraparicchedabbhantare eva cīvaraṃ ṭhapetabbaṃ. Na parisapariyantato paṭṭhāya. Parisapariyantato paṭṭhāya hi abbhantare gayhamāne abbhantarapariyosāne ṭhapitacīvaraṃ majjhe ṭhitassa abbhantarato bahi hotīti taṃ aruṇuggamane nissaggiyaṃ siyā. Sīmā pana parisapariyantatova gahetabbā. Cīvaravippavāsaparihāropettha abbhokāsaparicchedassa vijjamānattā vutto, na pana yāva

sīmāparicchedaṃ labbhamānattā mahāsīmāya avippavāsasīmāvohāro viya. Mahāsīmāyampi hi gāmagāmūpacāresu cīvaraṃ nissaggiyaṃ hoti. Idhāpi majjhe ṭhitassa sīmāpariyante nissaggiyaṃ hoti. Tasmā yathāvuttasīmāpekkhavasenevetāsaṃ sattabbhantaraudakukkhepasīmānaṃ uppatti, tabbigamena vināso ca gahetabbāti amhākaṃ khanti. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Añño vā pakāro ito yuttataro gavesitabbo.

Idha pana ''araññe samantā sattabbhantarā''ti evaṃ pāḷiyaṃ viñjhāṭavisadise araññe samantā sattabbhantarāti aṭṭhakathāyañca rukkhādinirantarepi araññe sattabbhantarasīmāya vihitattā attano nissayabhūtāya araññasīmāya saha etassā rukkhādisambandhe dosābhāvo pageva agāmake rukkheti nissitepi padese cīvaravippavāsassa rukkhaparihāraṃ vināva abbhokāsaparihārova anumatoti siddhoti veditabbo.

Upacāratthāyāti sīmantarikatthāya sattabbhantarato adhikaṃ vaṭṭati. Ūnakaṃ pana na vaṭṭati eva sattabbhantaraparicchedassa dubbijānattā. Tasmā saṅghaṃ vinā ekenāpi bhikkhunā bahi tiṭṭhantena aññaṃ sattabbhantaraṃ atikkamitvā atidūre eva ṭhātabbaṃ, itarathā kammakopasaṅkato. Udakukkhepepi eseva nayo. Teneva vakkhati ''ūnakaṃ pana na vaṭṭatī''ti (mahāva. aṭṭha. 147). Idañcettha sīmantarikavidhānaṃ dvinnaṃ baddhasīmānaṃ sīmantarikānujānanasuttānulomato siddhanti daṭṭhabbaṃ. Kiñcāpi hi bhagavatā nidānavasena ekagāmasīmānissitānaṃ, ekasabhāgānañca dvinnaṃ baddhasīmānameva aññamaññaṃ sambhedajjhottharaṇadosaparihārāya sīmantarikā anuññātā, tathāpi tadanulomato ekaraññasīmanadiādisīmañca nissitānaṃ ekasabhāgānaṃ dvinnaṃ sattabbhantarasīmānampi udakukkhepasīmānampi aññamaññaṃ sambhedajjhottharaṇaṃ, sīmantarikaṃ vinā abyavadhānena ṭhānañca bhagavatā anabhimatamevāti ñatvā **aṭṭhakathācariyā** idhāpi sīmantarikavidhānamakaṃsu. Visabhāgasīmānampi hi ekasīmānissitattaṃ, ekasabhāgattañcāti dvīhaṅgehi samannāgate sati ekaṃ sīmantarikaṃ vinā ṭhānaṃ sambhedāya hoti, nāsatīti daṭṭhabbaṃ. Sīmantarikavidhānasāmatthiyeneva cetāsaṃ rukkhādisambandhopi baddhasīmānaṃ viya aññamaññaṃ na vaṭṭatīti ayampi nayato dassito evāti gahetabbaṃ.

''Sabhāvenevā''ti iminā gāmasīmā viya abaddhasīmāti dasseti. **Sabbamettha saṅghakammaṃ kātuṃ vaṭṭatī**ti samānasaṃvāsā ekūposathāti dasseti. **Yena kenacī**ti antamaso sūkarādinā sattena. Mahoghena pana unnataṭṭhānato ninnaṭṭhāne patantena khato khuddako vā mahanto vā lakkhaṇayutto jātassarova. Etthāpi khuddake udakukkhepakiccaṃ natthi, samudde pana sabbathā udakukkhepasīmāyameva kammaṃ kātabbaṃ sodhetuṃ dukkarattā.

Puna tatthāti lokavohārasiddhāsu etāsu nadiādīsu tīsu abaddhasīmāsu puna vaggakammaparihāratthaṃ sāsanavohārasiddhāya abaddhasīmāya paricchedaṃ dassentoti adhippāyo. Pāḷiyaṃ **yaṃ majjhimassa purisassā**tiādīsu udakaṃ ukkhipitvā khipīyati etthāti udakukkhepo, udakassa patanokāso, tasmā **udakukkhepā**. Ayañhettha padasambandhavasena attho – parisapariyantato paṭṭhāya samantā yāva majjhimassa purisassa udakukkhepo udakapatanaṭṭhānaṃ, tāva yaṃ taṃ paricchinnaṭṭhānaṃ, ayaṃ tattha nadiādīsu aparā samānasaṃvāsā udakukkhepasīmāti.

Tassa antoti tassa udakukkhepaparicchinnassa ṭhānassa anto. Na kevalañca tasseva anto, tato bahipi, ekassa udakukkhepassa anto ṭhātuṃ na vaṭṭatīti vacanaṃ udakukkhepaparicchedassa dubbijānato kammakopasaṅkā hotīti. Teneva **mātikāṭṭhakathāyaṃ** ''paricchedabbhantare hatthapāsaṃ vijahitvā ṭhitopi paricchedato bahi aññaṃ tattakaṃyeva paricchedaṃ anatikkamitvā ṭhitopi kammaṃ kopeti idaṃ sabbaaṭṭhakathāsu sanniṭṭhāna''nti (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā) vuttaṃ. Yaṃ panettha **sāratthadīpaniyaṃ** ''tassa anto hatthapāsaṃ vijahitvā ṭhito kammaṃ kopetīti iminā bahiparicchedato yattha katthaci ṭhito kammaṃ na kopetī''ti (sāratthа. ṭī. mahāvagga 3.147) vatvā mātikāṭṭhakathāvacanampi paṭikkhipitvā ''neva pāḷiyaṃ na aṭṭhakathāyaṃ upalabbhatī''tiādi bahu papañcitaṃ, taṃ na sundaraṃ idha aṭṭhakathāvacanena mātikāṭṭhakathāvacanassa nayato saṃsandanato saṅghaṭanato. Tathā hi dvinnaṃ udakukkhepaparicchedānamantarā vidatthicaturaṅgulamattampi sīmantarikaṃ aṭṭhapetvā ''añño udakukkhepo sīmantarikāya ṭhapetabbo, tato adhikaṃ vaṭṭati eva, ūnakaṃ pana na vaṭṭatī''ti evaṃ idheva vuttena iminā aṭṭhakathāvacanena sīmantarikopacārena udakukkhepato ūnake ṭhapite sīmāya sīmāsambhedato kammakopopi vutto eva. Yadaggena ca evaṃ vutto, tadaggena tattha ekabhikkhuno pavesepi sati tassa sīmaṭṭhabhāvato kammakopo vutto eva hoti. Aṭṭhakathāyaṃ ''ūnakaṃ pana na vaṭṭatī''ti kathanañcetaṃ udakukkhepaparicchedassa dubbijānantenapi sīmāsambhedasaṅkaāparihāratthaṃ vuttaṃ. Sattabbhantarasīmānamantarā tattakaparicchedeneva sīmantarikavidhānavacanatopi etāsaṃ dubbijānaparicchedatā, tattha ca ṭhitānaṃ kammakopasaṅkā sijjhati. Kammakopasaṅkaṭṭhānampi ācariyā dūrato parihāratthaṃ kammakopaṭṭhānanti vatvāva ṭhapesunti gahetabbaṃ.

Tanti sīmaṃ. **''Sīghameva atikkāmetī''**ti iminā taṃ anatikkamitvā anto eva parivattamānāya kātuṃ vaṭṭatīti dasseti. Etadatthameva hi vālukādīhi sīmāparicchindanaṃ, itarathā bahi parivattā nu kho, no vāti kammakopasaṅkā bhaveyyāti. **Aññissā anussāvanā**ti kevalāya nadisīmāya anussāvanā. **Antonadiyaṃ jātarukkhe vā**ti udakukkhepaparicchedassa bahi ṭhite rukkhepi vā. Bahinaditīrameva hi visabhāgasīmattā abandhitabbaṭṭhānaṃ, na antonadī nissayattena sabhāgattā. Teneva ''bahinaditīre vihārasīmāya vā''tiādinā tīrameva abandhitabbaṭṭhānattena dassitaṃ, na pana nadī. **''Rukkhepi ṭhitehī''**ti idaṃ antoudakukkhepaṭṭhaṃ sandhāya vuttaṃ. Na hi bahiudakukkhepe bhikkhūnaṃ ṭhātuṃ vaṭṭati.

Rukkhassāti tasseva antoudakukkhepaṭṭhassa rukkhassa. **Sīmaṃ vā sodhetvā**ti yathāvuttaṃ vihāre baddhasīmaṃ, gāmasīmañca tattha ṭhitabhikkhūnaṃ hatthapāsānayanabahisīmākaraṇavaseneva sodhetvā. Yathā ca udakukkhepasīmāyaṃ kammaṃ karontehi, evaṃ baddhasīmāyaṃ, gāmasīmāyaṃ vā kammaṃ karontehipi udakukkhepasīmaṭṭhe sodhetvāva kātabbaṃ. Eteneva sattabbhantaraaraññasīmāhipi udakukkhepasīmāya, imāya ca saddhiṃ tāsaṃ rukkhādisambandhadosopi nayato dassitova hoti. Imināva nayena sattabbhantarasīmāya baddhasīmāgāmasīmāhipi saddhiṃ, etāsañca sattabbhantarasīmāya saddhiṃ sambandhadoso ñātabbo. Aṭṭhakathāyaṃ panetaṃ sabbaṃ vuttanayato sakkā ñātunti aññamaññasamāsannānamevettha dassitaṃ.

Tatridaṃ suttānulomato nayaggahaṇamukhaṃ – yathā hi baddhasīmāyaṃ sammatā vipattisīmā hotīti tāsaṃ aññamaññaṃ rukkhādisambandho na vaṭṭati, evaṃ nadiādīsu sammatāpi baddhasīmā vipattisīmāva hotīti tāhipi saddhiṃ tassā rukkhādisambandho na vaṭṭatīti sijjhati. Iminā nayena sattabbhantarasīmāya gāmanadiādīhi saddhiṃ, udakukkhepasīmāya ca araññādīhi saddhiṃ rukkhādisambandhassa na vaṭṭanakabhāvo ñātabbo, evametā bhagavatā anuññātā baddhasīmā sattabbhantaraudakukkhepasīmā aññamaññañceva attano nissayavirahitāhi itarītarāsaṃ nissayasīmāhi ca rukkhādisambandhe sati sambhedadosamāpajjatīti suttānulomanayo ñātabbova.

Attano attano pana nissayabhūtagāmādīhi saddhiṃ baddhasīmādīnaṃ tissannaṃ uppattikāle bhagavatā anuññātassa sambhedajjhottharaṇassa anulomato rukkhādisambandhopi anuññātova hotīti daṭṭhabbaṃ. Yadi evaṃ udakukkhepabaddhasīmādīnaṃ antarā kasmā sīmantarikā na vihitāti? Nissayabhedasabhāvabhedehi sayameva bhinnattā. Ekanissayaekasabhāvānameva hi sīmantarikāya vināsaṃ karotīti vuttovāyamattho. Eteneva nadinimittaṃ katvā baddhāya sīmāya saṅghe kammaṃ karonte nadiyampi yāva gāmakhettaṃ āhacca ṭhitāya udakukkhepasīmāya aññesaṃ kammaṃ kātuṃ vaṭṭatīti siddhaṃ hoti. Yā panetā lokavohārasiddhā gāmāraññanadisamuddajātassarasīmā pañca, tā aññamaññarukkhādisambandhepi sambhedadosaṃ nāpajjati, tathā lokavohārābhāvato. Na hi gāmādayo gāmantarādīhi, nadiādīhi ca rukkhādisambandhamattena sambhinnāti loke voharanti. Lokavohārasiddhānañca lokavohāratova sambhedo vā asambhedo vā gahetabbo, nāññato. Teneva aṭṭhakathāyaṃ tāsaṃ aññamaññaṃ katthacipi sambhedanayo na dassito, sāsanavohārasiddhoyeva dassitoti.

Ettha pana baddhasīmāya tāva ''heṭṭhā pathavīsandhārakaṃ udakapariyantaṃ katvā sīmāgatā hotī''tiādinā (mahāva. aṭṭha. 138) adhobhāgaparicchedo aṭṭhakathāyaṃ sabbathā dassito. Gāmasīmādīnaṃ pana na dassito. Kathamayaṃ jānitabboti? Keci tāvettha ''gāmasīmādayopi baddhasīmā viya pathavīsandhārakaṃ udakaṃ āhacca tiṭṭhatī''ti vadanti.

Keci pana taṃ paṭikkhipitvā ''nadisamuddajātassarasīmā, tāva tannissitaudakukkhepasīmā ca pathaviyā uparitale, heṭṭhā ca udakajjhottharaṇappadese eva tiṭṭhanti, na tato heṭṭhā udakassa ajjhottharaṇābhāvā. Sace pana udakoghādinā yojanappamāṇampi ninnaṭṭhānaṃ hoti, nadisīmādayova honti, na tato heṭṭhā. Tasmā nadiādīnaṃ heṭṭhā bahitīramukhena umaṅgena, iddhiyā vā paviṭṭho bhikkhu nadiyaṃ ṭhitānaṃ kammaṃ na kopeti. So pana āsannagāme bhikkhūnaṃ kammaṃ kopeti. Sace pana so ubhinnaṃ tīragāmānaṃ majjhe nisinno hoti, ubhayagāmaṭṭhānaṃ kammaṃ kopeti. Sace pana tīraṃ gāmakhettaṃ na hoti, agāmakāraññameva. Tattha pana tīradvayepi sattabbhantarasīmaṃ vinā kevalāya khuddakāraññasīmāya kammaṃ karontānaṃ kammaṃ kopeti. Sace sattabbhantarasīmāyaṃ karonti, tadā yadi tesaṃ sattabbhantarasīmāya paricchedo etassa nisinnokāsassa parato ekaṃ sattabbhantaraṃ atikkamitvā ṭhito na kammakopo. No ce, kammakopo. Gāmasīmāyaṃ pana antoumaṅge vā bile vā yattha pavisituṃ sakkā, yattha vā suvaṇṇamaṇiādiṃ khaṇitvā gaṇhanti, gahetuṃ sakkāti vā sambhāvanā hoti, tattakaṃ heṭṭhāpi gāmasīmā, tattha iddhiyā anto nisinnopi kammaṃ kopeti. Yattha pana pakatimanussānaṃ pavesasambhāvanāpi natthi, taṃ sabbaṃ yāva pathavisandhārakaudakā araññasīmāva, na gāmasīmā. Araññasīmāyampi eseva nayo. Tatthapi hi yattake padese pavesasambhāvanā, tattakameva uparitale araññasīmā pavattati. Tato pana heṭṭhā na araññasīmā, tattha uparitalena saha ekāraññavohārābhāvato. Na hi tattha paviṭṭhaṃ araññaṃ paviṭṭho ti voharanti. Tasmā tatraṭṭho upari araññaṭṭhānaṃ kammaṃ na kopeti umaṅganadiyaṃ ṭhito viya uparinadiyaṃ ṭhitānaṃ. Ekasmiñhi cakkavāḷe gāmanadisamuddajātassare muñcitvā tadavasesaṃ amanussāvāsaṃ devabrahmalokaṃ upādāya sabbaṃ araññameva. 'Gāmā vā araññā vā'ti vuttattā hi nadisamuddajātassarādipi araññameva. Idha pana nadiādīnaṃ visuṃ sīmābhāvena gahitattā tadavasesameva araññaṃ gahetabbaṃ. Tattha ca yattake padese ekaṃ 'arañña'nti voharanti, ayamekāraññasīmā. Indapuraṃhi sabbaṃ ekāraññasīmā. Tathā asurayakkhapurādi. Ākāsaṭṭhadevabrahmavimānāni pana samantā ākāsaparicchinnāni paccekaṃ araññasīmā samuddamajjhe pabbatadīpakā viya. Tattha sabbattha sattabbhantarasīmāyaṃ, araññasīmāyameva vāti kammaṃ kātabbaṃ. Tasmā idhāpi upariaraññatalena saddhiṃ heṭṭhāpathaviyā araññavohārābhāvā visuṃ araññasīmāti gahetabbaṃ. Tenevettha gāmanadiādisīmākathāya **aṭṭhakathāyaṃ** 'iddhimā bhikkhu heṭṭhāpathavitale ṭhito kammaṃ kopetī'ti (mahāva. aṭṭha. 138) baddhasīmāyaṃ dassitanayo na dassito''ti vadanti.

Idañcetāsaṃ gāmasīmādīnaṃ heṭṭhāpamāṇadassanaṃ suttādivirodhābhāvā yuttaṃ viya dissati. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Evaṃ gahaṇe ca gāmasīmāyaṃ sammatā

baddhasīmā upari gāmasīmaṃ, heṭṭhā udakapariyantaṃ araññasīmañca avattharatīti tassā araññasīmāpi khettanti sijjhati. Bhagavatā ca ''sabbā, bhikkhave, nadī asīmā''tiādinā (mahāva. aṭṭha. 147) nadisamuddajātassarā baddhasīmāya akhettabhāvena vuttā, na pana araññaṃ. Tasmā araññampi baddhasīmāya khettamevāti gahetabbaṃ. Yadi evaṃ kasmā tattha sā na bajjhatīti? Payojanābhāvā. Sīmāpekkhānantarameva sattabbhantarasīmāya sambhavato. Tassā ca upari sammatāya baddhasīmāya sambhedajjhottharaṇānulomato vipattisīmā eva siyā. Gāmakhette pana ṭhatvā agāmakāraññekadesampi antokaritvā sammatā kiñcāpi susammatā, agāmakāraññe bhagavatā vihitāya sattabbhantarasīmāyapi anivattito. Tattha pana kammaṃ kātuṃ paviṭṭhānampi tato bahi kevalāraññe karontānampi antarā tīṇi sattabbhantarāni ṭhapetabbāni, aññathā vipatti eva siyāti sabbathā niratthakameva agāmakāraññe baddhasīmākaraṇanti veditabbaṃ.

Antonadiyaṃ paviṭṭhasākhāyāti nadiyā pathavitalaṃ āhacca ṭhitāya sākhāyapi, pageva anāhacca ṭhitāya. Pārohepi eseva nayo. Etena sabhāgaṃ nadisīmaṃ phusitvā ṭhitenapi visabhāgasīmāsambandhasākhādinā udakukkhepasīmāya sambandho na vaṭṭatīti dasseti. Eteneva mahāsīmaṃ, gāmasīmañca phusitvā ṭhitena sākhādinā māḷakasīmāya sambandho na vaṭṭatīti ñāpitoti daṭṭhabbo.

Antonadiyaṃyevāti setupādānaṃ tīraṭṭhataṃ nivatteti. Tena udakukkhepaparicchedato bahi nadiyaṃ patiṭṭhitattepi sambhedābhāvaṃ dasseti. Tenāha ''bahitīre patiṭṭhitā''tiādi. Yadi hi udakukkhepato bahi antonadiyampi patiṭṭhitatte sambhedo bhaveyya, tampi paṭikkhipitabbaṃ bhaveyya kammakopassa samānattā, na ca paṭikkhittaṃ. Tasmā sabbattha attano nissayasīmāya sambhedadoso natthevāti gahetabbaṃ.

Āvaraṇena vāti dāruādiṃ nikhaṇitvā udakanivāraṇena. **Koṭṭakabandhanena vā**ti mattikādīhi pūretvā katasetubandhena. Ubhayenāpi āvaraṇameva dasseti. ''Nadiṃ vināsetvā''ti vuttamevatthaṃ vibhāveti **''heṭṭhā pāḷi baddhā''**ti, heṭṭhā nadiṃ āvaritvā pāḷi baddhāti attho. **Chaḍḍitamodaka**nti atirittodakaṃ. **''Nadiṃ ottharitvā sandanaṭṭhānato''**ti iminā taḷākanadīnaṃ antarā pavattanaṭṭhāne na vaṭṭatīti dasseti. **Uppatitvā**ti tīrādibhindanavasena vipulā hutvā. **Vihārasīma**nti baddhasīmaṃ.

Agamanapatheti tadaheva gantvā nivattituṃ asakkuṇeyye. **Araññasīmāsaṅkhyameva gacchatī**ti lokavohārasiddhaṃ agāmakāraññasīmaṃ sandhāya vadati. **Tatthā**ti pakatiyā macchabandhānaṃ gamanapathesu dīpakesu.

Taṃ ṭhānanti āvāṭādīnaṃ kataṭṭhānameva, na akatanti attho. **Loṇī**ti samuddodakassa uppattiveganinno mātikākārena pavattanako.

148. **Sambhindantī**ti yattha catūhi bhikkhūhi nisīdituṃ na sakkā, tattakato paṭṭhāya yāva kesaggamattampi antosīmāya karonto sambhindati. Catunnaṃ bhikkhūnaṃ pahonakato paṭṭhāya yāva sakalampi anto karonto ajjhottharantīti veditabbaṃ. **Saṃsaṭṭhaviṭapā**ti aññamaññaṃ sibbitvā ṭhitamahāsākhamūlā, etena aññamaññassa accāsannataṃ dīpeti. Sākhāya sākhaṃ phusantā hi dūraṭṭhāpi siyyuṃ, tato ekaṃsato sambhedalakkhaṇaṃ dassitaṃ na siyāti taṃ dassetuṃ viṭapaggahaṇaṃ kataṃ. Evañhi bhikkhūnaṃ nisīdituṃ appahonakaṭṭhānaṃ attano sīmāya antosīmaṭṭhaṃ karitvā purāṇavihāraṃ karonto sīmāya sīmaṃ sambhindati nāma, na tato paranti dassitameva hoti. **Baddhā hotī**ti porāṇakavihārasīmaṃ sandhāya vuttaṃ. **Amba**nti aparena samayena purāṇavihāraparikkhepādīnaṃ vinaṭṭhattā ajānantānaṃ taṃ purāṇasīmāya nimittabhūtaṃ ambaṃ. Attano sīmāya antosīmaṭṭhaṃ karitvā purāṇavihārasīmaṭṭhaṃ jambuṃ kittetvā ambajambūnaṃ antare yaṃ ṭhānaṃ, taṃ attano sīmāya pavesetvā bandhantīti attho. Ettha ca purāṇasīmāya nimittabhūtassa gāmaṭṭhassa ambarukkhassa antosīmaṭṭhāya jambuyā saha saṃsaṭṭhaviṭapattepi sīmāya bandhanakāle vipatti vā pacchā gāmasīmāya saha sambhedo vā kammavipatti vā na hotīti mukhatova vuttanti veditabbaṃ.

Padesanti saṅghassa nisīdanappahonakappadesaṃ. **''Sīmantarikaṃ ṭhapetvā''**tiādinā sambhedajjhottharaṇaṃ akatvā baddhasīmāhi aññamaññaṃ phusāpetvā abyavadhānena baddhāpi sīmā asīmā evāti dasseti. Tasmā ekadvaṅgulamattāpi sīmantarikā vaṭṭati eva. Sā pana dubbodhāti aṭṭhakathāsu caturaṅgulādikā vuttāti daṭṭhabbaṃ. **Dvinnaṃ sīmāna**nti dvinnaṃ baddhasīmānaṃ. **Nimittaṃ hotī**ti nimittassa sīmato bāhirattā bandhanakāle tāva sambhedadoso natthīti adhippāyo. Na kevalañca nimittakattā eva saṅkaraṃ karoti, atha kho sīmantarikāya ṭhito aññopi rukkho karoti eva. Tasmā appamattikāya sīmantarikāya vaḍḍhanakā rukkhādayo na vaṭṭanti eva. Ettha ca upari dissamānakhandhasākhādipavese eva saṅkaradosassa sabbattha dassitattā adissamānānaṃ mūlānaṃ pavesepi bhūmigatikattā doso natthīti sijjhati. Sace pana mūlānipi dissamānāneva pavisanti, saṅkarova. Pabbatapāsāṇā pana dissamānāpi bhūmigatikā eva. Yadi pana bandhanakāle eva eko thūlarukkho ubhayampi sīmaṃ āhacca tiṭṭhati, pacchā baddhā asīmā hotīti daṭṭhabbaṃ.

Sīmāsaṅkaranti sīmāsambhedaṃ. Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** vuttaṃ ''sīmāsaṅkaraṃ karotīti vaḍḍhitvā sīmappadesaṃ paviṭṭhe dvinnaṃ sīmānaṃ gataṭṭhānassa duviññeyyattā vutta''nti (sāratthа. ṭī. mahāvagga 3.148), taṃ na yuttaṃ gāmasīmāyapi saha saṅkaraṃ karotīti vattabbato. Tatthāpi hi nimitte vaḍḍhite gāmasīmābaddhasīmānaṃ gataṭṭhānaṃ dubbiññeyyameva hoti, tattha pana avatvā dvinnaṃ baddhasīmānameva saṅkarassa vuttattā yathāvuttasambaddhadosova saṅkara-saddena vuttoti gahetabbaṃ. Pāḷiyaṃ pana nidānavasena ''yesaṃ, bhikkhave, sīmā pacchā sammatā, tesaṃ taṃ kammaṃ adhammika''ntiādinā (mahāva. 148) pacchā sammatāya asīmatte vuttepi dvīsu gāmasīmāsu ṭhatvā dvīhi saṅghehi sambhedaṃ vā ajjhottharaṇaṃ vā katvā sīmantarikaṃ aṭṭhapetvā vā rukkhapārohādisambandhaṃ aviyojetvā vā ekasmiṃ khaṇe kammavācāniṭṭhāpanavasena ekato sammatānaṃ dvinnaṃ sīmānampi asīmatā pakāsitāti veditabbaṃ.

Gāmasīmādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathabhedādikathāvaṇṇanā

149. **Adhammena vagga**nti ettha ekasīmāya catūsu bhikkhūsu vijjamānesu pātimokkhuddesova anuññāto, tīsu, dvīsu ca pārisuddhiuposathova. Idha pana tathā akatattā ''adhammenā''ti vuttaṃ. Yasmā pana chandapārisuddhi saṅghe eva āgacchati, na gaṇe, na puggale, tasmā ''vagga''nti vuttanti.

Sace pana dve saṅghā ekasīmāya aññamaññaṃ chandaṃ āharitvā ekasmiṃ khaṇe visuṃ saṅghakammaṃ karonti, ettha kathanti? Keci panetaṃ vaṭṭatīti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ vaggakammattā. Kammaṃ karontānañhi chandapārisuddhi aññattha na gacchati tathā vacanābhāvā, visuṃ visuṃ kammakaraṇatthameva sīmāya anuññātattā cāti gahetabbaṃ. Vihārasīmāyaṃ pana saṅghe vijjamānepi kenaci paccayena khandhasīmāyaṃ tīsu, dvīsu vā pārisuddhiuposathaṃ karontesu kammaṃ dhammena samaggameva bhinnasīmaṭṭhattāti daṭṭhabbaṃ.

Uposathabhedādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pātimokkhuddesakathāvaṇṇanā

150. **Evametaṃ dhārayāmīti**. **Sutā kho panāyasmantehī**ti ettha ''evametaṃ dhārayāmī''ti vatvā ''uddiṭṭhaṃ kho āyasmanto nidānaṃ, sutā kho panāyasmantehi cattāro pārājikā dhammā''tiādinā vattabbaṃ. **Mātikāṭṭhakathāya**mpi (kaṅkhā. aṭṭha. nidānavaṇṇanā) evameva vuttaṃ. **Sutenā**ti sutapadena.

Savarabhayanti vanacarakabhayaṃ. Tenāha **''aṭavimanussabhaya''**nti. Nidānuddese aniṭṭhite pātimokkhaṃ niddiṭṭhaṃ nāma na hotīti āha **''dutiyādīsu uddesesū''**tiādi. **Tīhipi vidhīhī**ti osāraṇakathanasarabhaññehi. Ettha ca atthaṃ bhaṇitukāmatāya vā bhaṇāpetukāmatāya vā suttassa osāraṇaṃ **osāraṇaṃ** nāma. Tasseva atthappakāsanā **kathanaṃ** nāma. Kevalaṃ pāṭhasseva sarena bhaṇanaṃ **sarabhaññaṃ** nāma. **Sajjhāyaṃ adhiṭṭhahitvā**ti ''sajjhāyaṃ karomī''ti cittaṃ uppādetvā. **Osāretvā pana kathentenā**ti sayameva pāṭhaṃ vatvā pacchā atthaṃ kathentena.

Pātimokkhuddesakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhammakammapaṭikkosanādikathāvaṇṇanā

155. **Navavidha**nti saṅghagaṇapuggalesu tayo, suttuddesapārisuddhiadhiṭṭhānavasena tayo, cātuddasīpannarasīsāmaggīvasena tayoti navavidhaṃ. **Catubbidha**nti adhammenavaggādi catubbidhaṃ. **Duvidha**nti bhikkhubhikkhunipātimokkhavasena duvidhaṃ pātimokkhaṃ. **Navavidha**nti bhikkhūnaṃ pañca, bhikkhunīnaṃ cattāroti navavidhaṃ pātimokkhuddesaṃ.

Adhammakammapaṭikkosanādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakkhagaṇanādiuggahaṇānujānanakathādivaṇṇanā

156. **Katimī**ti tithi-saddāpekkhaṃ itthiliṅgaṃ daṭṭhabbaṃ.

163. **Utuvasseyevā**ti hemantagimhesuyeva.

164. **Viññāpetī**ti ettha manasā cintetvā kāyavikārakaraṇameva viññāpananti daṭṭhabbaṃ. Pāḷiyaṃ **aññassa dātabbā pārisuddhī**ti pārisuddhidāyakena puna aññassa bhikkhuno santike dātabbā. **''Bhūtaṃyeva vā sāmaṇerabhāvaṃ ārocetī''**ti vuttattā ūnavīsativassakāle upasampannassa, antimavatthuajjhāpannasikkhāpaccakkhātādīnaṃ vā yāva bhikkhupaṭiññā vattati, tāva tehi āhaṭāpi chandapārisuddhi āgacchati. Yadā pana te attano sāmaṇerādibhāvaṃ paṭijānanti, tato paṭṭhāyeva nāgacchatīti dassitanti daṭṭhabbaṃ. Pāḷiyampi hi ''dinnāya pārisuddhiyā saṅghappatto vibbhamati…pe… paṇḍako paṭijānāti. Tiracchānagato paṭijānāti. Ubhatobyañjanako paṭijānāti, āhaṭā hoti pārisuddhī''ti vuttattā paṇḍakādīnampi bhikkhupaṭiññāya vattamānakālesu chandapārisuddhiyā āgamanaṃ siddhameva. Tenāha **''esa nayo sabbatthā''**ti. Ummattakakhittacittavedanāṭṭānaṃ pana pakatattā antarāmagge ummattakādibhāve paṭiññātepi tesaṃ saṅghappattamatteneva chandādi āgacchatīti daṭṭhabbaṃ.

''Bhikkhūnaṃ hatthapāsa''nti iminā gaṇapuggalesu chandapārisuddhiyā anāgamanaṃ dasseti. ''Saṅghappatto''ti hi pāḷiyaṃ vuttaṃ. **Biḷālasaṅkhalikapārisuddhī**ti biḷālagīvāya bandhanasaṅkhalikasadisā pārisuddhi nāma, yathā saṅkhalikā biḷāle āgacchante eva āgacchati, na anāgacchante tappaṭibaddhattā, evamayaṃ pārisuddhipīti attho. Atha vā yathā saṅkhalikāya paṭhamavalayaṃ dutiyavalayaṃ pāpuṇāti, na tatiyavalayaṃ, evamayampīti adhippāyo. Upalakkhaṇamattañcettha biḷāla-ggahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ.

Pakkhagaṇanādiuggahaṇānujānanakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Chandadānakathādivaṇṇanā

165. Pāḷiyaṃ ''santi saṅghassa karaṇīyānī''ti vattabbe vacanavipallāsena **''karaṇīya''**nti vuttaṃ.

167. **''Tassa sammutidānakiccaṃ natthī''**ti idaṃ pāḷiyaṃ ekadā sarantasseva sammutidānassa vuttattā ekadā asarantassa sammutiabhāvepi tassa anāgamanaṃ vaggakammāya na hotīti vuttaṃ. Keci pana ''sopi hatthapāseva ānetabbo''ti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ.

168. Saṅghasannipātato paṭhamaṃ kātabbaṃ **pubbakaraṇaṃ**. Saṅghasannipāte kātabbaṃ **pubbakicca**nti daṭṭhabbaṃ. Pāḷiyaṃ **no ce adhiṭṭhaheyya, āpatti dukkaṭassā**ti ettha asañcicca asatiyā anāpatti. Yathā cettha, evaṃ uparipi. Yattha pana acittakāpatti atthi, tattha vakkhāma.

169. **''Paññattaṃ hotī''**ti iminā ''na sāpattikena uposatho kātabbo''ti visuṃ paṭikkhepābhāvepi yathāvuttasuttasāmatthiyato paññattamevāti dasseti. Iminā eva nayena –

> ''Aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso yaṃ tathāgato aparisuddhāya parisāya uposathaṃ kareyya, pātimokkhaṃ uddiseyyā''ti (cūḷava. 386; a. ni. 8.20; udā. 45) –

Ādisuttanayato ca alajjīhipi saddhiṃ uposathakaraṇampi paṭikkhittameva alajjiniggahatthattā sabbasikkhāpadānanti daṭṭhabbaṃ. **''Pārisuddhidānapaññāpanenā''**ti iminā sāpattikena pārisuddhipi na dātabbāti dīpitaṃ hoti. **Ubhopi dukkaṭa**nti ettha sabhāgāpattibhāvaṃ ajānitvā kevalaṃ āpattināmeneva desentassa paṭiggaṇhantassa acittakameva dukkaṭaṃ hotīti vadanti. Yathā saṅgho sabhāgāpattiṃ āpanno ñattiṃ ṭhapetvā uposathaṃ kātuṃ labhati, evaṃ tayopi ''suṇantu me, āyasmantā, ime bhikkhū sabhāgaṃ āpattiṃ āpannā''tiādinā vuttanayānusāreneva gaṇañattiṃ ṭhapetvā dvīhi aññamaññaṃ ārocetvā uposathaṃ kātuṃ vaṭṭati. Ekena pana sāpattikena dūraṃ gantvāpi paṭikātumeva vaṭṭati, asampāpuṇantena ''bhikkhuṃ labhitvā paṭikarissāmī''ti uposatho kātabbo, paṭikaritvā ca puna uposatho kattabbo.

Chandadānakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Anāpattipannarasakādikathāvaṇṇanā

172. **Kenaci** 63 **karaṇīyena gantvā**ti sīmāparicchedato bahibhūtaṃ gāmaṃ vā araññaṃ vā gantvāti attho. Eteneva uposathañattiyā ṭhapanakāle samaggā eva te ñattiṃ ṭhapesunti siddhaṃ. Teneva pāḷiyaṃ ''uddiṭṭhaṃ suuddiṭṭha''nti sabbapannarasakesupi vuttaṃ. **Vaggā samaggasaññino**tiādi pana ñattiyā niṭṭhitāya ''kiṃ saṅghassa pubbakicca''ntiādīnaṃ (mahāva. 134) vacanakkhaṇe bahigatānaṃ bhikkhūnaṃ sīmāya paviṭṭhattā bhikkhū tasmiṃ khaṇe vaggā hontīti vuttaṃ. Tenāha **''tesaṃ sīmaṃ okkantattā vaggā''**tiādi, etena pārājikuddesādikkhaṇepi vaggasaññīnaṃ uddisantānaṃ āpatti eva, ñattiyā pana pubbe niṭṭhitattā kammakopo natthīti dassitameva hoti. Evaṃ uparipi sabbavāresu adhippāyo veditabbo.

Ettha ca pāḷiyaṃ ''sabbāya vuṭṭhitāya…pe… tesaṃ santike pārisuddhi ārocetabbā''ti (mahāva. 174) vuttattā bahisīmāgatāya parisāya tesu yassa kassaci santike anadhiṭṭhitehi pārisuddhiṃ ārocetuṃ vaṭṭatīti vadanti.

Anāpattipannarasakādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Liṅgādidassanakathādivaṇṇanā

179. Aññātakaṃ nāma adiṭṭhapubbanti āha **''aññesaṃ santaka''**nti. **Aññesa**nti attanā adiṭṭhapubbānaṃ. **Nānāsaṃvāsakabhāva**nti laddhinānāsaṃvāsakabhāvaṃ.

180. Pāḷiyaṃ **abhivitaranti** samānasaṃvāsakābhāvaṃ nicchinanti.

181. **Uposathakārakā**ti saṅghuposathakārakā. Teneva **''aññatra saṅghenā''**ti vuttaṃ. Saṅghuposathaṭṭhānato hi gacchantena attacatuttheneva gantabbaṃ, tiṇṇaṃ bhikkhūnaṃ nisinnaṭṭhānato pana gacchantena ekena bhikkhunāpi saha gantumpi vaṭṭati. Pāḷiyaṃ **''abhikkhuko āvāso''**ti idaṃ nidassanamattaṃ, saṅghuposathaṭṭhānato gaṇapuggalehi sabhikkhukopi āvāso na gantabbo ''aññatra saṅghenā''ti vuttattāti vadanti. **Uposathaṃ karontī**ti saṅghuposathaṃ vā gaṇuposathaṃ vā. **''Tassa santika''**nti idaṃ gaṇuposathaṭṭhānato gacchantaṃ sandhāya vuttaṃ, aññathā ''sabbantimena paricchedena attacatutthena vā''ti vacanena virujjhanato. **Āraññakenā**ti ekacārinā. **Uposathantarāyo**ti attano uposathantarāyo.

183. Pāḷiyaṃ **bhikkhuniyā nisinnaparisāyā**tiādīsu **bhikkhuniyā**tiādi karaṇatthe sāmivacanaṃ.

Liṅgādidassanakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Uposathakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3. Vassūpanāyikakkhandhako

Vassūpanāyikaanujānanakathādivaṇṇanā

184. Vassūpanāyikakkhandhake **aparasmiṃ divase**ti dutiye pāṭipadadivase.

185. **Aññattha aruṇaṃ uṭṭhāpanena vā**ti sāpekkhassa akaraṇīyena gantvā aññattha aruṇaṃ uṭṭhāpanena vā. **Parihānī**ti guṇaparihāni.

187. Pāḷiyaṃ **sattāhaṃ sannivatto kātabbo**ti sakalaṃ sattāhaṃ bahi eva avītināmetvā sattāhapariyosānabhūtaṃ aruṇuṭṭhānakālaṃ puna vihāreva sambandhavasena sattāhaṃ vihāre sannivattaṃ kātabbaṃ. Sattāhapariyosānakālo hi idha sattāha-saddena vutto, tadapekkhāya ca ''sannivatto''ti pulliṅgena vuttaṃ. **Tīṇi parihīnānī**ti bhikkhunīnaṃ vaccakuṭiādīnaṃ paṭikkhittattā parihīnāni.

189. **Na palujjatī**ti aññesaṃ appaguṇattā, mama ca maraṇena na vinassati.

Vassūpanāyikaanujānanakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Pahiteyevaanujānanakathāvaṇṇanā

199. **Bhikkhūhi saddhiṃ vasanakapuriso**ti anaññagatikoti dasseti. **Gantabba**nti saṅghakaraṇīyena appahitepi gantabbaṃ. Ettha ca anupāsakehipi sāsanabhāvaṃ ñātukāmehi pahite tesaṃ pasādavaḍḍhiṃ sampassantehipi sattāhakaraṇīyena gantuṃ vaṭṭatīti gahetabbaṃ.

Ratticchedavinicchayoti sattāhakaraṇīyena gantvā bahiddhā aruṇuṭṭhāpanasaṅkhātassa ratticchedassa vinicchayo. **Gantuṃ vaṭṭatī**ti antoupacārasīmāyaṃ ṭhiteneva sattāhakaraṇīyanimittaṃ sallakkhetvā iminā nimittena gantvā ''antosattāhe āgacchissāmī''ti ābhogaṃ katvā gantuṃ vaṭṭati. Purimakkhaṇe ābhogaṃ katvā gamanakkhaṇe vissaritvā gatepi doso natthi ''sakaraṇīyo pakkamatī''ti (mahāva. 207) vuttattā. Sabbathā pana ābhogaṃ akatvā gatassa vassacchedoti vadanti. Yo pana sattāhakaraṇīyanimittābhāvepi ''sattāhabbhantare āgamissāmī''ti ābhogaṃ katvā gantvā sattāhabbhantare āgacchati, tassa āpattiyeva, vassacchedo natthi sattāhassa sannivattattāti vadanti. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. **Bhaṇḍaka**nti cīvarabhaṇḍaṃ. **Sampāpuṇituṃ na sakkoti, vaṭṭatī**ti tadaheva āgamane saussāhattā vassacchedo vā āpatti vā na hotīti adhippāyo. **Ācariya**nti agilānampi nissayācariyañca dhammācariyañca, pageva upasampadācariyaupajjhāyesu. **Vadati, vaṭṭatī**ti sattāhātikkame āpattiabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ, vassacchedo pana hoti eva.

Pahiteyevaanujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Antarāyeanāpattivassacchedakathāvaṇṇanā

200. Pāḷiyaṃ **gaṇhiṃsū**ti gahetvā khādiṃsu. **Paripātiṃsū**ti palāpesuṃ, anubandhiṃsūti attho.

201. **Sattāhavārena aruṇo uṭṭhāpetabbo**ti ettha chadivasāni bahiddhā vītināmetvā sattame divase purāruṇā eva antoupacārasīmāya pavisitvā aruṇaṃ uṭṭhāpetvā punadivase sattāhaṃ adhiṭṭhāya gantabbanti adhippāyo. Keci pana ''sattame divase āgantvā aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā tadaheva divasabhāgepi gantuṃ vaṭṭatī''ti vadanti, taṃ na gahetabbaṃ ''aruṇo uṭṭhāpetabbo''ti vuttattā. Sattame divase tattha aruṇuṭṭhāpanameva hi sandhāya pāḷiyampi ''sattāhaṃ sannivatto kātabbo''ti vuttaṃ. Aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā gacchanto anto appavisitvā bahiddhāva sattāhaṃ vītināmentena samucchinnavasso eva bhavissati aruṇassa bahi eva uṭṭhāpitattā. Itarathā ''aruṇo uṭṭhāpetabbo''ti vacanaṃ niratthakaṃ siyā ''sattāhavārena antovihāre pavisitvā aruṇaṃ anuṭṭhāpetvāpi gantabba''nti vattabbato. Aññesu ca ṭhānesu aruṇuṭṭhāpanameva vuccati. Vakkhati hi **cīvarakkhandhake** ''ekasmiṃ vihāre vasanto itarasmiṃ sattāhavārena aruṇameva uṭṭhāpetī''ti (mahāva. aṭṭha. 364).

Athāpi yaṃ te vadeyyuṃ ''sattame divase yadā kadāci paviṭṭhena taṃdivasanissito atītaaruṇo uṭṭhāpito nāma hotīti imamatthaṃ sandhāya **aṭṭhakathāyaṃ** vutta''nti, taṃ saddagatiyāpi na sameti. Na hi uṭṭhite aruṇe pacchā paviṭṭho tassa payojako uṭṭhāpako bhavitumarahati. Yadi bhaveyya, vassaṃ upagantvā panassa aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā tadaheva sattāhakaraṇīyena pakkantassāpīti ettha ''aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā''ti vacanaṃ virujjheyya, tenapi taṃdivasannissitassa aruṇassa uṭṭhāpitattā. Āraññakassāpi hi bhikkhuno sāyanhasamaye aṅgayuttaṃ araññaṭṭhānaṃ gantvā tadā eva nivattantassa aruṇo uṭṭhāpito dhutaṅgañca visodhitaṃ siyā, na cetaṃ yuttaṃ aruṇuggamanakāle eva aruṇuṭṭhāpanassa vuttattā. Vuttañhi ''kālasseva pana nikkhamitvā aṅgayutte ṭhāne aruṇaṃ uṭṭhāpetabbaṃ. Sace aruṇuṭṭhānavelāyaṃ tesaṃ ābādho vaḍḍhati, tesaṃ eva kiccaṃ kātabbaṃ, na dhutaṅgavisuddhikena bhavitabba''nti (visuddhi. 1.31). Tathā pārivāsikādīnampi aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā vattaṃ nikkhipantānaṃ ratticchedo vutto. ''Uggate aruṇe nikkhipitabba''nti (cūḷava. 97) hi vuttaṃ. Sahaseyyasikkhāpadepi anupasampannehi saha nivutthabhāvaparimocanatthaṃ ''purāruṇā nikkhamitvā''tiādi vuttaṃ. Evaṃ cīvaravippavāsādīsu ca sabbattha rattipariyosāne āgāmiaruṇavaseneva aruṇuṭṭhāpanaṃ dassitaṃ, na atītāruṇavasena. Tasmā vuttanayenevettha aruṇuṭṭhāpanaṃ veditabbaṃ aññathā vassacchedattā.

Yaṃ pana vassaṃ upagatassa tadaheva aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā sakaraṇīyassa pakkamanavacanaṃ, taṃ vassaṃ upagatakālato paṭṭhāya yadā kadāci nimitte sati gamanassa anuññātattā yuttaṃ, na pana sattāhavārena gatassa aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā tadaheva gamanaṃ ''aruṇo uṭṭhāpetabbo''ti vuttattā eva. Yathā vā ''sattāhaṃ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamati, āgaccheyya vā so, bhikkhave, bhikkhu taṃ āvāsaṃ, na vā āgaccheyyā''tiādinā (mahāva. 207) pacchimasattāhe anāgamane anuññātepi aññasattāhesu na vaṭṭati. Evaṃ paṭhamasattāhe aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā gamane anuññātepi tato paresu sattāhesu āgatassa aruṇaṃ anuṭṭhāpetvā gamanaṃ na vaṭṭatīti niṭṭhamettha gantabbaṃ. **Idha āhaṭa**nti vihārato bahi āgataṭṭhāne ānītaṃ.

Antarāyeanāpattivassacchedakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vajādīsu vassūpagamanakathāvaṇṇanā

203. **Upagantuṃ** 68 **na vaṭṭatī**ti kuṭikādīnaṃ abhāvena ''idha vassaṃ upemī''ti evaṃ vacībhedaṃ katvā upagantuṃ na vaṭṭati.

204. Pāḷiyaṃ **pisācillikā**ti pisācadārakā. **Pavisanadvāraṃ yojetvā**ti sakavāṭadvāraṃ katvā. **Rukkhaṃ chinditvā**ti susiraṭṭhānassa uparibhāgaṃ chinditvā. **Khāṇumatthake**ti susirakhāṇumatthake. **Ṭaṅkitamañco** nāma dīghe mañcapāde vijjhitvā aṭaniyo pavesetvā kato, so heṭṭhupariyavasena paññattopi purimasadisova hoti, taṃ susāne, devatāṭhāne ca ṭhapenti. Catunnaṃ pāsāṇānaṃ upari pāsāṇaphalake attharitvā katagehampi ''ṭaṅkitamañco''ti vuccati.

Vajādīsuvassūpagamanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhammikakatikādikathāvaṇṇanā

205. **Mahāvibhaṅge**ti catutthapārājikavaṇṇanāyaṃ. Parato senāsanakkhandhakepi adhammikaṃ katikavattaṃ āvi bhavissati eva.

207. Yasmā nānāsīmāyaṃ dvīsu āvāsesu vassaṃ upagacchantassa ''dutiye vasissāmī''ti upacārato nikkhantamatte paṭhamo senāsanaggāho paṭippassambhati. Tasmā pāḷiyaṃ ''tassa, bhikkhave, bhikkhuno purimikā ca na paññāyatī''ti paṭhamaṃ senāsanaggāhaṃ sandhāya vuttaṃ. Dutiye senāsanaggāhe pana purimikā paññāyateva, tattheva temāsaṃ vasanto purimavassaṃvuttho eva hoti, tato vā pana dutiyadivasādīsu ''paṭhamasenāsane vasissāmī''ti upacārātikkame purimikāpi na paññāyatīti daṭṭhabbaṃ.

208. Pāḷiyaṃ ''so sattāhaṃ anāgatāya pavāraṇāya sakaraṇīyo pakkamatī''ti vuttattā pavāraṇādivasepi sattāhakaraṇīyaṃ vinā gantuṃ na vaṭṭatīti veditabbaṃ. **Komudiyā cātumāsiniyā**ti pacchima-kattikapuṇṇamāya. Sā hi tasmiṃ kāle kumudānaṃ atthitāya **komudī,** catunnaṃ vassikamāsānaṃ pariyosānattā **cātumāsinī**ti ca vuccati.

Adhammikakatikādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vassūpanāyikakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

4. Pavāraṇākkhandhako

Aphāsuvihārakathādivaṇṇanā

209. Pavāraṇākkhandhake pāḷiyaṃ **piṇḍāya paṭikkameyyā**ti piṇḍāya caritvā paṭikkameyya. **Avakkārapātī**nti atirekapiṇḍapātaṭhapanakaṃ ekaṃ bhājanaṃ. **Avisayha**nti ukkhipituṃ asakkuṇeyyaṃ. Vilaṅghanaṃ ukkhipanaṃ vilaṅgho, so eva vilaṅghako, hatthehi vilaṅghako hatthavilaṅghakoti āha **''hatthukkhepakenā''**ti. Atha vā vilaṅghakena ukkhepakena hatthenātipi attho, aññamaññaṃ saṃsibbitahatthehīti vuttaṃ hoti.

213. **Sace pana vuḍḍhataro hotī**ti pavāraṇādāyako bhikkhu vuḍḍhataro hoti. **Evañhi tena tassatthāya pavāritaṃ hotī**ti ettha evaṃ tena appavāritopi tassa saṅghappattimattena saṅghapavāraṇākammaṃ samaggakammameva hotīti daṭṭhabbaṃ. **Tena ca bhikkhunā**ti pavāraṇādāyakena bhikkhunā.

234. **Bahūpi samānavassā ekato pavāretuṃ labhantī**ti ekasmiṃ saṃvacchare laddhūpasampadatāya samānupasampannavassā sabbe ekato pavāretuṃ labhantīti attho.

237. Pāḷiyaṃ **micchādiṭṭhī**ti ''natthi dinna''ntiādi (dī. ni. 1.171; ma. ni. 1.445; 2.94, 95, 225; 3.91, 116, 136; saṃ. ni. 3.210; dha. sa. 1221) nayappavattā. **Antaggāhikā**ti sassatucchedasaṅkhātassa antassa gāhikā. **Yaṃ kho tva**ntiādīsu yaṃ pavāraṇaṃ ṭhapesi, taṃ diṭṭhena ṭhapesīti taṃ-saddaṃ ajjhāharitvā yojetabbaṃ.

239. **Vatthuṃ pakāsento**ti puggale parisaṅkuppattiyā nimittabhūtaṃ vatthumattaṃyeva sandhāya vuttaṃ. Yaṃ pana vatthuṃ sandhāya ''puggalo paññāyati, na vatthū''ti āha, na taṃ sandhāyetaṃ vuttaṃ. Yadi pana tassa bhikkhuno vasanaṭṭhāne pokkharaṇito macchaggahaṇādi disseyya, tadā ''vatthu ca puggalo ca paññāyatī''ti vattabbaṃ bhaveyya. Tenāha **''purimanayeneva corehī''**tiādi. Bhikkhuno sarīre mālāgandhañca ariṭṭhagandhañca disvā evaṃ ''vatthu ca puggalo ca paññāyatī''ti vuttanti veditabbaṃ.

Aphāsuvihārakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhaṇḍanakārakavatthukathāvaṇṇanā

240. **Dve cātuddasikā hontī**ti tatiyapakkhe cātuddasiyā saddhiṃ dve cātuddasikā honti. **''Bhaṇḍanakārakānaṃ terase vā cātuddase vā ime pannarasīpavāraṇaṃ pavāressantī''**ti iminā yathāsakaṃ uposathakaraṇadivasato paṭṭhāya bhikkhūnaṃ cātuddasīpannarasīvohāro, na candagatisiddhiyā tithiyā vasenāti dasseti. Kiñcāpi evaṃ ''anujānāmi, bhikkhave, rājūnaṃ anuvattitu''nti (mahāva. 186) vacanato panettha lokiyānaṃ tithiṃ anuvattantehipi attano uposathakkamena cātuddasiṃ pannarasiṃ vā, pannarasiṃ cātuddasiṃ vā karonteheva anuvattitabbaṃ, na pana soḷasamadivasaṃ vā terasamadivasaṃ vā uposathadivasaṃ karontehi. Teneva pāḷiyampi ''dve tayo uposathe cātuddasike kātu''nti vuttaṃ. Aññathā dvādasiyaṃ, terasiyaṃ vā uposatho kātabboti vattabbato. ''Sakiṃ pakkhassa cātuddase, pannarase vā''tiādivacanampi upavutthakkameneva vuttaṃ, na tithikkamenāti gahetabbaṃ.

Bhaṇḍanakārakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pavāraṇāsaṅgahakathāvaṇṇanā

241. **''Pavāretvā pana antarāpi cārikaṃ pakkamituṃ labhantī''**ti iminā pavāraṇāsaṅgahe kate antarā pakkamitukāmā saṅghaṃ sannipātāpetvā pavāretuṃ labhantīti dasseti.

Pavāraṇāsaṅgahakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pavāraṇākkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

5. Cammakkhandhako

Soṇakoḷivisakathādivaṇṇanā

242. Cammakkhandhake **uṇṇapāvāraṇa**nti ubhato lomāni uṭṭhāpetvā kataṃ uṇṇamayaṃ pāvāraṇaṃ, ubhato kappāsapicuṃ uṭṭhāpetvā vītapāvāropi atthi, tato nivattanatthaṃ ''uṇṇapāvāraṇa''nti vuttaṃ.

Aḍḍhacandapāsāṇeti sopānamūle upaḍḍhaṃ anto pavesetvā ṭhapite aḍḍhapāsāṇe. Pāḷiyaṃ **vihārapacchāyāya**nti vihārapaccante chāyāya, vihārassa vaḍḍhamānacchāyāyantipi vadanti.

243. **Bhogā**ti upayogatthe paccattavacanaṃ. **Accāyatā**ti atiāyatā kharamucchanā. **Saravatī**ti madhurasarasaṃyuttā. **Atisithilā** mandamucchanā. **Vīriyasamatha**nti vīriyasampayuttasamathaṃ. **Tattha ca nimittaṃ gaṇhāhī**ti tasmiñca samabhāve sati yaṃ ādāse mukhanimittaṃ viya nimittaṃ uppajjati, taṃ samathanimittaṃ, vipassanānimittaṃ, magganimittaṃ, phalanimittañca gaṇhāhi nibbattehīti, evamassa arahattapariyosānaṃ kammaṭṭhānaṃ kathitaṃ.

244. **Chaṭhānānī**ti cha kāraṇāni. **Adhimutto**ti paṭivijjhitvā ṭhito. **Nekkhammādhimutto**tiādi sabbaṃ arahattavasena vuttaṃ. Arahattañhi sabbakilesehi nikkhantattā **nekkhammaṃ,** teheva ca pavivittattā **paviveko,** byāpajjābhāvato **abyāpajjaṃ,** upādānassa khayante uppannattā **upādānakkhayo,** taṇhakkhayante uppannattā **taṇhakkhayo,** sammohābhāvato **asammoho**ti ca vuccati.

Kevalaṃ saddhāmattakanti kevalaṃ paṭivedhapaññāya asammissaṃ saddhāmattakaṃ. **Paṭicaya**nti punappunaṃ karaṇena vaḍḍhiṃ. **Vītarāgattā**ti maggapaṭivedhena rāgassa vigatattā eva nekkhammasaṅkhātaṃ arahattaṃ paṭivijjhitvā sacchikatvā ṭhito hoti. Sesapadesupi eseva nayo. **Pavivekādhimutto**ti ''paviveke adhimutto aha''nti evaṃ arahattaṃ byākarotīti attho.

Sīlabbataparāmāsanti sīlañca vatañca parāmasitvā gahitaggahaṇamattaṃ. **Sārato paccāgacchanto**ti sārabhāvena jānanto. **Abyāpajjādhimutto**ti abyāpajjaṃ arahattaṃ byākaroti.

Amissīkatanti amissakataṃ. Kilesā hi ārammaṇena saddhiṃ cittaṃ missaṃ karonti, tesaṃ abhāvā amissīkataṃ. **Bhusā vātavuṭṭhī**ti balavavātakkhandho.

Upādānakkhayassa cāti upayogatthe sāmivacanaṃ. **Disvā āyatanuppāda**nti cakkhādiāyatanānaṃ uppādañca vayañca disvā. **Cittaṃ vimuccatī**ti imāya vipassanāpaṭipattiyā phalasamāpattivasena cittaṃ vimuccati.

Soṇakoḷivisakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Diguṇādiupāhanapaṭikkhepakathāvaṇṇanā

245. **Sakaṭavāhe**ti dvīhi sakaṭehi paricchinne vāhe. **''Vāhe''**ti bahuvacanassa hiraññavisesanattepi sāmaññāpekkhāya ''hirañña''nti ekavacanaṃ kataṃ.

246. **Addāriṭṭhakavaṇṇā**ti allāriṭṭhaphalavaṇṇā, tintakākapakkhavaṇṇātipi vadanti. **Rajana**nti upalittaṃ nīlādivaṇṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Tenāha **''coḷakena puñchitvā''**ti. Tañhi tathā puñchite vigacchati. Yaṃ pana cammassa duggandhāpanayanatthaṃ kāḷarattādirajanehi rañjitattā kāḷarattādivaṇṇaṃ hoti, taṃ coḷādīhi apanetuṃ na sakkā cammagatikameva, tasmā taṃ vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ.

Khallakanti sabbapaṇhipidhānacammaṃ, aparigaḷanatthaṃ paṇhiuparibhāge apidhāya āropanabandhanamattaṃ vaṭṭati. **Vicitrā**ti saṇṭhānato vicitrapaṭā adhippetā, na vaṇṇato sabbaso apanetabbesu khallakādīsu paviṭṭhattā. Biḷālasadisamukhattā mahāulūkā **''pakkhibiḷālā''**ti vuccati, tesaṃ cammaṃ nāma pakkhalomameva.

Diguṇādiupāhanapaṭikkhepakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ajjhārāmeupāhanapaṭikkhepakathādivaṇṇanā

251. **Uṇṇāhi katapādukā**ti ettha uṇṇāmayakambalehi katā pādukā saṅgayhanti.

253. **Gaṅgāmahakīḷikāyā**ti gaṅgāmahe kīḷikāya. Tattha hi itthipurisā yānehi udakakīḷaṃ gacchanti. **Pīṭhakasivika**nti phalakādinā kataṃ pīṭhakayānaṃ. **Paṭapotalikaṃ** andolikā. Sabbampi yānaṃ upāhanenapi gantuṃ asamatthassa gilānassa anuññātaṃ.

254. **Vāḷarūpānī**ti āharimāni vāḷarūpāni. **Caturaṅgulādhikānī**ti uddalomīekantalomīhi visesadassanaṃ. Caturaṅgulato hi ūnāni kira uddalomīādīsu pavisanti. **Vānacitro uṇṇāmayattharaṇo**ti nānāvaṇṇehi uṇṇāmayasuttehi bhitticchedādivasena vāyitvā katacittattharaṇo. **Ghanapupphako**ti bahalarāgo. **Pakatitūlikā**ti tūlapuṇṇā bhisi. **Vikatikā**ti sīharūpādivasena vānacitrāva gayhati. **Uddalomī**ti ''ubhatodasaṃ uṇṇāmayattharaṇa''nti **dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ** vuttaṃ. **Koseyyakaṭṭissamaya**nti kosiyasuttānaṃ antarā suvaṇṇamayasuttāni pavesetvā vītaṃ. Suvaṇṇasuttaṃ kira ''kaṭṭissaṃ, kasaṭa''nti ca vuccati. Teneva ''koseyyakasaṭamaya''nti **ācariya-dhammapālattherena** vuttanti vadanti. **Ratanaparisibbita**nti suvaṇṇalittaṃ. **Suddhakoseyya**nti ratanaparisibbanarahitaṃ.

Ajinamigacammānaṃ atisukhumattā dupaṭṭatipaṭṭāni katvā sibbantīti vuttaṃ **''ajinappaveṇī''**ti. **Rattavitānenā**ti sabbarattena vitānena. Yaṃ pana nānāvaṇṇaṃ vānacittaṃ vā lepacittaṃ vā, taṃ vaṭṭati. **Ubhatolohitakūpadhāne**pi eseva nayo. **''Citraṃ vā''**ti idaṃ pana sabbathā kappiyattā vuttaṃ, na pana ubhatoupadhānesu akappiyattā. Na hi lohitaka-saddo citte vattati, paṭaliggahaṇeneva cittakassapi attharaṇassa saṅgahetabbappasaṅgato, kāsāvaṃ pana lohitakavohāraṃ na gacchati. Tasmā vitānepi ubhatoupadhānepi vaṭṭati. **Sace pamāṇayutta**ntiādi aññappamāṇātikkantassa bibbohanassa paṭikkhittabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ, na pana uccāsayanamahāsayanabhāvadassanatthaṃ tathā avuttattā. Taṃ pana upadhānaṃ uposathikānaṃ gahaṭṭhānaṃ vaṭṭati. Uccāsayanamahāsayanameva hi tadā tesaṃ na vaṭṭati. **Dīghanikāyaṭṭhakathā**dīsu kiñcāpi ''ṭhapetvā tūlikaṃ sabbāneva gonakādīni ratanaparisibbitāni vaṭṭantī''tiādi vuttaṃ, vinayaṭṭhakathāyeva kappiyākappiyabhāve pamāṇanti gahetabbaṃ.

Ajjhārāmeupāhanapaṭikkhepakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Gihivikatānuññātādikathāvaṇṇanā

256. **Abhinissāyā**ti apassāya. **Visukāyikavipphanditāna**nti paṭipakkhabhūtānaṃ diṭṭhicittavipphanditānanti attho.

257. **Yatindriya**nti manindriyavasena saññatindriyaṃ.

258. Pāḷiyaṃ **aṭṭhakavaggikānī**ti **suttanipāte** (su. ni. 772 ādayo) aṭṭhakavaggabhūtāni soḷasa suttāni. **Evaṃ ciraṃ akāsī**ti evaṃ cirakālaṃ pabbajjaṃ anupagantvā agāramajjhe kena kāraṇena vāsamakāsīti attho. So kira majjhimavaye pabbajito, tena bhagavā evamāha. **Etamatthaṃ viditvā**ti kāmesu diṭṭhādīnavā cirāyitvāpi gharāvāsena pakkhandantīti etamatthaṃ sabbākārato viditvā.

Ādīnavaṃ loketi saṅkhāraloke aniccatādiādīnavaṃ. **Nirupadhi**nti nibbānaṃ. ''Ariyo na ramatī pāpe''ti imassa hetumāha **''pāpe na ramatī sucī''**ti. Tattha **sucī**ti visuddhapuggalo.

259. **Kāḷasīho**ti kāḷamukhavānarajāti. **Cammaṃ na vaṭṭatī**ti nisīdanattharaṇaṃ kātuṃ na vaṭṭati, bhūmattharaṇādivasena senāsanaparibhogo vaṭṭateva.

Gihivikatānuññātādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cammakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

6. Bhesajjakkhandhako

Pañcabhesajjādikathāvaṇṇanā

260. Bhesajjakkhandhake **pittaṃ koṭṭhabbhantaragataṃ hotī**ti bahisarīre byāpetvā ṭhitaṃ abaddhapittaṃ koṭṭhabbhantaragataṃ hoti, tena pittaṃ kupitaṃ hotīti adhippāyo.

261-2. Pāḷiyaṃ **nacchādentī**ti ruciṃ na uppādenti. **Susukā**ti samudde ekā macchajāti, kumbhilātipi vadanti. **Saṃsaṭṭha**nti parissāvitaṃ.

263. **Piṭṭhehī**ti pisitehi. **Kasāvehī**ti tacādīni udake tāpetvā gahitaūsarehi. **Ubbhida**nti ūsarapaṃsumayaṃ. **Loṇabila**nti loṇaviseso.

264-5. **Chakaṇa**nti gomayaṃ. **Pākatikacuṇṇa**nti apakkakasāvacuṇṇaṃ, gandhacuṇṇaṃ pana na vaṭṭati. Pāḷiyaṃ **cuṇṇacālini**nti udukkhale koṭṭitacuṇṇaparissāvaniṃ. **Suvaṇṇageruko**ti suvaṇṇatutthādi. Pāḷiyaṃ **añjanūpapisana**nti añjane upanetuṃ pisitabbabhesajjaṃ.

267-9. **Kabaḷikā**ti upanāhabhesajjaṃ. **Gharadinnakābādho** nāma gharaṇiyā dinnavasīkaraṇabhesajjasamuṭṭhitaābādho. **Tāya chārikāya paggharitaṃ khārodaka**nti parissāvane tacchārikaṃ pakkhipitvā udake abhisiñcite tato chārikato heṭṭhā paggharitaṃ khārodakaṃ. Pāḷiyaṃ **akaṭayūsenā**ti anabhisaṅkhatena muggayūsena. **Kaṭākaṭenā**ti mugge pacitvā acāletvā parissāvitena muggayūsenāti vadanti.

Pañcabhesajjādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Guḷādianujānanakathāvaṇṇanā

272-4. **Guḷakaraṇa**nti ucchusālaṃ. **Avissatthā**ti sāsaṅkā.

276. **Appamattakepi vārentī**ti appamattake dinne dāyakānaṃ pīḷāti paṭikkhipanti. **Paṭisaṅkhāpī**ti ettakenapi yāpetuṃ sakkā, ''avasesaṃ aññesaṃ hotū''ti sallakkhetvāpi paṭikkhipanti.

279. **Vatthipīḷana**nti yathā vatthigatatelādi antosarīre ārohanti, evaṃ hatthena vatthimaddanaṃ. Sambādhe satthakammavatthikammānameva paṭikkhittattā dahanakammaṃ vaṭṭati eva.

Guḷādianujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Yāgumadhugoḷakādikathāvaṇṇanā

282-3. Pāḷiyaṃ **dasassa ṭhānānī**ti assa paṭiggāhakassa dasa ṭhānāni kāraṇāni dhammenāti attho. **Anuppavecchatī**ti deti. Vātañca byapanetīti sambandho, vātañca anulometīti attho. **Saggā te āraddhā**ti tayā devalokā ārādhitā.

Yāgumadhugoḷakādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pāṭaligāmavatthukathāvaṇṇanā

286. **Pāṭaligāme nagaraṃ māpentī**ti pāṭaligāmassa samīpe tasseva gāmakhettabhūte mahante araññappadese pāṭaliputtaṃ nāma nagaraṃ māpenti. **Yāvatā ariyaṃ āyatana**nti yattakaṃ ariyamanussānaṃ osaraṇaṭṭhānaṃ. **Yāvatā vaṇippatho**ti yattakaṃ vāṇijānaṃ bhaṇḍavikkīṇanaṭṭhānaṃ, vasanaṭṭhānaṃ vā, idaṃ tesaṃ sabbesaṃ agganagaraṃ bhavissatīti attho. **Puṭabhedana**nti sakaṭādīhi nānādesato āhaṭānaṃ bhaṇḍapuṭānaṃ vikkīṇanatthāya mocanaṭṭhānaṃ. **Sara**nti taḷākādīsupi vattati, tannivattanatthaṃ **''saranti idha nadī adhippetā''**ti vuttaṃ sarati sandatīti katvā. **Vinā eva kullena tiṇṇā**ti idaṃ appamattakaudakampi aphusitvā vinā kullena pārappattā.

Pāṭaligāmavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Koṭigāmesaccakathāvaṇṇanā

287. Pāḷiyaṃ **sandhāvita**nti bhavato bhavaṃ paṭisandhiggahaṇavasena sandhāvanaṃ kataṃ. **Saṃsarita**nti tasseva vevacanaṃ. **Mamañceva tumhākañcā**ti mayā ca tumhehi ca, sāmivaseneva vā mama ca tumhākañca sandhāvanaṃ ahosīti attho gahetabbo. **Saṃsarita**nti saṃsari. Bhavataṇhā eva bhavato bhavaṃ netīti **bhavanettī**ti vuttā.

289. ''Nīlā hontī''ti vuttamevatthaṃ vivarituṃ **''nīlavaṇṇā''**tiādi vuttaṃ. **Nīlavaṇṇā**ti nīlavilepanā. Esa nayo sabbattha. **Paṭivaṭṭesī**ti pahari. **Ambakāyā**ti ambāya. Upacāravacanañhetaṃ, mātugāmenāti attho. **Upasaṃharathā**ti upanetha, ''īdisā tāvatiṃsā''ti parikappethāti attho. Idañca bhikkhūnaṃ saṃvegajananatthaṃ vuttaṃ, na nimittaggāhatthaṃ. Licchavirājāno hi sabbe na cirasseva ajātasattunā vināsaṃ pāpuṇissanti.

Koṭigāmesaccakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sīhasenāpativatthuādikathāvaṇṇanā

290. **Sandhāgāre**ti rājakiccassa sandhāraṇatthāya nicchiddaṃ katvā vicāraṇatthāya katamahāsabhāya. **Gamikābhisaṅkhāro**ti gamane vāyāmo. **Dhammassa ca anudhamma**nti tumhehi vuttassa kāraṇassa anukāraṇaṃ, tumhehi vuttassa atthassa anurūpamevāti adhippāyo. **Sahadhammiko vādānuvādo**ti parehi vuttakāraṇena sakāraṇo hutvā tumhākaṃ vādo vā ito paraṃ tassa anuvādo vā. **Koci** appamattakopi **gārayhaṃ ṭhānaṃ na āgacchatī**ti kiṃ tava vāde gārayhakāraṇaṃ natthīti vuttaṃ hoti.

293. **Anuviccakāra**nti anuviditākāraṃ. Ratanattayassa saraṇagamanādikiriyaṃ karoti. Sahasā katvā mā pacchā vippaṭisārī ahosīti attho. **Paṭākaṃ parihareyyu**nti dhajapaṭākaṃ ukkhipitvā ''īdiso amhākaṃ saraṇaṃ gato sāvako jāto''ti nagare ghosentā āhiṇḍanti.

294. **Nimittakammassā**ti maṃsakhādananimittena uppannapāṇātipātakammassa.

Sīhasenāpativatthuādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kappiyabhūmianujānanakathāvaṇṇanā

295. **Anuppage evā**ti pātova. **Oravasadda**nti mahāsaddaṃ. **Taṃ pana avatvāpī**ti **pi**-saddena tathāvacanampi anujānāti. **Aṭṭhakathāsū**ti andhakaṭṭhakathāvirahitāsu sesaṭṭhakathāsu. **Sādhāraṇalakkhaṇa**nti andhakaṭṭhakathāya saha sabbaṭṭhakathānaṃ samānaṃ.

Cayanti adhiṭṭhānauccavatthuṃ. **Yato paṭṭhāyā**ti yato iṭṭhakādito paṭṭhāya, yaṃ ādiṃ katvā bhittiṃ uṭṭhāpetukāmāti attho. **''Thambhā pana upari uggacchanti, tasmā vaṭṭantī''**ti etena iṭṭhakapāsāṇā heṭṭhā patiṭṭhāpitāpi yadi cayato, bhūmito vā ekaṅgulamattampi uggatā tiṭṭhanti, vaṭṭantīti siddhaṃ hoti.

Ārāmoti upacārasīmāparicchinno sakalo vihāro. **Senāsanānī**ti vihārassa anto tiṇakuṭiādikāni saṅghassa nivāsagehāni. **Vihāragonisādikā nāmā**ti senāsanagonisādikā. Senāsanāni hi sayaṃ parikkhittānipi ārāmaparikkhepābhāvena ''gonisādikānī''ti vuttāni. **''Upaḍḍhaparikkhittopī''**ti iminā tato ūnaparikkhitto yebhuyyena aparikkhitto nāma, tasmā aparikkhittasaṅkhyameva gacchatīti dasseti. **Etthā**ti upaḍḍhādiparikkhitte. **Kappiyakuṭiṃ laddhuṃ vaṭṭatī**ti gonisādiyā abhāvena sesakappiyakuṭīsu tīsu yā kāci kappiyakuṭi kātabbāti attho.

Tesaṃ gehānīti ettha bhikkhūnaṃ vāsatthāya katampi yāva na denti, tāva tesaṃ santakaṃyeva bhavissatīti daṭṭhabbaṃ. **Vihāraṃ ṭhapetvā**ti upasampannānaṃ vāsatthāya katagehaṃ ṭhapetvāti attho. **Geha**nti nivāsagehaṃ, tadaññaṃ pana uposathāgārādi sabbaṃ anivāsagehaṃ catukappiyabhūmivimuttā pañcamī kappiyabhūmi. Saṅghasantakepi hi etādise gehe suṭṭhu parikkhittārāmattepi abbhokāse viya antovutthādidoso natthi. Yena kenaci channe, paricchanne ca sahaseyyappahonake bhikkhusaṅghassa nivāsagehe antovutthādidoso, na aññattha. Tenāha **''yaṃ panā''**tiādi. Tattha **''saṅghikaṃ vā puggalikaṃ vā''**ti idaṃ kiñcāpi bhikkhunīnaṃ sāmaññato vuttaṃ, bhikkhūnaṃ pana saṅghikaṃ puggalikañca bhikkhunīnaṃ, tāsaṃ saṅghikaṃ puggalikañca bhikkhūnaṃ gihisantakaṭṭhāne tiṭṭhatīti veditabbaṃ.

Mukhasannidhīti antosannihitadoso hi mukhappavesananimittaṃ āpattiṃ karoti, nāññathā. Tasmā ''mukhasannidhī''ti vutto.

Tattha tattha khaṇḍā hontīti upaḍḍhato adhikaṃ khaṇḍā honti. **Sabbasmiṃ chadane vinaṭṭhe**ti tiṇapaṇṇādivassaparittāyake chadane vinaṭṭhe. Gopānasīnaṃ pana upari vallīhi baddhadaṇḍesu ṭhitesupi jahitavatthukā honti eva. **Pakkhapāsakamaṇḍala**nti ekasmiṃ passe tiṇṇaṃ gopānasīnaṃ upari ṭhitatiṇapaṇṇādicchadanaṃ vuccati.

Anupasampannassa dātabbo assātiādinā akappiyakuṭiyaṃ vutthampi anupasampannassa dinne kappiyaṃ hoti, sāpekkhadānañcettha vaṭṭati, paṭiggahaṇaṃ viya na hotīti dasseti.

299. Pāḷiyaṃ **kantāre sambhāvesī**ti appabhakkhakantāre sampāpuṇi.

Kappiyabhūmianujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Keṇiyajaṭilavatthukathāvaṇṇanā

300. **Jaṭilo**ti āharimajaṭādharo tāpasavesadhārako yaññayutto lokapūjito brāhmaṇo. **Pavattāro** pāvacanavasena vattāro. Yesaṃ santakamidaṃ, yehi vā idaṃ gītanti attho. **Gītaṃ pavuttaṃ samihita**nti aññamaññassa pariyāyavacanaṃ vuttanti attho. **Tadanugāyantī**ti taṃ tehi pubbe gītaṃ anugāyanti. Evaṃ sesesu ca.

Yāvakālikapakkānanti pakke sandhāya vuttaṃ, āmāni pana anupasampannehi sītudake madditvā parissāvetvā dinnapānaṃ pacchābhattampi kappati eva. Ayañca attho mahāaṭṭhakathāyaṃ sarūpato avuttoti āha **''kurundiyaṃ panā''**tiādi. **''Ucchuraso nikasaṭo''**ti idaṃ pātabbasāmaññena yāmakālikakathāyaṃ vuttaṃ, taṃ pana sattāhakālikamevāti gahetabbaṃ. **Ime cattāro rasā**ti phalapattapupphaucchurasā cattāro.

Pāḷiyaṃ **aggihuttamukhā**ti aggijuhanapubbakā. **Chandaso**ti vedassa. **Sāvittī mukhaṃ** paṭhamaṃ sajjhāyitabbāti attho. **Tapata**nti vijotantānaṃ.

Keṇiyajaṭilavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Rojamallādivatthukathāvaṇṇanā

301. **Bahukato buddhe vā**ti buddhe katabahumānoti attho. So kho ahaṃ, bhante ānanda, ñātīnaṃ daṇḍabhayatajjito ahosinti seso. Evañhi sati ''evāha''nti puna ahaṃ-gahaṇaṃ yujjati. **Vivarī**ti ''vivaratū''ti cintāmattena vivari, na uṭṭhāya hatthena.

303. **Aññataro**ti subhaddo vuḍḍhapabbajito. **Dve dārakā**ti sāmaṇerabhūmiyaṃ ṭhitā dve puttā. **Nāḷiyāvāpakenā**ti nāḷiyā ceva thavikāya ca. **Saṃharatha** imehi bhājanehi taṇḍulādīni saṅkaḍḍhathāti attho. **Bhusāgāre**ti palālamaye agāre, palālapuñjaṃ abbhantarato palālaṃ saṅkaḍḍhitvā agāraṃ kataṃ hoti, tatthāti attho.

Rojamallādivatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Catumahāpadesakathāvaṇṇanā

305. **Parimaddantā**ti upaparikkhantā. **Dve paṭā desanāmeneva vuttā**ti tesaṃ sarūpadassanapadametaṃ. Nāññanivattanapadaṃ pattuṇṇapaṭassāpi desanāmena vuttattā.

Tumbāti bhājanāni. **Phalatumbo** nāma lābuādi. **Udakatumbo** udakaghaṭo. **Kilañjacchatta**nti veḷuvilīvehi vāyitvā katachattaṃ. **Sambhinnarasa**nti missībhūtarasaṃ.

Catumahāpadesakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhesajjakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

7. Kathinakkhandhako

Kathinānujānanakathāvaṇṇanā

306. Kathinakkhandhake **sīsavasenā**ti padhānavasena. **Kathina**nti pañcānisaṃse antokaraṇasamatthatāya thiranti attho. **So nesaṃ bhavissatīti yujjatī**ti ''so tumhāka''nti avatvā ''nesa''nti vacanaṃ yujjati. **Ye atthatakathinā**ti na kevalaṃ tumhākameva, ye aññepi atthatakathinā, tesaṃ bhavissatīti attho. Atha vā **vo**ti tadā sammukhībhūtehi saddhiṃ asammukhībhūte ca anāgate ca bhikkhū sabbe ekato sampiṇḍetvā vuttaṃ, tumhākanti attho. **So nesa**nti ettha so tesanti yojetabbaṃ. Tenāha ''atthatakathinānaṃ vo, bhikkhave, imāni pañca kappissantī''ti. **Matakacīvara**nti matassa cīvaraṃ. ''Vutthavassavasenā''ti idaṃ pacchimavassaṃvutthānampi sādhāraṇanti āha **''purimikāya vassaṃ upagantvā paṭhamapavāraṇāya pavāritā labhantī''**ti. **Upagatā vā na labhantī**ti pacchimikāya vutthavassepi sandhāya vuttaṃ.

Khalimakkhitasāṭakoti ahatavatthaṃ sandhāya vuttaṃ. **''Akātuṃ na labbhatī''**ti iminā anādariye sati dukkaṭanti dīpeti.

''Apaloketvā''ti idaṃ aññesaṃ vassaṃvutthabhikkhūnaṃ adatvā dātukāmehi kattabbavidhidassanaṃ. Yadi evaṃ kammavācāya eva dānaṃ avuttanti āha **''kammavācā panā''**tiādi. Kathinacīvaraṃ viya kammavācāya dātuṃ na vaṭṭatīti apaloketvāva dātabbanti adhippāyo.

308. **Mahābhūmika**nti mahāvisayaṃ, catuvīsatiākāravantatāya mahāvitthārikanti vuttaṃ hoti. **Pañcaka**nti pañcakhaṇḍaṃ. Eseva nayo sesesupi. **Paṭhamacimilikā**ti kathinavatthato aññā attano pakaticimilikā. **Kucchicimilikaṃ katvā sibbitamattenā**ti thirajiṇṇānaṃ cimilikānaṃ ekato katvā sibbanassetaṃ adhivacananti vadanti. Mahāpaccariyaṃ, kurundiyañca vuttavacananti dassanaṃ, byañjanato eva bhedo, na atthatoti dassanatthaṃ katantipi vadanti. **Piṭṭhianuvātāropanamattenā**ti dīghato anuvātassa āropanamattena. **Kucchianuvātāropanamattenā**ti puthulato anuvātassa āropanamattena. **Rattinissaggiyenā**ti rattiatikkantena.

309. **Hatavatthakasāṭakenā**ti atijiṇṇasāṭako. **Na hi tenā**tiādīsu tena parivārāgatapāṭhena idha ānetvā avuccamānena kathinatthārakassa jānitabbesu na kiñci parihāyati, tassa sabbassa idheva vuttattāti adhippāyo.

310. Mātā viyāti **mātikā,** ivatthe ka-paccayo daṭṭhabbo. Tena siddhamatthaṃ dassento āha **''mātikāti mātaro''**tiādi. **Assā**ti etissā mātikāya. Pakkamanantiko kathinubbhāro eva hi sayaṃ attano uppajjatīti evamabhedūpacārena ''mātikā''ti vutto ubbhārasseva pakkamanante samuppattito, tabbinimuttāya ca mātikāya abhāvā, tappakāsikāpi cettha pāḷi ''mātikā''ti vattuṃ yujjati. Sāpi hi pakkamanantikubbhārappakāsanena ''pakkamanantikā''ti vuttā. Eseva nayo sesubbhāresupi. **Pakkamana**nti cettha upacārasīmātikkamanaṃ daṭṭhabbaṃ.

Kathinānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ādāyasattakakathāvaṇṇanā

311. **''Na puna āgamissa''**nti idaṃ āvāsapalibodhupacchedakāraṇadassanaṃ. Pañcasu hi cīvaramāsesu yadā kadāci na paccessanti cittena upacārasīmātikkamena āvāsapalibodho chijjati. Paccessanti bahiupacāragatassa pana yattha katthaci na paccessanti citte uppannamatte chijjati. **Paṭhamaṃ cīvarapalibodho chijjatī**ti na paccessanti pakkamanato puretarameva cīvarassa niṭṭhitattā vuttaṃ. ''Katacīvaramādāyā''ti hi vuttaṃ. Atthatakathinassa hi bhikkhuno yāva ''saṅghato vā dāyakakulādito vā cīvaraṃ labhissāmī''ti cīvarāsā vā laddhavatthānaṃ sahāyasampadādiyogaṃ labhitvā saṅghāṭiādibhāvena ''chinditvā karissāmī''ti karaṇicchā vā pavattati, tāva cīvarapalibodho anupacchinno eva. Yadā pana yathāpatthitaṭṭhānato cīvarādīnaṃ sabbathā alābhena vā cīvarāsā ceva laddhānaṃ katvā niṭṭhānena vā naṭṭhavinaṭṭhādibhāvena vā cīvare nirapekkhatāya vā karaṇicchā ca vigacchati, tadā cīvarapalibodho upacchinno hoti.

So ca idha ''katacīvaraṃ ādāyā''ti vacanena pakāsito. Evaṃ upari sabbattha pāḷivacanakkamaṃ nissāya nesaṃ paṭhamaṃ, pacchā ca upacchijjanaṃ vuttanti daṭṭhabbaṃ. Sabbathāpi ca imesaṃ ubhinnaṃ palibodhānaṃ upacchedeneva kathinubbhāro, na ekassa. Tesañca pubbāpariyena, ekakkhaṇe ca upacchijjanaṃ dassetuṃ imā aṭṭha mātikā ṭhapitāti veditabbā. **Antosīmāya**nti cīvaraniṭṭhānakkhaṇeyeva chinnattā vuttaṃ. **Nevimaṃ cīvaraṃ kāressa**nti cīvare apekkhāya vigatattā karaṇapalibodhassāpi upacchinnataṃ dasseti. Yo pana appicchatāya vā anatthikatāya vā sabbathā cīvaraṃ na sampaṭicchati, tassa bahisīmāgatassa sabbathāpi cīvarapalibodhābhāvena na paccessanti sanniṭṭhānamattena **sanniṭṭhānantiko** kathinubbhāro veditabbo. **So panā**ti palibodhupacchedo. **Ayaṃ panā**ti āsāvacchedako kathinubbhāro visuṃ vitthāretvā vutto, idha na vuttoti sambandho.

Anāsāya labhatīti ''yasmiṃ kule cīvaraṃ labhissāmā''ti āsā anuppannapubbā, tattha cīvarāsāya anuppannaṭṭhāne yattha katthaci labhatīti attho. **Āsāya na labhatī**ti āsīsitaṭṭhāne na labhatīti attho. **Idha na vutto**ti idha savanantikānantare na vutto. **Tatthā**ti tasmiṃ sīmātikkantike. **Sīmātikkantiko** nāma cīvaramāsānaṃ pariyantadivasasaṅkhātāya sīmāya atikkamanato sañjāto. Keci ''bahisīmāya kālātikkamo sīmātikkamo''ti maññanti, tesaṃ antoupacāre cīvarakālātikkamepi kathinubbhāro asammato nāma siyāti na cetaṃ yuttaṃ. Tasmā yattha katthaci kālātikkamo sīmātikkamoti veditabbo. Ettha ca pāḷiyaṃ ''katacīvaro''ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ, akatacīvarassapi kālātikkamena sīmātikkantiko hoti, dve ca palibodhā ekato chijjanti. Evaṃ aññatthāpi yathāsambhavaṃ taṃtaṃ visesanābhāvepi kathinubbhāratā, palibodhupacchedappakāro ca veditabbo. **''Sahubbhāre dvepi palibodhā apubbaṃ acarimaṃ chijjantī''**ti idaṃ akatacīvarassa paccessanti adhiṭṭhānasambhavapakkhaṃ sandhāya vuttaṃ, tesu aññatarābhāvepi sahubbhārova hoti.

312-325. Samādāyavāro ādāyavārasadisova. Upasaggamevettha viseso. Tenāha **''puna samādāyavārepi…pe… teyeva dassitā''**ti. Vippakatacīvare pakkamanantikassa abhāvato **''yathāsambhava''**nti vuttaṃ. Teneva vippakatacīvaravāre chaḷeva ubbhārā vuttā, cīvare hatthagate ca āsāvacchedikassa asambhavā, so etesu vāresu yattha katthaci na vutto, visuññeva vutto. Vippakatavāre cettha ādāyavārasamādāyavāravasena dve chakkavārā vuttā.

Tato paraṃ niṭṭhānasanniṭṭhānanāsanantikānaṃ vasena tīṇi tikāni dassitāni. Tattha tatiyattike **anadhiṭṭhitenā**ti ''paccessaṃ, na paccessa''nti evaṃ anadhiṭṭhitena, na evaṃ manasikatvāti attho. Tatiyattikato pana paraṃ ekaṃ chakkaṃ dassitaṃ. Evaṃ tīṇi tikāni, ekaṃ chakkañcāti paṭhamaṃ pannarasakaṃ vuttaṃ, iminā nayena dutiyapannarasakādīni veditabbāni.

Pāḷiyaṃ āsādvādasake bahisīmāgatassa kathinuddhāresu tesampi cīvarāsādivasena cīvarapalibodho yāva cīvaraniṭṭhānā tiṭṭhatīti āha **''so bahisīmāgato suṇāti 'ubbhataṃ kira tasmiṃ āvāse kathinanti…pe… savanantiko kathinuddhāro'''**ti. Ettha ca savanakkhaṇe āvāsapalibodho paṭhamaṃ chijjati, niṭṭhite cīvarapalibodhoti veditabbo.

Disaṃgamikanavake **disaṃgamiko pakkamatī**ti na paccessanti pakkamati, iminā āvāsapalibodhābhāvo dassito hoti. Teneva vassaṃvutthāvāse puna gantvā cīvaraniṭṭhāpitamatte niṭṭhānantiko kathinuddhāro vutto. **''Cīvarapaṭivisaṃ apavilāyamāno''**ti iminā cīvarapalibodhasamaṅgikattamassa dasseti, **apavilāyamāno**ti ākaṅkhamāno. Sesaṃ suviññeyyameva.

Ādāyasattakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kathinakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

8. Cīvarakkhandhako

Jīvakavatthukathādivaṇṇanā

329. Cīvarakkhandhake **kammavipāka**nti kammapaccayautucittāhārasamuṭṭhitaṃ appaṭibāhiyarogaṃ sandhāya vuttaṃ kammajassa rogassa abhāvā.

330. Pāḷiyaṃ **saṃyamassā**ti saṅgahaṇassa. Avisajjanassāti attho ''yo saṃyamo so vināso''tiādīsu (pe. va. 237) viya. Etassa saṃyamassa phalaṃ upajānāmāti yojanā. Tameva phalaṃ dassentī āha **''varametaṃ…pe… āsitta''**nti. Keci pana ''saṃyamassāti ānisaṃsassa, upayogatthe cetaṃ sāmivacana''nti (sārattha. ṭī. mahāvagga 3.329-330) atthaṃ vadanti.

336. **Ussannadoso**ti sañjātapittādidoso. **Sabbatthā**ti sakalasarīre.

337. **Mahāpiṭṭhiyakojava**nti hatthipiṭṭhiyaṃ attharitabbatāya ''mahāpiṭṭhiya''nti laddhasamaññaṃ uṇṇāmayattharaṇaṃ.

338-9. **Upaḍḍhakāsinaṃ khamamāna**nti aḍḍhakāsiagghanakaṃ. Pāḷiyaṃ **kiṃ nu kho**ti katamaṃ nu kho.

340-342. **Upacāre**ti susānassa āsanne padese. **Chaḍḍetvā gatā**ti kiñci avatvā eva chaḍḍetvā gatā, etena ''bhikkhū gaṇhantū''ti chaḍḍite eva akāmā bhāgadānaṃ vihitaṃ, kevalaṃ chaḍḍite pana katikāya asati ekato bahūsu paviṭṭhesu yena gahitaṃ, tena akāmabhāgo na dātabboti dasseti. Samānā disā puratthimādibhedā etesanti sadisāti āha **''ekadisāya vā okkamiṃsū''**ti. **Dhuravihāraṭṭhāne**ti vihārassa sammukhaṭṭhāne.

Jīvakavatthukathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhaṇḍāgārasammutiādikathāvaṇṇanā

343. **Vihāramajjhe**ti sabbesaṃ jānanatthāya vuttaṃ. **Vaṇṇāvaṇṇaṃ katvā**ti paṭivīsappahonakatājānanatthaṃ haliddiyādīhi khuddakamahantavaṇṇehi yutte same koṭṭhāse katvā. Tenāha **''same paṭivīse ṭhapetvā''**ti. **Ida**nti sāmaṇerānaṃ upaḍḍhapaṭivīsadānaṃ. **Phātikamma**nti pahonakakammaṃ. Yattakena vinayāgatena sammuñjanībandhanādihatthakammena vihārassa ūnakatā na hoti, tattakaṃ katvāti attho. **Sabbesa**nti tatruppādavassāvāsikaṃ gaṇhantānaṃ sabbesaṃ bhikkhūnaṃ, sāmaṇerānañca. **Bhaṇḍāgārikacīvarepī**ti akālacīvaraṃ sandhāya vuttaṃ. **Eta**nti ukkuṭṭhiyā katāya samabhāgadānaṃ. **Virajjhitvā karontī**ti kattabbakālesu akatvā yathārucitakkhaṇe karonti.

Ettakena mama cīvaraṃ pahotīti dvādasagghanakeneva mama cīvaraṃ paripuṇṇaṃ hoti, na tato ūnenāti sabbaṃ gahetukāmoti attho.

Bhaṇḍāgārasammutiādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cīvararajanakathādivaṇṇanā

344. **Evañhi kate**ti vaṭṭādhārassa anto rajanodakaṃ, bahi challikañca katvā viyojane kate. **Na uttaratī**ti kevalaṃ udakato pheṇuṭṭhānābhāvā na uttarati. **Rajanakuṇḍa**nti pakkarajanaṭṭhapanakaṃ mahāghaṭaṃ.

345. **Anuvātādīnaṃ dīghapattāna**nti āyāmato, vitthārato ca anuvātaṃ. **Ādi**-saddena dvinnaṃ khandhānaṃ antarā mātikākārena ṭhapitapattañca ''dīghapatta''nti daṭṭhabbaṃ. **Āgantukapatta**nti diguṇacīvarassa upari aññaṃ paṭṭaṃ appenti, taṃ sandhāya vuttaṃ. Taṃ kira idāni na karonti.

346. Pāḷiyaṃ **nandimukhiyā**ti tuṭṭhimukhiyā, pasannadisāmukhāyāti attho.

348. **Acchupeyya**nti patiṭṭhapeyyaṃ. **Hatavatthakāna**nti purāṇavatthānaṃ. **Anuddharitvāvā**ti aggaḷe viya dubbalaṭṭhānaṃ anapanetvāva.

349-351. Visākhavatthumhi **kallakāyā**ti akilantakāyā. **Gatī**ti ñāṇagati adhigamo. **Abhisamparāyo**ti ''sakideva imaṃ lokaṃ āgantvā dukkhassantaṃ karotī''tiādinā (saṃ. ni. 5.1048) vutto ñāṇābhisamparāyo, maggañāṇayuttehi gantabbagativisesoti attho. Taṃ bhagavā byākarissati. **''Dadāti dāna''**nti idaṃ annapānavirahitānaṃ sesapaccayānaṃ dānavasena vuttaṃ. **Sovaggika**nti saggasaṃvattanikaṃ.

359. **Aṭṭhapadakacchannenā**ti aṭṭhapadakasaṅkhātajūtaphalakalekhāsaṇṭhānena.

362. Pāḷiyaṃ **nadīpāraṃ gantu**nti bhikkhuno nadīpāragamanaṃ hotīti attho. **Aggaḷaguttiyeva pamāṇa**nti imehi catūhi nikkhepakāraṇehi ṭhapentenapi aggaḷaguttivihāre eva ṭhapetuṃ vaṭṭatīti adhippāyo. **Nissīmāgata**nti vassānasaṅkhātaṃ kālasīmaṃ atikkantaṃ, taṃ vassikasāṭikacīvaraṃ na hotīti attho.

Cīvararajanakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅghikacīvaruppādakathāvaṇṇanā

363. **Pañca māse**ti accantasaṃyoge upayogavacanaṃ. **Vaḍḍhiṃ payojetvā ṭhapitaupanikkhepato**ti vassāvāsikassatthāya dāyakehi vaḍḍhiṃ payojetvā ṭhapitaupanikkhepato. **''Idha vassaṃvutthasaṅghassā''**ti idaṃ abhilāpamattaṃ. Idha-saddaṃ pana vinā ''vassaṃvutthasaṅghassa demā''ti vuttepi so eva nayo. **Anatthatakathinassāpi pañca māse pāpuṇātī**ti vassāvāsikalābhavasena uppannattā anatthatakathinassāpi vutthavassassa pañca māse pāpuṇāti. Vakkhati hi ''cīvaramāsato paṭṭhāya yāva hemantassa pacchimo divaso, tāva vassāvāsikaṃ demāti vutte kathinaṃ atthataṃ vā hotu anatthataṃ vā, atītavassaṃvutthānameva pāpuṇātī''ti (mahāva. aṭṭha. 379). **Tato para**nti pañcamāsato paraṃ, gimhānassa paṭhamadivasato paṭṭhāyāti attho. **''Kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā''**ti idaṃ ''udāhu anāgatavasse''ti imassānantaraṃ daṭṭhabbaṃ. Potthakesu pana ''anatthatakathinassāpi pañca māse pāpuṇātī''ti imassānantaraṃ ''kasmā piṭṭhisamaye uppannattā''ti idaṃ likhanti, taṃ pamādalikhitaṃ piṭṭhisamaye uppannaṃ sandhāya ''anatthatakathinassāpī''ti vattabbato. Vutthavasse hi sandhāya ''anatthatakathinassāpī''ti vuttaṃ, na ca piṭṭhisamaye uppannaṃ vutthavassasseva pāpuṇātīti sammukhībhūtānaṃ sabbesampi pāpuṇanato. Teneva vakkhati ''sace pana gimhānaṃ paṭhamadivasato paṭṭhāya evaṃ vadati, tatra sammukhībhūtānaṃ sabbesaṃ pāpuṇāti. Kasmā? Piṭṭhisamaye uppannattā''ti (mahāva. aṭṭha. 179).

Duggahitānīti aggahitāni. Saṅghikānevāti attho. **Itovā**ti therānaṃ dātabbatova, idānevāti vā attho.

Saṅghikacīvaruppādakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upanandasakyaputtavatthukathāvaṇṇanā

364. **''Sattāhavārena aruṇameva uṭṭhāpetī''**ti idaṃ nānāsīmāvihāresu kattabbanayena ekasmimpi vihāre dvīsu senāsanesu nivutthabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ, aruṇuṭṭhāpaneneva tattha vuttho hoti, na pana vassacchedaparihārāya. Antoupacārasīmāyapi yattha katthaci aruṇaṃ uṭṭhāpento attanā gahitasenāsanaṃ appaviṭṭhopi vutthavasso eva hoti, gahitasenāsane pana nivuttho nāma na hoti, tattha ca aruṇuṭṭhāpane pana sati hoti. Tenāha **''purimasmiṃ bahutaraṃ nivasati nāmā''**ti, etena ca itarasmiṃ sattāhavārenāpi aruṇuṭṭhāpane sati eva appakataraṃ nivasati nāma hoti, nāsatīti dīpitaṃ hoti. **Nānālābhehī**ti visuṃ visuṃ nibaddhavassāvāsikalābhehi. **Nānūpacārehī**ti nānāparikkhepanānādvārehi. **Ekasīmāvihārehī**ti dvinnaṃ vihārānaṃ ekena pākārena parikkhittattā ekāya upacārasīmāya antogatehi dvīhi vihārehi. **Senāsanaggāho paṭippassambhatī**ti paṭhamaṃ gahito paṭippassambhati. **Tatthā**ti yattha senāsanaggāho paṭippassaddho, tattha.

Upanandasakyaputtavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Gilānavatthukathāvaṇṇanā

365-6. **Bhūmiyaṃ paribhaṇḍaṃ akāsī**ti gilānena nipannabhūmiyaṃ kiliṭṭhaṭṭhānaṃ dhovitvā haritūpalittaṃ kāresīti attho. **Bhesajjaṃ yojetuṃ asamattho**ti parehi vuttavidhimpi kātuṃ asamattho. Pāḷiyaṃ gilānupaṭṭhākānaṃ cīvaradāne sāmaṇerānaṃ ticīvarādhiṭṭhānābhāvā ''cīvarañca pattañcā''tiādi sabbattha vuttaṃ. Sacepi sahassaṃ agghati, gilānupaṭṭhākānaññeva dātabbanti sambandho.

Gilānavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Matasantakakathādivaṇṇanā

369. **Añña**nti cīvarapattato aññaṃ. **Appaggha**nti atijiṇṇādibhāvena nihīnaṃ. **Tato**ti avasesaparikkhārato. **Sabba**nti pattaṃ, ticīvarañca.

Tattha tattha saṅghassevāti tasmiṃ tasmiṃ vihāre saṅghasseva. Pāḷiyaṃ **avissajjikaṃ avebhaṅgika**nti āgatānāgatassa cātuddisassa saṅghasseva santakaṃ hutvā kassaci avissajjikaṃ avebhaṅgikaṃ bhavituṃ anujānāmīti attho.

371-2. **Akkanāḷamaya**nti akkadaṇḍamayaṃ. **Akkadussānī**ti akkavākena katadussāni, potthakagatikāni dukkaṭavatthukānīti attho. **Dupaṭṭacīvarassa vā majjhe**ti yaṃ niṭṭhite tipaṭṭacīvaraṃ hoti, tassa majjhe paṭalaṃ katvā dātabbānīti attho.

374. **''Sante patirūpe gāhake''**ti vuttattā gāhake asati adatvā bhājitepi subhājitamevāti daṭṭhabbaṃ.

376. **Dakkhiṇodakaṃ pamāṇa**nti ''ettakāni cīvarāni dassāmī''ti paṭhamaṃ udakaṃ pātetvā pacchā denti. Taṃ yehi gahitaṃ, te bhāginova hontīti adhippāyo. **Parasamudde**ti jambudīpe. Tambapaṇṇidīpañhi upādāyesa evaṃ vutto.

Matasantakakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhacīvaramātikākathāvaṇṇanā

379. **Puggalādhiṭṭhānanayena vutta**nti ''sīmāya dāna''ntiādinā vattabbe ''sīmāya detī''tiādi puggalādhiṭṭhānena vuttaṃ. **''Apicā''**tiādinā paṭhamaleḍḍupātabhūtaparikkhepārahaṭṭhānato bahi dutiyaleḍḍupātopi upacārasīmā evāti dasseti. Dhuvasannipātaṭṭhānādikampi pariyante ṭhitameva gahetabbaṃ. Loke gāmasīmādayo viya lābhasīmā nāma visuṃ pasiddhā nāma natthi, kenāyaṃ anuññātāti āha **''neva sammāsambuddhenā''**tiādi. Etena nāyaṃ sāsanavohārasiddhā, lokavohārasiddhā evāti dasseti. **''Janapadaparicchedo''**ti idaṃ lokapasiddhasīmāsaddatthavasena vuttaṃ. Paricchedabbhantaraṃ pana sabbaṃ janapadasīmāti gahetabbaṃ, janapado eva janapadasīmā. Evaṃ raṭṭhasīmādīsupi. Tenāha **''āṇāpavattiṭṭhāna''**ntiādi.

Pathavīvemajjhe gatassāti yāva udakapariyantā khaṇḍasīmattā vuttaṃ, upacārasīmādīsu pana abaddhasīmāsu heṭṭhāpathaviyaṃ sabbattha ṭhitānaṃ na pāpuṇāti, kūpādipavesārahaṭṭhāne ṭhitānaññeva pāpuṇātīti heṭṭhā sīmākathāyaṃ vuttanayena taṃtaṃsīmaṭṭhabhāvo veditabbo. Cakkavāḷasīmāya pana dinnaṃ pathavīsandhārakaudakaṭṭhānepi ṭhitānaṃ pāpuṇāti sabbattha cakkavāḷavohārattā.

Buddhādhivutthoti buddhena bhagavatā nivuttho. **Pākavaṭṭa**nti nibaddhadānaṃ. **Vattatī**ti pavattati. **Tehī**ti yesaṃ sammukhe esa deti, tehi bhikkhūhi. **Dutiyabhāge pana therāsanaṃ āruḷhe**ti yāva saṅghanavakā ekavāraṃ sabbesaṃ bhāgaṃ datvā cīvare aparikkhīṇe puna sabbesaṃ dātuṃ dutiyabhāge therassa dinneti attho. **Paṃsukūlikānampi vaṭṭatī**ti ettha ''tuyhaṃ demā''ti avuttattāti kāraṇaṃ vadanti. Yadi evaṃ ''saṅghassa demā''ti vuttepi vaṭṭeyya, ''bhikkhūnaṃ dema, therānaṃ dema, saṅghassa demā''ti (mahāva. aṭṭha. 379) vacanato bhedo na dissati. Vīmaṃsitabbamettha kāraṇaṃ.

Pārupituṃ vaṭṭatīti paṃsukūlikānaṃ vaṭṭati. **Bhikkhusaṅghassa ca bhikkhunīnañca dammīti vutte pana na majjhe bhinditvā dātabba**nti ettha yasmā bhikkhunipakkhe saṅghassa paccekaṃ aparāmaṭṭhattā bhikkhunīnaṃ gaṇanāya bhāgo dātabboti dāyakassa adhippāyoti sijjhati, tathā dānañca bhikkhūpi gaṇetvā dinne eva yujjati. Itarathā hi kittakaṃ bhikkhūnaṃ dātabbaṃ, kittakaṃ bhikkhunīnanti na viññāyati, tasmā ''bhikkhusaṅghassā''ti vuttavacanampi ''bhikkhūna''nti vuttavacanasadisamevāti āha **''bhikkhū ca bhikkhuniyo ca gaṇetvā dātabba''**nti. Tenāha **''puggalo …pe… bhikkhusaṅghaggahaṇena aggahitattā''**ti. Bhikkhusaṅgha-saddena bhikkhūnaññeva gahitattā, puggalassa pana ''tuyhañcā''ti visuṃ gahitattā ca tatthassa aggahitatā daṭṭhabbā, ''bhikkhūnañca bhikkhunīnañca tuyhañcā''ti vuttaṭṭhānasadisattāti adhippāyo. Puggalappadhāno hettha saṅgha-saddo daṭṭhabbo. Keci pana ''bhikkhusaṅghaggahaṇena gahitattā''ti (sāratthā. ṭī. mahāvagga 3.379) pāṭhaṃ likhanti, taṃ na sundaraṃ tassa visuṃ lābhaggahaṇe kāraṇavacanattā. Tathā hi visuṃ saṅghaggahaṇena gahitattāti visuṃ puggalassapi bhāgaggahaṇe kāraṇaṃ vuttaṃ. Yathā cettha puggalassa aggahaṇaṃ, evaṃ upari ''bhikkhusaṅghassa ca tuyhañcā''tiādīsupi saṅghādi-saddehi puggalassa aggahaṇaṃ daṭṭhabbaṃ. Yadi hi gahaṇaṃ siyā, saṅghatopi, visumpīti bhāgadvayaṃ labheyya ubhayattha gahitattā.

Pūjetabbantiādi gihikammaṃ na hotīti dassanatthaṃ vuttaṃ. **''Bhikkhusaṅghassa harā''**ti idaṃ piṇḍapātaharaṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Tenāha **''bhuñjituṃ vaṭṭatī''**ti. **''Antohemante''**ti iminā anatthate kathine vassānaṃ pacchime māse dinnaṃ purimavassaṃvutthānaññeva pāpuṇāti, tato paraṃ hemante dinnaṃ pacchimavassaṃvutthānampi vutthavassattā pāpuṇāti. Hemantato pana paraṃ piṭṭhisamaye ''vassaṃvutthasaṅghassā''ti evaṃ vatvā dinnaṃ anantare vasse vā tato paresu vā yattha katthaci tasmiṃ vutthavassānaṃ sabbesaṃ pāpuṇāti. Ye pana sabbathā avutthavassā, tesaṃ na pāpuṇātīti dasseti. **Sabbesampī**ti hi tasmiṃ bhikkhubhāve vutthavassānaṃ sabbesampīti attho daṭṭhabbo. **''Vassaṃvutthasaṅghassā''**ti vuttattā **sammukhībhūtānaṃ sabbesa**nti etthāpi eseva nayo. **Atītavassa**nti anantarātītavassaṃ.

Uddesaṃ gahetuṃ āgatoti uddese aggahitepi antevāsikovāti vuttaṃ. **Gahetvā gacchanto**ti pariniṭṭhitauddeso hutvā gacchanto. **''Vattaṃ katvā uddesaparipucchādīni gahetvā vicarantāna''**nti idaṃ ''uddesantevāsikāna''nti imasseva visesanaṃ, tena uddesakāle āgantvā uddesaṃ gahetvā gantvā aññattha nivasante anibaddhacārike nivatteti.

Aṭṭhacīvaramātikākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Cīvarakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

9. Campeyyakkhandhako

Kassapagottabhikkhuvatthukathādivaṇṇanā

380. Campeyyakkhandhake **tantibaddho**ti tanti vuccati byāpāro, tattha baddho, ussukkaṃ āpannoti attho. Tenāha **''tasmiṃ āvāse''**tiādi.

387-8. **Hāpanaṃ vā aññathā karaṇaṃ vā natthī**ti ñattikammassa ñattiyā ekattā hāpanaṃ na sambhavati, tassā ekattā eva pacchā ñattiṭṭhapanavasena, dvikkhattuṃ ṭhapanavasena ca aññathā karaṇaṃ natthi. **Parato**ti parivāre. **Ta**nti pabbājanīyakammaṃ, tassāti attho.

Kassapagottabhikkhuvatthukathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Dvenissaraṇādikathāvaṇṇanā

395. **Esā**ti ''bālo''tiādinā niddiṭṭhapuggalo, appattoti sambandho. Tattha kāraṇamāha **''yasmā''**tiādi. Tattha **āveṇikena lakkhaṇenā**ti pabbājanīyakammassa nimittabhāvena pāḷiyaṃ vuttattā asādhāraṇabhūtena kuladūsakabhāvena. Yadi hesa taṃ kammaṃ appatto, kathaṃ pana sunissāritoti āha **''yasmā panassa ākaṅkhamāno saṅgho pabbājanīyakammaṃ kareyyāti vuttaṃ, tasmā sunissārito''**ti. **Tattha vutta**nti kammakkhandhake (cūḷava. 27) vuttaṃ.

Ettha pana kuladūsakakammaṃ katvā pabbājanīyakammakatassa **terasakakaṇḍakaṭṭhakathāyaṃ** ''yasmiṃ vihāre vasantena yasmiṃ gāme kuladūsakakammaṃ kataṃ hoti, tasmiṃ vihāre vā tasmiṃ gāme vā na vasitabba''ntiādinā (pārā. aṭṭha. 2.433) yā sammāvattanā vuttā, sā itarenāpi pūretabbā. Yaṃ pana paṭippassaddhakammassa kuladūsakassa tattheva **aṭṭhakathāyaṃ** ''yesu kulesu kuladūsakakammaṃ kataṃ, tato paccayā na gahetabbā''tiādi vuttaṃ, taṃ na pūretabbaṃ kulasaṅgahassa akatattā. Evaṃ sesakammesupi. Yadi evaṃ ''tajjanīyakammārahassa niyasakammaṃ karoti…pe… evaṃ kho, upāli, adhammakammaṃ hotī''tiādivacanaṃ (mahāva. 402) virujjhatīti? Na virujjhati saṅghasanniṭṭhānavasena tajjanīyādikammārahattassa sijjhanato. Yassa hi saṅgho ''tajjanīyakammaṃ karomā''ti sanniṭṭhānaṃ katvā kammavācaṃ sāvento pabbājanīyakammavācaṃ sāveti, tassa kammaṃ adhammakammaṃ hoti. Sace pana ''tasseva pabbājanīyakammameva karomā''ti sanniṭṭhānaṃ katvā tadeva karoti, tassa taṃ kammaṃ dhammakammanti veditabbaṃ.

Evamidha ''nissāraṇa''nti adhippetassa pabbājanīyakammassa vasena atthaṃ dassetvā idāni tadaññesaṃ tajjanīyādīnaṃ vasena nissāraṇe adhippete ''appatto nissāraṇa''nti imassa paṭipakkhavasena sampatto nissāraṇaṃ, ''tañce saṅgho nissāreti. Sunissārito''ti atthasambhavaṃ dassetuṃ puna **''tañce saṅgho nissāretīti sace saṅgho''**tiādi vuttaṃ. Tattha **tatthā**ti tajjanīyādikammavisaye, ekenāpi aṅgena nissāraṇā anuññātāti yojanā. Pāḷiyaṃ **appatto nissāraṇa**nti ettha āpanno āveṇikavasena tajjanīyādisaṅkhātaṃ nissāraṇaṃ pattoti attho gahetabbo.

Dvenissaraṇādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Campeyyakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

10. Kosambakakkhandhako

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā

451. Kosambakakkhandhake **sace hoti, desessāmī**ti vinayadharassa vacanena āpattidiṭṭhiṃ paṭilabhitvā evamāha. Teneva pāḷiyaṃ ''so tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi hotī''ti vuttaṃ. **Natthi āpattī**ti udakassa ṭhapanabhāvaṃ ajānitvā vā ṭhapitaṃ chaḍḍetvā vissaritvā vā gamane asañcicca asatiyā anāpattipakkhopi sambhavatīti vinayadharo tattha anāpattidiṭṭhiṃ paṭilabhitvā evamāha. Teneva pāḷiyaṃ ''aññe bhikkhū tassa āpattiyā anāpattidiṭṭhino hontī''ti vuttaṃ. Parisāyapissa anāpattidiṭṭhiyā uppannattā ''aññe''ti bahuvacanaṃ kataṃ. **Anāpattidiṭṭhi ahosī**ti suttantikattherassa vinaye apakataññutāya vinayadharassa vacanamattena so evamahosi, sā panassa āpatti eva udakāvasesassa ṭhapanabhāvaṃ ñatvā ṭhapitattā. Vatthumattajānane eva hi sekhiyā sacittakā, na paṇṇattivijānane. Teneva pāḷiyaṃ ''tassā āpattiyā anāpattidiṭṭhi hotī''ti sabbattha āpatti icceva vuttaṃ. **''Āpattiṃ āpajjamāno''**ti idaṃ vinayadharatthero ''tayā idaṃ udakaṃ ṭhapita''nti attanā puṭṭhena suttantikattherena ''āmāvuso''ti vuttavacanaṃ saritvā paṇṇattiakovidatāya sañcicceva akāsīti āpattidiṭṭhi hutvāva avoca. Teneva pāḷiyaṃ ''aññe bhikkhū tassā āpattiyā āpattidiṭṭhino hontī''ti vuttaṃ.

453. **''Na tāva bhinno''**ti idaṃ ukkhipanatadanuvattanamattena saṅgho bhinno nāma na hoti, taṃ nissāya pana ubhayapakkhikānaṃ pakkhaṃ pariyesitvā aññamaññaṃ kodhavasena kāyavacīkalahavaḍḍhaneneva hotīti imamatthaṃ sandhāya vuttaṃ. Tenāha **''so ca kho kalahavasenā''**ti. **Sambhamaatthavasenā**ti turitatthavasena.

454. **Akāraṇe**tiādi anukkhipitvāva upāyena saññāpetvā hitesitāya āpattito mocetuṃ yuttaṭṭhāne kodhacittavasena viheṭhanatthāya katabhāvaṃ sandhāya vuttaṃ, na pana kammaṅgassa abhāvaṃ sandhāya. Teneva pāḷiyaṃ ''āpatti esā, bhikkhave, nesā anāpatti…pe… ukkhitto eso bhikkhū''tiādi vuttaṃ.

455. **''Adhammavādīnaṃ pakkhe nisinno''**ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ, dhammavādīnaṃ pakkhe nisīditvā adhammavādīnaṃ laddhiṃ gaṇhantopi dhammavādīnaṃ nānāsaṃvāsako hoti eva. **Kammaṃ kopetī**ti taṃ vinā gaṇassa apūraṇapakkhaṃ sandhāya vuttaṃ. **Yattha vā tattha vā**ti dhammavādīnaṃ pakkhe vā adhammavādīnaṃ pakkhe vāti attho. **Ime dhammavādinoti gaṇhātī**ti taṃtaṃpakkhagate bhikkhū yāthāvato vā ayāthāvato vā ''ime dhammavādino''ti gaṇhāti, ayaṃ taṃtaṃpakkhagatānaṃ attānaṃ samānasaṃvāsakaṃ karoti.

456. **Upadaṃsentī**ti pavattenti. Pāḷiyaṃ **ettāvatā**ti ''ettakapadesaṃ muñcitvā nisinnā mayaṃ kodhacitte uppannepi aññamaññaṃ ananulomikaṃ kāyakammādiṃ pavattetuṃ na sakkhissāmā''ti sallekkhetvā dūre nisīditabbanti adhippāyo. Tenāha **''upacāraṃ muñcitvā''**ti.

457. Pāḷiyaṃ **bhaṇḍanajātā**tiādīsu kalahassa pubbabhāgo **bhaṇḍanaṃ** nāma. Hatthaparāmāsādi **kalaho** nāma. Viruddhavādo **vivādo** nāma.

458. **Paripuṇṇakosakoṭṭhāgāro**ti ettha koso nāma suvaṇṇamaṇiādibhaṇḍāgārasāragabbho. Koṭṭhaṃ vuccati dhaññassa āvasanaṭṭhānaṃ, koṭṭhabhūtaṃ agāraṃ koṭṭhāgāraṃ, dhaññasaṅgahaṭṭhānaṃ. **Abbhuyyāsī**ti yuddhāya abhimukho nikkhamīti attho. **Ekasaṅghātampī**ti ekayuddhampi. **Dhovana**nti dhovanudakaṃ.

463. **Pariyādinnarūpā**ti kodhacittena pariggahitasabhāvā.

464. **Taṃ na jānantī**ti taṃ kalahaṃ na jānanti. **Ye upanayhantī**ti yathāvuttaṃ kodhākāraṃ citte bandhanti. **Pākaṭaparissaye**ti sīhādike. **Paṭicchannaparissaye**ti rāgādike. Pāḷiyaṃ **natthi bāle** 97 **sahāyatā**ti bālaṃ nissāya sīlādiguṇasaṅkhātā sahāyatā natthi, na sakkā laddhunti attho.

466. **Attakāmarūpā**ti attano hitakāmayamānasabhāvā. **Anuruddhā**ti ekasesanayena tiṇṇampi kulaputtānaṃ ālapanaṃ, teneva bahuvacananiddeso kato. **Khamanīyaṃ** sarīraṃ **yāpanīyaṃ** jīvitaṃ ''kacci vo sarīrañca dhāretuṃ, jīvitañca yāpetuṃ sakkā''ti pucchati. **Tagghā**ti ekaṃsatthe nipāto, ekaṃsena mayaṃ bhanteti attho. **Yathā katha**nti ettha **yathā**ti nipātamattaṃ, **yathākatha**nti vā eko nipāto kāraṇapucchanattho, kena pakārenāti attho. **Ekañca pana maññe citta**nti ekassa cittavasena itaresampi pavattanato sabbesaṃ no ekaṃ viya cittanti attho. **Kacci pana vo anuruddhā**ti ettha **vo**ti nipātamattaṃ, paccattavacanaṃ vā, kacci tumheti attho. **Amhāka**nti niddhāraṇe sāmivacanaṃ, amhesu tīsu yo paṭhamaṃ paṭikkamatīti attho.

Kosambakavivādakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pālileyyakagamanakathāvaṇṇanā

467. **Yena pālileyyaka**nti paccatte upayogavacanaṃ, yattha pālileyyako gāmo, tattha avasarīti attho. **Daharapotakehī**ti bhiṅkacchāpehi. ''Ogāhi''ntipi pāṭho, nahānapokkharaṇinti attho.

Udānagāthāyaṃ pana – rathaīsasadisadantassa nāgassa hatthino etaṃ vivekaninnaṃ cittaṃ nāgena buddhanāgassa vivekaninnacittena sameti. Kasmā? Yaṃ yasmā ekova ramati vane, tasmā evaṃ yojanā daṭṭhabbā.

Pālileyyakagamanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā

468. **Yathā dhammo tathā tiṭṭhāhī**ti yathā dhammo ca vinayo ca ṭhito, tathā tiṭṭha, dhammavādīpakkhe tiṭṭhāti attho.

473. **''Yo paṭibāheyya, āpatti dukkaṭassā''**ti idaṃ sāmaggībhedassa akārake sandhāya vuttaṃ. Ye pana bhedakārakā viruddhā alajjino, tesaṃ paṭibāhituṃ vaṭṭati tesaṃ santakassapi senāsanassa vināsanavacanato. **''Vivittaṃ katvāpi dātabba''**nti vuttattā pana yathāvuḍḍhaṃ varasenāsanaṃ adatvā vuḍḍhānampi asaññatānaṃ saññatehi vivittaṃ katvā dātabbanti daṭṭhabbaṃ.

475. **Kammavācāya osāretvā**ti ettha ukkhittassa bhikkhuno āpattiyāpannabhāvaṃ paṭijānitvā sammāvattanena ukkhepakānaṃ samuppannaosāraṇacchandassa pageva ñātattā paṭippassambhanakammavācāya ukkhittānuvattakā sayameva naṃ osāresunti daṭṭhabbaṃ.

476. **Atthato apagatā**ti sāmaggīatthavirahitā, tucchabyañjanāti attho.

477. **Appaṭicchannācāro**ti appaṭicchādetabbasundarācāro. **Anapagata**nti kāraṇato anapetaṃ. Ādātabbato gahetabbato ādāyanti ācariyavādo vuttoti āha **''ādāyaṃ attano ācariyavāda''**nti.

Aṭṭhahi dūtaṅgehīti ''sotā ca hoti sāvetā ca uggahetā ca dhāretā ca viññātā ca viññāpetā ca kusalo ca sahitāsahitassa no ca kalahakārako''ti (a. ni. 8.16) evaṃ vuttehi aṭṭhahi dūtaṅgehi. Sesamettha, heṭṭhā ca sabbattha suviññeyyamevāti.

Aṭṭhārasavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Kosambakakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Mahāvaggavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Cūḷavaggavaṇṇanā

1. Kammakkhandhako

Tajjanīyakammakathāvaṇṇanā

1. Cūḷavaggassa paṭhame kammakkhandhake tāva **''balavābalava''**nti idaṃ ekapadaṃ. ''Balavabalava''nti vattabbe ākāraṃ katvā ''balavābalava''nti vuttaṃ. Tañca ''dukkhadukkha''ntiādīsu viya atisayatthe vattatīti āha **''suṭṭhu balavaṃ paṭivadathā''**ti, ati viya balavaṃ katvā paṭivacanaṃ dethāti attho.

2. Pāḷiyaṃ **āpatti āropetabbā**ti ettha kiñcāpi ''mā kho tumhe āyasmanto eso ajesī''tiādike bhaṇḍanādijanake vacane paññattā kāci āpatti nāma natthi musāpesuññādīsu etassa appaviṭṭhattā, tathāpi bhikkhūhi visuṃ, saṅghamajjhe ca ''mā, āvuso, bhikkhū aññamaññaṃ payojetvā bhaṇḍanādiṃ akāsi, nedaṃ appicchatādīnaṃ atthāya vattatī''ti evaṃ apaññattena vuccamānassa bhikkhuno anādariyena anoramanapaccayā vā aññavādavihesādikaraṇapaccayā vā yā āpatti hoti, sā āpatti āropetabbā diṭṭhivipannassa viyāti evamattho daṭṭhabbo.

Yassa pana idaṃ vacanaṃ vināva kāyavācāhi āpannā lahukāpatti atthi, tassapi āropetabbāva. Yaṃ pana kammavācāya ''attanā bhaṇḍanakārakā''ti attanā-saddaggahaṇaṃ, ''yepi caññe bhikkhū bhaṇḍanakārakā…pe… te upasaṅkamitvā''tiādivacanañca, taṃ vatthuvasena gahitaṃ. Yo pana sayameva bhaṇḍanakārako hoti, aññe pana bhaṇḍanakārake upasaṅkamitvā ''mā kho tumhe''tiādivacanaṃ na vadati, tassāpetaṃ kammaṃ kātabbameva. Karontehi ca ''suṇātu me, bhante, saṅgho, ayaṃ itthannāmo bhikkhu bhaṇḍanakārako…pe… saṅghe adhikaraṇakārako. Yadi saṅghassa pattakalla''ntiādināva kammavācā kātabbā. Yo ca aññepi bhikkhū kalahāya samādapeti, tassāpi evameva kammavācaṃ kātuṃ vaṭṭati aññesaṃ samādāpanassapi bhaṇḍanakārakatte eva pavisanato. Aññesaṃ samādāpanākārampi vatvāva, kammavācaṃ kātukāmenapi ca tehi vuttavacanatthameva gahetvā tadanuguṇaṃ yojetvāva kātabbaṃ, na idhāgatavaseneva sabbesampi idhāgatavaseneva vacanāsambhavā. Bhūtena vatthunā katameva hi avipannaṃ hoti, nāññanti gahetabbaṃ. Esa nayo niyassakammādīsupi.

Tajjanīyakammakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhammakammadvādasakakathādivaṇṇanā

4. **Appaṭiññāya kata**nti vatthuṃ vā āpattiṃ vā asampaṭicchāpetvā kataṃ. Yo pana sabbesaṃ passantānaṃ eva vatthuvītikkamaṃ katvā pacchā kammakaraṇabhayena ''na karomī''ti musā vadati, tassa bhikkhūnaṃ sammukhe vītikkamakaraṇameva paṭiññā. Tathato jānanatthameva paṭiññāya karaṇaṃ anuññātaṃ. Yattha pana sandeho hoti, tattha sampaṭicchāpetvāva kattabbanti gahetabbaṃ.

''Pārājikāpattiyā vā''ti idaṃ liṅganāsananimittatāya pārājikassa kammena atikicchanīyato vuttaṃ. **''Saṅghādisesāpattiyā vā''**ti idaṃ pana parivāsādinissāraṇakammassa āveṇikassa vijjamānattā vuttaṃ. Yaṃ pana parato ''adhisīle sīlavipanno hoti…pe… tajjanīyakammaṃ kareyyā''ti (cūḷava. 6) vuttaṃ, taṃ ''āyatiṃ saṃvare ṭhatvā vuṭṭhānaṃ karohī''ti ovadiyamānassa anādariyādipaccayalahukāpattiṃ sandhāya vuttaṃ. Sīlavipattimūlakañhi lahukāpattiṃ āpanno idha abhedūpacārena ''adhisīle sīlavipanno''ti vutto ''atidiṭṭhiyā diṭṭhivipanno''ti ettha viya.

Yathā ca diṭṭhiṃ gahetvā voharantassa ''ito diṭṭhito oramāhī''ti avatvā katakammaṃ kevalāya diṭṭhivipattiyā katattā **anāpattiyā kataṃ** nāma adhammakammaṃ hoti, evaṃ sīlavipattiṃ āpajjitvā lajjidhamme okkante yathādhammaṃ vuṭṭhāya saṃvare ṭhātukāmassa kataṃ tajjanīyādikammaṃ kevalāya sīlavipattiyā katattā **adesanāgāminiyā kataṃ** nāma adhammakammaṃ hoti. Teneva niyassakammepi ''apissu bhikkhū pakatā parivāsaṃ dentā''tiādinā saṃvare aṭṭhānameva kammanimittabhāvena vuttaṃ. Adantaṃ damanatthameva hi tajjanīyādikammāni anuññātānīti. Keci pana ''adesanāgāminiyāti idaṃ pārājikāpattimyeva sandhāya vuttaṃ, na saṅghādisesa''nti (sāratthа. ṭī. cūḷavagga 3.4) vadanti, taṃ sukkapakkhe ''desanāgāminiyā āpattiyā kataṃ hotī''ti iminā vacanena virujjhati. Saṅghādisesassāpi ca pariyāyato desanāgāminivohāre gayhamāne ''āpattiyā kataṃ hotī''ti vuttavārato imassa vārassa viseso na siyā, aṭṭhakathāyampettha visesabhāvo na dassito. Tasmā vuttanayenevettha adhippāyo gahetabbo.

6. **Sabbānipī**ti tajjanīyaniyassapabbājanīyakammāni tīṇipi. **Aññakammassa vatthunā**ti tajjanīyato aññassa kammassa vatthunā aññakammakaraṇaṃ nāma koci dosopi na hotīti adhippāyo. Kāraṇamāha **''kasmā''**tiādinā.

8. **Pannalomā**ti patitamānalomā.

Adhammakammadvādasakakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Niyassakammakathādivaṇṇanā

11. Niyassakamme pāḷiyaṃ **apissū**ti apicāti imasmiṃ atthe nipātasamudāyo. **Nissāya te vatthabba**nti ettha keci kalyāṇamittāyattavuttitaṃ sandhāya vuttanti vadanti, aññe pana nissayaggahaṇamevāti, ubhayenapissa serivihāro na vaṭṭatīti dīpitanti daṭṭhabbaṃ.

21. Pabbājanīyakamme **''pabbājanīyakammaṃ paṭippassambhetū''**ti idaṃ pakkamanādiṃ akatvā sammāvattantānaṃ vasena vuttaṃ.

33. Paṭisāraṇīyakamme **neva bhikkhuvacanaṃ, na gihivacana**nti ettha pariyāyatopi bhikkhū parakhuṃsanaṃ na vadanti, gahaṭṭhā pana sarūpeneva akkosituṃ samatthāpi upakārīsu akāraṇaṃ evarūpaṃ na vadanti, tvaṃ gihiguṇatopi parihīnoti adhippāyo.

39. **''Aṅgasamannāgamo purimehi asadiso''**ti iminā tajjanīyādīnaṃ vuttakāraṇamattena idaṃ kātuṃ na vaṭṭatīti dīpeti. Idha vuttena pana gihīnaṃ alābhāya parisakkanādinā aṅgena tānipi kātuṃ vaṭṭatīti gahetabbaṃ. Ettha ca ''saddhaṃ pasannaṃ dāyakaṃ kārakaṃ saṅghupaṭṭhākaṃ hīnena khuṃsetī''ti vuttattā tādisesu gihīsu khuṃsanādīhi gihipaṭisaṃyuttehi eva aṅgehi kammārahatā, na ārāmikaceṭakādīsu khuṃsanādīhi. Tatthāpi dāyakādīsu khamāpitesu kammārahatā natthi, āpatti ca yattha katthaci desetuṃ vaṭṭati. Yo ce tikkhattuṃ khamāpiyamānopi na khamati, akatakammenapi dassanūpacāre āpatti desetabbā. So ce kālakato hoti, desantaraṃ vā gato, gatadisā na ñāyati, antarāmagge vā jīvitantarāyo hoti, katakammenapi akatakammenapi saṅghamajjhe yathābhūtaṃ viññāpetvā khamāpetvā āpatti desetabbāti vadanti. Dhammikapaṭissavassa asaccāpane pana tesaṃ santikaṃ gantvā ''mayā asamavekkhitvā paṭissavaṃ katvā so na saccāpito, taṃ me khamathā''tiādinā khamāpane vacanakkamo ñāpetabbo.

41. Pāḷiyaṃ **maṅkubhūto nāsakkhi cittaṃ gahapatiṃ khamāpetu**nti tiṃsayojanamaggaṃ puna gantvāpi mānathaddhatāya yathābhūtaṃ dosaṃ āvikatvā akhamāpanena ''nāhaṃ khamāmī''ti tena paṭikkhitto maṅkubhūto khamāpetuṃ na sakkhi, so punadeva sāvatthiṃ paccāgantvāpi mānaniggahatthāyeva punapi satthārā pesito purimanayeneva khamāpetuṃ asakkonto punāgacchi. Athassa bhagavā ''asantaṃ bhāvanamiccheyyā''tiādināva (dha. pa. 73) dhammaṃ desetvā mānanimmathanaṃ katvā anudūtadānaṃ anuññāsīti daṭṭhabbaṃ.

42. **''No ce khamati…pe… āpattiṃ desāpetabbo''**ti vuttattā pageva gahaṭṭho khamati ce, dassanūpacāre āpattidesanākiccaṃ natthīti gahetabbaṃ.

46. Ukkhepanīyakammesu tīsu ariṭṭhavatthusmiṃ **āpattiṃ āropetvā**ti visuṃ saṅghamajjheva pāpikāya diṭṭhiyā appaṭinissajjanapaccayā dukkaṭaṃ,

samanubhāsanapariyosāne pācittiyaṃ vā āpattiṃ āropetvā. Etthāpi kammavācāya ''tathāhaṃ bhagavatā''tiādi vatthuvasena vuttaṃ. Yena yena pakārena diṭṭhigatikā vohariṃsu, tena tena pakārena yojetvā kammavācā kātabbā. Gahaṇākāraṃ pana vināpi ''suṇātu me, bhante, saṅgho, itthannāmassa bhikkhuno pāpikaṃ diṭṭhigataṃ uppannaṃ, so taṃ diṭṭhiṃ appaṭinissajjati, yadi saṅghassa pattakalla''nti evaṃ sāmaññatopi kammavācaṃ kātuṃ vaṭṭati.

65. **''Yaṃ diṭṭhiṃ nissāya bhaṇḍanādīni karotī''**ti iminā diṭṭhiṃ nissāya uppannāni eva bhaṇḍanādīni idha adhippetāni, na kevalānīti dasseti. Yo pana ''bhaṇḍanādīnaṃ karaṇe doso natthī''ti diṭṭhiko hutvā bhaṇḍanādiṃ karoti, sāpissa diṭṭhi eva hoti, tassapi appaṭinissagge kammaṃ kātuṃ vaṭṭati.

Niyassakammakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Kammakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

2. Pārivāsikakkhandhako

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā

75. Pārivāsikakkhandhake **antamaso mūlāyapaṭikassanārahādīnampī**ti **ādi**-saddena mānattārahamānattacārikaabbhānārahe saṅgaṇhāti. Te hi pārivāsikānaṃ, pārivāsikā ca tesaṃ pakatattaṭṭhāne eva tiṭṭhanti. **Adhotapādaṭṭhapanaka**nti yattha ṭhatvā pāde dhovanti, tādisaṃ dāruphalakakhaṇḍādiṃ. **Pādaghaṃsana**nti sakkharakathalādiṃ. **''Vattaṃ karontī''**ti ettakamattasseva vuttattā saddhivihārikādīhipi abhivādanādiṃ kātuṃ na vaṭṭati.

''Pārisuddhiuposathe kariyamāne''ti idaṃ pavāraṇādivasesu saṅghe pavārente anupagatachinnavassādīhi kariyamānapārisuddhiuposathampi sandhāya vuttaṃ. **Attano pāḷiyā**ti navakānaṃ purato.

''Pārivāsikassevā''ti idaṃ abbhānārahapariyosāne sabbe garukaṭṭhe sandhāya vuttaṃ. Tesampi paccekaṃ oṇojanassa anuññātattā tadavasesā pakatattā eva taṃ na labhanti.

Catussālabhattanti bhojanasālāya paṭipāṭiyā diyyamānabhattaṃ. **Hatthapāse ṭhitenā**ti dāyakassa hatthapāse paṭiggahaṇaruhanaṭṭhāneti adhippāyo. **Mahāpeḷabhattepī**ti mahantesu bhattapacchiādibhājanesu ṭhapetvā diyyamānabhattesupi.

76. **Pāpiṭṭhatarāti pārājikāpattī**ti ukkaṃsavasena vuttaṃ. Sañcarittādipaṇṇattivajjato pana sukkavissaṭṭhādikā lokavajjāva, tatthāpi saṅghabhedādikā pāpiṭṭhatarā eva.

''Kammanti pārivāsikakammavācā''ti etena kammabhūtā vācāti kammavācā-saddassa atthopi siddhoti veditabbo. **Savacanīya**nti ettha ''sadosa''nti (sāratthа. ṭī. cūḷavagga. 3.76) atthaṃ vadati. Attano vacane pavattanakammanti evamettha attho daṭṭhabbo, ''mā pakkamāhī''ti vā ''ehi vinayadharānaṃ sammukhībhāva''nti vā evaṃ attano āṇāya pavattanakakammaṃ na kātabbanti adhippāyo. Evañhi kenaci savacanīye kate anādarena atikkamituṃ na vaṭṭati, buddhassa saṅghassa āṇā atikkantā nāma hoti.

Rajohatabhūmīti paṇṇasālāvisesanaṃ. **Paccaya**nti vassāvāsikacīvaraṃ. **Senāsanaṃ na labhatī**ti vassaggena na labhati.

Apaṇṇakapaṭipadāti aviraddhapaṭipadā. **Sace vāyamantopī**ti ettha avisayabhāvaṃ ñatvā avāyamantopi saṅgayhati.

81. **Avisesenā**ti pārivāsikukkhittakānaṃ sāmaññena. **Pañcavaṇṇacchadanabaddhaṭṭhānesū**ti pañcappakāracchadanehi channaṭṭhānesu.

Obaddhanti uṭṭhānādibyāpārapaṭibaddhaṃ. Pīḷitanti attho. **Mañce vā pīṭhe vā**ti ettha **vā**-saddo samuccayattho, tena taṭṭikācammakhaṇḍādīsu dīghāsanesupi nisīdituṃ na vaṭṭatīti dīpitaṃ hoti.

Na vattabhedadukkaṭanti vuḍḍhatarassa jānantassāpi vattabhede dukkaṭaṃ natthīti dasseti. **''Vattaṃ nikkhipāpetvā''**ti idaṃ pārivāsādimeva sandhāya vuttaṃ.

Pārivāsikavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārivāsikakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

3. Samuccayakkhandhako

Sukkavissaṭṭhikathāvaṇṇanā

97. Samuccayakkhandhake **vedayāmaha**nti jānāpemi ahaṃ, ārocemītiattho. Anubhavāmītipissa atthaṃ vadanti. Purimaṃ pana pasaṃsanti āropanavacanattā. **Ārocetvā nikkhipitabba**nti dukkaṭaparimocanatthaṃ vuttaṃ. Keci pana ''tadaheva puna vattaṃ samādiyitvā aruṇaṃ uṭṭhāpetukāmassa ratticchedaparihāratthampī''ti vadanti.

''Sabhāgā bhikkhū vasantī''ti vuttattā visabhāgānaṃ vasanaṭṭhāne vattaṃ asamādiyitvā bahi eva kātumpi vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ. **''Dve leḍḍupāte atikkamitvā''**ti idaṃ vihāre bhikkhūnaṃ sajjhāyādisaddasavanūpacāravijahanatthaṃ vuttaṃ. **''Mahāmaggato okkammā''**ti idaṃ maggapaṭipannānaṃ bhikkhūnaṃ upacārātikkamanatthaṃ vuttaṃ. **Gumbena vā**tiādi dassanūpacāravijahanatthaṃ.

''Sopi kenaci kammena pure aruṇe eva gacchatī''ti iminā ārocanāya katāya sabbesupi bhikkhūsu vihāragatesu ūne gaṇe caraṇadoso vā vippavāsadoso vā na hoti ārocitattā sahavāsassāti dasseti. Tenāha **''ayañcā''** tiādi. **Abbhānaṃ kātuṃ na vaṭṭatī**ti katampi akatameva hotīti attho.

Sukkavissaṭṭhikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭicchannaparivāsakathāvaṇṇanā

102. **Suddhassā**ti sabhāgasaṅghādisesaṃ anāpannassa, tato vuṭṭhitassa vā. **Aññasmi**nti suddhantaparivāsavasena āpattivuṭṭhānato aññasmiṃ āpattivuṭṭhāne. Pāḷiyaṃ ''paṭikassito saṅghena udāyi bhikkhu antarā ekissā āpattiyā…pe… mūlāyapaṭikassanā''ti idaṃ karaṇavasena vipariṇāmetvā mūlāyapaṭikassanāya paṭikassitoti yojetabbaṃ. Atha vā ''mūlāya paṭikassanā khamati saṅghassā''ti uttarapadena saha paccattavaseneva yojetumpi vaṭṭati.

''Udāyiṃ bhikkhuṃ antarā ekissā āpattiyā…pe… mūlāya paṭikassitvā''ti ettha antarā ekissā āpattiyā hetubhūtāya udāyiṃ bhikkhuṃ mūlāya paṭikassitvā mūladivase ākaḍḍhitvā tassā antarāpattiyā samodhānaparivāsaṃ detūti yojanā. **Āvikārāpetvā vissajjetabbo**ti tassa atekicchabhāvaṃ teneva saṅghassa pākaṭaṃ kāretvā lajjigaṇato viyojanavasena vissajjetabbo.

Sataṃ āpattiyoti kāyasaṃsaggādivasena ekadivase āpannā sataṃ āpattiyo. **Dasasata**nti sahassā āpattiyo. Rattisataṃ chādayitvānāti yojetabbo. **Sabbaparivāsakammavācāvasāne**ti heṭṭhā dassitānaṃ dvinnaṃ suddhantaparivāsānaṃ, tiṇṇaṃ samodhānaparivāsānañcāti imesaṃ sabbesaṃ parivāsānaṃ kammavācāpariyosāne. **Purimanayenevā**ti paṭicchannaparivāse vuttanayena.

Vihārūpacāratopīti bahigāme bhikkhūnaṃ vihārūpacāratopi. **''Dve leḍḍupātā atikkamitabbā''**ti idaṃ bhikkhūnaṃ savanūpacārātikkamanaṃ vuttaṃ. **Gāmassāti na vutta**nti gāmassa upacāraṃ muñcituṃ vaṭṭatīti na vuttaṃ. Tena gāmūpacāre ṭhitāpi tattha dassanasavanūpacāre atikkamitvā ṭhitā bhikkhū ca bhikkhuniyo ca tassā ratticchedaṃ na karontīti dīpeti.

Anikkhittavattabhikkhūnaṃ vuttanayenevāti upacārasīmāya paviṭṭhānaṃ vasena ratticchedaṃ sandhāya vuttaṃ. **Tasmiṃ gāme**ti bhikkhunīnaṃ nivāsanagāme. **Attānaṃ dassetvā**ti yathā ārocetuṃ sakkā, tathā dassetvā. **''Sammannitvā dātabbā''**ti iminā sammatāya sahavāsepi ratticchedo na hotīti dasseti.

Mūlāyapaṭikassitassāti mūlāyapaṭikassitassa puna parivutthaparivāsassāti attho. **Tissanna**nti mūlāpattiyā saha dvinnaṃ antarāpattīnañca.

108. **Sace paṭicchannā**ti nikkhittavattenāpannāpattiṃ sandhāya vuttaṃ. Pāḷiyaṃ pañcāhappaṭicchannavāre antarāpattikathāyaṃ **''evañca pana, bhikkhave, chārattaṃ mānattaṃ dātabba''**nti idaṃ mūlāyapaṭikassanākammavācānantarameva dātuṃ vuttaṃ na hoti. Mūlāyapaṭikassitassa pana pañcadivasāni parivasitvā yācitassa mānattacaraṇakāle āpannāya tatiyāya antarāpattiyā appaṭicchannāya mānattadānaṃ sandhāya vuttaṃ. Evañca dinnamānattassa ekena chārattena pubbe dinnamānattāhi tīhi āpattīhi saha catassannampi āpattīnaṃ mānattaṃ ciṇṇameva hoti. Iminā pana nayena abbhānārahakāle āpannāya antarāpattiyā, pakkhappaṭicchannavāre antarāpattīsu ca paṭipajjanaṃ veditabbaṃ. **''Ekāhappaṭicchannādivasena pañcā''**ti idaṃ ekāhappaṭicchannādīnaṃ catunnaṃ paccekaparivāsadānamānattadānaabbhānāni ekekaṃ katvā vuttaṃ. **''Antarāpattivasena catasso''**ti idampi mānattadānaabbhānāni tasmiṃ tasmiṃ mūlāyapaṭikassane ekattaṃ āropetvā vuttaṃ.

Paṭicchannaparivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Samodhānaparivāsakathāvaṇṇanā

125. **''Yasmā paṭicchannā antarāpattī''**ti idaṃ samodhānaparivāsadānassa kāraṇavacanaṃ, na pana ciṇṇaparivutthadivasānaṃ makkhitabhāvassa, appaṭicchannāya antarāpattiyā mūlāyapaṭikassane katepi tesaṃ makkhitabhāvasambhavato. Tasmā ''mānattaciṇṇadivasāpi parivutthadivasāpi sabbe makkhitāva hontī''ti imassānantaraṃ ''samodhānaparivāso cassa dātabbo''ti evamettha yojanā kātabbā. Tenāha **''tenevā''**tiādi.

Samodhānaparivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Agghasamodhānaparivāsakathāvaṇṇanā

134. **''Ekāpattimūlakañcā''**ti iminā ''ekā āpatti ekāhappaṭicchannā, ekā āpatti dvīhappaṭicchannā''tiādinayaṃ dasseti. **Appaṭicchannabhāvaṃ dassetu**nti ajānanādinā paṭicchannāyapi āpattiyā mānattārahatāvacanena appaṭicchannabhāvaṃ dassetuṃ. ''Ekassa, āvuso, māsassa bhikkhu mānattāraho''ti (cūḷava. 153) hi vuttaṃ. Ettha ekassa ajānanapaṭicchannamāsassa parivāsāraho na hoti, kevalaṃ āpattiyā appaṭicchannattā mānattāraho hotīti adhippāyo. Pāḷiyaṃ **makkhadhammo**ti madditukāmatā. Saṅghādisesānaṃ parivāsadānādisabbavinicchayassa samuccayattā panesa samuccayakkhandhakoti vuttoti veditabbo.

Agghasamodhānaparivāsakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuccayakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

4. Samathakkhandhako

Sativinayakathādivaṇṇanā

195. Samathakkhandhake khīṇāsavassa vipulasatiṃ nissāya dātabbo vinayo codanādiasāruppānaṃ vinayanupāyo **sativinayo**.

196. **Cittavipariyāsakato**ti katacittavipariyāso. **Gaggaṃ bhikkhuṃ…pe… codentī**ti ettha pana ummattakassa idaṃ **ummattakaṃ,** ajjhāciṇṇaṃ. Tadeva cittavipariyāsena katanti cittavipariyāsakataṃ. Tena ummattakena cittavipariyāsakatena ajjhāciṇṇena anācārena āpannāya āpattiyā gaggaṃ bhikkhuṃ codentīti evamattho daṭṭhabbo. Paṭhamaṃ mūḷho hutvā pacchā amūḷhabhāvaṃ upagatassa dātabbo vinayo **amūḷhavinayo**.

202. Dhammavādīnaṃ yebhuyyabhāvasampādikā kiriyā **yebhuyyasikā**ti imasmiṃ atthe sa-kārāgamasahito ika-paccayantoyaṃ saddoti dassetuṃ āha **''yassā''**tiādi. Tattha **yassā kiriyāyā**ti gūḷhakavivaṭṭakādinā salākaggāhāpakakiriyāya. Yebhuyyabhāvaṃ nissitasamathakiriyā yebhuyyasikāti evaṃ yebhuyyasikāsaddassa attho gahetabbo. Evañhi ayaṃ adhikaraṇasamatho nāma hoti. Yathāvuttasalākaggāhena hi dhammavādīnaṃ yebhuyyabhāve siddhe pacchā taṃ yebhuyyabhāvaṃ nissāyeva adhikaraṇavūpasamo hoti, na dhammavādīnaṃ bahutarabhāvasādhakakiriyāmattena.

207. **''Sesamettha tajjanīyādīsu vuttanayamevā''**ti etena tajjanīyādisattakammāni viya idampi tassapāpiyasikākammaṃ asucibhāvādidosayuttassa, saṅghassa ca vinicchaye atiṭṭhamānassa kattabbaṃ visuṃ ekaṃ niggahakammanti dasseti. Etasmiñhi niggahakamme kate so puggalo ''ahaṃ suddho''ti attano suddhiyā sādhanatthaṃ saṅghamajjhaṃ otarituṃ, saṅgho cassa vinicchayaṃ dātuṃ na labhati, taṃ kammakaraṇamatteneva ca taṃ adhikaraṇaṃ vūpasantaṃ hoti.

Kathaṃ panetaṃ kammaṃ paṭippassambhatīti? Keci panettha ''so tathā niggahito niggahitova hoti, osāraṇaṃ na labhati. Teneva pāḷiyaṃ osāraṇā na vuttā''ti vadanti. Aññe pana ''pāḷiyaṃ na upasampādetabbantiādinā sammāvattanassa vuttattā sammāvattitvā lajjidhamme okkantassa osāraṇā avuttāpi tajjanīyādīsu viya nayato kammavācaṃ yojetvā osāraṇā kātabbā evā''ti vadanti, idaṃ yuttaṃ. Teneva aṭṭhakathāyaṃ vakkhati ''sace sīlavā bhavissati, vattaṃ paripūretvā paṭippassaddhiṃ labhissati. No ce, tathānāsitakova bhavissatī''ti (cūḷava. aṭṭha. 238). **Tassapāpiyasikākamma**nti ca aluttasamāsoyeva. Tenāha **''idaṃ hī''**ti ādi.

Sativinayakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhikaraṇakathāvaṇṇanā

215. Virūpato vipariṇāmaṭṭhena cittaṃ dukkhaṃ vipaccatīti āha **''cittadukkhatthaṃ vohāro''**tiādi. **Upavadanā**ti codanā. **Tatthevā**ti anuvadane.

Ādito paṭṭhāya ca tassa tassa kammassa viññātattāti vitthārato āgatakammavaggassa ādito paṭṭhāya vaṇṇanāmukhena viññātattā vinicchayo bhavissatīti yojanā.

216. Pāḷiyaṃ **ajjhattaṃ vā**ti attani vā attano parisāya vā. **Bahiddhā vā**ti parasmiṃ vā parassa parisāya vā. **Anavassavāyā**ti anuppādāya.

220. **''Vivādādhikaraṇaṃ kusalaṃ akusalaṃ abyākata''**nti idaṃ pucchāvacanaṃ. **Vivādādhikaraṇaṃ siyā kusala**ntiādi visajjanaṃ. Esa nayo sesesupi.

222. Sammutisabhāvāyapi āpattiyā kāraṇūpacārena akusalābyākatabhāvena vuccamāne kusalassāpi āpattikāraṇattā tadupacārena ''āpattādhikaraṇaṃ siyā kusala''nti vattabbaṃ bhaveyya, tathā avatvā ''natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala''nti evaṃvacanassa kāraṇaṃ dassetuṃ **''ettha sandhāyabhāsitavasena attho veditabbo''**ti vuttaṃ. Ettha cāyamadhippāyo – yadi hi āpatti nāma paramatthadhammasabhāvā bhaveyya, tadā ''āpattādhikaraṇaṃ siyā akusala''ntiādivacanaṃ yujjeyya. Yasmā duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathādīsu dassitadosappasaṅgato paramatthasabhaāvatā na yuttā, ekantasammutisabhāvā eva sā hoti, tasmā ''siyā akusalaṃ siyā abyākata''ntipi nippariyāyato na vattabbā. Yadi pana akusalaabyākatadhammasamuṭṭhitattameva upādāya pariyāyato ''siyā akusalaṃ siyā abyākata''nti vuttaṃ. Tadā kusaladhammasamauṭṭhitattampi upādāya pariyāyato ''āpattādhikaraṇaṃ siyā kusala''ntipi vattabbaṃ bhaveyya. Yato cetaṃ vacanaṃ āpattiyā akusalābyākatūpacārārahattassa kusalūpacārānārahattassa visuṃ kāraṇasabbhāvaṃ sandhāya bhāsitaṃ, tasmā yaṃ taṃ kāraṇavisesaṃ sandhāya idaṃ bhāsitaṃ, tassa vasenevettha attho veditabbo.

Idāni pana yo aṅgappahonakacittameva sandhāya āpattiyā akusalādibhāvo vutto, nāññaṃ visesakāraṇaṃ sandhāyāti gaṇheyya, tassa gāhe dosaṃ dassento **''yasmiṃ hī''**tiādimāha. Tattha **pathavīkhaṇanādike**ti pathavīkhaṇanādinimitte paṇṇattivajje. **Āpattādhikaraṇe kusalacittaṃ aṅga**nti paṇṇattiṃ ajānitvā kusalacittena cetiyaṅgaṇādīsu bhūmisodhanādivasena pathavībhūtagāmavikopanādikāle kusalacittaṃ kāraṇaṃ hoti. **Tasmiṃ satī**ti tasmiṃ āpattādhikaraṇe vijjamāne kusalacittasamuṭṭhitattena kusalavohārārahāya āpattiyā vijjamānāyāti adhippāyo. **Sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. cūḷavagga 3.222) pana ''tasmiṃ satī''ti imassa ''tasmiṃ kusalacitte āpattibhāvena gahite''ti attho vutto, taṃ na yujjati ''yasmi''nti ya-saddena parāmaṭṭhasseva āpattādhikaraṇassa ''tasmi''nti parāmasitabbato.

Na sakkā vattunti yadi sammutisabhāvāyapi āpattiyā akusalādisamuṭṭhitattena akusalādivohāro karīyati, tadā kusalavohāropi kattabboti ''natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala''nti na sakkā vattuṃ, aññathā akusalādibhāvopissa paṭikkhipitabboti adhippāyo. **Tasmā**ti yasmā kusalādīnaṃ tiṇṇaṃ samānepi āpattiyā aṅgappahonakatte kusalavohārova āpattiyā paṭikkhitto, na akusalādivohāro, tasmā **nayidaṃ aṅgappahonakaṃ cittaṃ sandhāya vutta**nti ''āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākataṃ, natthi āpattādhikaraṇaṃ kusala''nti idaṃ āpattiyā samuṭṭhāpakattena aṅgappahonakaṃ kāraṇabhūtaṃ cittamattaṃ sandhāya na vuttaṃ, aññathā ''āpattādhikaraṇaṃ siyā kusala''ntipi vattabbatoti adhippāyo. Etena āpattiyā akusalādibhāvopi kenaci nimittena pariyāyatova vutto, na paramatthatoti dasseti. Yathāha ''yaṃ kusalacittena āpajjati, taṃ kusalaṃ, itarehi itara''nti.

Idaṃ panātiādīsu ayaṃ adhippāyo – ''āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākata''nti idañhi yaṃ kiñci kadāci katthaci kāraṇaṃ bhavantaṃ aniyatakāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti. Yaṃ pana sabbasikkhāpadesu āpattiyā kāraṇaṃ bhavitumarahati, idameva kāraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Akusalañhi paṇṇattiṃ ñatvā vītikkamantassa sabbāpattiyā kāraṇaṃ hoti, lokavajjāpattiyā pana paṇṇattiṃ ajānantassapi kāraṇaṃ hoti. Kevalaṃ paṇṇattivajjāpattīsu kusalābyākatacittapavattikkhaṇe eva akusalaṃ na vattati, tadaññattha sayameva pavattati. Abyākataṃ pana kāyavacībhūtaṃ kusalākusalādīnaṃ pavattikkhaṇe nirodhasamāpannassa sahaseyyāpattiyanti sabbāpattiyā aṅgameva hoti channaṃ āpattisamuṭṭhānānaṃ kāyavācaṅgavirahitattābhāvā. Tasmā imesaṃ akusalābyākatānaṃ sabbāpattimūlakattameva sandhāya idaṃ āpattiyā akusalattaṃ, abyākatattañca vuttaṃ. Yattha pana pathavīkhaṇanādīsu kusalampi āpattiyā kāraṇaṃ hoti, tatthāpi āpattiyā tadupacārena kusalattavohāro ayutto sāvajjānavajjānaṃ ekattavohārassa viruddhattā. Yadaggena aññamaññaṃ viruddhā, tadaggena kāraṇakāriyavohāropi nesaṃ ayutto. Tasmā tattha vijjamānampi kusalaṃ abbohārikaṃ, kāyavacīdvārameva āveṇikaṃ kāraṇanti.

Tattha **ekantato akusalamevā**ti akusalacittena samuṭṭhahanato kāraṇūpacārato evaṃ vuttaṃ. **Tatthā**ti lokavajje. **Vikappo natthī**ti siyā-saddassa vikappanatthataṃ dasseti. **Akusalaṃ hotī**ti akusalasamuṭṭhitāya kāraṇūpacārena akusalaṃ hoti. **Sahaseyyādivasena āpajjanato abyākataṃ hotī**ti itthiyādīhi saha piṭṭhipasāraṇavasappavattakāyadvārasaṅkhātarūpābyākatavaseneva āpajjitabbato kāraṇūpacāreneva āpatti abyākataṃ hoti. **Tatthā**ti tasmiṃ paṇṇattivajjāpattādhikaraṇe. **Sañciccāsañciccavasenā**ti paṇṇattiṃ ñatvā, aññatvā ca āpajjanavasena **imaṃ vikappabhāvaṃ sandhāya** akusalattaabyākatattasaṅkhātaṃ yathāvuttaṃ imaṃ vikappasabhāvaṃ sandhāya idaṃ vacanaṃ vuttaṃ.

Yadi evaṃ asañciccāpajjanapakkhe kusalenāpi āpajjanato tampi vikappaṃ sandhāya ''āpattādhikaraṇaṃ siyā kusala''ntipi kasmā na vuttanti āha **''sace panā''**tiādi. ''Acittakāna''nti vuttamevatthaṃ samuṭṭhānavasena vibhāvetuṃ **''eḷakalomapadasodhammādisamuṭṭhānānampī''**ti vuttaṃ. Acittakasamuṭṭhānānaṃ **''kusalacittaṃ āpajjeyyā''**ti etena sāvajjabhūtāya āpattiyā kāraṇūpacārenāpi anavajjabhūtakusalavohāro ayuttoti dasseti. **''Na ca tatthā''**tiādinā kusalassa āpattiyā kāraṇattaṃ vijjamānampi tathā voharituṃ ayuttanti paṭikkhipitvā kāyavācāsaṅkhātaṃ abyākatasseva kāraṇattaṃ dasseti. Tattha **calitappavattāna**nti calitānaṃ, pavattānañca. Calito hi kāyo, pavattā vācā. Ettha ca kāyavācānamaññatarameva aṅgaṃ. **Tañca…pe… abyākata**nti evaṃ abyākatassa āpattikāraṇabhāveneva vuttattā. ''Āpattādhikaraṇaṃ siyā akusalaṃ siyā abyākata''nti idaṃ kāraṇūpacārena pariyāyato vuttaṃ, na nippariyāyatoti sijjhati.

Yaṃ pana **sāratthadīpaniyaṃ** (sārattha. ṭī. cūḷava. 3.222) āpattiyā nippariyāyatova akusalādisabhāvataṃ samatthetuṃ bahuṃ papañcitaṃ, taṃ na sārato paccetabbaṃ duṭṭhadosasikkhāpadaṭṭhakathāyameva paṭikkhittattā. Tenevetthāpi ''yaṃ cittaṃ āpattiyā aṅgaṃ hotī''tiādinā akusalacittassāpi āpattiyā kāraṇattena bhinnatāva dassitā. Yaṃ panettha vattabbaṃ, taṃ heṭṭhā dassitamevāti idha na vitthārayimha. **Evaṃ vītikkamato yo vītikkamo**ti ettha akusalacittena ñatvā vītikkamantassa kāyavacīvītikkamasamuṭṭhitā āpattivītikkamoti vutto. Esa nayo abyākatavārepi.

Adhikaraṇakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhikaraṇavūpasamanasamathakathādivaṇṇanā

228. Pāḷiyaṃ **vivādādhikaraṇaṃ ekaṃ samathaṃ anāgammā**tiādi pucchā. **Siyā**tiādi vissajjanaṃ. **Siyātissa vacanīya**nti eteneva vūpasamaṃ siyāti vattabbaṃ bhaveyyāti attho. **Sammukhāvinayasmi**nti sammukhāvinayattasminti bhāvappadhāno niddeso daṭṭhabbo. Evaṃ sabbavāresu. **''Kārako ukkoṭetī''**ti idaṃ upalakkhaṇamattaṃ, yassa kassaci ukkoṭentassa pācittiyameva. Ubbāhikāya khīyanake pācittiyaṃ na vuttaṃ tattha chandadānassa natthitāya.

235. **Vaṇṇāvaṇṇāyo katvā**ti khuddakamahantehi saññāṇehi yuttāyo katvā. Tenāha **''nimittasaññaṃ āropetvā''**ti.

242. **Kiccādhikaraṇaṃ …pe… sammatī**ti ettha sammukhāvinayena apalokanādikammaṃ sampajjatīti attho daṭṭhabbo.

Adhikaraṇavūpasamanasamathakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Samathakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

5. Khuddakavatthukkhandhako

Khuddakavatthukathāvaṇṇanā

243. Khuddakavatthukkhandhake **aṭṭhapadākārenā**ti jūtaphalake aṭṭhagabbharājiākārena. **Mallakamūlasaṇṭhānenā**ti kheḷamallakamūlasaṇṭhānena. Idañca vaṭṭādhārakaṃ sandhāya vuttaṃ, kaṇṭake uṭṭhāpetvā katavaṭṭakapālassetaṃ adhivacanaṃ.

244. **Puthupāṇika**nti muṭṭhiṃ akatvā vikasitahatthatalehi piṭṭhiparikammaṃ vuccati. Etameva sandhāya **''hatthaparikamma''**nti vuttaṃ.

245. **Muttolambakādīna**nti **ādi**-saddena kuṇḍalādiṃ saṅgaṇhāti. **Palambakasutta**nti brāhmaṇānaṃ yaññopacitasuttādiākāraṃ vuccati. **Valaya**nti hatthapādavalayaṃ.

246. **Dvaṅgule**ti upayogabahuvacanaṃ, dvaṅgulappamāṇaṃ atikkāmetuṃ na vaṭṭatīti attho. Ettha ca dumāsassa vā dvaṅgulassa vā atikkantabhāvaṃ ajānantassāpi kesamassugaṇanāya acittakāpattiyo hontīti vadanti.

Kocchenāti usīratiṇādīni bandhitvā samaṃ chinditvā gahitakocchena. **Cikkalenā**ti silesayuttatelena. **Uṇhābhitattarajasirānampī**ti uṇhābhitattānaṃ rajokiṇṇasirānaṃ. **Addahatthenā**ti allahatthena.

248-9. **Sādhugīta**nti aniccatādipaṭisaññuttaṃ gītaṃ. **Caturassena vattenā**ti paripuṇṇena uccāraṇavattena. Taraṅgavattādīnaṃ sabbesampi sāmaññalakkhaṇaṃ dassetuṃ **''sabbesaṃ…pe… lakkhaṇa''**nti vuttaṃ. Yattakāhi mattāhi akkharaṃ paripuṇṇaṃ hoti, tatopi adhikamattāyuttaṃ katvā kathanaṃ **vikārakathanaṃ** nāma, tathā akatvā kathanameva **lakkhaṇa**nti attho. **Bāhiralomi**nti bhāvanapuṃsakaniddeso, yathā bahiddhā lomāni dissanti, evaṃ dhārentassa dukkaṭanti attho.

250. Pāḷiyaṃ **taruṇaññeva amba**nti taruṇaṃ asañjātabījaṃ eva ambaphalaṃ. **Pātāpetvā**ti chindāpetvāva. **''Mattāvaṇṇitā''**ti idaṃ ''pare nindantī''ti sāsanahitesitāya vuttaṃ. **Na pariyāpuṇiṃsū**ti nāsikkhiṃsu.

251. **Cattāri ahirājakulānī**ti sabbesaṃ ahibhedānaṃ catūsu eva saṅgahato vuttaṃ. **Attaparittaṃ kātu**nti attano parittāṇaṃ kātuṃ.

Virūpakkhehi me mettanti virūpakkhajātikehi nāgehi saha mayhaṃ mittabhāvo hotu, mettā hotūti attho, te sukhitā niddukkhā averā hontūti adhippāyo. Evañhi mettāpharaṇaṃ hoti. Sesesupi eseva nayo. **Apādakehī**ti ahikulehi saha sabbasattesu odhiso mettāpharaṇadassanaṃ. **Mā maṃ apādako hiṃsī**ti tāya mettāya attarakkhāvidhānadassanaṃ.

Sabbe sattātiādi attānaṃ upamaṃ katvā sabbasattesu anodhiso mettāpharaṇadassanaṃ. Tattha **mā kañci pāpamāgamā**ti kañci sattaṃ lāmakaṃ dukkhahetu, dukkhañca mā āgacchatu.

Evaṃ mettāya attaguttiṃ dassetvā idāni ratanattayānussaraṇena dassetuṃ **''appamāṇo''**tiādi vuttaṃ. Tattha pamāṇakaradhammā akusalā, tabbipākā ca pamāṇā, tappaṭipakkhā sīlādayo guṇā, tabbipākā ca lokiyalokuttaraphalāni appamāṇā, te assa atthīti **appamāṇo,** appamāṇā vā aparimeyyaguṇā assātipi **appamāṇo. Pamāṇavantānī**ti yathāvuttapamāṇakaradhammayuttāni. **Ahivicchikā**ti sarīsapānaññeva pabhedadassanaṃ. **Uṇṇanābhī**ti lomasanābhiko makkaṭo. **Sarabū**ti gharagoḷikā.

Paṭikkamantūti apagacchantu, mā maṃ vihesayiṃsūti attho. **Sohaṃ namo**ti ettha ''karomī''ti pāṭhaseso. Yasmā mayā mettādīhi tumhākañca mayhañca rakkhā katā, yasmā ca sohaṃ bhagavato namo karomi, vipassīādīnaṃ sattannampi namo karomi, tasmā paṭikkamantu bhūtānīti yojanā.

Aññamhīti kāmarāge asubhamanasikārādinā chetabbeti attho. **Aṅgajāta**nti bījavirahitaṃ purisanimittaṃ. Bīje hi chinne opakkamikapaṇḍako nāma abhabbo hotīti vadanti. Eke pana ''bījassāpi chedanakkhaṇe dukkaṭāpatti eva kamena purisindriyādike antarahite paṇḍako nāma abhabbo hoti, tadā liṅganāsanāya nāsetabbo''ti vadanti. **Tādisaṃ vā dukkhaṃ uppādentassā**ti muṭṭhippahārādīhi attano dukkhaṃ uppādentassa.

252. Pāḷiyaṃ **tuyheso patto**ti ''yo ca arahā ceva iddhimā ca, tassa dinnamevā''ti seṭṭhinā vuttaṃ, taṃ sandhāya vadati. **Taṃ pattaṃ gahetvā tikkhattuṃ rājagahaṃ anupariyāyī**ti ettha veḷuparamparāya baddhapattassa uparibhāge ākāse nagaraṃ tikkhattuṃ anupariyāyitvā ṭhitabhāvaṃ sandhāya ''pattaṃ gahetvā''ti vuttaṃ, na pana thero hatthena pattaṃ sayameva aggahesi. Keci pana vadanti ''iddhibalena taṃ pattaṃ veḷuparamparato muñcitvā theraṃ anubandhamāno aṭṭhāsi, so ca anena hatthena gahito viya ahosī''ti. Tathā ṭhitameva pana sandhāya ''bhāradvājassa hatthato pattaṃ gahetvā''ti vuttaṃ. **Te ca manussā…pe… anubandhiṃsū**ti ye ca manussā paṭhamaṃ pāṭihāriyaṃ nāddasaṃsu, te amhākampi pāṭihāriyaṃ dassehīti theramanubandhiṃsu. Thero ca sīhabyagghādirūpaṃ gahetvā vikubbaniddhiṃ dasseti, te ca acchariyabbhutajātā uccāsaddā mahāsaddā ahesuṃ. Tenāha **''kiṃ nu kho so, ānanda, uccāsaddo mahāsaddo''**ti. **Iddhipāṭihāriyaṃ na dassetabba**nti ettha ''yo pakativaṇṇaṃ vijahitvā kumāravaṇṇaṃ vā dasseti, nāgavaṇṇaṃ vā…pe… vividhampi senābyūhaṃ dassetī''ti (paṭi. ma. 3.13) evamāgatā attano sarīrassa vikārāpādanavasappavattā vikubbaniddhi adhippetāti āha **''adhiṭṭhāniddhi pana appaṭikkhittā''**ti. Pakatiyā eko bahukaṃ āvajjati, sataṃ vā sahassaṃ vā satasahassaṃ vā āvajjetvā ñāṇena adhiṭṭhāti ''bahuko homī''ti (paṭi. ma. 3.10) evaṃ dassitā adhiṭṭhānavasena nipphannā adhiṭṭhāniddhi nāma. **Gihivikaṭānī**ti gihisantakāni.

253. Pāḷiyaṃ **na acchupiyantī**ti na phusitāni honti. **Rūpakākiṇṇānī**ti itthirūpādīhi ākiṇṇāni.

254. **Bhūmiādhārake**ti dantādīhi kate valayādhārake. Etassa valayādhārakassa anuccatāya ṭhapitā pattā na paripatantīti **''tayo patte ṭhapetuṃ vaṭṭatī''**ti vuttaṃ. Anuccatañhi sandhāya ayaṃ ''bhūmiādhārako''ti vutto. **Dāruādhārakadaṇḍādhārakesū**ti ekadārunā kataādhārake, bahūhi daṇḍehi kataādhārake ca. Ete ca uccatarā honti pattehi saha patanasabhāvā. Tena **''susajjitesū''**ti vuttaṃ. **Bhamakoṭisadiso**ti yattha dhamakaraṇādiṃ pavesetvā likhanti, tassa bhamakassa koṭiyā sadiso. Tādisassa dāruādhārakassa avitthiṇṇatāya ṭhapitopi patto patatīti **''anokāso''**ti vutto.

Ālindakamiḍḍhikādīnanti pamukhamiḍḍhikādīnaṃ, uccavatthukānanti attho. **Bāhirapasse**ti pāsādādīnaṃ bahikuṭṭe. **Tanukamiḍḍhikāyā**ti vedikāya. Sabbattha pana hatthappamāṇato abbhantare ṭhapetuṃ vaṭṭati. Ādhāre pana tato bahipi vaṭṭati.

Pāḷiyaṃ **oṭṭho**ti mukhavaṭṭi. **Pattamāḷaka**nti upacikānaṃ anuṭṭhahanatthāya bhūmito uccataraṃ kataṃ vedikākāramāḷakaṃ. **Mahāmukhakuṇḍasaṇṭhānā**ti mahāmukhacāṭisaṇṭhānā. **Laggentassa dukkaṭa**nti kevalaṃ pattaṃ laggentassa, na thavikāya laggentassāti vadanti. Vīmaṃsitabbaṃ. **Aññena pana bhaṇḍakenā**ti aññena bhārabandhanena bhaṇḍakena. **''Bandhitvā olambetu''**nti vuttattā pattatthavikāya aṃsabaddhako yathā laggitaṭṭhānato na parigaḷati, tathā sabbathāpi bandhitvā ṭhapetuṃ vaṭṭati. **Bandhitvāpi upari ṭhapetuṃ na vaṭṭatī**ti upari nisīdantā ottharitvā bhindantīti vuttaṃ. **Tattha ṭhapetuṃ vaṭṭatī**ti nisīdanasaṅkābhāvato vuttaṃ. **Bandhitvā vā**ti bandhitvā ṭhapitachatte vā. **Yo kocī**ti bhattapūropi tucchapattopi.

255. **Pariharitu**nti divase divase piṇḍāya caraṇatthāya ṭhapetuṃ. Pattaṃ alabhantena pana ekadivasaṃ piṇḍāya caritvā bhuñjitvā chaḍḍetuṃ vaṭṭati. Tenāha **''tāvakālikaṃ paribhuñjituṃ vaṭṭatī''**ti. Paṇṇapuṭādīsupi eseva nayo. **Abhuṃ me**ti abhūti mayhaṃ, vināso mayhanti attho. Pāḷiyaṃ **pisāco vatama**nti pisāco vatāyaṃ, ayameva vā pāṭho. **Pisācillikā**ti pisācadārakā. **Chavasīsassa patto**ti chavasīsamayo patto. Pakativikārasambandhe cetaṃ sāmivacanaṃ.

Cabbetvāti niṭṭhubhitvā. **''Paṭiggahaṃ katvā''**ti vuttattā ucchiṭṭhahatthena udakaṃ gahetvā pattaṃ paripphositvā dhovanaghaṃsanavasena hatthaṃ dhovituṃ vaṭṭati, ettakena pattaṃ paṭiggahaṃ katvā hattho dhovito nāma na hoti. **Ekaṃ udakagaṇḍusaṃ gahetvā**ti pattaṃ aphusitvā tattha udakameva ucchiṭṭhahatthena ukkhipitvā gaṇḍusaṃ katvā, vāmahattheneva vā pattaṃ ukkhipitvā mukhena gaṇḍusaṃ gahetumpi vaṭṭati. **Bahi udakena vikkhāletvā**ti dvīsu aṅgulīsu āmisamattaṃ vikkhāletvā bahi gahetumpi vaṭṭati. **Paṭikhāditukāmo**ti ettha na sayaṃ khāditukāmopi aññesaṃ khādanārahaṃ ṭhapetuṃ labhati. **Tattheva katvā**ti patteyeva yathāṭhapitaṭṭhānato anuddharitvā. **Luñcitvā**ti tato maṃsameva niravasesaṃ uppaṭṭetvā.

256. **Kiṇṇacuṇṇenā**ti surākiṇṇacuṇṇena. **Makkhetu**nti sūciṃ makkhetuṃ. **Nisseṇimpī**ti catūhi daṇḍehi cīvarappamāṇena āyatacaturassaṃ katvā baddhapaṭalampi. Ettha hi cīvarakoṭiyo samakaṃ bandhitvā cīvaraṃ yathāsukhaṃ sibbanti. **Tattha attharitabba**nti tassā nisseṇiyā upari cīvarassa upatthambhanatthāya attharitabbaṃ. Kathinasaṅkhātāya nisseṇiyā cīvarassa bandhanakarajju kathinarajjūti majjhimapadalopīsamāsoti āha **''yāyā''**tiādi. Tattha yasmā dvinnaṃ paṭalānaṃ ekasmiṃ adhike jāte tattha valiyo honti, tasmā dupaṭṭacīvarassa paṭaladvayampi samakaṃ katvā bandhanakarajju kathinarajjūti veditabbaṃ.

Pāḷiyaṃ **kathinassa anto jīratī**ti kathine baddhassa cīvarassa pariyanto jīrati. Kathinanissitañhi cīvaraṃ idha nissayavohārena ''kathina''nti vuttaṃ ''mañcā ghosantī''tiādīsu viya. **Anuvātaṃ paribhaṇḍa**nti kathine bandhanarajjūhi cīvarassa samantā pariyantassa ajīraṇatthaṃ yehi kehici coḷakehi dīghato anuvātaṃ, tiriyato paribhaṇḍañca sibbitvā kātuṃ yattha rajjuke pavesetvā daṇḍesu paliveṭhetvā cīvarasamakaṃ ākaḍḍhituṃ sakkā, tādisanti attho. Keci pana ''kathinasaṅkhātesu kilañjādīsu eva ajīraṇatthāya anuvātaparibhaṇḍakaraṇaṃ anuññāta''nti vadanti. **Tassa majjhe**ti purāṇakathinasseva anto. **Bhikkhuno pamāṇenā**ti bhikkhuno cīvarassa pamāṇena. **Aññaṃ nisseṇi**nti dīghato ca tiriyato ca aññaṃ daṇḍaṃ ṭhapetvā bandhituṃ.

Bidalakanti diguṇakaraṇasaṅkhātakiriyāvisesassa adhivacanaṃ. Tenāha **''duguṇakaraṇa''**nti. **Pavesanasalāka**nti valīnaṃ aggahaṇatthāya pavesanakaveḷusalākādi. Pāḷiyaṃ **paṭiggaha**nti aṅgulikañcukaṃ.

257. **Pāti** nāma bhaṇḍaṭṭhapanako bhājanaviseso. Pāḷiyaṃ **paṭiggahathavika**nti pātiādibhājanatthavikaṃ. **Cinitu**nti uccavatthupariyantassa apatanatthāya iṭṭhakādīhi cinituṃ. **Ālambanabāha**nti ālambanarajjudaṇḍādi. **Paribhijjatī**ti kaṭasārādikaṃ kathinamajjhe bhaṅgaṃ hoti. **Ussāpetvā**ti daṇḍakathinaṃ sandhāya vuttaṃ.

258-9. **Udakaṃ akappiya**nti sappāṇakaṃ. **Upanandhī**ti veraṃ bandhi. **Addhānamaggo paṭipajjitabbo**ti ettha addhayojanaṃ addhānamaggo nāma, taṃ paṭipajjitukāmassa sañcicca vihārūpacārātikkamane āpatti. Asañcicca gatassa pana yattha sarati, tattha ṭhatvā saṅghāṭikaṇṇādiṃ anadhiṭṭhahitvā gamane padavārena āpattīti veditabbaṃ. **Na sammatī**ti na pahoti.

260. **Abhisannakāyā**ti semhādidosasannicitakāyā. **Tattha majjhe**ti aggaḷapāsakassa majjhe. **Uparī**ti aggaḷapāsakassa uparibhāge. **Udakaṭṭhapanaṭṭhāna**nti udakaṭṭhapanatthāya paricchinditvā kataṭṭhānaṃ.

261. Pāḷiyaṃ **udapāna**nti kūpaṃ. **Nīcavatthuko**ti kūpassa samantā kūlaṭṭhānaṃ, bhūmisamaṃ tiṭṭhatīti attho. **Udakena otthariyyatī**ti samantā vassodakaṃ āgantvā kūpe patatīti attho.

262. **Vāhentī**ti ussiñcanti. **Arahaṭaghaṭiyantaṃ** nāma cakkasaṇṭhānaṃ anekāraṃ are are ghaṭikāni bandhitvā ekena, dvīhi vā paribbhamiyamānayantaṃ.

263. **Āviddhapakkhapāsaka**nti kaṇṇikamaṇḍalassa samantā ṭhapitapakkhapāsakaṃ. **Maṇḍale**ti kaṇṇikamaṇḍale. **Pakkhapāsake ṭhapetvā**ti samantā caturassākārena phalakādīni ṭhapetvā.

264. **Namatakaṃ** nāma santhatasadisanti keci vadanti. Keci pana ''rukkhatacamaya''nti. **Cammakhaṇḍaparihārenā**ti anadhiṭṭhahitvā sayanāsanavidhināti attho. **Peḷāyā**ti aṭṭhaṃsasoḷasaṃsādiākārena katāya bhājanākārāya peḷāya. Yattha uṇhapāyāsādiṃ pakkhipitvā upari bhojanapātiṃ ṭhapenti bhattassa uṇhabhāvāvigamanatthaṃ, tādisassa bhājanākārassa ādhārassetaṃ adhivacanaṃ. Teneva pāḷiyaṃ ''āsittakūpadhāna''nti vuttaṃ. Tassa ca pāyāsādīhi āsittakādhāroti attho. Idañca āsittakūpadhānaṃ paccantesu na jānanti kātuṃ, majjhimadeseyeva karonti. Keci pana ''gihiparibhogo ayomayādi sabbopi ādhāro āsittakūpadhānameva anulometī''ti vadanti, eke pana ''kappiyalohamayo ādhāro maḷorikameva anulometī''ti. Vīmaṃsitvā gahetabbaṃ. Pubbe pattaguttiyā ādhāro anuññāto. Idāni bhuñjituṃ **maḷorikā** anuññātā. **Chidda**nti

chiddayuttaṃ. **Viddha**nti antovinividdhachiddaṃ. **Āviddha**nti samantato chiddaṃ.

265. **Pattaṃ nikkujjitu**nti ettha kammavācāya asambhogakaraṇavaseneva nikkujjanaṃ, na pattānaṃ adhomukhaṭṭhapanena. Tenāha **''asambhogaṃ saṅghena karotū''**tiādi, taṃ vaḍḍhaṃ kammavācāya saṅghena saddhiṃ asambhogaṃ saṅgho karotūti attho.

Pattaṃ nikkujjeyyāti vaḍḍhassa pattanikkujjanadaṇḍakammaṃ kareyya. **Asambhogaṃ saṅghena karaṇa**nti saṅghena vaḍḍhassa asambhogakaraṇaṃ. Yathā asambhogo hoti, tathā karaṇanti attho. **Nikkujjito…pe… asambhogaṃ saṅghenā**ti ettha saṅghena asambhogo hotīti attho daṭṭhabbo. Evaṃ bhagavatā asambhogakaraṇassa āṇattattā, kammavācāya ca sāvitattā, aṭṭhakathāyañca ''koci deyyadhammo na gahetabbo''ti vuttattā patte nikkujjite tassa santakaṃ ñatvā gaṇhantassa dukkaṭamevāti gahetabbaṃ.

Accayoti ñāyappaṭipattiṃ atikkamitvā pavatti, aparādhoti attho. **Maṃ accagamā**ti maṃ atikkamma pavatto. **Taṃ te mayaṃ paṭiggaṇhāmā**ti taṃ te aparādhaṃ mayaṃ khamāma. **Bhikkhūnaṃ alābhāya parisakkatī**tiādīsu alābhāya parisakkanādito viratoti evamattho gahetabbo. **Asambhogaṃ bhikkhusaṅghenā**ti ettha ''kato''ti pāṭhaseso.

268. **Yāva pacchimā sopānakaḷevarā**ti paṭhamasopānaphalakaṃ sandhāya vuttaṃ. Tañhi pacchā dussena santhatattā eva vuttaṃ. **''Pacchimaṃ janataṃ tathāgato anukampatī''**ti idaṃ thero anāgate bhikkhūnaṃ celapaṭikassa akkamanapaccayā apavādaṃ sikkhāpadapaññattiyā nivāraṇena bhagavato anukampaṃ sandhāyāha. **Apagatagabbhā**ti vijātaputtā. Tenāha **''maṅgalatthāyā''**ti.

269-270. **Bījani**nti caturassabījaniṃ. **Ekapaṇṇacchatta**nti tālapaṇṇādinā ekena pattena katachattaṃ.

274-5. **Anurakkhaṇattha**nti pariggahetvā gopanatthaṃ. **Dīghaṃ kārentī**ti kesehi saddhiṃ acchinditvā ṭhapāpenti. **Catukoṇa**nti yathā upari nalāṭantesu dve, heṭṭhā hanukapasse dveti cattāro koṇā paññāyanti, evaṃ caturassaṃ katvā kappāpanaṃ. Pāḷiyaṃ **dāṭhikaṃ ṭhapāpentī**ti uttaroṭṭhe massuṃ acchinditvā ṭhapāpenti. **Rudhī**ti khuddakavaṇaṃ.

277. Pāḷiyaṃ **lohabhaṇḍakaṃsabhaṇḍasannicayo**ti lohabhaṇḍassa, kaṃsabhaṇḍassa ca sannicayoti attho. **Bandhanamatta**nti vāsidaṇḍādīnaṃ koṭīsu apātanatthaṃ lohehi bandhanaṃ. **Tantaka**nti āyogavāyanatthaṃ tadākārena pasāritatantaṃ.

278. **''Yattha sarati, tattha bandhitabba''**nti etena asañcicca kāyabandhanaṃ abandhitvā paviṭṭhassa anāpattīti dasseti. **Murajavaṭṭisaṇṭhānaṃ veṭhetvā kata**nti evaṃ bahurajjuke ekato katvā nānāvaṇṇehi suttehi katanti keci vadanti. Ekavaṇṇasuttenāpi valayaghaṭakādivikāraṃ dassetvā veṭhitampi murajameva. Vikāraṃ pana adassetvā maṭṭhaṃ katvā nirantaraṃ veṭhitaṃ vaṭṭati. Teneva **dutiyapārājikasaṃvaṇṇanāyaṃ** vuttaṃ ''bahurajjuke ekato katvā ekena nirantaraṃ veṭhetvā kataṃ 'bahurajjuka'nti na vattabbaṃ, vaṭṭatī''ti. **Muddikakāyabandhanaṃ** nāma caturassaṃ akatvā sajjitaṃ. **Pāmaṅgadasā** caturassā. **Mudiṅgasaṇṭhānenā**ti varakasīsākārena. **Pāsanto**ti dasāpariyosānaṃ.

279. Pāḷiyaṃ **gaṇṭhikaphalakaṃ pāsakaphalaka**nti ettha dārudantādimayesu phalakesu gaṇṭhikapāsakāni appetvā cīvare ṭhapetuṃ anuññātaṃ. **Koṭṭo vivariyatī**ti anuvāto vivariyati.

280-1. **Pāḷikārako**ti bhikkhūnaṃ yathāvuḍḍhaṃ pāḷiyā patiṭṭhāpako. Tassāpi tathā pārupituṃ na vaṭṭati. Pāḷiyaṃ **muṇḍavaṭṭī**ti mallādayo.

282. **Pamāṇaṅgulenā**ti vaḍḍhakīaṅgulena. Keci pana ''pakatiaṅgulenā''ti vadanti, taṃ caturaṅgulapacchimakavacanena na sameti. Na hi pakataṅgulena caturaṅgulappamāṇaṃ dantakaṭṭhaṃ kaṇṭhe avilaggaṃ khādituṃ sakāti.

285. Pāḷiyaṃ **sakāya niruttiyā buddhavacanaṃ dūsentī**ti māgadhabhāsāya sabbesaṃ vattuṃ sukaratāya hīnajaccāpi uggaṇhantā dūsentīti attho.

289. **Mā bhikkhū byābādhayiṃsū**ti lasuṇagandhena bhikkhū mā bādhayiṃsu.

291. **Avalekhanapīṭharo**ti avalekhanakaṭṭhānaṃ ṭhapanabhājanaviseso. **Apidhāna**nti pidhānaphalakādi.

Khuddakavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Khuddakavatthukkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

6. Senāsanakkhandhako

Vihārānujānanakathāvaṇṇanā

295. Senāsanakkhandhake **sisire**ti sisirakāle himapātavasena sattāhavaddalikādivassapātavassena ca uppanno kharo sītasamphasso adhippetoti āha **''samphusitako''**ti. **''Tato''**ti idaṃ kattuatthe nissakkavacanaṃ, tena ca vihārena vātātapo paṭihaññatīti atthoti āha **''vihārena paṭihaññatī''**ti.

296. **Āviñchanachidda**nti yattha aṅguliṃ vā rajjusaṅkhalikādiṃ vā pavesetvā kavāṭaṃ ākaḍḍhantā dvārabāhaṃ phusāpenti, tassetaṃ adhivacanaṃ. Senāsanaparibhoge akappiyaṃ nāma natthīti dassanatthaṃ **''sacepi dīpinaṅguṭṭhenā''**tiādi vuttaṃ. **Cetiye vedikāsadisa**nti vātapānadāruṃ vā jālaṃ vā aṭṭhapetvā dāruṭṭhāne cetiye vedikāya paṭṭādīni viya iṭṭhakādīhi uddhaṃ, tiriyañca paṭṭikādayo dassetvā catuchiddayuttaṃ kataṃ. **Thambhakavātapānaṃ** nāma tiriyaṃ dārūni adatvā uddhaṃ ṭhapitadārūhi eva kataṃ. **Coḷakapādapuñchanaṃ bandhitu**nti vātapānappamāṇena pādapuñchanasadisaṃ coḷakādinā bandhitvā vagguliādippavesananivāraṇatthaṃ, kathetunti attho. **Miḍḍhaka**nti mañcākārena kaṭṭhamattikādīhi katavedikākāraṃ.

297. **Caturassapīṭha**nti samacaturassaṃ. **Aṭṭhaṅgulapādakaṃ vaṭṭatī**ti aṭṭhaṅgulapādakameva vaṭṭati. **Pamāṇātikkantopi vaṭṭatī**ti samacaturassameva sandhāya vuttaṃ. Āyatacaturassā pana sattaṅgapañcaṅgāpi uccapādā na vaṭṭanti. Vetteheva caturassādiākārena kataṃ bhaddapīṭhanti āha **''vettamayaṃ pīṭha''**nti. **Dārupaṭṭikāya uparī**ti aṭaniākārena ṭhitadārupaṭalassa heṭṭhā uddhaṃ pādaṃ katvā. Pavesanakālañhi sandhāya ''uparī''ti vuttaṃ. Eḷakassa pacchimapādadvayaṃ viya vaṅkākārena ṭhitattā panetaṃ **''eḷakapādapīṭha''**nti vuttaṃ. **Paloṭhentī**ti saha mañcehi pavaṭṭenti. Rukkhe, latā ca muñcitvā avasesaṃ gacchādikaṃ sabbampi tiṇajāti evāti āha **''yesaṃ kesañci tiṇajātikāna''**ntiādi.

Upadahantīti ṭhapenti. Sīsappamāṇaṃ nāma yattha gīvāya saha sakalaṃ sīsaṃ ṭhapetuṃ sakkā, tassa ca muṭṭhiratanaṃ vitthārappamāṇanti dassento **''vitthārato''**tiādimāha. Idañca bimbohanassa ubhosu antesu ṭhapetabbacoḷappamāṇadassanaṃ. Tassa vasena bimbohanassa vitthārappamāṇaṃ paricchijjati, taṃ vaṭṭaṃ vā caturassaṃ vā katvā sibbitaṃ yathā koṭito koṭi vitthārato puthulaṭṭhānaṃ muṭṭhiratanappamāṇaṃ hoti, evaṃ sibbitabbaṃ. Ito adhikaṃ na vaṭṭati, taṃ pana antesu ṭhapitacoḷaṃ koṭiyā koṭiṃ āhacca diguṇaṃ kataṃ tikaṇṇaṃ hoti. Tesu tīsu kaṇṇesu dvinnaṃ kaṇṇānamantaraṃ vidatthicaturaṅgulaṃ hoti, majjhaṭṭhānaṃ koṭito koṭiṃ āhacca muṭṭhiratanaṃ hoti, idamassa ukkaṭṭhappamāṇaṃ. Tenāha **''tīsu kaṇṇesū''**tiādi.

''Kambalameva…pe… uṇṇabhisisaṅkhyameva gacchatī''ti sāmaññato vuttattā gonakādiakappiyampi uṇṇamayattharaṇaṃ bhisiyaṃ pakkhipitvā sayituṃ vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ.

Masūraketi cammamayabhisiyaṃ. Cammamayaṃ pana bimbohanaṃ tūlapuṇṇampi na vaṭṭati. Pāḷiyaṃ **senāsanaparikkhāradussa**nti senāsanaparikkhārakaraṇatthāya dussaṃ. **Bhisiṃ onandhitu**nti bhisitthavikāya pakkhipitvā bandhituṃ. **Paribhijjatī**ti mañcādito sāriyamānā pīṭhakoṭiādīsu nisīdantehi ghaṃsiyamānā bhisi paribhijjati. **Onaddhamañca**nti bhisiṃ ekābaddhaṃ katvā baddhamañcaṃ. Pāḷiyaṃ **chaviṃ uppāṭetvā harantī**ti bhisicchaviṃ corā haranti. **Phositu**nti corehi haritassa pacchā haritasaññāṇaphusitabindūni dātuṃ. **Bhittikamma**nti nānāvaṇṇehi vibhittirājikaraṇaṃ. **Hatthakamma**nti hatthena yaṃ kiñci saññākaraṇaṃ.

298. Pāḷiyaṃ **na nipatatī**ti na allīyati. **Paṭibāhetvā**ti ghaṃsitvā. Na nibandhatīti **anibandhanīyo,** na lagganakoti attho.

299. **''Karohī''ti vattumpi na labbhatī**ti āṇattiyā eva paṭikkhittattā dvārapālaṃ ''kiṃ na karosī''tiādinā pariyāyena vattuṃ vaṭṭati. **Jātakapakaraṇa**nti jātakapaṭisaṃyuttaṃ itthipurisādi yaṃ kiñci rūpaṃ adhippetaṃ. **''Parehi kārāpetu''**nti vuttattā buddharūpampi sayaṃ kātuṃ na labhati. Pāḷiyaṃ **pañcapaṭika**nti jātiādipañcappakāravaṇṇamatthaṃ.

300. **Upacāro na hotī**ti gabbhassa bahi samantā anuparigamanassa okāso nappahoti. **Rukkhaṃ vijjhitvā**ti tacchitasāradāruṃ aggasamīpe vijjhitvā. **Katvā**ti chidde katvā. Kappakataṃ viya sārakhāṇuke ākoṭetvā evaṃ katameva **''āharimaṃ bhittipāda''**nti vuttaṃ. **Upatthambhanatthaṃ bhūmiyaṃ patiṭṭhāpetu**nti jiṇṇabhittipādena bahi samānabhāraṃ khāṇukappasīsena ussāpetvā mūlena bhūmiyaṃ patiṭṭhāpetuṃ. **Parittāṇattha**nti ullittāvalittakuṭiyā ovassanaṭṭhānassa parittāṇatthaṃ. **Kiṭika**nti tālapaṇṇādīhi katapadalaṃ. **Madditamattika**nti ovassanachiddassa pidahanatthaṃ vuttaṃ.

Ubhatokuṭṭaṃ nīharitvā katapadesassāti yathā bahi ṭhitā ujukaṃ anto nisinne na passanti, evaṃ dvārābhimukhaṃ pidahanavasena bhittiñca aññato dvārañca yojetvā kataṭṭhānaṃ vadati. **Samantā pariyāgāro**ti samantato āviddhapamukhaṃ. **Vaṃsaṃ datvā**ti purisappamāṇe pāde nikhaṇitvā tesaṃ upari piṭṭhivaṃsasadisaṃ passavaṃsaṃ ṭhapetvā osāretvā. Ekaṃ daṇḍakoṭiṃ atiuccāya vihārabhittikoṭiyā ekaṃ koṭiṃ nīce vaṃsapiṭṭhiyaṃ ṭhapanavasena daṇḍake pasāretvā. **Cakkalayutto kiṭiko**ti kavāṭaṃ viya vivaraṇathakanasukhatthaṃ cakkalabandhakiṭikaṃ. Pāḷiyaṃ **ugghāṭanakiṭika**nti āpaṇādīsu anatthikakāle ukkhipitvā, upari ca bandhitvā pacchā otaraṇakiṭikaṃ, kappasīsehi vā upatthambhanīhi ukkhipitvā pacchā otaraṇakiṭikampi.

301. **Pānīyaṃ otappatī**ti pānīyabhājanesu ṭhapitapānīyaṃ ātapena santappati.

303. **Tayo vāṭe**ti tayo parikkhepe. **Veḷuvāṭa**nti sabbaṃ dāruparikkhepaṃ saṅgaṇhāti. **Kaṇṭakavāṭa**nti sabbasākhāparikkhepaṃ.

305. **Āloko antaradhāyī**ti yo buddhārammaṇāya pītiyā ānubhāvena mahanto obhāso ahosi, yena cassa padīpasahassena viya vigatandhakāro maggo ahosi, so bahinagare chavasarīrasamākulaṃ duggandhaṃ bībhacchaṃ āmakasusānaṃ pattassa bhayena pītivege mandībhūte antaradhāyi.

Sataṃ hatthīti gāthāya hatthino satasahassānīti evaṃ paccekaṃ sahassa-saddena yojetvā attho ñātabbo. **Padavītihārassā**ti ''buddhaṃ vandissāmī''ti ratanattayaṃ uddissa gacchato ekapadavītihārassa, tappaccayakusalaphalassāti attho. Tassa soḷasamo bhāgo **kalaṃ** nāma, taṃ soḷasiṃ kalaṃ yathāvuttā hatthiādayo sabbe nāgghanti nārahanti, nidassanamattañcetaṃ. Anekasatasahassabhāgampi nāgghanti.

Andhakāro antaradhāyīti puna balavapītiyā āloke samuppanne antaradhāyi. **Āsattiyo**ti taṇhāyo. **Vayakaraṇa**nti deyyadhammamūlaṃ navakammaṃ.

309. **Dadeyyā**ti navakammaṃ adhiṭṭhātuṃ vihāre issariyaṃ dadeyyāti attho. **Dinno**ti navakammaṃ kātuṃ vihāro dinno, vihāre navakammaṃ dinnanti vā attho.

313-4. **Santhāgāre**ti sannipātamaṇḍape. **Okāse**ti nivāsokāse. **Uddissa kata**nti saṅghaṃ uddissa kataṃ. **Gihivikaṭa**nti gihīhi kataṃ paññattaṃ, gihisantakanti attho.

Vihārānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Senāsanaggāhakathāvaṇṇanā

318. **''Chamāsaccayena chamāsaccayenā''**ti idaṃ dvikkhattuṃ paccayadānakālaparicchedadassanaṃ, evaṃ uparipi. ''Taṃ na gāhetabba''nti vacanassa kāraṇamāha **''paccayeneva hi ta''**ntiādinā, paccayaññeva nissāya tattha vasitvā paṭijagganā bhavissantīti adhippāyo.

Ubbhaṇḍikāti ukkhittabhaṇḍā bhavissanti. **Dīghasālā**ti caṅkamanasālā. **Maṇḍalamāḷo**ti upaṭṭhānasālā. **Anudahatī**ti pīḷeti. **''Adātuṃ na labbhatī''**ti iminā sañcicca adadantassa paṭibāhane pavisanato dukkaṭanti dīpeti.

''Na gocaragāmo ghaṭṭetabbo''ti vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ **''na tattha manussā vattabbā''**tiādi vuttaṃ. **Vitakkaṃ chinditvā**ti ''iminā nīhārena gacchantaṃ disvā nivāretvā paccaye dassantī''ti evarūpaṃ vitakkaṃ anuppādetvā. **Bhaṇḍappaṭicchādana**nti paṭicchādanabhaṇḍaṃ. Sarīrappaṭicchādanacīvaranti attho. **''Suddhacittattāva anavajja''**nti idaṃ pucchitakkhaṇe kāraṇācikkhanaṃ sandhāya vuttaṃ na hoti asuddhacittassapi pucchitapañhavisajjane dosābhāvā. Evaṃ pana gate maṃ pucchissantītisaññāya agamanaṃ sandhāya vuttanti daṭṭhabbaṃ.

Paṭijaggitabbānīti khaṇḍaphullapaṭisaṅkharaṇasammajjanādīhi paṭijaggitabbāni. **Muddavedikāyā**ti cetiyassa hammiyavedikāya ghaṭākārassa upari caturassavedikāya. **Kasmā pucchitabba**ntiādi yato pakatiyā labhati. Tatthāpi pucchanassa kāraṇasandassanatthaṃ vuttaṃ.

Paṭikkammāti vihārato apasakkitvā. Tamatthaṃ dassento **''yojanadviyojanantare hotī''**ti āha. **Upanikkhepaṃ ṭhapetvā**ti vaḍḍhiyā kahāpaṇādiṃ ṭhapetvā, khettādīni vā niyametvā. **Iti saddhādeyye**ti evaṃ heṭṭhā vuttanayena saddhāya dātabbe vassāvāsikalābhavisayeti attho.

Vatthu panāti tatruppāde uppannarūpiyaṃ, tañca ''tato catupaccayaṃ paribhuñjathā''ti dinnakhettādito uppannattā kappiyakārakānaṃ hatthe ''kappiyabhaṇḍaṃ paribhuñjathā''ti dāyakehi dinnavatthusadisaṃ hotīti āha **''kappiyakārakānaṃ hī''**tiādi.

Saṅghasuṭṭhutāyāti saṅghassa hitāya. **Puggalavasenā**ti ''bhikkhū cīvarena kilamantī''ti evaṃ puggalaparāmāsavasena, na ''saṅgho kilamatī''ti evaṃ saṅghaparāmāsavasena.

''Kappiyabhaṇḍavasenā''ti sāmaññato vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ **''cīvarataṇḍulādivaseneva cā''**ti vuttaṃ. **Ca**-kāro cettha pana-saddatthe vattati, na samuccayattheti daṭṭhabbaṃ. Puggalavaseneva, kappiyabhaṇḍavasena ca apalokanappakāraṃ dassetuṃ **''taṃ pana evaṃ kattabba''**ntiādi vuttaṃ.

Cīvarapaccayaṃ sallakkhetvāti saddhādeyyatatruppādādivasena tasmiṃ vassāvāse labbhamānaṃ cīvarasaṅkhātaṃ paccayaṃ ''ettaka''nti paricchinditvā. **Senāsanassā**ti senāsanaggāhāpanassa. **''Navako vuḍḍhatarassa, vuḍḍho ca navakassā''**ti idaṃ senāsanaggāhassa attanāva attano gahaṇaṃ asāruppanti vuttaṃ, dve aññamaññaṃ gāhessantīti adhippāyo. **Aṭṭhapi soḷasapi jane sammannituṃ vaṭṭatī**ti ekakammavācāya sabbepi ekato sammannituṃ vaṭṭati. Niggahakammameva hi saṅgho saṅghassa na karoti. Teneva **sattasatikakkhandhake** ''ubbāhikakammasammutiyaṃ aṭṭhapi janā ekatova sammatāti.

Āsanagharanti paṭimāgharaṃ. **Maggo**ti upacārasīmabbhantaragate gāmābhimukhamagge katasālā vuccati. Evaṃ pokkharaṇīrukkhamūlādīsupi.

Labhantīti tatravāsino bhikkhū labhanti. **Vijaṭetvā**ti ''ekekassa pahonakappamāṇena viyojetvā. **Āvāsesu pakkhipitvā**ti ''ito uppannaṃ asukasmiṃ asukasmiñca āvāse vasantā pāpetvā gaṇhantū''ti vācāya upasaṃharitvā. **Pavisitabba**nti mahālābhe pariveṇe vasitvāva lābho gahetabboti adhippāyo.

Ayampīti ettha yo paṃsukūliko paccayaṃ vissajjeti. Teneva vissaṭṭho ayaṃ cīvarapaccayopīti yojanā. **Pādamūle ṭhapetvā sāṭakaṃ dentī**ti paccayadāyakā denti. Etena gahaṭṭhehi pādamūle ṭhapetvā dinnampi paṃsukūlikānampi vaṭṭatīti dasseti. **Atha vassāvāsikaṃ demāti vadantī**ti ettha paṃsukūlikānaṃ na vaṭṭatīti ajjhāharitvā yojetabbaṃ. **Vassaṃvutthabhikkhūna**nti paṃsukūlikato aññesaṃ bhikkhūnaṃ.

Upanibandhitvā gāhāpetabbanti idha rukkhādīsu vasitvā cīvaraṃ gaṇhathāti paṭibandhaṃ katvā gāhetabbaṃ.

Pāṭipadaaruṇatotiādi vassūpanāyikadivasaṃ sandhāya vuttaṃ. Antarāmuttakaṃ pana pāṭipadaṃ atikkamitvāpi gāhetuṃ vaṭṭati. **Nibaddhavattaṃ ṭhapetvā**ti sajjhāyamanasikārādīsu nirantarakaraṇīyesu kattabbaṃ katikavattaṃ katvā. **Kasāvaparibhaṇḍa**nti kasāvarasehi bhūmiparikammaṃ.

Tividhampīti pariyattipaṭipattipaṭivedhavasena tividhampi. **Sodhetvā**ti ācārādīsu upaparikkhitvā. **Ekacārikavatta**nti bhāvanākammaṃ. Tañhi gaṇasaṅgaṇikaṃ pahāya

ekacārikeneva vattitabbattā evaṃ vuttaṃ. **Dasavatthukakathā** nāma appicchakathā, santuṭṭhi, paviveka, asaṃsagga, vīriyārambha, sīla, samādhi, paññā, vimutti, vimuttiñāṇadassanakathāti imā dasa.

Dantakaṭṭhakhādanavattanti dantakaṭṭhamāḷake nikkhittesu dantakaṭṭhesu ''divase divase ekameva dantakaṭṭhaṃ gahetabba''ntiādinā (pārā. aṭṭha. 1.109) adinnādāne **dantaponakathāyaṃ** vuttaṃ vattaṃ. **Pattaṃ vā…pe… na kathetabba**nti pattaguttatthāya vuttaṃ. **Visabhāgakathā**ti tiracchānakathā. **Khandhakavatta**nti **vattakkhandhake** (cūḷava. 365) āgataṃ piṇḍacārikavattato avasiṭṭhavattaṃ tassa **''bhikkhācāravatta''**nti visuṃ gahitattā.

Idāni yaṃ dāyakā pacchimavassaṃvutthānaṃ vassāvāsikaṃ denti, tattha paṭipajjanavidhiṃ dassetuṃ **''pacchimavassūpanāyikadivase panā''**ti āraddhaṃ. Āgantuko sace bhikkhūti cīvare gāhite pacchā āgato āgantuko bhikkhu. **Pattaṭṭhāne**ti vassaggena pattaṭṭhāne. **Paṭhamavassūpagatā**ti āgantukassa āgamanato puretarameva pacchimikāya vassūpanāyikāya vassūpagatā. **Laddhaṃ laddha**nti punappunaṃ dāyakānaṃ santikā āgatāgatasāṭakaṃ.

Neva vassāvāsikassa sāminoti chinnavassattā vuttaṃ. Paṭhamameva katikāya katattā **''neva adātuṃ labhantī''**ti vuttaṃ, dātabbaṃ vārentānaṃ gīvā hotīti adhippāyo. **Tesameva dātabba**nti vassūpagatesu aladdhavassāvāsikānaṃ ekaccānameva dātabbaṃ.

Bhatiniviṭṭhanti pānīyupaṭṭhānādibhatiṃ katvā laddhaṃ. **Saṅghikaṃ panā**tiādi kesañci vādadassanaṃ. Tattha **apalokanakammaṃ katvā gāhita**nti ''chinnavassānaṃ vassāvāsikañca idāni uppajjanakavassāvāsikañca imesaṃ dātuṃ ruccatī''ti anantare vuttanayena apalokanaṃ katvā gāhitaṃ saṅghena dinnattā vibbhantopi labhati. Pageva chinnavasso. **Paccayavasena gāhitaṃ** pana temāsaṃ vasitvā gahetuṃ attanā, dāyakehi ca anumatattā bhatiniviṭṭhampi chinnavassopi vibbhantopi **na labhatī**ti keci ācariyā vadanti. Idañca pacchā vuttattā pamāṇaṃ. Teneva vassūpanāyikadivase eva dāyakehi dinnavassāvāsikaṃ gahitabhikkhuno vassacchedaṃ akatvā vāsova heṭṭhā vihito, na pānīyupaṭṭhānādibhatikaraṇavattaṃ. Yadi hi taṃ niviṭṭhameva siyā, bhatikaraṇameva vidhātabbaṃ. Tasmā vassaggena gāhitaṃ chinnavassādayo na labhantīti veditabbaṃ.

''Saṅghikaṃ hotī''ti etena vutthavassānampi vassāvāsikabhāgo saṅghikato amocito tesaṃ vibbhamena saṅghiko hotīti dasseti. **Labhatī**ti ''mama pattabhāgaṃ etassa dethā''ti dāyake sampaṭicchāpenteneva saṅghikato viyojitaṃ hotīti vuttaṃ.

Varabhāgaṃ sāmaṇerassāti tassa paṭhamagāhattā, therena pubbe paṭhamabhāgassa gahitattā, idāni gayhamānassa dutiyabhāgattā ca vuttaṃ.

Senāsanaggāhakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upanandavatthukathāvaṇṇanā

319. Pāḷiyaṃ **ubhayattha paribāhiro**ti kamena ubhayassapi muttattā vuttaṃ, na sabbathā ubhayato paribāhirattā. Tenāha **''pacchime…pe… tiṭṭhatī''**ti.

320. **Yaṃ tiṇṇaṃ pahotī**ti mañcapīṭhavinimuttaṃ yaṃ āsanaṃ tiṇṇaṃ sukhaṃ nisīdituṃ pahoti, idaṃ pacchimadīghāsanaṃ. Ettha mañcapīṭharahitesu asamānāsanikāpi tayo nisīdituṃ labhanti. Mañcapīṭhesu pana dve. Adīghāsanesu mañcapīṭhesu samānāsanikā eva dve nisīdituṃ labhanti duvaggasseva anuññātattā.

Hatthinakho heṭṭhābhāge etassa atthīti **hatthinakho,** pāsādo. **Pāsādassa nakho** nāma heṭṭhimabhāgo pādanakhasadisattā, so sabbadisāsu anekehi hatthirūpehi samalaṅkato ṭhito. Tassūpari kato pāsādo hatthikumbhe patiṭṭhito viya hotīti āha **''hatthikumbhe patiṭṭhita''**nti. **Suvaṇṇarajatādivicitrānī**ti saṅghikasenāsanaṃ sandhāya vuttaṃ. Puggalikaṃ pana suvaṇṇādivicitraṃ bhikkhussa sampaṭicchitumeva na vaṭṭati ''na kenaci pariyāyena jātarūparajataṃ sāditabba''nti (mahāva. 299) vuttattā. Tenevettha **aṭṭhakathāyaṃ** ''saṅghikavihāre vā puggalikavihāre vā''ti na vuttaṃ, gonakādiakappiyabhaṇḍavisaye eva vuttaṃ ekabhikkhussāpi tesaṃ gahaṇe dosābhāvā. **Gihivikaṭanīhārenā**ti gihīhi katanīhārena, gihīhi attano santakaṃ attharitvā dinnaniyāmenāti attho. **Labbhantī**ti nisīdituṃ labbhanti.

Upanandavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Avissajjiyavatthukathāvaṇṇanā

321. **Arañjaro**ti bahuudakagaṇhanikā mahācāṭi, jalaṃ gaṇhitumalanti arañjaro.

Thāvarena ca thāvarantiādīsu pañcasu koṭṭhāsesu purimadvayaṃ thāvaraṃ, pacchimattayaṃ garubhaṇḍanti veditabbaṃ. **Samakameva detī**ti ettha ūnakaṃ dentampi vihāravatthusāmantaṃ gahetvā dūrataraṃ dukkhagopaṃ vissajjetuṃ vaṭṭatīti daṭṭhabbaṃ. Vakkhati hi ''bhikkhūnaṃ ce mahagghataraṃ…pe… sampaṭicchituṃ vaṭṭatī''ti (cūḷava. aṭṭha. 321). **Jānāpetvā**ti bhikkhusaṅghassa jānāpetvā, apaloketvāti attho. **''Nanu tumhākaṃ bahutarā rukkhāti vattabba''**nti idaṃ sāmikesu attano bhaṇḍassa mahagghataṃ ajānitvā dentesu taṃ ñatvā theyyacittena gaṇhato avahāro hotīti vuttaṃ.

Vihārena vihāro parivattetabboti savatthukena aññesaṃ bhūmiyaṃ katapāsādādinā, avatthukena vā savatthukaṃ parivattetabbaṃ. Avatthukaṃ pana avatthukeneva parivattetabbaṃ. Kevalaṃ pāsādassa bhūmito athāvarattā. Evaṃ thāvaresupi thāvaravibhāgaṃ ñatvāva parivattetabbaṃ.

''Kappiyamañcā sampaṭicchitabbā''ti iminā suvaṇṇādivicittaṃ akappiyamañcaṃ ''saṅghassā''ti vuttepi sampaṭicchituṃ na vaṭṭatīti dasseti. ''Vihārassa demā''ti vutte saṅghassa vaṭṭati, na puggalassa khettādi viyāti daṭṭhabbaṃ. **Etesū**ti mañcādīsu. **Kappiyākappiyaṃ vuttanayamevā**ti āsandītūlikādivinicchayesu vuttanayameva. **Akappiyaṃ vā**ti āsandīādi, pamāṇātikkantaṃ bimbohanādi ca. **Mahagghaṃ kappiyaṃ vā**ti suvaṇṇādivicittaṃ kappiyavohārena dinnaṃ.

''Kāḷaloha…pe… bhājetabbo''ti vuttattā vaṭṭakaṃsalohamayampi bhājanaṃ puggalikampi sampaṭicchitumpi pariharitumpi vaṭṭati puggalapariharitabbasseva bhājetabbattāti vadanti. Taṃ upari ''kaṃsalohavaṭṭalohabhājanavikati saṅghikaparibhogena vā gihivikaṭā vā vaṭṭatī''tiādikena mahāpaccarivacanena virujjhati. Imassa hi ''vaṭṭalohakaṃsalohānaṃ yena kenaci kato sīhaḷadīpe pādaggaṇhanako bhājetabbo''ti vuttassa mahāaṭṭhakathāvacanassa paṭikkhepāya taṃ mahāpaccarivacanaṃ pacchā dassitaṃ. Tasmā vaṭṭalohakaṃsalohamayaṃ yaṃ kiñci pādaggaṇhanakavārakampi upādāya abhājanīyameva. Gihīhi diyyamānampi puggalassa sampaṭicchitumpi na vaṭṭati. **Pārihāriyaṃ na vaṭṭatī**ti pattādiparikkhāraṃ viya sayameva paṭisāmetvā paribhuñjituṃ na vaṭṭati. Gihisantakaṃ viya ārāmikādayo ce sayameva gopetvā viniyogakāle ānetvā paṭinenti, paribhuñjituṃ vaṭṭati. ''Paṭisāmetvā bhikkhūnaṃ dethā''ti vattumpi vaṭṭati.

Paṇṇasūci nāma lekhanīti vadanti. **''Attanā laddhānipī''**tiādinā paṭiggahaṇe doso natthi, pariharitvā paribhogova āpattikaroti dasseti. Yathā cettha, evaṃ upari abhājanīyavāsiādīsu attano santakesupi.

Anāmāsampīti suvaṇṇādimayampi sabbaṃ taṃ āmasitvāpi paribhuñjituṃ vaṭṭati. **Upakkhare**ti upakaraṇe. **Aḍḍhabāhuppamāṇā** nāma aḍḍhabāhumattā. Aḍḍhabyāmamattātipi vadanti. **Yottānī**ti cammarajjukā.

Aṭṭhaṅgulasūcidaṇḍamattopīti tasaradaṇḍādisūciākāratanudaṇḍakamattopi. **Rittapotthakopī**ti alikhitapotthako. Idañca paṇṇappasaṅgena vuttaṃ.

''Ghaṭṭanaphalakaṃ ghaṭṭanamuggaro''ti idaṃ rajitacīvaraṃ ekasmiṃ maṭṭhe daṇḍamuggare veṭhetvā ekassa maṭṭhaphalakassa upari ṭhapetvā upari aparena maṭṭhaphalakena nikujjitvā eko upari akkamitvā tiṭṭhati. Dve janā upari phalakaṃ dvīsu koṭīsu gahetvā aparāparaṃ ākaḍḍhanavikaḍḍhanaṃ karonti, etaṃ sandhāya vuttaṃ. Hatthe ṭhapāpetvā hatthena paharaṇaṃ pana niṭṭhitarajanassa cīvarassa allakāle kātabbaṃ. Idaṃ pana phalakamuggarehi ghaṭṭanaṃ sukkhakāle thaddhabhāvavimocanatthanti daṭṭhabbaṃ. **Ambaṇa**nti ekadoṇikanāvāphalakehi pokkharaṇīsadisaṃ kataṃ. Pānīyabhājanantipi vadanti. **Rajanadoṇī**ti ekadārunāva kataṃ rajanabhājanaṃ. **Udakadoṇī**pi ekadārunāva kataṃ udakabhājanaṃ.

Bhūmattharaṇaṃ kātuṃ vaṭṭatīti akappiyacammaṃ sandhāya vuttaṃ. Tattha bhūmattharaṇasaṅkhepena sayitumpi vaṭṭatiyeva. **''Paccattharaṇagatika''**nti iminā mañcādīsu attharitabbaṃ mahācammaṃ eḷakacammaṃ nāmāti dasseti.

Chattamuṭṭhipaṇṇanti tālapaṇṇaṃ sandhāya vuttaṃ. **Pattakaṭāha**nti pattapacanakaṭāhaṃ.

Avissajjiyavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Navakammadānakathāvaṇṇanā

323. Pāḷiyaṃ **piṇḍanikkhepanamattenā**tiādīsu khaṇḍaphullaṭṭhāne mattikāpiṇḍaṭṭhapanaṃ piṇḍanikkhepanaṃ nāma. **Navakamma**nti navakammasammuti. **Aggaḷavaṭṭi** nāma kavāṭabandho. **Chādanaṃ** nāma tiṇādīhi gehacchādanaṃ. **Bandhanaṃ** nāma daṇḍavalliādīhi chadanabandhanameva. **Catuhatthavihāre**ti vitthārappamāṇato vuttaṃ. Ubbedhato pana anekabhūmakattā vaḍḍhakīhatthena vīsatihatthopi nānāsaṇṭhānavicittopi hoti. Tenassa catuvassikaṃ navakammaṃ vuttaṃ. Evaṃ sesesupi.

Pāḷiyaṃ **sabbe vihāre**ti bhummatthe upayogabahuvacanaṃ. Ekassa sabbesu vihāresu navakammaṃ detīti attho. **Sabbakālaṃ paṭibāhantī**ti navakammikā attano gāhitaṃ varaseyyaṃ sampattānaṃ yathāvuḍḍhaṃ akatvā utukālepi paṭibāhanti.

''Sace so āvāso jīratī''tiādi pāḷimuttakavinicchayo. **Mañcaṭṭhānaṃ datvā**ti mañcaṭṭhānaṃ puggalikaṃ datvā. **Tibhāga**nti tatiyabhāgaṃ. Evaṃ vissajjanampi thāvarena thāvaraparivattanaṭṭhāne eva pavisati, na itarathā sabbasenāsanānaṃ vinassanato. **Sace saddhivihārikānaṃ dātukāmo hotī**ti sace so saṅghassa bhaṇḍakaṭṭhapanaṭṭhānaṃ vā aññesaṃ bhikkhūnaṃ vasanaṭṭhānaṃ vā dātuṃ na icchati, attano saddhivihārikānaññeva dātukāmo hoti, tādisassa tuyhaṃ puggalikameva katvā jaggāti na sabbaṃ tassa dātabbanti adhippāyo. Tattha pana kattabbavidhiṃ dassento āha **''kamma''**ntiādi. **Evañhī**tiādimhi vayānurūpaṃ tatiyabhāge vā upaḍḍhabhāge vā gahite taṃ bhāgaṃ dātuṃ labhatīti attho.

Yenāti tesu dvīsu bhikkhūsu yena. **So sāmī**ti tassā bhūmiyā vihārakaraṇe sova sāmī, taṃ paṭibāhitvā itarena na kātabbanti adhippāyo. So hi paṭhamaṃ gahito. **Akataṭṭhāne**ti cayādīnaṃ akatapubbaṭṭhāne. **Cayaṃ vā pamukhaṃ vā**ti saṅghikasenāsanaṃ nissāya tato bahi cayaṃ bandhitvā, ekaṃ senāsanaṃ vā. **Bahikuṭṭe**ti kuṭṭato bahi, attano kataṭṭhāneti attho.

Navakammadānakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Aññatraparibhogapaṭikkhepādikathāvaṇṇanā

324. **Vaḍḍhikammatthāyā**ti yathā tammūlagghato na parihāyati, evaṃ kattabbassa evaṃ nipphādetabbassa mañcapīṭhādino atthāya.

Cakkalikanti pādapuñchanatthaṃ cakkākārena kataṃ. **Paribhaṇḍakatabhūmi vā**ti kāḷavaṇṇādikatasaṇhabhūmi vā. **Senāsanaṃ vā**ti mañcapīṭhādi vā.

''Tatheva vaḷañjetuṃ vaṭṭatī''ti iminā nevāsikehi dhotapādādīhi vaḷañjanaṭṭhāne sañcicca adhotapādādīhi vaḷañjantasseva āpatti paññattāti dasseti.

''Dvārampī''tiādinā sāmaññato vuttattā dvāravātapānādayo aparikammakatāpi na apassayitabbā. Ajānitvā apassayantassapi idha lomagaṇanāya āpatti.

Aññatraparibhogapaṭikkhepādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅghabhattādianujānanakathāvaṇṇanā

325. **Uddesabhattaṃ nimantananti imaṃ vohāraṃ pattānī**ti ettha **iti**-saddo ādiattho, uddesabhattaṃ nimantanantiādivohāraṃ pattānīti attho. **Tampī**ti saṅghabhattampi.

Saṅghabhattādianujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Uddesabhattakathāvaṇṇanā

Bhojanasālāyāti bhattuddesaṭṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ. **Ekavaḷañja**nti ekadvārena vaḷañjitabbaṃ. **Nānānivesanesū**ti nānākulassa nānūpacāresu nivesanesu.

Nisinnassapi niddāyantassapīti anādare sāmivacanaṃ, vuḍḍhatare niddāyante navakassa gāhitaṃ suggahitanti attho.

Vissaṭṭhadūtoti yathāruci vattuṃ labhanato nirāsaṅkadūto. **Pucchāsabhāgenā**ti pucchāvacanapaṭibhāgena. ''Ekā kūṭaṭṭhitikā nāmā''ti vuttamevatthaṃ vibhāvetuṃ **''rañño vā hī''**tiādi vuttaṃ.

Sabbaṃ pattassāmikassa hotīti cīvarādikampi sabbaṃ pattassāmikasseva hoti, mayā bhattameva sandhāya vuttaṃ, na cīvarādinti vatvā gahetuṃ na vaṭṭatīti attho.

Akatabhāgonāmāti āgantukabhāgo nāma, adinnapubbabhāgoti attho.

Kiṃ āharīyatīti avatvāti ''katarabhattaṃ vā tayā āharīyatī''ti dāyakaṃ apucchitvā. **Pakatiṭṭhitikāyā**ti uddesabhattaṭṭhitikāya.

Uddesabhattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nimantanabhattakathāvaṇṇanā

Vicchinditvāti ''bhattaṃ gaṇhathā''ti padaṃ avatvā. Tenevāha **''bhattanti avadantenā''**ti.

Ālopasaṅkhepenāti ekekapiṇḍavasena, evañca bhājanaṃ uddesabhatte na vaṭṭati. Tattha hi ekassa pahonakappamāṇeneva bhājetabbaṃ.

Āruḷhāyeva mātikaṃ, saṅghato aṭṭha bhikkhūti ettha ye mātikaṃ āruḷhā, te aṭṭha bhikkhūti yojetabbaṃ. Uddesabhattanimantanabhattādisaṅghikabhattamātikāsu nimantanabhattamātikāya ṭhitivasena āruḷhe bhattuddesakena vā sayaṃ vā saṅghato uddisāpetvā gahetvā gantabbaṃ, na attano rucite gahetvāti adhippāyo. **Mātikaṃ āropetvā**ti ''saṅghato gaṇhāmī''tiādinā vuttamātikābhedaṃ dāyakassa viññāpetvāti attho.

Paṭibaddhakālato pana paṭṭhāyāti tattheva vāsassa nibaddhakālato paṭṭhāya.

Nimantanabhattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Salākabhattakathāvaṇṇanā

Upanibandhitvāti likhitvā. **Gāmavasenapī**ti yebhuyyena samalābhagāmavasenapi. **Bahūni salākabhattānī**ti tiṃsaṃ vā cattārīsaṃ vā bhattāni. ''Sace hontī''ti ajjhāharitvā yojetabbaṃ.

Sallakkhetvāti tāni bhattāni pamāṇavasena sallakkhetvā. **Niggahena datvā**ti dūraṃ gantuṃ anicchantassa niggahena sampaṭicchāpetvā datvā. **Puna vihāraṃ āgantvā**ti ettha vihāraṃ anāgantvā bhattaṃ gahetvā pacchā vihāre attano pāpetvā bhuñjitumpi vaṭṭati.

Ekagehavasenāti vīthiyampi ekapasse gharapāḷiyā vasena. **Uddisitvāpī**ti asukakule salākabhattāni tuyhaṃ pāpuṇantīti vatvā.

Vāragāmeti atidūrattā vārena gantabbagāme. **Saṭṭhito vā paṇṇāsato vā**ti daṇḍakammatthāya udakaghaṭaṃ sandhāya vuttaṃ. **Vihāravāro**ti sabbabhikkhūsu bhikkhatthāya gatesu vihārarakkhaṇavāro.

Tesanti vihāravārikānaṃ. **Phātikammamevā**ti vihārarakkhaṇakiccassa pahonakapaṭipādanameva. **Ekasseva pāpuṇantī**ti divase divase ekekasseva pāpitānīti attho.

Rasasalākanti ucchurasasalākaṃ. **''Salākavasena gāhitattā pana na sāditabbā''**ti idaṃ asāruppavasena vuttaṃ, na dhutaṅgabhedavasena. ''Saṅghato nirāmisasalākā…pe… vaṭṭatiyevā''ti (visuddhi. 1.26) hi **visuddhimagge** vuttaṃ. **Aggabhikkhāmatta**nti ekakaṭacchubhikkhāmattaṃ. **Laddhā vā aladdhā vā svepi gaṇheyyāsī**ti laddhepi appamattatāya vuttaṃ. Tenāha **''yāvadatthaṃ labhati…pe… alabhitvā 'sve gaṇheyyāsī'ti vattabbo''**ti.

Tatthāti tasmiṃ disābhāge. **Taṃ gahetvā**ti taṃ vāragāme salākaṃ attano gahetvā. **Tenā**ti disaṃgamikato aññena tasmiṃ disaṃgamike. **Devasikaṃ pāpetabbā**ti upacārasīmāya ṭhitassa yassa kassaci vassaggena pāpetabbā. Evaṃ etesu agatesu āsannavihāre bhikkhūnaṃ bhuñjituṃ vaṭṭati itarathā saṅghikato.

Amhākaṃ gocaragāmevāti salākabhattadāyakānaṃ gāmaṃ sandhāya vuttaṃ. **Vihāre therassa pattasalākabhatta**nti vihāre ekekasseva ohīnattherassa sabbasalākānaṃ attano pāpanavasena pattasalākabhattaṃ.

Salākabhattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pakkhikabhattādikathāvaṇṇanā

''Sve pakkho''ti ajja pakkhikaṃ na gāhetabbanti aṭṭhamiyā bhuñjitabbaṃ sattamiyā bhuñjanatthāya na gāhetabbaṃ, dāyakehi niyamitadivaseneva gāhetabbanti attho. Tenāha **''sace panā''**tiādi. **Sve lūkha**nti ajja āvāhamaṅgalādikaraṇato atipaṇītabhojanaṃ karīyati, sve tathā na bhavissati, ajjeva bhikkhū bhojessāmīti adhippāyo.

Pakkhikabhattato uposathikassa bhedaṃ dassento āha **''uposathaṅgāni samādiyitvā''**tiādi. **Nibandhāpita**nti ''asukavihāre āgantukā bhuñjantū''ti niyamitaṃ.

Gamiko āgantukabhattampīti gāmantarato āgantvā avūpasantena gamikacittena vasitvā puna aññattha gacchantaṃ sandhāya vuttaṃ. Āvāsikassa pana gantukāmassa gamikabhattameva labbhati. **''Lesaṃ oḍḍetvā''**ti vuttattā lesābhāve yāva gamanaparibandho vigacchati, tāva bhuñjituṃ vaṭṭatīti ñāpitanti daṭṭhabbaṃ.

Taṇḍulādīni pesenti…pe… vaṭṭatīti abhihaṭabhikkhattā vaṭṭati. **Tathā paṭiggahitattā**ti bhikkhānāmena paṭiggahitattā.

Avibhattaṃ saṅghikaṃ bhaṇḍanti kukkuccuppattiākāradassanaṃ. Evaṃ kukkuccaṃ katvā pucchitabbakiccaṃ natthi, apucchitvā dātabbanti adhippāyo.

Pakkhikabhattādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Senāsanakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

7. Saṅghabhedakakkhandhako

Chasakyapabbajjākathādivaṇṇanā

330. Saṅghabhedakakkhandhake pāḷiyaṃ **anupiyaṃ nāmā**ti anupiyā nāma. **Heṭṭhā pāsādā**ti pāsādato heṭṭhā heṭṭhimatalaṃ, ''heṭṭhāpāsāda''ntipi pāṭho. **Abhinetabba**nti vapitakhettesu pavesetabbaṃ. **Ninnetabba**nti tato nīharitabbaṃ. **Niddhāpetabba**nti sassadūsakatiṇādīni uddharitabbaṃ. **Ujuṃ kārāpetabba**nti puñjaṃ kārāpetabbaṃ, ayameva vā pāṭho.

332. **Paradatto**ti parehi dinnapaccayehi pavattamāno. **Migabhūtena cetasā**ti katthaci alaggatāya migassa viya jātena cittena.

333. **Manomayaṃ kāya**nti jhānamanena nibbattaṃ brahmakāyaṃ, ''kiṃ nu kho ahaṃ pasādeyyaṃ, yasmiṃ me pasanne bahulābhasakkāro uppajjeyyā''ti paṭhamaṃ uppannaparivitakkassa mandapariyuṭṭhānatāya devadattassa tasmiṃ khaṇe jhānaparihāni nāhosi, pacchā eva ahosīti daṭṭhabbaṃ. Tenāha **''saha cittuppādā''**tiādi. **Dve vā tīṇi vā māgadhakāni gāmakhettānī**ti ettha magadharaṭṭhe khuddakaṃ gāmakhettaṃ gāvutamattaṃ, majjhimaṃ pana diyaḍḍhagāvutamattaṃ, mahantaṃ anekayojanampi hoti. Tesu majjhimena gāmakhettena dve vā khuddakena tīṇi vā gāmakhettāni, tassa sarīraṃ tigāvutappamāṇo attabhāvoti vuttaṃ hoti.

334. **Satthāro**ti gaṇasatthāro. **Nāssassā**ti na etassa bhaveyya. **Ta**nti satthāraṃ. **Tenā**ti amanāpena. **Sammannatī**ti cīvarādinā amhākaṃ sammānaṃ karoti, parehi vā ayaṃ satthā sammānīyatīti attho.

335. **Nāsāya pittaṃ bhindeyyu**nti acchapittaṃ vā macchapittaṃ vā nāsāpuṭe pakkhipeyyuṃ. **Assatarī**ti vaḷavāya kucchismiṃ gadrabhassa jātā. Tassā hi gahitagabbhāya vijāyitumasakkontiyā udaraṃ phāletvā potakaṃ nīharanti. Tenāha **''attavadhāya gabbhaṃ gaṇhātī''**ti.

339. **Potthanika**nti churikaṃ, ''khara''ntipi vuccati.

342. **Mā kuñjara nāgamāsado**ti he kuñjara buddhanāgaṃ vadhakacittena mā upagaccha. **Dukkha**nti dukkhakāraṇattā dukkhaṃ. **Ito**ti ito jātito. **Yato**ti yasmā, yantassa vā, gacchantassāti attho. **Mā ca mado**ti mado tayā na kātabboti attho.

343. **Tikabhojana**nti tīhi bhuñjitabbaṃ bhojanaṃ, tato adhikehi ekato paṭiggahetvā bhuñjituṃ na vaṭṭanakaṃ gaṇabhojanapaṭipakkhaṃ bhojananti attho. **Kokāliko**tiādīni devadattaparisāya gaṇapāmokkhānaṃ nāmāni. **Kappa**nti mahāniraye āyukappaṃ, taṃ antarakappanti keci. Keci pana ''asaṅkhyeyyakappa''nti.

Chasakyapabbajjākathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅghabhedakakathāvaṇṇanā

345. Parassa cittaṃ ñatvā kathanaṃ **ādesanāpāṭihāriyaṃ**. Kevalaṃ dhammadesanā **anusāsanīpāṭihāriyaṃ**. Tadubhayampi **dhammī kathā** nāma. Tāya thero ovadi. Iddhividhaṃ **iddhipāṭihāriyaṃ** nāma. Tena sahitā anusāsanī eva **dhammī kathā**. Tāya thero ovadi.

''Thullaccayaṃ desāpehī''ti idaṃ bhedapurekkhārassa uposathādikaraṇe thullaccayassa uposathakkhandhakādīsu paṭhamameva paññattattā vuttaṃ, itarathā etesaṃ ādikammikattā anāpattiyeva siyā.

346. **Sarasī**ti saro. **Mahiṃ vikrubbato**ti mahiṃ dantehi vilikhantassa. Idañca hatthīnaṃ sabhāvadassanaṃ. **Nadīsū**ti saresu. Bhisaṃ ghasamānassāti yojanā. **Jaggato**ti yūthaṃ pālentassa.

347. **Dūteyyaṃ gantu**nti dūtakammaṃ pattuṃ, dūtakammaṃ kātunti attho. **Sahitāsahitassā**ti yuttāyuttassa, yaṃ vattuṃ, kātuñca yuttaṃ, tattha kusalo. Atha vā adhippetānādhippetassa vacanassa kusalo, byañjanamatte na tiṭṭhati, adhippetatthameva ārocetīti attho.

350. Gāthāsu **jātū**ti ekaṃsena. **Mā udapajjatha** mā hotūti attho. **Pāpicchānaṃ yathāgatī**ti pāpicchānaṃ puggalānaṃ yādisī gati abhisamparāyo. **Taṃ** atthajātaṃ. **Imināpi** kāraṇena **jānāthā**ti devadattassa ''paṇḍito''tiādinā upari vakkhamānākāraṃ dasseti.

Pamādaṃ anuciṇṇoti pamādaṃ āpanno. **Āsīsāya**nti avassaṃbhāvīatthasiddhiyaṃ. Sā hi idha āsīsāti adhippetā, na patthanā. Īdise anāgatatthe atītavacanaṃ saddavidū icchanti.

Dubbheti dubbheyya. **Visakumbhenā**ti ekena visapuṇṇakumbhena. **So**ti so puggalo. **Na padūseyya** visamissaṃ kātuṃ na sakkotīti attho. **Bhayānako**ti vipulagambhīrabhāvena bhayānako. Tenāpi dūsetuṃ na sakkuṇeyyataṃ dasseti. **Vādenā**ti dosakathanena. **Upahiṃsatī**ti bādhati.

Saṅghabhedakakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Upālipañhākathāvaṇṇanā

351. **Na pana ettāvatā saṅgho bhinno hotī**ti salākaggāhāpanamattena saṅghabhedānibbattito vuttaṃ. Uposathādisaṅghakamme kate eva hi saṅgho bhinno hoti. Tattha ca uposathapavāraṇāsu ñattiniṭṭhānena, sesakammesu apalokanādikammapariyosānena saṅghabhedo samatthoti daṭṭhabbo.

''Abhabbatā na vuttā''ti idaṃ ''bhikkhave, devadattena paṭhamaṃ ānantariyakammaṃ upacita''ntiādinā ānantariyattaṃ vadatā bhagavatā tassa abhabbatāsaṅkhātā pārājikatā na paññattā. Etena āpatti viya abhabbatāpi paññattianantarameva hoti, na tato pureti dasseti. Idha pana ādikammikassapi anāpattiyā avuttattā devadattādayopi na muttāti daṭṭhabbaṃ.

Tayo satipaṭṭhānātiādīsu tayo eva satipaṭṭhānā, na tato paranti ekassa satipaṭṭhānassa paṭikkhepova idha **adhammo,** na pana tiṇṇaṃ satipaṭṭhānattavidhānaṃ tassa dhammattā. Evaṃ sesesupi hāpanakoṭṭhāsesu. Vaḍḍhanesu pana **cha indriyānī**ti anindriyassapi ekassa indriyattavidhānameva **adhammo**. Evaṃ sesesupi. Na kevalañca eteva, ''cattāro khandhā, terasāyatanānī''tiādinā yattha katthaci viparītato pakāsanaṃ sabbaṃ **adhammo**. Yāthāvato pakāsanañca sabbaṃ **dhammo**ti daṭṭhabbaṃ. **Pakāsana**nti cettha tathā tathā kāyavacīpayogasamuṭṭhāpikā arūpakkhandhāva adhippetā, evamettha dasakusalakammapathādīsu anavajjaṭṭhena sarūpato dhammesu, akusalakammapathādīsu sāvajjaṭṭhena sarūpato adhammesu ca tadaññesu ca abyākatesu yassa kassaci koṭṭhāsassa bhagavatā paññattakkameneva pakāsanaṃ ''dhammo''ti ca viparītato pakāsanaṃ ''adhammo''ti ca dassitanti daṭṭhabbaṃ. Kāmañcettha vinayādayopi yathābhūtato, ayathābhūtato ca pakāsanavasena dhammādhammesu eva pavisanti, vinayādināmena pana visesetvā visuṃ gahitattā tadavasesameva dhammādhammakoṭṭhāse pavisatīti daṭṭhabbaṃ.

Imaṃ adhammaṃ dhammoti karissāmātiādi dhammañca adhammañca yāthāvato ñatvāva pāpicchaṃ nissāya viparītato pakāsentasseva saṅghabhedo hoti, na pana tathāsaññāya pakāsentassāti dassanatthaṃ vuttaṃ. Esa nayo ''avinayaṃ vinayoti dīpentī''tiādīsupi. Tattha **niyyānika**nti ukkaṭṭhanti attho. **''Tathevā''**ti iminā ''evaṃ amhākaṃ ācariyakula''ntiādinā vuttamatthaṃ ākaḍḍhati.

Saṃvaro pahānaṃ paṭisaṅkhāti saṃvaravinayo, pahānavinayo, paṭisaṅkhāvinayo ca vutto. Tenāha **''ayaṃ vinayo''**ti. ''Paññattaṃ apaññatta''nti dukaṃ ''bhāsitaṃ abhāsita''nti dukena atthato samānameva, tathā duṭṭhulladukaṃ garukadukena. Teneva tesaṃ **''cattāro satipaṭṭhānā…pe… idaṃ apaññattaṃ nāmā''**tiādinā sadisaniddeso kato. **Sāvasesāpatti**nti avasesasīlehi sahitāpattiṃ. Natthi etissaṃ āpannāyaṃ sīlāvasesāti **anavasesāpatti**.

354. Pāḷiyaṃ **samaggānañca anuggaho**ti yathā samaggānaṃ sāmaggī na bhijjati, evaṃ anuggahaṇaṃ anubalappadānaṃ.

355. **Siyā nu kho**ti sambhaveyya nu kho. **Tasmiṃ adhammadiṭṭhī**ti attano ''adhammaṃ dhammo''ti etasmiṃ dīpane ayuttadiṭṭhi. **Bhede adhammadiṭṭhī**ti ''adhammaṃ dhammo''ti dīpetvā anussāvanasalākaggāhāpanādinā attānaṃ muñcitvā catuvaggādikaṃ saṅghaṃ ekasīmāyameva ṭhitato catuvaggādisaṅghato viyojetvā ekakammādinipphādanavasena saṅghabhedakaraṇe adhammadiṭṭhiko hutvāti attho. **Vinidhāya diṭṭhi**nti yā tasmiṃ ''adhammaṃ dhammo''ti dīpane attano adhammadiṭṭhi uppajjati, taṃ vinidhāya paṭicchādetvā ''dhammo evāya''nti viparītato pakāsetvāti attho. Evaṃ sabbattha attho veditabbo.

Bhede dhammadiṭṭhīti yathāvuttanayena saṅghabhedane doso natthīti laddhiko. Ayaṃ pana ''adhammaṃ dhammo''ti dīpane adhammadiṭṭhiko hutvāpi taṃ diṭṭhiṃ vinidhāya karaṇena saṅghabhedako atekiccho jāto. **Evaṃ bhede vematiko**ti imassa pana bhede vematikadiṭṭhiyā vinidhānampi atthi. Sesaṃ samameva. **Tasmiṃ dhammadiṭṭhibhede adhammadiṭṭhī**ti ayaṃ pana bhede adhammadiṭṭhiṃ vinidhāya katattā saṅghabhedako atekiccho jāto. Sukkapakkhe pana sabbattha ''adhammaṃ dhammo''tiādidīpane vā bhede vā dhammadiṭṭhitāya diṭṭhiṃ avinidhāyeva katattā saṅghabhedakopi satekiccho jāto. Tasmā ''adhammaṃ dhammo''tiādidīpane vā saṅghabhede vā ubhosupi vā adhammadiṭṭhi vā vematiko vā hutvā taṃ diṭṭhiṃ, vimatiñca vinidhāya ''dhammo''ti pakāsetvā vuttanayena saṅghabhedaṃ karontasseva ānantariyaṃ hotīti veditabbaṃ.

Upālipañhākathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅghabhedakakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

8. Vattakkhandhako

Āgantukavattakathāvaṇṇanā

357. Vattakkhandhake **pattharitabba**nti ātape pattharitabbaṃ. Pāḷiyaṃ **abhivādāpetabbo**ti vandanatthāya vassaṃ pucchanena navako sayameva vandatīti vuttaṃ. **Nilloketabbo**ti oloketabbo.

Āgantukavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Āvāsikavattakathāvaṇṇanā

359. ''Yathābhāga''nti ṭhapitaṭṭhānaṃ anatikkamitvā mañcapīṭhādiṃ papphoṭetvā pattharitvā upari paccattharaṇaṃ datvā dānampi senāsanapaññāpanamevāti dassento āha **''papphoṭetvā hi pattharituṃ pana vaṭṭatiyevā''**ti.

Āvāsikavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Anumodanavattakathāvaṇṇanā

362. **Pañcame nisinne**ti anumodanatthāya nisinne. **Na mahātherassa bhāro hotī**ti anumodakaṃ āgametuṃ na bhāro. **Ajjhiṭṭhova āgametabbo**ti attanā ajjhiṭṭhehi bhikkhūhi anumodanteyeva nisīditabbanti attho.

Anumodanavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhattaggavattakathāvaṇṇanā

364. **Manussānaṃ parivisanaṭṭhāna**nti yattha antovihārepi manussā saputtadārā āvasitvā bhikkhū netvā bhojenti. **Āsanesu satī**ti nisīdanaṭṭhānesu santesu. **Idaṃ, bhante, āsanaṃ ucca**nti āsanne samabhūmibhāge paññattaṃ therāsanena samakaṃ āsanaṃ sandhāya vuttaṃ, therāsanato pana uccatare āpucchitvāpi nisīdituṃ na vaṭṭati. Yadi taṃ āsannampi nīcataraṃ hoti, anāpucchāpi nisīdituṃ vaṭṭati. **Mahātherasseva āpattī**ti āsanena paṭibāhanāpattiyā āpatti. **Avattharitvā**ti pārutasaṅghāṭiṃ avattharitvā, anukkhipitvāti attho.

Pāḷiyaṃ **''ubhohi hatthehi…pe… odano paṭiggahetabbo''**ti idaṃ hatthatale vā pacchipiṭṭhiādidussaṇṭhitādhāre vā pattaṃ ṭhapetvā odanassa gahaṇakāle pattassa apatanatthāya vuttaṃ, susajjite pana ādhāre pattaṃ ṭhapetvā ekena hatthena taṃ parāmasitvāpi odanaṃ paṭiggahetuṃ vaṭṭati eva. **Ubhohi hatthehi…pe… udakaṃ**

paṭiggahetabbanti etthāpi eseva nayo.

Hatthadhovanaudakanti bhojanāvasāne udakaṃ. Tenāha **''pānīyaṃ pivitvā hatthā dhovitabbā''**ti. Tena pariyosāne dhovanameva paṭikkhittaṃ, bhojanantare pana pānīyapivanādinā nayena hatthaṃ dhovitvā puna bhuñjituṃ vaṭṭatīti dasseti. Potthakesu pana ''pānīyaṃ pivitvā hatthā na dhovitabbā''ti likhanti, taṃ purimavacanena na sameti pariyosāne udakasseva ''hatthadhovanaudaka''nti vuttattā. **Sace manussā dhovatha, bhante**tiādi niṭṭhitabhattaṃ nisinnaṃ theraṃ sandhāya vuttaṃ. **Dhure** dvārasamīpe.

Bhattaggavattakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Piṇḍacārikavattakathādivaṇṇanā

366. Pāḷiyaṃ **ṭhāpeti vā**ti tiṭṭha bhanteti vadanti.

367. **Atthi, bhante, nakkhattapadānī**ti nakkhattapadavisayāni ñātāni atthi, assayujādinakkhattaṃ jānāthāti adhippāyo. Tenāha **''na jānāma, āvuso''**ti. **Atthi, bhante, disābhāga**nti etthāpi eseva nayo. **Kenajja, bhante, yutta**nti kena nakkhattena cando yuttoti attho.

369. **Aṅgaṇ**eti abbhokāse. **Evameva paṭipajjitabba**nti uddesadānādi āpucchitabbanti dasseti.

374. **Nibaddhagamanatthāyā**ti attanova nirantaragamanatthāya. Ūhaditāti ettha hada-dhātussa vaccavissajjanatthatāyāha **''bahi vaccamakkhitā''**ti.

Piṇḍacārikavattakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Vattakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

9. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhako

Pātimokkhuddesayācanakathāvaṇṇanā

383. Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhake pāḷiyaṃ **nandimukhiyā**ti odātadisāmukhatāya tuṭṭhamukhiyā. ''Uddhastaṃ aruṇa''nti vatvāpi ''uddisatu, bhante, bhagavā''ti pātimokkhuddesayācanaṃ anuposathe uposathakaraṇapaṭikkhepassa sikkhāpadassa apaññattattā therena katanti daṭṭhabbaṃ. Kasmā pana bhagavā evaṃ tuṇhībhūtova tiyāmarattiṃ vītināmesīti? Aparisuddhāya parisāya uposathādisaṃvāsakaraṇassa sāvajjataṃ bhikkhusaṅghe pākaṭaṃ kātuṃ, tañca āyatiṃ bhikkhūnaṃ tathāpaṭipajjanatthaṃ sikkhāpadaṃ ñāpetuṃ. Keci panettha ''aparisuddhampi puggalaṃ tassa sammukhā 'aparisuddho'ti vattuṃ mahākaruṇāya avisahanto bhagavā tathā nisīdī''ti kāraṇaṃ vadanti. Taṃ akāraṇaṃ pacchāpi avattabbato, mahāmoggallānattherenāpi taṃ bāhāyaṃ gahetvā bahi nīharaṇassa akattabbatāpasaṅgato. Tasmā yathāvuttamevettha kāraṇanti. Teneva ''aṭṭhānametaṃ, bhikkhave, anavakāso, yaṃ tathāgato aparisuddhāya parisāya uposathaṃ kareyya, pātimokkhaṃ uddiseyyā''ti (a. ni. 8.20; cūḷava. 386; udā. 45) vatvā ''na ca, bhikkhave, sāpattikena pātimokkhaṃ sotabba''ntiādinā (cūḷava. 386) sāpattikaparisāya kattabbavidhi dassito.

Saṅkassarasamācāranti kiñcideva asāruppaṃ disvā ''idaṃ iminā kataṃ bhavissatī''ti parehi saṅkāya saritabbasamācāraṃ, attanā vā ''mama anācāraṃ ete jānantī''ti saṅkāya saritabbasamācāraṃ. Samaṇavesadhāraṇena, saṅghikapaccayabhāgagahaṇādinā ca jīvikaṃ kappento ''ahaṃ samaṇo''ti paṭiññaṃ adentopi atthato dento viya hotīti **''samaṇapaṭiññaṃ brahmacāripaṭiñña''**nti vuttaṃ. **Avassuta**nti kilesāvassanena tintaṃ. Sañjātadussilyakacavarattā **kasambujātaṃ**, asāratāya vā kasambu viya jātaṃ. **Bahidvārakoṭṭhakā nikkhāmetvā**ti dvārasālato bahi nikkhamāpetvā.

384. **Mahāsamudde abhiramantī**ti bahuso dassanapavisanādinā mahāsamudde abhiratiṃ vindanti. **Na āyatakeneva papāto**ti chinnataṭamahāsobbho viya na āditova ninnoti attho. **Ṭhitadhammo**ti avaṭṭhitasabhāvo. **Pūratta**nti puṇṇattaṃ. **Nāgā**ti sappajātikā.

Pātimokkhuddesayācanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pātimokkhasavanārahakathādivaṇṇanā

386. **Udāharitabba**nti pāḷiyā avatvā tamatthaṃ yāya kāyaci bhāsāya udāhaṭampi udāhaṭamevāti daṭṭhabbaṃ.

Pure vā pacchā vāti ñattiārambhato pubbe vā ñattiniṭṭhānato pacchā vā.

387. **Katañca akatañca ubhayaṃ gahetvā**ti yassa katāpi atthi akatāpi. Tassa tadubhayaṃ gahetvā. **Dhammikaṃ sāmaggi**nti dhammikaṃ samaggakammaṃ. **Paccādiyatī**ti ukkoṭanādhippāyena puna kātuṃ ādiyati.

388. **Ākārādisaññā veditabbā**ti ākāraliṅganimittanāmāni vuttānīti veditabbāni.

Pātimokkhasavanārahakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Attādānaaṅgakathādivaṇṇanā

398. Puna codetuṃ attanā ādātabbaṃ gahetabbaṃ adhikaraṇaṃ attādānanti āha **''sāsanaṃ sodhetukāmo''**tiādi. **Vassāratto**ti vassakālo. Sopi hi dubbhikkhādikālo viya adhikaraṇavūpasamatthaṃ lajjiparisāya dūrato ānayanassa, āgatānañca piṇḍāya caraṇādisamācārassa dukkarattā akālo eva.

Samanussaraṇakaraṇanti anussaritānussaritakkhaṇe pītipāmojjajananato anussaraṇuppādakaṃ. **Vigatūpakkilesa…pe… saṃvattatī**ti ettha yathā abbhahimādiupakkilesavirahitānaṃ candimasūriyānaṃ sassirīkatā hoti, evamassāpi codakassa pāpapuggalūpakkilesavigamena sassirīkatā hotīti adhippāyo.

399. **Adhigataṃ mettacitta**nti appanāppattaṃ mettajhānaṃ.

400-1. ''Dosantaro''ti ettha antara-saddo cittapariyāyoti āha **''na duṭṭhacitto hutvā''**ti.

Kāruññaṃ nāma karuṇā evāti āha **''kāruññatāti karuṇābhāvo''**ti. **Karuṇa**nti appanāppattaṃ vadati. Tathā **metta**nti.

Attādānaaṅgakathādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Pātimokkhaṭṭhapanakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

10. Bhikkhunikkhandhako

Mahāpajāpatigotamīvatthukathāvaṇṇanā

403. Bhikkhunikkhandhake **''mātugāmassa pabbajitattā''**ti idaṃ pañcavassasatato uddhaṃ saddhammassa appavattanakāraṇadassanaṃ.

Sukkhavipassakakhīṇāsavavasena vassasahassantiādi **khandhakabhāṇakānaṃ** mataṃ gahetvā vuttaṃ. **Dīghanikāyaṭṭhakathāyaṃ** pana ''paṭisambhidāppattehi vassasahassaṃ aṭṭhāsi, chaḷabhiññehi vassasahassaṃ, tevijjehi vassasahassaṃ, sukkhavipassakehi vassasahassaṃ, pātimokkhehi vassasahassaṃ aṭṭhāsī''ti (dī. ni. aṭṭha. 3.161) vuttaṃ. **Aṅguttara** (a. ni. aṭṭha. 3.8.51) **-saṃyuttaṭṭhakathāsu**pi (saṃ. ni. aṭṭha. 2.2.156) aññathāva vuttaṃ, taṃ sabbaṃ aññamaññaviruddhampi taṃtaṃbhāṇakānaṃ matena likhitasīhaḷaṭṭhakathāsu āgatanayameva gahetvā ācariyena likhitaṃ īdise kathāvirodhe sāsanaparihāniyā abhāvato, sodhanupāyābhāvā ca. Paramatthavirodho eva hi suttādinayena sodhanīyo, na kathāmaggavirodhoti.

Mahāpajāpatigotamīvatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhunīupasampadānujānanakathāvaṇṇanā

404-8. Pāḷiyaṃ **yadaggenā**ti yasmiṃ divase. **Tadā**ti tasmiṃyeva divase. **Vimānetvā**ti avamānaṃ katvā.

410-1. **Āpattigāminiyo**ti āpattiṃ āpannāyo. **Kammavibhaṅge**ti parivāre kammavibhaṅge (pari. 482 ādayo).

413-5. Pāḷiyaṃ **dve tisso bhikkhuniyo**ti dvīhi tīhi bhikkhunīhi. **Na ārocentī**ti pātimokkhuddesakassa na ārocenti.

416. **Dussaveṇiyā**ti anekadussapaṭṭe ekato katvā kataveṇiyā.

417. **Visesaka**nti pattalekhādivaṇṇavisesaṃ. **Pakiṇantī**ti vikkiṇanti. **Namanaka**nti pāsukaṭṭhinamanakabandhanaṃ.

422-5. **Saṃvelliya**nti kacchaṃ bandhitvā nivāsanaṃ. **Tayo nissaye**ti rukkhamūlasenāsanassa tāsaṃ alabbhanato vuttaṃ.

426-8. **Aṭṭheva bhikkhuniyo yathāvuḍḍhaṃ paṭibāhantī**ti aṭṭha bhikkhuniyo vuḍḍhapaṭipāṭiyāva gaṇhantiyo āgatapaṭipāṭiṃ paṭibāhanti, nāññāti attho. **Anuvādaṃ paṭṭhapentī**ti issariyaṃ pavattentīti atthaṃ vadanti.

430. **Bhikkhudūtenā**ti bhikkhunā dūtabhūtena. **Sikkhamānadūtenā**ti sikkhamānāya dūtāya.

431. **Na sammatī**ti nappahoti. **Navakamma**nti ''navakammaṃ katvā vasatū''ti apaloketvā saṅghikabhūmiyā okāsadānaṃ.

432-6. **Sannisinnagabbhā**ti duviññeyyagabbhā. **Mahilātitthe**ti itthīnaṃ sādhāraṇatitthe.

Bhikkhunīupasampadānujānanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhikkhunikkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

11. Pañcasatikakkhandhako

Khuddānukhuddakasikkhāpadakathāvaṇṇanā

437. Pañcasatikakkhandhake pāḷiyaṃ **''apāvuso, amhākaṃ satthāraṃ jānāsī''**ti idaṃ thero sayaṃ bhagavato parinibbutabhāvaṃ jānantopi attanā sahagatabhikkhuparisāya ñāpanatthameva, subhaddassa vuḍḍhapabbajitassa sāsanassa paṭipakkhavacanaṃ bhikkhūnaṃ viññāpanatthañca evaṃ pucchi. Subhaddo hi kusinārāyaṃ bhagavati abhippasannāya khattiyādigahaṭṭhaparisāya majjhe bhagavato parinibbānaṃ sutvā haṭṭhapahaṭṭhopi bhayena pahaṭṭhākāraṃ vācāya pakāsetuṃ na sakkhissati, idheva pana vijanapadese sutvā yathājjhāsayaṃ attano pāpaladdhiṃ pakāsessati, tato tameva paccayaṃ dassetvā bhikkhū samussāhetvā dhammavinayasaṅgahaṃ kāretvā etassa pāpabhikkhussa, aññesañca īdisānaṃ manorathavighātaṃ, sāsanaṭṭhitiñca karissāmīti jānantova taṃ pucchīti veditabbaṃ. Teneva thero ''ekamidāhaṃ, āvuso, samaya''ntiādinā subhaddavacanameva dassetvā dhammavinayaṃ saṅgāyāpesi. **Nānābhāvo**ti sarīrena nānādesabhāvo, vippavāsoti attho. **Vinābhāvo**ti maraṇena viyujjanaṃ. **Aññathābhāvo**ti bhavantarūpagamanena aññākārappatti.

441. **''Ākaṅkhamāno…pe… samūhaneyyā''**ti idaṃ bhagavā mayā ''ākaṅkhamāno''ti vuttattā ekasikkhāpadampi samūhanitabbaṃ apassantā, samūhane ca dosaṃ disvā dhammasaṅgahakā bhikkhū ''apaññattaṃ na paññāpessāma, paññattaṃ na samucchindissāmā''tiādinā puna ''paññattisadisāya akuppāya kammavācāya sāvetvā samādāya vattissanti, tato yāva sāsanantaradhānā appaṭibāhiyāni sikkhāpadāni bhavissantī''ti iminā adhippāyena avocāti daṭṭhabbaṃ. Teneva mahātherāpi tatheva paṭipajjiṃsu.

Gihigatānīti gihīsu gatāni. Khattiyamahāsārādigihīhi ñātānīti attho. Citakadhūmakālo attano pavattipariyosānabhūto etassāti **dhūmakālikaṃ**.

443. **Oḷārike nimitte kariyamānepī**ti ''ākaṅkhamāno, ānanda, tathāgato kappaṃ vā tiṭṭheyya kappāvasesaṃ vā''ti evaṃ thūlatare ''tiṭṭhatu, bhagavā, kappa''nti yācanahetubhūte okāsanimitte kamme kariyamāne. **Mārena pariyuṭṭhitacitto**ti mārena āviṭṭhacitto.

445. **Ujjavanikāyā**ti paṭisotagāminiyā. Kucchito lavo chedo vināso **kulavo,** niratthakaviniyogo. Taṃ na gacchantīti **na kulavaṃ gamenti**.

Khuddānukhuddakasikkhāpadakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcasatikakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

12. Sattasatikakkhandhako

Dasavatthukathāvaṇṇanā

446. Sattasatikakkhandhake **bhikkhaggenā**ti bhikkhugaṇanāya. **Mahī**ti himaṃ.

447. **Avijjānivutā**ti avijjānīvaraṇena nivutā paṭicchannā. **Aviddasū**ti aññāṇino. **Upakkilesā vuttā**ti tesaṃ samaṇabrāhmaṇānaṃ ete surāpānādayo upakkilesāti vuttā. Nettiyā taṇhāya sahitā **sanettikā**.

450-1. **Ahogaṅgo**ti tassa pabbatassa nāmaṃ. **Paṭikacceva gaccheyya**nti yattha naṃ adhikaraṇaṃ vūpasamituṃ bhikkhū sannipatissanti, tatthāhaṃ paṭhamameva gaccheyyaṃ. **Sambhāvesu**nti sampāpuṇiṃsu.

452. **Aloṇika**nti loṇarahitaṃ bhattaṃ, byañjanaṃ vā. **Āsutā**ti sabbasambhārasajjitā, ''asuttā''ti vā pāṭho.

453. **Ujjaviṃsū**ti nāvāya paṭisotaṃ gacchiṃsu. **Pācīnakā**ti puratthimadisāya jātattā vajjiputtake sandhāya vuttaṃ. **Pāveyyakā**ti pāveyyadesavāsino.

454. **Nanu tvaṃ, āvuso, vuḍḍho**ti nanu tvaṃ thero nissayamutto, kasmā taṃ thero paṇāmesīti bhedavacanaṃ vadanti. **Garunissayaṃ gaṇhāmā**ti nissayamuttāpi mayaṃ ekaṃ sambhāvanīyagaruṃ nissayabhūtaṃ gahetvāva vasissāmāti adhippāyo.

455. **Mūlādāyakā**ti paṭhamaṃ dasavatthūnaṃ dāyakā, āvāsikāti attho. **Pathabyā saṅghatthero**ti loke sabbabhikkhūnaṃ tadā upasampadāya vuḍḍho. **Suññatāvihārenā**ti suññatāmukhena adhigataphalasamāpattiṃ sandhāya vadati.

457. **Suttavibhaṅge**ti padabhājanīye. Idañca ''yo pana bhikkhu sannidhikārakaṃ khādanīyaṃ vā bhojanīyaṃ vā''ti (pāci. 253) sutte yāvakālikasseva parāmaṭṭhattā siṅgīloṇassa yāvajīvikassa sannidhikatassa āmisena saddhiṃ paribhoge pācittiyaṃ vibhaṅganayeneva sijjhatīti vuttaṃ, taṃ pana pācittiyaṃ vibhaṅge āgatabhāvaṃ sādhetuṃ **''kathaṃ suttavibhaṅge''**tiādi vuttaṃ. Tattha hi loṇamettha sannidhikataṃ, na khādanīyaṃ bhojanīyanti loṇamissabhojane vajjiputtakā anavajjasaññino ahesuṃ. Tathāsaññīnampi nesaṃ āpattidassanatthaṃ ''sannidhikāre asannidhikārasaññī''ti idaṃ suttavibhaṅgaṃ uddhaṭanti veditabbaṃ.

Tena saddhinti purepaṭiggahitaloṇena saddhiṃ. **Dukkaṭenettha bhavitabba**nti ''yāvakālikena, bhikkhave, yāvajīvikaṃ paṭiggahita''nti avatvā ''tadahupaṭiggahita''nti vacanasāmatthiyato purepaṭiggahitaṃ yāvajīvikaṃ yāvakālikena saddhiṃ sambhinnarasaṃ kālepi na kappatīti sijjhati, tattha dukkaṭena bhavitabbanti adhippāyo. **Dukkaṭenapi na bhavitabba**nti yadi hi sannidhikārapaccayā dukkaṭaṃ maññatha, yāvajīvikassa loṇassa sannidhidosābhāvā dukkaṭena na bhavitabbaṃ, atha āmisena sambhinnarasassa tassa āmisagatikattā dukkaṭaṃ mā maññatha. Tadā ca hi pācittiyeneva bhavitabbaṃ āmisattupagamanatoti adhippāyo. **Na hi ettha yāvajīvika**ntiādināpi dukkaṭābhāvaṃ samattheti.

Pāḷiyaṃ **rājagahe suttavibhaṅge**tiādīsu sabbattha sutte ca vibhaṅge cāti attho gahetabbo. Tassa tassa vikālabhojanādino suttepi paṭikkhittattā vinayassa atisaraṇaṃ atikkamo **vinayātisāro**. **''Nisīdanaṃ nāma sadasaṃ vuccatīti āgata''**nti idaṃ vibhaṅge ca āgatadassanatthaṃ vuttaṃ. **Taṃ pamāṇaṃ karontassā**ti sugatavidatthiyā vidatthittayappamāṇaṃ karontassa, dasāya pana vidatthidvayappamāṇaṃ kataṃ. Adasakampi nisīdanaṃ vaṭṭati evāti adhippāyo. Sesamidha heṭṭhā sabbattha suviññeyyameva.

Dasavatthukathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattasatikakkhandhakavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Cūḷavaggavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Namo tassa bhagavato arahato sammāsambuddhassa

Parivāravaṇṇanā

Mahāvaggo

Paññattivāravaṇṇanā

1. Visuddhaparivārassa sīlakkhandhādidhammakkhandhasarīrassa bhagavato vinayapariyattisāsane khandhakānaṃ anantaraṃ parivāroti yo vinayo saṅgahaṃ samāruḷho, tassa dāni anuttānatthavaṇṇanaṃ karissāmīti yojanā.

Samantacakkhunāti sabbaññutaññāṇena. **Ativisuddhena maṃsacakkhunā**ti rattindivaṃ samantā yojanappamāṇe atisukhumānipi rūpāni passanato ativiya parisuddhena pasādacakkhunā. ''Atthi tattha paññattī''tiādīsu atthi nu kho tattha paññattītiādinā attho gahetabboti āha **''tattha paññatti…pe… kenābhatanti pucchā''**ti.

2. **Pucchāvissajjane**ti pucchāya vissajjane. **Vinītakathā**ti vinītavatthukathā, ayameva vā pāṭho.

Dvaṅgikena ekena samuṭṭhānenāti aṅgadvayasamudāyabhūtena ekena. Aṅgadvayavimuttassa samuṭṭhānassa abhāvepi tesu ekenaṅgena vinā ayaṃ āpatti na hotīti dassanatthameva ''ekena samuṭṭhānenā''ti vuttaṃ. Idāni tesu dvīsu aṅgesu padhānaṅgaṃ dassetumāha **''ettha hi cittaṃ aṅgaṃ hotī''**tiādi. Yasmā pana maggenamaggappaṭipattisaṅkhātāya kāyaviññattiyā sevanacitteneva sambhave sati ayaṃ taṃ aṅgadvayaṃ upādāya bhagavatā paññattā āpattisammuti hoti, nāsati. Tasmā taṃ cittaṃ kāyaviññattisaṅkhātassa kāyassa aṅgaṃ kāraṇaṃ hoti, na āpattiyā. Tassa pana taṃsamuṭṭhitakāyo eva aṅgaṃ abyavahitakāraṇaṃ, cittaṃ pana kāraṇakāraṇanti adhippāyo. Evaṃ uparipi sabbattha cittaṅgayuttasamuṭṭhānesu adhippāyo veditabbo. ''Ekena samuṭṭhānena samuṭṭhātī''tiādiparivāravacaneneva āpattiyā akusalādiparamatthasabhāvatā pāḷiaṭṭhakathāsu pariyāyatova vuttā, sammutisabhāvā eva āpattīti sijjhati samuṭṭhānasamuṭṭhitānaṃ bhedasiddhitoti gahetabbaṃ. **Imamatthaṃ sandhāyā**ti āpannāya pārājikāpattiyā kehicipi samathehi anāpattibhāvāpādanassa asakkuṇeyyattasaṅkhātamatthaṃ sandhāya.

3. **Porāṇakehi mahātherehī**ti saṅgītittayato pacchā potthakasaṅgītikārakehi chaḷabhiññāpaasambhidādiguṇasamujjalehi mahātherehi. Catutthasaṅgītisadisā hi **potthakārohasaṅgīti**.

188. **Mahāvibhaṅge**ti bhikkhuvibhaṅge. **Soḷasa vārā dassitā**ti yehi vārehi ādibhūtehi upalakkhitattā ayaṃ sakalopi parivāro soḷasaparivāroti voharīyati, te sandhāya vadati.

Paññattivāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Samuṭṭhānasīsavaṇṇanā

257. Pāḷiyaṃ **nibbānañceva paññattī**ti ettha yasmā saṅkhatadhamme upādāya paññattā sammutisaccabhūtā puggalādipaññatti paramatthato avijjamānattā uppattivināsayuttavatthudhammaniyatena aniccadukkhalakkhaṇadvayena yuttāti vattuṃ ayuttā, kārakavedakādirūpena pana parikappitena attasabhāvena virahitattā ''anattā''ti vattuṃ yuttā. Tasmā ayaṃ paññattipi asaṅkhatattasāmaññato vatthubhūtena nibbānena saha **''anattā iti nicchayā''**ti vuttā. Avijjamānāpi hi sammuti kenaci paccayena akatattā asaṅkhatā evāti.

Karuṇāsītalattaṃ, paññāpabhāsitattañca bhagavato dassetuṃ **''buddhacande, buddhādicce''**ti etaṃ ubhayaṃ vuttaṃ. Hāyati etenāti hāni, dukkhassa hāni **dukkhahāni,** sabbadukkhāpanūdanakāraṇanti attho. **Piṭake tīṇi desayī**ti yasmā aññepi mahāvīrā sammāsambuddhā saddhammaṃ desayanti, tasmā aṅgīraso piṭakāni tīṇi desayīti yojanā. **Mahāguṇa**nti mahānisaṃsaṃ. **Evaṃ nīyati saddhammo**ti yadi vinayapariyatti aparihīnā tiṭṭhati, evaṃ sati paṭipattipaṭivedhasaddhammopi nīyati pavattīyati, na parihāyatīti attho.

Vinayapariyatti pana kathaṃ tiṭṭhatīti āha **''ubhato cā''**tiādi. Parivārena ganthitā tiṭṭhatīti yojetabbaṃ. **Tasseva parivārassā**ti tasmiṃ eva parivāre. **Samuṭṭhānaṃ niyato kata**nti ekaccaṃ samuṭṭhānena niyataṃ kataṃ. Tasmiṃ parivāre kiñci sikkhāpadaṃ niyatasamuṭṭhānaṃ aññehi asādhāraṇaṃ, taṃ pakāsitanti attho.

Sambhedaṃ nidānañcaññanti sambhedo sikkhāpadānaṃ aññamaññasamuṭṭhānena saṃkiṇṇatā, nidānañca paññattiṭṭhānaṃ, aññaṃ puggalādivatthādi ca. **Sutte dissanti uparī**ti heṭṭhā vutte, upari vakkhamāne ca parivārasutte eva dissanti. Yasmā ca evaṃ, tasmā sakalasāsanādhārassa vinayassa ṭhitihetubhūtaṃ parivāraṃ sikkheti, evamettha yojanā daṭṭhabbā.

Sambhinnasamuṭṭhānānīti aññehi sādhāraṇasamuṭṭhānāni. **Ādimhi tāva purimanaye**ti sabbapaṭhame paññattivāre āgatanayaṃ sandhāya vadati, tattha pana paññattivāre ''paṭhamaṃ pārājikaṃ kattha paññattanti, vesāliyaṃ paññatta''ntiādinā (pari. 1) nidānampi dissati eva. **Parato**ti āgatabhāvaṃ pana sandhāya parato āgate sutte dissatīti veditabbanti vuttaṃ. **Tassā**ti ubhatovibhaṅgapariyāpannassa sikkhāpadassa.

258. **Aniyatā paṭhamikā**ti āpattiṃ apekkhitvāva itthiliṅgaṃ kataṃ, paṭhamāniyataṃ sikkhāpadanti attho. Pāḷiyaṃ **nānubandhe pavattini**nti vuṭṭhāpitaṃ pavattiniṃ

ananubandhanasikkhāpadaṃ.

260. **Eḷakalomasikkhāpadavatthusmiṃ** ''bhikkhuniyo eḷakalomāni dhovantiyo rajantiyo vijaṭentiyo riñcanti uddesaṃ paripuccha''nti (pārā. 576) āgatattā imaṃ riñcanti-padaṃ gahetvā sikkhāpadaṃ upalakkhitanti dassento **''vibhaṅge 'riñcanti uddesa'nti āgataṃ eḷakalomadhovāpanasikkhāpada''**nti āha.

Vassikasāṭikasikkhāpadanti asamaye vassikasāṭikapariyesanasikkhāpadaṃ (pārā. 626 ādayo). **Ratanasikkhāpada**nti ratanaṃ vā ratanasammataṃ vā paṭisāmanasikkhāpadaṃ (pāci. 502 ādayo).

265. Pāḷiyaṃ **buddhañāṇenā**ti paṭividdhasabbaññutaññāṇena.

267. **''Na desenti tathāgatā''**ti etena chattapāṇissa dhammadesanāpaṭikkhepaṃ dasseti.

269. **Akata**nti aññehi amissīkataṃ, niyatasamuṭṭhānanti attho. **Akata**nti vā pubbe anāgataṃ, abhinavanti attho.

270. **Samuṭṭhānañhi saṅkhepa**nti ettha saṅkhipanti saṅgayhanti sadisasamuṭṭhānāni etthāti saṅkhepo, samuṭṭhānasīsaṃ. Neti vineti kāyavacīduccaritanti netti, vinayapāḷi, sā eva dhammoti nettidhammoti āha **''vinayapāḷidhammassā''**ti.

Samuṭṭhānasīsavaṇṇanā niṭṭhitā.

Antarapeyyālaṃ

Katipucchāvāravaṇṇanā

271. **Kati āpattiyo**ti pārājikādīsu pañcasu āpattīsu methunādinnādānādiantogadhabhedaṃ apekkhitvā jātivasena ekattaṃ āropetvā pucchā katā. **Kati āpattikkhandhā**ti antogadhabhedaṃ apekkhitvā paccekaṃ rāsaṭṭhenāti ettakamevettha bhedo. **Vinītāniyeva vinītavatthūnī**ti āpattito viramaṇāni eva avippaṭisārapāmojjādidhammānaṃ kāraṇattā vatthūnīti vinītavatthūni, tāni ettha atthato viratiādianavajjadhammā eva. **Veraṃ maṇatī**ti verahetuttā ''vera''nti laddhanāmaṃ rāgādiakusalapakkhaṃ vināseti.

Dhammassavanaggaṃ bhinditvā gacchatīti bahūsu ekato nisīditvā dhammaṃ suṇantesu taṃ dhammassavanasamāgamaṃ kopetvā uṭṭhāya gacchati. **Anādarovā**ti tussitabbaṭṭhāne tuṭṭhiṃ, saṃvijitabbaṭṭhāne saṃvegañca apavedento eva. **Kāyapāgabbhiya**nti unnativasena pavattanakāyānācāraṃ.

274. Mettāya sambhūtaṃ **mettaṃ,** kāyakammaṃ. **Ubhayehipī**ti navakehi, therehi ca. **Piyaṃ karotī**ti taṃ puggalaṃ pemaṭṭhānaṃ karoti, kesanti āha **''sabrahmacārīna''**nti.

Puggalaṃ paṭivibhajitvā bhuñjatīti pakatena sambandho. Tameva puggalapaṭivibhāgaṃ dassetuṃ **''asukassā''**tiādi vuttaṃ.

Bhujissabhāvakaraṇatoti taṇhādāsabyato mocetvā samathavipassanāsu serivihāritākaraṇatoti attho. **Niyyātī**ti pavattati. Sammādukkhakkhayāya saṃvattatīti attho.

Katipucchāvāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Chaāpattisamuṭṭhānavāravaṇṇanā

276. **Paṭhamena āpattisamuṭṭhānenā**ti kevalaṃ kāyena. Pārājikāpattiyā ekantasacittakasamuṭṭhānattā **''na hīti vattabba''**nti vuttaṃ. Saṅghādisesādīnaṃ dukkaṭapariyosānānaṃ pañcannaṃ acittakānampi sambhavato **''siyā''**ti vuttaṃ, āpajjanaṃ siyā bhaveyyāti attho. Hīnukkaṭṭhehi jātiādīhi omasane eva dubbhāsitassa paññattattā sā ekantavācācittasamuṭṭhānā evāti.

Dutiyasamuṭṭhānanaye vācāya eva samāpajjitabbapāṭidesanīyassa abhāvā **''na hī''**ti vuttaṃ.

Tatiye pana vosāsamānarūpaṃ bhikkhuniṃ kāyavācāhi anapasādanapaccayā pāṭidesanīyasambhavato **''siyā''**ti vuttaṃ.

Omasane pācittiyassa adinnādānasamuṭṭhānattepi tappaccayā paññattassa dubbhāsitassa pañcameneva samuppattīti dassetuṃ catutthavāre **''dubbhāsitaṃ āpajjeyyāti na hīti vattabba''**nti vatvā pañcamavāre **''siyāti vattabba''**nti vuttaṃ. Kāyavikāreneva omasantassa panettha dubbhāsitabhāvepi kāyakīḷābhāvābhāvato dukkaṭamevāti daṭṭhabbaṃ.

Chaṭṭhavāre pana vijjamānopi kāyo dubbhāsitassa aṅgaṃ na hoti, pañcamasamuṭṭhāne eva chaṭṭhampi pavisatīti dassetuṃ **''na hī''**ti paṭikkhittaṃ, na pana tattha sabbathā dubbhāsitena anāpattīti dassetuṃ. Na hi davakamyatāya kāyavācāhi omasantassa dubbhāsitāpatti na sambhavati. Yañhi pañcameneva samāpajjati, taṃ chaṭṭhenapi samāpajjati eva dhammadesanāpatti viyāti gahetabbaṃ. Sesaṃ samuṭṭhānavāre suviññeyyameva.

Chaāpattisamuṭṭhānavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Katāpattivāravaṇṇanā

277. Dutiye pana kativāre paṭhamasamuṭṭhānena āpajjitabbānaṃ āpattīnaṃ lahudassanasukhatthaṃ kuṭikārādīni eva samuddhaṭāni, na aññesaṃ abhāvā, sañcarittādīnampi vijjamānattā. Evaṃ dutiyasamuṭṭhānādīsupi. **''Kappiyasaññī''**ti iminā acittakattaṃ dasseti. **''Kuṭiṃ karotī''**ti iminā vacīpayogābhāvaṃ. Ubhayenāpi kevalaṃ kāyeneva dukkaṭādīnaṃ sambhavaṃ dasseti. Evaṃ uparipi yathānurūpaṃ kātabbaṃ.

''Ekena samuṭṭhānena samuṭṭhahantī''ti idaṃ idha visesetvā dassitānaṃ kāyatova samuṭṭhitānaṃ vasena vuttaṃ, avisesato pana tā āpattiyo itarasamuṭṭhānehipi yathārahaṃ samuṭṭhahanti eva. Evaṃ uparipi.

''Tiṇavatthārakena cā''ti idaṃ saṅghādisesavajjitānaṃ catunnaṃ āpattīnaṃ vasena vuttaṃ.

279. **Saṃvidahitvā kuṭiṃ karotī**ti vācāya saṃvidahati, sayañca kāyena karotīti attho.

Katāpattivāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Āpattisamuṭṭhānagāthāvaṇṇanā

283. Tatiyo pana gāthāvāro dutiyavārena vuttamevatthaṃ saṅgahetvā dassetuṃ vutto. Tattha kāyova kāyikoti vattabbe vacanavipallāsena **''kāyikā''**ti vuttaṃ. Tenāha **''tena samuṭṭhitā''**ti, kāyo samuṭṭhānaṃ akkhātoti attho.

Vivekadassināti sabbasaṅkhatavivittattā, tato vivittahetuttā ca nīvaraṇavivekañca nibbānañca dassanasīlena. **Vibhaṅgakovidā**ti ubhatovibhaṅgakusalāti ālapanaṃ. Idha panevaṃ añño pucchanto nāma natthi, **upālitthero** sayameva atthaṃ pākaṭaṃ kātuṃ pucchāvisajjanañca akāsīti iminā nayena sabbattha attho veditabbo.

Āpattisamuṭṭhānagāthāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Vipattipaccayavāravaṇṇanā

284. Catutthe pana vipattipaccayavāre **sīlavipattipaccayā**ti sīlavipattipaacchādanapaccayā.

286. **Diṭṭhivipattipaccayā**ti diṭṭhivipattiyā appaṭinissajjanapaccayā.

287. **Ājīvavipattipaccayā**ti ettha āgamma jīvanti etenāti ājīvo, catupaccayo, sova micchāpattiyā vipannattā vipattīti **ājīvavipatti,** tassā ājīvavipattiyā hetu, taduppādanataparibhoganimittanti attho.

Vipattipaccayavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhikaraṇapaccayavāravaṇṇanā

291. Pañcame adhikaraṇapaccayavāre **kiccādhikaraṇapaccayā**ti apalokanavacanañattikammavācāsaṅkhatakammavācāpaccayā. **Pañcā**ti ettha adhammikakatikādiṃ apaloketvā karontānaṃ animittanti attho. Pañcame adhikaraṇapaccayavāre kiccādhikaraṇapaccayā apalokanāvasāne dukkaṭaṃ, adhippāyādinā ñattikammādiṃ karontānaṃ thullaccayādi ca saṅgayhatīti daṭṭhabbaṃ. **Avasesā āpattiyo**ti sotāpattiphalasamāpattiādayo. **''Natthaññā āpattiyo''**ti idaṃ vipattiādibhāginiyo sāvajjāpattiyo sandhāya vuttaṃ.

Adhikaraṇapaccayavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Samathabhedaṃ

Adhikaraṇapariyāyavāravaṇṇanā

293. Chaṭṭhe pariyāyavāre **alobho pubbaṅgamo**tiādi sāsanaṭṭhitiyā aviparītato dhammavādissa vivādaṃ sandhāya vuttaṃ. **Aṭṭhārasa bhedakaravatthūni ṭhānānī**ti dhammādīsu adhammotiādinā gahetvā dīpanāni idheva bhedakaravatthūni, tāni eva kāyakalahādivivādassa kāraṇattā **ṭhānāni,** okāsattā **vatthūni,** ādhārattā **bhūmiyo**ti ca vuttāni. **Abyākatahetū**ti asekkhānaṃ vivādaṃ sandhāya vuttaṃ. **Dvādasa mūlānī**ti kodho upanāho, makkho palāso, issā macchariyaṃ, māyā sāṭheyyaṃ, pāpicchatā mahicchatā, sandiṭṭhiparāmāsitā ādhānaggāhīduppaṭinissajjitānīti imesaṃ channaṃ yugaḷānaṃ vasena cha dhammā ceva lobhādayo cha hetū cāti dvādasa dhammā vivādādhikaraṇassa mūlāni.

294. **Cuddasa mūlānī**ti tāneva dvādasa kāyavācāhi saddhiṃ cuddasa anuvādādhikaraṇassa mūlāni.

295. Pathavīkhaṇanādīsu paṇṇattivajjesu kusalābyākatacittamūlikā āpatti hotīti dassetuṃ **''alobho pubbaṅgamo''**tiādi vuttaṃ. **Satta āpattikkhandhā ṭhānānī**tiādi sattannaṃ āpattikkhandhānaṃ paṭicchādanapaccayā āpattisambhavato vuttaṃ. ''Āpattādhikaraṇapaccayā catasso āpattiyo āpajjatī''ti (pari. 290) hi vuttaṃ. **''Cha hetū''**ti idaṃ kusalānaṃ āpattihetuvohārassa ayuttatāya vuttaṃ, na pana kusalahetūnaṃ abhāvato. ''Alobho pubbaṅgamo''ti hi ādi vuttaṃ. Āpattihetavo eva hi pubbaṅgamanāmena vuttā.

296. **Cattāri kammāni ṭhānānī**tiādīsu apalokanavācā, ñattiādivācāyo ca kammānīti vuttaṃ. Tā eva hi ekasīmāyaṃ sāmaggimupagatānaṃ kammappattānaṃ anumatiyā sāvanakiriyānipphattisaṅkhātassa saṅghagaṇakiccasabhāvassa kiccādhikaraṇassa adhiṭṭhānābhāvena ''ṭhānavatthubhūmiyo''ti vuccanti. **Ekaṃ mūlaṃ saṅgho**ti yebhuyyavasena vuttaṃ. Gaṇañattiapalokanānañhi gaṇopi mūlanti. **Ñattito vā**ti ñattiñattidutiyañatticatutthakammavācānaṃ ñattirūpattā, ñattipubbakattā ca vuttaṃ. Kammañattikammavācāñattivasena hi duvidhāsu ñattīsu anussāvanāpi kammamūlakantveva saṅgayhanti. Ñattivibhāgo cāyaṃ upari āvi bhavissati.

''Ime satta samathā…pe… pariyāyenā''ti idaṃ pucchāvacanaṃ. **''Siyā''**ti idaṃ visajjanaṃ. **''Kathañca siyā''**ti idaṃ puna pucchā. **Vivādādhikaraṇassa dve samathā**tiādi puna visajjanaṃ. Tattha **''vatthuvasenā''**ti idaṃ ''satta samathā dasa samathā hontī''ti imassa kāraṇavacanaṃ. **''Pariyāyenā''**ti idaṃ ''dasa samathā satta samathā hontī''ti imassa kāraṇavacanaṃ. Catubbidhādhikaraṇasaṅkhātavatthuvasena ca desanākkamasaṅkhātapariyāyavasena cāti attho.

Adhikaraṇapariyāyavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Sādhāraṇavārādivaṇṇanā

297. Sattame sādhāraṇavāre **sādhāraṇā**ti vivādādhikaraṇassa vūpasamanakiccasādhāraṇā. Evaṃ sabbattha.

298. Aṭṭhame tabbhāgiyavāre **tabbhāgiyā**ti vivādādhikaraṇassa vūpasamanato tappakkhikā.

Sādhāraṇavārādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Samathāsamathassasādhāraṇavāravaṇṇanā

299. Navame samathāsamathasādhāraṇavāre ''sabbe samathā ekatova adhikaraṇaṃ samenti udāhu nānā''ti pucchantena **''samathā samathassa sādhāraṇā, samathā samathassa asādhāraṇā''**ti vuttaṃ. Vivādādiadhikaraṇakkamena tabbūpasamahetubhūte samathe uddharanto **''yebhuyyasikā''**tiādimāha. Sammukhāvinayaṃ vinā kassaci samathassa asambhavā sesā chapi samathā sammukhāvinayassa sādhāraṇā vuttā, tesaṃ pana channaṃ aññamaññāpekkhābhāvato te aññamaññaṃ asādhāraṇā vuttā. Tabbhāgiyavārepi eseva nayo.

Samathāsamathassasādhāraṇavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Samathasammukhāvinayavārādivaṇṇanā

301-3. Ekādasamavārepi **sammukhāvinayo**tiādi pucchā. **Yebhuyyasikā sativinayo**tiādi visajjanaṃ. Evaṃ vinayavāre kusala-vāre tato paresupi pucchāvisajjanaparicchedo veditabbo.

Tattha **sammukhāvinayo siyā kusalo**tiādīsu tasmiṃ tasmiṃ vinayakamme, vivādādimhi ca niyuttapuggalānaṃ samuppajjanakakusalādīnaṃ vasena sammukhāvinayādīnaṃ, vivādādīnañca kusalādibhāvo tena tena upacārena vutto. Yasmā panetassa sammukhāvinayo nāma saṅghasammukhatādayo honti, tesañca anavajjasabhāvattā akusale vijjamānepi akusalattūpacāro na yutto āpattādhikaraṇassa akusalattūpacāro viya, tasmā natthi sammukhāvinayo akusaloti attho.

304. Tato paresu **yattha yebhuyyasikā labbhati, tattha sammukhāvinayo labbhatī**tiādi sammukhāvinayassa itarehi samathehi niyamena saṃsaṭṭhataṃ, itaresaṃ pana channaṃ aññamaññaṃ saṃsaggābhāvañca dassetuṃ vuttaṃ.

Samathasammukhāvinayavārādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṃsaṭṭhavārādivaṇṇanā

306. **Adhikaraṇanti vā samathāti vā ime dhammā saṃsaṭṭhā**tiādi samathānaṃ adhikaraṇesu eva yathārahaṃ pavattiṃ, adhikaraṇāni vinā tesaṃ visuṃ aṭṭhānañca dassetuṃ vuttaṃ. **Vinibbhujitvā nānākaraṇaṃ paññāpetu**nti adhikaraṇato samathehi viyojetvā asaṃsaṭṭhe katvā nānākaraṇaṃ aññamaññaṃ asaṃsaṭṭhatāya

ṭhitabhāvasaṅkhātaṃ nānattaṃ paññāpetuṃ adhikaraṇavūpasamakkhaṇe eva tesaṃ asaṃsaggaṃ paññāpetuṃ kiṃ sakkāti pucchati.

Adhikaraṇantiādi gārayhavādadassanaṃ. **So mā heva**nti yo evaṃ vadati, so ''mā evaṃ vadā''ti vacanīyo assa, na ca labbhati samathānaṃ aññatra adhikaraṇā vūpasamalakkhaṇanti pahānāvatthānasaṅkhātaṃ nānākaraṇaṃ paṭikkhipati. Lakkhaṇato pana adhikaraṇehi samathānaṃ nānākaraṇaṃ atthevāti daṭṭhabbaṃ. **Samathā adhikaraṇehi sammantī**ti apalokanādīhi catūhi kiccādhikaraṇehi sabbepi samathā niṭṭhānaṃ gacchanti, nāññehīti imamatthaṃ sandhāya vuttaṃ. Teneva vakkhati ''sammukhāvinayo vivādādhikaraṇena na sammati. Anuvāda…pe… āpattādhikaraṇena na sammati, kiccādhikaraṇena sammatī''tiādi (pari. 311).

307-313. **Vivādādhikaraṇaṃ katihi samathehi sammatī**tiādiko sammativāro. Tadanantaro sammatinasammativāro ca adhikaraṇehi samathānaṃ saṃsaṭṭhataṃ, visaṃsaṭṭhatañca dassetuṃ vutto. **Samathā samathehi sammantī**tiādiko samathādhikaraṇavāro samathānaṃ aññamaññaṃ, adhikaraṇehi ca adhikaraṇānañca aññamaññaṃ, samathehi ca vūpasamāvūpasamaṃ dassetuṃ vutto.

314. Samuṭṭhāpetivāro pana adhikaraṇehi adhikaraṇānaṃ uppattippakāradassanatthaṃ vutto. **Na katamaṃ adhikaraṇa**nti attano sambhavamattena ekampi adhikaraṇaṃ na samuṭṭhāpetīti attho. Kathañcarahi samuṭṭhāpetīti āha **''api cā''**tiādi. Tattha **jāyantī**ti anantarameva anuppajjitvā paramparapaccayā jāyantīti adhippāyo. **''Dhammo adhammo''**tiādinā ubhinnaṃ puggalānaṃ vivādapaccayā aññamaññakhemabhaṅgā honti, tappaccayā tesaṃ pakkhaṃ pariyesanena kalahaṃ vaḍḍhantānaṃ vivādo kañci mahāparisaṃ saṅghapariṇāyakaṃ lajjiṃ āgamma vūpasamaṃ gacchati. Tathā avūpasamante pana vivādo kamena vaḍḍhitvā sakalepi saṅghe vivādaṃ samuṭṭhāpeti, tato anuvādādīnīti evaṃ paramparakkamena vūpasamakāraṇābhāve cattāri adhikaraṇāni jāyanti. Taṃ sandhāyāha **''saṅgho vivadati vivādādhikaraṇa''**nti. Saṅghassa vivadato yo vivādo, taṃ vivādādhikaraṇaṃ hotīti attho. Esa nayo sesesupi.

Saṃsaṭṭhavārādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Bhajativāravaṇṇanā

318. Tadanantaravāre pana **vivādādhikaraṇaṃ catunnaṃ adhikaraṇāna**ntiādi adhikaraṇānaṃ vuttanayena aññamaññapaccayattepi saṃsaggabhāvadassanatthaṃ vuttaṃ. **Vivādādhikaraṇaṃ catunnaṃ adhikaraṇānaṃ vivādādhikaraṇaṃ bhajatī**tiādīsu vivādādhikaraṇaṃ catūsu adhikaraṇesu vivādādhikaraṇabhāvameva bhajati, nāññādhikaraṇabhāvaṃ, catūsu adhikaraṇesu vivādādhikaraṇattameva nissitaṃ vivādādhikaraṇameva pariyāpannaṃ vivādādhikaraṇabhāveneva saṅgahitanti evamattho gahetabbo.

319. **Vivādādhikaraṇaṃ sattannaṃ samathānaṃ kati samathe bhajatī**tiādi pana catunnaṃ adhikaraṇānaṃ vūpasamane sati niyatasamathe dassetuṃ vuttaṃ. Tattha **kati samathe bhajatī**ti attano upasamatthāya kittake samathe upagacchati, kittake samathe āgamma vūpasamaṃ gacchatīti attho. **Kati samathapariyāpanna**nti attānaṃ vūpasametuṃ katisu samathesu tehi samānavasena paviṭṭhaṃ. **Katihi samathehi saṅgahita**nti vūpasamaṃ karontehi katihi samathehi vūpasamakaraṇatthaṃ saṅgahitaṃ.

Bhajativāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Khandhakapucchāvāro

Pucchāvissajjanāvaṇṇanā

320. **Upasampadakkhandhaka**nti pabbajjākhandhakaṃ (mahāva. 84). Saha niddesenāti **saniddesaṃ**. ''Sanniddesa''nti vā pāṭho, so evattho. **Nidānena ca niddesena ca saddhi**nti ettha paññattiṭṭhānapuggalādippakāsakaṃ nidānavacanaṃ nidānaṃ nāma, tannidānaṃ paṭicca niddiṭṭhasikkhāpadāni niddeso nāma, tehi avayavabhūtehi sahitaṃ taṃsamudāyabhūtaṃ khandhakaṃ pucchāmīti attho. **Uttamāni padānī**ti āpattipaññāpakāni vacanāni adhippetāni. **Tesaṃ…pe… kati āpattiyo hontī**ti tehi vacanehi paññattā kati āpattikkhandhā hontīti attho. Nanu āpattiyo nāma puggalānaññeva honti, na padānaṃ, kasmā pana ''samukkaṭṭhapadānaṃ kati āpattiyo''ti sāmivasena niddeso katoti āha **''yena yena hi padenā''**tiādi. Pāḷiyaṃ **uposatha**ntiādi uposathakkhandhakādīnaññeva (mahāva. 132 ādayo) gahaṇaṃ.

Pucchāvissajjanāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Ekuttarikanayaṃ

Ekakavāravaṇṇanā

321. Ekuttarikanaye pana **ajānantena vītikkantā**ti paṇṇattiṃ vā vatthuṃ vā ajānantena vītikkantā pathavīkhaṇanasahaseyyādikā, sāpi pacchā āpannabhāvaṃ ñatvā paṭikammaṃ akarontassa antarāyikāva hoti.

Pārivāsikādīhi pacchā āpannāti vattabhedesu dukkaṭāni sandhāya vuttaṃ. Tasmiṃ khaṇe āpajjitabbaantarāpattiyo sandhāyāti keci vadanti, tassa pubbāpattīnaṃantarāpatti-padeneva vakkhamānattā purimameva yuttataraṃ. **Mūlavisuddhiyā antarāpattī**ti mūlāyapaṭikassanādīni akatvā sabbapaṭhamaṃ dinnaparivāsamānattavisuddhiyā caraṇakāle āpannaantarāpattisaṅkhātasaṅghādiseso. **Agghavisuddhiyā**ti antarāpattiṃ āpannassa mūlāya paṭikassitvā odhānasamodhānavasena odhunitvā purimāpattiyā samodhāya tadagghavasena puna dinnaparivāsādisuddhiyā caraṇakāle puna āpannā antarāpatti.

Saussāhenevāti punapi taṃ āpattiṃ āpajjitukāmatācittena, evaṃ desitāpi āpatti na vuṭṭhātīti adhippāyo. Dhuranikkhepaṃ akatvā āpajjane sikhāppattadosaṃ dassento āha **''aṭṭhame vatthusmiṃ bhikkhuniyā pārājikamevā''**ti. Na kevalañca bhikkhuniyā eva, bhikkhūnampi dhuranikkhepaṃ akatvā thokaṃ thokaṃ sappiādikaṃ theyyāya gaṇhantānaṃ pādagghanake puṇṇe pārājikameva. Keci pana ''aṭṭhame vatthusmiṃ bhikkhuniyā pārājikameva hotīti vuttattā aṭṭhavatthukamevetaṃ sandhāya vutta''nti vadanti.

Dhammikassa paṭissavassāti ''idha vassaṃ vasissāmī''tiādinā gihīnaṃ sammukhā katassa dhammikassa paṭissavassa, adhammikassa pana ''asukaṃ paharissāmī''tiādikassa paṭissavassa asaccāpanena āpatti natthi.

Tathā coditoti adhammena codito, sayaṃ sacce, akuppe ca aṭṭhatvā paṭicchādentopi adhammacuditako eva. Pañcānantariyaniyatamicchādiṭṭhiyeva **micchattaniyatā** nāma. Cattāro maggā **sammattaniyatā** nāma.

Ekakavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Dukavāravaṇṇanā

322. Dukesu sayameva sapuggaloti āha **''mudupiṭṭhikassā''**tiādi. **Ādi**-saddena aṅgajātacchedaattaghātādiāpattiyo saṅgahitā.

Bhaṇḍāgārikacittakammāni vāti gahaṭṭhānaṃ bhaṇḍapaṭisāmanaṃ, itthipurisādipaṭibhānacittakammāni vā. **''Cīvarādīni adento āpajjatī''**ti idaṃ ''upajjhāyena, bhikkhave, saddhivihāriko saṅgahetabbo anuggahetabbo…pe… patto dātabbo''tiādi (mahāva. 67) vacanato anādariyena āmisasaṅgahaṃ akarontassa dukkaṭaṃ, bhikkhuniyā pācittiyañca sandhāya vuttaṃ. Nissaṭṭhacīvarādīnaṃ adānaāpattipi ettheva saṅgahitā.

Pāḷiyaṃ **desento**ti sabhāgāpattiṃ, adesanāgāminiādiñca desento. Nidānuddese āpattiṃ anāvikaronto, na desento ca āpajjati nāma. **Ovādaṃ agaṇhanto**ti bhikkhūhi bhikkhuniovādatthāya vuttaṃ vacanaṃ agaṇhanto bālagilānagamiyavivajjito. Attano paribhogatthaṃ dinnaṃ aññassa dāne, saṅghāṭiṃ apārupitvā santaruttarena gāmappavesanādīsu ca āpattiyopi aparibhogena āpajjitabbāpattiyova. **Pamāṇa**nti saṅghabhedānantariyanipphattiyā lakkhaṇaṃ. **Bālassā**ti nissayaggahaṇavidhiṃ ajānantassa lajjibālasseva. **Lajjissā**ti byattassa nissayadāyakasabhāgataṃ parivīmaṃsantassa. Vinaye āgatā atthā venayikāti āha **''dve atthā vinayasiddhā''**ti.

Pāḷiyaṃ **appatto nissāraṇa**nti ettha pabbājanīyakammaṃ vihārato nissāraṇattā nissāraṇanti adhippetaṃ, tañca yasmā kuladūsakaṃ akaronto puggalo āpattibahulopi āveṇikalakkhaṇena appatto nāma hoti, tasmā appatto nissāraṇaṃ. Yasmā pana āpattādibahulassāpi ''ākaṅkhamāno saṅgho pabbājanīyakammaṃ kareyyā''ti (cūḷava. 27) vuttaṃ, tasmā sunissārito, sabbathā pana suddho nirāpattiko dunnissāritoti daṭṭhabbo.

Appatto osāraṇantiādīsu upasampadākammaṃ ettha osāraṇaṃ adhippetaṃ, tañca hatthacchinnādiko ekacco paṭikkhittattā appattopi sosārito, paṇḍakādiko dosāritoti attho.

Dukavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Tikavāravaṇṇanā

323. Tikesu **lohituppādāpatti**nti pārājikāpattiṃ. **Āvusovādenā**ti ''āvuso''ti ālapanena. **Āpatti**nti dukkaṭāpattiṃ. **Sesā rattiñceva divā cā**ti ettha aruṇuggamane āpajjitabbā paṭhamakathinādī (pārā. 459) sabbā āpattiyopi rattindivānaṃ vemajjheyeva āpajjitabbattā tatiyakoṭṭhāsaññeva paviṭṭhāti daṭṭhabbā. Atha vā uddhaste aruṇe āpajjitabbattā divā āpajjitabbesu eva paviṭṭhāti daṭṭhabbā, atthaṅgate sūriye bhikkhuniyo ovādanāpattiyo, pana rattandhakāre purisena saddhiṃ santiṭṭhanāpatti ca rattiyaññeva āpajjitabbā.

Purebhattaṃ kulāni upasaṅkamanaanatirittabhojanādīni divā eva āpajjitabbāni. Keci pana ''bhojanapaṭisaṃyuttāni sekhiyāni, gaṇabhojanādīni ca divā eva āpajjitabbānī''ti vadanti. Tasmā īdisā āpattiyo muñcitvā sesāva tatiyakoṭṭhāsaṃ bhajantīti veditabbaṃ.

Na ūnadasavassoti dasavassassa bālasseva paññattasikkhāpadattā vuttaṃ. Saddhivihārikaantevāsikesu asammāvattanāpattiṃ, alajjīnaṃ nissayadānādimpi dasavassova āpajjati, vuṭṭhāpinīṃ dve vassāni ananubandhādimpi ūnadasavassā āpajjanti. **Abyākatacitto**ti supantassa bhavaṅgacittaṃ sandhāya vuttaṃ.

Appavārentoti anādariyena appavārento kenaci paccayena appavāretvā kāḷapakkhacātuddase saṅghe pavārente tattha anādariyena appavārento tameva āpattiṃ kāḷepi āpajjatīti juṇhe evāti niyamo na dissati, pacchimavassaṃvuttho pana pacchimakattikapuṇṇamiyameva pavāretuṃ labbhatīti tattha appavāraṇāpaccayā āpattiṃ āpajjamāno eva juṇhe āpajjatīti niyametabboti daṭṭhabbaṃ. **Juṇhe kappatī**ti etthāpi eseva nayo.

''Apaccuddharitvā hemante āpajjatī''ti iminā ''vassānaṃ cātumāsaṃ adhiṭṭhātu''nti niyamavacaneneva apaccuddharantassa dukkaṭanti dasseti. Vassānupagamanaakaraṇīyena pakkamādayopi vasse eva āpajjati. Vatthikammādimpi gilāno eva. Adhotapādehi akkamanādīnipi anto eva āpajjati. Bhikkhuniyā anāpucchā ārāmappavesanādi ca antosīmāyameva. Nissayapaṭipannassa anāpucchādisāpakkamanādi ca bahisīmāyameva. Pātimokkhuddese santiyā āpattiyā anāvikaraṇāpattisamanubhāsanaūnavīsativassūpasampādanādisabbaadhammakammāpattiyopi saṅghe eva. Adhammena gaṇuposathādīsupi gaṇādimajjhe eva. Alajjissa santike nissayaggahaṇādipi puggalassa santike eva āpajjati.

Tīṇi adhammikāni amūḷhavinayassa dānānīti yo ummattakopi vītikkamakāle, anummatto sañcicceva āpattiṃ āpajjitvā bhikkhūhi pacchā codito saramāno eva ''na sarāmī''ti vadati, yo ca ''supinaṃ viya sarāmī''ti vā musā vadati, yo ca ummattakakāle kataṃ sabbampi sabbesaṃ vaṭṭatīti vadati, imesaṃ tiṇṇaṃ dinnāni tīṇi amūḷhavinayassa dānāni adhammikāni.

Apakatattoti vinaye apakataññū. Tenāha ''āpattānāpattiṃ na jānātī''ti (pari. 325). **''Diṭṭhiñca anissajjantānaṃyeva kammaṃ kātabba''**nti idaṃ bhikkhūhi ovadiyamānassa diṭṭhiyā anissajjanapaccayā dukkaṭaṃ, pācittiyampi vā avassameva sambhavatīti vuttaṃ.

Mukhālambarakaraṇādibhedoti mukhabherīvādanādippabhedo. **Upaghātetī**ti vināseti. **Bījaniggāhādike**ti cittaṃ bījaniṃ gāhetvā anumodanādikaraṇeti attho.

Tikavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Catukkavāravaṇṇanā

324. Catukkesu **so**ti gihiparikkhāro. **Avāpuraṇaṃ dātu**nti gabbhaṃ vivaritvā anto parikkhāraṭṭhapanatthāya vivaraṇakuñcikaṃ dātuṃ. Saṅghatthāya upanītaṃ sayameva anto paṭisāmitumpi vaṭṭati. Tenāha **''anto ṭhapāpetuñca vaṭṭatī''**ti.

Ādikammikesu paṭhamaṃ purisaliṅgaṃ uppajjatīti āha **''paṭhamaṃ uppannavasenā''**ti. Pāḷiyaṃ **anāpatti vassacchedassā**ti vassacchedasambandhiniyā anāpattiyā evamattho. **Mantabhāsā**ti mantāya paññāya kathanaṃ. **''Navamabhikkhunito paṭṭhāyā''**ti idaṃ ''anujānāmi, bhikkhave, aṭṭhannaṃ bhikkhunīnaṃ yathāvuḍḍhaṃ avasesānaṃ yathākatika''nti (cūḷava. 426) vacanato ādito aṭṭhannaṃ bhikkhunīnaṃ paccuṭṭhātabbattā vuttaṃ.

''Idha na kappantīti vadantopi paccantimesu āpajjatī''tiādinā sañcicca kappiyaṃ akappiyanti vā akappiyaṃ kappiyanti vā kathentassa sabbattha dukkaṭanti dasseti.

Pubbakaraṇanti vuccatīti aṭṭhakathāsu vuttaṃ, tāni idha parivāre uddhaṭānīti adhippāyo. Idhādhippetāni pana dassento **''chandapārisuddhī''**tiādimāha.

Catukkavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcakavāravaṇṇanā

325. Pañcakesu **āpucchitvā cārassa abhāvo**ti piṇḍapātikassa ''nimantito sabhatto''ti imassa aṅgassa abhāvā tena sikkhāpadena tassa sabbathā anāpattīti adhippāyo. **Susānaṃ netvā puna ānītaka**nti susāne petakiccaṃ katvā nikkhantehi nhatvā chaḍḍitāni nivatthapārutavatthāni evaṃ vuccanti.

Pāḷiyaṃ **pañcahākārehī**ti pañcahi avahāraṅgehi. Vatthuto pana garukalahukabhedena pārājikathullaccayadukkaṭāni vuttāni. Itthipurisasaṃyogādikaṃ kilesasamudācārahetukaṃ **paṭibhānacittakammaṃ** nāma. **Pañhāsahassaṃ pucchī**ti samathavipassanākammaṭṭhānesu pañhāsahassaṃ sammajjitvā ṭhitaṃ daharaṃ pucchi. Itaropi daharo attano gatamaggattā sabbaṃ vissajjesi, tena thero pasīdi. **Vattaṃ paricchindī**ti vattaṃ niṭṭhāpesi. **Kiṃ tvaṃ āvuso**tiādikaṃ thero khīṇāsavo sammajjanānisaṃsaṃ sabbesaṃ pākaṭaṃ kātuṃ avocāti daṭṭhabbaṃ.

''Jaṇṇukehi patiṭṭhāya padacetiya''nti pāṭhaseso. **Codanaṃ kāressāmī**ti bhagavatā attānaṃ codāpessāmi, attānaṃ niggaṇhāpessāmīti attho.

Ettakaṃ gayhūpaganti ettakaṃ adhikaraṇavūpasamatthāya gahetabbavacananti yathā sutvā viññātuṃ sakkoti, evaṃ anuggaṇhantoti yojanā. Ettha ca ''attano bhāsapariyantaṃ anuggahetvā parassa bhāsapariyantaṃ anuggahetvā''ti ekaṃ, ''adhammena karotī''ti ekaṃ, ''appaṭiññāyā''ti ekañca katvā purimehi dvīhi pañcaṅgāni veditabbāni. **Vatthu**nti methunādivītikkamaṃ. **Kathānusandhivinicchayānulomasandhivasena vatthuṃ na jānātī**ti codakena vā cuditakena vā vuttakathānusandhinā tesaṃ vacanapaṭivacanānurūpena vadanto kathānusandhinā vatthuṃ na jānāti nāma, tañca suttavibhaṅge vinītavatthusaṅkhātena vinicchayānulomeneva vadanto vinicchayānulomasandhivasena vatthuṃ na jānāti nāma. **Ñattikammaṃ nāma hotī**ti ñattikammaṃ niṭṭhitaṃ nāma hotīti na jānātīti sambandho. **Ñattiyā kammappatto**ti ñattiyā niṭṭhitāyapi kammappatto eva hoti. Anussāvanaṭṭhāne eva kammaṃ niṭṭhitaṃ hotīti ñattikammaṃ niṭṭhitaṃ nāma hoti, taṃ ñattiyā kāraṇaṃ na jānātīti attho.

Pāḷiyaṃ **pañca visuddhiyo**ti āpattito visuddhihetuttā, visuddhehi kattabbato ca pātimokkhuddesā vuttā.

Pañcakavāravaṇṇanā niṭṭhitā.

Chakkavārādivaṇṇanā

326. Chakkādīsu pāḷiyaṃ **cha agāravā**ti buddhadhammasaṅghasikkhāsu, appamāde, paṭisanthāre ca cha agāravā, tesu eva ca cha gāravā veditabbā.

‘‘Chabbassaparamatā dhāretabba’’nti idaṃ vibhaṅge āgatassa paramassa dassanaṃ.

328. Pāḷiyaṃ **āgatehi sattahī**ti ‘‘pubbevassa hoti musā bhaṇissa’’ntiādinā **musāvādasikkhāpade** (pāci. 4) āgatehi sattahi.

329. **Taṃ kutettha labbhā**ti taṃ anatthassa acaraṇaṃ ettha etasmiṃ puggale, lokasannivāse vā kuto kena kāraṇena sakkā laddhunti **āghātaṃ paṭivineti**.

330. **Sassato lokotiādinā vasenā**ti ‘‘sassato loko, asassato loko. Antavā loko, anantavā loko. Taṃ jīvaṃ taṃ sarīranti vā, aññaṃ jīvaṃ aññaṃ sarīranti vā. Hoti tathāgato parammaraṇā, na hoti tathāgato parammaraṇā. Hoti ca na hoti ca tathāgato parammaraṇā, neva hoti na na hoti tathāgato parammaraṇā’’ti (ma. ni. 1.269) evaṃ āgatā dasa antaggāhikā diṭṭhiyo sandhāya vuttaṃ. **Micchādiṭṭhiādayo**ti micchādiṭṭhimicchāsaṅkappādayo aṭṭhamicchāñāṇamicchāvimuttīhi saddhiṃ dasa micchattā. Tattha **micchāñāṇa**nti micchādiṭṭhisampayutto moho. Avimuttasseva vimuttasaññitā **micchāvimutti** nāma.

Viparītāti sammādiṭṭhiādayo sammāñāṇasammāvimuttipariyosānā dasa. Tattha **sammāvimutti** arahattaphalaṃ, taṃsampayuttaṃ pana ñāṇaṃ vā paccavekkhaṇañāṇaṃ vā **sammāñāṇa**nti veditabbaṃ.

Ekuttarikanayo niṭṭhito.

Uposathādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

332. Uposathādipucchāsu **pavāraṇagāthā**ti diṭṭhādīhi tīhi ṭhānehi pavāraṇāvācā eva. Evaṃ vuttānaṃ pana chandovicitilakkhaṇena vuttajātibhedā gāthā.

Chakkavārādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāvaggavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Paññattivaggo

Paṭhamagāthāsaṅgaṇikaṃ

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā

335. **Aḍḍhuḍḍhasatānī**ti paññāsādhikāni tīṇi satāni. Viggahapadena manussaviggahaṃ vuttaṃ.

Atirekanti paṭhamakathinaṃ. **Kāḷaka**nti suddhakāḷakaṃ. **Bhūta**nti bhūtārocanaṃ. **Bhikkhunīsu ca akkoso**ti ‘‘yā pana bhikkhunī bhikkhuṃ akkoseyyā’’ti (pāci. 1029) vuttaṃ sikkhāpadaṃ.

Dvepi ca bhedāti dve saṅghabhedasikkhāpadāni. **Antaravāsaka**nāmena aññātikāya bhikkhuniyā hatthato cīvarapaṭiggahaṇaṃ vuttaṃ. **Sutta**nti suttaṃ viññāpetvā vāyāpanaṃ. **Vikāle**ti vikālabhojanaṃ. **Cāritta**nti purebhattaṃ pacchābhattaṃ cārittaṃ. **Nahāna**nti orenaddhamāsanahānaṃ.

Cīvaraṃ datvāti samaggena saṅghena cīvaraṃ datvā khiyyanaṃ. **Giragga**nti naccagītaṃ. **Cariyā**ti antovassaṃ cārikacaraṇaṃ. **Tatthevā**ti vassaṃvutthāya cārikaṃ apakkamitvā tattheva nivāsanaṃ paṭicca paññattasikkhāpadaṃ. **Chandadānenā**ti pārivāsikena chandadānena.

Pārājikāni cattārīti bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni. **Soḷasā**ti ādito pañca sikkhāpadāni, kuladūsanañcāti cha, bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni dasa nissaggiyāni.

Catuttiṃsāti paṭhamakathinasuddhakāḷakacīvarapaṭiggahaṇarūpiyacīvaravāyāpanakoseyyamissakaeḷakalomadhovāpanadutiyapattavajjitāni bhikkhuvibhaṅge dvāvīsati, bhikkhunīnaṃ asādhāraṇāni dvādasa cāti catuttiṃsa. **Chapaññāsasata**nti vesāliyādīsu paññattāni dvattiṃsasikkhāpadāni ṭhapetvā sesā chapaññāsasataṃ.

Dasa gārayhāti vosāsaappaṭisaṃ viditasikkhāpadadvayañca ṭhapetvā sesāni dasa pāṭidesanīyāni. **Dve sattati sekhiyāni** surusurukārakasāmisenahatthenapānīyathālakapaṭiggahaṇasasitthakapattadhovanāni tīṇi ṭhapetvā sesāni sekhiyāni.

Seyyāti anupasampannena sahaseyyasikkhāpadaṃ. **Khaṇane**ti pathavīkhaṇanaṃ. **Gaccha devate**ti bhūtagāmasikkhāpadaṃ vuttaṃ. **Sappāṇakaṃ siñca**nti sappāṇodakasiñcanaṃ. **Mahāvihāro**ti mahallakavihāro.

Aññanti aññavādakaṃ. **Dvāra**nti yāva dvārakosā aggaḷaṭṭhapanaṃ. **Sahadhammo**ti sahadhammikaṃ vuccamāno. **Payopāna**nti surusurukārakasikkhāpadaṃ.

Eḷakalomoti eḷakalomadhovāpanaṃ. **Patto cā**ti dutiyapatto. **Ovādo**ti bhikkhunupassayaṃ upasaṅkamitvā ovādo. **Bhesajja**nti catumāsapaccayapavāraṇāsikkhāpadaṃ. **Āraññiko**ti catutthapāṭidesanīyaṃ. **Ovādo**ti ovādāya vā saṃvāsāya vā agamanaṃ.

337. ‘‘Ye ca yāvatatiyakā’’ti pañhassa ‘‘ime kho yāvatatiyakā’’ti vissajjanaṃ vatvā tadanantaraṃ ‘‘sādhāraṇaṃ asādhāraṇa’’ntiādipañhānaṃ vissajjane vattabbe yasmā taṃ avatvā ‘‘kati chedanakānī’’tiādike aṭṭha pañhe antarā vissajjetvā tesaṃ anantarā ‘‘vīsaṃ dve satāni bhikkhūnaṃ…pe… chacattārīsā bhikkhūnaṃ, bhikkhunīhi asādhāraṇā’’tiādinā ukkameneva sādhāraṇādipañhā vissajjitā, tasmā taṃ ukkamavissajjanakāraṇaṃ dassetuṃ **‘‘yasmā pana ye ca yāvatatiyakāti ayaṃ pañho’’**tiādimāha.

338. **Dhovanañca paṭiggaho**tiādigāthā aṭṭhakathācariyānaṃ gāthāva. **Chabbassāni nisīdana**nti dve sikkhāpadāni. **Dve lomā**ti tiyojanātikkamadhovāpanavasena dve eḷakalomasikkhāpadāni. **Vassikā āraññakena cā**ti vassikasāṭikā pariyesanaaraññakesu senāsanesu viharaṇasikkhāpadena saha.

Paṇītanti paṇītabhojanaviññāpanaṃ. **Ūna**nti ūnavīsativassūpasampādanaṃ. **Mātugāmena saddhi**nti saṃvidhāya gamanaṃ vuttaṃ. **Yā sikkhā**ti yaṃ sikkhāpadaṃ. **Nisīdane ca yā sikkhā**ti pamāṇātikkantanisīdanakārāpane yaṃ sikkhāpadaṃ. Tathā **vassikā yā ca sāṭikā**ti etthāpi.

Pāḷiyaṃ **sataṃ sattati chaccevime honti ubhinnaṃ asādhāraṇā**ti bhikkhūnaṃ bhikkhunīhi asādhāraṇā chacattārīsa, bhikkhunīnaṃ bhikkhūhi asādhāraṇā tiṃsādhikaṃ satañcāti evaṃ ubhinnaṃ asādhāraṇā ca chasattatiadhikaṃ sataṃ sikkhāpadānīti attho. **Sataṃ sattati cattārī**ti ubhinnaṃ sādhāraṇasikkhānaṃ gaṇanā catusattatiadhikaṃ sataṃ sikkhāpadānīti attho.

Vibhattiyoti āpattikkhandhā ceva uposathapavāraṇādayo ca adhippetā. Te hi pārājikādibhedena, bhikkhuuposathādibhedena ca vibhajīyanti. Tenāha ‘‘vibhattiyo’’tiādi. **Tesa**nti aṭṭhannaṃ pārājikādīnaṃ. **Dvīhī**tiādi vivādādhikaraṇādīnaṃ samathehi vūpasamadassanaṃ.

Sattanagaresu paññattasikkhāpadavaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikādiāpattivaṇṇanā

339. **Ida**nti ‘‘pārājikanti yaṃ vutta’’ntiādinā vuttaṃ vacanaṃ sandhāya vadati. Idañhi heṭṭhā ‘‘garuka lahuka’’ntiādinā uddhaṭapañhesu anāgatampi ‘‘sabbānipetāni viyākarohi, handa vākyaṃ suṇoma te’’ti ettha yathāvuttāni aññānipi ‘‘sabbānipetāni viyākarohi, handa vākyaṃ suṇomā’’ti evaṃ gahitamevāti dassento **‘‘iminā pana āyācanavacanena saṅgahitassā’’**tiādi vuttaṃ.

Ativassatīti ovassati, vassodakaṃ pavisatīti attho. **Dhammānan**ti yathā catupaccaye dhārayatīti dhammo, tesaṃ. Tenāha **''saṅkhatadhammāna''**nti. **Gāthāsaṅgaṇikan**ti gāthāsaṅgaho, te te atthā gāthāhi saṅgahetvā gaṇīyanti kathīyanti etthāti hi gāthāsaṅgaṇikaṃ.

Pārājikādiāpattivaṇṇanā niṭṭhitā.

Paṭhamagāthāsaṅgaṇikavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Adhikaraṇabhedaṃ

Ukkoṭanabhedādikathāvaṇṇanā

341. **''Alaṃ āvuso''ti attapaccatthike saññāpetvā**ti pattacīvarādiatthāya alaṃ bhaṇḍanādikaraṇanti vivādādīsu dosadassanamattena saññāpetvā aññamaññaṃ khamāpetvā vūpasamenti, na pana aññamaññaṃ āpattānāpattidassanavasenāti adhippāyo. Tenāha **''pāḷimuttakavinicchayenevā''**ti.

Visamāni kāyakammādīni nissito bhikkhu **visamanissito** nāma, micchādiṭṭhinissito **gahananissito,** balavante purise nissito **balavanissito** nāmāti dassento **''eko visamānī''**tiādimāha.

Ukkoṭanabhedādikathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā

342. **Āpattiṃ nissāya uppajjanakaāpattivasenā**ti paresaṃ, attano ca āpattiṃ paṭicchādentānaṃ vajjapaṭicchādīnaṃ pārājikādiāpattimeva sandhāya vuttaṃ, na sabbāpattiyo. **Kiccaṃ nissāya uppajjanakakiccāna**nti ukkhepanīyādikammaṃ nissāya uppajjanakānaṃ tadanuvattikāya bhikkhuniyā yāvatatiyānussāvanānaṃ kiccānaṃ vasena, na sabbesaṃ kiccānaṃ vasenāti.

344. Pāḷiyaṃ ''katihi adhikaraṇehī''ti pucchāya ''ekena adhikaraṇena kiccādhikaraṇenā''ti vuttaṃ. ''Katisu ṭhānesū''ti pucchāya ''tīsu ṭhānesu saṅghamajjhe, gaṇamajjhe, puggalassa santike''ti vuttaṃ. ''Katihi samathehī''ti pucchāya ''tīhi samathehī''ti vuttaṃ. Tīhipi etehi eko vūpasamanappakārova pucchito, vissajjito cāti veditabbo.

348. **Vivādādhikaraṇaṃ hoti anuvādādhikaraṇa**ntiādīsu vivādādhikaraṇameva anuvādādhikaraṇādipi hotīti pucchāya vivādādhikaraṇaṃ vivādādhikaraṇameva hoti, anuvādādayo na hotīti vissajjanaṃ.

Adhikaraṇanidānādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Sattasamathanānātthādivaṇṇanā

354. Adhikaraṇapucchāvissajjane pāḷiyaṃ **vipaccayatāya vohāro**ti virūpavipākāya aññamaññaṃ dukkhuppādanāya kāyavacīvohāro. **Medhaga**nti vuddhippatto kalaho.

Anusampavaṅkatāti vipatticodanāya anu anu saṃyujjanavasena ninnatā.

Abbhussahanatāti ativiya sañjātussāhatā. **Anubalappadāna**nti codakānampi upatthambhakaraṇaṃ. **Kammasaṅgahābhāvenā**ti saṅghasammukhatādimattassa sammukhāvinayassa saṅghādīhi kattabbakiccesu saṅgahābhāvā.

Sattasamathanānātthādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Adhikaraṇabhedavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Dutiyagāthāsaṅgaṇikaṃ

Codanādipucchāvissajjanāvaṇṇanā

359. Dutiyagāthāsaṅgaṇikāya ''codanā kimatthāyā''tiādikā pucchā upālittherena katā. ''Codanā sāraṇatthāyā''tiādivissajjanaṃ bhagavatā vuttaṃ. Upālitthero sayameva pucchitvā vissajjanaṃ akāsītipi vadanti.

Mantaggahaṇanti tesaṃ vicāraṇāgahaṇaṃ, suttantikattherānaṃ, vinayadharattherānañca adhippāyagahaṇanti attho. **Pāṭekkaṃ vinicchayasanniṭṭhāpanattha**nti tesaṃ paccekaṃ adhippāyaṃ ñatvā tehi samuṭṭhāpitanayampi gahetvā vinicchayapariyosāpanatthanti adhippāyo.

''Mā kho turito abhaṇī''tiādinā abhimukhe ṭhitaṃ kañci anuvijjakaṃ ovadantena viya therena anuvijjakavattaṃ kathitaṃ.

Anuyuñjanavattanti anuyujjanakkamaṃ, taṃ pana yasmā sabbasikkhāpadavītikkamavisayepi taṃtaṃsikkhāpadānulomena kattabbaṃ, tasmā ''sikkhāpadānulomika''nti vuttaṃ. **Attano gatiṃ nāsetī**ti attano sugatigamanaṃ vināseti.

Anusandhita-saddo bhāvasādhanoti āha **''anusandhitanti kathānusandhī''**ti. **Vattānusandhitenā**ti etthāpi eseva nayo. **Vattānusandhitenā**ti ācārānusandhinā, ācārena saddhiṃ samentiyā paṭiññāyāti attho. Tenāha **''yā assa vattenā''**tiādi.

Pāḷiyaṃ **sañcicca āpatti**ntiādi alajjilajjilakkhaṇaṃ bhikkhubhikkhunīnaṃ vasena vuttaṃ tesaññeva sabbappakārato sikkhāpadādhikārattā. Sāmaṇerādīnampi sādhāraṇavasena pana sañcicca yathāsakaṃ sikkhāpadavītikkamanādikaṃ alajjilajjilakkhaṇaṃ veditabbaṃ.

Kathānusandhivacananti cuditakaanuvijjakānaṃ kathāya anusandhiyuttaṃ vacanaṃ na jānāti, tehi ekasmiṃ kāraṇe vutte sayaṃ taṃ asallakkhetvā attano abhirucitameva asambandhitatthanti attho. **Vinicchayānusandhivacanañcā**ti anuvijjakena katassa āpattānāpattivinicchayassa anuguṇaṃ, sambandhavacanañca.

Codanādipucchāvissajjanāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Codanākaṇḍaṃ

Anuvijjakakiccavaṇṇanā

360. Pāḷiyaṃ **yaṃ kho tva**ntiādīsu tvaṃ, āvuso, yaṃ imaṃ bhikkhuṃ codesi, taṃ kimhi dose codesi, katarāya vipattiyā codesīti attho. Evaṃ sabbattha.

361. **Asuddhaparisaṅkito**ti asuddhāya aṭṭhāne uppannāya parisaṅkāya parisaṅkito. Tenāha **''amūlakaparisaṅkito''**ti.

364. Pāḷiyaṃ **uposatho sāmaggatthāyā**ti visuddhānaṃ bhikkhūnaṃ aññoññanirapekkho ahutvā uposatho uposathaṭṭhānaṃ sannipatitvā ''pārisuddhiṃ āyasmanto

ārocetha, parisuddhetthāyasmanto, parisuddho ahaṃ āvuso''tiādinā aññamaññaṃ parisuddhivīmaṃsanārocanavasena ayutte vivajjetvā yutteheva kāyacittasāmaggīkaraṇatthāya.

Visuddhāya pavāraṇāti diṭṭhasutādīhi aññamaññaṃ kathāpetvā visuddhisampādanatthāyāti attho. **Ubho ete**ti āmisapuggalanissayane ete ubho.

Anuvijjakakiccavaṇṇanā niṭṭhitā.

Cūḷasaṅgāmaṃ

Anuvijjakassa paṭipattivaṇṇanā

365. **Tatra hī**ti tasmiṃ sannipāte. **Attapaccatthikā**ti lajjipesalassa codakapāpagarahīpuggalassa anatthakāmā verīpuggalā. **Sāsanapaccatthikā**ti attano anācārānuguṇaṃ buddhavacanaṃ pakāsento taṇhāgatikā, diṭṭhigatikā ca. **Ajjhogāhetvā**ti alajjiabhibhavanavasena saṅghamajjhaṃ pavisitvā. **So saṅgāmāvacaro**ti so codako saṅgāmāvacaro nāma. **Diṭṭhasutamutampi rājakathādika**nti diṭṭhasutavaseneva rājacorādikathaṃ, mutavasenapi annādikathañca akathentenāti yojetabbaṃ. **Kappiyākappiyanissitā vā**tiādīsu rūpārūpapaṭicchedapadena sakalaabhidhammatthapiṭakattaṃ dasseti. **Samathācārādīhi paṭisaṃyutta**nti sakalasuttantapiṭakattaṃ. Tattha **samathācāro** nāma samathabhāvanākkamo. Tathā **vipassanācāro**. **Ṭhānanisajjavattādinissitā**ti saṅghamajjhādīsu garucittīkāraṃ paccupaṭṭhapetvā ṭhānādikkamanissitā ceva cuddasamahāvattādivattanissitā ca, **ādi**-saddena appicchatādinissitā cāti attho. **Pañhe uppanne**ti kenaci uppanne pañhe pucchite. Idañca upalakkhaṇamattaṃ, yaṃ kiñci upaṭṭhitaṃ dhammaṃ bhāsassūti adhippāyo.

Kulapadeso nāma khattiyādijātiyampi kāsikarājakulādikulaviseso. Etamevāha **''kulapadeso khattiyakulādivaseneva veditabbo''**ti. **Sannipātamaṇḍale**ti attano anuvijjamānappakāraṃ saṅghassa ñāpanatthaṃ uṭṭhāya saṅghasannipātamajjhe ito cito ca paresaṃ mukhaṃ olokentena na caritabbaṃ. Yathānisinneneva dhammavinayānuguṇaṃ vinicchayaṃ yathā sabbe suṇanti, tathā vattabbanti attho.

Pāḷiyaṃ **acaṇḍikatenā**ti akatacaṇḍabhāvena, apharusenāti attho. **''Hitānukampinā''**ti etena mettāpubbabhāgo vutto. **''Kāruṇikena bhavitabba''**nti iminā appanāppattakaruṇā vuttā. **''Hitaparisakkinā''**ti iminā karuṇāpubbabhāgo. Tenāha **''karuṇā ca karuṇāpubbabhāgo ca upaṭṭhāpetabboti ayaṃ padadvayepi adhippāyo''**ti. **Lajjiyā**ti lajjinī.

Anuyogavattaṃ kathāpetvāti ''kālena vakkhāmī''tiādinā (pari. 362) vuttavattaṃ. Anuyuñjanācārakkameneva anuyuñjanaṃ **anuyogavattaṃ** nāma, taṃ kathāpetvā teneva kamena anuyuñjāpetvāti attho. **Ujumaddavenā**ti ettha ajjhāharitabbapadaṃ dasseti **''upacaritabbo''**ti. ''Dhammesu ca puggalesu cā''ti idaṃ ''majjhattena bhavitabba''nti pakatena sambandhitabbanti āha **''dhammesu ca puggalesu ca…pe… majjhattoti veditabbo''**ti. Yañhi yattha katthaci kattabbaṃ, taṃ tattha atikkamanto majjhatto nāma na hoti, dhammesu ca gāravo kattabbo. Puggalesu pana mettābhāvena pakkhapātagāravo. Tasmā imaṃ vidhiṃ anatikkantova tesu majjhattoti veditabbo.

366. **Saṃsandanattha**nti āpatti vā anāpatti vāti saṃsaye jāte saṃsanditvā nicchayakaraṇatthaṃ vuttanti adhippāyo. **Atthadassanāyā**ti sādhetabbassa āpattādiupameyyatthassa codakacuditake attano paṭiññāya eva sarūpavibhāvanatthaṃ. **Attho jānāpanatthāyā**ti evaṃ vibhāvito attho codakacuditakasaṅghānaṃ ñāpanatthāya nijjhāpanatthāya, sampaṭicchāpanatthāyāti attho. **Puggalassa ṭhapanatthāyā**ti codakacuditake attano paṭiññāya eva āpattiyaṃ, anāpattiyaṃ vā patiṭṭhāpanatthāya. **Sāraṇatthāyā**ti pamuṭṭhasarāpanatthāya. **Savacanīyakaraṇatthāyā**ti dose sāritepi sampaṭicchitvā paṭikammaṃ akarontassa savacanīyakaraṇatthāya. **''Na te apasādetabbā''**ti idaṃ adhippetatthadassanaṃ. Tattha avisaṃvādakaṭṭhāne ṭhitā eva na apasādetabbā, na itareti daṭṭhabbaṃ.

Appaccayaparinibbānatthāyāti āyatiṃ paṭisandhiyā akāraṇabhūtaparinibbānatthāya. Parinibbānañhi nāma khīṇāsavānaṃ sabbapacchimā cuticittakammajarūpasaṅkhātā khandhā, te ca sabbākārato samucchinnānusayatāya punabbhavāya anantarādipaccayā na honti aññehi ca taṇhādipaccayehi virahitattā. Tasmā **''appaccayaparinibbāna''**nti vuccati. **Ta**nti vimuttiñāṇadassanaṃ. Tenevāha **''tasmi''**nti. **Vinayamantanā**ti vinayavinicchayo. **Sotāvadhāna**nti sotassa odahanaṃ, savananti attho. Tenāha **''yaṃ uppajjati ñāṇa''**nti. Yathāvuttāya vinayasaṃvarādikāraṇaparamparāya vimuttiyā eva padhānattā sā puna cittassa vimokkhoti uddhaṭoti āha **''arahattaphalasaṅkhāto vimokkho''**ti. Atha vā **yo** yaṃ kiñci dhammaṃ **anupādiyitvā** parinibbānavasena **cittassa** cittasantatiyā, tappaṭibaddhakammajarūpasantatiyā ca **vimokkho** vimuccanaṃ apunappavattivasena vigamo, **etadatthāya** etassa vigamassatthāya evāti evaṃ nigamanavasenapettha attho veditabbo.

367. Anuyogavattagāthāsu **kusalena buddhimatā**ti sammāsambuddhena. **Kata**nti nibbattitaṃ, pakāsitanti attho. **Tenevā**tiādīsu teneva katākatassa ajānaneva pubbāparaṃ ajānanassa, aññassapi bhikkhuno yaṃ katākataṃ hoti, tampi na jānātīti attho. **Attano sadisāyā**ti yathāvuttehi dosehi yuttatāya attanā sadisāya.

Anuvijjakassa paṭipattivaṇṇanā niṭṭhitā.

Mahāsaṅgāmaṃ

Voharantena jānitabbādivaṇṇanā

368-374. Mahāsaṅgāme pāḷiyaṃ **saṅgāmāvacarenā**ti anuvijjakaṃ sandhāya vuttaṃ. **Vatthū**ti methunādivītikkamo. **Nidāna**nti vesāliādipaññattiṭṭhānaṃ. **Puggalo akārako jānitabbo**ti ettha saṅghe vā gaṇe vā pariṇāyakabhūto puggaloti daṭṭhabbaṃ.

375. **Vissaṭṭhisikkhāpada**nti nīlādidasannaṃ sukkānaṃ mocanavasena vuttaṃ sukkavissaṭṭhisikkhāpadaṃ. Tañhi telādimandavaṇṇānaṃ nīlādipacuravaṇṇānaṃ vasena **''vaṇṇāvaṇṇā''**ti vuttaṃ. Pacuratthe hi idha avaṇṇoti **a**-kāro.

379. **Yāva akaniṭṭhabrahmāno dvidhā hontī**ti ettha avihādisuddhāvāsikā aññabhūmīsu ariyā dhammavādīpakkhaṃ eva bhajanti, itare duvidhampīti daṭṭhabbaṃ.

Voharantena jānitabbādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Kathinabhedaṃ

Kathinaatthatādivaṇṇanā

404. Kathine **anāgatavasenā**ti udakāharaṇādipayoge uppanne pacchā dhovanādipubbakaraṇassa uppattito tappayogassa anāgatavaseneva anantarapaccayo. Paccayattañcassa kāriyabhūtassa yasmā nipphādetabbataṃ nissāya paccayā pavattā, na vinā tena, tasmā tena pariyāyena vuttaṃ, na sabhāvato sabbattha. Tenāha **''payogassa hī''**tiādi. Tattha payogassa sattavidhampi pubbakaraṇaṃ paccayo hotīti sambandho. Kāraṇamāha **''yasmā''**tiādi. **Pubbakaraṇassatthāyā**ti pubbakaraṇassa nipphādanatthāya. **Purejātapaccaye**ti purejātapaccayassa visaye. **Esā**ti payogo. Dhovanādidhammesu ekampi attano purejātapaccayabhūtaṃ dhammaṃ na labhati, attano uppattito purejātassa pubbakaraṇassa abhāvāti attho. **Labhatī**ti pacchājātapaccayaṃ pubbakaraṇaṃ labhati, pacchājātapaccayo hotīti attho.

Pāḷiyaṃ **pannarasa dhammā sahajātapaccayena paccayo**ti ettha pubbakaraṇassāti vā payogassāti vā aññassa kassaci paccayuppannassa aparāmaṭṭhattā pannarasa dhammā sayaṃ aññamaññasahajātapaccayena paccayoti evamattho gahetabbo, tehi saha uppajjanakassa aññassa abhāvā. Evaṃ upari sabbattha. Tenāha **''sahajātapaccayaṃ panā''**tiādi. **Mātikā ca palibodhā cā**ti ettha **ca**-saddena pañcānisaṃsāni gahitānīti daṭṭhabbaṃ. Evaṃ **mātikānañca palibodhānañcā**ti etthāpi. Tehipi attho anantarameva mātikādīhi saha jāyanti. Teneva ''pannarasa dhammā sahajātapaccayena paccayo''ti vuttā. **Āsā**ti cīvarāsā. **Vatthū**ti āsāya nimittabhūtaṃ anuppannacīvaraṃ. ''Dassāma karissāmā''ti hi dāyakehi paṭiññātacīvaraṃ nissāya anantaraṃ uppajjamānā cīvarāsā anantarapaccayādibhāvena vuttā. **Āsānañca anāsānañcā**ti labbhamānakacīvare uppajjanakacīvarāsānañceva alabbhamāne cīvare uppajjanakaanāsānañca, āsānaṃ, tabbigamānañcāti attho. Khaṇe khaṇe uppattibhedaṃ sandhāya **''āsāna''**nti bahuvacanaṃ kataṃ, āsāya, anāsāya cāti attho. Tenāha **''āsā ca anāsā cā''**ti.

Kathinaatthatādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Pubbakaraṇanidānādivibhāgavaṇṇanā

406-7. **Cha cīvarānī**ti khomādīsu chasu aññataraṃ sandhāya vuttaṃ. Sabbasaṅgāhikavasena pana **''cīvarānī''**ti bahuvacanaṃ kataṃ. Pāḷiyaṃ panettha **vatthu, āsā ca anāsā ca**tiādīsu atthate kathine ānisaṃsavasena uppajjanakapaccāsācīvaraṃ ''vatthū''ti vuttaṃ. Kathinacīvaraṃ hetupaccaya-saddehi vuttanti veditabbaṃ.

408. **Paccuddhāro tīhi dhammehī**tiādi kathinatthāratthāya ticīvarato aññaṃ vassikasāṭikādiṃ paccuddharituṃ, adhiṭṭhahitvā attharituñca na vaṭṭatīti dassanatthaṃ vuttaṃ. **''Vacībhedenā''**ti etena kevalaṃ kāyena kathinatthāro na ruhatīti dasseti.

Pubbakaraṇanidānādivibhāgavaṇṇanā niṭṭhitā.

Kathinādijānitabbavibhāgavaṇṇanā

412. **Yesu rūpādidhammesū**ti ''purimavassaṃvutthā bhikkhū, pañcahi anūno saṅgho, cīvaramāso, dhammena samena samuppannaṃ cīvara''nti evamādīsu yesu rūpārūpadhammesu. **Satī**ti santesu. **Missībhāvo**ti saṃsaggatā samūhapaññattimattaṃ. Tenāha **''na paramatthato eko dhammo atthī''**ti.

416. **Ekato uppajjantī**ti kathinuddhārena saha uppajjamānārahā hontīti attho. Kathinatthārato hi pabhuti sabbe kathinuddhārā taṃ taṃ kāraṇantaramāgamma uppajjanti, tasmā sabbe **ekuppādā** nāma jātā. Tesu antarubbhārasahubbhārā dve eva taṃ vihāraṃ anatthatakathinavihārasadisaṃ karontā sayaṃ sakalena kathinatthārena saha nirujjhanti uddhārabhāvaṃ pāpuṇanti. Avasesā pana taṃ taṃ pāṭipuggalikameva kathinatthāraṃ dvinnaṃ palibodhānaṃ upacchindanavasena nirodhentā sayaṃ uddhārabhāvaṃ pāpuṇanti, na sakalaṃ kathinatthāraṃ. Kathinuddhārānañca **nirodho** nāma taṃ taṃ kāraṇamāgamma uddhārabhāvappatti, evañca uppatti nāma kathinuddhāro eva. Tenāha **''sabbepi atthārena saddhiṃ ekato uppajjantī''**tiādi. Tattha **purimā dve**ti ''ekuppādā ekanirodhā''ti pāḷiyaṃ paṭhamaṃ vuttā antarubbhārasahubbhārā dve. **Tesū**ti pakkamanantikādīsu. **Uddhārabhāvaṃ pattesū**ti uddhārabhāvappattisaṅkhātanirodhaṃ pattesūti attho. **Atthāro tiṭṭhatī**ti katacīvaraṃ ādāya pakkantādipuggalaṃ ṭhapetvā tadavasesānaṃ palibodhasabbhāvato kathinatthāro tiṭṭhati.

Kathinādijānitabbavibhāgavaṇṇanā niṭṭhitā.

Paññattivaggavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Saṅgahavaggo

Upālipañcakaṃ

Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā

421. **Samaggehi karaṇīyānī**ti vivādādhikaraṇehi pubbe asamaggā hutvā pacchā sāmaggiṃ upagatehi kattabbāni. Kiṃ pana asaññatamissaparisāya saddhiṃ lajjino sāmaggiṃ karontīti āha **''uposathapavāraṇādīsu hī''**tiādi. Tattha **ṭhitāsū**ti uposathapavāraṇāsu appavattīsu. **Upatthambho na dātabbo**ti uparūpari appavattanatthāya mayampi uposathaṃ na karissāmātiādinā kalahassa upatthambho na dātabbo, dhammena vinayena sāmaggiṃ katvā samaggeheva asaññatā bhikkhū vinetabbāti adhippāyo. Tenāha **''sace saṅgho accayaṃ desāpetvā''**tiādi. **Bhikkhuno nakkhamatī**ti kesuci puggalesu appamattakadosadassanena na ruccati. **Diṭṭhāvikammampi katvā**ti ''na metaṃ khamatī''ti sabhāgassa bhikkhuno attano diṭṭhiṃ āvikatvā. **Upetabbā**ti sāsanahāniyā abhāvā sāmaggiṃ akopetvā kāyasāmaggī dātabbā, īdise ṭhāne alajjiparibhogo āpattikaro na hoti, vaṭṭatiyeva. Ye pana sāsanavināsāya paṭipannā, tehi saha na vattati, āpatti eva hoti sāsanavināso ca. Tenāha **''yatra pana uddhamma''**ntiādi. **''Diṭṭhāvikammaṃ na vaṭṭatī''**ti iminā diṭṭhiyā āvikatāyapi āpattiṃ dasseti.

422. **Kaṇhavāco**ti rāgadosādīhi kiliṭṭhavacano. Anatthakavacanassa dīpanaṃ pakāsanaṃ assāti **anatthakadīpano. Mānaṃ nissāyā**ti vinicchayakaraṇaṃ tava bhāroti saṅghena bhāre akatepi ''ahamevettha voharituṃ araharūpo''ti mānaṃ nissāya. **Yathādiṭṭhiyā**ti anurūpaladdhiyā. Yassa hi atthassa yādisī diṭṭhi anurūpā, taṃ gahetvā na byākatāti attho.**Assa attano**ti adhammādiatthaṃ sandhāya vadati, na puggalaṃ, assa adhammādiatthasaṅkhātassa attano sarūpassa yā anurūpā diṭṭhīti attho. **Laddhiṃ nikkhipitvā**ti anurūpaladdhiṃ chaḍḍetvā, aggahetvāti attho. Tenāha **''adhammādīsu dhammādiladdhiko hutvā''**ti. Atha vā attano laddhiṃ nigūhitvā puggalānuguṇaṃ tathā byākaronto na yathādiṭṭhiyā byākatā nāma. Imasmiṃ pakkhe **adhammādīsu dhammādiladdhiko hutvā**ti ettha adhammādīsu dhammādiladdhiko viya hutvāti attho gahetabbo.

Nappaṭippassambhanavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Vohāravaggādivaṇṇanā

424. **Kammañattī**ti kammabhūtā ñatti. Anussāvananirapekkhā ñattikammabhūtā ñattīti attho. **Kammapādañatti** nāma ñattidutiyakammādīsu anussāvanakammassa pādabhūtā adhiṭṭhānabhūtā ñatti. **Navasu ṭhānesū**ti osāraṇādīsu navasu ṭhānesu. **Dvīsu ṭhānesū**ti ñattidutiyañatticatutthakammesu.

Suttānulomanti ubhatovibhaṅge suttānulomabhūte mahāpadese sandhāya vuttaṃ. **Vinayānuloma**nti khandhakaparivārānulomabhūte mahāpadese. **Suttantike cattāro mahāpadese**ti suttābhidhammapiṭakesu anuññātapaṭikkhittasuttānulomavasena nayato gahetabbe cattāro atthe.

425. **Diṭṭhīnaṃ āvikammānī**ti āpattiladdhīnaṃ pakāsanāni, āpattidesanākammānīti attho.

Yathā catūhi pañcahi diṭṭhi āvikatā hotīti yathā āvikate catūhi pañcahi ekībhūtehi ekassa puggalassa santike āpatti desitā nāma hoti, evaṃ desetīti attho. Evaṃ desento ca attanā saddhiṃ tayo vā cattāro vā bhikkhū gahetvā ekassa santike deseti. Evaṃ desetuṃ na vaṭṭati. Desitā ca āpatti na vuṭṭhāti, desanāpaccayā dukkaṭañca hoti. Dvinnaṃ tiṇṇaṃ pana ekato desetuṃ vaṭṭati.

444. **Adassanenā**ti imassa akappiyaṃ parivajjentānaṃ vinayadharānaṃ paṭipattiyā adassanena, tesaṃ diṭṭhānugatiṃ anāpajjanenātipi attho gahetabbo. **Akappiye kappiyasaññatāyā**ti rajatādiakappiye tipuādisaññitāya. **Pucchitvā vā aññesaṃ vā vuccamānaṃ asuṇanto āpajjatī**ti ettha pucchitvā asuṇanto vā pucchiyamānaṃ asuṇanto vāti paccekaṃ yojetabbaṃ. **Ekarattātikkamādivasenā**ti adhiṭṭhitacīvarena vippavasitvā ekarattātikkamena pācittiyaṃ āpajjati. **Ādi**-saddena charattātikkamādīnaṃ saṅgaho.

450. **Anatthaṃ kalisāsana**nti anatthāvahaṃ kodhavacanaṃ āropento dosaṃ āropento upaddavāya parisakkatīti attho.

454. **Vohāraniruttiya**nti tassa tassa atthassa vācakasadde pabhedagatañāṇappatto na hotīti attho.

455. **Parimaṇḍalabyañjanāropane kusalo na hotī**ti parimaṇḍalena padabyañjanena vatthuṃ, parehi vuttaṃ jānituñca asamatthoti attho.

458. **Anussāvanenā**ti anu anu kathanena. Tenāha **''nanu tumhe''**tiādi, yaṃ avocumha, svāyaṃ pakāsitoti sambandho. Tattha **ya**nti idaṃ yasmā vacanāpekkhaṃ na hoti, vacanatthāpekkhameva, tasmā tena vacanena nānākaraṇābhāvaṃ pakāsayissāmāti yamatthaṃ avocumhāti attho gahetabbo. Teneva **''svāya''**nti pulliṅgavasena paṭiniddeso kato, tassa so ayaṃ nānākaraṇābhāvoti attho.

467. **Mañcapadādīsupi naḷāṭaṃ paṭihaññeyyā**ti andhakāre cammakhaṇḍaṃ paññapetvā vandituṃ onamantassa naḷāṭaṃ vā akkhi vā mañcādīsu paṭihaññati. Etena vandatopi āpattiabhāvaṃ vatvā vandanāya sabbathā paṭikkhepābhāvañca dīpeti. Evaṃ sabbattha suttantarehi appaṭikkhittesu. Naggādīsu pana vandituṃ na vaṭṭatī. **Ekato āvaṭṭo**ti ekasmiṃ dosāgatipakkhe parivatto paviṭṭhoti attho. Tenāha **''sapattapakkhe ṭhito''**ti. **Vandiyamāno**ti onamitvā vandiyamāno. Vanditabbesu uddesācariyo,

nissayācariyo ca yasmā navakāpi honti, tasmā te vuḍḍhā eva vandiyāti veditabbā.

470. **Pubbe vuttamevā**ti sahaseyyādipaṇṇattivajjaṃ. **Itara**nti sacittakaṃ.

Vohāravaggādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Aparadutiyagāthāsaṅgaṇikaṃ

Kāyikādiāpattivaṇṇanā

474. **''Kati āpattiyo''**tiādinā upālittherena vinayassa pāṭavatthaṃ sayameva pucchitvā vissajjanaṃ kataṃ. **Bhikkhunīnaṃyeva…pe… aṭṭhavatthukā nāmā**ti bhikkhunīnaṃ paññattā ekā eva āpatti aṭṭhavatthukā nāmāti attho.

475. **Kammañca kammapādakā cā**ti ettha yasmā ñattikammesu ñatti sayameva kammaṃ hoti, ñattidutiyañatticatutthesu kammesu anussāvanasaṅkhātassa kammassa ñattipādakabhāvena tiṭṭhati, tasmā imāni dve ''ñattikiccānī''ti vuttāni.

Pācittiyena saddhiṃ dukkaṭā katāti dasasupi sikkhāpadesu ekatoupasampannāya vasena vuttadukkaṭaṃ sandhāya vuttaṃ. **Paṭhamasikkhāpadamhī**ti bhikkhunovādavaggassa paṭhamasikkhāpadavibhaṅge (pāci. 144 ādayo). **Adhammakamme**ti bhikkhunovādakasammutikamme adhammakamme jāte āpajjitabbā dve āpattinavakā, dhammakamme dve āpattinavakāti cattāro navakā vuttā. **Āmakadhaññaṃ viññāpetvā bhuñjantiyā** viññāpanādipubbapayoge dukkaṭaṃ, ajjhohāre pācittiyaṃ. Pācittiyena saddhiṃ dukkaṭā katāyevāti vuttaṃ.

Vijahantī tiṭṭhatītiādīsu yadā bhikkhuniyā ekena pādena hatthapāsaṃ vijahitvā ṭhatvā kiñci kammaṃ katvā tato aparena pādena vijahitvā ṭhātukāmatā uppajjati, tadā sā yathākkamaṃ ''vijahantī tiṭṭhati, vijahitvā tiṭṭhatī''ti imaṃ vohāraṃ labhati. Aññathā hissā gāmūpacāramokkantiyā viseso na siyā hatthapāsavijahanassāpi gamanattā. **Nisīdati vā nipajjati vā**ti etthāpi yathāvuttādhippāyena addhāsanena hatthapāsaṃ vijahantī nisīdati, sakalena vā āsanena vijahitvā nisīdati, addhasarīrena vijahantī nipajjati, sakalena sarīrena vijahitvā nipajjatīti yojetabbaṃ.

Kāyikādiāpattivaṇṇanā niṭṭhitā.

Pācittiyavaṇṇanā

476. **Sabbāni nānāvatthukānī**ti sappinavanītādīnaṃ pañcannaṃ vatthūnaṃ bhedena pācittiyāni pañca nānāvatthukāni. Esa nayo paṇītabhojanavisaye **nava pācittiyānī**tiādīsupi. Etena bhesajjapaṇītabhojanasikkhāpadāni ekekasikkhāpadavasena paññattānipi vatthubhedena paccekaṃ pañcasikkhāpadanavasikkhāpadasadisāni bhikkhunīnaṃ pāṭidesanīyāpattiyo viyāti dasseti. Teneva ''nānāvatthukānī''ti vuttaṃ. Sappiṃ eva paṭiggahetvā anekabhājanesu ṭhapetvā sattāhaṃ atikkāmentassa bhājanagaṇanāya sambhavantiyo bahukāpi āpattiyo ekavatthukā eva honti, evaṃ sappibhojanameva bahūsu ṭhānesu viññāpetvā ekato vā visuṃ visumeva vā bhuñjantassa āpattiyo ekavatthukā evāti daṭṭhabbā.

Pāḷiyaṃ **ekavācāya deseyya, vuttā ādiccabandhunā**ti ettha ''deseyyāti vuttā''ti iti-saddaṃ ajjhāharitvā yojetabbaṃ. Evaṃ sesesupi.

Bhedānuvattakānanti ettha ādi-saddo luttaniddiṭṭho. Yāvatatiyakā ca sabbe ubhatovibhaṅge āgatā, saṅghādisesasāmaññena ekaṃ, pācittiyasāmaññena ca ekaṃ katvā **''yāvatatiyake tisso''**ti vuttanti daṭṭhabbaṃ. Ettha ca ñattiyā dukkaṭaṃ, dvīhi kammavācāhi thullaccayāpi santi eva. Tāni mātikāya na āgatāni. Mātikāgatavasena hettha ''tisso''ti vuttaṃ.

Saṅghādīhīti saṅghagaṇapuggalehi kāraṇabhūtehi. **Abbhuṇhasīlo**ti parisuddhabhāvūpagamanena abhinavuppannasīlo. Abhinavuppannañhi ''abbhuṇha''nti vuccati, parisuddhasīloti attho. Tenāha **''pākatiko''**ti.

''Kosambakakkhandhake vuttānisaṃse''ti idaṃ kosambakakkhandhake ''sace maṃ ime bhikkhū āpattiyā adassane ukkhipissanti, na mayā saddhiṃ uposathaṃ karissantī''tiādinā āpattiyā adassane ādīnavaṃ dassetvā paresampi saddhāya āpattidesanāvidhānamukhena sāmatthiyato pakāsito. Ekato uposathakaraṇa, pavāraṇākaraṇa, saṅghakammakaraṇa, āsanenisīdana, yāgupānenisīdana, bhattaggenisīdana, ekacchannesayana, yathāvuḍḍhaabhivādanādikaraṇasaṅkhāte aṭṭhānisaṃse sandhāya vuttaṃ.

Catunnanti vinayapiṭake āgatānaṃ vasena vuttaṃ. **Katamā pana sā**ti sā catubbidhā accayadesanā katamāti attho. **Abhimārāna**nti māraṇatthāya payojitadhanuggahānaṃ. **Upaṭṭhāyikāyā**ti sahaseyyasikkhāpadavatthusmiṃ āgatāya.

Aṭṭhannaṃ bhikkhunīnanti therāsanato paṭṭhāya aṭṭhahi bhikkhunīhi itarāya āgatāya vuḍḍhāya bhikkhuniyā āsanaṃ dātabbaṃ. Aṭṭhannaṃ pana bhikkhunīnaṃ navakāya āgatāya adātumpi vaṭṭati. Tāya pana saṅghanavakāsane laddhokāse nisīditabbaṃ. Atha vā aṭṭhannaṃ vuḍḍhānaṃ bhikkhunīnaṃ itarāya navakatarāya āsanaṃ dātabbaṃ. **Kammāni navā**ti osāraṇādīni nava eva.

Pācittiyavaṇṇanā niṭṭhitā.

Avandanīyapuggalādivaṇṇanā

477. **Dasa janā**ti ''dasa ime, bhikkhave, avandiyā''tiādinā (pari. 330) vuttā navakaanupasampannanānāsaṃvāsakamātugāmapaṇḍakā pañca, pārivāsikādayo ca pañcāti dasa janā.

Dvādasa kammadosāti dosayuttakammāni dvādasāti attho. **Kammasampattiyo**ti sampannakammāni, visuddhakammānīti attho. **Etadevā**ti dhammena samaggameva.

Anantaṃ nibbānaṃ ajini jinitvā paṭilabhatīti anantajinoti āha **''pariyanta''**iccādi. **Svevā**ti so eva bhagavā.

''Vinayaṃ paṭijānantassa, vinayāni suṇoma te''tiādinā upālittheraneva ekaṃ vinayadharaṃ sammukhe ṭhitaṃ pucchantena viya pucchitvā tena vissajjitaṃ viya vissajjanaṃ kataṃ. Tattha **vinayaṃ paṭijānantassā**ti vinayaṃ jānāmīti paṭijānantassa. **Vinayānī**ti vinaye tayā vuccamāne suṇoma.

478. Pāḷiyaṃ **pārājikā**tiādi ubhatovibhaṅgesu āgatesu aggahitaggahaṇavasena vuttaṃ.

Avandanīyapuggalādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Sedamocanagāthā

Avippavāsapañhāvaṇṇanā

479. Sedamocanagāthāsu **akappiyasambhogo**ti anupasampannehi saddhiṃ kātuṃ paṭikkhitto uposathādisaṃvāso eva vutto. **Pañhā mesā**ti ettha **ma**-kāro padasandhikaro. **Esā**ti ca liṅgavipallāsavasena vuttaṃ, pañho esoti attho. **Pañha**-saddo vā dviliṅgo daṭṭhabbo. Tenāha **''esā pañhā''**tiādi.

Garubhaṇḍaṃ sandhāyāti garubhaṇḍena garubhaṇḍaparivattanaṃ sandhāya. **Dasā**ti dasa avandiyapuggale. **Ekādase**ti abhabbapuggale. **Sikkhāya asādhāraṇo**ti khurabhaṇḍaṃ dhāretuṃ anuññātasikkhāpadena bhikkhūhi asādhāraṇasikkhāpadoti attho.

Ubbhakkhake na vadāmīti akkhato uddhaṃ sīse ṭhitamukhamaggepi pārājikaṃ sandhāya na vadāmi. **Adhonābhi**nti nābhito heṭṭhā ṭhitavaccapassāvamaggepi vivajjiya aññasmiṃ sarīrappadese methunadhammapaccayā kathaṃ pārājiko siyāti attho.

Chejjavatthunti pārājikaṃ.

Avippavāsapañhāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pārājikādipañhāvaṇṇanā

480. **Dussakuṭiādīnī**ti **ādi**-saddena acchataratipupaṭṭādīhi, tiṇapaṇṇādīhi ca paṭicchannakuṭiyo saṅgaṇhāti. Tādisāya hi kuṭiyā bahi ṭhatvā anto ṭhitāya itthiyā magge dussādinā santhataṃ katvā pavesentopi pārājiko siyā. **Liṅgaparivattaṃ sandhāya vuttā**ti liṅge parivatte paṭiggahaṇassa vijahanato puna appaṭiggahetvā paribhuñjanāpattiṃ sandhāya vuttaṃ.

Pāḷiyaṃ **bhikkhū siyā vīsatiyā samāgatā**ti vīsatiyā saṅkhātāya bhikkhū samāgatā, etena sabbakammārahataṃ saṅghassa dasseti.

Nivatthoti gāthāya antaravāsakena nivattho uttarāsaṅgena diguṇaṃ katvā pārutasaṅghāṭiyo. Iti tāni tīṇipi cīvarāni kāye gatāneva bhikkhuniyā bindumattaṃ kāḷakaṃ udakena dhovitamatte nissaggiyāni hontīti attho.

Itthiṃ haneti gāthāya na mātubhūtaṃ itthiṃ haneyya, na pitubhūtaṃ purisaṃ haneyya. **Anariya**nti tañca anarahantameva haneyya, etena arahantaghātakopi na hotīti dasseti. **Anantaraṃ phuse**ti ānantariyaṃ phusatīti attho.

481. **Suppatiṭṭhita-nigrodhasadisa**nti yojanavitthataṃ rukkhaṃ sandhāya vuttaṃ.

Sattarasakesūti bhikkhunīnaṃ paññattasattarasasaṅghādisesesu.

Pārājikādipañhāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Pañcavaggo

Kammavaggavaṇṇanā

483. Kammavagge ṭhapitauposathapavāraṇānaṃ kattikamāse sāmaggiyā katāya sāmaggīpavāraṇaṃ muñcitvā uposathaṃ kātuṃ na vaṭṭatīti āha **''ṭhapetvā kattikamāsa''**nti. Sace pana tesaṃ nānāsīmāsu mahāpavāraṇāya visuṃ pavāritānaṃ kattikamāsabbhantare sāmaggī hoti, sāmaggīuposatho eva tehi kattabbo, na pavāraṇā. Ekasmiṃ vasse katapavāraṇānaṃ puna pavāraṇāya avihitattā. **Sāmaggīdivaso**ti anuposathadivase sāmaggīkaraṇaṃ sandhāya vuttaṃ. Sace pana cātuddasiyaṃ, pannarasiyaṃ vā saṅgho sāmaggiṃ karoti, tadā sāmaggīuposathadivaso na hoti, cātuddasīpannarasīuposathova hoti. Upari pavāraṇāyapi eseva nayo.

Paccukkaḍḍhitvā ṭhapitadivasoti bhaṇḍanakārakehi upaddutā vā kenacideva karaṇīyena pavāraṇāsaṅgahaṃ vā katvā ṭhapito kāḷapakkhacātuddasīdivasova. **Dve ca puṇṇamāsiyo**ti pubba-kattikapuṇṇamā, pacchimakattikapuṇṇamā cāti dve puṇṇamāsiyo. **Evaṃ catubbidhampī**ti puṇṇamāsīdvayena saddhiṃ sāmaggīpavāraṇaṃ, cātuddasīpavāraṇañca sampiṇḍetvā vuttaṃ. Idañca pakaticārittavasena vuttaṃ. Tathārūpapaccaye pana sati ubhinnaṃ puṇṇamāsīnaṃ purimā dve cātuddasiyopi kāḷapakkhacātuddasiyā anantarā pannarasīpīti imepi tayo divasā pavāraṇādivasā evāti imaṃ sattavidhampi pavāraṇādivasaṃ ṭhapetvā aññasmiṃ divase pavāretuṃ na vaṭṭati.

484. **Anussāvanakammaṃ katvā**ti paṭhamaṃ anussāvanaṃ sāvetvā ''esā ñattī''ti anussāvanānantarameva sakalaṃ ñattiṃ vatvā, pariyosāne ''esā ñattī''ti vatvāti adhippāyo.

485. **Yvāya**nti byañjanappabhedo adhippeto. **Dasadhā byañjanabuddhiyā pabhedo**ti ettha dasadhā dasavidhena byañjanānaṃ pabhedoti yojetabbaṃ. Kenāyaṃ pabhedoti āha **''byañjanabuddhiyā''**ti. Yathādhippetatthabyañjanato byañjanasaṅkhātānaṃ akkharānaṃ janikā buddhi byañjanabuddhi, tāya byañjanabuddhiyā, akkharasamuṭṭhāpakacittabhedenevāti attho. Yaṃ vā saṃyogaparaṃ katvā vuccati, idampi garukanti yojanā.

Tattha **āyasmato**tiādīsu yāni anantaritāni **sa**-kāra**ma**-kārādibyañjanāni ''saṃyogo''ti vuccanti, so saṃyogo paro yassa **a**-kārādino, so **saṃyogaparo** nāma. **Rassa**nti akārādibyañjanarahitaṃ saraṃ. **Asaṃyogapara**nti ''yassa nakkhamatī''tiādīsu **ya**-kāra **na**-kārādibyañjanasahitasaraṃ sandhāya vuttaṃ. **Ta**-kārassa **tha**-kāraṃ akatvā vaggantare sithilameva katvā ''suṇātu me''tiādiṃ vadantopi duruttaṃ karotiyeva ṭhapetvā anurūpaṃ ādesaṃ. Yañhi ''saccikatthaparamatthenā''ti vattabbe ''saccikaṭṭhaparamaṭṭhenā''ti ca ''atthakathā''ti vattabbe ''aṭṭhakathā''ti ca tattha tattha vuccati, tādisaṃ pāḷiaṭṭhakathāsu diṭṭhapayogaṃ, tadanurūpañca vattuṃ vaṭṭati, tato aññaṃ na vaṭṭati. Tenāha **''anukkamāgataṃ paveṇiṃ avināsentenā''**tiādi.

Dīghe vattabbe rassantiādīsu ''bhikkhūna''nti vattabbe ''bhikkhuna''nti vā ''bahūsū''ti vattabbe ''bahusū''ti vā ''nakkhamatī''ti vattabbe ''na khamatī''ti vā ''upasampadāpekkho''ti vattabbe ''upasampadāpekho''ti vā evaṃ anurūpaṭṭhānesu eva dīgharassādi rassadīghādivasena parivattetuṃ vaṭṭati, na pana ''nāgo''ti vattabbe ''nago''ti vā ''saṅgho''ti vattabbe ''sagho''ti vā ''tisso''ti vattabbe ''tiso''ti vā ''yācatī''ti vattabbe ''yācantī''ti vā evaṃ ananurūpaṭṭhānesu vattuṃ. Sambandhaṃ, pana vavatthānañca sabbathāpi vaṭṭatīti gahetabbaṃ.

486. **Sesasīmāsupī**ti atimahatīādīsu dasasupi.

488. **Catuvaggakaraṇe**ti catuvaggena saṅghena kattabbe. **Anissāritā**ti uposathaṭṭhapanādinā vā laddhinānāsaṃvāsakabhāvena vā na bahikatā. Aṭṭhakathāyañhi ''apakatattassāti ukkhittakassa vā, yassa vā uposathapavāraṇā ṭhapitā hontī''ti (pari. aṭṭha. 425) vuttattā ṭhapitauposathapavāraṇo bhikkhu apakatatto evāti gahetabbaṃ. **Parisuddhasīlā**ti pārājikaṃ anāpannā adhippetā. Parivāsādikammesu pana garukaṭṭhāpi apakatattā evāti gahetabbaṃ. **Avasesā…pe… chandārahāva hontī**ti saṅghato hatthapāsaṃ vijahitvā ṭhite sandhāya vuttaṃ. Avijahitvā ṭhitā pana chandārahā na honti, tepi catuvaggādito adhikā hatthapāsaṃ vijahitvāva chandārahā honti. Tasmā saṅghato hatthapāsaṃ vijahitvā ṭhiteneva chando vā pārisuddhi vā dātabbā.

Kammavaggavaṇṇanā niṭṭhitā.

Apalokanakammakathāvaṇṇanā

496. **Etarahi sacepi sāmaṇero**tiādīsu buddhādīnaṃ avaṇṇabhāsanampi akappiyādiṃ kappiyādibhāvena dīpanampi diṭṭhivipattiyaññeva pavisati. Teneva vakkhati ''taṃ laddhiṃ nissajjāpetabbo''ti. Bhikkhūnampi eseva nayo. **Micchādiṭṭhiko**ti buddhavacanādhippāyaṃ viparītato gaṇhanto, **so eva antaggāhikāya diṭṭhiyā samannāgato**ti ca vutto. Keci pana ''sassatucchedānaṃ aññataradiṭṭhiyā samannāgato''ti vadanti, taṃ na yuttaṃ, sassatucchedaggāhassa sāmaṇerānaṃ liṅganāsanāya kāraṇattena heṭṭhā **aṭṭhakathāya**meva (mahāva. aṭṭha. 108) vuttattā, idha ca daṇḍakammanāsanāya eva adhippetattā.

Tassāpi dātabboti vijjamānaṃ mukharādibhāvaṃ nissāya appaṭipucchitvāpi paṭiññaṃ aggahetvāpi āpattiṃ anāropetvāpi desitāyapi āpattiyā khuṃsanādito anoramantassa dātabbova. Oramantassa pana khamāpentassa na dātabbo.

Brahmadaṇḍassa dānanti kharadaṇḍassa ukkaṭṭhadaṇḍassa dānaṃ. Tajjanīyādikamme hi kate ovādānusāsanippadānapaṭikkhepo natthi. Dinnabrahmadaṇḍe pana tasmiṃ saddhiṃ tajjanīyādikammakatehi paṭikkhittampi kātuṃ na vaṭṭati, ''neva vattabbo''tiādinā ālāpasallāpādimattassāpi nakārena paṭikkhittattā. Tañhi disvā bhikkhū gīvaṃ parivattetvā olokanamattampi na karonti, evaṃ vivajjetabbaṃ nimmadanakaraṇatthameva tassa daṇḍassa anuññātattā. Teneva channattheropi ukkhepanīyādikammakatopi abhāyitvā brahmadaṇḍe dinne ''saṅghenāhaṃ sabbathā vivajjito''ti mucchito papati. Yo pana brahmadaṇḍakatena saddhiṃ ñatvā saṃsaṭṭho

avivajjetvā viharati, tassa dukkaṭamevāti gahetabbaṃ aññathā brahmadaṇḍavidhānassa niratthakatāpasaṅgato. **Tenā**ti brahmadaṇḍakatena. Yathā tajjanīyādikammakatehi, evameva tato adhikampi saṅghaṃārādhentena sammāvattitabbaṃ. Tañca ''sorato nivātavuttī''tiādinā sarūpato dassitameva. Tenāha **''sammāvattitvā khamāpentassa brahmadaṇḍo paṭippassambhetabbo''**ti.

Yaṃ taṃ bhagavatā avandiyakammaṃ anuññātanti sambandho. **''Tassa bhikkhuno daṇḍakammaṃ kātu''**nti sāmaññato anuññātappakāraṃ dassetvā puna visesato anuññātappakāraṃ dassetuṃ **''atha kho''**tiādipāḷi uddhaṭāti veditabbaṃ. **Imassa apalokanakammassa ṭhānaṃ hotī**ti apalokanakammassa sāmaññassa pavattiṭṭhānaṃ hotīti. Visesabyatirekena avijjamānampi tadaññattha appavattiṃ dassetuṃ visesanissitaṃ viya voharīyati. **''Kammaññeva lakkhaṇa''**nti iminā osāraṇādivasena gahitāvasesānaṃ sabbesaṃ apalokanakammassa sāmaññalakkhaṇavasena gahitattā kammaññeva lakkhaṇamassāti kammalakkhaṇanti nibbacanaṃ dasseti. Idañca vuttāvasesānaṃ kammānaṃ niṭṭhānaṭṭhānaṃ, saṅkhārakkhandhadhammāyatanāni viya vuttāvasesakhandhāyatanānanti daṭṭhabbaṃ. Teneva vakkhati ''ayaṃ panettha pāḷimuttakopi kammalakkhaṇavinicchayo''tiādi (pari. aṭṭha. 495-496). Yathā cettha, evaṃ upari ñattikammādīsupi kammalakkhaṇaṃ vuttanti veditabbaṃ. **Tassa karaṇa**nti avandiyakammassa karaṇavidhānaṃ.

''Na vanditabbo''ti iminā vandantiyā dukkaṭanti dassetīti daṭṭhabbaṃ. Saṅghena kataṃ katikaṃ ñatvā maddanaṃ viya hi saṅghasammutiṃ anādarena atikkamantassa āpatti eva hoti.

Bhikkhusaṅghassāpi panetaṃ labbhatiyevāti avandiyakammassa upalakkhaṇamattena gahitattā bhikkhusaṅghassāpi kammalakkhaṇaṃ labbhati eva.

Salākadānaṭṭhānaṃ **salākaggaṃ** nāma. Yāgubhattānaṃ bhājanaṭṭhānāni **yāgaggabhattaggāni** nāma. Etesupi hi ṭhānesu sabbo saṅgho uposathe viya sannipatito, kammañca vaggakammaṃ na hoti, ''mayametaṃ na jānimhā''ti pacchā khiyyantāpi na honti. Khaṇḍasīmāya pana kate khiyyanti. Saṅghikapaccayañhi acchinnacīvarādīnaṃ dātuṃ apalokentehi upacārasīmaṭṭhānaṃ sabbesaṃ anumatiṃ gahetvāva kātabbaṃ. Yo pana visabhāgapuggalo dhammikaṃ apalokanaṃ paṭibāhati, taṃ upāyena bahiupacārasīmāgataṃ vā katvā khaṇḍasīmaṃ vā pavisitvā kātuṃ vaṭṭati.

Yaṃ sandhāya ''apalokanakammaṃ karotī''ti sāmaññato dasseti, taṃ apalokanakammaṃ sarūpato dassetumāha **''acchinnacīvaraṃ''**iccādi. Yadi apaloketvāva cīvaraṃ dātabbaṃ, kiṃ pana appamattakavissajjakasammutiyāti āha **''appamattakavissajjanakena panā''**tiādi. **Nāḷi vā upaḍḍhanāḷi vā**ti divase divase apaloketvā dātabbassa pamāṇadassanaṃ. Tena yāpanamattameva apaloketabbaṃ, na adhikanti dasseti. **Ekadivasaṃyeva vā**tiādi dasavīsatidivasānaṃ ekasmiṃ divaseyeva dātabbaparicchedadassanaṃ, tena yāva jīvanti vā yāva rogā vuṭṭhahatīti vā evaṃ apaloketuṃ na vaṭṭatīti dasseti. **Iṇapalibodha**nti iṇavatthuṃ dātuṃ vaṭṭatīti sambandho. Tañca iṇāyikehi palibuddhassa lajjipesalassa sāsanupakārakassa pamāṇayuttameva kappiyabhaṇḍaṃ niyametvā apaloketvā dātabbaṃ, na pana sahassaṃ vā satasahassaṃ vā mahāiṇaṃ. Tādisañhi bhikkhācariyavattena sabbehi bhikkhūhi tādisassa bhikkhuno pariyesitvā dātabbaṃ.

Upanikkhepatoti cetiyapaṭijagganatthāya vaḍḍhiyā payojetvā kappiyakārakehi ṭhapitavatthuto. **Saṅghikenapī**ti na kevalañca tatruppādato paccayadāyakehi catupaccayatthāya saṅghassa dinnavatthunāpīti attho.

Saṅghabhattaṃ kātuṃ na vaṭṭatīti mahādānaṃ dentehipi kariyamānaṃ saṅghabhattaṃ viya kāretuṃ na vaṭṭatīti adhippāyo.

''Yathāsukhaṃ paribhuñjituṃ ruccatī''ti vuttattā attano paribhogappahonakaṃ appaṃ vā bahuṃ vā gahetabbaṃ, adhikaṃ pana gahetuṃ na labhati. **Uposathadivase**ti nidassanamattaṃ, yasmiṃ kismiñci divasepi kataṃ sukatameva hoti. Karontena ''yaṃ imasmiṃ vihāre antosīmāya saṅghasantakaṃ…pe… yathāsukhaṃ paribhuñjituṃ mayhaṃ ruccatī''ti evaṃ katikā kātabbā, tathā dvīhi tīhipi ''āyasmantānaṃ ruccatī''ti vacanameva hettha viseso. **Tesampī**ti rukkhānaṃ. **Sā eva katikā**ti visuṃ katikā na kātabbāti attho.

Tesanti rukkhānaṃ. Saṅgho sāmīti sambandho. **Purimavihāre**ti purime yathāsukhaṃ paribhogatthāya katakatike vihāre. **Pariveṇāni katvā jaggantī**ti yattha arakkhiyamāne phalāphalāni, rukkhā ca vinassanti, tādisaṃ ṭhānaṃ sandhāya vuttaṃ, tattha saṅghassa katikā na pavattīti adhippāyo. Ye pana rukkhā bījāni ropetvā ādito paṭṭhāya paṭijaggitā, tepi dasamabhāgaṃ datvā ropakeheva paribhuñjitabbā. **Tehī**ti jaggakehi.

Tatthāti tasmiṃ vihāre. **Mūle**ti ādikāle, pubbeti attho. **Dīghā katikā**ti aparicchinnakālā yathāsukhaṃ paribhogatthāya katikā. **Nikkukkuccenā**ti ''abhājitamida''nti kukkuccaṃ akatvāti attho. **Khiyyanamattamevetaṃ**ti tena khiyyanena bahuṃ khādantānaṃ doso natthi attano paribhogappamāṇasseva gahitattā, khiyyantepi attano pahonakaṃ gahetvā khāditabbanti adhippāyo.

Gaṇhathāti na vattabbāti tathāvutte teneva bhikkhunā dinnaṃ viya maññeyyuṃ, taṃ nissāya micchājīvasambhavo hotīti vuttaṃ. Tenāha **''anuvicaritvā''**tiādi. **Upaḍḍhabhāgo**ti ekabhikkhuno paṭivīsato upaḍḍhabhāgo. Dentena ca ''ettakaṃ dātuṃ saṅgho anuññāsī''ti evaṃ attānaṃ parimocetvā yathā te saṅghe eva pasīdanti, evaṃ vatvā dātabbaṃ.

Apaccāsīsantenāti gilānagamikissarādīnaṃ anuññātapuggalānampi attano santakaṃ dentena apaccāsīsanteneva dātabbaṃ, ananuññātapuggalānaṃ pana apaccāsīsantenāpi dātuṃ na vaṭṭatīti. Saṅghikameva yathākatitāya dāpetabbaṃ. Attano santakampi paccayadāyakādī sayameva vissāsena gaṇhanti, na vāretabbā, laddhakappiyanti tuṇhī bhavitabbaṃ. **Pubbe vuttamevā**ti ''kuddho hi so rukkhepi chindeyyā''tiādinā tuṇhībhāve kāraṇaṃ pubbe vuttameva. Tehi kataanatthābhāvepi kāruññena tuṇhī bhavituṃ vaṭṭati, ''gaṇhathā''tiādi pana vattuṃ na vaṭṭati.

Garubhaṇḍattā…pe… na dātabbanti jīvarukkhānaṃ ārāmaṭṭhānīyattā, dārūnañca gehasambhārānupagatattā ''sabbaṃ tvameva gaṇhā''ti dātuṃ na vaṭṭatīti vuttaṃ. **Akatāvāsaṃ vā katvā**ti pubbe avijjamānaṃ senāsanaṃ katvā jaggitakāle phalavāre sampatte.

Apalokanakammakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Atthavasavaggādivaṇṇanā

498. **Vipākadukkhasaṅkhātānaṃ samparāyikaverāna**nti ettha pāṇātipātādiverena nibbattattā, verappattiyā hetuttā ca ''vipākadukkhavedanā''ti vuttā. Pāṇātipātādipañcaveravinimuttānampi akusalānaṃ verehi saha ekato saṅgaṇhanatthaṃ **''dasaakusalakammapathappabhedāna''**nti puna vuttaṃ.

499-500. **Taṃ kamma**nti tajjanīyādikammameva, sattā āpattikkhandhā paññattaṃ nāmāti sambandho. **Antarā kenaci apaññatte sikkhāpade**ti imasmiṃ kappe ādito paṭṭhāya yāva amhākaṃ bhagavato abhisambodhi, tāva antarākāle kakusandhādiṃ ṭhapetvā kenaci apaññatte sikkhāpadeti attho. **Vinītakathā sikkhāpada**nti vinītavatthūni eva. Tāni hi taṃtaṃsikkhākoṭṭhāsānaṃ pakāsanato ''sikkhāpada''nti ca āpattianāpattīnaṃ anupaññāpanato ''anupaññatta''nti ca vuccanti.

Atthavasavaggādivaṇṇanā niṭṭhitā.

Saṅgahavaggavaṇṇanānayo niṭṭhito.

Iti mahāvaggo, paññattivaggo, saṅgahavaggoti tīhi mahāvaggehi paṭimaṇḍito **parivāro**ti veditabbo.

Iti samantapāsādikāya vinayaṭṭhakathāya vimativinodaniyaṃ

Parivāravaṇṇanānayo niṭṭhito.

Nigamanakathāvaṇṇanā

Avasānagāthāsu ubhatovibhaṅga-khandhaka-parivārehi vibhattattā vibhāgapaṭidesanā yasmiṃ vinayapiṭake. So ubhatovibhaṅga-khandhaka-parivāravibhattadesano āhāti yojanā. **Tassā**ti vinayapiṭakassa.

Satthu mahābodhīti dakkhiṇasākhaṃ sandhāya vadati. Yaṃ padhānagharaṃ nāma pariveṇaṃ, tattha cārupākārena sañcitaṃ parikkhittaṃ yaṃ pāsādaṃ kārayi, tatra tasmiṃ mahānigamasāmino pāsāde vasatāti yojetabbā.

Buddhasiriṃ uddisitvā nissāya, tassa vā ajjhesanampi paṭicca yā iddhā paripuṇṇavinicchayatāya samiddhā vinayasaṃvaṇṇanā āraddhāti yojanā.

Sirinivāsassāti siriyā nivāsanaṭṭhānabhūtassa **siripāla**nāmakassa rañño. **Jayasaṃvacchare**ti vijayayutte saṃvacchare. Āraddhakāladassanatthaṃ puna ‘‘jayasaṃvacchare ayaṃ āraddhā’’ti vuttaṃ.

Kāle vassanti yuttakāle vassanasīlo. **Devo**ti megho.

Nigamanakathāvaṇṇanā niṭṭhitā.

Nigamanakathā

Ettāvatā ca āraddhā, vinayaṭṭhakathāya yā;
Vaṇṇanā nātivitthiṇṇā, paripuṇṇavinicchayā.

Paññāsabhāṇavārāya, tantiyā parimāṇato;
Samijjhaniṭṭhiparamā, yā **vimativinodanī**.

Anantarāyena katā, ayaṃ niṭṭhamupāgatā;
Yaṃ taṃ niṭṭhaṃ tathā sabbe, pāṇino samanorathā.

Therehi vinayaññūhi, sucisallekhavuttihi;
Avissatthātivitthiṇṇa-ganthabhīrū hipatthitaṃ.

Karontena mayā evaṃ, vinayaatthavaṇṇanaṃ;
Yaṃ pattaṃ kusalaṃ tena, patvā sambodhimuttamaṃ.

Vinayatthaṃ pakāsetvā, yo sopāyena lakkhaṇaṃ;
Sopāyaṃ vimaticcheda-ñāṇacakkhupadāyakaṃ.

Viraddhatthavipallāsa-ganthavitthārahāniyā;
Visuddhiṃ pāpayissāmi, satte saṃsāradukkhato.

Lokiyehi ca bhogehi, guṇehi nikhilā pajā;
Sabbehi sahitā hontu, ratā sambuddhasāsaneti.

Vimativinodanīṭīkā niṭṭhitā.